

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AYAŞLI ŞA‘BÂN ŞİFÂ’Î’NİN *TEDBİRÜ’L-MEVLÜD* ADLI ESERİ ve TÜRK TIP TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Sebahat ATAR

TIP TARİHİ VE ETİK ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN

ANKARA
2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AYAŞLI ŞA‘BÂN ŞİFÂ’İ’NİN *TEDBİRÜ’L-MEVLÛD* ADLI
ESERİ ve TÜRK TIP TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Sebahat ATAR

TIP TARİHİ VE ETİK ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN

ANKARA
2025

ETİK BEYAN

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doktora tezi olarak hazırlayıp sunduğum "Ayaşlı Şa'bân Şifâ'nın *Tedbîrû'l-Mevlûd* adlı eseri ve Türk tıp tarihi açısından önemi" başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan deneysel çalışma/araştırma tarafımdan yapılmış olup, tüm cümleler, yorumlar bana aittir.

Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Sebahat ATAR

Tarih: 17.01.2025

İmza:

KABUL VE ONAY

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü

Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalında

Sebahat ATAR tarafından hazırlanan

“Ayaşlı Şa‘bān Şifā’ın *Tedbīrū’l-Mevlūd* adlı eseri ve Türk tıp tarihi açısından önemi” adlı
tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından DOKTORA TEZİ olarak OY BİRLİĞİ ile kabul
edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 17 Ocak 2025

Prof. Dr. Serap ŞAHİNOĞLU KUŞ

Ankara Üniversitesi

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN

Ankara Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Kemal TUZCU

Ankara Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Murat AKSU

Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Murat NAMAL

Sağlık Bilimleri Üniversitesi

Raportör

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Prof. Dr. Fügen AKTAN

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Ayaşlı Şa'bân Şifâ'î'nin *Tedbîrû'l-Mevlûd* adlı eseri ve Türk tıp tarihi açısından önemi

Şa'bân Şifâ'î tarafından 18. yüzyıl başında yazılan *Tedbîrû'l-Mevlûd* Osmanlı elyazmaları içinde gebelik ve çocuk hastalıkları konusunda yazılmış ilk kapsamlı, Türkçe eser olarak bilinmektedir. Şa'bân Şifâ'î, müderris, saray hekimi, ordu hekimbaşısı ve kadı olarak görev yapan, şair, tarihçi yönü de olan Osmanlı alimidir. Şa'bân Şifâ'î'nin diğer eserleri: *Şifâ'iyye fi't-tıbb*, *Terceme-i Kısas-ı Enbiyâ* ve bir çeviri eser olan *Fezail-i Âl-i Osman*'dir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün yazılması 1701 yılında tamamlanmış olup bilinen 16 nüshası bulunmaktadır.

Tedbîrû'l-Mevlûd'ün çeviriyazısının yapılarak mümkün olduğunca nesnel verilere dayanan analizler ile eser hakkında güvenilir bilgilerin ortaya konulması bu tezin amacını oluşturmaktadır. Eserin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Koleksiyonunda, 344 arşiv numarası ile kayıtlı nüshası kullanılarak derkenarlar da dahil olmak üzere çeviriyazısı yapılmıştır. Takiben çeviriyazı üzerinden yapılan nicel ve nitel analizler ile eser incelenmiştir.

Tedbîrû'l-Mevlûd'de varağın bir yüzü "sayfa" olarak kabul edilerek bölümlerin kaç sayfa hacminde olduğuna bakıldığında 216 sayfa ile en çok yer kaplayan bölüm "çocuk hastalıkları" olmuş, bunu 121 sayfa ile "kadın hastalıkları ve doğum" izlemiştir. Embriyoloji ve eğitim konularının ise 16 ve 14 sayfa olduğu belirlenmiştir. Bu haliyle *Tedbîrû'l-Mevlûd* Türkçe yazılmış, doğum ve çocuk hastalıkları kitabı olup içinde ayrıca kadın hastalıkları, embriyoloji ve çocuk eğitimi konularında da bilgi bulunmaktadır. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de ana metin ve derkenarlarda yüzlerce terimin açıklaması ve Türkçe karşılıkları verilmiş olup eserin Türkçe tıbbi terminoloji ve sözlük çalışmaları açısından değerli bir kaynak olduğunu göstermektedir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*, Osmanlı tıbbının klasik döneminde yazılmış olup devrinin özelliklerini taşımaktadır. *Tedbîrû'l-Mevlûd* yazılmadan 150-200 yıl öncesinde başlayan Batı tıbbındaki gelişmelerden eserde söz edilmeme nedenleri olarak mevcut tıp paradigmasında değişme olmaması, Osmanlı'da mevcut tıp ekolünün üstün görülmesi, Batılı hekimlere duyulan güvensizlik, Latince ve diğer Batı dillerini bilen Osmanlı müellif sayısının az olması üzerinde durulmuştur. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün çeviri olmadığı ayrıntılı olarak tartışılmıştır. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de 31 ayetten 40 yerde bahsedilmiş olup ayetlerin en çok cenin ile ilişkili durumların anlatıldığı 3. bölümde yer aldığı ve sıklıkla "insanın yaradılışı" konusunda olduğu saptanmıştır. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de 37 hadisten söz edilmiş olup en çok hadisin "vebâ humması ve tã'ün" konusunun anlatıldığı 7. bölümde, 16 adet ile yer aldığı görülmüştür. Yapılan analizler neticesinde *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün ağırlıklı olarak o dönemin rasyonel/bilimsel tıbbi temelinde yazıldığı; nebevi ve halk tıbbi etkisinin az olup kısıtlı sayıdaki inanış, bilgi ve uygulamadan ibaret olduğu saptanmıştır. *Tedbîrû'l-Mevlûd* üzerinde yapılan ayrıntılı nicel analizler sonucunda tıp konusunda 44, tıp dışından 51 olmak üzere 95 müellif veya önemli kişiden alıntı yapıldığı görülmüştür. Yapılan alıntıların %90'ı kendisinden beşden fazla bahsedilen 18 müellife ait olup en çok alıntı yapılanların Şeyh-i Re'îs, Cālînūs, Ebukrât, 'Allāme Şīrāzī, 'Allāme Kāreşī olduğu saptanmıştır. Bu tez çalışmasında *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de İbn Sīnā ve ünlü eseri *Qānūn*'un yanı sıra bundan yapılan şerhlerin de çok önemli olduğu, sayısal veriler ile (muhtemelen ilk olarak) ortaya konulmuştur. İbn Sīnā ve şarihleri olan 'Allāme Şīrāzī, 'Allāme Kāreşī başta olmak üzere diğer şarihlerinden yapılan alıntılar eserdeki tüm alıntılarının yarısını oluşturduğu gösterilmiştir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün sosyal tarih çalışmaları, tıp terminolojisi ve derkenar verileri açısından çok zengin bir kaynak olduğu gösterilmiştir.

Bu tez çalışmasında *Tedbîrû'l-Mevlûd*, nitel ve nicel analizler yapılarak derinlemesine incelenmiştir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*, özgün konusu, ana metin ve derkenarlarda kapsamlı içeriği, tıp ve tıp dışı alanda çok sayıda müelliften alıntı yapılması ve Şa'bân Şifâ'î'nin kendi gözlem ve tecrübelerini aktarması nedeniyle "telif eser" olarak kabul edilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. *Tedbîrû'l-Mevlûd*, Osmanlı tıbbının klasik döneminde yazılan, o dönemin bilimsel tıbbi esas alınarak hazırlanan, doğum ve çocuk hastalıkları konusunda, Türkçe yazılmış ilk ve en önemli telif eser olarak değerlendirilmiş olup eserin esas olarak Hipokrat ve Galen tıbbının bir versiyonu olan İbn Sīnā tıbbına dayandığını iddia etmek yanlış olmayabilir.

Anahtar Sözcükler: Ayaşlı Şa'bân Şifâ'î, *Tedbîrû'l-Mevlûd*, Osmanlı tıbbı, çocuk hastalıkları, gebelik ve doğum

SUMMARY

Tadbîr al-Mawlûd from Sha‘bân Shifâ’î of Ayash and its importance in Turkish medical history

Tadbîr al-Mawlûd, written by Sha‘bân Shifâ’î in the early 18th century, is known as the first comprehensive Turkish work on pregnancy and childhood diseases among Ottoman manuscripts. Sha‘bân Shifâ’î was an Ottoman scholar who served teacher in a medrese, palace physician, chief army physician and kadi (Muslim judge). He is also a poet and historian. Other works by Sha‘bân Shifâ’î are: *Şifâ’iyye fi’t-tıbb*, a translation of *Terceme-i Kısas-ı Enbiyâ*, and a translated work, *Fezail-i Âl-i Osman*. The writing of *Tadbîr al-Mawlûd* was completed in 1701 and there are 16 known copies.

The aim of this thesis is to present reliable information about the work by making a transcription of *Tadbîr al-Mawlûd* and using analyses based on objective data as much as possible. The transcription of the work, including the marginal notes was made using the copy registered with archive number 344 in Süleymaniye Manuscript Library, Mihrişah Sultan Collection, in İstanbul. The work was then examined through quantitative and qualitative analyses made on the transcription.

In *Tadbîr al-Mawlûd*, each side of a leaf is considered as a "page," and when looking at the page count of sections, the section with the most pages is "pediatrics" with 216 pages, followed by "obstetrics and gynecology" with 121 pages. The sections on embryology and education were found to have 16 and 14 pages, respectively. Based on this data, *Tadbîr al-Mawlûd* is a "book written in Turkish on obstetrics and pediatrics, which also contains information on gynecology, embryology, and child education." It has been seen that explanations and Turkish meanings of hundreds of terms are given in the main text and marginal notes in *Tadbîr al-Mawlûd* which is showing us that *Tadbîr al-Mawlûd* is a valuable source in terms of Turkish medical terminology and dictionary studies. *Tadbîr al-Mawlûd* was written in the classical period of Ottoman medicine and bears the characteristics of its time. The reasons why the developments in Western medicine that started 150-200 years before *Tadbîr al-Mawlûd* was written are not mentioned in the work are emphasized as the lack of change in the current medical paradigm, the beliefs about the superiority of the existing medical school in the Ottoman Empire, the distrust of Western doctors, and the low number of Ottoman authors who knew Latin and other Western languages were emphasized. It was discussed in detail that *Tadbîr al-Mawlûd* is not a translation. In *Tadbîr al-Mawlûd*, 31 verses from Quran were mentioned in 40 places, and it was found that the verses were most frequently found in the 3rd section, which describes situations related to the fetus, often concerning "the creation of man". Thirty seven hadiths are mentioned in *Tadbîr al-Mawlûd*, and it was seen that the most hadiths were included in the 7th section, where the subject of "plague fever and tã‘ün" was explained, with 16 of them the subject of plague. As a result of the analyses made, it was determined that *Tadbîr al-Mawlûd* was written mainly on the basis of the rational/scientific medicine of that period; the influence of Tıbb-i Nabawî and folk medicine was low and consisted of a limited number of beliefs, knowledge and practices. As a result of the detailed quantitative analyses made on *Tadbîr al-Mawlûd*, it was seen that 95 authors or important people were quoted, 44 of whom were in the field of medicine and 51 from outside medicine. 90% of the quotations belong to 18 authors who were mentioned more than five times, and the most frequently cited ones were Ibn Sînâ, Galenus, Hippocrates, al- Shîrâzî, Ibn al-Quff. This thesis demonstrates, for the first time through quantitative analysis, the significant role of Ibn Sînâ and his renowned work *Al-Qânûn* in *Tadbîr al-Mawlûd*, as well as the importance of its commentaries. It has been shown that citations from Ibn Sînâ and his commentators al-Shîrâzî, Ibn al-Quff, and others constitute half of all quotation in the work. Additionally, the study highlights that *Tadbîr al-Mawlûd* is an exceptionally rich source for research in social history, medical terminology, and marginal notes data.

With this thesis, *Tadbîr al-Mawlûd* was evaluated through quantitative and qualitative analysis. It was thought that it would be appropriate to accept *Tadbîr al-Mawlûd* as a "copyrighted work" as an "original manuscript" due to its original subject, comprehensive content in the main text and marginal notes, quotations from numerous authors in medical and non-medical fields, and Sha‘bân Shifâ’î’s own observations and experiences. *Tadbîr al-Mawlûd* was written in the classical period of Ottoman medicine, prepared based on the scientific medicine of that period, and is considered the first and most important original manuscript written in Turkish on obstetrics and pediatric diseases. It may not be

wrong to claim that the work is based primarily on the medicine of Ibn Sīnā, which is a version of the medicine of Hippocrates and Galen.

Key words: Şha‘bān Şhifā’ī, *Tadbīr al-Mawlūd*, Ottoman medicine, childhood disease, obstetrics and gynecology

İÇİNDEKİLER

Etik beyan	i
Kabul ve onay	ii
Özet	iii
Summary	iv
İçindekiler	vi
Önsöz	ix
Simgeler ve kısaltmalar	xi
Şekiller	xiii
Çizelgeler	xiv

1.GİRİŞ	1
1.1. Mezopotomya ve antik Mısır tıbbı	1
1.2. Antik Hint ve Çin tıbbı	2
1.3. Antik Yunan tıbbı	3
1.3.1. Hipokrat öncesi tıp (mitolojik dönem)	4
1.3.2. Hipokrat sonrası tıp/Hipokratik tıp (bilimsel/akılcı dönem)	4
1.3.3. Antik Yunan döneminin önemli müellifleri	5
1.3.3.1. Hipokrat (MÖ 460-370)	5
1.3.3.2. Aristo. Aristoteles b. Nikomakhos b. Māhāsen (Māhāun) (Machaon) (MÖ 384-322)	5
1.4. Humoral patoloji (dört hılt/dört suyu/ ahlāt-ı erba'a)	6
1.5. Antik Roma tıbbı ve önemli müellifleri	7
1.5. 1. Soranus (tahminen M 98-138)	7
1.5.2. Galen (129?-216?)	8
1.6. Bizans tıbbı ve önemli müellifleri	8
1.6.1. Oribasius (320-400)	8
1.6.2. Amidalı (Diyarbakır) Aetius (6. Yüzyılın ilk yarısı)	9
1.6.3. Aeginalı Paulus (625-690)	9
1.7. İslam tıbbı	9
1.7.1. İslam tıbbının önemli müellifleri	10
1.7.1.1. Ebū'l-Ḥasen 'Alī b. Sehl Rabben eṭ-Ṭaberī (ö. 247/861'den sonra)	10
1.7.1.2. Ebū Bekr Muhammed b. Zekerıyyā er-Rāzī (ö. 313/925)	10
1.7.1.3. Ebū'l-Kāsim Halef b. 'Abbās ez-Zehrāvī (ö. 404/1013)	11
1.7.1.4. Ebū 'Alī el-Ḥuseyn b. 'Abdillāh b. 'Alī b. Sīnā (ö. 428/1037)	11
1.7.1.5. Ebū Mervān 'Abdülmelik b. Ebū'l-'Alā b. Zühr (ö. 557/1162)	12
1.7.1.6. Ebū'l- Ḥasen 'Alā'uddīn 'Alī b. Ebi'l-Hazm İbnu'n-Nefīs el-Kareşī ed-Dımaşkī (ö. 687/1288)	13
1.7.2. İslam tıbbında çocuk hastalıkları ile ilgili yazılmış müstakil eserler	13
1.8. Osmanlı tıbbı ve önemli müellifleri	14
1.8.1. Hacı Paşa (ö. 1424)	15
1.8.2. Ali Çelebi b. Şerīf et-Tabīb (15. yy)	16

1.8.3. Taşköprizâde, Ebû'l-Hayr İsmâüddin Ahmed b. Mustafa b. Halil el-Bursevî er-Rûmî (ö. 968/1561)	17
1.8.4. Hayâtizâde (ö. 1692)	17
1.9. Şa'bân Şifâ'nın yaşadığı XVII. Yüzyılda Osmanlı tıbbının durumu	17
1.10. Osmanlı döneminde <i>Tedbîrû'l-Mevlûd</i> dışında diğer çocuk hastalıkları ile ilgili müstakil eserler	20
1.11. <i>Tedbîrû'l-Mevlûd</i> 'de adı geçen diğer kaynaklar	20
1.11.1. Proklos el-Eflâtûnî (Didokhos, ö. MÖ 485)	20
1.11.2 Aflîmûn (Antonius Polemon, MÖ 88-144)	21
1.11.3. Andromahus (MS 54-68)	21
1.11.4. Hâris b. Kelede. el-Hâris b. Kelede b. Amr b. İlâc b. Ebû Seleme es-Sekfî (ö. 13/634)	21
1.11.5. Huneyn b. İshâk. Ebû Zeyd Huneyn b. İshâk el-İbâdî (ö. 260/873)	21
1.11.6. İshâk b. Huneyn. Ebû Ya'kûb b. Huneyn b. İshâk el-İbâdî (ö. 298/910)	22
1.11.7. Ebû'l-Huseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî (ö. 395/1004)	22
1.11.8. Ebû Sehl İsâ b. Yahyâ el-Mesîhî el-Cürcânî (ö. 401/1010-1011)	22
1.11.9. Kiyâ Ebû'l-Hasen Kûşyâr b. Lebbân b. Bâşehrî el-Cîlî (ö. 5./11. yüzyılın ilk çeyreği)	23
1.11.10. Ebû İbrâhîm Zeynuddîn İsmâ'îl b. Hasen el-Huseynî el-Cürcânî (ö. 531/1137)	23
1.11.11. İbnu't-Tilmîz. Ebû'l-Hasen Hibetullâh b. Sâ'id b. İbrâhîm (ö. 560/1165)	24
1.11.12. Faḥreddîn er-Râzî. Ebû 'Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Faḥruddîn Muhammed b. 'Ömer b. Huseyn er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210)	24
1.11.13. Necîbüddîn es-Semerḳandî, Ebû Hâmid Muhammed b. Ali b. 'Ömer es-Semerḳandî (ö. 619/1222)	24
1.11.14. Ebû Ca'fer Naşîruddîn Muḥammed b. Muḥammed b. El-Ḥasen eṭ-Ṭûsî (d. 597/1201, ö. 672/1274)	25
1.11.15. Emînuḍdevle Ebû'l-Ferec b. Ya'kûb b. İshâk b. el-Kuff el-Kerekî el-Mesîhî (1233-1286)	25
1.11.16. Kutbüddîn Mahmûd b. Mes'ûd b. Muslih el-Fârisî eş-Şîrâzî eş-Şâfîi (d. 634/1236, ö. 710/1311)	26
1.11.17. Faḥreddîn Muḥammed bin Muḥammed el-Hucendî (ö. 552/1524)	26
1.11.18. Muvaffakuddîn İsmâ'îl b. Hibetullâh b. Cemî	26
1.11.19. Muvaffakuddîn Ebû Nasr Es'ad b. İlyas b. el-Matrân (ö. 587/1181)	26
1.11.20. Yuhannâ b. Serâbiyûn (ö. 3./9. yy. ikinci yarısı)	27
1.11.21. Luṭfu'llah b. Sa'duddîn el-Fârûkî el-Mısrî el-Tebrîzî el-Tabîb (15.-16. yy)	27
1.11.22. Muhammed b. 'Abdi's-Selâm	27
1.11.23. Ebû Manşûr ibn Ḥasan bin Nûḥ el-Ḳamerî (el-Ḳumrî) (ö. 380/990)	27
1.11.24. İbn Ebî Sâdık Abdurrahman b. Ali b. Ahmed Ebû'l-Kâsım en-Nisâbü'rî (11. yy)	28
1.11.25. Cemâleddin Aḳsarâyî (ö. 1377? 1388?)	28
1.11.26. Abdüsselâm el-Muhtadî (ö. 918/1512'den sonra)	28
1.11.27. Dâvûd b. 'Ömer el-Ekmeh ed-Darîr el-Anṭakî (ö. 1008/1599)	28
1.11.28. Mes'ûd b. Ḥakîmüddîn al-Tabîb al-Ḥasanî al-Şîrâzî al-Gîlanî (15. asır)	29
1.11.29. Nefîs b. 'İvaz el-Kirmânî (ö. 853/1449)	29
1.12. Çocuk hastalıkları ile ilgili yapılmış yayınlar	29
1.13. Şa'bân Şifâ'î ve <i>Tedbîrû'l-Mevlûd</i> ile ilgili yayınlar	30
1.13.1. Kitap ve tezler	30

1.13.2. Makaleler	32
1.14. Şa‘bān Şifā’ın (ö. 1705) hayatı	34
1.15. Şa‘bān Şifā’ın eserleri	35
1.15.1. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i>	36
1.15.2. <i>Terceme-i Kısas-ı Enbiyā</i>	39
1.15.3. <i>Fezā'il-i Āl-i Osmān</i>	40
1.15.4. <i>Şifā'iyye fi't-tıbb</i>	40
2. GEREÇ ve YÖNTEM	43
3. BULGULAR	48
3.1. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'ün genel değerlendirilmesi	48
3.1.1. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'ün fiziksel nitelikleri	48
3.1.2. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'ün kapsamı	49
3.1.3. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'ün dil özellikleri	54
3.1.4. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de geçen sure/ayet ve hadisler	59
3.2. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> kaynakları	63
3.2.1. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de adından en çok söz edilen müellifler	67
3.2.2. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de Kānūn veya Külliyyāt-ı Kānūn ve şerhlerinden yapılan alıntılar	68
3.2.3.. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de Kānūn/Külliyyāt şarihi olarak adından söz edilen müellifler	69
3.2.4. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de farklı alıntı yapma veya söz etme durumları	70
3.2.5. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de kendisinden "‘Allāme" olarak söz edilen müellifler	71
3.2.6. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de kendisi ile ilgili biyografik bilgi verilen müelliflerden bazıları	72
3.2.7. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de kendisinden sık bahsedilen diğer müellifler	73
3.2.8. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'de adı geçen tıp dışı alim veya önemli kişiler	74
3.3. Derkenar notlarının analizi	75
3.4. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> Çeviriyazısı	108
4. TARTIŞMA	465
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	507
KAYNAKLAR	514
EKLER	
Ek. 1. <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> 'ün Mihrişah nüshasının mikrofilm görüntüleri	528
Ek.2. Şa‘bān Şifā’ın Hacettepe Çocuk Hastanesi girişindeki heykelinin resmi	747
ÖZGEÇMİŞ	748

ÖNSÖZ

Bu tez konusunu danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN bana önerdiğinde zor bir sürecin beni beklediğinin farkında olduğumu söyleyemem. Bu kapsamlı eserin çeviriyazısını yapmak ve tezi bitirebilmek benim için sınırlarımı zorladığım, zahmetli bir deneyim oldu. Bu süreçte merhum Şa‘bân Şifâ’î ile bazen dertleştik, bazen söyleştik, bazen bu eseri yazdığı için kendisine teşekkür, bazen çok Arapça kelime kullandığı için sitem ettim. Eserinde bahsettiği üzere "yorgun zihni ve hasta kalbi" ile o yaşlı halinde, günümüzün tüm imkanlarından mahrum, bu muazzam eseri yazmışken, benim bu tezi bitiremememin hiç bir mazereti olamazdı. Anlaşılacağı üzere, manen en büyük destekçim oldu, bu uzun ve zahmetli yolda beni yalnız bırakmadı. O nedenle, en içten hayır dualarım ile merhum Şa‘bân Şifâ’î’yi yad ederek ilk teşekkürümü ona yapmak istiyorum; bu önemli eseri yazdığı için, ileri yaşına, hasta bedenine ve yaşadığı haksızlıklara rağmen bilgisini, tecrübesini paylaşarak insanlığa faydalı olmak için çalıştığı ve beni tez çalışmamda manen hiç yalnız bırakmayıp bana güç verdiği için kendisini hayır duası ve şükran ile anmayı borç biliyorum.

Bu tez konusunu vererek kendimi yetiştirmem konusunda bana önemli bir fırsat sunan, her zaman destek olup motive eden, tezimin baştan sona kontrollerini büyük bir titizlikle yapan, bilimselliğini ve üretkenliğini örnek aldığım değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN'a çok teşekkür ederim. Doktoranın ilk gününden itibaren bizleri bir anne şefkati ile kucaklayan, her zamanki samimiyetiyle destek olup motive eden, yetişmemde büyük emeği olan değerli hocam Prof. Dr. Serap ŞAHİNOĞLU KUŞ'a çok teşekkür ederim. Tez çalışmamın başından itibaren nezaketi, güler yüzü ile beni motive eden, tezde geçen Arapça unsurlar ile ilgili her türlü desteği veren değerli Hocam Prof. Dr. Kemal TUZCU'ya çok teşekkür ederim. Tez çalışmamda Osmanlıca ve Arapça konusunda ilk kontrolleri birlikte yaptığım, bana bu konuda önemli destek veren değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Cemal ATABAŞ'a çok teşekkür ederim. Doktora eğitimim esnasında yetişmemde çok emekleri olan değerli Hocalarım Prof. Dr. Berna ARDA ve Prof. Dr. Yasemin YALIM'a çok teşekkür ederim. Tez çalışmamın başlarında Tez İzleme Kurulunda yer alan, emekli olması nedeniyle bu görevi sona eren, özellikle çocuk hastalıkları konusunda tıp tarihi çalışmalarına büyük destek veren ve bu konuda eserleri olan Prof. Dr. Murat YURDAKÖK Hocama çok teşekkür ederim. Ayrıca dostlukları ve verdikleri destek için Dr. Öğr. Üyesi Abdullah YILDIZ ve Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KURTOĞLU'na çok teşekkür ederim. Bölüm ile ilgili ne zaman işimiz düşse güler yüzüyle bize yardım eden Oya GÜNEL'e ve bölüm çalışanı Hasan YÜRÜK'e teşekkür ederim.

Son olarak çok erken yaşta kaybettiğim merhume anneme ve bilhassa merhum babama teşekkür etmek istiyorum. Kız çocuklarının değil okula, tek başına sokağa bile çıkamadığı, fakirlikle cehaletin kol gezdiği bir gecekondu mahallesinde beni ve kardeşlerimi okutarak gösterdiği dirayeti, kızlarını okutmaması yönünde kendisine yapılan tüm baskılara karşı koyma iradesi ve "gerekirse ceketimi satıp çocuklarımı okuturum" sözleri ile gösterdiği özverisi olmasaydı ben bu satırları şu anda yazıyor olamayacaktım. Her ikisini de rahmetle, minnetle anıyorum.

Merhum Şa‘bān Şifā’î, eserini bitirirken yaptığı "Bu eserde yazdıklarımızı bizim ve tüm kulların için faydalı kıl. Bizi onun sevabından mahrum etme" duasına gönülden katılırken bu tez çalışması ile ortaya konulan yazma eserlerin tıbbi içeriğinin yanı sıra diğer açılardan da yapılacak nesnel incelemelerle ilgili yaklaşımların tıp tarihi çalışmalarına yansımalarını görmek en büyük mutluluğumuz olacaktır.

Sebahat ATAR

Ankara, 2024

SİMGELER ve KISALTMALAR

akt.	Aktaran
b.	Bin, ibn (oğlu)
b.y.	basım yeri yok
B/b	Yazma Eserde Varağın Arka/Zahr Sayfası
Böl.	Bölüm
bs.	Basım
Bşk.	Başkanlığı
Bşk.	Başkanlığı
c.	Cilt
cm	santimetre
Çev.	Çeviren
d.	Doğumu
Der.	Derleyen
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Dokm.	Dokümantasyon
Düz.	Düzenleyen
Ed.	Editör
Erişim	Erişim tarihi
H	Hicri
Haz.	Hazırlayan
kol.	Koleksiyon
Ktp.	Kütüphane
M	Miladi
mm	milimetre
MÖ	Milattan önce
MS	Milattan sonra
nr.	numara
nşr.	Neşreden
ö.	Ölüm tarihi
ör.	örnek
Redk	Redaksiyon
s.	sayfa
S.	Suresi
SES	Söz edilme sayısı
ss.	sayfalar

T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
terc.	Tercüme, tercüme eden
Thk.	Tahkik eden
tsz.	tarihsiz
TYEKB	Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
vol.	volume
vr.	varak
vs.	vesaire
y.	Yıl
y.y.	(basım) yeri yok
yk.	yaprak
yy.	yüzyıl

ŞEKİLLER

Şekil 1.1.	Suyuk öğretisi ve içinde yer alan unsurlar.	22
Şekil 3.1.	<i>Tedbîrû'l-Mevlûd</i> 'ün ilk sayfasında yer alan dilimli, kubbeli, tıgılı, pembe ve yeşilin tonlarında zemin üzerinde yer alan çiçekler ile süslü, yaldızlı tezhip	64
Şekil 4.1.	Varak [94A]'da derkenarın ana metine ilave için kullanılma örneği	512
Şekil 4.2.	Varak [103A]'da derkenarın ana metine ilave amacıyla kullanılma örneği	512

ÇİZELGELER

Çizelge 1.1.	Osmanlı tıbbının dönemleri	29
Çizelge 1.2	Şa‘bān Şifā’ın görev yaptığı yerler ve yılları	49
Çizelge 1.3	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’ün TYEKB Yazma Eserler Veritabanında kayıtlı nüshaları	54
Çizelge 1.4	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’ün diğer nüshaları	54
Çizelge 1.5	Şa‘bān Şifā’ının diğer eserleri	56
Çizelge 2.1.	Çeviriyazı (Transkripsiyon) işaretleri	59
Çizelge 3.1	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’ün bölümleri ve alt başlıklarının varak numaraları ile birlikte ayrıntılı listesi	65
Çizelge 3.2	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’de ana metinde geçen bazı terminoloji ile ilgili bilgiler	70
Çizelge 3.3	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> içinde geçen sure/ayet bilgileri	74
Çizelge 3.4	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’de geçen hadis-i şerifler	76
Çizelge 3.5	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’de tıp alanında adından söz edilen müelliflerin bilgileri	78
Çizelge 3.6	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’de en çok adı geçen müellifler	82
Çizelge 3.7	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’de Kānūn veya Külliyyāt-ı Kānūn ve şerhlerinden yapılan alıntılar	83
Çizelge 3.8	İbn Sīnā kitaplarında alıntı yerinin ayrıntı verilmesinin örnekleri	85
Çizelge 3.9	Aristo, Hipokrat Galen’den yapılan alıntıların "nakil", "hikaye" gibi yollarla aktarıldığına dair örnekler	85
Çizelge 3.10	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’de "Allāme"* ünvanı ile anılan müellifler ve alıntılanma sayıları	86
Çizelge 3.11	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’de yer alan diğer müellif, önemli kişi ve eser adları	89
Çizelge 3.12	Derkenar analizlerine dahil edilmeyenlerin örnekleri	90
Çizelge 3.13	Derkenarların konusuna göre sayısal analizi	91
Çizelge 3.14	Derkenarda tıp alanında adından söz edilen müellif ve eser adları	92
Çizelge 3.15	Derkenarlarda adı geçen tıp dışı alim ve diğer önemli kişi adları	93
Çizelge 3.16	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’de bulunan, günümüz Türkçesine çevrilmiş derkenarların konusuna göre sınıflandırılması	94
Çizelge 4.1.	<i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’ün bölümleri ve işgal ettikleri sayfa sayısı	481
Çizelge 4.2.	Tıp alanında <i>Tedbīrū'l-Mevlūd</i> ’ün kaynakları ile ilgili hazırlanan çizelgelerin başlıkları	501

1. GİRİŞ

Tıbbın tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu iddia edilse de somut veriye dayanan tarihinin paleopatolojik buluntular ile başladığı söylenebilir. Ancak yüzbınlerce yıllık süreci ilgilendiren bu bulguların tesadüfen bulunan münferit buluntular olması nedeniyle tıbbın esas tarihinin yazının bulunması ile başladığı kabul edilebilir.

Tıbbın gelişim sürecinde içgüdüsel tıp, ampirik tıp, kutsal görünümlü tıp, tapınak tıbbı gibi dönemlerinden söz edilmiştir (Uzel, 1992). İçgüdüsel tıp isminden anlaşılacağı üzere ağrı, yanma, kanama gibi tıbbi bir durumun varlığında kişinin doğuştan gelen refleksler ile kendiliğinden hareket ederek onu iyileştirmeye, onun olası zararlı etkilerini azaltmaya çalışması olup buna kişinin kanayan yere basınç uygulayarak kanamayı durdurmaya çalışması örnek verilebilir. Zaman içinde insanoğlu tıbbi tedaviye ihtiyaç duyduğu zamanlarda başta hayvan davranışları olmak üzere tabiatı, diğer canlıları gözlemlemiş, etkili olabilecek tedavileri bulup denemiş ve bu şekilde binlerce yıllık bilgi birikimi neticesinde çok büyük bir sağlık kültürü oluşturmuştur. İçinde gözlem ve denemenin bulunması nedeniyle bu yaklaşım "ampirik tıp" olarak adlandırılmış ve halk tıbbının temelini oluşturmuştur. İnsanlığın gelişim sürecinde çeşitli dinlerin ortaya çıkması ve giderek etkili olması ile büyü, büyücü, cinler, telkin, dua, kurban, din adamları gibi çok çeşitli dini unsurların tıp uygulamalarında ağırlık kazanması "kutsal görünümlü tıp", "tapınak tıbbı" uygulamalarının ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Antik Yunan'da tıbbi uygulamaların "Asklepion" adı verilen tapınaklarda gerçekleştirilmesi buna örnek verilebilir (Uzel, 1992; Bayat, 2010). Eserin daha iyi anlaşılabilmesi için ilgili olduğu tıp dönemleri ve müellifler hakkında bilgi verilmiştir.

1.1. Mezopotomya ve antik Mısır tıbbı

Mezopotamya, kabaca kuzeyde Toros Dağları, güneyde Basra Körfezi, batıda Akdeniz kıyıları, doğuda Zagros Dağları arasında uzanan bölge olup bilinen en eski medeniyetlerin yerleşim yerlerinden birisidir. Mezopotamya ve Mısır ilk yazının geliştiği, dolayısıyla yazılı kaynakları günümüze erişen ilk büyük medeniyetlerin kurulduğu yerler olarak kabul edilmektedir. Bölgede ilk büyük medeniyetlerin gelişmesinin en önemli nedeni Fırat, Dicle, Nil gibi nehirlerin bulunması ve bunların taşıdığı dönemlerde nehir yatağına taşıdığı alüvyonlar nedeniyle toprağının hem sulak hem de çok bereketli olmasıdır.

Mezopotomya'da Sümerler bölgeye Milattan Önce (MÖ) 3300'lü yıllarda gelmiş, MÖ 2000'li yıllarda yeni Sami göçleri ile bölgeye Akadlar hakim olmuştur. Sümer çivi yazısı MÖ 3200'lü yıllardan itibaren kullanılmaya başlamış, MÖ 2700'lerde gelişimini tamamlamıştır (Bayat, 2010). Mezopotomya medeniyetine ait yaklaşık yüz bin kil tablet bulunmuş olup bunların önemli kısmı İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır (Bayat, 2010). Bu tabletlerden tıp açısından en önemlilerinden birisi B14221 numaralı olup Sümerli doktorların ilaç hazırlama yöntemleri, ilaç hazırlamak için kullanılan droglar gibi bilgileri içirmektedir. Ancak tablette ilaçların hangi hastalıklarda, nasıl kullanılacağına dair bilgi bulunmamaktadır. MÖ 3000'nin sonlarına tarihlenen bu tablet en eski el kitabı olarak kabul edilmektedir (Kramer, 2014). Bu tabletler okundukça Mezopotomya tıbbına ait bilgilerimiz de haliyle artacaktır.

Gebelik, kadın ve çocuk hastalıkları ile ilgili günümüze gelebilen en eski kaynakların Antik Mısır tıbbına ait olduğu söylenebilir. Antik Mısır tıbbı ile ilgili günümüze erişebilen yazıtlardan birisi *Ramesseum Papirüsü* olup MÖ 2000'li yıllara tarihlenmektedir. *Ramesseum Papirüsü*, iki papirüsten ibaret olup bunlardan biri yeni doğan bebeklerin yaşayıp yaşamayacağını belirtileri ile gebeliği önleyici tedbirleri içermektedir (Bayat, 2010). *Kahun Papirüsü* de iki parçadan oluşmuştur ve bunlardan birisinde kadın hastalıkları, gebelik ve doğacak çocuğun cinsiyetini tayin metotları ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Bayat, 2010). *Carlsberg Papirüsü* göz hastalıklarının yanı sıra doğum ile ilgili bazı prognozları içermektedir (Bayat, 2010).

1.2. Antik Hint ve Çin tıbbı

Çin felsefe sistemi olan Taoizme göre evrenin yaratıcı gücü olan Tao, "Yin" ve "Yang" olarak bilinen, birbirine zıt ve birbirini tamamlayan iki güç ile kendini gösterir. Bu iki güç vücutta denge halinde bulunur. Organlarda bu dengenin bozulması hastalığa yol açarken tedavinin esasını dengenin tekrar sağlanması oluşturur. Yin, siyah ile gösterilir ve toprak, ay, karanlık, soğukluk, dişilik, yumuşaklık, sakinlik, alçaklık, ağırlık gibi kavramları sembolize eder. Yang, beyaz renk ile gösterilir ve gök, güneş, aydınlık, erkeklik, sıcaklık, yükseklik, sertlik, hareketlilik gibi kavramları sembolize eder. Yin mide, safra kesesi, idrar kesesi, ince ve kalın bağırsakta bulunurken Yang; kalp, karaciğer, akciğer, dalak ve böbrekte bulunur (Bayat, 2010).

Hint felsefesine göre evrende her şey su, toprak, hava, ateş ve boşluk olmak üzere beş elementten oluşmuştur. Hint tıbbı iki döneme ayrılmıştır. MÖ 800'lü yıllara kadar devam eden "Vedik dönem" olup dini bilgiler ağırlıktadır. Vedik dönemin tıp bilgilerini dört kitaptan oluşan, kutsal metinler olan *Veda*'lar oluşturur. Bunlardan *Ayur-veda*, sağlıklı ve uzun

yaşamının sırlarını verirken *Rig-veda* sağlığı korumayı, *Athar-veda* ise çeşitli hastalıklar ve tedavilerini anlatır (Bayat, 2010). MÖ 800 ile Milattan Sonra (MS) 1000 arasında devam eden Brahmatik dönemde Charaka, Susruta, Vagbhata gibi büyük hekimlerin çalışmaları bilimsel tıp anlayışının oluşması ile sonuçlanmıştır.

Ayurvedik tıbbın üç önemli kitabı *Charaka Samhita*, *Susruta Samhita* ve *Vagbhata Samhita* olup her üçü de o dönemde Hint tıbbının temel alanlarından birisi olan çocuk hastalıklarını (Kaumarabhritya) içermektedir (Mukhopadhyaya, 2019). Antik Hint tıbbının en önemli eserlerinden biri olan *Charaka Samhita*'nın MÖ 1000 civarında yaşadığına inanılan Agnivesh tarafından *Agnivesha tantra* adıyla yazıldığına ve MÖ 800 civarında yaşadığı düşünülen Charak tarafından *Charaka Samhita* adıyla tekrar düzenlenerek yazıya döküldüğüne inanılmaktadır (Singh, 2020). Sekiz kitap ve 120 bölümden oluşan *Charaka Samhita*'da çocuk hastalıkları ile ilgili bilgiler *Sharirasthan*, *Vimanasthan* ve *Chikitsasthan* kitaplarında yer almaktadır (Mukhopadhyaya, 2019).

Antik Hint tıbbının diğer temel kitabı olan *Susruta Samhita*, ünlü bir hekim ve cerrah olarak bilinen Susruta tarafından yazılmıştır (Loukas, 2010). Antik Hint tıbbında cerrahinin babası olarak kabul edilen Susruta'nın MÖ 600-1000 tarihleri arasında yaşadığı düşünülmektedir (Johnston-Saint, 1929). *Susruta Samhita*, *Purva-tantra* ve *Uttara-tantra* olmak üzere iki bölümden oluşur. *Purva-tantra* ise *Sutrasthana*, *Nidana*, *Sarirasthana*, *Chikitsasthanam* ve *Kalpasthanam* olmak üzere beş kitaptan ve toplam 120 bölümden oluşmaktadır (Mukhopadhyaya, 1923). On bölümden oluşan *Sarirasthana*'nın 2, 3, 4 ve 10. bölümlerinde gebelik ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Atar ve Aciduman (2023) tarafından yapılan çalışmada Susruta Samhita'nın içinde bulunan kitaplardan biri olan *Śārira Sthānam*'ın III. bölümünde anlatılan "erken gebelik" konusu ele alınmış ve mevcut bilgiler Antik Yunan-Roma tıbbının önemli eserleri ile karşılaştırılmıştır. Araştırmanın sonunda en azından ele alından konu değerlendirildiğinde "gözlem ve muhakemeye dayanan ileri bir tıp pratiğinin görüldüğü" bildirilmiştir.

1.3. Antik Yunan tıbbı

MÖ 900'lerden itibaren Asurlular ve Fenikeliler ile birlikte tarih sahnesinde izlenen Yunanlılar MÖ 7-6. yy.larda kendi kendini yöneten Yunan şehirlerini kurmuş, Pers'lerin saldırılarında bir araya gelerek kendilerini koruyabilen bu şehirlerden öne çıkan Atina özellikle MÖ 480-430 yılları arasında felsefe, kültür, sanat, tıp ve diğer bilim alanlarında altın çağını yaşamıştır (Bayat, 2010). Antik Yunan medeniyetinde tıbbın "Hipokrat öncesi tıp (mitolojik

dönem)" ve "Hipokrat sonrası tıp (bilimsel/akılcı dönem)" olmak üzere iki bölümde incelenebileceği bildirilmiştir.

1.3.1. Hipokrat öncesi tıp (mitolojik dönem)

Mitolojik dönemin temel özelliği tıbbın o dönemin çok tanrılı inanç sistemi yani din ile iç içe olmasıdır. Yunan tanrılarının iyileştirme gücünün olduğuna inanılıyordu. Bu tanrıların en önemlisi Asklepios olup onun adına MÖ 6. yy.dan itibaren kurulan, 200'den fazla tapınaktan en önemlileri "Bergama, Epidaures ve İstanköy" Asklepionları olmuştur. Asklepionlarda rahip-hekimler tarafından verilen sağlık hizmetinin esasını inanç ve telkine dayanıyor; bunun yanı sıra diyet, su, güneş, temizlik, masaj, adak adama gibi yöntemler de kullanılıyordu (Uzel, 1992; Nasuhioğlu, 1975; Aydın, 2006).

Mitolojik dönem tıbbından bilimsel/akılcı/rasyonel döneme tıbbına geçiş birden olmayıp, Hipokrat öncesinde bu geçişin temellerinin atıldığı bir hazırlık döneminin varlığından söz edilebilir. Antik Yunan'da 6. ve 5. yy.larda yaşayan Demokedes (MÖ 6. yy), Epikharmos (MÖ 550-460), Empedokles (MÖ ~492-432), Alkmaion (MÖ ~450) gibi filozof-hekimler tıbbi bilgileri elde etmek ve tabiat felsefesini açıklamak için uğraşmış, olaylara körü körüne inanmak yerine sebep-sonuç ilişkilerini açıklamaya çalışmış, hatta deneysel çalışmalarda bulunmuştur (Bayat, 2010). Bu filozof-hekimlerden Empedokles, *Peri Physeos (Tabiat Üzerine)* adlı eserinde evrenin ve insanın "Hava, ateş, su, toprak" olmak üzere dört unsurdan oluştuğunu yazarak "Humoral Patoloji (dört unsur)" teorisinin temelini atmıştır.

1.3.2. Hipokrat sonrası tıp/Hipokratik tıp (bilimsel/akılcı dönem)

Hipokrat öncesi tıbbi uygulamada dini unsurlar bulunmakla birlikte diyet, temizlik, bitkilerle tedavi, cerrahi tedavi gibi dini olmayan yöntemler de yaygın olarak kullanılmaktaydı. Esasen Hipokrat öncesi tıp ile Hipokratik tıp arasında bir çatışmanın bulunmadığı bildirilmiştir (Marketos, 1996, akt. Aydın, 2006). Dolayısı ile Hipokratik tıp aslında mitolojik tıbbın devamı olmakla birlikte ondan ayrılan en önemli farkı hasta ve hastalık hakkındaki dini inanışlar ve uygulamaların yerini giderek hasta başı gözlem ve akla dayanan bilgi ve uygulamaların alması olmuştur. Hipokratik tıbbi mitolojik tıptan ayrıran diğer bir önemli özellik ise sadece hastalık ile ilgilenmek yerine hasta ile de ilgilenilmesi ve sadece hasta olan organ ele alınmayıp hastanın bütüncül bir bakışla değerlendirilmesidir (Marketos, 1996, akt. Aydın, 2006). Hipokratik tıp hastalığın teşhisinden ziyade tedavi ve prognoz ile ilgilenir. Neticede Hipokrat ile tıp batıl inanç ve hurafelerin etkisinden çıkarak klinik gözlem ve deneyime dayanan profesyonel ve bilimsel bir nitelik kazanmaya başlamıştır (Dunn, 1993).

Hipokratik tıp akıl yoluyla yapılan muhakeme neticesinde kendi felsefesini de geliştirmiştir. Buna göre insan evrenin bir parçası olup onunla bir bütündür ve onunla devamlı bir etkileşim halindedir. Bu felsefenin neticesinde insan sağlığının hava, su, iklimler, coğrafya gibi fizik unsurlarla ilişkili olduğunun kabul edilmesi Empedokles'in doğa felsefesinde yer alan evrenin ve insanın "hava, ateş, su, toprak" olmak üzere dört unsurdan oluştuğuna dair kuramının Hipokratik tıpta dört humor (ahlat-ı erbaa, dört hılt, dört suyu) kuramına dönüşmesi ile sonuçlanmıştır (Castiglioni, 1958, akt. Aydın, 2006). Dört humorun kendi arasındaki dengesinin bozulması hastalıklara neden olurken, tedavide bozulan dengenin yeniden kurulması amaçlanır.

1.3.3. Antik Yunan döneminin önemli müellifleri

1.3.3.1. Hipokrat (MÖ 460-370)

Bilimsel/akılcı tıbbın kurucusu olan ve "Tıbbın babası" olarak bilinen Hipokrat muhtemelen MÖ 460 yılında Kos Adası'nda doğmuş ve MÖ 370-375 civarında Larissa'da vefat etmiştir. Hipokrat "Asklepios'un çocukları/şifa vericiler" anlamında gelen "Asklepiades" denilen bir sülale veya loncaya mensup olup ilk eğitimini babası Heraklides ve dedesinden almıştır. Ayrıca çağdaşı olan atomcu filozof Demokritos ile sofist filozof Gorgias'tan da ders aldığı yazılmıştır (Kahya, 1998). İslam kaynaklarında sıklıkla "Bukrāt, Bukrātīs, Ebukrāt, İbukrāt, İbukrātīs" olarak geçen Hipokrat'a atfedilen *Külliyat (Corpus Hippocraticum)* içinde 72 kitap, 59 ilmi eser olduğundan söz edilmektedir (Dunn, 1993). Bu eserlerin hepsi İyonya lehçesi ile yazılmakla birlikte farklı kişiler tarafından farklı zamanlarda yazılmış olup hangisinin gerçekten Hipokrat'a ait olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bu nedenle "*Hipokrat Külliyyatı*" yerine "*Hipokratik Külliyyat*" olarak tanımlanabileceği bildirilmiştir (Sarton, 1953). *Aforizmalar*'ın üçüncü bölümünde 24-28 arasındaki maddelerde yenidoğandan ergenlik öncesi çocukluk dönemlerinde görülen hastalıkların adları verilmekte ve ne zaman müzmin hastalık sayılacakları açıklanmaktadır (Hippokrates, 2020, Çoraklı Çev.).

1.3.3.2. Aristo. Aristoteles b. Nikomakhos b. Māhāsen (Māhāun) (Machaon) (MÖ 384-322)

Yunan felsefeci, düşünür olup mantık biliminin kurucusudur. Babasının İskender'in babası Philippos'un hekimi ve yakın dostu olduğu bilinmektedir (Kaya, 1991; Muhammed b. İshak en-Nedīm, 2019). Aristo 17 yaşında Eflatun'un talebesi olmuş, yirmi yıl süreyle Eflatun'un yanında öğrenimine devam etmiştir. Eflatun'un ölümünü takiben Prens Hermias'ın daveti ile Assos'a gitmiş, takiben Makedonya Kralı Philip tarafından oğlu İskender'in eğitimi

için davet edilmiştir. Aristo'nun bu görevi sekiz yıl devam etmiş; İskender'in babasının ölümünü takiben önce tahta, takiben Asya seferine çıkması üzerine Atina'ya dönerek kendi okulunu kurmuştur (Kaya, 1991). Mantık başta olmak üzere bir çok ilimin kurucusu sayılan Aristo o dönemin bilinen ilimlerini sistematize etmiş, felsefe ile yakından ilgilenmiş, yüze yakın eser bırakmıştır (de Boer, 1993).

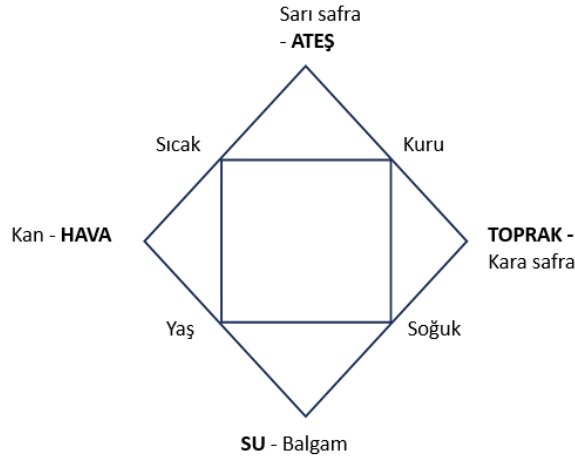
İslam aleminde 8-10. yy.lar arasında yaklaşık üç yüzyıl süreyle devam eden çeviri döneminde Antik Yunan bilginlerinin eserleri Arapçaya çevrilirken Aristo'nun eserleri de çevrilmiş, hatta bu çeviri faaliyetinin Aristo veya ona isnat edilen eserler ile bunların özet, tefsir ve şerhlerinden ibaret kaldığı iddia edilmiştir (de Boer, 1993). Haliyle Aristo'nun İslam bilim dünyasına etkisi önemli olup Aristo'yu takip edenlere "Meşşâiyyūn", temsil ettikleri okula da "Meşşāī" okulu denilmiştir (Kaya, 1991).

1.4. Humoral patoloji (dört hılt/dört suyuk¹/ahlāt-ı erba'a)

Humoral patolojiye benzer düşünce Eski Mısır tıbbında da bulunmaktadır. Antik Mısır'da hekimler vücutta bulunan kan, balgam, sarı ve kara safradan oluşan dört sıvının kirlenmesini hastalık nedeni olarak görüyor ve tedavide bunu düzeltmeye yönelik kan alma, müshil verme gibi tedavileri uyguluyorlardı (Erdemir, 1989). Antik Hint tıp anlayışında da organizmada bulunan hava, safra ve balgam hıltlarının vücutta bir denge halinde bulunduğu ve bu dengenin bozulmasının hastalığı neden olduğuna inanılmaktaydı (Uzel, 1992; Kavak, 2019). Antik Hint tıp anlayışında insan vücudunda evreni yapan elementlere benzeyen ve "dosha" olarak adlandırılan üç hayat enerjisi olup bunlar vata-dosha, pitta-dosha ve kapha-dosha olarak kaynaklarda geçmektedir. "Vata", hava ve boşluktan; "pitta" su ve ateşten; "kapha" ise su ve topraktan oluşmuştu, her biri vücutta belirli organda bulunuyordu ve belirli fonksiyonları yerine getiriyordu (Bayat, 2010). Antik Yunan'da Empedokles, *Peri Physeos* adlı eserinde evrenin biri esas olmak üzere iki özelliği olan dört temel unsurdan oluştuğunu yazdı. Bu temel unsurlar ve özellikleri şunlardı: 1-Su (soğuk ve yaş), 2-Toprak (soğuk ve kuru), 3-Hava (sıcak ve yaş), 4-Ateş (sıcak ve kuru). Hipokrat'ın Empedokles'in bu görüşlerini insan bedenine uyarlaması ile "Humoral Patoloji" teorisi oluştu. Buna göre canlılık bedeninin sıvı kısımlarını yapan "su", katı kısımlarını yapan "toprak", solumaya yarayan "hava" ve ruhu oluşturan "ateş" ten oluşmaktaydı (Bayat, 2010) (Şekil 1.1.). Bu dört temel elemandan oluşan insanda bunlara karşılık gelen ve bu temel unsurlar gibi iki özelliği sahip bulunan dört sıvı/humor/hılt/suyuk olup şunlardı: 1-(Havaya karşılık) Kan (sıcak ve yaş), 2-(Suya karşılık) Balgam (soğuk ve yaş), 3-(Ateşe karşılık) Safra (sıcak ve kuru), 4-(Toprağa karşılık) Kara

¹ Suyuk anlamı: Organizmanın kan, lenf vb. sıvı bölüm (Türk Dil Kurumu Sözlüğü)

safra (soğuk ve kuru). Sağlıklı olma durumu bu hıltların dengede olmasına bağlı olup dengenin bozulması hastalık hali ile sonuçlanıyordu. Tedavinin temel amacını ise hıltlar arasındaki dengenin yeniden sağlanması oluştuyordu. Hipokrat tıbbının temelinde yer alan humoral patoloji öğretisinin önemi Galen ile daha da artmış, etkisi 15 asırdan uzun sürerek 18. yüzyıla kadar devam etmiş ve takiben yerini giderek modern tıp paradigmasına bırakmıştır (Bynum, 2008).

Şekil 1.1. Suyuk öğretisi ve içinde yer alan unsurlar (Bynum, 2008).

1.5. Antik Roma tıbbı ve önemli müellifleri

Antik Roma döneminde bilim üretmek yerine üretilen bilimin ihtiyaç olan alanda kullanımına önem verilmiş, buna bağlı olarak tıp ve diğer bilim alanlarında gözle görülür bir ilerleme sağlanamamıştır. Hekimlik asil bir meslek olarak görülmediğinden bu hizmetler çoğunlukla Yunanlı hekimler tarafından yürütülmüştür. Bu dönemde yaşamış olan Galen, Soranus, Dioskorides, Aetius gibi meşhur hekimlerin çoğu Anadolu topraklarında doğmuş, Yunan kökenli hekimlerdir (Bayat, 2010).

1.5.1. Soranus (tahminen MS 98-138)

Efes'te birinci yüzyılın sonlarına doğru doğduğu ve Galen'in doğduğu sıralarda öldüğüne inanılmaktadır (Soranus, & Temkin, 1991). İskenderiye'de tıp eğitimi almış ve Roma'da hekimlik yapmıştır (Yurdakök, 1984; Dunn, 1995) Antik dönemin en önemli hekimlerinden birisi olan Soranus, çok geniş bir yelpazede yirmiye yakın eser yazmakla birlikte bunlardan çoğu günümüze erişememiştir (Soranus, & Temkin, 1991). Antik Roma döneminde, çocuk ve kadın hastalıkları üzerine yazılmış, günümüze ulaşmış tek monografi Efesli Soranus'un *Gynecology* adlı eseri olup daha fazla müstakil eser olmaması muhtemelen

o dönemde bu alanlarda uzmanlaşmanın olmamasından kaynaklanmaktadır. Amidalı Aetius, Oribasius, Aeginalı Paulus gibi pek çok antik dönem müellifinin onun bu eserinden intihal yaptığı, hatta yazıldıktan 1500 yıl sonrasında bile 16. yüzyılda Rosslin ve Raynalde'in çalışmalarının büyük ölçüde bu esere dayandığı bildirilmiştir (Dunn, 1995). *Gynecology* dört kitaptan oluşmuştur ve 2. kitap doğum ve yenidoğan üzerinedir (Ataç ve Gülsoy, 2004; Karamanou, 2013).

1.5.2. Galen (129?-216?)

Ünlü bir asklepion'nun bulunduğu Bergama'da dünyaya gelmiş, İzmir'de tıp eğitimini takiben İskenderiye'ye giderek anatomi çalışmıştır. Kısa süreliğine Bergama'ya dönüp takiben Roma'ya giderek hekimlik yapmıştır (Aydın, 2006). Hipokrat'ın akılcı, gözleme dayanan, dinsel etkilerden olabildiğince arınmış tıp anlayışına ve humoral patoloji öğretisine sahip çıkan Galen Ortaçağ tıbbına damgasını vurmuştur. Hristiyan camia tarafından tıpta tek otorite olarak kabul edilmesi nedeniyle Galen'in yazdıklarının tartışmasız kabul edilmesi, sorgulanmaması Galenik tıbbın on beş asırdan uzun süre hüküm sürmesine neden olarak tıptaki ilerlemelerin önünü kapattığı iddia edilmiştir (Aydın, 2006).

İslam tıp literatüründe "Cālīnūs" olarak bilinmektedir. Bu kelimenin "sakin, faziletli, doğru yolu gösteren" anlamına geldiği İbn Ebī Usaybia tarafından bildirilmiştir (İbn Ebī Usaybia, akt. Kutluer, 1993). Galen'in 300 civarında çalışmasının olduğu bilinmekle birlikte bunlardan 150 kadarı kısmen veya tamamen günümüze erişmiştir (Nutton, 2024). Galen'in *De Sanitate Tuenda* adlı eserinin ilk bölümünde çocukların sağlığının korunması ile ilgili konular da yer almaktadır (Green 1951; İlgili ve Acıduman, 2017).

1.6. Bizans tıbbı ve önemli müellifleri

Antik Yunan ve Roma tıbbının devamı olup bunlarla Batı tıbbı arasında zorunlu bir köprü oluşturmıştır. Bu dönem müellifleri perinatal tıbbı önem vermiş ve yazdıkları kitaplarda doğum ve çocuk hastalıkları ile ilgili bölümler yer almıştır (Lascaratos ve Poulakou-Rebelakou, 2003).

1.6.1. Oribasius (320-400)

Erken Bizans döneminin önemli hekimlerinden birisi olup Bergamalıdır. Tıp eğitimini İskenderiye okulunda almış ve İmparator Julian'ın hekimliğini yapmıştır (Lascaratos ve Poulakou-Rebelakou, 2003). Çok sayıda tıbbi eseri olan Oribasius'un *Synopsis* adlı eserinin 5. kitabının ilk on dört bölümü gebelik ve çocuk hastalıkları üzerine olup 12. bölümünde

sütanne seçimi, 13. bölümünde çocuk sağlığı ve hastalıkları, 14. bölümünde ise çocuk eğitimi ile ilgili bilgiler yer almaktadır (Yurdakök, 2005; İlgili ve Acıduman, 2017).

1.6.2. Amidalı (Diyarbakır) Aetius (6. yüzyılın ilk yarısı)

Antik dönemde adı Amed olan Diyarbakır'da doğmuş, İskenderiye'de tıp eğitimini aldıktan sonra Konstantinapol'e gelerek İmparator Justinianus zamanında saray hekimliği yapmıştır. Bizans tıbbının kadın hastalıkları ve gebelik konularına ilgi gösteren önemli hekimlerindendir (Yaşar Soydan vd., 2018; Lazaris, vd., 2009). Aetius'un en önemli eseri dört bölümden oluşan *Tetrabiblon*'dır (Yurdakök, 2005). Bu eserin dördüncü bölümünün ikinci kısmında çocukların sağlığının korunması, çocuk hastalıkları ve tedavileri ile ilgili bilgiler olup bu bölüm Yaşar Soydan ve arkadaşları (2018) tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır.

1.6.3. Aeginalı Paulus (625-690)

Doğu Roma İmparatorluğu'nda yaşayan önemli hekimlerden birisi olan Aeginalı Paulus hakkında çok az bilgi olup en önemli eseri yedi ciltlik bir tıp ansiklopedisi olan *Epitome*'dir (Yurdakök, 2005). İlgili ve Acıduman (2017) tarafından *Epitome*'nin *The Seven Books of Paulus Aeginata* adlı İngilizce baskısından yararlanılarak eserin birinci kitabında yer alan gebelik ve çocuk hastalıkları ile ilgili bölümler Türkçeye çevirmek suretiyle yayımlanmıştır.

1.7. İslam tıbbı ve önemli müellifleri

Browne (2012) "İslam bilimi" veya "İslam tıbbı"nı "Arap dilinde yazılmış bilgi birikimi" olarak tanımlamıştır. Yazara göre bu birikimin çok azı Arap müelliflere ait olup çoğunluğu Yunan, kalanı da Hint, İran ve Suriye katkıları ile oluşturulmuştur. Bilim dili Ortaçağ Avrupa'sında Latince, İslam dünyasında Arapça olmuştur. Müslüman ülkelerde yerel dilde literatürün 11. yy.dan itibaren ortaya çıktığı bildirilerek El-Bürünî tarafında 12. yy.da yazılan *Tefhîm ve Zahîre* buna örnek verilmiştir (Browne, 2012).

Hiz. Muhammed ile bir araya gelen İslam topluluğunun kısa süre içinde imparatorluk haline dönüşmesi Müslümanların Yunan, İran, Hint gibi başka kültürler ile karşılaşmaları ile sonuçlandı ve onlara İslamiyet'i tanıtmak, İslamiyet'in üstünlüğünü gösterebilmek için bu kültürlerle ait eserlerin Arapçaya çevrilme ihtiyacının ortaya çıkmasına neden oldu. Emevi döneminde münferit girişimler olarak başlayan çeviri hareketi Abbasi Halifesi Mansur zamanında artmış ve onun sarayında kütüphane olarak kurdurduğu "Hizānetü'l-hikme (Hikmet

hazinesi)" ileride gelişerek Halife Memûn zamanında, Bağdat'ta başta çeviri olmak üzere ilmi çalışmaların yapıldığı "Beytülhikme (Hikmet evi)" adı verilen merkezin kurulması ile sonuçlanmıştır (Kaya, 1992). Beytülhikme'de antik Yunan başta olmak üzere İran, Hint gibi başka medeniyetlere ait çeşitli yollarla elde edilmiş elyazmaları Arapçaya çevrilmiş ve İslam biliminin, dolayısı ile tıbbının gelişmesine büyük hizmet etmiştir. Beytülhikme 750-850 yılları arasında altın çağını yaşamış, takiben etkinliği azalsa da beş yüz yıl boyunca varlığını sürdürmüş, 1258 yılında Moğol istilasında Bağdat'ın yağmalanıp yakılıp yıkılması ile büyük darbe almış ve bir daha kendini toparlayamamıştır (Browne, 2012).

İslam tıbbının kaynaklarını Hazreti Muhammed'in sağlık ile ilgili hadisleri, öğütleri ve uygulamalarını esas alan Tıbb-ı Nebevî, Arap halkının sağlık konusundaki bilgi birikimi ve antik Yunan başta olmak üzere İran, Hint gibi diğer kültürlerden Arapçaya tercüme edilen eserler oluşturmaktadır (Gençel Efe, 2019).

1.7.1. İslam tıbbının önemli müellifleri

1.7.1.1. Ebû'l-Hasen 'Alî b. Sehl Rabben eṭ-Ṭaberî (ö. 247/861'den sonra)

Taberistan'ın Merv şehrinden olup Hristiyan bir aileye mensuptur. İlk eğitimini babasından almıştır. Halife Mu'tasım'ın divan katipliğini, Halife Mütevekkil'in hekimliğini yapmış ve onun zamanında Müslüman olmuştur. Ṭaberî'nin çoğu tıpla ilgili olmak üzere 12 adet eserinin olduğu ancak bunlardan üçünün günümüze kadar geldiği bildirilmiştir (Taylan, 1989). Ṭaberî'nin günümüze gelen eserleri: 1- *Firdevsü'l-Hikme*, 2- *er-Red 'ale'n- Naşārā*, 3- *ed-Dîn ve'd-Devle* olup günümüze ulaşamayan diğer dokuz eserinin de isimleri verilmiş olup (Taylan, 1989) bunların arasında *Mu'âlecât-ı Buḳrâṭiyye* veya *Mu'âlecât-ı Ebuḳrâṭiyye* de bulunmaktadır. 'Alî b. Rabben eṭ-Ṭaberî'nin en önemli eseri *Firdevsu'l-Hikme* olup *el-Kunnāşu'l-Haḍra* olarak da bilinmektedir (Acıduman ve Acıduman, 2021; Ayduz, 2013; Kaya, 1996). *Firdevsu'l-Hikme*'nin "Çocukların tedbiri ve sağlığın korunması" ile ilgili olan ikinci bölümünün dördüncü makalesinin birinci faslı ile "Büyüdüğünde çocuğun terbiyesi hakkında" olan ikinci faslı Acıduman ve Acıduman (2021) tarafından yayımlanmıştır.

1.7.1.2. Ebû Bekir Muhammed b. Zekeriyâ er-Râzî (ö. 313/925)

Orta Çağ ve İslam tıbbının ünlü hekim-filozoflarından biri olup Rey şehrinde doğmuştur (Kaya, 2007; Acıduman ve Aşkit, 2017b). Kuyumculuk yaptığı dönemde kimyaya merak sarmış ve kimya ile ilgili yaptığı deneylerde ortaya çıkan buharlar nedeniyle gözlerinde rahatsızlık ortaya çıkmış ve bu durum tıba ilgi duyması ile sonuçlanmıştır. Tıp eğitimini

Bağdat'ta alan Rāzī, öğrenimini devam ettirmek için Horasan bölgesinde seyahatlere çıkmış, Rey Bīmārīstānı ve Bağdat'ta Bīmārīstān-ı Adudī hastanelerinde başhekimlik yapmıştır (Kaya, 2007; Acıduman ve Aşkit, 2017b). Rāzī'nin tıp tahsiline nisbeten geç yaşlarda başladığı bilinmekle birlikte çok üretken olup tıp, felsefe, din, matematik, astronomi gibi alanlarda yazılmış iki yüzden fazla eseri vardır (Aşkit, 2019). Tıpla ilgili en önemli eserlerinin başında ansiklopedik eser olan *el-Ḥavī fī't-tıbb (el-Cāmi 'u'l-kebīr)* gelir. Diğer önemli eseri *Kitābu'l-Cuderī ve'l-Ḥaṣbe* olup bu eser ilk defa kızamık ve çiçek hastalıkları arasında ayırımın yapılması ve doğru teşhislerinin konulmasını sağlaması nedeniyle Rāzī'nin en orjinal eseri kabul edilir. Başka bir önemli eseri de Sāmānī hükümdarı Mansūr b. İshak için yazdığı *Kitābu'l-Manşūrī*'dir (Muhammed B. İshak en-Nedīm, 2019). Rāzī'nin bu eserinde "gebelerin ve çocukların tedbiri" konusu Acıduman ve Aşkit (2017b) tarafından yayımlanmıştır. Rāzī'nin *Kitābu't-Tecārib* adlı eseri de çocuk hastalıkları açısından değerlendirilerek Acıduman ve Arda (2012) tarafından yayımlanmıştır.

1.7.1.3. Ebū'l-Kāsim Halef b. 'Abbās ez-Zehrāvī (ö. 404/1013)

Endülüs'lü tıp alimi olup hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Zehrāvī yaşadığı dönemin en ünlü hekim ve cerrahlarından olup "Cerrahinin babası" olarak tanımlanmıştır (Elgohary, 2006). Zehrāvī'nin ilim ve fazilet sahibi olduğu, tıp alanında *et-Taşrīf li-men 'aceze 'ani't-te'līf* adıyla önemli bir eser yazdığı hadis ve biyografi alimi Humeydī (1989; akt. Kahya, 2013) tarafından yazılmıştır. Zehrāvī'nin günümüze ulaşan tek eseri olan *Kitābu't-taşrīf bir* tıp ansiklopedisi olup cerrahi konuların anlatıldığı otuzuncu bölüm özellikle ilgi çekmiştir. Bu bölüm, Zehrāvī'nin tecrübelerinin yanı sıra ameliyat notları ile cerrahide kullanılan aletlerin resimlerini de içermektedir (Kahya, 2013). Zehrāvī'nin *Kitābu't-taşrīf* adlı eserinde "çocukların tedbiri" konusu Acıduman ve Aşkit (2020) tarafından yayımlanmıştır.

1.7.1.4. Ebū 'Alī el-Ḥuseyn b. 'Abdillāh b. 'Alī b. Sīnā (980-1037)

Buhara yakınında Efşene köyünde doğduğu kabul edilen İbn Sīnā Orta Çağ İslam tıbbının en önemli temsilcilerinden biri olup bilim ve felsefedeki tartışmasız konumunu belirtmek için İslam dünyasında "eş-Şeyḥu'r Reīs", Batıda ise genellikle "Avicenna" olarak bilinir (Alper, 1999). İbn Sīnā'nın talebesi Ebū Ubeyd el-Cūzcānī tarafından yazılan hayat hikayesine göre çok küçük yaşta Kur'an'ı ezberlemiş, dil, edebiyat, akaid ve fıkıh eğitiminin yanında babasından da geometri, aritmetik, felsefe konularında ilk eğitimini almıştır. (Alper, 1999). Çeşitli hocalardan mantık, Hint aritmetiği, geometri, astronomi, tıp, fıkıh gibi alanlarda eğitim alarak okumalarına devam eden İbn Sīnā daha on altı yaşında iken diğer hekimler tarafından tıp otoritesi olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Alper, 1999). Hareketli bir yaşam

öyküsü olan, saray hekimliği ve vezirlik gibi önemli görevlerde bulunan İbn Sīnā, bir yandan kendini geliştirmeye devam ederken diğer taraftan çok önemli eserler telif etmiştir.

İbn Sīnā'nın en önemli eseri beş ciltlik *el-Kānūn fī't-tıbb* olup Cremonalı Gerard tarafından 12. yüzyılda ilk kez Latinceye çevrilmiş, 1473 yılında Milano'da basılmış, takiben pek çok baskısı yapılmıştır (Acıduman 2014a). *Kānūn* dışında kırka yakın tıbbi eser telif eden İbn Sīnā'nın Batı tıbbi üzerindeki etkisi 17. yüzyıla kadar devam etmiştir (Terzioğlu, 1999). *Kānūn*'un Türkçe çevirisi oldukça gecikmeli olarak ancak 18. yüzyılda, Tokatlı Mustafa Efendi tarafından yapılmıştır. *Kānūn*'un birinci kitabında yer alan çocuk sağlığı ve hastalıkları ile ilgili kısımda Tokatlı Mustafa Efendi tarafından çeviriye ilave edilen bölümler Acıduman (2014a) tarafından yayımlanmıştır.

İbn Sīnā'nın *el-Kānūn fī't-tıbb* adlı eserinin Batı'da ve Osmanlı'da çok muteber olması onunla ilgili çok sayıda özet, şerh, haşiye türü eserin kaleme alınması ile sonuçlanmıştır. Bunlardan en meşhuru İbnu'n Nefīs'e ait olan *Şerhu Teşrīhi'l Kānūn* adlı eserdir (Kahya, 2001).

1.7.1.5. Ebū Mervān 'Abdūmelik b. Ebū'I-'Alā b. Zühr (ö. 557/1162)

Endülüs'te pek çok hekim yetiştiren Benī Zühr ailesinden gelen en meşhur, üçüncü hekim olup Batı'da Avenzoar veya Abhomeron olarak bilinir (Kaya, 1999; Şenel, 2021). Küçük yaşta babasından tıp tahsil eden Mervān b. Zühr'ün vezirlik, halife ve valinin özel hekimliğinde bulunma ile hapse atılma arasında geçen hareketli bir yaşantısı olmuştur. Deney ve gözleme önem veren Mervān b. Zühr, kalbin zarında gelişen tümörün tarifi, perikarditi diğer akciğer rahatsızlıklarından ayırması, yutak felci ve orta kulak iltihabı hakkında verdiği bilgiler, nefes borusu (trakeostomi) ameliyatını ilk kez tarif etmesi ve yemek borusu vasıtası ile suni beslenmeyi önermesi tıp literatürüne yaptığı orjinal katkılar olarak kabul edilmektedir. Mervān b. Zühr'ün en önemli eseri *Kitābu't-Teysīr fī'l-müddāvāt ve't-tedbīr* olup İbn Rüşd, *el-Küllīyyāt* adlı eserinde bu kitabı "zamanın tecrübi tıp alanında yazılan en mükemmel eseri" olarak tarif etmiştir (Muhammed el-'Arabī el-Hattābī, 1988; akt. Kaya, 1999). Kitapta önce koruyucu hekimliğe ait bilgiler verildikten sonra baştan itibaren organlarda ortaya çıkan hastalıklar ve tedavileri anlatılmaktadır. Ebū Bekir er-Rāzī'nin *el-Hāvī*, İbn Sīnā'nın *el-Kānūn*, Ali b. Abbas'ın *Kāmilü's-şīnā'ati't-tıbbiyye* ve *et-Tezkīr* adlı eserleri ile karşılaştırılan bu kitabın İbranice ve Latinceye çevirileri yapılarak defalarca basılmıştır (Kaya, 1999; Şenel, 2021). Onun üstünde eseri olan İbn Zühr'ün diğer önemli eserleri şunlardır: Bazı macun, şurup ve yağların hazırlanışı ve nasıl kullanıldığının anlatıldığı *el-Cāmi'*, yiyecek ve içecekler ile ilgili olan *Kitābu'l-Ağziye*, hekim olan oğlu Ebū Bekir için yazdığı *Kitābu't-Tezkire fī'd-devā'i'l-müşhil* ve *Kitābu'l-Kānūn*.

1.7.1.6. Ebū'l-Ḥasen 'Alā'uddīn 'Alī b. Ebī'l-Hazm İbnu'n-Nefīs el-Kareşī ed-Dımaşkī (ö. 687/1288)

On üçüncü yüzyıl İslam tıbbının önemli hekimlerinden birisi olup nisbesinden anlaşıldığı üzere Dımaşk yakınında doğmuş, 1288 yılında Mısır'da ölmüştür. Farklı kaynaklarda nisbesinde "el-Kuraşī" ve "el-Karşī" de kullanılmıştır (Ağırakça, 2016). İbnu'n-Nefīs el-Kareşī'nin iyi bir eğitimi ve tıp ile ilgili önemli eserlerinin olmasının yanı sıra küçük kan dolaşımını Batı'dan üç yüz yıl önce keşfetmiş olması onun İslam tıp tarihindeki önemini çok arttırmaktadır. İbnu'n-Nefīs, Galen ve İbn-i Sīnā'nın savunduğunun aksine insan kalbinde kanın sağ karıncıktan sol karıncığa doğrudan geçmediğini bunun yerine pulmoner arter ile akciğere gidip oradan pulmoner ven ile kalbin sol tarafına geldiğini *Kānūn* ile ilgili iki şerhinde de yazmıştır (Kahya, 2000). Tıp tarihi literatüründe ise küçük kan dolaşımının Miguel Servetus tarafından 1556'da ve Realdo Colombo tarafından 1559 yılında keşfedildiği kabul edilmektedir (Meyerhof, 1993). İbnu'n-Nefīs'in küçük kan dolaşımını Servetus ve Colombo'dan yaklaşık üç yüz yıl önce keşfettiği Muhyiddin et-Tatavī isimli Mısırlı doktora öğrencisi tarafından yapılan tez çalışması ile ortaya konulmakla birlikte (Tatawi 1924, akt. Kahya, 2000) bu keşfin Avrupa tarafından bilinmemesi gibi yanlış bir gerekçe ile hala bu gerçek görmezden gelinmektedir (Meyerhof, 1993).

İbnu'n-Nefīs'in önemli eserleri şunlardır: 1-*Şerhu Teşrīhi'l-Kānūn*: *Kānūn*'da anatomi bilgilerinin verildiği ilk üç bölümün şerhi olup burada İbnu'n-Nefīs'in küçük kan dolaşımı keşfini açıklamaktadır. 2-*el-Mūcez fi't-tıbb*: *Kānūn*'un ilk üç bölümü dışında kalan bölümlerinin özetidir. 3-*Şerhu'l-Kānūn*: *Kānūn*'un *el-Külliyāt* kısmı ile hastalıklar ve ilaçlarını kapsayan dört ciltlik şerhidir. 4-*Şerhu Fuşūl-ı Buḫrāṭ* 5-*eş-Şāmil fi's-sınā'ati't-tıbbiyye* (Kahya, 2000).

1.7.2. İslam tıbbında çocuk hastalıkları ile ilgili yazılmış müstakil eserler

Rāzī'nin *Risāle fi Tedbiri'l-Etfāl (Practica Puerorum)* adlı telifinin çocuk hastalıkları konusunda yazılmış ilk müstakil eser olduğu kabul edilmektedir (Radbill, 1971; Ağırakça, 2016; Acıduman, 2019). Rāzī'nin *Practica Puerorum*'u hem Doğu hem de Batı'da 10. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar etkili olmuştur (Radbill, 1971). Rāzī'nin bu eseri Aşkit (2019) tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır.

Acıduman (2019), Rāzī'nin *Practica Puerorum*'una ilave olarak İslam tıbbında, çocuk hastalıkları ile ilgili üç müstakil eserin daha yazıldığından söz etmiş olup bunlardan ilki İbnu'l-Cezzār olarak bilinen Ebū Ca'fer Ahmed b. İbrāhīm b. Ebī Hālid el Cezzār el-Kayrevānī'nin

(ö. 369/979) *Kitābu Siyāseti's-Sıbyān ve Tedbīrihim* adlı telifidir (Doğruyol, 2000a). Doğum, çocuk hastalıkları ve bakımı ile ilgili olan kitap 22 bölümden oluşmaktadır (Vanzan, 2012).

İkincisi 'Arīb İbn Sa'd/Sa'īd el-Kātib el-Kurtubī'nin (ö. 369/979-80) *Kitābu Halki'l-Cenīn ve Tedbīri'l-Habalā ve'l-Mevlūdīn* adlı eseridir (Acıduman, 2019). Üreme, gebelik, doğum, çocuk hastalıkları ve bakımı gibi konuları ele alan eser 15 bölümden oluşmaktadır (Ağırakça, 2016).

Üçüncüsü Ebū'l-Abbās Ahmed b. Muhammed b. Yahyā el-Beledī (ö. 10. yy son çeyreği)'nin *Kitābu Tedbīri'l-Habalā ve'l-Etfāl ve's-Sıbyān* adlı eseri olup gebeler ve çocukların tedbiri, çocukların terbiyesi ve tedbiri ve çocukların akut hastalıkları ve ağrıları üzerine yazılmış üç makale ve 166 bölümden oluşmaktadır (Acıduman, 2019).

1.8. Osmanlı tıbbı ve önemli müellifleri

Bayat (2010) tarafından Osmanlı tıbbı üç dönemde ele alınmıştır (Çizelge 1.1)

Çizelge 1.1. Osmanlı tıbbının dönemleri

I-Beylikler dönemi
II-Klasik dönem
1-İslam tıbbının devamı olan klasik dönem (1450-1730)
2-Batı tıbbını tanıma ve tercüme dönemi (1730-1827)
III-Batıya açılma ve modernleşme dönemi (1827 sonrası)

Kaynak: Bayat, 2010

Beylikler dönemi, 11-13. yüzyıllar arasında hüküm süren Anadolu Selçuklu Devleti ile Osmanlı Devleti arasında geçiş dönemi olup bilim ve edebiyat dili olarak Türkçenin önem kazanması ile dikkati çeker. Anadolu Selçuklu Devletinin güçten düşmesi ile kurulan Anadolu Beyliklerinin büyük kısmının hüküm sürdüğü dönem olan 13. yy. sonu/14. yy. başından 15. yy. ortalarına kadar geçen yaklaşık 150 yıllık süre "2. Anadolu Beylikleri Dönemi" olarak kabul edilmektedir (Kayhan, 2010).

Beylikler döneminde Selçuklu tıp birikimine sahip çıkmış, geliştirilerek Osmanlı dönemine aktarılmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönemde, Selçuklu Devleti zamanında yapılan medrese ve darüşşifalar korunurken bunlara yenileri ilave edilmiştir. Amasya'da yapılan Anber b. Abdullah Darüşşifası ile Kayseri'de Dulkadiroğulları tarafından yaptırılan cüzzam hastanesi bunlara örnek olarak verilebilir (Kayhan, 2010). Beylikler döneminin en önemli özelliklerinden birisi devlet ve yazılı edebiyat dili olarak Türkçe kullanımının teşvik

edilmiş olmasıdır (Bayat, 2010; Kayhan, 2010). Bu dönemde önemli Türkçe tıp eserleri yazılmış, Arapça ve Farsça tıp metinlerinden Türkçeye çeviriler yapılmıştır. Anadolu'da tıp dilinin XIV. yüzyılın ikinci yarısında Türkçeleştiği kabul edilmekle birlikte ilk Türkçe yazılmış tıbbi eser bundan daha erken dönemde, XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yazılan *Tuhfe-i Mübārizî* olmuştur (Bayat, 2010). Bayat (2010) tarafından Beylikler döneminde telif edilen eserler, çeviriler ve müellifleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Osmanlı tıbbının klasik dönemi İslam tıbbının devamı niteliğinden olup Hipokrat ve Galen tıbbına dayandığı bildirilmiştir (Sarı, 2021). Hipokrat ve Galen tıbbının temeli daha önce bilgi verildiği üzere humoral patolojiye dayanmaktaydı. İslam tıbbının kaynaklarında "ahlāt-ı erbaa" olarak geçen humoral patoloji teorisi Müslüman hekimlerin kendi deneyim ve açıklamaları ile daha da geliştirilerek hastalıkların yanı sıra mizaçların tanımlanmasında da kullanılmıştır. Ahlāt-ı erbaa içinde yer alan sıvıların sıcak/soğuk/yaş/kuru özelliklerinden yararlanarak mizaçları tanımlamak için demevî, balgamî, safravî, sevdāvî veya mahrûr (sıcak tabiatlı), mebrûd (soğuk tabiatlı), yâbis (kuru tabiatlı), mertûb (yaş tabiatlı) gibi sınıflamalar geliştirilmiştir (Erdemir, 1989).

Osmanlı tıbbının klasik döneminde Osmanlı müelliflerinin en çok yararlandığı kaynak İbn Sînâ'nın *el-Kānūn fî't-tıbb* adlı eseri olmuştur (Sarı, 2021). Bu eserin Osmanlı Türkçesine ilk çevirisi Tokatlı Mustafa Efendi (ö. 1782) tarafından *Tahbîzü'l-mathûn* adıyla 1761-1766 yılları arasında yapılmıştır (Kahya, 2001). *Tahbîzü'l-mathûn*, günümüz Türkçesi ile hazırlanarak altı cilt halinde yayımlanmıştır (İbn Sînâ [Tokatlı Mustafa Efendi, Çev.], 2018, Koç ve Tanrıverdi, Haz.). Eserin günümüz Türkçesine diğer bir çevirisi ise Kahya (2020) tarafından altı cilt halinde yapılmıştır. İbn Sînâ'nın *el-Kānūn fî't-Tıbb*'i 403/1012 yılında yazmaya başlayarak on yıldan uzun sürede tamamladığı, Latinceye ilk çevirisinin Gerard de Cremona tarafından 1150-1187 yıllarında yapıldığı (Kahya, 2001) dikkate alınırsa *el-Kānūn fî't-Tıbb*'in yazıldıktan yaklaşık 750 yıl, Latinceye çevirisinden ise 600 yıl sonra yapılan ilk Türkçe çevirisinin oldukça gecikmeli olduğu görülür.

1.8.1. Hacı Paşa (ö. 1424)

Esas adı Celaleddin Hızır olan Türk hekim ve din alimidir. Aydın'lı bilinmekle birlikte Bayburtlu Ekmelüddin Hazretlerinin ünlü hadis eseri olan *Meşarîk-i Şerîfe* yazdığı şerhin sonunda verdiği keşidesinde "Hacı Paşa İbn Hoca Ali el-Konevî er-racî ilâ rahmeti Rabbihi'l-Lâtif fî medineti Konya" yazılı olup bundan aslen Konyalı olup sonradan Aydın'a gittiği anlaşılmaktadır (Tahir, 1972). Hacı Paşa memleketinde yüksek medrese eğitimi tamamladıktan sonra Mısır'a gitmiş, Kahire'de Şeyhüniyye Medresesi'nde o dönemin önemli

alimlerinden mantık ve din ilimleri alanında dersler almıştır. Bu sırada hastalanması üzerine tıbbı ilgil duymuş ve tıp konusunda kendini yetiştirerek devrin önemli hekimlerinden birisi olmuş ve Bīmāristān-ı Mısır'ın başına getirilmiştir (El-Amāsī, 2021; Akpınar, 1996). Aydınoglu İsa Bey'in daveti ile Mısır'dan dönen Hacı Paşa saray hekimliğinin yanı sıra kadılık ve Ayasuluk ile Birgibi medreselerinde hocalık yapmıştır. Birgibi'de tahminen 1424 yılında vefat eden Hacı Paşa'nın mezarı Birgibi-Hıdırlık mevkiinde bulunmaktadır (Akpınar, 1996).

Hacı Paşa'nın mantık, tefsir ve kelām konularında da önemli eserleri olup daha çok tıp alanındaki eserleri ile tanınmaktadır. Tıp alanındaki eserlerinden en önemlisi "*Şifa 'ü'l-eskām ve devā 'ü'l-ālām*" olup *Şifā-yı Hācī Paşa* ve *Kānūn-ı Hācī Paşa* olarak da bilinir. Hacı Paşa Kahire'deki çalışmaları sırasında çıkardığı özetlere kendisi ve hocalarının tecrübelerini de ilave ederek kaleme aldığı bu eserini Arapça yazmış ve Aydınoglu Fahrüddin İsa Bey'e ithaf etmiştir (Akpınar, 1996; İhsanoğlu vd., 2008). *Müntehab-ı Şifā*, Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe kitaplardan birisi olup *Şifā 'ü'l-eskām*'ın özetidir. Önler tarafından *Müntehab-ı Şifā*'nın çeviriyazısı yapılarak yayımlanmıştır. (Celālüddin Hızır [Hacı Paşa], 1990, Önler, Haz.) Hacı Paşa'nın *Teshīl* adlı eseri de Türkçe olup diğer tıp ile ilgili eserlerini Arapça yazmıştır (Akpınar, 1996). *Teshīl*'de bulunan çocuk hastalıkları ile ilgili bölüm üzerine ön çalışma Acıduman ve İlgili (2011) tarafından yapılarak yayımlanmıştır. Bu çalışmada, *Teshīl*'de bulunan "yükü avrat ve lohusa tedbiri", "ümmü's-sıbyān", "hasbe ve cüderi" bölümleri günümüz Türkçesi ile verilerek Hacı Paşa'nın diğer bir eseri olan *Müntehāb-ı Şifā*'da yer alan bilgiler ile karşılaştırılmış ve "*Teshīl*'in herkesin anlayabileceği yalın bir dille yazıldığı" yorumu yapılmıştır.

1.8.2. Ali Çelebi b. Şerīf et-Tabīb (15. yy.)

Yādigār'ı İbn-i Şerīf'in müellifi olup Yādigār, Türkçe yazılan en eski tıp kitaplarından biri olarak kabul edilmektedir (Uzluk, 1935). İbn Şerīf hakkında çok az bilgi olup kitabında kendi hakkında yazdığı bilgiden gençliğinden yaşlılık dönemine kadar tıp ile meşgul olduğu anlaşılmaktadır. İbn Şerīf'in Bursa Yıldırım Darüşşifasında hekimlik yaptığı bildirilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1984). Altıntaş (2017), *Yādigār*'ın giriş kısmında verilen bilgilere dayanarak İbn Şerīf'in bu eserini Timurtaş'ın oğlu Umur Bey için Bursa'da (1421-1428) yazdığını bildirmiştir. Döneminin önemli tıp kitabı olan *Yādigār*, Türkçe yazılmış olup İbn Şerīf'in kitabında da belirttiği üzere önemli tıp kitaplarından edindiği bilgilere kendi tecrübesini de katarak halkın anlayabileceği bir şekilde yazılmıştır (Altıntaş, 2017). *Yādigār* günümüz Türkçesine çevrilerek yayımlanmıştır (İbn-i Şerīf, 2017, Komisyon, Haz.)

1.8.3. Taşköprizâde, Ebû'l-Hayr İsmâüddin Ahmed b. Mustafa b. Halil el-Bursevî er-Rûmî (ö. 968/1561)

Ünlü Osmanlı alimi ve İstanbul kadısıdır. Bursa'da doğmuş, başta müderris olan babası ve amcası olmak üzere devrinin ünlü alimlerinden iyi bir eğitim almıştır. Çeşitli medreselerde müderrisliğin yanı sıra Bursa ve İstanbul kadılığı da yapmıştır (Aktepe, 1993; İhsanoğlu vd., 2008; Yavuz, 2011). Taşköprizâde'nin en önemli eserlerinden biri olan *Miftāhu's-sa'ade ve mişbāhu's-siyāde fî mevzû'āti'l-'ulūm*, özellikle İslam ilimler tarihi ile ilgili, bibliyografik bir eserdir. Diğer önemli eser ise zamanına değin yaşayan Osmanlı alimlerinin tanıtıldığı *eş-Şekā'iku'n-nu'māniyye fî 'ulemā'i'd-devleti'l-'Osmāniyye* adlı eseridir. Taşköprizâde'nin, biyografinin yanı sıra ahlak, mantık, tefsir, fıkıh, kelam gibi alanlarda yazılmış kitapları ve otuza yakın risalesi olup bunlardan vebā ile ilgili olanı *Risāletü's-şifā' fî edvā'i'l-vebā* adıyla bilinmektedir (Yavuz, 2011).

1.8.4. Hayātizâde (ö. 1692)

Gerçek adı "Moşe Ben Raphael Abravanel" olup Yahudi kökenlidir (Yıldırım, 1998; İhsanoğlu vd., 2008). Hayātizâde'nin medrese eğitimi olmayıp 4. Mehmed zamanında Turhan Vālide Sultan'ın dikkatini çekerek İslamiyet'i kabul etmiş ve kısa süre içinde saray hekimi olmuştur. Bir süre Süleymaniye Medresesi'nde müderrislik yaptıktan sonra Hekimbaşı Sâlih b. Nasrullah b. Sellūm'un vefatı üzerine hekimbaşı olmuş ve 23 sene bu görevde kalmıştır (Yıldırım, 1998). Hayātizâde, II. Süleyman'ın ölümünde kusurlu bulunup görevinden alınmış, yerine Arap kökenli Hasan Efendi hekimbaşı olmuş ve bu olaydan bir yıl sonra da vefat etmiştir (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018, İkinci, Haz., Örs, Ed; Yıldırım, 1998).

Hayātizâde'nin en önemli eseri beş risaleden oluşan bu nedenle *Hamse-i Hayātī* veya *Hamse-i Hayātizâde* olarak da bilinen *Resāilü'l-müşfiyye li'l-emrāzi'l-müşkile* olup IV. Mehmet için yazılmıştır (Adıvar, 1991; Yıldırım, 1998). Hayātizâde, devrinin en bilgili, en maharetli hekimlerinden birisi olarak ün yapmış ve bir çok hekim yetiştirmiştir. Bu hekimlerin en ünlülerinden birisi de Şa'bān Şifā'î'dir (Yıldırım, 1998). Şa'bān Şifā'î'nin Hayātizâde'nin ünlü eseri olan *Hamse-i Hayātizâde'nin* tercümesinde yardımcı olmuştur (İhsanoğlu vd., 2008).

1.9. Şa'bān Şifā'î'nin yaşadığı XVII. Yüzyılda Osmanlı tıbbının durumu

Tedbirü'l-Mevlūd'ün daha iyi anlaşılabilmesi için Şa'bān Şifā'î'nin yaşadığı 17. yüzyılda Osmanlı tıbbının genel durumunun bilinmesi önem arz eder. Adıvar (1991) Osmanlı'da ilmi çalışmalarda 16. yüzyılda gözlenen yavaşlamanın 17. yy. ortalarında iyice

belirgin hale geldiğinden ve bu dönemde Batı'da ortaya çıkan ilmi modernleşme ve büyük düşünce hareketinin eser miktarının bile Osmanlı'da bulunmadığından söz etmektedir. On yedinci yüzyıldan itibaren medreselerde akli ve müsbet ilimler giderek önemini kaybetmiş, felsefe, matematik, mantık gibi dersler geri plana itilmiş, liyakatsiz kişilerin en büyük medreselerde müderrisliğe getirildiği veya önemli makamlara geçtiği görülmüştür (Adıvar, 1991).

İtalya'da 14. yüzyılda başlayan Rönesans hareketi 15. yüzyılda tüm Avrupa'ya yayılmış, yeni düşünce hareketi tıp alanında da önemli gelişmelerin önünü açmıştı. 16. ve 17. yüzyılda tıpta önemli gelişmeler olurken Osmanlı tıbbının Batı tıbbı ile temaslarının da 17. yüzyılda gözle görülür hale geldiği söylenebilir. Her ne kadar Adıvar (1991) tarafından 17. yüzyılda Osmanlı tıbbında Batı'da gerçekleşen tıbbi gelişmelerden eser dahi olmadığı yazılmakla birlikte bu dönemde yazılan bazı tıp eserlerinden Batı tıbbından etkilenmelerin başladığı görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Şirvanlı Şemseddin İtākī (ö. 11./17. yüzyılın ilk yarısı) tarafından, muhtemelen 1629-1631 tarihlerinde yazılan *Teşrīhu'l-Ebdān ve Tercümān-ı Kibāle-i Feylesūfān* adlı eserin Osmanlı Devleti'nde çağdaş tıp bilgilerinden etkilenen ilk kitaplardan birisi olduğu kabul edilmektedir (Kahya, 2020). Anatomi ile ilgili olan bu eserde bazı resimlerin Andeas Vesalius'un *Fabrica* isimli kitabında yer alanlara önemli ölçüde benzerlik gösterdiği, ayrıca bazı bilgilerin adı geçen eserle örtüştüğü bildirilmiştir (Adıvar, 1991; Kahya, 2020). Buna karşın, Acıduman vd. (2021) *Teşrīhü'l-Ebdān* üzerinde yaptıkları araştırmada, eserin o dönem klasik İslam tıp bilgisini içerecek şekilde yazıldığını ve içerdiği bilgilerin Vesalius'un *De Humani Corporis Fabrica*'sı ve/veya Valverde'nin *Historia De La Compasicion Del Cuerpo Humano* adlı eserinden etkilenmediğini; İtākī'nin eserinde Vesalius ve/veya Valverde'nin eserlerinde bulunan bazı şekiller kullanılmakla birlikte bunların sonradan da esere eklenmiş olabileceğini bildirmişlerdir (Acıduman vd., 2021).

Bu dönemin önemli müelliflerinden bir diğeri de 4. Mehmet'in saray başhekimliğini yapan Sâlih b. Nasrullah Sellūm el-Halebî'dir (ö. 1080/1669). Halep'te doğan Sâlih b. Nasrullah'ın Katolik bir aileden geldiği, sonradan Müslüman olduğu ve Latinceyi iyi bildiği yazılmıştır (Kırbyık, 2009). *Gāyetü'l-beyān fī tedbiri bedeni'l-insān* adlı eserini Türkçe yazmış ve IV. Mehmet'e sunmuştur. Diğer önemli eseri *Gāyetü'l-itkān fī tedbiri bedeni'l-insān* olup Arapça yazılmıştır. Eser, mukaddime ile patoloji, farmakoloji, akrobazin ve biyokimya olmak üzere dört bölümden ibarettir. Biyokimya ile ilgili son bölüm iki fasıl olup ilk fasıl Paracelsus'un teorilerine dayanmaktadır ve *eṭ-Ṭıbbü'l-cedīd el-kīmyā'ī* adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Adıvar (1991), Berlin kütüphanesinin Arapça yazmalar kataloğunda, kayıt numarası 6351/3 olan, Sâlih b. Nasrullah adına kayıtlı, Arapça, *Tıbb-ül-cedid ellezi ahtere'uhü*

Barakelsus adlı eserin bulunduğunu ve Paracelsus'un çevirisi olduğunu bildirmiştir. Ancak daha sonra Richter'in yaptığı çalışmada, bu eserin Paracelsus'un sadece çevirisi olmadığı, Sâlih b. Nasrullah'ın Paracelsus dışında başka Alman hekimlerden de alıntı yaptığı ve Paracelsus'un yazdıklarını şerh ettiği bildirilmiştir (Richter, 1913; akt. Kırbıyık, 2009). *Ğāyetü'l-itkân*'ın son bölümünün ikinci faslı ise Oswald Croll'un (ö. 1609) *Basilia Chymica* adlı eserinin Sâlih b. Nasrullah tarafından yapılan Arapça çevirisidir (Adıvar, 1991; Kırbıyık, 2009). Ayrıca Sâlih b. Nasrullah'ın iskorbüt hastalığına ilişkin risalesi de Sennert'ten tercüme edilmiştir.

Sâlih b. Nasrullah gibi sonradan Müslüman olan Hayâtîzâde'nin aslen Musevi olduğu, asıl adının Moşe ben Raphael olduğu, hatta yalancı mesih Sabatai Sivi'nin Padişah ile konuşmasında tercümanlık yaptığı bildirilmiştir (Galanti, 1928, akt. Adıvar, 1991). Hayâtîzâde'nin de eserlerinde Batılı müelliflerden yararlandığı bilinmektedir. Hamse-i Hayatî adlı kitabında Sennert, Jean Frenel gibi Batı tıbbının temsilcisi hekimlerden söz etmiştir. Ayrıca *Hamse-i Hayatî* 'nin frengi ile ilgili olan üçüncü risalesini de 16. yüzyılın ünlü hekimi Girolamo Frocastro (1483-1553) tarafından yazılan sifiliz manzumesi ve başka bazı Batılı hekimlerin eserlerinden yararlanarak yazdığı bildirilmiştir (Adıvar, 1991). Görüldüğü üzere, Şemseddin İtākî'nin yanı sıra ikisi de sonradan Müslüman olan Sâlih b. Nasrullah ve Hayâtîzâde'nin yaptığı çalışmalar, verdikleri eserler Osmanlı tıbbının Batı ile ilk temaslarının başladığını göstermektedir. Bunun dışında eğitimini Batı'da alan yabancı hekimlerin giderek artan sayıda Osmanlı sınırları içinde çalışmaya başlaması nedeniyle Batı tıbbının bazı yeniliklerinin tıp pratiğine girdiği; hatta din, dil, sosyal nedenlerle yurtdışına gidemeyen Müslüman hekimlerin yabancı hekimler aracılığı ile Batı tıbbını tanıma imkanını buldukları bildirilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1984).

On yedinci yüzyıl Osmanlı tıbbının yüzünü Batı'ya çevirmeye başladığı dönem olmakla birlikte bu dönemde hakim olan tıp pratiği Galen ve İbn Sînâ gibi müelliflerin liderliğini yaptığı klasik tıp öğretilerine dayanmaktaydı (Adıvar, 1991; Şehsuvaroğlu, 1984). Şehsuvaroğlu Tanzimattan önce Osmanlı tıbbının tam olarak "doğulu, İslami ve klasik" karakterde olduğundan söz eder (Şehsuvaroğlu, 1984). Osmanlı'da modern tıbbın başlangıç zamanı olarak Tanzimatın ilan edilmesi (Şehsuvaroğlu, 1984) veya modern tıbbiye'nin kurulması gibi tarihler verilmekle birlikte modern tıbbın bir süre kadim tıp ile birlikte, kadim tıp anlayışı içinde uygulanması, modern tıp eğitimi alan hekim sayısının başlarda çok az olması gibi nedenlerle modern tıbbın kadim tıptan daha etkili hale gelmesinin 19. yüzyılın son yarısı, hatta 20. yüzyılı bulduğu görüşü daha gerçekçi görünmektedir (Murphey, 1998).

1.10. Osmanlı döneminde *Tedbrü'l-Mevlūd* dışında diğer çocuk hastalıkları ile ilgili müstakil eserler

Ankaralı şair hekim Nidā'ī tarafından 16. yüzyılda (981/1573-74) yazıldığı kabul edilen *Ravzatü'n-Nisā*, kadınlara yönelik hazırlanmış, ağırlıklı olarak tedavi bilgisi veren, ufak çaplı bir eser olup içinde kısırlık, gebelik, doğum, az sayıda bebeklik dönemi hastalıklarının tedavisi gibi konularda bilgi vermektedir. Acıduman (2015b) tarafından çeviriyazısı ve ilgili eserler ile karşılaştırmalı analizi yapılarak yayımlanmıştır.

Osmanlı döneminde çocuk hastalıkları ile ilgili yazılmış olan diğer bir eser Gevrekzāde Hāfız Hāsān Efendi tarafından kaleme alınan *Netīcetü'l-Fikriyye fī Tedbiri Velādeti'l-Bikriyye*'dir. Gebelik ve çocuk hastalıkları konusunda müstakil bir eser olması nedeniyle önem arz eden eserin yazılış tarihi 1794 olup giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmakta; her bölüm on adet, sonuç kısmı ise dört adet alt başlık içermektedir (Dinçer Bahadır, 2016a). Gevrekzāde Hāfız Hāsān, *Tedbrü'l-Mevlūd*'ün uzun ve karışık olması nedeniyle anlaşılmasının güç olduğunu, kısaltarak zamanının ve eski hekimlerin verdiği bilgilere kendi gözlem ve görüşlerini de ekleyerek bu eseri yazdığını belirtmiştir (Dinçer Bahadır, 2016a). Dinçer Bahadır (2016a) tarafından yapılan tez çalışmasında bu eser dil özellikleri açısından ele alınmış ve çeviriyazısı yapılmıştır.

1.11. *Tedbrü'l-Mevlūd*'de adı geçen diğer kaynaklar

Antik Yunan-Roma, İslam Tıbbı, Osmanlı tıbbi konularının ele alındığı bölümlerde o dönemin önemli müelliflerinden de söz edilmiş olup bunların bir kısmı *Tedbrü'l-Mevlūd*'ün kaynakları arasında yer almaktadır. *Tedbrü'l-Mevlūd* 'de adı geçen diğer müellifler ile ilgili bilginin de bu başlık altında verilmesi uygun görülmüştür. En eski tarihten başlayarak bir sıra dahilinde *Tedbrü'l-Mevlūd*'de adı geçen ancak yukarıda bahsedilmeyen müellifler hakkında bilgi verilmiştir. Eserde tıp konusunda alıntı yapılan çok sayıda müelliften söz edilmesi nedeniyle mümkün olduğunca eserde kendisi hakkında bilgi verilen müellifler ile yaşadıkları dönem tıbbının en önemli müellifleri hakkında bilgi vermekle yetinilmiştir.

1.11.1. Proklos el-Eflātūnī (Didokhos, ö. MÖ 485)

Antik Yunan döneminde yaşamış ünlü bir matematikçi ve filozoftur. Genç yaşta Atina'ya taşınmış, Plato Akademisi'nde önce öğrenci olarak başlamış, öğretmen olarak devam etmiş ve hocası Syrianus'un ölümü üzerine Akademi'nin başına geçmiş ve ölünceye kadar yaklaşık 50 yıl bu görevde kalmıştır. Bu nedenle Platon'un pelerinini miras aldığına

inanıldığından kendisine "halef" anlamına gelen "Diadochus" ünvanı verilmiştir. Yeni Platoncu felsefeyi takip etmiş ve onun son büyük temsilcisi olmuştur. Teoloji, metafizik, etik, astronomi, matematik gibi konularda çok sayıda eseri bulunmaktadır (Wikipedia, Proklos, 2024; Christoph and Steel, 2021).

1.11.2 Aflīmūn (Antonius Polemon, MÖ 88-144)

Hatip ve sofist olup hayatının büyük kısmını İzmir'de geçirmiştir. Karakteriyolojik fizyonomi üzerine bir kitabı olup Arapça çevirisi *Aflīmūn fi'l-firāsa* olarak bilinmektedir (Witkam, 2012).

1.11.3. Andromachus (MS 54-68)

Baba Andromachus Girit'de doğmuştur ve Nero'nun hekimliğini yapmıştır. Nero'ya adadığı 174 satırdan oluşan ağıt tarzı şiirinde formülünü verdiği ve "Andromahi tıryağı" olarak bilinen bileşim nedeniyle tıryağın mucidi olarak bilinir (Greenhill, 1864).

1.11.4. Hāris b. Kelede. el-Hāris b. Kelede b. Amr b. İlāc b. Ebū Seleme es-Sekfī (ö. 13/634)

Doğum tarihi belli olmayıp Taif şehrinde doğmuştur. İran'da muhtemelen Cündişapur tıp okulunda eğitim görmüş ve yaptığı başarılı tedaviler ile devrinde Arapların en büyük hekimi olmuştur. Müslüman olmamasına rağmen Haz. Muhammed'in güvenini kazanarak tavsiye ettiği hekim olmuştur. *el-Muḥāvere fi't-tıb* adlı ufak çaplı bir eserin ona ait olduğuna inanılmaktadır (Köşe, 1997; Kabakcı, 2021).

1.11.5. Ḥuneyn b. İshāk. Ebū Zeyd Ḥuneyn b. İshāk el-İbādī (ö. 260/873)

Hire Hristiyanlarındandır. Hire Hristiyanlarına el-İbād denildiğinden Ibādī nisbesiyle bilinir (Katipoğlu ve Kutluer, 1998; Muhammed B. İshak en-Nedīm, 2019). İbn Māsaveyh'in öğrencisi olan Ḥuneyn b. İshāk muhtemelen İskenderiye ve Bizans'a da giderek Arapça ve Grekçe öğrendikten sonra daha 17 yaşında iken Abbasi Halifesi Me'mūn'un özel hekiminin isteği ile ilk tercümesini yapmıştır. Takiben tüm hayatını yoğun tercüme faaliyeti ile geçirmenin yanı sıra sonraki Halife Mutevekkil'in özel hekimliğini yapmış ve onun isteği üzerine eser yazmıştır. Bunlardan *Kitābu'l-Mesā'il fi't-tıb* adlı eseri Ortaçağ boyunca İslam aleminde, Latince çevirisi de Batı'da tıp eğitimi için kullanılmıştır. *Kütübi Cālīnūs* olarak bilinen diğer bir eserinde Galen'e ait 129 eser hakkında eserin içeriği, hangi dile çevrildiği, çevirinin kimin isteği ile yapıldığı, çeviriye kendisi ve öğrencilerinin yaptığı katkı gibi

konularda bilgi verilmekte olup Galen'in eserlerinden 95'inin Süryaniceye, 39'unun Arapçaya, bazılarının ise hem Süryanice hem de Arapçaya Huneyn tarafından çevrildiği anlaşılmaktadır (Meyerhof, 1926; Katipoğlu ve Kutluer, 1998). Ayrıca Huneyn b. İshāk'ın tezin konusu ile ilgili *Rīsāle fī tedbīr'il-mevlūdīn* adlı bir eseri olup yenidoğan ve bebeklerin tedbiri ve bakımı konusundadır (Ağırakça, 2016; Katipoğlu ve Kutluer, 1998).

1.11.6. İshāk b. Huneyn. Ebū Ya'kūb b. Huneyn b. İshāk el-İbādī (ö. 298/910)

Çeviri döneminin ünlü hekimi Huneyn b. İshāk'ın oğludur. Eğitimini çoğunlukla babasından aldığına inanılır. Babası gibi saray hekimliği yapmış ve babasının hizmet ettiği halifelere hizmet etmiştir. Arapçayı babasından daha iyi konuşup yazdığı, Süryanice ve Yunan dilinden Arapçaya çeviride babası düzeyinde olduğu yazılmıştır (Muhammed B. İshak en-Nedīm, 2019; Katipoğlu ve Çağrıçı, 2000).

Felsefe, matematik, astronomi, tıp gibi alanlarda yaptığı çevirilerin yanı sıra çoğunluğu tıp ve eczacılık alanında olan kendi telifleri de bulunmaktadır. Bunlardan *Tārīhu'l-eṭibbā'* ve *l-felāsife*'de tıbbın ilk zamanlarında Galen'e kadar ki dönemde yaşamış olan sekiz hekim ve filozofun hayatı anlatılmakta olup Yunan tabiplerin biyografisini veren, Arapça yazılmış ilk eser olarak kabul edilmektedir (Katipoğlu ve Çağrıçı, 2000; Tomakin, 2021). Diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *Kitābu'l-Edviyeti'l-Müfreda 'ale'l-Hurūf*, *Ma'rifetü'l-Bevl*, *Kitābu'l-Künnāş el-Latīf*, *el-Muhtasar fī't-Tīb*, *Kitābu't-Tiryāk*.

1.11.7. Ebū'l-Huseyn Ahmed b. Fāris b. Zekerıyyā b. Muhammed er-Rāzī el-Kazvīnī el-Hemedānī (ö. 395/1004)

Onuncu yüzyılda yaşamış dil ve edebiyat alimidir. Arap dilinde büyük bir otorite olup çoğunluğu lügat olmak üzere doksana civarında eser yazdığı kayıtlarda bulunmakla birlikte bunlardan çok azı günümüze kadar gelmiştir (Tural, 1999). İbn Fāris'in *el-Mücmel fī'l-luğa* adlı eseri sadece sahih kelimelerin ele alındığı alfabetik bir sözlüktür (Tural, 1999).

1.11.8. Ebū Sehl Īsā b. Yahyā el-Mesīhī el-Cürcānī (ö. 401/1010-1011)

Hristiyan kökenli olup Cürcan'da doğmuştur. Harizm'de Me'münler'in sarayında İbn Sīnā, Bīrūnī, İbnu'l-Hammār, Ebū Mansūr es-Seālibī gibi alimler ile birlikte bulunmuş, tahminen kırklı yaşlarda ölmüştür (Alper, 2004). Gazneli Mahmud, Ebū'l-Abbās Me'mün b. Me'mün'dan sarayında bulunan alimleri kendi sarayına göndermesini istediğinden İbn Sīnā ve Mesīhī Gazneli Mahmud'un himayesi altına girmek istemediklerinden Māzenderan'a gitmek

üzere Harezmi'den ayrılmışlar, bu yolculuk esnasında Mesîhî hayatını kaybetmiştir (Nidhāmî-i Arûdî, 1899). Matematik, fizik, mantık, felsefe gibi ilimlerle de uğraşan Mesîhî, esas başarısını tıp alanında göstermiş ve bu alanda ünlenmiştir. Tıp alanında çok sayıda eseri olan Mesîhî, İbn-i Sînâ'nın hocası olarak nakledilmesi ve İbn-i Sînâ'nın bazı eserlerini kendisine ithaf etmiş olması nedeniyle önemlidir (Zeyd el-Beyhākî, akt. Alper, 2004).

Mesîhî'nin en önemli eserlerinden birisi 100 bölümden oluşan ansiklopedik bir eser olan *Kitābu'l Mi'e fî't-tıbb* olup Sarton'a (1953) göre türünün en erken Arapça örneklerinden biridir ve bazı yönleri ile İbn-i Sînâ'nın *Kānūn* adlı eserine model olmuş olabilir (Sarton, 1953). Diğer bir önemli eseri "*Kitābü Firdevsü'l-ḥikme naşārā Ḥasen İzhārî ḥikmetillāhi te'ālā fî ḥalkı'l-insān*" olup insan fizyolojisi ile ilgilidir.

1.11.9. Kiyā Ebū'l-Ḥasen Kūşyār b. Lebbān b. Bāşehrî el-Cilî (ö. 5./11. yüzyılın ilk çeyreği)

Matematikçi, astronom ve astrolog olup hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır (Fazlıoğlu, 2002). Kūşyār'ın en çok bilinen eserlerinden birisi "*Kitābu'l Medḡal fî şinā'āti aḥkāmî'n-nücūm*" adlı eseri olup "*el-Mücmel fî şinā'āti nücūm*" olarak da geçmektedir. Kūşyār'ın bu eseri astroloji alanında döneminin en meşhur çalışmalarından birisidir. Türkçe, Farsça ve Çinceye çevirisi yapılmış ve başvuru kitabı olarak kullanılmıştır (Fazlıoğlu, 2002). Kūşyār'ın astronomi ve matematik ile ilgili başka eserleri de bulunmaktadır.

1.11.10. Ebū İbrāhīm Zeynuddīn İsmā'îl b. Ḥasen el-Ḥuseynî el-Cürcānî (ö. 531/1137)

Nisbesinden Cürcanlı olduğu anlaşılmaktadır. Kutbüddin Hârizmşah zamanında Hârizm'e giderek on yedi yıl süreyle onun himayesinde bulunmuştur. Ömrünün sonlarına doğru Merv'e yerleşen Cürcānî burada vefat etmiştir (Doğruyol, 1993). En ünlü eseri Muhammed Kutbüddin Hârizmşah için yazdığı *Zaḥîre-i Ḥârizmşāhî* olup on bölümden oluşmuştur ve Farsça yazılmış ilk ansiklopedik eser olarak kabul edilir (Doğruyol, 1993; Brockelmann, 1993). Diğer eserlerinden *Huffey 'Alā't*, *Zaḥîre*'nin özeti olup iki ciltten oluşmuştur. Ayrıca *Zaḥîre*'nin daha kapsamlı bir özeti olan *el-Aḡrāzü't-tıbbiyye ve'l mebāḥişü'l 'alā'iyye* ve *Zübdetü't-tıbb* gibi başka eserleri de bulunmaktadır. İsmā'îl Cürcānî'nin *Zaḥîre-i Ḥârizmşāhî* adlı eserinin Türkçe çevirisi olan *Kānūn el-İlāc ve Şifā el-Emrāz li-Küllî Mizāc* adlı eserde çocuk sağlığı ve hastalıkları Acıduman ve Şems (2014b) tarafından çalışılarak yayımlanmıştır.

1.11.11. İbnu't-Tilmîz. Ebû'l-Hasen Hibetullâh b. Sâ'id b. İbrâhîm (ö. 560/1165)

Hristiyan, Arab olup babası da hekimdir. Anne tarafından dedesinin şair-hekim Ebû'l-Ferec Yahyâ b. Tilmiz olması nedeniyle daha çok "İbnu't-Tilmîz" olarak anılmıştır. Hekim ve eczacılığın yayında şiir, müzik, hat ve teoloji ile de ilgilenmiştir. İlk tıp eğitimini babasından ve devrin önemli hekimlerinden almış, İran'ın Horasan bölgesinde uzun süre hekimlik yaptıktan sonra doğduğu yer olan Bağdat'a dönerek ölünceye kadar halifelerin özel hekimi ve Bimâristân-ı Adudî'nin başhekimisi olarak görev yapmıştır (Doğruyol, 2000b; Meyerhof, 1986).

İbnu't Tilmîz'in önemli eserlerinin çoğunun orjinal olmayıp *Hipokratik Külliyyat* ile Galen, İbn-i Sînâ, Râzî, Huneyn gibi diğer müelliflerinin eserlerinin şerhi veya özetinden oluştuğu bildirilmiştir (Meyerhof, 1986). Önemli eserlerinin başında *el-Akrâbâzîn* gelmektedir.

1.11.12. Faḥreddîn er-Râzî. Ebû 'Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Faḥruddîn Muhammed b. 'Ömer b. Huseyn er-Râzî eṭ-Ṭaberistânî (ö. 606/1210)

Arap asıllı olup 543/1149'da Rey'de doğmuştur. İbnu'l-Hatîb, İbn Hatîbü'r-Rey, İmâm gibi unvanlarının yanı sıra çağının en büyük düşünürlerinden biri kabul edilmesi, çok yönlü bir alim olup çok sayıda eser vermesi nedeniyle "allâme" olarak da anılmıştır. Esas ününü dini ilimlerde verdiği eserlere dayanmaktadır. Tefsir alanında yazdığı *Mefâtîhu'l-ğayb* adlı eseri *et-Tefsîrû'l-kebîr* diye de bilinir; bu alanda yazdığı en önemli eseri olup 32 cilt halinde yayımlanmıştır (Şevki Yavuz, 1995). Faḥreddîn er-Râzî'nin kelam, felsefe, tefsir, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı, biyografi, tıp, astronomi, matematik alanlarında yazılmış 200'e yakın eserinin olup tıp alanında yazdığı önemli eserlerinden biri *Şerḥu'l-Kânûn*'dır. Bu eser, İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-tıbb* adlı eserinin şerhi olup *Şerḥu Külliyyât'il Kânûn ve Ḥallü müşkîlât'il Kânûn* olarak da bilinir. Diğer önemli eserleri *eṭ-Ṭıbbü'l-kebîr*, *er-Ravzü'l 'arîz fî 'ilâci'l marîz*, *et-Teşrîḥ mine'r re's ile'l-ḥalk*'dır.

1.11.13. Necîbuddîn es-Semerḳandî, Ebû Ḥâmid Muhammed b. 'Ali b. 'Ömer es-Semerḳandî (ö. 619/1222)

Faḥreddîn er-Râzî ile çağdaş olduğu ve Moğolların Herat saldırısında öldürüldüğünün dışında hakkında bilgi bulunmamaktadır (İbn Ebû Usaybia, 1998, akt. Kaya, 2006). Onun üstünde eserinin olduğu bildirilmiş olup hepsi tıp ile ilgilidir. Eserlerinden önemlileri *el-Esbâb ve'l*

‘Alāmāt ve *el-Akrābāzīn* olup bunlardan ilki hastalıkları nedenleri ve belirtileri ile diğeri ise tedavi ile ilgilidir (Kaya, 2006).

1.11.14. Ebū Ca‘fer Naşīruddīn Muḥammed b. Muḥammed b. El-Ḥasen eṭ-Ṭūsī (d. 597/1201, ö. 672/1274)

On üçüncü yüzyılda yaşamış ünlü filozof ve alim olup Horasan bölgesinde bulunan Tus'da doğmuştur. İlk eğitimini, dini ilimler konusunda babasından almıştır. Takiben devrin ünlü alimlerinden matematik, felsefe, tıp gibi alanlarda dersler almıştır. Ṭūsī, felsefi kelam geleneğinin kurucularından ve önemli temsilcilerinden birisidir. Ayrıca, önde gelen İslam mantıkçılarından olup meşşā'ī felsefesinin önemli temsilcilerindendir (Şirinov, 2012). Tecrübi ilimlerde de önemli çalışmalar yapan Ṭūsī, Hülagu'nun maiyetine girdikten sonra ondan aldığı destek ile Azerbaycan'ın Merāğa şehrinde İslam dünyasında o zamana kadar yapılanların en büyüğü olan Merāğa Rasathanesi ve büyük bir kütüphanenin kurulmasında öncülük etmiştir. Merāğa Rasathanesi'nde kullanılan aletlerin çoğunu kendisi icat etmiştir (Dilgan, 1968). Ṭūsī'nin farklı alanlarda yazılmış 150 civarında eseri olup bunlardan *Tansūknāme-i İlḥānī*, İlhanlı hanının emriyle Farsça telif edilmiştir ve değerli taşlar, madenler ile hoş kokular üzerinedir (Kurtulmuş, 2020).

1.11.15. Emīnuddavle Ebū'l-Ferec b. Ya‘kūb b. İshāk b. el- Ḳuff el-Kerekī el-Mesīhī (1233-1286)

Nisbesinden anlaşıldığı üzere Hristiyan bir aileye mensup olup Filistin'de bulunan Kerek Kalesi'nde doğmuştur. İbnu'l- Ḳuff çok genç yaşta babasının yakın arkadaşı olan İbn Ebū Usaybia'nın öğrencisi olup ilk tıp eğitimini ondan almıştır (Hamarneh, 2008; Dalfardi and Yarmohammadi, 2016). İbnu'l-Kuff'un en önemli eseri cerrahi ve anatomi konusunda yazılmış ilk müstakil kitap kabul edilen *‘Umdetu'l-işlāh fī ‘ameli şinā‘ati'l-cerrāh* olup bu eseri Zehrāvī'nin *et-Taşrīf* adlı eserinden sonra cerrahi konusunda yazılmış ikinci önemli eser olarak kabul edilmektedir (Hamarneh, 2008). İbnu'l- Ḳuff 'un "*Şerḥu'l-Külliyāt min Kitābi'l- Ḳānūn*" adlı kitabı İbn Sīnā'nın "*el- Ḳānūn fī't-tıbb*" adlı eserinin "*Külliyāt*" bölümünün şerhi olup altı ciltten oluşur. İbnu'l Ḳuff 'un tıpla ilgili başka önemli eserleri de bulunmaktadır (Alper, 2000; Dalfardi and Yarmohammadi, 2016).

1.11.16. Kutbüddîn Mahmūd b. Mes'ūd b. Muslih el-Fārisī eş-Şīrāzī eş-Şāfirī (d. 634/1236, ö. 710/1311)

İranlı filozof ve alim olup tıp, astronomi, matematik ve din ilimlerinde eserler vermiştir. Hekimleri ile ünlü bir aileden gelen Şīrāzī, Şīraz'da doğmuş Tebriz'de ölmüştür (Wiedemann, 1993). Dini ve tıbbi eğitimini ilk olarak göz hastalıkları hekimi olan babasından almaya başlamıştır. Nasīrüddīn-i Tūsī'den felsefe ve astronomi, el-Kātibī'den mantık ve felsefe dersleri almış, bir süre Bağdat Nizamiye Medresesi'nde ders vermiş, bir süre Konya'ya yerleşerek Sadreddin Konevī'den ders almıştır. Sivas ve Malatya kadısı olarak görev yapmış, Sivas'ta bulunduğu sırada Gök Medrese'de ders vermiştir (Şerbetçi, 2002).

Astronomi, optik, matematik, fizik, coğrafya, felsefe, gibi alanlarda önemli eserleri olan Şīrāzī'nin tıp ile ilgili en önemli eseri İbn Sīnā'nın *el-Kānūn* aldı eserinin birinci kitabının şerhi olan *Şerhu Külliyyāti'l-Kānūn* olup Gāzān Han'ın veziri Sa'deddin Muhammed'e ithaf edilmiştir.

1.11.17. Faḥreddīn Muḥammed bin Muḥammed el-Ḥucendī (ö. 552/1524)

Nisbesinden Hucend bölgesinden olduğu anlaşılmaktadır. Aḥmed b. Abī Bakr al-Tabīb'in *el-Maknūn* adındaki *Kanūn* özetine bazı ilaveler yapıp sadeleştirerek *Tenkīḥü'l-Kanūn* adıyla telif etmiştir. Takiben aynı esere ilaveler ve şerhler yaparak *et-Telvīḥ ilā Esrāri't-Tenkīḥ* adlı eserini oluşturmuştur. Faḥreddīn el Ḥucendī'nin bu eserine Luṭfu'llah Tebrīzī'nin yaptığı şerh ise *et-Taşrīḥ fī Şerḥi't- Telvīḥ fī't-tıbb* olarak bilinmektedir (İhsanoğlu vd., 2008).

1.11.18. Muvaffakuddīn İsmā'il b. Hibetullāh b. Cemī (ö. 560/1165)

Kamus-ı Alam'da (1904) verilen bilgilere göre Mısır'ın ünlü hekimlerinden olup Selahaddin Eyyūbi'nin ziyade hürmet ve iltifatına nail olmuş ve hükümdar için "Faruk" ismiyle bilinen bir tiryak hazırlamıştır. *et-Taşrīḥ bi'l-Kanūn fī tenkīḥi'l-Kānūn* adlı eserin müellifidir.

1.11.19. Muvaffakuddīn Ebū Nasr Es'ad b. İlyas b. el- Matrān (ö. 587/1181)

Babası da hekim olan İbn-i Matrān Şam'da doğmuştur. Tıbbın yanı sıra felsefi bilimler üzerinde de çalışan İbn-i Matrān, İbn Ebī Usaybia tarafından "filozofların efendisi, alimlerin teki, tıp erbabının emiri" olarak tanımlanmıştır (İbn Ebū Usaybia, 1998, akt. Bakır, 2014). İbn-i Matrān, döneminin ünlü hekimlerinden birisi olup Selahattin Eyyubi yanında tabip olarak çalıştığı sırada şöhretinin zirvesine çıkmıştır (İbn Ebū Usaybia, 1998, akt. Bakır, 2014). İbn-i

Matrān'ın eserlerinden bazıları şunlardır: *Būstānu'l Etibbā ve Ravzatü'l-Elbā, el-Makāletü'n-Nāsiriyye fi Hıfzi'l-Ūmüris-Sıhhiyye, el-Makāletü'n Necmiyye fi't-Tedābiri's-Sıhhiyye*.

1.11.20. Yuhannā b. Serābiyūn (ö. 3./9. yy. ikinci yarısı)

Babası ve iki kardeşi hekim olup ilk tıp eğitimini babasından almıştır. Klasik kaynaklarda adı Yuhannā b. Serābiyūn yanı sıra Yahyā b. Serāfiyūn olarak da geçmektedir. İskenderiye tıp geleneğinin temsilcilerinden olup hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır (Kaya, 2013).

1.11.21. Luṭfu'llah b. Sa'uddīn el-Fārūḳī el-Mıṣrī el- Tebrizī el-Tabīb (15.-16. yy)

Hakkında bilgi bulunmamaktadır. Nisbesinden Tebrizli ve hekim olduğu anlaşılmakta, 15-16. yy.da yaşadığı tahmin edilmektedir (İhsanoğlu vd, 2008). Muhammed el-Hucendī'nin *et-Telviḥ ilā Esrāri't-Tenḳīḥ* adlı eserini şerh ettiği eseri *et-Tasrīḥ fi Şerhi't-Telviḥ fi't-tıbb* adıyla bilinmektedir. Bu eseri beş bölüm olup tıbbın tarifi, konusu, hastalıklar ve sebepleri, tedavileri, sağlığın korunması gibi genel konular yer almaktadır (İhsanoğlu vd., 2008).

1.11.22. Muhammed b. 'Abdi's-Selām

Bu müellif ile ilgili bilgiye erişilemedi. TYEKB (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı) Yazma Eserler Veritabanında *Fuṣūl-ı Ebuḳrāt* şerhleri araştırıldığında farklı müelliflere ait farklı adlarda *Fuṣūl-ı Ebuḳrāt* şerhlerinin olduğu görüldü ancak "Muhammed bin 'Abdi's-Selām" adına olabilecek bir esere rastlanılamadı.

1.11.23. Ebū Maṣṣūr ibn Ḥasan b. Nūḥ el-Ḳamerī (el- Ḳumrī) (ö. 380/990)

Hakkında az bilgi vardır. Rāzī'nin çağdaşı olup Buhara'da yaşamış ve Sāmanī hükümdarı 2. Nūḥ'un saray hekimliğini yapmıştır. el-Ḳamerī'nin İbn Sīnā'nın hocası olduğu bilgisi vardır (Hamarneh, 1972; Usta, 2009). el-Ḳamerī'nin ünlü eseri *el-ghinā wa-al-munā* olup *el- shamsiyyah el-Munṣūriyyah* veya *Kunnāsh-ı ebu Maṣṣūr* olarak da bilinir. Farsça yazılan bu eser kapsamlı bir tedavi kitabı olup zamanında çok etkili olmuş ve Rāzī gibi meşhur hekimler tarafından kaynak olarak kullanılmıştır (Makaryan ve Avetisyan, 2023).

1.11.24. İbn Ebī Sādık Abdurrahman b. ‘Ali b. Ahmed Ebū'l-Kāsım en-Nisābūrī (11. yy)

Horasan Nişabur'lu olup hayatıyla ilgili fazla bilgi bulunmamaktadır. İbn Sīnā'nın öğrencisi olduğu iddia edilmiştir. Hipokratın *Aforizmalar* ve Huneyn b. İshak'ın eserine yaptığı şerh önemlidir (Ragab, 2015).

1.11.25. Cemāleddin Aḳsarāyī (ö. 1377? 1388?)

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde yaşamış bir din, edebiyat ve tıp alimidir. Nisbesinden anlaşılacağı üzere Aksaraylı olup Karaman'da Müselsel Medresesi ve Aksaray Zincirli Medresesinde müderrislik yapmıştır (Adıvar, 1991; İhsanoğlu vd., 2008). Öğrencileri arasında Molla Fenārī vardır. İbnu'n-Nefis'in *el-Mūceẓ* adlı ünlü yapıtını şerh ettiği eseri *Hallū'l-Mūceẓ* olarak bilinir. Bunun haricinde Cemāle'd-dīn Aḳsarāyī 'nin tefsir, hadis, fıkıh, ahlak, edebiyet ve tıp alanlarında yazılmış eserleri bulunmaktadır.

1.11.26. Abdüsselām el-Muhtadī (ö. 918/1512'den sonra)

İkinci Beyazıd döneminde Endülü's'ten gelen İlyās b. Abrām olup Müslüman olduktan sonra Abdüsselām el-Muhtadī adını almıştır. Hoca İliyā al-Yahūdī olarak da bilinir (İhsanoğlu vd., 2008). Yahudilere reddiye niteliğinde *al-Risālat al-Hādiya* adlı Arapça risalesinin yanı sıra tıp ile ilgili olarak *Micennetü't-tā'ūn ve'l-vebā'* başlıklı bir risalesi de bulunmaktadır (İhsanoğlu vd., 2008).

1.11.27. Dāvūd b. ‘Ömer el-Ekmeh ed-Darīr el-Anṭākī (ö. 1008/1599)

Osmanlı sınırları içinde yaşamış, Arap asıllı ünlü hekim, alim ve şairdir. Antakya'da doğduğu için "Anṭākī", doğuştan kör olduğu için "ekmeh" ve "Darīr" nisbeleri ile anılmıştır (Demirhan Erdemir, 1994; İhsanoğlu vd., 2008). İranlı tıp alimi Muhammed Şerīf ve zamanının başka alimlerinden tıp ve akli ilimler eğitimi almış, Yunanca öğrenmiş, zamanının en ünlü İslam alimlerinden biri olmuş ve Kahire'de Zahiriyye Medresesi'nde tabiplik yapmıştır (Demirhan Erdemir, 1994; İhsanoğlu vd., 2008). Dāvūd Anṭākī'nin tıbbın yanı sıra cebir, astronomi, kelam, mantık, felsefe gibi alanlarda da eserleri bulunmaktadır. En çok bilinen eserlerinden birisi *Teẓkire-i Dāvūd veya Teẓkire-i Anṭākī olarak da bilinen Teẓkiretü üli'l-elbāb ve'l cāmi' li'l-'acebi'l-'ucāb*'dır. Bu eserinde bir kısmı kendi tecrübesine dayanan 1712 adet ilacın terkip ve tarifini vermiş olup ilaçlar konusunda İslam tıbbında yazılmış en kapsamlı eser olarak kabul edilmektedir (İhsanoğlu vd., 2008). Dāvūd'un diğer önemli eseri *en-Nüzhetü'l-*

mübhice fî teşhîzi'l-ezhân ve ta'dîli'l -emzicedir. Dâvûd Anţākî'nin bunun dışında çoğunluğu tıp ile ilgili olmak üzere başka eserleri ve risaleleri de bulunmaktadır (Adıvar, 1993). Dâvûd Anţākî'nin *en-Nüzhetü'l-mübhice fî teşhîzi'l-ezhân ve ta'dîli'l -emzice* adlı eserinde "gebelerin ve çocukların tedbiri üzerine" konusu Kuş ve Acıduman (2021a) tarafından çalışılarak yayımlanmıştır.

1.11.28. Mes'ûd b. Hakîmüddîn al-Tabîb al-Hasanî al-Şirâzî al-Gilânî (15. yy.)

Fatih devrinde yaşadığı dışında hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır (İhsanoğlu vd., 2008). TYEKB online veritabanında bu müellif ve eserleri hakkında bir kayıt bulunmamaktadır. Tıp ile ilgili iki adet eseri vardır, bunlardan biri *Dustûr el- 'Âmil fî Vac' el-Mafâşil* olup Fatih Sultan Mehmed'e ithaf edilmiş, Farsça tıp kitabıdır. Diğeri ise *Mir'âtü's-Şifâ' fî Def'i'd-Dâ'* olup bir mukaddime ve iki babdan müteşekkildir ve Fatih Sultan Mehmet'e ithaf edilmiştir (İhsanoğlu vd., 2008). TYEKB Yazma Eserler Veritabanında bu eserin iki nüshasının kaydı olup müellifi "Mes'ûd b. Hakîmüddin, Mes'ûd b. Hakîmüddin el-Geylânî" ve "Cîlânî Mes'ûd b. Hakîmüddin (883/1478)" olarak verilmektedir.

1.11.29. Nefîs b. 'İvaz el-Kirmânî (ö. 853/1449)

Hakkında fazla bilgi yoktur. Umur Bey'in hekimliğini yapmıştır. Semerkandî'nin *el-Esbâb ve'l- 'Alâmât* adlı eseri üzerine *Şerhu'l Esbâb ve'l- 'Alâmât* adlı telifi vardır (Acıduman, 2014; İhsanoğlu vd., 2008). Bu eserin Semerkandî'nin tanınmasında etkili olduğu yazılmıştır (Polat, 2021).

1.12. Çocuk hastalıkları ile ilgili yapılmış yayınlar

Tedbîrü'l-Mevlûd'ün esas konusunun çocuk hastalıkları ve doğum olması nedeniyle bu konuda yapılan çalışmalardan söz edilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Acıduman (2013a) tarafından yapılan çalışmada Ahmedî'nin *Tervîhü'l Ervâh* adlı tıp ile ilgili mesnevîsinde çocuk sağlığı konusu çalışılarak yayımlanmıştır Acıduman (2013b), Ankaralı hekim Nidâ'î'nin eseri olan *Menâfi'ü'n-Nâs*'ın çocuk hastalıkları üzerine olan 36. bölümü ile eserin yazılma nedeni ve deontolojik öğütlerin yer aldığı 60. bölümünü incelediği çalışmada müellifin hastalık veya hastalık semptomunu söyledikten sonra tedavisini verdiğini, tedavinin ağırlıklı olarak bitkisel ürünlerden hazırlandığını bildirmiştir. Tedavide bitkisel ürünlere ilave olarak hayvansal ürünlerin kullanıldığını, bazen de sihir/büyü veya dinsel uygulamaların yapıldığını saptandığını bildirmiştir. Yazma eserlerde gebelik, doğum ve çocuk hastalıkları ile ilgili çok sayıda makalesi bulunan Acıduman (2010), diğer bir çalışmada Hekimbaşı Emir

Çelebi'nin *Enmüze'cū't-Tıbb* adlı eserinde gebelik ve doğum konusunu araştırarak yayımlamıştır. Çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine yaptıkları diğer bir çalışmada Acıduman ve Aşkit (2022), Antik Çağ'ın önemli hekimlerinden olan Efesli Rufus'un aslı veya Arapçaya çevirisi günümüze erişmeyen, çocuk hastalıkları ile ilgili eserinde yer alan bilgileri Rāzī'nin eseri olan *Kitābu'l Hāvī*'de ve el-Beledī'nin eseri olan *Kitābu Tedbīri'l-Habālā ve'l-Etfāl ve's-Şıbyān* adlı eserinde Rufus'tan yapılan alıntılar üzerinden araştırmışlardır. Araştırma ile Rufus'un kitabındaki bilgileri kısmen de olsa günümüz Türkçesine kazandıran araştırmacılar bilgilerin dönemi ile uyumlu olduğunu bildirmişlerdir. Acıduman ve Aşkit (2017a) 'Alī b. el-'Abbās el-Mecūsī'nin *Kāmilu's-Şinā'ati't-Tıbbiyye (Kitābu'l-Melikī)* adlı eserinde yer alan gebelerin ve çocuğun sağlığının korunması ile ilgili bölümü Türkçeye çevirerek Hipokrat'ın *Aforizmalar*, Galen'in *De Sanitate Tuenda*, Soranus'un *Gynaecia*, Oribasius'un *Synopsis*, Paulus'un *Epitome* ile Rāzī'nin *Kitābu'l-Manşūrī* adlı eserinde yer alan bilgiler ile karşılaştırmışlardır. Acıduman ve Kuş (2021b), yaptıkları çalışma ile İbn Hubel el-Bağdādī'nin eseri olan *Kitābu'l-Muhtārāt fi't-Tıbb*'da bulunan çocuk sağlığı ve hastalıkları ile ilgili bölümleri Türkçeye kazandırmışlar içeriğinin kendisinden önce yaşamış olan İbn Sīnā, er-Rāzī, 'Alī b. el-'Abbās el-Mecūsī gibi müelliflerin eserlerinde yer alan bilgiler ile uyumlu olduğunu bildirmişlerdir. Şābit b. Kurrā'nın eseri olan *Kitābu'z-Zahīre fī 'İlmi't-Tıbb*'ın çocukların korunması ile ilgili bölümünün Arapçadan Türkçeye kazandırıldığı araştırmada Acıduman (2018), eserde yer alan bilgilerin ana kaynağının Galen'in *De Sanitate Tuenda* olduğunu bildirmiştir.

1.13. Şa'bān Şifā'ī ve Tedbīrū'l-Mevlūd ile ilgili yayınlar

1.13.1. Kitap ve tezler

Şa'bān Şifā'ī ve eserleri hakkında bulunabilen en eski ve ayrıntılı bilgi *Vekāyi 'u'l-Fuzalā Şeyhī'nin Şakā'ik Zeyli* (Şeyhī Mehmed Efendi, 2018) ve *Tezkiretü's-Şu'arā*'da (Salim Efendi, 2005) verilmiştir.

Tedbīrū'l-Mevlūd'ün Türkçeye çevirisi yapılarak " Tedbīrū'l-Mevlūd (Semptomdan Teşhise-Teşhisten Tedāviye) Çocuk Sağlığı, Hastalıkları, Çocuk Eğitimi" adıyla 2022 yılında yayımlanmıştır (Şaban Şifai, 2022, Şafak, vd., Haz.). Bu kitabın basım tarihi 2022 olup Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nün 08.03.2021 tarih ve 492 sayılı kararı ile tez önerisi kabul edilmiş olup bu kitap tez çalışmasına başlandıktan sonra yayımlanmıştır. Bu kitapta eserin transkripsiyonu yapılmamış, varak ve satır numaraları verilmemiştir. Eser günümüz Türkçesine çevrilmiş, bazı Osmanlıca kelimeler korunarak parantez içinde anlamı verilmiştir.

Derkenar notlarının önemli bir kısmı Türkçeye çevrilmemiş, sadece önemli görülenler kitaba dahil edilmiştir. Kitabın bu haliyle daha çok genel okur kitlesine hitap ettiği söylenebilir.

Üç yüksek lisans tezinde doğrudan, bir doktora tezinde ise dolaylı olarak *Tedbîrû'l-Mevlûd* üzerinde çalışıldığı görülmüştür (Tuncel, 1991; Aydın, 1997; Şafak, 2004; Dinçer Bahadır, 2016a). Tuncel (1991), tarafından "Şa'ban Şifai'nin *Tedbiru'l-Mevlud* adlı eserinde eğitim anlayışı" başlıklı yüksek lisans tezinde çocuğun eğitimin yanı sıra doğum öncesi eğitim (evlilik, irsiyet), doğum anı ve sonrasında yapılması gerekenler (süt, oyun, okul çağında eğitim konuları da ele alınmış; Şa'bân Şifâ'î'den yapılan alıntılarının yanı sıra modern tıp ve kadim tıp ile ilgili müellif ve araştırmacıların görüşlerine de başvurulmuştur. Şa'bân Şifâ'î'den yapılan alıntılar günümüz Türkçesi ile verilmiş, metnin transkripsiyonu yapılmamıştır (Tuncel, 1991).

Aydın (1997), ise hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ü, çocuğun doğum öncesi dönemi gelişimi ve çevre şartları açısından incelemiştir. Bu tezde, doğum öncesi dönemde çocuğun karakterine etki eden faktörler, doğum öncesi dönem gelişim safhaları, ceninin gelişmesine etki eden iç ve dış faktörler konularında *Şa'ban Şifai*'den yapılan alıntılarının yanı sıra çoğunluğu günümüze ait olmak üzere çeşitli kaynaklara da başvurulmuştur. Bu tezde de *Tedbîrû'l-Mevlûd*'den alıntı yapılan yerler günümüz Türkçesi ile yazılmış ve çeviriyazısı verilmemiştir (Aydın, 1997).

Tedbîrû'l-Mevlûd ile ilgili diğer bir tezin başlığına bakıldığında erken dönem (14. ve 15. yüzyıl) Türkçe tıp yazmalarında çocuk hastalıkları ve tedavileri konusunda olduğu görülmektedir (Şafak, 2010). Ancak içeriği incelendiğinde tezin büyük kısmının verilen zaman aralığından yaklaşık 300-400 yıl öncesine ait olan İbn Sînâ'nın *Ḳānūn* adlı eseri ile 300-400 yıl sonrasında yaşamış olan Şa'bân Şifâ'î'nin *Tedbîrû'l-Mevlûd* adlı eserinden yapılan alıntılarının oluşturduğu görülmüştür (Şafak, 2010).

Tedbîrû'l-Mevlûd ile ilgili diğer bir tez ise Dinçer Bahadır (2016a) tarafından, Gevrekzâde Hâfız Hâsân Efendi tarafından yazılan *Netîcetü'l-Fikriyye fî Tedbiri Velâdeti'l-Bikriyye* adlı kitap ile ilgili olup bu eserin yazıldığı döneme ilişkin dil özelliklerinin ortaya konulması amacı ile yapılmıştır (Dinçer Bahadır, 2016a). *Netîcetü'l-Fikriyye*, Osmanlı tıbbında doğum ve çocuk hastalıkları ile ilgili ikinci, önemli müstakil eser olup 1794 tarihinde yani *Tedbîrû'l-Mevlûd*'den 93 yıl sonra yazılmıştır (Dinçer Bahadır, 2016). Gevrekzâde eserin başında yaptığı açıklamada, Şa'bân Şifâ'î tarafından bu konuda kusursuz ve eşsiz bir kitap yazıldığı, ancak çok ayrıntılı ve açıklamalı olması nedeniyle okurken zihni yorduğu, bu

nedenle daha kısa ve faydalı olacak şekilde yeniden düzenlemeye karar verdiğini bildirmektedir (Dinçer Bahadır, 2016a).

1.13.2. Makaleler

Ayaşlı Şa‘bān Şifā’ī ve ünlü eseri *Tedbīrū'l-Mevlūd* hakkında ayrıntılı bilgi veren ilk müelliflerden birisi Yöntem (1928, Acıduman, Çev. ve Sad., 2010) olup makalesi Hayat Dergisi'nde 1928 yılında Osmanlıca olarak yayımlanmış, daha sonra aynı makale Acıduman tarafından Türk alfabesine çeviriyazısı yapılarak "Şair ve tabip Şifā'ī Şaban Efendi" başlığıyla tekrar yayımlanmıştır. Makalede Şa‘bān Şifā’ī ve *Tedbīrū'l-Mevlūd* hakkında ayrıntılı bilgi verilmekte, eserin giriş bölümünde yer alan eseri niçin yazdığına dair bilgi aktarılmakta ve müellife ait gazellerden de örnek verilmektedir.

Acıduman'ın (2019), "Ayaşlı Şa‘bān Şifā’ī ve ünlü eseri *Tedbīrū'l-Mevlūd* -I: Kitabın yazılma nedeni ve önsöz" başlıklı makalesinde *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün giriş kısmında bulunan dua, yazılma nedeni ve önsöz bölümleri incelenerek çeviriyazıları verilmiştir.

Balat ve Acıduman'ın (2020) çalışmasında *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de çocuklarda nefrolojik problemler araştırılmıştır. Bu makalede *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de çocuklarda nefrolojik sorunların "çocuklarda idrar kanalı taşları, çocuklarda idrar retansiyonu ve işeme güçlükleri ile gece yatağa işeme olmak üzere üç ana bölümde ele alındığı; Şa‘bān Şifā’ī'nin bu bölümde esas olarak İbn Sīnā ile İbnu'n Nefis'in *el-Mücez fī- tıbb* adlı eserinden yararlandığı, ayrıca kendi tecrübesine dayanan tedavi konusunda da bilgi verdiği anlatılmaktadır (Balat ve Acıduman, 2020).

Acıduman (2015a), *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de makrosefali ve mikrosefali üzerine yazdığı makalesinde eserin konu ile ilgili bölümünün Türkçe çevirisini vermiş, modern öncesi Türkçe tıp literatüründe hidrocefali ile ilgili bilgi veren eser sayısının oldukça az olduğunu, *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de bu konunun ayrıntılı olarak verildiğini bildirerek *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün önemine değinmiştir.

Daha önce sözü edilen Gevrekzāde Hāfız Hāsān Efendi'nin *Netīcetü'l-Fikriyye* adlı eseri ile ilgili tezden daha sonra iki makale yapılmış olup bunlardan ilkinde eser ve sahibi ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra şu yorumda bulunulmuştur: 1-Gevrekzāde'nin bu eseri Osmanlı tıbbının dayandığı Galenosçu tıp, tıbb-ı Nebevī ve halk tıbbı olmak üzere üç sistemi de içermektedir, ayrıca bazı Avrupalı hekimlerin de görüşlerine başvurulmuştur. 2- *Netīcetü'l-*

Fikriyye 18. yüzyılda doğum, çocukların beslenmesi/ad verme/eğitimi gibi konularda bilgi vermesi nedeniyle sosyal tarih açısından önemlidir (Dinçer Bahadır, 2016b).

Dinçer Bahadır'ın (2017), tez konusu ile ilgili diğer makalesinin başlığı "Osmanlı tıp yazmalarında zor ve kolay doğum üzerine bir araştırma" olup Gevrekzâde Hâfız Hâsân Efendi tarafından yazılan *Netîcetü'l-Fikriyye fî Tedbîri Velâdeti'l-Bikriyye* ile Şa'bân Şifâ'î tarafından yazılan *Tedbîrü'l-Mevlûd*'de bu konuda yer alan bilgilerin transkripsiyonu ve kısa Türkçe özetleri verilerek karşılaştırma yapılmıştır. Bu makalede sonuç olarak Gevrekzâde'nin kitabının bu konu ile ilgili kısmını yazarken Şa'bân Şifâ'î'den çok yararlandığı, verilen bilgiler arasında ufak tefek farklılıklar olmakla birlikte genellikle birbirine çok benzediği bildirilmiştir (Dinçer Bahadır, 2017).

Ünver, *Kitabülmuciz Filkanun* eserinin sonuna Şaban Şifai'nin kendi yazısı ile Farsça ilave ettiği, Seyid İsmail Cürcani'nin *Zahire* isimli kitabından alınmış uyku getirme terkibine dayanarak onun elindeki tıp kitaplarının boş sayfalarına kendi el yazısı ile aldığı notlarda ilmi ve tıp tarihi açısından faydalı bilgiler verdiğini bildirmiştir (Ünver, 1939). Ayrıca, bu makalede Ünver, Şa'bân Şifâ'î'nin şark ve garp tıp eserlerini takip ettiğini belirtip Arapça ile Farsçayı mükemmel düzeyde bildiğinden söz etmektedir (Ünver, 1939).

Ünver (1938), başka bir makalesinde de Şa'bân Şifâ'î'nin sahibi olduğu *Kitabül'muciz'ül-Kānūn*² adlı kitabın boş sayfasına yazdığı Ömer Hayyam ile ilgili fikirlerinden söz etmektedir. Burada Şa'bân Şifâ'î, Ömer Hayyam'ın iki rubaisinden söz ederek onun beğenmediği fikirlerinden vazgeçmesi için Ünver'in "hayır dua" olarak da tanımlayabiliriz dediği çok samimi temennilerde bulunmaktadır (Ünver, 1938).

Tedbîrü'l-Mevlûd ile ilgili diğer dikkat çeken makale Dilevurgun tarafından 1958 yılında yazılmıştır. Bu makalede yazar, Hipokratik humoral patoloji ve Galenik fizyoloji ile ilgili kısa bilgi verip *Tedbîrü'l-Mevlûd*'ün bunlara dayanması nedeniyle güncel olmadığını belirttikten sonra *Tedbîrü'l-Mevlûd*'ün içeriğini bölüm bölüm ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır (Dilevurgun, 1958).

Benzer bir makale Akyay (1975) tarafından kaleme alınmış olup kısaca Şa'bân Şifâ'î ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra *Tedbîrü'l-Mevlûd* içinde yer alan konulardan da kısa olarak söz edilmektedir. Şa'bân Şifâ'î'yi konu alan bir makale de TDV (*Türkiye Diyanet Vakfı*) *İslam Ansiklopedisi*'nde yayımlanmıştır (Okumuş, 2010). Şa'bân Şifâ'î'nin *Tedbîrü'l-*

² Burada kitap ismi makaledeki aslına sadık kalınarak yazılmıştır. Bu kitap, Burhāneddin Nefis b. İvaz b. Hakīm el-Kirmānī'nin (ö. H/M. 842/1438) telifi olan *Mūcezü'l-Kānūn* olabilir.

Mevlūd dışında diğer eserleri ile ilgili yayınlar da bulunmaktadır (Eliaçık, 2012a; Eliaçık, 2012b).

1.14. Şa‘bān Şifā’ī’nin (ö. 1705) hayatı

Şa‘bān Şifā’ī tarafından 18. yüzyıl başında yazılan *Tedbīrū’l-Mevlūd* gebelik ve çocuk hastalıkları konusunda Osmanlı Döneminde yazılmış ilk kapsamlı ve müstakil Türkçe eser olarak bilinmektedir (Tuncel, 1991; Aydın, 1997; Acıduman, 2019). *Vekāyi’ü’l-Fuzalā*’da yer alan bilgilere göre *Tedbīrū’l-Mevlūd*’ün müellifi Şa‘bān Şifā’ī Efendi 17. yüzyıl ortalarında Ayaş’ta doğmuş, genç yaşta İstanbul’a giderek tıp öğrenimi görmüş, 1671/1672’de Darüssaade ağası Yusuf Ağa’ya bağlanarak saray hekimi olmuştur (Şeyhī Mehmed Efendi, 2018). Takiben Minkarizade Abdullah Efendi’nin hizmetine girerek 1683 yılında mülazım olmuş, kırk akça medreseden ayrıldıktan sonra 1688 yılında Seyyid Abdullah Efendi yerine Sādise-i Sarāy-ı Galata Medresesi’ne müderris olmuştur (Yöntem, 1928, Acıduman, Çev. ve Sad., 2010; Şeyhī Mehmed Efendi, 2018; Acıduman, 2019). *Vekāyi’ü’l-Fuzalā*’ya göre takip eden süreçte Şa‘bān Şifā’ī 1692 yılında Zülfikar Paşazade Mehmed Efendi yerine Şeyhülislam Hüseyin Efendi Medresesi’ne, 1697’de Yusuf Efendi yerine Etmekçioğlu Medresesi’ne, 1700’de Osman Efendi yerine Koca Mustafa Paşa Medresesi’ne, 1702’de Abdülbaki Efendi yerine Sahn-ı Semaniye’den birine, son olarak da 1703 yılında da Sinan Paşa Medresesi’ne Osman Efendi yerine müderris olarak atanmıştır (Eliaçık, 2012; Şeyhī Mehmed Efendi, 2018; Acıduman, 2019). Aynı sene Diyarbakır kadısı olarak atanan Şa‘bān Şifā’ī, 1704’te azledilmesi üzerine geri dönerek 1705’te Ankara’da yaşlılık ve hastalıktan vefat etmiştir (Yöntem, 1928, Acıduman, Çev. ve Sad., 2010; Ünver, 1938; Şeyhī Mehmed Efendi, 2018; Acıduman, 2019). *Vekāyi’ü’l-Fuzalā*’da (Şeyhī Mehmed Efendi, 2018) Diyarbakır kadılarının anlatıldığı bölümde ise Şa‘bān Şifā’ī’nin İstanbul’da Fethiye camii avlusunda bulunan İsmihan Sultan Medresesi müderrisi iken 1703 yılında Diyarbakır kadısı olduğu ve 1704 yılında azledildiği anlatılmaktadır. Şa‘bān Şifā’ī’nin görev yerleri ve yılları Çizelge 1.2.’de verilmiştir.

Şeyhī Mehmed Efendi (2018), *Vekāyi’ü’l-Fuzalā*’da Şa‘bān Şifā’ī’yi hakikatleri bilenlerin piri, dostlar sohbetine tutsak, tıp fenninde usta, ilimlerde bilgisi güçlü (*...pīr-i rū-şen-zamīr, şoḥbet-i yārāna esīr, fenn-i tıbdā māhir, levāzım-ı ‘ulūmda mahfūzātı vāfir ...*)" olarak tarif etmektedir. Osmanlı Müelliflerinde ise "kadılarının faziletliyelerinden ve Osmanlı tabiplerinin meşhurlarından birisi olarak söz edilmektedir (Şeyhī Mehmed Efendi, 2018).

Farklı medreselerde müderrislik ve ordu hekimbaşılığı yapan Şa‘bān Şifā’ī’nin Arapça ve Farsçayı iyi bilmesinin yanı sıra eserlerini yazarken kaynaklarını çok dikkatli incelediği,

çok sayıda kaynağı tetkik ederek müelliflerinin ismini verdiği bilinmektedir (Ünver, 1938; Ünver, 1939).

Çizelge 1.2. Şa‘bân Şifâ’î’nin görev yaptığı yerler ve yılları.

Yıl	Görev yeri
1671-1672	Saray hekimi (Darüssaade ağası Yusuf Ağa)
1683	Mülazım (Minkarizade Abdullah Efendi)
1688	Sâdise-i Sarây-ı Galata Medresesi-Müderris
1692	Şeyhülislam Hüseyin Efendi Medresesi-Müderris
1697	Etmekçioğlu Medresesi-Müderris
1700	Koca Mustafa Paşa Medresesi-Müderris
1702	Sahn-ı Semaniye-Müderris
1703	Sinan Paşa Medresesi-Müderris
1703	Diyarbakır-Kadı
1704	Diyarbakır kadılığından azil
1705	Ankara-vefat

Şa‘bân Şifâ’î, hekimlik ve tarihçi kimliğinin yanı sıra şair olup "Şifâ’î" mahlasıyla yazılmış gazelleri, şiirleri bulunmaktadır. Aşağıda bir örneği verilmiştir (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018).

Nazm

Çeşme-i mekrümete lüle-i Kevşer hâme

Gülsitân-ı emele nahl-i gül-i ter hâme

Feyz-bağış olmak ile gülşen-i evrâk üzre

Gâh sünbül bitürür geh gül-i aḥmer hâme

Hem-dem-i Hızır nebîdür adını âb-ı hayât

Şimdi her dem zulumâta güzër eyler hâme

Naḳş-ı hâl ü ḥatını gerçi yazar dildârûn

Şîve vü cilvesi bâbında mükedder hâme

Bâ-ḥuşûş ola Şifâyî gibi dem-sâz-ı senâ

Gör bu vâdîde ne hoş cilveler eyler hâme.

1.15. Şa‘bân Şifâ’î’nin eserleri

Önemli biyografi eserlerinde Şa'bân Şifâ'nın dört eserinden söz edilmektedir, bunlar: 1. *Tedbirü'l-Mevlûd*, 2. *Şifâ'iyye fi't-tıbb*, 3. *Kıssas-ı Enbiyâ tercümesi*, 4. *Kalaîdü'l İkyân fi Fezail-i Âl-i Osman*'ın genişletilmiş tercümesi olan *Fezail-i Âl-i Osman*'dır (Tahir, 1972; İhsanoğlu, 2008; Şeyhî Mehmed Efendi, 2018). TYEKB'nın Yazma Eserler Veritabanında da Şa'bân Şifâ'nın yukarıda adı verilen eserleri yer almaktadır. Aşağıda *Tedbirü'l-Mevlûd*'den başlanarak Şa'bân Şifâ'nın eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

1.15.1. *Tedbirü'l-Mevlûd*

Şa'bân Şifâ'nın en önemli eseri olan *Tedbirü'l-Mevlûd*'ün yazılması 1701 yılında tamamlanmış ve Sadrazam Amcazade Hüseyin Paşa ile Reisülküttap Râmî Efendi'ye ithaf edilmiştir (Acıduman, 2015a; Okumuş, 2010). *Tedbirü'l-Mevlûd*'ün farklı araştırmacılar tarafından farklı tarif edildiği görülmüştür. Osmanlı tıbbında ağırlıklı olarak çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine yazılmış ilk kitap (Balat, 2020) olarak *Tedbirü'l-Mevlûd*'ü tarif eden araştırmacıların yanı sıra onu ayrıntılı bir embriyoloji ve pediatri kitabı (Kâhya ve Erdemir, 2000; İhsanoğlu vd., 2008) veya doğum ve çocuk hastalıkları ile ilgili Türkçe yazılmış ilk eser (Okumuş, 2010) olarak tarif edenler olmuştur. Bu farklı tanımlarda tek ortak nokta ise hepsinde de "çocuk hastalıkları kitabı" ifadesinin bulunmasıdır.

Tedbirü'l-Mevlûd, giriş, sekiz bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmuştur. Şa'bân Şifâ giriş bölümünde eserin telif nedenini anlatırken beden ve ruh bakımından zayıf olan masum çocukların tıbbi bilgilere yaşlılardan daha fazla ihtiyacı olduğunu, bu konuda yetişkinlerin özel bir çalışma yapması gerekirken yapmadıklarını, çocuklara her yönden özen gösterilmesi gerekirken onların sağlık sorunlarının tıbben giderilmesine yönelik bağımsız bir esere rastlanılmadığını belirttikten sonra İbn Sînâ gibi büyük hekimlerin çocuklar ile ilgili ayrı ayrı yazdıkları tedbirleri toplayıp Türkçe bir eser haline getirerek çocukların sağlık ve sıhhatine kavuşmasına faydası olsun, hatta çoğu insan çocuklarının tedavisini kendisi yapabilsin diye bu eseri telif ettiğini yazmaktadır (Şifâ'î, Ş., 1112/1071, [4B]).

Tedbirü'l-Mevlûd'ün giriş bölümünde eserin içeriği maddeler halinde ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. *Tedbirü'l-Mevlûd*'ün giriş kısmında yaratılmışların en şerefli olan insanın erkek ve kadın olarak ayrıldığı, bunların evlilikleri, gebeliğin olduğu zamanlar, ergenlik dönemleri ve mizaçlarına göre bazı durumların açıklamasının yer aldığı görülür.

Eserin birinci bölümü üreme hakkında olup altı fasıldan oluşmuştur. Bu bölümde cinsel ilişkinin fayda ve zararları, en uygun zamanı, cinsel açıdan güçsüzlük, cinselliği azaltan, engelleyen şeyler, kısırlık ve gebe kalmaya yardımcı ilaçlar anlatılmıştır.

Tedbirü'l-Mevlūd'ün ikinci bölümü gebelik üzerinedir ve üç fasıldan oluşmuştur. Bu bölümde gebeliğin belirtileri, ceninin cinsiyetini gösteren işaretler, yalancı gebelikler ve tedavisi yer almaktadır.

Eserin üçüncü bölümü cenine ilişkin durumlar üzerine olup dokuz fasıl olarak düzenlenmiştir. Bu bölümde yer alan bilgiler: ceninin yaratılış maddeleri ve oluşum yerleri hakkında anlaşmazlıklar, meni sadece kandan mı yoksa dört hıltın karışımından mı oluşur? Hangi organlarda tam olarak oluşur? Ceninin yaratılış şekilleri ve aşamaları, altı aşama kaç günde tamamlanır? Cenin kaçınıcı ayda doğar? Normal doğum süresi, sekizinci ayda doğan çocukların genellikle uzun ömürlü olmamasının nedeni, ceninin yaratılış ve doğum süresi hakkında yıldız bilimcilerin rivayetleri, cenini saran zarlar, ceninin erkeklik ve dişilik özellikleri, bedenin büyüklüğü ve boylarının uzunluğu, doğacak çocuğun anne, baba ve diğerlerine benzerliği, suret ve siretini güzel olup olmaması, ikiz doğan çocuklar ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Eserin dördüncü bölümü gebelerin tedbirleri hakkında olup dört fasıldan oluşmuştur. Bu bölümde gebelerin tedbir ve korunması, düşük yapan kadınların tedbirleri, doğumu zorlaştıran nedenler, doğumu kolaylaştıran tedaviler, zor doğumda ve ölü bebekte ebelerin alması gereken tedbirler, doğum yapan kadınların tedbirleri, ilk olarak bebeğin eşinin çıkarılmasının gerektiği hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Tedbirü'l-Mevlūd'ün beşinci bölümü doğum sırasında ve sonrasında gerekli olan tedbirler hakkındadır ve on fasıldan oluşmuştur. Bu bölümde bebek doğduğunda ilk olarak göbek bağının kesilmesinin gerektiği, nasıl kesilip bağlanacağı, kesildikten ve göbek bağı düştükten sonra üzerine hangi ilaçlar uygulanacağı, bebeğin tuzlanması, kundağa sarılması, hamama konulması, bu işlemler sırasında yapılması gereken dini uygulamalar, çocuğun uyutulması ile ilgili tedbirler, çocuğu kendi annesinin emzirmesinin faydaları, emzirme zamanları, fazla emzirmenin zararları, anne veya dadının sütünün saf olup olmadığı, beslenmeye uygun olup olmadığı, sütün çeşitleri, sütün iyi özellikleri, sütannelerin tedbirleri, sütlerinin azlığı ve kalitesizliği durumunda tedavileri, emzirme süresi, bebeği yavaş yavaş yiyeceğe alıştıрма, süttten kesme, yürüme, ayağa kalkma hazırlıkları ve yapılması gerekenler konularında bilgi verilmektedir.

Tedbirü'l-Mevlūd'ün altıncı bölümü çocuklarda görülen hastalıklar hakkında olup dört fasıldan ibarettir. Bu bölümde baştan ayağa her bir organa özgü hastalıklar, bu hastalıkların nedenleri, belirtileri, tedaviler; tüm bedene özgü hastalıklar; çiçek ve kızamık gibi hastalıklar,

bunların sebepleri, belirtileri ve tedavileri ile bebeğin bedeninde oluşan tümörler, çıbanlar, bunların belirti ve tedavileri hakkında bilgi bulunmaktadır.

Eserin yedinci bölümü vebā humması ve ẓā'ün denilen ölümcül hastalık hakkında olup iki fasıldan oluşur. Bu bölüm söz konusu hastalıkların sebepleri, belirtileri ve tedavileri hakkındadır.

Tedbīrū'l-Mevlūd'ün sekizinci bölümü çocukların eğitimi ve terbiyesi ile ilgili olup ilk fasılda ergenliğe kadar olan terbiyeleri, ikinci fasılda ise ergenlikten sonra olan muameleleri anlatılmaktadır.

Sonuç bölümünde Arapçada yaş ve ömür terimleri açıklanmakta, Türkçede yaş denilen süre, kısımları, doğal ve kaza ile ölümler ile yaşam süresi hakkında bilgi verilmektedir.

Çizelge 1.3. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün TYEKB Yazma Eserler Veritabanında kayıtlı nüshaları

Kütüphane	Koleksiyon	Koleksiyon nr./ Bibl. Kayıt nr	Varak/ Satır	İstin sah tarih i	Müstensih
Topkapı Sarayı	Bağdat Köşkü	345 / 555236	276	1746	Mehmed Emin
Süleymaniye	Hacı Beşir Ağa	501/250035	348/19		
Süleymaniye	Hamidiye	1007-001/ 266694	264/23	1158	
Beyazıt	Veliyyüddin Efendi	V2478/546260	1265/23	1115	
Topkapı Sarayı	Hazine Kitaplığı.	555/557846	174	1705	Müellif hattı olduğu düşünülmektedir
Süleymaniye	Lala İsmail	383/296187	346/19		
Süleymaniye	Yazma Bağışlar	3815/347935	320/ muhtelif		Ahmed Tebrizi
Süleymaniye	Mihrişah	344/308389	220/25	1112	Müellif hattıdır.
Nuruosmaniye	Nuruosmaniye	3472/177044	199	1158	Muhammed Emin b. Ahmed b. Muhammed
Rodos Fethi Paşa Vakfı Hafız Ahmed Ağa	Rodos Hafız Ahmed Ağa Kütüphanesi	1265/662607	196/25		
Süleymaniye	Esad Efendi	2460/186774	227/23	1120	Yusuf b. Muhammed

TYEKB tarafından 24 kütüphanede bulunan 252 koleksiyonda yer alan 600.000 civarında yazma ve matbu eserin katalog bilgisi oluşturularak online³ erişime açılmıştır. Buradan yapılan incelemede *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün on bir nüshasının bulunduğu görülmektedir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün mevcut nüshaları ile ilgili TYEKB Yazma Eserler Veritabanında yer alan bilgiler Çizelge 1.3'de verilmiştir.

Osmanlı Tıbbi Bilimler Tarihi Literatürü'nde (İhsanoğlu vd., 2008) yer alan ancak TYEKB Yazma Eserler Veritabanında bulunmayan nüshaların bilgisi Çizelge 1.4'de verilmiştir.

Çizelge 1.4. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün diğer Nüshaları

Kütüphane	Koll.	Koleksiyon nr/ Bibl. Kayıt nr.	Varak/ Satır	İstinsah tarihi	Müstensih
Ankara İlahiyat		36106	349/17		
İsmail Saib Sencer		I, 4782	320/21		
Berlin Ms. Or.		899	378/19		
Berlin Ms. Or.		3544	303/19		
Camiat al-İmam Muhammed b. Suud al- İslamiyya		5706	277/21	1181	İsmā'îl al-Ṭabīb b. al- Ḥac Kāsım b. Ḥalīfa

1.15.2. *Terceme-i Kısas-ı Enbiyā*

Eser 1093/1682 yılında Edirne'de yazılmış olup Ebū İshak İbrāhim b. Mansūr b. Halef en-Nīsābūrî'nin Farsça olan *Kısas-ı Enbiyā* adlı eserinin Türkçe çevirisidir (Şeyhî Mehmed Efendi, 2018). Eserin giriş kısmında müellif adının "Şa'bān b. Ahaveyn Ahmed" olarak verildiği ve müellifinin Şa'bān-ı Şifā'î olduğunun düşünüldüğü bildirilmiştir. Buna gerekçe olarak da eserin giriş bölümünde devrin padişahı olan 4. Mehmed'e övgülerde bulunulması, Darüssaade ağası Yusuf Ağa'nın himayesinden söz edilmesi ve Yusuf Ağa'ya bağlılık gösterecek şekilde esere *Kısas-ı Yūsufî* adının verilmesi gösterilmiştir (Şifā'î, Ş., 1093/1682, *Terceme-i Kısas-ı Enbiyā*). "Şifā'î" mahlasının kullanılmamış olması ise müellifin erken dönem eseri olması ile açıklanmıştır. TYEKB'nın Yazma Eserler Veritabanında bu eserin sekiz nüshası olup bunlardan: Selimiye Ktp. (Selimiye yazmalar, nr. 4689) ve Milli Ktp. (Milli Ktp. Yazmalar kol., nr. 06 Mil Yz B 267) nüshalarında müellif olarak "Şifā'î, Şa'bān b. Ahmed

³ Yazma Eserler Veritabanı erişim adresi: <https://portal.yek.gov.tr/>

el-Ayāşī er-Rūmī" gösterilmesine karşılık Milli Ktp. (Milli Ktp., Yazmalar kol., nr. 06 Mil Yz A 3688) nüshasının müellifi "Ebū Muhammed" olarak verilmiş, kalan beş nüshada ise müellif adı verilmemiştir (Şifā'ī, Ş., 1093/1682, *Terceme-i Kısas-ı Enbiyā*).

1.15.3. *Fezā'il-i Āl-i Osmān*

Müellifi "Kermī, Zeynüddin Mer'ī b. Yusuf b. Ebū Bekir el-Kermī el-Makdisī" olan *Kalāidu'l-ukbān fī fadāili 'Ali Osman* adlı eserin genişletilmiş çevirisi olup 1115/1704 tarihinde tamamlanıp Sultan III. Ahmed'e ithaf edilmiştir (Okumuş, 2010). Bu eser TYEKB, Yazma Eserler Veri tabanında beş nüshası olup bunlardan üçü: Nuruosmaniye Ktp. (Nuruosmaniye, nr. 03404), Millet Ktp. (A.E. Tarih, nr. 445) ve Beyazıt Ktp. (Beyazıt, B5073) nüshalarıdır (Şifā'ī, Ş., 1115/1704). Kalan ikisinde eser adı *Tercüme-i Kalaidü'l-İkyan* olarak verilmiş olup, bunlar: Topkapı Sarayı Ktp. (Revan Köşkü, nr. 001267 ve 001266) olup birisinde müellif adı bulunmayıp diğerinde Şa'bān Şifā'ī'nin adı geçmektedir (Şifā'ī, Ş., 1115/1704).

1.15.4. *Şifā'iyye fī't-tıbb*

Şa'bān Şifā'ī'nin bu eserini 1699 yılında yazdığı bildirilmiş olup biyografisine bakıldığında müellifin o tarihte Etmekçioğlu Medresesi'nde müderris olduğu görülmektedir. Eser bir mukaddime, üç fasıl ve bir hatimeden ibaret olup panzehirler hakkındadır (Eliaçık, 2012). Şa'bān Şifā'ī'nin eserin giriş kısmında verdiği bilgiye dayanarak düşmanlarının zararından Sultan Mustafa Han'a sığındığı ve Silahtar İbrahim Ağa ile tanıştığı sırada panzehir konusunun geçmesi üzerine çeşitli kitaplardan yararlanarak 1111 (1699) yılında eseri yazdığı bildirilmiştir (Eliaçık, 2012). Yazma Eserler Veritabanında bu eserin beş nüshasının olduğu belirtilmiş olup bilgileri Çizelge 1.5'te verilmiştir (Şifā'ī, Ş., 1111/1699).

Çizelge 1.5. Şa'bān Şifā'ī'nin diğer eserleri.

Kütüphane	Koleksiyon	Koleksiyon nr/ Bibl. Kayıt nr.	Varak/ Satır	İstinsah tarihi
Şifā'iyye / شفائيہ (Şifā'ī, Şa'bān b. Ahmed el-Ayāşī er-Rūmī) Nüshaları				
Süleymaniye	İbrahim Efendi	621/279758	55/19	1152
Süleymaniye	Bağdatlı Vehbi	2229-003/211530	144-189/23	
Beyazıt	Veliyyüddin Efendi	V2559-3/546393	129- 180+II/23	

Topkapı Sarayı	Hazine Kitaplığı	551/557842	63	
Nuruosmaniye	Nuruosmaniye	3544/177146	70	*

Fezâ'il-i Âl-i Osmân (Şifâ'î, Şa'bân b. Ahmed el-Ayâşî er-Rûmî) Nüshaları

Millet	A.E. Tarih	445/168548	131	**
Nuruosmaniye	Nuruosmaniye	3404/176957	165	1115
Topkapı Sarayı	Revan Köşkü	1266/562080	160	

Terceme-i Kısas-ı Enbiyâ' / (Şifâ'î, Şa'bân b. Ahmed el-Ayâşî er-Rûmî) Nüshaları

Edirne Selimiye	Selimiye yazmalar	4689/433324	263/31	1155***
Milli Kütüphane	Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu	6 Mil Yz B 267/598480	53/29	Milli Kütüphane
Süleymaniye	Yazma Bağışlar	3419/347334	141/20	

***Müstensih: es-Seyîd Mustafa es-Sâfî

****Müstensih: Muhtasar es-Seyyid Mehmed Salih Efendi

***** Müstensih: Ebû Bekir

Çocuk hastalıkları alanında yazılmış ilk Türkçe eser olarak kabul edilen Şa'bân Şifâ'î'nin *Tedbirü'l-Mevlûd* adlı eserinin daha önce de anlatıldığı üzere ilk 10 varlığını oluşturan giriş bölümünün çeviriyazısı Acıduman (2019) tarafından yapılarak yayımlanmıştır. *Tedbirü'l-Mevlûd*, kitap olarak yayınlanmasına ve iki adet yüksek lisans tezine konu olmasına rağmen giriş bölümünün dışında çeviriyazısı henüz yapılmamıştır (Tuncel, 1991; Aydın 1997; Şaban Şifai, 2022, Şafak, vd., Haz.). *Tedbirü'l-Mevlûd*'ün akademik çalışmalarda en doğru bir şekilde kullanılabilmesi için tezin esas amacını bu eserin çeviriyazısının yapılması oluşturmaktadır.

Tezin diğer bir amacı ise *Tedbirü'l-Mevlûd* hakkındaki bilgimizin artırılarak bu bilgilerin eser ile ilgili akademik çalışmalarda bir kılavuz gibi kullanılmasını sağlamaktır. Halihazırda *Tedbirü'l-Mevlûd* ile ilgili sahip olduğumuz bilgi, onun nüshaları, kaç bölümden oluştuğu, giriş bölümünde yazdığı kadarıyla içerdiği konular gibi temel bir kaç bilgiye dayanmaktadır. Buna karşın eserin kaynakları, derkenar kullanımı, içinde yer alan dini bilgiler, sosyal tarih çalışmaları açısından önemli olabilecek bilgiler, dilbilimsel açıdan katkıları, Şa'bân Şifâ'î'nin kendi katkıları gibi konularda bu kitap hakkında hemen hemen hiç bilgimiz bulunmamaktadır. Bu gerçeğin farkında olarak tez ile ilgili diğer amacımızı *Tedbirü'l-Mevlûd*'ün ayrıntılı analizlerinin yapılarak bu eserin mümkün olduğunca tanınmasını sağlamak oluşturmaktadır. Eserin ayrıntılı incelenmesi ile elde edilen veriler ve bunların analizi ile aynı

zamanda *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün Türk tıp tarihine yapmış olduğu katkıların da ortaya konulması mümkün olacaktır.

2. GEREÇ ve YÖNTEM

Tedbîrû'l-Mevlûd'ün Türkiye kütüphanelerinde kayıtlı 12 nüshası olup TYEKB Yazma Eserler Veritabanında yer alan nüsha bilgileri incelendiğinde Mihrişah Sultan Koleksiyonunda 344 arşiv numarası ile kayıtlı nüshanın müellif hattı olduğu görülmektedir (Çizelge 1.3.). *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün nüshaları arasında varak sayısı, hat ile fihrist olup olmaması dışında pek fark olmadığı bildirilmiştir (Aydın, 1997; Tuncel, 1991). Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Koleksiyonu, 344/308389 numarada kayıtlı olan nüsha tez çalışması için kullanılmıştır. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde bulunan nüshadan da destek olarak yararlanılmıştır. Çeviriyazının yapıldığı Mihrişah Sultan Koleksiyonunda bulunan nüshada okunamayan yerlerde destek nüshadan yararlanılarak okuma yapılmış veya tereddüt edilen yerlerde emin olmak için destek nüshaya başvurulmuştur. Aşağıda bu nüshaların kütüphane kayıtlarında yer alan bilgiler aktarılmıştır.

Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Mihrişah Sultan Koleksiyonunda yer alan nüsha ile ilgili verilen bilgilere göre bu nüsha, 220 yaprak, 25 satır olup Arap harfli-Nesih türünde yazılmıştır. Boyutları 240x150-180x80 mm'dir. Eserin adı *Tedbîrû'l-Mevlûd*, تدبير المولود; müellifi Şifâ'î, Şa'bân b. Ahmed el-Ayâşî er-Rûmî, 1116/1705, الشفائي، شعبان بن أحمد، الشافعي، 1112/1071) olarak kayıt edilmiştir (Şifâ'î, Ş., 1112/1071).

İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde bulunan nüsha, Yazma Eserler Salonunda demirbaş numarası İLA14/1269217 ve yer numarası 610 ŞABt V.1 C.1 olarak kayıtlı bulunmaktadır. Burada verilen bilgilere göre eserin yazı türü nesih, 17 satır, 349 vr., 21 cm, dış kapak ölçüleri 210x155 mm, metin ölçüleri 160x90 mm'dir. Eserin adı "*Tedbiru'l-mevlud mine't-tib*", yazarı "Şaban Şifai b. Ahmed" olarak verilmiştir (Ankara Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Başkanlığı).⁴

Tezin esas amaçlarından birisini *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün çeviriyazısının yapılması oluşturduğundan öncelikle eserin Arap alfabesinden Latin alfabesine çeviriyazısı tam transkripsiyon şeklinde yapılmıştır. Eserin çeviriyazısında kullanılan işaretler Çizelge 2.1.'de verilmiştir.

⁴ Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde bulunan *Tedbîrû'l-Mevlûd* nüshasının online erişim adresi: http://yazmalar-divinity.ankara.edu.tr/yazmalar/36106_14-1269217.pdf

Çizelge 2.1. Çeviriyazı (Transkripsiyon) işaretleri

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž d
ب	b	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṡ	غ	Ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	ḥ	ك	K, g, (ñ)
خ	ḫ	ڭ	Ñ
د	D	ل	l
ذ	z	م	m
ر	R	ن	n
ز	Z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	J	ه	H, a, e
س	S	ی	Y, ı, i, ī, ā
ش	Ş	ء	’

*Çeviriyazı işaretleri tablosunun alındığı kaynakta "ذ" karşılığı olarak "z d" verilmiştir. "لا" ve onun işareti olarak "la, lā" yer almaktadır. Ayrıca "ی" karşılığı olarak "Y, ı, i, ī" yer almaktadır.
Kaynak: Sarı, 2020.

Çeviriyazı yapılırken satır ve sayfa numaralarının verilmesinde Acıduman'ın (2019) makalesinde yer alan yöntem esas alınmış olup satır numarası satır başında "üst" şeklinde, sayfa numarası ise sayfa başında, köşeli parantez içinde gösterilmiştir. "[10A]" örneğinde görüldüğü üzere sayfa numarasının yanında yer alan "A" harfi varağın ön sayfası, "B" ise arka sayfası olduğunu göstermektedir.

Tedbirü'l-Mevlūd'de çok sayıda derkenar bulunmaktadır. Eserin çeviriyazısı yapılırken derkenarların da çevirisi yapılmıştır. Derkenarlar analiz edilirken çeviriyazısı yapılanlardan anlam ifade eden cümle yapısında olanlar dikkate alınmış, bir veya bir kaç kelimeden oluşan ve ana metinde geçen hastalık/bitki/ilaç/vb. adı, Arapça konu başlığı veya sayfa takip etme amacı ile yazılmış olan bir sonraki sayfanın ilk kelimesi gibi anlam içeren cümle yapısında olmayanlar incelemeye dahil edilmemiştir. İncelemeye alınan derkenarların tamamı günümüz Türkçesine çevrilmiş ve içerdiği konulara göre kodlanarak analiz edilmiştir.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de çok miktarda derkenar bulunması nedeniyle dipnotlar ile karışmasını önlemek için dipnotlar yerine metin altında verilmesi uygun görülmüştür. Ayrıca derkenar notlarında önemli bilgiler olup bu bilgilerin metin altında verilerek daha okunur olması amaçlanmıştır. Derkenarların ana metin ile karışmasını önlemek için metinden bir punto daha küçük ve bir tab içerden olacak şekilde konumlandırılmış ve sayfa numarasının başına "DK-[1b]" örneğinde görüleceği şekilde derkenar manasında "DK" ibaresi konulmuş, sayfanın ön veya arka yüzü olduğunu gösteren "a" ve "b" ise küçük harf ile gösterilmiştir.

Çeviriyazı yapılırken mümkün olduğunca eserin aslına sadık kalınmıştır. Bu durum bazen aynı kelimenin farklı yazılmasına yol açmış olabilir. Ör: [126B], 9. satırda yer alan "maşra (مصره)" kelimesi bir satır altta "māşra (ماصره)" yazılmıştır. Farklı yazılan kelimelerden bir diğeri rie kelimesi olup metin içinde "ri'e - ريه" veya "rie - ريه" şeklinde yazıldığı fark edilmiştir. Benzer şekilde çorba kelimesinin hatta aynı sayfa içinde [147B] "çörba چوربا" veya "çörbā چوربا" şeklinde farklı yazıldığı gözlenmiştir. Aynı kelimenin farklı yazılması sadece müellif kaynaklı olmayıp muhtemelen daha çok çeviriyazımı yapandan kaynaklanmış olabilir. Defalarca kontrollerin yapılmasına rağmen metnin uzun olması, çeviriyazının doğal olarak uzun bir zaman aralığına yayılması ve tecrübesizlik gibi nedenlerle oluşabilecek bu tür hatalar için okuyucunun hoşgörüsüne sığınırız.

Çeviriyazıda diğer uyguladığımız hususlar şunlar olmuştur:

-Metin içinde her türlü eser adı italik yazılmıştır.

-Eserde tüm başlıklar ve müellif tarafından kırmızı ile yazılan metin içindeki başlıklar bold/koyu yapılmıştır. Ana bölüm (bab) olarak verilen başlıklarda satır başı yapılmıştır. Takip eden bölüm (fasıl) başlığı da satır başı yapılmış ancak başlıktan sonra satır başı yapılmayıp metin ile devam edilmiştir. Bunların dışında metin içinde yer alan ve müellif tarafından kırmızı renk ile gösterilen "Seheru's-sıbyān", "El-küzāz ve't-temeddüd" gibi hastalık adları veya "El-'ilāc", "Şan'atı", "Şarāb-ı temr-i hindī" gibi hastalık adı, ilaç adı gibi başlıklar sadece koyu/bold yapılmıştır.

-Noktalama işaretlerinin konulmasında esere sadık kalınmaya çalışılmakla birlikte bazı yerlerde daha iyi anlaşılması ve karışıklığın önlenmesi için eserde olmamasına rağmen noktalama işareti konulmak zorunda kalınmıştır.

-Metin içinde Arapça yazılan yerler italik gösterilmiştir. Arapça yazılan ayet bölümlerinin dipnotta bilgisi ve Türkçe karşılığı verilmiştir. Eser metni içinde geçen Sure/Ayet

açıklaması verilirken "Diyanet İşleri Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali" kullanılmıştır. Bunun için online "Açık Kuran" web sayfasından⁵ yararlanılmıştır.

-Metin içinde Arapça verilen hadislerin Türkçe anlamı ve kaynağı dipnotta gösterilmiştir.

-Eserin giriş bölümünün çeviriyazısı daha önce Acıduman (2019) tarafından yapılmıştır. Bu bölümün çeviriyazısından tanım birliğinin sağlanması için genel format özellikleri ve geçen Arapça metinler gibi hususlarda yararlanılmıştır.

-Çeviriyazının özellikle Arapça yazılan metinlere yönelik ilk kontrolü Yard. Doç. Dr. Cemal ATABAŞ tarafından yapılmış, ayet ve hadislerin belirlenmesine katkı sağlamıştır. Arapça metinlerin son kontrolleri değerli Hocam Prof. Dr. Kemal TUZCU tarafından yapılmış, Türkçe karşılıklar kontrol edilerek tamamlanmış ve hadislerin kaynakları kendisi tarafından belirlenmiştir. Her iki hocama da verdikleri değerli katkıdan dolayı müteşekkirim.

-Çeviriyazının son kontrolü değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Ahmet ACIDUMAN tarafından çok titiz bir şekilde yapılmıştır. Değerli Hocama bu kontroller sırasında verdiği büyük emek ve destek için müteşekkirim.

Metin içinde kullanılan kısaltmalarda "İSNAD Atıf Sistemi 24. Kısaltmalar Dizini (Türkçe-İngilizce-Arapça) (2022) ile Türk Dil Kurum (TDK) Kısaltmalar Dizininden (2019) yararlanılmıştır.

Müellif ve eser adlarının tam hali verilirken *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* ile Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Veritabanından yararlanılmıştır. Referans alınan kaynaklarda konu yazarlarının çeviriyazı işaretlerini farklı kullanabilmesi nedeniyle bu farklılık istemeden tezin metnine de yansımıştır.

Tez hazırlanırken ağırlıklı olarak online Osmanlıca sözlükler kullanılmış, bu sözlüklerde kelimenin bulunamaması halinde basılı sözlüklere baş vurulmuştur. Online sözlükler içinde en çok kullanılan "Kubbealtı (Ayverdi, 2024)", ile "Osmanlıca Sözlükler" olmuştur. Osmanlıca Sözlüklerin içinde Osmanlı döneminde basılmış 20 adet sözlük olup Türkçe veya Arap alfabesi kullanılarak kelime aranabilmekte ve aranan kelime bilgisi olan sözlüklerin tümünün sonucunu vermektedir. Dolayısı ile aranan kelimenin farklı sözlüklerdeki kullanımının verilmesinin yanı sıra çok sayıda sözlük taranması nedeniyle kelimenin anlamını bulma olasılığı artmaktadır. Basılı sözlükler içinden en çok kullanılan sözlükler *Ötüken*

⁵ Açık Kuran web adresi: <https://www.google.com/search?q=a%C3%A7%C4%B1k+Kuran>

Osmanlı Türkçesi Sözlüğü (Çağbayır, 2017), *Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Redhouse Sözlüğü* (Redhouse, 2013) ve *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Develioğlu, 1984) olmuştur. Kullanılan sözlükler içinde Kubbealtı sözlük, kelimelerin yazımında birlik sağlanması için temel alınmış, ayrıca kelimenin çeviriyazısı ile ilgili bir tereddüt olduğunda kontrol etme imkanı vermiştir. Kelimenin Kubbealtı Sözlükte bulunmaması durumunda diğer temel alınan sözlükler sırası ile *Ötüken Sözlük* ile *Redhouse Sözlük* olmuştur.

Tez çalışması yaklaşık dört yıl sürmüştür. Kabaca bunun üç yılı tezin çeviriyazısı ve kontrollerinin yapılması ile kalan bir yılı ise okumalar ve tezin yazılması ile geçirilmiştir.

Tezin kısıtlılıkları olarak tez çalışmasında yararlanılan Mihrişah Sultan Koleksiyonunda bulunan nüshaya, en azından fiziksel özelliklerini görerek tarif edebilmek adına, bir defaya mahsus da olsa erişilememesi söylenebilir. Bu nüshadan yararlanmak için Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığının web sayfasında bulunan "eser talepleri" linki (tuyek.esertalep@ktb.gov.tr) kullanılarak başvuruda bulunulmuş, kaynaklarda verilen (Şifâ'î, Ş. 1112/1071) linke tıklanarak da erişilebilen dijitalize form gönderilmiştir. Bu dijitalize formun zeminin koyu renk olması ve filigran içermesi özellikle çıktısı alınarak çalışılmak istenildiğinde eserin okunmasında güçlükler yol açabilmiştir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için aynı nüshanın Ankara Milli Kütüphane'de Mf 1994 A 3887 ile kayıtlı mikrofilminden de yararlanılmıştır (Ayaşlı Şa'bân Şifâ'î, 1071).

BULGULAR

Tedbīrū'l-Mevlūd'ün derkenar dahil tamamının Arap alfabesinden Latin harflerine çeviriyazısı yapılarak bu bölümün sonunda verilmiştir. Eser ile ilgili genel bilgiler verildikten, eserin tıp terminolojisine katkıları, eserde yer alan dini metinler, tıp tarihine katkıları, eserin kaynakları, derkenar notları gibi konularda ileri analizler yapılarak sonuçları aşağıda verilmiştir.

3.1. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün genel değerlendirilmesi

3.1.1. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün fiziksel nitelikleri

Bu tez çalışmasında Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan Koleksiyonunda, 00344/308389 kayıt numaralı müellif nüshası ile aynı nüshanın Ankara Milli Kütüphane'de Mf 1994 A 3887 ile kayıtlı mikrofilminden yararlanılmıştır (Ayaşlı Şa'bān Şifā'ī, 1071). Eserin diğer nüshalarının bilgisi "Giriş" bölümünde verilmiştir. Eserin sadece dijital ortama aktarılmış haline erişilebildiğinden fiziksel özellikleri yazılırken genel olarak Rukancı'nın (2012) "Yazma eserlerde fiziksel niteleme" başlıklı makalesinden yararlanılmış ve eserin boyutları ile ilgili bilgi TYEKB online veri tabanından alınmıştır (Şifā'ī, Ş., 1112/1071).

Eser 220 varak olup 1B ile başlayıp 220A'da bittiği için toplam 438 sayfa etmektedir. Eserin ilk sayfası 18, son sayfası 23, diğer sayfaları 25 satırdır. Eser nesih hattında yazılmış olup ana metin okunaklıdır. Derkenar notlarında nesih harici hatlara da rastlanmakta olup daha az okunaklıdır. Eserin başında, beş sayfa olacak şekilde 4x8 tablo düzeninde, yıldız çerçeveli fihrist yer almaktadır. Fihrist içinde bazı sayfa numaraları ile konu başlıkları kırmızı diğerleri siyah renkte yazılmıştır. Takip eden varakta bu eserin Sultan Selim Han'ın annesi Mihrişah Sultan tarafından kütüphaneden çıkarılmamak kaydıyla vakfedildiğine dair vakıf mühürleri bulunmaktadır. Takip eden varakta eserin "Giriş" bölümü ve sayfa numaralandırması başlamaktadır.

Eser, 240x50-180x80 mm boyutlarında olup istinsah tarihi 1112/1701 olarak verilmiştir. Varakların sol üst köşesinde Osmanlıca sayfa numarası olup çeviriyazı yapılırken bu numara kullanılmıştır. Her bir varagın ön yüzü "A", arka yüzü "B" harfi ile gösterilmiştir. Eserin hatime bölümünün ilk sayfası tezhip ile süslüdür. Tezhip dilimli, kubbeli, tıgılı, lacivert, beyaz, açık ceviz yeşili zemin üzerinde beyaz, pembe, bordo renklerinde çiçekler ve yeşil yapraklarla süslü görünümündedir. Tezhipte yer alan çiçekler üstten beş yapraklı menekşeyi

andıran motifler ile dikine kesitte laleyi andıran şekillerden oluşmuştur. Etrafında ince kenarsuyu bulunmaktadır. Eserin diğer sayfalarında da yaldızlı çerçeve bulunmaktadır. Eser, harekesiz yazılmakla birlikte müellif yanlış okunabileceğini düşündüğü kelimelerin doğru okunmasını sağlamak için bazı kelimeleri harekeleyerek vermiştir. Eser, önsöz (mukaddime), sekiz bölüm ve son bölümden (hātıme) oluşmaktadır. Eser, içinde konu başlıkları, konu alt başlıkları ve "Şıfatı", "Şan'atı", "Ahlâtı" gibi diğer alt başlıklar ve müellifin önemli gördüğü kelimeler kırmızı renkte, kalan metin kısmı siyah renkte yazılmış olup metnin çeviriyazısında kırmızı yazılan konu başlıkları, alt başlıklar ve diğerleri koyu renkte gösterilmiştir. Eserin ilk sayfasında bulunan tezhip Şekil 3.1.'de gösterilmiştir.

Şekil 3.1. *Tedbîrü'l-Mevlûd*'ün ilk sayfasında yer alan kubbeli, tıgı, pembe ve yeşilin tonlarında zemin üzerinde yer alan çiçeklerle süslü, yaldızlı serlevha.

3.1.2. *Tedbîrü'l-Mevlûd*'ün kapsamı

Tedbîrü'l-Mevlûd içinde anlatılan konuların alt başlıkları ile birlikte hangi varak/sayfada yer aldığı bilgisi Çizelge 3.1.'de yer almaktadır. Burada verilen bilgi hem *Tedbîrü'l-Mevlûd*'ün kapsamı açısından ileri analizlerin yapılabilmesi hem de herhangi bir inceleme konusunun metin içinde kolaylık bulunabilmesi açısından önem arz etmektedir.

Çizelge 3.1. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün bölümleri ve alt başlıklarının varak numaraları ile birlikte ayrıntılı listesi

Konu başlığı	Varak nr.
GİRİŞ: Hikmetin gereği olarak çeşitli hayvan türleri, özellikle yaratılmışların en şerefli olan insan, erkek ve kadın olarak ayrılmıştır. Erkek ve dişinin evlilikleri, gebelik mahsulü elde ettikleri zamanlar, ergenlik dönemleri ve tarafların mizaçlarına göre bazı durumların açıklamasıdır.	1B
BİRİNCİ BÖLÜM: ÜREME İŞLERİ HAKKINDA	11A-29B
Birinci Fasıl: Cinsel ilişki (faydaları, zararları ve uygun zamanı) hakkında	11A
İkinci Fasıl: Cinsel istek yani cinsel ilişkinin eksikliği hakkında	14B
Üçüncü Fasıl: Cinsel isteksizliğin bazı tedavileri hakkında	16A
Dördüncü Fasıl: Cinsel isteği ortadan kaldırarak gebeliği engelleyen şeyler	21B
Beşinci Fasıl: Kısırlık hakkında	23A
Altıncı Fasıl: Kısırlığın bazı tedavileri hakkında	26B
İKİNCİ BÖLÜM: HAMİLELİK HAKKINDA	29B-34A
Birinci Fasıl: Gebelik belirtileri ve Allah'ın emriyle ceninin erkek mi dişi mi olduğunu gösteren işaretler anlatıldı.	29B
İkinci Fasıl: Yalancı gebelik (Recâ) denilen hastalık hakkında	31B
Üçüncü Fasıl: Bu hastalığın bazı tedavileri	33A
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: CENİNE İLİŞKİN DURUMLAR	34A-60A
Birinci Fasıl: Ceninin yaratılış konusunda filozoflar ile hekimler ve hatta hekimlerin kendi arasında olan karşıt görüşler hakkındadır.	34A
İkinci Fasıl: Menilerin maddeleri ve oluşum yerleri hakkındaki karşıt görüşler hakkındadır.	36B
Üçüncü Fasıl: Ceninin yaratılış şekilleri ve ilk oluşan organları ve bedenlerinin tamamlanmasına kadar kaç aşamadan geçtiği hakkındadır.	42B
Dördüncü Fasıl: Bu altı aşama kaç günde tamamlanır ve cenin kaçınıcı ayda doğar ve sekizinci ayda doğan çocukların genellikle yaşamadığının tıbben de uygun olduğu hakkındadır.	45B
Beşinci Fasıl: Ceninin yaratılış ve doğum süreci hakkında yıldız bilimciler ve diğer kişilerden nakledilen rivayetler hakkındadır.	49A
Altıncı Fasıl: Cenini saran zarlar hakkındadır.	52B
Yedinci Fasıl: Allah'ın izniyle ceninin erkeklik ve dişilik özellikleri ve bedenlerinin büyüklüğü ve boylarının uzunluğu ve cücelik illeti hakkındadır.	54B
Sekizinci Fasıl: Çocuğun ana babasına ve diğerlerine benzerliği hakkındadır.	57A
Dokuzuncu Fasıl: Tüm sebeplerin sebebi, şanı yüce (Allah) Teâlâ, ceninin erkeklik ve dişilik özellikleri, şekil ve görünüşünün güzellik ve çirkinliğine ve normal yapısına aykırı bir şekilde bulunmasına sebep olan bedensel ve beden dışı nedenler hakkındadır.	58A
Onuncu Fasıl: İkiz doğan çocukların durumlar hakkındadır.	59A
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: HAMİLELERİN TEDBİRLERİ HAKKINDA OLUP DÖRT FASLI İÇERİR.	60A-75B
Birinci Fasıl: Hamile kadınların tedbirleri ve korunmaları hakkındadır.	60A

İkinci Fasıl: Düşük yapan kadınların tedbirleri hakkındadır.	68A
Üçüncü Fasıl: Zor doğumun nedenleri ve doğumu kolaylaştıran tedaviler ve ebelerin alması gereken tedbirler hakkındadır.	70A
Dördüncü Fasıl: Doğum yapan kadınların tedbirleri, özellikle ilk olarak plasentanın çıkarılmasının gerekliliği hakkındadır.	73B
BEŞİNCİ BÖLÜM: DOĞUM SIRASINDA VE SONRASINDA GEREKLİ OLAN TEDBİRLER HAKKINDA OLUP ON FASLI İÇERİR.	75B-99
Birinci Fasıl: Çocuk doğduğunda ilk olarak alınması gereken tedbirleri bildirir.	75B
İkinci Fasıl: Kundak nasıl sarılır ve tüm organlar nasıl terbiye edilir ve nasıl yıkanır hakkındadır.	77B
Üçüncü Fasıl: Doğum gerçekleştiğinde şeriatın gereği olarak Mustafa'ya (aleyhi ve ala alihi ve sahabihi) en güzel dualarla ve fiilen yapılması gereken dini işler hakkındadır.	78B
Dördüncü Fasıl: Çocukların genel tedbirleri, yani uyku ve uyanıklıkları, beşiklerine konulan örtünün faydalı olanı, uyuturken hafif sallama ve etkili ve hoş ninnilerin gerekliliği ve bazı diğer hususlar hakkındadır.	80B
Beşinci Fasıl: Mümkün olduğu sürece çocuğu kendi annesinin emzirmesinin faydaları, emzirme zamanları ve fazla emzirmenin zararları hakkındadır.	82A
Altıncı Fasıl: Sütanne tutulduğu durumda, sütannenin sağlık durumu, yaşı, iyi huyları ve doğurduğu çocuğun özellikleri ve diğer gerekli şartlar hakkındadır.	83B
Yedinci Fasıl: Annesi veya sütannesinin sütlerinin miktar ve kalite açısından saf olup olmadığı, beslenmeye uygun olup olmadığı, sütün çeşitleri ve övülen özellikleri hakkındadır.	84B
Sekizinci Fasıl: Sütannelerin gerekli tedbirleri ve sütlerinin azlığı ve kalitesizliği durumunda tedavileri hakkındadır.	86B
Dokuzuncu Fasıl: Çocukların detaylı terbiyesi ve tedbirleri, emzirme süresi, yavaş yavaş yiyeceğe alıştırma ve süten kesme zamanları, yürüme ve ayağa kalkma hazırlıkları ve bu konularda yapılması gerekenler hakkındadır.	90A
Onuncu Fasıl: Meme hastalıkları ve tedavisi hakkındadır.	96A
ALTINCI BÖLÜM: ÇOCUKLARA GELEN HASTALIKLAR HAKKINDA OLUP DÖRT FASLI İÇERİR	99B-190A
Birinci Fasıl: Baştan ayağa her bir organa özgü hastalıklar, bu hastalıkların sebepleri, belirtileri ve tedavileri hakkındadır.	99B
El-emrāzu'l-cüz' iyyeti'l- 'ārızati li's-şıbyān - Çocuklarda belli bir organı tutan hastalıklar	100B
El- 'uṭās -Aksırma	102A
'İzamu'r-re's - Kafada büyüme	102B
El-mā' i fī dāḥili'l-kıḥf ve ḥāricīhi-Kafatası içinde ve dışında mayı birikmesi	103B
'Uruzu'l-veremi'l-ḥārri fī dimāği's-şıbyān - Çocuklarda kafanın iltihaplı şişlikleri	104B
Seheru's-şıbyān - Çocuklarda uykusuzluk	105B
Feza' u's-şıbyān - Çocuklarda korku	106A
Şar'a (epilepsi)	106B
Ummu's-şıbyān - İnfantil konvülsiyonlar	110B
Rīḥu's-şıbyān - Epilepsinin bir formu?	111B

Et-teşennüc - Kasılma, spazm	112A
El-küzâz ve't-temeddüd – Tetanoz	113A
Emrâzü'l-üzn – Kulak hastalıkları	113B
Hıfz-ı sıhhati'l-üzneyn -Kulakların sağlığının korunması	114A
Seyelânu'r-ruṭûbeti min azâni'l-eṭfâl - Çocuğun kulak akıntısı	114B
İnficâri'd-dem mine'l-üzn - Kulaktan kan gelmesi	115B
Veca'ü'l-üzn - Kulak ağrısı	116A
Hikketü'l-üzn - Kulak kaşıntısı	117A
Vesaḥü'l-üzn - Kulak kırı	117A
Tevellüdü'd-düd fi'l-üzn – Kulakta kurt oluşması	117B
Duḥûlü'l-ḥayvânâti fi'l-üzn – Kulağa hayvan girmesi	
Duḥûlü'l-mâ'i fi'l-üzn - Kulağa su kaçması	117B
İnkisârü'l-üzn ve inkılâ'hi - Kulak kepçesinde kırılma, bükülme	118A
Eṭ-ṭanîni ve'd-devî - Sürekli inleme	118A
Eṭ-ṭaraşu ve'l-vaḳaru ve's-şamem - Sağırılık	118B
Duḥûlü'z-zîbaḳ fi'l-üzn - Kulağa cıva gitmesi	120A
Ḳulâ'ü'l-üzn - Kulak akıntısı	120A
Emrâzü'l-'ayn - Göz hastalıkları	120A
Hıfz-ı sıhhati'l-'ayn – Göz sağlığının korunması	120A
El-ḥavel - Şaşılık	120B
El-verdînc - Konjoktivit	122B
Beyâzü'l-ḥadeḳa - Göz bebeğinde beyazlaşma	123B
Es-sülâḳ - Göz kapağında yara	123B
Emrâzü'l-enf - Burun hastalıkları	124A
Cefâfü'l-enf - Burunda kuruluk	125A
Ḳuruḥu'l-enf - Burunda sivilce çıkması	125A
Ru'âf – Burun kanaması	125A
Kesrü'l-enfi ve razzihi - Burunun kırılması ve yaralanma	127A
Ez-zükkâm ve'n-nezle ve's-su'âl - Soğuk algınlığı, nezle, öksürük	127A
Emrâzü'l-ğam ve'l-lişe ve'l-lisân ve aḥvâlü'l-esnân - Diş eti hastalıkları ve dil hastalıkları ve dişlerin durumları	128A
El-ḳulâ' - Ağız ağrısı	128B
Evramü'l-lişe - Dişetinde şişlikler (iltihapları)	130A
Aḥvâlü'l-esnân - Dişlerin durumu	130B
Tezeyyüdü'l-esnân - Dişlerin (normalden fazla) büyümesi	134B
Emrâzü'l-ḥalki ve's-şadri ve'r-ri'e - Boğaz, göğüs ve akciğer hastalıkları	135B
Veremü'l-lehât - Küçük dilde şişlik (kitle)	137B
İstirḥâ'ü'l-lehât – Küçük dilde sarkma (gevşeme)	138A

El-buṣūr fi'l-hālḳ - Boğazda çıbanlar (yaralar)	139B
El- 'alaḳu'n-nāṣīb fi'l-hālḳi - Boğaza sülük yapışması	140A
El-eṣyā' u'n-nāṣībetu fi'l-hāḳḳ sive'l- 'alaḳ - Boğaza yabancı cisim kaçması	142A
İntibākü'l-merī - Yutma güçlüğü (disfaji)	142B
El-ğarīḳ ve'l-maḥnūḳ - Suda boğulma, boğulma	143B
Ḥarḥaratü'l-şıbyāni fī-nevmihum - Uyurken çocukta hırıltı	144B
Er-rebv ve sū' u't-teneffüs sū' -i teneffüs - Astım ve nefes darlığı	145A
Emrāzü'l-kalb - Kalp hastalıkları	149B
Emrāzü'l-mi' de - Mide hastalıkları	152A
Za'afu'l-mi' de - Mide zaafi (zayıflığı)	153A
Ḳay' ü's-şıbyān - Çocukta kusma	154A
Tevālidü'r-riyāḥ fī-ma' ideti's-şıbyān - Çocuğun midesinde gaz oluşması	155B
Cümüdü'l-leben - Sütün katılaşması	155B
Emrāzü'l kebed - Karaciğer hastalıkları	156A
Za'afu'l-kebed - Karaciğer zaafi (yetmezliği)	158A
Emrāzü'l-tıḥāl - Dalak hastalıkları	159B
Veremü't-tıḥāl - Dalakta kitle	159B
Nefḥatü't-tıḥāl - Dalakta şişme	161B
Südedü't-tıḥāl - Dalakta tıkanıklık	162A
Emrāzü'l-kilye ve'l-meşāne - Böbrek ve mesane hastalıkları	162A
Ḥaşātü's-şıbyān - Çocukta taş oluşumu	162A
İḥtibāsu bevl'i's-şıbyān - Çocuğun idrarını yapamaması	163A
El-bevl fī'l-firāş - İdrar kaçırma	164B
Emrāzü'l-emā - Barsak hastalıkları	165A
El-ishāl - İshal	165B
Mağsu's-şıbyān - Çocuklarda bağırsak (karın) ağrısı	166B
Zaḥīrū's-şıbyān - Çocuklarda dizanteri	166B
İḥtibāsu's-şıbyān - Çocukta tutukluk (kabızlık)	167A
El-Dīdān - Bağırsak parazitleri	167B
Ḥurūcu'l-maḳ' ad - Makat sarkması (rektal prolapsus)	169B
Fetḳ - Fıtık	170A
Nütūu's-surret - Göbekte çıkıntı (Göbek fıtığı)	172A
Veremü's-surret - Göbekte şişlik (kitle)	172B
Suḳūtu's-surret - Göbek düşmesi	173A
El-ḥadebe ve riyāḥü'l-efrese - Kamburluk ve barsak gazları	174A
İkinci Fasıl: Bu fasılda genel hastalıklardan tüm vücudu tutan sıtımaların bazı durumu ve çocukta görülen türü hakkındadır. Yüksek ateş.	174B
Ḥümmeyātü'l-etfāl - Çocukta yüksek ateş	176A

Üçüncü Fasıl: Genel hastalıklardan çiçek ve kızamık hastalıkları, nedenleri ve belirtileri ve tedavileri hakkındadır.	177A
Dördüncü Fasıl: Yukarıda belirtilenlerden başka, bedende meydana gelen tümörler ve çıbanların durumları, sebepleri, belirtileri ve tedavileri hakkında.	184A
YEDİNCİ BÖLÜM: VEBÂ HUMMASI VE TÂ'ÜN DENİLEN ÖLÜMCÜL HASTALIKLAR HAKKINDA OLUP İKİ FASLI İÇERİR.	190A-207B
Birinci Fasıl: Bu hastalıkların tanımları ve göksel ve dünyevi sebepleri ve belirtileri hakkındadır.	190A
Es-sebebü's-semāwī - Semavi (göksel) nedenleri	192A
Es-sebebu'l-arzī - Dünyevi nedenleri	193B
El-sebebü'r-rūhānī - Ruhani nedenleri	195A
El- 'alāmātu'l-munziretu bi-ḥudūsi'l-vebā ve't-tā'ün fı's-şahşi'l-maḥmūm - Yüksek ateşli bir kişide ve tā'ün ortaya çıkabileceğini gösteren belirtiler	198B
İkinci Fasıl: Sözü edilen hastalığın mümkün mertebe tedavi edilmesi hakkındadır.	199A
SEKİZİNCİ BÖLÜM: ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ VE TERBİYESİ HAKKINDA OLUP YİNE İKİ FASLI İÇERİR.	207B-214B
Birinci Fasıl: Çocukluk döneminin sonuna yani buluğa erinceye kadar terbiyeleri hakkındadır.	207B
İkinci Fasıl: Buluğdan sonra gerekli olan muameleleri hakkındadır.	211A
SONUÇ: Arapçada yaş ve ömür terimleri açıklanıp Türkçede yaş denilen süre ve bunun kısımları, doğal ve kaza ile ölümler, ömürlerinin yüz yirmi yılı geçmesinin mümkün olduğu hakkında.	214B-220A

3.1.3. *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün dil özellikleri

Tedbirü'l-Mevlūd'ün dilinin yazıldığı yüzyıl ile uyumlu olacak şekilde çok sayıda Arapça, Farsça kelime ve tamlama içermesi, müellifin Arapça kelime hazinesinin çok zengin olması, cümle yapısının bazı yerlerde ağıdalı olması gibi nedenlerle özellikle hastalıkların dışındaki bölümlerde anlaşılması zor bir eser olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ayet, hadis ve duaların yanı sıra bölüm başlıkları da sıklıkla Arapça verilmiştir. Müellif, *Tedbirü'l-Mevlūd*'de tıbbi terimlerin okunması, anlamı gibi konularda önemli bilgiler vermektedir. Derkenar notları içinde yüze yakın terminoloji bilgisi saptanarak Çizelge 3.16.'da verilmiştir. Bu çizelge derkenar başlığı altında olup çizelgenin en sağ sütununda yer alan derkenar konusu bilgisinden "terminoloji" veya "dilbilgisi" olarak değerlendirilmiş olanların incelenmesi mümkündür.

Derkenarlar hariç tutularak eserin metin kısmı incelendiğinde de çoğu tıp ile ilgili olmak üzere çok sayıda kelimenin anlam bilgisi ile bazılarında nasıl okunacağına dair açıklamanın yer aldığı saptanmıştır. Bunlardan konu anlatılırken konu ile ilgili geçen kelimelerin açıklamalarının yanı sıra bir kısmında da açıklanan kelimenin ayrıca Türkçe

karşılığının az sayıda kelime de Yunanca gibi başka bir dilde ki karşılığının verildiği saptanmıştır. Bu şekilde metin içinde geçen çoğu tıbbi terim olan kelimelerin ayrıca Türkçe ve başka dildeki karşılığının verilme durumu incelendiğinde eserde yüze yakın yerde bu tarz bilginin olduğu saptanarak Çizelge 3.2.'de özetlenmiştir.

Çizelge 3.2. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de ana metinde geçen bazı tıp terimlerinin Türkçe veya diğer dillerde karşılığı.

No	Açıklama	Varak nr.
1	Kabileyeye yani Türkçe "ebe" dedikleri hatunlara lazım olan ...	[7B]
2	Arapçada "esnan" ve "ömür" tabir edilip Türkçe "yaş" dedikleri müddet.	[8B]
3	On beş yaşlarını geçip kan gelmezse adet kanının tutulması tabir olunur, Türkçe "tutkun" derler ki ...	[9B]
4	Zira rahmin yani Türkçe "oğlan yatağı" dedikleri ...	[9B]
5	Şu halde, penis nedeniyle ilişkiye girememe peniste kötü mizaç ve fazla gevşek olmasından kaynaklanıp Türkçe ona "sölpük" derler.	[14B]
6	"'Uş'uş" Türkçe "kuyruk sokumu" denilen en son omurgadan çıkan bir sinirdir.	[15B]
7	"Nardin" için de ihtilaf bildirilmiştir. Ancak Türkçe "çetük otu" ve "kedi otu" tabir olduğu büyüklerin seçimidir.	[17B]
8	"Zūkū", Türkçe "yaban havucu" denilen butrak gibi otun tohumudur.	[17B]
9	"Kuşkonmaz" dedikleri "helyün tohumu" ve "şakākūl" Türkçe "Süleyman mührü" derler.	[18A]
10	"Kurtum tohumu"na "ahrız" da derler, Türkçe "aspur tohumu" derler.	[18B]
11	"Haseke"ye Türkçe "demirdikeni (Timur diken)" ve "çoban kaldıran" derler.	[20A]
12	"Bezr-i cıdır", "su teresi"dir.	[20B]
13	... "kırmızı ve beyaz tüderi"ye "kuş ekmeği" derler.	[20B]
14	Türkçe "inenme" kelimesine Arapçada "veca" derler.	[23B]
15	O zaman göbeğinin altında ağrı olur ve bulantı ortaya çıkar, Türkçe "yürek bulanması" denir.	[30A]
16	Kömür, kireç, tuz, kil, toprak, testi ve bardak kırığı gibi o rahatsızlık hafif olduğunda canı ekşi, acı ve dil buran şeyleri ister, bunların cümlesine Türkçe "aşermek" denir.	[30A]
17	Zira, rahimde oluşan bir parça ete Yunancada noktasız "ha" ile "rehā" denir. Türkçe "değirmen taşı" demektir.	[32B]
18	Bu hastalıktan "recā" denilen yani et parçası oluşan sınıfına Yunancada "mole" dediklerinin aynısıdır, bundan başkasına mole denilmez. Farsçada buna "bār-ı durūğī" yani "yalancı gebelik" derler.*	[32B]
19	"Şulb (omurga)" söylenildiği üzere "fıkarāt (omurga kemikleri)" için denir. "Fıkra", Türkçe "omurga kemikleri" demektir.	[41A]
20	Dimağın kuyruğu şeklinde "nuḥā' (omurilik)" dedikleri ilik onun içindedir. Türkçe ona "murdar ilik" denir.	
21	"Meşīme"dedikleri zar odur, ona Türkçe "son" derler.	[43A]

- 22 İlk meşîmedir ki ona "son" derler, ikincisi "lifâfî" olup "sefâ" olarak adlandırılan perdedir. "Sefâ", lügatta ceviz, badem ve fındık gibi hububatın içerisinde olan kabuğa denir. Üçüncüsü olan "selâ" cenini saran ince zara denir. Şu halde meşîme sefâyı, sefâ selâyı, selâ da cenini sarar.** [52B]
- 23 Selâya "kışrî" denir. [54A]
- 24 Ceninin gebelik kesesi zarlarında (ğışâ-i rakîk) açılma olmadan doğmasını bendeniz gözlemledim, kadınlar ona Türkçe "duvak" derler.*** [54B]
- 25 Bu cümleden olarak güneyden esen rüzgar ki Türkçe "lodos" denilen tehlikeli rüzgardır. [56A]
- 26 Ama, kuzey rüzgarı ki Türkçe "poyraz" denilen faydalı rüzgardır. [56A]
- 27 Gebenin bedeninde hıltların fazla olmasına hekimler "mümtelî" derler. [60B]
- 28 Kömür, kireç, tuz, kil, toprak, testi ve bardak kırığı gibi o rahatsızlığa Yunan dilinde "fîṭāṭā" derlermiş ki bir hayvan türünün adı imiş. [65A]
- 29 "Cuvârîş-i lü'lü"den daha önce söz edildi. "Dahmerîşâ macunu" da derler. [69B]
- 30 "Merāk-ı baṭın", mideyi, ciğeri ve bağırsakları saran perdeye denir. [71B]
- 31 Şadenc ki "kan taşı" derler. [76B]
- 32 Fıkıh alimleri o kurbana "‘aḳîka" derler. [79A]
- 33 Halis buğday ekmeği ve "ḥandrus" dedikleri ekmeği ola ki ona "ḥınta’-i rûmî (Anadolu buğdayı) derler. Türkçesi muhtelifdir. Bazı diyarlarda "siyez", bazısında "kertik", bazı diyarlarda "çatalca" derler. [86B]
[87A]
- 34 Altı ve üstlü ikişer ön dişlere "şenâyâ", onların iki tarafında olanlara "rebâ’iyat", bunların daha gerisinde olanlara "enyâb", azı dişlere "ezrâs", en geride biten dişlere "nevâciz" denir. [92A]
- 35 Çocuk oturmaya ve harekete başlayıp ayağı üstünde duracak hale gelince ona Türkçe "çökedurmak" derler. [93A]
- 36 "zeyt-i ‘azeb" olgun zeytinden sıkılana derler. [94B]
- 37 Guddenin Türkçesi "bez"dir. [98B]
- 38 ‘Uṭās, Türkçe "aksırma" demektir. [102A]
- 39 O yivlere "dürüz" derler. [103A]
- 40 İbn Cemî’ *Tenḳîḥ-i Kānûn*’da ‘ızam-ı re’se "rîḥü’ş-şıbyân" dahi derler demiş. [103A]
- 41 Şar’ lügatta "yıkılma" manasındadır. 106B]
- 42 O ot "udu’ş-şalîbuñ erkeğidir, ona "fāvāniyâ" da derler. [107A]
- 43 "‘Aḳale", Türkçe "balık eti" dedikleridir. [112A]
- 44 Hatta o bölgede şişlik olduğunda kadınlar ona "boğaz oldu ve çenesi düştü" derler. [112B]
- 45tümüne "üzn (kulak)", deliğine "şımāḥ" derler. Bazıları üzn gibi tamamına "şımāḥ" dahi der. Dışarda olan sedefi kıkırdağa "ḳulāk" denilmesi uygundur. [113B]
- 46 Örnek olarak "ebḥül" Türkçe "ardıc yemişi" derler ve ebucehil karpuzunun çekirdeği ve "‘ades-i mürr" yani acı mercimek bir çeşit otun yemişi olup Yunancada "saḳḳār ḡamuni" derlermiş. [116B]
- 47 Bir şekilde o hastalık küçük çocukta orta çıktığında "verdinec", büyüklerde görülürse "yene" derler. [122B]

48	İçinde bulunan iki boşluğa Arapçada "menhireyn" derler, meclis vezninde "burun deliği" demektir. O delikler burun boşluğunu geçip sonra biri tekrar ağız içine açılır, ona Türkçe "geniz" derler.	[124A]
49	"Ru'āf", "ra"nın ötre ile okunmasıyla burundan çıkan kana ve burun kanamasına derler.	[125A]
50	Nufūhāt "nefh" kelimesinin çoğuludur, Türkçede "üfürme"ğe derler.	[126B]
51	"el-ḳulā", Türkçe "ağız ağrısı" demektir.	[128B]
52	Dilin dibine bez gibi bir parça et bitişiktir. Ona "tükürük yapan" derler.	[128B]
53	Eğer bir diş boyuna büyüüp normalden fazla uzasa ona Türkçe "dişlek" tabir ederler.	[135A]
54	"Halk", noktasız "ha"nın üstün ile okunması ve "lam"ın sakın kalmasıyla "boğaz" manasındadır.	[135B]
55	"Lehāt", "lam"ın üstün ile okunması ile boğazın girişinde soluk borusundan hancere (gırtlak) denilen kıkırdağın üzerine bağlı olan sanavberiye şeklinde bir organdır. Türkçede ona "küçük dil" derler.	[135B] - [136A]
56	"Sadr" Türkçe "göğüs" demektir.	[136A]
57	"Levzetān (bademcikler)" küçük dil seviyesinde gırtlığa yakın yemek borusunun iki tarafında yer alan adaleli bir organdır. Tıp dilinde onlara "naḡānī" derler.	[136A]
58	"Ri'e" Türkçe "akciğer"e denir.	[136B]
59	Eğer küçük dil uzun ekseni boyunca şişerse "verem-i 'amūdī ve verem-i uṣṭvānī" derler. Ancak, ucunda yuvarlak şiş olursa "verem-i 'inebī" derler.	[137B]
60	"İrsā", gök süsen köküne denir.	[141B]
61	"Nefes-i būkā" denilen nefes ortasında kesik olup havanın giriş ve çıkışında iki soluk bulunan nefestir. Bu durum bebek ağladığından daha belirgin görülür. Türkçe ona "içini çeke çeke ağladı" derler.	[149A] [149B]
62	"Ġaṣiy", Türkçe "bayılma"ya denir.	[150A]
63	Türkçe "kızıl ünük" denilen "merī (yemek borusu)" ile bitişiktir.	[152A]
64	"Meysūsen" Farsçadır. Türkçe "süsen şarabı" demektir.	[153A]
65	"Ḳay'", Türkçe "kusma" ve "tehevvu'" "öğürme"ye denir.	[154A]
66	"Fuvak", Türkçe "hıçkırık" demektir.	[154B]
67	"Kebed", Türkçe "karaciğer"e derler.	[156A]
68	"Merāre", Türkçe "öd"e derler.	[157B]
69	"Kilye", Türkçe "böbrek" demektir.	[157B]
70	"Meṣāne", Türkçe "kavuk" denilen pelit şeklinde ...	[157B]
71	Tıp terminolojisinde ciğeri zayıf olanlara "mekbūd" dedikleri gibi dalağı katı olanlara da "maṭḥūl" derler.	[160A]
72	"Nefha", dalağın sertlik olmadan şişmesine denir.	[161B]
73	"Ḥaṣāt", Türkçe ufak taşlara derler.	[162A]
74	Ḳareṣī, bizim katımızda Ebū Fazıl ile ve Avrupa dilinde "ṣafrāḡiyūn" demekle meşhurdur demiş, Türkçe "yund kuşu" derler.	[163A]
75	"Em 'ā" me'ā kelimesinin çoğuludur. "Mī'ā", "mim"ın esre ile okunmasıyla Türkçe "bağırsak" demektir.	[165A]

76	"İshāl" Türkçe "yürek sürmesi"ne derler, o hastalıkta hem sürmek, hem kusma olursa "heyza" derler.	[165B]
77	"Mağş (bağırsak ağrısı, sancı)" hastalık nedeniyle bağırsakta ağrı olmasıdır, Türkçe ona "yürek burması" denir.	[166B]
78	Kurtlar bedende çok olursa elbette hastalığa neden olur. Onlardan Türkçe "şoğulcan" dedikleri ince bağırsakta olur.	[168A]
79	"Fetk, (fıtık)" sözlükte yarmak, açmak ve ayırmak manasındadır. Türkçe "pülücü" ve "debā" derler.	[170A]
80	O zara yine açık ve düzgün dilde hümeyra vezninde "meritā'" da denir; "tāfi" dedikleri de olur, tamamına "şifāḫ (karın duvarı veya karın zarı [periton]" da denir.	[170A]
81	"Debak" dedikleri şeye "ökse" de derler.	[171B]
82	"Sukūṭu's-surret", Türkçe "göbek düşmesi"ne denir.	[173A]
83	"Hadebe", sözlükte "dal"ın üstün ile okunmasıyla ve ef'ale vezninde olan "riyāḥü'l-efrese" sözcüklerinin ikisi de Türkçe "kanbur" denilen hastalıktır.	[174A]
84	Sağ ve soldan bir tarafa meyil edene "iltivā (skolyoz?)" denir, onda ikilerin dahi medhali vardır, Türkçe ona "yanbağı" denir.	[174A]
85	Safravi olan Türkçe "ağır hastalığı" dedikleridir.	[175B]
86	"Hummā-yı dıkk, (sıtma ateşi)" ise garip hararet önce esas azaya sirayet etmekle beden rütubetini kurutan yaramaz sıtmaya derler. Türkçe "kuru hastalık" dedikleridir.	[176A]
87	"Sa'fe", bir nevi yüzde ve başta çıkan sivilcedir. Başta kırmızı ve dağınık olarak çıkıp daha sonra birbirleri ile birleşir ve çıbanlar olur ve üstü kabuklanır. Türkçe ona "çakma" derler.	[185A]
88	 kuru olup içinde kireç gibi şeyler ortaya çıkar, üzerinde beyaz kabuk olur, ona noktasız "sin" ile "süre" derler ve bir çeşidi dahi yaş olur ama başının dışını deler, bozar ve içinden irinler akar, ona "şehdī" derler, Türkçe "gömeç balı" demektir.	[185B]
89	Bu üç çeşitten hangisi bir çocuğun başında çıkarsa Türkçe ona "kel" derler.	[185B]
90	"Güded", guddenin çoğuludur, Türkçe "bezler" demektir.	[186A]
91	... ve bir çeşidine dahi "tini" incir çıbanı derler.	[186A]
92	Fındıktan karpuz miktarına varıncaya kadar büyür ve onun deriden başka içeride başka bir kılıfı da olur ve pek katı olmaz. Türkçe ona "ur" derler.	[186A] [186B]
93	O hastalık çocukta çok olur, ona "'avām", "bez şişi" derler.	[186B]
94	"'Ukad" dahi ukdenin çoğuludur. "'ukde", gудde dokusunun bazı azada bir araya gelip yumrulanmasına derler.	[186B]
95	"El-ḥanāzır", Türkçede "sıraca" derler.	[187B]
96	"Eṣ-seālil", Türkçe "siğiller" demektir.	[188A]
97	Bir çeşidi daha olup yüzde ve elinde çıkar "'adesiyye" ve "hınṭıyya" derler, mercimek ve buğday gibi siğillerdir.	[188B]
98	 ve ham şeker ki "sarı şeker" derler.	[202A]

*Mol gebeliğinden söz ediliyor.

**Selā, amniyon zarına, sefā ise koriyon zarına karşılık geliyor.

***Gebelik kesesini saran amniyon ve koriyon zarları "ğışā-i rakīk" olarak tanımlanıyor, bunun Türkçe karşılığının "duvak" olduğu belirtiliyor.

****Bazı kelimelerde parantez içinde verilen Türkçe karşılıklar orjinal metinde olmayıp konunun daha iyi anlaşılabilmesi için tezi yazan tarafından ilave edilmiştir.

3.1.4. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de geçen sure/ayet ve hadisler

Tedbîrû'l-Mevlûd'ün dini tıp açısından analiz edilebilmesi için eserde geçen sure/ayet ve hadislerin Türkçe anlamları çizelgeler halinde düzenlenerek Çizelge 3.3.'de verilmiştir. Çizelgede Sure/ayetlerin *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de bulunduğu yerin varak numarasının yanı sıra hangi bölümde bulunduğu bilgisi de yer almaktadır. Çizelge 3.3'de görüldüğü üzere *Tedbîrû'l-Mevlûd* içinde toplam 31 ayetten 40 yerde söz edilmiştir. Bunların eserin bölümlerine göre dağılımına bakıldığında yedisinin "Giriş", on yedisinin "cenine ilişkin durumlar", üçünün "doğum sonrası ve sırası tedbirler", birinin "çocuk hastalıkları", birinin "vebâ humması ve tã'ûn", dördünün "çocuk eğitimi ve terbiyesi", üçünün "sonuç" bölümünde yer aldığı görülmektedir. Bunların toplamı 36 olup bu durum bazı ayetlerin farklı bölümlerde tekrar edilmesinden kaynaklanmıştır. Aynı bölümde tekrar edilen ayetler de toplama ilave edildiğinde 31 ayetin 40 yerde geçtiği saptanmıştır.

Çizelge 3.3. *Tedbîrû'l-Mevlûd* içinde geçen sure/ayet bilgileri

Sure adı, Sure nr/Ayet nr	Türkçe karşılığı	Varak nr.
GİRİŞ		
İhlas S., 112/3	"O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir)"	[1B]
İhlas S., 112/4	"Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir."	[1B]
Enbiya S., 21/89	"Beni tek başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın."	[1B]
Bakara S., 2/286	"....Bizi affet, bizi bağışla, bize acı...."	[1B]
Tarık S., 86/5	"Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın."	[7B]
Tarık S., 86/6	"Fıskırıp çıkan bir sudan yaratıldı."	[7B]
Tarık S., 86/7	"Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar."	[7B]
3. BÖLÜM: Cenine ilişkin durumlar		
Tarık S., 86/5	"Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın."	[40A], [40B]
Tarık S., 86/6	"Fıskırıp çıkan bir sudan yaratıldı."	[40A], [40B]
Tarık S., 86/7	"Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar."	[40A], [40B], [41A]
Tarık S., 86/9	"Bütün sırların yoklanacağı günü hatırla!"	[40B]
Meryem S., 19/84	"Ey Muhammed! Şu halde, onların azaba uğramalarını istemekte acele etme. Biz onlar için ancak (takdir ettiğimiz günleri) sayıp durmaktayız."	[41A]

İnfıtar S., 82/10-11	"Halbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır."	[41A]
İnfıtar S., 82/12	"Onlar yapmakta olduklarınızı bilirler."	[41A]
Fussilet S., 41/42	"Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemes."	[41A]
Müminun S., 23/12	"Ant olsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık."	[42B]
Müminun S., 23/13	"Sonra onu az bir su (meni) halinde sağlam bir yerde yarattık."	[42B]
Ahkaf S., 46/15	"Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne karnında) taşınması ve süttten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır."	[47B]
Bakara S., 2/196	"..... böylece tamamı on gündür."	[50B]
İsra S., 17/85	"..... De ki: "Ruh, Rabbimin bileceği bir şeydir."	[51B]
Taha S., 20/55	"(Ey insanlar!) Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz."	[52A]
Necm S., 53/3	"O, nefis arzusu ile konuşmaz."	[52B]
Necm S., 53/4	"(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir."	[52B]
Şura S., 42/49	"..... dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir."	[56B]
5. BÖLÜM: Doğum sırası ve sonrasında gerekli tedbirler		
Nur S., 24/32	"..... kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları"	DK-[80a]
Nahl S., 16/69	".....Onda insanlar için şifa vardır....."	[90A]
Ahkaf S., 46/15	"Onun (anne karnında) taşınması ve süttten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır."	[91A]
6. BÖLÜM: Çocuklara gelen hastalıklar		
Şura S., 42/11	"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."	[113B]
7. BÖLÜM: Vebā humması ve tã'ün		
Bakara S., 2/195	"..... kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."	[197A]
8. BÖLÜM: Çocukların eğitimi ve terbiyesi		
Enam S., 6/2	"O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır."	[207B]
Müminun S., 23/116	"Mutlak hakim ve hak olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur, O, yüce Arş'ın sahibidir."	[208A]
Yasin S., 36/38	"Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiri (düzenlemesi)dir."	[212A]
İsra S., 17/111	"Hamd, çocuk edinmeyen, mülkte ortağı olmayan, zillet ve âcizliğin gerektirdiği bir yardımcıya ihtiyacı bulunmayan Allah'a mahsustur" de ve O'nu tekbir ile yücelt."	[214A]

SONUÇ

Enam S., 6/ 2	"O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır."	[217A]
Ankebut S., 29/14	"O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı."	[218B]
Fatır S., 35/11	"Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır."	[219B]

Tedbirü'l-Mevlūd'ün dini tıp açısından daha ayrıntılı incelenebilmesi eserde geçen sure/ayetlerin yanı sıra hadislerin de Türkçe anlamları çıkarılarak varak no ve bölüm bilgileri ile birlikte Çizelge 3.4.'de verilmiştir. Çizelgede görüldüğü üzere eserde toplam 37 hadisten söz edilmiş olup bunların sekizi "Giriş", üçü "cenine ilişkin durumlar", beşi "doğum sonrası ve sırası tedbirler", on yedisi "vebā humması ve t̄ā'ün", ikisi "çocuk eğitimi ve terbiyesi", ikisi ise "sonuç" bölümünde yer almaktadır.

Çizelge 3.4. *Tedbirü'l-Mevlūd*'de geçen hadis-i şerifler.

No	Türkçe karşılığı	Varak nr.
GİRİŞ		
1	"İlimler ikidir; biri bedenler ilmi, biri dinler ilmidir."	[2A]
2	"Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz, Allah devasını vermediği bir hastalık bırakmaz, biri dışında, o da yaşlılıktır."	[2A]
3	"Tedavi olun, çünkü Allah, ölüm dışında şifasını yaratmadığı hiçbir hastalık yaratmamıştır."	[2B]
4	"Her hastalığın bir ilacı vardır. Hastalık, ilaç hastalığa isabet ederse Allah'ın izni ile iyileşir."	[2B]
5	"Allah ne hastalık indirmiş ise onun için şifa da indirmiştir; onu bilen bilir, bilmeyen bilmez."	[2B]
6	"Deva kaderdendir."	[2B]
7	"İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır."	[3A]
8	"İçinde adil bir sultan, hazık bir tabip, akan bir nehir ve kurulu bir pazar olan ülkeye ne mutlu."	[3A]
3. BÖLÜM: Cenine ilişkin durumlar		
9	"Muhakkak ki sizden her biri, annesinin rahminde bir damla nutfе halinde toplanır, sonra kırk gün içinde alaka olur, sonra da çiğnenmiş bir lokma gibi olur. Sonra Allah bir melek gönderir ve o meleğe o kişinin rızkını, ömrünü, amellerini ve mutlu mu yoksa mutsuz mu olacağını yazması emredilir. Allah'tan başka ilah yoktur. Muhakkak ki sizden her biri, cennet ehlinin amellerini yapar gibi olur, öyle ki kendisiyle cennet arasında ancak bir karış mesafe kalır. Fakat kader levhasında yazılanın aksı olur ve cehennem ehlinin amellerini yapar ve cehenneme girer. Sizden her biri cehennem ehlinin amellerini yapar gibi olur, öyle ki kendisiyle cehennem arasında ancak bir karış mesafe kalır. Fakat kader levhasında yazılanın aksı olur ve cennet ehlinin amellerini yapar ve cennete girer."	[51A]
10	"Nutfelerinizi (koyacağınız yeri) dikkatle seçiniz çünkü (kadınlar ile doğuracakları çocuk arasında) benzerliğin olması sık görülen bir durumdur"	[57B]
11	"Nutfelerinizi (koyacağınız yeri) iyi seçin. Zira kadınlar, erkek ve kız kardeşlerine benzer çocuklar doğururlar."	[58A]

5. BÖLÜM: Doğum sırası ve sonrasında gerekli tedbirler		
12	"Evlat kokusu, cennet kokusudur" ve başka bir sevinçli haberde "Evlat dünyada ve ahirette sevinçtir."	[78B]
13	"Kadının bereketi, kız çocuklarıyla övünmesidir."	[78B]
14	"Kızlarınızı hor görmeyin, çünkü ben kızlar babasıyım."	[79A]
15	"Allah'tan bana zahmetsiz bir şekilde erkek çocuk vermesini istedim, o bana kız çocukları verdi."	[79A]
16	"Akika, erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun vaciptir."	[79B]
17	"Çocuğunuza Muhammed ismini vererseniz ona ikram edin, mecliste ona yer açın ve ona surat asmayın."	[80B]
7. BÖLÜM: Vebā humması ve t̄ā'ūn		
18	"Medine'nin kapılarında ve giriş yerlerinde (muhafız) birtakım melekler vardır. Medine'ye t̄ā'ūn (vebā) ve Deccal giremez."	[191A]
19	"Şüphesiz ki bu vebā, büyük bir azaptır. Sizden önceki toplumlar da bu azaba uğratılmıştır. muhakkak ki yeryüzünde ondan (vebādan) bir şeyler kalmıştır. Bazen gelir, bazen gider."	[195B]
20	"Sizden önceki bir kavim onunla azaplandırıldı."	[195B]
21	"Bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa oradan çıkıp kaçmayın. Bir yerde onun olduğunu duyarsanız oraya girmeyin."	[195B]
22	"T̄ā'ūn (vebā) Benī İsrail'e veya sizden öncekilere gönderilmiş bir murdarlıktır. Bir yerde onu duyduğunuzda oraya girmeyiniz. Bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa oradan çıkmayınız."	[195B]
23	"Bir toplulukta kötü bir şey ortaya çıkmaya görsün, oraya vebā yayılır ve hakim olur."	[195B]
24	"Bir kavimde zina artmadıkça orada ölüm artmaz."	[195B]
25	"Hiçbir kavim yoktur ki zina ortaya çıkınca ölümle cezalandırılmasınlar."	[195B]
26	"Ümmetimin ölümü ya ta'n (cinler'den olan düşmanların çarpması) ya t̄ā'ūnla olacaktır."	[196A]
27	"Vebā ile cin topluluğundan düşmanlarımızın verdiği zarardır."	[196B]
28	"Yarabbim ümmetimin ölümünü kendi yolunda ya savaşla ya da vebā ile kıl."	[196B]
29	"T̄ā'ūn dan kaçan kişi (ordu ile yapılan istiladan) kaçan gibidir."	[196B]
30	"(Oradan) ayrılın, hastalığın olduğu yere yaklaşmak helak sebebidir."	[197B]
31	"Ondan (vebādan) kaçmayın."	[198A]
32	"Humma (sıtma) hastalığı, cehennem ateşindendir, onu su ile soğutunuz."	[201A]
33	"Kim tarakla kaşlarını tararsa vebā hastalığından korunur."	[207B]
8. BÖLÜM: Çocukların eğitimi ve terbiyesi		
34	"Çocuğa yedi yaşında namazı öğretin, on yaşında (kılmazsa) onu (namaz için) dövün."	[209A]
35	"İlim talep etmek her Müslim ve Müslimeye farzdır."	[213B]
SONUÇ		
36	"Ümmetimin ömürlerinin çoğu 60 ve 70 arasındadır."	[219A]
37	"Sadaka, belayı def eder ve ömrü uzatır."	[219B]

3.2. Tedbīrū'l-Mevlūd'un kaynakları

Tedbīrū'l-Mevlūd'ün tıp ile ilgili kaynakları Çizelge 3.5'de verilmiş olup müellifin tam adı, eserde geçen adı, kaç defa kendisinden söz edildiği ve diğer önemli bilgileri (müellifin nasıl tanımlandığı, hangi eserinden alıntı yapıldığı gibi) içermektedir. Eserde adı geçen müellif sayısının fazla olması nedeniyle okuyucunun aradığı kaynağı kolayca bulabilmesi için müellifin eserde geçen adının yer aldığı ikinci sütun bilgileri ilk harfi A'dan Z'ye sıralanarak çizelge düzenlenmiştir. Çizelgede görüldüğü üzere toplam 45 müelliften 560 adet söz edilmiş veya alıntı yapılmıştır.

Çizelge 3.5. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de tıp alanında adından söz edilen müelliflerin bilgileri

Nr	Tam adı	¹ Eserde geçen adı	² SES/T	Müellifin tarifi ve/veya eseri
1	Antonius Polemon (MÖ 88-144)	Aflīmūn	2/2	<i>Hikāyāt-ı 'acībe</i> <i>Ḳıyāfet-nāme</i>
2	Ebū'l-Ḥasen 'Alā'uddīn 'Alī b. Ebi'l-Hazm İbnu'n-Nefīs el-Ḳareṣī ed-Dımaṣkī (ö. 687/1288)	'Allāme Ḳareṣī Ḳareṣī 'Allāme Ḳareṣī Ḳānūn Şerḫi /Şāriḫ Ḳareṣī	14/27 9 4	<i>Külliyāt-ı Ḳānūn</i> <i>Şerḫi</i> <i>Esbāb ve 'Alāmāt</i> <i>Şerḫi</i> <i>Mūcez</i>
3	Kutbüddīn Mahmūd b. Mes'ūd b. Muslih el-Fārisī eş-Şirāzī eş-Şāfī (d. 634/1236, ö. 710/1311)	'Allāme Şirāzī Ḳuṭb-ı Şirāzī <i>Ḳülliyāt-ı</i> 'Allāme 'Allāme şerhinde <i>Ḳülliyāt şāriḫi</i> 'Allāme	6/27 1 10 5 5	<i>Şerḫ-i Külliyāt-ı</i> <i>Ḳānūn</i>
4	Andromachus (MS 54-68)	Andromaḫus	2/2	
5	Aristo. Aristoteles b. Nikomakhos b. Māhāsen (Māhāun) (Machaon) (MÖ 384-322)	Aristo Aristetālīs	22/23 1	
6	Galen (ö. 200 [?])	Cālīnūs	65/65	<i>Kitāb-ı Eymān-ı</i> <i>Ebuḳrāt</i> <i>iyāric-i lūgaziya</i> <i>iyāric-i Cālīnūs</i>
7	Cemāleddin Aḳsarāyī (ö. 791/1388-89 [?])	Cemāle'd-dīn Aḳsarāyī	2/2	
8	⁴ el-Kāzerūnī, Celal b. Emin et-Tabīb el-Mürşidī	⁴ Celālū'd-dīn ibn Emīn Kāzerūnī Serīrī Kāzerūnī	1/2 1	<i>İhtiyārāt-ı Bedī'ī</i> <i>Şerḫ-i Mūcez</i>
9	Ebū Maṣṣūr ibn Ḥasan bin Nūḫ el-Ḳamerī (el- Ḳumrī) (ö. 380/990)	Ebū Maṣṣūr ¹⁰ ibn Ḥasan bin Nūḫ Ebū Maṣṣūr Ḥasan bin Nūḫ el-Ḳamerī	1/2 1	<i>Şeyḫ-iñ üstādi</i>

10	Hipokrat (MÖ 460-370)	Ebuḳrāt Buḳrāt Ebū'l-Eṭṭbbā	39/44 1 4	<i>Fuṣūl'undan maḳāle'-i rābi'ada Kitāb-ı Eymān-ı Ebuḳrāt Kitābu'l-Ehviyye ve'l-Büldān</i>
11	İbnu't-Tilmīz. Ebū'l-Ḥasen Hibetullāh b. Sā'id b. İbrāhīm (ö. 560/1165)	Ebū'l-Ḥasen Sa'id ibn Hibbe Sa'id bin Hibbe	2/7 5	<i>Dürre'-i Ferīde Dürretü'l-Ferīde fī't- Tecāribi'l-Müfīde</i>
12	İbnu'l-Ḳuff. Emīnuddevle Ebū'l-Ferec b. Ya'kūb b. İshāḳ b. el-Ḳuff el-Kerekī el-Mesīhī (1233-1286)	Ebū'l-Ferec Ebū'l-Ferec İbnu'l- Ḳuff	1/3 2	<i>şāriḥ-i Külliyyāt</i>
13	İbn Ebī Sādık Abdurrahman b. 'Alī b. Ahmed Ebū'l-Kāsım en-Nisābūrī (11.yy)	Ebū'l-Ḳāsım ibn Ebī Şādık İbn Ebī Şādık	1/4 3	<i>Mesā'il-i İbn Ḥuneyn Şerḥi</i>
14	Hacı Paşa (ö. 1424)	Ḥacī Paşa	9/9	
15	el-Hāris b. Kelede b. Amr b. İlāc b. Ebū Seleme es-Sekafī (ö. 13/634)	Ḥāriş bin Kelede' Seḳafī	1/1	
16	Ḥayātīzāde (ö. 1692)	Ḥayātīzāde	2/2	<i>'İllet-i Merāḳiyā</i>
17	Muvaffakuddīn İsmā'il b. Hibetullāh b. Cemī (ö. 560/1165)	İbn Cemī'	3/3	<i>Tenḳīḥ-i Ḳānūn</i>
18	Ebū'l-Ḥuseyn Ahmed b. Fāris b. Zekerıyyā b. Muhammed er-Rāzī el-Kazvīnī el- Hemedānī (ö. 395/1004)	İbn Fāris	1/1	<i>Mücmel</i>
19	İbn Rüşd. Ebū'l-Velīd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubī (ö. 595/1198)	İbnü'r-Rüşd	1	
20	Ebū Zeyd Huneyn b. İshāḳ el- 'İbādī (ö. 260/873)	Ḥuneyn bin İshāḳ	1/1	
21	Ebū Ya'kūb b. Huneyn b. İshāḳ el-'İbādī (ö. 298/910)	İbn Ḥuneyn	2/2	
22	Muvaffakuddīn Ebū Nasr Es'ad b. İlyas b. el-Matrān (ö. 587/1181)	İbn Matrān	2/2	<i>Bustānu'l-Eṭṭbbā</i>
23	Yuhannā b. Serābiyūn (ö. 3./9. yy. ikinci yarısı) veya Yahyā b. Serāfiyūn	İbn Serāfiyūn	1/1	

24	Ali Çelebi b. Şerîf et-Tabîb (15. yy)	İbn Şerîf	4/4	
25	Abdüsselâm el-Muhtedî (ö. 918/1512'den sonra)	İlyâs bin İbrâhîm İlyâz bin Âvrâhim şâhib-i Micenne	1/6 1 4	<i>Micennetü't-tâ'ün ve'l-vebâ'</i>
26	Faḥreddîn er-Râzî. Ebû 'Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Faḥruddîn Muhammed b. 'Ömer b. Ḥuseyn er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210)	İmâm Faḥr-ı Râzî Faḥr-ı Râzî İmâm Faḥr	3/8 2 3	<i>Tefsir-i Kebir Kânûn Şerḥi Âlâm ve Lezzât risâlesi</i>
27	Kiyâ Ebû'l-Ḥasen Kûşyâr b. Lebbân b. Bâşehrî el-Cîlî (ö. 5./11. yy ilk çeyreği)	Kûşyâr	1/1	<i>Hûşyâr-ı Mücmel</i>
28	Luṭfu'llah b. Sa'duddîn el-Fârûkî el-Mıṣrî el-Tebrîzî el-Tabîb (15.-16. yy)	Luṭfu'llah Tebrîzî	4/4	<i>Telviḥ şârihi Taṣrîḥ Telviḥ-i Ḥucendî Şerḥi</i>
29	Ebû Mervân 'Abdûlmelik b. Ebû'l-'Alâ b. Zühr (ö. 557/1162)	Mervân bin Zühr	2/2	
30	Ebû Sehl İsa b Yahyâ el-Mesîḥî el-Cürcânî (ö. 401/1010-1011)	Mesîḥî Ebû Sehl Mesîḥî	6/7 1	<i>Mi'e</i>
31	Mas'ûd b. Ḥakîmuddîn al-Tabîb al-Ḥasanî al-Şirâzî al-Gîlanî (15. asır)	Mes'ûd bin Ḥakîmu'd-dîn Ḥuseynî Ḥakîm-i Mes'ûd	4/4	<i>Mir'âtu's-Şifâ mü'ellifi</i>
32	Ebû Bekir Muhammed b. Zekerıyyâ er-Râzî (ö. 313/925)	Muḥammed bin Zekerıyyâ' Râzî ibn Zekerıyyâ' Râzî Zekerıyyâ' Râzî	6/8 1 1	<i>Bur'u's-sâ'a</i>
33	Muhammed bin 'Abdi's-Selâm	⁵ Muḥammed bin 'Abdi's-Selâm	2/2	<i>Fuṣûl-ı Ebuḳrâṭ şârihi</i>
34	Faḥreddîn Muḥammed bin Muḥammed el-Ḥucendî (ö. 552/1524)	'Allâmetü'l-verâ ± Muḥammed bin Ebî Naşr Ḥucendî M. b. Ebî N. Ḥucendî 'Allâme Ḥucendî Ḥucendî	3/7 1 2 1	<i>Telviḥ</i>
35	Ebû Ca'fer Naşıruddîn Muḥammed b. Muḥammed b. El-Ḥasen et-Ṭūsî (d. 597/1201, ö. 672/1274)	Naşır Ṭūsî	2/2	<i>Tansûḳnâme</i>
36	Necîbuddîn es-Semerḳandî, Ebû Hâmid Muhammed b. 'Ali b. 'Ömer es-Semerḳandî (ö. 619/1222)	Necîbü'd-dîn Semerḳandî Necîbü'd-dîn	8/12 4	<i>Esbâb ve 'Alâmât şâhibi</i>

37	Nefīs b. 'İvaz el-Kirmānī (ö. 853/1449)	Nefīsī Mollā Nefīsī	9/11 2	<i>Esbāb-ı 'Alāmāt Şerhi</i>
38	Proklos el-Eflātūnī (Didokhos, ö. MÖ 485)	İbroklos	1/1	
39	Ebū İbrāhīm Zeynuddīn İsmā'īl b. Hasen el-Huseynī el-Cürcānī (ö. 531/1137)	Seyyid İsmā'īl Cürcānī Seyyid İsmā'īl	3/8 5	<i>Zahire Zübde</i>
40	Dāvūd b. 'Ömer el-Ekmeh ed-Darīr el-Antākī (ö. 1008/1599)	Şeyh Dāvud	9/9	<i>Tezkire Nüzhe Nüzhetü'l- Mübehhice</i>
41	Ebū 'Alī el-Huseyn b. 'Abdillāh b. 'Alī b. Sīnā (ö. 428/1037)	Şeyh-i Re'īs Şeyh Re'īsü'l-küll Şeyhü'l-Küll Ebū 'Alī bin Sīnā Şeyh İbn Sīnā İbn Sīnā	143/211 56 5 4 1 1 1	<i>Ḳānūn /Külliyāt-ı Ḳānūn Kitāb-ı Evvel Kitāb-ı Şānī Kitāb-ı Şālīs Kitāb-ı Rābi' Şifā/Hayvān-ı Şifā</i>
42	Ebū'l-Hasen 'Alī b. Sehl Rabben eṭ-Ṭaberī (ö. 247/ 861'den sonra)	Ṭaberī Rabben Ṭaberī Ebū'l-Hasen Ṭaberī 'Alī bin Rabben Ṭaberī	1/4 1 1 1	<i>Firdevsü'l-Ḥikme Mu'ālecāt-ı Bukraṭiyye Mu'ālecāt-ı Ebukraṭiyye</i>
43	Ṭaşköprizāde, Ebū'l-Hayr İsāmüddin Ahmed b. Mustafa b. Halil el-Bursevī er-Rümī (ö. 968/1561)	Ṭaşköprizāde	3/3	<i>Vebā hakkında risālesinde</i>
44	Ebū'l-Kāsım Halef b. 'Abbās ez-Zehrāvī (ö. 404/1013)	Zehrāvī Ḥalef bin 'Abbās Zehrāvī	8/13 5	<i>Kitāb-ı Taşrīf</i>
45	⁶ Zuḳūta	Zuḳūta	1/1	<i>etubbā'-i Lātīn-i müte'aḥḥirlerinden</i>
		Toplam	560	
			1	⁷ Mālā yasa'u (Mā- Lā Yesa'u't-Tabībe Cehlehu)
			1	⁸ Muhtaşari's- Şihāḥ (Muhtārü's-Sihāḥ)
			1	⁹ Hulāşatü's-Sā'un fī Def'i't- Ṭā'un

¹Çizelgenin uzun ve kalabalık olması nedeniyle bir müellifin kolay bulunabilmesi için 2. Sütunda yer alan müellifin *Tedbirü'l-Mevlūd*'de geçen adının baş harfi üzerinden A'dan Z'ye sıralama yapılmıştır.

²SES/T : Söz edilme sayısı/Toplam

³ *Tedbirü'l-Mevlūd*'de 19 yerde tek başına "Allāme" veya "Külliyāt/Ḳānūn şārihi 'Allāme"den söz edilmektedir. Hem 'Allāme Şīrāzī hem de 'Allāme Ḳareşī'nin *Külliyāt-ı Ḳānūn Şerhi*'nin olması nedeniyle "Allāme" veya *Külliyāt* şārihi olan "Allāme" den söz edilen yerlerde bu müelliflerden hangisinden söz edildiği kesin ayırt edilememekle birlikte Şīrāzī'nin en çok kullanılan lakaplarının "el- 'Allāme ", eş- Şāriḥ el- 'Allāme " veya *Külliyāt*

şarihi olan 'Allāme" olduğunun bildirildiğinden (Meydan, 2023, s. 50) "'Allāme " veya *Külliyāt* şarihi olan " 'Allāme " ile Şīrāzī'den söz edildiği düşünülmüştür.

⁴el-Kāzerūnī, Celal b. Emin et-Tabīb el-Mürşidī: Bu müellif hakkında bilgi bulunamadı.

⁵Muhammed bin 'Abdi's-Selām: Bu müellif hakkında bilgi bulunamadı.

⁶Zuḳūta: Bu müellif hakkında bilgi bulunamadı.

⁷*Mālā yasa'u*. Bu eserin tam adı *Mā-Lā Yesa'u't-Tabībe Cehlehu* olup İbn Kütbi (ö. 1354) tarafından, İbnü'l-Baytar'ın el-Müfredāt olarak bilinen eserinin özetlenmesi ve yeniden yazılması suretiyle oluşturulmuş ve Osmanlı döneminde hekimbaşlıların eğitim amaçlı okuttukları eserler arasında yer almıştır. Bu kitabın Hasan b. Abdurrahmān tarafından yapılan tercümesinin Türkçe çeviriyazısı yapılarak yayımlanmıştır (Hasan b. Abdurrahmān [ö. 1592-93'ten sonra], (2024).

⁸*Muhtaşari's- Şihāh* (*Muhtārū's-Sihāh*): İsmail b. Hammād el-Cevherī'nin (ö. 400/1009'dan önce) tarafından yazılan Arapça sözlük olan Tācū'l-Luga'nın özeti olup Muhammed bin Zekeriyā' Rāzī tarafından hazırlanmıştır (Kılıç, 2013).

⁹*Tedbirü'l-Mevlūd*'de müellifi verilmeyen bu eser, muhtemelen Beylūnī'nin (Tam adı: Muhammed b. Fethullah b. Mahmūd el-Halebī el-Beylūnī) *Hülāsātū mā Tehassale aleyhi's-Sā'ün fī Edviyeti Def'i'l-Vebā' ve't-Tā'ün* adlı eseridir. Bu eserin TYEKB Online Veritabanında beş adet nüshası bulunmaktadır.

3.2.1. *Tedbirü'l-Mevlūd*'de adından en çok söz edilen müellifler

Çizelge 3.6.'da sunulan bibliyografik analiz sonuçlarına göre, *Tedbirü'l-Mevlūd*'de en çok sözü edilen müellif İbn Sīnā olmuştur. İbn Sīnā'dan 211 farklı yerde söz edildiği ve bunun tüm söz edişlerin yaklaşık %38'ini oluşturduğu görülmüştür. İkinci sırada gelen Galen'in adı 65 yerde anılmış olup üçüncü sırada 44 defa adından bahsedilen Hipokrat gelmektedir. Dördüncü ve beşinci sırada Kānūn şarihleri olan Şīrāzī 27, Kāreşī de 27 söz ediş ile yer almıştır. Eserde kendisinden en az beş defa söz edilen 18 müellif olup bunlardan toplam 502 defa alıntı yapılmış veya söz edilmiş olup tüm söz edişlerin %90'nına karşılık gelmektedir. Diğer bir ifade kalan 26 müellif/alimden söz etme sayısı toplamın sadece %10'unu oluşturmaktadır. Burada "söz ediş" olarak bahsedilmesinin nedeni bu inceleme esnasında eserde müellifin adının kaç defa geçtiğine bakılmış olmasıdır. Bu söz edişlerin önemli kısmında o müelliften alıntı yapılmakla birlikte bu durum hepsi için söz konusu olmayabileceğinden daha genel bir ifade olarak "söz etme" kullanımı tercih edilmiştir. Takip eden bölümde *Tedbirü'l-Mevlūd*'de en çok adı geçen müellifler hakkında daha ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Çizelge 3.6. *Tedbirü'l-Mevlūd*'de en çok adı geçen müellifler

Eserde geçen adı	*SES	Eserde geçen adı	SES
Şeyḫ-i Re'īs	211	Hācī Paşa	9
Cālīnūs	65	Şeyḫ Dāvud	9
Ebuḳrāt	44	Seyyid İsmā'īl Cürcānī	8
'Allāme Şīrāzī	27	Muhammed bin Zekeriyā' Rāzī	8
'Allāme Kāreşī	27	İmām Faḫr-ı Rāzī	8
Aristo	23	Muhammed bin Ebī Naşr Hucendī	7
Zehrāvī	13	Ebū'l-Ḥasen Sa'īd ibn Hibbe	7

Necîbü'd-dîn Semerkandî	12	Mesîhî	7
Nefîsî	11	İlyâs bin İbrâhîm	6
Toplam	502		
		Diğer	58
Genel toplam Toplam	560		

*SES: Söz edilme sayısı

İbn Sînâ'nın metinde nasıl geçtiğine ayrıntılı bakıldığında eserde kendisinden ilk defa 4. varakta söz edilmektedir. Burada adının "Ebû 'Alî bin Sînâ" şeklinde en uzun haliyle verildiği ve başında "Şeyhü'l-Küll" olarak tanımlanarak büyük bir övgü ile bahsedildiği, takiben "Şeyh-i Re'îs" olarak devam edildiği görüldü. *Tedbirü'l-Mevlûd*'de toplam 211 yerde adı geçen İbn Sînâ'dan 143 yerde "Şeyh-i Re'îs", 56 yerde "Şeyh", 12 yerde ise "Re'îsü'l-küll", "Şeyhü'l-Küll" gibi diğer adlarla anılmıştır.

3.2.2. *Tedbirü'l-Mevlûd*'de *Ķānūn* veya *Külliyât-ı Ķānūn* ve şerhlerinden yapılan alıntılar

Tedbirü'l-Mevlûd'de İbn Sînâ'nın kitaplarından *Ķānūn/Külliyât-ı Ķānūn* ile *Şifâ/Hayvân-ı Şifâ*'nın adı geçmektedir. *Tedbirü'l-Mevlûd* 'de toplam 69 yerde *Ķānūn/ Külliyât* veya şerhlerinden söz edilmiş olup bunların 23'ü şerhleri ile ilgilidir (Çizelge 3.7.). *Ķānūn*'dan 46 yerde alıntı yapılmış, bunlardan 33'ünde alıntı yapılan yerden ayrıntılı olarak söz edilmiştir. *Ķānūn* kitaplarından en çok alıntı yapılanlar 18 yerde *Kitâb-ı Şâliş* ile 10 yerde *Kitâb-ı Evvel* olmuştur. *Tedbirü'l-Mevlûd*'de toplam 23 yerde *Ķānūn* şerhlerinde söz edilmiş olup şerh sahiplerinin Şîrâzî, Ķareşî, İbn Cemî, İmâm Faḥr-ı Râzî ve Ebû'l-Ferec İbnu'l- Ķuff ve Mesîhî olduğu görülmüştür.

Çizelge 3.7. *Tedbirü'l-Mevlûd*'de *Ķānūn* veya *Külliyât-ı Ķānūn* ve şerhlerinden yapılan alıntılar

<i>Ķānūn</i> veya <i>Külliyât-ı Ķānūn</i> ve şerhleri	Alıntı sayısı	Toplam alıntı sayısı
Sadece <i>Ķānūn</i> veya <i>Külliyât-ı Ķānūn</i>		13
<i>Ķānūn</i> 'dan ayrıntılı alıntı yaparak		33
<i>Ķānūn</i> 'da <i>Kitâb-ı şâliş</i> veya <i>Kitâb-ı Şâliş</i>	18	
<i>Ķānūn</i> 'da <i>Kitâb-ı Evvel</i> veya <i>Kitâb-ı Evvel</i>	10	
<i>Ķānūn</i> 'da <i>Kitâb-ı Râbi</i> ' veya <i>Kitâb-ı Râbi</i> '	4	
<i>Ķānūn</i> 'da <i>Kitâb-ı Şânî</i> veya <i>Kitâb-ı Şânî</i>	1	
<i>Ķānūn</i> şerhleri		23

Şîrâzî - <i>Şerhu Külliyyâtî'l-Kânûn</i>	11
El- Kâreşî - <i>Külliyyât-ı Kânûn Şerhi</i>	4
İbn Cemî' - <i>Tenkih-i Kânûn</i>	3
Ebû Sehl Mesîhî - <i>Mesîhî</i>	3
İmâm Fahr-ı Râzî - <i>Kânûn Şerhi</i>	1
Ebû'l-Ferec İbnu'l-Kuff- şârih-i <i>Külliyyât</i>	1
Toplam	69

3.2.3. *Tedbîrû'l-Mevlûd'da Kânûn/Külliyyât şarihi olarak adından söz edilen müellifler*

*Tedbîrû'l-Mevlûd'da Kânûn/Külliyyât şarihi olarak Şîrâzî'nin adı toplam 27 yerde geçmektedir. Bunlardan birinde "Kuṭb-ı Şîrâzî", denilmiş; kalan altısında "'Allāme" ünvanı ile birlikte anılmıştır. Şîrâzî'den isim verilerek alıntı yapılan yerlerden birinde onun üzerinden Cemāle'd-dîn Türkistānî'den hikaye aktarılmakta, dört yerde *Kânûn/Külliyyât* veya şerhinden alıntı yapılmaktadır. *Tedbîrû'l-Mevlûd'da* ayrıca 10 yerde tek başına "'Allāme", 5 yerde "*Kânûn/Külliyyât şârihi* 'Allāme"den söz edilmekte, 5 yerde ise "'Allāme" şerhinde denilerek alıntı yapılmaktadır.*

İbnu'n-Nefîs'den *Tedbîrû'l-Mevlûd'da* 14 yerde "'Allāme Kâreşî", 9 yerde "Kâreşî", bir yerde "Şârih Kâreşî", üç yerde Kâreşî'nin *Külliyyât-ı Kânûn Şerhi*'nde söz edilmiştir. Ayrıca *Esbâb ve 'Alāmât Şerhi* ve *Mûcezz* adlı eserlerinden de bahsedilmektedir.

Tedbîrû'l-Mevlûd'da Tam adı Muvaffakuddîn İsmâ'îl b. Hibetullāh b. Cemî olan ibn Cemî'nin tam adı *et-Taşriḥ bi'l-Kanûn fî tenkihî'l-Kânûn* olan eserinden de *Tenkih-i Kânûn* olarak üç defa alıntı yapıldığı belirlenmiştir.

Tedbîrû'l-Mevlûd'da tam adı "Ebû Sehl İsâ b Yahyâ el-Mesîhî el-Cürcânî" olan Mesîhî'nin adı, altı yerde "Mesîhî", bir yerde "Ebû Sehl Mesîhî" olarak adı geçmektedir. Bunlardan üçü Mesîhî'nin *Külliyyât* şerhi ile ilgilidir. *Külliyyât* şerhi ile ilgili alıntılarda "Mesîhî *Külliyyât-ı Kânûn Şerhi*'nde ...[53B/13-14].", "Şurrâhdan Mesîhî Şeyḥ'in ..[129A/15]." *Külliyyât şârihi* Mesîhî *Kitâb-ı Evvel*'de fenn-i şânî şerhinde [DK-179a]" ifadeleri kullanılarak alıntı yapılmıştır. Mesîhî ile ilgili alıntılardan birisi ise onun ünlü eseri *Kitābu'l Mi'e fi't-tıb* ile ilgili olup bu kitap ile ilgili olarak "*Mi'e*'nin tıp ilminde telif olunan gayet muteber kitaplardan biri olduğu ve Şeyḥ'in üstadı Mesîhî tarafından telif edildiğinden" söz edilmektedir [DK-109b].

Tam adı Ebū ‘Abdillāh (Ebū'l-Fazl) Fahrüddīn Muhammed b. ‘Ömer b. Huseyn er-Rāzī et-Taberistānī olan müellifden *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "İmām Fahr-ı Rāzī", "Fahr-ı Rāzī" veya "İmām Fahr" adlarıyla sekiz yerde söz edilmektedir. İmām Fahr-ı Rāzī'nin *Tefsir-i Kebir* (*Meḡāṭīhu'l-ḡayb*), *Ḳānūn Şerḫi* (*Şerḫu Külliyyāt'il Kānūn ve Hallü müşkilāti'l Kānūn*) ve *Ālām ve Lezzāt* risālesi olmak üzere üç eserinin adı verilerek alıntı yapılmıştır.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de Emīnuddavle Ebū'l-Ferec b. Ya'kūb b. İshāk b. el-Kuff el-Kerekī el-Mesīhī'den üç yerde Ebū'l-Ferec veya Ebū'l-Ferec İbnu'l-Ḳuff olarak bahsedilmiş olup bunlardan birisinde "*Şāriḫ-i Külliyyāt*" olarak alıntı yapılmıştır.

3.2.4. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de farklı alıntı yapma veya söz etme durumları

Tedbīrū'l-Mevlūd'ün bibliyografik analizinde en dikkati çekici noktalardan birisi bazı kitap alıntılarının ayrıntılı verilmiş olması ve bunların büyük kısmının *Ḳānūn*'dan yapılmasıdır. Yapılan analizde toplam 37 yerde ayrıntılı alıntının yapıldığı görülmüştür. Ayrıntılı alıntıların 33'ü *Ḳānūn*, biri *Şifā*, üçü *Fuṣūl*'dan yapılmıştır. Ayrıntılı alıntılardan *Ḳānūn*'dan yapılanların sayısal dökümü Çizelge 3.7'de, örnekleri ise Çizelge 3.8.'de verilmiştir

Çizelge 3.8. İbn Sīnā kitaplarında alıntı yerinin ayrıntılı verilmesinin örnekleri.

Örnek	Varak nr
Şeyḫ-i Re'īs daḫı <i>Kitāb-ı Evvel</i> 'den fenn-i şāniden ta'līm-i şāniden taḡayyürāt-ı havānuṅ te'şīrātına mūte'alliḳe olan sekizinci faşıl-da ol ḫuṣūṣ beyān eyleyüb....	[192B]/10-11
Şeyḫ-i Re'īs anı <i>Ḳānūn</i> 'da <i>Kitāb-ı Rābi</i> 'dan üçüncü fenden evvelki maḳālede yazmışdur.	[184A]/10-11
<i>Külliyyāt</i> şāriḫi Mesīhī Kitāb-ı Evvel'de fenn-i şānī şerḫinde	DK-[179a]
Şeyḫ-i Re'īs <i>Şifā</i> 'da kitāb-ı ḫayvāndan toḫuzuncı maḳāleden faşl-ı evvelde aḫvāl-i mezkūreyi zikr eyleyüb....	[35A]/15-16
Ebuḳrāt <i>Fuṣūl</i> 'undan maḳāle'-i rābi'ada gebe ḫātūnlara	[62A]/6-7

Tedbīrū'l-Mevlūd'de 65 yerde Galen'in adı geçmektedir. Eserin başında Galen'in Hipokrat yemini üzerine yazdığı "*Fī Tefsīri Kitābi'l-Eymān li-Ebuḳrāt*" adlı eserinden "*Kitāb-ı Eymān-ı Ebuḳrāt*" olarak söz edilmektedir. Galen'den söz edilen kısımlara daha ayrıntılı bakıldığında verilen bilgilerin bazısında açık olarak "nakil edildi", "hikaye edildi", "rivayet edildi" gibi ifadelerinin kullanıldığı görülmüştür. Ayrıntılı bibliyografik inceleme *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de Galen, hatta aşağıda örnekleri verildiği üzere (Çizelge 3.9.) Hipokrat, Aristo antik dönem müelliflerinden yapılan alıntıların "nakil" ve "rivayetler" yoluyla, hatta bazılarında Sa'īd bin Hibbe, Rāzī, İbn Sīnā gibi İslam tıbbının önemli müellifleri üzerinden yapıldığı görülmüştür (Çizelge 3.9.). Eserde dikkati çeken Galen ile ilgili diğer bir bilgi de onun adıyla anılan terkip adlarının (*iyāric-i lūḡaziyyā* ve *iyāric-i Cālīnūs* [33B]/4-5) verilmesidir.

Çizelge 3.9. Aristo, Hipokrat Galen'den yapılan alıntılarının "nakil", "hikaye" gibi yollarla aktarılmasına dair örnekler.

"..... fāzıl-ı feylesüf Sa'îd bin Hibbe Cālînūs'dan dört olmak üzere ¹⁰ naql eyleyüb	[44A]/9-10
"Muhammed bin Zekerıyyā' Rāzī 'aleyhi'r-raḥme ⁸ Cālînūs'dan naql itdügi üzere	[101B]/7-8
"Şeyḥ-i Re'îs <i>kitāb-ı sālîş</i> den yigirmi birinci fende 'aynî ile Cālînūs ve Ebuḳrāt'dan naql olunduğı üzere taḥrîr eyleyüb	[62B]/11-12
"..... ya'nî Aristo ve Cālînūs'dan naql olunan kelāmuñ me'ālî	[37B]/10
"Şeyḥ-i Re'îs naqlî üzere Cālînūs ¹⁶ za'af-ı kebed verem	[158A]/15-16
"Şeyḥ-i Re'îs'ün rütbe'-i 'ulyāsına naql olundu . Ez-cümle ¹² Cālînūs'dan hikāye ider ki zamān-ı qādîmde	[194A]/11-12

Tedbîrû'l-Mevlûd'de 39 yerde "Ebuḳrāt", dört yerde "Ebû'l-Eṭıbbā" ve bir yerde "Buḳrāt" olmak üzere 44 yerde Hipokrat'ın adı geçmektedir. Eserde Hipokrat'ın iki kitabından söz edilmektedir. Bunlardan birisi Hipokrat'ın *Kitāb-ı Eymān* adlı kitabı olup eserde bu kitaba Galen üzerinden atıfta bulunmaktadır ("*Cālînūs'dan menḳüldür ki Kitāb-ı Eymān-ı Ebuḳrāt tefsîrinde* [4A]/5") *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de Hipokrat'ın diğer kitabı olan *Fuṣûl*'un altı yerde adı geçmektedir. Burada dikkati çeken bir husus İbn Sînâ'nın *Ḳānûn* ve *Şifâ* kitaplarında olduğu gibi üç yerde *Fuṣûl*'dan ayrıntılı alıntı yapılmasıdır(ör: Ebuḳrāt *Fuṣûl*'undan maḳāle'-i rābî'da ⁷gebe ḥātûnlara [62A]/6-7). *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de Hipokrat'ın iki kitabının yanı sıra Hipokrat ile ilgili iki kitabın da adı geçmektedir, bunlardan biri *Fuṣûl*'un Muhammed bin 'Abdi's-selām tarafından yapılan şerhi olup eserde "Fuṣûl-ı Ebuḳrāt şāriḥi kıdvetü'l-muḥaḳḳıḳîn Muhammed bin 'Abdi's-selām[31B]/16-17" olarak anılırken diğerinde Taberî'nin *Mu'ālecāt-ı Ebuḳrāṭiyye* adlı eserinden ([141A]/22-23) söz edilmektedir.

Aristo'nun adı *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de toplam 23 yerde geçmektedir. Bunlardan birinde "Aristetālîs", kalan 22'sinde ise "Aristo" olarak söz edilmiştir. Yapılan incelemede Aristo'ya ait veya Aristo ile ilgili bir eser adının verilmediği görülmüştür.

3.2.5. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de kendisinden "‘Allāme" olarak söz edilen müellifler

Tedbîrû'l-Mevlûd'de "‘Allāme" olarak kendisinden söz edilen müelliflerin listesi Çizelge 3.10.'da verilmiştir. Çizelgede görüldüğü üzere *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de dört müellifden söz edilirken "Allāme" ünvanı kullanılmıştır. Daha önce bu müelliflerden "Şîrāzî" ve "Ḳareşî" hakkında bilgi verilmiş olup bu bölümde Hucendî ve Muhammed bin 'Abdi's-Selām ile ilgili bilgi verilecektir.

Çizelge 3.10. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de "Allāme"* ünvanı ile anılan müellifler ve alıntılanma sayıları

Eserde geçen adı	SES**
‘Allāme*** Şīrāzī	6
‘Allāme	14
Külliyāt/Kānūn şārihi ‘Allāme	6
Toplam	26
‘Allāme Kāreşī	17
‘Allāmetü'l-verā Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī	1
‘Allāmetü'l-verā	2
‘Allāme Ḥucendī	1
Toplam	4
Muḥammed bin ‘Abdi's-Selām 1	1

* *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "Allāme" kelimesi ayrıca iki yerde "Allāme beyninde" şeklinde genel manada kullanılmıştır.

**SES: Söz edilme sayısı

***" 'Allāme", Arapça bir kelime olup mübalağalı ism-i faildir. "Her şeyi çok bilen, haddinden fazla bilen" anlamındadır.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de Ḥucendī "allāmetü'l-verā Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī", "allāmetü'l-verā", "Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī", "‘Allāme Ḥucendī", "Ḥucendī" olarak geçmektedir. İlk olarak "‘Allāmetü'l-verā Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī" olarak kendisinden alıntı yapıldıktan sonra iki yerde sadece "allāmetü'l-verā" olarak bahsedilmiş; başka hiç bir müellif için bu tanım kullanılmadığından söz konusu kişi Ḥucendī kabul edilmiştir. Eserde derkenar notu (DK-9b) olarak *Telviḥ'in* Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī'nin telifi olduğu, şerhleri arasında Luṭfu'llah Tebrīzī'nin *Taşrīḥ* adlı eserinin makbul olduğu bilgisi de verilmektedir.

Muḥammed bin ‘Abdi's-Selām *Tedbīrū'l-Mevlūd* 'de iki yerde Fuşūl-ı Ebukrāt şārihi olarak geçmektedir. Bu müellif ile ilgili erişilebilen kaynaklardan bilgi edinilememiştir.

3.2.6. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de kendisi ile ilgili biyografik bilgi verilen müelliflerden bazıları

Tedbīrū'l-Mevlūd'de saptanılan biyografik bilgilerin derkenar notlarında verildiği görülmüştür. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de iki yerde kendisinden söz edilen Andromahus'un yılan etini "Tiryāk-ı Fārūk'a" tesadüfen kattığından ve tiryakı icat eden tabip olduğundan söz edilmektedir (Şifā'ī, 1701, DK-[4a]). Diğer bir derkenar notunda tıp ilminde *Zübde* ismiyle anılan kitaplardan en meşhurunun Arapça dilinde, Seyyid İsmā'īl Cürċānī tarafından telif edilen kitap olduğundan bahsedilmektedir (Şifā'ī, 1071, DK-[107a]).

Tedbīrū'l-Mevlūd'de Aflīmūn'dan iki yerde söz edilmektedir. İlk atıfta Aflīmūn'un "*Kıyāfet-nāme*"⁶ adlı kitabından bahsedilirken (DK-[122b]). İkinci atıfta Vezīr Cemālūddīn bin el-Kıftī'nün *Müntehabāt* adlı tabakatında⁷ yer alan bilgilere dayanılarak Aflīmūn'un çok yönlü bilgin bir kişi olduğu, Şam şehrinden olduğu, Ebukrat ile aynı dönemde yaşadığı ve kendisinden feraset ilminde çok garip hikayelerin nakledildiğinden söz edilmektedir (DK-[122b]). Eserde iki yerde Ebū'l-Kāsım İbn ebī Şādık tarafından telif edilen *Mesā'il-i İbn Huneyn Şerhi*'nden söz edilmektedir. Üç yerde "İbn Huneyn" ve "Huneyn bin İshāk" olarak geçmekte ve bunların ikisinde kendisi ile ilgili olarak Abbasi halifelerinden Memun zamanında şöhret kazandığından, onun emriyle Yunancadan tıp ve felsefe ile ilgili pek çok eseri Arapçaya çevirdiğinden ve saygın eserler yazdığından (DK-[110a]) ve Halife Mütevekkil döneminde de hekimbaşı olduğundan söz etmektedir (DK-[219b]).

3.2.7. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de kendisinden sık bahsedilen diğer müellifler

Tam adı "Ebū'l-Kāsım Halef b. 'Abbās ez-Zehrāvī" olan Zehrāvī, *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "Zehrāvī" veya "Halef bin 'Abbās Zehrāvī" olarak toplam 13 yerde geçmektedir. Eserde ayrıca Zehrāvī'nin *Kitāb-ı Taşrīf* adlı eserinden de söz edilmiştir.

Necībuddīn es-Semerqandī, Ebū Hāmid Muhammed b. 'Ali b. 'Ömer es-Semerqandī'den *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "Necībū'd-dīn Semerqandī" veya "Necībū'd-dīn" olarak 12 yerde söz edilmiş ve *Esbāb ve 'Alāmāt* şāhibi olduğu belirtilmiştir.

Nefīs b. 'İvaz el-Kirmānī, *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de 11 yerde Nefīsī merhūm veya Mollā Nefīsī merhūm olarak geçmektedir. Bunların dördünde *Esbāb ve 'Alāmāt* şerhinde şeklinde, ikisinde de sadece "şerhinde" denilerek kitabına atıfta bulunulmuştur.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de tam adı "Dāvūd b. 'Ömer el-Ekmeh ed-Darīr el-Antākī" olan Dāvūd Antākī'den 9 yerde, "Şeyh Dāvūd" olarak bahsedilmektedir. Dāvūd Antākī'nin *Tezkiretü üli'l-elbāb ve'l cāmi' li'l-'acebi'l-'ucāb* adlı eserinden iki yerde *Tezkire* olarak, *en-Nüzhetü'l-mübhice fī teşhīzi'l-ezhān ve ta'dīli'l -emzice* adlı eserinden de bir yerde *Nüzhe* bir yerde de *Nüzhetü'l-Mübhice* olarak söz edilmektedir.

Şa'bān Şifā'ī, *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de dokuz yerde Hacı Paşa'nın adından söz etmektedir.

⁶ "Kıyafetnāme" DİA'da "İnsanın dış görünümünden karakterini tanımayı konu edinen eserlerin genel adı" olarak tanımlanmıştır (Mengi, 2022).

⁷ "Tabakat" DİA'da "İslām telif geleneğinde, sahasında tanınmış şahsiyetlerin biyografilerini konu edinen telif türü" olarak tarif edilmiştir (Durmuş, 2010, s. 288-290).

Tam adı "Ebū İbrāhīm Zeynuddīn İsmā'īl b. Ḥāsen el-Ḥuseynī el-Cürcānī" olan Cürcānī'den, *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de toplam sekiz yerde "Seyyid İsmā'īl Cürcānī" veya "Seyyid İsmā'īl" olarak söz edilmektedir. Ayrıca Şa'bān Şifā'ī, Cürcānī'nin *Zahīre* ve *Zübde* olmak üzere iki eserinden de bahsetmektedir.

Ebū Bekir Muhammed b. Zekerıyyā er-Rāzī'den *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de sekiz yerde "Zekerıyyā' Rāzī", "İbn Zekerıyyā' Rāzī" veya "Muḥammed bin Zekerıyyā' Rāzī" olarak söz edilmektedir. Ayrıca Rāzī'nin *Bur'u's-sā'a* adlı eserlerinden de bahsedilmektedir.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de bir yerde Ebū'l-Ḥāsen Sa'īd İbn Hibbe'den altı yerde de Sa'īd bin Hibbe'den atıfta bulunulmuş ve bunların üçünde *Dürre'-i Ferīde*, ikisinde de *Dürretü'l-Ferīde fī't-Tecāribi'l-Müfīde* adlı eserinde söz edilmiştir. TDV *İslam Ansiklopedisi*'nde bulunan "İbnu't-Tilmīz. Ebū'l-Ḥāsen Hibetullāh b. Sā'id b. İbrāhīm" adlı müellifin ise bu adda eseri bulunmamaktadır. Eldeki kaynaklardan bu eser ile ilgili bilgiye ulaşılamadı. İbnu't-Tilmīz'den yapılan alıntılarının üçünün tedavi ile ilgili olması nedeniyle bu eseri *el-Aḫrābāzīn*'in Osmanlıcaya çevirisi olabilir mi ? Sorusunu aklımıza getirmiştir.

3.2.8. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de adı geçen tıp dışı alim veya önemli kişiler

Tedbīrū'l-Mevlūd'de tıp dışından da çok sayıda alim veya önemli kişinin adı ile birkaç eser adından söz edilmektedir. Önce kişi adları takiben eser adları verilmiştir. Burada yer alan isimler sosyal tarih çalışmaları açısından önem arz etmektedir.

Çizelge 3.11. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de yer alan diğer müellif, önemli kişi ve eser adları

‘Abdu'llah b. ‘Abbās	İbn Nüceym
‘Abdu'llah b. ‘Ömer	İbrāhīm bin Sa'd bin ebī Vaḫḫaṣ
Ādem ‘Aleyhi's-selām/Ḥāzret-i Ādem	İmām Ġazālī
Amr b. el-‘Āṣ	İmām Mālīk (<i>Muvaṭṭā'</i>)
Arşimidis	İmām Suyūṭī
Celāl Tebrīzī	Ḳāḏī Beyzāvi
Cemāle'd-dīn Türkistānī	Molla Cāmī
Ebū ‘Abdu'llah Muhammed bin İsmā'īl el Buḫārī (<i>Şahīḥ-i Buḫārī</i>)	Necme'd-dīn el- Ḥafṣī el- Ḥārezmī
Ebū Bekir	İbn Mes'ūd
Ebū Nu'aym İṣfehānī	Nizām-ı Mülk
Ebū ‘Ubeyde	Öḳlīdīs
Eflātūn (Usūl)	Re'īsu'l-küttāb Rāmī Meḥammed Efendi

Ekrem 'Ömer bin el-Ḥaṭṭāb
el-Kāṣānī ((*Bedāyi*))

Enes b. Mālik

Fīṣāğorus

Ḥāce Ḥāfız

Ḥāzret-i 'Āyīṣe'

Ḥāzret-i Dāvūd

Ḥāzret-i Fārūk Ekrem

Ḥāzret-i İmām Ebū Yūsuf

Ḥāzret-i Nūḥ

Ḥāzret-i 'Ömer

Ḥāzret-i Şāfi'ī

İbn 'Abbās

İbn Eşîr

İbn Ḥacer

İbn Kuteybe

İbn Māce

Şāfi'ī

Sa'id Fārisī

Şeyḥ Sa'dī

Şeyḫzāde (*Kaḏī Ḥāşiyesi*)

Seyyiddu's-Şekaleyn

Seyyidü'l-Kevneyn

Şiddīka bint'iş- Şiddīk

Sultān Süleymān Ḥān

Şīs 'Aleyhi's-selām

Usāme bin Şureyḥ

Vezîr Cemāluddîn bin el-Kıftî

Eser adları

Aḥlāk-ı 'Alāyī

kitāb-ı Mecisî

Tuḥfe

Şir'atu'l-İslām

3.3. Derkenar notlarının analizi

Yapılan incelemede *Tedbîrü'l-Mevlūd*'de ana metnin dışına yazılmış en kısası bir kelime en uzun 168 kelimeden oluşan toplam 684 adet notun olduğu görüldü. Bunlardan bir anlam ifade eden 362 tanesi "derkenar" olarak değerlendirildi, kalanı "not" olarak tanımlandı. Her yeni varığın ilk bir iki kelimesinin kendinden önceki varığın arka yüzünün alt sayfasına yazıldığı görüldü. Bunun haricinde anlam içeren cümle yapısında olmayan, bir kaç kelimeden ibaret notların bazı Arapça başlıklar ile o sayfada geçen hastalık adı, bitki adı gibi müellif tarafından önemli görülen kelimelerden oluştuğu gözlemlendi. Bunların örnekleri Çizelge 3.12.'de verildi.

Toplam 362 DK notunun 229 sayfa yer aldığı belirlendi. Eserin sayfa sayısı 438⁸ ve incelemeye alınan derkenar olan sayfa sayısı 229 olduğundan sayfaların yaklaşık yarısında (%52) derkenar bulunduğu hesaplandı. Derkenar bulunan sayfaların %61'inde bir, %27'sinde iki, kalanında üç ile yedi arasında derkenar olduğu gözlemlendi. Dolayısı ile aynı sayfada en fazla saptanan derkenar sayısı yedi oldu. Kelime sayımı ile yapılan değerlendirmede derkenarların

⁸ Eser 220 varak olmakla birlikte 1B ile başlayıp 220A'de bittiği için toplam sayfa sayısı 438 olmaktadır.

kelime sayısı açısından eserin ana metninin yaklaşık %9'u kadar bir hacme sahip olduğu hesaplandı.

Çizelge 3.12. Derkenar analizlerine dahil edilmeyenlerin örnekleri

Not	Varak no	Not	Varak no
Es-sıkt-ı merī-i riyāh-ı keşret	DK-[69b]	Ma'cūn-ı Deḥmerṣā	DK-[69b]
Āzān-ı seyelānu'r- ruṭūbe mine'l-eṭfāl	DK-[114b]	Şıfat-ı kaṭ' u'l-lehāt	DK-[138b]
Ez-zükkām ve'n-nezle ve's-su'āl	DK-[124a]	Beyāzü'l-ḥadeḳa	DK-[123b]
Tevālid'ül-riyāh Fī-mi'deti's-şıbyān	DK-[155b]	Emrāzu'l enf	DK-[124a]
Emrāzü'l-kilye ve'l-meşāne	DK-[162a]	Evrāmü'l-lişe	DK-[130a]
E's-sıkt min riyāh-ı ḡalīze	DK-[69b]	Tezeyyüdü'l-esnān	DK-[134b]
Ḥaşātü's-şıbyān	DK-[162a]	Cümüdü'l-leben	DK-[155b]
Süddedü't-tıḥāl	DK-[162a]		

Derkenarlarda verilen bilgilerin analizini yapmak için şu sınıflama yapıldı: 1-Tıbbi bilgi, 2-Terminoloji (terim bilimi), 3-Dil bilimi, 4-Dini bilgiler, 5-Diğer konular. Derkenarlarda çok sayıda terim bilgisinin bulunması nedeniyle bunların nasıl gruplandırılacağı konusu önem taşımaktaydı. Derkenarlarda geçen terimlerin büyük kısmının tıbbi terim olması nedeniyle bunların tıbbi konulara mı yoksa dil bilimine mi dahil edileceği konusunda tereddüt yaşandı. Ancak terminolojinin multidisipliner bilim dalı olarak kabul edilmesi, tıp veya dil bilimine dahil edilmesi durumunda sadece terim bilgisi olan bir derkenar notunun tıp bilgisi veya dil bilimi ile ilgili de bilgi içeriyormuş gibi yanlış bir değerlendirmeye yol açacak olması nedeniyle ayrı bir grupta ele alınması uygun görüldü. Takiben derkenarlar bu açıdan değerlendirildi. Derkenarların konu tasnifinin subjektif olduğu ve kişiler arasında değişiklik göstereceği bilinen bir durum olup pozitif bilimde "gözlemciler arası değişim (interobserver variability)" olarak bilinir. Burada kesin bir sonuç vermekten ziyade derkenarlarda en fazla hangi konuların ele alındığına dair okuyucuda bir fikir oluşturulması amaçlandığından bu durum ihmal edilmiştir.

Tedbirü'l-Mevlūd'de bulunan ve incelemeye alınan derkenarların konu dağılımı Çizelge 3.13.'de verilmiştir. Derkenarların yarısından çoğunun (%53.0) tıp ile ilgili olduğu görülmüştür. Buna büyük kısmı tıbbi olan "terminoloji" olarak sınıflananlar ilave edildiğinde derkenarların dörtte üçünün (%74,5)'inin tıp ile ilgili olduğu saptanmıştır.

Çizelge 3.13. Derkenarların konusuna göre sayısal analizi.

Konu	Sayı (%)	Sayı (%)
TIP		234 (%53,0)
Tedavi	26 (%11,1)	
Anatomi	23 (%9,8)	
Fizyoloji	14 (%6,0)	
Embriyoloji	3 (% 1,3)	
Diğer	168 (%71,8)	
Toplam	233 (%100,0)	
TERMİNOLOJİ		96 (%21,8)
DİN		24 (%5,4)
DİL		19 (%4,3)
DİĞER		68 (%15,5)
TOPLAM		440 (%100,0)*

*Aynı derkenarın birden fazla bilgi konusu olabildiğinden konu sayısı olan 440 derkenar sayısından fazladır.

Derkenarlarda çeşitli müellif ve eser adalarının da yer aldığı görülmüştür. Daha önce eserin tümünde adı geçen müellifler ve eserlerinden bahsedilmiş ve bu konuyla ilgili ayrıntılı çizelgeler hazırlanarak bu bölümün başında verilmiştir (Çizelge 3.5., Çizelge 3.6., Çizelge 3.7.). Bunlardan Çizelge 3.1.'de *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de söz edilen müelliflerin tam adı verildiğinden burada tekrar verilmemiş, müellif ve eser adları derkenarda geçtiği haliyle verilmiştir (Çizelge 3.14.). Çizelgede müelliflerin derkenarlarda söz edilme sayısını veren ikinci sütuna göre sıralama yapılmış olup görüldüğü üzere en çok adı geçen müellifler İbn-i Sînâ, Galen, Şîrâzî ve Kâreşî'dir. Derkenarlarda toplam 22 müelliften söz edildiği görülmektedir.

Çizelge 3.14. Derkenarda tıp alanında adından söz edilen müellif ve eser adları

Müellif adı	*SES	Eser adı
Şeyh-i Re'îs (9)	19	<i>Ķānūn</i>
Şeyh (9)		<i>Şifā</i>
İbn-i Sînâ (1)		
Cālînūs (Galen)	10	
Ķuṭb-ı Şîrāzî (1),	5	<i>Külliyāt Şerhi</i>
Merhum 'Allāme (4)		
Ķâreşî (3),	5	<i>Ķānūn Şerhi</i>
'Allāme Ķâreşî (2)		<i>Mūcez</i>
EbuĶrāt	3	<i>Ķitābu'l-Ehviyye ve'l-Büldān</i>
MuĶammed bin Ebî Naşr Ħucendî (1)	3	<i>Telvīĥ</i>
'Allāme Ħucendî (1)		
Ħucendî (1)		

Şeyh Dāvud	3	<i>Tezkire</i>
Andromaḥus	2	
Mesīhī	2	<i>Külliyāt Şerhi</i> <i>Mi'e</i>
Muḥammed bin Zekerıyyā' Rāzī	2	
Zehrāvī	2	
Aristo	1	
Ebū Maṣṣūr Ḥasan bin Nūḥ el-Ḳamerī	1	
Ḥācī Paşa	1	
İbn Ḥuneyn	1	
İbn Şerīf	1	
İmām Faḥr	1	<i>Ālām ve Lezzāt rrisālesi</i>
Lutful'lah et-Tebrīzi	1	<i>Telvīḥ Şerhi</i>
Necībū'd-dīn Semerḳandī	1	<i>Esbāb ve 'Alāmāt</i>
Seyyid İsmā'īl Cürcānī	1	<i>Zübde</i>
Seyyid İsmā'īl	1	
Ṭaberī	1	<i>Mu'ālecāt-ı Buḳraṭiyye</i>
Ṭaşköprizāde	1	
	1	Mālā yasa'u (Mālā yasa'u't-tabıba cahlulu)
	1	Muḥtaşari's- Şihāḥ (Muhtārü's-Sihāḥ)

Derkenarlarda kendisinden söz edilen tıp tıp dışı alim/önemli kişilerin adları da Çizelge 3.15.'de verilmiştir.

Çizelge 3.15. Derkenarlarda adı geçen tıp dışı alim ve diğer önemli kişi adları

Müellif	Söz edilme sayısı
Ebū Bekir es-Sıddīḳ	1
Ḥazret-i Fārūḳ Ekrem	1
Ḥazret-i imām Ebū Yūsuf	1
İmām Suyūtī	1
Sa'id Fārisī	1
Sultān Süleymān Ḥān	1
Şeyhzāde (<i>Kaḍī Ḥāşiyesi</i>)	1
Vezīr Cemālüddīn bin el-Ḳıfṭī	1

*SES: Söz edilme sayısı

Tedbīrül-Mevlūd'de bulunan, anlam ifade eden cümle yapısına sahip derkenar notlarının günümüz Türkçesine çevrisinin derkenar içeriğine göre sınıflandırılmış hali Çizelge 3.16.'da verilmiştir.

Çizelge 3.16.'dan sonra TM'ün çeviriyazısı verilmiştir.

Çizelge 3.16. *Tedbîrül-Mevlûd*'de bulunan, günümüz Türkçesine çevrilmiş derkenarların konusuna göre sınıflandırılması

Dk sayısı	Varak nr	Derkenar içeriği	Derkenar içeriği
1	1b	Alıntı olduğu belirtilmeden Kur'an'dan veya hadislerden bir şey eklenmesi kötü görülmüştür. Ancak, Kur'an'ın üstün düzenine veya hadisin değerli anlamına uygun olmayan bir anlama yol açmamak kaydıyla ufak değişiklik yapılmasında sakınca yoktur. Fakat, edebi sanatları bilen ustalar katında alıntının tanımı ve tarifi bilindiğinden, hattın kurallarını bilen bir bilginin nazarında, bu niyazda yer alan hafif bir değişiklik hoş görülecektir.	Diğer
2	2a	Bu hoş haberin, nübüvvetin güzel goncasından (salavat ve selam onun üzerine olsun)* çıktığı konusunda farklı görüşler vardır. Bazı rivayetçilerin bunu büyük kelim olarak rivayet ettiği, ancak hadis alimlerinin ise bunun sahih hadis olduğuna inandıkları belirtilmiştir.	Din
3	2b	Allah, Osmanlı cihat sultanlarının halifeliklerini kıyamete kadar korusun. Gazi ve mücahitlerin sultanı, kafirleri ve müşrikleri mağlup eden Sultan Süleyman Han (rahmet ve bağışlanma onun üzerine olsun) sözlerinde, "Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi" diyerek "kelamların melikleri, meliğin kelim" sözünün anlamını ispat etmiştir.	Diğer
4	3a	Hekimler, beşerin güzel niteliklerini cömertlik ve keremle nitelendirme konusunda hemfikirdirler; zira şer'i ve akli olarak altın ve para verenlerin cömert olarak adlandırılması doğrulanmış olup, bu doğrultuda sıhhati bahsedene de bu adın verilmesi daha uygundur. Kutb-ı Şîrâzî (rahmet ona) bu durumu <i>Qānūn Külliyyat</i> 'ında, üçüncü bölümde sıhhatin korunması ve hastalıkların bölümünün girişinde belirtmiştir. Ayrıntıları merak edenler ilgili bölüme başvurabilir.	Tıp, diğer
5	3b	"Garayiz" kelimesi, "garize" kelimesinin çoğuludur. "Garize" kelimesi, üzerinde nokta bulunan bir "ğayn" harfinden sonra noktasız "rā" harfiyle yazılır ve "tabiat" anlamına gelir.	Dil, terminoloji
6	4a/1	<i>Uyūnu'l-Enbā</i> kitabında, tıp ilminin beş şekilde ortaya çıktığı belirtilmiş ve açıklanmıştır. Birinci olarak, bu ilmin bazı kaideleri, büyük peygamberlerin (salat ve selam onların üzerine olsun) vahiy ve ilham yoluyla halkı bilgilendirmeleriyle bilinmiştir. İkinci olarak, bazı durumlar, büyük peygamberlerin dışında, sadık rüya yoluyla ortaya çıkmıştır; örneğin, Cālīnūs'un kendi rahatsızlığını gidermek için rüyasında kan alma emri alması gibi. Üçüncü olarak, bazı durumlar tesadüf ve rastlantı yoluyla keşfedilmiştir; Andromahūs'un yılan etini panzehire eklemesine neden olan olaylar gibi. Dördüncü olarak, bazı hususlar hayvanlardan gözlemlenen davranışlarla öğrenilmiştir; sarılık ve doğum taşlarının özellikleri gibi. Beşinci olarak, Rabbül-'ibād'ın mahlukatına ilham ve hidayetiyle elde edilen bilgilerdir ki bu bilgiler, insan ve hayvanların faydalarına ulaşmalarını sağlamıştır.	Tıp,
7	4a/2	Not: "Andromahūs" bir hekimdir ve panzehirin mucididir.	Tıp
8	4b	Eskiler, bunların başlangıçta rüzgarın sert estiği bir zamanda açılmış meyve ağaçlarının çiçeklerine benzediklerini söylerler. Allah'ın emriyle o çiçeklerin çoğu düşer ve sadece meyve veren çok az bir kısmı kalır.	Diğer
9	5a	Peygamberlerin lideri (salavat onun üzerine olsun), Hudeybiye'de meydana gelen anlaşmayı din alimleri "fetḥ-i mübîn [apaçık fetih]**" Din	Din

		olarak değerlendirmişlerdir ve Fetih Suresi bu durumu açıklamaktadır.	
10	8a	Bilinsin ki insana musallat olan hastalıklar, bulundukları yerlere göre ikiye ayrılır; bazı hastalıklar vücuda yayıldığında, sıtma gibi, tüm bedeni etkiler. Bazı hastalıklar ise bedene yayılmaz. Vücudun herhangi bir organında meydana gelebilen çıban, şişlik ve sivilceler gibi hastalıklara "genel veya külli hastalıklar [emrâz-ı 'âmm veya emrâz-ı külliye]" denir. Bunun yanı sıra baştan ayağa uzanan, her bir organa mahsus ve başka organlarda görülmeyen baş ağrısı, ağız yarası ve boğaz iltihabı gibi hastalıklara ise "özel veya kısmi hastalıklar [emrâz-ı hâşşa veya emrâz-ı cüz'îyye]" denir.	Tıp
11	9a/1	"Cenîn" kelimesi, "c" harfinin üstün hareketiyle ve "n" harfinin kesre hareketiyle "fa'îl" vezninde olup, "cin" kelimesinden türetilmiştir ve gizlenmek, örtünmek anlamına gelir. Anne karnında gizlenen çocuk, dünyaya gelinceye kadar cenin olarak adlandırılır ve doğduktan sonra yürümeye başlayana kadar "tıfl" denir, daha sonra "sabi" olarak adlandırılır. İnsan ömrü sekiz döneme ayrılır ve her dönem bir unvan ile anılır. Bunların ayrıntıları sonda zikredilmiştir.	Tıp, terminoloji, dil
12	9a/2	Yedi yolun ilki, Allah'ın emriyle anne rahminde erkek olarak oluşan ceninin, dişi olan ceninden daha hızlı oluşmasıdır ve organları nispeten kısa sürede tamamlanır. Bu durumu teşrih erbabları düşüklerden öğrenmiş olup hızlı oluşum sıcaklık gücüne işarettir. İkinci olarak, erkek cenin genellikle rahmin sağ tarafında oluşur çünkü sağ taraf soldan daha sıcaktır. Üçüncü olarak, deneyle sabittir ki menisi sıcak olan kimsenin Allah'ın emriyle çocuğu erkek olur. Dördüncü olarak, erkek çocuğa hamile olan kadınlar neşeli olup doğumdan sonra lohusalık kanı nispeten az gelir, bu da erkeğin sıcaklık gücüne delildir. Beşinci olarak, erkeklerin organları tabiatıyla sıcak olup bu birleşimde belirgin olur. Altıncı olarak, erkeklerin bedenlerinden çıkan idrar ve dışkı gibi atıklar keskin kokar, bu da sıcaklıklarına işarettir. Yedinci olarak, erkeklerde üreme organı dışarıda, kadınlarda içeride olur; zira erkeklerde olan organ, aynen kadınlarda da ters şekilde mevcuttur.	Tıp
13	9b/1	<i>Telvîh</i> eseri, büyük müelliflerden olan, alimlerin önderi ve bilginlerin saygı duyduğu Muhammed bin Ebî Naşr Hucendî tarafından yazılmıştır. Bunun şerhlerinden biri de, saygın fikir sahiplerinin kabul ettiği Lut'fü'llah Tebrîzî'nin <i>Taşrîh</i> adlı şerhidir.	Tıp
14	9b2	Buluğa erişince büyümeyen, ancak buluğdan sonra büyüme gösteren garip bir hal onuncu faslın beşinci babında açıklanmıştır.	Tıp
15	10a/1	Beslenme ortak bir damar vasıtasıyla gerçekleşir.	Tıp
16	10a/2	Bu konuda Nebevi hadisler de mevcuttur, araştırılabilir.	Din
17	11b	Zaruri altı sebep olarak adlandırılan "Esbâb-ı sitt'e-i zarûriyye" vardır ki bunlar canlıların hayatta kalması için ihtiyaç duyduğu şeylerdir. Birincisi, tüm mekanlarda hayvanların bedenlerini çevreleyen havadır. İkincisi, gıdadır. Üçüncüsü, uyuma ve uyanık olma halidir. Dördüncüsü, ruhun hareket ve durgunluğudur. Beşincisi, bedeninin hareket ve durgunluğudur. Altıncısı ise salgı ve birikmedir. Ayrıntılar, cinsel istekteki azalma tedavisi faslında belirtilmiştir.	Tıp
18	12a/1	Bazı hekimler, erkeğin önce boşalmasının daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Zira erkek önce boşaldığında kadının rahmi kendi menisini boşaltmakla meşgulken erkeğin önceden bıraktığı meniye kendine çeker ve emilir. Bu konu daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.	Tıp
19	12a/2	"Hâlib" denilen, meni kanalıyla penis arasında olan yol yakın zamanda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.	Terminoloji

20	12a/3	Yunancada "[malihulya melankoli, kara safra]" anlamına gelmektedir. Bazıları buna korku anlamını vermişlerdir; nasıl olursa olsun, melankoli mizacı beyni etkileyerek kişide garip ve korku dolu düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olur. Allah'a sığınırız, bu hastalığa yakalanan kişilerde olağanüstü hallere rastlanır. Bu hastalığın çeşitleri üçtür ve kadınlarda görülmesi oldukça yaygın olup tedavisi zordur.	Tıp, terminoloji
21	12a/4	"Udre" ve "kıyle", fıtık cinsinden bir hastalıktır ki testislerin kanallarının genişlemesi veya yırtılmasıyla torbaya madde dökülür; Türkçede buna "puluc" ve "debe" denir. Bu kitapta altıncı babın birinci faslında bahsedilmiştir.	Tıp, terminoloji, fizyoloji
22	12b	" <i>Uyūnū'l-Enbā</i> " kitabında Hipokrat'tan nakledildiğine göre, "İnsan için en uygun cinsel ilişki sıklığı ne olmalıdır diye sorulduğunda, "senede bir kere" demişler, insanlar bu çok az diye düşünmüşler. Sonra "ayda bir kere" demişler, yine yetmemiş. Sonra "haftada bir kere" demişler. Bunun üzerine "peki ya ruhun her zaman genç kalması ve dünyanın işleriyle meşgul olması için haftada birden fazlaya izin verilirse?" demişler.	Tıp
23	13a/1	Ancak bazılarının zararı diğerlerine göre daha azdır; örneğin tok karna olanın zararı aç karna olanın zararından daha azdır. Bunun gibi örnekler de vardır.	Tıp
24	13a/2	"Heyza [kolera]" mideye fazla yemek yığılması nedeniyle oluşan bir hastalıktır; hem kusmaya hem de çarpıntıya sebep olur, bayılmalar da yaşanabilir. Aşırı derecede olduğu zaman ölümcül olabilir.	Tıp, terminoloji
25	14b/1	Erkeklik organının doğal uzunluğu, sahibinin parmağı ile on bir parmak uzunluğunda olmalıdır.	Tıp
26	14b/2	"Meni kanalları [Ev'ıye' -i menī]", böbreklerle testisler arasında birbirine sarılan damarlar ve arterlere denir. Cenin oluşumu maddesi bölümünde detaylandırılacaktır.	Tıp, terminoloji
27	15b	Teşrih erbabları tarafından belirtildiğine göre, cinsel birleşme organı olan penisin hissi ve hareketi, makata gelen sinirin bir dalından kaynaklanmaktadır. Bu sinir insanda "kuyruk sokumu" olarak bilinen en alt omurdan çıkan tek bir sinirdir. İlk olarak makata ulaşır, ardından erkeklerde penise, kadınlarda ise rahim boynuna ulaşır. İnsan vücudundaki sinirlerin toplamı otuz bir çift olup, beyin ve omurilikten çıkarlar. Yedi çifti beyinden, geri kalanı ise boyundan başlayarak kuyruk sokumuna kadar uzanan omurilikten çift çift çıkar ve vücuda yayılır. Ancak, en sonunda bahsedilen sinir tek olarak çıkar. YarATICıların en güzeli olan Allah, ne yücedir.	Tıp, anatomi
28	16a/1	"Bāh" kelimesi, cimaya ve onun verdiği hazza işaret eder. "Bāite" veya "bāhite" şeklinde de söylenir ve dört farklı şekilde kullanılır.	terminoloji
29	16a/2	Bu bölümde sağlığın ne olduğu ve hastalığın ne anlama geldiği bilinmeye muhtaçtır ki tedbirlerine göre hareket edilebilsin. Şeyh'in tanımına göre sağlık, insan bedeninde her bir organın doğal işlevini sağlıklı bir şekilde yerine getirdiği bir haldir. Örneğin, ağız yemeği çiğner, boğaz yutma işlevini yapar, mide ilk hazmı gerçekleştirir, beyin idrak eder, göz görür. Diğer doğal işlevler de buna kıyas edilebilir. Hastalık ise sağlığın zıttıdır ve beden bu duruma maruz kaldığında doğal işlevlerin bazıları ya da tamamı bozulur.	Tıp
30	17a/1	Çünkü idrar ve dışkının ve kötü maddelerin dışarı atılmaması hastalığa sebep olur. Özetle, sürekli olarak atılsalar gene hastalık meydana getirir.	Tıp

31	17a/2	Derece, mertebe anlamına gelir. Tıp terminolojisinde tüm yiyecekler ve ilaçlar dört rütbeden birinde veya ikisinde bulunmalıdır. Eğer bu derecelerden birinde bulunmazsa ona "mütedil [ortalama]" denir. Bu bölümde nasıl tecrübe edildiğinin yazılmasına gerek yoktur.	Tıp terminoloji
32	17b/1	İslami tıbbın alimleri, başka dillerden aldıkları bazı ilaçların çoğunu orijinal dillerindeki adlarıyla kaydetmişlerdir. Bu yüzden, işitilerek öğrenilen bu terimlerin çoğu tek ilaçlar gibi karışık ve belirsiz kalmıştır. Burada bahsedilen üç macundan "kerkum" dışındakilerin söylenişi şüphelidir. "Kerkum" müşterek bir kelime olup safran, zerdeçal ve diğerleri için kullanılır; ancak burada safranın kastedildiği anlaşılmaktadır.	Tıp, tedavi, dil, terminoloji
33	17b/2	"Sünbül-i hindî" eftîmûn [gelin saçı otu, bağbozan otu] gibi tel tel olur, "nârdîn" de denir, o nedenle bazı nüshalarda nardin olarak geçmiştir; birbirlerinin yerine kullanılırlar.	terminoloji
34	17b/3	"Kust" da dört çeşit köke denir. Burada bahsedilen deniz kustu, beyaz, acı ve güzel kokulu bir köktür. Bulunmazsa yerine katran ağacının kozalakları kullanılır, bu ağaca "şeryin" denir. "Fuḳḳāh-ı ıdhır" ayrık çiçeği demektir. Bu diyarlarda ayrık otunun çiçeği olmaz. "Mekke samanı" denilen şey onun yerine kullanılır.	Tıp, tedavi, terminoloji
35	17b/4	"Selîha", Mısır tarçını derler, tarçın gibi kabuktur. "Kurdumana", karaman kimyonu olarak adlandırılır.	terminoloji
36	17b/5	"Sencerînâ" şüpheli bir isimdir, "sencemyāna" olarak da yazılır. Şeyh Davud, "çok idrar söktürücü" anlamına geldiğini söyledikten sonra, "macun-u külli [tam macun]" ve "devâ'-i müderrir [idrar söktürücü ilaç]" denildiğini ve idrar söktürmede çok faydalı olduğunu yazmıştır.	Tıp, tedavi, terminoloji
37	17b/6	Qara günlük yağıdır.	Tıp
38	17b/7	"Mû", turak otuna benzeyen bir bitkidir. Türkler ona "haşır" derler ve yoğurda katarak yerler. İbn Şerîf, bunun rezeneye benzediğini ve kokusunun güzel olduğunu söylemiştir. Kökün kastedildiği belirtilmiştir. Bazıları bunun dağ üzümünün kökü olduğunu ve mürdüm olduğunu söylemiştir. "Fû", karga düleği [karga düdlergi] denen ottur ve kokusu sünbül-i hindiyeye benzer. "Zûḳû", yabani havuç tohumu olarak bilinir. "Usarun" kedi otuna derler, zikir olundu.	Tıp, tedavi, terminoloji
39	18b	"İsfîdbâc", koyun, kuzu ve tavuk etlerini soğan ve nohut gibi sebzeler ve baklagillerle pişirip safran ve bazı baharatlarla süslemektir. "Muṭaccenât" kapama yöntemiyle pişirmek anlamına gelir. "Şivâ" ise kebabın farklı bir türüdür; bunda et ateşe doğrudan değmeden, yakınında çevrilerek pişirilir. "Kebâb " ise ateşe temas ederek pişirilir. Türkçede "kül bastı" denilen yöntem, işte bu şivâ ve kebab arasındaki farktır. Bu farkı, merhum Allâme Kâreşî "Kânûn Şerhi'nin "nazḳ [pişirme]" bölümünde açıklamıştır. Herîsenin de ne olduğu bilinmemektedir.	Diğer, terminoloji
40	19a/1	Biber tohumuna "felâfil" denir, yeşil bir ağacın meyvesidir; bakla gibi bir kabuk içinde bulunur ve ağacının kendir ağacına benzemesi sebebiyle ondan ipler ve halatlar yapılır. "Ḥabbu'z-zelem", "ḥabbu'l-'azîz" dedikleridir.	Tıp, diğer, terminoloji
41	19a/2	"Ḥabbetu'l-ḥazrâ" da sakız ağacı meyvesidir.	Terminoloji
42	19a/3	Batının ustalarından Zehrâvî'nin (rahmet ona) "tâlîsfer [kuş dili]" olarak bilinen ağacın kabuğu ya da "şeceretu'l-kelb [köpek ağacı]"	terminoloji

		olarak adlandırdığı kabuğudur. Bazıları buna "dar-ı küsne [kene ağacı]" derler ve "besbase [muskat]" anlamında olduğunu ifade ederler. Bu konuda şüphe olduğundan, "besbase" yerine tercih edilir.	
43	19b	İbn Sinā, berberi bitkisinin özsuynun Afrika'nın bazı bölgelerinden geldiğini belirtmiş ve "sürincana" benzeyen bir kök olduğunu söylemiştir. Zehrāvī ise "yebruḥu'z-zamm" diye belirtmiştir.	Terminoloji, diğer
44	21a	Hayvanların çiftleşmesine "müsafede" denir.	Terminoloji
45	21b	"Netf" de kuvvet verici bir maddedir.	Tıp, tedavi
46	22b	"Fuvve", "vav" harfine şedde konulması ile "kızıl gün bitkisi" anlamına gelir. "Efsentin" pelin bitkisidir.	Terminoloji
47	23b	Arapçada "vecā" kelimesi, Türkçede "inenme" anlamına gelir ve beş şekilde açıklanır. "Allāme'nin <i>Ḳānūn Şerhi</i> 'nde kan alma faslında münasip bir şekilde zikredilmiştir.	Terminoloji
48	24a	Adet kanının rengi anlaşılmak istendiğinde, beyaz bir bez parçası kaynatılarak adet gören bir kadına bir gece bırakılır, ardından çıkarılır ve gölgede kurutulur. Eğer kırmızımsı bir renkte ise bu, beden normal işleyişini gösterir; sarımsı renkteyse safra kuvvetinin fazlalığını, siyaha dönükse melankolinin fazlalığını işaret eder.	Tıp
49	24b/1	"Retek" kadınlar ona "aşılık" derler.	Terminoloji
50	24b/2	Hastalığın olduğu yöne mi yoksa aksi yöne mi çekileceği konusunda ihtilaf vardır, bu meselede daha fazla açıklama gereklidir.	Tıp
51	24b/3	Teşrih erbabları tecrübe ile erkeklerde olan ürene organının aynı şekilde kadınlarda da olduğu bilgisine tam olarak sahiptir. Ancak tersi de görülmüştür.	Tıp anatomi
52	25a	Yani Qareşî gebeliğe mani olduğunu söylemiş. Şeyh, çoğu durumda gebeliğe engel olduğunu demiş, bazı alimler de bu konuda tereddüt etmiştir.	Tıp
53	25b	Bu durumların hepsinde, Allah'ın lütfu ile tedavi edilebilir olanlar tedavi olur. Ancak değişmesi bile etkili ilaç olur. Öyle ki, bir kadının menisinde kötü mizac nedeniyle soğukluk ve rutubet artmışsa, menisindeki sıcaklık ve kuruluk, ifrat derecesinde artan kocaya tesadüf ettiğinden bu durum kadının menisindeki soğukluk ve rutubeti dengeler ve böylece doğuma sebep olur.	Tıp, fizyoloji
54	27a/1	Özetle, tedavi iki kısma ayrılır. Birincisi, iki tarafta hastalık bulunmadığı durumda hamileliğin sağlanması ve bu konuda hassas davranılmasıdır. İkincisi, hastalık bulunduğu hamileliği engelleyen tedavi edilebilir sebeplere yönelik tedavi uygulanmasıdır. Hamileliği sağlama konusunda gereken hassasiyet daha önce belirtilmişti. Bu bölümde de mümkün olduğunca tedavi yöntemleri açıklanmış ve bazı tedbirler yazılmıştır.	Tıp, tedavi
55	27a/2	Bir tarafı kalın, diğer tarafı ince uzun bir boru gibi olan bu aletin kalın tarafı, üzerine ateş ve buhur konulan kısmına yerleştirilip ince tarafı vajinaya sokulur. Ancak sıcaklıktan ısınması gerekmektedir.	Tıp, tedavi
56	27a/3	Seçkin doktorlar, bu ikisini ayırt etmek için önemli uyarılar ve kısıtlamalar yazmışlardır. Çoğu tedavinin etkisiz olması o çeşit hatadan	Tıp, tedavi

		kaynaklanır ki zamanımızda ilaçların içerikleri oldukça karışıktır. Mutlak hakim kudretinin büyüklüğü ile hakikati arayanları sağlıkta başarılı eylesin.	
57	27a/4	Her birinin ayrı ayrı tebhîr olması da yararlıdır ancak birlikte uygulanırsa daha yararlı olur. Tebhîr [tütsüleme] tedavisi süreklilik gerektirir. Zamanımızda, tek ilaçlar büyük ölçüde karmaşık ve karışıktır. Mutlak Hakîm olan Allah, hakikati arayanlarımıza sağlık versin.	Tıp, tedavi
58	28a	"Manî" ifadesi, mizacında sıcaklık bulunan bir durumda sıcak şeylerden sakınmayı ima eder.	Terminoloji
59	28b	Ancak dindar alimler, Allah ruhlarını yüceltsin, idrar içmeyi uygun bulmadılar. Özellikle fil idrarı ola. Ancak Hazreti İmam Ebû Yusuf'tan (rahmet üzerine olsun) nakledilen bir rivayete dayanarak bu kötü uygulama yapılır.	Tıp, din
60	30a	Hamile kadınların dışarıya boşalmadıkları daha önce zikredildiği üzere, boşalma sırasında menilerinin rahimlerinden dışarıya akmadığı açıkça ifade edilmiştir. Bu bilgi, hamilelik durumunda bazı şüpheli hususlara dair sağlam bir delildir.	Tıp, fizyoloji
61	31a	Sütün özelliklerinin bahsedilen şekilde olması, kadınların mizacının değişmediği sürece mümkündür. Aksi takdirde bazı hastalıklar nedeniyle değişiklik gösterdiğinde delil olarak geçerliliğini yitirir. Ayrıntılar emzirme faslında bulunabilir.	Tıp
62	32a	Şişin, dört temel hılt ile birlikte mai ve rih (sıvı ve yel) eklenmesiyle altıya ulaşır ki hekimler arasında bu hususta ittifak vardır. Ancak sahte hekimlere sorulsa hemen yanıt verirler.	Tıp
63	32b	Bazı nüshalarda bār-ı duruğın yerine yanlışlıkla bād-ı duruğı yazılmıştır. Bād-ı duruğı yalan rüzgar demek olup sözü geçen haslalıkta bir sınıfı bulunur ancak burada Şeyh'in kastı et parçasının oluşturduğu sınıftır ki "bār-ı duruğı" yalancı gebelik demektir.	Tıp terminoloji
64	34b/1	Allah'ın emriyle meniden yaratılan temel organlara bir afet isabet ederse, tam olarak oluşması mümkün olmaz. Ancak bazı kemikler ve ince damarlar çocukluk çağında düzelir.	Tıp
65	34b/2	Hamile bir kadının rahmindeki cenin Allah'ın izniyle hareket ettiğinde, memelerinde süt yapılmaya başlar. Şeyh-i Re'is, üçüncü kitabın yirmi birinci faslından önceki bölümde bunu nakletmiştir.	Tıp
66	35a	Tek bir nesnenin hem yapan hem de yapılan olması meselesi, filozoflar arasında genel bir kabul değildir. Fakat tek bir nesne, basit aletler ve alıcıların çoğalması gibi durumlarda hem yapan hem de yapılan olabilir. Ancak meni farklı unsurlardan oluşmuş olduğundan, görünüşte basit gibi görünse de aslında basit değildir.	Tıp
67	36a	Bu durumlar, <i>Ḳānūn</i> 'un birinci kitabında, organlar faslının açıklamasında yer almaktadır.	Tıp
68	37a/1	Şeyh-i Re'is, üçüncü kitabın yirmi birinci faslından önceki makalesinde, erkek ve kadınlarda penis ve rahme giden damarlara "meni kanalları [ev' iye-i menī]" adı verildiğini belirtmiştir.	Tıp, terminoloji
69	37a/2	"Ünseyān" ve "husyetan" kadın ve erkekte yumurtalıkların [erkekte testis] torbalarıyla birlikte tümüne verilen addır. Meni kanalları, testislere giden iki damar ile omur bölgesinden gelen iki arterden oluşur. Bu damarlar besleyici ve ruhani kan getirir. Testislere	Tıp, anatomi, terminoloji

		ulaştıklarında ince damarlar ayrılarak birbirine sarılır. Bu yüzden, meni taşıyan damarlara "urûk-ı mülteffe [sarılmış/sarmaşık damarlar]" denir.	
70	37a/3	Bu damarlarda bekletilerek olgunlaştırılan sıvı beyazlaşmaya başlar. Testislere ulaştığında ise olgunlaşır ve testislerden penisin köküne ulaşan iki kanala da meni kanalları adı verilir. Bu kanallar erkeklerde uzun, geniş ve kalın yapılıdır; testislerden kasık kemiklerine çıkar ve oradan penisin dibine yönelir. Kadınlarda ise bu kanallar kısa, dar ve yumuşaktır. Hipokrat'ın bu iki damara dair açıklaması, yalnızca damarların kan almadaki özelliklerini açıklamak içindir.	Tıp, anatomi, terminoloji
71	37a/4	Zira bir şeyin mükemmel oluşumunu tamamlaması için kalıcılığı şart değildir.	Diğer
72	37b	Özellikle damarların uzun süreli tıkanık olması kabul edilebilir bir durum değildir, öyle olsa bile kişi yiyecek alımından bağımsız hale gelir. Ancak, kan sürekli olarak yerine koyulabilecek şekilde düzenli olarak tüketilmektedir.	Tıp
73	38a/1	Gerçekte meni, farklı parçalardan oluşur ve karışımında yani hisde benzerdir, yoksa hakikatte benzer değildir diyenler Hipokrat ve onu takip edenlerdir, yakında bilgi verilecek.	tıbbın üstadı Tıp
74	38a/2	Kalıtımla geçen hastalıklar anlamına gelen "bi-nisā cemed" sözü harflerinden "be" harfi leke hastalığı [beras], "nun" güt [nikris], "sin" sille [verem], "elif" ebilemsiya denilen şar'a [epilepsi], "cim" cüzzama, "mim" malihülya [melankoli] ve "dal" harfi ise dikka hastalığına karşılık gelir.	Terminoloji
75	38b	<i>Mu 'alecāt-ı Bukraṭiyye</i> sahibi Taberī, kan alma ile ilgili risalesinde Hipokrat'tan nakil etmiştir. Tıbbın reisi/önderi Hipokrat, <i>Kitābu'l-Ehviyye ve'l-Büldān</i> adlı eserinde "Slav halkının çocuklarının takva ve salah sahibi olması için "hūd" denilen damarları yani her iki kulağın arkasındaki bir damarı kestiklerini anlatır. Böylece çocukların cinsellikten uzaklaşarak kadın görüntüsünde dualarının kabul edildiğine inanarak onlarla Allah'a yönelir ve Tanrı onları kötü alışkanlıklardan arındırarak pak ve saf hale getirdi" derler.	Tıp, anatomi, diğer, din
76	39a	Cinsel isteği uyaran sebeplerden biri bu arzuyu harekete geçirirse şehvetin heyecanı ile doğal sıcaklık ve kan da vücutta yükselir. Bu nedenle vücudun sıcaklığına bağlı olarak meni maddesi, gözle görülemeyecek organlarda buhar yoluyla beyne yükselir ve orada tekrar rutubet haline gelir.	Tıp, fizyoloji
77	39b/1	Daha önce belirttiği gibi, kalıtsal hastalıklar bu bölümde ele alınmaktadır. Kalıtsal hastalıkların yalnızca belirtilen hastalıklardan ibaret olmadığı büyük hekimler tarafından da bilinmektedir. Ancak, dilsiz birinin çocuğunun da dilsiz olması gerekir mi? Konusunda büyük hekimlerin ifadelerine rastlanmamıştır.	Tıp
78	39b/2	Büyük hekimler, baş, göğüs, karın, iki kol ve iki bacak gibi vücudun yedi bölümünü tanımlarlar. Ayrıca, bazen elleri bir grup, ayakları başka bir grup olarak sayıp sırt ve üreme organlarını da gruplar arasında değerlendirirler.	Tıp anatomi
79	40b/1	"Teribe" kelimesi, "fa'ṭle" vezninde olup göğüs kemiği anlamına gelir.	Terminoloji
80	40b/2	Şeyh zāde'nin <i>Kaḏī Hāṣiyyesi</i> 'nde bu ayetin küfre düşmüş olanları tehdit ve sevgili peygambere teselli içerdiği belirtilmiştir. Son ayette "O halde onların aleyhine acele etme, çünkü biz onlara sayılı bir mühlet veriyoruz" buyrulmuştur. Bu durumda melek ve kaydedici olduğu anlaşılır. Allah Teālā'nın buyurduğu gibi, "Ve sizin üzerinizde koruyucular vardır, değerli yazıcılar, onlar yaptıklarınızı bilirler."	Din

81	41a/1	Kötü kişilerin, kendi iddialarında yer alan meniye dışarı çıkarma konusuna yer verip de rahimde olanı zikretmemeleri, bu hususta birbirlerine yaptıkları itiraz ve cevap içindir. Allah onları kahretsin.	Tıp
82	41a/2	"Şulb" terimi daha önce zikredildiği üzere omurlara işaret eder. Omur, baştan başlayıp kuyruk sokumuna kadar inen toplam otuz kemiktir ve içinde "murdar ilik" adı verilen ilik bulunur. Ancak, "şulb" omurgayı ifade ettiği gibi içindeki ilik de "şulb" olarak adlandırılır. Bu terimlerin açıklanması gereklidir. Allah doğru yolu gösterendir.	Tıp, anatomi, terminoloji
83	42a	Sadece erkek menisinden cenin oluşumuna izin verenlerin mezhebi, Aristo'nun mezhebine aykırıdır.	Tıp
84	42b	Mümin Suresi'nin başlarındandır.	Din
85	43a	Bu olaydan önce zar ince olduğundan sızma yoluyla geçiş yapılır ve sertleşmeden sonra bu kanallar damar ve atardamarlar için geçiş yolları oluşturur; üç zar meydana gelir ve cenini sarar.	Tıp, embriyoloji
86	43b	Bazı araştırmacılar, "nefs-i nâtıka [insan nefsi]'nin ilk ve ikinci aşamanın arasıyla ilişkili olduğunu yani öz oluşurken zarlar ve kırmızı nokta ortaya çıkmadan oluştuğunu söylemişler. Gerçek bilgi Allah katındadır.	Tıp, embriyoloji
87	44a	Damarların beyinden, atardamarların kalpten ve sakın olan damarların karaciğerden çıktığı konusunda filozoflar ile hekimler arasında ve hekimler arasında birçok anlaşmazlık olmuştur. Galen bu konuda açıklanan yola kesinlikle inanmış ve iddiasını delillerle desteklemiştir. Galen, heykel sahibine değerli bir cevher emanet etmiş ve kim benim bu delillerimi çürütebilirse bu mücevher onun olsun demiştir. İbn Sinâ, <i>Şifa</i> adlı eserinde, "Eğer Galen'in zamanında olsaydım, heykel sahibinden altını alırdım" demiştir.	Tıp anatomi
88	44b/1	Yumurtadan yavrunun oluşumu konusunda büyük filozoflar, yumurtanın beyaz kısmını ceninin temel organlarına, sarısını ise hayız kanına benzeterek besin sağladığını ifade etmişlerdir. Tecrübe ile gözlemlenenler de bunu doğrulamaktadır. Ancak, merhum Şeyh Dāvud'un <i>Tezkire</i> 'sinde, "Çünkü hayvanlar kendi beyazı ve sarısı ile beslenir ve bu, meniden alınan saf besin gibidir" demesi, dostlarını yanılgıya düşürmüştür.	Tıp, embriyoloji
89	44b/2	Filozofların ifadeleri, mutlak bir ağaç olup kök veya gövdeye benzetilmemiştir; bu nedenle doğrudan tercüme edilmiştir. Ancak, açıklamamızda bu ifadenin nerede geçtiği belli olur.	Diğer
90	45a	Geç dönem hekimlerinden bazıları, ceninin ağız yoluyla da bir miktar rutubet emdiğini söylemişlerdir, fakat bu görüş şüphelidir.	Tıp
91	47a	Nesep ve süt emzirme ile ilgili şeriat hükümleri bu açık nass ile anlaşılmıştır.	Din
92	47b/1	Yıldız bilimiyle uğraşanların prensipleri burada dikkate alınır.	Diğer
93	47b/2	Bahsin sonunda Hucendî'nin dört yıla kadar hamilelik süresine izin verdiği yazılıdır; araştırılabilir.	Tıp
94	50b	Kenarlıkların yarısı olan sayıya denir, yani iki taraf bir araya getirilse bu sayı yarısı kadar olur. Mesela, üç gün süren bir kenarlık, iki ve dört tarafı olup altı yapar; üç altının yarısıdır. Tek bir rakam olan üç, on yapar ki otuz olur. Bu şekilde devam eder.	Diğer

95	53a	Bazı hekimlerin cenine besin olan kanın gözeneklerinden sızma yoluyla geçtiğini iddia etmeleri red edilmiştir.	Tıp
96	54b	Uzun süreli ve ağır uykuya "sebat" denir. Ancak, tıbben bir hastalık olup sahibinin gözleri yalnızca zorla açılır, sonra tekrar uyur. Bu durumun beyinsel hastalıklardan biri olduğu tıbbi detaylarda açıklanmıştır.	Tıp, terminoloji
97	55a/1	Kan hangi tarafta baskınsa, çocuk o tarafa benzer.	Tıp
98	55a/2	Muhammed bin Zekeriyā Razī (rahmet ona) "Üreme, meninin miktar ve kalitesine bağlı olarak cinsiyeti belirler" demiştir. Kısırak bir dişi katır doğursa o katırda at/beygir olma maddesi daha fazla olduğundan erkek katırdan makbul olur. Bu yüzden, "Dişi katır erkek katırdan hayırlıdır" denir.	Tıp, diğer
99	55b	Bilinsin ki erkek çocuk babaya, kız çocuk ise anneye benzediğinde tüm organları ile benzemez. Aynı şekilde bir kız çocuk anneye benzerse tüm organlarıyla benzer olması gerekmez, çünkü benzerlik kişisel şekle bağlıdır. Ancak erkeklik ve dişilik şekle bağlı değildir; bu yüzden bazı erkek çocuklar annelerine, bazı kız çocuklar ise babalarına benzer. Detayları benzerlik bölümünde yazılmıştır.	Tıp
100	57b	Bir Habeş kadını beyaz bir kız çocuk doğurmuştur, ancak kadının hangi ırktan olduğu belirtilmemiştir, fakat ifadenin akışına göre beyaz olduğu anlaşılmaktadır.	Diğer
101	59a	Filozoflara göre haz üç kısımdır: duyuşal haz, hayali haz ve akli haz. Duyuşal haz yeme, içme ve cinsellikten kaynaklanır ve buna "hayvani haz" da denir. Aşırılığının zararlı olduğu kabul edilmiştir. Hayali haz ise makam ve başkanlık arzusudur, bunu elde etmek için çekilen acılar ve sıkıntılar vardır. Akli haz ise bilgi ve olgunluğun elde edilmesidir, bu kalıcı hazdır ve iki dünya saadetine götürür. Bu durumlardan haz almak isteyenler İmām Fahr'ın <i>Ālām ve Lezzāt</i> adlı risalesini incelemelidir.	Diğer , terminoloji
102	60a	Teşrih erbablarına göre çocuğun rahimde çok sayıda gelişmesi, rahmin katmanlarının sayısına bağlıdır. Rahimde kaç katman varsa, çocuğun sayısı da o kadardır. Katman sayısı ise memelerin sayısına göre belirlenmiştir. İnsanlarda iki meme olduğu için kadınlarda rahim de iki katmandan oluşur. Bu nedenle genellikle ikiz doğururlar. Diğer hayvanlarda meme sayısı fazla olduğundan rahimlerindeki katman sayısı da o oranda olur ve yavruları meme sayısına göre çoğalır. Gerçek bilgi Allah katındadır.	Tıp, anatomi
103	60b/1	Yani, haddinden fazla ortaya çıkması.	Diğer
104	60b/2	Cinsel birleşme sırasında rahim ağzının açılması düşük riskini doğurur, bunun diğer zararları da belirtilmiştir.	Tıp
105	62a	Zararı kesin dediği zor kuluncun helaka/ölüme neden olduğudur. Kuluncun en büyük tedavisi lavmandır, onun dışında kan alma ve ishal de tedavi olarak ihmal edilmez. Kusturma hepsini kapsar.	Tıp, tedavi
106	63a/1	"Sevik", kavrulmuş şeye denir; armut ve elma gibi meyveler önce dilimlenip kurutulur, sonra kavrulur.	Diğer, terminoloji
107	63a/2	Daha önce İbn Sinā'dan nakledildiği gibi lavmanın zarureti vakaya göre belli olur ve burada yazılan kabızlığın önlenmesi doğal halin sağlanması için uygulanır.	Tıp, tedavi

108	65a	"Sahnât" balık etini tuzla marine edip kurutma işlemidir. Merhum Hacı Paşa'nın tarifine göre, yağlı balık doğranır, tuzlanır ve üç gün halı üzerinde bekletilir. Sonra bir kaba konur, üzerine tekrar tuz eklenir ve dövülerek tamamen yumuşatılır, ardından kılçıkları çıkarılarak saklanır.	Diğer, terminoloji
109	66a	Eşit miktarda alındığında şeker özlerin yarısı olur ve bu da kurala uygundur.	Tıp, tedavi
110	68b	İkiz olan ceninlerin biri erkek ve biri dişi olduğunda tıp kuralına göre erkek sağ tarafta, dişi ise sol tarafta gelişir.	Tıp
111	69b	Şeyh Dâvud'un nüshası bu tarifle uyumsuz olup diğer macunlarda da farklılık görülmektedir. Ancak, güvenilir olan nüshanın yazarı ve mevcut kitaptaki doğruluğu sebebiyle İbn Sinâ'nın nüshası tercih edilmiştir.	Tıp
112	70b	"Me'zim," meclis vezninde olup "uç" anlamına gelir. Burada kullanılan "ferc"tir.	Terminoloji
113	71a/1	"Retka", Türkçede "asılık" olarak bilinen bir hastalıktır. Cinsel birleşme istendiğinde vajinada kızlık zarı olarak bilinen perde sağlam yapıda olduğundan dolayı erkeklik organı ne kadar güçlü olsa da bu zarı yırtamaz, bu durumda ustura ile kesilmesi gerekir. Bu zarın çeşitli türleri vardır. Rahim yapısında detaylı şekilde incelenebilir.	Tıp, terminoloji
114	71a/2	"İrha" yani "genşek", tüm organlara yayıldığında zor doğuma sebep olur. Aksi halde yalnızca vajina ve rahim genişlerse doğumu kolaylaştırır. Hatta, bu genişlemeye yönelik çeşitli tedaviler yazılmıştır ve yakında zikredilecektir.	Tıp, terminoloji
115	72a/1	"Talk" Arapça bir kelimedir, Türkçede "oğlan borusu" denir.	terminoloji
116	72a/2	İbn Sinâ, kürsüye oturmanın rahim açıldıktan sonra gerekli olduğunu, ancak ağrı başladığında oturulmaması gerektiğini söylemiştir.	Tıp
117	72a/3	<i>Muhtaşari's- Şihāh</i> (Muhtârü's-Sihāh)'da "zâhir", yoğun bir nefes alma hali olarak tanımlanır ve kadın doğum sırasında "zaharet" ifadesi kullanılır.	terminoloji
118	72a/4	"Zahir" [dizanteri] noktalı "za" ve noktasız "ha" ile yazılır.	Terminoloji
119	72a/5	İshalden kaynaklanan başka bir hastalığın da adıdır.	Tıp
120	72a/6	Erbabına bir ya da iki kadeh reyhan şarabı verilmesi de önerilmiştir.	Diğer
121	72b/1	"Ebhül", baş harfi hemze ile ardıc ağacı meyvesi anlamına gelir, hemze ve "hâ" harfinin kesresiyle de kullanılır.	Terminoloji
122	72b/2	Ebû Mansûr Hasan bin Nüh el- Kâmerî, büyük âlimler arasında sayılan bir tabiptir.	Tıp
123	73a	Doğum zorlaştığında ceninin tarafına dikkat edilmediği için "yılan kavı" yazmışlar denilirse yılan hikayesi olur. Zira bu hususta, iyileştirecek etkili ilaçlarla tedbir alınması daha iyidir.	Tıp, tedavi
124	73b	Cenini parçalama konusunda ustalık gereklidir.	Tıp
125	74b	Kehribar tanesi önceki bölümde yazıldığı gibi bu defa da yeniden yazılmıştır, tekrarı şevke yorulmalıdır.	Diğer

126	75b/1	"Bürdi" tuzak kamışı didikleri.	Terminoloji
127	75b/2	Sekbinec, bir zamlık türüdür.	Tıp
128	75b/3	"Şemere'-i kerem" dediği, "kerem-i berrī [yaban üzümü]" olarak bilinen bitkinin meyvesidir, siyah taneli olup halk arasında bilinen yaban ürümü değildir. Şehvet bozukluğunda tavsiye edilen macunda dağ üzümü türünden farklı bir bitkidir. Güvenilir kaynaklarda incelenebilir.	Tıp, tedavi Terminoloji
129	76a/1	Bebeğin göbek bağı kesildiğinde ceninin karaciğerine ve kalbine kan ve ruh ulaştıran damarlar ve idrarı dışarıya taşıyan damarların işlevleri sona erer. Galen, azanın faydalarından bahsettiği üzere "kuruyup iplik gibi kalırlar, zamanla tamamen ortadan kaybolup görünmez olurlar" demiş. Vücutta su toplanması durumunda bu ihtilafın bilinmesi önemli ve zorunludur.	Tıp, anatomi
130	76a/2	Bahsedilen tabirden amaç, kesilen organa "göbek" denilmesinin mecazi olduğunu belirtmektir. Gerçekte göbek bağlanıp bağı kesilir. Bu durumu merhum 'Allāme ifade etmeye çalışmıştır.	Tıp, dil
131	76a/3	Zamanı uzun tutulsun, hemen yıkanmayıp tuz ile ovulsun.	Tıp
132	77b	Kalayın yakması kimya erbabına malumdur.	Diğer
133	78b/1	Şura suresinin son kısımlarında yer alan Ha-Mim-Ayn-Sin-Kaf, bu şerefli surenin bir işaretidir.	Din
134	78b/2	Yani kızlar büyüüp doğurdukları için neslin çoğalmasına sebep olan kadınlardan olurlar demektir.	Diğer
135	79a/1	Ümmü's-şıbyan sınıfından bir hastalıktır, çocuk hastalıkları bölümünde anlatıldı.	Tıp
136	79a/2	Akika, "ıkkā" kökünden gelir, aynın kesri ile yeni doğan insan ve hayvanların vücutlarında bulunan saç ve diğer kıllara denir. Bu nedenle yedinci gün tıraş olunduğunda, kurban edilen hayvana "akika" adı verilmiştir.	Dil
137	79b/1	O koyunlar, ister erkek ister dişi olsun, akika için uygun olurlar.	Din
138	79b/2	Cariyelerden de kurban kestiren olduğunda "Allahümme hazihi 'aķīkatu ibneti (Allah'ım, bu kızımın akikasının kurbanıdır)" diyerek diğer gerekli duaları da okur. Vekil olduğu durumda ise, "Allahümme hazihi 'aķīkatu (Allah'ım, bu filan oğlu filanın veya filan kızı filanın akika kurbanıdır)" diyerek işlemi tamamlar.	Din
139	79b/3	Güzel haberde "verik" geçmiştir; verik, "ra"nın kesriyle iğdiş edilmiş kömüşe denir.	terminoloji
140	79b/4	Sünnetli doğan çocuk, mümkün mertebe gene sünnet etmeğe muhtaçtır.	Din
141	80a/1	O kerem sahibi [Peygamberimiz] (ona selam ve esenlikler olsun) değerli ömür yıllarından seksen sene geçtikten sonra kendi kendisini sünnet ettiği rivayet edilmiştir. Bazı rivayetlerde iki yüz yaşlarından sonra sünneti icra etti denmiştir, doğrusunu Allah Teālā bilir.	Din

142	80a/2	Bir kişiye hayırlı bir işaret olması niyetiyle "Bereket" ismini verseler, arandığında o kişide bulunmadığı durumda "lā-bereketi 'indi" yani "benim yanımda bereket yoktur" demek gerekir. Böyle yapıldığında da hayırlı işaret ortaya çıkmaz, aksine tersine döner.	Dil
143	80a/3	Acem diyarında "şah kulu" ve "han kulu" dedikleri gibi.	Dil
144	80a/4	Bazı din alimleri bir kimsenin kendi kölesini kendisine nispet ederek "abdim (erkek kölem)" ve "emetim (kadın kölem)" demesini uygun bulmazken, "gulamım [erkek hizmetçim]" ve "cariyem [kadın hizmetçim]" demesinde sakınca olmadığını söylemişlerdir. Ancak bazı âlimler bu ifadeyi kibirlenmeye dayalı bulmuşlar, kibir ve aşağılama kastı olmaksızın kullanılmasında sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de "Ve salih kullarınız ve cariyeleriniz buyruldu", demişlerdir.	Din, diğer
145	80b	Göğün Allah Teâlâ'nın takdiriyle su gibi görünmesi konusunda, hikmet ehli birçok farklı sebep yazmışlardır, ancak buradaki konumuz olmadığı için bu konu bırakılmıştır.	Diğer
146	81a	İnhidar, bir şeyin aşağı tarafa doğru inmesine denir.	Terminoloji
147	81b	Müzik, matematiksel sanatlardan bir ilimdir; burada nağmelerin hallerinden bahs olunur ve tanbur, santur, çeng ve çakane gibi musikar o nağmeleri çalmaya yarayan aletlerdir.	Diğer
148	82b/1	Özellikle zamanımızda Latinceyi biliyor görünen yeni Müslüman ve zimmiler, bu dilde yapılmış eserlerin manasını anlamadıkları için ortaya karışık ve düzensiz bir durum çıkmıştır. Kulların Rabbi şanı yüce olan Allah, bu yüce fenni bilenleri onurlandırmayı müyesser eylesin. O, kullarına karşı çok merhametlidir.	Dil
149	82b/2	Karaciğer, damarlar ve organlarda üç aşamalı hazmin süresi 12 saate erişince tamam olur ve yirmi dört saatte dört aşamalı hazım döngüsünün tamamlandığı kayıtlarda bulunmaktadır.	Tıp, fizyoloji
150	83a	Söz konusu hastalıkların her biri çocuk hastalıkları bölümünde zikredilmiştir.	Diğer
151	84b	Bu tereddütten anlaşılmaktadır ki, birkaç kez erkek çocuk doğuran bir kadın bir kez kız çocuk doğurmuş olsa dahi yine de sütanne olarak seçilmeye uygun olur.	Tıp
152	85a	Merhum 'Allāme, uygun olmayan sütlerin farklı türlerini şu şekilde aktarmıştır: Övülmeye değmeyen süt, bedene uygun olmayan, ya yoğun ya da ince yapıda olur; bu sütlerden her biri ya az ya da çok miktarda bulunur. Bu dört türün her biri, sekiz çeşide ayrılır; her biri ya tadı kötü olur, ya olmaz. Böylece uygun olmayan süt on altı farklı türden oluşmuş olur.	Tıp
153	85b	Sütü küçük bir kaba sağmak ile malum olur.	Diğer
154	86a/1	Eski ve yeni ileri gelen hekimler, mideye alınan gıdanın altı saatten on iki saate kadar midede kaldığında ittifak etmişlerdir ki, bahs olundu.	Tıp
155	86a/2	Mümin Suresinde "Onların içlerindeki süten size içiririz" buyrulmuştur. Bu bağlamda, "in'am [nimet verme]" kelimesinin çekiminde	Din, dil

kaçınma tercih edilmiş olur. Doğrusunu Allah bilir.

156	88a	Bütün bedene yayılmış kötü mizacın tedavisinin yalnızca memelere musallat olmuş kötü mizacı da tedavi ettiği sabittir.	Tıp, tedavi
157	88b	Ancak, sütannenin [murzi 'a] bilmemesi gerekmektedir; çünkü bildiği takdirde bunu yapmakta zorlanması kaçınılmazdır, özellikle de zamanımızdaki kadınlar için. Zorlanmaya yol açan şey, aslında latif olsa da, doğa ondan hoşlanmadığı için fayda sağlamaz. Ancak eşyanın özellikleri belirlenmiştir ve bu yüzden yazılmıştır. Özellikle kolay kaynak olması nedeniyle yaygın bir yararı olmuş ola.	Tıp, diğer
158	90a	Çocuğa aç karnına bal yedirmenin hekimler beş açıdan zararını açıklamışlardır.	Tıp
159	90b	Sonuç olarak, içirilmesi mümkün olan şey uygun bir alet ile verilir, demişlerdir.	Tıp
160	91a/1	Emzirme sırasında yiyecek yedirmenin halleri açıklanmıştır.	Tıp
161	91a/2	Yani, "Dünyanın annesinin sütünden ona fayda değil zarar erişti, bu zararı gidermek için şimdi gençliğimde sakalımın erken beyazlamasından dolayı beyaz tüyleri koparırım" demişlerdir. Ancak asıl kastedilen, bu hastalıkların kaynağının saçın maddesi olduğu açıktır, çünkü sütün kaynağı hayız kanıdır ve bu hastalıkların ortaya çıkışı altıncı bölümün üçüncü kısmında zikredilmiştir.	Tıp
162	92a/1	Yani çiğnemeye ihtiyaç duymadan yutulacak kadar kuvvetli olan gıda, yutulacak kadar kuvvetli olmalıdır, yoksa onlar için bir şey çiğnemek mümkün değildir.	Tıp
163	92a/2	Kaç adet olursa olsun insanların diş sayıları eşit değildir, bazılarının yirmi sekiz, çoğunluğunun otuz iki ve bazılarının ise daha fazladır. Ayrıntısı altıncı bölümde bulunabilir.	Tıp
164	92a/3	Ancak ilkbahardan sonra yaz, ardından sonbahar, sonra da kış zikredilseydi sıralı olurdu.	Diğer
165	92b/1	"Kızzih", "ka" harfinin kesri ve "z" harfinin şeddelenmesi ile yemeğin çiğnenmesinden kaynaklanan hale denir.	terminoloji
166	92b/2	Bunların gündüz öğle vaktinde kullanılmasını tercih etmişlerdir.	Tıp
167	93b/1	Ayrıntılı kitaplarda riyazet [beden terbiyesi] için başka bölümler ve fasıllar yazılmıştır, bunu detaylıca bilmek isteyenler ilgili bölümlere başvurmalıdır.	Tıp
168	93b/2	"Umür", "ayn" harfinin ilavesi ile "ömür" kelimesinin çoğuludur; "amar" ise ayn harfinin üstün ile okunması ile dişler arasındaki ete denir.	Terminoloji
169	94a/1	Kulağa bir şey damlatmak gerektiğinde sıcak olması lazımdır, yalnızca yağı bir miktar ısıtıktan sonra damlatılmalıdır.	Tıp, tedavi
170	94a/2	Menekşe ve nilüfer yağları da tatlı olarak ifade edilir.	Tıp
171	94b/1	Altıncı bölümde ağız hastalıkları bulunabilir.	Diğer

172	94b/2	Pelteklilik durumu, dil hastalıkları bölümünde yazılmak uygun olurdu, fakat bu bölümle kısmen ilgisi olduğu için öne alındı.	Diğer
173	95a	Çocukluk ve gençlik yaşları ile ilgili dişlerin durumunu açıklarken büyüme yaşının beş kısma ayrıldığı ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.	Tıp
174	95b	"şād-merg" Farsçada neşe ölümü manasında terkipten oluşan ilimdir. Aslında "merg-şād" şeklindeydi, Farsçada geçerli olan fayda üzerine bu anlamının üzerine, ilim sırasında eklemeler yapılarak sevinç sebebi ile aniden gerçekleşen ölümüne "şad-merg" denilmiştir. Türkçede de kullanılarak halk arasında ifade edilmiştir.	Tıp, terminoloji, dil
175	96b/1	Eğer "İnsan, yaratılmışların en şerefli iken doğum sırasında hareket ve ayağa kalkma yeteneğine sahip değilken, diğer hayvanların bu güce sahip olmalarının hikmeti nedir?" Diye sorulursa, şu şekilde cevap verilir: kuvvetlerin ve kudretin yaratıcısı olan Allah Teālā, insanın idrak aleti olan beyni yaratmış, o hikmet dolu organın içine üç farklı bölüm ve belirgin özellikler yerleştirmiştir. Ayrıca beş duyu da eklenmiştir. Bu kuvvetlerin idraki beynin rutubetini gerektirir, bu nedenle beynin özü yumuşaktır. Çocukluk döneminde rutubet arttığı için hareketten sorumlu olan sinirler de rutubetlidir ve hareket yeteneği yoktur. Diğer hayvanların beyinlerinde bu özel ihtiyaca gerek olmadığından beyinleri yaş değildir ve hareket yetenekleri vardır. Bu, Aziz ve Alim olan Allah'ın takdiridir.	Tıp, fizyoloji, din
176	96b/2	Eğer çocuk doğal bir ihtiyaç gereği emzirilmek zorunda kalsaydı, yattığı yerden emzirilmeye muhtaç olduğundan kadınların memelerinin yan taraflarında bulunması gerekirdi. Bu hususta her türlü zorluk, hatta imkansızlık olacağından mutlak hikmet sahibi olan Allah, kadınların memelerini göğüslerinde yaratmıştır.	Tıp
177	97a	Kan almak sütannenin sütünü azaltacağından onlardan kan alınmaz. Sözü edilen hastalıkta emzirmenin kesilmesi ve ilaç verilmesine gerek olduğundan o esnada bebeği başka sütannenin emzirmesi gerekir.	Tıp tedavi
178	97b	"Kakenc" tilki üzümü sınıfından olup ona Türkçe "öküz gözü" derler.	Terminoloji
179	98a/1	Saygın hekimler memelerin mizacının soğuk ve yaş olduğunda ittifak halindedir.	Tıp
180	98a/2	Bunları gidermek için ve nilüfer ile menekşe kabızlığı gidermek içindir ki memede olan rutubet düğümlenmiş ve donmuş olmaya.	Tıp, tedavi
181	99b	Yani yağların yazıldığı tertip üzere düzenlenir.	Diğer
182	100a	Sıtmalar kötü mizac cinsinden bazen sade, bazen maddi olur.	Tıp
183	101b/1	Karanitis [Kişiyi sersem eden dimağ dolgunluğu, beyin iltihabı?] akıl hastalığı nevinden şiddetli bir hastalıktır. "Lîşerğus" da bu türden bir hastalık olup unutkanlık yapar. Sübât-ı seherî [seher uykusu], kişinin uyku ve uyanıklığını belirsiz hale getiren bir hastalıktır. Melankoli, sevdâ hastalığından kaynaklanan bilinen bir hastalıktır. Manyaklık ise delilik türündendir. Kuṭrub [hipokondriya] da delilik türündendir. Unutkanlık ve akılsızlık ve aşırı uyku bilinen hastalıklardır. Gerçekleri bilmek isteyen, ilgili yere başvursun.	Tıp, terminoloji
184	101b/2	Hipokrat'tan nakletmekten maksat, çocukların büyüme dönemlerinde çoğunlukla müptela oldukları hastalıkları beyan etmektir, yoksa bahsedilen hastalıklar bu hastalıklar demek değildir ve Hipokrat da hastalıkların sıralamasına değinmemiştir.	Tıp

185	101b/3	Kabus, ağır basmak; şar'a, inme malum; ihtilaç-ı aza, seğirme; lakvet, ağzı ve gözü eğilmek; heder, azanın uyuşması; raşe, el ve ayakta titreme; felç, bir tarafın hareket ettirilememesi, ağız ve göz eğilmesi; teşennüç, sinirlerin gerilmesi; küzaz, sinir katılaşmasına denir.	Terminoloji
186	101b/4	İbn Sinā ve diğer büyükler, baş ağrısını baş organlarındaki ağrı olarak tarif etmişlerdir, ama ağrının tarifinde ihtilaf vardır. İbn Sinā, "Ağrı, uygun olmayan bir şeyi algılamaktır" demiş, bazıları "doğal bir halden, doğal olmayan hale geçiş" olarak tarif etmişler. Ayrıca veca' ile elem kelimelerinin eşanlamlı olup olmadığı tartışılmış ve Kāreşī merhum eşanlamlı olmadıklarını söylemiştir.	Tıp, terminoloji
187	102a/1	Luṭf'u'llah et-Tebrīzi, <i>Telvīh Şerhi</i> 'nde dimağ kelimesi üç anlamda kullanılır. Birincisi, genel olarak başa işaret eder. Dimağ denildiğinde baş kastedilir; ancak re's [baş] övgü ve saygı ifade ederken, dimağ yerme ve küçümseme anlamında kullanılır. İkincisi, baş kemiğinin içinde bulunan organlara işaret eder. Dimağ denilerek beyin zarları, kılcak damarlar, şebeke ve diğer bölümleri kastedilir. Üçüncüsü, bizzat beyin özüne işaret eder. Çoğunlukla bu anlamda kullanıldığı belirtilmiştir. Dimağ, kemik iliğine benzer bir yapıdır. Atardamarlar ve toplardamarlardan oluşmuş olup üç bölümden meydana gelir ve şekil olarak koniye yakındır; tabanı başın ön kısmında, ucu ise arka kısmında bulunur.	Tıp, anatomi, terminoloji
188	102a/2	Baş kemiklerinin dışını çevreleyen zara tıp dilinde "simhak" denir.	Terminoloji
189	102a/3	Kafatasının içinde beyini çevreleyen iki zardan biri kalındır ve beyini dıştan sarar, diğeri ise ince olup beyne yapışmıştır; bunlara "ümmeyn" ve "necübeyn" denir. Daha önce sayıldığı üzere dimağ bir sayıldığı takdirde başın kısımları on dört olur.	Tıp, terminoloji
190	102a/4	Bir kimsenin başı darbe almadan veya düşmeden yarılma ya da başında yara çıksa ve baş ağrısı meydana gelse, baş ağrısına "sudā" [baş ağrısı] denilip denilmeyeceği konusunda ihtilaf edilmiştir. Büyük âlimler, "sudā" tabirinin kullanılabileceğini onaylamışlardır ki buna "elem-i fi-a'zāi'r-re's [baş ağrısı]" denilmesi doğrudur.	Tıp, terminoloji
191	102a/5	"El-utās [Hapşırma]" kelimesi üstün herekesi ile "mine'l-atse"den türetilmiş olup ikinci kalıpta "aksırma, hapşırma" anlamındadır. Bazen, sabah hapşırması açıkça ortaya çıktığında "'ateşe's-şubhi" olarak söylenmiştir. Hapşıran kişi ise "meclis" vezninde "el-enfu [burun]" kelimesiyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, bazı lügatlerde "ṭ" harfi üstün ile okunur.	Tıp, terminoloji
192	102a/6	"Hapşırık" kelimesi, hapşırma anlamına gelen "'atse" kökünden türetilmiştir. Sabah hapşırığı "'ateşe's-şubhi" olarak adlandırılabilir ve "el-enfu" burun anlamına gelir. Ayrıca, "mu'tis" kelimesi "meclis" kelimesine benzer şekilde kullanılır ve bazen "ṭā" harfi ile de kullanılır.	Terminoloji
193	102a/7	Hapşırık hakkında tıp bilginleri arasında büyük bir tartışma vardır; hatta büyük âlimler bu konuda ayrı risaleler yazmışlardır. Detaylı bilgi isteyenler ayrıntılı kaynaklara başvurabilir.	Tıp
194	103b/1	Bu zar simhak dedikleridir.	Tıp, terminoloji
195	103b/2	Sözü edilen hastalık bebeklik döneminden sonra da görülür.	Tıp
196	104a/1	"Şebs", turak otuna derler, bitki olmayan şebs ile yanlışlıkla karıştırılarak çok defa hata yapılır.	terminoloji

197	104a/2	Sürülebilir ilaçlar, ilaç tarifleri konusundaki tartışmaların çoğunda incelenmiştir. Bunları çoğu yazılırsa uzun olur. Allah'ın inayeti ile anlatımımızdan gerekli tedaviler anlaşıldığında, etkili olan bileşimin kullanımı da dikkate alınır.	Tıp, tedavi
198	105a/1	Şeyh'in yazdığı devamlı hapsirme [‘uṭās-ı tefeṣī] ilgili bahsedilen ihtimallere dahildir ve dikkatle incelenmelidir.	Tıp
199	105a/2	Beynin kendi özünün veremi kabul edip etmeyeceği konusunda farklı görüşler vardır ve kabulü konusunda bir karara varılmıştır.	Tıp
200	105a/3	Farsçada susuzluk anlamına gelen teşnegī, Arapçada ise "ş" ile biten "‘ıṭāş" olarak bilinir.	Dil
201	105a/4	Yüze kızarıklık veren maddeler kandır ki, ölçülü olduğu surette insana canlılık verir.	Tıp
202	105b/1	Baş organlarının ilaçlarına güzel kokulu ve kabız yapan şeyler eklenmelidir. Hekimler, güzel kokulu ilaçların ruhun gıdası olduğunu söylemişlerdir. Bu nedenle Şeyh, burada ve önceki yazılarda geçen hastalıkların tedavisinde gül yağı önerir.	Tıp
203	105b/2	Herhangi bir şekilde ağlamak, eziyetten kaynaklanmış olur.	Diğer
204	106a	Eski ve sonra gelen hekimlere göre uyku veren maddelerden afyon karışımı, karışık ve geçersiz olma durumundadır. Özellikle "lavdanum" dedikleri bileşim, uykuyu getirme açısından liniment [ağrı giderici, rahatlatıcı sıvı] çözeltisi konumundadır. Ancak çoğunlukla bu bileşimi kullananların uyku durumunu ortadan kaldırıp, seher uykusu gibi bir hale neden olduğu gözlemlenmiştir. Bunun tabiatların farklılığına yorulabileceği düşünülmektedir.	Tıp, tedavi
205	107a/1	Çoğu güvenilir kaynakta, bu bitki "fāvāniyā" adıyla anılmaktadır. Mağrib [Batı] ülkelerinde "verdu'l-hamle" olarak bilinir. Erkeğinin yaprağı havuç yaprağına, dişininkisi ise kiraz gibi olur ve her ikisinin de birer arşın uzunluğunda, kabuk içinde kurtum tohumu gibi tohumları vardır. Rengi kırmızı ve tadı acıdır. Her birinin tohumu, otu ve kökü kullanılmaktadır. Tabiatları, ikinci veya üçüncü derecede sıcak ve kurudur. Pek çok hastalığa yararları ve köklerinin bazı şaşırtıcı özellikleri yazılmıştır, özellikle şar‘a hastalığında etkilidir. Şeyh Dāvud, özelliklerini elde etmek isteyenlerin bu bitkiyi Güneş'in Terazî burcuna girdiği gün toplaması ve demir aletle koparmaması gerektiğini söylemiştir.	Tıp, terminoloji, diğer
206	107a/2	Beyin ve sinirlerin köklerinde meydana gelen tıkanıklıkların maddesi ve bunların dışında, beynin ve sinirlerin kasılmalarına sebep olan şeyler yakında sayılacaktır.	Diğer
207	107a/3	Tıp alanında "Zübde" adıyla bilinen birçok ünlü kitaptan en meşhuru, Arapça dilinde yazılmış ve Seyyid İsmā‘îl Cürċānî tarafından kaleme alınmış güvenilir bir kitaptır.	Tıp
208	107b	Her ne kadar müfessirler, açık ayeti mecaz-ı mürsele [bir şeyi başka bir şeyle ifade etme] yormuş olsalar da, tesbih ile Yüce Zāt'ına delalet edilmek istenmiştir. Allah'ın Yüce Zāt'ı zikredilerek ona işaret edilmek istenmiştir. Ancak tesbih ve delalet arasında ortaklık kabul edilmiştir. Bu konunun gerçeğini öğrenmek isteyenler tefsirlere başvurabilir.	Din
209	108a/1	Aristo'ya göre şar‘a hastalığının sebebi, yoğun yellere; bu yellere beynin içini ve sinirlerin köklerini tıkamasıyla beyin kasılır ve bilinen durum ortaya çıkar. Bu hastalığın durumu, yer altında sıkışmış buharın neden olduğu bir tür sarsıntıya benzer. Kendiliğinden	Tıp, fizyoloji

		ortaya çıkar ve yine aniden kaybolur, demiştir. Galen, bu görüşe karşı çıkmış ve önde gelen doktorlar Galen'in görüşünü tercih etmişlerdir.	
210	108a/2	Şar'a, aslında bir kasılmadır ki önce beyinde meydana gelir, ardından diğer organlara yayılır. Ancak gerçek bir kasılma önce diğer organlardan birinde ortaya çıkar ve büyük bir hapşırma gibi beyin zararlı maddeyi atmak için harekete geçer. Ancak hapşırma, zararlı maddeyi ağız ve burun yoluyla dışarı atar. Şar'a hastalığında ise kan yolu ile dışarı atmak mümkünse, o yolla dışarı atılır.	Tıp, fizyoloji
211	108a/3	Aslında yalnızca çocuklarda görülen şar'a hastalığı ele alınmalıydı; fakat bu zor hastalık sadece çocuklara özgü olmadığından, kitabımın genel olarak faydalı olması için herkese hitap edecek şekilde açıklanmıştır.	Tıp
212	108b	Merhum 'Allāme, <i>Külliyāt Şerh'i</i> nde incelediği gibi balgam ve sevdanın kaynaklı şar'adan hangisinin daha tehlikeli olduğu konusunda hekimler arasında anlaşmazlık olup bazıları sebebi sevdanın şar'a daha yaramazdır demektedir. Çünkü balgamın yoğunluğu sevdanın kadar sıcaklığın kuvveti ve hassasiyetini engelleme gücüne sahip değildir. Bu nedenle, sevdanın kaynaklı şar'ada titreme ve huzursuzluk daha fazladır demişlerdir. Diğer bazıları ise balgamdan kaynaklanan şar'ayı tehlikeli bulur; çünkü vücutta balgamın fazlalığı, sevdanın neden olduğundan daha güçlü bir tıkanıklık oluşturur ve yoğunluğu tıkanıklığın şiddetini artırır. Sevdanın maddesinde görülen titreme ve huzursuzluk, sebebin zayıflığını gösterir. Zira sevdanın, balgam gibi kanalları tıkaymadığından, his kuvveti ve harekete nüfuz ederek titremeye neden olur demişlerdir. İki tarafın delillerini aktardıktan sonra, sevdanın kaynaklı şar'ayı hafif, balgam kaynaklı olanı ise ağır olarak değerlendirmişlerdir.	Tıp fizyoloji
213	109a	Yani her gün tuttuğu surette faydalı ilaç ile haftada bir veya ayda bir, bir ihtimal yılda bir defa gelmeye başlasın.	Tıp
214	109b	<i>Mi'e</i> tıp biliminde telif olunan kitapların gayet muteberlerinden olup Şeyh'in üstadı, olan "Mesihî" namında zeki bir tabip tarafından telif edilmiştir.	Tıp tedavi
215	110a	İbn Huneyn, Abbasi halifelerinden Me'mûn'un zamanında şöhret kazanmıştı. Halife Me'mûn'un emriyle Yunancadan Arapçaya birçok tıp ve hikmet kitabını çevirmiş ve Arapçada güvenilir eserler kaleme almıştır.	Tıp, diğer
216	110b	O cahilliğin hata nedeni, "ummu's-sıbyân [çocukların anası]" ifadesidir. Sanki o hastalık sadece çocuklara özgü olduğundan böyle adlandırılmıştır. Ancak büyük âlimler, bu tür şar'a hastalığına "ummu's-sıbyân" demezler. Eğer bu tabir yalnızca çocuklara özgü olduğu için kullanılıyor olsaydı, balgam rutubetinden kaynaklanan hastalığa "ummu's-sıbyân" denmesi gerekirdi.	Tıp, terminoloji
217	111a	İslam hekimlerinin kaynaklarından alıntıdır.	Diğer
218	112a/1	Teşrih erbabları, insandaki sinirlerin aslının otuz sekiz çift ve bir tek sinirden oluştuğunu söylemişlerdir ve daha önce bu bilgi aktarılmıştı. Bu sinirlerin yedi çifti beyinden, geri kalanı ise kuyruk sokumuna kadar omurgadan çıkarak organlara uzanır.	Tıp, anatomi
219	112a/2	Yani kasılan azayı sahibi çekip uzatamaz.	Tıp
220	112a/3	Bazen kasılma harp aletiyle kesilme ve cerahattan olur, bu tür kasılmaların tedavi edilebilir olması nadirdir, hatta tedavisi mümkün olmaz. Bu durumda, özellikle çocuklarda meydana gelen kasılmalar hakkında bilgi verilmiş olup tüm kasılma çeşitlerine değinilmemiştir.	Tıp, tedavi

221	113b	Hatta bir kimsede baş büyük olursa, onun cahilliğine ve uzun ömürlü olacağına delalet eder, demişler.	Tıp
222	114a	Kan aldırma zor olmakla his kaldığı için.	Tıp
223	116b	Sıcak su tabiri Şeyh'in tabirine dayanarak kullanılmıştır, yoksa sıcak ve soğuk suyun kulağa kaçması ağrıya neden olur.	Tıp
224	119a	Kötü mizaç, basit olarak dört, birleşik olarak sekiz, madde bakımından on altı, yerleşim bakımından ise otuz iki kısma ayrıldığı ayrıntılı açıklamalarda belirtilmiştir.	Tıp
225	120a	Bu düzen, göz cisminin merkezi olan gözbebeği rutubetinden başlayıp üç tarafından omurgaya ve dış tarafından konjonktivaya ulaştığının beyanıdır. Bazıları ön tarafta konjonktivadan veya arka tarafta omurgadan başlayıp göz bebeğinde son buluncaya değin devam eder. "Ve bütün yönler doğru O döndürür."	Tıp, anatomi
226	122a	Kast edilen, Galen'in müşhili ve "lügāziyā" müşhilidir.	Tıp, tedavi
227	122b/1	Vezir Cemāluddīn bin el-Kıfī'nin " <i>Müntehabāt</i> " adlı biyografi kitabında, Aflīmūn çok bilgili bir kişi olup Şam asıllıdır ve Hipokrat ile aynı dönemde yaşamıştır. Ondan feraset (yüzden karakter okuma) biliminde ilginç hikayeler aktarılmıştır.	Tıp
228	122b/2	"El-yene'e" akik türlerinden biridir ve tekiline "yene'hu" denir. Bu isim, onun kırmızı renginden dolayı verilmiştir, çünkü bir şey kırmızı hale geldiğinde "yene'" kelimesi kullanılır.	Dil
229	122b/3	Necībū'd-dīn es-Semerqandī rahmetullahi aleyh, " <i>Esbāb ve 'Alāmāt</i> " kitabında damar katmanına özgü hastalıkları dört ana gruba ayırmış ve bunların ortaya çıkışını konjonktiva ve göz kapaklarında göstermiştir. Adı geçen âlimin sınıflamasına göre gözlerde nem, tabakalar ve göz kapakları bakımından elliden fazla hastalık görülebilir. Şüphesiz ki o (Allah), kullarının her işini bilir ve gözetir.	Tıp
230	123b	İbn Sīnā, tedavi olarak üzüm suyu kullanılır demiş; merhum 'Allāme, bu yöntemi açıklamalara uygun şekilde belirlemiştir.	Tıp, tedavi
231	124a/1	Çocuklarda görülen göz hastalıklarının bir kısmıyla yetinilmiştir. Bu kitap, bilgiyi paylaşma amacıyla yazılmış olup bilgili kişilerden beklenir ki burada belirtilmeyen hastalıkların da sebeplerini, belirtilerini ve tedavi yöntemlerini öğrensinler. Allah, başarı ve yardım verendir.	Diğer
232	124a/2	Çoğu hayvan yalnızca burunlarından nefes alırlar. Örneğin at cinsinin ağızları kapalıyken nefes aldıkları gözlemlenmiştir. Hatta teşrih erbabından aktarılmıştır ki, baytarlardan biri tedavi için bir atın ağızını açtığı anda burun delikleri tıkanmış ve o anda boğularak ölmüştür.	Tıp
233	124a/3	O kıkırdakların ucu çocuklukta yumuşak olup ergenlikten sonra sertleştiği herkesçe bilinir.	Tıp, tıp
234	124b	"Haşem", "ha" ve "sin" in noktalı hali ile koku bilmemeğe derler ve burunun son kısmına "haşyum" adı verilir.	Tıp, terminoloji
235	125b	Bazısı coşkulu olup sıçrayarak akar.	Diğer
236	127a	Söylenildiği üzere nar kabuğundan bahsedildiğinde genellikle tatlı nar kabuğundan söz edilir, çünkü tabiatları dengelidir.	Diğer

237	128a	"Faniz" peynir şekeri demektir ama bunun gibi bölümlerde bitki şekerinden başkası demek istenir ki bu beyaz şekerdir.	Tıp, dil
238	129a	Günlüğü sadece ezip bal ile sürmek dahi ilaçtır.	Tıp tedavi
239	130a	"Veter" diye adalenin haricinde sinirler ve damarlar ile sarılmış damarlara denir. Onlar kendi yakınlarında olan kemiklere ulaşır Allah'ın izni ile onların hareket etmesini sağlar.	Tıp, anatomi, terminoloji
240	131b	Özellikle tırnak ve saç dahi uzar denilirse bizim sözümüz aza olan kısmın uzamasıdır. Tırnak ve saç aza değildir deriz.	Tıp
241	132a	"Sofistaiye" denilen kimseler, dünyanın hallerinde batıl zannına göre karışıklık ve karmaşa yaratan kişilerdir, aslında her biri akıl dışı fikirlerden ibarettir.	Diğer
242	132b/1	Çiçek ve kızamık hastalıklarının maddesinde dahi adet kanından arta kalanlar bulunup çocukların bedenlerinde çürümeye sebep olduğu, bu hastalıkların beyanı bölümünde belirtilmiştir.	Tıp
243	132b/2	Ancak, organlar büyüdükçe dişler de büyüyerek yerlerine uyum sağladığından düşmekten korunma durumu geçerliliğini korur.	Tıp
244	133b/1	"Hilm," "ha"nın kesresiyle "akıl" manasındadır. Buna dayanarak "hilm dişleri" demek, aklın olgunlaştığı zamanda çıkan dişler demektir. "Ha"nın ötre ile okunmasıyla "ihtilam [ergenlik]" anlamına gelir; bu durumda ergenlikten sonra çıkan dişler demektir.	tıp, terminoloji
245	133b/2	Uhud Savaşı'nın korkunç anında, peygamberlerin lideri olan Hz. Muhammed'in (ona en temiz salâtlar olsun) mübarek dişlerinden, "rubaiyye [köpek dişleri]" olarak bilinen dişlerinden biri kırıldığı sırada, nübüvvet gül ağacının yaprağı olan nur dolu yanaklarına da miğfer halkaları isabet etmişti. Sadık dostlarından Ebū Ubeyde, o halkaları dişleriyle çıkarınca, kendi dişlerinden biri düştü ve bu nedenle "ehtem [dişi eksik]" lakabıyla anıldı. Ancak bu, peygamber sevgisi ve hizmeti uğruna olduğundan, mübarek suretlerinde bir eksiklik olarak görülmedi. Onun yüzünü görenler hep neşe ve güzellik bulmuşlardır. Allah ondan razı olsun ve onu hoşnut kılsın.	Din
246	134a	Bu durum herkeste görünür. Ancak, çoğunlukla alt çene içe çekilir ve bazı insanlarda dışa doğru eğilim gösterir. Sonuç olarak, azı dişleri bir şey çiğnerken ön dişler birbirine değmez, boş kalır. Bir kimse yemek yerken çenesinin hareketine bakılacak olursa bu hikmet anlaşılır.	Tıp
247	134b/1	"Tezeyyüd" yani artış, sayı ile ilişkili değildir. Çünkü sayısı yirmi sekizdir ve otuz altıya ulaşınca artışı ve azalması daha önce açıklanmıştı.	Tıp
248	134b/2	Yani sinirden veya kemikden yada "a' zā' -i āliye [hayati organlar]"dan olduğu söylenilsin.	Tıp
249	134b/3	Kan alma işinin erbabı, eskinin ustaları genellikle on iki yaşını geçmiş olanları tercih ederler. Nitekim bu defalarca zikredilmiştir.	Tıp
250	134b/4	"Kezmāzec [yaban mersini]", "kezmāz" ve "kezmārūn" kelimelerinin Arapçalaşmış halidir. Türkçede "ılgın meyvesi" olarak bilinir. Bazıları acı ılgın meyvesi olduğunu söyler. Sūk, rāmek [ham üzüm suyundan, nar kabuğu veya hindistan cevizinden yapılan pastil] gibi bir pastil olup dört çeşidi vardır. Birisi yalnızca taze alıç suyundan yapılır.	Dil, tıp, terminoloji

251	135a	"Sünün" zurûr vezninde dişler için hazırlanan bir tedavi karışımına denir.	terminoloji
252	136a	Gırtlak, nefes borusunun başında bulunan, sesin oluşmasını ve nefesin kontrolünü sağlayan kıkırdaklı bir organdır. Bu organ üç kıkırdaktan oluşur. Birincisi, İran diyarında "daraki" denilen, kalkan gibi dışa çıkıntılı ve içi çukur bir kıkırdaktır, yarım daire şeklindedir. Dışarıdan görünen kısmı da onun çıkıntısıdır. İkinci kıkırdak, arka tarafında yer alır, o da yarım daire şeklindedir ve arka kısmında deriye yapışık olduğundan tam bir daire gibi görünür. Bu parçaya özel bir isim verilmediğinden "adsız kıkırdak" denir. Üçüncü kıkırdak, bu parçaların üzerine kapanan kıkırdaktır ve ona "ırcihālî" denir. Gırtlakın genişliği, darlığı, açılıp kapanması bu kıkırdaklar sayesinde olur. Bu kıkırdaklar gırtlığa özel kaslar tarafından hareket ettirilir. Bu kaslar, gırtlığa yakın olan "lām" şeklindeki kemiğe bağlanmıştır. Ne yücedir Allah, yaratanların en güzeli.	Tıp anatomi, terminoloji
253	136b	Bu beş organın ilki, ince borulardır ki hekimler bunlara "'urûk-ı haşne [kaba damarlar]" derler. İkincisi "şiryân-ı verîdî [atardamar]" denilen damarların dalları, üçüncüsü "verîd-i şiryânî [toplardamar]" denilen damarların dallarıdır. Dördüncüsü ise ince ve girintili çıkıntılı bir kas dokusudur "laḥm-ı saḥîf [gevşek adale]" ve bu dallar onun içine yayılmıştır. Beşincisi ise hepsini saran sinir zarıdır [ḡışā'-i 'aşabî].	Tıp, anatomi, terminoloji
254	137a/1	Buraya gelene kadar defalarca açıkça ve dolaylı olarak yazılmış ve açıklanmıştır ki hastalıklar önce ve bizzat iki kısma ayrılır: biri basit, diğeri birleşik hastalıklardır. Basit hastalıklar üç kısma ayrılır: kötü mizaç, terkip hastalıkları ile teferruk-ı ittisāl [cildin yarılması ile olan] hastalıklardır. Bileşik hastalık ise tek bir çeşittir. Şöyle ki, bir organda birkaç hastalık birleşip onlardan başka bir hastalık olursa, buna bileşik hastalık denir. Örneğin çıban gibi, çünkü onda maddi kötü mizaç, terkip hastalığından miktar marazı ile ciltte yarılma vardır ve şişmeye neden olmuştur. Bu yüzden verem, bileşik hastalık olarak bilinir.	Tıp
255	137a/2	"Sinn-i tera'ru", çocukların diş değiştirmesinden sonra ergenliğe ulaşana kadar geçen süreyi ifade eder.	Terminoloji
256	137b	Bahsedilen hastalık, çocukluk yaşından sonra ortaya çıktığında "hunnak" gibi onu da terk etmek gerekirdi denirse, hunnak [nefes darlığı] daha çok bilindiği için terk edilmiş, bunlar ise meşhur olmayıp nadir olduğu için belirtildiğini düşünerek gönülleri rahat olsun.	Tıp, terminoloji
257	138b/1	"Kurum" demişler. Ancak başka türlü olduğu takdirde yine ona bedel kurum olur.	Terminoloji
258	138b/2	Burada, "hunnak" nefes borusunun ağzını kapanmasıyla nefesin boğulması [nefes darlığı] anlamına gelir.	terminoloji
259	139b/1	Sözü edilen hastalıkta, "kifal" denilen baş damarından kan alınması tıp kurallarına daha uygun görünürdü. Ancak büyük hekimlerin çoğu, bazilik ve benzeri damarlardan söz etmeleri nedeniyle kifal kullanılmaz.	Tıp, tedavi
260	139b/2	Bilinsin ki çıban ve verem, ikisi de cildi yaran hastalıklardır. Çıban veremin küçüğü, verem çıbanın büyüğüdür. Boğazda çıban çıkması, eski hastalıklardandır. Günümüzde, cahil hekimler, birinin boğazında çıban görseler, hemen bunu "Fransız hastalığı" yani frengi olarak kabul ederler.	Tıp
261	142b	Bazı hekimler, bu aletin kolaydan yapılmasını tercih etmişler ve şeklinden için eğik uçlu, uzun ve hafif demişlerdir. <i>Ḳanûn</i> 'da, hazeran çubuğunun incesinden veya yay krişinden alınıp uçları eğri gösterilmiştir.	Tıp

262	143a	Su, ağıza fazla miktarda alındığında, o yolun açmak fikri akla gelirse kasların gevşemesi bunu hatırdan gönderir. Çünkü kaslar çalışmadığında yutmak mümkün olmaz. Lokmanın geçmesi sertliğinden dolayı aşağıya doğru inmesindendir, bir hoş tetkik edile.	Tıp, fizyoloji
263	144a/1	Çünkü kalpten beyne, hayvansal ruhu ve vücudun doğal ısını iletme için birçok atardamar olduğundan, duman şeklindeki buharların onlardan yükseldiği, bu işin erbabı tarafından bilinir.	Tıp, fizyoloji
264	144a/2	Gök süseninin kökü, mide zayıflığını tedavi etmek amacıyla başka ilaçlarla karıştırılarak hazırlanan "meysusen" adı verilen şifalı ilaç olarak yazılmıştır, bundan da gaflet edilmemelidir.	Tıp, tedavi, terminoloji
265	145a	"Rebiv" kelimesinde "ra" harfi fethalı, "be" harfi kesreli telaffuz edilir ve "buhr" kelimesi "b"nin ötreli okunması ve "h" harfinin sakın [sükunlu] olmasıyla kaydedilmiştir. Ancak telaffuzda "ha"nın ötreli olması konuşma açısından daha uygun düşer ve "buhr" kelimesi dilde nefeslerin ardışık olması anlamında kullanılır.	Dil, tıp terminoloji
266	150a/1	Yani [hastalık] ağır olursa tedavi kabul etmez, ağır olmadığı takdirde de tedavisi zor olur. Ancak, mizaçta sıcaklık ve rutubet artışı doğal sıcaklığa uygun ve uyumlu iken kötü mizaçtan sayılması tıbbın derin konularından ve zor meselelerindendir. Hatta Şeyh'in şerefli meclislerinde bu zorluk tartışılmış olup bunun derin konulardan mı olduğunu kendileri de açıklamıştır. Bu durum güvenilir kaynaklarda kayıtlıdır.	Tıp, tedavi
267	150a/2	Galen, bir maymunun zayıf ve cılız olduğunu görmüş, daha sonra öldüğünde otopsi yaparak kalbinin zarı içinde verem bulmuştur. Bazı kitaplarda bu hikaye, acılar çekmekle kalbinin cisminin eridiği [küçüldüğü] şeklinde yazılmıştır.	Tıp, anatomi
268	150b/1	Çünkü ruh, kuvvetlerin birleşimidir. Ruh kalpte bir araya gelmiş ve yoğunlaşmışsa ya da kan aldırma sebebiyle veya başka bir nedenle ruhta boşalma ve çözülme olmuşsa kuvvetler zayıfladığından kalp de zayıflar.	Tıp, fizyoloji
269	150b/2	Burada sözü edilen, kalptir.	Tıp
270	152a	Fıkra, omurga kemiklerine verilen isimdir; "siper kemikleri" de denir. Daha önce, organların yaratılışı anlatılırken de bahsedilmişti. Baş kısmından makata kadar olan, "kuyruk sokumu" denilen yere kadar uzanan tüm kemikler toplamda otuz adettir: Yedisi boyun omurları, on ikisi sırt omurları, beşi bel omurları, üçü sakral [kuyruk sokumu] ve üçü de koksiks [kuyruk kemiği] omurlarıdır. Bunların ortaları boş olup omuriliği içlerinden geçer. Bu otuz omur birbirine bağlantılıdır, bazı omurlarda çukur ve bazı omurlarda çıkıntılar bulunarak birleşme sağlanır. Etrafında "şevahiş", "şevk", "senas" ve "ecniha" denilen eklemeler vardır. Bazı hekimler, bu kemiklerin tüm organlardan önce yaratıldığını belirtmiştir.	Tıp, anatomi, terminoloji
271	152b/1	Mide ve yemek borusu, iç organlardan olduğu için mide ağzı denilen kısmın dıştan anlaşılması zordur. Ancak bazı teşrih erbapları bunu göğsün alt ucunda, hançeri Türkçe "kaşıklık" denilen kemik üzerinde kabul etmişlerdir.	Tıp, anatomi
272	152b/2	Yemek borusunun katmanları ile midenin katmanlarının yapısı, liflerin uzunluk ve genişlik açısından farklı yönlerde olması teşrih incelemelerine dayandığı için burada ayrıntıya girilmemiştir.	Tıp anatomi
173	152b/3	Bilinsin ki midenin hissi yalnızca ağzına özgü değildir, çünkü iç tabakası sinirli olup diğer kısımlarında da his mevcuttur, ancak en	Tıp anatomi

		güçlü his mide ağzında bulunur.	
274	153b/1	"Kaşabü'z-zerîre" Hindistan'dan gelen bir tür kamıştır, günümüzde bulunmaz hale geldiğinden yerine başka bir madde seçilmiş olup, yarı miktarı "seliha" alınır. "Hamama" denilen ot da tartışmalıdır, onun da yerine başka bir bitki kullanılır. Zehrāvî, yerine beyaz kimyon ve ağır otu önerirken, bazı hekimler yerine "asarun" bitkisini önerirler.	Tıp, tedavi, terminoloji
275	153b/2	"Sük", mürekkep ilaçlardır, "râmek" gibi birkaç farklı bileşimde yapılırlar, bundan daha önce de bahsedilmişti. "Tıyn-i harr" denilen çamur ile arpa unu kepeği ile yoğrularak hazırlanır.	Tıp, terminoloji
276	154b/1	Midenin bedene zararlı maddelerden kaçınması, kasılma ve genişleme hareketi, bir kişinin zıplamak istediğinde önce birkaç adım geri gidip sonra sıçramasına benzetilmiştir. Bu harekete "fuvak" denir; çünkü mide dip kısmı yukarı kalktığı için "fuvak" kelimesi "fevk"ten türetilmiştir, yani "yüksek olma" anlamına gelir.	Tıp, terminoloji
277	154b/2	Kötü mizacın soğuk ve basit olmaktan kaynaklandığı yazılmıştır.	Tıp
278	155b	Bu çeşit zararlı hareketlerin tehlikeli olduğu ayrıntılı açıklamalarda belirtilmiştir.	Diğer
279	156a/1	Aslında çobanlar bazen sütü onunla peynir yaparlar.	Diğer
280	156a/2	"Şerāsîf", "şersûf"un çoğuludur. Ege kemiklerinin [kaburgalar] uçlarına verilen isimdir.	terminoloji
281	157a	Teşrih erbabları safra kesesinden bağırsaklara oradan da karaciğere bir yol olduğunu söylemiştir. Ancak gerçekte bu damar gözle görülmemiştir. Hepsi sızıntı yoluyla olduğu akla da uygundur ki zatülcenp gibi şişler yara olup deşildiğinde ağızdan tükürmekle temizlenir. O şişin geliştiği adale ve zardan boğaza bir açıklık olmadığı aşikardır. Sızıntı ile çıkar demekten başka bir yol yoktur. Allah en doğrusunu bilir.	Tıp, anatomi
282	158a/1	Tedavileri bilindiğinden karaciğerin iyi bilinen, yaygın hastalıklarına burada değinilmemiştir. Bu hastalıklardan birinin çocukta görülmesi halinde çok lütufkar Allah'tan umulur ki bu eseri okuyanlar, tedbirleri yerine getirme kabiliyetine sahip olsunlar. Allah başarı ve yardım verendir.	Diğer
283	158a/2	Eski hekimler, karaciğer zayıflığına tutulmuş olanlara "mekbūd" derlerdi.	Tterminoloji
284	158b	Bir kişinin yüzünde kızarıklık ve canlılık görülürse onun karaciğeri sağlıklıdır.	Tıp
285	159b	Özetle, dalak kan tortusunun bulunduğu yer olduğundan, çoğunlukla sevdavî ve katı olur. Bu yüzden aşağıda bahsedildi.	Tıp
286	160a	Ağrı hissettiğinde dalağın hissi olmakla sağlıklı olur. Kan gittiğinde madde o taraftan çıktığı için hayırlı olur ama çok sürmesi mizacında soğğun hakim olduğunu gösterir.	Tıp
287	162a	"Haşât" kelimesinin kökeni "haşayatun"dur. "Bağaratun" gibi, illetli harf olan "y" hareketli ve önceki harf açık olduğu için "elif" harfine dönüşmüş ve "haşât" olmuştur.	Dil

288	162b	Tavuk yumurtası büyüklüğünde taşların çıkarıldığı görülmüştür.	Tıp
289	163a/1	Akrep yakmanın yöntemi şudur: çok sayıda akrep toplanıp, "hikmet çamuru" ile kaplanmış bir şişeye konulur ve kurutulur ya da fırına verilir; fakat fazlaca sıcak olması gerekir. Yanıp kül olduğunda çıkarılır. Tavşan da aynı şekilde yakılarak yağı çıkarılır. Bu, bilinen bir yöntemdir.	Tıp, diğer
290	163a/2	Galen, sünger taşının mesane taşlarını tedavi ettiğini reddetmiş, ancak genel olarak faydasını kabul etmiştir. Bu konu, "Şifâiyye" adlı risalemizde açıklanmıştır.	Tıp
291	163a/3	"Yedullâh" olarak adlandırılan ilaç.	dil
292	163a/4	Un elemek için kullanılan bir araçtır, kalbur gibi olup bilindir.	Diğer
293	163a/5	Şam Diyarı'nda Frank milletine de "Rum" denildiği, merhum Kâreşî'den nakledilmiştir.	Diğer
294	165a	Yani her biri ikişer katlıdır.	Diğer
295	165b/1	İshal hastalığında makattan çıkan şey kan ve irin içeriyorsa ya da et suyu gibi görünüyorsa, bu karaciğerle ilgili bir durumdan kaynaklanmaktadır ve buna "dizanteri" veya "kıyâm-ı kebedi" denir. Bağırsakların iç veya dış yüzeyinde basur meydana gelirse, mideden inen kilusu koruyamadığı için oluşan ishale "zelkü'l-em'a" denir. Bazı hekimler, bağırsaklardan kan veya iltihap gibi maddelerin geldiği durumda buna "dizanteri" denildiğini söylemişlerdir. Eğer bağırsak sıyrıntısı [yemek artıkları] bulunursa "sahc" [şiddetli ishal] denir.	Tıp, terminoloji
296	165b/2	Ve ayrıca bedensel kuvvetlerin özelliğindendir ki güçlü olana uyar. Nefsin istekleri oluştuğunda şehvetin önlenmesi konusunda dahi o durum geçerlidir. Çünkü bir kimseye korku ya da genel bir üzüntüden kaynaklanan bir ruhsal acı geldiğinde, bedensel kuvvetleri de ona tabi olur, iştahı kaybolur ve şehveti düşer. Diğer iştah türleri de aynıdır.	Tıp, diğer
297	166a/1	Bazı hekimler, çocukların dişleri çıktığında diş etlerinin yarılmasının kademeli ve doğal bir süreç olduğundan ağrıya sebep olmadığını söylerler. Nitekim bedeni besleyecek olan karışımlar [humorlar] ve nem bedene yayıldığında organlar büyür. Ancak bu doğal büyüme kademeli olduğu için ağrıya sebep olmaz. Çocuğun diş çıkarma yaşına ulaştığında, çıkan dişlerin ağrı vermesi buna bir işarettir, derler.	Tıp, fizyoloji
298	166a/2	Doğal bünyenin [tabiatın] vücudu yönlendirmekle meşgul olduğu durumda, tedavinin gerekliliği bedene olgunlaşmasında yardım etmek içindir. Ağrı durumunda tedavinin gerekliliği, ishali ve ağrıyı birlikte ele alarak bedenini zayıf düşmesini önlemek için düşünülmüştür.	Tıp
299	166a/3	"Kimad", "k" harfinin kesriyle, bir organın üzerine sıcak bez parçaları koymaya denir.	Terminoloji
300	166b/1	Bu durumda, zımadın da sıcak olması gerekir, özellikle soğuk maddeler olduğunda.	Tıp
301	166b/2	"Kündür-i zıkr" kırmızı olanı günlük ve "su'd" topalak dedikleri köktür.	Terminoloji
302	166b/3	"Zaḥrū's-şıbyān'da "Zaḥīr", kapalı "z" ve noktasız "ḥ" harfleriyle yüreği sürmek anlamına gelir.	Terminoloji

303	167b/1	Doğum sırasında yazıldığı üzere, ebeye bebeğin makatını parmakla kontrol etmesi gerekliydi. İhmal edilmesinden kaynaklanması halinde, lavman yapılması yeterli olur.	Tıp
304	167b/2	Dişlerin tamamı, balgamlı rutubetten meydana gelir. Ancak bazılarının rutubeti yoğundur, bazılarında ise kuruluğa eğilim vardır. Bu nedenle, farklı oldukları belirtilmiştir. Safranın keskinliği ve sevdanın soğuk ve kuru yapısı hayata zarar verici olduğundan, bu özelliklere sahip maddelerden canlılık ortaya çıkmaz. Kan ise organların başlıca besin kaynağı olduğundan, doğa onu besinden başka bir yere yönelmekten korur. Bu yüzden kanın maddesi balgamsı olur.	Tıp fizyoloji
305	168a	Ve öfkeli, kötü huylu olmak gibi ve onların benzeri belirtileri.	Diğer
306	168b	Bu kitaba yönelik olarak, eserleri hakkında söz söyleyen değerli kimseler, övgüye layık niteliklere sahip olanlar, birkaç kez bildirildiği üzere, tekrar ifade olunur ki fakir yazar, her konuda İbn Sinâ'nın hikmet dolu sözlerini benimsediği gibi, diğer İslam hekimlerinin de şifa kalemiyle yazdıkları durumları gücüm ve kapasitem nispetinde aktarmaya gayret ettim. Onların üstün ilim sahasına laf atan cahilleri engelleyip onları susturmak ve halka gerçek durumu bildirmek içindir.	Diğer
307	169b	"Kanteryun" iki sınıftır: küçük ve büyük olarak adlandırılır. Ancak genelde küçük olan kastedilir. Aynı şekilde dut da iki sınıftır, bu bölümde hangisi bulunursa o kullanılır.	Diğer
308	170a/1	Bu hastalık omentumda ortaya çıktığında, üzerinde bulunan peritonun açılması gerekir. Üzerindeki karnın üst yan kısmı dursun, omentumun nefesi, bağırsağı muhit etmişken ne yolla çıkış mümkün olur denilirse yaratılışı geniş olmakla gevşek durur, o yol ile çıkması mümkün olur, demişler.	Tıp, tedavi
309	170a/2	Hazret-i Fârûk Ekrem [Hazreti Faruk Ömer], o yüce halife (Allah ondan razı olsun) tarafından rivayet edilmiştir ki, sahabelerden biri (Allah onların hepsinden razı olsun), ezan okunurken sesini çok yükseltirdi. Hazreti Ömer ona, "Sesini çok yükseltme, zira aşırıya kaçmak hastalığa sebep olabilir" buyurmuştur.	Din
310	170b	<i>Telvîh</i> müellifi 'Allāme Hucendî (Allah ona rahmet etsin) şöyle der: "Eğer o cisimleri hakikati üzere bilmek istersen karnın derisini, altında olan dış tabakayı, karın adalesinin üstünde bulunan sekiz kası, karnın üst yan tarafında [hipokondrium] bulunanların ilavesi ile alt kısmında olan sekiz kası, bunları saran ince zar ve peritonu bilmeli". Onların araştırmalarına göre, mide ve bağırsakların üç önemli zarı olup bunlar: omentum, periton ve adaleyi saran zar [fasya]'dır.	Tıp, anatomi
311	171a	Bağırsak ve zarını şişiren yel, iç tabakayı gererek yırtar. Belirtisi, bu gazın iç tabaka ile dış kısım arasında görülmesidir Hareket ettiğinde veya nefes tutulduğunda daha belirgin hale gelir. Üzerine bastırıldığında ya da sırtüstü yattığında içeri girip kaybolur.	Tıp
312	171b	Genellikle Avrupalıların "kara gına" diye övdükleri bitkidir.	Diğer
313	172a	Damar çatlayıp deri altına kan birikmesine "anevrizma" denir; "y" ve "n" harfleriyle yazılır, fakat başka bir dilden alınmış olduğundan doğruluğu şüphelidir.	Tıp, terminoloji

314	175a/1	Hummā ve diğer yönleriyle de çeşitli sınıflara ayrılır. Bazıları önce iki kısma ayırıp, eğer ateşin nedeni hastalığa bağlı ise buna "hum mā-yı marāz" derler, eğer hastalık ateşe bağlı ise buna "hum mā-yı 'arāz" derler. İbn Sinā, bu gibi hallere tabibin uğraşmasının fayda sağlamadığını söylemişken 'Allāme Kāreşī, <i>Mūceẓ</i> 'de önce bu şekilde sınıflandırmıştır. Bu metne uğraşan bazı cahillere sorulsa, "Hum mālar ikidir" derler.	Tıp, terminoloji
315	175a/2	Sebebe göre harici ve bedeni olmak üzere ikiye ayrılır. Beden harici olanlar "bāvī" ve "vāhl", bedeni olanlar da "vāsl" ve "sābık" olmak üzere ikiye ayrılır.	Tıp, terminoloji
316	175b	Ruhun etkisine göre hum mā günlük doğal ateş, günlük hayvani ateş ve günlük nefsanî ateş olarak üç kısma ayrılır. Eğer ateşin sebebi kötü hazımdan önce gelen bir durum ise "doğal günlük hum mā" olur. Eğer öfke ve vehim gibi sebepler önceden gelirse "hayvani günlük hum mā" denir. Eğer fikir ve seher gibi durumlar etkiliyse "nefsanî günlük hum mā" denir. Bu sınıflandırma ince bir ayrımdır.	Tıp, terminoloji
317	176a	Bu eserde okuyanına saygıyla ifade eden, çok sayıda ince manalar olup özellikle kitabın telif sebebi, mahmude maddesinin vücuda etkisini belirtmekten ziyade anlaşılması kolay olanlardan yararlananların bundan memnun olacaklarına dair güzel haberdur.	Diğer
318	177a	Sa'id Fārisī'in soğuk ve rutubetli bir kamlık olduğunu, usaresinin etkili soğutucu etkisi beyne ulaştığında hastalığı giderdiğini söylediği 'Allāme tarafından aktarılmıştır. Ama, bu harflerin sahibi fakir, kabul dairesi ile şifa bulma bahçesine girmeyi niyaz eder.	Tıp
319	177b	Üzüm şirasının kaynarak sirke olması da bu kabildendir. Fakat, ona aşırı bir hararetin hakim olması nedeniyle özgün yapısı bozulmuş ve başka bir şekle dönüşmüştür. Ancak, çocukların bedenlerindeki kanın kaynaması böyle aşırı bir hararet etkisiyle başka bir yapıya girmez, yalnızca nem ve fazlalıklarını ayırır ve geriye saf ve temiz kalır, nitekim bu şekilde belirtilmiştir.	Tıp
320	178a	Yani, tabiat, dış ve iç sebeplerden bağımsız olarak bedeni düzeltmek için o faaliyete yönelir, ancak bir harekete geçiriciye ihtiyaç vardır.	Tıp
321	178b/1	Türkçede sivilce demek olan buşurun çeşitleri ve yapısı ile birlikte şişlikler ve çıbanlar daha sonraki bölümde zikredildi.	Terminoloji
322	178b/2	Çiçek hastalığı beyaz olmakla hafif geçeceği manasına gelmez, nitekim bu satırlarda belirtildi.	Tıp
323	179a/1	<i>Külliyāt şarihi Mesīhī Kitāb-ı Evvel</i> 'de, ikinci bölüm şerhinde, şişlerin köşeli olmasının yuvarlak olmasından daha hafif olduğunu iddia etmiş, fakat incelemesi tıbbı dayanmadığından ayrıntılı açıklamadan kaçınıldı.	Tıp
324	179a/2	Zira, [hastalıktan] önce gelen hum mā sıvı miktarını belirlemek için olmakla bedenin iyileşmesine yardımcı olur. Ancak, önce hastalık ortaya çıkıp sonra hum mā geldiğinde, maddeden sonra çürümeye başladığında, kalıntıların bulunduğu veya madde dışı bir iltihap olduğuna işaret eder, bu, zararlı olur.	Tıp
325	180a	Muhammed bin Zekeriyā'dan rivayet edilmiştir ki, çiçek hastalığına yakalanan bir kişi Hintli, "kadı şarabı" içse, bedeninde dokuz tane sivilce varsa onuncusunun çıkma ihtimali yoktur, demişlerdir. Yani, kadı şarabının faydası hakkında abartıda bulunmuşlardır. Kadı [şarabı] meşhurdur, ona ayrıca kedez de derler.	Tıp, terminoloji
326	180b	Bu iki hastalığın çıkmasında zorluk olmayıp hızlı çıkan korkusundan vehme yorulur.	Tıp

327	181a/1	Bu durumda ciğerlere yayılmadığında onu üşütmesi uzak bir ihtimal olup göğüs ve bağırsakların doğası soğuk olduğundan, bu yatkınlıklarını belirtmek için ifade etmişlerdir.	Tıp
328	181a/2	Bu yazının sahibi, kitaplar aleminde gınaşırı gelen hummaya (ḥummā-yı ḡibba) yakalanarak harareti gidermeyi başarır. Soğuk içecekler yoldaşı olmakla hararet nöbeti sırasında Seyyid İsmā'il'in tayini ile kilerinden çok soğuk su içirdi, midem doldukça kustum ve o yol ile hararet geçti. Cehennem'in ateşine benzetilen ḥummā ateşinden kurtulmaktan ziyade sıtmadan sonra dahi verdiği rahatlığı yaşadım.	Tıp
329	183b	Kamıştan kastedilen, Fars kamışı denilen kamış olduğu <i>Ḳanūn</i> 'da açıklanmıştır.	Diğer
330	184a/1	Şişlikler ve sivilceler beden'in belirli bir organda olup olmadığı itibarı ile genel veya özel olarak ayrıldığı basit ve bileşik olarak da sınıflandırıldığı defalarca anlatıldı. Bu bakımdan verem, bileşik hastalıklardandır; burada organın kötü mizacı, ciltte yarılma bileşik hastalıklarda söz konusudur. Sivilce de bunun cinsinden olup onun küçük bir türüdür.	Tıp
331	184a/2	Sivilceler de çiçek ve kızamık gibidir, fakat bu durumda ateş görülmez ve tüm bedene yayılmaz. Diğer organlarda görülmesinde de farklar vardır, özellikle yararlı buluna.	Tıp
332	185a	Yakma kağıdı [Ḳırtās-ı muḥrik] artık bulunmamaktadır, zira eskiden Mısır diyarında tuzak kamışından kağıt yapılmış. Yakma kağıdı, bunun yanmış olanına denir. Bu kitapta bunlara benzer şeyler bulunmadığı için bedelini koysunlar diye hatırlatılmıştır.	Diğer
333	185b	Mālā yasa' u'da tuzlu toprak kayıt altına alınmıştır.	Diğer
334	186a	Boyunda, meni yollarında ve memelerde de olduğu daha önce bilinmişti.	Tıp
335	186b/1	Fūceṣlā, başka bir dilden olduğu için gerçek anlamı kesin değil, ancak kulak arkasında bulunan bezlerin veremi anlamına geldiği sanılmaktadır.	terminoloji
336	186b/2	"Halazun", "h" ve "l" harflerinin üstün herekesiyle okunmasıyla tertip edilmiştir, gelincik olarak bilinen hayvana derler.	terminoloji
337	187b	Olanı çocuklarda ortaya çıkar ve tedavi edilebilir.	Tıp
338	190b	Vebā, kısa ve uzun şekilde telaffuz edilerek en açık anlamıyla genel hastalık manasına gelir.	Tıp, terminoloji
339	191a	Mukaddes Mekke (Allah ona şeref versin) hakkında ihtilaf olup İmām Suyūṭī (Allah ona rahmet eylesin), Mekke'ye girmenin caiz olduğunu ve bunun yedi yüz kırk dokuzda gerçekleştiği yazılmıştır. Hazreti Ömer'in (Allah ondan razı olsun) adaletli yönetim döneminde de Medine'-i Münevvere'de sadece vebā olayının olduğu rivayet edilmiştir.	Tıp, din
340	192a	Bilinsin ki, yeryüzünün yüzeyi ve yerin derinliklerinde yer alan ateş küresine kadar olan hava küresi dört tabakaya ayrılmış olup bu tabakaların belirlenmesinde bilginler ve hekimler arasında ihtilaf olmuştur. Ancak, onların açıklamalarında en çok kabul gören görüşe göre; birinci tabaka yeryüzüne yakın olup, vebā ile temas halindedir. Bu tabaka, güneşin ve diğer gezegenlerin ışınlarının etkisiyle yerden yükselen duman, toz ve sudan çıkan buharla karışarak yoğunluk kazanır ve sıcaklık, soğukluk, ışık ve karanlığı kabul eder. Buna	Diğer

"nesīm ālemi" veya "gece-gündüz küresi [‘ālem-i nesīm ve küre’-i leyl ü nehār]" denir. İkinci tabaka "zemherir küresi [küre’-i zemherīr]"dir; bu tabakada buharlar toplanır ve bulutlar, gök gürültüsü ve şimşek bu tabakada meydana gelir. Üçüncü tabaka ise "sıcak hava tabakası [havā’-ı hārrdur]"dır; dumanlar burada birikerek yıldızlar, kuyruklu yıldızlar, mızraklar, direkler ve diğer göksel şekiller bu tabakada ortaya çıkar. Dördüncü tabaka ise ateş küresine bitişik son tabakadır ve buna "saf hava [havā-yı şırf]" denir. Ancak bazıları, kuyruklu yıldızlar, mızraklar, direkler gibi göksel şekillerin de bu tabakada oluştuğunu ve bu havanın dumanla karışık olduğunu ileri sürmüşlerdir. Doğrusunu Allah Teâlâ bilir.

341	194b/1	Gün doğana kadar.	Diğer
342	194b/2	Aslında, yatsıdan sonra gün doğana kadar kış gibi hüküm sürer. Sonrasında ilkbahar mevsimi gibi olur ve akşama yakın ise yaz günü gibi sıcak, ardından güz günleri gibi ılıman olur.	Diğer
343	196b/1	"Vaḥz", devamlı dürtmeye denir.	Dil
344	196b/2	Fenadan kasıt, mutlak ölümdür.	Diğer
345	196b/3	Yani, doğru haber veren [Peygamberimiz] ona salāt ve selam olsun, dualarının hayırlı olması kesindir; bu yüzden vebā ve savaş yolunda vefat etmenin gerekliliğinden bahsetmişlerdir.	Din
346	197a	Eğer sorulsa ki büyük muhaddislerden nakledildiği üzere çıkmakta sakınca olmadığı gibi, girişte de sakınca yoktur denilirse, bu durum çıkmanın zararlı olmasından dolayı men edilmiştir, çünkü girmede tehlikeye kendini atmak görünür olduğu için yasaklanmıştır. Çıkışta ise tehlikeden korunmak ve öfkeye karşı dikkatli olmak gerektiği açıktır, denir.	Diğer
347	197b	Nitekim mağara arkadaşı, dost ve sadık, güvenilir Ebū Bekir Şiddīk (Allah ondan razı olsun), Sevr mağarasına girdiklerinde mağaranın deliklerini kapatmışlardı, bu da tehlikeden korunmanın gerekliliğini kanıtlar ve benzeri durumlar çoktur.	Din
348	198a/1	Şefkatli olmanın yasaklanmasındaki maksat nedir denilirse, cevap olarak şu denir: Peygamber Efendimizin (ona salāt ve selam olsun) kaçmayı yasaklama sebebi, kaçanlara ve kalanlara şefkat göstermesiyle ilgilidir. Mesela, kaçanlar seferin zorluklarından hastalanabilir ya da bu durum, mizacına etki edip yolculuk sırasında hastalanıp vefat etmesine neden olabilir. Bu nedenle, onların inancı da bozulabilir. Kalanlar ise hastalığa yakalandıklarında tedavi ve defin gibi hizmetleri yerine getiremeyebilir, ayrıca o diyarın perişanlığına da sebep olabilir.	Din
349	198a/2	Kural, "konuşmada olumsuzluk ile şart bir araya gelirse şart olumsuzluğa döner" kuralı herkes tarafından bilinmez. Tıbben de bu kuralın açıklanması uygun olmadığı için son güne ertelendi.	Diğer
350	198a/3	Şam bölgelerinin sınırları Ramle'den Fırat Nehri'ne kadar belirlenmiştir, Bağdat toprakları ve Rum memleketlerinin de sınırları sabittir.	Diğer
351	204a	Kısa süreli başka bir yere gidip orada yaşamının engelleri ve zorlukları birkaç şekilde düşünülür. Örneğin, o hastalık tüm yerlere yayıldığında, gidilecek yerde de aynı hastalık olduğunda, yer değiştirmek anlamsız olur ve zahmetinden başka bir faydası olmaz. Ayrıca, hukukuna riayeti gayet lazım olan büyük nimet sahiplerini ya da canınızdan kıymetli dostlarınızı terk etmek ya da evi, yurdu terk edip	Tıp, diğer, din

gitme zahmetinden korunmak tevekkül ile olur. Ancak, kainatın zerrelere Allah'ın hikmeti ile kudretinde korunmuş olup O'nun yüksek iradesi olmadıkça zarar veya fayda mümkün değildir. Bunun için, içtenlikle kalben inanmak gerekir ki "eğer yardım etseydim böyle olmazdı" diye düşünülmesin. Allah, doğru yola iletendir.

352	205a	Taşköprizade merhumun risalesinden nakledilmiş olup İmamın hangi telifinden alındığı bulunamadı.	Tıp
353	206a	Mürr-i safi, ölüyü çürümekten ve bozulmaktan korur, kurutulmuş et gibi görünen ölü, mürr-i safi ile tedavi edilmeye uygundur.	Tıp
354	210b	Harseg, genellikle çocukların oynadığı bir tür oyundur.	Diğer
355	214b/1	Büyüme yaşı, çocukluk yaşı ve gençlik yaşı olarak da adlandırılır. Hekimler, çocukların ve gençlerin farkını göz önüne alarak önce çocukluk terimini kullanmanın gerektiğini tartışmalarında ifade etmişlerdir.	Tıp
356	214b/2	Vücut ısı ve doğal nemin tanımında Galen ile büyük filozof Aristo arasında ihtilaf vardır; Aristo'nun görüşü tercih edilmiştir ve detaylıca açıklanmıştır.	Tıp
357	215a/1	"Eṭ- tufūliyye" [çocukluk], "lam" harfinden sonra "ya" ile yazılır ve "ya" olmadan da kelime kullanılmaktadır.	terminoloji
358	215a/2	Bu durum, dimağların rutubetinden kaynaklanıp dimağları dahi o çeşit bulunduğuna delalet eylediği yerinde ispatlıdır.	Tıp
359	215b	Açık ve anlaşılır dilde, "rehaḡ" buluḡa yakın olmak anlamında olup ergin olan kişiye "ālem" veya "gulamlık yaşı" tabirinin kullanılması daha fasih olur.	terminoloji
360	216b/1	Her ne kadar çevremizi saran hava, buharlar ve dumanlarla karışmış olup soğuk olarak kabul edilse de asıl sıcaklığı ve güneş ile yıldızlardan elde ettiği ısı nedeniyle böyle olması imkansız kabul edilmiştir.	Diğer
361	216b/2	Ecel kelimesi, sözlükte bir şeyin süresi veya sınırı ve sonu anlamına gelir, "ihtiram" kesilme anlamında olup, bir şeyi tamamen kesmeye denir.	Dil
362	217b	Önceden belirtilen maddenin bozulması ile burada açıklanan arasındaki fark açıkça görünmektedir.	Diğer

*Anlaşılmayı kolaylaştırmak için dua çevirileri yuvarlak parantez içinde verilmiştir.

**Metnin daha iyi anlaşılabilmesi için tez sahibinin yapmış olduğu ilaveler köşeli parantez içinde verilmiştir.

[1B]

Bismi'llāhi'r-Raḥmāni'r-Raḥīm

¹Yā vāḥiden lem yetteḥiz şāḥibeten velā veled - ve yā şameden⁹ lem yelid ve lem ²yūled¹⁰ - ve lem yekun lehu kufuvven eḥad¹¹ - lā tezernā ferden ve ente ḥayr-³ u'l-vārisīne¹² - verzuḡnā bi'l-evlādi's-şāliḥīne'l-mu'ammerīn ve metti nā ⁴bi's-sa'ādeti'd-dīniyyeti ve'd-dünyeviyyeti ecma'īne¹³ - va'fu'annā v'aḡfir lenā ⁵verḥamnā ve ente¹⁴ erḥamu'r-rāḥimīn - bi-ḥurmeti men erseltehu bi'l-ḥayr ⁶i'l-avferi - ve a'ṭeyytehu ma'a'l-maḡām faẓīlete'l-kevser - ve ca'alte a'dā' ⁷el-baḡdā'i'l-ebteri - fe-yā vācibe'l-vucūd - ve yā fāyīze'l-cūd - ⁸ve yā ḡāyete kulli maḡşūdīn - avşil ileyh selāmenā bi-şerāyifi's-şalavāti ⁹ve kerāyimi't-taḥiyyāti - ve 'alā ālihi ve aşḡābihi ve't-tābi'īne ecma'īn - ¹⁰mā dāreti's-semevāt 'ale'l-arḡeyni¹⁵ - emmā ba'd 'ilm-i tıb eşref-i 'ulūmdan ¹¹olduḡı 'aḡlen ve naḡlen sābit olmuşdur zīrā 'ulūmuñ şerefi ¹²mevzū'īnuñ şerefi ve maḡşūlinūñ 'uẓm-ı ḡadarı ile ma'lūm olur ¹³'ilm-i tıbbuñ daḡı mevzū'ı eşref-i 'ālem-i ekvān olan ebdān-ı insān olub ¹⁴her 'aşr u evān ve her diyār u büldānda benī ādemūñ ol fenn- i celīle ¹⁵eşedd ihtiyāc ile muḡtāc olduḡları sābit ve āşikār olduḡı cihetden ¹⁶'ilm-i ilāhīden soñra 'ilm-i tıb 'ulūmuñ eşref ve enfa'ı olduḡı vāzılı ve 'ayān ¹⁷oldı anuñçün ümem-i sālīfe ve lāḡiḡa ḡıyāsāt-ı şāḡiḡe ve tecārüb-ü ¹⁸müstakīme ile şınā'at-ı tıbbuñ faẓīlet ve celāleti ve 'uluvv-i ratbesi bābında

DK-[1b]

El-iktibāsu sū'ī en yuḡdamine'l-kelāme şey'en mine'l-Ḳur'āni evi'l-ḡadīsi lā 'alā ennehu minhu ve lā be'se bi-taḡyīrin yesīrin fī'l-lafzi'l-muḡtebesi li'l-vezni ev ḡayrīhi bi-ḡaysu lā yaḡrucu'l-ma'nā el-lāyīḡu bi-celāleti'n-naẓmi's-şerīfi evi'l-ḡadīsi ilā mā lā yelīḡu iktibāşuñ 'inde'l-fuḡūl ta'rīf ve tavşīfi¹⁶ ma'lūm olduḡdan soñra resm-i ḡaṡṡa 'ārif olan dānā ḡatında bu münācātda

⁹ Dua: "Ey tek olan, eşi ve çocuḡu olmayan! Ey her şeyin (ona) yöneldiḡi !"

¹⁰ İhlas Suresi, 112/3, " O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası deḡildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuḡu deḡildir)."

¹¹ İhlas Suresi, 112/4, "Hiçbir şey O'na denk ve benzer deḡildir."

¹² Enbiya Suresi, 21/89, " Beni tek başıma bırakma. Sen varislerin en hayırlısısın"

¹³ Dua: "Bizi, uzun ömürlü, iyi evlatlarla mükāfatlandırdın ve bize hem dini hem dünyevi saadet ile mutluluk verdin."

¹⁴ Bakara Suresi 2/286, "... Bizi affet, bizi baḡışla, bize acı!..."

¹⁵ Dua: "Merhametlilerin en merhametlisi - gönderdiḡin en hayırlı kişı ḡürmetine - ona Kevser makamının faziletini verdin - ve düşmanlarını yersiz yurtsuz kıldın - ey varlıḡı zorunlu olan - ve ey cömertliḡi bol olan - ve ey her maksadın gayesi olan - ona selamlarımızı en şerefli salavatlar ve en deḡerli tahiyyatlarla ulaştırdın - ve onun ailesine, aḡabına ve tüm ona baḡlı olanlara."

¹⁶ " (alıntı yaparken) Bir konuşmaya/yazıya hadis veya Kur'an ayetlerinden bir kısmını sanki kendi sözüymüş gibi dahil etmek deḡru deḡildir. Hadis veya Kur'an ayetinin şerefli üslubuna uygun olmayan anlam deḡişikliḡine

vāki' olan tağyīr-i yesīr medhūl olmaz.

[2A]

¹icmā' eyleyüb, şerāyi' ve düvel-i müteḥālife ol umūra şehādet eylediler ²ve daḥı ol fenn-i şerīfi enbiyā' -i 'uzām 'aleyhimi's-şalavati ve's-selām ³isti' māl buyurub evliyā ve etḳıyā anlara iktidā eylediler. Ez-cümle ⁴ḥazret-i kelīm rabb-i raḥīm 'alā nebiyyinā ve 'aleyhi't-taḥiyyeti ve't-tekrīm ⁵devā tenāvülinden a'rāz ve dārūyī tevekküle teşebbüs ile intizār-ı ⁶def'-i emrāz buyurduklarında ṭaraf-ı bārī pīr-yādın celle nia'mā' uhu ⁷"*eturīdu an tebtule ḥikmeti bi-tevekkilke 'aleyye yā Mūsā men evda 'a'l-menafi 'a'fi ḥāzih* ⁸i'l- 'akākīr"¹⁷ ḥiṭāb-ı ḥikmet-i nişābı vārid olduğu kütüb-i mu'teberede ⁹muşarraḥdur kezālik kibār-ı aşḥābdan İbn Kuteybe'den raḍıya'llahu anh ¹⁰isnād-ı şaḥīḥ ile mervīdür ki enbiyādan bir nebiyyi şerīf 'aleyhi's-şalavati ve's-selām ¹¹ḥālīku'l-ḳuvā ve'l-ḳader der-gāh-ı re'fet penāhına za'findan şikāyet itmekle ¹²ṭaraf-ı ḳādir lā-yuzālīden "*en aṭbuḥa el-laḥme bi'l-lebeni ve kullhumā fe-inne'l-ḳuvvete* ¹³*fthimā*" vārid oldu ya'nī "lüḥūmdan birinūn ta'yīni ile anı sūd ile ¹⁴ṭabḥ idüb isti'māl ile anlarda ḳuvvet muḳarrerdür" deyü vaḥy-i ilāhī vārid ¹⁵oldı Rabbü'l-'ibād celle şānuhu insāna laḥm ve lebensiz ḳuvvet virmege ¹⁶ḳādir iken ol-güne esbāba ta'līḳ buyurulmak esrār-ı rubūbiyyete maḥmūldur ¹⁷ve daḥı faḥr-ı 'ālem ve ol ṭabīb-i envā'-i 'ilel ve elem şallā'llahu 'aleyhi ve sellem ¹⁸"*el- 'ilmu 'ilmāni 'ilmu'l-ebdān ve 'ilmu'l-edyān*"¹⁸ buyurub 'ilm-i ebdānı 'ilm-i ¹⁹edyāna taḳdīm ile edyān şihḥat-i ebdānsız ḳā'im olmadığına işāret-i ²⁰aliyye ve aḥādis-i 'adīde ile müdāvāta tenbīh-i şerīf buyurmuşlardur ²¹ve yine kibār-ı aşḥāb-ı güzīnden Usāme bin Şureyh'den mervīdür rıdvana'llahu ²²'aleyhimi ecma'ın ol 'alīlān-ı ümmet-i ḡamm-ḥārī 'aleyhi's-şalavati ve's-selām ²³"*tedāvav i'bādallahi fe-innallahe lem yeḍa' dā'en illā vaḍa'a lehu devā'en ḡayre dā'in* ²⁴*vāḥidin ve huve'l-heremu*"¹⁹ rivāyet-i uḥrāda "*tedāvav fe-innallahe lem* ²⁵*yeḥluk dā'en illā ḥalaḳa lehu şifā'en illā es-sām*"²⁰ buyurulmuş sāmıdan murād mevtdür

yol açmamak kaydıyla alıntı yapılan sözcüğün vezni veya başka bir açıdan küçük bir değişiklik yapılması sorun teşkil etmez. Ancak edebiyat ustaları açısından bir alıntının anlam ve ifadesinin o alıntının yapıldığı kaynağın şerefine yakışmayan bir hale getirilmesinin yanlış olduğu"

¹⁷ "Bana tevekkülünle hikmetimi geçersiz kılmak mı istiyorsun ya Mūsā, bu ilaçların içine yararları yerleştiren kimdir?"

¹⁸ Hadis-i Şerif: "İlimler ikidir; biri bedenler ilmi, biri dinler ilmidir." Âmirî'nin eserinde, bu ilimler sınıflamasının Hz. Ali'den nakledildiğinden söz edilmektedir (el-İ'lām bi-menākibi'l-İslam, s. 201, akt. Akpınar, 2023, s. 10). Bunun yanı sıra Hadis-i Şerif ve İmam Şâfi'nin sözü olarak veren kaynaklar da bulunmaktadır (Akpınar, 2023, s. 10).

¹⁹ Hadis-i Şerif: "Ey Allah'ın kulları tedavi olunuz, Allah devasını vermediği bir hastalık bırakmaz, biri dışında, o da yaşlılıktır" (El-Abbād, Abdülmuhsin, tsz, c. I, s. 2).

²⁰ Hadis-i Şerif: "Tedavi olun, çünkü Allah, ölüm dışında şifasını yaratmadığı hiçbir hastalık yaratmamıştır" (Ebî el-Kāsim Süleymān bin Ahmed et-Taberānī, 1983, c. XI, s. 122).

DK-[2a]

Bu haber-i laṭīfūn ḡonçe' -i ṭayyibe-i nübüvvetten, 'aleyhiş-şalavati ve's-selām, şadır olduğunda ihtilāf olunub ba'z rüvāt-ı kelām-ı kibār olmak üzere rivāyet itmişlerdür, ammā sıkkāt-ı muḥdisin ḥadīs-i şerīf olduğına zāhiblerdür. (17-19)

[2B]

¹ve "kāle 'aleyhi's-selām inne li-küllü dā'in devā'un fe-izā eşābe devā'u'd-dā'e berī'e ²bi-izni'llahi Te'ālā"²¹ * ve "kāle 'aleyhi's-şalavāti ve's-selām "mā nezzele Allahu min dā'in ³illā ve enzele lehu şifā'en 'alimehu men 'alimehu ve cehilehu men cehilehu"²² ve bunların ⁴emsāli aḥbār-ı laṭīfe kütüb-i aḥādīs-i şaḥīḥada muşarraḥdur 'ale'l-ḥuşuş ⁵ol rahmet-i 'ālem ve 'ālemyānuñ 'aleyhi ve 'alā ālihi ve aşḥābihi mine's-şalavāti ezkiḥā ⁶"ed-devā'u mine'l-kader"²³ buyurdıkları fenn-i mübarek tıbda şübhesi olan ⁷aḥmakların cemī' şübühātının def'ider ve ba'z selef-i şāliḥin daḥı ⁸"el-'ilmu 'ilmāni 'ilmu't-ṭabī'ati ve 'ilmu's-şerī'ati"²⁴ dimişlerdür ve hükemā daḥı "meṭālib ⁹iki nev'dür biri ḥayr ve biri lezzetdür, bunlar bedende şihḥat olmadıkça ḥāşıl ¹⁰olmaz" didiler. Fī'l-ḥaḳīka ebdānda şihḥat olmadıkça 'ibādet bulunmayub ¹¹sa'ādete neyl müşkil olduğundan mā'adā lezzet-i bī-beḳā' dünyā daḥı bulunmaz ¹²'ale'l-ḥuşuş e'azz-ı meṭālibden olan tenāsülde daḥı tekāsül bulunur, zīrā ¹³dünyā için lāzım olan lezzāt ve āḥiret için ehem-i mühimmātdan olan 'ibādāt ¹⁴ve ḥayrāt taḥşili elbette şihḥat-i ebdān ve selāmet-i ezhān ile olur. Vācib ¹⁵ül-vücūd'un cellet kudretü elṭāf-ı behiyyesinde şihḥatden ziyāde ni'met olmaz ¹⁶fī'l-vāḳi' insān beden ile nefsdan mürekkeb olmağın ikisinin daḥı kemāli ḥuyūt ¹⁷ve şihḥat ile müyesser olur ki anların ḥıfzına ve maraz 'arız olduğda izālesine ¹⁸'ilm-i tıb kāfī belki insāna 'aid olan dünyevī ve uhrevī menāfi'nün cümlesine ¹⁹vafīdūr, zīrā fā'ide'-i şihḥatden mā'adā bu 'ilmle ḥaḳāyık-ı eşyāya ma'rifet ḥāşıl ²⁰olur. Evvelā teşriḥden ebdān-ı insānda munderice olan 'acāyib şun'-ı ²¹bārī idrāk olunub, ḥıfz-ı şihḥat ve izāle'-i maraz cihetiyle nebātāt ve ḥayvānātuñ ²²ṭabī'atlarında vedī'a kılınan esrāra

²¹ Hadis-i Şerif: "Her hastalığın bir ilacı vardır. Hastalık, ilaç hastalığa isabet ederse Allah'ın izni ile iyileşir." (<https://www.islamweb.net/ar/library/content/53/6637/%D8%A8%D8%A7%D8%A8-%D9%84%D9%83%D9%84-%D8%AF%D8%A7%D8%A1-%D8%AF%D9%88%D8%A7%D8%A1-%D9%88%D8%A7%D8%B3%D8%AA%D8%AD%D8%A8%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%AF%D8%A7%D9%88%D9%8A#:~:text=%D9%84%D9%83%D9%84%20%D8%AF%D8%A7%D8%A1%20%D8%AF%D9%88%D8%A7%D8%A1%20%D9%81%D8%A5%D8%B0%D8%A7%20%D8%A3%D8%>)

²² Hadis-i Şerif: "Allah ne hastalık indirmiş ise onun için şifa da indirmiştir; onu bilen bilir, bilmeyen bilmez" (Celāleddīn 'Abdurrahmān bin Ebū Bekir es-Suyūfī, 2003, c. I, s. 319).

²³ Hadis-i Şerif: "Deva kaderdendir" (El-İmām Celāleddīn 'Abdurrahmān b. Ebū Bekir es-Suyūfī, tsz, c. II, s. 159).

²⁴ "İlimler ikidir; biri tabiat ilmi ve biri şeriat ilmi."

vuķūf tahşil olunmağla ḥakīm-i mutlaķuñ ²³ cellet-i ḥikmete ferdāniyyetine ve vahdāniyyet ve kemāl-i ķudretine taşdıķ ḥāşıl olub ²⁴ sa‘ādet-i ‘uzmāya neyl-i küllī bulunur ve ṭabībūñ kendüye ‘ā‘id olan nef‘-i küllīden ²⁵ mā‘adā ğayra daḥı menafi‘-i celīlesi vāsıl olmağla, sā‘ir nāsdan efdaliyyeti

DK-[2b]

Selāṭīn-i cihād-ı āyīn-i ‘Osmāniyān’dan, ḥalled Allahu ḥilāfetehum ilā yevmi’d-dīn, Sultān ü'l-ğuzāt ve'l-mücahidīn, kāhirü'l-kefereti ve'l-müşrikīn Sultān Süleymān Ḥān ‘aleyhi'r-raḥme ve'l-ğufrān ḥazretlerinüñ iş‘ār-ı ḥikmet-şi‘ārları arasında “olmaya devlet cihānda bir nefes şıḥḥat gibi” buyurduķları ḥaķķā kelāmü'l-mülūk mülükü'l-kelām faḥvāsını isbāt itmişdür. (10-14)

[3A]

¹ sābit olur, zīrā her bār ‘aṭiyye efdal olsa mu‘ṭisi daḥı efdal olur ² ve ber-emrde aşl olan efdal olduğı şüretde elbette nā‘ibi daḥı efdal ³ olur. Şıḥḥatūñ ise ni‘met-i behiyye olduğı muķarrer ve anuñ fī'l-ḥaķıķa mu‘ṭisi ⁴ cenāb-ı rabbi'l-‘ibāddur cellet ḥikmetuhu. Etıbbā ol şınā‘atdan emr-i ilāḥiye ⁵ iķtidā ile nā‘ib-i menāb-ı ķudret-i ḥaķķ olmuşlardır, ol cihetden “ḥayr ⁶ u'n-nāsi men yenfa ‘u'n-nāse” ²⁵ feḥvāsına mażharlardır, kibār-ı etıbbā‘-i selefden ⁷ bāb-ı veşāyāyı tıbda tavşıye olunan umūr ile a‘āmil olmağla ⁸ muḥtāclardur, gerçi bir ṭabīb her ne-ķadar ḥazıķ olsa, efrād-ı nāsdan ⁹ birinüñ tāzeligini ve cemāl ve kemālını ibķā idemez ve fī zamānına tūl-i ¹⁰ ‘ömr ta‘bīr olunan yüz yigirmi seneye irişdürmege ķādir olamaz, ¹¹ ķande ķaldı-ķi mevti men‘ idebile, zīrā ol emr-i muḥāl ‘uķalādan ¹² birinüñ ḥatırına ḥuṭūr itmez, ammā bir kimse bu fenn-i celīlūñ kavānīn-i ¹³ celīlesine ‘alā-mā-yenbağī ri‘āyet üzere ḥareket itdikde mādem-ķi ¹⁴ ecel-i ṭabībīye menāfı mevti muķteżī olur sebeb-i ḥāricīye müşādefet ¹⁵ bulunmaya bi-emri'llahi Te‘ālā ecel-i ṭabībīsi muķteżāsı üzere mu‘ammer olduğı ¹⁶ şer‘-i mübīne daḥı muvāfiķdur, ‘ale'l-ḥuşūş şıḥḥat ve selāmet ile ¹⁷ geķen ‘ömür elem ve saķāmet ile geķen ‘ömürden vücūh ile mufaşşal ¹⁸ olduğı mübeyyendür, bundan soñra daḥı ma‘lūm ola ķi fenn-i tıb ¹⁹ eşref-i ‘ulūm-i ıztırāriyye olan ‘ulūm-ı siyāsiyye cümlesinden ²⁰ olduğı mu‘ayyen ve müberhendür ķi benī ādemūñ fī külli zamānın ve meķān ²¹ beķāsına medārdur, ḥattā sultānu'l-enbiyā ve şehn-şāhi

²⁵ Hadis-i Şerif: "İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olandır" (Ali B. Hüsamettin el-Muttakī el-Hindi, 1989, c. XVI, s. 171).

meleket²² mā yantıku ‘ani’l-hevā enne huve illā vahyun yuvhī ‘aleyhi mine’s-şalavātī²³ ezkāhā
hazretleri "tūbā li-beledin fīhi sultānun ‘ādilun ve ṭabībun ḥāzīkun ve²⁴ nehrun cārin ve şūḡun
kā ‘imetun"²⁶ buyurmuşlardır, zīrā emākin ve büldāndan²⁵ her birinde nāsuñ cem‘iyyeti elbette
sultān-ı ‘ādile ve ṭabīb-i ḥāzīka

DK-[3a]

Eṭibbā evşāf-ı cemīle’-i beşerden cūd ve kerem ile daḡı müttefiklerdür; zīrā altun ve aḡça i ‘tā
idenlere cevād ıtlāk olunduḡı şer‘an ve ‘aḡlen muḡaḡkaḡ olmaḡla, bi’l-vāsıta şıḡḡati mu‘tī
olanlara daḡı ıtlāk evlā ve aḡrā olur. Ahvāl-i mezkūreyi Kuṭb-ı Şīrāzī ‘aleyhi’r-raḡme *Külliyāt-ı
Kānūn* fenn-i sālisenin hıfz-ı şıḡḡat ve izāle’-i marāz beyān olunduḡı faşluñ muḡaddimesinde
taḡrīr eylemişlerdür. Tafşilini murād idenler ol maḡalle mürāca‘at eylesünler. (üst-üst)

[3B]

¹ve aḡar şuya ve levāzım-ı insāne bulunur ve alınur ve şatılır ve çār-sūya² muḡtaclardur,
‘Allāme Şīrāzī ‘aleyhi’r-raḡme dībāce’-i *Şerḡ-i Külliyyāt-ı Kānūn*’da bu ḡadīs-i şerīfī irād
eyleyüb meşāḡir-i büldān-ı memālik-i A‘cām’dan⁴ Tebrīz şehrinde bu şıfatlar kāmil ve
mevcūddur, ol şehre "Cennetun min⁵ e’l-cinān" dinür deyü Tebrīz’i vāsf eylemişler, ammā
ekrem-i a‘āzimi⁶ bilād-ı Rūm’dan daru’l-ḡilafeti’l-‘aliyye Koşantīniyye ve daru’n-naşr⁷ ve’l-
meymene ile mevşūfa olan Edirne ve dārü’l-ḡilafe’-i kādīmeti⁸ Burūsa’yı behişt-i āsābı görseler
yaḡtemil ki her birini Tebrīz’e tercīḡ⁹ iderlerdi, ‘ale’l-ḡuşuş İstānbül gibi ḡasretü’l-mülūk olan
sevād-i¹⁰ a‘zam ola, al-ḡamdu-li’llahi Te‘ālā zamānımızda şevketlü ve kerametlü pād-i şāḡımız
¹¹Sultān Muştāfā ḡān ḡalleda’llahu ḡilāfetehu ilā inkırāzī’d-deverān¹² ḡazretlerinüñ ber-vechle
zulme rızāyı ḡumayūnları yokdur, nehr-i cārīmüz¹³ daḡı İstānbül’a ḡāricden kemerler gelüb
esvāḡdan ve ekser serāylarda¹⁴ cārī olan şulardan mā‘adā Kāḡad-ḡāne şuyı memdūḡ-ı
‘ālemdür,¹⁵ sūḡ-ı kā’ime ḡōd her semtinde tavşīf ve ta‘dāddan müberrā ve kuş¹⁶ sūdinden
ḡayisi bulunur didikleri nūkte-i ḡüveydādur ve ḡuzzāḡ-ı¹⁷ eṭibbā daḡı mevcūdlardur.

Sebeb-i te’līf-i kitāb Zamīr-i münīr, āyīne-i naḡīr-i ‘arīfān¹⁸ ve ḡāṭır-ı ḡāṭır-i ḡurşīd tenvīr-
i kāmil-āne ḡafī ve pūşīde degildür ki *¹⁹ ḡālīḡu’l-ḡuvā ve’l-ḡader Te‘ālā şānuhu şīnāyi’-i tıbbī

²⁶ Hadis-i Şerif: "İçinde adil bir sultan, hazık bir tabip, akan bir nehir ve kurulu bir Pazar olan ülkeye ne mutlu."

Eserde bu ifadeden Hadis-i Şerif olarak söz edilmekte ve ‘Allāme Şīrāzī’nin *Şerḡ-i Külliyyāt-ı Kānūn* adlı eseri kaynak olarak gösterilmektedir. Acıduman (2017), makalesinde bu konuya dikkat çektiikten sonra bu ifadenin yer aldığı kaynaklar hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir; merak eden bu kaynaḡa baş vurabilir.

ğarâyiz-i nev‘-i beşerde ²⁰maṭbū‘a, belki ṭabāyi‘-i sā‘ir ḥayvānātda daḥı merküze kılmışdır, ancak ²¹insān ol fenn-i şerīfi ṭab‘en ve ta‘allūmen isti‘māl eyleyüb eşnāf-ı ḥayvānāt-ı ²²ṭabī‘at ve ilhāmāt cihetiyle ‘amele getürürler ve ol ‘ilm-i celilūñ evvel ḥudūs ²³ve keyfiyet vücūdunda ihtilāfāt-ı ‘adīde rivāyet olunub, kezālik şahāyif-i ²⁴kütüb ve defātire taḥrīr ve tedvīni ḥuşuşunda daḥı āsār-ı ‘adīde naḳl olunmuşdur. ²⁵Ba‘zılar “ol ‘ilm-i şerīf taraf-ı bārī pīr-yādın celle erbābına vahy ve ilhām

DK-[3b]

Ğarâyiz ğarīzenūñ cem‘tdür ğarīze ğayn-ı mu‘cemenen şoñra rā‘-i mülhmele ba‘dehu mu‘ceme ile ṭabī‘at dimekdür. (19-20)

[4A]

¹ile vücūd-peżīr olduğına” zāhib olub ba‘zılar “tecribe” ve ba‘zılar ²“aşḥāb-ı ‘uḳūle-i şāfiyyeden kıyās ve müşādefet ile ḥuşūle geldi” didiler. ³Bir cemā‘at daḥı “Anı Şīs ‘aleyhi’s-selām, izhār eyledi. Aña vālid-i ‘ālī şānı ⁴Ādem ‘aleyhi’s-selām’dan mevrūs olmuş-ıdı” didiler, bu ihtilāfata binā‘en ⁵Cālīnūs’dan menḳūldür ki *Kitāb-ı Eymān-ı Ebuḳrāt* tefsīrinde “*el-baḥsu fīmā* ⁶*beyne’l-ḳudemā’i ‘an evveli men evcede şınā‘ate’t-ṭıbbi lem yekun baḥsen yesīran*” ⁷ya’nī “şınā‘at-ı ṭıbbı evvel kim icād eyledi deyü ḳudemā beyninde vāḳı‘ olan ⁸baḥs az baḥs degildür taşrīḥi müşkildür” demiş, *Uyūnu’l-Enbā fī Ṭabaḳāt* ⁹i’l-Eṭıbbā nām te’līf-i laṭıfde daḥı kibār-ı mü’ellifin ṭıbbuñ vücūd ve ḥuşūlünde ¹⁰umūr-ı mezkūra cümlesinūñ medḥaliyyeti olduğını beyān itdikleri muşarraḥdur, ¹¹ammā ibtidā ḥāme‘-i dü-zebān ile beyāna getürüb şahāyif-i kütüb ve defātire taḥrīr ¹²ve tedvīn eyleyen sıḳāt-ı eṭıbbā ittifāḳları üzere ebū’l-eṭıbbā ile mükennā olan ¹³Ebuḳrāt’dur ki ol üstādu’l-küll ‘ibād-ullaha menfa‘at içün ol fenn-i şerīfi ¹⁴ḳaleme getürüb bezl ve işā‘at eyledi, andan-şoñra ümem-i müteferriḳadan ol ¹⁵fenne iştiğāl iden erbāb-ı ‘ilm ve kemāl kendü lisānlarından güncāyiş-peżīr ¹⁶ḥavşala‘-i isti‘dādları mertebesi niçe te’līfāt-ı ‘adīde vücūda getürmüşlerdür ¹⁷‘ale’l-ḥuşuş eṭıbbā‘-i İslāmiyye’den Şeyḥü’l-Küll ve fūnūn-ı şettāda pīşvāyi ¹⁸sübül Ebū ‘Alī bin Sīnā ve daḥı sā‘ir fuḫalā ol şınāyi‘-i bedī‘iyyenūñ ¹⁹ḳavānīn-i külliye ve cüz‘iyye ve ḳavā‘id-i nazariyye ve ‘ameliyye ve fevā‘id-i müfredāt ²⁰ve mürekkebāt ve ‘avāyid-i müdāvāt ve mu‘ālecāt ve sā‘ir levāzımātını ‘ale ²¹t-tafşıl tebyīn ve iş‘ār eyleyüb ḥıfz-ı şıḥḥat ve izāle‘-i emrāz ḥuşuşlarında ²²yed-i tūlā izhār

eylediklerinden mā‘adā sā‘ir ḥayvānāta müte‘allika olan ²³aḥvāli daḥı taḥrīr ve beyān eylemişlerdür, şakara'llahu sa‘yehum, ez-cümle *Ḳānūn-ı* ²⁴Şeyḥ-i Re‘īs bir mecmū‘a‘-i bī-hem-tādır ki senāsında şāḥib-i kemāl olanlar lāl ²⁵olmuşlardır, ḥāl bu minvāl üzere iken yine umūr-ı tıbbiyyeden ba‘zīsı

DK-[4a]

‘*Uyūnu'l-Enbā*’da fenn-i celīl-i tıb beş vechle ḥuṣūl-peḏīr olduğunu taḥrīr ve taṣrīḥ eylemişdür. Evvelen ol fennūñ ḳavā‘id-i ‘adīdesinden ba‘zīsı enbiyā‘-i ‘uzāmuñ ‘aleyhimi’s-şalavāt ve’s-selām iḥbārlarıyla bilinmişdür ki anlar daḥı vahy ve ilhām ile vāḳıf olub ḥalka a‘lām eylediler. Sāniyen ba‘z ḳazāya daḥı enbiyā‘-i ‘uzāmuñ ḡayrīda rū‘yāyı şādıḳa ile ḥuṣūl-peḏīr olmuşdur, Cālīnūs kendü veca‘ını def‘ içün rū‘yāsında faṣd ile me‘mūr olduğu gibi, Sālisen ba‘z aḥvāl daḥı müşādefet ve ittifāḳ tārīkiyle bilinmişdür, Andromaḥus’uñ yılan etini tiryāk-ı fārūka ilḥāk itdüğine sebep olan umūr-ı selase gibi, Rābi‘en ba‘z umūr daḥı ḥayvānātın müşāhede olunan ef‘ālden aḥz olunmuşdur, yerekān ve vilādet taşlarının ḥāşşaları ve ihtikān ḥuṣūşu gibi, kısım-ı ḥāmis Rabbū‘l-‘ibād’uñ celle şānuhu maḥlūkātına ilhām ve hidāyeti ile ḥuṣūl-peḏīr olan aḥvāldür ki ol cihetden insān ve ḥayvānāt vāṣıl oldukları menāf‘-ı ‘adīde ekser min an yaḥşādur. (üst-üst)

Andromaḥus tiryākı icād iden ṭabībūñ adıdır. (1-2)

[4B]

¹belki *Külliyāt*’dan ekserī herkes istifāde idecek mertebe muşarraḥ bulunmayub ²ba‘zīsı daḥı bi‘l-iktizā fuṣūl-ı müte‘addide yazılmışdur. Ez-cümle etḫāl-i ³‘acībeti‘l-etvāruñ tıbbā rāci‘ olub her vechle bilinmesi lāzım olan aḥvālleri ⁴mevāzı‘-ı müte‘addidede icmālen beyān olunmuşdur, ol za‘īfu‘l-ebdān ve‘l-ervāḥ ⁵olan ma‘şūmānuñ ‘ilm-i tıbbā ihtiyācları fityān ve şübbān ve kūḥūl ve şüyūḥdan ⁶daḥı ziyāde olduğu muḳarrer iken anlaruñ tedbīrleri ḥuṣūşunda kibāruñ ⁷müstakīl te‘līfleri bulunmadığı zann-ı ḡālib budur ki aḥvālleri bi‘n-nisbe ⁸umūr-ı ḥasīseden olmaḡla tenezzül itmemiş olalar, yāḥūd kibārdan ba‘zī ⁹āsār bulunduḡı şüretde daḥı fī zamānīnā şöḥret-şi‘ār olmayub külliyāt-ı ¹⁰‘ilm-i tıb gibi ol daḥı unutulmuş gitmiş ola ve ḥākeẓā “*yuzḡhebi‘z-zamānu ‘ale‘l-‘ibar* ¹¹*ve yeḡnā el-‘ilmu fīhi ve yedrusu‘l-eser*”²⁷ el-ḥāşıl etḫāl ḥuṣūşında her vechle ¹²ihtimām lāzım iken aḥvāl-i perīşānlarinuñ bi-ḥasebi‘t-tıb intizāmına bā‘is ¹³olur müstakilen bir esere zafer bulunmadığı ecilden nāmıḳu‘l-ḥurūf-ı faḳīr ¹⁴aḥvāl-i

²⁷ "Zaman ibretleri yok eder ve ilim onda yok olur, izler onda silinir."

mezkûreyi fikr itdikce ve eţfâlden ba'zî merzâyı gördükce ¹⁵hâtır-ı feyz-i ma'âsırıma lâyh olurdu-ki anlaruñ haqqlarında Şeyh-i Re'îs'üñ ¹⁶ve sâyir kibâr-ı eţibbânuñ müteferrikan yazdıkları tedbîrâtı feyz-i 'amîm-i ilahî ile celle ¹⁷nia'mâ'uhu cem' ve tertîb eyleyüb lisân-ı Türkîde bir mecmû'a'-i nâfi'a tahrîr ¹⁸eyleyem tâ ki her-kes aĥvâl-i 'ibret-me'âl-i eţfâle vâkıf, belki ekser-i nâs ¹⁹istiĥrâc ve isti'mâline kâdir olub mesâbe-i ekbâdları olan evlâdlarınuñ ²⁰bi-tevfîki'llahi Te'âlâ şıĥhat ve 'âfiyetlerine ve sâ'ir aĥvâllerine muvaffaq olmağla ²¹nef'i 'âmm olub, râhat-fezâyı ĥavâş ve 'âmm ola, egerçi ol nev' ²²şuğla iĥdâm ve bu tavr-ı mühimme ihtimâm, işbu âzürde'-i ta'n a'dâyı ²³beden-hâdd ve mecrûĥ-ı muĥâlib-i mekâyid-i ĥussâd olan Şifâ'î-i maĥzûn ²⁴i'l-fu'âduñ ĥavza'-i istidâdından bîrûn, ve ĥavşala'-i iĥtidârından ²⁵efzûndur, ammâ 'inayet-i bî-illeti Rabbu'l-'ibâde celle şânuhu, istinâd ve i'timâd

DK-[4b]

Ėudemâ anlaruñ ibtidâ zuhûrlarını rûzgâr-ı 'âşif hûbûbunda açılmış meyve ağacı çiçeklerine teşbîh iderler ki bi-emri'llahi Te'âlâ ol şikûfeler ki ekseri mu'riż-ı zevalde bulunmağla dökülür, bâķî ĥalub müsmir olanları ĥâlîl olur. (2-5)

[5A]

¹ile mübâşeret eyleyüb Şeyh-i Re'îs'üñ *Ėânûn*'unda ve sâ'ir zafer-yâb ²olduğum kütüb ve resâ'il-i mu'tebereden tedbîr-i mevlûd ĥuşuşunda bir muĥtaşar-ı ³nâfi'a imlâsına sa'y idüb ba'zî mertebe cem' ve telfîĥ itmiş-idüm. ⁴Lakin 'alâyık-ı rûzgâr ve ĥilâf-ı gerdîş-i gerdûn-ı sitem-kârdan nâşî ⁵cem'iyet-i ĥâtır ĥalel-pezîr olub 'ale'l-ĥuşuş sefer-i ĥayret eser-i Bec ⁶vukû'ından şoñra mümtedd vâķi' olan seferlerde bu faķîr daĥı riyâset-i ⁷ĥabâbet-i orduyı ĥümâyûn münâsebeti ile bir ĥac sene müte'âķıben ⁸"es-seferu kıt'atun mine's-saķar"²⁸ mihnetine mübtelâ olduğum ecilden ĥalb-i ⁹nâ-tüvânuñ cem'iyeti bi'l-küllîye perîşân olmağla 'alâ mâ huve'l-me'mûl silk-i ¹⁰tahrîre irtibât ve intizâm müyesser olmayub o müsvedde olunan ¹¹evrâķ-ı perîşân verâ'-i perde'-i ĥicrânda ĥalmağla üzerine 'anâķib-i nisyân ¹²perdeler çekmişdi, tâ ol zamân sa'âdet aķtaran ki 'inayet-i bî-gâyet-i ¹³rabbânî ve eltâf-ı 'aleyh-i subĥânî mülket-i İslâm'uñ nizâm ve intizâmına ¹⁴ta'alluķ itmekle ufuķ-ı feleki'l-burûc vekâlet-i 'uzmâdan sitâre'-i sa'd vezâret-i ¹⁵kübrâ zuhûr ve maşrıķ-ı salţanat-i mülket-i İslâm'dan

²⁸ Atasözü: "Seyahat, cehennem azabından bir parçadır" (Ebû'l-Fadl Muhammed el-Meydânî, tsz, c. I, s. 344).

āḥter-i naḥt ve devlet-i ¹⁶‘ālem ārā-i ṭulū‘ idüb şebb-i deycūr fitne’-i a‘dā’-i dīn şubḥ-ı nuşret ¹⁷ve feth-i mübīne mübeddel oldı, ya‘nī ber-düstūr-ı āsmān-ı rütbet ve ber-āşaf-ı ¹⁸āf-tāb-ı münakḳıbet, vezāret-penāh, sa‘ādet-i dest-gāh, ğıyāsu'd-dünyā ¹⁹ve'd-dīn, ğavsu'l-İslām ve'l-Müslimīn. **Nazm**

²⁰Huseyn-i ism ve Ḥasen-i ṭal‘at - ‘Aliyyi Murtezā sīret, çihār-yār-ı ḥaşlet - Müsteşār-ı Muştafā Ḥānī ²¹der-gāh-ı felek - ‘unvān-ı dīn ve devletüñ şadr-ı ‘ālī-şānı - ve bār-gāh-ı bülend-i eyvānı - ²²mülk u milletüñ müdebbir ve nıgeh-bānı - vezīr-i ferīşte-i aḥlāk - maḥdūmu'l-vüzerā ²³bi'l-irs ve'l-istiḥkāk.²⁹ **Şi‘r**

²⁴Varise'l-vizerāti kābiren ‘an kābirin - ke'r-rumḥi unbūben ‘alā unbūbi ²⁵Edāma'llahu silsiletehu fī'ş-şadāreti'l-‘uzmā teşrīf-sāz mesnedi"³⁰

DK-[5a]

Şehr-yār-ı enbiyādan ‘aleyhi mine'ş-şalavāti ezkāhā Ḥudeybiyye'de vāki‘ olan şulḥı ‘ulemā’-i dīn feth-i mübīn ‘ad itmişlerdür ki süre’-i Feth-i şerīf anı mübeyyindür. (16-18)

[5B]

¹vekālet-i kübrā olduklarında ḳal‘u ḳam‘ a‘dā’-i dīn ve icrāy-ı aḥkām-ı şer‘-i ²seyyidi'l-mürselīn içün ref‘-i rāyāt ğazā ve cihād, ve naşb-ı sürādiḳāt ³cidd ve ictihād itmekle, ol ḳahramānu'l-vüzerānuñ şavletinden ‘ale'l-ḥuşūş ⁴bundan ākdem Sāḳız muḥārebesinde şadır olan dest-i bürd-i nerīmāneleri ⁵zuhūrandan şarḳan ve ğarben ḳalub erbāb-ı küfr ve fesāda ru‘b ve hirās ⁶müstevlī olub her bir ol ki şāhibleri ṭalib-i şulḥ ve şalāḥ olmağla ⁷ber-muḳteżāyı ḥimāyet-i mülk ve millet me‘müllerine ruḥşat i‘tā olunub ⁸cenāb-ı mükremet-me‘āb, re‘İsu'l-küttāb Rāmī Meḥemmed Efendi dā‘İlerini ⁹ol ḥizmet-i müstaḥsine’-i dīn ve devlet temşiyeti içün ta‘yīn buyurmuşlar idi. ¹⁰Tevfīḳ-i rabbānī refīḳleri olub ḥasen-i tedbīrleriyle ol ḥizmet-i celīle ‘alā ¹¹aḥseni'l-vücūh şüret-peżīr olduğda fitne ve fesād ve ihtilāf ber-ṭaraf ¹²olmağla mizāc-ı pūr-i tilāl-i ‘ālemden emrāz-ı ‘adāvet ve ‘udvān ve ‘ilel-i cenk ve cidāl ¹³pūr-ṭuġyān

²⁹ Nazm: "Hüseyn gibi isimli ve Hasan gibi güzel yüzlü - Ali gibi siyretinden razı olunan, dört halife gibi iyi huylara sahip olan - Muhammed'in danışmanı, gökyüzü sarayında bir hükümdar - Din ve devletin başvuru makamı - Devletin yüce sadrazamı - Ülke ve milletin yöneticisi ve koruyucusu - Melek huylu vezir - Vezirlerin en saygın ve layık olanı"

³⁰ Şiir: "Vezirlik büyükten büyüğe - boğum üstüne boğumlu - bir mızrak gibi miras kaldı - Allah onun soyunu yüce sadrazamlığın şereflendirici mevkiinde devam ettirsin."

mündefi‘a olub kemāl-i i‘tidālle yüz tutduğı ecilden halk-ı cihān ¹⁴serāser mesrūr ve handān oldılar, bu el-‘aceb hikmetdür ki ol hā‘ī beyze’-i ¹⁵İslām ve ol māye’-i emn ve emān pür-intizāmuñ nām-ı sa‘īd ve ism-i sāmīleri ¹⁶olan lafz-ı mübārek Huseyn ka‘ide’-i hisāb-ı ebced üzere ‘aded-i lafz şulha ¹⁷mutābık yüz yigirmi sekiz bu4lunduğı şalāh-ı ‘ālem ve rāhat-ı efrād eşnāf-ı ümem ¹⁸naķş-ı nigīn hātem-i baht ve devletleri olduğına delīldür ve Nizāmü'l-Mülk ile ¹⁹mevşūf olmağ ol şāhib-i şā‘ib tedbīrūñ şān-ı ‘ālīlerine elyağdur ki ²⁰ol vaşf-ı şerīf dahı hisāb-ı mezbur üzre ‘ağdine muvaffağ oldukları ²¹şulhuñ tārīh-i itmamına muvāfık biñ yüz on iki vāķi‘ olmuştur, zāt-ı ²²huceste şafālarına kahramānu'l-mā‘ ve‘t-īn dinilmek evlā ve ahrādur ki ²³muḳaddemā işāret olunduğı üzre vekālet-i ‘uzmālarından muḳaddem ḳapudānlıkları ²⁴‘āleminde Sāķız huşūşī muḳārebesinde küffār-ı ḳāḳ-sār rüy-ı deryāda āteş-bāzlık ²⁵iderken āb-ı tīg-i bürrānla cümlesini söndürüb, ekser melā‘īni dāru'l-bevāra

[6A]

¹göndermekle ol diyār-ı nāzenīni tekrār muḳarrer-i ehl-i İslām eyledikleri ma‘lūm-ı ²cümle’-i enāmdur, eger ol gerdün-ı vezāretūñ māhi āl-i Selcuḳdan ‘ahd-i mülk-i ³şāhīde bulunsalar idi nizāmu'l-mülk ile mevşūf olan vezīri Nizām-ı ⁴Mülk’i bunlardan ta‘allūm idiydi. Büzür-i cemher bunlaruñ zamān-ı şevket-i iktirānlarında ⁵gelse hırāset-i mülk ve millet ne tārīḳle müyesser olduğıni idrāk idiydi. ⁶Şāhib bin ‘Abbād ol şehsuvār-ı meydān-ı fazā‘il ve ‘irfānı görse fażīlet ⁷iddi‘āsından ferāğat idüb ve hātim-i tā‘ī ol āf-tāb-ı cūd ve nevālūñ ‘aşrında ⁸bulunsaydı saḳā nāmını yād itmeye idi. Şeyḫ İbn Sīnā zamān-ı behcet ⁹ve senālarında hāzır olub ol düstūr-ı ‘ālī-şānuñ divān-ı übbühet-i bünyānında ¹⁰Ḳanūn-ı dīn ve devlete itdikleri ri‘āyeti görseydi emrāz ve ‘ilel-i şūḳūk ¹¹bī-maḳalden Şifā ve Necāt bulub iḳtināş-ı envā‘-i fazā‘il ve ihtiyār-ı eşnāf-ı ¹²kemālāt idiydi, zīrā ol āşaf-ı mülk-i simātuñ kelām-ı rūḳ-baḳşāları ¹³dem-i ‘İsā gibi ḳayāt-efzādur ki bir söz ile hezār-dil-mürdeyi iḳyā iderler ¹⁴ve niçe merzāyı aşḳāb-ı emel vü recāya bī-zaḳmet edviye’-i ‘aḳāḳīr-i kelime’-i tayyibe’-i ¹⁵cān-fezāları bir anda baḳşende’-i ḳānūn-ı şifā olur ve mu‘ālece ve müdāvātında ¹⁶eṭṭibbāy cihān ve hikmet-i endüzān-ı devrān ve eleh ve ḳayrān ḳaldıḳları merzāy ¹⁷erbāb-ı recā ednā işāretleriyle ‘ilāc ve devā bulurlar. **Naẓm**

¹⁸"*Lā yudriku el-vāşıfu'l-muṭṭariyyi ḳaşāyişehu - Ve in yeku sābıḳan fī kulli mā vaşafā*

¹⁹*ḳalleda'llahu devletehu - Ve edāme ‘alā ru‘ūsi'l-‘ibādi baştatahu - Ve lā zālet a‘lāmu'l-*

*feḍā'il*²⁰ *ve'l-cihādu menşūreten bi-beḳā'ihī - Ve mā beriḥe'n-naşru ve'z-zaferu maḳrūneten maḳrūneyni bi-ārā'ihī*"³¹ ²¹El-ḥāşıl ol vekıl-i a'zam salṭanat-ı 'uzmā ve ol şadr-ı ekrem ve ḥuceste-şifāt²² ve devlet-pīrā, cāmi'-i sa'adet-i dīn ü dünyā ve ḥāyız-i envā'-i kemalāt-ārā oldukları²³ ecilden sāye'-i übbühet ve devlet ve zıll-i zālil-i re'fet ve merḥametlerinde ḥalk-ı 'ālem,²⁴ vāşıl-ı rāḥat ve şādumānī oldukları "*ke's-şemsi fī vasaṭi'n-nehār zāhir ve āşikār*"³² ²⁵ale'l-ḥuşuş ṭā'ife'-i şerīfe'-i 'ulemā ve fırka'-i laṭīfe'-i şu'arā ve sā'ir aşḥāb-ı ma'ārif

[6B]

¹ve erbāb-ı leṭā'yifūn ḡonçe'-i cenānları nesāyim-i in'ām ve iḥşānlarıyla şüküfte² ve ḥandān ve her birinūn ḥātır-ı maḥzūn ve dil-i şikeste ve maḡbūnları envā'-i³ mekārım ve in'āmlarıyla mebrūr ve şādān olmaḡla bu 'abd-ı ḳadīmleri daḡı⁴ bi'l-vāşiṭa mazḥar-ı luṭf ve mürüvvetleri olduḡum ecilden kuvāyı müdrike-i⁵ müknet ve iḳtidār taḡşıl itmekle 'āleme mebzūl olan envā'-i mürüvvet⁶ ve iḥşānlarından şıbyān daḡı⁷ hişşedār olub bi-fazlı'llahi Te'ālā efḍal-i⁷ aṭiyye olan şıḥḥatden behre-yāb olsunlar içün tekrār tetebbu'ı ḥavza'-i⁸ ḳudretimden olan kütüb ve resā'il tefahḡuş olunub 'avn-i rabbāni ile bi-ḥasebi'l-vus'⁹ ve't-ṭāḳa ol te'līf-i laṭīfūn cem' ve tarşīfine şarf-ı maḳdūr eyledüm. 'İnayet-i¹⁰ bī-'illet-i der-gāh-ı re'fet-penāh rabb-i müte'āliden celle nia'mā'uhu tazarru' ve niyāz¹¹ olunur ki eşnāf-ı 'ibādından her ferde nāfi' bir nüşḥa'-i mecmū'ati'l-menafi' ḳılmaḡla¹² emzice ve ebdān-ı enāma sebeb-i selāmet ve vesīle'-i ḥıfz ve şıḥḥat eyleye. "*İnnehu*¹³ *ra'ūfun bi'l-ibād*"³³ naẓar-ı enverleriyle şeref-yāb olan aşḥāb-ı faẓl ve 'irfāndan¹⁴ me'mūldur ki bi-ḥasebi'l-beşeriyye sehv ve nokşān vāḳi' olan yerlerde 'uyübuna nigerān¹⁵ olmayub, ıslāḡına luṭf-ı 'amīm buyuralar, ve ḳurretu'l-a'yunları olan evlād-ı¹⁶ ḳirāmları aḡvālinde muḡtāc oldukları tedbīre bu mecmū'a'-i nāfi'a müṭāla'asıyla¹⁷ muvaffaq olub menfa'ati müşāhede olunduḡda ümıddür ki muḡarririni ve bā'is-i taḡrīr¹⁸ olan ol zāt-ı ḥuceste şifātı du'āyı ḡayr ile yād ideler. "*Va'llahu'l-müste'ān*¹⁹ *ve 'aleyhi't-teklān ve mā tevfīḳi illā billāhi 'aleyhi tevekkeltu ve huve rabbu'l-'arşı'l-'azīm*"³⁴ ²⁰Bu kitāb-ı şıḥḥat-ı nişāb, bir

³¹ Nazm: "Bir şeyi aşırı övüp anlatan onun özelliklerini kavrayamaz - Önceden her şeyini anlatmış olsa da Allah onun devletini daim ve baki eylesin - Ve onun gücünü kulları üzerinde devam ettirsin - Fazilet ve cihadın önde gidenleri o kaldıkça kalsın - Zafer ve yardım her zaman onun görüşleriyle bir olsun"

³² "Gün ortasındaki güneş gibi aşikar"

³³ "Şüphesiz ki O kullarına merhametlidir."

³⁴ Dua: "Allah kendisinden yardım istenen ve kendisine tevekkül edilendir. Allah'tan başka yardımcım yoktur. Ona tevekkül ettim. O yüce tahtın sahibidir."

muḳaddime ve behişt-āsā sekiz bāb ve bir ḫātimeye ²¹ maksūr olub bi'l-münasebet ve'l-maḳṣūd *Tedbīrū'l-Mevlūd* ile müsemma kılındı.

²²**Muḳaddime** Ber-muḳteżāy ḫikmet bālīgā'-i şamedānī envā'-i ḫayvānāt, 'ale'l-ḫuṣūṣ ²³ eşref-i maḫlūḳāt olan insān zūkrān ve nisvāna maḳṣūm olub erkek ²⁴ ile dişinūñ izdivācları ve mādde'-i zirā'at ḫāşıl itdikleri evḳāt-ı ²⁵ bülūğları ve ṭarafeynūñ mizācları muḳteżāsı olan ba'zī aḫvālleri beyānındadır.

[7A]

¹**Bāb-ı evvel** Umūr-ı tenāsül beyānında olub altı faşlı müştemildür,

Faşl-ı evvel ² Cimā'uñ menfa'at ve mużıratı ve vaḳt-i muvāfıḳı beyānındadır,

Faşl-ı sanī ³ Zā'f-ı bāḫ ya'nī noḳşān-ı cimā' beyānındadır,

Faşl-ı sālis Noḳşān-ı bāhuñ ⁴ mu'ālecesi ve bāha kuvvet viren ba'zī müdāvāt beyānındadır,

Faşl-ı rābi ⁵ Bāhı ḳaṭ'iden ve gebelige mānī' olan eşyā zıkrindedür,

Faşl-ı ḫāmis ⁶ Aḳr ya'nī evlādı olmayan ādemlerūñ aḫvālleri beyānındadır,

Faşl-ı sādis ⁷ Ba'zī mürettebe mu'ālecātları ve ḫable mu'īn olan müdāvātı beyānındadır,

⁸**Bāb-ı sanī** Ḥamle ya'nī gebelige müte'alliḳa olan aḫvāl beyānında olub üç ⁹ faşlı müştemildür,

Faşl-ı evvel Gebelige delālet iden 'alāmetler ve bi-emri'llahi Te'ālā ḫāmil ¹⁰ olduğı cenīn erkek mi yāḫūḍ dişi mi bi't-tecribe maḫsūsa olan ¹¹ ba'zī 'alāmetler beyānındadır,

Faşl-ı sanī Recā didikleri maraḫ beyānındadır,

¹²**Faşl-ı sālis** Ol maraḫuñ ba'zī mürettebe mu'ālecatı beyānındadır,

Bāb-ı sālis ¹³ Cenīne müte'alliḳa olan aḫvāl beyānında olub ṭokuz faşlı müştemildür,

¹⁴**Faşl-ı evvel** Mādde'-i ḫilḳat-i cenīnde felāsife ile eṭıbbā miyānlarında ve beyn ¹⁵ e'l-eṭıbbā daḫı vāḳı'a olan iḫtilāfāt-ı 'adīde beyānındadır ya'nī ricālīñ ¹⁶ nuṭfesi gibi nisvānuñ daḫı menīleri olur mı ol ḫuṣūṣda muḫtār-ı ¹⁷ ūl'l-ārā ne-vechle olduğı beyānındadır,

Faşl-ı sanī Menīlerūñ māddelelerinde ¹⁸ ve mevzi'-i tekevvünlerinde olan iḫtilāfāt beyānındadır ya'nī menī mücerred ḳandan-mı ¹⁹ mütevellid olur, yoḫsa aḫlāt-ı erba'adan ḫāşıl olan ruṭūbet-i sāniyeden-mi ²⁰ ve a'zādan ḳanḳı mevzi'de mütevellid olur ve ne maḫalde naẓc-ı tām bulur

²¹mezāhib-i muhtelifi üzere beyān olundukda mecānīn-i mülāhidenūñ sūre'-i kerīme'-i
²²ṭāriḳde "Fel yenzuri'l-insānu mimme ḥulīḳ.³⁵ Ḥulīḳa min mā'in dāfīḳ.³⁶ Yaḥrucu min beyn
²³i's-ṣulbi ve't-terā'ib"³⁷ el-āyet-i naṣṣ-ı kerīmine hāṣā daḥl ve ta'arruḫları muṭlaḳ²⁴ cehālet ve
mel'ānetlerinden neṣ'et itdiḡi beyānındadır,

Faṣl-ı sālis²⁵ Cenīnūñ keyfiyet-i ḥilḳatleri ve ol tekevvün iden 'uḫvları ve cesedleri

[7B]

¹itmāmına deḡin kaç ṭavr mürūr eyledüḡi beyānındadır,

Faṣl-ı rābi' Ol² altı ṭavr kaç günde tamām olur ve cenīn kaçınıcı ayda toḡar müddet-i vilādet-i
³ṭabī'inūñ miḳdārı ve sekizinci ayda toḡan veled ekseriyyā mu'ammer olmadıḡınıñ⁴ illeti
beyānındadır,

Faṣl-ı ḥāmis Müddet-i ḥilḳat ve vilādet-i cenīnde erbāb-ı⁵ nücūm ve ḥisābdan naḳl olunan
rivāyetler beyānındadır,

Faṣl-ı sādis⁶ Raḥm-i māderde cenīni muḥīṭ olan ḡışālar beyānındadır,

Faṣl-i sābi'⁷ Cenīnūñ bi-zni ḥāliḳihi zükūret ve ünūseti ve cüsselerininūñ 'izāmu ve ṣıḡarı⁸ ve
ḳāmetlerininūñ ṭul ve ḳıṣarı' illeti beyānındadır,

Faṣl-ı sāmin Mevlūduñ⁹ babasına ve anasına ve sāyire müṣābehetininūñ 'illeti ve şūret ve
sīretininūñ¹⁰ ḥüsnü ve ḳubḫı ve hey'et-i nev'iyyesine muḥālif şūretde bulunmasına bā'is¹¹ olan
aḫvālī beyānındadır,

Faṣl-ı tāsi' Tev'em ya'nī ikiz toḡan tıflıların¹² ta'addüdine bā'is olan aḫvāl beyānındadır,

Bāb-ı rābi' Tedbīr-i ḥavāmil¹³ beyānında olub dört faṣlı müṣtemildür,

Faṣl-ı evvel Ḥāmile olan ḥātūnların¹⁴ tedbīrleri ve ḥıfḫ ve ḥırāsetleri beyānındadır,

Faṣl-ı sānī Saḳṭ vāḳi'¹⁵ olan ḥātūnların tedbīrleri beyānındadır,

Faṣl-ı sālis Vilādetiñ¹⁶ 'usretine¹⁶ sebep olan eṣyā ve toḡurmaḡı āsān iden mu'ālecāt 'ale'l-ḥuṣūṣ
ṭıfl¹⁷ ṣekl-i ṭabī'ī üzere çıḳmadıḡı şūretde yāḥūd raḥm-i māderde iken ölmüş¹⁸ bulunduḡı
ḥāletde ḳābileye ya'nī Türkce ebe didikleri ḥātūnlara lāzım¹⁹ olan tedbīrāt beyānındadır,

³⁵ Tarık Suresi, 86/5, "Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın."

³⁶ Tarık Suresi, 86/6, "Fışkırp çıkan bir sudan yaratıldı."

³⁷ Tarık Suresi, 86/7, "Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar."

Faṣl-ı rābi‘ Nüfesānuñ ya‘nī toğuran ²⁰hātūnlaruñ tedbīrleri ‘ale'l-ḥuşuş ibtidā meşīme iḥrācına taḳayyüd olunmanuñ ²¹lüzümü beyānındadır,

Bāb-ı ḥāmis Mevlūduñ vilādeti ḥīninde ve ba‘dehu lāzım olan ²²tedbīrātları beyānında olub on faşlı müştēmildür,

Faṣl-ı evvel Tıfl vücuda ²³geldikde evvel emrden göbegi kesmek lāzım olmağla ne-vechle kesilür ve ne ²⁴şekl bağlanur ve ol ḥīnde ve göbegi düşdükden şoñra üzerine edviyeden ²⁵meshūken ne güne devā ekilür ve tıfluñ bedenine tuz ekmek yāḥūd tuz şū ile

[8A]

¹ğasl itmek ne-vechle olur anlaruñ beyānındadır,

Faṣl-ı sānī Kundağa ne ²keyfiyet ile şarılur ve cemī‘ a‘zāsı ne güne terbiyye olunur ve ḥammāma ³ne keyfiyet ile konur ol umūrda ḳābilenüñ üzerine lāzım olan ef‘āl ⁴beyānındadır,

Faṣl-ı sālis Ol esnāda ber-muḳtezāyı şer‘-i muṭahhar-i ⁵Muştafavī ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḥābihi mine‘ş-şalavāti ezḳāhā ḳavlen ve fi‘len ⁶icrāsı lāzım olan umūr-ı dīniyye‘-i müstaḥsene beyānındadır,

Faṣl-ı rābi‘ ⁷Eṭfālūñ icmālen tedbīrleri ya‘nī nevm ve yaḳazāları ve beşiklerine pūşīde ⁸ḳılınan örtünüñ nāfi‘ olan levni ve uyutmak ḥuşuşunda taḥrīk-i ḥafīf ⁹ve tağannī-i mü‘essir ve laṭīf lüzümü ve ba‘zī umūru beyānındadır,

Faṣl-ı ḥāmis ¹⁰Mümkin olduğı şüretde tıflı kendi vālidesi emzirmesinüñ ḥüsnıyyātı ¹¹ve emzirmenüñ evḳātı ve çok emzirmenüñ mażarratı beyānındadır,

Faṣl-ı sādis ¹²Dāye ittiḥāz olunduğı şüretde ol dāyenüñ şıḥḥat-i mizāc ve ḥadāseti sinni ¹³ve ḥüsnü ḥulḳ ciheti ve toğurdığı veledüñ şıfatı ve sā‘ir lāzım olan şurūt ¹⁴ve ḳuyūdı beyānındadır,

Faṣl-ı sābi‘ Eger vālidesi ve eger dāyesi südleri kemiyet ¹⁵ve keyfiyet cihetiyle ḥālīş olub ğıdāya şālīḥ olmağa muḥtāc olmağın südüñ ¹⁶eşnāfı ve memdūḥ olan evşāfı beyānındadır,

Faṣl-ı sāmin Murzī‘anuñ ¹⁷lāzım olan tedbīrleri ve südleri ḳillet ve redā‘et cihetiyle fāsīd olduğı ¹⁸şüretde mu‘āleceleri beyānındadır,

Faṣl-ı tāsi‘ Eṭfālūñ tafşīlen ¹⁹terbiyye ve tedbīrleri ve müddet-i rezā‘ları ve tadrīcle ṭa‘āma

alışdırmanuñ ²⁰ve südden kesmenüñ evkâtı ve nühûz ve kıyâma isti'dâdları maḥallinde ²¹taḥrîkleri aḥvâli beyânındadır,

Faşl-ı 'āşir Memelere 'arız olan emrāz ²²ve mu'ālecâtı beyânındadır,

Bāb-ı sādis Etḫāle 'arız olan emrāz ²³beyânında olub dört faşlı müştemildür,

Faşl-ı evvel Ser-tā bi-ḳadem her bir 'użva ²⁴maḥşûşa olan emrāzı cüz'ıyyeleri ve ol emrāzuñ esbāb ve 'alāmāt ²⁵ve mu'ālecâtı beyânındadır,

Faşl-ı sānî 'Użv-ı vāhide maḥşûşa olmayub

DK-[8a]

Ma'lûm ola ki insāna 'arız olan emrāz vāqı' oldukları maḥal i'tibārıyla iki kısma münḳasıme olub zırā emrāzdan ba'zısı 'arız olduğda cemī' bedene şāmil olur sıtma gibi ve ba'zısı şāmil olmaz. Ammā bedenden her ḳanḳı 'użvda olursa olsun ḥudûsı mümkün olur çıbanlar ve şişler ve sivilciler gibi anlara emrāz-ı 'āmm ve emrāz-ı külliye dirler ba'zısı daḥı başdan ayağa inince her bir 'użva maḥşûş olub ol marāz āḥer 'użvda bulunmaz sudā' uñ başda ve ḳulā' uñ ağızda ve ḥunnāḳuñ boğazda bulundukları gibi, anlara emrāz-ı ḥāşşa ve emrāz-ı cüz'ıyye dirler. (22-alt)

[8B]

¹'cemī' bedene şāmil yāḥūd a'zādan her ḳanḳı 'użv olursa olsun ²ḥudûsı mümkün olan emrāz-ı külliye beyânında olub emrāz-ı külliyyeden daḥı ³ḥummeyatuñ vukū'ı kesīr olmağla, ol 'illet-i mütenevvi'anuñ aḥvâli ve şıbyāna ⁴'arız olan eşnāfı beyânındadır,

Faşl-ı salis Emrāz-ı 'āmmeden cüderī ⁵ve ḥaşbe ya'nî çiçek ve kızamık didikleri marāzlar ve esbāb ve 'alāmāt ⁶ve mu'ālecātı beyânındadır,

Faşl-ı rābi' Bu mezkūrātdan ma'adā 'ämme'-i ⁷bedende vāqı'a olan evrām ve būsūr aḥvâli ve esbāb ve 'alāmāt ⁸ve mu'ālecâtı beyânındadır,

Bāb-ı sābi' Ḥummā'-i vebā'iyye ve ṭā'ün didikleri ⁹dā'-i 'uḍāl beyânında olub iki faşlı müştemildür,

Faşl-ı evvel Anlaruñ ¹⁰ta'rîfleri ve semāvî ve araẓî esbāb ve 'alāmātı beyânındadır.

Faşl-ı sānî ¹¹Mümkün olduğu mertebe mu'ālecâtı beyânındadır,

Bāb-ı sāmin Şıbyānuñ ¹²te' dīb u terbiyyeleri beyānında olub kezālik iki faşlı müştemildür,

¹³**Faşl-ı evvel** Bülūğa müntehī oluncaya degin terbiyyeleri beyānındadır,

Faşl-ı sānī ¹⁴Ba' de'l-bülūg lāzım olan mu'āmeleleri beyānındadır,

Hātime 'Arabīde ¹⁵esnān ve 'ömr ta'bīr olunub Türkce yaş didikleri müddet ve anuñ aqsāmı ¹⁶ve ecel-i tabī'ī ve ihtirāmīleri aḥvālī ve sinīn-i 'ömrleri yüz yigirmi ḥudūdını ¹⁷geçmek şāḥiḥ olduğu beyānındadır.

El-muḥaddime Ma'lūm-ı ulī'l-ārādur ki Ḥālīk ¹⁸u'l-eşyā' celle nia'mā'uhu envā'-i ḥayvānāta 'ale'l-ḥuşūş eşref-i maḥlūkāt olan ¹⁹insāna zükūret ve ünüset ile izdivāc virüb tarafeynden mādde'-i zirā'at-i ²⁰nesl ḥalḳ itmekle ilā āḥiri'd-dehr silsile'-i tevālūd ve tenāsüllerine beḳā iḥsān ²¹eyledi ve daḥı 'inayet-i ezeli bi'n-nisbe a'del-i emzice olan nev'-i beşerde ²²nisvānuñ mizācları zükranuñ mizāclarından ebred ve erṭeb olmasına ta'alluḳ ²³eyledi, tā ki bürüdet ve ruṭubetlerinüñ izdiyādlarından nāşī bedenlerinde ²⁴ḥayz kanı ıtlāḳ olunan fazla'-i dem müctemi' olub ḥīn-i ḥamlde tarafeynüñ ²⁵menīlerinden mā'adā mādde'-i tekevvün-i cenīne her vechle medār ola, zīrā ol kan

[9A]

¹gebelik vaktinde rahmiñ içinde muḥtebes olub cenīnüñ cüssesinde ²lahm ve şāḥm ve simen gibi ba'z a'zāsınuñ mādde'-i ḥilḳati olduğundan ³ḡayrī rūḥ-ı pür-fütūḥ ifāza olunub ḥayāt bulduḳda, cenīn ḡıdāya ⁴muḥtac olmaḡla şāfisi aña ḡıdā olur ve vilādet zamānı yakın geldikde ⁵ol ḡıdāya şalāḥiyyeti olan kanuñ bir miḳdar daḥı vālidesinüñ memelerine ⁶şu'ūd idüb süde mübeddel olur. Toḡduḳdan soñra daḥı ḡıdāya şāliḥ ⁷olanı fī'l-cümle şu'ūd itmekle şīr-i şīrīn olub mādde'-i neşv ü nemā ⁸olur zıkr olunan fevā'ide şalāḥiyyeti olmayan kanuñ daḥı cenīn rahm-i ⁹māderde iken cüssesinüñ ḥırāsetinde ve ba'dehu ḥīn-i vilādetinde niçe menfa'ati ¹⁰olmaḡla cenīn vücūda gelinceye degin maḥbūs ḳalub ol maḥalde ve daḥı ¹¹soñra rahmden ṭaşra aḳar gider aña dem-i nifās dirler, sā'ir ezmānda ya'nī ¹²gebelik bulunmaduḡı evḳātda māḥ-be-māḥ vāḳtiyle cereyān ider aña ḥayz ¹³kanı ıtlāḳ olunur. Eger nisvān daḥı ricāl gibi müstahkemü'l-ḥarāre olalar idi ¹⁴evvel mādde'-i bedenlerinden müteḥallile olub cenīnüñ mālzemesi meḳūd olur ¹⁵idi fā'ide'-i celīle'-i mezkūreden mā'adā nisvānuñ ḳıyām-ı menzile sa'y ve ihtimām ¹⁶ve meşāliḥ-i beyte ve terbiyye'-i evlāda taḳayyüd-i tāmları daḥı mizāclarınuñ bürüdet ¹⁷ve ruṭubetlerinden neş'et itmişdür, 'Allāme Şīrāzī 'aleyhi'r-rahme

Şeyh'ün *Ḳānūn*'da ¹⁸kitāb-ı evvelden fenn-i evvelden ta'lim-i salisden üçüncü faslda emzice'-i insān beyānı ¹⁹intihāsında “*ve emmā'l-ecnāsu fī ihtilāfi emzicetihā fe-inne'l-unās ebredū emziceten* ²⁰*mine'z-zukūri ve li-zālike kaşarne mine'z-zukūri fī'l-hilkati ve ertabu fe-li-berdi mizācihinne* ²¹*yeksuru fuḏūluhunne*” kavlleri şerhinde nisvānuñ mizācları ricālūñ mizāclarından ²²ebred olduğunu yedi vechle istidlāl eyleyüb ruḡbet-i fazliyye ictimā'ını bürüdet ²³levāzımından kılmışdur, bundan şoñra ma'lūm ola ki cins-i nisvān bālīga olub ²⁴ḥayzları cereyāna başladıḡdan şoñra gebe olmaḡa müsta'idde olurlar ve ḥadd-i ²⁵iyāsa irişüb görümden kesildikden şoñra gebelikden ḡalurlar. Ammā erkekler

DK-[9a]

Cenīn cīmūñ fethī ve nūnuñ kesriyle fa'ıl vezninde olub kesr-i cīm ve teşdīd-i nūn ile cin lafzından müştakḡdur ki bi-ḥasebi'l-luḡa gizlenmek ve müstetir olmaḡ ma'nāsınadır. Veled daḡı raḡm-i māderde müstetir olmaḡla vücūda gelinceye dek cenīn ıtlāk olunur ve vücūda geldikten şoñra yürimeḡe başlayıncaya dek tıfl, ba'dehu şabī dirler. İnsānuñ müddet-i 'ömrleri sekiz kısma münḡasime olub her bir kısmı bir laḡab ile mülakḡab olduḡı ḡātimeḡe tafşilen zıkr olunmuşdur. (üst-üst)

Ol vücūh-i seb'anuñ evvelkisi ana raḡminden bi-emri'llahi Te'ālā tekevvün iden cenīn erkek olduḡı şürette tekevvüni dişi olan cenīnuñ tekevvününden serī' olub a'zāsı bi'n-nisbe müddet-i ḡalilde itmām-pezir olduḡından ki ol ḡuşūşa erbāb-ı teşrīḡ saḡtdan vāḡıf olmuşlardur sür'at-i tekevvün kuvvet-i ḡarārete delīldür. İkinci erkek olan cenīn ekseriyyā raḡmiñi saḡ tarafında tekevvün ider saḡ taraf şoldan ḡarāretlidür. Üçüncü bi't-tecribe sābitdür ki menisi ḡārr olan kimesnenüñ bi-emri'llahi veledi erkek olur. Dördüncü erkeḡe ḡāmil olan ḡātūnlar pür-neşāt olub ba'de'l-vilāde nifās kanı bi'n-nisbe az geldiḡi erkek ḡarāretinüñ kuvvetine delīldür. Beşinci ricāl nisvānuñ a'zāsından bi't-tab' ısıcaḡdur, yapışmaḡla nümāyan olur. Altıncı ricālūñ bedenlerinden çıkan bevl ve berāz ve der mişilli fazlalar rāyiḡada ḡiddetli olduḡı ḡarāretlerine delīldür. Yedinci ālet-i tenāsül ricālde ḡāricde ve nisvānda içerde olduḡıdır, zīrā ricālde olan ālet 'ayni ile anlarda daḡı bi'l-'akis mevcūddur. (16-alt)

[9B]

¹her ne ḡadar pīr ve nā-tüvān olsalar āḡir-i 'ömrlerine deḡin evlād ḡetürmeḡe ²müsta'iddlerdür. Ancaḡ 'ālem-i pīride ḡāşıl olan veled ekseriyyā ünsī ve za'ifet ³ül-cüsse olur ve ricāl ve nisvānuñ ibtidā'-i bulūḡları kuvvet ve za'f-i ⁴ebdān ve tefāvüt-i bülḡān münasebeti ile mütefāvit olub ricāl müddet-i 'ömründe ⁵ekseriyyā on dört ile on beş ḡudūdlarında bālīg

olurlar, ammā nisvān onuncı ⁶seneden on beş yaşlarının intihāsına degin bülūga müsta‘iddelerdür. Ba‘zī ⁷kızlar on yaşında bālīga olub görüm görürler. Ba‘zīlar on birinde ve ba‘zısı on ⁸ikisinde ve on üçünde görürler, elbette on beşi tecāvüz itmedin bülūga ⁹irışürler. On yaşlarından muḳaddem ḳan görünse görüm degildür nezf-i dem ¹⁰tesmiye olunur. On beş yaşlarını tecāvüz idüb ḳan gelmese ihtibās-ı dem-i ḥayz ¹¹ta‘bīr olunur Türkce tutḳun dirler iki şüretde daḥı mu‘āleceye muḥtāc olur ¹²lar pes ‘āmmē’-i kibār-ı eṭibbā ḳatlarında bi’t-tecribe ve’l-istikrā sābit olan onuncı sene ile ¹³on beşinci sene ortasına maḳşūr olub lakin havāsı ısıcaḳ olan ¹⁴vilāyetüñ nisvānında taḳaddüm ider dimişler, ya‘nī on ile on beş arasında taḥallül ¹⁵iden dört seneden bilād-ı ḥārre sevākininde taḳaddüm bulunur ekseriyyā sevākinleri ¹⁶on birde ve on ikide görüm gören anlardur. Ammā bilād-ı bāride sākinleri ¹⁷on üçde ve on dörtde görürler, zīrā bilād-ı bāride ahālīsiniñ hażmları ¹⁸ḳavī ve ḥarāret-i ğarīziyyeleri çok olmağla fuḳalātı az olur dirler *Telvīḥ* ¹⁹şāriḥi Luṭfu’llah Tebrīzī ‘aleyhi’r-raḥme taṣrīḥ ider ki fuḳalātı kesīr ve ḥarāret-i ²⁰ğarīziyyesi ḳalīl olan nisvān tīz görürler. Anuñçün on iki yaşında ḥayz ²¹görenüñ mizācı on bir yaşında görenden ḳavī olmuş olur. Kezālik on ²²dördünde gören on üçünde görenden ḳavī olmuş olur. Ammā on beşinde gören ²³yāḥūd tecāvüz iden mezkūre muḥālifdür ṭabī‘atlarınuñ za‘fına yāḥūd raḥmleriniñ ²⁴illetine delālet ider dimişler ve nisvānuñ ḥayzları cereyāna başladığı ²⁵evḳātda memeleri büyümege başlar. Zīrā rahmüñ ya‘nī Türkce oğlan yatağı didikleri

DK-[9b]

Telvīḥ kibār-ı ḥuẓẓāk-ı mü’ellifinden ḳıdvetü’l-ḥukemā ve ‘Allāmetü’l-verā Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī’nüñ te’lifidür. Şerḥlerinden ‘Umdetu’l-Mudaḳḳıḳīn Luṭfu’llah Tebrīzī ‘aleyhi’r-raḥme’nüñ şerḥi maḳbūl-i ulī’l-ārādur ki ismi *Taṣrīḥ*’dür. (17-20)

Ya‘nī bülūga müntehiyye olunca büyümeğ ba‘de’l-bülūğ ‘uẓm ḥāşıl ider ol-ḥālet-i ğarībe beşinci bābdan onuncı faşlda beyān olundu. (25-alt)

[10A]

¹uẓvuñ memeler ile şiddet-i müşāreketi vardur süd ḥuşūşı daḥı ol ²müşāreketden neş’et ider ve ḥadd-i iyās ki ḥātūnların görümden ḳaldıkları ³yaşdur, ol-daḥı emzice ve ebdān ve bülḍān ihtilāfı ile muḥtelif olub ⁴kibār-ı eṭibbā muḥtārı üzere otuz altı yaşlarından altmış yaşlarına ⁵degın yigirmi dört sene müddet-i inḳitā’ bulunmuşdur. Eñ tīz kesilen ⁶ḥātūn otuz altı yaşında

kesilür ve eñ gec kesilenler altmış yaşlarına ⁷degin görürler, zîrâ otuz altı yaş anların sinn-i kehûletlerinüñ evvelidür ki ⁸andan soñra harâreti ġarîziyyeleri za‘fa yüz tutub kanlarına noķşân ⁹gelür. Lakin bilâd-ı bâride nisâsında ekseriyyâ kırk beş seneye degin mümtedd olur, ¹⁰elli iki ve altmışa degin dağı mütemâdî olub bilâd-ı hârrede kırkı tecävüz ¹¹nâdir vâķi‘ olmak üzeredür. El-hâşıl otuz altıdan evvel münkaṭı‘ olsa ¹²iḥtibâs-ı hayz olmuş olur. Mu‘âlece olunur ve altmışdan soñra kan gelse ¹³nezfi dem i‘tibâr olunur hayz degüldür, anuñçün hadd-i iyâsdan altmışın tecävüz ¹⁴iden ḥâtûnlar gebe olmazlar, zîrâ raḥm-i mâderde cenîne ġızâ ve mādde‘-i nemâ ¹⁵olacak kanı bulunmaz, Fuķahâ‘-ı dîn-i mübîn Şekera’llahu sa‘yehum ḥazerâtı dağı ¹⁶nisvanuñ bülûġlarını toķuz yaşlarına bâliġa olduķdan soñra ta‘yîn buyurub ¹⁷hadd-i iyâs ḥuşûşunda dağı beynlerinde cārî olan iḥtilâfât-ı ‘adîde nev‘-i ¹⁸beşerüñ ebdânına dâ‘ire olan aḥvâllerinde ‘ilm-i ṭibba muḥtâc olduķlarını taṣrîḥ ¹⁹ve her biri ol-ḥuşûşa şâhid-i ‘âdil olmuş olurlar, zîrâ zıkr olunduğı üzere ²⁰emzice ve ebdân ve bıldân iḥtilâfı der-kâr olduğı şüretde ol ḥafaza‘-i ²¹milḥ ve milletden revveḥa’llahu ervâḥahum ba‘zısı kat‘â müddet ta‘yîn buyurmayub ²²ṭabîb-i Müslim ve ḥâzıķa müraca‘ta mevķûf qalmışlar. Müddet ta‘yîn eyleyenler ²³dağı kibâr-ı eṭibbânuñ i‘tibâr itdikleri yigirmi dört sene müddet-i inķitâ‘ ²⁴arasında ta‘yîn buyurmuşlar. Ez-cümle elli yaş taķdîr olunduğı Şıddıķa ²⁵binti’s-Şıddıķ Ḥazret-i ‘Âyişe‘-i kübrâ raḍya’llahu ‘anhâ ve ‘an ebṭḥâ ḥazretlerinüñ

DK-[10a]

Müşâreket anlara ġıdâ viren ṭamar müşâreketi iledür. (1-2)

Bu ḥuşûşda aḥâdis-i nebeviyye dağı vâriededür tetebbu‘ oluna. (11-12)

[10B]

¹ķavl-i şerîfleridür ki fî zamânınâ şer‘an müffabih olan dağı odur. Ammâ Buḥārâ ²ve Ḥârezm meşâyiḥi raḥimehumu’llah ruvât-ı âḥer senedleriyle elli beş sene taķdîr ³eylemişler ve ekser meşâyiḥ altmış sene i‘tibâr eylemişler. Ba‘z fuķahâ‘-ı dîn za‘af‘a’llahu ucûrehum yetmiş sene imtidâdını tecvîz eyledikleri dağı ķavânîn-i ṭıbdan ⁵ḥâric degüldür, el-‘ilmu ‘inda’llahi Te‘âlâ ve ba‘z nisvânda erkeklik mizacı ġâlib olub ⁶görümleri müddeti medîdede zuḥûr ider, ya’nî kimi altı ayda bir ve kimi yılda bir ⁷ve ba‘zısı dağı bir seneden ekserde görmek vâķi‘ olur ve ba‘zî ḥâtûn ⁸olur ki ‘ömründe ķaṭ‘â görüm görmez. Şaķalı ve bıyığı biten ḥâtûnlar dağı erkek

⁹ mizâcında bulunmuşlardır, ba'zî ricâlün ünsâ mizâcında olub saç ve şakalı ¹⁰ az bitdüğü gibi, Muhammed bin Zekerîyyâ' Râzî 'aleyhi'r-rahme me'bûn âdemler hakkında te'lîf ¹¹ eylediği risâlede "Hulefâ'-i 'Abbâsiyye'den Mu'tedid hâlîfe huzûrlarına ¹² 'ibret-nümâ olmak için bir şakallı Kürd 'avratı getürdiler" deyü nakl eylemişler ¹³ fî zamânınâ dağı ba'z mertebe şakalı ve bıyığı bitmiş 'avratlar görüldi * ¹⁴ Eşnâf-ı beşerden hünsâ olanlar dağı başkadur, zîrâ mücerred şakalı ve bıyığı ¹⁵ bitmekle hünsâ olmak lâzım gelmez. Fâzıl-ı mezbûr risâle'-i mezkûrenün intihâsında ¹⁶ "gâhî zeker ve ünsânun menîleri mütেকâfî ya'nî müsâvî olub âhadahumânun ¹⁷ âher üzerine zuhûrî kalîl olmağla mevlûd hünsâ olub hem ferci ve hem ¹⁸ zekeri zuhûr ider, ol huşûşda niçe aḥbâr-ı şenî'a rivâyet olunmuşdur ¹⁹ biz anı terk eyledik ve bir 'avrat müte'addid evlâd toğurdukdan sonra ²⁰ zekeri zâhir olduğunu çok kimse rivâyet eyledi işitdik" buyurmuşlar, ²¹ *Nefsü'l-Emr*'de hünsânun eşnâf-ı 'adîde ve evşâf-ı garîbeleri görülmüş ²² ve nakl olunmuşdur. Şeyḥ *Kānûn*'dan *Kitâb-ı Sâlis*'de "hünsâ eşnâfından ²³ ba'zîsında ricâl ve nisvân âletlerinden birisi bulunmaz ya'nî erkek ile ²⁴ dişi beyninde müzebzebînden olur ve ba'zîsında ikisi dağı bulunur ²⁵ lâkin birisi aḥfâ ve az'af olub ol biri zâhir ve kavî olur ve elbette

[11A]

¹ birinden tebevîl ider. Kankısından tebevîl iderse ol taraf kavî olmuş ² olur. Ba'zîsında dağı tarafeynün 'ameli müsâvî olur. Baña haber bâliğ oldı-ki ³ anlardan ba'zîsı hem cimâ' ider ve hem cimâ' olunurlar imiş biz anı az taşdıḳ ⁴ ideriz ve anlardan çoğı ol hafî olan 'uzvı kesmek ile mu'alece ⁵ olunurlar" demişdür. Fuḳahâ'-i dîn rahimehumu'llah dağı hünsâ'-i müşkil için başka ⁶ fuşûl yazmışlardır. Fî zamânınâ bir mer'enün bikri izâle olunduğı an ⁷ âlet-i zûkrânı zâhir oldığı işidildi ol mebhâs mâ nahnu fihiden olmayub ⁸ ancak emzice'-i ecnâs beyânı münâsebeti ile ta'arruza muḥtâc olmağın ⁹ bu miḳdâr iş'âr olundu ve dağı envâ'-i ḥayvânâtdan toğuran ile ¹⁰ yumurdlayanların dağı illetleri bi-izni ḥâlikḥâ ḥarâret-i garîziyyenün kılet-i ¹¹ ve kesretine dâ'îrdür demişler, zîrâ kulaḳları ḥâricde olan ḥayvânâtun ¹² âlet-i tenâsülleri dağı ḥâricde olur, Anlarda ol-ḥâlet vefret-i ḥarârete ¹³ delâlet ider. Ol cins ḥayvanun nesli toğub ve toğurtmak ile müteselsil ¹⁴ olur, ammâ ol ḥayvân ki kulaḳları gâ'ire ola âleti tenâsülleri dağı gâ'ire ¹⁵ olur, ol-ḥâlet ḥarâretlerinün nokşânına delâlet ider. Ol cins ¹⁶ ḥayvânun nesli yumurdlamak ile huşul-pezir olur zâlike taḳdîru'l-'azîzi'l-'alîm.

¹⁷ **El-bâbu'l-evvel Bu bâb ol umûr-ı tenâsül beyânında olub altı faşlı müstemildür.**

¹⁸**Faşl-ı evvel Mücāma‘at ahvāl-i beyānında.** Hālīku'l-kuvā ve'l-kaderi Te‘ālā şānehu
¹⁹cimā‘da lezzet-i evfer halk eyledi tā ki nev‘-i beşer ol fi‘l-i lezīzūn isti‘mālīne ²⁰harīş olmağla
tevālūd ve tenāsülleri bu dār-ı fenā intihāsına degin bākī ²¹ola pes ‘uḳalā ol fi‘le mücerred
taḥşīl-i lezzet için mübāşeret itmeyüb ²²belki tevlīd ü tenāsül sa‘ādetine nā‘il olmak için
ihtimām iderler ²³egerçi efrād-ı nāsdan ricāl ve nisvānuñ ekşeri ḥadāşet-i sinn ve şıḥḥat-i
²⁴beden ve keşret-i ervāḥ ve kuvvet-i kavī muḳteżāsı üzere ol lezzet-i ²⁵hissī‘-i behīmīyye min
ğayr-ı ihtiyār keşret ile iştiğāl itdikleri muḳarrer

[11B]

¹ammā ekşeriyā min ğayr-ı fikrin ve revīyyete mübāşeret olundığı şüretde daḥı ²ef‘ālleri yine
keyfe mā-enfaḳ ahvāl-i mezkūreyi ya‘nī tevlīdi mūntic ³olur lākin cimā‘uñ menfa‘at ve
mażarratı cihetini bilmek ḥaşāyiş-i ‘uḳalādandır ⁴zīrā eṭibbā mucāma‘atūñ tedbīrini esbāb-ı
sitte‘-i zārūriyyeden müstefriğāt ⁵cümlesine idḥāl itmişlerdür, ḥıfz-ı şıḥḥat ahvālīne ‘ārif olan
⁶dānāya sezādur ki ol lezzet-i hissī-i behīmīyyeye vāḳitli vāḳitsiz iştiğālle ⁷ifnā‘-i vücūd
eylemeye bā-ḥuşuş eṭibbā cimā‘uñ menfa‘atı bābında ihtilāf ⁸eyleyüb ba‘zısı bi‘l-küllīyye
inkār eylemişdür, ammā ekşer kibār a‘zā ve kuvānuñ ⁹mūsā‘adesi ve sālir esbābuñ muḳteżāsı
üzre menfa‘atı işbāt eylediler, ¹⁰el ḥāşıl kaçan zıkr olundığı üzre ḥadāşet-i sinn ve kuvvet-i
kavī ḥasebi ile ¹¹menī keşir ve ārzū şedīd olub şehvet kavīyye ola ve ālet daḥı tekellüfsizce
¹²tamām hareket ve intişār bulmuş ola ki el ile taḥrīk yāḥūd şehvet-engīz ¹³olan şüret-i
ḥaseneye nezāret yāḥūd anlar ile mülā‘abet yā ol ¹⁴hāleti fikret ile hareket itmiş olmaya, ol-
gün cimā‘uñ ḥıfz-ı şıḥḥat ¹⁵cihetiyle menfa‘atı muḳarrerdür. ‘Ale‘l-ḥuşuş hem-şuḥbeti ber-
gül-endām ¹⁶dil-ārām ola, ol-şüretde ḥarāret-i ğarīziyyeyi in‘āş idüb bedenüñ ¹⁷neşv ü
nemāsına bādī olur ve feraḥ ve sürūr-ı pür ḥubūr īrās ider ¹⁸ve ğaḫabı giderir ve yaramaz fıkrleri
ve mālīḥūlyā gibi vesvāsı men‘ ¹⁹ve def‘ idüb ekşer emrāz-ı sevdāviyye ve balġamiyyeyi izāle
ider ve ‘aşḳ ²⁰didikleri yaramaz marāza mübtelā olanlarıñ ol belādan ḥalāşlarına ²¹sebeb olur
ya‘nī ma‘şūḳ ile vuşlat müyesser olmadığı şüretde ²²āḫer ile mucāma‘at ol ‘illete devā olur ve
başda ve göğüsde olan ²³sıḳleti giderir nefesi ve şavtı göğcek eyler ve bunlarıñ emşāl-i menāfi-
i‘ ²⁴‘adīde īrās eyler ve ma‘ zālīke fasl-ı ḥamilede takrīr olundığı üzre ²⁵şurūt ve kıyūdıyla
mübāşeret olunub ez-cümle mer‘e görümünden

DK-[11b]

Esbāb-ı sitte‘-i zārūriyye didikleri altı sebebdür ki zārūriyyāt-ı ḥayyāydan olmağla ya‘nī zī rūḥ
olan elbette anlara muḫtāc olmağla zārūriyye didiler evvelkisi cemī‘ mekānda ebdān-ı ḥayvānı
ihāṭa iden havādur ikincisi ğidā ile nādīr üçüncü uyumak ve uyanık turmakdur dördüncü ḥarekāt

ve sükün-ı nefsāniyyedür beşinci harekât ve sükün-ı bedeniyyedür altıncı istirâğ ve ihtibâsdur tafşîli noqşân-ı bâh mu'âlecesi faşlında taḥrîr olundu. (5-11)

[12A]

¹kesildiği ḥîniñ 'aķibinde vâķi' olub ve ṭarafeynüñ menîleri vaķt-i ²inzâlde muvâfaķat eyleyüb yâḥûd maḥbûbenüñ evvel nâzil olmuş olsa ³bi-fazlî'llahi Te'âlâ tevlîd ve tenâsüle mü'eddî olur, bu daḥı ma'lûm ola ki ⁴evşâf-ı mezķûre ile mevşûf olan kimseler ya'nî mizâcları ḥarâret ⁵ve ruṭûbet üzre olub sinn ve kuvâ ḥasebiyle şehvetleri kavîyye olanlar ⁶mu'tâd oldukları cimâ'ı terk itseler emrâzdan düvâr ya'nî baş ⁷dönmesi ve zulmet-i basar ya'nî göz kararması zuhûr ider ve ṭa'âma iştiḥâları ⁸sâķıṭ olub hazmları fâsid olur ve ḥuşyeleri ve ḥâlib didikleri ⁹ṭamarları şişer ve bedenlerinde şıklet ḥâşıl olub ḳalak ve ıztırâba düşerler ¹⁰ve gâḥ olur ki a'râz-ı mâlîḥûlyâ zuhûr ider, anlaruñ mu'âleceleri mücâma'at ¹¹ile olur kaçan murâd üzre cimâ' müyesser olsa ol 'illetler ol sâ'at ¹²mündefî' olur ve gâḥî terk-i cimâ' dan ricâliñ ev'îyye' -i menîsinde ¹³menî terâķûm idüb bürüdet ḥâşıl itmekle semmiyete döner ve andan ḳalb ¹⁴ve dimâğā buḥâr-ı redî ve semmî şu'ûd itmekle nisvâna 'ârîz olan ihtinâķ-ı ¹⁵rahm gibi ḥâlet ricâle daḥı 'ârîz olur, 'ilâcî mücâma'at ile müyesserdür, ¹⁶bundan soñra ma'lûm ola ki cimâ' ḥuşûşunda ḥâl bu minvâl üzre ¹⁷iken ifrâṭ itmek ya'nî ḥadden ziyâde çok çok cimâ' itmek insānuñ ¹⁸ķuvvetini ıskâṭ ider ve beñzini şarardur ve sinirlere zarar idüb a'zâyı ¹⁹ditredür. Ra'şee ve felc ve teşennüc marâzlarına uğradur ve veca'-ı mefâşıl ²⁰ve yan ağırları ihḍâş ider ve küllî ve meşāneye zarar ider. Bevli ziyâde ²¹idrâr idüb bedene cefâf virür ve gâḥî fıtķ nev'inden udre didükleri ²²marâza mü'eddî olur ve ağız ḳoķması ve diş ağırsı ḥâşıl ider ve gâḥ olur ²³ṭamar çatlamak ile ḳan tükürmege vesile-i bâ'îş olur ve göz nûrını za'îf ²⁴ider ve seher ya'nî uykusuzluķ marâzını getirür ve bedenîñ yaşlıgını ḳurıdur ²⁵ve ḥummā-yı diķķ ve ḥummā-yı ḥâdde 'ârîz olur. Bâ-ḥuşûş aşlında za'îf

DK-[12a]

Ba'z eṭṭibbā recül evvel nâzil olmaķ evfaķdur dimişler zîrâ recül evvel inzâl olduğı şüretde mer'enüñ rahmi kendi menîsini şabba meşğûl iken recülüñ muḳaddem şabb eyledigü menîyi cezbe ve bel' eylendigü zâhirdür 'an-ķarîb tafşîl olunur. (1-5)

Ḥâlib didikleri ev'îyy'-i menî ile zeker beyninde olan yoldur 'an-ķarîb tafşîl olunur. (8-9)

Mâliḥûlyâ Yûnân lisânında ḥult-ı esved demek imiş. Ba'zîlar feza' ma'nâsınadur didiler bi-eyyi-vechin-kân sevdâ emrâzlarından bir yaramaz 'illete ıtlâķ olunur ki mizâc-ı sevdâvî rūḥ-ı dimâğîye vahşet ve feza' virüb fikr ve zannuñ fesâdına mü'eddî olmağla el-'iyâzu bi'llahi

Te'ālā mübtelā olanlarda aḥvāl-i 'ac'be zuhūr ider. Ol maraẓuñ eşnāfı ücdür ve nisvāna 'arız olması gāyet efḥaşdur ki ḥalāşı nādir vāki' olur. (10-16)

Udre ve kıyle fitik cinsinden bir 'illetdür ki ḥuşyeteyniñ mecrāları gelişmek yāḥūd yarılmaq ile torbaya mādde dökülür aña Türkce puluc ve debe dirler bu kitābdan altıncı babuñ faşl-ı evvelinde zikr olundu. (21-24)

[12B]

¹u't-terkīb olub sinn ve kuvāları daḥı müsā'ade eylemeye ol fırkaya gāyet ²zarardur. Bedenlerine za'f-ı 'azīm ile za'f virüb tüz kocadur ³zīrā muḥtār-ı mezāhib-i kibar-ı etıbbā olduğu menī faẓla'-i haẓm-ı rābi'den ⁴ya'nī dördünci haẓmda naẓc-ı tām bulub cevāhir-i a'zāya munḳalib olacaq ⁵ruṭubetden mütevellid olur. Anuñ çün bedenden beş dirhem menī çıkmasınıñ ⁶virdüğü za'fı iki yüz elli dirhem ḳan çıkarsalar virmez deyü taşrīḥ ⁷iderler ve daḥı cimā' uñ lezīz olduğu içün ervāḥ ve kuvā ma'an iḥrāc ⁸olunub ekşeriyā cimā'dan lezzet-yāb olanlar za'ifu'l-ebdān olurlar ⁹ve şol kimesne ki aña cimā'dan soñra üşümek ve ditremek yāḥūd ¹⁰ḏik-i nefes ve ḥafaḳān 'arız olub yāḥūd ta'āma iştihāsı sākıt ¹¹ola aña evfaḳ olan cimā'ı terk itmekdür. Umūr-ı mezkûre bilidikden soñra ¹²cimā'a isti'dādları olan kimesneler ḥıfz-ı şıḥḥat ve taḥşil-i vilādet ¹³ciheti ile evḳatını ve şurūṭ-ı lāzimesini daḥı bilmek lāzımdur. Pes cimā' uñ ¹⁴vakt-i muvāfıḳı at'ime'-i mu'tedile isti'māl olunub mi'dede ve cigerde haẓm-ı ¹⁵evvel ve haẓm-ı şānī ile münhaẓım olduğdan soñradur. Zīrā tok ḳarna ¹⁶cimā' eylemek haẓmı men' eylediginden mā'adā imtilā vaktinde ḥareket-i 'anīfe ¹⁷eylemekden emrāz-ı südediyye ve imtilā'ıyye mişilli maraẓlarıñ serī'an ḥuşūline ¹⁸bādī olur, şaḳınmaq lāzımdur. Eger bi'z-zarūrī tok ḳarna cimā' eylemek ¹⁹iḳtiẓā iderse bārī 'aḳıbu't-ta'ām mücāma'atdan muḳaddem bir miḳdār ²⁰ḥareket ideler tā ki ta'ām ḳa'r-ı mi'dede bir miḳdār yirleşmekle maẓarratı ²¹fem-i mi'dede bulunduğı şüretde neş'et iden zararından az ola. ²²Nitekim zarūret maḥallinde ba'z muẓırātuñ zararı ehven-i şerrin feḥvāsıyla ²³ba'zından eḳall olduğu şüretde ihtiyār olunduğı gibi ve daḥı cimā' ²⁴uykudan muḳaddem olmak efḍaldür. Ba'zılar uykudan soñra lāzımdur ²⁵dimişler. Ammā ekşeriyā uykudan soñra acılık bulunagelmişdür. Ac ḳarna ise

DK-[12b]

'Uyūnu'l enbāda Ebuḳrātdan naḳl ider ki kim yenbağī li'l-insāni en yücāmi'a deyü sū'āl eylediklerinde fī külli senetin merreten dimiş fe inlem yaḳdir dimişler fī külli şehrin merreten dimiş fe inlem yaḳdir dimişler fī küli fe usbū'in merraten dimiş. Fe in yaḳdir didikleri heyye rūḥahu eyye vakt-i şenā' emr-i cehā diyüb haftada birden ziyāya izn virmemiş. (7-12)

[13A]

¹cimā' muzırdur ki harāret-i ġarīziyyeyi istifrāğ ile zevebāna ya'nī bedeniñ ²ruṭūbet-i aşıyyesini eritmege mü'eddī olur. Kezālik ziyāde şusızlık ³maḥallinde daḥı şakınmaḵ lāzımdur ve daḥı vacib olan b'ade'l-cimā' ⁴uyumaḵdur ki ol uyku istirāḥat virmekle hareket-i cimā'dan ⁵hāşıl olan ta'ab mündefi' olur. Anuñ çün 'aḳīb-i cimā'da ḥammāma ⁶girmegi eṭibbā men' eylemişlerdür. Ba'z kibār cimā'uñ hareket ve taḥlilinden ⁷şoñra cimā'uñ daḥı taḥlilī mażarratından ġaflet eyleyüb, ba'de'l-cimā' ⁸ḥammāma girmekle ervāḥ ve kuvālarına za'f virirler ve seher maraẓından ⁹ya'nī uykusuzluk 'arız oldığı evḳātda ve göz ağrısı maḥallinde ¹⁰ve ḥumārda daḥı cimā'dan ictināb lāzımdur, fāzılu'l-eṭibbā olan ¹¹Cālīnūs cimā'uñ vaḳti bedeniñ harāret ve bürüdet ve ruṭūbet ve ¹²yübüset ve ḥalā ve imtilā ve istifrāğ ve ihtibās cihetiyle mutavassıt ¹³u'l-aḥvāl oldığı maḥaldür didügi cümleyi cāmi'dür ki aḥvāl-i mezkūreden ¹⁴her biri müte'addid 'illete bā'ış olur. Kezālik müshil şerbetinden ve faşd ¹⁵ve ḳay' ve ihtikān-ı ḥāddeden şoñra ve heyza ¹⁶didikleri maraẓ ve zereb didikleri ishālīñ def'aten zuḥūrında ve bevl ve berāz iḳtiżāsı maḥallinde ¹⁷ve şiddet-i harāret zamānında ve beledān-ı ḥārrede ve ḥarekāt-ı bedeniyye maḥallinde ¹⁸ki ġāyet ta'ab çekmiş ve yorulmuş ola ve ḥarekāt-ı nefsāniyye ki ġamm ve hemm ¹⁹ve elem ve feraḥ ve ġaẓab ve ḥavf ve ḥacāletīñ ifrātları eşnāsında ²⁰mücāma'atdan ictināb lāzımdur ve daḥı medfa' ciheti ile başda ²¹kendülerden yaşlı olan ḥātūnlardan ve nefsü'l-emrde görümden ²²qalmış 'acūze ḳarılara ve sinn-i bulūga irişmeyen şağırlere ve ḥayz ²³görmüş mer'eye eşnā'-i ḥayzda ve bir ḳac zamān cima' olunmamış ²⁴nisvān ve sıkı vaḳi' olan ḥātūn ve bāḳire ve marīze ve ḳabīḥat ²⁵u'l-munẓar olan 'avratlar ile daḥı mücāma'atdan ictināb lāzımdur ki

DK-[13a]

Ancaḳ ba'zısınuñ zararı ba'z āḥerden az olur ya'nī ṭoḳ ḳarna olanuñ zararı ac ḳarna olanuñ zararından eḳall olduğı gibi ve ḳıss 'alā ḥāza naẓāyire. (1-3)

Heyza bir imtilādur ki ṭa'āmuñ mi'dede ziyāde fesādından hem ḳuşar ve hem yüregi sürüb ġāḥ ve ġāḥ bayılmaḵ 'arız olur, ifrātı mühlikdür dimişler. (15-17)

[13B]

¹zümre'-i mezbūreniñ mücāma'atları bi'l-ḥāşşa muza'af olmağla ebdān ²ve kuvāya za'f īrās iderler ve cimā'a mübāşeret olundūdan şoñra ³ḥabs-i menī ile müdāfa'a eylemek ġāyet zararlıdır. Udre maraẓın getürür ⁴ve ḥusyeteyni şişürür ve ġāḥ olur yumurdalarından birisi yukarı çıkar ⁵ġāyib olur ve eşkāl-i mücāma'atda der-kār olan aḥvāl daḥı bilinmek ⁶lāzımdur.

Ez-cümle hilâf-ı muḳtezâyı ṭabī'at erkek altına yatub ⁷avrat anuñ üzerine çıkmak hey'et-i rediyye olduğundan ḡayrī menī'-i ⁸recülün bi't-tamām ḡurūcī müte'assir olur yaḥtemildür ki ḡazībinde meniden ⁹baḡiyye ḡalub ta'affün itmekle zekerde ḡarḡa īrās eyleye ve daḡı ¹⁰ḡorḡulur ki udre didikleri fitık 'ārız ola ve ḡusyeteyn ve ḡazībde ¹¹ve meṣānede ṣiṣler ve yaralar ḡāṣıl ola ve ḡāḡ olur ki zekeriñ içine ¹²avratın fercinden ruṭūbet seyelān eyleyüb fesāda mü'eddī olur. ¹³Yanın yatub, cimā' itmek daḡı muḡırdur. Veca'-ı kulā, ya'nī bögrek aḡrısı ¹⁴īrās ider. Keḡzālik ayag üzerinde daḡı yan başı aḡrıları getürür ¹⁵ve ard tarafından yine ferce olan mücāma'atda daḡı maḡarrat muḡarrerdür. ¹⁶Ammā ziyāde semīn olan 'avratıñ ard tarafından i'māl itmek raḡmi ¹⁷içine menī ilkāşına mu'īn olduḡı yazılmışdur. Eṣḡāl-i cimā'uñ ¹⁸efḡālī erkek dışısınıñ üzerine 'ālī olmaḡdur. Bā-ḡuṣūṣ ḡātūnuñ ¹⁹gebe ḡalması maṭlūb ola muḡaddem mülā'abe'-i tāmmeye mübāşeret olunub ²⁰memelerine ve sā'ir raḡm ile müṣāreketi olan a'zālarına tamām daḡdaḡa ²¹vireler. Ba'dehu zekeri ferce mess ve ḡakk idüb, bir uḡurdan içeri ²²ḡomayalar ḡaçan maḡbūbeniñ gözleri müteḡayyir olub, nefesi 'aḡm ḡāṣıl ²³itmekle ḡazībün idḡālını ṭālibe olsa, ol maḡalde içeri virüb ²⁴menīyi ṣabb eyleyeler ki maḡbūbenün inṣībābı muḡaddem yāḡūd muvāḡaḡat ²⁵bulunmaḡla bā'is-i ḡabl ola, zīrā muḡaddemā zıkr olunduḡı üzre ḡabliñ ḡuṣūlı

[14A]

¹ṭarafeynün menīleri inzāl ve inṣībābda mütevāḡıḡ yāḡūd mer'eniñ menīsi ²inzālde sābık olmaḡa mevḡūḡdur, zīrā bi-emri'llahi Te'ālā ḡılḡat-i cenin ³peder ve māderün menīleri ana raḡminde muḡtelit ve mümtazic olduklarından ⁴neṣ'et ider, recül evvel inzāl olduḡı şūretde mer'e ḡazā'-i vaṭar ⁵idemeyüb raḡmi inzāle meṣḡūl iken zevc tarafından mukaddem munṣab ⁶olan menīyi cezb ve bel' idemez. Ammā inzālde muvāḡaḡat yāḡūd ⁷mer'eniñ inṣībābı muḡaddem bulunsa ṭarafeyniñ lezzetleri itmām olub ⁸raḡm kendi menīsi ile recülün nuṭfesini iṣṡiyāk-ı tām ile cezb ⁹ve bel' idüb maḡṣūd ḡāṣıl olur. Ba'zīlar recül evvel inzāl olmaḡ ¹⁰ḡable evḡaḡdur didiler. ḡaḡıḡatı tecribeye mevḡūḡdur. Mer'enün keyfiyet-i ¹¹inzālde daḡı iḡṡilāḡ vardır. Ba'zīlar nisvānuñ ev'ıye'-i menīleri ¹²raḡmleriniñ içinde olduḡı ecilden menīleri ibtidā'en dāḡil-i raḡme munṣab ¹³olur ḡāricden cezb itdigi yalnız recülün nuṭfesidür dimişler. ¹⁴Ammā ol mezḡeb vāḡı'a muḡālif olmaḡla bāṡıl olub ḡaḡḡ olan ibtidā'en ¹⁵ḡāric-i raḡmlerine döküldükden ṣoñra anı tekrār cezb eyledigidür. ¹⁶Aḡvāl-i mezḡureyi Şeyḡ Ḳānūn'da kitāb-ı ṣālīşden yigirmi birinci fennden ¹⁷evvelki maḡālede 'uḡr ve 'usru'l-bevl beyānında taḡrīr ve taḡḡıḡ itmişlerdür ¹⁸el-ḡāṣıl serī'u'l-inzāl olan ādemler cimā'dan muḡaddem zıkr olunduḡı ¹⁹üzre mülā'abe ve memelere ve sā'ir a'zāya daḡdaḡa virmeḡe muḡṡaḡlardır. ²⁰Ammā ḡūbā'-i aṣlābdan olanlar ol taṣarruḡāta muḡṡaḡ degillerdür ve daḡı ²¹ba'z eşḡāsuñ menīsi ba'zī

sebebdan nāṣī müvellid olmaz ḥālet-i mestīde ²²cimā‘ idenlerūñ menīsi gibi ki ol-ḥāletde veled getüremez ve ḥadāset-i sinn ²³cihetiyle henüz bulūga irişen şabīlerūñ ve pīrlerūñ ve cimā‘a vakitli ²⁴vakitsiz ikdām idüb keşīru'l-cimā‘ olanlarūñ menīleri daḥı müvellid ²⁵olmaz, nitekim ‘uqr faşlında tafşīl olundu ve me‘ufu'l-a‘zā

[14B]

¹olanuñ veledi daḥı ekşeriyā marīzu'l-a‘zā olur. Emrāzuñ **tevārūşi** ya‘nī ²anada ve babada olan emrāzuñ ba‘zīsı veledlerinde daḥı zuhūra geldiği ³velediñ vālideyne ve ḡayrīya müşāhebeti faşlında zıkr olundu, Şeyḥ-i Re‘īs ⁴takrīḥi üzre bir kimsenūñ zıkrı mā yelbuk bihden uzun olsa ⁵menīnūñ ḥareketi mekāmı mesāfe olmağla rahmiñ ağzına varınca menīnūñ ⁶ḥarāret-i ḡarīziyyesinūñ kuvveti münkesire olub ekşer emrde veled ḥāşıl ⁷idemez dimişdür. Ammā mūte‘aḥḥirīnden ba‘zī kibār anı men‘ itmişlerdür ⁸‘uqr faşlında zıkr olunur.

Faşl-ı şānī Bahuñ ya‘nī cimā‘uñ noḡşānı ⁹beyānındadır. Ma‘lūm olur ki cimā‘ noḡşān üzre olduḡunuñ sebepleri ¹⁰çoḡdur ez-cümle muḡaddemā zıkr olunduğı üzre menīde keşret ve arzuda ¹¹şiddet ve şehvetde kuvvet bulunmadığı şüretde bāhuñ za‘fı muḡarrerdür. ¹²Şeyḥ-i Re‘īs ve sā‘ir kibār cimā‘uñ noḡşānına esbāb-ı ‘adīde naql eyleyüb ¹³evvelā zekerūñ kendüsünde yāḥūd a‘zā‘-i menīsinde, ya‘nī ünşeyeyn ve ¹⁴ev‘īye‘-i menīde yāḥūd dimāğ ve yürek ve ciger gibi a‘zā‘-i re‘īse ¹⁵yāḥūd anlarūñ kurbunda olan a‘zāda yāḥūd mi‘de ve bögrekler mişilli ¹⁶a‘zā‘-i re‘īse ile a‘zā-i cimā‘ beyninde mutavassıta olan a‘zāda ¹⁷yāḥūd esāfil-i bedende nefḥ ḡalīl olduğı içün yāḥūd cümle bedende ¹⁸nefḥ ḡalīl olduğı-çündür zīrā intişār ya‘nī zekerīñ kıvāmı kendüsünde ¹⁹olan mücevvef siñirlerūñ ve tamarlarūñ ve şıryanlarūñ içlerine rīḥ-i ḡavī ²⁰ve rūḥ-ı şehvānī‘-i metīn munşab olmağın tūlen ve ‘arzan gerilmek ile ²¹olur ki ol rūḥ ile dem-i keşīr ve rūḥ-ı ḡalīza daḥı müncezb olub ²²intişār-ı tām ḥāşıl olur ve zeker kızarır. Pes ḡazīb sebebi ile olan ²³noḡşān-ı cimā‘ zekerde sū‘-i mizāc ve istirḥā‘-i müfriṭ olduğı içündür ²⁴ki Türkce aña sölpük ta‘bīr iderler. Yumurdalar ve ev‘īye‘-i menī sebebi ile ²⁵olduğı yā sū‘-i mizāc-ı müfreden neş‘et ider ya‘nī yalnız ifrāt üzre

DK-[14b]

Ḳazībūñ tūl-i ṭabī‘isi şāḥibiniñ barmağı ile on bir barmaḡ olmaḡ üzredür. (3-4)

Ev‘īye‘-i menī bögrekler yumurdalar arasında birbirine şarılan tamarlara ve şıryanlara dirler.

Mādde‘-i ḥilkāt cenīn faşlında tafşīl olunur. (13-16)

[15A]

¹hārr ve ifrāt üzre bārid ve ifrāt üzre yābis ve ifrāt üzre ²rātib olduklarından olur yāhūd sū'-i mizāc-ı mürekkeb hūdūşından olur. ³'Ale'l-huşūş yübūset ile ma'ıyyet iderse ya'nī mizācları hārr u yābis ⁴olursa ol şūret ğayet yaramazdur ve gāh olur nokşān-ı bāh menīniñ ⁵killetinden yāhūd mizāc-ı menī bürüdet üzre olmağla cimā'ı müheyyic olmaz. ⁶Hiddet ve ledügi bulunmadığından neş'et ider. Hattā ba'z kimesnelerün ev'ıye'-i ⁷menīleri tolu iken muncemid olmağla cimā' itdikde inzāl olamazlar. Ammā ⁸gice ile uyku eşnāsında ihtilām olurlar ya'nī inzāl olurlar ⁹zīrā uyku halinde harāret-i ğārīziyye bātına rücū' itmekle menīye sühūnet ¹⁰ve rikkat virüb cereyāna bā'ış olur. Ammā a'zā'-i re'iseden hāşıl ¹¹olan nokşān eger kalb cihetinden olursa mādde'-i intişār-ı każīb olan ¹²rūh ile rīhuñ li-'illetin każıbe sirāyeti münkaṭı' olmuş olur. ¹³Ciger cihetinden olursa mādde'-i menī olan kanda killet bulunmuş olur. ¹⁴Dimāğ cihetinden olursa kuvvet-i hassāse za'ife olduğundan ¹⁵olur. Bögrekler cihetinden olursa, ol 'uzvlar 'alıl oldukları ¹⁶içün olur. Mi'de cihetinden olursa, sū'-i hażmdan olur ¹⁷ve gāhī dimāğ cihetinden olan nokşān urmağdan ve düşmekden ¹⁸dağı hāşıl olur. Şol sebep ki esāfil-i bedende yāhūd cümle'-i bedende ¹⁹nefh bulunmadığından ola. Ol a'zānuñ ya ziyāde sovuğluğundan yāhūd ²⁰ziyāde ısıcağından yā ziyāde kuruluğundan neş'et ider. Zīrā nefh ²¹intişār-ı ālete mu'īn-i kavīdür hattā bir kimesnenün bātında elem vermeyecek ²²mertebe rīh olsa, kıvām-ı ālete sebep olur. Anuñ çün aşhāb-ı sevdānuñ ²³āletleri ekseriyā intişāra müsta'idd olmağla mücāma'ata mā'il olur. ²⁴Hāşıl-ı kelām kıyām-ı ālete sebep rūh ile rīhdur ki menīden ve ālet-i menīye ²⁵müşārik olan a'zādan münba'ış olur. Harāret ve bürüdetün ifrātlarıysa

[15B]

¹rīhuñ muzāddlarıdur, zīrā bürüdet ol rīhuñ tevellüdini men' ider ²ve harāret māddesini tahlil ider ve dağı şol sebebler ki a'zā'-i ³menīye mücavir olan 'uzvdan neş'et eyleye bevāsire mübtelā olub ⁴mağ' adından memeler kesilmek ile yāhūd mağ' adına bir elem işābet itmekle ⁵ol mağalde olan siñiriñ mutazarrır olduğundan zekeri hareketden ⁶atıl olur zīrā ol siñire mağ' adın 'adalesi ile każīb beyinde ⁷müşterek olmağla zeker dağı mutazarrır olub hareketden kalur ve gah olur ⁸kuvvet-i vāhime cimā'ıñ nokşānına yāhūd bi'l-küllīye fıkdanına sebep olur. ⁹Sultānlar yāhūd kibār-zāde olan muhteşeme hātūnlar nigāhına mālīk ¹⁰olan kimesneler gibi kuvve'-i vāhimeleri anlar ile mücāma'ata umūr-ı 'azīmeden ¹¹ad itmekle ibtidā-i emrde cimā'a kudretleri olmaz ve ba'z hātūnlar ile ¹²ricāl imtizāc itmeyüb ṭabī'atlarında nev'an buğz ve haķāretleri cāy-gır ¹³olmağla mānī'-i ülfet olub mücāma'ata kudret bulunmaz, ba'zī kimesneler ¹⁴dağı kendülerde cima'a 'adem-i kudret mülāhaza iderek ol menī kuvvet-i

¹⁵vahimelerinde rüsûh bulub cimā‘a kâdir olamazlar, nāmıku‘l-hurûf fakîr ¹⁶ol meşrebde çok ahmaqlar gördüm, ba‘zıları dağı ol-huşuşunda meshûr ¹⁷olmak vāhimesine düşüb baña sihr itdiler, benim recûliyyetim gitdi hâtırasıyla ¹⁸cimā‘dan kalur, bağılu didikleri ol tã‘ifedendür, ba‘zî kimesneler ¹⁹dağı bir kaç zamân li-‘illetin cimā‘ı terk idüb hâtırlarında ârzûy-ı ²⁰cimā‘dür olmağıla nefûsleri hâlet-i cimā‘ı unudub âletleri dağı ²¹munkabız olmağıla tabî‘atları tevîd-i menîye ihtimâm itmez olur, evlâdını ²²südden kesen hâtûnların tabî‘atları süd tevîdine ihmâl itdiği ²³gibi anuñ gibi kimesneler tedricle mücâma‘ata sa‘y itsele kûdret hâşıl ²⁴iderler. Pes tabîbe vâcib olan bâhuñ noķşânı esbâbını ve a‘zâ‘-i ²⁵mezkûreniñ aḥvâlini bilüb mudâvât-ı lâzimesine başîret üzre

DK-[15b]

Erbâb-ı teşrîh taşrîhleri üzre âlet-i cimā‘ olan zekerüñ hissi ve hareketi andan neş‘et iden siñir maķ‘ada gelen siñiriñ şu‘besindendür ki ol siñir insânda ‘us‘uş Türkce kıyruk şorkını didikleri en âḥir fıkradan biter bir tek siñirdür. İbtidâ maķ‘ada ulaşur ba‘dehu maķ‘addan erkekte kaẓıbe ve nisvânda ‘unuķ-ı rahme ulaşur ma‘lûm ola ki beden-i insânda olan siñirleriñ aşlı otuz çift bir tekdür dimâğ ile nuḥâ‘dan biterler. Yedi çifti dimâğdan bâķisi boyundan ‘uş‘uşa inince otuz aded fıķra kemikleri içinde olan nuḥâ‘dan çift çift bitüb bedene münteşir olurlar ancak eñ âḥirde mezkûr siñir tek biter fetebârek Allah aḥsenu‘l-ḥâlikîn. (7-18)

[16A]

¹mübâşeret eyleye, zîrâ her marazuñ devâsı zâliku‘l-maraẓ esbâb ve ‘âlâmâtı ²ile bir hõş bilindikden şoñra mümkün olur, evvelâ noķşân-ı bâha sebep ³kaẓıbiñ istirḥâsı yâḥûd âlât-ı menîniñ şavaklığı olursa ⁴hareket ve kıvâm bulunmadığından bilinür. Gâh olur menî vâfir olup sehl ⁵u‘l-hurûc olur. Ammâ kıvâm bulunmadığı ecilden intişârsız inzâl vâķi‘ olur ⁶eger sebep ḥuşyeteynde ve a‘zâ‘-i menîde olup bürûdetlerinden olursa ⁷menîniñ ‘usret ile hurûc ve lemsleriñ şovuklığından bilinür ⁸ve eger yübûsetlerinden olursa bedeniñ naḥâfeti ve menîniñ kılleti ve hurûcınıñ ⁹‘usretinden bilinür. Eger sebep kebedde olursa kanuñ ve şehvetüñ ¹⁰azlığından bilinür. Eger yürekden ise intişâruñ azlığından bilinür ¹¹bu şüretde dağı kıvâmsız inzâl bulunur, eger dimâğdan ise ḥavâss ¹²aḥvâli ile istidlâl olunur ḍarbe ve sıkıtdan olanlar ma‘lûmdur ¹³eger esâfil-i bedende nefḥüñ kılletinden ise sâ‘ir a‘zâ kuvâsıyla ¹⁴olub za‘f ancak intişârda olduğundan bilinür tabîb-i lebbî cümlesi ¹⁵hüveydâdur.

Faşl-ı şalış Bâh noķşânınıñ ba‘zî mertebe mu‘âlecâtı beyânındadır.

¹⁶Huṣūṣ-ı mezbūra taḳayyüd olunmaḳ mehmā-emken mu‘ālece emrini bilmege mevḳūf
¹⁷olmaḡla bu maḡalde mu‘ālece huṣūṣı daḡı bir miḳdār eṣ‘ār olunmaḳ nūnāsib ¹⁸oldıḡından
‘alā ṭarīḳı’l-icmāl taḡrīre taṣaddī olundu. Ma‘lūm ¹⁹evlāū’l-ārādur ki ‘ilm-i ṭıbbuñ ḡāyeti ve ol
fenn-i celīlūñ ta‘allūm ve ta‘līminden ebdān-ı ²⁰insāna ‘ā’ide olan fā’ide ve ḡāyeti bedende
mevcūd bulunan şıḡḡati ²¹ḡıfz itmek ve ol şıḡḡat zāyile olduḡı şūretde aña mūmāsıl olur
²²şıḡḡat i‘āde olunmaḡdur anlar daḡı müyesser olmaz illā ol fenniñ cüz’-i ²³amelīsini bilmek
ile olur. Anı bilmek daḡı cüz’-i ‘ilmīsini bilmege mütevaḳḳıf ²⁴olmaḡın bu faṣlda ikisini daḡı
beyāndan şoñra marāz-ı ma‘hūde ba‘zī ²⁵mu‘ālece taḡrīr olundu. Pes ma‘lūm olsun-ki ‘ilm-i
ṭıb evvelen bi’z-zāt iki

DK-[16a]

Bāh cāh vezninde cimā’a dirler, lezzetine daḡı ıtlāk olunur ve hemze ile bā’ ve tā daḡı zam
idüb bā’ite v bāhite dirler dört vechle isti‘māl olunur. (15-17)

Bu maḡalde şıḡḡat nedür ve marāz neden ‘ibāretdür anlar daḡı bilinmege muḡtācdur ki
tedbīrlerine taḳayyüd müyesser ola pes Şeyḡ’ūñ ta‘rīfī üzre şıḡḡat beden-i insānda bir meleke
yāḡūd ḡāletdür ki ol-ḡālet bulunduḡı şūretde her bir a‘zānuñ ef‘āl-i ṭabī’isi selīmeten şudür ider
meşelā aḡzıñ fi‘li ta‘āmı bir ḡōṣ çiyenmek ve boḡazuñ fi‘li yutmaḳ ve mi‘deniñ fi‘li ḡāzm-ı
evvel ile ḡāzm itmek ve dimāḡuñ fi‘li idrāk eylemek ve gözün fi‘li ḡörmek olduḡı belki sāyır
ef‘āl daḡı bunlara kıyās oluna marāz şıḡḡatiñ muḡābilidür ki beden işābet eyledikde ṭabī’ata
mensūbe olan ef‘āliñ ba‘zısı yāḡūd cümlesi āfet-peḡzır olur. (19-alt)

[16B]

¹kısmā mūnḡasım olub bir kısmı ol fenn-i celīliñ ‘ilmīsini bildirir ve kısm-ı āḡer ²amelīsini
ifāde ider. Anlara cüz’-i nazarī ve cüz’-i ‘amelī dirler, ikisi daḡı ³ilmdür ya’nī cüz’-i
nazarīsinden ol fenn-i şerīfūñ ḡavā’idine ‘ilm ḡāşıl ⁴olur meşelā ṭıbbuñ mevzūḡı beden-i insān
oldıḡını bilmek ve ‘anāşırı ⁵dört ve mizāc ṭoḡuz nev’ olub biri mu‘tedil mā‘adāsı ḡayr-ı
mu‘tedil ⁶olduḡına ve a‘zā’-i insān ve sā’ir ḡayvānāt iki nev’ olub birine ⁷mūfred ve birine
mūrekkeb ıtlāk olunduḡına, kezālik emrāz daḡı iki nev’ ⁸olub biri mūfred ve biri mūrekkeb
i‘tibar olunub mūfredi daḡı üç kısım ⁹olmaḡla sū’-i mizāc ve emrāz-ı terkīb ve teferruḡ-ı ittişāl
didiklerine ¹⁰ve ḡūmmeyāt sū’-i mizāc kısmından olub üç nev’ olmaḡla ḡummā-yı yevmiyye
ve ¹¹ḡummā-yı ‘ufāniyye ve ḡummā-yı dıḡḡiyye ta‘bīrlerine ve sū’-i mizāc istilāsından ¹²bāḡa
daḡı za‘f-ı ṭārī olduḡına ve bunlaruñ emşālī ḡavā’idi ¹³bilmek cüz’-i ‘amelīden ḡāşıl olur ve
cüz’-i ‘amelīsinden ebdān-ı nāsda bir ‘illet ¹⁴zuhūr eyledikde anuñ tedbīrine ne keyfiyet ile
mūbāşeret olunmaḡ lāzım ¹⁵idigine ‘ilm ḡāşıl olur, meşelā mā-naḡnū-fīḡde za‘f-ı bāḡ neden

¹⁶neş' et itdği bilindiği şüretde anuñ esbābını izāle itmenin̄n tārīki ¹⁷bilinür. Bundan soñra cüz' - i 'amelī dañı iki kışma münkasımdur, biri şıñhat ¹⁸hıfzını bildirür ki esbāb-ı sitte' -i zarūriyyeye ri'āyet ile hāşıl olur ¹⁹ve kışm-ı āñeri 'ilāc añvālını ifāde ider. 'İlāc dañı bi'l-ittifāk üc ²⁰şey ile hāşıl olur. Tedbīr ile ve edviye isti'māli ile ve a' māl-i yed ile ²¹ya' nī kāt olub ve hacāmat itmek ve yāre ve bere şarmak ve anlaruñ mişli el işlerin ²²bilmek ile olur. Pes tedbīr deyü işlāh-ı etibbāda esbāb-ı sitte' -i zarūriyyede ²³taşarrufa dirler muqaddemā zıkr olundığı üzre ol altı sebebeden biri ebdān-ı ²⁴hayvānātı ihāta iden havādur ikinci gıdā ile mā'dur üçüncü uyku uyumak ²⁵ve uyanık tırmakdur dördüncü harekāt ve sükūn-ı bedeniyedür ki gezmek

[17A]

¹ve ata ve 'arabaya ve kayıka binmek ve oturub sākin olmak gibi beşinci harekāt ²ve sükūn-ı nefsanıyyedür, ğazab ve ferañ ve ğamm ve ğuşsa ve elem ve hacālet ³çekmek gibi altıncı istifrāğ ve ihtibāsdur bevl ve berāzuñ ve āhlāt-ı ⁴redıyyenüñ ihrācı ve habs olunması gibi bu altı sebep zarūriyyāt-ı ⁵hayātdan olmağla esbāb-ı sitte' -i zarūriyye didiler. Hıfz-ı şıñhat ve izāle' -i ⁶marazda elbette bu esbābuñ 'alā-mā-yenbağī taşarrufına muhtācdur. 'İlāc bābında ⁷hōd bu sebeblerüñ keyfiyet ciheti ile taşarruflarında hükmi hemān mu'ālece hükmi ⁸gibidür. Lākin aralarında gıdā içün mañşuş hükmler vardır ki mañhallinde beyān ⁹olunmuşdur. Devā ile 'ilāc itmenüñ dañı üc kā' idesi vardır birisi ¹⁰ol devānuñ keyfiyeti ya' nī harareti ve kuruluğı ve şovukluğı ve yaşluğı ihtiyār ¹¹olunmak lāzımdur ki mu'ālece olunacak maraz kankı nev' dendür bilindikden soñra ¹²el-emrāzu tedāvī-i bi'z-zıddı fehvāsı üzre ol maraz bārid ise devā' -i hārr ¹³ve eger rātib ise devā' -i yābis ihtiyār olunur. İkinci ol devā kankı derecede ¹⁴olmak lāzımdur ve kaç dirhem añz olunur, vezni ve derecesinüñ keyfiyeti ihtiyār ¹⁵olunmalıdır. Üçüncü emrāzuñ evkāt-ı erba' ası bilinüb her bir vaktde ¹⁶ne gūne devā isti'māl olunmak lāzımdur anuñ kā' idesini bilmekdür. Evkāt-ı ¹⁷erba' a didikleri her marazuñ ibtidāsı ve tezāyidi ve intihā ve inhitātıdır ki ¹⁸ilācları mütefāvitdür. El-hāşıl kaçan tabīb noğşān-ı bāha mücib ¹⁹olan sebebi bilse ol sebebiñ izālesine ihtimām itmek vacibdür ²⁰eger sebep-i noğşān a' zā' -i re'isede ya' nī kebed ve dimāğ ve qalbde ²¹olub anlardan birine sū' -i mizāc-ı bārid 'arız olmuş ise şahih ²²u'l-eczā olan Meşrūdītüsdan enfa' 'ilāc olamaz, a' zā' -i re'iseden ²³mā' adā sā' ir 'uzvda dañı 'arız olan sū' -i mizāc işlāhında şahih ²⁴u't-terkib olan meşr 'acibu'l-fi'ldür. Ve devā' -i misk ve tiryākuñ dañı ²⁵ol huşuşda menfa' atleri muqarrerdür ve eger sebep-i mezkūr yalnız cigerde ise

Zīrā bevl ve berāz ve yaramaz ahlāt ihrāc olunmasa marāza mü'eddī olur ve hūlāşa mu'tād dā'imā aqsalar kezālik marāz hāşıl olur. (4-6)

Derece mertebe ma'nāsınadır ıstılāh-ı etıbbāda cemī'at'ime ve edviyenüñ keyfiyetleri dört rütbeden birinde ve yā ikisinde bulunmalıdır eger ol derecatuñ birinde bulunmaz ise aña mu'tedil dirler bu maḥalde tecribesinüñ tārīkin yazmağa ḥācet yokdur. (13-17)

[17B]

¹devā'-i kerkum ve emrūsyā ve sencerinā mişilli devālar daḥı vireler. **Devā' ²u'l-kerkum** *Ḳānūn*'da aşğar ve ekber nāmı ile iki dürlü taḥrīr olunub sehlu'l-me'ḥaz ³olmağla bu kitābda aşğarı ihtiyar olundu. Ekberini murād idenler maḥalline ⁴mürāca'at eylesünler. **Şıfat-ı devā'-i kerkum-ı aşğar** Sünbül-i tayyib, mürri-i şāfi, selīḥa, ⁵ḳuṣṭ, fuḳḳāḥu'l-ıdḥır, dār-ı çinī, za'ferān, her birinden 'ale's-seviyye ⁶aḥz ve saḥḳ olunub üç ağır kefi alınmış 'asel ile ma'cūn ideler ⁷miḳdār-ı isti'māli bir mişkaldur. Ba'z nūşhada sünbüle bedel nārdīn ⁸vāḳi' olmuş. Nārdinde daḥı ihtilāf muḳarrer. Ancak Türkce çetük ⁹otı ve kedi otı ta'bīr olunan usarun olduğı muḥtār-ı kibārdur. ¹⁰Mürri-i şāfi bir gün bir gice müşelleşde ıslanub ba'dehu zām oluna. **Şıfat-ı ¹¹ma'cūn-ı Emrūsyā** Bu daḥı Şeyḥ'üñ muḥtāridur. Zūḳū Türkce yaban havucu ¹²didikleri butrak gibi otuñ toḥmıdur. Kemmūn-ı kirmānī, 'ūd-ı belesān, ¹³selīḥa, ḳurdumānā, fuḳḳāḥ-ı ıdḥır, kerefis toḥmı, her birinden birer dirhem ¹⁴dār-ı fülful, ḳuṣṭ, fülful-i ebyaz, her birinden yarım dirhem mürri-i şāfi üç ¹⁵dirhem defne yemişi on 'aded egīr, za'feran her birinden ikişer dirhem ¹⁶cümlesi aḥz ve saḥḳ olunub üç ağır kefi alınmış balıla ma'cūn olur. ¹⁷Miḳdār-ı isti'māli ḳabuḳlı fındık miḳdāridur, üzerine ısıcaḳ şū ¹⁸içeler. **Ma'cūn-ı Sencerinā** *Ḳānūn*'da nūşḥa'-i müte'addide bulunmagla bu terkīb ¹⁹ihtiyār olundu. **Şıfatı** Ḳunduz ḥayāsı, efyūn, dār-ı çinī, mū, fū, ²⁰zūḳū, usarun her birinden onar dirhem fülful, dār-ı fülful, mürri-i şāfi, ²¹ḳinna ve ḳuṣṭ her birinden altışar dirhem za'ferān üç bucuḳ dirhem zencebīl ²²on dirhem mi'a'-ı sā' ile otuz dirhem düstūr-ı sābık üzre ma'cūn ²³olub altı aydan şoñra isti'māl olunur. Miḳdārı fülfulden mişkale degindür. ²⁴Bu ma'cūnuñ tılā olunub ve fūrzece ḳılınmaḳ ile daḥı menāfi'-i 'adīdesi ²⁵yazılmışdur ve eger sebeb-i noḳşān mi'denüñ sū'-i ḥazmından ise

DK-[17b]

Etıbbā'-i İslāmiyye 'aleyhimi'r-raḥme āḥer lisāndan naḳl itdikleri ma'ācīnden ekşerini ol lisānda olan adıyla taḥrīr itdikleri ecilden sem'e mevḳūf olmağla ekşeri müfredāt-ı edviye gibi muḥtel ve müşevveş ḳalmışdur. Bu maḥalde daḥı zıkr olunan üç ma'cūndan kerkumdan mā'adāsınuñ lafzları meşḳūkdur. Kerkum keflerüñ zammıyla lugāt-ı müştarekeden olub

za‘ferān ve zerde-çūbe ve ğayrīya ıtlāk olunur. Ammā bu maḥalde za‘ferān murād olduğu zāhirdür. (üst-üst)

Sünbül-i hindī eftīmün gibi til til olur, nārdīne daḥı ıtlāk olunur anuñçün ba‘z nüşhada nardīn vaķi‘ olmuş anlar birbirine bedel olurlar. (3-4)

Ƙuşt daḥı dört dürlü köke ıtlāk olunur bu maḥalde Ƙuşt-ı baḥrī didikleri murāddur ki ıtlāk olunsa o murād olur beyāz ve acı ve güzel ƘoƘar bir kökdür bulunmazsa bedeli Ƙatrān ağacı Ƙozalağıdır ve ağaca şeryīn dirler. FuƘƘāḥ-ı ıdhır ayrıƘ çiçeği dimekdür bu diyārlarda ayrıƘ otınuñ çiçeği olmaz Mekke şamanı didikleri şey’i anuñ yerine Ƙullanırlar. (5-10)

Selīḥa Mısıır dār-ı çīnī dirler dar-ı çīnī gibi ƘabuƘdur. Ƙurdumān kefe kemmūnı didkleridür. (12-13)

Sencerīnā bir meşƘūk ismdür sencemyāna daḥı yazarlar. Şeyḥ Dāvud keşīru'n-necāḥ ma‘nāsınadur didikden soñra ma‘cūnu'l-küllī ve devā’-i müderrir dinildiğini daḥı yazmış idrār-bevlde ‘acıbu'n-nef’ olmak üzredür. (16-19)

Ƙara günlük yağıdır. (22)

Mū, turaƘ otına beñzer bir otdur. Türkler ḥaşır dirler ve yoğurda Ƙatub yirler. İbn Şerīf rāziyāne gibidür rāyiḥası daḥı ḥūb olur dimiş bi-eyy vechin köki murād olur dimiş. Ba‘zīlar dāğ üzümü kökidür didikleri mürdümdür. Fū, Ƙarga düdlergi didikleri otdur. Rāyiḥası sünbül-i hindīye beñzer. ZūƘū yaban havucu toḥmıdır. Usarun kedi otına dirler zıkr olundu. (23-alt)

[18A]

¹taƘviyyetine sa‘y oluna ve eger za‘f-ı kilyeden ve ev‘īye’-i menīden ise anlaruñ ²taƘviyyeti lāzımdur, ammā ekşeriyā işḥānla olur ya‘nī aṭ‘ime’-i ḥārre ve edviyyeden ³ḥarāret ve ruṭūbete mā’il olanları isti‘māl olunub bile ve biden ⁴aşağı bögrekleriñ üzerine ve ƘasıƘlara edhān-ı ḥārre temrīḥ ⁵oluna, zīra zahr ve kilyeyi işḥān itmek taƘviyyet-i bāha sebebdür. ⁶Sūsen ve bān ve zanbaƘ yağları mişilli ısıcaƘ yağlar ile ihtikān ⁷daḥı olunur. Necībū’d-dīn SemerƘandī, ‘aleyhi’r-raḥme Ƙurtum ve acı ⁸bādem ve fustuƘ ve Ƙuşt yağlarını medḥ eylemiş anlar teşḥīn olundukdan ⁹soñra yine aṭ‘ime ve edviyeden vaşf olunanları isti‘māl oluna ¹⁰‘ale’l-ḥuşuş ağdiyeden ḥarārete mā’il olub ğıdāsı keşīr ve müvellid-i ¹¹riyāḥ olan enfā’ olduğu in-şāa’llahu Te‘ālā ‘an Ƙarīb zıkr olunur. ¹²Ḥōş ƘoƘulı şeyler ve murattīb olan atıyeb devāların daḥı dimāğ ¹³taƘviyyetinde ‘aẓīm nef’i vardır. Buruna çekmek ve dimāğ üzerine tılā ¹⁴itmekle nef’leri müşāhede olunur, eger sebep-i noƘşān esfel-i bedende ¹⁵nefḥuñ kılet-i tefahḥuş oluna. Eger şovukluğūñ şiddetinden ise ¹⁶edhān-ı ḥārre ile laṭīf delk olunub dar-ı çīnī mişilli musaḥḥin ¹⁷şeyler isti‘imāl olunur ve ğıdālarına ḥubūbāt-ı mūneffīḥa zām olunur ¹⁸şoğan ve baƘlā ve bögrölce ve noḥūd gibi. Eger sebep a‘zā’-i Ƙazībuñ ¹⁹şovukluğu ve istirḥası olursa kibār-ı

etıbbā'-i müte'ahhırından *Mir'āt* ²⁰*u's-Şifā* mü'ellifi Mes'ūd bin Hākīmu'd-dīn Hüseynī 'aleyhi'r-raḥme meşāne ²¹illeti maḥallinde berd ve istirḥā için yazılan müdavāt ile mu'ālece ²²oluna deyü ta'yīn buyurub kuş ve bān ve nārdīn ve ḥayrī ²³yağları temrīhine tenbīh itmişler, bu ma'cūn daḥı ol tabīb-i lebībūn ²⁴muḥtārātındandır. Kuş konmaz didikleri helyūn toḥmı ve şakākūl ²⁵Türkce mühr-i Süleymānī dirler ve zencebīl her birinden beşer dirhem tūderīler

DK-[18a]

Ya'nī sürile. (4)

[18B]

¹ya'nī kuş etmegi didikleri iki nev' otuñ toḥmları ve aḳ behmen ve kızıl ²behmen ta'bīr olunan iki dürlü kökdür cümlesinden üçer dirhem ³kuştum toḥmı aḥrīz daḥı dirler Türkce aspur toḥmı dirler ve şalgām ve havuc ⁴ve tūrb ve ıştırğan dikenī toḥmlarından ve su teresi didikleri cırcīr ⁵toḥmı ve ḥabbu'r-reşād didikleri tere toḥmı ve lisanu'l-'uşāfīr ta'bīr olunan ⁶kuş dili her birinden ikişer dirhem pişmiş yaban şoganı üç dirhem ⁷penīr şekerī kırk beş dirhem cümlesi aḥz ve saḥḳ olunub ber kā'ide 'asel ⁸ile ma'cūn olur miḳdār-ı isti'mālī beş dirheme deḡin tecvīz olunmuşdur ⁹ve eḡer kılet-i nefḥuñ sebebi ḥararet istilāsından ise tebrīd ve ta'dīl ¹⁰ile mu'ālece olunur müberred ābzene ḳomak ve müberridāt ile tılā itmek ¹¹gibi ve bürüdeti ve nefḥi olan şeyler isti'māl olunmak gibi meşelā emrūd ¹²ve ekşi kara tūt ve bāklā ve sūt ve yoḡurt her ḳanḳısı ele girerse ¹³müdāvemēt ideler. Eḡer sebab-i nokşān za'f-ı bedenden neş'et itmiş ise ¹⁴muḳavvī ḡidālar ile taḳviyyet olunmak lāzımdır. İsfīdbacāt ve muṭaccenāt ¹⁵ve āşūye ve kebābāt ve herāyis ve beyz-i nīm-birişt ve şalgām ve sūt ve tere ¹⁶yaḡı ve ḥālīş buḡday etmegi ve bādām ve fustuk ve cevz ve nārcīl ¹⁷mişilli ḥubūbāt isti'māl eyleyeler ve istiḥmām-ı münāsib ile istiḥmām ¹⁸eyleyüb ba'dehu süsen ve bān yağları gibi muḳavvī yağlar tılā ideler ¹⁹el-ḥāşıl ḳuvvet-i bāh taḥşīlinde aḡdiye her vechle edviyeden 'umdedür, ²⁰zīrā serī'u'l-hazm ve keşīru'l-ḡidā olan ta'āmlar şurūt ve ḳuyūdıyla ²¹yense ya'nī iştihā kemālinde olduḡı maḥalde mübāşeret olunub ²²iştihādan baḳıyye var iken ferāḡat olunsā ve müte'addid olmasā ²³hazm kemāl olmaḡla mādde'-i menī ḥāşıl olur. Ancaḳ ḡidālaruñ ²⁴ve devālaruñ mehmā-emken ṭabī'atları ve ḥāşşaları bilinmeḡe muḥtācdur ki ²⁵münāsib olanları iḥtiyār olunub bāha muzır olanlardan ictināb

DK-[18b]

İsfidbâc koyun ve kuzu ve tavuk etlerini şoğan ve nohūd mişilli buķūl ve ħubūb ve şīrūğan ile tabḥ idūb za‘ferān ve ba‘z ‘aķākīr ile perverde itmege dirler muṭaccenāt kapama ile pişürmege dirler şivā ile kebābuñ farkı şivā ete āteş toķunmayub karībinde çevirmek ile pişürmege dirler kebāb āteşe ilşāk ile pişürmege dirler Türkce kül bastı didikleri şivā ile kebabuñ bu farkını ‘Allāme Kāreşī ‘aleyhi'r-rahme *Külliyāt-ı Kānūn Şerhi*'nde nazc beyānında tahrīr eylemişlerdür herīse daḥı ma‘lūmdur. (üst-üst)

[19A]

¹oluna ve daḥı imtilādan ve keşret-i şūrb-i mādan şakınalar ve keşret ²ile cimā‘dan ve istifrāğdan ya‘nī hadden ziyāde faşd ve ḥacāmat ³ve ishālden ve bunlardan soñra cimā‘dan ihtirāz ideler. ‘Ale'l-ḥuşūş ⁴infi‘ālāt-ı nefşāniyyeden hemm ve ġamm ve ġuşsa ve elem gibi. İnfi‘ālāt ⁵ki menī degil cesedi ifnā ider andan rehāya sa‘y ideler ve daḥı ⁶taķviyyet-i cimā‘bābında ġūnā ġūn ġıdālar ve müfred ve mürekkeb devālar ⁷yazmışlardır ki cem‘ ve tertīb olunsa başka mücellede olmağla muḥtācdur. ⁸Ancak bu maḥalde zikrleri lāzım olan müfredāt ve mürekkebatdan birer miķdār ⁹tahrīr ve taķrīr olundu. **El-edviyyetu'l-müfredetu'l-bāhiyye** Bāha kuvvet viren ¹⁰müfredātdan ba‘zısı toḥmlar ve ba‘zısı ħubūbāt ve ba‘zısı lübūbāt ¹¹ve ba‘zısı şumūġāt ve ba‘zısı kabuķlar ve ba‘zısı otlar ve ba‘zısı ¹²köklerdür. Evvelā toḥmlardan şalgām toḥmı ve laḥana toḥmı ve ısırgan ¹³toḥmı ve havuc toḥmı ve kuş konmaz toḥmı ve turb ve tere ve kerefis ¹⁴‘ale'l-ḥuşūş fuṭrāsālyūn didikleri yaban kerefis toḥmları ¹⁵ve bi‘t- tab‘ anlaruñ emşāli olan toḥmlar muķavvī’-i cimā‘dur yalnız her biri ¹⁶ve bi‘l-münāsebe bir kaç mecmū‘a isti‘māl olunur ve ħubūbatdan nohūd ¹⁷ve böğrölce ve semsem ve buber ve dār-ı fūlfül ve kākule ve ḥabbu'l-bān ¹⁸ve ḥabbu'l-fūlfül ve ḥabbu'z-zelem ve daḥı anlaruñ emşālidür; ve lübūbatdan ¹⁹fınduķ ve fustuķ ve elsinetu'l-‘uşāfir ve ḥabbetu'l-ḥazrā emşālidür ²⁰Şumūġatdan keşirā ve ḥiltīt mişillidür. ‘Ale'l-ḥuşūş ḥiltīt ḥārr ²¹ve müneffeḥ olmağla mebrūdu'l-mizāc olan kimesne bir mişķālını meypuḥtec ²²ile içse nef‘i ‘azīm olmak üzredür. Kuşūr, ya‘nī kabuķ cinsinden ²³olanlar kurfе ve dār-ı çīn ve besbāse mişillidür ve otlardan ḥasek ²⁴ve tālīsfer didikleri otlar mişillidür. Uşūl cinsinden olanlar lūf ²⁵kōki ve behmenān ve zurunbād ve kuşt-ı ḥuluv ve şa‘leb ve helyūn kōki ve şakāķul

DK-[19a]

Ve ḥabbu'l-fūlfül felfāl ve felāfil daḥı dirler, bir yeşil ağacuñ yemişidür böğrölce gibi ġılāf içinde olur ve ağacı kendir ağacı gibi olmağla andan daḥı ipler ve urganlar urarlar imiş. Ḥabbu'z-zelem ḥabbu'l-‘azīz didikleridr. (17-19)

Ḥabbetu'l-ḥazrā sakızlık ağacı yemişidür. (19)

Huzāk-ı mağāribden Zehrāvī, 'aleyhi'r-rahme tālīsfer kuş dili didikleri ağacın kabuğu yāhūd şeceretu'l-kelb didikleri elsen kabuğu olmak üzere yazmışlardır ba'zılar dār-ı kūsne didikleridir ki besbāse murād olur didiler meşkūk olmağla besbāse' -i bedel ideler. (20-alt)

[19B]

¹ve zencebīl ve havlincān ve 'akākīr ve aşı-ı hasek ve şogan mişlidir ²huşūşā pişmiş ola. Hāşşa' -i lu'be' -i berberiyye didikleri otun köki ³harāret-i şarāb gibi cemī' bedeni tehyīc ider deyü Şeyh-i Re'īs taşrīh itmişlerdür ⁴ve su'd dağı şürben ve meshān nāfi' olmak üzredür. Ammā hayvānātdan sakankūr ⁵şöhret-şi'ardur. Şeyh'ün muhtarı üzere kuyruğunun dibini ve göbegi ⁶ve böğrekleri ve şayd olundukda eddikleri tuzu isti'māl olunur. Kezālik ⁷verildikleri hayvānūn yalnız tuzu ta'yīn olunmuşdur ve cümle eti ⁸yinen hayvānātuñ dimāğları huşūşā serçe beynisi ma'rūfdur ve keçi ⁹ve kuzu huşyeleri ve cümle ekl olunan kuşların huşyeleri ¹⁰huşūşā hurūş huşyesi ve cigerleri, huşūşā semiz tavuk cigeri ola muḳavviyyātdandır. ¹¹Şeyh-i Re'īs öküzün zekeri havāş mecrāsına cārī ve deve köşekiniñ ¹²māyesi 'acību'l-fi'ldür dimişler ya'nī kibār esedün huşyesi dağı ¹³'acību'l-fi'ldür didiler. Yılan balığı ve yengec dağı muḳavviyyātdan olmak üzredür. ¹⁴Bunlardan mā'adā her nev'den muḳavviyyāt ekser min an yuḥşādur. Tābīb-i hāzık ¹⁵meşveretiyle mezkūrātdan münāsib olana müdāvemēt olur ammā edviyye' -i ¹⁶müreккеbe' -i bāhiyyeden kırmızı ve diyāşentā ve müferriḥ yāqūt misillü zī-ḳıymet ¹⁷olan ma'ācīn şöhret-şi'ardur. Ammā herkes anların taḥşīli 'asīr ¹⁸olmağla sehlu'l-me'hāz olanlardan emzice' -i muhtelif münāsebeti ile bir ¹⁹kaç terkīb taḥrīrine ihtimām olundı, tā ki bu bābda mu'aleceye mübāşeret ²⁰idenler emzice taḥālūfi ile müdāvātuñ dağı muḡāyeretini bilüb kendi ²¹mizāclarına münāsib olan mu'alecāt taḥşīline sa'y ideler ve ibtidā' ²²mizāclarını i'tidāle getürmege sa'y idüb ba'dehu münāsib olan muḳavviyyāt ²³aḡzına mübāşeret eyleyeler, zīrā muḳavviyyātdan her mizāca muvāfiḳ ²⁴olur ma'cūn azdur, ancak zuhūrına binā'en ekseriyā itlāk üzere muḳavvī ²⁵yazılmışdur, Meşrūdītūs ve Felāsife ve Belādur ma'cūnları mişilli, bunlar

DK-[19b]

İbn Sīnā lu'abe' -i berberiyye Afriḳa'dan nevāḥīsinden gelür sürincāna beñzer bir kökdür dimiş Zehrāvī yebrūhu'z-zamm olmak üzere taşrīh ider. (1-3)

[20A]

¹fî'l-ḥakîka muḳavviyyâtıdır. Ancak mizâcları ḥarâret üzre olanlara ²münâsib olmaz. Nitekim sū'-i mizâc-ı bârid beyânında zıkr olundu. **Tedbîr** ³u'l-emziceti'l-ḥârreti Şeyḥ-i Re'îs *Ḳānūn*'da kitab-ı şalışden yigirminci fennden ⁴evvelki maḳālede za'f-ı bâh mu'ālecâtını vücūh-ı 'adîde ile tahrîr ⁵eyleyüb ḥuḏāk-ı etîbbāya i'timādu'l-emzice'-i müteḥālîfeyi ta'yîn ve tefrîḳ ⁶itmişlerdür. Ammā kibâr-ı mü'ellifinden fâzıl-ı feylesūf Ebû'l-Ḥasen Sa'îd ⁷İbn Hibbe *Dürre*'-i *Ferîde* nām te'lîfinde her mizâca muvâfîḳ olan mürekkebâtı ⁸başka başka tahrîr itmişlerdür. Anlaruñ takrîrleri üzre ba'zî ⁹seḥlu'l-me'ḥaz olanları terceme olundu. Bu seḥlu'l-me'ḥaz olan terkîbe ¹⁰müdâvemet ḥarru'l-mizâc olanlara keşîru'l-menfa'at olmak üzredür. **Şan'atı** ¹¹Otuz dirhem ḳudret ḥelvâsı, bir raṭl ya'nî yüz otuz dirhem ḥālîş ¹²süd ile ḳoyulunca âheste ṭabḥ idüb her gice uyḳuya yatacak ¹³maḥallde iki mil'aḳa ve 'ale'r-rîḳ kezâlık iki mişḳāl isti'māl ideler. ¹⁴Mil'aḳa devāda bir mişḳāle ve 'aselde dört mişḳāle ıtlāk olunduğı ¹⁵muḥtâr-ı kibâr-ı etîbbādur. Ol eşnāda ekşer ḡidāları şoğan ile terbiyye ¹⁶olunmuş taze balıḳ ola ısıcak iken ekl idüb üzerine meypuḥtec içeler. ¹⁷**Devā**'-i **āḥer** İki raṭl şıḡır südine yigirmi dirhem ḳudret ḥelvâsı ve yigirmi ¹⁸dirhem nebât şekeri ilka olunub nerm âteşde 'asel gibi revāk olunca ¹⁹ṭabḥ ideler miḳdâr-ı isti'mālî yigirmişer dirhemdür 'ale'r-rîḳ mübāşeret oluna. ²⁰**Devā**'-i **ḥasek** daḡı maḥrūu'l-mizâca münâsibdür ki *Ḳānūn*'da Şeyḥ-i Re'îs ²¹daḡı zıkr itmişdür. Ḥaseke Türkce demirdikenî ve çobankalkıdan dirler ²²bir dikenlü otdur. Anuñ tâzesinden eger bulunmazsa ḳurusundan ²³aḡz idüb miḳdâr-ı kifāye şu ²⁴ile ṭabḥ ideler. Ba'de'taşıyye sukker ile ḳıvām virüb 'ale'r-rîḳ iki mişḳāl isti'māl ve üzerine bir kâse ²⁵ısıcak süd içeler. **Tedbîru'l-emziceti'l-ḥârreti'l-yabise** Eger mizâca

[20B]

¹ḥarâret ile yübüset daḡı ḡalebe itmiş olsa aḡziye ve edviyyeden ²muraṭṭıba olanlara müdâvemetden mâ'adā ḥammām-ı muraṭṭıb ve âbzenler ile ³ve edhan-ı bâride tılâ olunmaḡla mu'ālece yazarlar. Ammā ol-güne ⁴mizâcuñ tartîbî ḡāyet müşkildür. Ḥazāḳat-ı ṭabîbe 'ināyet-i rabbānî ⁵refāḳatine muḥtâc olur va'llahu'l-muvaffîḳ. **Tedbîru'l-emziceti'l-bārideti** ⁶Bürüdet ḡalebesinden neş'et iden nokşân bâhuñ 'ilâcında ⁷aḡziye'-i ḥârre ve edviyye'-i ḥârre taḥşiline sa'y olunur luṭf-ı ḥaḳḳ ile ⁸o nev'üñ 'ilacı âsândur bu ma'cūn-ı fülful-i mezbûruñ muḥtârâtındandır. ⁹**Şıfatı** Şaḳāḳül Türkce mühr-i Süleymân dirler ve bezr-i cırcır şu teresidür ¹⁰zıkr olundu, tûderî'-i aḡmer ve beyâz tûderî bunlara ḳuş etmegi dirler ¹¹zencebîl ve biber her birinden ikişer dirhem serçe dili ve ḡünlük her birinden ¹²birer dirhem cümlesi aḡz ve saḡḳ olundukdan soñra cevz yaḡı ile ovulub ¹³ıslâḥ olunur ve bir dirhem serçe ḳuşı beynisi daḡı zam olunub ¹⁴üc mişli şeker ve yāḡūd 'asel ile ma'cūn olub aḡşam ve şabāḥ ¹⁵birer mişḳāl isti'māl olunur. **Terkîb-i āḡir** Şu teresi toḡmı ve şoğan ¹⁶toḡmı ve şalgām toḡmı ve nāñḡuvāḥ ve

helyūn tohmi ve şakākūl kendisi her birinden ¹⁷beşer dirhem fūlfūl ve dār-ı fūlfūl ve zencebīl ve tūderī-i aḥmer ve ebyaḡ ¹⁸ve laḥm-i saḡankūr ve ṣa'leb her birinden iki dirhem bu cümlesi aḡz ve saḡk ¹⁹olunub üç āḡır kefi alınmış 'asel ile ma'cūn olur miḡdār-ı isti'māl ²⁰birer mişḡāldür. **Tedbīru'l-emziceti'l-bārideti'r-ruṡūbeti** Mizācları bārid ve raṡb ²¹olan kimselerūn menīleri raḡīk olub 'inde'l-cimā' vāfir çıkar ²²ammā ekseri müvellid ve mūnessil olmaz. Sāyir 'alāmetleri ma'rūfedür. ²³Bu ma'cūn bārid ve raṡb olan emziceye muvāfiḡdur. **Şıfatı** Hūz ya'nī ²⁴tere tohmi, ḡabbu'z-zelem, simsim-i muḡaşşer her birinden iki dirhem na'na' yapraḡı ²⁵on dirhem ḡıṣye's-ṣa'leb beş dirhem helyūn tohmi, circīr tohmi havuc tohmi

[21A]

¹rāziyāne tohmi, serçe dili her birinden onar dirhem ısırgan tohmi, ²kuşt-ı ḡulv her birinden şakākūl ve laḥm-i suḡunkūr ve milḡ-i ³suḡunkūr her birinden onar dirhem 'asel ṣelāseti emşālīhā. Miḡdār-ı isti'māl ⁴birer mişḡāldür. Üzerine şovuk şı içeler. **Terkīb-i āḡer** circīn tohmi, ⁵şalgām tohmi, şoḡan tohmi turb tohmi, helyūn tohmi, yonca tohmi, havuc ⁶tohmi, çam fıstıḡı içi, fūlfūl, ḡabbu'z-zelem, būzīdān, kuşt-ı ḡulv, zencebīl, ⁷lisānu'l-'aşāfir, şakākūl, behnemeyn, dār-ı fūlfūl 'ale's-seviyye aḡz ⁸ve saḡk olunub üç āḡır kefi alınmış 'asel ile ma'cūn olur. Miḡdār-ı ⁹isti'māl iki mişḡāldür. Üzerine bir kāse nebīz içilse 'acāyib ¹⁰müşāhede olunur ve yine *Durrretu'l-Ferīde* şāḡibi yazdığı üzre ¹¹yalnız ḡiltīti 'asel ile ma'cūn idüb birer mişḡāl isti'māl iteler ¹²ve üzerine bir kāse nebīz içseler her bir isti'mālden iki sā'at ¹³mürūrunda te'şīri zuḡūra gelüb 'acāyib müşāhede ideler ve daḡı ¹⁴takviyyet ḡuşuşunda ba'z ihtikānlar ve mesūḡlar yazmışlardır. Taṡvīlden ¹⁵ictināb olunub anlar maḡalline ḡavāle olundu ve cimā'a i'ānet iden ¹⁶aḡvālden ba'zī muḡavviyyāt daḡı insānuḡ mücāma'atını yāḡūd hayvānatuḡ ¹⁷müşāfedelerini görmekdür 'ale'l-ḡuşuş görüldiḡi gibi elbette mücāma'atuḡ ¹⁸lezzeti mülāḡazası takviyyete bā'ış olur. Kezālik mücāma'at babında ¹⁹te'līf olunan kitāblar kırā'at olunduḡda 'ale'l-ḡuşuş muşavver olub ²⁰ḡūnā-ḡūn hey'etleriyle muşāvaāt gösterilmiş ola müşāhedesi ²¹mehmā-emken ḡudreti olanlar takviyyet getürür ve daḡı cimā'a mūte'allīḡa olan ²²ḡikāyetlerdür ve 'ale'l-ḡuşuş-da ḡaviyyu'l-iştihā olan kimesnelerden naḡl ²³olunan rivayetler ve nisvānuḡ yāḡūd maḡbūblaruḡ naḡmāt-ı raḡīkeleri ²⁴cümle'-i muḡavviyyātdandır. Arḡa üzerine yatub uyumaḡ gerçi min vechin ²⁵muzırrdur ammā cimā'a mu'īndür dimişler. Kezālik ḡasıḡı tırāş itmek şehveti

DK-[21a]

ḡayvānatuḡ çiftleşmesine müşāfede dirler. (17-18)

[21B]

¹tehyıc ider. Anuñçün tecerrüd-i ihtiyār iden zāhidler kasıklarını ustura ²ile tırāş itmeyüb āher tedbīr ile tanzīf iderler, zīrā usturanuñ ³ol ‘uzv üzerine mürürı kan cezb itmekle, harāret ve şehveti ⁴tahrīk ider. Anuñçün kasığı tırāş itmek zekeri büyüldür ve başı ⁵tırāş itmek insānuñ boynunu kalınlandırur dimişler.

Faşl-ı rābi‘ ‘Bāhı kāt‘ idüb gebelige māni‘ olan eşya zikrindedür. Tabībe ⁷lāyık olan bāha takviyyet virüb hable i‘ānet eyleyen eşyayı ⁸bildigi gibi bāha nokşān viren ve gebelige mani‘ olan eşyayı ⁹dağı bilmekdür, zīrā insānuñ bir huşuşda nāfi‘ olan şeyleri ¹⁰bilmege ihtiyācı ol huşuşa zārr olan şeyleri bilmege ¹¹ihtiyācından evlā ve ekşer degildür. Elbette nafi‘ olanı bilüb taḥşīline ¹²sa‘y itdigi gibi muzır olanı dağı bilüb ictināb itmek lāzımdur. ¹³‘Ale'l-huşuş mā-naḥnü-fihde gāh olur muzır olanı isti‘māl ¹⁴olunmak iktizā ider. Ez-cümle gāyet arık olan ḥātūnlaruñ ¹⁵bi-hasebi's-sinn henüz bālīga olmuş kızlaruñ gebe olmaları kendülere ¹⁶muzır olduğu ecilden, anlara mani‘-i ḥabl olur mu‘āmele ile mu‘āmele ¹⁷olunmak lāzımdur. Hattā Ebū'l-eṭṭibbā Ebuḳrāt ol-güne ḥātūnlar gebe ¹⁸kaldıkda düşürici devā virilmek emr eylemiş, tā ki toğururken ¹⁹helāk olmayalar. Marīze olan nisvānuñ dağı kezālik ‘adem-i tevalüdüne ²⁰sa‘y olunur, tā ki marīz veled vücūda getürmeye. Emrāzdan ba‘zısı ²¹mütevārişe olduğu maḥallinde beyān olundu. Ol-huşuşda evvelā zikr ²²olundığı üzre hey‘et-i cimā‘da gebelige mu‘īn olan ef‘ālīñ ²³zıddı ile mu‘āmele olunub māni‘-i ḥabl olan edviye isti‘māl olunur. ²⁴El-ḥāşıl kāt‘-ı cimā‘ ve mani‘-i ḥabl olan eşyānuñ bilinmesi dağı ²⁵lāzım olmağla bi-hasebi'l-iktizā terceme ve imlā olundu. Ma‘lūm ola ki

DK-[21b]

Netf dağı muḳavvīdür.(1)

[22A]

¹edviye ve ağdiyeden cimā‘ı kātı‘ olanlar iki sınıfdur. ²Bir sınıfı menīyi tecfīf idüb ifnā ider ve bir sınıfı taḡlīz ve tecmīd ³eyler. Pes ruṭūbatı ḳurıdub riyāḥı taḥlīl idenler: sedef ve merzencūş ⁴ve fencenkūşt ve fūdenc ya‘nī yarpuz ve turaḳ otı ve yüzerlik ⁵ve kemmūn ve şahdānec ya‘nī bengilik ve şarımsaḳ ve bunlaruñ emşāli ⁶şiddet-i harāreti cihetiyle tecfīf-i menī ve taḥlīl-i riyāḥ iden şeylerdür. ⁷Taḡlīz ve tecmīd idenler: Mercimek ve tārı ve keçi boynuzu ve marul ⁸ve semiz ot(u) ve bakla‘-i yemāniyye ve sermaḳ ve anlaruñ emşāli bārid olan ⁹eşyādur ki

müdâvemetleri kıtâ' -ı bâh olmağla mani' -i hâbl olmuş olur ¹⁰ve bakûluñ gayrî ekşi şeyler dağı bâha muzırdur. Sirke ve korusı şuyı ¹¹ve ekşi elma ve ekşi enâr ve summâk ve ağac kavunu ekşisi ve rîbâs ¹²ve ekşi yogurt ayrıntı mışilli ve kâfur ve nîlûfer ve bezr-i kıtûnâ gibi ¹³şedîdu't-tebrîd olanlar ve efyûn ve yebrûh mışilli muhaddir şeyler kıtâ' -ı ¹⁴bâhdur. Bunlardan ma'adâ kıble'l-cimâ' isti'mâl olunsâ mâni' -i hâbl ¹⁵olur terâkîb yazmışlardır. Bi-hasebi'l-ıktizâ lüzûmı olmağla anlardan ¹⁶dağı bir kaç terkîb imlâ olundu. Ez-cümle fûdenc-i nehrî 'uşâresi ¹⁷'inde'l-cimâ' zekere tîlâ idûb mer'e dağı ba'de'l-cima' ol 'uşâreden ¹⁸fürzece götürmek hâbli men' ider didiler. *Dürre' -i Ferîde* mü'ellifi Sa'îd bin Hibbe ¹⁹huşûş-ı mezbûrda nisvândan hârru'l-mizâc olub cismi nahîf olanlar ²⁰ile semîne olub bâridu'l-mizâc olanları tefrîk eyleyûb 'ilâc-ı ²¹mezkûr hârru'l-mizâc-ı men' ider. Ammâ semîne olanların mizâclarını ta'dîl ²²itmek ile belki hâble mu'în olur. Anlara kâfurı sağı idûb gül şuyı ²³ile fürzece itmek lazımdur dimişler. Kezâlik vakt-ı cimâ'da zekere kıtrân ²⁴sürmek 'acîbu'l-fi'ldür, zîrâ nutfeyi ifsâd itmekle emzice' -i muhtelifede ²⁵'amelini işler. Eger müdâvemet olunsâ, bi'l-külliyeye mani' -i hâml olmağı üzredür.

[22B]

¹Belesân yağı ve şogan 'uşâresi dağı anuñ gibidür. Ğarb ki bir nev' ²kavağı adıdır, anuñ yaprağını ve çiçeğini sağı idûb şu ile içmek ve üç ³mişkâlini 'avrat yine ğarb şuyıyla fürzece itmek kezâlik na'nâ' 'uşâresi ⁴götürünmek mâni' -i hâbl olur. Lağana tohmı dağı sağı idûb götürünmek ⁵menîyi ifsâd idûb hâbli men' ider. Simsim nağ' olunan şuyı dağı ⁶çmek mâni' -i hâbldür didikleri min gayrî tecribeten i'timâda sezâ degildür ⁷kezâlik fîlûñ zibilini götürmek mâni' dür didiler. Ba'zî etîbbâ bir hâtûn ⁸kırk güne deġin 'ale'r-rîk bâklâ yise 'umrunda gebe olmaz. Tecrîbe murâd ⁹idenler bir tavuğâ kırk güne deġin bâklâ yidürsünler yumurdlamaz olur, ¹⁰andan bilsünler dimiş. **Bu terkîb** dağı mâni' -i hâml olmağı üzredür. **Sıfatı** ¹¹Kerneb-i nebî didikleri lağana tohmı ve tere tohmı her birinden ikişer dirhem ¹²ahz ve sağı olunub kıtrân ile ma'cûn ideler ve dağı fûtenc şuyıyla ¹³götüreler. **Terkîb-i diger** Ebhel ve zerâvend-i müdahrec ve habbu'r-reşâd 'ale's-seviyye ¹⁴ahz ve dağı olunub içmek dağı mâni' -i hâbldür. Kezâlik habn-ı nehrî ¹⁵ve sedef 'uşâresi ba'de'l-cimâ' fürzece idûb götürmek hâblден men' ¹⁶ider dimişler. Bu ma'nâda etîbbânuñ tahrîr itdikleri müfredât ve mürekkebât ¹⁷ekşer min an yuhsâdur. Ancak bu mağalde bu mîkdâr ile iktifâ olundu. Çünkü ¹⁸bu faşl-ı râbi'de mevânî' -i hâblден ba'zîsı zıkr olundu ise bi-haseb ¹⁹i'l-ıktizâ muskıt-ı cenîn olan terâkîbден ba'zîsı zıkr olunmağı ²⁰münâsib görüldi. **Muskıtât** Sa'îd bin Hibbe tahrîr üzre bu terkîb-i ²¹muskıt-ı cenîn olmağı üzredür. **Şıfatı** Zerâvend-i tavîl, centiyânâ, ²²habbu'l-gâr ve mürr ve kûşt ve selîha ve fuvve ve efsentîn 'uşâresi ve ²³kurdumânâ ve fûlful ve müşk-i tarâmşî' cümlesi bi's-seviyye

aḥz ve saḥk ²⁴olunub noḥūd miḳdārı ḥablar olunur vaḳt-ı ḥācetde her gün birer miṣḳāl ²⁵on güne deḡin sedef şuyıyla içilüb ve sedef ile fūrzece ideler

DK-[22b]

Fuvve vavun teṣdīdi ile kızıl büyeve dirler. Efsentīn pelīndür. (23-24)

[23A]

¹ve mer'eniñ göbegine şıḡır ödi süreler. **Terkīb-i diger** Zerāvend-i ṭavīl, ²fūlfül, mürr-i şafti bi's-seviyye aḥz ve saḥk olunub noḥūd miḳdārı ḥablar ³ideler ḥīn-i ihtiyācda üçer dānesini 'ale'r-rīk birer kāse acı bāklā ⁴şuyı ile isti'māl itdüreler. **Terkīb-i diger** Zerāvend-i ṭavīl, çentiyānā, ⁵ḥabbu'l-gār, mürr ve kuṣt ve selīḥa ve kızıl büye ve ḳurdamāna ve fūlfül ⁶ve muṣk-i ṭarāmṣī' ve pelīn 'uṣāresi bi's-seviyye aḥz olunub on ⁷güne deḡin her gün bir miṣḳāl isti'māl itdürüb üzerine bir mikdār ⁸sezāb şuyı içüreler ve göbegine şıḡır ödi süreler. **Fūrzece** Turbud ⁹ve mürr ve ḥarbak ve cāvṣīr 'ale's-seviyye aḥz olunub, şıḡır ödi ile ¹⁰bellūṭa itdüreler. **Diger** Ḳıssa' u'l-ḥimār 'uṣāresini şıḡır ödi ile ¹¹fūrzece itmek 'acību'l-fi'ldür didiler. Gerçi ekṣer etībbā bu aḥvālīñ ¹²kitmānı ile tavṣiye itdiler. Ammā bi-ḥasebi'l-iḳtizā bu miḳdār iş'ār ¹³olundu. Me'mūldur ki Ebukrā'ī'dan naḳl olunduḡı üzre ziyāde muktezī ¹⁴olmadıḳça i'māl itmeyeler. Ḥaḳ Te'ālā muvaḥḥidīn kullarını cādde'-i şer'-i ¹⁵mübīnden ayırmaya bi-hürmeti seyyidi'l-enbiyā' ve'l-mürselīn.

Faṣl-ı ḥāmis ¹⁶**Uḳr beyānındadır.** 'Uḳr 'aynuñ ve kāfuñ ḍammeleri ve rānuñ sūkūniyla ¹⁷evvelki bābda gebe olmamaḳ ve veled götürmemek ma'nāsınadır. Gebe ¹⁸olmayan ḥātūna ve veled ḥāşıl itmeyen erkek ādeme, ikisine daḡı 'āḳır ¹⁹ıtlāk olunur. Ricāl ve nisvāndan ba'zılar bi-emri'llahi Te'ālā bi-ḥasebi'l-ḥalaḳa ²⁰'āḳır olub, 'umrunda veled getirmezler ve ba'zısı aṣl-ı ḥilkāt ḥasebi ile ²¹'āḳır degillerdür. Lākin esbāb-ı dāḡiliye ve ḥāriciyyeden nāṣī ba'zī sebep ²²bi'l-küllīye māni'-i ḥabl olmaḡla yāḥūd gebelige 'usret virmekle yāḥūd ²³nisvānda ekṣeriyā düşürmege bā'is olmaḡla veled getirmezler. Şeyḫ-i Re'īs ²⁴bu maḳālede cümlesini taḥrīr ve beyān eylemişlerdür. Pes 'uḳruñ esbābı ²⁵ḥātūnlaruñ raḡmlerinde ya erkek ādemleruñ zekerlerinde yāḥūd zeker ve ünṣānuñ

[23B]

¹menīlerinde yāḥūd ālāt-ı menī ıtlāk olunan a'zālarında olur ²yāḥūd mebādīde ya'nī a'zā'-i re'īsede olan sebeblerden olur ³dimāḡ ve ḳalb ve kebeduñ za'īf oldukları gibi. Ğamm ve ḥüzün

ve havf⁴ ve elemnden neş'et iden mevānī' daḥī anlara mülḥaḥdur ve daḥī başda⁵ ḥāşıl olan evcā' ve za'f-ı haẓm ve imtilā ve daḥī ba'is-i ıskāt-ı⁶ cenīn olan esbāb-ı ḥāricden vāqī' olan ḥaṭālar gibi. Ez-cümle⁷ meşānelerinde taş tevellüd iden kimesnelerün ba'zısında el-'iyāzu⁸ bi'llahi Te'ālā devā kār-ger olmayub zekeruñ alt tarafı yarılmağla iḥrāca⁹ muḥtāc olmağın ol 'amelden nāşī a'zā'-i tevlīde zarar işābet¹⁰ idüb mānī'-i tevlīd olur. Kezālik li-'illetin yumurdalarını çıkarmak¹¹ yāḥūd bi'l-küllīye kesmek yāḥūd bi-ḥasebi'l-iktizā inemek didikleri¹² 'ameli icrā itmek ile ekşeriyā anı çoçlarda ve öküzlerde icrā iderler¹³ elbette mānī'-i tevlīd olur. Ol 'ameli Ebuḫrāt mezhebinde kulaḫlar¹⁴ ardında olan iki ṭamarları ḫaṭ' itmek daḥī mānī'-i nesl olur.¹⁵ Ammā Cālīnūs ol ḥuşūşī inkār itmişdür. Ol aḥvāl bu kitābda¹⁶ bāb-ı şālīşden faşl-ı şānīde tafşīl olundu ve daḥī şol sebebler¹⁷ ki raḥmde ola evvelā sū'-i mizāc-ı bārid olduğı şüretde keşīf olmağla¹⁸ cirminde olan ṭamarların ağızları kapanub içerisine ḫayz kanı¹⁹ ve günd menīsi gereğı gibi cārī olamadığından mā'adā kaçan erkek²⁰ menīsi dāḥil olsa bürüdet mizācından nāşī ol menīyi daḥī şovudub²¹ ḥable mānī' olur. Şeyḥ-i Re'īs ve eṭbā'ı şovuk şuyı çok içmek²² daḥī bürüdet īrāş itmekle raḥmde menīyi müfsid olur didiler.²³ Raḥmiñ burudetiniñ 'alāmeti ḫayz kanınınñ kılet ve gec gec gelüb renginün²⁴ daḥī kırmızılığı nāḫış ve kıvāmı rūrī ve şulı olduğıdur zirā²⁵ ṭamarları tutğun olmağla kanuñ ğalīzi muḥtebes olub raḫīki cārī

DK-[23b]

Türkce inenmege 'Arabīde vecā dirler, beş vechle beyān iderler. 'Allāme Külliyyat Şerḥi'nde faşd faşında bi'l-münāsibe zıkr itmişdür. (11-13)

[24A]

¹olur. Ol ecilden kanuñ rengine daḥī noḫşān tārī olur. Raḥmi² bārid olan ḫātūnuñ kaşığında kıl daḥī az olur, zīrā kılıuñ tevellüdi³ ḥarāret-i ğarīziyyenün te'sīri sebebi ile aḥlāṭdan münfil olan⁴ ebḫire'-i duḫāniyyeden olur. Mesāmāt-ı beden daḥī ṭarlıḫda ve geñişlikde⁵ mu'tedil olmaḫ lāzımdur. Bürüdet ise anlara mānī'dür. Anuñçün kıl az⁶ biter. Gāḥ olur mizāc-ı bārid cemī'-i bedene 'āmm olur. 'Alāmeti levn ve lemsden⁷ ve ğayrī 'avārızdan bilinür. Eger raḥmuñ sū'-i mizāc-ı ifrātla ḥarāret üzre⁸ olursa menīyi iḥtirāḫ cihetinden ifsād ider. 'Alāmeti ḫayzuñ⁹ kılet ve ḥarāret ve ğılzaṭı ve renginiñ siyāḥ olduğıdur ve gāḥ¹⁰ ḥarāret-i raḥmden cemī'-i bedene sirāyet eyleyüb ol ḫātūnuñ bedeni¹¹ naḫāfet üzre olur ve göbegi altında kıl çok biter. Eger raḥmiñ mizācında¹² ḥarāret ile ma'an yübüset daḥī bulunsa menīyi tağlīz ve tecfīf¹³ ve ifsād itmekle ḥable mani' olur. 'Alāmeti beden naḫāfet ve ḫayz¹⁴ kanı kılet üzre olub dā'imā ferc kuru olmaḫdur. Gāḥ olur raḥm¹⁵ yübüsetinden nāşī kuru deriye döner, aña vāşıl olan menī daḥī¹⁶ kirec saçılan yire düşmüş toḫme dönüb bir şey ḥāşıl olmaz.¹⁷ Eger raḥmiñ su'-i mizāc-ı ruṭūbet

üzre olursa, menîyi ifsâdından ¹⁸mā‘adâ istirhâ sebebi ile kuvvet-i mäsikesi za‘îfe olub ¹⁹menîyi tutamaz, ızlâk ider ve kuvvet-i cāzibesini dağı za‘îfe olub ²⁰menî’-i reculi cezb idemez. Cezb itdügi şüretde dağı ol menî ²¹arāzî’-i nezzeye düşmüş tohma döner ya‘nî şu şızındısıyla bataklık ²²olmuş yir gibi bir şey’ bitürmez. Bitürdigi şüretde dağı cenîniñ ²³cüşsesi bir miqdâr büyüdükde keşret-i ruṭubetden nāşî ednâ sebeb ²⁴ile düşürür. Ruṭubetüñ ise ‘alâmetleri zâhiredür. ‘Uḳruñ sebebi ²⁵sü’-i mizâc-ı rahmden ğayrîdan olduḳda ğāhî rahme balġamî ve şafrāvî

DK-[24a]

Hayz kanınuñ rengi bilinmek murâd olunduḳda bir pârçe yâ yaykanmış beyâz bizi hâ‘îza hâtün bir gice götürür ba‘dehu yaykıyub gülekde kurudurlar. Eger levni ḥumrete mā‘il bulunursa ṭabî‘atuñ i‘tidâline delâlet ider şufrete mā‘il bulunursa kuvve’-i şafrānuñ ğalebesine ve siyāha mā‘il olan sevdānuñ ğalebesine dâll olur. (7-11)

[24B]

¹yāḥūd sevdāvî hılt dökülmekle rahmiñ ve menîniñ mizâclarını ifsâd ²idüb māni’-i ḥabl ve bā‘iş-i suḳût olur ve ba‘zî rahme maraz ‘arız ³olmağla māni’-i ḥabl olur. Ez-cümle ağzında katı şiş ḥâsıl olur ⁴yāḥūd lahm-ı zā‘id biter ol dağı sigil gibi olur ve ğayrî ğüne olur ⁵ve reteḳ didikleri ki rānuñ ve tānuñ fethalarıyla, fercüñ ağzı tarafında ⁶biten şey’dür. Zekeruñ duḥûlüne māni’ olur ve anlaruñ mişilli fem-i rahmi ⁷sed idüb menîniñ duḥûlüne māni’ olan ‘atellerüñ cümlesi ‘uḳra ⁸sebeb olur. Ğāh olur rahmuñ ağzından bir tarafında li-‘illetin şalâbet ⁹‘arız olmağla yāḥūd ribâṭlarına ve lîflerine ğalıḳ ve lezic hılt ¹⁰munşab olmağla rahmiñ ağzı bir tarafa çekilüb ferciñ berâberinde ¹¹bulunmaz. Ol cihetden menî şıçradıḳda ağzına toğrı dökülmeyüb ¹²içerüsüne alamaz. Bu ‘illetüñ ‘alâmeti ḥîn-i mücāma‘atda hâtûna veca’ ‘arız ¹³olmağdur, zîrâ rahm kaḳzîbüñ ‘aynî olmağla ol ḥinde kaḳzîb müstaḳîm ¹⁴olduğı gibi, ‘uñk-ı rahm dağı istiḳāmetin sa‘y itmekle ‘alîl olduğı ¹⁵cihetden veca’ ‘arız olur. Tecribe şaḳibesini olan ḳābile hâtünler ¹⁶ol ḥuşuşı yoklayub ol ‘illet şalâbetden mi ve dağı ‘urūḳuñ ¹⁷yāḥūd lîflerüñ temeddüdündenmi bilürler. Aña göre ‘ilâcına taḳayyüd olunur ¹⁸ve ğāh olur rahmden bevasîr zuhûr ider ve ğāh olur issi şişler ¹⁹ve yaramaz yâreler ‘arız olub cümlesi ḥable māni’ olur. Zîrâ ḥabl ve tevlîd ²⁰rahmuñ şıḥḥat ve selâmetine mevḳûfdur. Eyle olsa tevālüd ve tenāsül ²¹ṭalibi olanlar ol bâbda ṭabîb-i ḥazıḳa mürâca‘at eyleyüb māni’-i tevlîd ²²olan emrāzuñ esbâb ve ‘alāmât ve mu‘ālecâtına taḳayyüd eyleyeler ²³tâ ki müsebbibu’l-esbâb fetḥ-i bâb murâdât eyleye. Sebeb-i ‘uḳr kaḳzîb ²⁴cihetinden olduğı muḳaddemâ zıkr olunduğı üzre ba‘zî zeker bi-haseb ²⁵i’l-ḥalaḳa kışır olmağla menîyi fem-i rahme îşâl idemediginden

DK-[24b]

Retek hātūnlar aña ‘aşılık dirler. (6)

‘İllet olan tarafına mı yohsa ‘aksine mi çekilür lākvede olan ihtilāf bunda dağı derkardur. (8-10)

Erbāb-ı teşrīh bi’t-tecribe vuķūf-ı küllī tahşil itmişlerdür ki ricâlde olan âlet-i tenāsül ‘aynī ile nisvānda dağı muķarrerdür. Ancaķ vaż‘ı ber-‘aks vaķi‘dür. (13-15)

[25A]

¹neş’et ider ve ba’zīsı ifrāṭla ṭavīl olmağla menī ol mesāfede ²šovuduğundan olur. Bu ḥuṣūṣda ‘Allāme Kāreṣī muṭlaķ ta’līl ³idüb Şeyḥ-i Re’īs muṭlaķ ta’līl itmeyüb ekşer emrde ta’bīr itmişdür. ⁴Lakin müte’ahḥirīnden ba’zī kibār tereddüd itmişler gāhī zekeruñ kısalığı ⁵şāhibinüñ semizliğinden neş’et ider ve gāh olur mer’enüñ semizliğinden ⁶nāşī fem-i raḥm ba’id olmağla zeker kışır olmuş olur ve gāh olur zekere ⁷i’vicāc ‘arız olur ya’nī marāz ‘urūzı ile egri olup her-bār ⁸hareket eylese bir ṭarafa egilür. Ol cihetden ba’zīsı mücāma‘ata kādır ⁹olamaz. Kudreti olanlar dağı istiķāmeti bulunmadığı ecilden menīsı ¹⁰fem-i raḥme vāşıl olmayub mānī‘-i ḥabl olur. İ’vicācuñ bir nev‘i ¹¹dağı zekeriñ âlt ṭarafında olan ṭamarlaruñ kışır olduğundan ¹²nāşī ḥīn-i hareketde başı aşığı ṭarafına mā’il olur. Bu nev‘i cimā‘a ¹³halel virmez. Lākin menīniñ istiķāmet üzre şıçramasına bā’iş ¹⁴olmağla mānī‘-i ḥabl olur. Sebeb-i ‘uķr nefsi menīde olduğu şüretde ¹⁵kılletinden yāḥūd redā’et ve fesādından neş’et ider ki ḥārr-ı ¹⁶muḥriķ ve bārid-i mūncemid ve rāṭıb-ı seyyāl ve yābis-i ğayr-ı mūnbasit olmağla ¹⁷müvellid olmaz. Menīnün dağı redā’eti muvāfık olmayan ğıdālardan ve ḥumūzatlı ¹⁸şey’lerden neş’et ider yāḥūd şaḥīḥ ve sālīm olmayan a’zādan ¹⁹ḥāşıl olduğu içün olur. Zīrā menī kibār-ı eṭibbā muḥṭārları üzre ²⁰cümle a’zādan ḥāşıl olmağla selimden selim ve saķımden saķım ²¹gelür. Gāh olur fesād yalnız zevciñ menīsinden olup tevlīd ²²bulunmaz. Tefrīķ ve tebdīl vaķi‘ olup zevce āḥer ere varsa ²³veled ḥāşıl olur. ‘Aksinde dağı kezālik tevlīd bulunur. Gāh olur ²⁴fesād tarafeynün menīlerinden neş’et ider ya’nī ikisiniñ dağı ²⁵sü’-i mizācları muvafık bulunub eḥad-ü humā āḥeri ta’dīl idemez

DK-[25a]

Ya’nī Kāreṣī itlāk üzre mānī‘-i ḥabldür dimiş. Şeyḥ ekşer emrde mani‘ olur deyüb ba’z kibār tereddüd itmişler. (2-3)

[25B]

¹meşelâ ikisi daḥı ifrâṭla ḥārreyn yāḥūd bārıdeyn yā rāṭıbeyn ²yāḥūd yābıseyñ olsalar beyne-humāda tevlīd bulunmaz. Tebeddül vākı' ³olsa her biri muşlıḥ ve mu'tedile müşādıf olmağla tevlīd ve tenāsül ⁴bulunur ve gāḥı mer'e ziyāde semiz olmağla iç yağınuñ keşreti rahmuñ ⁵ağzını şıkar, menı' -i recül geregi gibi içine vāsıl olamaz. Meger ol ⁶güne semıne olan ḥātūnlar ḥın-i cimā' da sācide hey' etinde ⁷iki diziniñ üzerinde başı aşığa tura yāḥūd 'Allāme Kāreşī ⁸ta' bırı üzre rāki'a tārızında egile, ol tārık ile dāḥıl-i rahme ⁹menı idḥāl mümkündür lākin ekşeriya müceb-i ḥabl olamaz. Kezālık ol ¹⁰şerb ḥātūnuñ kendi menisiniñ ve dem-i ḥayzuñ daḥı mecrālarını ¹¹taraltmak ile fezā' -i rahme menisi az vāsıl olur ve ḥayz kanından ¹²daḥı hem kalıl ve hem rakık vāsıl olmağla cenīnuñ tevlīd ve tağdiyesine ¹³kāfi olamaz ve tarafeynden kifāyet miqdarı menı dāḥıl olduğı ¹⁴şüretde daḥı iç yağınuñ rahmi şıkduğından nāşī ekşeriya cevfinden ¹⁵menıyi iḥrāca mü'eddı olub ḥable māni' olur. Bunlardan mā' adā ¹⁶ğāyet semıne olan ḥātūnleruñ bedenlerinde bedel-i mā-yeteḥallelden ¹⁷mā' adā ceniniñ tevlīd ve nemāsına kifāyet idecek miqdarı ¹⁸faẓla' ğıdā az ḥāşıl olur. Ekşer ol cihetden şemere' -i evlād peydā ¹⁹olmaz ziyāde büyük meyve ağacınıñ ekşer az zamānda yemişi az olduğı ²⁰gibi. Ammā mer'eniñ ifrāṭ üzre hüzālī ya' nı arık olması mādem ki ²¹rahminde sū' -i mizāc olmaya ve sāyir mevani' bulunmaya gebelige māni' ²²olmaz. Lākin cenini kemāle irişdüremeyüb sıktı vākı' olur ²³zırā ol-ḥāletde ṭabı' atı bi-izni ḥālikḥā bedeniniñ tedbırine ceniniñ ²⁴tedbırinden zıyāde ihtimām idüb ğıdāsını nefsuñ ıslāḥına ²⁵ve kuvvetiniñ 'avdetine şarf itmekle kıllet-i ğıdā cihetinden cenin za'ıf

DK-[25b]

Bu şüretleruñ küllisinde daḥı qabilu'l-mu'ālece olanları luṭf-ı Hāḫḫ ile müdāvāt kabül ider. Lākin tebeddül daḥı 'ilāc kavı olur. Ḥattā bir ḥātūnuñ menisinde sū' -i mizāc cihetiyyile bürüdet ve ruṭubet ziyāde olsa menisinin ḥarāret ve yübüseti ifrāṭla ziyāde bir qocaya müşādefet itdikde zevcenuñ menisinde olan bürüdet ve yübüseti ta'dıl idüb tevlīde bā'ış olur. (üst-üst)

[26A]

¹olub, şākıṭ olur. Mebādide ḥāşıl olan āfet daḥı sebeb-i 'uḫrdur ²dimāğ ve qalbuñ ve kebediñ za'ıf oldukları gibi ve mi'denuñ za'ıfı ³ve keşret-i imtilāsı gibi zırā tevellüd-i cenin ervāḥ ve kuvānuñ keşretine ⁴muḥtācdur. A'zā' -i mezküre za'ıfe oldukları şüretde mādde' -i ⁵tevellüd nāķışa olmağla ya' nı menide noķşān bulunmağla 'ukra sebeb olur ⁶ve a' rāz-ı nefsāniyyeniñ

şiddeti dahı bā'ış-i 'uqrđur zīrā infī'ālāt-ı ⁷nefsāniyyenüñ bedende te'sīrī sā'ir emrāzdan eşed olduğı zāhirdür ⁸ki gāzab ve ħavf ve ħüzñ ve elemnden birisi tārī-i ey 'ārız olduğı an insānün ⁹levni ve şavtı ve ħarekāt ü sekenātı müteğayyir olur. Ol ecilden hem mani'-i ¹⁰ulūk ve hem bā'ış-i sukūt olmağla, tevlīde māni' olur. Ol a'rāz-ı ¹¹rediiyenüñ āhvālī muĥāfaẓa'-i ħāmilde beyān olundu. Kāfūrı çok içmek ¹²ve li-'illetin ħuşıyeteyne şevkerān tazmīd itmek dahı sebebi 'uqrđur ve bunlardan ¹³mā'adā esbāb-ı 'adīdesi muĥarrerdür. Ancağ meşhūr ve müte'ārif olanları ¹⁴taĥrīr ve taqrīr olundu. Ammā esbāb-ı mezķūeniñ ġayrī bi-emri'llahī Te'ālā ¹⁵bi-ħasebi'l-ħalaķa ricāl ve nisvanüñ menīlerinde ħāsıl olmamak bir ħāssa ¹⁶olub ba'zī meyve ağaclarınuñ yemiş bitürmedigi gibi anlaruñ dahı ¹⁷menīleri müşmir ve müvellid olmadıġınuñ 'alāmet-i zāhirisi yokđur. Ancağ ol 'illet-i ¹⁸ħafiiyye ħankı tarafda olduğına 'alā tārīķi't-tecribe vukūf-ı taĥşīli içün ¹⁹ba'zī vāhī 'alāmetler yazmışlardır. Şeyĥ-i Re'īs ol tecribelerüñ şıĥĥatini ²⁰men' eyleyüb şöretleri olmağla bir kaçını taĥrīr itmişler. Biri bu ki menīleri ²¹şuya bırağalar her ħankısı batmayub şuyuñ üzerine gelürs, taqşīr anuñ ²²tarafındadır. Biri dahı bu ki ikisi dahı başķa başķa birer tarafa şu ²³döküb ya'nī tebevvl eyleyüb ol bevlleri ayru ayru marul diblerine ²⁴dökeler. Her ħankısınuñ bevlinde ol marul ħurur ise, taqşīr ol ²⁵tarafdadur. Biri dahı bu ki yedi 'aded buğday dānesi ve yedi arpa

[26B]

¹dānesi ve yedi bāķlā yāĥūd mercimek ve noĥūd her ħankısı olursa ²aĥz idüb bu üç nev' dāneleri bir şaksıya ber-ķā'ide toprak ile ekeler ³ve şu yerine biri anuñ üzerine işeyüb yedi ġün ħālī üzerine ⁴ķoyalar. Eger ol ħabbeler biterse anuñ tarafında taqşīr olmamış ola ⁵ve bundan eb'ad dahı tecribeler yazdılar dimişler. Nefsü'l-emrde ħubüb ⁶ħuşūşī ġāyet ba'īd ġörinür zīrā bevlīñ taĥī'atı bir şey' bitürmek ⁷değil belki bitmege māni' olmağđur. Ammā nisvānuñ rahmlelerinde olan südde'-i ⁸ħafiiyye ħuşūşunda tebhīr ile yazdıkları tecribeyi bi'n-nisbe istiĥsān ⁹itmişler. Tārīķi budur ki ħam' ta'bīr itdikleri ālet ile rahme 'ūd-ı 'anber ¹⁰mişilli tayyibu'r-rāyiĥa şeyler buĥūr iderler ki ol āletiñ ucı fercden ¹¹rahmuñ ağzına dāĥil olub ħātūnuñ burnuna ħāricden buĥār vāşıl ¹²olmaya. Ol-ħālde ol buĥūr olunan şey' uñ rāyiĥası içerdüñ ¹³ħātūnuñ ağzına ve dimāğına nāfīz olursa 'ākır olmamış olur. Eger ¹⁴nāfīz olmazsa yā rahmi mesdūd yāĥūd aĥlāt-ı rediiyye vardur ki ¹⁵buĥūruñ rāyiĥa'-i tayyibesini ifsād itmişdür. ħankısı ise bilmege taķayyüd ¹⁶olunub 'ilācına sa'y olunur. Ba'zīlar şarımşağı fūrzece itsünler ¹⁷eger ağızlarında rāyiĥasını ve ta'mını bulursa rahmde südde yokđur ¹⁸uķruñ ġayrī sebebi vardur. Eger bulmazlarsa 'uķruñ sebebi sed olmuş ¹⁹olur didiler. Tebhīr āhvālī gebelik 'alāmeti maĥallinde dahı taĥrīr olundu.

²⁰Faşl-ı sâdis Uḳruñ ba‘zî mertebe mu‘âlecâtı beyânındadır. Ma‘lûm ²¹ulî‘-ârâdur ki bi-hasebi‘l-halâka ‘âkıır ve ‘âkıım olanlar ve daḥı zevc ve zevcenüñ ²²mizâcları menafî‘-i ḥabl olmaḡla tebeddüle muhtâc olanlar ve âleti kısr ²³bulunanlar için tıbben devâ olmaz. Kezâlık rahmlerinde qarḥa zuhûr ²⁴idûb oñulduktan soñra ḥayz kanı cereyân iden tamarlaruñ ağızlarında ²⁵melâset ve insidâd ḥâşıl olan nisvânüñ mu‘âleceleri daḥı mümkün

[27A]

¹olmaz. Bu mezkûrâtüñ mâ‘adâsı için bi-‘inâyeti‘llahi Te‘âlâ tıbben ²mu‘âlece mümkündür. Ez-cümle ‘uḳruñ sebebi rahmiñ yalnız sū‘-i mizâc-ı ³bâridinden yâḥûd cümle‘-i bedene sū‘-i mizâc-ı bârid ‘ârız olduğundan ⁴olursa ki ‘âlâmetleri zıkr olunmuş idi. ‘İlacı bedenini münâsib ⁵müşilât ḥuḳneler ile tenḳiye eyleyüb ba‘dehu cuvârişnât-ı ⁶ḥârre ve Meşrûdîtüs ve devâ‘-i misk ve felâsife mişli ma‘âcîn ⁷isti‘mâl itdüreler. Rahmiñ bürüdetini izâle idici fûrzeceler ⁸götürdeler ki nisvân anuñ tarîḳini bilürler. Cümleden bu fûrzece ⁹sehlül-me‘ḥazdur. **Şıfatı** Za‘ferân ve sünbül-i hindî, ikilül-melik, ¹⁰kefe kemmûnı, berâber aḥz ve şaḥḳ olunub, ḳaz yağı ve tavuḳ yağıyla ¹¹mezc iderler ve ḳoyun yünü ile götürürler. Belesân ve bân ve süsen ¹²yaḡları daḥı eczâ‘-i mezkûre ile ve münferiden fûrzeceye sezâdurlar ¹³ve fûrzece‘i vaḳtıyla götüræn ḥâtûnlar yigirmi dört şâ‘atde bir tecdîd ¹⁴eyleyüb her ne güne ‘illet için olursa olsun müdâvemete muhtâcdur ¹⁵ve rahmiñ bürüdetini def‘ için ḳam‘ didikleri âlet ile buḡûr daḥı ¹⁶virilür. Cümleden bu eczâ ile tebhîr mücerrebât-i ḥuzzâḳdandır. Zernîḡ-ı aḥmer ¹⁷ve mürr-i şâfî ve serv ḳozalağı ve ḳara günlük ve ḥabbu‘l-ḡâr ya‘nî defne ¹⁸yemişi, ḳinna ki dâne çadırı didikleri zâmḡdur, çadır uşağı ¹⁹didikleri başḳadır bunlar ‘ale’s-seviyye aḥz ve birbirleriyle imtizâc ²⁰idecek miḳdârı şaḥḳ olunub ḳurşlar olunur ve vaḳt-ı ḥâcetde ²¹âlet-i mezbûre ile buḡûr olunur. Eger sebep-i ‘uḳr rahmiñ bürüdetiyle ²²ma‘an ifrât ruṭûbeti olsa ‘ilacı zıkr olunduğı üzre bedeni ²³tenḳiyeden soñra ruṭûbet-i fazliyyeyi tecfîf idici nâşif ḡıdâlar ²⁴virilür. Zencebîl ve dâr-çîn ve bezr mişilli ve abâzîr-i ḥârre ile perverde ²⁵olunmuş ḳalyeler gibi ve müceffef fûrzece götürdilür. Bu fûrzece

DK-[27a]

El-ḥâşıl mu‘âlece bâbınuñ tedbîri iki kısma münḳasımdur. Biri tarfeynden ‘illet bulunmaduğı şüretde ḥabl taḡşîl ve ol ḥuşûşda telatṭufdur. İkinci ‘illet bulunduḡda ḥable mâni‘ olan esbâbdan ḳâbil-i mu‘âlece olanlara ‘ilâc itmekdür. Ḥabluñ taḡşîlinde elatṭuf ḥuşûşı muḳaddem zıkr olunmuş idi. Bu faşlda daḥı mehmâ-emken mu‘âlece taḡrîrinden soñra ba‘zî tedbîr taṡtîr olundu. (4-9)

Ol âlet borı gibi uzun lüledür ki bir tarafı kalın ve bir tarafı ince olur. Kalın tarafı âteş ve buhür vaz' olunan tarafuñ üzerine koyub ince tarafı ferce idhâl olunur. Ammâ harâretten kızmağa muhtâcdur. (13-16)

Kıbar-ı eṭbbâ bu ikisini fark için 'azm-i tenbîh ve takayyüdler yazmışlardır. Ekşer müdâvemetiñ te'sîri görölmedigi ol-güne gâlatdan neş'et ider fî zamânınâ müfredât-ı edviye ziyâde muhtal ve müşevveşdür. Hakîm-i muṭlak celletu kudretihi tâlib-i haḳîkat olanlarımızı şıḥhatine muvâfık eyleye. (18-21)

Her biri münferiden tebhîr olunmak nef' den hâlî olmaz ammâ cem' ve terkîb olunsa aḳvâ olduğu muḳarrerdür. Tebhîriñ daḥı mübâşereti müdâvemete muhtâcdur. Fürzece ve buhür ḥuşuşunda her bir 'illet için yazdıkları eczâ ekşer min an yuḥşâdur. Ancak tarîḳ-i mu'âleceye delâlet için bu miḳdâr ile iktifâ olundu. (23-alt)

[27B]

¹tenşîfde mücerebdür. Anzerût ve summâḳ ve mürr-i şâfî ve za'ferân ve 'üd ²bunlar 'ale's-seviyye aḥz ve saḥḳ olunub 'asel ile mezc olunduḳdan ³soñra koyun yünü ile götürürler ve kabîz ve tayyib olan eşyâ ile ⁴iḥtikân itmek daḥı raḥmuñ ruṭûbet-i faẓliyyesini izâle ider. Bu ⁵iḥtikân mücerrebâtındandır. Gül kurusu, azfâru't-tîb, sa'ter, sünbül, ⁶sek, selîḥa bunlar 'ale's-seviyye aḥz ve taḥḥ olunduḳdan soñra raḥme ⁷maḥşûş olan âlet-i iḥtikân ile ferce ḥuḳne olunur. Şeyḥ-i Re'îs ⁸mâni'-i ḥabl olan esbâbdan ekşeriyâ qabil-i 'ilâc olanlar bürüdet ile ⁹ruṭûbetdür dimişler. Eger sebep-i 'uḳr raḥmuñ sū'-i mizâcî yalnız ḥârr olduğu ¹⁰ise 'ilâcî mizâcını eşribe'-i bâride ve ağziye'-i münâsibe ile tebdîl ¹¹ve ta'dîle muhtâcdur ve eger mizâc-ı raḥimde harâret ile ma'an yübüset-i ¹²müfrite daḥı bulunursa 'ilâcında eşribe ve ağziye'-i murattıba ile tartıbe ¹³ziyâde sa'y olunmağa muhtâcdur. Ağziyeden isfîdbâcât ta'bîr olunan ¹⁴çorbalar ve pilic ve kuzu ve oḅlaḳ etleri ve kabaḳ ve ıspanaḳ ve semiz ¹⁵otı mişilli buḳûl ve sükkeri pâlûde yedürel ve süd içürel ¹⁶ve eşribeden nîlûfer ve benefşe şarâbı mişilli şerbetler virüb murattıb ¹⁷ḥammâmlara ve âbzenlere müdâvemet itdürel ve kasıklarına kabaḳ ¹⁸yağı ve benefşe ve nîlûfer yağları zımâd ideler ve ayva çekirdegi ¹⁹lu'âbı ve şovuk taḳb'atlı otlar 'uşâresi ile fürzece götürürel. ²⁰Geyik iligi ve tereyağı götürmek yâḥûd ayva çekirdegi lu'âbı ile ²¹'avrat südini fürzece itmek raḥmuñ yübüsetine nâfi' olmak üzredür. ²²Eger 'uḳruñ sebebi raḥme aḥlât dökölmekden olursa ²³tenḳiye'-i bedenden soñra iḥtikân-ı mezkûreye müdâvemet ile raḥmi daḥı tenḳiye ²⁴itmekdür. Eger 'uḳruñ sebebi raḥmiñ inzimâmı ve daḥı verem ve südde ²⁵mişilli 'arîz olan emrâz olursa, tedbîri mümkün'l-izâle olanlaruñ

[28A]

¹müdāvemeti ile mu‘ālece olunmaqdır. Ez-cümle rahmīn ağzı kapalı olduğu ²şüretde mu‘ālecesi mürhī yağlar ve lu‘āblar ile fürzeceler ve zımādlar ³ile vücd-pezīr olur didiler. Şeyh-i Re’īs kuruşundan mīl aḥz ⁴olunub rahmuñ ağzına idḥāl olunur ve yumşadıcı merhemler ⁵sürilüb ol mīl tadrīcle taḡlīz olunur ya‘nī her gün evvelkiden ⁶kalınca aḥz olmağın müdāvemet ile ağzı açılır. Bu eṣnāda ⁷ḥammām daḥī istikṣār olunub müfettiḥātdan kemmūn ve kerefis ve anīsōn ⁸isti‘māl itdüreler. Laḥana kalyesi virilüb ve cimā‘ında daḥī ⁹tekṣīr oluna dimişler. Eger sebep-i ‘uḳr riyāḥ olursa ma‘cūn-ı kemmūnī ve ¹⁰ṣarāb-ı uṣūl ve mā‘-i uṣūl ile mu‘ālece olunur. Mānī‘ bulunmadığı şüretde ¹¹anīsōn ve kerefis toḥmı içüreler ve zīkr olunan toḥmlara kunduḡ ¹²ḥāyesi ve pencengüşt toḥmı zām olunub fürzece olunur ve eger sebep ¹³menīnūñ nefsinde redā‘et ve fesādı ise münāsib olan müdāvāt ¹⁴ile i‘tidāline sa‘y olunur. Eger sebep nisvānuñ ziyāde semizliginden olursa ¹⁵ilācī ishāl ve taḡlīl-i ḡidā ile arıḳlatmaqdır. İṭrifīl-i saḡīr-i kemmūniye ¹⁶müdāvemet daḥī arıḳladur ve devā‘lık ta‘bīr itdikleri terkīb bi‘l-ḥāṣṣa ¹⁷‘acību’t-teḡzīldür dirler. Raḥme ‘arīz olan envā‘-i emrāz ve ¹⁸mu‘ālecātı mufaṣṣalāt-ı kütübde muṣarraḥādur. Bu maḥalde ‘uḳr münāsebeti ¹⁹ile taḥrīrī lāzım olanlar zīkr olundu. **Zīkr-i edviyeti mu‘ayyen ‘ale’l-ḥabl** ²⁰Şeyh-i Re’īs itlāk üzre nüṣārretü’l-‘āc, ya‘nī egelenmiş fīl dişi ²¹ḥāzīratu’n-nef‘dür deyüb ‘Allāme Ḳareṣī bir miṣḳāl ta‘yīn eylemişler. Nefīsī ²²merḥūm *Şerḥ*’inde yedi güne deḡin mütevāliyeten bal şerbeti ile müdāvemet ²³eyleyüb ba‘dehu mücāma‘at olunur dimiş. Ammā üstadımız Ḥayātīzāde ²⁴merḥūm *İllet-i Merāḳiyā* risālesinde etībba‘-i Lātīn-i müte‘aḥḥirlerinden ²⁵**Zukūta** nām şahṣdan fīl dişi kuruşunuñ süddeleri tefṭīḥ ve ḳalbi

DK-[28a]

Mānī‘ ta‘bīrī mizācında ḥarāret olduḡı şüretde eṣyā‘-i ḥārreden ihtirāz lüzūmunı iş‘ardur. (10-11)

[28B]

¹tefrīḥ eylediḡi cihetden ol marāza nef‘i ‘azīm olduḡını naḳlden ṣoñra ²cumhūr-ı ḥukemā‘-i Lātīn ittifaḳ eylemişlerdür ki ḥayzı cārī olmaḡdan ³ḥāmil olmayan ḥātūn ba‘de’t-tenḳiye kuruş-ı mezbūrdan beşer dirhem ‘ale’r-rīḳ ⁴kırk güne deḡin mütevāliyeten müdāvemet eylese ḥāmil olur didiler. ⁵Faḳīr tecrībe eyledim bi-iznī’llahī te‘ālā teḥallūf eyledi dimişdür. Ammā ⁶beşer dirhem yazıldığı ḡāliben sehv-i ḳalem-i nāsīḥden nāṣī ḡalaṭ olmaḡ görünür ⁷zīrā ḳavānīn-i ṭibba münāsib olan birer miṣḳāl kāfī olmadıḡı şüretde ⁸zī‘fī ki ikişer miṣḳāldür. Ol-miḳdāra deḡin izdiyād olunub tecāvüz ⁹olunmamaktadır. ‘Ale’l-ḥuṣūṣ zamān-ı isti‘mālī daḥī mümted ola ki kırk ¹⁰gün ta‘yīn olunmuştur. Yine üstad-ı merḥūmuñ naḳli üzre devā‘-i ¹¹mezbūri kuruş

düzmeniñ tarîki budur ki ziyâde ince dürpi ¹²ile burâdelenmiş fil dışinden otuz dirhem, beyâz şeker yüz yigirmi ¹³dirhem, muqaddem şekeri kifâyet miqdârı çiçek suyuyla kuruş kıvâma ¹⁴gelince tabh ideler ba'dehu ol burâdeyi mezc idüb kuruşlara düzeler ¹⁵dimişlerdür ve filiñ bevlî dahı bi'l-hâşşa 'acibu'l-nef'dür. Cimâ' vaktında ¹⁶yâhûd mübâşeretden muqaddemce hâtûna içüreler didiler. Miqdârı ¹⁷ta'yîn olunmamış. Ammâ kırk ve elli dirhemi kâfi olduğu huzzâka zâhirdür ¹⁸ve sîsalyûs ki encidân-ı rûmî olduğu muhtâr-ı ekser-i 'aşşâbîndür. ¹⁹Anuñ tohmı dahı mücerreb olmak üzredür. Ol-dahı yarım dirhemden bir ²⁰mişkâle varınca nisvâna sakı olunur. Şeyh-i Re'îs döli alınmak için ²¹mevâşînuñ dışisine içirilür dimişdür ve dahı hayvânâtuñ ²²cevflerinde mâye ta'bîr olunan şey'i hâtûnlar fürzece idüb ²³götürmek hâble mu'în olmak üzredür 'ale'l-huşûş tavşan ²⁴mâyesini münferiden yâhûd zibili ile ba'de't-tuhr ya'nî hayzdan pāk ²⁵olduğdan soñra götürmek mu'în-i habldür. Ol mâye benfşe yağı

DK-[28b]

Lâkin fuḫahâ'-i dîn-i mübînüñ ravvaḫa'llahu ervaḫahum bevl icmegi tecvîz eylemediler. 'Ale'l-huşûş bevl-i fil ola ancak Ḥazreti İmâm Ebû Yûsuf'dan 'aleyhi'r-raḫme, nakl olunan rivâyete istinâd ile irtikâb olunur. (14-18)

[29A]

¹ile dahı fürzece olur. Mâyesi bulunmazsa zibilini benfşe yağıyla ²götüreler. Erkek geyik ödünden dahı fürzece olunmak mu'îndür ³didiler huşûşâ şa'leb ve 'asel ile muhteliṭ ola. Geyiğñ yalnız ⁴tersinden dahı fürzece olur didiler. Tavşanuñ ve kurduñ ve arslanuñ ⁵ödelerinden ikişer dānaḫ ve her birinden başka fürzee dahı yazdılar. ⁶Bu terkîb dahı Şeyh-i Re'îs'üñ muhtâridur. **Şıfatı** Sünbül-i hindî ve za'ferân ⁷ve maştakî ve mürr-i şâfi ve sükk(er) ve kundur hâyesi, 'ale's-seviyye ahz ⁸olunub, nârdîn yağı dahı zâm olunur. **Fürzece'-i aḫer** Mürr-i şâfi dört dirhem, ⁹îrsâ, ya'nî gök süsen köki ve tavşan tersi, her birinden iki dirhem ¹⁰ahz olunub bellût şeklinde fürzece kılınur ve üç-günde bir tecdîd ¹¹olunur. **Diger** 'Asel-i muşaffî ve sekbî nec didikleri zâmg ve muḫl-i azrak ¹²ve süsen yağı 'ale's-seviyye ahz olunur. Bunlaruñ cümlesini ba'de't-tuhr ¹³fürzece olunub yigirmi dört sâ'at mürûrunda yâhûd üç-günde bir ¹⁴tecdîd olunur ve mu'âlecesine mübâşeret olunan hâtûnuñ mizâcına ¹⁵devâ ciheti ile muvâfiḫ olanı ihtiyâr olunmak lâzım olduğu erbâbına ¹⁶ma'lûmdur. Va'llahu'l-muvâffâḫ ve'l-mu'în. Kibâr-ı etṭebbâ müttefiḫu'l-kelime olub ¹⁷bi't-tecribe ve'l-mu'ayene müşâhede olunan umûrdandur ki 'âkır olmağla ¹⁸toğurmayan hâtûnlaruñ marazları keşîr ve şebâbları her dem tâze ¹⁹didikleri gibi mümted olur. Egerçi günâgün marazlara mübtelâ olurlar ²⁰lâkin gebe olmak ve toğurmak zahmeti ve evlâd elemi çekmediklerinden nâşî ²¹gic kıocayub her-bar tâze

nigārlar gibi tarāvet-yāb olurlar. Ammā ²²velūd olub çok toğuran hātūnların egerçi anlara nisbet marāzları ²³kalıldür ve lākin haml ve vilādet cihetiyle envā'-i zahmete mübtelā olub ²⁴ruṭūbāt-ı bedeniyye ve ervāḥ-ı keşīrleri müteḥallile olamağla tīz kıcarlar. ²⁵Şer'an ve tıbben velūd olanlar hayırlı oldukları muḳarrerdür. "*Rabbenā atenā*

[29B]

¹fi'd-dünyā ḥaseneten ve fi'l-āhireti ḥaseneten ve kenā 'azābu'n-nār."³⁸

²Bāb-u sānī haml ya'nī gebelige müte'allike olan aḥvāl beyānında ³olub üç faşl-ı müştēmildür.

Faşl-ı evvel gebelige delālet iden ⁴alāmetler ve bi-emri'llahi Te'ālā ḥāmil oldı'ğı cenīn erkek-mi yāḥūd ⁵dişi-mi ba'zī delāletler zikrindedür. Evvelā nısvānuñ gebe olmalarına ⁶bundan aḳdem zıkr olundı'ğı üzere ḥālet-i cimā'da ve 'aḳabinde vāḳi' ⁷ba'zī delālet ile istidlāl olunur. Zīrā b'ade'l-cimā' raḥmiñ ağızı ⁸yumulur ve yukarı çekilür. kapanması ol mertebe olur ki mīl ile ⁹yoklansa girmez. Ol ecilden mu'zam-ı mādde'-i cesed-i cenīn olan ¹⁰ḥayz kanı daḥı münḳaṭı' olur ya'nī vakt geldikde raḥmuñ içine ¹¹dökülib taşra çıkmaz. Ba'zī nısvānda bi'l-küllīye muḥtebes olmayub ¹²vaktisiz bir kaç def'a az az görmek vāḳi' olur ve ba'zīsında ¹³ḳaṭ'an münḳaṭı' olmaz toğuruncaya degin görüm görür. Şeyḫ-i Re'īs Rahimehu'llāhu ¹⁴ḥabl a'lel-ḥabl cevāzında ḥaşıbātü'l-ebdān olan nısvān ki bedenlerinde ¹⁵ḳıl çok ve dem ve ḥarāret-i ğarīziyyeleri keşīr ola, müddet-i ḥamlde ḥayz ¹⁶görmeği kıyırmazlar. Menīleri ve raḥımleri ḳavī olmağla düşürmeden ¹⁷berī olurlar dimişler. Ammā ol gune hātūn nādir olmağla ekseriyā ḥālet-i ¹⁸ḥamlde ḥayz gören nısvān düşürmedikleri şüretde daḥı ḥāşıl ¹⁹eyledikleri veled za'ifü'l-cüsse olub sağ toğdı'ğı taḳdirce ²⁰daḥı mua'mmer olması nādir vāḳi' olur dimişler. Zamānımızda ol ²¹ḥuşuş bir kac hātūna vāḳi' oldı fe-lillāhi'l-hamd toğurdıkları ²²evlād mua'mmer oldılar ve daḥı gebe ḳalan hātūnuñ göbegi altında bir ²³mikḍār ağız 'arız olur ve ba'zīsında nādirenen tebevṵl itmekde 'usret ²⁴vāḳi' olur ve ekşer cimā'dan ikrāḥ ve ictināb iderler lem-şallahü cimā' ²⁵olunsa raḥmiñ ağızı ḳapalı olduğından nāşī ba'z etıbbā zahib

[30A]

³⁸ Rabbenā duası, " Allah'ım! Bize dünyada iyilik, güzellik, ahirette de iyilik, güzellik ver ve bizi cehennem azabından koru."

¹olduğı üzere hārice inzāl olamazlar. Ol hinde göbегinüñ ²altında veca‘ ‘ārız olur ve ğaşeyān gelir, Türkce yürek bulanması ³dirler ve dahı erkege gebe olan hātūnuñ cimā‘dan ictinābı dişiye ⁴gebe olandan ziyāde olur, zīrā hamil üñsī olan nisvānuñ ba‘zısı ⁵cimā‘dan ictināb itmez didiler. Ammā tabāyi‘ muhtelif olmağla hāmil-i ⁶zeker olan hātūnuñ dahı cimā‘a meyli görülmüşdür ve dahı hayz kanı ⁷muhtebes olmağla bir ay yāhūd iki aydan soñra rahmuñ de müctemi‘ olduğı ⁸ecilden ebhire-i fāsidesi kalbe ve dimāğına şu‘ūd idüb mi‘desinde ⁹dahı ol kandañ nāşī ruṭūbāt-ı fażliyye müctemi‘a olmağla ğaşeyān ¹⁰ve kereb ve sıkl-ı beden ve kesel ve baş ağrısı ve baş dönmesi ve göz ¹¹kararması ve yürek oynaması ‘ārız olur ve fesād-ı şehvet didikleri ¹²illet ki hūblāya nisbet ve vāvuñ ve hā-i mühmelenüñ fethalarıyla ¹³vaḥam ve veḥām tesmiye olunur bir marazdur mi‘dede mu‘tād tabi‘iye muḥālif ¹⁴hılt-ı redī‘ ictimā‘ından hāşıl olur, ol ecilden ekşeriya hūblāya ¹⁵‘ārız olmağla tabi‘atları bi‘zni-hālikha şifāya sâ‘iye olmağın ¹⁶ol hılt-ı redīyi izāle için muzāddını taleb iderki ol dāhı ¹⁷mu‘tāda muḥālifdür. Kömür ve kirec ve tuz ve kil ve toprak ve destī ¹⁸ve bardak kırığı gibi ol ‘illet hafif olduğı şüretde tabi‘atları ¹⁹ekşi ve acı ve dil buran şeyleri arzu ider cümlesine dahı Türkce ²⁰aş yirmek ta‘bīr olunur. Ba‘zī mertebe lāzım olan mu‘alecesi hūblā ²¹muḥāfazasında tahrir olundı ve ²²dahı gebe olan nisvānuñ beşereleri dahı müteğayire olub ba‘zısının levni kemūdet hāşıl ider ve gözlerinin ²³beyāzı sararur ve ba‘zısının yeşil gösterür ve gāh olur gözleri çukurlanur ve ²⁴kapakları geniş ve ba‘zının nazarında hiddet ve bebeginde şafvet ve ²⁵beyāzında ğılzat olub şufret ve hūzret görölmez ve memelerinin

DK-[30a]

Gebe olan hātūnların hārice inzāl olmadığı muḥaddemā zikr olanun ihtilāf üzere hīn-i inzāle menileri rahmlerinden taşra cārī olmadığını muşarraḥ olur. Bu huşuşuñ bilinmesi ḥaml ahvālinde ba‘zī şübhe maḥalline delil-i kavīdür. (1-4)

[30B]

¹Ucları siyāh olur ve ibtidā memeleri katılub ba‘dehu geniş el’ hāşıl ²Şeyh-i Re’is takrīrleri üzere elbette hūblada tağyīr-i levn ve dahı umūr-ı ³tabi‘iden hāric āşār’ı ğarībe ḥudūşı muḥarrerdür. Ancak erkege hamil ⁴olanda hāşıl olan tağayyürāt dişiye hāşıl olandan az vāki‘ olur. Zīrā ⁵erkeğün ḥilkatı dişinün ḥilkatından muḥaddem tamām olmağla muhtebis ⁶olan hayz kanı evvelā laḥm ü şaḥm misillü a‘zaları tevellüdüne masrūfe ⁷olub kaçan cenin ḥayāt bulsa ol kanuñ laṭfı dahı ğidālanmak ile ol ⁸a‘rāz zā’il olur. Zikr olunan ahvālden mā‘adā mücerrabātdan cellehu va’llahu ⁹niçe ‘alāmatlar yazmışlardır. Ez-cümle Ebuḫrāt *Fusūl*’unda yazdığı üzere ¹⁰ḥabli meşkūk olan hātūna uyku maḥallinde bal şūyı içureler ¹¹huşuşā yağmur

şūyıyla ezilmiş ola. Eger ana mağş işābet iderse ¹²ya'nī uyıkudan uyandıkda göbeğünñ eṭrāfında burundı his iderse ¹³gebedür itmezse gebe değıldür. Ebuḳrāt'dan baluñ miḳdārı ta'yīn ¹⁴olunmayub ancak çig bal şuyı zıkr olunmuşdur ki maṭbūḥ olmamak ¹⁵ile riyāḥı tehyīc idüb nefḥ tevellūd itdürür. Raḥm munḏam olub ¹⁶bağarsaḳlar daḥı bi'l-müşāreke şaḳlamak ile ol ḥaşıll olan rīḥ cevelān ¹⁷idüb ḥurūca menfez bulamaz ol ecilden mağş olur. Şeyḥ-i Re'īs ¹⁸iki vaḳıyye ya'nī yigirmī dirhem olmasını taşrīḥ eyleyüb yağmur şuyunu ¹⁹daḥı 'asel miḳdārı göstermişdür. Muḳaddemā za'f-ı bāḥ 'ilācında ²⁰zıkr olunduğı üzere raḥme buḥur virmek ve şarımşaḳ göürmek ²¹ile daḥı tecrube olunur. Eger ol eşyānuñ ḳoḳusu ḥātūnuñ ağızında ²²ve burnunda zaḥir olursa gebe değıldür bu ḥuşūşda ac ḳarna bulunmağa ²³muḥtācdur didiler. Ḥabelūñ şıḥḥatine bevl ve nabz ile daḥı istidlāl olunur. ²⁴Evvelā bevl cihetinden delālet olunduğı ibtidā'-i ḥabelde bevl mā'ilige mā'il ²⁵şarı olub intihāsında ḥumrete meyl eyler ve bevlūñ içinde atılmış

[31A]

¹pamuk gibi şeyler olur ve ba'zīnuñ bevlī şāfī ve ḳıvāmı güzel olub ²üzerinde ṭuman gibi şeyler olur. Ḥuşūşa içinde ḥabbe gibi nesneler ³ḥaşıll olub gāḥ yukarı çıkar ve gāḥ aşağı iner. Eger ḳārūrede ⁴iplik gibi şeyler olursa mer'e henüz cimā' itmişdür ve nabzından ⁵gebeliğe istidāl itmek ṭabīb-i ḥāzıḳa muḥtācdur. Ammā ekşeriyā icmāl ⁶üzeredürler ki ḥabluñ evāi'inde nisvānuñ nabzları 'azīm ve serī' ⁷ve mütevātir olup ḳuvvet ve za'fda mutavassıṭ olur. Altıncı aya ḳarīb ⁸olduḳda ve daḥı soñra ḳuvālarına za'f 'arız olmağla ekşer ⁹zamānda nabzlarınuñ ḥarekāt ve sekenātı muḥtelif ve perişān olur ¹⁰ve daḥı ḥaml ḥuşūşunda mu'teber olan 'alāmetdendur ki erkege gebe ¹¹olan ḥātūn pūr neşāt olub levni gökcek ve şehveti ya'nī ṭa'āma ¹²iştihāsı şaḥīḥe ve a'rāzı sakine ve ḥafife olur ve sağ ¹³tarafında sıḳl hiss ider ve cenīn ḥareket eyledikde sağ tarafında ¹⁴hareket ider, zirā erkek olan cenīn ekşeriyā raḥmuñ sağ tarafına ¹⁵mündefiḳ olan menīden tevellūd ider. Sağ cānib şola nisbet ḥārr ¹⁶olmağla menī ḳabūlünde sebḳat ider yāḥūd ol menī sağ tarafda ¹⁷olan yumurdadan mündefiḳ olmağla mādde'-i tevellūd-i zeker olur didiler. ¹⁸Bu bābda kibār-ı etıbbānuñ muḥtārları olan aḳvāl'i zükūret ve ünūşet ¹⁹esbābı zıkr olunan faşlda taḥrīr olundu ve sağ memesi evvel ²⁰büyür ve aña süd şol memeden evvel cārī olub ve ḥilmiyyetini ya'nī memesinüñ ²¹ucları ḳararur ve südi ḡalīz beyāz olur ḥatta āyīneye sağılıb ²²güneşde nazar olunsa īncū daneleri yāḥūd jīva ḳatreleri gibi görinüb ve ²³hareket eyledikde evvel sağ ayağı ileri başar ve ḳalkmak murād itdikde ²⁴sağ tarafını ḳullanur ḥattā sağ gözinüñ daḥı ḥareketi sür'at ve ḥiffet ²⁵üzere olur bu mezkūrātuñ cümlesi dişiye gebe olan ḥātūnda zıddı

[31a]

Süd maddesi evşāf-ı mezkûre üzere olmak nisvānuñ tabī'atları muğayyerātdan silme olduğu şüretde müteşavver olur. Ve illā ba'zī a'rāz sebebi ile müteğayyire olmağla delil olmağa şelāhiyet bulunmaz tafsīlī murzia' faşlında yoklana maine. (20-23)

[31B]

¹ve 'aksī olmak üzeredür ammā Şeyh-i Re'ts ve sā'ir kibār tahkīkleri üzere ²ba'zī cenīn müzekker olduğu şüretde dahı li-'illetin za'ifu'l-hılka olmağla ³kaviyyu'l-hılka olan cenīn-i mü'enneşe nisbet ile edille-i mezkûreden ⁴birisi i'tibāra şālih olmaz ve müzekker olan cenīn bi'zni hāliku'l-⁵eşyā tebārik ve Te'ālā üç aydan sonra ve mü'ennes olan dört ⁶aydan sonra hareket eylediği dahı müzekkerün maddesinde harāret ⁷ve kuvāsında keşret olub mü'ennesde anlaruñ killetinden neş'et ider ⁸tafsīlī hılkat-i cenīn faşlında tahrīr olundu ma'lūm olana ahvāl-i ⁹mezkûre mücerred-i zanniyyāt kabīlinden olub qablū'l-vilāde bir cenīnuñ ¹⁰zükûret ve ünüsetine ittılā' hāliku'l-¹¹eşyānuñ Te'ālā şānehu kendi ¹²zāt-ı pākına mahşûş kıldığı umûrdan olduğu muvaḥḥidin katlarında ¹³müttefik-i 'aliyyedür lakin cümlesi zann-ı gālib kabīlinden olub umûr-ı yakīniyyeden ¹⁴olmadığı ma'lūm ulā alaradan, zīrā huşûş-ı mezbûre muğayyebāt-ı ¹⁵hamseden olmağla 'allāmū'l-guyûb celle şānehu 'ilmini kendi zāt-ı pākına mahşûş ¹⁶kıldığı umûrdandır. Beşer anı yakinen idrāk idemez ancak zann-ı gālib ¹⁷cihetiyle ba'z sözdür ki söylenür hattā *Fuṣūl*-ı Ebuḳrāt şārihi ¹⁸kıdvetü'l-muḥakkiḳīn Muḥammed bin 'Abdi's-selām 'aleyhi'r-raḥme benim katımda iki ¹⁹hātūn gebe oldu etibbā yazdıkları üzere ahvāllarını tecessüs eyleyüb ²⁰birinde 'alāmet-i zükūriyyet ve birinde 'alāmet-i ünüset bulmuş idümki zann-ı ²¹gālibim teḥallūf eylemeye kaçan toğurdılar benim zannımuñ 'aksi zuhūr eyledi ²²deyü kâsem yād itmişler.

Faşl-ı sanī recā didikleri maraz beyānındadır. ²³Ba'z nisvānuñ li-'illetin hayızları muḥtebes olub beşereleri müteğayyir ve ta'ām ²⁴iştihāları sākıt raḥimlerinüñ dahı ağzı munzamm olmağla yāḥūd ²⁵şalābet bulmağla ahvālleri gebe olan hātūnların ahvāline müşābih ²⁶oldığı ecilden kendilerini gebe zan eyleyüb veled recā iderler ve anları

[32A]

¹görenler dahı bādī nazarda gebedür kıyās iderler. Anuñcün ol maraza² cīm ile recā tesmiye itmişler. Ammā hā'i-mühmele ile rehā dahı itlāk ³olduğunuñ vechī'an qarīb zikr olunur ol 'illete bādī raḥimde yāḥūd ⁴feminde mevadd-ı evrām olan fuṣūl-i sitteden riyāḥ-ı keşire yā fuṣūl-ı ⁵gālīze muḥtebes olduğudur ki anlar hayz kanıyla ma'an muḥtebese olurlar ⁶ve gāh olur

rahimde hayz kanı cārī olacak tamarlar münsedde olmağla ⁷şışüb mümtedd olurlar ve dahı ol emrāzuñ a‘rāz-ı fāsidesidendür ki ⁸ba‘z nisvānuñ memeler tolar ve şışer ve qarınlarında cenīn hareketi ⁹gibi bir şey’ hareket ve cenīn cüşsesi gibi hacm hiss olunur ve el ile başılsa ¹⁰ol cüşse şāğa ve şōla müntakıl olur. Ba‘zīsı nisvānda ol şüret-i ¹¹dört ve beş sene bākiyye olub ba‘zīsında ilā āhiri’l-‘ömr mümtedde olur ¹²ilāc kabūl eylemez. ve ba‘zīsında istiskā’i tablī mişilli hālet zuhūr ¹³eyleyüb qarın şışer, lakin tablī şadā virmez. Ammā mu‘alecesinde ¹⁴ihmāl olunsa şahīh istiskāya götürür ve gāh olur havātın beyninde ¹⁵oğlān burusu dimekle ma‘rūfe olan ağırlar zuhur eyleyüb kabile ¹⁶olan faķireler vāfir tek ve pū iderler bir şeyi çıkmaz. Ba‘zīsınuñ mādresi ¹⁷yalnız rīh olmağla ol buru maħallinde vāfir rīh çıkar ve ba‘zīsından ¹⁸kan ile ma‘an muhtebese olan fużulī boşanur ve ba‘zīsından bir kıt‘a ¹⁹lahm zuhūra gelüb ol et pāresi için bir şüret mu‘ayyene olmaz ²⁰her bir hātūndan başka hey’ etinde tevellüd ider eşnāfi mazbūta degıldur. ²¹Ba‘zīsı dahı zī-rūh olur ol huşuşda etıbbā hikāyāt-ı ‘acıbe ²²naķl iderler. Meselā Nefīs merhūm *Esbāb ve ‘Alāmāt* şerhinde recānuñ ²³sebebi keşret-i mevādd olub rahme munşabbe olduğda harāret-i ġarībenuñ ²⁴istilāsından nāşī mūte‘affin olmağla isti‘dādı mertebesi nefis-i ²⁵hayvāniyye kabūlüne mizāc hāşıl idüb bi-emri’llahi Te‘ālā ol gūne şüret

DK-[32a]

Mādde’-i evrām ahlāt-ı erba‘aya mā’iyyet ve rīhiyyet zammı ile altı ‘adet olduğu ‘inde’l-etıbbā müttefaķ-i ‘aleyh iken tabābet taşılayan yārāna sūal olunsa katı çokdan haber virirler. (3-6)

[32B]

¹ifāza olunur. Ben işitdüm bir hātūn kablubāğa şüretinde bir cüşse ²toğurdı hayātı ve hūsn ve hareketi var idi. Bir kaç sā‘at mūteħarrik ³olub ba‘de helāk oldu. Bir hātūn dahı hurūs şüretinde toğurdı ⁴iki kanadı var idi deyü hikāyet eyleyüb çoğı dahı nāķışū’l hilķa insān ⁵şüretinde bulunur dimişler. Şeyh-i Re’īs *Ķānūn*’dan kitāb-ı şālīşde rahimde ⁶et pāresi tevellüdünūñ ‘alā tārīki’z-zan ve’t-tahmīn tıbben idrāk olunan ⁷sebepleri ikidir. Birisi rahme şiddet-i harāret ile mādde’-i keşire munşab ⁸olub laţfī mūteħallil ve keşifī mūn‘akid olmağla bi-hasebi’l-isti‘dād şuveri ⁹ğayr-ı ma‘hūde üzere lahmī bir cüşse-i ġarībe tevellüd ider. Ol cüşse zī-rūh ¹⁰oldığı şüretde harāret-i ġarībe istilāsından nāşī te‘affün eyleyüb ¹¹nefs-i hayvāni kabūlüne mūsta‘id olur ki mizāc hāşıl mebdē’i-feyyāzdan ¹²isti‘dādı mertebesi hayāt ifāza olunur. Sebeb-i şāni ol cüşse ¹³şurūtı ile vāķi’ olmayan cimā’dan neş’et ider, zīrā ba‘z mūcāma‘atda rahm ancak ¹⁴hātūnuñ kendi menīsini mūştemill olub li-‘illetin reculuñ menīsini alamaz ol ¹⁵ecilden tabi‘at yalnız kendi menīsini temdīd ve terbiye idüb menī’i zeker ¹⁶mūn‘adim olmağla şüret-i nāķışada bir kıt‘a lahm mūtevellid olur dimişler ¹⁷ve bu marāzuñ aķsāmından recā tesmiye

olunan bu kısmıdır ya'nī kıt'a'-i laḥmiyye ¹⁸tevellüd iden şımfı dur ki lisān-ı Yūnānda mülī didikleriniñ 'aynıdır bu kısmıdan ¹⁹ğayrısına mülī dinmez. Fārisīde buña bār-ı durūğı ya'nī ḥaml-i kāzib dirler ²⁰deyü taḥrir itmişler. Ammā mülīnuñ ma'nāsı daḥı ma'lūm olmadığı ecilden ²¹bu ḥuşūşda rehā naḳş-ı cīm ile mī yāḥūd hā'i mihmele ile mī telaffuz ²²olunmak eşaḥdur deyü şurrāḥ beyninde eşkāl ve ihtilāf vārid olmuştur. 'Allāme ²³Şīrāzī 'aleyhi'r-raḥme *Külliyāt şerḥinde* ḥaḳ olan bu 'illetüñ ismi hā'i mühmele ²⁴ile rehā olmaḳdur, zīrā raḥmde tevellüd eyleyen kıt'a'-i laḥmiyye lisān-ı Yūnān'da ḥā'i mühmele ile rehā dirler. Türkce degirmen taşı dimekdür 'illet-i

DK-[32b]

Ba'zī nüshada bār-ı duruğıñ rāsına bedel dal vāki' olub bād-ı durūğı yazıldığı maḥal ḳarinesiyle sehv-i kalem-i nāsihden ḥaṭāyı muḥḥazdur zīrā bād-ı durūğı yalana mensüb rüzgār demek olur gerçi marāz-ı mezkūr eşnāfından bir şımfı daḥı odır ammā Şeyḥ'ün murādı kıt'a'-i laḥmiyye tevellüd iden şımfıdır ki bār-ı durūğı ḥaml-i kāzib demek olur. (17-22)

[33A]

¹ma'hūdeye mübtelā olan ḥātūnuñ daḥı ḳarnı müdevver şişmekle degirmen ²taşına teşbīḥ itmişler deyü taṣrīḥ itdiler. Ammā lisān-ı Yūnān'da mülī ³degirmen taşınıñ ismi olduğu şüretde 'Allāme'nūñ itlākı yerinde ⁴olmaz ḥāşā ūstādū'l-vezīye 'aleyhir-raḥme daḥl ḥaddimiz degil. Lakin ol ⁵tevcīḥ üzere kıt'a'-i laḥmiyye şüretinde olan ḥā ile rehā dinüb ⁶andan mā'adāsında cīm ile recā dinmek iktizā ider. Ammā Şeyḥ'ün murādı ⁷nisvānuñ ḥaml ve veled recā itdikleri kıt'a'-i laḥmiyye şüretinde olanı olduğu ⁸vāziḥdur, zīrā recā dinmek ol kısmā şādıḳdur ki min vechin tevellüd bulunur. ⁹Bāḳī aḳsāmında tevellüd bulunmamağla recā ta'bīrine şālīḥ degillerdür. Anlar ¹⁰iḥtibās-ı ḥayz ve sā'ir emrāz-ı raḥmde dāḥil olurlar. Bu tevcīḥ mülīnuñ ¹¹bār-ı durūğından mā'adā degirmen taşı ma'nāsına olduğına daḥı münāfi ¹²degildür, zīrā ḥātūnuñ ḳarnı degir(men) taşı gibi olduğu şüretde daḥı bār-ı durūğı ¹³olur. Ancaḳ münāsib olan Şeyḥ'ün mülīden murādı cīm ile recā olduğudur ¹⁴Allahu a'lem bi-ḥaḳıḳati'l-ḥāl bi-eyyi vechin kān ṭabīb-i lebībe lāyık olan ol ¹⁵marāz ile ḥaml-i şaḥīḥ beyninde muḥayyer olan a'lāmetlere diḳḳat eyleyüb ¹⁶tefrīḳ eyleye. Evvelā ḥaml-i kāzibde ḥādiş olan şey' bir vāḳıtta ḥareket idüb ¹⁷ba'dehu sākin olur. Cenīn ise üç aydan yāḥūd dört aydan soñra ¹⁸ḥarekete mübāşeret eyleyüb dā'imā taḥarrūki ḥiss olunur ve marāz 'urūzunda ¹⁹ḳarında olan şiş ḳatı olur ve degirmi şişer ve elleri ve ayakları ²⁰geñşek olur ve gāḥī şişmek daḥı vāki' olur ve evrām-ı raḥm ve ḳulunc ²¹marāzlarınıñ 'arāzı gibi aḥvāl vāki' olub ve veca'-ı şedīd iḥdās ider ²²ya'nī 'aver didikleri

bağırsağı taẓyīk itmekle k̄lunc gibi elem virür çok olur, ²³ k̄lunc irāş ider. Hābl-ı hāḳīkīde bunlar bulunmaz ṭabīb-i kāmīle fırkaları ḥurūcla ²⁴nümāyāndur va'llahu'l-muvaffak.

Faşl-ı şālīş ol marāzuñ ba'z mertebe-i mu'ālecātı ²⁵beyānındadır. Mu'zam 'ilācī māddeşi ne ise anuñ men'ī ile tedbīr olunmakdur.

[33B]

¹Eger k̄lunc irāş itmiş olursa 'ilāc-ı k̄luncīden mā'adā ma'cūn-ı temrī ²ve şehir-yārān ve anlaruñ mişillū ma'ācīn-i muḥallile virilmelik nāfi'dur. Eger ³faşd ve istifrāḡ ve ḳayy'a muḥtāc ise 'ala mā yenbaḡī tedbīr olunur ⁴ve eyāricāt-ı kibārdan iḳtizāsına göre iyāric-i lūḡaziyā ve iyāric-i ⁵Cālīnūs saḳy olunur. Şeyḥ-i Re'īs bu marāzda lūḡaziyā ve dūhn-i kākūnec ⁶şedīdu'n-nef'dur dimiş. Dahmersā ve devā'ī kūrūm ve tiryāk-ı erba'adan ⁷ḳanḳısı ele girirse tūrmūs ve ibhil ve müşk-i ṭarāmşī mişillū cenīn-i ⁸meyyiti ya'nī anasınūñ raḥminde iken ölen cenīni ḳıḳartıcı şeyler ⁹ṭabīḥi ile tedbīr olunur ve daḥı ḥayzı müdirr olan meşrubāt ve maḥmūlāt ¹⁰virilür ve riyāḥı taḥlīl idici kimādāt ve zīmādāt isti'māl olunur ve daḥı ¹¹raḥmde şalābet oldığı şūretde eşyā-i muḥallile ve müleyyine ile mu'ālece ¹²olunur ve ḳillet-ı ḥareket ve terki riyāzet lāzımdur. **Nüşa'-i iyāric-i lūḡaziyā** ¹³Şeyḥ-i Re'īs hazā iyāric-i mübarek deyüb emarāz-ı sa'benūñ cümlesine ¹⁴nef'-i 'azīmle nef'ini yazmışlar. **Ahlātı** Şahm ḥanzel beş dirhem bişmiş ¹⁵aḍa şoḡanı ve ıslāḥ olunmuş saḳmūnya ve ḡārīkūn ve ḥarbaḳ-ı esved ¹⁶ve uşak usḳürdiyūn ya'nī yaban sarımsağı her birinden dörder bucuḳ dirhem ¹⁷eftūmūn ve ḳışa-i maḥmūd ve muḳl ve şabr, her birinden üçer dirhem ve ḥāşā ve ¹⁸heyyūfārīkūn ve sāzec-i hindī ve ferāsiyyūn ve ca'de ve selīḥa ve ¹⁹fūlfül-i esved ve ebyaz ve dār-ı fūlfül ve za'ferān ve dār-ı çinī ve besfāyic ve ²⁰sekbīnec ve cündibīdeste ve mürr ve faṭrāsāliyūn ve zerāvend-i ṭavīl ve ²¹uşāretū'l-afsentīn ve perbiyūn ve sūnbūl ve ḥamāme ve zencebīl, ²²her birinden ikişer dirhem ḳanṭıyānā ve ustūḥūdus her birinden bir bucuḳ ²³dirhem, 'asel-i menzū'ir-raḡve kifāyet miḳdārı, bunlar bal ile ḥamīr oldukda ²⁴şışede yāḥūd şırlı zarfda ḥıfz olunub ḥīn-i ihtiyacda dört ²⁵mişḳāle degin vireler. Çekirdegi ḳıḳmış kızıl üzüm ṭabīḥi ile virilse isti'māle

[34A]

¹āsān olur. Zamāne eṭṭibāsı müteḳaddimīnūñ bu gūne ḥubūbāt ve müdavātlarīn ²kadh iderler. İmtā menāfi-i keşīreleri olduğunda iştibāh yokdur. ³Nāmıḳu'l-ḥurūf tesvīd kitāb eşnāsında bir meflūc kimseye ḥabb-ı munīşin ⁴yapub virdim bi'ināyet Allah Te'ālā 'ilāc bu'ru's-sā' oldı. Ol ecilden ⁵bu terkībi daḥı iltizam ile eyledim bu nüşhayı yazıldığı üzere dürüstce ⁶terkīb eyleyüb 'illet-i mezkūreye mübtelā olan nisvāna virseler ümiddūd ki ⁷avn-i bārī ile bir kac def'ada

halâslarına sebep ola. Sâ'ir ⁸emrâza dahı 'ilâc kavî olduğu muḳarrerdür şerhinden yoklana Allahü'l-hādî. ⁹Nüşha'-i dühn-i gülğülânc Gülğülânc elfâz-ı müfredâtdan olmayub ba'z mürekkebâtun ¹⁰alemîdür. Ez cümle edhân-ı müdebbirden bu terkibe ıtlâk itmişler. **Ahlâtı** ¹¹Kâbili ve kara helîle ve belîle ve emlec, her birinden onar dirhem, kerefis köki ¹²ve râzîyâne köki, her birinden yedişer dirhem, dâr-ı fülful ve fülful ve zencebîl, ¹³her birinden altışar dirhem, cavşîr ve benc ve sekbînec her birinden beşer dirhem, ¹⁴türbüd onaltı mişkâl, tâze lahana yaprağı ve sezab ve ḥasek herbirinden ¹⁵bir ḳabza eczâ'-i mezkûre aḥz olundukdan sonra kuru olan eczâ ¹⁶bir miḳdâr dögülüb yaş olanlar toḡrana cümlesi yigirmi dört ratl ¹⁷şu ile nısfı ḳalınca toprak tencerede ṭabḥ ideler ba'de't-taşıye ol ¹⁸şuya sekiz ratl ḥırva' yağı koyub şuyı zâ'il olunca ḳaynadalar. ¹⁹O yağun ṭahlîl ḥuşuşunda fi'l-i 'acîbi muḳarrerdür. Evcâ'-i adîdeye ²⁰tılâ oluna ve bi-ḥasbül-iktizâ bir ḳac ḳatre isti'mâli dahî câyizdür. ²¹Ezcümle 'illet-i mezkûreye mübtelâ olan nisvânun ḳarınlarına ve ḳasıklarına ²²tılâ idüb rahmine furzece ile ıṣa ideler.

Bâb-ı şâliṣ Cenîne ²³ müte'allike olan aḥvâl beyânında olup on faşl-ı müstemildür.

Faşl-ı ²⁴evvel Mâdde'-i ḥilkat-i cenînde felâsife ile eṭibbâ meyânlarında ve beyne- ²⁵'l-eṭibbâ dahî vâḳı'a olan ihtilâfât-ı 'adîde beyânındadır. Ya'nî

[34B]

¹ricâlün nuṭfesi gibi nisvânun dahı menîleri olur mı. Ve ol nuṭfelerin ²mâddesi ne şekil şeydür. Neden mütevellide olurlar. Ve 'azânun cümlesinde ³veyâḥûd ba'zından mı ḥuşûle gelürler. Ve mâdde'-i cesed-i cenîn oldukları ⁴ne vechledür ve cümledür ol aḥvâlde vâḳı'a-i ihtilâfât beyânındadır. Egerçi ⁵ol ihtilâfâtı kemâ-yenbaḡi tetebbu' ve tafşîl eylemek ṭabîbün üzerine ⁶vâcib oldığı müsellim ve muḳarrerdür. Ammâ her birinde fevâ'id-i 'adîde olmaḡla ⁷mehmâ-emken naḳl ve taḥrîre ihtimâm olundı. Va'llahu'l-muvaffîḳ. Ma'lûm ola ki ⁸beden-i insânun eczâsı olan a'zâ ıṣṭilâḥ-ı eṭibbâda evvelâ ve bi'z-zât. ⁹İki kısma münḳasıme olub bir kısmına a'zâ'-i müfrede ve müteşâbüḥül-eczâ ¹⁰ta'bîr olunur. Kemikler ve ḡudrûflar ve sinîrler ve ṭamar ve etler ve yağlar gibi. ¹¹Bir kısmına dahı a'zâ-i mürekkebe ve ileyh ıtlâk olunur a'zâ'-i müfrededen ¹²terkîb olunmuşdur. İnsânun başı ve gögsi ve elleri ve ayakları ve sâ'ir mürekkeb ¹³olan a'zâları gibi. Pes ḳudret-i ḳâdir-i lâ yuzālî ile Te'âlâ şānehu 'uzvlarun ¹⁴ana rahminde mebde'-i ḥilkatleri peder ve māderün menîlerinden olup ba'dehu ol ¹⁵a'zânun neşv ü nemâları ve her birine maḥşûşe olan şüretun itmâmı ¹⁶ḥayz ḳanından neş'et idüb cesed-i cenîn meniyyeyn ile ya'nî ananun ve babanun ¹⁷nuṭfeleri ile dem-i ṭamsdan tekevvün ider. Ḥâşılı a'zâ'-i müfrededen ¹⁸lahm ü şaḡm ve semenden mâ'adâsı menîden ve anlar ḥayz ḳanından maḥlûḳ olurlar ve ¹⁹mebde'-i ḥilkatî menîden olan a'zâ'-i müfredeye a'zâ'-i aṣliyye

dağı ıtlāk²⁰ iderler. Cümlesinüñ şüretleri itmām bulub cesed-i cenīn kemā-yenbağī kemāle²¹ irişdikden soñra rūḥ pūr fütūḥ-ı fā'iz olub ğidā lāzım olduğda dem-i ḥayzūñ²² laṭfī ile ğidālanur ve vilādeti eṣnāsında toğduqdan soñra ol²³ kanuñ ziyādesi memelere su'ūd idüb süde mübeddel olur. Zamān-ı fītāma²⁴ ya'nī südden kesilinciye deġin dağı ol kan ğidā'-i cenīn olur. Fe-tebāreka'llahu²⁵ aḥsenü'l-ḥālikīn. Ḥuşuş-ı mezkūrede ya'nī aṣl-ı mādde'-i ḥilḳat-i cenīnde

DK-[34b]

Ve bi-emri'llahi Te'ālā menīden maḥlūke olan a'zā'-i aṣliyyeye bir āfet işābet eylese ittīşāl-ı ḥāḳīkī ile yerine gelmez meger sinn-i şābīde ba'z kemikler ve ince tamar mişilli oñulmak ḳabūl ider didiler. (17-20)

Gebe olan ḥātūnuñ memelerinden süd raḥminde tekevvün iden cenīn bi'zn-i ḥāliḳa ḥareket eylediği maḥalde ḥāşıl olmağa başlar dimişler. Şeyḥ-i Re'is kitāb-ı şālīsden yigirmi birinci fennden evvelki maḳālede naḳl eyledi. (22-25)

[35A]

¹cumhūr-ı felāsifeden ez-cümle kebīr-i felāsife ta'bīr olunan Aristo'dan ²menḳūl olduğ üzere nisvān içün menī olmayub cenīn ancak erkegüñ ³menīsi ile ḥayz kanından şüret-pezīr olur dimişler. Ammā ol 'ulūm ⁴riyāziyye mağlūbı olan mütelāşīler nisvānuñ menīsi olmaz didiklerinden ⁵mā'adā erkegüñ menīsi dağı mādde'-i cesed-i cenīn olmaz diyub keyfiyet ⁶te'eşşüründe bir kaç vech-i nā-müvecceḥ naḳl itmişlerdür. Bir rivāyet ki Aristo'nuñ ⁷kendi mezhebi olmak üzere menḳūldür. Eczā-i cesed-i cenīn olan a'zānuñ ⁸māddesi mücerred ḥayz kanından olub nuṭfe'-i ricāluñ ḳuvvet-i āḳidesi ⁹olduğı cihetden ol kanuñ in'ikādında te'sīri ve raḥmuñ ḥarāretinuñ ¹⁰i'āneti sebebi ile eczā-i beden olan a'zā'-i aṣliyye dem-i ḥayzdan ¹¹mütekevvin olur, ve ba'de't-te'sīr ol nuṭfe-i a'zā'-i cenīne sirāyet itmekle ¹²mādde'-i ervāḥ olur. Ḳıvām-ı a'zāda medḥalliyyeti ol cihetledur diduğı ¹³keenne şey'i-vāḥid hem fā'il ve hem ḳābil olmaz ḳā'idelerine rāci'dür. Aristo ¹⁴ettibā'ından ba'zısı dağı nuṭfe-i recul ba'de't-te'sīr ve't-ta'ḳīd mādde'-i ¹⁵ervāḥ dağı olmayub mütēḥallil ve fāsīd olur dimişler. Şeyḥ-i Re'is *Şifā'*da ¹⁶kitāb-ı ḥayvāndan toḳuzuncı maḳāleden faşl-ı evvelde aḥvāl-i mezkūreyi zıkr ¹⁷eyleyüb Aristo'nuñ re'yi nuṭfe-i recul ba'de't-te'sīr mādde'-i ervāḥ olduğı ¹⁸taşrīḥ itmişdür. Ammā Cālīnūs nisvān içün menī olduğını vücūh-ı ¹⁹adīde ile işbāt ider. Ol edillenüñ eñ aḳvāsı budur ki evlād ²⁰ekşeriyā anaya ve babaya müşābih olurlar. Müşābehete elbette bir mādde lāzımdurki ²¹aṣl-ı müşābehet ola. Ol mādde yalnız ḥayz kanı olmak cā'iz degildür. ²²Zirā babanuñ ḥayzı olmaduğı cihetden bir veled babasına müşābih olmamak ²³lāzım gelür. Evlādda ise gāḥī babaya dağı müşābehet muḳarrerdür pes ²⁴müşābehetuñ aṣlı menīlerden olmak lāzım

geldi. Ol cihetden nisvānda ²⁵dağı menī olduğu şābit oldu ve ol menīde kuvvet-i ‘akide huşuli dağı

DK-[35a]

Şey’i vāhid hem fā’il ve hem kābil olmaz me’slesi hükemā katlarında ‘ale’l-ıtlāk degildir. Belki şey’i vāhid basit ālāt ve kavābilün ta’addüd nesne fā’il ve kābil olmaz. Lakin menī ecsām-ı muhtelifeden mürekkeb olmağla şüreta-i basit ise hakikatde basit degildir. (12-15)

[35B]

¹İa-büddur, tā ki veledün müşābeheti müteşavvire ola deyü nisvānda dağı menī ²olduğuna ve tarafeynün menīlerinde hem kuvvet-i ‘ākide ve hem kuvvet-i mün‘akide-i mevcüde ³olub ancak nisvānün menīlerinde kuvvet-i ‘ākide-i za’ife olduğuna ihticāc ⁴itmişdür. Ammā fī’l-hakika mādde’-i müşābehet menīye maşşüre degildir. ⁵Menīden mā’adā esbāb-ı ‘adidesi olduğu in-şāa’llahu Te’ālā tekmil ⁶cesed-i cenīn beyānında tafsil olunur. Sāniyen ben rahmleri müsterhī olan ⁷ba’z nisanun vi’ā’-i menīlerin ruṭubet-i menviyye ile tolmuş gördüm, lakin ⁸ol ruṭubet erkeğün nuṭfesinden ertab ya’nī rakik idi dimiş. Sālişen ⁹kocası olmayan ba’z nisvāna ihtināk-ı rahm didikleri illete müşābih hālet ¹⁰āriz olub ba’dehu rahminden menī’-i keşir cārī oldu ve ol-hāletde cimā’ ¹¹lezzeti gibi ‘azīm mütellezzize olub şihhat-pezir oldu dimiş. Rābi’a nisvān ¹²dağı ricāl gibi ihtilām olub menīleri seyelān ider, lezzet-i ‘azīm bulurlar ¹³diyüb bir kaç delil ile dağı müdde’āsını işbāt ve Aristo’nun mer’e için ¹⁴menī yokdur didüğünü teşnī’i ‘azīm ile teşnī’ eylemişdur. Şeyh-i Re’is *Şifā*’da ¹⁵makāle’i mezbūrede Cālīnūs’un edillesini nakl eyleyüb Aristo tarafından ¹⁶cümlesini tezyif eylemişler. ‘Allāme aleyhi’r-rahme *Qānūn* şerhinde Şeyh’ün *Şifā*’da ¹⁷olan taşrih ve tezyifini nakl eyleyüb tatvilāt-ı Şeyh’den müfād olan ¹⁸Aristo nisvān için nuṭfe-i ricāle müşābih bir nev’i ruṭubet olduğuna ¹⁹mu’arrifdür ki ol ruṭubet hayz kanuñdañ gayridur. Cesed-i cenīne muḥālaṭa ²⁰itmekle mādde’-i a’zā’-i cenīn olur deyü ikrar ve i’tirāf itmişdür. Nefs ²¹ü’l-emrde nisvān için anlara maḥşuş menī olmasa rahmlerinde huşyeteyn ²²ve mecrāyı menī hilḳati hāşā ‘abeş olmak lāzım gelür idi ve anlardan cārī olan ²³ruṭubet dem-i tamşa mugāyir olmasa rahmlerine seyelān itdikde telezzüz ²⁴hāşıl itmeyüb belki müte’allime olurlar idi. Zīrā anlar hayz gördükde ²⁵zahmet çekerler ammā hīn-i cimā’ ve ihtilāmda telezzüz-i ‘azīm hāşıl iderler. El-hāşıl

[36A]

¹nısvān için dağı nutfe olduğı muqarrer ancak anların nutfeleri ile ²ricālūn nutfeleri beyninde muqāyeret sābit olub Cālīnūs ve ittībā'ından ³mā'adā kibār-ı etıbbā muhtārları üzere kuvvet-i 'ākide nutfe'-i ricālde ve kuvvet-i ⁴mün'akid nutfe-i nisāda bulunmağıla anların rahm-i māderde ictimā'ları ve dem-i ⁵hayzūn anlar ile ihtilāf ve imtizācī mādde'-i cesed-i cenīn olur ve dağı ⁶etıbbā nutfede beş şıfāt i'tibār iderler. Anların cümlesi nutfe'-i nısvānda ⁷bulunmamağıla aña menī ıtlākı mecāz olmuş olur didiler. Ol beş şıfātūn ⁸birisi levni beyāz olmağıdur. İkinci 'uzv-ı maḥşūşa cereyān itdiğı hīnde ⁹lezzet ḥāşıl olmağıdur. Üçüncisi defkle çıkmaktadır. Dördüncisi anda kuvvet-i ¹⁰'ākide olmağıdur. Beşincisi rāyihāsı tal' yāḥūd yāsemen rāyihāsı gibi ¹¹olmağıdur. 'Allāme taḥkīkī üzere kuvvet-i 'ākide ḥuṣūşundan mā'adāsı ¹²nutfe'-i nısvānda mevcūdedür. Lakin Cālīnūs ve ittībā'ı nısvānda olan ¹³ruṭūbete dağı ḥaḳīqaten menī ıtlāk idüb tarafeynūn menīlerinde kuvvet-i taşvīr ¹⁴ve taşavvur ma'ān mevcūdedür. Ancak ricāl tarafında dağı aqvādur didiler. 'Allāme ¹⁵Ḳareşī 'aleyhi'r-rahme benim katımda ḥaḳ olan nısvān için dağı menī olduğı ¹⁶emr-i muqarrerdür. Lakin anların menīsı ricālūn menīsı gibi degildür dimişler. Muḥaṣṣal-ı ¹⁷kelām şöl kuvvet ki bi-izni ḥālīkhā mebdē'-i taşvīr andan neş'et eyleye ol ¹⁸kuvvetde reculūn menīsı aqvā ve şöl kuvvet ki mebdē'-i taşvīr andan şüret-pezīr ola, ¹⁹ol kuvvetde mer'enūn menīsı aqvā olmak üzere qarār-dāde olmuşdur. Ol ²⁰cihetden rahm-i māderde ictimā' ve imtizācları mādde'-i cesed-i cenīn olur. ²¹Şeyḥ-i Re'īs'ün dağı *Ḳānūn*'da kitāb-ı evvelde fenn-i evvelde ta'līm-i ḥāmisde a'zā ²²faşlında taḥrīr itdikleri üzere beden-i insān a'zā'-i aşıyyeden laḥm ile ²³şahmdan mā'adāsı zeker ve ünsinūn menīlerinden mütekevvin olur. Lakin ḥükemādan ²⁴muḥaḳḳaḳ olanūn ya'nī Aristo'nuñ ḳavlı üzere zekerūn menīsı penīr ḥuṣūşunda māye maḳāmında ve mer'enūn menīsı süd maḳāmında olub penīr māye ile südden

DK-[36a]

Bu aḥvāl dağı *Ḳānūn*'da *Kitāb-ı Evvel*'den a'zā faşlı şerhinde mezkūredür. (13-17)

[36B]

¹ḥāşıl olduğı gibi insānın a'zā'-i aşıyyesi dağı zeker ve mer'enūn menīlerinden ²tekevvin ider didiğı cesed-i cenīn menīyyeynden mütekevvin olub menī'-i zekerin dağı ³bedende cüz'ıyyetini müş'ir olur. Zīrā südü uyudan māye-i penīr cirminde ⁴mevcūd olduğı muqarrerdür. El-'ilmu 'ında'llahu te'ālā. Alelḥuṣūş seyyid-i veled-i ādem ⁵ve ol muḥbir-i şadık ve muḥterem sallā'llahu Te'ālā 'aleyhi ve sellem ḥazretlerinūn "*ḥulku* ⁶*l'insānu min erbe'ate aşere eşyā'e erba'aten mine'l-eb ve erba'aten mine'l ümm ve sitteten min* ⁷*ḥazā'ini'llahi*

Te'ālā emme'l-erba'atelleti mine'l-ebi el-cildü ve'l-'azmu ve'l-'aşabu⁸ ve'l-'urūku ve emme'l-erba'atelleti mine'l ummi el-laḥmu ve's-şahmu ve'd-demu ve's-şa'aru⁹ ve emmel'teti min ḥazā'ini'llahi Te'ālā es-sem' ve'l-başaru ve's-şemmu ve ve'z-zevku ve'l-lemsu¹⁰ ve'r-rūḥ³⁹ buyurdıkları cesed-i ceninde peder ve māderuñ menileri mādde'-i¹¹ mu'azam eczā'-i beden olduğunu müş'ir olmakla etıbbā-i islāmiyyeye delil-i¹² kavī ve bürhān-ı celī olmuştur.

Faşl-ı şānī menileruñ kendi mādelerinde¹³ ve mevzi'-i tekevünlerinde olan ihtilāfāt beyānındadır. Ol ḥuşuşda daḥı¹⁴ ihtilāfāt-ı adīde naḳıl olunub ba'zıları yalnız kıandan mütevellid olur¹⁵ dimişler ba'zıları aḥlāt- erba'ada ḥāşıl olan ruṭubet-i şāniyeden¹⁷ mütevellid olur didiler. Ruṭubet-i ulā ve şāniye i'tibārī aḥvāl-i hażma rāci'dür¹⁷ ki insānuñ ekl eylediği ağziye bedeninde bedel-i mā yeteḥallel oluncaya degin kavlı-i muḥtār üzere dört dürlü hażma münhażim olur. Evvelkisi hażm-ı mi'de,¹⁸ ikincisi hażm-ı kebedi, üçüncüsü hażm-ı 'urūki, dördüncü hażm-ı 'użvidür. ²⁰Hażm-ı kebediden ḥāşıl olan Aḥlāt-ı erba'aya ruṭubeti-i ulā ve andan soñra ²¹ḥāşıl olan mevādda ruṭubet-i şāniye ıtlāk olunur. Ol ruṭubātda ²² daḥı dört mertebe vardır. Şeyḥü'l-Küll *Ḳānūn*'da *Kitāb-ı Şāliḡ*'den yigirminci ²³fenden evvelki maḳālede menī hażm-ı rābi' iñ fażlasıdır. Bedel-i mā yeteḥallel ²⁴olub a'zāya munḳalibe ve a'zā andan mün'aḳide olacak ruṭubāt²⁵dan mütevellid olur. Gāh olur hażm-ı rābi' sebkinden soñra efvāh-ı 'urūḳda ṭal

[37A]

¹gibi mebsūşe olmuş ruṭubet-i keşire bulunub a'zāya gıdā olmak için ²bākiyye kıalan ruṭubāt³dan ḥāşıl olur didikleri muḥtār-ı kibār-ı etıbbādur. Ammā ³Cālīnūs'dan menḳül olan yalnız kıandan mütevellid olmak üzeredür ki kibārdan ⁴fāzıl feylesūf Ebū'l-Hasan Sa'īd bin Hibbe *Dürretü'l-Ferīde fī't-Tecāribi'l-Müfīde* ⁵nām te'lif şerifinde i'tikād-ı Cālīnūs'ı bu vechle beyān iderler ki menī ⁶kebedde bāki kıalub andan üñsiyye cārī olan demden mütevellid olur. ⁷Ol kıan ḥāliş olmayub mā'ıyyet ile muḥteliṭ olmaḡla cigerden üñsiyye ⁸gelüb ev'ıye'-i menīde eğlenmek ile ol mevāzı' uñ ḥarāretinden nāşī ḥiddet ⁹ḥāşıl ider. Ol cihetden a'zā'-i menīyi lez' idüb insānı cimā'a taḥrīk ¹⁰ider. Anuñçün ḥurūcunda lezzet-i 'aẓime bulunur dimişdür. Lakin 'Allāme *Ḳareşī* ¹¹'aleyhi'r-raḥme *Külliyāt-ı Ḳānūn*'dan aḥlāt faşlı şerhinde menī ruṭubet-i şāniyeden mütevellid ¹²olduḡını taşrīḥden soñra biz gāhice menī kıandan ḥāşıl olur diriz. Ammā ¹³aḥlāt-ı erba'anuñ mecmū'ını murād ideriz zīrā dem lafzı yalnız kıana ıtlāk¹⁴olunduḡı gibi aḥlāt-ı erba'anuñ mecmū'ına daḥı ıtlāk olunur deyü tevcīh ¹⁵idüb ve

³⁹ "İnsanın yaratılışı on dört şeyden oluşur. Dördü babadan, dördü anneden ve altısı Allah'ın hazinelerindendir. Babadan gelenler deri, kemik, sinir ve damarlardır. Anneden gelenler ise et, yağ, kan ve saçtır. Allah'ın hazinelerinden olanlar ise duyma, görme, koklama, tatma, dokunma ve ruhtur."

‘Allāme merhūm daḥı ol maḥalde İbn Ebi Sādıḳ ve imām Fahr-ı Rāzī’nün ¹⁶aley-hīmā er-raḥme müdde‘aları daḥı menī sā’ir ahlāt ile maḥlūt olan demden ¹⁷mütevellid olduğunu naḳl eylemişdur. Bundan şöıra ma‘lūm ola ki eger faẓla’-i ¹⁸haẓm-ı rābi’ ve eger ḳan mādde’-i menī olan her ne ise bögrekler ile ḥuṣyeteyn ya’nī ¹⁹yumurdalar beyninde ev‘ıye-i menī ta’bır olunan ‘urūḳ ve şerā’-in-i mülteffeye ²⁰munşabbe olub ol maḥalde şüret-i menīye munḳalib olur. Ba’dehu ünşeyeyne ²¹dāḥil oldukda kemāl bulub anlardan mecrālarına vāşıl olduğu ve Şeyḥ-i Re’īs ²²*Ḳānūn*’dan kitāb-ı evvelde a’zā faşlından ḥādime ve maḥdūme beyānında ²³ünşeyān a’zā’-i maḥdūmedendur. Anların fi’lini ḥāzır idici ḥādimler kendülerden ²⁴evvel menīyi müvellid olan ‘uzvlardan anlar zıkr olundığı üzere min ğayr-ı kemāl ²⁵menīyi tehyie’ iderler, ya’nī ihzār iderler ve ricāl ve nisvānuñ āletleri

DK-[37a]

Şeyḥ-i Re’īs *Kitāb-ı Şālīs*’den yigirmi birinci fenden evvelkī makālesinde ricāl ve nisāda ünşiyeynden ḳazīb ve raḥme mecrā olan ṭamarlara daḥı ev‘ıye-i menī itlāk itmişlerdür. (14-16)

Ünşeyān ve ḥuṣyetan yumurdaların adıdur torbalarıyla cümlesine daḥı itlāk olunur ev‘ıye-i menī didikleri ecvefdan münşa’ib olub ünşeyeyne gelen iki ṭamar ile şulb tarafından gelen iki şiryānlardur ki anlar ünşiyeyne dem-i ğıdāi ve dem-i rūḥi getürürler ve ḥuṣyeteyne vāşıl olacakları maḥalde her birinden ‘urūḳ-ı ‘adīde münşa’ib olub birbirlerine şarılurlar. Anuñçün ev‘ıye-i menīye ‘urūḳ-ı mülteffe ta’bır iderler. (17-21)

Ol ‘urūḳda eglenmek ile meneviyyete mübeddel olub beyāzlığa meyl ider. Ḥuṣyeteyne munşab oldukda naẓcı kemāl bulur ve ḥuṣyeteynden zekerün aşlına vāşıl olan iki mecrāya daḥı ev‘ıye-i menī itlāk olunur anlara ‘irāz dirler. Erkekde ikisi daḥı uzun ve tecvīfleri vāsi’ ve cirmleri ḳatı olur ḥuṣyeteynden ḳasıḳ kemiklerine çıkub ol maḥalden ḳazıbuñ dibine münḥadir olurlar. Nisāda anlar kışa ve dar ve yumuşak olur. Pes Ebuḳrā’uñ ol iki ṭamarlara naşrı ancak faşdları aḥvālını beyān içündür. (22-alt)

Zirā bir şey’ müvellid olan mükemmel olmak lāzım gelmez. (alt-alt)

[37B]

¹ol menīnün mü’eddīleridür maḥalline ya’nī raḥme ilkā iderler deyü taḥrīr ²itmişlerdür. Ḥuṣyeteyni ḳat’ olunan ādemlerün daḥı aḥvāl ana delālet ³ider. Zirā ḥādımlar ihtilām olurlar ve menīye müşābih bir beyāz raṭūbet ⁴def’ idüb mütelezziz olurlar. Ammā münessil değillerdür. Tevlīdi ḥāşıl idemezler ⁵hattā *Ḥayvān-ı Şifā*’dan beşinci maḳālede bir öküz ihşā olundukdan şöıra ⁶ya’nī ineldikten şöıra inzāl olduğu ḥikāyāt olunmuşdur. Ammā Fahr-ı Rāzī ⁷‘aleyhi’r-raḥme *Ḳānūn*’dan bu maḥallün şerḥinde Şeyḥ’uñ kelāmı menī ḥuṣyeteynde ⁸tevellüd

eyleyüb belki kendülerden muḳaddem olan ‘azāda tevellüd eyledigini ⁹ müş‘irdür ki Aristo ve Cālīnūs’un daḫı mezhepleri odur ikisinden ¹⁰ ya‘nī Aristo ve Cālīnūs’dan naḳl olunan kelāmuñ me‘ālī menīnuñ tevellüdüne ¹¹ sebeb ālāt-ı menī ta‘bīr olunub birbirlerine mülteffe olan evride ve ¹² şerāyīnuñ şıfākāt ve telāfif ve istidāretleridür ki mādde’-i menī anlarda ¹³ eglenmek ile meneviyyet ḥāşıl ider dimişler. Ammā Muḫammed bin Zekerıyyā ikisinüñ ¹⁴ daḫı qavllerinde naẓar vardur, zīrā ‘urūḳ ve şerāyīn müteşābihe’t-ṭabiadur, ¹⁵ sâ’ir a‘zāda olan ṭamarlardan her birinde memlū olan ḳan anlarda ¹⁶ ṭurmak ile meneviyyet ḥāşıl itmez. Keşret-i telāfif ve istidārāt ¹⁷ sözleri daḫı za‘ıfdür, şek yokdur ki Cālīnūs’dan ol söz sehven ¹⁸ vāḳi’ olmuşdur ‘amden degildür, zīrā ‘urūḳ ve şerāyīn müvellid-i menī olamaz. ¹⁹ Belki müvellid-i menī anlar ile muḫteliṭ ve mümtezic olan lühüm-ı ğudedīdur ki ²⁰ memelerde süd aḫvālī daḫı anun gibidür dimiş. ‘Alāmetü’l-verā muḫākeme ²¹ eyleyüb ḳanuñ ve mādde’-i menīnün memeler ile ḫuşyeteyn mecrālarına ²² nüfūzları bākī a‘zāya nüfūzları gibi degildür, zīrā bākī a‘zānuñ ²³ mecrāları müstaḳīm ve ğudediyyetleri yokdur. Māddenüñ beyāzlığını müstelzim ²⁴ olan ise i‘vicāc ve guddediyyet mecmū’ıdur. Anuñçün ḳan sâ’ir ²⁵ urūḳuñ mecrālarında bir zamān eglemek ile beyāzlık ḥāşıl itmez ve mücerred

DK-[37b]

‘Ale’l-ḫuşūş ḳanuñ ṭamarlarda müddet-i medīd eglenmesi müsellemedir eyle olsa şāhibi ğıdā tenāvülünden müstağni olurdu belki ol ḳan ānen fe-ānen bedel-i mā yetḥallel olub yerine ‘ivaż-ı mā yenḳaẓ ḥāşıl olmaḳdadur. (20-23)

[38A]

¹ laḫm-ı ğudedī daḫı müvellid olmaz ve illā şadr ve dimāğ ve sâ’ir a‘zāda ² olan guddedler daḫı müvellid-i menī ve leben olurlar idi. El-ḥāşıl keşret-i telāfif ve ³ lühüm-ı ğudedīden her birisinüñ müdhilleri muḳarrir olmağla mecmū’ınuñ ⁴ teşīrlерinden mevāzī’-ı mu‘ayyenelerinde menī ve leben mütevellid olur. Cālīnūs’un daḫı ⁵ mevāḳi’ müte‘addide olan sözleri cem‘ olursa ‘illet-i tevlīd-i menī ve leben ⁶ a‘zanun mecmu’ı olduğu müte‘ayyin olur deyü taḫḳīḳ-i mebhāş itmişlerdür. ⁷ Allahu a‘lem bi-ḫaḳīḳatü’l-ḥāşıl el-ḥāşıl ḫuşūş-ı mezkūrede kibār-ı eṭibbānuñ ⁸ muḫtarları menī ruṭūbet-i şāniyyeden mütevellid olub ḥāzm-ı rābi’uñ fazlası ⁹ olduğu ṭaraf rāciḥdür, anuñçün menī cümle a‘zādan munfaşıl olur. ¹⁰ Anda her bir ‘uẓvdan ḥaşşa vardur ancak raṭb ve seyyāl olmağla hiss ¹¹ anı temyīz idemez dirler ve müteşābihü’l-ımtizāc i‘tibār eyleyüb Aristo ¹² ve eṭibbā’nuñ menī yalnız ünşeyeynden munfaşıl olmağla müteşābihü’l-ı eczādur ¹³ didiklerini bir ḳac delīl ile men‘iderler tafşīli bu ki ḫükemā menīnuñ ¹⁴ cemī’ a‘zādan müncezib olduğuında ittifāḳ idüb lakin ḫissen müteşābihü’ ¹⁵ l-eczā olmağla fi’l-ḫaḳīḳa muḫtelif

eczā midur değil midür ihtilāf¹⁶ eylemişler ba‘zılar muhtelif olduğına zāhib olup cenīnden her bir ‘uẓv¹⁷ kendüye müşābih olan ‘uẓvdan hāşıl olan menīden maḥlūk olur¹⁸ ya‘nī vālideynüñ gözlerinden münceẓib olan menīden gözler ve burunlarından¹⁹ münceẓib olan burun ve ellerinden münceẓib olandan eller keẓalik sā‘ir²⁰ a‘zādan münceẓib olandan müşābihi olan a‘zā maḥlūk olur²¹ dimişler ve müdde‘alarını bir kaç delīl ile işbāt eylemişler. Eñ aḳvāsı²² ba‘z emrāz-ı mutevārişe olup babada yāḥūd anada bulunduğu şüretde²³ elbette evlādda daḥı zuhūr eyledügidur ki anlardan yedi marāz ṭabīb-i²⁴ şā‘irüñ bu mısrā‘ndan müstefāddur. **Mısrā‘**

²⁵ *Mütevārişü'l-emrāz ‘udde hurufuhā bi-nisā cemed*⁴⁰ * Ba‘z ḥükemā gerçi

DK-[38a]

Menī fi'l-ḥaḳīka muhtelifu'l-eczā ve müteşābihü'l-eczā demek imtizācda ya‘nī hissde müteşābih demekdür yohsa ḥaḳīkatde müteşābih degildür diyenler ustādu'l-eṭibbā Ebuḳrāt ve ittibā‘ıdur ‘an-ḳarīb naḳil olunur. (11-14)

Emrāz-ı mütevārişeye işāret kılınan bi-nisā cemed lafzı ḥarflerinden ba’beraş marāzına nūn, niḳrīse sīn, sille elif, ebīlemsīyā didikleri şara‘ marāzına cīm, cūzzāma mīm, mālīḥūlyāya dāl diḳka işāretdür didiler. (23-25)

[38B]

¹menī cemi' a‘zādan münceẓib olur. Ammā fi'l-ḥaḳīka muhtelif ü'l-eczā² degildür. Añcaḳ bi'l-ḳuvve munfaşıl ‘anhümāya müşābeheti müteẓammin olmaḡla³ ḳuvvet-i muşavvire bi-izni ḥālīkhā ḥıfz-ı envā‘ için veledi vālideynine⁴ yāḥūd anlara yakın olan şüretde taşvīr ve teşkīle sa‘y itmekle⁵ şüret-peẓīr olur. Ḥālīḳu'l-eşyā tebārek ve Te‘ālā ṭabī‘atı ve ḳuvve-i muşavvireyi⁶ cenīnüñ şüret-i aşıyyede taşvīr ve teşkīli için müvekkil kıldı dimişler. ⁷El-‘ilmu ‘inda’llahu Te‘ālā. Ammā Ebuḳrāt’dan menḳül oldıḡı üzere ol üstād⁸ ü'l-küll *Kitāb-ı Menīde* cumhūr mādde’-i menī insānuñ dimāḡındandur andan⁹ ḳulaḳ ardında olan iki ṭamarlara nāzil olur. Anlardan nuḡā‘a girer, ¹⁰ya‘nī fıḳarāt içinde olan şulbe vāşıl olur tā ki mesāfe’-i ṭavīlede¹¹ dimāḡdan ve dimāḡa müşābih olan nuḡā‘dan ba‘īd olmaḡla anlarda¹² olan dem-i lebenīnüñ mizācı müteḡayyir olmaya ba‘dehu ol mādde’-i cigerüñ¹³ müheddebinde ecvef ta‘bīr olunan büyük ṭamardan münşa‘ibe olup¹⁴ bu köklere gelen iki ṭamara nāfize olur. Ba‘dehu anlardan ünşeyyeye vaşıl olur¹⁵ anuñḡın ḳulaḳ ardında olan iki ṭamaruñ ḳaṭ‘ı şāḥibinüñ neslini keser¹⁶ dimişler. Cālīnūs ol ḥuşuşı ya‘nī ḳulaḳ ardında olan iki¹⁷ ṭamaruñ ḳaṭ‘ı ve ḳāṭı’-ı nesl olduğunu inkār ve Ebuḳrāt’ı taḥtı’e itmişdür. ¹⁸*Firdevsü'l-Ḥikme* mu’ellifi ‘Alī bin Rabben Ṭaberī inkār-

⁴⁰ Mısra: “Hastalığa yakalanan kişi soğuk kadın gibidir.”

¹ Cālīnūs'u naql ¹⁹eyleyüb bir kimse yalnız muhāşama eylese galebe-i Cālīnūs içündür deyü ²⁰taşrīh ider. Şāriḥ-i 'Allāme 'aleyhi'r-raḥme *Külliyāt*'dan faşd aḥvālī ²¹şerhinde ḥaḳḳ Cālīnūs'uñ kavlidur zīrā Ebuḳrāt'uñ kavli üzere menīnūñ ²²yalnız dimāğda tevellüdi teslīm olunsa mezkūr ṭamarlaruñ kesilmesi ya menīnūñ ²³bi'l-küllīye inḳitā'ına yāḥūd neslūñ inḳitā'ına sebep olur. Evvelkisi ²⁴zāhirü'l-buṭlāndur. Zīrā mezkūr ṭamarları ḳaṭ' olunan kimsenūñ menīsi ²⁵bi'l-küllīye münḳaṭ'ı olmaz. İkincisi kezalik bātıldur. Zīrā ol ṭamarlar

DK-[38b]

Mu'ālecāt-ı Buḳraṭiyye şāḥibi olan Ṭaberī faşd için tel'īf eyledüğü risālede Ebuḳrāt'dan naql ider. Ol Pīşvā-yı eṭibbā *Kitābu'l-Ehviyye ve'l-Büldān* nām telifinde Şaḳālībe ahālīsine evlādlarınuñ zühd ve şalāḥını murād itseler ma'hūd ṭamarları ya'nī her bir ḳulağınua ardında olan birer ṭamarları ḳaṭ' iderler. Ol ecilden evlādları cimā'dan münḳaṭ'ı olub şüret-i nisāda olmağla ebnā' cinsleri anları müstecābü'd-da' ve i'tikād eyleyüb anlar ile dergāḥ-ı bārīye teveşşül iderler ve Tañrı bunları ḥabāşetden teṭhīr idüb pāk ve sāfi kıldı dirler imiş. (14-22)

[39A]

¹sālīm ṭurub ḥuşyeteyni ḳaṭ' olunan kimesnenūñ nesli bāḳī olmaḳ lāzım ²gelür. Bu daḥı fāsīd ve bātıldur didiler. Hāşılı tevliḍde her birinūñ ³medḥali olmağla ikisinūñ daḥı vüḳūdī lāzım oldu. Şeyḥ-i Re'īs *Ḳānūn*'dan Kitāb-ı ⁴Şālişden yigirminci fende Cālīnūs ol iki ṭamaruñ ḳaṭ'ı 'uḳr irāş ider mi ⁵bulmadı ve ben ḳan iderim ki menī yalnız dimāğdan olmaḳ vācib degildür. ⁶Egerçi ḥamīresi dimāğdan olub Ebuḳrāt'uñ 'ırḳeyn ḥuşūşunda ⁷kavli daḥı şāḥiḥ oldu ise belki vācib olan menī için her 'uḳv-ı re'īsden ⁸bir 'ayn ve sā'ir a'zādan ol uşule tereşşuḥ ṭarīḳi ile ḥişşe vardur. ⁹Anuñçün veled valīdeynine müşābih olur ve 'uḳv-ı nāḳışdan nāḳış 'uḳv ¹⁰mütevellid olur dimişler. 'Allāme Ḳareşī 'aleyhi'r-raḥme Şeyḥ'uñ muḥtārını mü'eyyid ¹¹olub menī cemī' a'zādan mütevellid olur. Bu daḥı ma'lūmdur ki a'zānuñ ¹²cümlesinden ünşeyeyne cārī olacaḳ mecra yokdur. A'zā'-i re'īse gibi ¹³cereyānı mümkün olanlardan bi'z-zāt cārī olub sā'ir 'uḳvdan evvelā ¹⁴tebaḥḥur ṭarīḳi ile dimāğa şu'ūd idüb anda tekrār ruṭūbete mübeddel ¹⁵olmağla zıkr olunduğı üzere menīnūñ mu'zam eczāsı dimāğda ¹⁶ḥāşıl olur dirler. Ba'de'l-ḥuşūl ma'hūd ṭamarlardan nuḥā'a andan ¹⁷ünşeyyene vāşıl olur. Ammā ünşeyyene ḳarīb olduḳda bögrekler ile ḥuşyeler ¹⁸beyninde vāşıla olan 'urūḳa vāşıl olduḳda ol ṭamarları bögreklerde ¹⁹sühūnet ḥāşıl itmiş laṭīf ḳan ile memlū bulmağla ol ḳanı daḥı ²⁰ba'z müşābehet ile kendüye döndürüb ḥuşyeteyne nāfiḳ olduklarında ²¹ol maḥalde i'tidāl ve beyāz ve naḍic-i kāmīl olub ba'dehu mecra-yı menīye ²²mündefi' olur deyü şerḥ ve beyān itmişler. Takrīr-i mezbūrdan müşābehet ²³ḥuşūşı ve muḳaddemā zıkr olunduğı üzere menī müteşābihü'l-

imtizācdur diyenlaruñ ²⁴kavlleri mü'eyyed olur. Ammā Şeyh-i Re'īs *Hayvān-ı Şifā'da* on birinci maḳāleden ²⁵ikinci faşlda ṭarafeynuñ daḫı edillesini taḫrīr ve cümlesini tezyīf idüb

DK-[39a]

Ya'nī kaçan esbāb-ı cimā'dan biri şehvet-i cimā'ıyyeyi taḫrīk eylese ol şehvet heyecān itdikde ḫarāret-i ḡarīziyye ve ḳan daḫı şeverān itmekle bedenüñ sūḫūnetinden nāşī 'aynī cārī olmaḳ mümkün olmayan a'zāda bulunan mādde'-i menī buḫār ṭarīḳi ile dimāğa şū'ūd idüb anda tekrār ruṭūbete mübeddel olur. (11-16)

[39B]

¹bir ṭarafı tercīḫ itmemişlerdür. Tafşīllerinüñ ḫāşılı bu ki menī cemī' a'zādan ²munfaşıl olur. Ancaḳ cesed müteşābihü'l-eczādur diyenleri ol zanna ³dā'ī olan üç emrdür. Ebuḳrāt ol umūr-o ṣalıse ile mezhebinüñ şıḫḫatine ⁴temessük eyler. Evvelkisi lezzet-i cimā' cemī' bedene 'āmm olduğudur. Eger menī ⁵cemī' a'zādan ḫāşıl olmaya idi lezzetüñ cemī' bedene 'umūmī olmayub ⁶yalnız çıḳduḡı 'uẗvlar ya'nī ferc ile zeker mütelezziz olurlar idi. İkincisi ⁷a'zā'i ceninde müşākele'-i külliyye bulunduḡıdır, ya'nī vālideynde ne miḳdār ⁸a'zā var ise veledde daḫı müşākele mevcūd olduğudur. Üçüncü ⁹vālideynden birisi nāḳışü'l-'uẗv olsa yā bir 'uẗvlarī 'alīl olsa ¹⁰yāḫūd ziyāde bulunsa veledde daḫı aña müşākelet bulunduḡıdır demişiz. ¹¹Nitekim *Ḳānūn*'da daḫı zıkr eyledi ve yine *Şifā*'dan faşl-ı mezbūrda Aristo ¹²Buḳrāt'ıñ bu delīllerini on vechle ḳadh eyleyüb menī cemī' a'zādan ¹³munfaşıl olmayub fī'l-ḫaḳīḳa müşābihü'l-eczā olduğı ṭarafı tercīḫ ¹⁴eyledigini naḳl eylemiş. Ol on vechüñ evvelkisi veledüñ vālideynine ¹⁵tırnaḳda ve şacda daḫı müşābeheti muḳarrerdür. Ammā anlardan menīye vāşıl ¹⁶olur cüz' munfaşıl olmaz. İkinci menīye a'zā'-i āliyyeden cüz' munfaşıl ¹⁷olmaz. Ma'a-hazā mevlūdde anlar daḫı mevcūdedür demiş. Lakin bu vech ¹⁸merdūd oldıḡı zāhirdür. Üçüncü ṭarafeynuñ menīlerinden her birinüñ a'zā'-i ¹⁹āsliyyelerinden munfaşıla eczā bulunduḡı taḳḍirce her bir 'ulūḳda ikişer ²⁰a'zā'-i mütekevvine olub iki insān müteḫalliḳe olmaḳ lāzım gelürdi. Dördüncü ²¹ṭarafeynuñ menīsinden cemī' a'zādan ḫişşe der-kār olduğı şüretde ²²yalnız mer'enüñ menīsinden veled ḫuşūli mümkün olurdı. Beşinci menī cemī' ²³a'zādan geldigi şüretde veled gāḫ zeker ve gāḫ ünşā vücūda gelmesi müşkil ²⁴olur. Altıncı ba'zī ḫayvānuñ bir sıfādda müte'addid yavrıları vücūda gelüb ²⁵kimi erkek ve kimi dişi olur. Bu ḫuşūş menī cemī' a'zādan munfaşıl ²⁶olduḡına munāfidür. Yedinci gāḫ olur veled dedesine ve aḳrabāsından

DK-[39b]

Muqaddemā zıkr olundığı üzere emrāz-ı mütevārige bu mebhāse mebnidür ve mütevāriş olan marāzlar mışrā'-i mezkûrdan münfehim olana maḳşûr olmadığı kibâr-ı eṭibbâ katlarında ma'lûmdur. Ammâ aḥras ḥuşûşunda dilsizüñ evlâdı elbette dilsiz olmak lâzım gelür mi kibârdan birinüñ taşrîhine zafer bulunmadı. (8-12)

Kibâr-ı eṭibbâ a'zâ'-i aliyyeyi yedi kısım itmişler. Baş ma'a el-vaḳbe, sadr ma'a fih, baṭn ma'a mā fih iki el iki ayakdur. Lakin ğayr gûne daḥı taḳsim olunmuşdur ki elleri bir ve ayakları bir 'ad idüb anlara bedel zahr ve âlât-ı tenāsül ma'dûd olur. (16-20)

[40A]

¹ba'îd olanlara müşābih olur. Ol-ḥuşûşda müşābeheti menîye taḥşîş ²mümkün olmaz. Sekizinci ba'z ḥayvân ḥilāf-ı cinsinden mütevellid olur. ³Toḳuzuncı eger menî cemî' a'zâdan mütevellid olsa ḥurûcî daḥı 'ale't-tertib ⁴olmak var olmamak var ikisinde daḥı ḥilḳatde noḳşân muḳarrerdür. ⁵Onuncı ba'z meyve bitürmeyen ağacunḅ budagından āḥer ağaca aşılāsalar ⁶mevvesi ḥāşıl olur. Pes bu zıkr olunan vücûh-ı 'aşere menî cemî' ⁷a'zâdan munfaşıl olduğına münāfîdür dimişler. Ammâ Ebuḳrâṭ tarafından ⁸cümlesine cevāb virilmişdür. Ḥāşıl-ı kelām bu tatvîlden ğarāz umûr-ı ⁹mezkûreden ya'nî menînüñ keyfiyyet-i tevellüdi ile a'zânunḅ keyfiyyet-i ¹⁰tekevvünlerinde cümlesinüñ ḳavilleri maḥẓ-ı vehm ve zann-ı za'îfe mebnî olub ¹¹her bir delîlleri evhen min beyt'il-'ankebût iken ḥāliḳul-insi ve'l-cānnün cellet ¹²kudretuhu sūre'i kerîme'i tārîḳda "*Fel yenzuri'l-insānu mimme ḥulîḳ*"⁴¹ "*Ḥulîḳa min mā'in dāfiḳ*"⁴² "*Yaḥrucu min beyni's-şulbi ve't-terā'ib*"⁴³ ḳavl-i kerîmine ḥāşā ṭa'n iden ¹⁴melāḥide'i melā'in-i mecāninden daḥı kemter oldukları muḳarrerdür ki 'Allām¹⁵u'l-ġuyūbuñ Te'ālā şānuhu kelām-ı kerîmi anlarunḅ zāhib oldukları ihtilāfatunḅ ¹⁶cümlesini cāmi' ve mādde'-i iştibāhlarını ya'nî ḳāṭ'-ı burhān-ı sātî' iken ¹⁷ziyāde ḥamāḳat ve kemāl-i mel'ānetlerinden nāşî eyledikleri daḥı ve ta'arruẓı ¹⁸kibâr-ı müfessirin ravveḥa'llahu ervāḥahum yine anlarunḅ kendi ıstılāḥları ¹⁹üzere men' ve def' eylemişlerdür. Ez-cümle İmām Fahr-ı Rāzî 'aleyhi'r-raḥme ²⁰*Tefsîr-i Kebîr*'inde o mecāninüñ hezeyān-gûne sözlerini naḳil eyleyüb virdikleri ²¹cevāb-ı şafî āyet-i kerîmenüñ taḥte'l-lafẓ ma'nā-i şerîfini taḥrîrden soñra ²²taḳrîr olundu. Pes ol gizlü şeyler anda āşîḳār olan rûz-i cezānün ²³mālîki cellle celāluhu ibtidā'-i sūre'-i kerîme ḳasem yād idüb bu 'ālemde nufûs-ı ²⁴beşerden her bir nefsiñ üzerine zāt-ı paki ile ḥāfız ve müheymin olduklarına ²⁵yāḥūd her birini muḥāfaẓa ve 'amellerini iḥşā için melā'ikeden muḥāfızlar

⁴¹ Tarık Suresi, 86/5, "Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın."

⁴² Tarık Suresi, 86/6, "Fışkırp çıkan bir sudan yaratıldı."

⁴³ Tarık Suresi, 86/7, "Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar."

[40B]

¹buyurdıklarını i' lān ve ne şekil şeyden halk olunduklarını fikir itsünler ²deyu tavsiye ve fermān eyledi. Ta ki ol ' Ālimu's-sırr ve'l-ḥafayātuḥ kemāl-i kudret ve ³ḥikmetini idrāk eyleyüb bir kac kaçre meniden halk itdüğü ecsāduḥ ⁴"Yevme tube's-serā'ir."⁴⁴de ric'at ve i'ādesine kâdir olduğunu bi-şekk velā ⁵şübhe bileler, ve kendülerine 'ākıbetlerinde lāzım ve nafi' olur a'māle sa'y ⁶idüb ve muḥāfızları ve a'māllerinüñ kâtibleri olan meleklerle yazdurmıyalar. ⁷İllā 'ākıbetinde ve ol günün şiddet ve dehşetinde kendülerini mesrūr ⁸idecek a'māl yazduralar. Nitekim "*fel yenżuri'l-insānu mimme ḥulūk*"⁴⁵ ya'nī insan ne şekl ⁹şeyden halk olunduklarını fikir eylesünler. "*Ḥuliķa min mā'in dāfīķin*"⁴⁶ her biri zī ¹⁰defķ olan ya'nī şıçramak ile çıkan bir kac kaçre şudan halk olundılar. ¹¹"*Yaḥrucu min beyni's-şulbi ve't-terā'ib*."⁴⁷ ol şu babalarının şulbi ile analarının ¹²teribe ya'nī göğüs kemikleri beyninden çıkar buyruldu. Şadaķa'llahu'l-'azīm. ¹³Zikr olunduğı üzere bu ayeti kerīmede melāḥide ḥazzelehumu'llah dört vechle iştibāḥ ve i'tirāz eyleyüb evvelā ol şu şulb ile terā'ib beyninden çıkar ¹⁵dimekden murād menī anlardan munfaşıl olur demek ise ḥāl ol minval ¹⁶üzere degildür. Zīrā menī ḥazm-ı rābī' fazlasındandır. Eczā'i bedenün cemī'sinden ¹⁷munfaşıl olur. Ḥattā her 'użvuḥ ṭabī'at ve ḥāşiyetini aḥz iderki anların ¹⁸mişillü a'zā tevellüdüne müsta'id olub veledde daḥı ol a'zā tevellüd eyleye. ¹⁹Anuḥcün cimā'da ifrāt iden kimselerün cemī' a'zālarına za'f müstevlī ²⁰olur dimişler. Şāniyen eger murād mu'zam-ı eczā'i menī şulb ile terā'ib beyninde ²¹tevellüd ider demek ise ol kavıl daḥı zā'ıfdür. Belki menünün şüretde ²²dimāğa müşābih olduğı aña delīldür ve bir delīl daḥı çok cimā' iden ²³adamuñ za'fı ibtidā'i gözlerinde zāhir olur dimişler. Şālişen eger murād şulb ile ²⁴terā'ib beyni menünün müsteķarrıdur ya'nī cemī' olub karar idecek yeridür demek ise bu da za'ıfdür. Zīrā menünün müstaķarrı ev'ıye'-i

DK-[40b]

Teribe fa'ile vezninde göğüs kemigi dimekdür. (12-13)

Şeyḫzāde ḳuddise sirruhū *Kaḏī Ḥāşiyesi*'nde bu āyeti kerīme küffār-ı ḥāk-sāre va'idī ve ḥabib-i muḥtereme tesliyeti müteżammındür ki āyet-i uḫrāda "*Fe lā ta'cel 'aleyhim, innemā ne'uddu lehum 'adda*."⁴⁸ buyruldu. Bu taķdirce ḥāfızdan melek murād olduğı zāhir olur. Kemā ḳāle Te'ālā. "*Ve inne 'aleykum le ḥāfızin. 'Kīrāmen kātibin*."⁴⁹ "*Ya 'lemüne mā tef'alün*."⁵⁰ (14-18)

⁴⁴ Tarık Suresi, 86/9, " Bütün sırların yoklanacağı günü hatırla!"

⁴⁵ Tarık Suresi, 86/5, "Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın."

⁴⁶ Tarık Suresi, 86/6, "Fışkırp çıkan bir sudan yaratıldı."

⁴⁷ Tarık Suresi, 86/7, "Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar."

⁴⁸ Meryem Suresi, 19/84, "Ey Muhammed! Şu halde, onların azaba uğramalarını istemekte acele etme. Biz onlar için ancak (takdir ettiğimiz günleri) sayıp durmaktayız."

⁴⁹ İnfitar Suresi, 82/10-11, " Halbuki üzerinizde muhakkak bekçiler, değerli yazıcılar vardır."

⁵⁰ İnfitar Suresi, 82/12, " Onlar yapmakta olduklarınızı bilirler."

[41A]

¹menîdür ki beyzateyn katında birbirine şarılmış 'urûk ve şerâyinden ²ibâretdür dimişler. Râbi'ân eger murâd şulb ile terâ'ib mahrec-i menîdür ³dimek ise ol dağı yerinde degildür belki mahrec menî ehlîdür dimişler. ⁴Faḥr-ı Râzî 'aleyhi'r-raḥme ol mecânînüñ bu güne şübhelerini nakil itdikten ⁵şoñra cevâb-ı bâşavâb virub beli kâ'ide' i fenn-i tıb üzere menî ḥuşûlünde ⁶i'ânet yönünden dimâğ a'zam-ı a'zâ olduğu muḳarrer olsun. Lakin ⁷nuḥâ' anuñ ḥalîfesidür ki şulbuñ ya'nî fıḳarâtuñ içindedür ve dimâğuñ ⁸muḳaddem beden ya'nî göğüs kemiklerine iner çok şu'beleri vardur ol ⁹ecilden ya'nî a'zâ' i mezkûrenüñ birinde dimâğuñ ḥalîfesi birinde ¹⁰şu'ab-ı keşîresi olmağla 'allâmu'l-guyûb celle şānuhu anları taḥşîş ¹¹bi'z-zıkr eyleyüb "*Yahrucu min beyni's-şulbi ve't-terâ'ib*." ⁵¹ buyuruldu. Ma'a-hāzâ ¹²melâḥidenüñ qavilleri mahz-ı vehim ve zan-ı za'ife mebnî ve kelam-ı ilâhî kabûle ¹³elyak ve teslîme aḥradur. "*Lā ye'tihî'l-bāṭlu min beyni yedeyhi ve lā min ḥalfih*" ⁵² ¹⁴kerîmesiyle ḥatim-i kelâm itmişler. Qādî Beyzâvi beyyezâ'llahu vechehu ¹⁵fi'd-dāreyn ibtidâ' anlarıñ kelâm-ı bâtıllarını men'e işâret eyleyüb şāniyen ¹⁶teslîm tarîkiyle eger nuṭfe hażm-ı râbi'ñ fazlası olub zıkr olunduğı ¹⁷üzere cemî' a'zâdan munfaşıl olduğu ve ba'de'l-infişal ḥuşyeteyn ¹⁸katında birbirine mülteffe olub ev'ıye' i menî ta'bîr olunan 'urûk ol ¹⁹nuṭfenüñ maḳarrı olduğu şaḥîḥ olursa dimâğ ol menînüñ tevlîdinde ²⁰i'ânet yönünden cümle a'zânüñ a'zamıdır. Anuñçün nuṭfe dimâğa müşâbihdür ²¹ve cimâ'da ifrâtuñ dimâğa za'fı serî olur. Pes dimâğ içün ḥalîfe ²²vardur ki şulb içinde olan nuḥâ'dur ve terâ'ibe nâzile şu'ab-ı keşîresi ²³vardur ki a'şâbı 'adîdedür ol ecilden ya'nî şulb dimâğuñ ḥalîfesi ²⁴olub terâ'ibde dağı şu'be' i keşîresi olmağla bu iki 'uzûv dimâğa ²⁵ta'alluḳda sāyır a'zâya nisbet ev'ıye' i menîye qarîb oldukları için

DK-[41a]

Ḥabîslerüñ mahrec-i menîyi ihlile kaşr idüb nisvânun raḥimlerinde olan mahreci zıkr itmedikleri ol ḥuşûsda kendilerinüñ dağı birbirlerine eyledikleri i'tirâz ve cevab için ḥazzelehumu'llah. (2-4)

Şulb lafzı an qarîb zıkr olunduğı üzere fıḳarâta ıtlâk olunur. Fıḳra Türkce onurka kemikleridür başdan ta kuyruk şorḳunı didikleri maḥalle inince otuz kemikdur ki dimâğuñ kuyruğı şeklinde nuḥâ' didikleri ilik anuñ içindedur. Türkce aña murdar ilik dirler. Lakin şulb ol kemiklere ıtlâk olunduğunu içinde olan nuḥâ' dağı ıtlâk olunur. Kezalik nuḥâ' dağı şulba ıtlâk olunur. Bu ıtlâḳat ḥatır-ı nişân olmağa muḥtâcdur. Allahu'l-hādî. (19-alt)

⁵¹ Tarık Suresi, 86/7, " Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar."

⁵² Fussilet Suresi, 41/42, " Ona ne önünden ne de ardından batıl gelemmez."

[41B]

¹taḥṣīṣ bi'z-zikr oldu deyī taḡrīr buyurmuşlar. Ammā efāzıl-ı rümdan ²Kāḍī muḥaṣṣişi Şeyḫzāde merḥūmuñ kuddise sırrahu taḥṣīṣ ḥuṣūşunda ³taḥrīr itdikleri vech-i vecih muḥakḳikān-ı mezbūr anuñ beyān itdikleri ⁴vechden her vechle etem ve evfaḳ ve kibār-ı eṭibbānuñ muḥtārlarına ḡāyet ⁵muvāfiḳdur ve ol fāzıl-ı taḳī aleyhi'r-raḥme İmām Faḥr ile Beyzāvi'nüñ ⁶kelāmlarını naḳlden şoñra ḥaḑı degildür ki dimāḡuñ terā'ibe nāzile mücerred ⁷a'şāb-ı müteşa'bihesi olmaḡla terā'ibi ol ecilden muḥrec-i menī kılmak ⁸bu'ddan ḥālī olmaz. Zīrā terā'ibiñ daḡı menī tevlīdinde medḡal-ı 'azīmi ⁹vardur. Belki şulb ile terā'ibin taḥṣīṣ bi'z-zikr olunduklarında vec-i ¹⁰vecih olan budur ki taḥḳikān nuḡā'uñ ve kuvā-yi ḳalbiyye ve kebediye ve dimāḡiyyeden ¹¹her birinüñ anlaruñ zu'mları üzere faẓla'-ı mezkūre ibrāzında ya'nī menī ¹²tevlīdinde mu'āvenetleri etemdür. Pes 'allāmu'l-guyüb celle şānuhu şulb ¹³zikr ile dimāḡ ve nuḡā'uñ medḡaliyyetine tenbīh eyledi. Zīrā şulb dimāḡuñ ¹⁴ḫalīfesi olan nuḡā' muḥallidur ve terā'ib zikri ile ḳalbuñ ve kebediñ ¹⁵medḡaliyyetlerine tenbīh eyledi. Zīrā terībe anlara müştēmildür dinilmekdür buyurduḳları ¹⁶ḫaḳḳa ki ḫaşmı iskātde seyf-i ḳāṭı' menzilesindedür. Muḳaddemā ¹⁷zikr olunduḡı üzere Şeyḫ-i Re'īs'üñ kitāb-ı şālīşde belki vācib olan ¹⁸menī içün her 'uzūv-ı re'īsden bir 'ayn ve sā'ir a'zādan ol uşūle ¹⁹tereşşuḡ tārīḳiyle hisşe vardur didiklerine muṭābıḳdur. Zīrā beden-i ²⁰insānda bi-ḥasebi's-şahş a'zā'ı re'ise üç olub dimāḡ, ḳalb ²¹ve ciğer olduḡı ma'lūm. Ammā dimāḡ menī ḥuṣūlunde cümleñüñ mu'azamı olduḡunuñ ²²vechi budur ki mādde'i menī ciğerden tamarlar ve yürekden şiryānlar ile vāşıl ²³olurlar. Lakin dimāḡdan vāşıl olan mādde ibtidāen' sā'ir a'zādan ²⁴tebhīr tārīḳiyle aña vāşıl olub anda tekrār ruṭūbete mübeddel olduḡdan şoñra zikr olduḡı üzere ḳulaḳlar ardında olan iki ṭamardan nuḡā'a

[42A]

¹girer andan ev'īye'-i menīye vāşıl olduḡda anlarda bulunan dem-i ḡidāyı ²ve dem-i rūḫiyyi daḡı kendu ṭabī'atına taḥvīl ider. Ol tārīḳ ile menī ³cemī' a'zādan munfaşıl olub mu'zam-ı eczāsı dimāḡda ḫāşıl olur ⁴dinmek şahīḥ olur ve daḡı muḥaṣṣī merḥūm 'aleyhi'r-raḥme taḥḳik-i maḳām eyleyüb ⁵naşş-ı kerīmiñ tefsīr-i şerīfinde terā'ibi nisāya taḥṣīṣ eylemege żarūret yokdür ⁶zīrā eṭibbādan bir ḳavm-i veled yalnız erkeḡuñ şulbı ile yine anuñ terā'ibi ⁷beyninde çıkan mādēn-i maḥlūḳ olduḡına zāhib olub Ḥaḳ Teālā Ḳur'an-ı kerīminde ⁸insānuñ mā'-i dāfiḳden maḥlūḳ olduḡını beyān eyledi. Defḳ ile mevşūf ⁹olan erkeḡiñ menīsidir ve ol menī şulb ile terā'ib beyninden çıkar ¹⁰deyu vaşf eyledü. Pes bu aḫvāl terā'ibeynden terā'ib-i recul olduḡına ¹¹delālet ider deyu ihticāc eylediler ve mā'-i mer'eye ta'arruż buyurulmadıḡı ¹²andan

hâşıl olan şuyun dahı tekevvün-i veledde medhali olduğına münâfi ¹³degildür didiler. Ammâ veled erkeğin şulbı ile mer'enün terā'ibinden çıkan ¹⁴şudan maḥlūk olduğuna zāhib olanlar nisāda defk bulunmadığı şüretde ¹⁵ol mā'i mümtezicün defk ile mevşūf olduğu bir cümleyi ol cümleñün ¹⁶ba'z eczāsı ile tavşif kabīlinden olur deyu cevāb virildiginü itmām ¹⁷ile ḥatm-i kelām eylemişler. Şekera'llahu sa'yehu ve ravveḥa'llahu rūḥahu kibār-ı eṭibbādan ¹⁸ba'zısı nisvānuñ menīlerinde dahı defk bulunduğunu taşdıķ iderler. ¹⁹Allāme Şirāzī *Külliyat-ı Kānūn*'dan 'azā faşlı şerhinde naķl itmişdur ²⁰vuķū'ı şābit olduğu şüretde tarafeynün menīleri dahı şulb ile ²¹terā'ib beyninden ḥurūc ile mevşūf olur. El-'ilmu 'inda'llahu teālā ²²el-hāşıl evvel faşıldan bu maḥalle gelince felāsife ve eṭibbādan her ne güne ²³iḥtilāfāt naķl olundıysa bu āyeti-i kerīmeden cümlesine işāret-i 'aliyye ²⁴bulunmağla ṭabīb-i lebībe mādde'i ḥilķat-i cenīn aḥvālinde bu naşş-ı mübīn ²⁵ile istidlāl itmek sezā iken mecānīn-i melāḥidenün dahı ve ta'arrużları

DK-[42a]

Yalnız ricālün menīsinden cenīn tevellüdünü tecvīz iden kimesnelerün mezhebi Aristō mezhebinün zıdd-ı kāmili olmuş olur. (5-7)

[42B]

¹ḥāṭır-ḥırāş-ı mütevaḥḥidin olmağla mehmā-emken tafşıl ve tebeyyün olundu. ²Teālā'llahu 'ammā yakūlu'z-zālimüne 'uluvven kebīrā ve ḥüve 'alā külli şey'in ḳadīr ni'm-el-mevlā ve ³ni'me'n-nasīr.

Faşl-ı şālīş cenīnün keyfiyyet-i ḥilķatleri ve evvel tekevvün iden ⁴użvları ve cesedleri itmāmına degin kaç tavr-ı mürūr eyledüğü beyānındadır. ⁵Ḳāle Ḥālīķu'l-eşyā tebāreke ve teālā: "*Leḳad ḥalaḳnā'l-insāne min sulāletin* ⁶min ṭīn."⁵³ *Summe ḥalaḳnāhu*⁵⁴ *nutfeten fi ḳarārin meḳīn*⁵⁵. *'Summe ḥalaḳne'n-nutfete 'alaḳaten* ⁷*fe ḥalaḳne'l-'alaḳate muḏḡaten fe ḥalaḳne'l- muḏḡate 'izāmen fe kesevne'l-'izāme laḥmen summe enşe'nāhu ḥalķan āḥar fe tebāreka'llahu aḥsenu'l-ḥālīķīn*."⁵⁶ Bu naşş-ı ⁹mübinün feḥvā-i kerīmi üzere keyfiyyet-i ḥilķat-

⁵³ Mū'mīnun Suresi, 23/12, " Andolsun, biz insanı, çamurdan (süzülmüş) bir özden yarattık."

⁵⁴ Mū'mīnun Suresi, 13. Ayette geçen "cealnāhu (onu koyduk)" kelimesi metinde " ḥalaḳnāhu (onu yarattık)" olarak geçmektedir.

⁵⁵ Mū'mīnun Suresi, 23/13 Kur'an-ı Kerimde yer alan Türkçe açıklama: " Sonra onu az bir su (meni) halinde sağlam bir karargaha (ana rahmine) yerleştirdik." Eserde yer alan metnin çevirisi: " Sonra onu az bir su (meni) halinde sağlam bir yerde yarattık."

⁵⁶ Mū'mīnun Suresi, 23/14, " Sonra bu az suyu "alaka" haline getirdik. Alakayı da "mudga" yaptık. Bu "mudga"yı da kemiklere dönüştürdük ve bu kemiklere de et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratık olarak ortaya çıkardık. Yaratıların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!"

i cenîni beyân eylemek idrâk-ı ¹⁰nev'-i beşerden müberrâdur. Ammâ etîbbânun bi't-tecribe ve'l-istikrâ vâkıf oldukları ¹¹mertebe tahrîr ve takrîr itdikleri budur ki muḳaddemâ zıkr olundığı üzere kaçan ¹²bir mer'enün rahminde kendi menîsi ile zekeriñ menîsi müctemi' ve muḫtelit ¹³olub qarâr tûtsa rahm ol nuṭfeyi 'aşıḳane ḳabûl itmekle ağız ¹⁴yumulub yukaru çekilür. Şolertebe ḳapanur ki eger mîl ile yoḳlanmak ¹⁵lâzım gelse ol mîl rahme giremez. Ol vâkıtte ḳuvve'i muḡayyere'-i ulâ ¹⁶bi-izni ḥâliḳihâ cellet ḳudretuhu 'amele mübâşeret eyleyüb ba'dehu ḳuvve'i muṣavvire ¹⁷taşvîre aḡâz eyler ḥilkât-ı cenîn itmâm bulub 'azâ'i aṣliyye ve fer'iyyesi ¹⁸tekmîl ve nefḥ-i rûḥ ile ḥareket ḥâsıl idinceye deḡin altı ḥâlet üzere istiḥâlât ve ¹⁹taḡayyürât ve teḡâyürât ḥâdiş olur. Anlar etvâr-ı sitte i'tibâr iderler. Tavr-ı evvel menîlerde ²⁰zübdıyyet ḥuşulıdur ki Şeyḥ-i Re'îs'ün *Ḳânûn'dan Kitâb-ı şâlişde* yigirmi birinci ²¹fende evvelki maḳâlede tahrîr itdikleri üzere evvelâ zübdıyyetün ḥuşülü ²²ḳuvve'i muṣavvire bi-izn-i ḥâliḳiha menîde mûnderice olan ervâḥ-ı nefsâniyye ve ²³tabî'iyye ve ḥayvâniyyeden her birini tahrîk itmekle üç 'aded nefḥa peydâ ²⁴olub anlardan ya'nî ervâḥ-ı selâsededen her birinün ma'den ve müstaḳarları ḥalk oluna ya'nî ḳalb ve dimâḡ ve kebed maḥlûḳ olub ol ervâḥa maḳarr

DK-[42b]

Min evâ'il-i sûre'-i şerîfe-i mü'min(ün)⁵⁷ (5)

[43A]

¹ola ol nefḥalar ḥâricde havânun ihtilâtından nâşî şular üzerinde ²ḥâdiş olan ḥabâb didikleri ḳabarcıklar ile tanzîr olunmuşlardır. Ba'zî ³ḳibârün ḡışâ ḥuşulını daḡı nefḥadan 'add eyledükleri tavr-ı evvel beyânına muvâfiḳdur. ⁴Ol taḳdîrce nefḥa dört olub anlardan evvel peydâ olan nefḥa rahm-ı ⁵mâderde müstaḳırr olan mâddenün cümlesini ihâta eyleyüb iḳerüsine ⁶alır ta ki ḥarâret-i ḡarîziyye menîyyeteyni ḥaşr eyleye ol ḥinde ḡışâ ol yumurda ⁷ḳabuḡının iḳerüsünde 'urkî tesmiye olunan zâra müşâbih olur ba'dehu ⁸şehânet ḥâsıl ider. Meşîme didikleri ḡışâ odur aña Türkce şon ⁹ta'bîr iderler. Ebuḳrât'dan mervîdür ki bir rakḳâşe 'avrata 'ulûḳundan altıncı ¹⁰günde sıkı vâḳi' olub menîsi mezkûr yumurta zârı gibi berde içinde ¹¹maḥşûr bulundu. Andan şonra cenîni muḫtî olur. İki ḡışâ daḡı ḥâdiş ¹²oldığı in-şâa'llâhu teâlâ 'an-ḳarîb meşîme faşlında zıkr olunur. ¹³Aşḥâb-ı tecrîbe ol ḡışânun ḥudûsını bir ısıcak zarf yumurda şıdurulduḡda ¹⁴yâḥûd furûna ve tennûra ḥamîr ḳonduḡda fi'l-ḥâl etrâfında ḥâdiş olan ¹⁵zâra teşbîh itmişlerdür. Ol ḡışânun ḥuşülü ne miḳdâr zamânda mümkün ¹⁶olur ma'lûm olmayub ancak deverân-ı felekde bir devre ki yigirmi dört ¹⁷sâ'atden 'ibâretdür. Ol miḳdâr

⁵⁷ Eserde "mü'min" yazılmış olup mü'min(ün) olarak düzeltilmiştir.

zamānda vücūd-pezīr olduğu faşl-ı ¹⁸hāmisde zıkr olundu ve ol ğışā rahmde fuvvehāt-ı şerā'yin ve 'urūḳ ¹⁹olan mevāzī '-i ḥaşineye te'alluḳ idüb kendü de daḥı ol fuvvehāta ²⁰müvāzī şukbeler ḥādīs olmağla rahme kalan ḥayz kanı ve dem-i ²¹ḥayvāni ol şukbelerden carī olur. Pes ol dört nefḥalardan ²²ikinci nefḥa menīnün vasaṭına ğavr idüb ḳalbuñ maḥalli ya'nī 'aleḳası ²³olur ki mebde' -i ḥayāt ve menba' -ı ḳuvā-yı hayvāniyedür. Bāḳī iki nefḥadan ²⁴birisi cānib-i a'lāya su'ūd idüb dimāğūñ 'aleḳası olur ki ²⁵ḳuvā-yı nefsāniyye mebde' idür ve birisi cānib-i eymene ya'nī şāğ taraḫa

DK-[43a]

Ol emrden evvel ğışā rakīḳ olmağla tereşşuḫ tarīḳi ile nāfiz olub ba'de's-şalābe ol şukbeler ḥādīs ve 'urūḳ ve şerā'yin içün menāfiz ḥāşıl ve üç ğışā müteḥaşşıl olub cenīni ihāta ider. (17-20)

[43B]

¹meyil idüb kebeduñ 'aleḳası olur. Mebde' i ḳuvā-yı tabīyyedür. Ol ²nefḥalar yevm-i 'ulūḳdan altıncı güne deĝin itmām-pezīr olub yerlū yeründe ³ḳarār ider dimişler. Bu üçüne ya'nī ḳalb ve dimāğ ve kebed bi'l-ittifāḳ ⁴a'zā' -i re'ise itlāk olunur. Ammā ḥilḳatde ḳankisi muḳaddem olduğında ⁵vāḳi' olan ihtilāfāt 'an-ḳarīb zıkr olunur. İkinci tavr ol ğışāda ⁶ḳırmızı nuṭfeler zāhir olub cirmi daḥı imtidād bulur ve rahmde olan ⁷nukreler ya'nī fuvvehāt-ı şerā'yin ve 'urūḳda olan delikler berāberinde ol ⁸ĝışāda daḥı şukbeler ḥādīs olunmağla anlardan muḳaddemā zıkr olundığı ⁹üzere rahme dem-i ṭamṣ ve dem-i hayvāni carī olur ve ol-ḥāletde ¹⁰nefḥalardan ḳan şüretine istiḥāle iderler ve mādelerinde vāhibu's-şuverden ¹¹şüret ve ḥayat ḳabülüne mevcūd bulunan isti'dāde-i iştidād ḥāşıl ¹²olmağın evvelā sürre ya'nī göbegüñ kendi hey'etine istiḥālesi maḥsüse ¹³olur. Tavr-ı şālīs ol menīler 'aleḳaya müsteḥīl olduğudur ki bir nev' ¹⁴uyuşmuş ḳana dönerler. Oña istiḥāle' -i şālīse itlāk olunur. Dördüncü ¹⁵tavrdā muḫḫaya müsteḥīl olurlar. Ya'nī bir ḳıṭ'a laḫma dönerler. Bu mertebede ¹⁶a'zā' -i re'ise birbirlerinden infişāle aĝāz eyler ve dem-i hayvāni ve ṭamṣdan ¹⁷ḳıst-i vāfir ya'nī ḥişşe' i vāfire mütereşşih olub cenīne nefs-i nāṭıḳa ¹⁸ta'alluḳunuñ āşarı daḥı zuḫūra gelür ya'nī bu mertebe-i rābi'ada ḳalb ve dimāğ ¹⁹ve kebed birbirlerinden ayrıldığı zāhir olur ve dem-i hayvāni ve ṭamṣı ziyāde ²⁰tereşşuḫ eyler. Ta ki dem-i hayvāniden cenīne rūḥ-ı hayvāni i'tā olunur. ²¹Dem-i ṭamṣı cenīnün ḳandan müteḥāllik olan a'zā' -i laḫmiyye ve şaḫmiyyesi ²²itmāmına medār ola. Ol ḥāletde ḥayāta isti'dād bulunmağla mebde' i ²³feyyāzdan nefs-i nāṭıḳanın bedene ta'alluḳu āşarı zāhir olur. Beşinci tavrdā ²⁴ḳalbiñ ve 'izām ve şerā'yin ve evride mişüllü a'zā' -i

aşliyyenüñ tekevvünleri ²⁵mütemâyiz olub her biri âherden mütebâid olmağa başlar ve bu tavrda cenîne

DK-[43b]

Ba'z muhakkiğin nefsi-nâtika ta'allukunı tavr-ı evvel ile tavr-ı sani mâbeyninde işbât eyleyüb ya'nî zübdiyyet hüdüsünden soñra ğışâ ve nokta'-i humr zuhûr itmezden muqaddem ta'alluk ider dimişler. El'ilmu 'inda'llahu. (15-18)

[44A]

¹bi'zni-hâlikiha bi-hasebi'l-isti'dād-ı mizâc-ı zükürî ve ünüsi fâ'iz olub ²erkek mi olacak yohsa dişi mi müte'ayyin olur. Tavr-ı sâdiste fûrû' ³ve uşul birbinden munfaşıl ve mütemâyiz olur. Ya'nî a'sâb dimâğdan, ⁴şerâyîn kalbden, evride kebedden, ribâtat i'zâmdan bitmek ile anlardan ⁵her biri ve sâ'ir a'zâ'-ı basîte ve mürekkebe 'alâ-mâ-yenbağı itmâm bulub ⁶hey'et-i mahşûsası üzere şûret-pezir olmağla bi-kudreti'llahi teâlâ ⁷emr-i hilkat kemâle irüşür. Fe tebâreka'llahu ahsenu'l-hâlikîn. Müddet-i hilkât-i ⁸cenîn altı tavra maksûme olduğunda Şeyh-i Re'îs ve sâ'ir kibâr müttefiklerdür ⁹ammâ fâzıl-ı feylesüf Sa'îd bin Hibbe Câlî'nüs'dan rivâyet olmak üzere ¹⁰naql eyleyüb evvelkisi nuţfede tegayyür-i hafî 'urûzı. İkincisi menîde ya'nî ¹¹ġışâda kırmızı noktalar zuhûrıdır ki kan ile tolub menîler bir kıt'a lahma ¹²müşâbih olur. Üçüncüsü a'zâ'i re'îsenüñ birbirinden mütemâyiz olub sâ'ir ¹³a'zânun dahı rûsûm ve şüver-i hafiyeleri zâhir olduğu zamândur. Ol ¹⁴a'zâlardan a'zâ'-ı re'îseye yakın olanlarınun temeyyüz-i ezhar anlardan ¹⁵soñra âlât-ı batnuñ temâyüzleri zâhir ve cümlesinden temâyüzde ba'îd olan ¹⁶eller ve ayaklardur ki anlar eñ soñra munfaşıl ve mütemeyyiz olurlar. Dördüncü ¹⁷müddet şol zamândur ki anda eller ve ayaklar zuhûra gelub cemî'-i a'zâ ¹⁸infişâl-ı takvîyet ve şalâbet bulur ve cenîn harekete gelir. Ebukrât ol ¹⁹mâddeye zamân-ı evvelde nuţfe ta'bîr eyleyüb ikinci müddetde veled üçüncüde ²⁰cenîn dördüncisinde sâbî ıtlâk ider deyu tahrîr eylediği cumhûruñ ²¹naķillerine muhâlifdür. Ammâ ba'zî fevâ'id için tercüme olundu. Bundan soñra ²²ma'lûm ola ki a'zâ'-ı re'îseden kankısı evvel halk olundığında ihtilâf ²³olunub Aristo ve ekşer-i kibâr kalb muqaddemdur dimişler. Üstâd'ül-eţibbâ ²⁴olan Ebukrât dimâğ ile iki gözler muqaddemdur deyub Muhammed Bin Zekeriyâ' ²⁵Râzî kebedun takdîmine zâhib olmuşlar ve ba'zîlar fıkraların ya'nî arkada

DK-[44a]

Sinirlerin dimāğdan ve şiryānların yürekden ve sākin olan tamarların cigerden bitdiklerinde felāsife ile etıbbā meyānlarında ve beyn'el-etıbbā dağı ihtilāfāt-ı 'adīde vāk'ıa olub Cālīnūs ol hūşūşda vech-i meşrūh üzere olduğuna cāzim olmağıla müdde'āsını işbāta serd eylediği edille bir vechle münākaşa ve mu'āraza qabūl itmez hātırasında olub bir zī-kıymet cevherini şāhib heykele emānet kor ve her kim benim bu delillerimi nağz itmege qādir olursa bu müzehheb cevher anuñ olsun deyu va'd ider. Şeyh-i Re'īs 'aleyhi'r-rahme *Şifā'*ında lev kuntu fī-zemāni Cālīnūs aḥaztu zehebehu 'an şāhib'il-heykel dimişdur ya'nī eger ben Cālīnūs zamānında bulunaydım şāhib-i heykelden altununu alırdım Cālīnūs'ın dimişler. (3-14)

[44B]

¹ve boyunda olan seyr kemiklerinin taqdimini iddi'ā itmişler. Şeyh-i Re'īs ²maḳāle'i mezbūrda mekān-ı qalb olan nefhanuñ dimāğ ve kebede maḥal olan ³nefḥalardan taqaddümünü ve qalbūñ cümleden evvel tekevvün eylediğini taşriḥ eyleyüb ⁴ol hūşūşda ḥaḳ olan qalbūñ evvel ḥaḳ olundığıdır. Egerçi Ebuḳrāt'dan ⁵dimāğ ile gözlerinin evvel maḥlūk oldukları dağı ḥikāyat olunur ise ⁶dimişler ve itmām ciheti ile göbegüñ cümleden evvel kemāl bulunduğu terciḥ ⁷eyleyüb Muḥammed Bin Zekerriyā ve etbā'ı ciger evvel ḥaḳ olunur didiklerini qadh ve ⁸men itmişlerdür. Şeyh'ün taqrirleri üzere Ebuḳrāt dimāğ ile gözlerinin ⁹taqaddümüne yavrı çıkacak yumurdada anların evvel zuhūrını müşāhede ¹⁰itmekle zāhib olmuşlar. Lakin qalbūñ evvel maḥlūk olduğu her ḥayvānda ¹¹zāhir ve celī olmadığı ecilden ol hūşūşda Ebuḳrāt'dan naql olunan ¹²ḥikāyeyi teslīm itmediler. El-ḥāşıl Aristetālīs ve etbā'ı qalbūñ evveliyetine ¹³zāhib olub qalb eşref-i a'zā'-i re'ise ve menba'-ı ḥarāret-i ḡarīziyye ¹⁴olmağıla ḥayāt anuñla tamām olduğu ecilden ḥilkatde cemī'-i a'zādan ¹⁵muḳaddem olmak vācibdür didiler. Ebuḳrāt anlara muḥālefet idüb evvelki ¹⁶maḥlūk olan dimāğdur zīrā dimāğ nebātāndan şecer menzilesinde olub ¹⁷sā'ir a'zānuñ dalları ve budakları maḳāmındadır ve dağı ḥayvānāta ¹⁸ale'l-ḥūşūş insān-ı maḥşūşa envā'-i hiss ve ḥareket dimāğdan neş'et ¹⁹ider. Sā'ir a'zā ol hiss ve ḥareket-i irādiyyenüñ itmāmı için ālet ²⁰ḥaḳ olunmuşlardır. Eger hiss ve ḥareketüñ itmāmı ālatsız mümkün olaydı sā'ir ²¹a'zā ḥaḳ olunmaz idi. Ol ecilden dimāğ muḳaddem olmak vācib oldu ²²didiler. Ammā cigerüñ evvel ḥaḳ olduğuna zāhib olanlar nizām-ı ṭabī'ī ²³cigerüñ evvel bulunmasını icāb ider. Zīrā ol 'uẓv ḡizā ve nemānuñ aşı ²⁴olduğu cihetden eşcāruñ kökleri menzilesinedür ve evvel emrden ²⁵ḥayvānuñ nabza ve ḥisse ihtiyacı yoḳdur ki henüz nebāt menzilesinedür.

Yumurtdan yavru tekevvününde kibâr-ı hükemâ beyâzı cenînüñ a'zâ'-i aşıyyesine nisbet menî menzilesinde ve şarısı hayz kanı menzilesindedür ki ferhe gıdâ olur didiler. Bi't-tecribe müşâhade olunan dahı anlaruñ taqrîr itdikleridür. Ammâ Şeyh Dâvud merhûmuñ *Tezkire*'sinde "*Li-enne'l-hayvâne yeteḥallaḳu min şıfârihi ve beyâzihi bi-menzileti'l-ğızâ' ve mâddetihi ke-mâddeati'l-menî min ḥâlişi'l-ğızâ'*"⁵⁸ didigi yaran-ı şafâyı ğalaṭa düşürmüşdür. (9-15)

Kibârın ta'bîrleri muṭlaḳ şecer olub aşı yâḥûd sâkı menzilesindedür deyu taşrîḥ itmediklerü ecilden 'aynı terceme olundu. Ammâ taḳririmizden ḳanḳısınuñ menzilesinde olduğı ma'lûm olur. (17-20)

[45A]

¹Amâ ḳuvvet-i ğâziye ve nâmiyeye muḥtâclardur ki cemâdât-ı ğayr nâmiyeden fâriḳ ²olan odur. Pes ḳaçan ḳuvvet-i nâmiyenüñ fi'li kemâle irişse ol ³hinde ḳuvâ-yı hayvâniye ve nefsanîyyeye muḥtâc olur. Ol ecilden ⁴nizâm icâb ider ki evvelâ kebed ba'dehu ḳalb andan soñra dimâğ ⁵maḥlûḳ ola didiler ve fıḳarâtuñ evvel ḥalḳ olduğına zâhib olanlar ⁶hayvânâtda olan fıḳra kemikleri kimilerüñ eyegüsi bend olunan ma'hûd ⁷ağac maḳâmındadır nitekim kimînüñ icâdında ol ağac cümleden evvel ⁸perdâhte kılınub sâ'ir eczâsı aña meşdûd ve murtabıt-ı merbûṭ olduğı gibi ⁹a'zâ'-i hayvânda dahı fıḳarât muḳaddem bulunmaḳ vâcib oldu deyu ¹⁰zu'm eylediler. Sa'îd bin Hibbe *Dürre-i Ferîde*'sinde firâḳ-ı selâşenüñ müdde'âlarına ¹¹teşrîḥ ile istidlâl olunmaz. Zîrâ bir sıḳt ve yâḥûd bir teşrîḥde ¹²cenînüñ dimâğ ve ḳalb ve kebedi ḥiss olunmaḳ mertebesinde bulunsa ¹³cümlesi mevcûd bulunmağla ḳanḳısı muḳaddem maḥlûḳ olduğı bilinmez dimişdür. ¹⁴Cümlesinüñ sözleri zann-ı ğâliblerine mebnî olmuş olur bu taḳdîrice Şeyh-i ¹⁵Re'îs'üñ 'aleyhi'r-raḥme ḥaḳ olan Aristo zâhib olduğı ḳalbuñ evvel ¹⁶mütekevvin olmasındur deyu taşrîḥleri ve kendi rey-i rezînleri üzere ¹⁷göbegiñ cümle a'zâdan muḳaddem itmâm bulundığını tercîḥ itdikleri tevcîḥ-i ¹⁸laṭıfdür. Zîrâ cenîn raḥm-i mâderde ḥâricde bulundığı gibi agzından ¹⁹ğızalanmayub göbeginden ğıdâlandığı müttefaḳun 'aleyhdür. Ammâ göbeginden nâfız ²⁰olduğda evvelâ cigerine vâşıl olub sâ'ir a'zâyâ cigerden mi tevzî' ²¹olunur yoḥsa göbeginden dâḥil olduğda cigere vâşıl olmadan mı ²²tagziye bulunur muḥtelefun fihâdur. Cigerinden tevzî'olunub ğıdâsı emrinde ²³ciger mevcûd olmaḳ lâzım olduğı şüretde cümlesi mevcûd bulunmağla ḳanḳısı ²⁴evvel itmâm buldu yine meşḳûḳ olur. Ammâ ğıdâ göbegden nâfız olduğı ²⁵cihetden göbegüñ itmâm cihetinden taḳdîmi tercîḥ olunur. Bu dahı ma'lûm

⁵⁸ "Çünkü hayvan, meninin saf besinden oluşması gibi besin ve madde olarak küçük beyaz bir şeyden oluşur."

DK-[45a]

Eṭṭibbā'-i mūte'ahḥirinden ba'zīsı ol eşnāda cenīn ağzından daḥı ba'z ruṭūbet mass ider didikleri meşkükdur. (18-19)

[45B]

¹ola ki a'zā'-i müfrededen laḥm ve şaḥm ve semenden mā'dāsı peder ve māderüñ ²menīlerinden ve anlar dem-i şamsdan maḥlūk oldukları zıkr olunmuşdu. A'zā'-i ³re'ise neden maḥlūk oldukları tettebbu' olunub dimāğ menīlerden ve yürek ⁴rahm-i māderde tekevvün-i cenīn için cārī olan dem-i şiryān'-ı rūḥiyyeden ve ⁵ciger dem-i 'uruk'-i kebediden ḥalk oldukları muhtār-ı kibār-ı eṭṭibbā bulundu. ⁶Allahu Te'ālā a'lem.

Faṣl-ı rābi' ol altı tavr kaç günde tamām olur ⁷ve cenīn kaçınıcı ayda toğar ve sekizinci ayda toğan veled ekşeriyā mu'ammer ⁸olmadığınıñ tıbben vechi ne oldığı beyānındadır. Ma'lūm ola ki eṭvār-ı ⁹sitteden her biri için başka yāḥūd her ikisi için bir müddet ¹⁰taḳdīr olunmuşdur. Ol müddetler fi'l-ḥaḳīka muḥtelif degillerdür zīrā fenn-i ¹¹tıbbā mübāşir olan erbāb-ı tecribe ḥuşuş-ı mezbūrda sa'y ve ihtimām ¹²idüb her biri bi't-tecribe ve'l-imtiḥān müşādefet itdikleri üzere ¹³taḳrīr ve beyān itmişlerdür. Ol ecilden şüretā muḥtelefon fihā zan olunur ¹⁴ammā fi'l-ḥaḳīka meyānlarında ihtilāf yokdur. Ancak zūkrān ve ināşuñ ¹⁵müddetleri muḥtelefon fihādur. Zīrā bi't-tecribe sābit oldu ki cenīn müzekker ¹⁶olsa eṭvār-ı sittenüñ müddeti ḳalīl ve eger mü'enneş olursa keşir ¹⁷olur. Muḳaddemā bir kaç def'a zıkr olduğı üzere cenīn zūkrāndan ¹⁸ḥalk olunan menīnüñ mizācı āḳva ve kuvvet-i ġarīziyyesi eḥadd olmağla ¹⁹bi-izni'llahi Te'ālā a'zālarının ḥilḳat cihetinden itmāmı ināş a'zāsı ²⁰itmāmından muḳaddem olmağla müddetleri ol müddetden āz olur ve ecinne'-i ²¹zūkrūñ daḥı mizācları efḍal ve ġayr-ı efḍal olduğı ecilden müddet-i ²²ikmāllerinde ihtilāf bulunur ḥattā peder ve māder sinn-i nemāda bulundukları ²³şüretde anlaruñ menīlerinden ḥalk olunan cenīnüñ ikmālinde sür'at ²⁴muḳarrerdür dimişler. Ağziye cihetinden daḥı tefāvūt mu'teber olub ²⁵ferārīc ve sükker mişillüde ve fuşul ve emkine i'tibārında daḥı

[46A]

¹medḥal muḳarrer olub faṣl-ı rabī' ve beled-i cenūbīde sur'at işbāt ²itmişlerdur. Lakin kibār-ı mücerribin kemāl-i kevn ve ḥilḳatuñ eñ āz müddeti otuz ³gün ve çoğı kırk beş gün olub otuzdan noḳşān ve kırk beşden ⁴tecāvüz itmez didiler. Ammā ba'z ḳudemādan atvel-i müddet elli gün ⁵olduğı daḥı mervīdür ki onuncu ayı tecāvüz iden mevlūdde zıkr olunur. ⁶Ba'z kibār zūkrūre nisbet zamān-ı mu'tedil otuz beş ve ināşa nisbet kırk ⁷beş gündür dimişler. Pes eṭvār-ı

sitteden tavr-ı evvel ki zamān-ı zebüdiyyetdür. ⁸Müddeti altı yāhūd yedi gün olur. Bu müddetde rahmden istimdādsız ⁹yalnız kuvvet-i muşavvire mutaşarrife olub andan sonra rahmden olan ‘urūḳ ¹⁰ve şerāyinden ḳalb ve dem-i rūḥi cereyān ve ihtilāta başlamak ile rahmden ¹¹daḥı imdād irişür. Tavr-ı sanī ki ḡışāda ḥaṭlar ve kırmızı noktalar ¹²zuhūru zamānidur. Müddeti üç gündür. Ol müddetde ḡışāda şukbeler ¹³arıza olub muḳaddemā zıkr olunduğu üzere dem-i hayvāni ve hayz duḥūlüne ¹⁴menfezler zāhir olur. Bu ikisinün müddetleri tokuz yāhūd on güne ¹⁵müntehī olur. Tavr-ı salīs ki zamān-ı ‘aleḳadur müddeti altı gündür cümlesi ¹⁶on beş yāhūd on altı güne müntehī olur. Şeyḥ-i- Re’īs ḡāh olur tavr-ı ¹⁷salīs bir gün yāhūd iki gün teḳaddüm ider dimiş. Aña binā’en tavr-ı salīs ¹⁸intihāsına deḡin müddet-i ‘ulūḳ on dört yāhūd on üç gün olur. ¹⁹Tavr-ı rābi’ ki ‘aleḳanuñ müzfeye istiḥālesi zamānidur. Müddeti on ²⁰iki yāhūd on yāhūd tokuz yāhūd on dört yāhūd on beş gündür ²¹zīrā Şeyḥ-i Re’īs ibtidā on iki gündür didikten sonra ḡāh olur iki ²²yāhūd üç gün taḳaddüm ider. Yāhūd iki üç gün tee’ḥḥür ider dimişler. ²³Bu müddetde a’zā’-i re’īse birbirinden infişāle aḡāz ider. Bu dört tavrūñ ²⁴eḳall-i i’tibārı ile mecmū’-ı müddetleri yigirmi iki ve ekser i’tibārlarıyla yigirmi ²⁵ikiden otuz bir güne deḡin mümted olur. Tavr-ı ḥāmis ki ḳalbiñ ve a’zā’-i

[46B]

¹basitenün ḥilḳatleri itmāma irub a’zā’-i mürekkebeden daḥı ²başuñ omuzdan ve sā’ir a’zā’-i mürekkebenün her birileri āḥerden mümtāz ³oldığı ba’z mertebe maḥsūs olub mizāc-ı zükūrat ve ünūset ⁴feyezān ittidiği zamāndur. Müddeti tokuz gün ‘add olunmuş mecmū’ ⁵otuz bir yāhūd otuz ikiden tamām kırk gün müntehī olur. Tavr-ı ⁶sādis ki a’zānuñ birbirinden infişali ve fūrū’uñ uşuldan ⁷seyelāni eṭrāfuñ tekmili zamānidur. Müddeti dört gün yāhūd ⁸beş gün ‘add olunmuş. Pes eṭvār-ı sittenün mecmū’ aḳşar müddeti otuz ⁹beş ve aṭveli kırk beş güne müntehi olub ḥadd-ı aḳşar ve aṭvel beyninde ¹⁰arz-ı tamām-ı ḥilḳat ya’nī tefāvütleri on gün olmuş olur. Ammā Şeyḥ ¹¹ve sā’ir kibār eṭvār-ı sittenün eḳall-i müddeti otuz gün olduğunu daḥı ¹²naḳl itmişlerdür. Ol taḳdīr üzere aḳşar ve aṭvel beyninde tefāvüt ¹³on beş gün olmuş olur. Bunlaruñ cümlesine sıkṭ yāhūd ḡayrī ¹⁴cihet ile tecārib-i ‘adīde vuḳū’ndan sonra vuḳūf taḥşil olmuşdur. ¹⁵Şeyḥ-i Re’īs naḳl ṭarīḳi ile kırk gün mürurundan vāḳi’ olan ¹⁶sıkṭuñ ḡışāsı yarulub şovuk şuya ḳonsa cenīnün a’zāsı ¹⁷mütemāyiz olduğu zāhir olur dimişlerdür. Allahu Te’ālā a’lemu bi-ḥaḳīḳati’l-ḥāl. ¹⁸Kibār-ı mü’ellifinden Luṭfu’llah Tebrizī ‘aleyhi’r-rahme *Telvīḥ-i Ḥucendī* ¹⁹şerḥinde ib’tidā’ ‘ulūḳdan otuz gün sonra vāḳi’ olan sıkṭda ²⁰daḥı cenīn tā’mmu’l-ḥilḳa bulunduğunu naḳl idüb lakin eṭvār-ı sitteden ²¹taḥrīr olunduğu üzere aḳşar müddet otuz beş gün olduğunu iḳtiżā ²²itmegin beşinci tavrūñ tokuz gün olduğu müttefaḳun ‘aleyh degildir. ²³Ol müddet dört gün olmak daḥı mervīdür. Aña binā’en aḳşar müddet otuz ²⁴gün olur deyu

def'-i şübhe itmişlerdür. Nefsü'l-emr'de altı tavrıñ ²⁵tahrir olunduğı üzere aķşarlarını cem'eylesek cümlesi otuz beş gün

[47A]

¹olur. Zırā tavr-ı evvel ve şānīnūñ aķşarı tokuz gün üçüncü tavrıñ dört ²gün dördüncü tavrıñ tokuz gün beşincinūñ keزالik tokuz altıncınuñ dördtür ³cümlesi otuz beş gün ider. Allahu Te'ālā a'lemu bi-ħaķıķatı'l-ħāl. 'inde'l-eṭıbbā ⁴erkek olan cenīnūñ tekevvünleri bi-emri'llahi Te'ālā dışı olanūñ tekevvünlerinden ⁵muķaddem olduğı müttefaķun 'aleyhdur. Nitekim kirāren zıkr olundu. Ba'z kibār erkegūñ ⁶tekevvünlerinde zamān-ı mu'tedil otuz beş gün ve dışınūñ tekevvünlerinde kırk ⁷beş gündür dimişler. El-'ilmu 'inda'llahi Te'ālā. Bundan soñra ma'lūm ola ki ⁸ħılķat-i cenīn bi'zni-Ĥallāķ-ı cihān-āferīn celle şānuhu ve 'amme nevāluhu ezmine'-i ⁹eṭvār-ı sitte-i müteğāyyire 'arızından ki otuz ile kırk beş mābeynidür, ol ¹⁰on beş gün arasında ķankı müddetde itmām-pezīr olursa bi-emri'llahi'l-melik-¹¹i'l-ķadir ol müddetūñ zı'fında ya'nī bir ol mikdar zamān mūrūrunda feyezān-ı ¹²ervāh ve ķuvā ile müteħarrik olur. Zamān-ı hareketiñ takrīben üç mişlī ezmine ¹³mūrūrunda tevellüd idüb maħall-i teng ü tārđan rehā buldığı muħtār-ı şıķāt-ı ¹⁴mücerrebin ve min ğayr-ı iddi'a'-i yakın mezheb-i kibār-ı eṭıbbā'-i ĥāzıķındur. Pes ¹⁵ħılķat-ı cenīn otuzuncu gün itmām bulsa altmışıncı günde müteħarrik ¹⁶olub yüz seksen gün itmāmında mütevellid olur ki altı ayı tamām olub ¹⁷yedinciye duħūlde zuhūra gelmiş olur. Eķall-i müddet-i ĥaml altı olduğına ¹⁸ķitāb-ı kerīm-i rabbānī daħı nāṭıķdur ki süre'-i kerīme'-i aħķāfda "Ve vaşşayn ¹⁹e'l-insāne bi vālideyhi ihsāna ĥamelethu ummuhu kurhen ve vađa 'athu kurhā ve ĥamluhu ²⁰ve fişālluhu şelaşüne şehra"⁵⁹ naşş-ı mübīni ānı mübeyyindür. Kibār-ı fuķahā'-i dīn-i mübīn ²¹ravveħa'llahu ervāħahum, taħķıķleri üzere müddet-i rezā' ĥavleyn-i kāmileyne ²²olmağla otuz aydan yigirmi dördü ıķķāt olunduķda müddet-i ĥaml içün ²³altı ayı bāķī ķalır. Eger cenīnūñ ĥılķatı otuz beşde tamām olursa yetmişinci g²⁴ün müteħarrik olub iki yüz on gün tamāmında mütevellid olur ki tamām yedi ²⁵olur. Eger kırķda tamām olsa seksende müteħarrik olub iki yüz kırk gün

DK-[47a]

Nesebe ve reğa'a dā'ir olan aħķām-ı şer'ıyye bu nass-ı mübīn ile bilinmişdür. (22-23)

[47B]

⁵⁹ Ahkaf Suresi, 46/15, " Biz, insana anne babasına iyi davranmayı emrettik. Annesi onu ne zahmetle karnında taşıdı ve ne zahmetle doğurdu! Onun (anne karnında) taşınması ve sütten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır..."

¹tamāmında mütevellid olur ki tamām sekiz ay ider. Lakin ‘inde’l-etıbbā ‘al²el-ḥuṣūṣ muḥakḳikīn katlarında meşhūr olan sekiz ayda tevellüd iden ³cenīn bi-emri’llahi Te‘ālā ünsā ise elbette mu‘ammer olmayub erkek olduğu ⁴şüretde dağı mu‘ammer olanı nādirdur ve mu‘ammer olduğu tağdırce ⁵mübtelā-yı iskām olur dimişler. ‘İlleti in-şāa’llahu Te‘ālā ‘an-ḳarīb ⁶zıkr olunur ve ḥılḳati kırk beşde tamām olan cenīn toḳsanda müteharrik ⁷olub iki yüz yetmiş gün tamāmında mütevellid olur ki tamām toḳuz ay ⁸ider bu şüretde dağı yedinci ayda tāmму'l-ḥılḳa bulunursa ḳaviyy ⁹ü'l-mizāc olub mu‘ammer olur ve illā olmaz didiler. On ay tamāmında ¹⁰toḡān cenīnün ḥükmü dağı ‘alel-ekşer sekiz ay tamāmında mütevellid olan ¹¹gibidür. Ya‘nī mu‘ammer olması nādır dimişler ol şüretde ḥılḳati ellinci ¹²gün tamām olub yüzde müteharrik olmuş olur. Şeyḥ Dāvud *Nüzhe*'sinde ¹³ḥikāyet ider ki mu‘allim-i evvel ve etbā‘ı müddet-i ḥaml toḳuz ay tecāvüz itmez, ¹⁴eger ‘āşire meḳş eylese raḥimde muḥalled ḳalmaq lāzım gelür, zīrā ‘āşir ¹⁵beyt-i melekdür, yāḥūd sür‘at üzere helāk olmaq lāzım gelür zīrā ¹⁶Merrīḥ ḡāyet ḥararetde ve raḥm ḡāyet dıyḳda olub cenīn dağı tāmם¹⁷u'l-a‘zā ve keşrüt-teneffüs olmaḡla serī‘an helāki muḳteżidür dimişler. ¹⁸Ammā Ebū'l-etıbbā ‘āşire bāḳī ḳalmasını tecvīz eyleyüb şühürün cümlesi ¹⁹ḥükimde birdür dimişler. El-‘ilmu ‘inda’llahi Te‘ālā. Lakin ekşer müddet-i ḥılḳat ²⁰kırk beş günü tecāvüz itmedügi ‘indel-etıbbā’-i’l-mücerrebin şıḥḥate ḳarīn ²¹oldıḡı şüretde tevellüd-i cenīn on ay tamāmında olmaq tecārib-i ²²mezküreye ḥalel virür. Meger aḥvāl-i mezküre aḥkām-ı yakiniyyeden olmamaḡla ²³teḥallüfünde ḥalel yokdur dinile. Cālīnūs'dan menḳüldür ki menīde olan ²⁴ḥarāret-i ḡarīziyye ruṭūbet-i ḡarīziyyeye ḡālibe olub cevher-i menīde ruṭūbet ²⁵āz olsa şüret-i cenīn āltı ayda kemāl bulur. Anuñçün yüz seksen

DK-[47b]

Kā‘ide’-i erbāb-ı nücūma bu maḡalde i‘tibār görinür. (2-3)

İtmām-ı baḡışde Ḥucendī’nün dört seneye dek müddet-i ḥaml tecvīzi yazılmışdur tettebbu‘ oluna. (12-13)

[48A]

¹dört günden muḳaddem toḡurmuş ‘avrat görölmedi. Elbette altı ayı ²tecāvüz itmege muḥtacdur. Ammā eger cevher-i menīde ruṭūbet ḡālibe ise ³şüret-i insāniyye gec itamām olub vilādeti üç yüz dört günde müyesser ⁴olur ki tamām on ay dört gün ider. Andan uzun müddet-i ḥabl ⁵bulunmaz ve eger menīde ruṭūbet-i mutavassıta bulunursa tekḡil-i ḥılḳat dađı ⁶altı ay ile onuncu ay beyinde şüret-pezir olur dimişdur. Yaḥūd⁷ ümmehāt ḥisāblarında ḡalaṭ itmiş

ola. Nitekim Şeyh-i Re'îs *Hayvân-ı Şifâ*'da ⁸taşrîh eyleyüb sekizinci ayda mütevellid olan mevlüdün mu'ammer olduğu nâdirdür. ⁹Meger bilâd-ı maḥdûdede ola Mısır gibi ya'nî Mısırda mu'ammer olurlar. Ammâ Mısır'ın ¹⁰gayrîda tevellüd idüb mu'ammer olursa fî'l-ḥaḳîka sekiz değil belki yedinci ¹¹aydur ancak ḥātūnlar ḥisâblarında ḡalaṭ iderler. Meşelâ ḥablden bir ay muḳaddem ¹²li-'illetin ḥayzları muḥtebis olub ba'dehu ḥabl zuhûr itmekle sekiz ay kıyâs ¹³iderler, ammâ ḥaḳîkatde yedinci ay olmuş olur didikden şoñra bana ḡayet ¹⁴i'timâd itdigim kimesne naḳl eyledi, bir 'avrat yedinci aydan şoñra vaż'-ı ¹⁵ḥaml idüb veledi mu'ammer oldu dimiş. Sekizinci ayda tevellüd iden mevlüdün ¹⁶mu'ammer olmadığını 'illete de kibâr iki vech-i vecḥ naḳl itmişler ya'nî tıbben ve ¹⁷nücūmen taḥḳîḳ ve tedḳîḳ itmişlerdür. Nücūmen taḳrîrleri faşlı âfide beyân ¹⁸olundu. Ammâ tıbben taḥḳîḳleri bu ki yedinci ay kâ'de'-i usbū'ıyye üzere ¹⁹müddet-i vilâdet olmaḡla tekevvün-ü cenîn ol müddetden muḳaddem kemâlin ²⁰bulduḡu ecilden vilâdeti yakın olduḡda māder-i müşfikānuñ ṭabî'atı bi-izni ²¹ḥālîḳihâ ḡıda-yı cenîn olan ḥayz kanından ḥişşe'-i vāfire ifrâz idüb ²²memelere irsâl ider ki eşḥiyānuñ ziyāfeti gibi cenîn daḡı vücūda geldikde ²³ḡıdāsını ḥāzır bula. Ol ecilden raḥm-i māderde olan ḡıdāsına noḡşān ²⁴tārî olmaḡın cenîn ḡıda-yı evfer ve nesim-i ergād ve dıyḳdan ḥalâş-ı ²⁵vūs'ata vuşulı tālîb olur. Ya'nî ḥayz kanından kendüye vāşıl olan

[48B]

¹ḡıdā noḡşān-pezir olmaḡla anuñ ile iktifā itmeyub ḥāricde iḥşār olunan ²südü ve anuñ mişüllü ziyāde ḡıdayı ve teneffüs içün laṭîf havâyı tarlıḳdan ³ḥalâş ve menāşı tālîb olub çıḳmaḡa ḥareket ider. Eger ol maḡalde tevellüdüne ⁴mānî' bulunmayub vücūda gelürse aşında kuvvet-i ḳaviyye ve mādde ⁵müteveffire bulunduḡu şüretde şaḥîḥ ve sālîm toḡmak ile te'ayyüş idüb ⁶mu'ammer olur. Eger ol ḥareket ve ıztırābdan şoñra tevellüdüne mānî' bulunub ⁷raḥmde bâḳî ḳalursa ya'nî ḥublānuñ ibtidā gebeligi olmaḡla raḥmi tarlıḡından ⁸yaḥūd fem-i raḥmde verem ḥudūşundan ve ḡayrî 'illetden nāşî 'āyık bulunub ⁹toḡmaḡa mānî' olursa cenîn yirinden oynamak ile mizācina z'af ¹⁰tārî olub ḡasta olur. Eger sekizinci aya vāşıl olduḡda toḡursa ¹¹za'fî ḥālinde toḡmak ile te'ayyüş nāḳış olur. Eger toḡuza vāşıl olursa ¹²ol müddetde ḥareket ve ıztırābı sükūn bulub tekrār taḥḥîḥ-i mizāc itmiş ¹³olur, ve kūvası in'āş taḥḫîl itmekle ol şüretde toḡuzda tevellüd ¹⁴idenler daḡı ḥılḳatı kırk beşde tamām olub toḡuzda toḡan veled gibi ¹⁵mu'ammer olurlar. Ammâ aşında kuvā ve terkîbî za'ife olur ya'nî şüretde tekevvün ¹⁶ve nemāşı ve nühzāt ve ḥareketi altı ay tamāmında kemāle irişüb yedincide ¹⁷ḥurūc taleb itmekle toḡmak müyessir olursa anuñ daḡı mu'ammer olması mercūdur ¹⁸sekizincide toḡarsa mu'ammer olması nâdir olur. El-ḥāşıl sekizinci ¹⁹ayda cenînün ḡasta bulunduḡuna raḥmde yirinden oynadıḡı eciden ²⁰vaż'ına tegayyür gelmekle göbegi gerilür ve sâ'ir a'zāsı

mute' ellimme olur ²¹eger ol ıztırābdan şöıra kırk günü tecāvüz idüb toköz aya bākī ²²kalursa ıslāh-ı mizāc ider dimişler ve onuncu aya dağı te' ehğurunu ²³tecvi'z itmişler. Ammā 'arz-ı etvār i'tibārı üzere ekşer müddet-i hilkat ²⁴kırk beş gün olduğı şüretde on ay müddetde olan hālel ve cevābı ²⁵bundan aқdem tahrīr olunmuşdı. Allahu Te'alā a'lemu bi-haқıkatı'l-hāl.

[49A]

¹Faşl-ı hamis müddet-i hilkat-i ceninde erbāb-ı nücūmdan ve sā'ir fırkadan ²naql olunan rivāyetler beyānındadır. Hākīm-i Kūşyār'dan menkūldür ki ol ³feylesūf Hūşyār-ı Mücmel nām te'lifinde cenīnūn hilkatı müddetini ve қable'l-⁴vilāde vāki' olan ahvālını erbāb-ı nücūm i'tibārları üzere takrīs ⁵eyleyüb kaçan peder ve māderuñ menīleri rahme vāşıl olsa pişmek içün ⁶tennūra yapışdırdıkları hamīra müşabih olur. Ya'nī muқaddemā zıkr olunduğı üzere ⁷etrāfında yumurda zarı gibi perde hāşıl olur. Rahimde vāki' olan ⁸tağayyürātuñ evveli odur ki anı bir bitürici yire tohm ekmege teşbīh iderler. ⁹Ammā insānuñ tohmı olan menī rahme vāşıl olduğı ile ol ğışānuñ huşūlu ¹⁰zamānı ma'lūm olmayub ancak bi-hasebi't-tecrībe ve't-tahmin yigirmi dört sā'at ¹¹olmak üzeredür ki deverān-ı felekden bir devredür. Pes nev'-i beşere bi'zni hālīkiha ¹²te'alā ve teқaddes kuvāy-ı nefسانیye ve emzice'-i tabi'iyeden muhtaşse olan ¹³ahvāl ol vaқtuñ tāli'i hasebiyledür didiler ve müddet-i hamldan her bir ayda ¹⁴seba'a-i seyyāreden bir kevkeb tevellī idüb her birinūn tevellī ve teşirleri ¹⁵ol ayda cenīnūn hāl-i tabā'a sına delīl olur deyu ittifāқ eylediler. ¹⁶Anlaruñ i'tikādları üzere evvelki ayda zuhal nām ahter-i bālā -mahal tevellī ¹⁷ider. Eger ol ahter tāli'-i ibtidāda bulunub yāhūd zātında kuvā ¹⁸olursa ol mevlūd fehīm ve 'amīku'l-fikir ve a'қıbet-endīş ve sādıku'l-қavl ¹⁹ve sādıku'l-mevedde olur. İkinci ayda müşterī tevellī ider ki nuţfede humret ²⁰zāhir olduğı müddetdür eger ol ahter-i sa'id tāli'-i ibtidāda bulunub ²¹yāhūd zātında қavī olursa ol mevlūd hayyir ve fāzil ve kāmil olur. ²²Şehr-i şālīsde Merrīh tevellī ider ki cenīnūn a'zā'-i re'isesi ya'nī dimāğı ²³ve kebed ve қalbi birbirinden mütemāyiz olub sā'ir a'zāsı dağı rusūm-ı hafıyye ²⁴ile zāhir oldukları müddetdür eger ol yıldız tāli' ibtidāda bulunub yāhūd ²⁵zātında қavī olursa ol mevlūd şecī' ve қavī ve miқdam ve ceri olur.

[49B]

¹şehr-i rābi'de güneş tevellī ider sa'd-i ekberdür. Ol eşnāda cenīnūn sā'ir ²a'zaları dağı zāhir ve kāmil ve cereyān-ı rūh-ı pür-fütuhla hareketi nümāyān ³olur. Mihr-i 'ālem-ara eger tāli'-i ibtidāda bulunub yāhūd қaviyye olursa ⁴ol mevlūd-i 'āқıbet-maҳmūd, selātin-tabī'at ve şāhib-i cūr'et ve şeceā't ⁵olub umūr-ı siyāset ve salţanata 'ārif bir merd-i kāmil olur. Beşinci ⁶ayda

zühre tevellî ider. Ol eşnâda ğıdâyı cezb ve ihâlesi kavî ve ⁷a'zâsı 'alâ mâ yelîku bihi iştîdâd bulub rahm-i mâderde bitecek ⁸şaçları biter. Eger ol ahter-i ferhunde-fer tâlî'-i ibtidâda bulunub yâhûd ⁹kaviyye olursa ol mevlûd 'âkıl ve nazîf ve mâ'il-i ziynet ve zarîf ve hüsn ¹⁰ve bahâ ve cemâl-i bâkemâl şâhibi olur. Şehr-i sâdisde 'uţârid tevellî ¹¹ider ki cenînüñ hilkatı tamâm ve dehânından lisânı bi'l-kuvve tekellüme isti'dâd ¹²tâm bulduğı müddetdür. Eger ol sitare-i sa'id tâlî'-i ibtidâda olub ¹³yâhûd kavî bulunursa ol mevlûd edîb ve faşîh ve kâtib-i hûş-¹⁴nüvîs olur şehr-i sâbi'de kamer tevellî ider mâh-ı 'âlem-ârânuñ fermân-ı ¹⁵rabb-ı kâdir ile Te'âlâ şânuhu 'âlem-i süflîde sâ'ir kevâkibe nisbet ba'z ¹⁶teşîri nümâyândur. Eger tâlî'-i ibtidâda bulunub yâhûd kavî olursa ¹⁷ol mevlûd umur-ı felâhat ve zirâ'at ve ğars-ı eşcâra 'âlim ve takdîr-i ¹⁸miyâha 'ârif olur ya'nî ekin eküb ve bicmek ve bâğ ve bostan ve ¹⁹eşcâr terbiye eylemek ve şûlar icrâsinuñ tarîkîni bilmek ve anlaruñ ²⁰emşâli umûra muvaffâk olur ve dahı kamer bu dünyâ âsumânında olduğı ecilden ²¹serü'l-hareke olmağla anuñ tevellîsi tamâmında cenîn müteharrik olub bi-izni' ²²llahi Te'âlâ rahm-i mâderden hurûc ve zuhûra tâlib olur. Eger ol evânda ²³tevellüd iderse bi-izni'llahi Te'âlâ ol mevlûdüñ hükmü te'ayyüş idüb mu'ammer ²⁴olmağdur. Eger muqaddemâ zîkr olunduğı üzere li-mâniin' tevellüd idemeyub sekizinci ²⁵aya bâkî kâlırsa tekrâr zühâl tevellîsine dâhil olmağla ol cenîn dem-i

[50A]

¹câmid gibi uyuşub rahme sıklet virur ve hurûc için tekrâr hareket-i ²serî'a ve hafîfiye kâdir olamaz. Eger sekizinci ayda tevellüd iderse umûr-ı ³mezîkûre eciliçün ya'nî zuhaluñ tekrâr tevellîsinden 'ârîz olan kelâlden ⁴nâşî te'ayyüş idemez ve mu'ammer olmaz. Ammâ eger tokuzuncu aya bâkî kâlırsa ⁵ol hînde tekrâr müştîri tevellîsine nâ'il olur. Sitâre-i mezîkûre kavîyyü⁶s-sa'ade olmağın cenîn kuvvet-i kavîyye şalâh-ı hâl iktisâb eyleyüb ⁷kuvâ-yı ğarîziyyesi kemâl bulmağla hurûc-ı tabî'îyyeye tâlib olur tevellüd müyesser ⁸olursa mu'ammer olmağ kâ'de'-i nücûma evfağdur dimişler. Allahu Te'âlâ â'lemu ⁹bi-hağîkâtî'l-hâl. Ba'zî erbâb-ı nücûm dahı müddet-i hilkat-i cenîni beyinlerinde ¹⁰mu'tebere olan kavâ'id-i sevâbî'a râci' kılmışlardır. Zîrâ müneccimîn ¹¹insânüñ ekşer ahvâlini hareket-i felekiyye ve seb'a'-i seyyâre'-i sa'diyye, ¹²ve nahsiyyeye 'ale'l-huşûş devriye-i kameriyye ve şemsiyyeye nisbet itdikleri ¹³ecilden cümlesini sevâbî' ile ta'bîr eyleyüb eger gün ve eger ay ve eger yıl ¹⁴yedişer 'aded üzerine i'tibâr iderler ya'nî hallâk-ı cihân-âferînüñ celle ¹⁵ni'amâ'ûhu fermânı ile 'âlem-i 'ulvinüñ 'âlem-i süflîde te'sîri muqarrer olub cism-i ¹⁶eşîrînüñ kemâli yedi 'adede mebnîdur ki seyyârenüñ ve feleklerinüñ ¹⁷dahı adedi yedi olduğuna muqârinur dirler ve anıñçün insân ¹⁸ana rahminde yedinci ay kemâl bulur ve toğduğdan soñra yedinci ayda ¹⁹dişi biter ve yedi yaşında dişini degişur ve ikinci yedide bâliğ ²⁰olur ve üçüncü yedide ya'nî yigirmi birde şacı

ve şakalı biter. ²¹Ve dört kerre yedi ‘aded mürûrunda ki yigirmi sekizinci yaşıdır sinn-i ²²nemâsı tamâm olur dirler ve ‘ömrü dahı usbû‘ ile i‘tibâr iderler ²³ve hastalık ahvâlinde dahı buhrânun üsbû‘a mebnî olduğu ahvâl-ı ²⁴buhrânda mezkûrdur. Pes müneccimîn hilkat-i cenînde etvâr-ı sitteden kaşır ve tavîl i‘tibâr olunan müddetleri ve cenînün hareketini ve üç mişlî zamân

[50B]

¹mürûrunda vilâdetini cümle usbû‘la hesâb iderler. Hâşılı buna etıbbâdan ²naql olunan kavâ‘ide mu‘tabık bulunur. El-‘ilmu ‘inda’llahi Te‘âlâ. Ehl-i ³hesâb dahı huşûş-ı mezkûrede kendi i‘tibârları üzere ferd ⁴ihtiyâr eyleyüb müddet-i hilkat-i cenîni ferdiñ zevcden eşrefiyyetini kâ‘idelerine ⁵ircâ‘ itmişlerdür. Anuñçün "tilke ‘aşeratun kâmileton"⁶⁰ fehvâsınca on ‘adedi ⁶cümle-i a‘dâduñ ekmelidür ki vahadâtdan mürekkebdür ve cemî‘-i a‘dâdı câmi‘dur ⁷dirler. Pes cenîn müzekker olursa hilkatinün itamâmında eñ az müddet ⁸otuz gündur didiklerini taşdıķ eyleyüb belî ferd zevcden şerîfdür ⁹ve ‘aşerâtdan ise evvel efrâd-ı ‘aded olan elbette ‘adet-i tâmdur ki ¹⁰üc ‘aded ondan mürekkeb olan otuzdur çünkü hilkatde müzekker ¹¹mü‘ennesden mukaddemdur aña binâ‘en aşerâtdan mürekkeb olub hem ferd bulunan ¹²a‘dâduñ eñ evveli olan otuz ‘aded dahı müzekker hilkatinün evvel ¹³müddeti bulunmaķ hikmete evfaķdur dimişler. Sâ‘ir ahvâlî dahı kâ‘ideleri ¹⁴üzere takrîr ve tatbîķ itmişler. Allahu Te‘âlâ a‘lemu bi-ḥaķîķati'l-hâl. ¹⁵Hilkat-i cenînde olan ihtilâfâtı mehmâ-emken tebyîn için erbâb-ı ¹⁶nücûm ve hesâbuñ dahı sözlerinden ol miķdâr naql ve taşîr olundu. ¹⁷Yine etıbbâ kelâmına gelelim. Kibâr-ı etıbbâ‘-i a‘câmdan kudvetü'l-ḥükemâ‘- ¹⁸i‘l-muḥaķķîķîn Muhammed bin Ebî Naşır Ḥucendî rahimehu’llahu metn-i *Telvîḥ*de "inne ¹⁹evvele müddeti‘l-ḥamli sittetu eşhurin ve inne evvele şehrin yûledu‘l-cenînu huve's-²⁰sâbi‘ ve emmâ ekşeruhâ fe-erba‘a sinîn"‘ deyu taşrîḥ eyleyüb şâriḥ-i ²¹*Telvîḥ* ‘aleyhi‘r-rahme Şeyḥ-i Re‘is‘den naql itmişler ki *Şifâ*‘da kendinün ²²i‘timâd-ı küllisi olan kimesneden naql idüb bir ḥâtun hamlden ²³dört sene soñra dişleri bitmüş veled toğurmuş ve ol veled ²⁴mu‘ammer olmuş ve Şeyḥ kendüsi dahı ben toķuz aydan soñra dişleriyle ²⁵toğmuş tıfl gördüm lakin mu‘ammer olmadı yigirmi günden soñra fevt

DK-[50b]

⁶⁰ Bakara Suresi, 2/196, "..... böylece tamamı on gündür....."

Zīrā ‘aded-i hāşīyelerinüñ nişfı olana dirler ya’nī iki tarafı cem’ olunsa zālike’l-‘aded anlaruñ yarısı ola. Meşela üç gibi anuñ bir tarafı iki ve bir tarafı dördür dört ile iki altı olur üç altınuñ nişfidur ‘aşerâtdan evvel-i efrâd olan üç ondur ki otuz olur. Ve kıs ‘alâ hâzâ. (9-14)

[51A]

¹oldu dimişdür. Müddet-i hamluñ dört seneyi tecāvüz eylediginüñ ²cevâzı zamân-ı sa‘âdet iktirân-ı hilâfet-i hâzret-i ‘Ömer’de rağıya’llahu ‘anhu ³ve ‘an sâ‘iri’s-şahâbeti ecma‘in vâkı’ olan vilâdetuñ rivâyeti şihhatini mü‘eyyid ⁴olur. Va’llahu ‘alâ külli şey’in kâdir. Bundan sonra ma‘lûm ola ki müddet-i hilkat ve ⁵miqdâr-ı zamân-ı vilâdetde hükemâdan nakl olunan ekâvîl-i ‘adideyi etıbbâ-i ⁶islâmiyye şekera’llahu sa‘yehum şâhib-i şer‘at şallâ’llahu ‘aleyhi ve sellem ⁷hâzretlerinden rivâyet olunan ehâdis-i şerîfeye tevfiķ ve tatbîķ itmişlerdür. ⁸Ez-cümle *Şahîh-i Buḥarî* ve *Müslim*’de İbn Mes‘ûd rağıya’llahu ‘anhudan rivâyet ⁹olunan hadîs-i şerîfde nefh-i rûh ile murâd-ı ‘aliyye rûh-ı nefsanî olduğından ¹⁰mâ‘adâ fevâ’id-i ‘adideyi câmi’ olmağla *Meşâriku’l-Envâr*’da mektûb bulunan ¹¹haber-i laţîf tahrîr olundu. Kâle ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâm "inne aḥadekum yecmeu ¹²ḥalkuhu fi baṭni ummihi erbe’îne yevmen şümme yekûnu ‘alekten mişle zâlik şümme yekûnu ¹³muḍġaten mişle zâlik şümme yursillâhu ileyhi’l-meleke fe-nefeḥa fîhi’r-rûh ve yû’meru ¹⁴bi-erba’i kelimatın yektubu rızkahu ve ecelehu ve ‘amalehu ve şakıyyun ev sa’idun fe-vellezî lâ ilahe ¹⁵gayruhu inne aḥadekum lî-ya‘mele bi‘ameli ehli-l el-cenneti ḥattâ ma-yekûnu beynehu ve beynehâ illâ ¹⁶zîrâ‘un fe-yesbiķu ‘aleyhi’l-kitâbu fe-ya‘mela bi-‘ameli ehli’n-nâr fe-yedḥulehâ ve inne eḥadekum ¹⁷li-ya‘mele bi‘ameli ehli’n-nâri ḥattâ mâ-yekûnu beynehu ve beynehâ illâ zîrâ‘un fe-yesbiķu ‘aleyh¹⁸’l-kitâbu fe-ya‘mela bi-‘ameli’l-cenneti fe-yedḥulehâ"⁶¹ Şeyḥ Dâvud ‘aleyhi’r-raḥime Nüzhetü’l-Mübehhice ¹⁹nâm telîf-i laţîfde bu hadîs-i şerîfi irâd eyleyüb "İzâ ‘araḥte zâlike ²⁰‘araḥte enne lâ nizâ’e beyne kavli şâhibi’s-şer‘a ‘aleyhi eḥḍalu’s-şalavât ²¹ve ekmelu’t-tahiyyât inne aḥadekum yecme’u ḥalkuhu fi baṭni ümmihi erbe’îne yevmen, el-ḥadîs,"⁶² Zîrâ bu haber-i şahîhiñ müfâdı rûh-ı pür-fütûḥ ibtidâ’-i ‘uluḡdan yüz yigirmi ²³günden sonra nefh olundığıdır. Etıbbâ ise hilkat i’tidâlidur cesed-i ²⁴cenîn otuz beş günde itmâm-pezîr olduğu şüretde yetmişinci gün ifâza’-i ²⁵rûh ile müteḥarrik olur dimişler idi. Etıbbânuñ qavilleri rûh-ı tabî’ye

⁶¹ Hadisi-i şerif : "Muhakkak ki sizden her biri, annesinin rahminde bir damla nutfе halinde toplanır, sonra kırk gün içinde alaka olur, sonra da çiğnenmiş bir lokma gibi olur. Sonra Allah bir melek gönderir ve o meleğe o kişinin rızkını, ömrünü, amellerini ve mutlu mu yoksa mutsuz mu olacağını yazması emredilir. Allah’ta başka ilah yoktur. Muhakkak ki sizden her biri, cennet ehlinin amellerini yapar gibi olur, öyle ki kendisiyle cennet arasında ancak bir karış mesafe kalır. Fakat kader levhasında yazılanın aksi olur ve cehennem ehlinin amellerini yapar ve cehenneme girer. Sizden her biri cehennem ehlinin amellerini yapar gibi olur, öyle ki kendisiyle cehennem arasında ancak bir karış mesafe kalır. Fakat kader levhasında yazılanın aksi olur ve cennet ehlinin amellerini yapar ve cennete girer" (El-İmâm Celâlüddîn ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, tsz, c. I, s. 334).

⁶² Bunu anladığında, bununla şeriat sahibinin (yani Hz. Muhammed’in) -salatın en üstünü ve tahiyyatın en mükemmeli ona olsun- "sizden biri yaratılışını anne karnında kırk gün kalmakla toparlar (Hadis)" sözü arasında bir çelişki olmadığını anlarsın.

[51B]

¹maşrûf olur ki ğidâ ve nemâ ana makşûrdur. Ve şahib-i nazaruñ kavlı-i kerîmi ²'aleyhi's-salâtu ve's-selâm "*ḡuli'r-rūḡu min emr-i rabbî*"⁶³ ile mevşûf olan nefsi-i ³nâṭıḡadan 'ibâret olur ki insân anuñ ile rütbe'-i kemâle nâ'il olub sâ'ir ⁴ḡayvânâtdan mümtâz olurlar dimişler. Bundan mâ'adâ ḡadîs-i belîġiñ tefsirinde ⁵kibâr-ı muḡaddisîn bu gûne taşrîḡ ve tebyîn iderler ki nisvândan birinüñ raḡmine ⁶ricâlden birinüñ nuṭfesi vâşıl olsa erḡâm-ı nisvâna mü'vekkil olan melâ'ikeden ⁷raḡm-ı ma'hûda mü'vekkil olan ferişte'-i nûr-sirişte ol nuṭfeyi keff-i ⁸deste alub rabbim bu nuṭfe muḡallıḡa mıdur yoḡsa degilmidür deyu dergâḡ-ı ⁹ferdaniyyet-penâḡ-ı ḡallâḡ-ı cihân-aferîne 'arz-ı niyâz eyler. Eger muḡallıḡa ¹⁰olmadıġına tenbîḡ-i ilâḡî şudür iderse melek ol nuṭfeyi raḡme ¹¹bıraġur raḡm anı ḡarice ḡazf ider ve eger muḡallıḡadur deyu ol mâ'i ¹²il-ḡayvânüñ şüret-i beşerde taşvîr olunmasına işâret-i 'aliyye şudür ¹³iderse ol melek-i müşfik tekrâr niyâza ser-i âġâz idüb yarabbi bu ¹⁴libâs-ı beşeriyet ilbâs olunacak nuṭfe erkek midur yoḡsa dişi midur ¹⁵şâḡi midur yoḡsa sa'id midur eceli ḡac senedur ve rızḡı ¹⁶ne miḡdardur ve eşeri ne maḡaldür ya'nî vefât itdikle rūy-i zeminden ne ¹⁷maḡalde medfûn olur deyu sū'âle cür'et itmekle ṡaraf-ı 'allâmu'l-ġuyûbdan ¹⁸ümmü'l-kitâba nazar eyle deyu me'mûr olur. Ol melek levḡ-i maḡfûza mürâca'at ¹⁹eyleyüb ol mevlüdüñ 'ömrünü ve rızḡını ve 'amelini ve eşerini görür ve bilir ²⁰ve ana göre 'amel ider ve ḡankı buk'ada medfûn olacak ise andan bir ²¹miḡdar tobraḡ aḡz idüb ol nuṭfeyi anuñla ḡamîr ider. Naşs-ı kerimde ²²"*minḡa ḡalaḡnâkum ve fiḡa nu'ıdukum*"⁶⁴ kerîmesi daḡı anı mübeyyin oldugunu tebyîn ve ²³taşrîḡ itmişler. Bu ḡadîs-i şerîfiñ tefsiri münâsebeti ile kibâr-ı ²⁴müfessirin naḡl etdikleri mezâyâdandur ki ehl-i Medîne'-i Münevvere ol ²⁵ṡaybe-i ṡayyibe ḡaḡkında ve ehl-i Mekke-i Mükerreme ol buḡ'a'-i mübâreke faẓîletinde

[52A]

¹şerreḡhuma'llahu Te'âlâ kitâblar te'lîf eyleyüb her biri kendi Medînelerinüñ ²faẓîletini tercîḡ itmişler. Ammâ taḡḡıḡ-i mezkûre binâ'en Seyyidü'l-Kevneyn'üñ ³şallâ'llahu 'aleyhi ve sellem cesed-i aḡherine memâs olan buḡa'anuñ eşref ⁴ve efḡal olduġı âzḡar mine's-şems olmaġla ṡaybe'-i ṡayyibenüñ sâ'ir ⁵araḡîn üzerine faẓîleti zâ(hir) ve bâḡir olur ve tamâm-ı ḡadîs-i şerîf ⁶"*inne's-sa'ıde ḡad yeşḡâ*" ve bi'l-'aks ile eş-şakıyyu şakıyyun fî baṡni ümmihi ve ⁷'s-sa'ıde

⁶³ İsra Suresi, 17/85, ".... De ki: Ruh, Rabbimin bileceġi bir şeydir...."

⁶⁴ Taha Suresi, 20/55, " (Ey insanlar!) Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceġiz...."

sa 'idun fî batni ümmihi"⁶⁵ ahvâlini mübeyyindür. Tafşîli bu maħalle münâsib ⁸olmamağla maħalline ihâle ile iktifâ olundu ve *Saħîh-i Müslim*'de yine İbn ⁹Mes'ûd hâzretlerinden rivâyet olunmuş ki rağıya'llahu 'anhu "*İza merra bi'n-nuffeti* ¹⁰*şintâni ve erba'üne leyleten be'aşe'llâhu ileyhâ meleken fe-şavverehâ ve 'halaķa sem'ahâ* ¹¹ve *başarahâ ve cildehâ ve laħmehâ ve 'izamehâ summe ķâle yâ rabbi e zekerun em ünşâ fe-yakzi* ¹²*rabbuke mā şâ'e ve yektubu lehu'l-melek summe yuķalu ya rabbi eceluhu fe-yekûlu rabbuke mā şâ'e* ¹³ve *yektubu lehu'l-melek summe yekûlu ya rabbi rizķuhu fe-yekûlu rabbuke mā şâ'e ve yektubu'l-melek* ¹⁴*summe yehrucu'l-melek bi's-şahîfeti fî yedihi felâ yezîdu 'alâ emrin ve lâ yenķuş*"⁶⁶ şadaķa ¹⁵*rasûlu'llah*. Zâhir-i ĥadîs-i şerîf emr-i kitâbet rahm-i mâderde olduğını ¹⁶iş'âr ider. Ammâ efşahu'l-fuşehânuñ 'aleyhi's-şalâtu ve's-selâm ĥaber-i şadıkı ¹⁷li-nüktetin isti'äreye mebnî olub ahvâl-i mezkûreyi kâtib olan melek ¹⁸alem-i ĥâricde bir kimsenüñ evinde ba'zî mühimmâtı tahrîr eyleyen kâtibe teşbîh ¹⁹olunmuş ki memûr olduğı umûru ķaleme götürüb gereği gibi yazduķdan ²⁰soñra kâğıdını götürür gider, ba'dehu ahvâl-i muħarrere onun yazdığı üzere ²¹icrâ olunur. Bu isti'äre ĥuşûşunu kibâr-ı muħaddişin taşrîh itmişlerdür. ²²El-ĥâşıl mā naħnu fihide vârid olan eĥadîs-i şahîĥe "*mā yanĥıķu* ²³*'ani'l-hevâ*"⁶⁷ "*in huve illâ vahyün yūĥa*"⁶⁸ ile muttasıf olan Zât-ı Ĥuceste-²⁴sıfâtdan şadır olmağla 'aleyhi efđalu's-şalavât ve ekmelü't-taĥiyyât ²⁵ĥükemâdan olub sözleri mücerred zannıyyât ve vehmiyyat kabîlinden olan

[52B]

¹eşĥâşuñ takrîrleri ol muħbir-i şadıkıñ kelâm-ı kerîmine tevĥîķ olunmağla ²muĥtâc olduğını 'uķalâdan bir ferd inkâra ķâdir olamaz va'llâhu'l-hâdî ³ilâ sevâ'i's-sebîl.

Faşl-ı sâdis cenîni muĥîķ olan ağşıye beyânındadır. ⁴Bundan aķdem etvâr-ı sitteden tavr-ı evvel beyânında meşîme ahvâli ⁵icmâlen zıkr olunmuşdu. Tafşîli bu ki rahm-i mâderde cenîni muĥâfaẓa ⁶içün üç ķat gışa maĥlûķ olur ĥâricde bi-ķudreti'llahi Te'âlâ cevz ⁷ve bādām mişillü ĥubûbatuñ üç ķat ķabuđu olduğu gibi anlaruñ üçü ⁸daĥı cenîni ihâta iderler. Evvelkisi meşîmedür ki ıtlâķ üzere ana ⁹soñ dirler ve ikincisi lifâfdür ki sefâ ile müsemmâ olan perdedür. ¹⁰Sefâ lûğatda cevz ve bādām ve funduķ misillü ĥubûbatuñ içerisinde olan ¹¹ķabuğa

⁶⁵ "Muhakkak ki said (Cennetlik) olan şaki (Cehenemlik) haline gelebilir". Ya da bunun tersine "Said (Cennetlik) olan, anne karındayken saiddir (Cennetliktir), şaki (Cehenemlik) olan ise anne karındayken şakidir (Cehenemliktir)".

⁶⁶ "Nutfе kırk iki gece geçirdiğinde, Allah ona bir melek gönderir, (bu melek ile) onu şekillendirir, onda işitme, görme, deri, et ve kemik yaratır. Melek, "Ya Rabbi, bu erkek mi, kadın mı?" der ve Allah dilediğini belirler ve melek bunu yazar. Sonra melek "Ya Rabbi, ömrü(nü belirle)" der ve Allah dilediği hükmü verir ve melek bunu yazar. Sonra melek, "Ya Rabbi rızkı(nı belirle)" der ve Allah dilediği hükmü verir ve melek bunu yazar. Sonra melek elinde yazdığı sahife ile çıkar, buna ne bir ekleme, ne bir eksiltme yapar." (Hadis)

⁶⁷ Necm Suresi, 53/3, " O, nefis arzusu ile konuşmaz."

⁶⁸ Necm Suresi, 53/4, "(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir. "

dirler. Üçüncüsü selâdur ki lûgatda cism-i cenîni muhîte cilde'-i ¹²raķîkiyeye dirler. Pes meşîme sefâyı muhît olub sefâ selâyı selâ ¹³dağı cenîni ihâta ider. Meşîme muḳaddemâ zıkr olunduğı üzere menîyyeyni ¹⁴muhît olan iki ḳat şıfâḳdur ki ḳavl-i muhtâr üzere yalnız mer'enüñ ¹⁵menîsinden müteḥallik olub rahmiñ ba'zî saḥında yukarı rahm ta'bîr ¹⁶olunub fuvvehât-ı 'urûḳ ve şerâ'yin olan mevâzî' ḥaşnesine ¹⁷muttaşıl olur ki şâni' ve ḥakîmiñ cüllet-i ḳudrete ḥikmeti ile ol 'urûḳ ve ¹⁸şerâ'yin ağızları muḳâbelesinde ol ğışânuñ içinde ya'nî iki ¹⁹ḳatı arasında dağı şiryânlar ve tamarlar ḥalk olunub ol tamarlardan ²⁰cenîne dem-i tams ve dem-i rûḥi vâşıl ve şiryânlardan rûḥ ve nesim ²¹fâyiz olur. Tarîḳ ve ruşûlleri bu güne taşrîr olunur ki evvel emrden ²²ol ğışâ raķîḳ ve cuşse-i cenîn mütemâyiz degil iken ol ḳan tereşuḥ tarîḳi ²³ile nâfiz olub ba'dehu ol ğışâda şukbeler ḥâdiş ve tamarlar ve şiryânlar ²⁴maḥlûḳ olmağla anlardan vâşıl olurlar. Ol ḥuşuşda dağı ihtilâfât-ı ²⁵adîde naḳl olunub ekşer eṭibbâ-i muhtarları üzere ol ğışâda müntesic

[53A]

¹olan 'urûḳ ve şerâyinden her bir cins başḳa başḳa müctemi' olmağla ²cenînüñ göbeginden dâḥil olub maḥallerine vâşıl olurlar. Evvelâ ol ³tamarlar meşîme dâḥilinde müctemi' olub iki tamar olurlar ve cenînüñ ⁴göbeginden girerler. Ba'dehu ikisi bir olub Câlînûs ḳatında kebed cenînüñ ⁵muḳa'arına ya'nî alt tarafına Şeyḥ-i Re'îs ḳatında muḥaddebine ya'nî üst ⁶tarafına muttaşıl olurlar. Kezalik şiryânlar dağı müctemi' olub iki şiryân ⁷olurlar ve sürreye duḥûlden soñra ikisi bir olub cenînüñ yüreginden ⁸biten ebher didikleri büyük şiryâna andan ḳalbine muttaşıl olur. Ba'dehu ⁹ol evrideden nufûz iden dem-i cenînüñ kebedinden cemî' a'zâsına ¹⁰ğidâ için cârî ve şiryânât ile nâfiz olan rûḥ kezalik ḳalbinden ¹¹sâ'ir a'zâsına müteferriḳ olur didiler. Lakin 'inde'l-muḥaḳḳikîn ol evride ¹²ve şerâ'yin cenînüñ kebed ve ebherinden nâbite olub sürresinden ¹³çıḳdıḳdan soñra meşîmeye vâşıl olmaḳ üzeredür ki Şeyḥü'l-Küll ¹⁴Ḳanûn'da ḳitâb-ı şâlişden yigirmi birinci fenden evvelki maḳâlede taşrîḥ ¹⁵itmişler. Ol 'urûḳ ve şerâyinde iki ḥâlet vardur biri rahmde olan ¹⁶fuvvehâta mülâḳî oldukları maḥalde her biri daḳḳ ve ince olur eşcârüñ ¹⁷budaḳları gibi ikincisi ol 'urûḳ ve şerâyin ol maḥalde kırmızı olub ¹⁸ba'dehu cenîn tarafında aḳ görünürler. Bu i'tibâra binâ'en 'urûḳ ve şerâ'yin ¹⁹meşîmede bitüb ba'de'l-cem'iyet cenînüñ göbeginden girmiş olurlar. ²⁰Ammâ i'tibâr-ı evvele binâ'en ya'nî meşîme tarafında ince ve müte'addid olub ²¹cenîn tarafında büyük olmağla cenînüñ cigerinden ve yüreginden bitüb ²²çıḳdıḳları tercîḥ olunur. Bi-eyyi vechin kân ol meşîmede olan ²³'urûḳ ve şerâyin rahmde olan 'urûḳ ve şerâyin efvâhına muttaşıl ²⁴olmağla anlardan cenîne dem ve rûḥ nâfiz olub ğidâ ve nemâsına ²⁵mu'eddi olur. Pes ḳavl-i şaḥîḥ üzere cenîn göbeginden ğidâlanub

DK-[53a]

Ba'z etıbbānuñ cenīne ğıdā olan dem mesāmatından tereşşuñ ıtarıķı ile nāfız olur didigi merdūddur. (24-25)

[53B]

¹ağzından ğıdālanmaz. Ammā hāricde i'tibār olundığı üzere ıkan ibtidāen' ²cigerine varub ba'dehu ıamarlar ile sār a'zasına nāfız olur. ³Kezalı erwāñ dağı ibtidāen' yūregine varub ba'dehu şıryānlar ile ⁴sār a'zasına sārı olur. Ba'zıların ıtlāk üzere cenīnūñ ⁵a'zasına erwāñ ve ıkan mücerred göbeginden vāşıl olur didikleri ⁶müsellem degıldür. Teneffüs huşuşunda dağı Şeyh-i Re'ıs etıbbādan naķl ⁷ıtarıķı ile cenīnūñ ıalb ve ri'esine vāşıl olan şıryān ve verīdīñ ⁸rahm-ı māderde iken teneffüs huşuşunda menfa'at-i mu'tedileri olmamağla ⁹menfa'atleri cenīnūñ ğıdāsına şarf olunur didiler. Andan muḳaddem dağı ¹⁰yine ol maḳālede ağızdan teneffüs ider didiklerini dağı men' itmişlerdür. ¹¹Cenīnūñ bevlleri dağı ihlāl ve ıubldan ya'nı erkekte zekerden ve dışıde ¹²fercden çıkmayub göbekde olan mecrā-i āherden hāric olur. Mesīhī ¹³Külliyāt-ı Kānūn Şerhi'nde cenīnūñ birāzı dağı ol mecrādan hāric ¹⁴olur didigi müsellem degıldür. Zırā cenīnūñ muḳaddemā zıkr olundığı üzere ¹⁵meşīmeden mā'adā bevl ve 'araķına maḫal olsun içün sefā ve selā nāmında ¹⁶iki ğışāya dağı muḫtāc olub birāz içün vi'ā'-i aḫara muḫtāc olmadı. ¹⁷Ġıdāsı raķıķ olmağla anuñçün şalābet ve tağliyet olmayub birāzı ¹⁸bulunmaz. Ancak anlardan bevl ve araķķ cereyān ider. Bevlūñ dağı hūrūcu ¹⁹müzekker olduğı şuretden ihlālden ve mü'enneş olursa ıublden degıldür ²⁰eger öyle olsa cenīne mülākī olan selā nām ğışānuñ dāḫline ²¹munşab olub anda ıctimā' itmekle beşere'-i cenīne mülākī olur ²²ve ḫıddet ve ḫırāfeti ile dā'imā eziyyet virur idi ve dağı ihlāl ve ıubul ²³ol eşnāda ğāyet liynet üzere olmağın ya'nı ziyāde yumuşaķ bulunmağla ²⁴bevlīñ ḫıddetinden ve yaķmasından müte'ezzı olurlar idi. Anuñçün ıādir-i ²⁵bı-hemtā celle nia'mā'ūhu selādan mā'adā sefā nām ğışā ḫalk eyledi bevl-i

[54A]

¹cenīn mecrā-i surrenden ııkub anuñ tecvīfinden müctemi' olur. Selā ki ²ana kışrı dağı dirler cenīni mümāss olan ğışā'-i raķıķdur cenīnde ³rāşıhe olan ruṭūbāt anda müctemi' olur ve müsāmātından hārice ⁴olan buḫārāt ki ebdān-ı müstekmilinde olan ter maḳāmındadır ⁵anı dağı ıabūl idub cenīn eziyyetden beri olur ve cenīnde bevl ⁶ile 'araķ beynini erbāb-ı teşriḫ rāyiḫa ile fark itmişlerdür ve sefā ⁷nāmında olan ğışā ikinci ayda mütehallik olur. Zırā şehir-i evvelde cenīn ⁸içün tebevvl bulunmamağın viāya ihtiyācı yokdur didiler. El-'ilmu 'ında'llahi ⁹Te'ālā

el-hāşıl cenīnūñ vilādeti eķal ve ekşerinden ķankı müddetde olursa ¹⁰olsun a'zā ve ķuvāsi istikmāl bulduķdan şoñra ilhām-ı rabbanī ile ¹¹ķuvāsi nefsi mütenebbih ve agāh olmağın maħall-i vāsi' ve tesnīm-i ergüde ¹²ve ğıdāyı evfer taleb idüb maħal-i đıķden ħalāşa sa'y ider. Bāħuşuş ¹³ol esnāda ṭabī'at ħayz ķanınuñ bir miķdārını südd ihzārı içün ¹⁴memelere irsāl itmekle ğıdāsına kıllet tārī olmuş ola ol ecilden ¹⁵vakti geldiği gibi ħarekāt-ı mużtaribe ile müteħarrik olub kendüyi muħt olub ¹⁶ĝışāları yırtar ol aĝşiyede muħtebise olan beķāyāyı dem-i ħayz ve daħı ¹⁷araķ ve bevl gibi ruṭubet-i müzellāķa cārī olur. Anlaruñ cereyānı ve raħmiñ ¹⁸ķuvvet-i dāfi'asınuñ nüħūzu daħı vilādete i'ānet eyleyüb ol cenīn ¹⁹vücūda gelur ve ol maħālde meded-i ilāhī te'yīd-i semāvī feyezān idüb ²⁰raħmuñ aĝzı infitāh-ı 'acībū's-şān ile münfeṭīh olub ba'dehu yine ħālet-i ²¹ülāsına 'avdet ider. Fe te'āla'llahu'l-meliku'l-ħaķķu'l-mübīn. Ba'zılar ²²aĝşiyenüñ inşikākı cenīnūñ nemāsından nāşidur raħm-i māderde ²³cüşsesi büyümek ile yırtılır didikleri merdūddur ki 'alā sebīl ²⁴i'n-nudret mevlūd ĝışā ile toğub ķābile şaķ itduğu daħı vāķi'dür ²⁵eyle olsa mücerred nemā ile münşakķ olmaz cenīnūñ meşīme taħtında olan

[54B]

¹ĝışā-i raķīķ ile tevellüdünü nāmıķu'l-ħurūf fakīr müşāhade eyledum nisvān ²ana Türkce duvaķ dirler. Meşāhir-i etṭebbādan İbn Şerīf merħūm ānı ³ba'z emraza bi'l-hāşşa 'ilāc yazmışd(ur) ve cenīn hīn-i vilādetinde ⁴hey'et-i keşire üzerine tevellüd ider. Ammā eslem ve eşlaķı ol başı zuhūr ⁵eyleyüb elleri budlarına mülāşıķan memdūde olmasıdır bu uslūbdan ⁶mā'adāsı yaramazdur ve cenīnūñ ķable'l-vilāde vaż'-ı ṭabī'isi diz ⁷çökmüş gibi oturub yüzü ayakları üzere ve elleri dizlerinde ve ⁸burnu iki dizinüñ ortasında olub yüzü vālidesinüñ arķası ⁹tarafına ve arķası vālidesinüñ ķarnına muħāzı olur. Bu vaż'da ¹⁰niçe menāfi'-i 'adīde bulunduğınan mā'adā hīn-i vilādetde inkılāba daħı ¹¹evfakdur ki vaķt-i ħurūcda münķalib olub başı üzere toğar ve daħı ¹²raħm-i māderde cenīnūñ rūḥ nefḥ olundukdan şoñra nā'im midur yoḥsa ¹³yeķzān midur ihtilāf olunub uyurluķ ve uyanuķluķ aḥvālini ¹⁴işbāt mümkün olmayub sekrān ħükmünde olmaķ daħı ħarekāt ve sekenātına ¹⁵evfaķ olmamağla mesbūt ħāline müşābih ħāletde olduğına zāhib ¹⁶olmuşlar ki nā'im ħükmünde olmuş olur. Hattā hīn-i ħurūcda būkā eylediği keenne ¹⁷uykudan uyanmaķ gibidur dimişler ve daħı vilādetinden kırķ ğün mürūrunda ¹⁸ĝülmege aĝāz eyleyüb iki aydan şoñra düş ğörmege başlar ve ekşer etfālūñ ¹⁹yedinci ayda dişleri zuhūra gelub ba'dehu yedi yaşından şoñra ²⁰dişlerin deĝişdürürler. İn-şāa'llāh esnānuñ ya'nī dişlerüñ aḥvāli ve ²¹inkılābātınuñ ezmānı maħallinde zıķr olunur.

Faşl-ı sābi' cenīnūñ bi'zni ²²-ħāliķihi züküret ve ünüşeti ve cüşşelerininüñ 'azmi ve ķāmetlerininüñ tül ²³ve kışarı 'illeti beyānındadır. Muķaddemā beyān olunduğı üzere züküret

²⁴ve ünüset li-hikmetin levāzım-ı vücūd-ı insāniden olub bi-emri'llahi Te'ālā nev'-i ²⁵beşerüñ tenāsüli ilā āhiri'd-dehr tarafeynün tevālüdüne mebnī olmağla silsile'-i

DK-[54b]

Sebāt tavīl ve şakīl uykuya dirler. Ammā tıbben bir marāzıdır ki şāhibinüñ gözleri açılmaz meger 'unfla uyaralar. Ol zamān açub yine yumar emrāz-ı dimāgiyyeden olduğı mufaşşalāt-ı tıbda muşarrahdur. (14-18)

Lüzüm-ı mezkūrede hükemānuñ ihtilāfları olmağla mantıki olmayub irāde'-i 'aliyye'-i rabbāniyyeye müfavvazdur. (24-25)

[55A]

¹beni ademe kıyām-ı sā'ate degin bekā i'tā olundığı müstağnin an ²i'l-beyāndur. Ammā bi-hasebi'l-beşeriyyet ümmehātın ba'zısından dā'imā ināş ³ve ba'zısından dā'imā zükūr mütevellide olub ba'zısından dağı ⁴gāh zükūr ve gāh ünşī vücūda geldiği ecilden müsebbibu'l-esbābuñ ⁵hikmet-i bālīgası beyānında hükemānuñ bi't-tecribe ve'l-istikrā tahrīr ⁶ve takrīr itdigleri esbāb-ı 'adīde bu vechle taştīr olunur ki tahkīk-i ⁷mezkūre binā'en zükūret ve ünüsetden birisi elbette levāzım-ı beden-i insāniden ⁸olmağla 'ināyet-i ezeli te'alluğu ile nuṭfe-i zeker mebde'-i taşvīrī ve nuṭfe'-i ⁹ünşī mebde'-i taşavvurī olduğı ecilden zekeruñ menīsinde munderice olan ¹⁰kuvvat-i muşavvire taşvīrde kendi munfaşıla olduğı cesediñ şibhini ¹¹ihtirā' itmekle cenīnün müzekker olmasına sā'ıye olur. Kezalik ¹²mer'enüñ menīsinde munderice olan kuvvet-i muşavvire şüret kabūlünde ¹³kendi munfaşıla olduğı a'zānuñ şibhini kabūl eylediği ecilden ¹⁴cenīnün mü'enneş olmasını iktizā ider. Ammā keyfiyyet ve kemiyet ciheti ile ¹⁵zükūret ve ünüsetde zer'-i gālib olana müşābih olur. Meger bir māni' zuhūr ¹⁶idüb tabī'atlarınuñ muḳtezāsını icrā idemiyeler ve Şeyh-i Re'is sebep-i ¹⁷ezkār recülün menisi ve harāret ve nażcı ve keşreti ve cimā'uñ vaqt-i tuhra ¹⁸muḳāfakatı ve menīnün sağ cānibden cereyānidur ki ol taraf eşhan ¹⁹olmağla menī hārr ve nażic olur ve rahmden dağı sağ cānibe vuşulıdır ²⁰kezalik sebep-i ināşet dağı mer'enüñ umūr-ı mezbūra ve cihet-i mezkūreye ²¹muḳālif olduğıdır dimişler. Sā'ir kibārdan naql olunan aḳvāl-ı ²²adīde minvāl-i muḳarrer üzere karar-dāde olur. Ba'zıları zükūret ve ünüsetiñ ²³illetini yalnız rahmiñ harāret ve bürüdetine kaşr eyleyüb eger rahmuñ ²⁴mizacı harāret üzere bulunursa cenīn artık tekevvin ider ve eger bārid ²⁵olursa dişi hāşıl olur didiklerini vücūhla men' itmişlerdur.

DK-[55a]

Nüşa - Ğalebe kaçki tarafda bulunursa veled (14)

Muhammed bin Zekeriyā Razī 'aleyhi'r-raḥme "inne'l-unūsete ve'z-zukūrete taḳa'u bi-hasebi ğalebeti aḥadi'l-menīyyeyñ 'ale'l-āḥer fī'l-kemmi ve'l-keyfi"⁶⁹ didikden soñra bir kısraḳ dişi kaçır toğursa ol kaçırda feresiyet māddesi ğālibe olmağla erkek kaçırda makbūl olur. Anuñ içün "el-bağletu ḥayrun mine'l-bağli"⁷⁰ dirler deyu taşrīḥ itmişlerdür. (15-21)

[55B]

¹ez-cümle bir raḥimde iki tevellūd eylediği şüretde ikisi daḫı erkek yāḥūd ²dişi olmak iktzā ider idi ḥāricde kerrātla ḥilāfı müşāhede ³olundı ya 'nī zeker ve ünṣā tevellūdü görüldü dimişler. El-ḥāşıl cumhuruñ ⁴muḥtārları üzere cenīnün zükūret ve ünūsetinde esbāb-ı ḥāriciyyeden ⁵kaç' -ı naḫar 'illet-i müstaḳille peder ve māderuñ menīlerinden birisi kemmiyyet ve ⁶keyfiyyet cihetiyle ol birine ğālib olduğı olur. Ḥattā babanuñ menīsi ⁷keşir ve ḥārr ve naḫic olub kuvvet-i fā'iliyyesi ḳaviyye bulunduğı şüretde ⁸raḥmiñ daḫı mizācı sūḥūnet üzere bulunsa ananuñ menīsine her vechle ⁹ĝālib olduğı cihetden mevlūd müzekker olduğından mā'adā anda ¹⁰ḥavāşş-ı zükūret ğālibe olur. Ba'de'l-vilāde a'zāsınun 'izamı ve ¹¹şalābeti ve bedeninde kılun keşreti ve nabz ve teneffüsünün kuvveti ve ¹²maşallarınun zuhūru gibi ki ol mişillü veled evşāf-ı zükūriyyeti ¹³cāmi' olur ba'zī ḳudemā mevlūdün bi-ḥasebi'l-ḥilḳa zükūret ve ünūsetine ¹⁴'illet ḥīn-i cimā' da peder ve māderuñ menīleri sağ ve şol cihetiyle cārī ¹⁵oldıdır eger eṣnā' -i cimā' da peder ve māderiñ menīleri sağ cāniblerinden ¹⁶cārī olub raḥmiñ daḫı sağ cānibine vāşıl olursa ol ¹⁷cimā' dan mütevellid olan mevlūd erkek olur ve eger şol taraflarından ¹⁸cārī olub raḥmuñ daḫı şol tarafında vāḳi' olursa dişi ¹⁹olur eger babanuñ sağından cārī olub raḥmuñ şoluna vāşıl ²⁰olursa mü'enneş mizācında müzekker olur 'aksi vāḳi' olursa ²¹müzekker mizācında mü'enneş olur dimişler kibār-ı eṭibbādan Ebū'l-Ḳāsim ²²İbn ebī Şāḍıḳ 'aleyhi'r-raḥme *Mesā'il-i İbn Ḥuneyn Şerḥi*'nde bu aḫvāli ²³taşrīḥ eyleyüb ḥilḳat-i cenīnde aḡleb olan cenīn-i müzekker raḥmiñ ²⁴sağ cānibinde ve mü'enneş şol tarafında tevellūd eylemekdür Gāḥi ğalebe' -i ²⁵ḳuvvet-i müşavvere zükūriyyetde iken ḥilḳat-i raḥimden şol cānibde

DK-[55b]

Ma'lūm ola ki erkek olmakda babaya müşābih olan veled cemī' a'zāsında āna müşākil olmak vācib olmaz kezālik bir kız dişi olmakda anaya müşābih olmağla cemī' a'zā'sında anaya müşākilet lāzım gelmez zīrā müşābehet şahşı şekle tābi'dur. Ammā zükūret ve ünūset şekle

⁶⁹ "Kadın ve erkek cinsiyeti, kadın ve erkek üreme sıvılarının nicelik ve nitelik bakımından birbiri üzerindeki baskınlığına göre belirlenir."

⁷⁰ Arapça atasözü: "Dişi kaçır erkek kaçırda hayırlıdır."

tābi‘ olmaz anuñçün ba‘zī erkek anaya ve ba‘zī kızlar babaya müşākil olurlar. Tafşīli faşl-ı teşbīhde yazıldı. (12-19)

[56A]

¹bulunmağla cenīnūñ mizācında ḥarāret ve yūbüset nākışa olub ²mevlūd-i müzekker nākışu'l-mizāc olur. ‘Aksinde daḥı mü’enneş nākışu'l-bürüdeti ³ve'r-ruṭūbe olur deyu taḳrīr itmişler. Aristo'dan naḳl olundığı üzere ⁴cenīnūñ zūkūret ve ünūsetinde riyāḥuñ ve büldānuñ ve fuşūl-ı sittenūñ ve ⁵esnānuñ medḥalleri muḳarrerdür. Ez-cümle riyāḥ-ı cenūbī ki Türkce ⁶lodos didikleri rüzgar-ı vaḥīmedür ebdāna reḥāvet ve menīye riḳḳat ⁷virmekle nazcına ḥalel virub bi-izni'llahi Te‘ālā mü’enneş olmasına ⁸mü’eddī olur. Ammā riyāḥ-ı şimālī ki Türkce poyraz didikleri memdūḥ ⁹rüzgārdur ebdāna şalābet virmekle ḥarāret-i ġarīziyyeye cem‘iyyet ¹⁰ve menīye nużc virub bi-emri'llah cenīnūñ müzekker olmasına mü’eddī ¹¹olur. Ḥattā çobanlar koyuna ḳoc şalıvırdıkları eyyāmda riyāḥ-ı ¹²mezbüreden ḳanḳısı hubūb iderse aşārını tecrībe’-i ‘adīde ile müşāhede ¹³eyleyüb yanlarında umur-ı yakīniyye ḳabīlinden olmuştur. Kezalik büldān-ı ¹⁴ḥārre ve fuşūl-ı ḥārre daḥı ekşeriyā ināş tekevvün eyleyüb büldān-ı ¹⁵bāride ve fuşūl-ı bāride zūkūr tevellüd eylediği tecrībe olunmuştur. Kezalik ¹⁶sinn-i kūḥūlet ve şeyḥūḥet ve ġulāmiyyede daḥı ekşeriyā ināş ḥāşıl ¹⁷olub sinn-i şebābda zūkūr mütevellid olduğu bi’t-tecrībe bilinmiştir. Şeyḥ-i ¹⁸Re’īs *Hayvān-ı Şifā*’da ba‘z nās sinn-i ḥadāsetinde mīnāş olub ¹⁹cimā’ından ekşeriyā kız tevellüd ider. Kaḳan büyüyüb mizācī müstaḥkem olsa ²⁰mizḳār olur. Andan erkek tevellüd ider ve bir ḥātūn gebe olmayub ²¹mu‘ālece ile ḥāmil olsa ekşeriyā kız çoğurur dimişler. Ba‘zīların ²²daḥı inḳitā’-ı ḥayzdan beşinci güne deġin vāḳi’ olan mu‘āşeretden ²³ekşeriyā zūkūr tevellüd ider. Beşden sekizinci güne deġin ināş mü’eddī ²⁴olur. Sekizden onbirinci güne deġin yine zūkūra medār olur. ²⁵Ba‘dehu ḥünşa tevellüdünden ḳorḳulur didikleri ġarāyibātdan olmağla naḳl

[56B]

¹olundu. Ba‘z kibār daḥı tedbīr-i müteḳaddimūñ medḥaliyyetini işbāt eyleyüb ²eger peder ve māder müseḥhın şeyler isti‘māline müdāvemet itmişler ise ³ol eşnāda vücūd-peḳīr olan veledleri ġālib-i emrde erkek olub ⁴eger müberridāta müdāvemet etmişler ise dişi olur dimişler. Ḥattā ol ⁵ḥuṣūşda aġdiye ve edviyeden tedbīrat-ı ‘adīde yazılmışdır bu ⁶maḥalle çendān münāsebeti olmamağla taḥrīr olunmayub maḥalline ḥavāle ⁷kılındı. Lakin esbāb-ı mezkūrenūñ cümlesi müsebbibu'l-esbābuñ ⁸cellet ḳudretuhu tevfiḳ ve i’nāyeti ile şūret-peḳīr olduğu reyḅ ve ġümāndan ⁹müberrādur ki naşş-ı mübīnde "*yehebu li men yeşā’-u ināşen ve yehebu li men*

yeşā'- ¹⁰u'z-zukūr"⁷¹ kerimesi ānı mübeyyindür. Allahu'l-muvaffık ve'l-mu'in mevlüdüñ ¹¹cüşşelerinüñ 'ızamı ve kâmetlerinüñ tûlî dahı lutf-ı bâri ile ¹²menîlerüñ vefretinden ve kuvvet-i muşevvirenüñ kuvvetinden ve rahmiñ vüs'atından ¹³neş'et ider. 'Akisleri dahı ya'nî cüşşeleri küçük ve kâmetleri kısa ¹⁴olduğu menîlerüñ kılleti ve kuvvet-i muşavvirenüñ za'fı yâhüd rahmiñ ¹⁵adem-i mutâva'atından vücūd-pezîr olur. Zîrâ ba'z rahm mîkdar-ı ¹⁶ṭabî'isinden küçük ve ba'zîsinüñ mizâcî yübüset üzere olmağla ¹⁷cenînüñ nemâ-i ṭabî'isine müsâ'id olmaz. Nitekim bir meyveyi ibtidâ'-i ¹⁸nemâda bir şîşeye vaz' itseler ol zarfuñ vüsâ'ti kadar ¹⁹büyüdüğü muḳarrerdur ki zamânımızda ekşeriya turunc ve leymün vaz' ²⁰olunduğı görülmüşdür ve mevlüdüñ a'zâsı 'aded-i ṭabî'isinden ²¹ziyâde ve nokşân oldığı ve lîkâsı gökcek olub simâ-i dilârâya ²²mâlik oldığı yâhüd 'aksî vâkı olub ḳabîhü'l-manzar olması dahı ²³mevâdduñ ḳâbiliyyeti ve kuvvetüñ fâ'iliyyetine nisbet olunmuşdur. Kezâlik ²⁴elvân ahvâli ya'nî mevlüdüñ beşeresi beyâz yâhüd siyâh-çerde ²⁵ya gayrı levnde bulunduğı ahlâṭ-ı erba'anuñ galebesine mahmûl kılınmışdur.

[57A]

¹esbâb hârici i'tibâriyle ḥalk ve ḥuluk için tahrîr olunan umûr ²in-şâa'llahu Te'âlâ mahallinde testîr olunur.

Faşl-ı şâmin mevlüdüñ ³vâlideynine vesâ'ire müşâbehet ve 'adem-i müşâbeheti beyânındadır. ⁴Bundan aḳdem mādde'-i ḥilḳat-i cenîn faşlında mer'e için nuṭfe ⁵olduğın Cālînüs mevlüdüñ vâlideyne müşâbeheti ile istidlâl ⁶eyleyüb gâhice veled vâlideynine müşâbih olur. Müşâbehetiñ aşl māddesi ⁷ṭarafeynüñ menîleridür dimiş idi. Lakin muḥaḳḳıḳîn ānı redd eyleyüb eger sebeb-i ⁸müşâbehet mücerred peder ve mâderuñ menîleri olaydı evlād her bar anaya ve babaya ⁹müşâbih bulunmaḳ lâzım gelürdü. Bu ise ḥilâf-ı vâkı' oldığı zâhir ve nümâyandur ¹⁰ki ba'z mevlüd babaya ve ba'zîsı anaya ve ekşeriya ḳaya ve teyzeye ve gâhî ¹¹dedelerine ve gâhî irâḳdan irâğa aḳrabâlarına müşâbih olurlar. Cālînüs'üñ ¹²ḳavlini ba'z kibâr bu güne şerḥ itmişler ki menî cemî'-i a'zâdan münfaşıl ¹³oldığı 'inde'l-ḥükemâ müttefeḳun 'aleyh olub lakin zâhirde müteşâbihü'l-eczâ' ¹⁴oldığı ecilden ḥaḳîḳatde muḥtelifü'l-eczâ midur değil midur ihtilâfları ¹⁵olmağla ba'zîsı fi'l-ḥaḳîḳa muḥtelifü'l-eczâdur cenînüñ her bir 'uzvu ¹⁶kendi şebîhinden müncezib olan menîden maḥlûḳ olur. Ya'nî gözlerinden ¹⁷müncezib olan menîden gözler ve burundan burun ve ḳulaḳdan ḳulaḳ ¹⁸kezâlik sâ'ir a'zâdan emşâli mütekevvîn olur. Ol eciden evlād âbâ ve ¹⁹ümmeḥâta müşâbih olur dimişler ve ba'zîları menî müteḥallifü'l-eczâ değildür ancak ²⁰mizâc ve ḳuvâsı andan a'zâ'-i muḥtelife tekevvünne

⁷¹ Şura Suresi, 42/49, "..... Dilediğine kız çocukları, dilediğine erkek çocukları verir."

müsta'iddedür tabi'at ²¹ise bi-izni hālikhā nev'ūñ muhāfazası içün mümkün olduğu mertebe velediñ ²²vālideynine yāhūd karīblerine müşābehetine ictihād ider ta ki furū' uşūlden ²³ba'īd olmaya. Ol ecilden rabbū'l-'ālemīn envā'-i hayvānātda kuvvet-i muşavvire ²⁴halk eyledi ta ki şūver-i aşıyyeleri mahfūza ola dimişler. El-hāşıl ²⁵ol huşūşda 'inde'l-eṭibbā istidlāle sezā olan tarafeynūñ menīlerinde kuvvet-i

[57B]

¹ākide ve mün'ākide i'tibārı ile kuvvet-i muşavvire te'sīridür ki ol ²kuvā bi-izni hālikhā münfaşıl oldukları cūsse müşābehetine sa'y iderler ³pes eger babanuñ menīsinde olan kuvvet-i 'ākide iktizā eylediği şūreti ⁴ananuñ menīsinde kabūle isti'dād bulunduğı şūretde bi-izni'llahi Te'ālā ⁵ol taşvīr huşūl-pezir olur. Zīrā fā'il fi'lini münfa'iliñ kabūle isti'dādı ⁶mertebesi işlediği müsellemdür. Eger bir 'ulūkhda babanuñ menīsinde olan ⁷kuvvet-i müvellide ināsuñ mādidesine gālebe olursa fā'ile müşābeheth ⁸kaviyye olub mevlūd babaya müşābih olur. Kaçan galebeden noķşān bulunsa ⁹amucalara ve dedeye müşābih olur. Ammā eger ināsuñ mādidesi gālebe'-i ¹⁰sırfā olursa mevlūd anaya müşābih olur. Kaçan ol rütbede olmayub ¹¹lakin galebe yine ol tarafda bulunsa dayeye ve teyzeye ve büyük ¹²vālidelerine müşābih olur. Fā'il ve kābilde eşhāş-ı mezkūreye müşābehete ¹³isti'dād bulunmadığı şūretde şahş-ı āhere müşābih olur. Şeyh-i Re'īs ¹⁴Şifā'da hikāyet ider ki bir hātūn siyāh hābeşī kocasından bir beyāz ¹⁵kız toğurmuş büyüdükte ānı bir beyāz kocaya virmişler anlardan ¹⁶siyāh veled tevellūd eylemiş. Ol rivāyet-i şahīhe olduğu şūretde veled ¹⁷anasınuñ babasına müşābih olmağla akrabādan ba'īde müşābeheth huşūşunu ¹⁸mü'eyyid olur. Bu dağı ma'lūm ola ki muḳaddemā zikr olunduğı üzere mādde'-i ¹⁹tekevvünde ananuñ menīsi penīr huşūşunda süd maḳāmında babanuñ ²⁰nuṭfesi māya maḳāmında olduğu 'inde'l-eṭibbā karār-dādedur. Ana binā'en ²¹cenīn mütevellid olduğu māddenūñ ekseri ana tarafından olmağla velediñ ²²anaya ve ana tātāfindan olan akrabāsına müşābehethi babaya ve baba tarafından ²³olan akrāya müşābehethinden keşir olur. Muḥbir-i şādık ḥazretlerinūñ ²⁴dağı 'aleyhi's-şalātu ve's-selām "*Teḥayyerū ve'n-nuṭafikum fe-inne ekṣera's-şibhi mine'l-aḥvāl*"⁷² ²⁵ḳavl-i kerīmi anı mübeyyendür. Rivāyet-i uḥrāda "*teḥayyerū ve'n-nuṭafikum fe-inne'n-nisā'e*

DK-[57b]

⁷² Hadis-i Şerif: "Nutfelerinizi (koyacağınız yeri) dikkatle seçiniz çünkü (kadınlar ile doğuracakları çocuk arasında) benzerliğin olması sık görülen bir durumdur" ('Allāme Muhammed Abdurraūf el-Münāwī, 1994, c. III, s. 101).

Habeşiden beyâz kız toğuran hâtûn kendi ne cinsden olduğu beyân olunmamış ammâ sevk-i kelâm beyâz olduğunu iş'âr ider. (15-17)

[58A]

¹yelidne eşbâhe eḥavâtihinne ve eḥvâlihinne"⁷³ vârid olmuştur. Râvîsi Şiddîka ²binti's-Şiddîk ḥazretleridür raḍıya'llahu 'anha ve 'an ebihâ müşâbehetiñ ³taşavvurât-ı vehmiyye, tevehhümât-ı nefsâniyye mişillü sâ'ir esbâb-ı adîdesi ⁴faşl-ı âtîde zıkr olundu.

Faşl-ı tâsi' müsebbibü'l-esbâbuñ Te'âlâ şānuhu ⁵esbâb-ı bedeniyye ve ḥāriciyyeden cenīnūñ zükūrat ve ünüsetine ve şūret ve ⁶siretinūñ ḥüsn ve ḳubḥna ve hey'et-i nev'ıyyesine muḥālif şūretde ⁷bulunmasına bā'ış olan aḥvāl beyānındadır. Ma'lūm ola ki taşavvurât-ı ⁸vehmiyye-i nefsāniyyenūñ bi-izni ḥālīkihā beden-i insānide teşīr-i 'azīmi olduğunu ⁹inde'l-'ukalā müselleme ve ba'z āṣārı ḥāricde ṣābit ve mütē'arīfdür. ¹⁰Ez-cümle bir kimse bir adamuñ leymūn yedigini görüb anuñ ḥumūzātını taşavvur ¹¹itdikde ağız şulanub dışı ḳamaşdığı gibi ba'z marazuñ āḥer ¹²kimseye sirāyeti ve ba'z ḥastanuñ dā'ima şıḥḥat taşavvur itmekle selāmet ¹³bulub ba'zısı 'aksini taḥayyül itmekle şiddete uğradıkları gibi tekevvün-i ¹⁴şūret-i cenīn ḥuşūşunda daḥı ḥükemā taşavvurât-ı vehmiyye ve tevehhümât-ı ¹⁵nefsāniyyenūñ te'sīrāt-ı 'acaibesini bu vechle nakl itmişlerdür ki 'ālem-i ¹⁶mücāma'atda vālid ve vālideden birinūñ ḥātırlarına efrād-ı beşerden yāḥūd ¹⁷ḡayr-ı şūverden birisi ḥuṭūr itmekle ol şey'in şekli 'inde'l-inzāl ¹⁸ḥayāllerinde mevcūd bulunsa ḳuvvet-i muşavvireye sirāyet idüb bi-zni ¹⁹llahi'l-meliki'l-mütē'āl māddenūñ isti'dādına göre ol cenīn peder ve māderuñ ²⁰ḥayāllerinde bulunan hey'etuñ şeklinde taşvīr olunur. Kezālik 'inde ²¹l-inzāl nazarları ta'alluḳ eylediği eşḥāsuñ daḥı şūretleri taşvīr ²²olundığı ol te'sīre mebnīdür. Zīrā ḥīn-i cimā'da ṭarafeynden cārī ²³olan menīlerin ba'zısı ev'ıye'-i menīde ḥāzır bulunub ba'zısı ²⁴daḥı ol-ḥāletde ḥāşıl olmaḡla ḥāzır bulunan gebelige ve ol ḥinde ²⁵vücūd-peżīr olan müşābehete mu'īn olur. Anıñcün eşna'-i mu'aşeretde

[58B]

¹eşyā'-ı ḥaseneye ve güzel şūretlere bakmak şūret-i ḥasene ḥuşūlünde ²fi'l-i 'acaib işlere belki taḥayyülleri daḥı te'sīr-i ḡarībi müe'ssīr olub ya'nī eşyā'-i ³ḥasene ve ḳabīḥadan ḳanḳısı taḥayyül olunursa anlaruñ ḥuşūlüne ⁴sebeb olur didiler. 'Allāme Şīrāzī 'aleyhi'r-raḥme Cemāle'd-dīn ⁵Türkistānī'den ḥikāyet iderler ki zamānlarında efāzıl-ı enāmdan Necme ⁶d-dīn

⁷³ Hadis-i Şerif: "Nutfelerinizi (koyacağınız yeri) iyi seçin. Zira kadınlar, erkek ve kız kardeşlerine benzer çocuklar doğururlar" ('Allāme Muhammed Abdurraūf el-Münāvī, 1994, c. III, s. 237).

el-Hafşî el- Hârezmî'nün kerîmesinden bir cüşse vücûda gelur ⁷başı insan ve sâ'ir a'zâsı yılan olmağla kâbile ve sâ'iri ⁸hayret-güzîn olub ol cüşseyi kendi hâline terk iderler kendüsini ⁹ol maḥalde bulunan birke'-i mâye atar. Ba'dehu yılan gibi sudan çıkub ¹⁰gelur anasınun memesinden emer ve yine suya dalar. Bu minvâl üzere ¹¹bir ay mürûr eyledikde e'imme'-i dîn katline fetvâ virub ihlâk itmişler. ¹²Ammâ vâlidesine ol emr-i ġarîbîn sebebinden sū'âl olundukda bir ¹³ġayrî şey bilemem illâ ben yilandan ġâyet korkardım ol mādde ¹⁴mübâşeretinde 'inde'l-inzâl hayâlîme yılan gelmiş idi deyu cevap ¹⁵virmüş. Anuñçün ḥükemâ'-i ḥikmet-güzîn 'âķil olana ḥîn-i mübâşeretde ¹⁶şûret-i beşerden ġâyet aḥseni ve efḍalını taḥayyül itmek vâcibdür ta ki ¹⁷velediñ şûret ve sîreti gökcek ola deyu tavşîye etmişlerdür. ¹⁸Ve ḥikâye olunur ki İmâm Faḥr-ı Râzî 'aleyhi'r-raḥme ġâyet güzel imişler ¹⁹vâlid-i mâcidlerinden esbâb-ı ḥüsnü sū'âl olundukda vâlidesi ile ²⁰mu'âşeretimiz eşnâsında şuver-i ḥaseneden ġâyet bir güzel şûret ²¹taşavvur etmiş idim anuñçün veled-i necîbim gökcek oldu dirler imiş. ²²Ġâlib-i emrde sîret şûrete tâbî'a olmağla ol imâm-ı ḥümâmun ²³efḍıl-ı enâmdan oldukları müstaġnin 'anî'l-beyândur. 'inde'l-inzâl ²⁴naẓar ta'alluḡundan neş'et iden şîretde daḡı ḥikâyât-ı 'adîde nakl ²⁵olunmuşdur. Ez-cümle mülûk-ı kâdimden birisinin ḥîn-i cimâ' da üzerlerine

[59A]

¹li-ġafletin siyâḥ ḥâdım ağalarından biri dâḡil olub ancak ḥâtûnuñ ²nazarına müşâdefet ider. Ba'dehu li-hikmetin andan siyâḥ veled zuhûra ³gelmekle babasına 'ârîz olan iştibâhı eṭibbâsı te'sîrât-ı ⁴mezķûreye binâ'en def' itdikleri mervîdur. Şûretde olan iḡtilâfâtun ⁵esbâb-ı 'adîdesi bilindikden sonra ma'lûm ola ki ḥükemâ sîretde ⁶olan iḡtilâfâta daḡı li-hikmetin 'illet beyân itmişlerdur. Sîretde ⁷iḡtilâf dinildiginün ḥâşılı bu ki 'uķalâdan çoġunun evlâdı ⁸süfehâdan olub ekşeriya 'ulemâdan cühelâ, cühelâdan 'ulemâ zuhûra ⁹geldiġi görülmüş ve işidilmişdur. Ol ḡuşuşun ḥükemâ katlarında sebebi ¹⁰lezzet-i ḡissî ve 'aķlî aḡvâline dâ'irdur. Cimâ' lezzet-i ḡissiden olmağla ¹¹süfehâ ol lezzetiñ maġlûb ve maḡḡûru oldukları ecilden ḥîn-i ¹²mübâşeretde ervâḡ ve kuvâlarını şarf iderler. Ol cihetden menîlerinde ¹³ervâḡ ve kuvâ vefret üzere bulunmağla ol māddeden ḡâşıl olan ¹⁴mevlûdun kuvâyı bedeniyyesi ve 'aķl ve fikri kâmil olur. Ammâ ḥükemâ ol ¹⁵lezzete maġlûb olmadıkları ecilden menîlerinde ervâḡ ve kuvâları ol ¹⁶mertebe münbasîṭ olmaz anuñçün evlâdları nâķısu'l-kuvâ ve ķalîlu'l-¹⁷fehmi olurlar dimişler. Allahu 'alem bi-ḡaķıķati'l-ḡâl.

Faşl-ı 'âşîr ikiz ¹⁸toġan tıflarun aḡvâlî beyânındadır. Cenînun müte'addid olub tev'em ¹⁹tekevvün itdikleri daḡı tıbben esbâb-ı 'adîde taḡrîr olunmuşdur. 'Allâme ²⁰Ḥucendî 'aleyhi'r-raḥme ol ḡuşuşda üç sebep zıkr eyleyub evvelâ recül ²¹ve mer'enun menîleri keşîru'l-miķdâr

olmağla yemīnen ve yesāran rahmīn iki ²²batnını tōldurub mābeynlerini daḥı ol maḥalde bulunan havā faşl itmekle ²³bi-'izni'llahi Te'ālā mūte'addid şūret-peẓīr olur. İkinci keşretlerinden kaṭ'-ı nazar ²⁴tarafeynūn menīleri mūctemi'aten rahme dāḥil olduğda iki kīt'aya mūnfaşıl ²⁵olub bir kīt'ası rahmden bir tarafa kīt'a'-i āḥeri taraf-ı āḥere vāḳi'

DK-[59a]

Hükemā katlarında lezzāt üç kısımdur lezzet-i hissiye ve lezzet-i ḥayāliye ve lezzet-i 'akliye i'tibār olunur Lezzet-i hissiye ki ekl ve şūrb ve cimā'dur. Āna lezzet-i behīmiyye daḥı dirler. taḥşilinde ve keşretinde maẓarrat muḳarrerdur, ve lezzet-i ḥayāliye ki mansīb ve riyāsetden 'ibāretdür. Ānuñ daḥı neylinde ve 'azl ve naşbında çekilen ālām ve şedāyid. Ol ḥayāl-bāz vālī zehr-i helāhile döndürür. Ammā lezzet-i aqliyye ki ma'ārif ve kemālāt taḥşilinden i'bāretdür Lezzeti bāḳī ve sa'ādet-i dāreyne rāḳī olduğu ma'lūm-ı ul'l-ārādur. Aḥvāl-i mezkureden lezzet-yāb olmaḳ murād idenler İmām Faḥr'ıñ *Ālām ve Lezzāt* nām risālesini muṭāla'a eylesunler. (13-23)

[59B]

¹olmağla mūte'addid olurlar. Üçüncüsü her bir zerkanuñ medfa'i ²iḥtilāfından neş'et ider ki bir zerḳada menī-i üñşā ile muḥteliṭan batn-ı ³vāḥide mūndefi'olub zerḳa'-i uḥrāda kezālik āḥer batna mūndefi' ⁴olmağla beynlerinde infişāl bulunduğı cihetden te'addüd-i cenīne sebep ⁵olur. Ba'z etṭebbā te'addüd-i cimā'dan daḥı tev'em tevellūdini tecvīz idüb ⁶vilādetleri zamānıñ tefāvūt ve terāḥisi ile ya'nī ikisi bir günde ⁷toğmayub mūteferriḳā toğdukları ile istidlāl itmişler. Ḥattā *Kāmiul* ⁸ş-*Şinā'a* şāḥibi bir 'avrat iki veled toğurub birini yedinci ayda ⁹ve birini toğuzuncu ayda toğurdu dimişler. Ammā te'addüd-i cimā'dan ma'dūd ¹⁰oldığı ḳavā'id-i tıbdan ba'īd görünür. Zīrā zamān-ı rağvede ve ba'dehu ¹¹rahmin femi munzam olduğu muḳaddemā zıkr olunmuş idi. Eger tekrār cimā' ¹²maḥallinde açılmaḳ ihtimālī virilurse sūḳūta mū'eddī olundığından ¹³mā'adā 'ulūḳ-ı evvelden altı gün mūrūrundan soñra tekrār 'ulūḳ ḥuşūlū ¹⁴şāḥiḥ degildur didiler. Lakin Şeyḥ-i Re'īs ḥablun ale'l-ḥabl ḥuşūşunda ikizleriñ ¹⁵mūteferriḳā toğması ya'nī biri toğduḳdan soñra eyyām-ı keşīr mūrūr eyleyüb ¹⁶ol biri daḥı toğması nādirdur. Zīrā ekşeri cimā'-ı vāḥidden ḥāşıl ¹⁷olurlar. Ammā az olur cimā'uñ te'addūdünden daḥı olur ya'nī gebe ḳaldıḳdan ¹⁸soñra tekrār cimā'dan yine ḥāml olmaḳ olur. Lakin ol ḥālet bir ḥātūnda ¹⁹mūmkın olur ki bedeni ḳavī ve ḳanı ve ḥarāret-i ḡarīziyyesi vāfire ola. Ol ²⁰güne ḥātunlaruñ bedenlerinde kıl çok olur. Anlar gāḥi gebelik vāktinde ²¹ḥayz görürler. Menīleri ve rahmleri ḳavī olmağla ḥayz vāktinde rahmleriniñ ²²ağzı açıldığını ḳayırmazlar. Ammā ḳaviyye olmayan ḥātūnlar gebe olduğdan ²³soñra rahmuñ ağzı açılmaḳ

ile tekrār gebe olsalar korkulur ki cenīn-i ²⁴evvel fāsīd olub s̄ānīsini daḥī ifsād eyleye. Kāvīyye olan ḥātūndan ²⁵daḥī korkulur ki iki cenīnūñ izdihāmından nāṣī maḥmūme olub

[60A]

¹yüzü ve gözü şişe ve emrāzdan nāṣī birini düşüre dimişler ²ba‘z kudemā bir ḥātūn batn-ı vāḥidde beş veled toḡurdıḡını gördük ³dimişler el-ḥāṣıl ikiz tevellūdü ve ekṣeriyā iki toḡdıḡı ve ikisi daḥī ⁴erkek yāḥūd dişi olub gāḥī biri erkek ve biri kız olduḡı ⁵ve ekṣeriyā ikisi daḥī mu‘ammer olduḡları her ‘aşır ve evānda görülmüş ve ⁶işidilmiştir zālīke taḡdīru'l-‘azīzi'l-‘alīm erbāb-ı tecrībe cenīn raḥm-i ⁷māderde tev‘em olduḡına ḥīn-i vilādetde evvel toḡānuñ göbeğinde ⁸aḥer cenīne ittiṣāl ‘alāmeti bulunmaḡla bilinür kābile’-i kāmīle andan ⁹idrāk ider dimişler.

Bāb-ı rābī’ tedbīr-i ḥavāmil beyānında olub ⁹dört faşlı müştēmildür.

Faşl-ı evvel ḥāmil olan ḥātūnların tedbīrleri ¹¹ve ḥıfz ve ḥırāsetleri beyānındadır. Kaçan bir ḥātūnda ḥabl ‘alāmeti ¹²zāhire olsa veledi vücūda gelinceye deḡin müddet-i ḥamlde ḳafzeden ve veşbeden ¹³ve sıkıttadan ya‘nī şıḳramaḡdan ve ḳalkmaḡdan ve düşmekden kendisini ¹⁴şakınmaḡ vācibdür zīrā umūr-ı mezkūre muḳaddemā zıkr olunduḡı üzere ¹⁵meşīmenūñ raḥme ittiṣālını taḥrīk eyleyüb cenīnūñ suḳūṭuna mü‘eddi ¹⁶olur ve daḥī zevcine ve ḥayr-ḥāḥı olanlara lāyık olan ol müddetde ¹⁷ferāḥdan mā‘adā umūr-ı nefṣāniye ‘urūzundan ḥimāyet ve şıyānet ideler ¹⁸umūr-ı nefṣāniyye altıdur anlara ḥarekāt-ı nefṣā(niyye) ve a‘rāz-ı nefṣāniyye daḥī ¹⁹dirler esāmīleri ferāḥ ve feza‘ ve ḡaḡab ve ḡamm ve hemm ve ḥaceldur ²⁰beşeriyet ḥasebiyle umūr-ı mezkūreden biri ‘ārız olduḡı şūretde ²¹ferāḥdan mā‘adāsına ḥublānuñ nefsi ve ḳuvāsi ol ‘avārız sebebiyle ²²tedbīr-i cenīnden fāriḡe olmaḡın emr-i cenīn muḥtel olmaḡla ıṣḳāṭa ²³mü‘eddi olub ḳarnında ḥāṣıl olan veledi düşürmek vāḳi’ ²⁴olur bāḥuṣūş ol umūrdan her birinūñ müfriṭi ya‘nī ḥadden ²⁵ziyāde zuḥūru mūhlīk olduḡu naḳl olunmuşdur zīrā a‘rāz-ı rūḥāniyyenūñ

DK-[60a]

Erbāb-ı teşrīḥ veledin müte‘addid mütekevvin olması buṭūn-ı raḥmuñ te‘addüdine mebnīdür Raḥimde kaç batn bulunursa velediñ te‘addüdi daḥī ol miḳdār olur ve batnuñ te‘addüdi daḥī memelere kıyās ile bulunmuşdur. İnsānuñ memeleri iki olmaḡla nisvānuñ daḥī raḥmleri ikişer batndur. Anuñçün ekṣeriyā ikişer toḡururlar. Ammā sā’ir ḥayvānātuñ memeleri müte‘addid olmaḡla ‘adedleri kaç ise raḥmlerinūñ daḥī buṭunu ol muḳdār olub veledlerinde memeleri miḳdārı te‘addüd ḥāṣıl olurlar. El-‘ilmu ‘inda’llahi Te‘ālā. (4-12)

[60B]

¹te' şîri zehr-i helâhil teşîrinden eşed ve tâb-ı ıztırâb-ı âlâm ve evhâm ²izâbe'-i cesed itmekde emrâzdan es'ab olduğu müttetfağun 'aleyhdur ve dahı gebe ³hâtûnlara cimâ'dan dahı ictinâb lâzımdur. Zîrâ cimâ' itmek rahimde olan ⁴cenîni harekât-ı muẓtaribe ile tahrîk eyleyüb ğıdâsı olan kanı dahı tağyîr ⁵ve ifsâd ider. Bundan aqdem cimâ' uñ ħublâya mazarratı mükerreren zıkr olunmuş idi ⁶ve dahı hayzı aqıdııcı olan ağıdiye ve edviye isti'mâlinden men' lâzımdur ⁷zîrâ ol edviyeden her biri rahmi tahrîk ve tehyc itmekle ğıdâ'-i cenîn ⁸olan dem-i tamsı aqıdıub suķûta mü'eddî olur. Ol eşyâ kerefis ve ma'denos ve ⁹bögrülcenüñ iki nev'i ya'nî aħmer ve ebyazı ve boy toħmı ve keberenüñ kendisi ¹⁰ve semsem ve türmüs ve bakla ve anlaruñ emsâli müdirratdan ve dahı ħammâmda çok ¹¹aklanmakden men' lâzımdur. Zîrâ ħarâret-i ħammâm iki vechle cenînüñ suķûtunu ¹²icâb ider. Birisi cenîn ħarâret-i ħammâmdan nâşi havâ'-ı bârid istinşâkı ¹³içün harekât-ı müz'iceye muhtâc olmağın ol hareketden meşîmenüñ bağlarına ¹⁴za'f gelmekle suķûta mü'eddî olur. Sâniyen ħublânuñ bedeninde ahlât ¹⁵çok olsa etıbbâ aña mümtelî dirler. Ol ahlât ħarâret sebebiyle erimek ¹⁶ile rahminde olan ruţûbât dahı seyelân idüb cenîne inzulâk ¹⁷ya'nî sıyrıncılık vermekle suķût vâkı' olur Eger mümtelî degil ise ¹⁸ruţûbât-ı beden müteħallile olub ğıdâsına noķşân târî olmağla ¹⁹kuvvat-i mâsikeye ya'nî bedende hıfzı lâzım olan eşyâyı tutan kuvvete ²⁰za'f gelub suķûta sebep olur. El-ħaşıl vaqt-i vilâdet qarîb ²¹oluncaya degin ħamli olan hâtûnları ħammâmdan men' itmek lâzımdur ²²bâħuşuş zamâne hâtûnlarınıñ ħammâmda olan harekât ve sekenâtına ²³ve ekl ve şurblarına binâ'en ħublâya ħammâm ħarâm mertebesinde olmuş olur ²⁴ve dahı tuħmeden ya'nî imtilâdan şakınmak lâzımdur ki imtilâ ħublâya ²⁵iki cihetden zarar ider. Evvelâ kendi ğıdâsı fâsid olmağla cenînüñ

DK-[60b]

Ya'nî hadden ziyâde zühûru. (1-2)

Ya'nî cimâ'da rahmiñ ağızı açılmağla suķûta mü'eddî oldığı ve sâ'ir mazarratı zıkr olunmuş idi. (4-6)

[61A]

¹dahı ğıdâsını ifsâd ider. Sâniyen rahmuñ mecrâlarında südde îrâş itmekle ²cenîne ğıdâ vuşulını men' idüb her vechle za'fa mü'eddî olur ħattâ ³yalnız mi'denüñ imtilâsı rahme müzâħame verdigi ecilden zararı muķarrerdur ⁴didiler ve dahı mütevâtiren ağısırmağdan şakınalar ki ol 'atse meşîmenüñ ⁵rahme olan ğılâflarını tahrîk etmekle suķûta mü'eddî olur ve

kuşmak ⁶dağı suķūta mü'eddī olur. İhtirāz ideler ve kerīhū'r-rāyiha ve müntin olan ⁷eşyā koķmadan dağı muhāfaza oluna hattā yağ mūmu sōnmekden 'ariz ⁸olan bed rāyiha istişmāmı ıskāta mü'eddī olur didiler ve hublā iştihā ⁹eylediği et'ime ve sā'ir eşyā her ne ise elbette tedārike muhtācdur ¹⁰eger ol şey' nefsinde muzır ise dağı tahşil idüb miķdar-ı kalīl ¹¹vireler. Zīrā eger ol hātūn ārzū eylediği şeyden men' olunsā ¹²kuvva'-i şehvāniyyesi anuñ talebine meşgūl olub rahmde olan ¹³cenīnūñ tedbīr ve iślāhından fāriģe olmağla zarar mü'eddī olur. ¹⁴Fi'l-haķīka hublā ārzū eylediği eşyāya 'adem-i neylinden nāşī suķūt ¹⁵vukū'ınuñ bi't-tecrūbe keşreti görülmüşdür. Zīrā maṭlūbuñ 'adem huşūlünde ¹⁶insāna işābet iden mazarrat semden eşed ve maķşūd olan şey' iñ ¹⁷'alā vefķi'l-murād huşūlünde vücūd-pezir olan aḥvāl-i behcet-meālin ¹⁸ve āşār-ı şıḥḥat medārın birisi edviye'-i şerīfe ve eşribe'-i laṭīfe ile ¹⁹tahşil olunmaķ mümkün degildur. İsterse Şeyḥ-i Re'is tedbīr eylesun ²⁰ve dağı hublāya ḥastalık 'ariz olub mu'ālece iķtizā iderse ²¹ķan almaķdan ve müşhil şerbetden şakınalar. Meger tıbben ol hātūnuñ ²²mevtine mü'eddī olur zārūret-i 'azīme zuhūr eyleye. Ol maḥālde²³ cenīnūñ mevti ḥāmluñ mevtinden evlā olmağın faşd ve ishālūñ ²⁴isti'mālī tıbben vācib olub te'hīre mesāğ olmaz. Zīrā ḥāmlīñ ²⁵mevti cenīnūñ mevtine mūcib olur. Ammā cenīnūñ mevti ḥāmluñ mevtini

[61B]

¹mūceb degildur ez-cümle çiçek çıkarmamış hātūnların ḥamli ²eşnāsında ḥummā-i cuderī zuhūr eyleyüb çiçek çıkarmak 'alāmetleri ³nümāyān olsa ol 'illetde ķable'l-zuhūr elbette faşduñ icābına ⁴binā'en bī-tevaķķuf faşd olunur. Ol şūretde çiçek mādresi ḥiffet ⁵buldıģı ecilden hublānuñ selāmeti me'mūl olunur isterse cenīn ⁶sāķıķ olsun yaḥtemil ki düşmeye ba'zı cūhelanuñ cenīni şıyāneten ⁷faşd itmeyub şedīd çıkmaķ ile hublānuñ vefāt itdigi görüldü ⁸eger 'illet-i mezkūre mişillü emrāz 'urūzundan kaç'-ı nazar hublā ⁹huşūşunda faşd ve ishāl emr-i zārūrī olmayub belki hublānuñ ¹⁰ķan aldırub ve şerbet içmek 'ādeti oldıģı cihetden ol 'ādetiñ ¹¹ḥabl zamānına müşādefeti faşd ve ishālī mūcib olursa yāḥūd ¹²bedeninde ziyāde imtilā ḥiss olunursa yāḥūd aşlında burnu ¹³ķanamaga ya rahmine mūte'allike olan efvāh-ı 'uruķdan ķan seyelān ¹⁴itmege mübtelā olub ḥabl sebebi ile muḥtebes olmuş bulunursa yine vācib ¹⁵olan faşd idüb müşhil-i ḥafīf virilmege emr olunmaķdur. Lakin ¹⁶eşhūr'-i şelāse'-i vusṭāda olub şelāse'-i evvelde ve şülūse-i ahīrde olmaya ¹⁷ya'nī ibtidā'-i 'uluķdan üç ay sonra ola ki müddet-i ḥaml ṭoķuz ay ¹⁸oldıģı şūretde üçer üçer üç kısma mūnķasime olub faşd ¹⁹ve ishālīñ cevāzı ol üç kısımdan şülūse-i vusṭāda olmuş olur ²⁰evvelki üç ay ile ba'de's-sitte 'add olunan üç ayda ihtirāz lāzımdur ²¹zīrā evvelki müddetde cenīnūñ rahme ittişālī za'īf olmağla ednā ²²hareket sebebiyle suķūt ve ḥurūca mūteḥeyyi' olur. Şülūse-i ahīrde ise ²³a'zīmū'l cūsse ve mūtevaḥfirū'l ķuvā olub ğidā-i mūtevaḥfireye muhtāc olmağla ²⁴faşd ve ishāl olundıģı

şüretde ğidāsına kılllet gelub za‘f-ı ²⁵kuvâ tārī olur. Ol ecilden men‘ olunur. Ammā altı ayı tecāvüz

[62A]

¹eyledigi için sākıt olduğu şüretde dahı ol veled mu‘ammer ola. ²Kibār-ı etıbbā anı tecvız itmişlerdür. Müddet-i vilādet muḳaddemā mufaşşalān beyān ³olunmuşdur. Cālīnūs ve etbā‘ı bu iki müddeti envā‘-i meyvenüñ mebbe‘-i ⁴zuhūr ve zamān-ı intihāsına teşbīh itmişlerdür ki ibtidāda ta‘alluḳlarınuñ ⁵za‘findan ve intihāsında kemāle nihāyetlerinden suḳūta müteheyyi‘ olmağla ⁶ednā sebebeden ekşeri dökilür. Ebuḳrāt *Fuṣūl*’undan maḳāle‘-i rābi‘ada ⁷gebe ḥātūnlara müshil ve muḳī virmegi bu vechle beyān ider ki kaçan ⁸ḥāmiluñ bedeninde olan aḥlāt ḥāyice ve müteharrike olub fāsīd ⁹olan aḥlātı iḥrāc için devāya muḥtāce olsa ḥamlinden dört ¹⁰ay mürürundan soñra yedinci aya müntehī olunca devā saḳy olunub ¹¹muḳteżāsına göre kuşma dahı virilür. Bu müddetden muḳaddem ve yedinci ¹²aydan soñra şaḳınmak lāzımdur. Şurrāḥ-ı evvel ḳavli şerḥ ve beyān eyleyüb ¹³muḳaddem çiçek māddesinde zıkr olunduğı üzere her bār terk-i istifrāğdan ¹⁴mütevaḳḳī‘ olan zarar suḳūṭ zararından ziyāde olsa yāḥūd zararlaruñ ¹⁵ikisi dahı mütesāvī olsalar ḥublā ḳülunc-ı şa‘be mübtelā olduğı gibi ¹⁶lā-maḥāle keyfe mā kāne istifrāğ vācib olur. Zīrā ol ḥinde istifrāğ ¹⁷olunmasa zarar-ı müteyaḳḳın ma‘lūm olub istifrāğ olunsa zararı mevḥūm ¹⁸ve meşḳūk olur iḥtimāldur düşürmiye. Ammā kaçan istifrāğın zararı ¹⁹ıskāṭa mü‘eddī olduğı mu‘ayyen olursa evvelki üç ay ile āḥirki ²⁰üç ay evḳātı mişillü ol vaḳitlerde müshil virmek cāiz olmaz eger ²¹mu‘ayyen olmazsa cāiz olur. Ḥāşılı bu ki müddet-i ḥamliden evvelki üç ay ²²içinde ve altıncı ay tamamından soñra ḥublāya li-‘illetin mu‘ālece olunmak ²³ıḳtiżā eylese ol müddetuñ aḥvāli ve ol ‘illetüñ izālesi ile ḥuṣūşları ²⁴mülāḥaza olunub ḥīn-i zarūretde anasını muḥāfaza tārīḳiyle mu‘ālece ²⁵olunur ki anasınuñ selāmeti lāzımdur. Ammā eger faşd ve ishāl ile mu‘ālece

DK-[62a]

Zarar-ı müteyaḳḳın didigi ḳülunc-ı şa‘buñ helāke mü‘eddī olduğıdur. Ḳüluncuñ mu‘azzam ilācı iḥtikāndur andan mā‘adā dahı faşd ve ishālden iḳtiżā iden mu‘ālece de ihmāl olunmaz dimekdur. İstifrāğ ta‘bīri cümlesine şāmildür. (16-20)

[62B]

¹itmek zarūrī olmayub ancak ḥublānuñ ‘ādeti yāḥūd aḥlātıñ ḥareketi ²ve ba‘zī mertebe ‘illeti iḳtiżā iderse ol şüretlerde dahı ol güne ³mu‘āleceñ terki lāzımdur. Evvelā ‘ādet ḥuṣūşunda

mu'tādı ⁴oldığı üzere istifrāğ olunmaz cenīn emin olduğu için zararı ⁵kalil olur. Eger ahlātı hāyice olursa daḥı naẓc buluncaya degin ⁶mu'ālecesi teḥīr olunsa terk-i istifrāğuñ zararı yine ıskāt-ı ⁷cenīn zararına bāliğ olmaz. Zīrā ol miṣillü ahlātuñ naẓc buluncaya degin ⁸terki lāzımdır. Anuñçün havfen mine'l-ıskāt ishālun terki evlā olur. ⁹Ammā ol iki müddetiñ meyānında ta'alluḡ-ı cenīn kavī olmaḡla ıskāt ¹⁰nādir olmaḡın istifrāğ tecvīz olunub ṭabīb-i lebīb reyleriyle iktizāsına ¹¹göre faşd daḥı olunur. Şeyḡ-i Re'īs kitāb-ı şālīşden yigirmi birinci fende ¹²aynı ile Cālīnūs ve Ebuḡrāt'dan naḡl olunduğı üzere taḥrīr eyleyüb ¹³üçüncü aydan soñra ḥīn-i zarūretde ishālī ve faşdı tecvīz itmişler ¹⁴andan mā'adā ol Re'īsü'l-Küll'ün ifāde eyleduḡu fevāyid-i celīledendür ki ¹⁵bir ḥātūn gebe olmazdan muḡaddem geregi gibi görüm görmeyüb ba'dehu gebe ¹⁶kalsa raḡmi kapanmaḡla içinde fuẓūl-ı keşīre müctemi'a olub elbette ¹⁷tenḡiye olunmaḡa muḡtāc olur. Eger ihmāl olunursa cenīni ifsād ider ¹⁸vācibdur ki ḡamliden üç ay mürūr itdikden soñra ol ḥātūna rıfḡ ¹⁹ve talattuf ile mu'ālece olunub mehmā-emken tenḡiye olunur ve ḡubuldan ²⁰getürinecek şeyler virilur ḡuşūşā raḡmiñ ruṭūbātından nāş ²¹mazīḡ olan māddeyi tedricle iḡrāc için ḡafif iḡtiḡānlar ve ²²zerāfenün ḡafifi isti'māl oluna. Zīrā ḡātūnların ṭabī'atları inḡıbāz ²³üzerine olub dā'imā i'tidāl üzere müleyyin gerekdur ta ki baḡırsaklarda ²⁴muḡtebis olan şıḡl raḡme müzāḡame idüb cenīne ḡarlık virmeye ²⁵ve ol şıḡlun ḡarāret-i 'afeniyyesi cenīne sū'-i mizāc irāş eylemeye.

[63A]

¹Eger inḡıbāz-ı şedid bulunub telyīn ve ishāl iktizā iderse sir-i ḡışt ²ve ḡıyārşenber miṣillü ḡafif müleyyin ile telyīn ideler. Eger ishāl-i ṭabī' ³bulunursa cenīne vüḡūh ile muẓır olduğı ecilden def' ve ḡabsine ⁴taḡayyüd oluna ṭabāşīr-i hindī ile zāmḡ-ı 'Arabī 'ale's-seviyye aḡz ve daḡ olunub ⁵alma yāḡūd ayva şarāblarıyla vireler ḡurş-ı ṭabāşīr ile ayva rubbi daḡı ⁶nāfi'dur bu tertīb daḡı ḡublānuñ ishālını men' ider. **Şıfatı** ḡuzu ḡulaḡı ⁷toḡmu, semiz otu taḡumu, ve ḡabbından ayrılmış sumāḡ her birinden üçer dirhem zāmḡ-ı ⁸'Arabī ve kil-i ermenī her birinden birer mişḡāl cümlesi aḡz ve daḡ olunub ⁹alma yāḡūd ayva şarāblarıyla üçer dirhem vireler. Nār ve iḡde ve emrūd ¹⁰ve alma sevīḡleri ve ekşi fākiheler daḡı nāfi'dur ve eger ishāl ve inḡıbāz ¹¹bulunmayub mücerred ṭabī'at mülāyemeti murād olunursa vācib olan daḡı ¹²odur. Semiz ṭavuḡ ve semiz ḡıvırcıḡ ḡoyun etiyle perverde olmuş ḡorbalar ¹³yedüreler ki anlara isfıdbācāt ta'bīr olunur. Lakin fesād-ı şehvet ¹⁴ḡuşūşuna ve ḡazma ri'āyet vācibdur ki ḡuvvet-i ḡāzimesine ḡıyās ¹⁵ile isti'māl olunub imtilādan ziyāde iḡtirāz ideler. Ba'z kibār ¹⁶ḡublānuñ telyīni bābında şıyāf ve iḡtiḡānı tercīḡ itmişlerdur. Ammā ¹⁷iḡtiḡān-ı ḡafif egerḡi eslem 'ilācdur. Velākin iḡtiḡānuñ māddesi ¹⁸baḡırsaklara ziyāde imtilā virmegle cenīne ṭarlık virdüḡünden ¹⁹mā'adā iḡtiḡānda olan edviyenün ḡuvveti ṭabī'atun anda taşarrufundan ²⁰evvel

rahme sirāyet idüb cenīnün mizācına hālel vermek ihtimālī olur. ²¹Meger ṭabīb-i ḥāzık tedbīriyle mu'tedil eczādan terkīb olunmuş ola. Yine ²²bağırsaklara müzāheme virmesi bāķīdur. Şiyāfātda daḥı rahmuñ kurbı ²³sebebi ile hālel teşīri rāciḥdur. Eyle olsa mütenāvilāt ile tedbīr ²⁴olunmak ercaḥ belki aşveb oldu ta ki ol edviye mi'dede ve nevāḥisinde ²⁵eylenmek ile kuvveti münkesire olub te'sīrine za'f geldikden soñra rahme

DK-[63a]

Seviķ kavrulmuş şey'e dirler emrūd ve alma mişüllide muḳaddemā ḥurdalayub kurutduḡdan soñra qavururlar. (9-10)

Muḳaddemā Şeyḥ'den naql olundıḡı üzere ihtikānuñ lüzümü zarūret maḥallinde derkārdur bu maḥalde taḥrīr olunan mücerred telyīn-i ṭabī'at içün aḡz olunmaḡdadur. (17-19)

[63B]

¹vāşıl ola ol şūretde zarar mülāḥaza olunmaz. Bāḡuşuş ḥāmile ²virilen müleyyināt ḥafīf ve laṭīf ve i'tidāle ḡarīb olmak vācib ola ³ve daḥı ḡıdāları ferārīc ve derārīc ve ṭeyāḥīc ve semek-i razrās ve oḡlaḡ ⁴ve kuzu etleri mişillü ḡıdālar olmak lāzımdur ki ekşiler ile terbiye olunmuş ⁵ola. Ebukraṭ'dan menķūldur ki eger ḥublā yevm-i u'lūkda ḡıdā iştihā iderse ⁶seviķ ta'bīr olunan kavrulmuş buḡday unu ṭabḡ olunub saḡy olunmak lāzımdur. ⁷Eger ol ḡıdā nüffāḡ ise serī'ül-inhiżāmdur dimiş. Ammā yalnız un ⁸çorbası olmaḡdan tavuḡ suyuyla pişmek daḥı evlādur ve fākiye ve ḥubūbāt ⁹naķilleri kızıl üzüm ve ṭatlı ayva ve emrūd ola ve ḡumūzete mā'il alma ¹⁰ve lüffān nārī daḥı vireler ki bunlar iştihāya taḡviyet virmekle ekşeriya ¹¹ḡavāmile 'ārız olan za'f-ı şehvet-i ḡıdāyı daḥı def'e medār olurlar ¹²ve ma'ācin envā'ından devālari cuvārişāt-ı meşḡure isti'māl ¹³itdirilmekdur. Ez-cümle cuvāriş-i lū'lū' 'āzīmu'n-nef'dur. 'Allāme Ḳareşī ¹⁴'aleyhi'er-rahme eger bi-ḡasebi ihtilāfi'l-emzice meyvelerde ve seviķde ¹⁵riyāḡ ḡādīş olmak vāķi' olursa cenīne muzır olduḡı cihetden ¹⁶ictināb lāzımdur dimişler. Ḥublāya riyāzet-i mu'tedile ile riyāzet ¹⁷teklīf olunmak lāzımdur ta ki ihtibās-ı ḡayzdan nāşī bedenlerinde muḡtebise ¹⁸olan fażalat meḡmā-emken teḡallül ve telatṭuf bula ve ifrāt üzere ¹⁹olmaya ki teneffüslerine hālel ve bedenlerine iltihāb virub kuvālarına ²⁰za'f irās itmekle ıskāṭa mü'eddī olmaya ve yayan yürimekle ²¹olan riyāzatları ḡāyet ḡafīf gerekdur ta ki mevādd-ı bedeni esfele ²²taḡrīk itmeye ve ḡublānuñ elleri ve ayakları ve bütün bedenleri aheste ²³ḡamz ve delk olunmak daḥı nāfi'dur ve elleri ve ayakları ve fuşul-ı erba'aya ²⁴münāsib mā'-i mu'tedil ile ḡasl olunub dōşegi ve libāsı daḥı nāi'me ve ²⁵ziyāde yumuşak olmak lāzımdur ve daḥı ḡavāmil nāzile ḡuduşundan

[64A]

¹muḥāfaẓa olunmak lâzımdur hattâ rahm cānibine mādde' -i rāṭıbe nāzile ²olub izlāk-ı cen'ne ya' nī rahmde sıyrıncılık ḥudūsuna bā'ış olmağla ³cen'ınñ sıyrılmasına mü'eddī olmaya. Ḥuşūşa nezlenüñ öksürük ⁴irāş eylediği zāhırdur. Su'āl ise ḥareket-i 'anife sebebiyle ıskāta ⁵mü'eddī olur. Bu ecilden iktizā ḥasebiyle başlarına yağ sürmek ⁶daḥı memnū' oldu. Hāşılı hāmil olan ḥātūnu ıskāta sebep olur ⁷cemī' eşyādan şākınlalar ḥuşūşa evvelki ayda ve 'ale'l-ḥuşūş yigirmi ⁸güne dek ve 'ale'l-ḥuşūş evvelki hafta ve ḥuşūşa 'ulūḫdan üçüncü ⁹güne degin zīyāde taḳayyūd olunmak lâzımdur. Ḥublāya ikinci ve üçüncü ¹⁰ayda yürek bulanması ve ağız şulanması ve kuşmak 'arız olur ¹¹ve yūreginde ve mi'desinde veca' zuhūr idüb ba'zīsınūñ ta'ama ¹²iştihāsı sākıt olub ve ba'zīsına fesād-ı şehvet 'arız olur. ¹³Ana vāvuñ ve ḥā'-i mühmelenüñ fethalarıyla vaḥam vaḥām⁷⁴ tesmiye olundığı ¹⁴muḳaddemā gebelik 'alāmeti faşlında zıkr olunmuşdı. Pes ḥublāya ¹⁵'arız olan aḥvāluñ ekşerine 'illet-i müstaḳile ḥīn-i 'ulūḫda ¹⁶ḥayz kanı muḥtebis olmağla ebḥire' -i fāsidesi ḳalbıne ve dimāğına ¹⁷şu'ūd idüb mi'desinde daḥı ol ḳandan nāşī ruṭubāt-ı ¹⁸faẓliyye müctemi' olduğudur. Nitekim mükerreren zıkr olundı ve eger ta'āme ¹⁹iştihāları sākıt olsa zīyāde yağlı ve zīyāde tatlı şeyler ²⁰isti'mālinden men' ideler. Zīrā yağlı ve tatlı şeylerüñ keyfiyyetleri ²¹iştihāya tenbih için fem-i mi'deye munşab olan sevdā keyfiyyetine ²²muẓād olmağla suḳūṭ-u şehvete imdād iderler. Ol cihetden anları ²³andan men' ideler ve mümkün olduğu mertebe şudan daḥı perhiz ²⁴ıtdüreler ve iştihāsını getürecek gıdālar ve devālar ile ḳalbıne ²⁵ve fem-i mi'desine taḳviyet virub dimāğına buḥār şu'ūdunu daḥı

[64B]

¹men' ideler ve müdāvāt cinsinden her devā yāḥūd her gıdā ki anda ²ḳuvvet-i ḳābıza ve ḥarāret-i laṭıfe ola anlarıñ iştihālarını i'āde ³ider. Alma şarābınūñ daḥı menfa'ati muḳarrerdur ḥuşūşā mümessek ola ve daḥı ⁴meyibih ta'bır olunan ayva şarābı daḥı münāsıbdur. Sāzec olması ⁵ve ba'z edviye ile muṭayyeb ḳılınması emzice-i ḥublāya⁷⁵ muvāfaḳat üzere ⁶tedbır olunur. Şarāb leymūn seferceli ve sekbinecin seferceli ve benefşe ⁷ve nılūfer şarābları ve gül şarābı ve gül şuyu cümlesi muvāfık ve münāsıbdur ⁸ancak emzice ve fuşūl iktizāsı üzere ḳanḳısı münāsıbdur ve ḳanḳısının ⁹taḥşīli mümkün olur ana göre tedbır oluna ve ma'ācīn-i müferriḥadan ¹⁰tabī'at-ı ḥublāya ve fuşūla münāsebeti olanı aḥz oluna ve daḥı maşṭaki ¹¹çıynedeler ve 'ūd ve 'anber

⁷⁴ Sözlükte "vaḥam – viḥām" olarak geçiyor.

⁷⁵ "hubālā- حبالی" yazmakla birlikte anlam olarak "ḥublā" kelimesinin kullanılması uygun görülmüştür.

ve nedd tesmiye olunan terkīb-i muṭayyeb ¹²istiṣmām itdüreler ve ‘ūd ve nedd ve misk ve mersīn yaprağı buḥūr ¹³ideler. Lakin cümlesi mizācina ve fuṣūl-ı seneye muvāfiḳ ‘amel olunmağa ¹⁴muḥtācdur. ‘Uluḳdan üç ay tamāmından soñra yine tedbīr-i sābık ile ¹⁵terbiye olunur. Lakin ğıdāsında ekşiler taḳlīl olunub müsaḥḥan ve müreṭṭeb ¹⁶olan ağdıye ve edviye virile ki a‘šāba ve ağşıye’i cenīne ve ṭabaḳāt-ı ¹⁷rahme temdīde i‘ānet eyleye ve altı ay tamāmından soñra vācib olan ¹⁸hāmīl ḥātūnuñ ğıdāsı yağlı çorbālar ola ki a‘šāb ve ‘aḍalāt ve ¹⁹ağşıye’-i cenīne irḥā vire ol müddetde semiz tavuḳ ve semiz ördek ²⁰ğāyet cevdet üzeredir. Lakin ol şartla ki miḳdārı az ola ²¹zīrā ol vaḳitte kuvāy-ı ḥublā āherden fāriḡe olub emr-i cenīne meşḡul ²²olmak lā-büddür ve nisvāna ‘ārız olan vaḥam vaḥām didikleri fesād-ı ²³şehvet emrāz-ı mi‘deden bir ‘illetdur ki mi‘dede mu‘tāde muḥālīf ²⁴hılt-ı redī müctemi‘a olub ṭabī‘at bi-izni ḥālīḳihā şifāya sâ‘iye olmağın ²⁵ol hılt-ı redīnūñ zıddını iştīyāk ider ki ol daḥı mu‘tāda muḥālīfdur.

[65A]

¹Kömür ve kirec ve tuz ve kil ve toprak ve destī bardaḳ kırığı gibi ol ²illete lisan-ı Yūnānī’de fītāṭā dirler imiş ki muḥtelifu’l-elvān bir ³ḥayvānuñ adı imiş. Ba‘zıları ol ḥayvān ḳum yir ve ba‘zılar muḥtelif ⁴u’l-eşvāt bir ḥayvāndur. Andan gūnā-gūn şavt ile sadā ider dimişler. ⁵Bi-eyyi vechin kân ol ‘illet ḥafīf oldığı şüretde ḥublānuñ ṭabī‘atları ⁶ekşi ve dil buran ve acı şeyler arzū ider. Ba‘zī kibāruñ taṣrīḥleri ⁷üzere ol mu‘tāde muḥālīf müctemi‘olan hılt-ı redī mirre’-i sevdā ⁸olursa ‘alīlenūñ ṭabī‘atı kömür ve toprak iştīyāk ider. Eger hılt ⁹hāmīz ise ḳoḳmuş şeyler iştīyāk ider. Şahnāt gibi ve eger yumurda ¹⁰şārısı gibi mirre’-i şafrā olursa ġayr-ı ma‘rūf olan muḥālīf şeyler ¹¹arzū ider ve ol marāz ricāle daḥı ‘ārız olur ancak ol şüretde ¹²muṭlaḳ fesādū’ş-şehve dirler. Ancak bizim maḳşūdumuz ḥublāya ‘ārız ¹³oldığı şüretde mu‘ālecesini beyāndur. **El-‘ilāc** ‘İlet-i mezkūrenūñ ¹⁴tedbīrinde şarāb-ı meybe-i sâzicenūñ nef‘ī ‘azim olmak üzere dur. ¹⁵**Şıfatı** Kifāyet miḳdārı ekşi ayvanuñ içleri ayıtlandıḳdan soñra ¹⁶mengenede şıḳub suyunu alalar ve nār-ı ḥafīf ile şülüşü gidince ¹⁷ḳaynadub köpüğü alındıḳdan soñra nıṣfı miḳdārı sükker ile revāk ¹⁸şerbet ideler bir miḳdār misk-i ḥālīş daḥı zam olunsa mümessek ¹⁹olur. Alma şarābı daḥı anuñ gibi ṭabḥ olunur. İkişi mümtezicen tedbīr ²⁰olunsa daḥı enfā‘ olur Mesīḥī tüffāḥ fethi ta‘bīr eylediği esnāf-ı ²¹tüffāḥdan ol diyārda leṭāfet ile şöhret-şi‘ar olan şınıfı ²²olmak gerek. İstanbul’a nisbet misket alması zebān-zed oldığı gibi ²³lakin etıbbā eşribe faşında şarāb-ı tüffāḥ İstanbul’da Demer alması ²⁴ta‘bīr olunan ekşi almadan tedbīr olunmağı tercīḥ itmişlerdur ve ayva ²⁵ile ma‘an terkīblerinde ya‘nī ikisinūñ müctemi‘an şarāblarını pişürmekden

DK-[65a]

Şahnât kılçıksız balık etini tuz ile perverde idüb kurudurlar imiş Hâcî Paşa merhûmuñ takrîri üzere semiz balığı toğrayub tuzlarlar ve üç gün hâli üzerine terk iderler. Ba'dehu bir zarfa qorlar ve dahı tuz zâm idüb döğerler tamâm hal olundukda kılçığını çıkarub hıfz iderler. (üst-üst)

[65B]

¹ba'zî eṭṭibbâ ikisini dahı berâber ve ba'zîları tanşîf üzerine ve ²ba'zîları şülüş-i şülüşân ahz iderler. Bi-eyyi vechin kân sükker cümleñüñ ³nısfı oldukda 'ameli âsân olur. Her bir nüshada bir mîkdâr gül şuyu ⁴mezc olunmak dahı enfa'dur ve akrâş-ı 'ud dahı fesâd-ı şehveti dâfî ⁵olan edviyedendur şıfatı gül kurusu altı dirhem 'ud ve sünbül-i ṭîb ve ⁶maştaki ve selîha ve fukkâhu'l-adhîr ve dârcînî ve afsantîn ⁷her birinden ikişer dirhem cümlesi ahz ve saḥk olunub alma şarâbıyla ⁸kurşlar düzüle 'ale'r-rîk birer dirhemi kemmün-i Kirmânî maṭbûhı ile ⁹virilur. Gıdâları pilic ve oğlaḳ eti olub nâr şuyu ve qoruk ¹⁰şuyu ve na'nâ ile perverde olmuş ola ve ḥâşş undan yapılmış ¹¹ve tamâm pişmiş etmek yapalar. Lakin imtilâdan ve ziyâde yağlı şeylerden ¹²şakınalar. Fâkihe kısmından ayva ve alma ve emrûd ve ağac kıvunu ve ¹³buḳûldan hindibâ ve mârûl ola. Bu tedbîrler ḡaṣeyâna dahı nâfî adur ¹⁴ve suḳût-ı şehvetde şoğan ve ḥardal ve anlaruñ mişillü hırrîf şeyler ¹⁵isti'mâl itdüreler ki fem-i mi'delerinde olan ḥılt-ı redîyi taḳṭî ¹⁶itmekle iştiḥâyı getüre ve fesâd-ı şehvete mübtelâ olanlardan kil ¹⁷ve toprak yemege ârzü idenlere neşâ ve bâkilâ ve noḥûd ve buḡday ve bādâm ¹⁸bunlardan herḳankısı olursa ḳavrulmuşunu vireler. Eger penîr ¹⁹iştiḥâ iderler ise ki ekşeriya suḳût-ı şehvete mübtelâ olanlar anı ²⁰iştiḥâ iderler. Eski ve hırrif olanı virmeyub taze penîri âteş ²¹üzerinde kebâb edub vireler. Eger hazımlarında noḳşân olsa ²²bu sefûf virile şıfatı kemmün-i Kirmânî ve kerâviyâ ve kerefis toḥmu her birinden ²³üçer dirhem nânḥâh ve günlük birer dirhem na'nâ -i yâbis ve muḳaşşer simsim ²⁴her birinden ikişer dirhem dârcîni beş dirhem cümlesi daḳḳ olundukdan ²⁵soñra birebiri şeker ile sefûf idüb ikişer mişḳâl isti'mâl itdüreler.

[66A]

¹Eger noḳşân-ı şehvet ḥarâretten neş'et itmiş olursa lüffân nârı ²ve ayva ve alma isti'mâl itdüreler ve mi'delerine yaban üzümü çiçeği ile ³râziyâne toḥmu saḥk idüb sirke ile zımâd ideler veca'nı teskîn ⁴ider ve ḥublâdan şehveti sâḳıta olanlaruñ tedbîrinde lâyıḳ olan ⁵oldur ki anlara at'ime ve eşribeden envâ'-ı keşîre 'arz eyleyeler ta ki ol ⁶sâḳıtu's-şehve olanlar ḥâtırları arzû itdigini ḥaber vermekle ⁷ḥazâḳati olanlar dahı anlaruñ me'mûllerine ṭıbben münâsib

ğidālar ve devālar ⁸tedbīr ideler ve ğaṣeyāna mübtelā olub mi‘desi bulananlara bu terkīb ⁹ğāyet nāfi‘dur. **Şıfatı** Ekşi nār ‘uşāresi ve na‘nā‘ ‘uşāresi ¹⁰ve sükker ‘ale’s-seviyye aḥz ve nār-ı ḥafīf ile aheste ṭabḥ ideler. Sekbinecin ¹¹kıvāmına geldikde indürüb hıfz ideler. ‘Ale’r-rīk isti‘māl mi‘deye ¹²kuvvet verub ğaṣeyānı def‘ider. Kezālik ekşi nār şuyu üç cüz’ ¹³na‘nā‘ ‘uşāresi bir cüz sükker cümleñ nısfı miqdārı aḥz ve nerm ¹⁴āteşde revāk şerbet olunub ‘ale’r-rīk isti‘māl oluna. Eger gebe ¹⁵olan ḥātūnların ğaṣeyān ve veca‘-i fū‘adları kavī olsa durak ¹⁶otını kaynadub şuyını bal ile ve bir miqdār tuz ile içüreler. ¹⁷Rıfkla kuşdurub mādde’-i müziyyeyi ihṛac ider. ‘Aṣā’r-rā’i ¹⁸didikleri ot ile ma‘ān kaynadub minvāl-i muḥarrer üzere içürseler ¹⁹daḥı nāfi‘ olur. Zerāvend-i ṭavīl kökünü daḥı tecvīz itmişler. Qable’t-ṭa‘ām ²⁰ve yā ba‘de’t-ṭa‘ām birer miqdār isti‘māl olunur. Lakin anuñ virilmesi re’y-i ²¹ṭabībe muḥtācdur. Kaçan şitā faşlı olub yāḥūd kuşmağa mu‘tād ²²olmadıkları ecilden kuşdurmak mümkün olmasa müleyyin-i ḥafīf ile ²³tenkiyye sa’y olunmak lāzımdur. Ez-cümle sürme gülbeşeker ki ana ²⁴cülencebīn verdī itlāk olunur. Anuñ şuyu ile mi‘desi ıslāḥ ²⁵oluna. Koruk rubbınuñ ve ‘aselī ve sükkeri olan şarābınuñ herkañkısı

DK-[66a]

‘Ale’s-seviyye aḥz olundukda sükker ‘uşārelerin nısfı olub kâi‘deye muṭābık olur. (7-8)

[66B]

¹münāsib ise menfa‘at-ı ceyyidesi olub cenīne daḥı muvāfık olur ²ve ḥavāmile ba‘de’t-ṭa‘ām kuşmak ‘arız olduḡda men‘ ve def‘i için ³ṭa‘āmdan soñra ‘itriyyat ve kabzı olan şeyler isti‘māl itdüreler. ⁴Meşelā kemālin bulmuş ayvaya bir dirhem yāḥūd bir mişkāl ‘ud-ı hindīyi ⁵hurde idüb etrafından şaplıyalar. Ba‘dehu ḥamīrlayub küllī āteşde ⁶pişüreler. Tamām pişüdkden soñra çıkarub ba‘de’t-ṭa‘ām nısf ⁷miqdārını virüb nısfını ṭa‘ām-ı āḥer ‘aḳabinde vireler ve bir def‘a ⁸ile kanā‘at itmeyub mirāren pişürüb isti‘mālne müdāvemet itdüreler ⁹ve mi‘delerine dāfi‘-i kay’ olan zımādlar urıla ve ayaklarını bütün ¹⁰bedenlerini aheste ğamz ve delk eylemek daḥı nāfi‘dur ve na‘nā‘ yaprağını ¹¹nār ḥabbı ile ağızlarında tutmak ya‘ni aheste çineyub yutmak kay’ların ¹²def‘ider. Şeyḥ-i Re’īs kil-i ermenī daḥı kay’ ve ğaṣeyānlarını def‘ olan ¹³eşyādandur dimişdur ve mi‘delerinde olan rīḥ ve veca‘uñ ‘ilācında ¹⁴efāviye’-i laṭīfe ve edviye’-i ḳalbiyeden terkīb olunmuş cuvārişnāt ¹⁵virilür. Tiryāk-ı ekber ve meşrūdiṭūs devā’i’l-misk ve müferriḥ-i ¹⁶yāḳūti ve kırmız ve anların emsālī edviye’-i şerifenüñ ‘illet-i mezkūrede ve ¹⁷muḥāfaẓa’-i cenīnde bi’t-tecribe menfa‘atleri sābitedur ancak bi-ḥaseb ¹⁸i’l-emzice ihtiyār olunur. Ve edviye’-i ḳalbiyye bi’l-münāsebe müfreden daḥı ¹⁹virilür. **Şan‘atı** Cuvārişnat ki

Şeyh-i Re'îs'ün muhtârıdır sirkede ıslanub ²⁰ba' dehu kurumış kemmün-i Kirmânî ve günlük ve sa'ter-i fârisi her birinden ²¹bir cüz cünd-i bîdester şülüş cüz' yâni sâ'ir eczânun her birinden ²²ne miqdâr ahz olunursa ol bir miqdârın üç bölükde bir bölüğü ²³cümlesi ahz ve sahk olunub kâ'ide üzerine ma'cûn yâhûd bire biri ²⁴sükker ile sefûf idüb ahşam ve şabâh nısf mişkâlden bir mişkâle degin ²⁵vireler. Mürekkebât-ı *Mā Lā Yes'a'da*⁷⁶ bu sefûf havâmile nâfi' olub shevât-ı

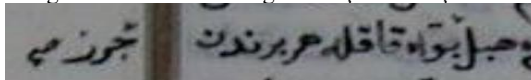
[67A]

¹reddiyelerini izâle ve riyâh-ı gâlize-i bârideyi tãrd ider dimişler. ²Ba' z etibbâ buna cuvârişü'l-simsim tesmiye itmişler. **Şıfatı** Simsim-i muqaşşer, ³kemmün-i Kirmânî, zencebîl her birinden onar dirhem fûlfûl ve dâr-ı fûlfûl ⁴her birinden beşer dirhem, dârçini iki dirhem, cevz-i bevva⁷⁷, kâkule her birinden ⁵üçer dirhem sükker-i taberzed yüz otuz dirhem cümlesi dakç ve sahk olunub ⁶elendikden soñra bir kâi' de ma'cûn idüb hıfz ideler miqdâr-ı ⁷isti'mâli iki dirhemden iki mişkâle degindür ve cuvârişin-i lü'lü ⁸dağı hublânun cemî' a'râzına nâfi'dur ahşam ve şabâh birer mişkâl ⁹isti'mâl olunur bu nüsha dağı Şeyh-i Re'îs'ün muhtârıdır. **Ahlâtı** ¹⁰delinmemiş incü bir dirhem 'âkırkarhâ bir dirhem zencebîl ve maştaki ¹¹her birinden dörder dirhem zurunbâd, derûnec, kerefis tohumı, kâkulle, cevz-i ¹²bevva, besbâse, kırfe her birinden ikişer dirhem behmen-i ahmer behmen-i ebyaz ¹³fûlfûl, dâr-ı fûlfûl her birinden üçer dirhem dârçinî beş dirhem sükker-i ¹⁴Süleymânî ki bir nev' şekerdur cümle eczâ miqdârı kavânîn-i meşhûre üzere ¹⁵ma'cûn olunub hıfz olunur gâyet laţîf terkîbdur. Hublânun mi'delerinün ¹⁶ve rahmlerinün hâlini ıslâha mü'eddi olur. 'Ale'l-huşuş anların ¹⁷mi'deleri takviyesine takayyüd olunmak emr-i ehemdür. Mi'delerine kuvvet ¹⁸virub hazımlarına i'ânet iden terâkib olunmuş yakılar urulub ¹⁹edviye'-i kâbızâ'-i müsaḥḥine ve muratḥibadan terkib olunmuş yakılar urulub ²⁰bu terkib zımâd olunmakda sehlül-me'ḥazdur. **Şan'atı** sünbül ve gül ve ²¹afsentin ve maştaki bunlar 'ale's-seviyye ahz ve sahk olunub kifâyet ²²miqdârı bal mûmu ve sünbül yağı ile merhem gibi mezc idüb mi'desi ²³üzerine zımâd ideler yigirmi dört sâ'atde bir tecdîd oluna

⁷⁶ Bu eserin tam adı *Mā-Lā Yes'a'u't-Tabībe Cehlehu* dur, İbn Kütbi (ö. 1354) tarafından, İbnü'l-Baytar'ın *el-Müfredât* olarak bilinen eserinin özetlenmesi ve yeniden yazılması suretiyle oluşturulmuş ve Osmanlı döneminde hekimbaşlıların eğitim amaçlı okuttukları eserler arasında yer almıştır. Bu kitabın Hasan b. Abdurrahman tarafından yapılan tercümesinin Türkçe çeviriyazısı yapılarak yayımlanmıştır (Hasan b. Abdurrahman [ö. 1592-93'ten sonra], (2024). http://ekitap.yek.gov.tr/urun/tercume-i-ma-la-yesa%E2%80%98u%E2%80%99t-tabibe-cehluhu_809.aspx?CatId=269).

⁷⁷ Metnin orijinalinde "hîl-i bevva" olarak geçmektedir. Ancak bu terimin üzerinde "v" işareti olup hizasındaki derkenar notunda "cevz" yazıldığı görülmüştür. Bu durum metin içinde yanlışlıkla "hîl" olarak yazılan kelimelerin düzeltilmiş halinin doğrusunun "cevz" olduğunu düşündürmüştü ve bu nedenle çeviriyazıda "hîl"

yerine "cevz" kullanılmıştır.

²⁴ve bu zımād daḥı mi‘denüñ veca‘ ve nefḥasını def‘ idüb ²⁵sākıta olan iştihāsını i‘āde ider. Şeyḥ-i Re‘īs’üñ muḥtārıdur.

[67B]

¹Şan‘atı Bir kac dane ayvayı toğrayalar ve edviyeden kunneb ve kaşab ²ü‘z-zerire ve sünbül-i hindî ve kerefis toḥmı ve rāziyāne toḥmı ve anīsōn ‘ale³s-seviyye aḥz ve saḥk olunub ḥall-i ḥamrda ṭabḥ ideler sirkesi tamām maḥv ⁴olduḡdan soñra tekrār saḥk idüb merhem gibi olduḡda bir beze ⁵yayub mi‘de üzerine zımād ideler. Ma‘lüm ola ki veca‘-ı fem-i mi‘deyi ⁶dāfi‘ olan mu‘ālecāt ḥafaḡānlarını daḥı dāfi‘ olduḡı mukarrerdur ⁷eger ḥublāya ḥayz görmek vāḡı‘ olsa ol ḥuṣūşda ihmāl lāyık ⁸degildür. Zīrā suḡūta mü‘eddī olur. Evvelā kurş-ı kāh-rübā vireler nüshası ⁹budur. Kehribā ve büssed ve mürvārīd-i nā-sufte ve semiz otı toḥmı her birinden ¹⁰beş dirhem yanmış geyik boynuzu ve keşira ve zāmḡ-ı ‘arabī her birinden ¹¹üçer dirhem kavrulmuş kuru kişnic ve beyāz ve siyāḥ ḥaṣḥāş toḥmları ¹²her birinden altışar dirhem yanmış kātır boncuḡı bezr-i benc her birinden ¹³ikişer dirhem cümlesi aḥz ve saḥk olunub siñirli yaprak şuyu ile ¹⁴kurşlar düzeler. Miḡdār-ı isti‘māli birer mişḡāldur ve ḥublāya ḡabz-ı ¹⁵furzece getürdeler. Bu terkīb ḡatı‘-ı hayzdur. İsmid ve cülnār ve yeşb ve ¹⁶tenkār ve māzī ve ḡuşār ve kendir ve aḡāḡiyā ‘ale’s-seviyye aḥz ve saḥk olunub ¹⁷mersin yapraḡı suyuyla ḥamīr olunur. Bu terkīb daḥı ḥublānuñ ḡayzını ¹⁸ḡat‘da mücerrebdür. Şan‘atı Bal mūmu on dirhem tere toḥmı ve na‘na‘ toḥmı ¹⁹her birinden birer dirhem rāziyāne toḥmı iki dirhem bunlar yüz otuz dirhem ²⁰müşelleşde nişfi ḡalınca ṭabḥ olunub ba‘de’t-taṣfiye ol şuya iki ²¹dirhem anzerūt ve bir dirhem ḡuzaż ve dört mişḡāl şıḡır ic yaḡı ²²ve dört mişḡāl bal daḥı zām idüb tekrar bir miḡdār ṭabḥ ile mezc ²³ideler ve her gün ‘ale’r-rīḡ iki mişḡāl içürelere. Üzerine bir şey‘ ²⁴yidirmeyüb ṭa‘āminı üç sā‘at te’ḡīr ideler. Müdāvemet ile nef‘i ²⁵müşāhede olunur. Şeyḥ-i Re‘īs tayyib olmayan ḡavābızāt ṭabḥ olunub

[68A]

¹ḥublāyı ābzene ḡoya dimişler. Meşelā mercimek ve nār ḡabuḡı ve cülnār ²ve mirazı ve belūt ve anlaruñ mişillü ḡavābız ṭabḥ ideler ve ḥublāyı ³beline deḡin içine oturdalar. Iscaḡlıḡı mu‘tedil ola ve ḡasıḡlarına ⁴bu terkīb zımād olunmaḡ daḥı ḡatı‘dur. Şan‘atı Maraḡı cülnār nār ḡabuḡı ⁵bunlardan birer miḡdār aḥz ve saḥk olunub kuru incir ile daḡḡ ⁶ve mezc olunmaḡla zımād olunur daḥı zīyāde devāya ihtiyāc bulunursa ⁷ḡābs-ı dem-i ṭamş olan edviyenüñ ḡavīsini vireler. Eger ḡāmluñ bir ⁸‘uzvundan inficār-ı dem ḡādiş olsa anuñ daḥı ḡabsine sa‘y ⁹ideler. Eger cerāḡatden vāḡı‘ olursa bu terkīb ḡan ṭutmaḡda ¹⁰ḡāyet müfiddür. Şan‘atı Günlük bir

dirhem şabr yarım dirhem gül ¹¹varaķı ve nār çiçeđi her birinden ikişer dirhem iki kardaş kanı ve anzerūt ¹²her birinden birer mişkāl cümlesi aħz ve saħķ olunub yumurda ađı ile kan ¹³gelen mevzi'e urub üzerine bađlıyalar gāh olur ħublānuñ ellerinde ¹⁴ve ayaklarında teheyyüc 'arız olub şişer 'ilācı sirke ile tīn, ķimūliyā ¹⁵yāħūd sirke ile gül yađı süreler. **Āħer** Ĥavlānı lāhana şuyı ile ¹⁶yāħūd đuraķ otunı sirke ile sürmek dađı 'ilācdur. **Āħer** Ĥavlān ¹⁷üzerlik toħmunı şabr karanfil bunlar it üzümi yāħūd mārūl şuyı ile ¹⁸tılā oluna.

Faşl-ı şānī sıkıķ vāķi' olan ĥātūnların tedbīrleri ¹⁹beyānındadır. Şeyħ-i Re'īs nisvāna suķūtđan 'arız olan veca' ²⁰vilādetden 'arız olan elemden ziyādedur. Zīrā sıkıķ emr-i ġayr-ı ²¹ṭabī'i olmağla elem ve ıztırābı ziyāde olur dimişler. Ba'zīsında ²²suķūtđan nāşı nezf-i dem 'arız olub keşret-i cereyānından ol ²³ĥātūnuñ kuvveti sākıķta olur ve ba'zīsında ihtibās-ı dem vāķi' ²⁴olub ĥümmeyāta ve evrām-ı şa'beye mü'eddī olur ve ba'zīsında envā'-i ²⁵ilel 'arız olub mizāclarını 'itidāl ṭabī'īsine getürmek hayli

[68B]

¹müşkil olur. Ez-cümle ba'de's-sıkıķ rahımleri tekrār 'ulūķ ķabūl idüb ²ḥaml taḥşīli 'asīr olmağla bi-ḥasebi'l-müdāvāt tekrār gebe olub veled ³vücūda getürdükleri tevfiķ-i rabbānīdur. Tenāsül ṭalibi olanlara lāyık ⁴olan ķable'l-bulūğ suķūt icab iden aħvālden şāķınmaķ lāzımdur. ⁵Suķūtuñ esbāb-ı 'adidesinden çođu nisvānuñ dağı ma'lūmlarıdur ⁶meger ba'z esbāb-ı ḥafıyye ola onların dağı ekşeri muķaddemā taḥrīr ve beyān ⁷olındı. Ebuķrāt *Fuşul*'undan maķāle'-i ḥāmisde nisvāndan mu'tedil ⁸u'l-mizāc olan bir ĥātūn gebe olub ikinci yāħūd üçüncü ayda düşürse ⁹esbāb-ı zāhireden bir sebep bulunmadığı şüretde anuñ 'illeti rahminde ¹⁰nuķre ta'bīr olunan efvāh-ı 'urūķ ve şerāyīn maḥallerinde ruṭubet-i balġamiye müctemi'a ¹¹olmađla şıyrıncık olduğı cihetden cenīnün zabt ve ḥıfzına ķādir ¹²olmadıđıdır dimiş ve i'tidāl nişānelerinden memelerin i'tidālīne ziyāde ¹³i'tibār idüb bir ĥātūnuñ memeleri şıgar ve kiberde ve līnet ve şalābetde ¹⁴mu'tedil olsa ol ĥātūn şaḥīḥü'l-mizāc ve selīmü'l-ķuvā olub rahmi ¹⁵ruṭubet-i mezkūreden 'arī olduğı şüretde sıkıķđan müberrā olur. ¹⁶Ammā kaçan gebe iken memelerinün birisi apansuzın zebūnlayub ¹⁷küçülse cenīni düşürür. Eger tev'em ise birini düşürür ve sađ ¹⁸memesi zāmir olursa rahmuñ şāđında bulunanı şol memesi olursa ¹⁹şolunda bulunanı düşürür eger memeleri arıķlamayub i'tidāl-i ṭabī'īsinden ²⁰ziyāde şalābet ḥāşıl itse ekşer emrde düşürmez. Ammā memelerinde ²¹ve gözlerinde ve yan başlarında ve dizlerinde veca'-ı şedīd zuhūr ider ²²dimişler. Taķrīrlerinün tefsīr ve beyānı et-tekrāru ḥasenun fehvasınca mükerreren ²³zıkr olunduğı üzere müddet-i ḥamliñ evāḥirinde ṭabī'at-ı dem-i ḥayzdan bir miķdarını ²⁴ifrāz eyleyüb memelere işāl ider ki süd iḥzārına muteheyyi' ola ve eger ²⁵ġıda'-ı cenīne imdād iķtizā iderse süde mübeddel olmadın tekrār

DK-[68b]

İkiz bulunan cenînlerin biri erkek ve biri dişi olduğu üzere kâ'ide'-i tıb üzere erkek sağında ve dişi şolunda tekevvün eylediği zıkr olunmuş idi. (17-20)

[69A]

¹aşagi tarafa dönüb rahme cārī ola. Pes memelerün arıkladığını kanuñ ²noğşānından neş'et ider. kaçan kanda noğşān bulunsa cenîn gıdā ³bulamayub sākıt olur. Ammā memeler arıklamayub şalābet 'urūzı ile ⁴katılanduğı hūblānuñ kanı çok olduğına delālet ider ki tabī'atı ⁵anı ba'z mefāşile ve mi'deye ve memelere ve dimāğa def' itmekle cenîn ⁶āfātdan sālīm olur. Anuñçün memeler katılanur ve ağırır ve gözlerinde ve yan ⁷başlarında ve dizlerinde veca' hāşıl olur. Eger tabī'at ol kanı a'zā'-i ⁸mezķūreye def' idemeyüb rahmde mahşūr kalsa verem-i hārre irāş ⁹idüb cenīni ihlāk yāhūd isķāt ider. el-hāşıl sıkıť vāķi' ¹⁰olan hātūnların tedbīrlerine sa'y olunub mizāclarınıñ ve rahmleriniñ ¹¹ıslāhına taķayyūd ideler. Ma'lūm ola ki nisvāndan ba'zısı suķūta ¹²mūbtelā olub her bār cenîn hāşıl itdikce müddet-i haml tamāmından ¹³evvel düşürür. Ba'zısı i'tiyādsız düşürür. Kimi şühūr-ı evvelde ¹⁴ya'nī evvelki ve ikinci ve üçüncü aylarda ve kimi şühūr-ı mutavassıtada dördüncide ¹⁵ve beşincide ve altıncıda düşürür ve ba'zısı altıncı aydan soñra ¹⁶düşürür dirler. Lakin altıncı aydan soñra sıkıť ta'bīri a'zāsında ¹⁷noğşān bulunmağa yāhūd ölü toğmağa mevkūf olur. Yoksa ol ¹⁸müddetde sağ vücūda gelen veled şahīh'ül-a'zā olduğu şūretde ¹⁹müddet-i vilādet-i tabī'ye muvāfık bulunmağla sıkıť olmuş olmaz. ²⁰Hattā vücūda gelen tıfluñ mu'ammer olmasının imkānı dağı muķaddemā ²¹zıkr olnumuş idi. Ammā etıbbā evkāt-ı suķūtı ol üç müddetde tahrīr ²²eyleyüb her biriniñ i'letini dağı beyān itmişlerdur. Evvelki üç ayda ²³ekşeriyā rahmlerine riyāh tasallutundan düşürürler. Ortancı üçde ²⁴ruṭūbet galebesinden ahirinci üçde mizāc-ı hūblāda bürüdet ²⁵galebesinden suķūt vāķi' olur dirler. Rahmde riyāh-ı gālīze

[69B]

¹bulundığınıñ 'alāmeti kasıkları şişmek ve dā'imā gerilmek ve atī'me'-i ²mūbahhareden mūte'ezzī olduklarıdur. Pes riyāh-ı gālīzeden nāşī sıkıť ³vāķi' olan hātūna cuvārişin-i lū'lū isti'māl itdürüb muḥallil-i riyāh ⁴olan devālara müdāvet itdüreler. Tekrār hāml olduğda sıkıť ⁵selāmet bula. Cuvārişin-i lū'lū muķaddem tahrīr olundu. Ma'cūn-ı ⁶Deḫmerīşā dağı dirler. Ma'nāsı Şeyḫ Dāvud takrīri üzere hayz ve bevli ⁷ve anların mişillü fażalātı akıdııcı demek imiş.

Ba'zıları ma'cün ⁸u'l-ihtilâf ma'nâsınadur dimişler. İhtilâf mi'denüñ sū'-i mizâc-ı ⁹raṭbından 'arız olan ishâle dirler. Ana nâfi'olduğıçün dahmersâ ¹⁰dinilmiş olur. Kanḳı ma'nâya olursa olsun rahmiñ bürüdet ve ¹¹riyâhına nâfi'dur. Ba'de's-sukûṭ ve hîn-i ḥamlıda isti'mâl olunur. **Ahlâṭı** ¹²Üzerlik toḥmı yigirmi dirhem günlük üç dirhem râvend zerâvend-ı ṭavîl müdahrec ¹³her birinden ikişer dirhem zurunbâd durunc birer dirhem maṣṭaki ¹⁴ḥabbü'l-belesân za'ferân iklîlül-melik her birinden şülüşan dirhem efyün ¹⁵zencebîl kuşt selîḥa her birinden birer mişkâl karanfil bir dirhem ḥarbak-ı ¹⁶ebyaz, gül kurusu, çörek otı birer dirhem ṭopalaḳ üç dirhem şabr ¹⁷fülful birer dirhem. Eczâ'-i mezkûre cem' ve saḥḳ olunub kâ'ide'-i muḳannane ¹⁸üzere üç ağırı 'asel ile ma'cün olur. Miḳdâr-ı isti'mâli birer mişkâldur. ¹⁹Kasıḳları ḥırvag yağı ile yağlamak daḥı nâfi'dur. Rahminde riyaḥ-ı keşîre ²⁰olmağla sıkta mübtelâ olan ḥâtûnlar cünd-i bîdesteri zeyt ²¹yağı ile furzece ideler. Bu terkîb daḥı her vechle nâfi'dur. Ekl olunmak ²²ve furzece kılınmağla fa'idesi görilür. **Ahlâṭı** Belesân yağı bir dirhem ²³tiryâḳ-ı fârûḳ bir bucuḳ dirhem câvşîr köki bir dirhem zurunbâd ve durunc ²⁴ikişer dirhem cünd-i bîdester bir mişkâl kuru olan edviye saḥḳ olunub ²⁵tiryâḳ daḥı dühn-i belesân ile ḥall olunur. Ba'dehu cümlesi cem' olunub

DK-[69b]

Şeyḥ Dâvud'un nüshâsı bu terkîbe muğâyirdur sâ'ir ma'âcînde daḥı ihtilâf-ı muḳarrer. Ancak i'tibâra sezâ olan nüsha'-ı ma'hûdenüñ mü'ellifi ve meştûr bulunan kitâbuñ şihḥatidur. Anıñçün Şeyḥ-i Re'îs'ün nüshâsı ihtiyâr olundu. (13-17)

[70A]

¹yarımşar dirhem isti'mâl olunur. Beş gün isti'mâli kâfidur didiler ²ol eşnâda ol terkîbuñ bir miḳdâr yûñ ile furzece daḥı kılınur ³ammâ düşüd düşüren ḥâtûnlaruñ mu'zam tedbîrleri rahmlerinden ⁴cereyân iden kan ḥuşûşıdır. Eger muḳtezâ-i ṭabî'îsinden ziyâde ⁵cereyân iderse ḥabs eylemek ve eger muḥtebis olursa cereyânına sa'y ⁶eylemek lâzımdur. Cereyân iktizâ eyledikde ḥayzı müdrir olan edviyeden ⁷münâsibini vireler. Mu'aṭṭis olan devâlar daḥı ol ḥuşûşda nâfi'dur ve ⁸nebâtâtdan yüzerlik ve ḥardal ve muḳl ve mürr-i şâfi her kanḳısı mümkün ⁹ü'l-ḥuşûl ise muḳaddemâ ta'yîn olundığı üzere kam' didikleri âlet ¹⁰ile tebhîr oluna. At tırnağınuñ daḥı nef'-i 'azîmi olmak üzeredür. ¹¹Şeyḥ-i Re'îs'ün muḳl-ı ezrak ve zûferâ ve üzerlik ve terementîn ve sa'ter ¹²ve ḥardal-ı ebyaz ta'yîn eylediği müfreden ve mecmû'ân nef'lerini beyândur. ¹³Eger ol ḥâtûna mu'âlece'-i mezkûre nef' viremez ise şâfen ṭamarından ¹⁴kan alalar. Eger maḥmûme olursa arpa suyuyla tedbîr ideler ki ḥayz ¹⁵ḥabs eylemez. Tatlı nâr suyu daḥı nâfi'dur. Ekseriyâ ḥummâları ihtibâs-ı demden ¹⁶olmağla şâfenden kan almak

kifāyet ider. Eger qarınları şişerse ma‘cūn-ı ¹⁷Dehmersā vireler. Gülgülānc terkibi dahı nāfi‘dür. Eger rahımlerinde veca‘ ¹⁸‘arız olursa benefşe yağı ile furzece idüb iktizā iderse ¹⁹münāsib devālar tabhı idüb ol hātūnı beline degin ısaķ ābzene ²⁰koyalar. Nufesānuñ mu‘āleceleri dahı bu günedür.

Faşl-ı şelāse vilādetūñ ²¹‘usretine sebep olan eşyā ve toğurmağı āsān iden mu‘ālecāt ²²ve kābileye lāzım olan tedbīrāt beyānındadır. Ma‘lūm ola ki vilādetūñ ²³‘usretine sebep hūblānuñ kendisinde yāhūd cenīnde ya rahımda ²⁴ya meşīmede ya vilādetiñ vaķt-i tabī‘īsinde ya kābilenūñ ‘amel-i nā maṭbū‘ında ²⁵olub gāh anlaruñ ğayrī esbābdan dahı neş‘et ider. Pes ‘usretiñ

[70B]

¹sebebi hūblāda oldığı za‘īfū‘l-mizāc bulunduğıdır ki muḳaddema ıskāta ²mū‘eddi olmayan ba‘zī emraza mübtelā oldığı yāhūd ālām ve şedāyid ³urūzı ile kuvāsına za‘f tāri olmuş ola. Yāhūd ibtidā gebeligi ⁴olmağla ḥaml ve vaż‘a mu‘tāde olmamış ola. Muḥammed bin Zekerıyyā’ Rāzī ⁵on beş yaşından muḳaddem gebe kalan hātūndan qorqulur zīrā rahmi ⁶küçük olmağla elbette vilādetinde ‘usret ve meşekkat muḳarrerdur dimişler. ⁷Yāhūd sinn-i iyāsın müddet-i tavīlesine yakın zamānda gebe olmuş ⁸‘acuz olmağla za‘īf ola. Yāhūd ziyāde semīne olmağla zayyık ⁹u‘l-me‘zim ola. Ya‘nī tıfluñ çıkacağı maḥal tār ola. Yāhūd ziyāde ¹⁰nāzende olmağla veca‘ ve eleme şābire olmayub taḳallüb ve temelmülünden ¹¹nāşi tıfluñ şekl-i tabī‘īsini tağyīr eyleye. Bu şüretlerin cümlesinde ‘usret ¹²muḳarrerdur. Ammā sebep-i ‘usret tıfluñ kendisinde olduğunun vechi ez-cümle ¹³cinsiyyetinde olur ki kız olan cenīnūñ vilādeti erkek olandan ¹⁴‘asır olur. Zīrā erkek kavīyyū‘l-mizāc olmağla çıkmağa hareketi dahı serī‘ ¹⁵olub ziyāde ‘usret virmez. Yāhūd cenīnūñ cüssesinūñ büyüklüğünden ¹⁶yāhūd cüssesi ḥafīf ve şağır olduğından neş‘et ider. Ḥiffeti ¹⁷olmağla inkılāb ve ḥurucı ‘asır olur. Yāhūd ḥilḳati ‘acībe olduğundan ¹⁸olur ki iki başı ola. Yāhūd tev‘em olub mūte‘addid tekevvün itdikleri ¹⁹içün ola. İbroklos (Proklos)⁷⁸ didikleri şahşuñ bir baṭn-ı vahidde beş ‘aded veled ²⁰toğdığını gördüm didiği tev‘em faşlında zıkr olunmuş idi. Şeyḥ-i ²¹Re‘īs bu maḥalde anı tecvīz eylemiş, ol şüretde kābileye lāzım olan ²²ḥāzıḳāne hareket eyleyüb birer birer iḥrācına sa‘y itmekdur. Yāhūd cenīn ²³rahımda li-‘illetin olmuş bulunduğı yāhūd ğāyet za‘īf bulunduğı yāhūd ²⁴şekl-i tabī‘īsı mūteğayyir oldığı içün olur. Şekl-i tabī‘ī ve ğayr-ı tabī‘ī muḳaddemā ²⁵zıkr olunmuş idi. Eşnā’-i vilādetde anı kābile idrāk ider. Bu şüretleruñ

⁷⁸ Metinde "ابرقلس" olarak yazılmıştır.

DK-[70b]

Me'zim meclis vezninde dar yer ma'nâsınadır. Bu maḥalde ferc murād olur. (9-10)

[71A]

¹ba'zîsında 'usretten mā'adā ḥublānuñ mevtinden korkulur. Ammā sebep-i ²'usret rahmde olduğunı beyānı ba'z ḥublānuñ rahmine li-'illetin yubūset ³'arîza olduğudur bi-ḥasebi'l-ḥilkā ya rahmde qarḥalar 'urūzundan nāşî ⁴ağzî tār olduğıçündür. Yāḥūd aşlında retkā olub mevzî' - i ma'hūd ⁵ālet-i sertîz ile açıldığı şürette müstevfā açılmadığı içündür. Yāḥūd ⁶rahmde şikāk ve bevāsîr 'arîz olduğudur ki bunların cümlesinde ⁷'usret muḥarrerdur. Meşîme cihetinden 'usret bulunması ol gışā ⁸galîze olmağla cenîn ḥurūca ḥareket itdikle yırtılmayub ḥurūca ⁹mānî' olduğudur ki kâbile anı tırnağı ile yırtmağa muḥtâc olur gâh ¹⁰cenîn ile ma'an ḥurūc idüb kâbile anı soñra yırtar yāḥūd 'usrete ¹¹sebeb olduğü kable eşnâ' -i ḥurūci'l-veled meşîmesi yırtılmağ ile ḥāvi ¹²olduğı ruṭubat akub gitdiğinden nāşî cenîni müzellek olur ruṭubet ¹³bulunmadığı içündür. Ammā vilâdetiñ vaqt-i ṭabî'isinde olan sebep-i ¹⁴'usret tıfluñ vilâdete sür'atinden neş'et ider ki kuvveti kavîyye olmağla ¹⁵sür'atle ḥurūca ṭalib olduğü ecilden 'usret icāb idüb ¹⁶buṭ'a sebep olur. Gâh olur zamân-ı vilâdet-i ṭabî'iden muḥaddem ¹⁷ḥareket itdüğü içün olur. Esbâb-ı mezkûreden mā'adā ḥublānuñ ¹⁸meşânesinde yāḥūd mi'â' -i müstaḳîmde şiş olduğü yāḥūd ṭabî'atı ¹⁹inkıbâz üzere olmağla bağırsaklarda tıfl-ı yâbis ictimâ'ı ve kûlunc ²⁰ḥudûsı ve maḥ'adda bevāsîr ve şikāk urûzı cümle 'usrete sebebdir ²¹ve esbâb-ı bâdiyeden riyâḥ-ı şimâliyye ve fuşûl-ı bâride bā-ḥuşuş ²²berd-i şedîd daḥı 'usret-i vilâdete sebebdir. Anuñçün bilâd-ı bâride ḥātūnları ²³ḥîn-i vilâdetde 'usret çekerler fuşûl-ı ḥârrede ve bilâd-ı ḥârrede daḥı ²⁴istirḥâ' -ı a'zâ cihetinden 'usret bulunur. 'İtra mā' ile olub revāyiḥ-i ²⁵ṭayyibe istişmāmına müdāvime olan nisvân daḥı ḥîn-i vilâdetde 'usret

DK-[71a]

Retkā Türkce 'aşîlik didikleri 'illetdur ki cimâ' murād olunduğda ferciñ içinde kızlık didikleri perde ya'nî kızlarda şalâbet üzere olmağla kaẓîb her ne kadar kavî olursa anı yırtmayub anı ustura ile yarmağa muḥtâc olur anuñ daḥı envâ'ı vardır. Teşrîḥ-i rahmde yoklayalar. (4-8)

İrḥā ya'nî genişlik cemî' a'zâya 'arîz olduğü içün 'usret-i vilâdete sebep olur. Yoksa yalnız ferc ve rahm müsterḥi olsalar âsânlığa mü'eddî olur idi. Ḥattâ anların istirḥâları içün mute'addid mu'ālece yazılmışdur 'an qarîb zikr olunur. (24-alt)

[71B]

¹çekerler zîrā revāyih-i tayyibeye iştîyākından nāşî rahimleri yukarı ²çekilmekle ‘usrete sebep olur. Ol eşnāda vilādete mu‘în olan rāyiha’-ı ³lezīzeden mā‘adā revāyih-i tayyibe istiṣmāmından men‘ ideler. Şeyh-i Re’îs ⁴esbāb-ı mezkûreyi ta‘dāddan soñra çok kerre ‘usret-i vilādete mü‘eddi ⁵olan esbāb-ı mezkûre ve berd-i şedīd-i mükessif işābeti ḥublānuñ göğsünde ⁶ve akciğerinde olan tamarların inkıṭā‘na sebep olub toğurdukdan ⁷soñra oksürüğe ve kan tükürmeğe ve sille mü‘eddi olur ve gāh ⁸olur ‘usret cihetiyle ‘arız olan temeddüden a‘şāb ve ‘adēlāt ⁹münkaṭı‘a olub kūrāz didikleri teşennüc cinsi ‘urūzına sebep olur ¹⁰ve gāh olur merāk-ı baṭn didikleri ğışānuñ inşikākına mü‘eddi olur ¹¹dimişler. Merāk-ı baṭn mi‘deyi ve cigeri ve bağırsakları ihāta iden ¹²perdeye dirler. ‘Alāmātu’l-‘usr ve’s-suhūlet Eger ḥublānuñ vilādet ağrısı maḥallinde ¹³vāki‘ olan veca‘ öñ tarafında ‘arız olub kısıklarında ve karnında ¹⁴zuhūr iderse tıfluñ vilādeti āsān olur ve eger ard tarafına mā‘il ¹⁵olub şulbunda zuhūr iderse ‘asīr olur. Zîrā cenīnün mevzi‘-i ¹⁶hurūcdan ba‘īd olduğuna delālet ider. El-hāşıl kaçan bir gebe hātūnuñ ¹⁷vaz‘-ı ḥamlı karīb olsa anı her gün yāḥūd gün aşırı ḥammāma koyūb ¹⁸mu‘tedil ḥalvetde mā‘-i fātir ile yuyalar suyu çok döküne ammā çok ¹⁹oturub şıkılmaya ve ba‘de’l-ḥammām kasığı ve ferci benefşe yağı ve bādām ²⁰yağı ve şīrūğan gibi edhān-ı mürḥiye ile temrīḥ oluna ‘Allāme Kāreşī ²¹edhān-ı mızlağa ile kubludan ihtikān olunmak yazdığı her vechle teshīle ²²evfaḳdur ve daḥı benefşe çiçeği ve ḥaṭmi ve ebegümeci toḥmları miḳdār-ı kifāye bir kazğan ²³suda tabḥ olunub ḥammāmda yāḥūd ḥāric-i ḥammāmda ḥublāyı göbegine degin ²⁴içine oturdalar irḥāya i‘ānet idüb āsān-ı vechle toğurmağa ²⁵sebeb olur Şeyh-i Re’îs ābzen ḥāric-i ḥammāmda olmak efḍaldur ve daḥı

[72A]

¹kasığına ve arkasına duraḳ otı ve papadya ve ḥīrī yağları ²temrīḥ oluna dimiş ğidāsını daḥı yağlı ve ḥafīf çorbalara kaşır ideler ³kaçan veca‘-i talḳ zuhūr eylese *Mir’atü’ş-Şifā* şāhibinün şavāb gördiği ⁴üzere ḥublāya bir kāse semiz tavuḳ çorbası içüreler ba‘dehu bir miḳdār ⁵otura andan soñra arkası üzerine yata ba‘dehu bir uğurdan kalḳub ⁶sür‘at ile yürüye ve eger mümkün olursa bir kac ayak nerdübāna çıka ⁷ve yine ine bir kac def‘a tekrār itmekle ol hareketden rahmuñ ⁸ağızı açıla ve kendüsi daḥı ağızını açub tezahhūr-ı şedīd ile teneffüs ⁹eyleye ta ki ziyāde havā cezb itmekle cenīnün hareketine mü‘eddi ola ¹⁰kaçan rahmiñ ağızı açılma bir kürsiye iclās olunub kābile ardından ¹¹kucaklaya ve elini ḥublānuñ fercine götüre ve dühn-i ḥīrī yāḥūd benefşe ¹²ya bādām yağı ile müfettiran yağlıya eger cenīn hurūca sür‘at iderse ¹³kābile eliyle barmaḳlarıyla ḥublānuñ fercini tefṭiḥe sa‘y eyleye ki hurūc-ı ¹⁴cenīne mu‘în ola eger hurūc-ı tevakkūf iderse parmaḳlarını zikr olunan ¹⁵yağların birine baturub ferci cihat-ı

erba‘asına temdîd eyleye tâ ki ¹⁶vüs‘at mümkün ola bu eşnâda kısayını ve belini ve yanlarını edhân-ı ¹⁷mezküre ile temrîhden ğaflet eylemeye ħublâya tezaħhür-i şedîd ile ¹⁸ya‘ni şiddet-i teneffüs ile teneffüs itdüre ve eger ğidâ iktizâ iderse ¹⁹semiz tavuk ile pişmiş çorba vireler ve eger dahı eglenürse kırmızı ²⁰noħūd yāħūd bögrölce şuyı vireler eger veca‘-i talk dahı müştedd ²¹olursa ki cenînün meşîmeyi yırttığına delâlet ider bir dirhem ²²müşk-i tarâmşî‘ bir miqdâr ħulbe ile tabħ idüb şuyını içürelere ²³yāħūd bögrölce tabħ olunmuş şuda iki dirhem ibhil tabħ idüb ‘asel ²⁴ile vireler ki şuyun miqdârı yüz otuz dirhem ola yāħūd nısf ²⁵dirhem ğâliye yāħūd deħmersâ ile müsemmâ olan ma‘cündan yāħūd

DK-[72a]

Talk Arabîdur Türkce oğlan borusı dirler. (3-4)

Şeyh-i Re‘îs kürsîye iclâs rahm açıldıktan soñra lâzımdur hemân ağrı tutunca oturmıyalar dimişler. (10-12)

"*Kāle ft Muhtaşari's-Şihāh ez-zuhāru bi'z-zammi ve'z-zahīru et-teneffus bi-şiddetin yuħālu zaharati'l-mer'e 'inde'l-vilāde ve bābuhu đarabe ve ħata'a*." ⁷⁹ (16-17)

Zahîr zā‘-i mu‘ceme ve ħā‘-i mūhmele iledür. (18)

İshâlden bir maražuñ dahı adıdır. (19)

Erbâbına bir kadeħ ya iki kadeħ şarâb-ı reyħânî virilmek dahı yazılmışdır. (20-21)

[72B]

¹sekbînecden herkanķısı mümkünü'l-ħuşul olursa yarımşar dirhem merāk-ı ²mezkürenün birisi ile verilse nef‘i nümāyân olur cünd-i bîdester ile ³hiltîtden dahı yarımşar dirhem aħz olunub emrāk-ı mezkûre ile ⁴virilmek ğāyetü'l-nef‘dür. *Mir'ātü's-Şifā* şāhibi nakli üzere Muhammed bin Zekerıyyā ⁵sür‘at-i vilâdetde devā‘-i hiltîtden enfa‘ şey’ olmaz dimiş. **Şan‘atı** ⁶Hiltît yarım dirhem kurımış sezâb yaprağı üç dirhem mürr-i şâfî bir dirhem ⁷bunlar saħk olunub ebhul tabħ olunmuş şu ile içürelere cümlesi bir ⁸şerbetdir. Suyun miqdârı kırk dirhem ola eyyam-ı talkda aħşam ⁹ve şabâh mükerreren vireler fenn-i tıbda Şeyh'ün üstâdı olan Ebū Mansūr ¹⁰İbn Ħasan bin Nūħ bir ħublâya tokuzuncu aydan soñra her şabâh ‘ale'r-rîk ¹¹üçer dirhem bādām yağı içürdüm ve yağlı çorbalar virub ağziye-i ğalîzeden ¹²perhîz itdirdüm talk zahmetin çekmedin toğurdı ve tıflı ğāyet neẓāfet ¹³üzre geldi dimiş kırılancık yuvasını şuya bırağub ba‘de't-taşfiye

⁷⁹ "Muhtasarü's-Sihāh'da denilmiştir ki: 'Zuhar', zamme ile okunur ve 'Zahir' şiddetli nefes almaktır. Denilir ki "Kadın doğum sırasında şiddetle nefes aldı", (Arapçadaki) vezni 'đarabe' ve 'kata'a' (gibi)dir." (Muhammed bin Ebi Bekr bin Abdülkadir er-Rāzi, 1995, s. 280).

¹⁴içürmek bi'l-ittifāk havāşşandandır ve ağırtmak daḥı nāfi‘ olmağla gündüs ¹⁵istişmāmı ile ağırdalar ammā eger kuvveti ağırtmağa muhtemele degilse gayrī ¹⁶mu‘āleceye muḳayyed olalar ḥublāyı delikli kürsī üzerine oturdub ¹⁷altından bu buḥūrı tebhīr itmek daḥı müshil-i vilādetdur şan‘atı kına ve mürr ¹⁸ve cünd-i bīdester ‘ale's-seviyye aḥz ve saḥḳ olunub birbirine mezc ve cümlesi ¹⁹ile tebhīr oluna aşlında kuruş olmuş bunursa daḥı a‘lā olur ²⁰ol kuruşları buḥūr ideler ḥimār ve feres tırnakları yāḥūd tuzlanmış ²¹balık gözi buḥūr eylemek daḥı bi'l-ḥāşşa müsehhil-i vilādet olmaḳ üzeredur ²²ba‘z eṭibbānuñ yılan kavı tütütmek vilādeti āsān ider ammā ihtimāldur ²³cenīni ḳatlı ider didiği hezeyān ḳabīlindendir ancak ğarābātadan olmağla ²⁴naḳl olundu ki teshīl-i vilādet ve selāmet-i cenīn müdāvātı eşnāsında ²⁵ol-güne muzaḥrafāta ta‘arruz ‘uḳālāya sezā olmadığı ma‘lūm ola teshīl-i

DK-[72b]

Ebhül hemze'nūñ fethi ve ḥā'nuñ zammı ile ardıc ağacı yemişine dirler hemze'nūñ ve ḥā'nuñ kesreleri daḥı menḳūldur. (6-8)

Ebū Maşşūr Ḥasan bin Nūḥ el- Ḳamerī kibārdan oldığı ṭabaḳātta mestūrdur. (9-10)

[73A]

¹vilādet ve iḥrāc-ı meşīmede ḥıyārşenber ḳabuğundan dört mişḳāl ²saḥḳ idüb içürseler fi'l-ḥāl vücuda gelur dimişler lakin yalnız ³mā'-i ḳarāḥ ile olmayub eşribe'-i müdirre ile içürmek lāzımdur. ⁴Bu ṭabṭḥ ile içürmek enfa‘dur ki zıkr olunur ḥasek, persiyāvşān, ⁵ḥaṭmī kökü, helyūn toḥmı, ebhül, müşk-i ṭarāmsī‘ ‘ale's-seviyye aḥz olunub ⁶miḳdār-ı kifāye şu ile ṭabḥ olunur dārçinī isti‘mālī daḥı vilādet ⁷ve veca‘-ı ṭalkı teshīl ider za‘ferānuñ teshīl-i vilādetde fi'l-i ‘acībi ⁸yazılmışdur İbn Zekerıyyā Rāzī ben bir kac gün ṭalk zahmeti çekmiş ⁹ḥātūna iki dirhemini içürdüm ol sā‘at toğurdı ve soñra daḥı ¹⁰çok tecrube itdim taḥallūf eylemedi dimişler. İçürmekden ḳaṭ‘-ı ¹¹naẓar za‘ferānı saḥḳ idüb şu ile cevz miḳdārı ḥareze taḥşīl ¹²ve ḥublānuñ şol uyluğuna ta‘līḳ itseler bi'l-ḥāşşa vilādeti teshīl ¹³ve meşīmeyi iḥrāc ider. Ba‘z kütüb-i mu‘teberede ol ḥareze on dirhem ¹⁴za‘ferāndan aḥz olunub artık ve eksik olmamak üzere ḳayd olunmuşdur. ¹⁵Teshīl-i vilādetde ḥublā şol elinde bir miḳdār mıḳnāṭis tıtmak ¹⁶daḥı bi'l-ḥāşşa nāfi‘dur dimişler. Kezalik şol uyluğuna bir miḳdār ¹⁷büssed ta‘līḳ olunmak müsehhil olmaḳ üzeredur. İştarek-i Afriḳi ki bir nev‘ ¹⁸ağacuñ zamğıdur ba‘zılar mī‘adur didiler ḥublānuñ şol uyluğuna ¹⁹ta‘līḳ olunsā veca‘ işābet itmez dimişler. Serīrī Kāzerūni'nūñ ²⁰Şerḥ-i Mūcez'de yazdığı ḥubūbdan ḥabb-ı müsehhilü'l-vilādedur ki zıkr ²¹olunur ebhül on dirhem sezāb beş dirhem üzerlik toḥmı dört dirhem ²²ḥıltīt fūvve evşak her birinden üçer dirhem bunlar saḥḳ

olunub nohūd ²³miḳdārı ḥabblar ola vaḳt-i ḥācetde ebhül ve müşk-i ṭarāmişī' ve ²⁴füvve ve bögrülceden herḳanḳısı mümkün olursa anuñ ṭabḥı ile üç ²⁵dirhem vireler eger veca' -ı ṭalḳ dört gün dā'im olursa ḡālib-i ihtimāl

DK-[73a]

Eger vilādet şarblandığı şüretde cenīn ṭarafı ri'āyet olunmadığı için yılan ḳāvı yazmışlar dinilürse yılan ḥikāyesi olur. Zīrā ol ḥuşūşda selāmeti memül olacak ḳāvī devālar tedbīr olunmaḳ daḥı evlādur. (5-8)

[73B]

¹cenīn ölür yāḥūd ölmüş bulunur ol-ḥāletde iḥrācına sa'y ideler. ²Gāhi el ile iḥrāca muḥtāc olur ammā ol ḥuşūşda ibtidā süzāb ³şuyı ve mürr-i şāfi yāḥūd mürr-i ḳurşı içüreler ve ḥiltīt ve cāvşīr ⁴ve mürr 'ale's-seviyye aḥz ve daḳḳ olunub birer mişḳāl vireler şan'atı akrāşü'l ⁵mürr mürr-i şāfi üç dirhem türmüs beş dirhem ḳurı sezāb yaprağı ⁶ve fütīnc ve müşk-i ṭarāmişī' ve füvve ve ḥiltīt ve sekbīnec ve cāvşīr ⁷her birinden ikişer dirhem cümlesi aḥz ve daḳḳ olunub ikişer dirhem ḳurşlar ⁸düzeler vaḳt-i ḥācetde birerini ebhül ṭabḥ olunmuş şu ile vireler ⁹ve buḥūrāt ve ferzücetden ḳaviyyü'l-iḥrāc olanları i'māl ideler bu ¹⁰fetīle daḥı cenīni eger sağ ve eger ölü 'ācilen iḥrāc ider şan'atı mürr-i şāfi ¹¹ḥarbaḳ-ı ebyaz cāvşīr 'ale's-seviyye aḥz ve saḥḳ olunub şıḡır ödi ile ¹²uzunca fetīle yapıla cenīni 'ale'l-fevr iḥrāc ider eger ölmüş bulunub ¹³edviye'-i mezkūre iḥrāc idemez ise bi'z-zarūrī ḳābile elini mezkūr ¹⁴yaḡların biri ile yaḡlayub parmaḳlarının arasına ḡāyet keskin ¹⁵küçük sikkīn vaḳ' eyleye ve elini ḥublānuñ fercine şokub cenīni ¹⁶o sikkīn ile paralaya çıkara ba'dehu ḳanıni kesici devā ve ḳuvvetini zīyāde ¹⁷idici ḡidā ile tedbīre meşḡul olalar cenīnün öldüğü ḥātūnuñ ¹⁸ḳarnında ḥareket hiss itmedüğünden ve daḥı fercinden ruṭubāt-ı rediyye ¹⁹ve bed ḳoḳmuş iriñ gibi şeyler aḳdığından ve daḥı ba'z 'alāyimden bilinur.

²⁰Faşl-ı rābi' nufesānuñ tedbīrleri 'ale'l-ḥuşūş ibtidā' meşīme iḥrācına ²¹taḳayyūd olunmanuñ lüzümü beyānuñdadur. Ḳaçan bir hātūn selāmet ile ²²toḡurub meşīmesi daḥı düşse anı mā' -i fātir ile ḡasl idüb ²³bedenini benefşe yağı ve anuñ mişillü edhān-ı ṭayyibe ile tedhīn ideler ve ḥarāret ve ²⁴bürudet işābetinden muḥāfaḳa eyleyüb uyutmaḡa sa'y ideler bir ayağını ²⁵ol bir ayağınıñ üzerine ḳoyub rāḥat ile uyuya ba'dehu at'ime'-i laṭīfe

DK-[73b]

[74A]

¹ve ārāyih-i tayyibe ve ihbār-ı sārre ile kuvāsınuñ in'āşına ve dem nifāsuñ ²hurūc-ı tabī'isi üzere cereyānına takayyūd eyleyeler ki erkek toğurdukdā ³otuz güne ve kız toğurdukdā kırk güne degin cārī olub ba'zısında ⁴birer ikişer gün tecāvüz ider. Eger vilādetde selāmet bulunmayub tıfl ⁵hayyen yāhūd meyyiten çıkdıkdā soñra meşimenüñ ihrācında 'usret ⁶bulunsa teshīl-i vilādetde zıkr olunan müdāvāt ile tedbīr eyleyeler. ⁷Cenīn meyyiten çıkdıkdā 'ale'l-huşūş a'zāsı kaṭ' olundığı şüretde ⁸meşime munḳalibe olsa ihrācı tedbīrine takayyūd lâzımdur. Eger bir miqdārı ⁹zāhir olub muta'affin olmuş bulunursa anı daḥı tadrīc ile ihrāc ¹⁰idüb bir uğurdan taşra çekmeyeler. Ba'zī cāhil tabībler meşimeyi ¹¹muta'affin gördükde rahm zan iderler imiş beynlerinde fark-ı celī meşime ¹²yufḳa ve tamarları daḥı ince olur. Ba'zī nisvānda ağrının şiddetinden ¹³yāhūd cenīnün mevtinden yāhūd rahmuñ ağzını çevüren siñirün ¹⁴inḥilālinden nāşī rahme çıkmak vāki' olur. 'İlācī evvelā ihtikānlar ¹⁵ile bağırsakları tahliye ve meşāneyi bevlden ḥāliye kıldıkdā soñra ¹⁶hātūnı arḳası üzere yaturalar bir vechle ki başı aşağı ola ¹⁷ba'dehu rahmden ol çıkan cüz'e ısıcaḳ gül yağı dökeler ve rıfḳla ¹⁸içeri def' itdikden soñra bir pârça yünü ısıcaḳ gül yağına yaturub ¹⁹fercinün ağzına ve etrāfına koyalar ve akākiyāyı lıhyetü't-teys ²⁰uşāresinde yāhūd zıkr olunacak eşyā tabḥ olunmuş şuda ²¹ezüb kettān bezi ile üzerine bağlayalar ol eczā bunlardur māzū ²²ve tāze mersin ve cüfte'l-bellūṭa ve topalaḳ ve gül ve sumāk ve varaḳ-ı ²³zeytūn ve cevzü's-serv 'ale's-seviyye aḥz oluna ba'z kudemā gāhı nisvāna ²⁴usr-ı vilādetden şikāḳ-ı rahm 'arız olur. Ammā zamānımızda görölmedi ²⁵ve işitmedik vūḳu'ı mümkün ise daḥı nādir vāki' olur. 'İlācī rahmdede

[74B]

¹'arızā olan ḳarḫalaruñ müdāvātı gibi onuldıcı merhemler ve şular ²ile olur ki ferc için maḥşūşa ālet ile ihtikān ile 'amel ideler. ³Eger vilādetden soñra nufesādan ḳan çok gelmek vāki' olsa suḳūṭ-ı ⁴kuvvetten ḥavf olunur ḥayzı ḳābız olan devālar ile mu'ālece oluna. ⁵Bu şāf seyelān-ı demiñ ḳaṭ'ına nāfi'dur. **Şan'atı** Ḳuşūrū'l-kündür ⁶zamg-ı 'arabī tıyn-i ermenī māzī demü'l aḥaveyn cümlesi 'ale's-seviyye aḥz ⁷ve saḥḳ olunub şāflar düzilur ve bu maṭbūḥla daḥı ābzen olunmak ⁸ḳanı keser. **Şan'atı** Ḳuru mersin yaprağı gül ḳurusu böğürtlen yaprağı ⁹sumāk nār ḳabı māzī ve mürr-i şāfi bunlar ale's-seviye aḥz ve tabḥ olunub ¹⁰bir ābzende hātūnı beline degin içine oturdalar ve daḥı siñirlü ¹¹yapraḳ 'uşāresi ile 'aşā'r-rā'ī 'uşāresini cem' idüb rahme ¹²ihtikān ideler ve ḳasıḳlarına kafūr ve misk ve şandal ve mersin ¹³mişillü tayyibü'r-rāyiḥa olan

eşyâ tılâ ideler eger kanuñ keşret-i cereyânı ¹⁴ile harâret-i kavîyye dahı bulunursa şeker ile iki dânik yâhûd bir dirhemüñ ¹⁵sülûsânı miqdârı bezrû'l-benc içüreler. Yâhûd nâr rubbı ile bir miqdâr ¹⁶efyûn virilmek dahı yazılmışdur akrâşü'l-cülnâr ve akrâşü'l-kehrîbâr ¹⁷ve akrâşü't-tabâşîr dahı nâr şuyı ya qoruk yâhûd rîbâs şuları ¹⁸ile virilmek seyelâna nâfi'dur. **Şan'at-ı kûrşü'l-cülnâr** Gül kûrusı ve cülnâr ve ¹⁹aķâkiyâ her birinden üçer dirhem selîha ve kil-i ermenî ve zâmğ-ı 'arabi her birinden ²⁰dörder dirhem bunlar aĥz ve saĥk olunub ekşi nâr şuyı ile birer mişkâl ²¹kûrşlar düzeler. **Kûrşü'l-kehrîbâ** Kehribâ, büssed, delinmemiş incü, semiz otı ²²toĥmı her birinden beşer dirhem yanmış geyik boynuzı keşîrâ zâmğ-ı 'arabi ²³her birinden üçer dirhem islâh olunmuş kuru kişnic beyâz ĥaşĥâş ²⁴toĥmı ve siyahınuñ toĥmı her birinden altışar dirhem yanmış kaĥır boncuğı ²⁵bezrû'l-benc her birinden ikişer dirhem cümlesi aĥz ve saĥk olunub karnıyarık

DK-[74b]

Kûrş-ı kehrîbâ muķaddemâ ve bu def'a dahı yazılmış bulundı tekrârı şevke ĥaml oluna. (21-22)

[75A]

¹lu'âbıyla kâ'ide'-i sâbıka üzere kûrşlar düzilür. **Kûrş-ı tabâşîr** Gül kûrusı ²altı dirhem zâmğ-ı 'arabi ve keşîra dörder dirhem kuzu kulağı toĥmı tabâşîr-i ³sefid üçer dirhem cümlesi ba'de's-saĥk karnıyarık lu'âbıyla kûrşlar ⁴düzilür isti'mâlleri dahı birer mişkâldur münâsib şular ile içüreler ⁵el-ĥâşıl edviye'-i bâride'-i kâbîza'nuñ cümlesi kanı kaĥ'ider ol ⁶ecilden summâkiye ve 'adesiyye ve sirke ile ma'mûl yumurda şarısı ⁷isti'mâlî ile kuvvetine dahı imdâd ideler eger vilâdetden soñra kan ⁸gelmeşe yâhûd az gelse tabîbe vâcibdur ki edviye'-i müdirre ile anuñ ⁹cereyânına sa'y eyleye ve ĥayzı aķıdan devâlar nufesâyâ dahı münâsibdur ki ¹⁰dem-i nifâsı aķıdur ve anuñ elbette cereyânı lâzımdur zîrâ ba'de'n-nifâs ¹¹muĥtebis olan kan dem-i sevdâvîdur ki eyyâm-ı ĥamlde ihtibâsla harâretten ¹²nâşî muĥterik olub mirre'-i sevdâyâ mütebeddil olmuşdur anuñ maĥbûs kalması ¹³şehvet-i ta'âmı ıskâĥ ider ve ıztırâb ve kaş'arîre ve kalak ve ĥaşeyân ¹⁴getürür ve ĥümmeyât-ı şa'be irâş ider ve ba'zısından rahmuñ ¹⁵bir cânibe zevâline mû'eddi olur gâĥ olur ĥâlibde ve rahmde verem-i ¹⁶ĥarr yâhûd kaĥî şiş ihdâş eyleyüb ĥumma-yı muĥterike ve arķa ağrısı ¹⁷ve boyun ağrısı ve 'usr-ı bevl zâĥir olur ve bevlîñ levni siyâĥ olur ¹⁸ve qorķulur ki ol kanuñ tûl-i ihtibâsından nisvâna istiskâ 'arîz ¹⁹ola gâĥ olur ol ihtibâs mevte mû'eddi olur ol ecilden tabîbe ²⁰lâzımdur ki ol ĥuşûşda ihmâl itmeyub cereyânına ihtimâm eyleye ²¹ve ĥayzı ve bevlî müdrir olan edviye'-i mezkûrenüñ muķavvisini isti'mâl ²²itdüre eger ĥummâ 'arîz olursa anlaruñ ĥummâları rediyyedur ibtidâ' ²³cüll-i

himmetini anuñ defi'ne sarf eyleyüb ħummā-ı rediyyede lāzım olan mu'ālecatın ²⁴münāsib olanı ile tedbīr oluna ve eger iktizā iderse basılığden ²⁵yāḥūd şāfenden faşd eyleyeler ve edviye'-i müberride vireler arpa şuyı

[75B]

¹ve tatlı nār şuyı daḥı münāsibdür. Ba'dehu kanuñ idrarına sa'y ideler. ²Mu'aṭṭis virmek ve teshīl-i vilādetde zıkr olunan edḥine tebhīr itdirilmek ³daḥı cereyān-ı deme ma'nīdur. Gāḥ olur vilādet sebebi ile mer'enuñ ⁴ķarnında teşennüc ḥādīs olur. 'İlācī teşennüc mu'ālecelerinden münāsib ⁵olanı i'māl ideler. Bu terkīb daḥı ilāc-ı nafi'dur. **Şan'atı** Bal mūmı dört ⁶dirhem diķāķū'l-kendir üç dirhem dühn-i ḥīri yigirmi dirhem bal mūmı ⁷dühn ile zevb olunub diķāķū'l-kendir ḥalt olunduğdan soñra ⁸yumurda ağı daḥı zām olunub müteşennic olan mevzi'e tılā oluna. Gāḥ ⁹olur vilādetden soñra göbekte fıtık ḥādīs olur. 'İlācī būrdī ¹⁰içini diķāķ-ı kendir ile 'ale's-seviyye olarak daķķ idüb yumurda ağı ile ¹¹ma'cūn ideler ve bir pāre beze yayub göbek üzerine koyalar ve muḥkem ¹²bağlayalar. Gāḥ olur ba'de'l-vilādet ķarınlarında şiş zāḥir olur. 'İlācī ¹³daḥmersā ma'cūnı ve gülgülānc terkībı saķy olunmağdur. Bu terkīb daḥı nāfi'dur. ¹⁴**Şan'atı** Sekbīnec ve sa'ter ve maştaķi ale's-seviyye aḥz olunub şükker veya'asel ¹⁵ile bir dānağdan yarım dirheme degin virile. Gāḥ olur raḥmlerinde veca' ¹⁶ḥādīs olur. 'İlācī müfettir ābzene koyub benefşe yağı ile fūrzece olunmağdur ¹⁷gāḥ olur raḥmlerinde cerāḥat zuhūr ider. 'İlācī merhem-i ebyaz onuñ ¹⁸mişillü merhemler ola. Bu merhem Şeyḥ Dāvūd'uñ tezkiresinde ol ḥuşuş iķün ¹⁹şenā eyledigi terkībdur şan'atı bal mūmı ve terementin ve muķl ve ķurdımānā ve ²⁰şemeretü'l-kerm ve ḥammāme ve sūnbül ve za'ferān ve maştaķi ve mürr-i şāfi ²¹ve ka'k-ı Şāmi her birinden sekiz dirhem benefşe ve şīrūğan yağları ²²'ale's-seviyye müctemī'an kifāyet miķdārı aḥz olunub kā'ide'-i muķannen üzere ²³merhem olunur Allahu'l-muvaffıķ ve'l-mu'tn.

Bāb-ı ḥāmis mevlūdūñ vilādeti cenīnde ²⁴ve ba'dehu lāzım olan tedbīrāt beyānında olub üç faşlı müştemildur.

²⁵Faşl-ı evvel tıfl vücuda geldikde evvel emirden ne güne tedbīr lāzımdur anı beyān

DK-[75b]

Būrdī tuzak ķamışı didikleri (9)

Sekbīnec bir zāmgdur. (13)

Şemere'-i kerem didigi kerem-i berri ta'bīr olunan otuñ yemişidur ki siyāḥ ḥabbelerdur ḥalk beyninde müte'ārif olan yaban üzümi degildür fesād-ı şehvetde zimād yazılan daḥı kerem-i berri çiçeğidür. Müfredāt-ı mu'teberede yoķlana. (19-23)

[76A]

İder. Kaçan ferman-ı hâliku'l-insi ve'l-cânn ile Te'ālā şānuhu ve 'azzame burhānuhu ²bir mu'tedilü'l-mizāc mevlūd vücuda gelse fuzalā' -i etibbādan bir cemā'at ³ibtidā'en vācib olan göbegini kaṭ' ile tedbīr olunmaḡdur didiler. ⁴Toḡduḡı sâ'at dört barmaḡ miḡdārı uzunca kesub pāk ⁵yünden yapılmıḡ laṭīf fetīl ile baḡlıyalar ve rıfḡla mu'āmele eyleyeler ⁶ki tıfla elem virmeye ve kesmezden evvel ol göbek ta'bīr olunub ⁷kesilecek şey'i āheste āheste şıḡayalar ki içinde ḡandan ⁸ve ruṭubetden şey' ḡalmaya ve kesub baḡladıkdan soñra üzerine ḡālīḡ ⁹zeyt yaḡına batmıḡ bir pāṛça kettān bezi ḡoyalar. Ve üzerinden rıfḡla ¹⁰baḡlıyalar. Revḡan-ı zeytde teşḡīn ve taḡviyet ve taḡlīl bulunmaḡla 'uḡv-ı ¹¹maḡtū'a munḡab olan mevāddı taḡlīl ve mādde'-i āharā inḡibābını dāfi' ¹²olub tiz onulmaḡa müeddī olur ve bir pāṛçası zeyti ḡıfḡ ¹³içündür kettan ihtiyāri tecfīfı olduḡı içündür. Kaṭ'-ı sürrede ¹⁴kibār-ı etibbānuñ emr itdikleri tedbīrdendur ki edviyeden zerdeḡūb ¹⁵ve iki ḡardaḡ ḡanı ve anzerūt ki ḡamḡ envā'ndandur ve aşına ki ¹⁶til til ḡāḡıl olur bir şeydур ve mürr-i ḡāfi olduḡı ḡamḡdur her birinden ¹⁷'ale's-seviyye aḡḡ ve saḡḡ olunub kaṭ' olunan göbegiñ üzerine ekeler ¹⁸andan soñra ma'hūd bezi ḡoyalar ve ba'dehu tıfluñ bedenini tuzlamaḡa ¹⁹mübāḡeret edeler. Saḡḡ olunmuḡ ince tuzı ḡu ile mezc idüb ²⁰bedenine süreler ki raḡm-i māderden neḡ'et iden ruṭubet-i faḡliyyeyi ²¹tecfīf itmekle beşeresi salābet bulub cildi taḡviyet ḡāḡıl ide. ²²Ba'ḡ fuzalā mevlūduñ erkek olursa tuz ḡoḡ olub zamān-ı isti'māli ²³daḡı ziyāde olmaḡ lāzımdur. Zīrā erkek olduḡı cihetden germā ve sermāda ²⁴ḡarekāt-ı bedeniyye emr-i ḡarūrı olmaḡla izdiyād-ı salābet-i bedene muḡtācdur ²⁵ki mulāki olduḡı meḡāḡḡa ḡabūr ola. Ammā eḡer ḡız olursa lāyık olan

DK-[76a]

Tıfluñ sürresi kaṭ' olunduḡda içinde olan evride ve ḡerāyīn ki anlardan cenīnūñ kebedine ve ḡalbine dem ve rūḡ vāḡıl olan ṡamarlaruñ ve bevli ṡaşra ḡötürden ṡamaruñ 'amalleri ibṡāl olunmaḡla Cālīnūs menāfi'-i a'ḡāda ḡıkr itdüḡi üzere ḡuruyub iplik gibi ḡalurlar meḡā'ıyyūn bi'l-küllıye mütelāḡı olub fenā bulurlar dimiḡ istiskā'-i zakī aḡvālinde bu ihtilāfuñ bilinmesi ehem ve elzemdur. (1-7)

Ta'bīr-i mezkūrdan ḡaraḡ kesilen 'uḡva göbek ıtlākı mecāz idüḡini beyāndur. Zīrā ḡaḡīḡatde göbek baḡlanub baḡı ḡalan 'uḡv ma'rūfdur bu nükteyi 'Allāme merḡūm ifādeye sa'y eylemiḡler. (8-10)

Zamān isti'māli ziyāde olmaḡ tiz ḡasıl olunmayub tuz ile ṡurmaḡdur. (21-22)

[76B]

¹az temlîh olunmaqdur. Bâhuşûş nisvânda rikât-i beşere ve nu‘umet-i beden ²ve leţâfet-i sîmâ memdûhadur. Ol ecilden kızları tiz yaykıyub erkegi ³kable'l-ğasl kundağa şararlar ki bir gün bir gece ol-hâlet üzere mürûr ⁴eyleyüb ba‘dehu ğasl ideler. Ba‘z kenâr diyârlarında i‘tibâr-ı mezkûreyi ⁵tefrîk itmeyub tıfluñ bedenine tuzı ekerler ve birkaç sâ‘atden soñra ⁶ğasl ideler. Tıflı yaykadıkları şu bedenine elem vermeyecek mertebe ısıcağ ⁷ola. Ba‘zîlar yaz günlerinde fâtir olub ısıcaqlığı ve şovukluğu berâber ⁸ola kış faşlı ise bedenine elem vermeyecek mertebe ısıcağ olmak ⁹lâzımdur didiler. Tuz tedbîrinde dahı eşlah olan tuza ba‘zî ¹⁰edviye zâam olunmaqdur. Ez-cümle Şeyh'üñ ta‘yîn itdüğü bunlardur. ¹¹Şadenc ki kan taşı dirler ve kıst didikleri kök ve sumâk boy ¹²tohmı ve sa‘ter cümlesinden ‘ale's-seviyye ahz ve sahk olunub tuz ile ¹³mezc oluna ve mevlûdûñ ağızını ve burnınıñ içini tuzlamayalar zîrâ ¹⁴anlaruñ bedenini tuzlamak ile salâbetleri ihtiyâr olundığına sebep ¹⁵budur ki mevlûd hârr ve müleyyin mahalden intikâl eylediği ecilden beşeresi ¹⁶rutubet ve rikât üzerine olmağla hâricde mülâkî oldığı şeyden ¹⁷ve havânuñ harâret ve bürüdetinden müte‘ezzî olur. Aña nisbet her şey’ şovuk ¹⁸ve katı ve haşındur. Tuz anuñ cildine salâbet virmeğle eziyyeti mündefi‘a ¹⁹olur. Ağız içinde ve burnı deliklerinde ol taşarrufa hâcet yokdur. ²⁰Eger bedeninde rutubet ve kir çok olub tekrâr tuzlamağa muhtâc olursa ²¹ki anı kâbile-i hâzika oldığı hâlde idrâk ider tekrâr tuzlayalar ve ba‘dehu ²²ma‘-i fâtir ya‘nî bürüdet ve harâretde mu‘tedil şu ile yuyalar ve mafşallarına ²³ya‘nî dirseklerine ve dizlerine ve kollarına ve koltuklarına ve budlarına gül ²⁴kurusını ve mersîn yaprağını sahk idüb ekmek dahı memdûhdur ve kâbile olan hâtûn ²⁵tırnaqlarını muhkem kesub mevlûduñ burnı deliklerini dâ‘imâ tenkiye eyleye.

[77A]

¹ve gözlerine zeyt-i hâlişden birer ikişer katre damlada ‘ale'l-huşûş ²hâm zeytünden hâşıl olan zeytû'l-infâk didikleri yağ ola tabakât-ı ³aynı ğasl idüb cilâ virur ve dübürüne dahı teftîh için şirçe parmağı ⁴ile dağdağa vire ve bu eşnâda şovukdan gâyet şakınalar. *Dürretü'l-Ferîde* mü‘ellifi Sa‘îd bin Hibbe tıflı toğdığı sâ‘atde kâbileye ⁶lâyık olan ‘inâyetini kulağınuñ mürâ‘atına şarf eylemekdur ki ikisini ⁷dahı ağız ile maşş eyleye ve soñra dahı tıfluñ kulaqları huşûşuna ⁸te‘âhüd eyleye zîrâ âlet-i sem’ olan hâsse’-i üznüñ elemi sâ‘ir havas ⁹âlâtınuñ elemlerine muhâlifdur. Ol hâsse tıflı rahimde iken dahı ¹⁰müte‘ellime olur. Sebebi budur ki kulağınuñ alt hissi olan siñirler ya‘nî ¹¹işitmesinüñ âleti açıktur. Sâ‘ir havâssuñ ya‘nî gözün ve burunda olan ¹²şemmuñ ve lisânda olan zevkin âletleri olan siñirler ğışâ ile ¹³buriludur ve a‘zânuñ içlerindedur ammâ hâliku'l-kuvâ ve'l-kader ¹⁴celle şānuhu kulağınuñ a‘şābını mekşūf komuş ki ana havā sür‘at ile ¹⁵toğunub mesmū‘atı işitmege sebep ola. Anuñçün kulağa sâ‘ir

havâsdan ¹⁶ziyâde takayyüd ve ‘inâyet lâzımdur dimiş. Andan sonra tuz huşûşunda takayyüd ¹⁷oluna didigi ibtidâ kulağına takayyüd eyleyüb ba‘dehu göbegini keseler dimek ¹⁸degildur belki ol esnâda lâzım olan tedbîratdan kulağa ziyâde ihtimâm ¹⁹lâzım idigini beyândur zîrâ hîn-i vilâdetde kaç‘-ı sürre cümleden mukaddem ²⁰oldığı emr-i zarûrîdur. Tabîb-i mezbûruñ kulağıñ mürâ‘âtından sonra tıfla ²¹bal yaladalar didiği dahı anı mübeyyendür. Zîrâ bal yidirmek sürre kaç‘ından ²²ve tuzdan belki kundağa şardıktan sonra mümkün olur ve dahı eger mevlüd ²³za‘îfüt-terkîb ise tuza bedel mersin yaprağı ve gül ve şandal sahk idüb ²⁴bedenine ekmek ile iktifâ göstermişler. Kaçan göbegi düşse üç gün ²⁵veyâ dört gün mürûrunda düşer şavâb olan incü şedefini yâhûd

[77B]

¹buzagunuñ ard ayağında ‘urkûb didikleri katı şey’i yakub külini ²üzerine ekeler. Yâhûd yanmış kalayı sahk edüb ekeler. Yâhûd müşelles ³didikleri şerâbı tılâ ideler. Anlaruñ tecfîfleri sebebi ile ol maḥal ⁴kuruyub açılmaḥdan emin ola ve teşhînleri ile tıfluñ mi‘desi ⁵ve bağırsakları takviyet bula.

Faşl-ı şâni kundağa ne keyfiyet ile şarılır ⁶ve a‘zâsı ne güne terbiye olunur ve ne şekil ğasl olunur anlaruñ beyânındadır. ⁷Ma‘lûm ola ki kaçan tıfl kundağa şarılmaḥ murâd olunsa vâcibdur ki ⁸kâbile mevlüduñ a‘zâsını rıfk ve mülâyemet ile ahz idüb yapca ⁹yapca ova ve yaşşı olacak a‘zâsı ki alnı ve gögsi ve avuçlarınıñ ¹⁰içi ve ayaklarınıñ altıdur. Anlaruñ ‘arîz olmasına sa‘y eyleye ve daḥik ¹¹ve ince olmaḥ a‘zâsı ki burnunuñ ve barmaklarınıñ uclarıdur ¹²anlaruñ ince olmasına sa‘y eyleye ve lutf ve mülâyemet ile her ‘uzvu ¹³aḥsen şekli üzerine vaz‘ idüb mütevâliyen bi‘d-defe ‘ât eli ile ¹⁴ve barmaklarınıñ etrâfıyla şıgâya ve gözlerini ḥarîr ya ḥarîr mişillü yumuşak ¹⁵sey’ ile mesh idüb meşânesini ve kasıklarını dahı mülâyemet ile ova ¹⁶ta ki bevlûñ infişâl ve cereyânı âsân ola. Ba‘dehu mevlüduñ ellerini ¹⁷baş idüb kollarını dizlerine ulaşıdura her a‘zâyı gereği gibi ¹⁸vaz‘ itdükden sonra lutf ve mülâyemet ile kundağına şara. Ba‘z ¹⁹etıbbâ erkek ile dişinüñ kundağa şarılmasında muğâyeret lâzımdur ²⁰erkeği şardıḥda ayaklarından başlayub yukarı toğrı bağlayalar ²¹ta ki a‘zâ’-i ‘âliyesi geñiş ola. Kızları yukarıdan aşağı şaralar ²²anlaruñ esfel a‘zâları büyük olmaḥ aḥsendur dimişler ve başına ²³yumuşak tâkye giydurub üzerine dülbend şara ammâ bir hōş ²⁴bağlaya ve şovukdan şıyânete sa‘y eyleye ta ki tıfluñ dimâğı bürüdet ²⁵te’şirinden emîn olub ve başınıñ şekli hey’et-i maḥbûle üzere sebât

[78A]

¹bula eger tıfluñ başı hey'et-i tabī'īyye üzerine bulunmayub ez-cümle müseffat ²ya'nī yaşı toğarsa hāzıka olan kabile anı eziyyet vermeyecek mertebe ³katı şeyler bağlamak ile şekl-i tabī'īye getürmek mümkündür. Zīrā evvel vilādetde ⁴kemikleri yumuşak olmağla teşekkül kabül eylediği muqarrer-i tab'a dağı mülāyimdür ⁵ve hammāma koyub gısl itmek huşuşunda dağı ihtimām vācibdur. Yaz günlerinde ⁶harāreti mu'tedil ve kış günlerinde eziyyet vermeyecek mertebe harārete mā'il ⁷şu ile gısl ideler ki bedeni bir miqdār sūhūnet ve humret hāşıl eyleye ve ⁸istihmāmınun aşıla-ı evkātı tamām uykusunu aldıktan sonra gerekdur ki ⁹hazmı kemāl bulub fażalāt-ı beviyye ve berāziyyesi mündefi' olmuş ola. ¹⁰Zāhir cilde mündefi' olan mevādd dağı hammāmda gısl ve hafif ter ile çıkub ¹¹tamām tenkiye hāşıl ola nevm-i tavīl ise ekseriyā gicelerde hāşıl olmağla ¹²şabāhlarda hammāma komağ nāfi' olur. Eger bedeninde vesāl ve 'arāq çok olursa ¹³her gün iki ya üç def'a gısl itmek cā'izdur. Ammā kulaqlarına şu gitmekden ¹⁴hazer ideler hammāmā kondukda gısl iden hātūna ne vaż'la hareket lāzımdur ¹⁵ve tıfl ne tarz ile gısl olunur ve çıkardıktan ne minvāl üzere kımāta ¹⁶şarılır. Hāzıka olan kabileye ma'lūmdur ki vaqt-i gıslı tıflı sol ¹⁷kolunun üzerine vaż' idüb ve sağ eliyle yur ve a'zāsını rıfkla ovar ¹⁸ammā sol kolu ile tıflı göğsünden kucaqlamış olub karnı boşda ¹⁹kalmış ola ve sā'ir a'zāsını dağı lemsde eziyyet vermeyecek mertebe rıfk ²⁰ve mülāyemet ile gısl ideler. Tıfluñ bedeninde humret hāşıl olduğu gibi ²¹çıkaralar ve yumuşak silecek ile sileler ve bir miqdār karnının üzerine ²²yaturub ba'dehu arkası üzerine yaturalar ba'dehu tekrār pāk silub ²³ibtidā' kundağa şardığı hālinde lāzım olan umūra ri'āyet eyleyüb ol ²⁴hey'et üzere kundağına şaralar ve kımāta şardıktan sonra burnuna ²⁵ve gözlerine bir kaç katre lezīz zeyt yağı tamladalar. Muqaddemā zikr olundığı

[78B]

¹üzere tabakāt-ı 'aynı gısl idüb cilā vire hammām huşuşunda zikr ²olunan tedbiri kibār-ı etibbā tenezzül eyleyüb dağı ziyāde takrīr ve tenbīh eyledikleri ³üzere tedbire kādire kabile nādire olduğu ecilden bu miqdār ifādeye ⁴ihtimām olundu.

Faşı-şālīş evlād vücūda geldiği eşnāda ber muqtezā-yı ⁵şer'-i muṭahhar-ı Muṣṭafavī 'aleyhi ve 'alā ālihi ve eşḥābihi mine'ş-şalavāt-i ⁶ezkāhā kavlen ve fi'len icrāsı lāzım olan umūr-ı dīniyye-i müstaḥsene ⁷beyānundadır. 'Ulemā'-i dīn-i mubīn ravvaḥa'llahu ervāḥahum ol huşuşda ⁸mesnūn olan aḥvālī bu güne taṣrīḥ ve tebyīn iderler ki kaçan bir kimse

⁹lutf-ı rabbi'l- 'ibāda mazhar olub cellet hikmetuhu eger duhter ve eger peser ¹⁰bir veled vücūdı ile mübeşşer olsa mesnūn ve müstaḥsen olan feraḥ ¹¹ve sürur ḥāşıl idüb kendüsine ni' met-i behiyye oldığını idrāk ¹²eyleye ol ni' metūn sürur-efzā olduğına Seyyidü'l-kevneyn ḥazretlerinūn ¹³şalla'llahu 'aleyhi ve sellem "*rīḥu'l-veledi min-rīḥi'l-cenne*"⁸⁰ ve ḥaber-i āḥer-i meserret- ¹⁴eşerde "*el-veledü fi'd-dunyā surūrun ve fi'l-aḥire*"⁸¹ buyurdukları müjde-sārındur ¹⁵ve daḥı mesnūn olan kızı toğdıḡı şüretde maḥzūn olmayub belki ¹⁶erkek olmasından daḥı zīyāde feraḥ-nāk olub anuñ her vechle bereket ¹⁷ve meymeneti bile zamān-ı cāhiliyyetde cehl ve ḡavāyetlerinden nāşī ' avratları ¹⁸kız toğurduḡını ikrāḥ ve teşe'üm eyleyüb derdmend kızları sağ ¹⁹iken topraḡa gömerler idi. Müşrikīnūn ol ḥuşūşda ḥikāyāt-ı ²⁰acibeleri menkūledur. Ḥallāk-ı cihān-āferīn celle şānuhu Qur'ān-ı 'azīmü's-²¹şānda "*yehebu li men yeşā'u ināsen ve yehebu li men yeşā'u'z-zukūr*"⁸² buyurdukları ²²ol tǧīleri men' ve zecr ve nisvānuñ teksīr-i nesil cihetiyle min-vechin ²³fāzīletleri beyāndur ki anlaruñ vilādetleri yümn ve bereketden ma'dūd olur ²⁴ḥattā ibtidā kız toğuran ḥātūnlaruñ meymeneti faḥr-ı 'ālem şallā'llahu 'aleyhi ve sellem ²⁵ḥazretlerinūn "*min-bereketi'l-mer'eti tebekkurahe bi'l-benāti*"⁸³ kavl-i şerifi ile sābitdür.

DK-[78b]

Min-evāḡir-i sūre-i Şüre-i Hā-Mim-Ayn-Sin-Kāf daḥı ol sūre'-i şerīfenūn 'alemidur. (20-21)

Ya'nī kızlar büyüyüb toğurdukları cihetden teksīr-i nesle sebep olan nisvāndan olurlar dimekdür. (23-25)

[79A]

¹bā-ḥuşūş ol sultān-ı milket-ı risālet ve ol pādīşāḥ-ı taḡtgāḥ-ı nübüvvet ve ²sa'ādet 'āleyhi efdālu's-şalavāt ve ekmelu't-taḡiyyāt "*lā-tekrāḥū'l-benāte* ³fe-innī ebū'l-benāt"⁸⁴ buyurub "*se'eltu'llahe Te 'ālā en yurzuḡanī veleden bilā meū'netin* ⁴fe-rezaḡanī'l-benāte"⁸⁵ ya'nī ben rabbimden zahmetsiz veled i'tāsını istid'ā ⁵eyledim baña kızlar i'tā eyledi buyurdılar. Ḥāl bu minvāl üzere iken fī ⁶zamānina a'vām-ı nāsdāñ ba'zīsınuñ kızı toğduḡda teşe'üm idüb

⁸⁰ Hadis-i Şerif: "Evlat kokusu cennet kokusundandır" (El-İmām Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtī, tsz, c. II, s.).

⁸¹ Hadis-i Şerif: "Evlat dünyada ve ahirette sevinçtir" (El-İmām Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtī, tsz, c. II, s.).

⁸² Şura S., 42/49, ".....Dilediḡine kız çocukları, dilediḡine erkek çocukları verir."

⁸³ Hadis-i Şerif: "Kadının ilk olarak kız çocukları doğurması onun bereketindendir" (El-İmām Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtī, tsz, c. II, s. 42).

⁸⁴ Hadis-i Şerif: "Kızlarınızı hor görmeyin, çünkü ben kızlar babasıyım."

⁸⁵ Hadis-i Şerif: "Allah'tan bana zahmetsiz çocuklar vermesini istedim, o bana kız çocukları verdi."

hātūnuna ⁷iḥānet itdükleri ve derd-mend hātūnuñ daḥı güya mücrime şeklinde kocasındañ ⁸maḥcūbe oldığı ‘aql ve idrākı olanlara bir vechle sezā olmayub vāhib ⁹u'l-evlāduñ celle ni‘amā’ūhu hibesine el-‘iyāzu-billahi Te‘ālā inkıyād bulunmamış ¹⁰olur. El-ḥāşıl vehhāb-ı zū'l-mineñ zükūr ve ināşdan her ne i‘tā iderse ¹¹muvaḥḥid-i pāk-i‘tikāda lāyīk olan bi-ḥasebi-‘t-tāka şükrüne sa‘y eyleyüb ḥayr-ı ¹²ḥalef olmasını istid‘ā eyleye ve ‘ādet-ı beşeriyye üzerine göbegi kaṭ‘ olunub ¹³ğasl olundukdan soñra şardıkları kımāt pāk ve tāhir olub rengi ¹⁴beyāz ola ve mülevven oldığı şüretde şarı olmya. Ba‘dehu sağ kulağına ¹⁵eżān-ı şerīf okuyub sol kulağına kāmēt getüreler ol sünnet-i seniyyeye ¹⁶nā’il olan mevlüdden ümmü’ş-şıbyan didikleri maraz mürtefi‘ oldığı ¹⁷İmām Ğazālī ‘aleyhi’r-raḥme *İḥyā*’sında sebab-i hayat-ı benī ademden şalla’llahu Te‘ālā¹⁸‘aleyhi ve sellem rivāyet itmişlerdür ve ol ğam-ḥār-ı ümmet ‘aleyhi’ş-şalatu ¹⁹ve’s-selām sa‘ādet ile bir mevlüde gelseler "*Allahummec’alhu berren naḳıyyen* ²⁰*ve’nbiṭhu fī’l-islāmi nebāten ḥasenen*"⁸⁶ deyu du‘ā buyururlar imiş. Ānı daḥı ²¹icrā ideler ve ğidāsı olan süde mübāşeretden evvel bir miqdār ḥurmā ²²çineyub "*bismi’llahi’r-raḥmani’r-raḥīm*" kerimesiyle ağzına koyalar. ²³Vālidesi daḥı toğurdukdan soñra ta‘āma ḥurmā ile iftitāḥ eyleye ²⁴ve mevlüdüñ vilādetinden yedinci günde kurbān boğazlıyalar. Fuḳahā lisān-ı ²⁵şerīflerinde ol kurbāna ‘aḳīka dirler. Anuñ zebḥi İmām Aḥmed bin Ḥanbel

DK-[79a]

Ümmü’ş-şıbyan şar‘(a) eşnāfindan bir marazdur emrāz-ı şıbyān maḥallinde zikr olunur. (16-17)

‘Aḳīka ‘ıḳkadandur kesr-i ‘ayn ile ‘ıḳka insān vesā’ir ḥayvānuñ toğdukları maḥalde cüşşelerinde mevcūd bulunan şaça vesā’ir kıllara dirler. Ol ecilden yedinci gün tırāş olduḳda zebḥ olunan kurbāna ‘aḳīka ‘alem olmuşdur. (24-alt)

[79B]

¹a‘leyhi’r-raḥme katında vācib ve Ḥazret-i Şāfi‘ī raḥmetu’llahi‘aleyh mezhebinde ²sünnet ve bizim e‘immemiz ravveḥa’llahu ervāḥahum mezheplerinde müsteḥabdur keزالik ³erkekde lāzım oldığı gibi kızlara daḥı lāzım mıdur ve ‘adedinde daḥı ⁴müsāvīler midur ihtilāf olunub "*el-‘aḳīkatu ḥaḳḳun ‘ani’l-ğulāmi şātāni* ⁵*ve ‘ani’l-cāriyeti şatun*"⁸⁷ ḥadīs-i şerīfine bina‘en Ḥazret-i Şāfi‘ī ‘aleyhi’r-raḥme ⁶ve fuḳahādan bir cem‘ ḡulāmdan iki ve cāriyeden bir kurbān lüzūmuna zāhib ⁷olmuşlar. Bir cemā‘at daḥı ḡulām ve cāriye ‘ale’s-seviyyedur ikisinden daḥı

⁸⁶ Dua: "Allah'ım onu (çocuğu) temiz bir toprak kıl, ve onu İslam'da güzel bir bitki olarak yetiştir."

⁸⁷ Hadis-i Şerif: "Akıka, erkek çocuk için iki koyun, kız çocuk için bir koyun gerektir" (El-İmām Celāluddīn ‘Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtī, tsz, c. II, s. 189).

⁸lâzımdır. Ammâ birer kifâyet ider dimişler. İmâm Mâlik ‘aleyhi'r-raḥme bu ḳavli ⁹iḥtiyâr eylemiş ba‘z kibâr daḥı raḥimehumu'llah kızlara ‘aḳıḳa lâzım degildur ¹⁰dimişler bi-eyyi vechin kân‘aḳıḳa lâzım oldığı şüretde ‘îd-i aḥḥâda ¹¹ḳurbânlıḡa liyâḳati olan şât ittiḥâz olunub zebḥi murâd olundukda ¹²eger babası boğazlarsa "*Allāhümme ḥazihi ‘aḳıḳatu ibnī fe-inne demehā bi-demihī* ¹³ve *laḥmehā bi-laḥmihi* ve *‘izameha bi-‘izamihi* ve *cildehā bi-cildihi* ve *şa‘rehā bi-şa‘rihi* *Allāhümme* ¹⁴*ec‘alhā fidā‘en li-ibnī mine'n-nārī*"⁸⁸ ve ba‘de'z-zebḥ ḳurbānuñ kemiklerini kırmayub ¹⁵ancak maḫşallarından ayırırlar ve murâd itdikleri üzere ḥisse idüb ¹⁶fuḳaraya taşadduk iderler lakin ḳābilesine bütün budı virilür. Yāḥūd ¹⁷cümlesini pişürüb maṭbūḥān taşadduk eyleyeler zebḥ-i ḳurbān vilādetuñ ¹⁸yedinci günü ya on dördüncü yāḥūd yigirmi birinci günü ola ve daḥı ¹⁹mesnūn olan yedinci gün başını tırāş idüb saçınıñ aḡır ²⁰aḳçe yāḥūd altun taşadduk olunmaḳdur. Yedinciden evvel tırāş⁸⁹ olunmaz. ²¹Kezalik sünnet-i şerīfe-i ḥitān daḥı yedinci gün olmaḳ memdūḥdur. Evā‘il-i ²²islāmda yedinci gün sünnet iderler idi ki onulması āsān ola. ²³Anadan sünnetli ṭoḡan ma‘şūm elbette mübārek ve müteyemmin olur. *Şir‘at-* ²⁴*u'l islām* nakli üzere enbiyā-yı ‘izām ‘aleyhimu's-şalavātu ve's-selām cümle sünnetli ve göbegi kesilmiş ²⁵ṭoḡmuşlar. İllā ḥalīl-i rabb-i celīl ‘aleyhi't-taḥiyye ve't-tebcil ḥazretleri sa‘ādetle

[DK-[79b]

Ol ḳoyunlar daḥı ister erkek ve ister dişi olsun ‘aḳıḳaya sezā olmaḳ üzeredur. (2-4)

Cāriyeden daḥı boğazlandığı şüretde "*Allāhümme ḥazihi ‘aḳıḳatu ibneti*" deyub sā‘ir zamāyiri daḥı mü‘enneş okur vekīl olduğu şüretde "*Allāhümme ḥazihi ‘aḳıḳatu filān bin filān yāḥūd filāne bint filān*" deyu itmām ider. (12-15)

Ḥaber-i laṭīfde "verik" vārid olmuş verik ranuñ kesriyle urulmuş kömüşe dirler. (18-19)

Sünnetli ṭoḡan tıflı mehmā-emken yine sünnet itmege muḥtācdur. (23-24)

[80A]

¹‘âlem-i vücūda ḳadem başdıḳdan soñra sünnet olmuşlar ta ki kendülerden ²soñra millet-i ḥanīfe‘-i beyzā üzerine olan ümem-i sa‘ādet-tev‘eme sünnet-i ³seniyye ola ve daḥı mesnūn olan evlāda güzel ad ḳomaḳdur. Bā-ḥuşuş ⁴zamānlarında olan nāsuñ ekşer esmālarına muvāfaḳat lâzımdur. Zīrā nā-münāsib ⁵oldukda veled müddet-i ‘ömr

⁸⁸ Dua: "Allah'ım bu benim oğlumun akikasıdır. Onun kanı onun kanıyla, eti onun etiyle, kemiği onun kemiğiyle, derisi onun derisiyle, tüyü onun tüyüyle bir olsun. Allah'ım bunu oğlum için ateşe karşı bedel eyle."

⁸⁹ Metinde şerāş (ثراش) geçmekle birlikte bu kelime konunun genel anlamı ile uyumlu olduğundan "tırāş" olarak değerlendirilmiştir.

ünde müte'ellim olsa gerek. Ol ecilden ba'z kimseler ⁶tağyir idüb kendüye ğayr ism vaz'ider. Ammā yine bi'l-küllîye metrük ⁷olmaz. 'Ale'l-ḥuşûş yevm-i ḥaşrda herkes kendi ismi ve babası ismi ile ⁸çağrılır. Şer'an ve 'aqlen müstaḥsen olmadığı taḳdîrce ol kimse ehl-i maḥşer ⁹katında müftaḳıḥ olur. Maḳbûl ve münāsib olan zāt-ı pāk ve şıfāt-ı ¹⁰ḥamîde'-i perverdigār-ı 'āleme izāfeti olan esmā ile müsemmā kılmakḍur ricālde ¹¹'Abdu'llah ve 'Abdu'r-raḥman nisvānda Emetu'llah mişillü Ḥaḫret-i Ḥabīb-i muḫterem ¹²şallā'llahu 'aleyhi ve sellemuñ zamān-ı sa'ādet-iḳtirānlarında esmā'-i ḳabīḥa ile mu'lem ¹³bulunan kimesnelerin adlarını esmā'-i ḥasenaya tebdil buyururlar idi. Bir gün ¹⁴ḥuḫur-ı ḥümāyunlarına bir kimse gelub adını sū'āl buyurdılar Aşram dimişler ¹⁵didikde "*bel ente Zur'atun*"⁹⁰ lafza-i şerīfî ile ismini Zur'a koyub mükerrem ¹⁶kıldılar. Zīrā aşram ḳaṭ' ma'nāsına ve zur'a zamm-ı rā'-i mu'ceme ile bitici ma'nāsına ¹⁷olmağın ḥayr ile mübeşşer kıldılar. Ḥuḫūr-ı pūr-nūrlarında ol-güne luṭfa ¹⁸maḫzar olanlar ekşer min en-yuḫşādur. Binā'en 'alā zalik ba'z tefe'ül ve teşe'ümü ¹⁹müş'ir olan isimler daḫı müstaḥsen degildur. Yesār ve riyāḥ ve bereket ²⁰ve reşid ve emīn mişillü ve daḫı zāt-ı bārīye maḫşûş olan isimler ile ²¹min ğayrî izāfetin ad komıyalar. Ḥakīm mişillü ve Ebū'l-Hakem ve Ebu 'İsā ve 'Abdū's-Sulṭān ve ²²'Abdū'l-Vezīr emşālî isimler de daḫı mümāna'at zāḫir ve bāḫirdur ve daḫı müstaḥsen ²³olan enbiyā-i 'izām 'aleyhimu's-şalavātu ve's-selām ḥaḫerātınıñ esmā'-i şerīfeleri ²⁴ile müsemmā kılmakḍur. Ammā Seyyidū'l-Kevneyn ḥaḫretleriniñ sallā'llahu 'aleyhi ve sellem ²⁵esmā'-i kirāmlarıyla müsemmā kılinan mevlūd-i mes'ūdi ihānet ve taḫşīrden şiyānet

DK-[80a]

Ol ve ...cevher-i kerīm 'aleyhi't-taḫiyye ve't-teslīm sinīn-i 'ömr-i 'azīzlerinden seksen sene mürür itdikten şoñra kendi kendinlerini sünnet eyledikleri mervīdur. Ba'z rivāyetde iki yüz yaşlarından şoñra ol sünneti icrā eyledi dimişler el-'ilmu 'inda'llahi Te'ālā. (1-5)

Bir adama tefe'ül-i ḥayr içün adını bereket ḳosalar taleb olunduḳda olmadığı şüretde "*lā-bereketi 'indi*" ya'ni benim ḳatımda bereket yokḍur demek lāzım gelür. Yine tefe'ül bulunmaz belki mün'akis olur. (19-21)

'Acemde şāḫ ḳulu ve ḥān ḳulu didikleri gibi. (22)

Ba'z fuḳaha-i dīn bir kimesne kendi memlūkını kendüye izāfet ile 'abdī ve emetī dimesun ammā ğulāmī ve cāriyetī demekde be'is yokḍur dimişler. Ammā ba'z 'ulemā ol ḥuşûş tefāḫura mebnīdur yohsa tefāḫur ve istiḫḳardan ḳaṭ'-ı naḫar ıtlāḳında be'is yokḍur. Zīrā Ḳur'ān-ı Kerīm'de "*ve's-şaliḫīne min 'ibādikum ve imāikum*"⁹¹ buyurıldı didiler. (23-alt)

⁹⁰ "Hayır, sen[in ismin] Zur'a'dır" şeklinde tercüme edebileceğimiz bu ifadede Hz. Peygamber isminin anlamı "budanmış/kesik" olan kişiye, bu isim yerine "yetişmiş/olmuş" şeklinde olumlu bir kelime ile hitap etmektedir.

⁹¹ Nur Suresi 24/32, "..... kölelerinizden ve cariyelerinizden salih olanları"

[80B]

¹lâzımdur huşûşa ehl-i semavât ve arzeyn lisânlarında ta'zîm ve tekrîmle ²mezkûr olan 'alem-i muhteremleri ya'ni Aḥmed ve Maḥmûd lafz-ı kerîmleri ola 'ale'l-huşûş ³"izâ semmeytumu'l-velede Muhammeden f'ekrimûhu v'evsa'û lehu fi'l-meclisi velâ taḳbiḥû lehu vechen"⁹² ⁴rivâyet-i vâcibu'r-rî'âyetine binâ'en tekrîmi ile taḳayyüd olunub terbiyesinde ⁵lâzım olan aḥvâlde daḥı rıfḳle mu'âmele eyleyüb bî-vech azârdan ⁶ziyâde ictinâb lâzımdur. Eger bi-ḥasebi'l-beşeriyye mu'âtebe iḳtizâ iderse ⁷muḥâtabaya müsta'id oldığı şüretde ismini taşrîḥsiz tenbîh itmegi tecvîz ⁸eylediler ve daḥı mevlûd toḡdığı sâ'at yâḥûd ol gün ad ḳomaḳ vâcib ⁹degildir. Ekşer 'ulemâ yedinci güne te'hîr eyleyüb ol gün 'aḳıḳa zebḥi ile ma'an ¹⁰müsemmâ ḳılmağı istiḥsân eylediler. Raḥimehumu'llahu Te'âlâ.

Faşl-ı râbi' Etfâlün icmâlen ¹¹tedbîrleri ya'nî nevm ve yaḳazaları ve beşiklerine pûşide ḳılınan örtünün nâfi' ¹²olanı ve uyumaḳ huşûşunda taḥrîk-i ḥafîf ve taḡannî-i mû'essir ve laṭîf ¹³lüzûmı ve ba'zî umûrı beyânındadır. Ma'lûm ola ki mevlûdün nevm ve istirâḥat ¹⁴maḥalli olan oda mu'tedilü'l-havâ olub ziyâde ısıcaḳ ve şovuk olmağa lakin ¹⁵şovukdan muḥâfaza ısıcaḳdan muḥâfazadan ehemdur ki ḥarâret anuñ mizâcına ¹⁶muvâfıḳdur ve daḥı ḳaranlığa mâ'il olub ziyâde rûşen olmağa ki ¹⁷tıfluñ rûḥ-ı bâşirası taḡılmayub müctemi' ola zîrâ anlaruñ gözleri ¹⁸ziyâde şu'â'a tāḳat getürmez ḥattâ beşigine siyâḥ yâḥûd asumân-cünî ¹⁹yâḥûd yeşil örtü örtmek lâzımdur. Bâzılar yeşil olmaḳ münâsibdur ²⁰didiler ve bâzılar mâ'i olması her vechle râḥicdur. Zîrâ rabbü'l-'âlemin ²¹celle nia'mâ'uhu asumanuñ mâ'î görünmesini taḳdîr eylediginde kemâl-i ḳudretinden ²²bir ḥikmet daḥı ḥayvânuñ şu'â-ı başarıları müteferriḳ olmasun içündür didiler. ²³Bi-eyyi vechin kân tıfluñ evâ'il-i ḥâlinde beyâz örtüye bir vechle müsâ'ade ²⁴yokdur ve yatduğı maḥalde başı sâ'ir cesedinden yüksek olmaḳ vâcibdur ²⁵ta ki dimâğı fuẖl ḳabûl itmeyub faẖalât-ı dimâḡiyyesi burnı deliklerine

DK-[80b]

Asumânuñ bi-taḳdîri'llahi tea'âlâ mâ'i görünmesi huşûşunda ehl-i ḥikmet vücutḥ-ı 'adîde yazmışlardır bu maḥalliñ vazîfesi olmamaḳ ile terk olundu. (21-23)

[81A]

⁹² Hadis-i Şerif: "Çocuğunuza Muhammed ismini verirsiniz ona ikram edin, mecliste ona yer açın ve ona surat asmayın" (El-İmâm Celâluddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, tsz, c. I, s. 110).

¹munşab olub ve ğıdāsı olan süd daħı mi‘desinüñ қа‘rına sühület ²ile münhadir ola ya‘nı mi‘desinüñ dibine sühület ile ine. Kaçan ³uykudan uyansa kımātını çözelər ta ki a‘zāsı şıkılmağdan ⁴kurtulmağla istrāhat eyleye. Ol hinde gözlerine murzi‘ası ikişer ⁵üçer kaçre süd tamlada ta ki uyku eşnāsında gözlerinde müctemi‘a ⁶olan mevādı yaykıyub pāk eyleye. Lakin ol hinde kulağına süd ⁷gitmekten ğāyet ihtirāz lāzımdur. Bu huşuşı kibār-ı eṭıbbā tavşiye itmişler ⁸ve daħı tıfl kundağdan çözüldükde fażalātını def‘ etmek āsān olur. ⁹Ba‘z hātūnlar ol huşuşda ğaflet eyleyüb çözdükleri gibi fażalātını ¹⁰mündefi‘ bulmasalar inkıbāz kıyās iderler. Anuñ şıhhatini bilinmek tarıķı ol ¹¹hinde tıflı bir sā‘at mıkdārı boş kōmalıdur ki def‘ idecegi var ¹²ise def‘ eyleye. Eger andan şoñra daħı inkıbāz bulunursa pekligine ¹³taḳayyüd olunur ve daħı lāyık olan oldur ki tıfluñ nevm ve yaḳazası hālinde ¹⁴aḫvālını tefāḳḳud ve tecessüs üzere olalar. Eger tıflda ḫareket ve ıztırāb ¹⁵ve bekā bulunursa elbette bedenine yāḫūd nefesine bir ğüne eziyyet ḫāşıl ¹⁶olmuşdur. Ol elem nedendur a‘zāsından birinde ‘arız olmuş ¹⁷veca‘dan mı yāḫūd ḫararet ve bürüdetden mi yāḫūd püre ve sivri ¹⁸siñek ve ğayrī mūzī eziyetleri mi ya açlığdan mı ya toḳluğdan mı ¹⁹ma‘lūm idineler. Zīrā imtilādan ve süd mi‘desinde fāsıd olmağdan ²⁰tıfla ziyāde eziyyet ve tefezzu‘ ‘arız olduğı ‘an ḳarīb zıkr olunur. ²¹El-ḫāşıl neden müte‘ezzī olduğına ma‘lūm idinub def‘i ile muḳayyed ²²olalar. Zīrā tıfl kendüye vāķi‘ olan eziyyeti i‘lāna ḳādir olmamağla ²³hareket ve ıztırābından elbette bir şeyden müte‘ezzī olduğına istidlāl ²⁴olunur ve ma‘a zālīk tıfluñ taḳviyet-i mizācı için iki şey’e mülāzemet ²⁵vācibdur. Biri taḫrīk-i laṭīf ikinci ḳā‘ide’-i mūsīķī üzere tağanni ve elḫān dur ki

DK-[81a]

İnhidār bir şey’üñ aşığı tarāfına inmesine dirler. (12-13)

[81B]

¹eṭfāl uyutmağda beyne’n-nisvān ‘ādet-i cāriyedendur. Taḫrīk-i laṭīf ²fużulī taḫlīl idüb ḫarāret-i ğarīziyye inti‘āşına sebep olmağla ³aḫlāṭı daħı taḫlīl idüb ol cihetden dimāğına buḫār-ı laṭīf ⁴su‘ūdı mūcib-i nevm olur. İ‘tidāl üzere nevm ü istirāhat daħı ⁵taḳviyyet-i mizāc-ı bedene bādi olmağın neşv ü nemāsı izdiyād bulur i‘tidāl ⁶üzere bulunan uykuda olan ḫālet eger sinn-i tuḫlūliyyet ve eger sā‘ir ⁷esnān olsun ebdān-ı insāna uykudan ḫāşıl olan menfa‘at sebep-i ⁸imtidād-ı ḫayāt olduğı mufaşşalan kütüb-i ṭıbda esbāb-ı sitte’-i zarūriyyeden ⁹nemv ve yaḳaza beyānında tafşıl olunmuşdur. Ammā ‘unf ve şiddet ile ¹⁰şallamayub āheste taḫrīk ideler. Bā-huşuş ‘aḳīb-i rıdā‘da yaturmuş ¹¹olalar şāḳınmağ gerekdur ki mi‘desinde olan süd çalkānub fāsıd ¹²olmıya ve elḫān-ı mūsīķinüñ nefsi-i ḫayvāni ile şiddet-i münāsebeti olduğı ¹³için tağannı

ve elhāndan tıflı daḥı mütelezziz olmaḡla nefesine inbisāt ve ¹⁴ferah virub takviyyet-i mizāc-ı ruḥa mü'eddī olur ve ḥüzn ve kā'ibatını ve ¹⁵ḡaḡabını izāle ider ve nevm veistirāḥat īrās idüb in'āş-ı kuvā ¹⁶ve her vechle izdiyād-ı neşv ü nemāsına mü'eddī olur. Ḥattā ol eşnāda ¹⁷tahrīk ve telhini ne miḡdār ḡabül iderse aña göre ḡareket olunur ve ba'de zamānin ¹⁸riyāzet ve mūsikīye isti'dādı daḥı ol miḡdār ile bilinur didiler. ¹⁹Ma'lūm ola ki aşlında elhān-ı mūsikiyyenüñ nefis-i ḡayvānī ile şiddet-i ²⁰münāsebeti oldıḡı cihetden efrād-ı beşerden mā-'adā sā'ir sem'a ḡādir ²¹olan ḡayvānat daḥı müte'eşşir ve mütelezziz olmaḡ görünür velakin a'del-i ²²emzice olan insāndan mā-'adāsında te'sīri nādir olub efrād-ı nev'-i ²³beşerde daḥı kuvvet-i müdrike-i sāmi'anuñ kuvvet ve za'fı ve aḡlāt-ı erba'a ²⁴ḡalebesinden nāşī leḡāfeti ve ḡılzat ve keşāfeti muḡtezāsı üzere ²⁵te'sīri mütefāvit olur. Herkes isti'dādları mertebe mütelezziz olur. Esbāb-ı

DK-[81b]

Mūsikī şānāyi'-i riyāziyeden bir 'ilmdur anda naḡamāt aḡvālinden baḡş olunur ve mūsikār ol naḡamātuñ āletleridür tanbūr ve şāntūr ve çeng ve çāḡāne gibi. (18-20)

[82A]

¹ḡāriciyye ḡasebi ile daḥı te'sīrde tefāvüt muḡarrerdur. Ez-cümle erbāb-ı ²nücüm i'tibārları üzere devrān-ı felekden bir devre yigirmi dört sā'atden ³ibāretidur. Seb'a'-i seyyārenüñ bi-izni ḡālikihā 'alā ḡarīki'l-münāvebe taşarrufları ⁴vaktine müşādefet iden naḡamāt-ı mütēnāsibenüñ te'sīri ḡāyet'ül-ḡāye ⁵ferah-fezā olur dirler. Üstādü'l-eḡıbbā olan Ebukḡat dünyā lezzetleri ⁶dörtüdür. Lezzet-i ekl ve lezzet-i şūrb ve lezzet-i cimā' ve lezzet-i semā'dur ki ⁷naḡamāt-ı laḡife istimā'ından ḡāsıl olur evvelki üç lezzetuñ taḡşīlinde ⁸ta'ab ve meşakḡat ve keşretinde 'illet ve mażarrat muḡarrerdur. Ammā elhān-ı lezzizenüñ ⁹keşreti ruḡ-efzā olur dimiş. Ḥükemādan menḡöldur ki ḡudemā şān'at-ı mūsikīyi ve ¹⁰āleti olan mūsikārı mücerred lezzet için vaz' etmeyub belki cevdet-i ¹¹ḡayāt ve ana muḡārin olan münāfi'-i 'adīde için vaz' itmişler. ¹²Meşelā anlaruñ zu'mlarınca elhān-ı mü'eşşir ma'bedlerinde ḡüsn-i 'ibādetlerine ¹³ve maḡall-i ma'rekede izdiyād-ı şecā'atlarına ve ḡastalık ḡālinde def'-i ¹⁴'illet ve taḡşīl-i kuvvetlerine medār ola. Elhān-ı mūsikīnüñ ve āletinüñ ¹⁵ḡürmeti ve şıbyān tedbīrinde nisvāna 'ādet olan taḡannīnüñ ibāḡatı ¹⁶kütüb-i şerīfe'-i fıkhiyye vesā'ir 'ulūm-ı dīniyyede muşarraḡ ve mübeyyendur. ¹⁷Fe-lillahi'l-ḡamd ve'l-minne.

Faşl-ı ḡāmis mümkün olduḡı şüretde tıflı kendi ¹⁸vālidesi emzirmesinüñ ḡüsniyyātı ve emzirmenüñ evḡātı ve çok emzirmenüñ ¹⁹mażarratı beyānındadır. Raḡā' ḡuşuşunda kibār-ı eḡıbbānuñ tedbīr-i şavāb- ²⁰pezīrleri mümkün olduḡda tıflı vālidesi emzirmekdur. Zīrā

vālidesinuñ ²¹tıfluñ raḥm-i māderde iken ğıdāsı olan dem-i ıtaṣuñ fazlasından ve ²²vilādetinden soñra ol demuñ cümlesinden müsteḥıl olmağla aşıł ²³ğıdāsınuñ cevherine müṣābih olmağın ülfet ve qabūle münāsib olur. ²⁴Hattā anasınuñ emzirmesinuñ nef'i beyānında bi't-tecribe taṣḥīḥ olunmuşdur ki ²⁵tıfla 'arız olan ba'z ezıyyet mücerred anasınuñ memesi ucunu ağızına

[82B]

¹almaq ile mündefi' olur. Ya'nī südden lezzetyāb olmadın meme ucu ²ağızına girdigi gibi ḥaḥı olan elemi mündefi' olur meger veca'-i şedīd ola ³ol şüretde emmek ile daḥı mütesellī olmaz. Ol veca'ı teccüs idüb def'ine ⁴taḳayyüd olunur didiler ve daḥı vācib olan oldur ki evvel emirde çok ⁵emzirmeyub günde iki def'a yāḥūd üç def'a ile iktifā ideler ⁶ve def'a'-i vāḥidede taḥammülünden zıyāde virmeyub az az vireler. Zırā ⁷vaḳitli vaḳitsiz emzirseler yāḥūd def'aten çok emzirseler qarnında ⁸gerilmek ve ri'yāḥ-ı keşire ḥāşıl olub fütür ve kesel ve kuşmuq 'arız olur ⁹ve beyāz tebevvel ider. Murzi'adan ol güne ḥaḥā zuḥūr iderse tıfluñ ¹⁰mi'desi ḥıffet buluncaya deġin emzirmeyub uyutmağā sa'y ideler. ¹¹Bi'z-zarūri emzirmek iktizā itdikde mu'tādından az emzirub ¹²tedricle 'ādetine getüreler. Kibār-ı eṭibbā'-i müteḳaddimīn ve müte'ahḥirīn ¹³idḥāl-i ğıdā 'ale'l-ġıdā ḥuşulını bu vechle tebeyyün buyurmuşlardır ki ¹⁴ġıdānuñ mi'dede olan ḥazmı altı sā'atden on iki sā'ate ¹⁵deġindur. Ḥazm-ı kāmīl altı sā'ati taḳaddüm ve on iki sā'ati te'eḥḥūr itmeyub ¹⁶altı sā'atden on ikiye varınca mābeyninde münḥazım olur. Aqallı sekiz ¹⁷sā'atdur deyu qayd iderler. Ol qayd ḥazmuñ aqallı altı sā'atdur didiklerine ¹⁸şüretā münāfi görinür. Ammā zann-ı ġālib budur ki murādları za'f-ı ḥazmdan ¹⁹ve keşret-i ġıdādan qaṭ'-ı naḳar ekseriyā altı sā'ati geḳdikten soñra aqallı ²⁰sekiz sā'ati tecāvüz ider dimek ola. Aña binā'en on ikiye imtidādı daḥı ²¹bulunur. Kibāruñ bu qavilleri bilindikden soñra eṭibbādan geḳinen ba'z cehelenüñ ²²müddet-i mezkūreyi ḥazm-ı mi'de ile ḥazm-ı kebedīnuñ ikisine şarf itdikleri ²³muṭlaq bilmezliklerinden neş'et idüb ḥazm-ı 'urūḳiyi daḥı zam idenlerüñ ²⁴sözleri mücerred hezeyān qabīlinden olmağla istimā'a daḥı sezā degildur. Pes ²⁵vācib olan ol tedbīr tıfl-ı za'ıfde daḥı ziyāde ri'āyet olunmağdur ki

DK-[82b]

Bā-ḥuşuş zamānemizde lisān-ı laṭin bilur geḳinen muhtedī ve zimmīler ol lisānda te'līfi olan ḥuzzākuñ murādlarını idrāk idemediklerinden nāşī muḥtel ve müşevveş olmuşdur rabbu'l-'ibād celle nia'mā'uhu bu fenn-i celīl erbābını mükerrrem olmaq müyesser eyleye innehū ra'ufun bi'l-'ibād. (12-16)

Hażm-ı kebedī ve ‘urūķī ve ‘użvī i ‘tibār olunan bākī üç mertebe hażmuñ dağı müddetleri on iki sâ‘ate müntehī olunca itmām-peżīr olub bir devre’i felekiyye olan yigirmi dört sâ‘âde hażüm-ı erba‘a tekml̄ olundığı mufaşşalâtı meşûrdur. (22-25)

[83A]

¹her bir emzirmek beyânında ğidā’-i evvel münhażım olacaķ zamān mürûr eyleye. ²Ol müddetüñ eķalı sekiz sâ‘at olduğına binā’ en yigirmi dört sâ‘atde ³üç def‘a emzirmekle iktifā tıfla enfa‘ oldığı hüveydā oldı ⁴bā-ħuşuş evā’ il-i ħālleri ola zīrā anlaruñ ħālet-i tıflıde hażmları ⁵za‘ıf oldığı muķarrerdur. Zamāne nisvānı zu‘m-ı fāsıdlarınca keşret ⁶ile emzirmekde nef‘ i ‘tikād idüb tıfl ħareket itdikce ve gözin ⁷açdıķca ağızına meme şokub ta boğazına deĝin süd ile tıldururlar ⁸ve ba‘zısı dağı maħalsiz ve münāsebetsiz ğidālar virirler. Tıfl-ı za‘ıf ⁹ekşerini kuşar baķiyesi dağı mi‘desinde fāsıd olmaķ ile bātinen ¹⁰ve zāhiren niķe emrāza mū‘eddi olur. Meşelā ishāl ider ve ķulağı ¹¹ve gözi mā‘uf olub bedeninde ğunagün buşūrāt ħāşıl olur ve ¹²şar‘ ve ummü’s-şıbyān ve rīhü’s-şıbyān didikleri emrāz ‘urūzına ¹³bā‘is olur. Aşlaħa’llahu ħālihıhinne. Cālinūs’dan naķl olunur ki bir kimse ¹⁴evladınıñ şıĥhatini ve her vechle tenāsüb-i a‘zā ve ħüsn-i sīmā ve ‘avāriż-ı ¹⁵bedeniyyeden ‘ārī neşv ü nemāsını istid‘ā eylese tıflını şeba‘ ¹⁶ve imtilādan ve ağıdiye-i nā-münāsibden muħāfaza eylesün. Zīrā etfālūñ ¹⁷ekşer emrāzları imtilādan ‘arıż olur dimişdür ve dağı her vechle ¹⁸istiħsān olundığı üzere tıflı vālidesi emzirmek ķarār-dāde ¹⁹oldıysa vaz‘-i ħaml eşnāsında veca‘-ı şedīd sebebi ile vāķi‘ ²⁰olan inħirāf-ı mizācına i‘tidāl gelub ve ol ħareket-i ‘anīfe ıztırābından ²¹şeverān ve ĝaleyān iden aħlātı sākine ve ħāmil iken bedeninde müctemi‘ ²²olan fażalāt mündefi‘a oluncaya deĝin ĝayrī murzi‘a emzüre ²³ammā ol dağı murzi‘a ittiħāz olunmaģa sezā ola. Nitekim faşl-ı atīde ²⁴tafşıl ve tavşıf olunur. Tıfla vālidesinüñ südi cümleden ²⁵ħayırlı oldığı bilindikden şoñra vālidesi emzirmek mümkün olmadığı

DK-[83a]

Zıkr olunan emrāzuñ her biri emrāz-ı etfāl faşlında zıkr olundı. (12-13)

[83B]

¹şüretde murzi‘a ittiħāz olunan ħātūn kerīmetü’l-aşl olan ²şālihātıdan olması ĥaķķında şāħib-i şerī‘at şallā’llahu ‘aleyhi ve sellem ³ħazretlerinden dağı eħādīs-i ‘adīde rivāyet olunmuşdur. Ez-cümle *Şir‘at* ⁴u’l-İslām’da naķl olundığı üzere "*leyse li’s-şabiyyi ĥayrun min lebeni ummihi*

ev ⁵turđi 'ahu imr'āetun šālihātun kerīmatu'l-aşl fe-inne lebene'l-ḥamķā'i yu'dī ve eşeru ⁶ḥumķuhā yazharu yevman"⁹³ buyurmuşlar şadaka raşūlu'llah.

Faşl-ı şadis ⁷dāye ittiḥāz olundığı şüretde ol dāyenün şihḥat-i mizāc ve ḥadāset-i ⁸sinn ve ḥüsn-i ḥuluk ciheti ve toğurdığı velediñ şifati ve sâ'ir lāzım olan ⁹şurūt ve kuyūdı beyānındadır. Eger tıfluñ vālidesi şervet ü yesār sâhibesi ¹⁰oldığını cihetden refāhiyyete mā'il olub kendüsi emzirmekden ictināb ¹¹iderse 'ale'l-ḥuşuş ḥāşekiyān-ı selātīn-i şevket-iķtirānuñ übbühet ¹²ve şānları 'ādeten gevher-i girān-māyelerin āheriñ terbiye ve redā'ına ḥavāle ¹³itdikleri ecilden dāye ittiḥāzı iķtizā itdiği şüretde yāḥūd veled ¹⁴vücūda getüren ḥātūnlar zā'flarından ya südlerinüñ fesādından nāşi ¹⁵kendüleri emzirmege māni' zuhūr itmekle ğayrī murzia iḥtiyār olunmak ¹⁶lāzım olduğu ḥâlde lāyık olan oldur ki zıkr olunacak şurūt-i şemāniye-i' ¹⁷ma'dūdeye muvāfıka murzi'a iḥtiyār oluna. Evvelā sinni yigirmi beş ¹⁸ile otuz beş arasında olmak lāzımdur ki ol müddet insānuñ ¹⁹zamān-ı kuvveti-i şebāb ve şihḥati ve sinn-i kemālidur. Şāniyen liķāsı gökcek olub ²⁰boynı kavī ve gögsi vāsi' ve etine tolı ve simen ve hüzelde mutavassıt ²¹olmağla her vechle i'tidāl-i mizāc ve tenāsüb-i a'zā ile mevşüfe ²²ola. Şālişen hasenetu'l-ahlāk ve maḥmūdetu'l-efāl olmak lāzımdur zīrā ²³aḥlāk-ı hasene mizācuñ i'tidālīne ve aḥlāk-ı rediyye i'tidālinden inḥirāfına ²⁴delālet ider. Pes mu'tedilü'l-mizāc ve ḥasetu's-şüre olanların sīretleri ²⁵daḥı güzel olub beşeriyet ḥasebi ile 'arız olan ğam ve ğussa ve ḥavf

[84A]

¹mişillü infī'ālāt-ı nef sāniyye'-i rediyye qabūlünden ba'ide olmağla ale'l-fevr ²münfa'ile olmazlar ve ğāzabdan daḥı ictināb iderler zīrā aḥvāl-i mezkūre ³mizācı ifsād itmekle südi daḥı ifsād ider ve çok vāki' olur ki ⁴aḥlāk-ı rediyye radā' vesāatıyla tıfla daḥı sirāyet idüb derd-menduñ ⁵fesād-ı mizācina bā'ış olur ve ma'a zālik bedḥuluk olan murzi'a sū'-i ⁶ḥulkı sebebi ile şabī emrinde sū'-i tedbīre sālīke olub terbiye cihetinden ⁷daḥı nāķışa olur. Anuñçün efḍal-i maḥlūkāt ve eşref-i mevcūdāt medār-ı ḥilķat-ı ⁸ālem ve seyyid-i veled-i benī ādem sallā'llahu 'aleyhi ve sellem ḥazretleri mecnūne ḥātūn ⁹istirzā'ından men' buyurmuşlardır. Ḥalef bin 'Abbās Zehrāvī 'aleyhi'r-raḥme ¹⁰ḥuşuş-ı mezbūrede vārid olan aşār-ı 'adīdeye binā'en kitāb-ı ¹¹Taşrīf'den ¹²tedbīr-i mevlūd beyānında murzi'a aḥz olunan ḥātūn 'aql ve edeb ve seḥā ve ¹³iffet ve şihḥat ve necdet ile mevşüfe olan ehl-i beytten olmak maṭlūbdur ¹⁴vālidesinüñ aķrabāsından olmak mümkün olursa daḥı efḍal olur dirler. ¹⁵Anların taķrīrleri üzere bed-aşl

⁹³ Hadis-i Şerif: "Bebek için annesinin sütünden daha hayırlısı yoktur veya onu salih ve şerefli bir asıldan bir kadın emzirsin. Çünkü ahmakların sütü(nden ahmaklığı) bulaşır o kadının ahmaklığının izi (çocukta) bir gün ortaya çıkar."

cevāri aḥzına mesâğ bulunmaz. Ale'l-ḥuşuş ¹⁵fi-zamāninā 'adet olduğu gibi kāfir diyārından henüz gelmiş dīn ve diyānet bilmezleri ¹⁶ola. Meger vālidesinūn ḡarībinden olmak mümkün olursa efḍal olur didiklerine ¹⁷binā'en fi-zamāninā 'adet olduğu üzere ekşer mevtū'āt ve menkūhāta nazar ¹⁸ile münāsib bulunur dinile. Ammā henüz gelmiş 'acemi cārīyeler dāye ittiḥāz olunmamak ¹⁹efḍal olduğu ma'lūm-ı uli'l-ārādur. Rābi'an memesi miḡdār-ı ṭabī'isinden ²⁰küçük ve ziyāde büyük olmayub i'tidāl üzere ola 'azm-ı ṭabī'ī efḍaldur ²¹ki sūdūn keşretine delālet ider ve şalābet ve līnetde daḡı mu'tedil ²²olub pek yumuşak ve ziyāde katı olmaya ki her biri i'tidāl-i mizāca münāfidur. ²³Hāmisen südi faşl-i ātīde zıkr olunduğı üzere ḡidā'-i ceyyide şālīh olur ²⁴evşāf-ı memdūha ile mevsūf ola ya'nī kıvāmı ve miḡdārı mu'tedil ve levni ²⁵beyāza mā'il ve ṭa'mı ṭatlı ve rāyihası ṭayyibe ola ki murzi'a ihtiyārında

[84B]

¹'umde olan sūd aḥvālidur. Sādisen murzi'a emzirecegi mevlūduñ ²vilādetinden kırk beş gün yāḡūd iki ay muḡaddem ṭoğurmuş olub kırk ³beşinden evvel ve iki aydan zīyāde mürūr itmiş olmaya. Evvelki şüretde nifās ⁴hāli olmağla mizācī za'īf ve südi müteḡayyir olur nitekim zıkr olundu iki ay ⁵mürürundan şoñra vilādeti zamānı ba'īd olmağla ṭabī'atun sūd tevīdine 'ināyeti ⁶kalīl olub südi daḡı az olur. İhtimāldur kıvāmı daḡı müteḡayyir olub ḡılzet ⁷hāşıl itmiş ola. Sūdūn kıvāmı ve ḡılzet ve rikḡati faşl-ı ātīde zıkr olundu ⁸sabi'an ṭoğurduğı veled erkek ola yāḡūd erkek ṭoğurmağla mu'tāde ⁹olmuş ola zīrā mevlūduñ erkek olması vālidesinūn ḡarāret-i ḡarīziyyesi ¹⁰vāfire ve kuvāsı ḡaviyye olduğına delālet ider. Ol cihetden dem-i ṭamşı daḡı ¹¹naḡic ve ceyyid olub südi i'tidāle ḡarīb olur. Şāminen müddet-i ṭabī'iyede ¹²ṭoğurmuş ola ki yedinci ayda yāḡūd ṭoḡuz ay tamāmından şoñra olmak ¹³üzere muḡaddemā beyān olunmuşıdı. Ol şüretde sūdünün cereyānı ṭabī'ī olmağla ¹⁴aḡlāt-ı fāsideden 'ārī olur ve daḡı düşūd düşürmüş ve düşürmege ¹⁵mu'tāde olmuş olmiya. Zīrā ol şüretde vāki' olan sıkṭ rahmuñ sū'-i ¹⁶mizācına delālet ider. Memelerin daḡı rahmle iştirāḡı olmağla sū'-i mizāc ¹⁷memelere sirāyet eyleyüb südi ifsād ider.

Faşl-ı sābi' eger vālidesi ve eger ¹⁸dāyesi sūdleri keyfiyyet ve kemmiyyet ciheti ile ḡālīş olub ḡidāya şālīh ¹⁹olmağla muḡtāc olmağın sūdūn eşnāfi ve memdūh olan evşāfi beyānındadır. ²⁰Şurrāḡ-ı Kānūn 'ale'l-ḥuşuş 'Allāme 'aleyhi'r-raḡme muṭlak lebenī keyfiyyet ve kemmiyyet ²¹i'tibārıyla ta'dād idüb otuz altı nev'e taḡsīm ve envā'-ı mezkūreden memdūh ²²olan kısmını bu vechle tebyīn ve terḡīm iderler ki murzi'anun sūdū şundan ²³hāli degil yā ḡālīz yā raḡṭk yāḡūd mutavassıṭu'l-hāl olur. Bu takādīr üzere ol ²⁴sūd yā keşir yā kalīl yāḡūd mutavassıṭ olur pes üçü üçe ḡam eyledik ṭoḡuz oldu ²⁵bu ṭoḡuz nev'den her biri yā kerīhu'r-rāyiha yā olmaya bu taḡdīrce on sekiz olur.

DK-[84b]

Bu terdîdden mefhûm olan bir kac def`a ekek toğuran hâtûn bir def`a kız toğurmuş olsa yine murzi`a ihtiyâr olunmağa sezâvâr olmuş olur. (8-11)

[85A]

¹ve bu on sekiz nev`den her biri yâ tayyibu't-`ta`m ola yâ olmiya ya`nî acı ve tuzlu ²ve ekşi olmiya ki mütevellid olduğu kanuñ tağayyürüne delâlet ider bu takdîrce ³otuz altı nev`e bâliğ olur. Envâ`-i mezkûreden fâzıl ve maqbûl olan ⁴süd oldur ki muqaddemâ zîkr olundığı üzere miqdârında ve kıvâmında mutavassıt ⁵olub râyihası ve ta`mı tayyibe ola. Mezkûreden mâ`adâsı redî ve gayr-ı ⁶tabî`î olmağla mu`aleceye muhtâc olur zîrâ muqaddemâ zîkr olundığı ⁷üzere murzi`a ihtiyârında `umde olan süd ahvâlidur. Çok olur ⁸sinni tâze ve bedeni şahîh olan hâtûnuñ memesi za`îfû'l-mizâc olmağla <sup>9</sup>südi ifsâd idüb ol tıfla gıdâ olmağa şâlih olmaz ve ba`zî za`îfe <sup>10</sup>hâtûnlaruñ memeleri kavıyyû'l-mizâc bulunub leben-i şâlih mütevellid olur ol ecilden <sup>11</sup>südüñ ahvâline ihtimâm lâzımdur ki redâ`eti ne cihetle olduğunu ma`lûm <sup>12</sup>idinüb ana münâsib tedbîre sa`y olunur. Pes murzi`anuñ südi ¹³evşâf-ı memdûha ile mevsûf bulunmadığı şûretde levn ciheti ile redî ¹⁴oldığı eger şiddet ile beyâz ve rakîk olursa balğamuñ keşretine ve südüñ ¹⁵adem-i nazcine delîldür. Siyâh olursa bürüdet ve sevdâviyyete delâlet ¹⁶ider. Yeşil olursa sevdânüñ keşretine yâhûd bürüdet cihetiyle kanuñ ¹⁷müncemid olmasına yâhûd nazcınıñ çig kalması ile pek pişmesi ¹⁸beyninde ihtilâfına delâlet ider. Sarı olursa şafrânüñ keşretine ¹⁹delâlet ider ve kırmızı olması kuvvet-i muğayyirenüñ dem-i müsta`iddi lebene <sup>20</sup>istihâlesinde `aczone delâlet ider. Gâhî kuvvet-i muğayyirrenüñ âczi kan ²¹bedende gâyet çok olup fi`il-i tabî`iyye `ısyân itmekle lebene ihâle <sup>22</sup>idemediginden nâşî kendi renginde cereyân itmekle kırmızı olur. Keşret-i <sup>23</sup>dem alâyiminden ma`lûmdur. Levn cihetinden mâ`adâ râyihası dağı tayyibe <sup>24</sup>olub ekşiligi ve `ufûşeti olmayan südüñ ekşiligi ve dil buran ²⁵oldığı balğam ve sevdâ mişillü hılt-i bâridüñ galebesine yâhûd harâretüñ

DK-[85a]

`Allâme `aleyhi'r-raḥme redî olan südüñ dağı eşnâf-ı `adidesini bu vechle nakl itmişler ki memdûh olmayan süd-i mâ-yelikû bihden yâ gâliz yâhûd rakîk olur anlardan her biri yâ az olur yâhûd çok olur ol dört kısımdan her biri ya rediyyü'r-râyiha olur ya olmaz ol sekiz kısımdan her biri rediyyü't-`ta`m olur ya olmaz ol tarîk ile redî olan süd on altı kısım olmuş olur. (5-11)

[85B]

¹küşürına delâlet ider ve ta'mı hâlâvete mâ'il olub ve acı olmya ki ²galebe'-i şafrāya delâlet ider ve tuzlu dağı olmya ki mirre'-i sevdāya muhālīt ³balğamuñ galebesine delâlet ider ve ekşi dağı olmya ki balğam-ı hāmīza yāhūd ⁴sevdā'-ı hāmīza delâlet ider ve murzianuñ memelerinde südüñ miqdārı ⁵kalīl olmayub keşir ola ve müşābihü'l-eczā olub muhtelifü'l-eczā olmya ya'nī ⁶kesilmiş süd gibi olmya ki tabī'atun fi'ili müteşābih olub eczā'-ı mādde dağı ⁷naẓc kabûlunda müteşābih olmuş olur. Kıvāmı dağı mu'tedil olub raķīk-i seyyāl ⁸olmya ve ziyāde ğalīz ve cübñi dağı olmya ya'nī su gibi raķīk penīr gibi ğalīz ⁹olmya ve köpügi dağı çok olmya ki keşret-i riyāha delâlet ider gāhice ¹⁰ifrāt-ı harāretten nāşī lebene cefāf gelüb iplik gibi çıkar 'alāmāt ve 'ilāc-ı ¹¹emrāz-ı murzī'ada zıkr olundu. Kıvamda tecribesi tırnaķ üzerine şağmak ¹²ile olur. Şağdırub tırnağı bir tarafa egeler eger sür'at ile seyelān iderse ¹³raķīk ve itmezse şehīn ve ğalīzdur. Bir tecribesi dağı şırça içine şağub ¹⁴üzerine bir miqdār mürri-şāfi koyub bir barmaķ ile tahrīk ideler penīrli mi yoksa ¹⁵şulı mı ma'lūm olur. Maķbūl olan tarafeyn müsāvī olmasıdır. 'Allāme ¹⁶Şirāzī kıvām tecribesinde bir şışeye bir miqdār süd taķtīr olunub ¹⁷bir gice hāli üzere terk ideler. Eger raķīki şehīninden çok bulunursa raķīk ¹⁸ve mā'ī ve eger 'aks bulunursa ğalīz ve cübñi ve eger müsāvī bulunursa ¹⁹mu'tedilü'l-kıvāmdur dimişler. Bundan sonra ma'lūm ola ki cumhūr-ı etıbbā'-i ²⁰müteķaddimīn ve müteahhīrīn nisvānuñ ve sā'ir hayvānātuñ südleri kanlarından ²¹mütevellid olduğunda müttefīķlerdür ki hayz huşuşunda ve hilķat-i cenīn ²²aḥvālinde ve sā'ir mevāzı'da elbette қandan mübeddel olduğını taşrīh ve tahķīķ ²³itmişlerdür. Ol huşuşda tıbben vārid olan i'tirāzātı yine tıbben men'eyleyüb ²⁴vücüh ile cevāblar virmişlerdür. Ez-cümle murzī'ātdan birinüñ қarnı ac ²⁵oldığı hīnde memelerinde süd bulunmayub ta'am virilse iştihāsı üzere ekl

DK-[85b]

Südüñ köpügi bir zarfa şağmak ile ma'lūm olur. (9-10)

[86A]

¹itdiginden sonra zamān-ı inhizām mürūr itmedin memelerinde süd nümāyān olur ²ba'zī murzī'anuñ 'aķīb-i ekinde zuhūr ider. Eger süd қandan ḥāşıl olaydı ³muķaddemā tafşīl olduğığı üzere ednā mertebe altı sā'at mürürdan sonra ⁴zuhūra gelür idi. Zīrā haẓm-ı mi'diyenüñ eñ az müddeti altı sā'atdur ğidā ⁵ise mi'dede münhaẓim olduğdan sonra keylūsī cigere çekilüb anda tekrār ⁶münhaẓim olduğda қan ḥāşıl olsa gerek. Pes aḥvāl-i mezkūre südüñ ⁷қandan ğayrī keylūs-i ğidādan dağı tevellüdini müstelzim olur deyu vārid olan i'tirāza ⁸bir

kac güne cevāb virmişlerdür Ammā ṭabī'at fi'iline ḥavāle ile virdikleri ⁹cevāb ṭab'a yakındır. Ol cevāb-ı bā-şavābuñ ḥāşılı bu ki Ḥallāk-ı cihān-āferīnūñ ¹⁰cellet kudretuhu ebdān-ı ḥayvānātda vedī'a eylediği ṭabī'at ile müsem mā olan kuvvet ¹¹ki işlāḥ-ı eṭibbāda kuvvetun min şe'nihā ḥıfz-ı kemālāt-ı mā-hiye fih ile ma'rūfdur ¹²ol kuvvet bi-izni ḥālīkihā bulunduğı bedenūñ dā'imā kemālātını ḥıfza sa'y ider. ¹³Murzi'a'-i mezkūre ḥuṣūşunda ol murzi'anuñ kendi bedenine lāzım ¹⁴olan ğıdānuñ muḥāfazası mühim olmağla karnı ac olub mi'desinde ğıdā bulunmadığı ¹⁵şürette ṭabī'atı buhl idüb memeler tarafına kan göndermez ammā mi'desine ¹⁶ṭa'ām vāşıl olduğu gibi gūyā zāḥire ḥāşıl idüb buhl ve zınneti şehāvete ¹⁷mübeddel olmağla memeler tarafına kan işāl ider. Ba'de'l-ekl sūd zāhir olduğunūñ ¹⁸illeti odur dimişler velakin Qur'an-ı bāhiru'l-burhāndan Sūre'-i Kerīme-i Nahl'de ¹⁹"Ve inne lekum fi'l-en'āmi le-ibreten nusḳikum mim mā fi buṭūnihi min beyni fersin ve demin lebenen" ²⁰ḥālīşen sā'ıġan li-ş-şāribīn"⁹⁴ buyrulduğu sūdūñ ebdān-ı ḥayvānātda hażm-ı mi'diyeden ²¹şoñra ḥāşıl olan keylūs cigere varub kan olmazdan muḳaddem fers ile ²²dem beyninde olan mādde'-i laṭife'-i keylūsdan ḥuṣūle geldiğini müş'irdür. ²³Ḥattā müfessiru't-tenzıl ve mübeyyinu't-te'vıl İbn 'amm-i rasūli'llah 'Abdu'llāh bin 'Abbās raḍıya'llahu 'anhumā ḥazretlerinden mervīdür. "İnne'l-behīmete izā i'telaḥet ve'nṭabaha'l-'alefu" ²⁵fi kireşihā kāne esfeluhu fersin ve evsaṭuhu lebenen ve a'lāhu demen"⁹⁵ ya'nī dişi olan

DK-[86a]

Kibār-ı eṭibbā-ı müteḳaddimīn ve müte'ahḥirīn tecārub-i 'adīde ile iḥbār ve ittifākları ğıdā mi'dede altı sātten on iki sātde deġin bāķī kaldığıdır ki zıkr olundu. (3-5)

Sūre'-i Kerīme'-i Mū'mīnīn'de "nusḳikum mim mā fi buṭūnihā"⁹⁶ buyurmuşlardır. Bu maḥalde in'ām lafzında taşarrufdan kaṭ'-ı nazar ba'z i'tibār olunmuş olur. Allahu Te'ālā a'lem. (18-20)

[86B]

¹ḥayvānat kaçan 'alef yiyub ol 'alef karnlarında ve bağırsaklarında muntabih ²olsa ol ba'z mertebe münhażım olan māddenūñ esfeli ya'nī aşıġı gideni ³feres olub maḳ'adından mündeḑi' olur ve a'lāsı ya'nī cigere gideni kan olub ⁴a'zāsına ğıdā olur ve evsaṭı ya'nī anlaruñ beyninde vasaṭū'l-ḥāl olanı ⁵memelerine çekilub sūd olur buyurdıkları daḡı ānı mübeyyindür ḥāl bu

⁹⁴ Nahl Suresi, 16/66, "Şüphesiz (sağmal) hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır. Onların karınlarındaki fişkı ile kan arasından (süzülen) içenlere halis ve içimi kolay süt içiriyoruz."

⁹⁵ "Şüphesiz ki hayvanlar otladığında ve otları midelerinde sindirildiğinde en alt kısmı dışkı, orta kısmı süt ve en üst kısmı kan olur."

⁹⁶ Mū'mīnun Suresi, 23/21, "Onların içlerindeki süten size içiririz."

minvāl ⁶üzere iken kibār-ı müfessirîn naşş-ı mübîni yine ıstılâh-ı eṭıbbā üzerine tefsîr ⁷eyleyüb kâ'ide' -i muḳannene-i ṭıbbā ırcā' eylemişler. Ez-cümle Beyzāvî 'aleyhi'r-raḥme ⁸ḥazret-i İbn 'Abbas rivāyetini nakl itdikden soñra "ve la'allehu in şaḥḥa fe'l-murādu ⁹inne evsaṭahu yekūnu mādde't-l-leyyini ve a'lāhu mādde't-demi'llezī yağzī'l-bedene ve innehumā ¹⁰lā yetekvennāni fī'l-kirşi"⁹⁷ ya'nī İbn 'Abbas ḥazretlerinden nakl olunan rivāyet şaḥiḥe ¹¹ise ricā olunur ki murādları keylūsüñ evsaṭı südüñ mādde'si ve a'lāsı ¹²ol ḥayvānuñ bedenine ğıdā olan kanuñ mādde'si olur demek ola zīrā süd ¹³ile kan karında ve bağırsaklarda tekevvin itmezler. Belki ciger kuvvet-i cāzibesıyla ¹⁴ol keylūsüñ laṭif ve şāfisini fereşden ayırub kendüye cezb itdikden ¹⁵soñra cigerde olan ḥazm-ı şānide ḥāşıl olur deyu muḥtār-ı kibār -ı eṭıbbā üzere ¹⁶taḳrîr eyleyüb ba'dehu "Ve men tedebera şun 'a'llāhi Te 'ālā fī iḥdāşī'l-āḥlāṭi ve'l-elbāni ¹⁷fī iḥdāşī'l-āḥlāṭi ve'l-elbāni ve i'dādi maḳārriḥā mecārīḥā ve'l-esbābi'l-müvellideti ¹⁸lehā ve'l-ḳuvā'l-müteşarriḳeti fīḥā külli vaḳtın 'alā mā yalīḳu bihi ıztarra ile'l-ıkrāri bi-kemāli ¹⁹ḥikmetihi ve tenāḥi rahmetihi"⁹⁸ demişler. Beyyeza'llahu vechehu fī'd-dāreyn.

Faşl-ı şāmin ²⁰murzi'anuñ lāzım olan tedbîrleri ve südleri kılet ve redā'et cihetiyle ²¹fāsîd olduğu şüretde mu'aleceleri beyânındadır. Eger vālide ve eger murzi'a ²²şerāyıt-ı mezkûre-i memdūḥa ile mevşûfe olursa evvelā vācib olan ğıdāsına ²³taḳayyüd olunmak lāzımdır ki isti'māl eylediği aṭ'ime ceyyidü'l-ğıdā ola ḥāliş ²⁴buğday etmegi ve ḥandrūs didikleri buğday etmegi ola ki ana hınṭa' -i rûmî ²⁵daḥı dirler. Türkcesi muḥtelefun fihdur. Ba'z diyārda siyez ve ba'zısında

[87A]

¹kertik ba'z diyārda çatalca dirler. Şeyḥ-i Re'îs müfredāt beyânında ²"el-māhiyetu huve'l-ḥinṭatu'r-rûmî"⁹⁹ diyub "ğıdāsı ḥāliş hınṭa ğıdāsından ³ebred ve ekaldur. Ma'a zâlik ceyyiddur" demişler. Ve anlardan ḳuzi ve oğlaḳ eti ⁴ve semiz tavuḳ ve dürrāc ki süklün didikleri ḳuş olduğu eşaḥdur ve semiz ⁵pilic çorbaları ve nim-birişt yumurda şarısı isti'māl itdureler ve balıḳ ⁶envāi'ndan şağır ve tarī olub eti müte'affin ve ḳatı olmayan nev'i münāsibdur ⁷ve buḳıldan marul daḥı anlar içün güzel ğıdādur bürānīsini ve şalatasını ⁸isti'māl ideler ve ḳabuğı çıḳmış bâdām içi ve finduḳ ve fistuḳ içleri daḥı ⁹memdūḥdur ve her vechle refāhiyyetine sa'y olunub

⁹⁷ "Eğer bu (yani hayvanın midesinde otun en alt kısmı dışkı, orta kısmı süt ve en üst kısmı kan olduğu rivayeti) doğruysa bundan amaç: Orta kısım (süt) yumuşak bir madde olarak, üst kısım (kan) ise bedeni besleyen kan maddesi olarak oluşur Çünkü bu ikisi midede farklı şekilde oluşurlar"

⁹⁸ "Ve kim ki Allah'ın karışımların ve sütlerin oluşumundaki, onların yerlerinin ve yollarının hazırlanmasındaki, onları meydana getiren sebeplerdeki ve her an onlara egemen olan kuvvetlerdeki sanatını gereği gibi düşünürse onun hikmetinin kemalini ve rahmetinin sonsuzluğunu kabul etmek zorunda kalır." Arapça alıntıda geçen "fī iḥdāşī'l-āḥlāṭi ve'l-elbāni" ifadesi metnin orijinalinde yanlışlıkla tekrarlandığı için aynı şekilde bırakılmıştır.

⁹⁹ "Mahiyet (yani bu kelime ile kastedilen) Rum buğdayıdır."

ef'āl-i şakḳadan ve infī'āl-i ¹⁰nefsāniyye'-i rediyyeden muḥāfaẓa ideler ve buḳūlden circīr ve ḥardal ve bāderūc ¹¹mişillü şeylerden ihtirāz itdüreler ki anlar südi ifsād itdiklerini kibār-ı ¹²eṭibbā taşrīḥ itmişlerdür ve na'nā' ve kerefis daḥı münāsib olmadığı ¹³kerrātle zıkr olundı ve mücāma'atdan daḥı müberrā gerekdür. Zīrā cimā' ḥayẓ ¹⁴kanını taḥrīke bādī olub lebeni ifsād ve miḳdārını taḳlīl ider. 'Ale¹⁵l-ḥuṣūş gebe ḳalursa emzirdigi tıfla ve toğuracağı cenine zarar-ı ¹⁶'azīm tārī olur. Zīrā ḳanuñ laṭīfī ḡidā'-i cenīne muṣṣarif olub ¹⁷tıfluñ ḡidāsı nāḳış ḳalur. Muṣṣarif olan daḥı nāḳış olmağla cenīne fā'ide ¹⁸virmez ikisine daḥı zarar-ı 'azīm terettüb ider. Ol daḥı kerrātle zıkr olundı. ¹⁹Bedeninde fazla olan ruṭūbet tarafeyne kifāyet ider ṭabī'at-ı şāḥibesi ²⁰murzi'a bulunmak tārīkini eṭibbā yazmadılar. Eger südleri evṣāf-ı mezkūre ²¹ile mevşūfe olmayub ıztırārī ırzā' iḳtiẓā iderse yāḥūd ²²südleri memdūḥ iken li-'illetin levn ve ḳıvām ve ṭa'mından birine taḡayyūr tārī ²³olursa zīrā murzi'anuñ südi her bār ber-ḳarār olmayub tefāvūt ²⁴ve taḡayyūr ḳabūl ider. Ol eṣnāda bi'z-ẓarūrī ıslāḥına sa'y idüb ²⁵ḳā'ide'-i tıb üzere tedbīre ihtimām ideler. Ol ḥuṣūşda iki vechle tedbīr

[87B]

¹lāzımdur biri memdūḥ olmayub rediyy olan süd ne vechle virilur ana ²taḳayyūd oluna ve biri murzi'anuñ mizāc ve aḥlātını ıslāḥa sa'y ideler ³ki aḥlātıñ şalāḥı südüñ şalāḥına mü'eddi olur. Pes emzirmek ⁴ḥuṣūşunda tedbīr budur ki eger südi ḡalīẓ ve kerīḥü'r-rāyiḥa olursa şavāb olan ⁵memeyi tıfluñ aḡzına virmekle emzirmiyeler. Belki bir kāseye şaḡub ⁶bir miḳdār zamān terk ideler ta ki havā südüñ rāyiḥa-ı rediyyesini gidere ⁷ba'dehu içüreler ve eger südüñ ḥarāfeti ya'nī dil buranlığı yāḥūd şiddet ⁸üzerine ḥarāfeti bulunursa şavāb olan ac ḳarnına emzirmemekdir ⁹zīrā acılık ḥarārete şeveran virmekle südüñ ḥarāfet ve ḥarāretini arturur. ¹⁰Südi ḡalīẓ olduğu şüretde murzi'anuñ kendüsine tedbīrde ¹¹sikencübīn büzürü içürmege müdāvet ideler ki yarpuz ve zūfā ve ḥāşā ¹²ve sa'ter mişillü mülattıfāt-ı cibillī ile ṭabḥ olunmuş ola. Eczā'-i mezkūre aḥlāt-ı ¹³ḡalīẓeyi taltīf itmekle lebenüñ i'tidālını icāb ider. Uşul şerābıñ ¹⁴daḥı bu bābda nef'-i 'azīmdur ve buḳūldan helyūn ve şalḡam ve rāziyāne ve ¹⁵hindibā ve ḥubūbdan noḥūd ve bāḳlā ve aḡdiyeden pilic ve keklik ve dürrāc ¹⁶ile pişmiş çorbalar ki dārçīn mişillü ebāzīr-i ḥārre ile perverde olmuş ¹⁷ola. Şeyḥ-i Re'īs ṭuranc nāmına bir balık yazmış Ercīs ḳurbunda Aḥlāt ¹⁸denizinden olanlar ve ṭuzlayub sā'ir diyārlara götürürler. Bir ḳarış miḳdārı ¹⁹küçük olur imiş, eyüsi eski olanıdur. Harr-ı yābisdur. Ammā ṭabī'atı ²⁰telyīn ider ve ḳalīlen isti'māli ḥummāyı ve ba'dehu sevdāyı taltīf ider gerçi tıḥāle ²¹muızırdur. Ammā yağ anuñ muşliḥi olur murzi'a ḥuṣūşunda ḡāyet nāfi'dur. ²²Edhān ile ṭabḥ ve terbiye olunub isti'māl itdüreler dimişler ve murzi'anuñ ²³ta'āmindā ṭurb eksik olmayub eṣna-i ta'āmda bir

miḳdār isti‘māl eyleye ²⁴ve gāhice bi-ḥasebi'l-iktizā yalnız ısıcaḳ su ile veyāḥūd sikencübīn ile ²⁵ḳuşduralar ve mu‘tedil riyāzete müdāvemmet itdüreler ya‘nī dā‘imā ev içinde

[88A]

¹oturmiya gāhice ḥareket eyleye ḥıfz-ı sıḥḥatde beyān olanan riyāzete müdāvemmet ²itdüreler ve memeleri üzerine mūlaṭṭıfāt süreler ta ki südüñ ḡılzatını ³talṭıf eyleye. Ez-cümle yārpūz ve zūfā-i yābis ve ḥāşā ve sa‘ter cümlesi ⁴yāḥūd ba‘zısı aḥz ve saḥḳ olunub bir miḳdār za‘ferān yāḥūd sünbül zām ideler ⁵ve ısıcaḳ şu ile ḳarub kettān bezi ile memelere zīmād ideler. Eger murzī‘a ⁶ḥūrru'l-mizūc olursa her şabāḥ sikencübīn-i sāzēc virub mehmā-emken ⁷müberriḍāt ile tedbīre taḳayyūd ideler. Eger südi riḳḳate mā‘il olursa refāhiyyetine ⁸sa‘y idüb riyāzetden men‘ ideler ve ḡalīz dem ḥāşıl iden ḡıdālar virub ⁹mā‘-i asel yāḥūd müşelles içüreler ve ziyādece uyutmaḡa ihtimām ideler. ¹⁰Eger südi kerḥū'r-rayīḥa olursa bu eşnā murzī‘aya südi tatıyb ¹¹idici ḡıdālar virilmek lāzımdur ki ta‘āmına dārçīn ve maştaki mişillü ¹²laṭıf ḳoḳulı şeyler zām idüb lisān-ı şevr şuyı ve gül şuyı mişillü müferreh ¹³şular ile memzūc müşelles-i şer‘ī ve erbābından olursa şarāb-ı reyḥānı vireler ¹⁴velākin muḥarremāt ile mu‘ālece ḳānūn-ı şer‘at-ı muṭaḥharaya nā-muvāfıḳ olmaḡın ¹⁵isti‘mālinde bir vechle nef‘ mūlāḥaza olunmaz. Ancaḳ zamānede ekşer ¹⁶murzī‘a cevārī ḳısmından olmaḡla mu‘tād-ı ḳadīmlerine muvāfaḳaten irtikābı ¹⁷ḳavā‘id-i ṭıbbā maḥmūl olmuş olur. Ammā müşelles-i şer‘ī isti‘mālinde be‘s yoḳdur ¹⁸ve eger südi az olursa ḳıllete sebep nedur anı te‘emmül ideler. Sū‘-i mizāc-ı ¹⁹ḥārr bulunduḡı taḳdīrce ol sū‘-i mizāc bütün bedende mi yoḳsa yalnız ²⁰memelerinde mi ṭabīb-i ḥāzıḳ anı ‘alāmātından idrāk ider. Ammā memenūñ ²¹sū‘-i mizāc-ı ḥārrı yalnız yapışmagla daḡı ḥiss olunur ve anuñ sū‘-i mizāc ²²mādde ḥasebi ile ḳıllete sebep olamaz belki süde mübeddel olmaḳ içün ²³kalan ḳanı ifsād etmesi ile ḳıllete mü‘eddī olur. Ammā üzerinde ba‘zī ²⁴müberriḍāt tılā itmekle mündeḑī‘ olur. Nitekim ‘an ḳarīb emrāz-ı şedyde ²⁵zıkr olunur. Eger sū‘i mizāc-ı ḥārr bütün bedende bulunursa keşḳ-i şa‘īr

DK-[88A]

Bütün bedene ṭarī olan sū‘-i mizācuñ mu‘ālecesi yalnız memelere ‘arız olan sū‘-i mizāca daḡı ‘ilāc olduḡı muḳarrerdur. (23-24)

[88B]

¹ve isfānāḥ ve daḡı bunlar emşālī bāridü'l-mizāc ḡıdālara müdāvemmet itdüreler ²ve eger sū‘-i mizāc-ı bāriden neş‘et itmiş ise destūr-ı sābıḳ üzere tefahḥuş ³olunub aḡdiye ve eşribeden

müsaḥḥināt ile müdāvetine taḳayyüd olunur ve eger ⁴süddesi yāḥūd kuvve-i cāzibesinüñ za‘fı bulunursa ğidāsında ḥarārete mā‘il ⁵laṭīf ve müfettiḥ devālar ziyāde olunur. Taltīf ve teftīḥde buḳūl envā‘ından hāvucuñ ⁶ve toḥmunuñ menfa‘at-i ‘azimi vardur. Kalyesini pişürüb ve toḥmunı sā‘ir münāsib ⁷ġidālarına ṭabḥına zām ideler ve kuvvet-i cāzibeye imdād için memesinüñ ⁸altına kuru şışeler uralar. Ammā ‘unf ve eziyyet ile olmaya. Ma‘lūm ola ki ⁹keşret-i menī ḥāşıl iden her devā ve her ġidā südi daḥı çoğaldur ve kılletine ¹⁰sebeb olan eşyā südi daḥı azaldur. Pes eger südüñ azlığı kıllet-i ṭa‘āmdan ¹¹neş‘et itmiş ise ğidāsını mizācına muvāfaḳat ile teḳşir idüb ḥarāret ¹²bulunduğı şüretde arpa çorbası ve bārid şeyler ile ma‘mūl çorba ve buḳūldan ¹³münāsib olan ġidālar ve lūḥūmdan ḥafīf ve laṭīf olanlar isti‘māl ¹⁴itdürele. Bürüdet bulunduğı şüretde kezālik münāsibleri ihtiyār ¹⁵oluna ve ġidāsı rāziyāne köki ve toḥmı veyāḥūd tōrāk otı toḥmı yāḥūd ¹⁶çörek otıyla ṭabḥ olunmak daḥı nāfi‘dur. Qana leṭāfet virub memelere ¹⁷işāl ider erbāb-ı tecrube saġulur ḳoyūn ve keçi memelerini pişürüb ¹⁸yedürmek müşābehet cihetinden yāḥūd bi'l-ḥāşşa lebenüñ keşretine mü‘eddī ¹⁹olur dimişlerdür. Bu daḥı Şeyḥ’üñ taḳriri üzere mücerrebātdan olmak üzeredür ²⁰ki hemzenüñ ve rānuñ fetḥalarıya araḫa didikleri böcek ḳurusundan ²¹yāḥūd pāk yerden aḫz olunub ḳurumuş yir soġulcanından ḳankısı ²²ele girerse saḫḳ idüb her gün birer dirhemini arpa şuyuyla içürmege ²³müdāvemmet ideler. Tekşir-i lebende bi'l-ḥāşşa nef‘-i ‘azimi müşāhede olunur. ²⁴Kezḳlik tuzlanmış ve ḳurumuş balık başını tōrāk otıyla pişürüb ²⁵şuyını içmek daḥı ‘azīmü'n-nef‘ olmak üzeredür ve daḥı on dirhem

DK-[88b]

Lakin murzi‘a bilmemege muḥtācdur zīrā bildiğı şüretde istikrāḥ itmesi muḳarrerdur. Bā-ḥuşuş zamāne nisvānı ola. İstikrāḥla isti‘māl olunan şey’ nefsü'l-emrde laṭīf ise daḥı ṭabī‘at andan nefret itmekle menfa‘ati olmaz. Ammā ḥavāşş-ı eşyā muḳarrer olmaġla taḫrīr olundu. Bā-ḥuşuş sehlü'l-me‘ḥāz olduğı ecilden nef‘-i ‘āmm olmuş ola. (20-25)

[89A]

¹şıġır yağını bir kāse müşelleş-i şer‘ī ile yāḥūd bal şuyuyla ‘ale'r-rīḳ ²içürmek ve müdāvemmet itmek lebeni teḳşir ider. Yāḥūd ṭaḥīn simsimini bal ³şuyuyla ḳarışdurub ba‘dehu süzeler ve içüreler nārdīn didikleri ⁴otı saḫḳ idüb ‘aşirini zeyt ve eşek südi ile murzi‘anuñ memelerine ⁵yaḳu ideler ve memelerini çok çok ovmak daḥı süde keşret virur ḳaynamış ⁶bādīncān içinden on dirhem alub bir kāse müşelleş-i şer‘ī içinde ⁷ezüb içürmek daḥı nāfi‘dur buġday kepegi ile mürebbā müşelleş-i şer‘ī ⁸yāḥūd bal şuyuyla ḳaynadub ba‘de't-tasfiye içüreler. Bu terkīb Şeyḥ-i ⁹Re‘īs’ñ muḥtāridur. Tōrāk otı toḥmı otuz dirhem bezrü'l-ḥandaḳūḳi ya‘nī kara ¹⁰yonca toḥmı

ve pıraşa tohmı her birinden onar dirhem bezrū'l-ricle ve bezr-i ħulbe ¹¹her birinden yigirmi beşer dirhem bunlar saħk olunub kifāyet miqdārı rāziyāne ¹²uṣāresi ve 'asel ve semen-i baķar ile mezc olunub içüreler. Hacı ¹³Paşa merħūmuñ teksīr-i leben için devā' -i nāfi' 'add itdükleri terkībdür ki ¹⁴zıkr olunur. **Şıfatı** şalgām tohmı ratbe tohmı tırb tohmı pıraşa tohmı noħūd ¹⁵otı rāziyane tohmı cırcır tohmı cümlesi 'ale's-seviyye aħz ve saħk olunub ¹⁶berāberi şeker ile sefūf olunur. Miqdār-ı isti'mālī üçer dirhemdur aħşam ¹⁷ve şabāħ isti'māl itdürüb üzerine tāze sağılmış genc koyun südi ¹⁸içüreler. Bu gūne müdāvātuñ tıbben menāfi' -i şābite olduğından mā'adā ¹⁹sehlū'l-me'ħaz olmağla herkese tedārıki āsān olub nef' -i 'āmm olsun ²⁰içün taħşilinde 'usret olmıyanlar ihtiyār olundu. Kaçan murzī'anuñ ²¹südi mā-yenbağīdan keşir olsa dört vechle żararı muķarrerdur didiler. ²²Evvelā tıfl kemā-yenbağī gıdālandığından mā'adāsı memelerde muħtebes kılmağla berd-i ²³ħāricī işābetinden nāşī fāsīd olub eziyyete mü'eddī olur. Şāniyen māddesinüñ ²⁴miqdārı keşir olmağla ħarāret-i bedeni ġamr idüb burdığından nāşī 'alā-mā-²⁵yenbağī süde ihāle idemez. Şalışen ihtimāldur ki çokluğundan nāşī tıfl taħammülünden

[89B]

¹ziyāde emmek ile muķaddemā zıkr olunduğı üzere nefħ ve ķarakır ve sā'ir 'ilele ²mü'eddī olur. Rābi'an miqdārı keşir olmağla memelere gerilmek virub ol ³cihetden müte'ellim olmasına bā'is olur. Nitekim emrāz-ı sedy faşında tafşıl ⁴olundu. Pes süd mā-yelīķu bihiden keşir olub fesāda mü'eddī olursa ⁵ğidāsını kemmen ve keyfen taķlīl ideler ya'nī az yidüreler ve yidürdikde az ġidā ħāşıl ⁶ider ta'āmlar vireler ki süde noķşān gele ve her ġidā ve devā ki meniye taķlīl ⁷eyleye südi daħı taķlīl ider. Bu ana deġin yazıldığı üzere tefāħħuş ve taķayyüd ⁸oluna ve iķtizā iderse faşid ideler ve memeler üzerine ve göġsüne südi ⁹azaldıcı zımādlar uralar. Kemmūni döküb sirke ile göġsüne ve memelerine zımād ¹⁰ideler lebene taķlīl ider yāħūd tīn-i hur didikleri taşı saħk idüb sirke ¹¹ile zımād ideler yā mercimegi sirke ile ķaynadub zımād ideler ve gāħice ¹²murzī'aya tuzlı şu içüreler. Na'nā'ı çok isti'māl itmek daħı lebene ķillet ¹³virmek üzeredir. Hācī Paşa merħūmuñ taķlīl-i lebende üstādından naķl ¹⁴itdügi terkībdur ki zıkr olunur. **Şıfatı** Emlec beş dirhem, kuru ķişnic üç dirhem, ¹⁵zerr-verd yedi 'aded, temr-i hindī on dirhem, üşne bir mişķāl, ķabuğı çıķmış ¹⁶mercimek iki dirhem bunlar aħz ve saħk olunub bir kāse şuda naķ' oluna ¹⁷yigirmi dört sā'atden soñra süzilüb on iki dirhem şeker zam ideler ve ¹⁸'ale'r-rīķ altına bir dirhem oġul otı tohmı sufūfı yidürüb üzerine ol ¹⁹naķī' i içüreler müdāvet ile eseri nümāyān olur ve bu taķlīl için ²⁰yazılan devālaruñ dāye ittiħāz iden ya'nī evlādlarını kendüleri emzirmeyen ħātūnlara ²¹daħı nef' i oldığıiçün lüzūmı oldığı muķarrerdur. Zīrā anlaruñ südlerini kesmege muħtācdur ta ki memeleri ²²illetden sālim ola. Bu sefūf lebene

kaṭ' itmek için Hācī Paşa'nun ²³muhtarıdır. **Şıfatı** Oğul otı tohumu ve beş barmağ didikleri otun tohumu her ²⁴birinden onar dirhem kuru sedef ve marul tohumu ve kabuğı çıkmış mercimek ²⁵her birinden beş dirhem cümle aḥz ve saḥk olundukdan sonra beraberleri şeker

[90A]

¹ile sefūf olunub aḥşam ve şabāḥ üçer dirhem isti'māl itdüreler. ²Kaçan murzi'aya sūd aḥvālī için mu'ālece içürmek ve yidürmek ve südi ³tağyır iden devā iktizā eylese yāḥūd mizāc-ı rediyy 'arız olsa yā illet-i ⁴mūlime yāḥūd ishāl yā ihtibās vāki' olsa muḳaddemā bir kac def'a ⁵tenbīh olundığı üzere lāzım olan ol 'ileli def' idince tıflun radā'ını ⁶aḥer murzi'aya ḥavāle itmekdur. Kezālik kavī devālar içürmek iktizā ⁷eylese devānuñ te'sīri mūndefi' olunca yine radā'dan fāriḡe olmak ⁸lāzımdur ve kezālik ḥayz gördükde daḥı āḥere ḥavāle eylemek lāzımdur. ⁹Zīrā dem-i ḥayz müteḥarrik olduğda mādde lebene muḥtelit olmağla sūdun rāyihası ¹⁰ve ta'amını ifsād idüb miḳdārını daḥı taḳlīl ider. Anuñçün murzi'a cimā'dan ¹¹daḥı memnū'adur ki cimā' ḥayzi ve raḥmi taḥrīk itmekle müfside'-i mezkūreye ¹²mū'eddī olur. Gebe ḳaldığı şüretde ise ṭarafeyne işābet iden zarar ¹³muḳaddemā zıkr olunmuşdı.

Faṣl-ı tāsi' Eṭṭālūñ tafşilen terbiyye ve tedbīrleri ¹⁴ve müddet-i rezā'ları ve tedricle ṭa'ama alışdırmanun ve südden kesmenun ¹⁵evḳatı ve nūhūz ve kıyāma isti'dādları maḥallinde taḥrīkleri aḥvālī ¹⁶beyānındadır. Ma'lūm ola ki emr-i rezā'da ecved olan tıfl her şabāḥ ¹⁷uykudan uyandıkda ibtidā bir miḳdār bal yaladub ba'dehu emzüreler. ¹⁸Kibār-ı eṭibbā tıfla virilen 'aseluñ miḳdārını bir mil'aḳa olmak üzere ¹⁹ḳayd iderler. Mil'aḳa Hacı Paşa merḥūm taṣrīḥi üzere ıstılāḥ-ı eṭibbāda ²⁰aselden dört mişḳāl ve sā'ir edviyeden bir mişḳāle dirler. Pes bir mişḳālden ²¹dört mişḳāle varıncaya deḡin virilse tıflun ruṭūbeti-i faẓliyyesi ²²teşḥīne ve tecfif ve celāya muḥtāc olmağın Ḳur'an-ı bāhiru'l-burhānda ²³"fīhi şifāun li'n-nās"¹⁰⁰ ile mevşūf olan 'asel-i muṣaffādan her şabāḥ ²⁴dört mişḳāl miḳdārı isti'māl itdürölmek her vechle elyaḳ ve evlā ²⁵oldı ve daḥı murzi'anun üzerine vācibdur ki tıfl uykudan uyandığı

DK-[90a]

Tıfla 'ale'r-rīḳ bal yalatmanun eṭibbā beş vechle menāfi'ni beyān itmişlerdür. (23-24)

[90B]

¹⁰⁰ Nahl Suresi, 16/69, "....Onda insanlar için şifa vardır...."

¹gibi ağzına meme vermeye. Belki bir miqdār tahrik ide. Yahūd beşiginden ²çözüb kaldırdıktan sonra vire ki tamām uykusu açılmış ola hattā ol ³maħalde kable'r-rezā' bir miqdār ağlaması tıfla nāfi'dur didiler ve daħı ⁴murzi'aya vācib olan her emzirdikde 'ale'l-ħuşuş şabāhlarda ibtidā ⁵memesini bir kac def'a āher yire şağub ba'dehu ağzına vire ki meme ⁶ucunda ve ana qarīb olan maħalde tekessüf ve tecebbün iden süd mündefi' olub ⁷girisinden hāliš süd gele. Zīrā meme ucunda bulunan süd hārr-ı tabi'iden ⁸ba'id olmağla gılzet ve tecemmüd tahşil ider. Yāhūd ol süd aşlında rakıķ ⁹oldığı ecilden ol maħalle cereyān itmekle hūlūşundan ba'id olmuş olur. ¹⁰Bi-eyyi vechin kān ol güne elbān gıdā'ıyyete şālih olmadığı zāhir ve nümāyāndur. ¹¹Ol ecilden evvelā bir kac def'a yabana sāğub andan sonra tıfluñ ¹²ağzına vire ve daħı vācibdur ki eliyle memesini aheste aheste ¹³sıkıvire ta ki tıfl şiddet-i maşsa muhtāc olub emecek a'zāsı ¹⁴müte'ellim ve müte'ezzī olmağa ve muqaddemā zikr olundığı üzere südi memdūh ¹⁵olmadığı şüretde eger galiz ve kerihü'r-rāyiha olursa südünü bir kaseye ¹⁶şagub bir miqdār zamān mürurundan sonra içüre ki havā südün gılzetini ¹⁷ve rāyiha'-i kerihesini gidermiş ola. Gerçi kibār-ı etibbā bu huşuşı bu güne ¹⁸ta'bır iderler. Ammā tahkiki budur ki murādları meşinden ve gayridan meme ¹⁹şeklinde ālet yapmak ile yā āher tarik ile içüreler demekdur, yoksa tıfl ²⁰evā'il-i hālinde āher zarfdan şey' içmek mümkün degildir. Halbūki bu ted²¹biri Şeyh yazmışdur, şübhe iden *Ḳanūn*'da tedbīr-i mevlūde mürāca'at eylesün ²²ve daħı vācibdur ki eger südinün hırāfeti ve şiddet üzere harāreti bulunursa aç karna ²³iken emzirmeyüb muqaddem kendi mizācına münāsib gıdā ekl eyleye ānı tıfluñ ²⁴mürebbleri tedārik itmeğe muhtācdur ve daħı evkāt-ı hażma ri'āyet eyleyüb ²⁵yigirmi dört sā'at içinde üç def'adan ziyāde emzirmeye. Eger bi-ħasebi'z-zarūre

DK-[90b]

Haşılı içürmesi mümkün olan ālet ile saķy olunur demek olur. (19-20)

[91A]

¹ta'addūd-i raḍā' iktizā iderse bāri az az emzüre. Zīrā imtilādan lāzım ²gelen maħzūrāt ve emrāz ve infī'ālāt kerrātle zikr olundu ve emzirdigi ³gibi beşige kımayub bir miqdār gezdirmek lāzım olduğu ve beşige kıduķda ⁴tahrik-i laṭif ile tahriki ve elhān-ı mūsikī ile tedbiri daħı tafşil ⁵olmuş idi. Ahvāl-i mezkūreden mā'adā ehemmiyyet-i muhimmatdan olan tedbīrātınun ⁶biri daħı müddet-i raḍā'da südden gayrī gıdā virilmenün tarikini bilmekdür. ⁷Huşuşā uykusuna ve istirahatine ve ba'zī mertebe 'arīza olan ⁸illetine devā ola. Zīrā raḍā'un müddet-i tabi'iyesi şer'an ve tıbben iki sene ⁹oldığı müttefeķun 'aleyhdur. Şer'an ol miqdār olması *Kur'ān-ı*

bāhiru'l burhānda ¹⁰"ve *hamluhu ve fisāluhu selaṣūne şehra*"¹⁰¹ āyet-i kerīmesiyle sābitdur ki muḳaddemā zikr ¹¹olundu. Ammā tıbben ol miḳdār zamāna maḳṣūr oldığı mübeyyendür tıfl iki yaşını ¹²tamām itdikde dişleri biter ve ekṣer a' zā' -ı ğıdāsı ṣalābet bulub südden ¹³ğayrī ğıdāyı ḳabūl itmege başlar ve yalnız sūd kifāyet itmez olur. Anuñçün ¹⁴evvelā gayr-i ta'āmlara alışdırub ba' dehu südden keserler ana zamān-ı ¹⁵fiṭām ıtlāk olunur. Erbāb-ı tecribeden menḳūldur ki iki seneden ziyāde ¹⁶sūd emen eṭfālūñ ba' de zamānin saçları ve şaḳalları tiz ağarmağa ¹⁷sebeb olur. Gerçi tiz ağarmanın esbābı çokdur. Ancaḳ bir sebep dahı odur ¹⁸dimişler. Ḥattā vāḳıf-ı esrār-ı ekṣer-i 'ulūm Molla Cāmī merḥūm bu beytle ol ma' nāya telmīḥ imā itmişdür.

¹⁹Zi şır-i māder-i dehrem zarar resīdū ve ne nef

Gunūn şukūfe gunān behr-i def' -i ān zararēm

²⁰Neṣr pes iki sene mürürunda tıfluñ südden kesilmesi lāzım olduğu ²¹şüretde muḳaddem tedricle ğıdāya alışdırmağa muhtācdur ki zamān-ı fiṭām ²²geldikde bi'l-küllīye kesmesi mümkün ola. Ol huşūşda dahı ya' nī tıfluñ ²³vilādetinden nemīḳdār zamān mürür itdikden soñra südden ğayrī ğıdā ²⁴virmege ibtidā olunur. Eṭibbānuñ mezāḳları müteğāyirdür, Ḥacī Paşa merhum ²⁵*Şifā'*ında kırk günü tecāvüz itdikden soñra cevāz gösterüb ḥattā bu

DK-[91a]

Emzirmek eşnāsında ta'ām yidirmenūñ aḥvālini beyāndur. (7-8)

Ya' nī māder-i dehrīñ sūdünden bana zarar irişdi nef' irişmedi ol zararūñ def' i içün şimdi şukūfe gunānım ki şaḳalum tiz ağardığı ecilden beyāzlarını ḳoparuvirin dimişler amā murād-ı şerīfleri emrāzdan olan şacuñ māddesi olduğu bī-iştibāhdur zīrā sūdūñ māddesi ḥayz kanı olduğu içün ol marazların zuhurı altıncı babdan faṣl-ı şālīşde zikr olundu. (19-25)

[91B]

¹ġıdā kırk günden soñra it'ām olunmaḳ 'ādet-i cāriyedendur ki tıfla hem zamm-ı ġıdā ²olur ve hem uyudur hem elem ve veca'nı teskīn eyleyüb semirdür dimişler **Şıfatı** ³üç dāne beyāz büyük ḥaşḥaş başı aḥz idüb toḥmı içinde iken üzerine ⁴kıyruk yağı süreler ve āteş ḳarşusunda kebāb pişürür gibi pişüreler ba' dehu ⁵toḥmını çıkarub ayruca dögeler ve ḳabuğını dahı dögüb eledikden soñra ⁶birbirine zam ideler ve bir miḳdār marul toḥmın ve üç dāne maṣṭakī ve üç ⁷dāne günlük dahı saḥḳ idüb anlara zam ideler ba' dehu kifāyet miḳdārı ⁸tāze erimiş kıyruk

¹⁰¹ Ahkaf Suresi, 46/15, " Onun (anne karnında) taşınması ve süten kesilme süresi (toplam olarak) otuz aydır."

yağı ile la'ûk idüb halâvet virecek mertebe ⁹nebât şekeri yâhūd beyâz şeker zam eyledikten
şoñra her gice iki ve üç ¹⁰barmaq mîkdârı yalâdalar. Bundan mâ'ada ba'z münevvin gıdalar
ve münâsib devâlar ¹¹virülür ve tedricle ta'ama alısdurılır. Kibâr-ı etibbâ muhtârları üzere ekl-
i ¹²ta'ama i'tiyâduñ ibtidâsı yaz günü olmayub güz eyyâmı yâhūd behâr faşlı ¹³gerekdur ki leyl
ü nehâr müsâvî ola didikleri zamân-ı fitâmı beyândur hattâ ¹⁴ekşer taşrîh eyleyüb tıflı südden
kesmenüñ efđal evkâtı güz faşlı ya kış ¹⁵eyyâmı yâhūd bahâr mevsimi gerekdur. Eger yaz
günleri ve ısıcağ mevsimlerde ¹⁶bulunsa südden bi'l-küllîye kaṭ' idüb ta'â(ma) iktisârdan neş'et
iden ¹⁷maẓarratlarıñ birisi gıdâ elbette şuyı muḳtezî olmağla yazuñ harâreti keşretine
¹⁸mü'eddî olduğudur ki etfâle çok şu içürmek zarar ider ve muḳaddemâ ¹⁹zıkr olundığı üzere
ta'ama alısdurmak südden kesmezden bir kac zamân ²⁰muḳaddem bulunmak lâzım iddiği
muḳakkâkdur. Ekşeriya vilâdetinden beş altı ay mürûrundan ²¹şoñra mübâşeret ideler. El-hâşıl
kaçan tıfla südden gayrî gıdâ virmek ²²murâd olunsa evvelâ murzi'aya tenbîh oluna ki mu'tâdı
üzere sūd virmeyub ²³emzirmek neveti geldikde bir mîkdâr hâşş etmegi çineyub yidüre. Zîrâ
evvel ²⁴aṭ'imesi nân olmak her vechle evfağ ve çinenmiş olduğu haẓma muvâfıkdur. ²⁵Ba' dehu
şabr eyleye ta ki ol gıdâ mi'desinde münhaẓım ola. Andan şoñra

[92A]

¹mîkdâr-ı kifâye meme vire ol dağı haẓm olduğdan şoñra yine çinenmiş ²etmek vire ve gâhice
bal şerbetinden ısladub yâhūd kendi südi ³ile mezc idüb yidüre. Kaçan şenâyâ ta'bîr olunan öñ
dişleri ⁴zâhir olsa tedricle dağı aqvâ olan gıdâ virilür. Ammâ kaṭı olmayub ⁵çinemesi zahmet
virmez ta'amlar virilmege muhtâcdur ki bitdikleri yir ⁶ve dişleriñ kendileri za'îf olmağla
çinemesi anları oynatmıya dişleriñ ⁷cevherleri ve maddeleri ve 'adedleri ve esnâfı altıncı
bâbda faşlı evvelde ⁸emrâz-ı fem beyânı eşnâsında tafşıl olundu. Bu maḥâlde icmâlen beyânı
budur ki ⁹insânıñ cümle dişleri kaç 'aded biterse beş sınıf olub şenâyâ ¹⁰ve rebâ'iyat ve enyâb
ve adrâs ve nevâciz ıtlâğ olunur. Ammâ şenâyâ altı ¹¹ve üstlü ikişer öñ dişlere dirler ve
rebâ'iyat anlarıñ iki taraflarında olanlara ¹²ve enyâb anlardan dağı giru olanlara ve ezrâs azı
dişlere ve nevâciz eñ ¹³girusunda bitenlere ıtlâğ iderler. Pes bi-emri'llahi Te'âlâ eñ evvel zuhûr
¹⁴ider. Anıñ dağı evkâtı muhtelif olub ba'zî tıfluñ yedinci ayda ve ba'zîsinun ¹⁵toḳuzuncı
ayda ve ba'zîsinun dağı şoñra zâhir olur. Cālînûs'dan menkûldür ki ¹⁶tiz biten dişleriñ zuhûr
âsân ve elem-i veca'ı az olur. Ammâ ol dişler ¹⁷redî ve cevherleri za'îf olur. Kaçan gic bitse
zuhûr güc ve elem ve ıztırâbı ¹⁸zîyâde olur. Ammâ dişleri kavî ve pak olur ve fuşul-ı seneden
rabî' faşlında ¹⁹ülker toḳdığı eyyâmda biterse veca' ve ıztırâbı az olub ziyâde elem ²⁰virmez.
Eger kış eyyâmında biterse veca'ı müştedd olur. Ammâ dişleriñ eti ²¹teverrum itmez. Eger yaz
ve güz faşlılarında biterse etfâle evcâ'-ı keşire 'arız ²²olduğundan mâ'adâ emrâz-ı 'adide

zuhūra gelür dimiş. Ol a' rāz dahı ²³emrāz-ı etfālden ağız 'illetleri beyānı maḥallinde tafşıl olundu. Bi-eyyi vechin ²⁴kān şenāyā bitdiği eyyāmda çinemesi āsān olan ağıdiye virilür. Ammā ²⁵ta'āmında terķi lāzım olmağla kavıyyü'l-ğidā olan aţ'ime dahı tecvız olunur.

DK-[92a]

Ya'nī çinemege muhtāc olmaya kavī olan dinüldüğü gıdāda kavī ola dimekdür yoksa anlar için bir şey çinemek mümkün degildir. (4-5)

Ḳac 'aded biterse dinüldüğü efrād-i benī ādemün dişleri 'adedde müsāvī olmayub ba'zīsınun yigirmi sekiz ve ekşerinün otuz iki ve ba'zīsınun dahı ziyāde olur. Tafşili bāb-ı sādide yoklana. (9-11)

Ammā rabī'den şöıra yaz yazılsa ba'dehu güz ve ba'dehu kış zıkr olunsa müretteb olur idi. (18-19)

[92B]

¹Ol ecilden miḳdār-ı ḳalıl şu dahı virmege mübāşeret lāzımdur tā ki gıdānuñ ²keylūsı masariḳa ve cigere çekilmesi āsān ola. Memdūh ve müsteḥsen ³ve me'mūnu'l-fā' ile olan pilic suyu ve pilic çorbāsı ve anlarun misli ḥafif ⁴gıdālar isti'māl itdürmekdür. Ammā vācib olan murzi'anun virdüğü sūd ⁵ile ol ta'ām muctemi' olmayub miḳdārı dahı tıfluñ inhizāmı mertebesinden ⁶ziyāde bulunmamağla muhtācdur ki imtilā cihetiyle fāsıd olmaya. Eger ol ḥatā ⁷bulunmağla kizzih zuḥūr idüb tıfluñ ḳarnı şişer ve bevli beyāz gelürse ⁸gıdā ḥuşuşunda her şeyden men'idüb ba'z müdāvāta muḳayyed olalar ⁹ve ḳarnına ve mi'desine hāzım yaḳılar urub münāsib yağlar süreler ¹⁰ve ḥammāma koyalar ve a'rāz-ı mezkūre mündeḳ'a olmadıḳça gıdā virme-yeler. ¹¹Ez-cümle mi'desine nārdın yağı tıla ideler ve bu zımād dahı nāfi'dur. ¹²Şıfatı simīdi eski şarābda ısladalar ve za'ferān ve mürri-şāfi ve üzüm ¹³çiçeği her birinden birer miḳdār aḳz ve saḳḳ ideler ve ol naḳ' olunan simīd ile ¹⁴taḥmīr itdikten şöıra ḳaşıklık ta'bır olunan maḥalden göbegine varınca zımād ¹⁵ideler. Ḳaçan müddet-i raḳā' tamām olub bi'l-küllıye südden kesseler ve virdikleri ¹⁶aţ'imenün sūd ile ba'zī mertebe münāsebeti olmağla muhtācdur ki hażmı āsān ¹⁷olub tıfla zarar işābet eylemeye. Ez-cümle sükkeri muḥallebi yidüreler ki ¹⁸genc koyundan sağılmış sūd ile döğülmüş pirincden pişmiş ola ve lisān-ı ¹⁹eṭibbāda yelālīt didikleri ḥāş itmek içi ile sükkerden pişürdikleri ²⁰ta'āmı vireler. Ḥāş un ve sükker ile perverde olunub bir miḳdār bādam ²¹yağı zām olunan gıdā dahı münāsibdur ki ḥavātın ana bulamac ta'bır iderler. ²²Allāme simīdi ḥālīş yoğurd ile dahı pişürüb yidirmegi tecvız eylemişler. ²³Eger tıfl meme emmege ilḥāḥ idüb ağılarsa murzi'anun memesine ba'zī

²⁴acı ve nefret virici şeyler süreler. Ez-cümle mürr-i şâfiden bir miqdâr ahz ²⁵ve semizotı ile ma'an sahlık idüb süreler. Nefret virmesi muḳadderdur ve daḥı

DK-[92b]

Kizzih kanuñ kesri ve zānuñ teşeddi ile ta'āmuñ imtilāsından tāri olan ḥālete dirler. (6-8)

Bunlaruñ gündüz nişfu'n-nehārda isti'mālini terciḥ itmişlerdür. (20-21)

[93A]

¹tıfla ḥafif ḥorbālar ve ḥafif etler yidüreler. Lakin ibtidāen' et kısmından ²her ne güne olursa olsun ihtirāz lāzımdur. Zīrā anlaruñ mi'deleri ³et kısmını hażm idemeyub imtilāya mübtelā itmekle emrāz-ı şa'beye mü'eddī ⁴olur. Kibār-ı eṭibbā ḥafif ḥorbālar ile etler tertibini bu tavr üzere taḳrīr ⁵itmişlerdur ki ibtidā' pilic şuyuyla bişmiş ḥorbāya alıḫdurub ba'dehu etini ⁶vireler. Andan soñra tavuḫ şuyuyla pişmiş ḥorbāya naḳl idüb ba'dehu etini ⁷isti'māl itdüreler. Ba'dehu oḫlak eti ḥorbāsına ve etine anlardan soñra ⁸genc koyun eti ḥorbāsına ve etine teraḳḳī ideler ve hażmı baṭi olan ta'āmlardan ⁹ihtirāz eyleyüb herise ve koyun ve keçi başları ve berk bişmiş yumurda ve anlaruñ ¹⁰mişillü şaḳil şeyler yedürmiyeler ve süd kısmından aḡuz didikleri şeyden şaḳınlalar. ¹¹Haşılı südden kesilen eṭfālūñ tedbīrleri murattab şeyler ile olmaḫ lāzımdur ki ¹²anlaruñ mizācları ruṭubet üzerine olmaḫla ḡidāları daḥı mizāclarına müşākil ¹³olub neşv ü nemāları serī' ola. Kaḫan eṭfāl oturmaḫa ve ḫarekete iḳtidār ¹⁴taḫşil idüb ayaḫ üzerinde ṭurmaḫa müsta'id olsalar ki ana Türkce ¹⁵ḫöketurmaḫ dirler. Ol vaḳitleruñ her birinde şıyāneti lāzım olan ḫimāyete ¹⁶sa'y ideler. Evvelā oturub ve sürünmeḫe mübāşeret itdiḫi maḫalde vācib ¹⁷olan oturdıḫı ve süründiḫi yirler yumşak olub ḫatı olmamaḫa muḫtācdur ki ¹⁸ol yiruñ ḫuḫūneti sebebiyle tıfluñ a'zāsı müte'ezzi olmaya ve muvācehesinde ¹⁹iḫāc ve bıcaḫ ve anlaruñ mişillü batıcı ve kesici muḫır şeyler bulunmaya ki tıfl anuñ ²⁰üzerlerine düşerse zarar işābet eylemeye ve yüksekli ve alḫaḫlı yir daḥı ²¹olmaya ki yuvarlandıkda elem-zede olmaya ve ayaḫ üzere ṭurub mehmā-emken ²²yürimeḫe iḳtidārı bulunduḫda ol ḫālet eṭfālūñ bedenlerinde olan ruṭubetiñ ²³killet ve keşretine mebnīdur. Zīrā bi'n-nisbe ruṭubetleri az olan eṭfāl tiz ²⁴yüriyüb ve bi'n-nisbe mertūbu'l-mizāc olanlar gic yürürler. Bi-eyyi vechin kân eṭfālde ²⁵yürimeḫe imkān nümāyān olduḫda cāiz degildür ki min-ḫayr-ı ihtimām yürütmeḫe iḫdām

[93B]

¹ideler. Zīrā bi't-ṭabi' yürimege iktidārları olmamağla ihtimāldur dizlerine ²ve budlarına ve arkasında olan fıkra kemiklerine āfet işābet ³eyleye. Ol eṣnāda lāyık olan ma'rūf ālet ile yüritmege mubāşeret ⁴eyleyeler ki eṭfāl için mevzū' küçük 'arabalardur ve bi't-ṭabi' yürimege ⁵iktidārları bulunduğı eṣnāda şovuk şuyı çok içmegden ve şovuk şū ⁶ile ğasl olunmağdan hāzer ideler. Zīrā sinirlerine keşāfet 'ārız ⁷olmağla geregi gibi harekete vefā itmez ve āher zarara dağı mü'eddī olur. ⁸Ol eṣnāda lāzım olan mümkün olduğı mertebe riyāzete sa'y ideler. ⁹Riyāzet bir şahşuñ şoluması 'azīm ve mütevātir oluncaya degin hareket-i ¹⁰irādiyyesi ile hareket itmesinden 'ibāretdur ki hıfz-ı şihhatiñ mu'azzam tedbiri ¹¹odur. 'Ale'l-ḥuşuş sinn-i ṭufūliyyetden sinn-i şibāya intikāl itdikleri eyyāmda ¹²bi't-ṭabi' anlaruñ keşret-i harekete meyl-i tāmları bulunur. Ol müddetde münāsib ¹³olan riyāzete müdāvet itdürmek lāzımdur. Tafşili bāb-ı şāminde ¹⁴ma'lūm olur. Kaçan senāyādan mā'adā nāb didikleri dişleri dağı ¹⁵bitmek 'alāmeti zāhir olsa muḳaddemā zıkr olunduğı üzere tıfluñ ağızına çinemesi ¹⁶katı olan şeyler virmegden hāzer ideler. Zīrā tıfl ol şey çinemege meşğul ¹⁷olduğı şüretde bi-emri'llahi Te'ālā dişler andan ḥalk olunacak māddeyi taḥlil ¹⁸ider. İhtimāldur toğrı bitmege dağı māni' ola. Ol ḥinde lāzım olan dişler ¹⁹bitecegi maḥalle ṭavşan beynisi ile tavuk yağını mezc idüb süreler ki ol ²⁰maḥalliñ sühulet ile yarıması ve bi't-ṭab' dişleriñ bitmesi āsān ola. Zīrā ²¹ṭavşan beynisi bi'l-ḥāşşa dişleri tiz bitürür ve tavuk yağı ḥārr ve lāṭif olmağla ²²bitürmege mu'in olur. Bu ikisi ol ḥuşuşda mücerrebātdandur. Kaz ve ördek ²³yağları ve kaymak ve gül yağı ile it üzümi 'uşāresi sürmek dağı nāfi'dur ²⁴dimişler kaçan 'umūr didikleri diş etleri yarılub enyāb zāhir olsa ²⁵başlarına ve boyunlarına yaykanmış zeyt yağını ısıcağ şū ile mezc idüb

DK-[93b]

Mufaşşalāt-ı kütübde riyāzet için başka ebvāb ve fuşul yazılmışdur taḥkikini bilmek murād idenler maḥalline mūrāca'at itsünler. (13-15)

'Umūr 'aynuñ zammı ile 'amaruñ cem'idur 'amar feth-i 'ayn ile dişleriñ arasında olan ete dirler. (23-25)

[94A]

¹süreler ki bi-izni'l-ḥālīk Te'ālā şānuhu ol maḥalliñ yarılub dişleriñ zuhūrunda ²şiddet-i mu'āvenetleri sebebi ile başa ve boyuna ḥāşıl olan a'yāy dāfi' ³olur ve dimāğ ve nuḥā'larınuñ sinirleri takviyet bulmağla dişleri dağı ⁴kuvvet bulur. Kibār-ı eṭibbā ol eṣnāda zeyt-i mağsūlden kulaqlarına dağı ⁵damladalar didiler. Tā ki dimağlarınuñ ruṭubetini diş etlerine indirmek ile ⁶ol maḥalli tartīb eyleyüb a'sāb-ı dimāğa kuvvet vire. Şan'at-ı ğasli'z-zeyt ⁷Zeyt yağınıñ

yaykanmasını bir kac vechle yazmışlar. Ammā Zehrāvī'nün ⁸Taşrīf'inde taşrīh itdiği budur ki bir içi ve taşrası sır ve ağzı ⁹küçük bardak ahz oluna ki dibinde dağı deligi ola. Ol deligi kapayub ¹⁰ğaslı murād olunan zeyti ısıcağ şu ile içine koyalar lakin pek tıdurmıyalar ¹¹ki çalkamak āsān ola. Ba'dehu ol bardağın ağzını baş barmağıyla tutub ¹²ziyāde tahrīk ideler. Andan sonra bir miqdār zamān terk ideler tā ki yağ ¹³şuyuñ üzerine çıka ba'dehu dibindeki delikten şuyını ağıdub tekrār ¹⁴ısıcağ şu koyalar ve evvelki gibi 'amel ideler. Bir kac d'efa 'amel-i mezbūrı icrā ¹⁵ile ol yağ mağsūl olub rengi dağı beyāz olur. Kaçan tıfluñ dişleri ¹⁶pekleşub anlar ile bir şey' ısırmak mümkün olsa hāl bu ki etfāl ağzına ¹⁷giren şey'i çinemege ve barmağlarını ısıрмаğa mā'illerdür. Ol eşnāda vācib ¹⁸olan tāze biyan kökünü pāk yaykıyub ve kazıyub tıfluñ ağzına virile-cek-¹⁰² ¹⁹mertebe pāre kıt'alar düzeler ve bir şey' çinemek istedikde anuñ bir kıt'asını ²⁰ağzına vireler. Eger biyan kökünün tāzesi bulunmazsa biyan balından vireler. ²¹Anları çinemesi diş etlerine kuvvet virub bi'l-hāşşa karhadan ve veca'dan ²²men' ider. Kezalik ağzını bal ile ve tuz ile ovmağ dağı diş etleri pāre ²³olmağdan ve sā'ir veca' 'urūzından men' ider. Şeyh Reīs umūr-ı mezkūreyi ²⁴zıkr itdikden sonra etfālūñ dişleri bitdiği vākitde boyunlarını tatlı ²⁵zeyt yağıyla ve anuñ mişillü tatlı yağlar ile ovmağ muvāfıkdur didikleri

DK-[94a]

Kulağa şey tamlatmak ısıcağ olmağa muhtācdur yalnız yağı bir miqdār ısıdub ba'dehu tamladalar. (4-6)

Benefşe ve nılüfer yağları dağı tatlı ta'bır olunur. (24)

[94B]

¹yaykanmadın dağı boyunlarına sürülmek nāfi' olduğunu gösterirler. Zīrā ²zeyt-i 'azeb kemālin bulmuş zeytünden şıkılana dirler. Hām zeytünden şıkdıkdan ³'azeb ta'bır olunmaz. Ana zeyt-i infāk dinür. Umūr-ı mezkūre bilindikden ⁴soñra ma'lūm ola ki etfālūñ dişleri bitdiği hinde 'arız olan ⁵emrāz faşlına te'hīr olunduğı muqaddemā dağı zıkr olunmuş idi. Her biri maħallinde ⁶zıkr olundu. Ammā kaçan etfāl tekellüme ser-ağāz idüb nuṭṭ-ı rūḥ- ⁷efzāya başlasalar lāyık olan oldur ki meħāric-i ḥurūfī āsān olan elfāz ⁸ile ve mizācına mülāyim edā ile tekellümünü ta'līm ideler. Hattā āsān vechle söz ⁹söylemege alısa. Eger keşret-i ruṭūbetinden nāşī tekellümünde 'usret bulunursa ¹⁰ba'zī etfālde lisānuñ istirhāsından nāşī temteme ve fe'fe'e

¹⁰² "Virile" kelimesi 18. Satırın sonunda olup hizasında der kenarda "cek - جك" yazdığı ve virile kelimesinin sol üstünde de müellifin eklenecek manasında kullandığı ۞ işaretinin bulunması nedeniyle kelime "virilecek" olarak yazılmıştır.

didikleri ¹¹pelteklik ‘arız olur. Sebebi ma‘lūm idinub aña göre mu‘alecesine ¹²ihitimām ideler. Eger ruṭūbet-i balğamiyye diliñ siñirlerini irhā itdiginden ¹³ise diliñ dibini ve eṭrāfını bal ile ve tuz ile ovmağa mudāvemmet ¹⁴ideler ve her ovdukça başını aşaga egeler. Hattā ağzınıñ luābı taşra ¹⁵ağa ve ol esnāda ğidāsını kemmūn ve sa‘ter ve anlaruñ mişillü müceffif şeyler ile ¹⁶terbiye eyleyüb ağzıye’-i ğalīzeden şakınalar. Ğargara itdürmek mümkün ¹⁷olan şıbyānda ve büyüklerde bu ṭabīḥ ile ğargara itdürmek ‘acību’l-fi‘ldur. ¹⁸Şan‘atı Nūşādur ve felafil ve ‘ākırkarhā ve ḥardal ve buruk ve zencebīl ve mevīzec ve ¹⁹şa‘ter ve çörek otı ve kuru merzencūş ve mīlḥ nefti bunlar saḥḥ ve ṭabḥ olunub ²⁰şuyı ile ısıcaḥ ğargara ideler. Eger ‘usret-i tekellūm dimāġuñ keşret-i ruṭūbeti ²¹şirketi ile olursa erbābına ayāric-i lūġāziyā ile tenkiye olunur. Ammā erbābını ²²olmıyan eṭfālūñ başlarına ve boyunlarına münāsib zımādlar ovulmağa mudāvemmet ²³olunur. Ez-cümle bu terkīb zāhirü’n-nef‘dur Şan‘atı dār-ı şīşa‘ān ve gül kurası ²⁴ve fuḳāḥu’l-ıdhır ve ṭabāşır ‘ale’s-seviyye aḥz ve saḥḥ olunub yaban şoġanı ²⁵sirkesi ile kaynadub zımād olunur. Eger ‘usretten kaṭ‘-ı naḥar tekellūmūnūñ ‘ādeten

DK-[94b]

Bāb-ı sādiden emrāz-ı fem maḥallinde yoklana. (5)

Pelteklik aḥvālī emrāz-ı lisānda yazılmaḥ münāsib idi ammā bu maḥalde beyānınıñ daḥı min-vech münāsebeti bulunmaġla taḥdīm olundu. (13-15)

[95A]

¹vaḳti geçerse vācib olan lisānını dā‘imā taḥrīk idüb ahyānen tiryāk-ı ²fārūḥ ile delk ideler. Ol şūretde tekellūm içün ilhāḥ olunmaḥ daḥı ³mübāḥdur. Ammā rıfḥ ve mülāyemet ile olub tıfla elem ve eziyyet ile olmıya. ⁴İstirḥā’-i lisān mu‘alecesinde yazılan mudāvātuñ daḥı münāsibini isti‘māl ⁵ideler. Ez-cümle Meşrūdītūs ve Sencerniyā ma‘cūnlarından miḳdār-ı ḳalīl ⁶isti‘māl itdürüb dillerine daḥı süreler. Bu ma‘cūn daḥı istirḥā’-i lisān ⁷mu‘alecātundandır. **Aḥlāṭı** Kemmūn-i Karamāni iki mişḳāl kırfe bir mişḳāl dār-ı ⁸fūlfül yüz ‘adet cümlesi saḥḥ olunub ḳā‘ide üzere ‘asel ile ma‘cūn olunub ⁹dilini anuñla ovalar ve ḥarāretten korḳulmadıġı şūretde noḥūd miḳdārı isti‘māl ¹⁰itdürilmek daḥı nāfi‘dur. Kaṣan eṭfāl sinn-i tūfūliyetden sinn-i şıbāya mūntaḳil ¹¹olsalar ki a‘zāları istiḥkām bulub geregi gibi ḥarekete ḳudretleri bulundıġı ¹²müddetden ‘ibāretdur. Ol müddet ḳā‘ide’-i usbū‘iyye üzere mu‘tedilü’l-mizāc ¹³olan eṭfālde yedi yaşıñ nışfında müyessir olmaġla ekşeriyā üç buçuk ¹⁴yaşlarında mūntaḳil olurlar. Ol eyyāmda aḥlāḳınıñ gökcek olmasına ¹⁵ri‘āyet ve ihtimām lāzımdur ki her vechle i‘tidāl kesb

eyleye. Zîrâ şıbyân ¹⁶ol eşnâda ba'z umûr-ı hâriciyye idrâkine tâlib olub lakin bedenleri ¹⁷za'îf ve fıkır ü ferâsetleri nâkış olmağla hâkîkatine vâsıl olamadıkları ve ¹⁸hüsn ü kubhı iz'ân idemedikleri ecilden ekşeriyâ anlara 'arız olan ¹⁹aḥvâl aḥlâkları emrinde sū'-i tedbîr olunmağdan neş'et ider. Hüsn-i tedbîrlerinin ²⁰tarîkı şabîye ğaḏab-ı şedîd ve ḥüzn ve ğam ve elem virir şeylerden ve ziyâde ²¹korku 'arız olmağdan muḥâfaza olunmağdur. Anuñ daḥı tarîkı her bâr ²²evzâ' ve eṭvârlarına taḳayyüd ve te'emmül olunub ârzü ve iştihâ itdikleri ²³eşyâyı mümkün olduğu mertebe ihzâr idüb nefret ve ikrâh itdiklerini ²⁴nazarından teb'ide sa'y olunmağdur. Bu müsâ'adeden şabînüñ hem nefesine ²⁵ve hem bedenine menfa'at-i 'azîm ḥâşıl olur. Nefsine 'âid olan menfa'atuñ beyânı

DK-[95a]

Sinn-i tufüliyyet ve sinn-i şıbâ esnân aḥvâli beyânında sinn-i nemānuñ beş kısma münkasım olduğunu taḥrîr eşnâsında tafşîl olunmuşdur. (9-11)

[95B]

¹buna küçükdən hüsn ü ḥulḳ ile perverde olduğu ecilden aḥlâḳ-ı ḥasene ²ana meleke olub münfekk olmaz. Bedenine 'âid olan menfa'atuñ beyânı bu ki ³a'zâsı aḥdâṣ-ı nefsâniyyeden ḥâdiṣ olan sū'-i mizâcdan selâmet ⁴bulur. Zîrâ ğaḏab-ı şedîd bedeni kızdırub ḥarârete şeverân virmekle sū'-i ⁵mizâc-ı ḥârreye mü'eddî olur ve ḥavf-ı şedîd bedeni tebrîd idüb sū'-i ⁶mizâc-ı bâride îrâş ider. Sâ'irînüñ daḥı her biri sū'-i mizâc-ı münâsibe mü'eddî ⁷oldıkları muḳarrerdur ki maḥallinde beyân olunmuşdur. Bu daḥı müte'arîfdur ki ⁸aḥlâḳ mizâca tâbi' olmağla aḥlâḳ-ı ḥasene i'tidâl-i mizâca ve aḥlâḳ-ı ⁹rediyeye sū'-i mizâca tâbi'dur ana delâlet ider. Ammâ - aḥlâḳ mizâca tâbi' olmayub belki 'âdetden neş'et itdüğü şüretde hüsn ü kubḥdan bir ḥulḳa-¹⁰³ğâḥ olur mizâc aḥlâḳa ¹⁰tâbi' olub hüsn ü kubḥdan bir ḥulḳa i'tiyâd bulunsa bedende ol ḥulḳ ¹¹mu'tâd 'âdete münâsib mizâc teba'iiyyetini iḳtiżâ itmiş olur. Ez-cümle bir kimse ğaḏaba ¹²mu'tâd olsa bedeninde süḥûnet ḥâdiṣ olub zıkr olundığı üzere sū'-i ¹³mizâc-ı ḥârreye mü'eddî olur. Eger ğama mübtelâ olsa ḳuruluḳ 'arız olur. ¹⁴Kezâlik aḥdâṣ-ı nefsâniyye'-i sitteden feraḥdan mâ'adâsından her birinüñ ¹⁵i'tiyâd ve ifrâtından emrâz-ı münâsibe ḥâdiṣ olub feraḥuñ ifrâtından ¹⁶füc'eten ölmek vâkı' olur. 'Ämme'-i nâs ana şâd-merg dirler. Ol ecilden ¹⁷ta'dîl-i aḥlâḳa sa'y itmek nefsüñ ve bedenüñ şıḥḥatini ḥıfz itmegi müstelzim oldu ¹⁸aḥvâl-i

¹⁰³ "Aḥlâḳ mizâca tâbi' olmayub belki 'âdetden neş'et itdüğü şüretde hüsn ü kubḥdan bir ḥulḳa" ifadesi eserde başında metine ekleneceğini gösteren "v" işareti ile birlikte derkenarda verilmiştir. Ana metinde bu derkenarın ilave edileceği yer de "v" ile gösterilmiş olup çeviriyazı esnasında sözü edilen derkenar notu ana metinde gösterilen yere taşınmıştır.

mez-küre bilindikden sonra şıbyānuñ aḥvāline ‘alā-mā-yenbağı taḳayyūd olunur ¹⁹ve daḥı ol eyyāmda lāzım olan tedbīrātdandur ki kaçan uyḳudan uyansalar ²⁰evlā ve aḥsen olan ḥammāma koyub geregi gibi ḡasl ideler ba‘dehu bir sā‘at ²¹mıḳdārı kendi ḥāline koyalar. Beğendiği gibi oynaya. Andan sonra bir ²²mıḳdār yimek vireler ve ba‘dehu yine oynamasına icāzet vireler. Evvelkiden ²³ziyāde murādı üzere ḥareket itdikden sonra inhizāmı mertebe ta‘ām ²⁴vireler. Ammā ḡalīz olmayub mıḳdārı daḥı keṣīr olmaya zīrā imtilādan ²⁵ziyāde muḥāfaẓa lāzımdur. Ol ḥuṣūṣda münāsib olan ta‘āmı çok

DK-[95b]

Şād-merg Fārsīde sürūr ölümü ma‘nāsına terkīb-i izāfiden menḳūl ‘alemdur. Aşlında merg-şād idi Fārsīde mu‘teber olan kā‘ide üzerine ḥīn-i ‘alemiyyetde mu‘zāfun ileyhi mu‘zāfa taḳdīm eyleyüb sürūr sebebi ile āb-añsuzın vāki‘ olan mevte şād-merg dimişler. Türkīde daḥı müsta‘mel olmaḡla ‘āmmē’-i nās ta‘bīr olundu. (üst-üst)

[96A]

¹gösterüb az yidüreler tā ki gözi toymak ile ḳanā‘at eyleye ḳable'l-inḥidār ²ta‘ām üzerine şu içmekden mehmā-emken şāḳınalar. Ol ḥuṣūṣ büyük ³adamlarda daḥı maḥfūzdur. Ammā şıbyānda ziyāde şıyānet lāzımdur ⁴ve bulanık şudan daḥı saḳınalar ki meşānelerinde t̄aş ve ḳum mütevellid olmaıya. ⁵Gāhice ḳavun ve ḥıyār çekirdeklerinüñ müstaḥlebini içüreler. Bir mıḳdār ⁶rāziyāne toḡmı ve şeker daḥı zām olunmuş ola ve envā’-ı eşribe’-i ḥārreden cidden ⁷şıyānet lāzımdur. El-ḥāşıl şıbyānuñ sinni altı seneye bālīḡ olunca ⁸minvāl-i muḥarrer üzere terbiyye eyleyüb ba‘dehu ḳuvvet-i nazariyye ve ‘ameliyye ve meḳārim-i ⁹aḥlāk taḥşīli için mu‘allim-i edīb te’dībine teslīm ideler. Mu‘allimiñ ta‘līminde ¹⁰ve şıbyānuñ ta‘allümlerinde tıbben ve şer‘an ve ‘aḳlen lāzım olan şurūt ve kuyūd ¹¹ve kendülerine ve vālidelerine vācib yāḥūd müstaḥsen olan a‘māl ve umūr-ı ¹²ma‘āşlarına dā’ir olan sā’ir aḥvāl bāb-ı şāminde bi-ḥasebi’l-imkān taḥrīr ¹³ve beyān olundu ve Allāhu’l-muvaffıḳ ve’l-mu’īn.

Fasl-ı ‘āşir memelere ‘arız olan ¹⁴emrāz ve mu‘ālecātı beyānındadır. Nisvānuñ memelerine sā’ir a‘zāya ¹⁵‘arız olan ıssı ve şovuk şişler ve sā’ir ‘illetler daḥı ‘arız olur. Ammā ¹⁶ekşeri toḡurmak cihetinden ve süd ‘illetinden neş’et itmekle anlaruñ daḥı ¹⁷emrāz ve mu‘ālecātını beyān tedbīr-i şıbyāna rāci‘ olduğu ecilden mehmā-emken ¹⁸taḥrīr ve taḳrīr olundu. Ma‘lūm ola ki memeler yumuşak ve saḥīf ve levni ¹⁹beyāz laḥm-ı ḡudedī ile a‘şāb ve ‘urūḳ ve şerāyinden ḥalk olunmuş bir ²⁰‘uzv-ı laṭīfdur. Taḡziye’-i mevlūd cihetiyle a‘zā’-i şerīfeden olub ²¹ḥimāyet ve şıyāneti umūr-ı mühimme’-i bedeniyyeden oldu. Ammā sū’-i mizāc ve

teferruḡ-ı ²²ittisāl ve sā'ir āfetden biri 'arız olduğda ol 'uzvlarda munderic ²³ve müntesic olan 'urūḡ ve şerāyin-i mülteffenūñ keşretinden nāşī mu'ālecāt ve ²⁴müdāvātında su'ūbet muḡarrerdur ve daḡı ḡādir-i muṭlaḡ Te'ālā şānuhu insānuñ ²⁵memelerini göğsünde ve sā'ir ḡayvānuñ memelerini ḡarınlarınuñ altında ḡaḡ eylemiş.

[96B]

¹Erbāb-ı ḡikmet ol ḡudretuñ beyānında bi-ḡasebi't-tâḡati'l-beşeriyye bulduḡları fā'ide-i ²celiyyeden birisi şıyānet-i ḡalb içün olmaḡdur ki ṡab'a daḡı ḡāyet evḡaḡdur ³zīrā memeler münāsebeti ile göğsüñ laḡm ü şaḡmı ziyāde olub ḡalbi bürüdet ve ḡarāret ⁴ve sā'ir āfet işābetinden şıyānet ider ve daḡı sā'ir ḡayvānāt ekşeriya göḡsi ⁵üzerine uyumaḡla ḡalbini ḡimāyet bulunur. Ammā insānuñ göḡsi üzerine ⁶uyuması nādīr olub sā'ir eşḡalde uyuduḡları şūretde maḡal-i ḡalb olan ⁷göḡüs mi'raḡ-ı āfetde bulunmuş olur. Bu taḡdire binā'en ricālde sūd içün a'zā ⁸ḡaḡına iḡtiyāc yoḡiken erkek ādemuñ memeleri bulunduḡı nisvān ile tenāsüb-i ⁹a'zā cihetinden ḡilḡatleri berāber olub aḡsen-i taḡvīmde ḡaḡ olunan ¹⁰insānuñ te'addūd-i a'zāda erkeḡi dişişinden nāḡış olmasun içündür ¹¹dinildiginden mā'adā şıyānet-i ḡalb ḡikmeti tevciḡ-i veciḡ olur. Ammā Ḳareşī raḡmetu'llāḡi ¹²'aleyhi teşriḡinde ricālde daḡı nādiren sūde iḡtiyāc ve 'alā ṡarīḡu ¹³n-nüdre sūdlerinden intifā' imḡānını ḡöstermişlerdür. İnsān ve ḡayvānuñ ¹⁴memeleri vaḡ'ında olan muḡālefetde ya'nī insānuñ göğsünde ve ḡayvānuñ ¹⁵ḡarınları altında ḡaḡ olunduḡınuñ ḡikmetinde ol fāzıl ve edīb fevā'id-i ¹⁶uzmā beyān itmışdür. Ez-cümle taḡrīr itdikleri fā'ide-i celīlenūñ ḡāşılı ¹⁷bu ki memeleriñ raḡme yakın olması ḡikmete evḡaḡdur. Zīrā anlara raḡmden ¹⁸mādde vuşūli āsān olur ki bir ḡac def'a taṡṡir olunduḡı üzere sūde ¹⁹mübeddel olan ḡanuñ ekşeri raḡmden şu'ūd ider ve ol 'uzv-ı şerīfler ²⁰insānuñ şadırlarında ve sā'ir ḡayvānuñ ḡarınları altında bulunduḡınuñ ²¹lā-ya'lemu'l ḡaybe illa'llāḡ ḡikmeti budur ki ḡayvānātuñ evlādi toḡdıḡları ān ²²ḡareket ve ayaḡ üzerine ḡıyām iderler ve emdikleri zamān ayaḡ üzerinde ²³emerler. Ol ecilden anlaruñ memeleri ḡarınları altında bulunmaḡ ḡudrete evḡaḡ ²⁴oldı. Ammā etḡāl-i insān bi-taḡdīri'llāḡi Te'ālā toḡduḡları ān deḡil birḡac ²⁵zamān daḡı ḡareket ve ḡıyāma iḡtidārları olmadıḡı ecilden ḡucaḡa alub

DK-[96b]

Eḡer sū'āl olunub insān eşref-i maḡlūḡ iken anlaruñ ḡīn-i vilādetlerinde ḡareket ve ḡıyāma iḡtidārları olmayub sā'ir ḡayvānuñ ḡudretleri bulunduḡınuñ ḡikmeti nedur dinilürse cevāb ḡāliḡu'l-ḡuvā ve'l-ḡader Te'ālā şānuhu insānuñ dimāḡlarını ālet-i idrāḡ ḡaḡ itmeḡle ol 'uzv-ı ḡikmet medārda üç baṡn-ı 'acībetü'l etvār ve'l-āşār derc eyleyüb ol butūn-ı 'ibret-nümünde daḡı beş 'aded ḡuvvet vaḡ' eylemiş ol ḡuvānuñ idrāḡı dimāḡuñ ruṡūbetini muḡteḡi olmaḡla cevher-

i dimāğı ertab kılmış hālet-i tıflide ise ruṭūbet ziyāde bulunmağla medār-ı hareket olan siñirleruñ daḥı ruṭūbeti ziyāde bulunmağla harekete iktidārları bulunmaz sā'ir hayvānatuñ dimāğlarında ol ḥāşşeye ihtiyāc bulunmaduğı ecilden dimāğları yaş olmayub harekete iktidārları bulunur. Zālike taḳdīru'l-'azīzi'l-'alīm. (üst-3)

Eger tıflı iktizāy-ı ṭabī'isi üzerine emzirmek lāzım gelse yatdığı yirden emzirmeğe muhtāc olmağla nisvānuñ memeleri yanbaşlarında direk didikleri taraflarda bulunmak iktizā ider idi. Ol ḥuṣūşda her vechle 'usret belki te'azzur bulunduğı muḥaḳḳaḳ olmağla ḥakīm-i muṭlaḳ cellet ḳudretuhu nisvānuñ memeleri de göğüslerinde ḥalḳ eyledi. (14-19)

[97A]

¹emzirmek iktizā itmegin ḳādir-i lā-yezāl celle şānuhu nisvānuñ memelerini göğüslerinde ²ḥalḳ eylemiş Allahu Teālā a'lemu bi-ḥaḳīḳati'l-ḥāl. El-ḥāşıl memeleruñ teşrīḥi mehmā-
³emken bilindikden soñra ma'lūm ola ki ba'z etṭibbā sūdūñ miḳdārı muḳteżāy-ı ⁴ṭabī'isinden az olduğı ve çokluğına daḥı emrāzdan 'add itmişlerdür anlaruñ ⁵aḥvāli muḳaddem tahrīr olunub bu maḥalde kendülerine 'arız olan ba'z emrāz ⁶zıkr olundu. **Tecebbünü'l-leben fi's-sedy** Gāh olur memelerde sūd tecebbün idüb ⁷peynir olmağla müte'affin olduğı cihetden verem-i ḥārr 'arız olur. Tecebbüne sebep ⁸sūd ḡalīz ve keşif olduğı içündür. Yāḥūd memeleruñ mizācı ya bütün ⁹bedenüñ mizācı bārid olmağla mūncemid olub peynirsi olduğıdur. Yāḥūd ¹⁰ikisinüñ daḥı ifrāt-ı ḥarāretlerinden nāşī sūdūñ mā'iyetini tenşīf ve tahlīl ¹¹itmekle taḡlīz itdikleri içündür. Yāḥūd tıflı bir ḥōş maşş idüb ¹²ememez. Murzi'a daḥı aḥvāl bilmeduğı ecilden sıkıvirub imdād ¹³itmez. Ya āḥer yire şaḡmağa 'aḳlı yetişmez ol ecilden memelerde muḥtebes ¹⁴ḳalub ḡilzet ḥāşıl itmekle tecebbün idüb memeleri şişürdüğü içündür ¹⁵'alāmeti sūdūñ ihtibāsi ve memeler pekligi ve veca'ı ve levni kırmızı olduğıdur. ¹⁶**El-'ilāc** Eger tecebbün teverrūme sebep olub memelerde şiş zāhir olursa ¹⁷'ilācı murzi'anuñ mizācını i'tidāle getürür aḡdiye ve eşṭibelere müdāvemet¹⁸ itdürüb eger faşd iktizā iderse ḳan alalar ve memeler üzerine tılālar ¹⁹ve zımādlar urmak ehemmi-mühimmātdandır. Evrāmuñ ibtidā ve tezāyüd ve intihā ve ²⁰inḥitātı iktizāsı üzere her vakte mūnāsib olanı uralar. Evvelā ḥālis ²¹sirkeye şu ḳatub bir miḳdār ısıcaḳ itdikten soñra pāk süngeri ²²baturub tekrar tekrar üzerine ḳoyalar. Yāḥūd ḥurmāyı döğüb ve itmek ²³içini sirke ve şu ile mezc idüb zımād ideler ve na'nāyı saḥḳ idüb ²⁴sirke ile uralar. Eger ḥarāret-i şedīd olursa bakla unı ve arpa ²⁵unı ve meḡāş didikleri köküñ saḥīḳini yumurda şarısı ile zımād ideler.

DK-[97a]

Çan almak murzi‘anuñ südüne kıletirmek ile anlardan faşd olunmaz illā emrāz-ı mezkûre
‘urûzında emzirmekden memnû‘a ve ‘ilāca muhtāce oldukları ecilden tecvîz olunur. Ol eşnâda
tıflı âher murzi‘a emzirmek lâzımdır. (18-21)

[97B]

¹lu‘âbât-ı bâride ve edhân-ı bâride şem'-i muşaffî ve dahı yaş kişnic tılâ ²ideler ki tebrîd idüb
veca‘ını teskîn ve mevâd dökülmesini men‘ eyleye ³zımâd huşûşunda bakla-i humkânûñ nef‘-
i ‘azîmi vardur ve ‘illet-i hârrede ⁴edviye’-i muhalliledendur ki hıll-i hamrı gül yağıyla mezc
edub tılâ ideler. ⁵Yâhûd ‘inebü’s-sa‘leb yaprağını dögüb münferiden zımâd ideler yâhûd
kākenc ⁶yaprağını ve ‘inebü’s-sa‘leb ve lahana yapraklarını mecmû‘aten dögüb yakı ideler
⁷yâhûd ‘uşârelerini alub tılâ ideler. Huşûşan ol ‘uşârâta bir miqdâr ⁸mürr-i şâfi ve za‘ferân zam
oluna nef‘-i ‘azîmi müşâhede olunur marâz intihâ bulub ⁹harâret sâkin olduğu hînde muhallil
zımâdlar uralar ez-cümle keten tohmı ve ¹⁰papadya çiçeği ve ikilül-melik ve simsim her
birinden ahz ve sahk idüb ¹¹bal mûmı ve gül yağı ile zımâd ideler. Çaçan tecemmu‘-ı mevâd
eylese munzıc ve müleyyin ¹²lu‘âblar zımâd oluna bu terkîb gâyet nâfi‘dur. **Şan‘atı** boy tohmı
ve hatmı ve kettân ¹³tohmı lu‘âblarını ‘ale’s-seviye ahz idüb bir kaç dâne kuru incîr dahı
dögeler ¹⁴ba‘dehu cümlesini mezc idüb memeleriñ üzerlerine zımâd ideler zımâdatuñ ¹⁵her
bâr tecdîd ve tekrîri lâzımdur ki elbette altı sâ‘at mürûrundan şöñra yâhûd ¹⁶on iki sâ‘atde bir
tebdîl olunub yigirmi dört sâ‘atı tecâvüz itdirmiyeler. ¹⁷**Temeddüdü’s-sedyi ‘ani’t-tecebbün**
Gâh olur südüñ tecebbün idüb peynirsi olduğundan ¹⁸memelerde temeddüd ya‘nî gerilmek ‘arız
olur. **‘İlâcı** Muhallil şular nañl olunmağdur ¹⁹ez-cümle pazı ‘uşâresini zeyt yağıyla süreler ve
dahı idrâr-ı leben iden ²⁰edviyenüñ cem‘isi tecebbün-i bâridi muhallildur zımâd olunduğda
südüñ gâ‘ilesini ²¹def‘ ider ezcümle müfredâtdan bâbünec ve şebş ve nemâm ve hulbe ve
kaysüm ve ²²cünd-i bîdester mişillü ve edhândan süsen yağı ve nercis yağı ve kuş ²³yağı tılâ
oluna bu dahı edviye’-i ceyyide’-i mu‘tediledendur. **Şan‘atı** hubz-ı hıvârî ²⁴arpa unı cırcır
hulbe hatmî kettân tohmı her birinden birer kısım ahz ve sahk olunub ²⁵münâsib şular ile zımâd
oluna tecebbüne mâni‘ olan edviyedendur ki bal mûmını

DK-[97b]

Kakenc dahı ‘inebu’s-sa‘leb sınıfındandır ana Türkce öküz gözi dirler. (3-4)

[98A]

¹dühn-i hayrî ve dühn-i na'nâ' yâhûd anlaruñ emşâli edhân-ı laṭife ile ²mezc idüb tılâ ideler. **El-veremu fihimā min marāzin** Gâh olur memelere urmaḡdan ³verem 'arîz olur. Sebebi ḡarb olunmaḡdan nâşî mevād-ı munşab olduḡudur. ⁴**El-'ilâc** İbtidâ' en taḡviyyet-i 'uzûvdur mevād içün üzüm çekirdegi ve mercimek ⁵ve mersîn ve serv yaprakları saḡḡ olunub mersin şuyı ile zımād olunur ⁶eger müteḡallil olursa fihā ve illā eger mādde müctemi' olursa munzıc zımādlar ⁷urılır. Ba'dehu ḡarḡına mu'ālece olunur. Gâh olur memelerde südüñ ⁸tecebbününden memelere ḡarb işābetinden ḡaṭ'-ı naḡar esbāb-ı āherden ⁹şişler zuhûr ider. Ol şişler ya demevî ya balḡamî veya şafrāvî olur ¹⁰az olur sevdāvî daḡı olur. Zîrā memeler süd meskeni olmaḡla ruṭûbetleri ¹¹ḡālîbe olduḡı içün sevdāviyyeti nādîr olur. Ekseriyā memelerde olan ¹²evrām dem ile balḡamdan muḡteliṭ olur. Pes anlaruñ esbāb ve 'alāmâtı ¹³sā'ir a'zāda olan evrāma ḡıyās bilinub müdāvāt-ı lâzîmeleri ile ¹⁴mu'ālece olunur. Eger verem-i ḡarre olursa ibtidāsında sikencübîn ile ¹⁵bāḡlā unı uralar. Yâhûd sirke ile gül yaḡı tılâ ideler. Nitekim zîkr ¹⁶olundı ve daḡı nîlûfer çiçeḡi ve benefşe çiçeḡi ve mercimek unı ve 'inebü's-sa'leb ¹⁷yapraḡını döḡüb gül yaḡı ile zımād ideler veremiñ tezeyyüdi maḡallinde muḡaddem ¹⁸zîkr olunan zımād ve naṭûla hulbe ve iklîlül-melik ve bâbûnec zām olunur. ¹⁹İntihāsı zamānında bu üçüne ḡaşr olunur ki şîrf muḡallildurlar. Eger ve verem bâride ²⁰ve balḡamiyye olursa kerefis ve bâbûnec münferiden ya müctemi'an daḡḡ olunub rāziyāne ²¹yâhûd kerefis 'uşāreleri ile zımād oluna ba'dehu muḡaddemā zîkr olunan ḡarr ²²zımādlaṛa taḡayyüd oluna. **Veca' ü'l-ḡaleme** Eger sedy ḡalemelerinde ya'nî uclarındaki ²³tıfluñ aḡzına giren maḡaldur veca' zā(hir) olursa evvelā ol murzî'aya ²⁴faşd olunub ba'dehu üzerine şandal ve aḡaḡıyā tılâ ideler ve sā'ir müdāvātına ²⁵daḡı taḡayyüd lâzımdur ḡattā sereṭāna mü'eddî olmaya. **Salābetü's-sedy** Gâh olur şedylerde

DK-[98a]

Kibār-ı eṭibbā memeleruñ mizācî bârid ve raṭb olduḡında müttefiklerdur. (10-11)

Bunlar reda' içün ve nîlûfer ile benefsec telyîn içündür ki memede olan ruṭûbāt mün'aḡid ve münce mid olmaya. (17-19)

[98B]

¹yâhûd birinde verem-i şulb ya'nî ḡatı şiş zāhir olur. Eger ol verem evvel ²yumuşak zuhûr idüb gitdikce şalābete mā'il olursa ibtidāsında ³şarābda naḡ' olunmuş birinc unı tılâ ideler. Yâhûd benefşe yaḡı ve yumurda ⁴şarısı ve keşîrādan kayrūtî idüb zımād ideler. Eger ol veremde ziyāde ⁵şalābet ḡādîş olursa bal mûmı ve gül yaḡı ve ḡaṭrānı mezc idüb ⁶tılâ ideler. Gâhî bu ḡîrūtîya şîḡır ödi daḡı zām olunur. Ba'z şalābet ⁷yalnız marzî yapraḡı döḡüb zeyd yaḡı ile tılâ

olunsa mütehallil olur. ⁸Kezâlik müşelleş-i 'atîk yâhûd keskin sirke mürti -ya 'nî dibine çöken veh derdisi-¹⁰⁴ ile mündefi' olur. ⁹Sil' au's-sedy Sil'a bir ğalîz şeydür et ile derî arasında zâhir olur. ¹⁰Ete muttaşıl olmaz âher ğlâf içinde olur veya şişub tahrik olunsa her tarafı ¹¹tahrik ider ibtidâ' mu'âlece olunmasa büyüyüb kârpüz olur ve ekşeriyâ ¹²balgam-i ğalîzden tevellüd ider. Dört sınıfdur şahmiyye ve 'aseliyye ve âder-i haliciyye ve ¹³şirâziyye dirler. Vech-i tesmiyeleri zâhirdur ve sâ'ir a'zâda hâdiş olan ¹⁴evrâm memelerde dağı hâdiş olur dinildigine binâ'en memelerde dağı dört ¹⁵sınıfdan her biri 'arız olduğu muğarrerdur. Nâmıķû'l-huruf faķîr bir kaçını ¹⁶gördüm ve 'ilâclarında 'azîm zahmet çekdim anuñçün müte'adid mu'âlece tahrîrim ¹⁷ekşeriyâ mücerrebâtımdur. **El-'ilâc** cemî'-i envâ'ınuñ 'ilâcı bedeni balgam-ı ğalîzden tenkiye ¹⁸idüb üzerine muhallil zımâdlar urmağa müdâvemet itmek ile mümkün olur ez-cümle ¹⁹dürüst yapılmış dâhliyun terkinuñ nef'i muğarrerdur. **Ġudedü's-sedy** Ġuddenüñ ²⁰Türkcesi bezdur. Ebdân-ı insânda bulunan bezler iki nev' olup biri tabî'î ²¹olur. Ağz içinde diliñ dibinde ve memelerde ve ev'iyye-i menîde ve sâ'ir ²²a'zâda bulunanlar gibi biri dağı ğayr-ı tabî'îdur ki balgamdan ve fuzûl-i ğalîze-i ²³sevdâviyyeden hâdiş olur. Sil'a mişillü ğalîz şişdur. Sil'a ile ²⁴farkları ğudde sil'adan pek olur ve sil'a gibi gitdükce büyümez ve kise ²⁵içinde olmaz. **El-'ilâc** 'ilâcı 'aynı ile sil'a 'ilâcı gibidur. Şeyh-i

[99A]

¹Re'îs memelerde olan sil'a ve ğuddenüñ ecved-i devâsı tâze şeftâlû ²yaprağı ve tâze sezâb yaprağı 'ale's-seviyye ahz ve daķķ olunub zımâd ³olunmaķdur. Eger ol sila' ve ğuded bulûğ maħallinde zuhûr iden teke'bbüdden ⁴bâķî kalmış ise yâhûd teke'bbüdden şoñra hâdiş olub lakin muhallil edviyelere ⁵işyân itmeğle muhallil olmamış ise vâcib olan ol maħalli sertiz ⁶âlet ile yarub ve sila' ve ğuddenüñ mâddelerini iħrâcdan şoñra şaķ ⁷olunan maħalli dikmek ve onuldıcı merhemlere müdâvemet itmekle olur dimişler. ⁸Ammâ memeleri yarmaķ teşrîh-şinâs olub şan'at-ı cerrâhîde ğâyet üstâd ⁹olmağa muhtâcdur ki içinde mülteffe olan a'şâb ve evride ve 'uruķuñ ¹⁰maħallerini bilmiş ola. Bulûğ maħallinde zuhûr iden teke'bbüdün ta'biye didikleri ¹¹teke'ub bulûğ evķâtında memeleruñ ağır şeklenmesine dirler. Zîrâ insânuñ ¹²hîn-i vilâdetde memeleri küçük olub bulûğ zamânına degin bi-emri'llahi Te'âlâ ¹³ol hâl üzere karar-dâde kalur. Bulûğ vakti geldikde tabî'at bi-izni hâliķihâ ¹⁴âlet-i tenâsüle sühûnet virub ruķûbât-ı meneviyye ve tamsiyyeyi tahrik ¹⁵itmeğle âlât-i tenâsül ile memeleriñ beynlerinde olan müşârekât-i 'uruķiyyeden ¹⁶nâşî ol ruķûbâtdan memelere buħar şu'ûd itmege başlar. Her bâr ol

¹⁰⁴ İki kısa çizgi arasındaki ifade normalde eserde derkenarda " mürti " kelimesinin açıklaması olduğu işaret edilerek verilmiştir. Metin içinde mürti kelimesinin üzerine derkenarda verilen notun ekleneceğine dair ʿ benzeri işaret konulmuş olduğundan derkenarda yer alan bu ifade metin içinde işaretlenen yere aktarılmıştır.

¹⁷buhār memelere vāşıl oldıķca anlaruñ bürüdet ve sehāfeti olmağla ol ¹⁸buhāruñ ekşeri keşāfet hāşıl idüb lahm ve şahm mün‘akid olur. Kaçan ālet-i ¹⁹tenāsülün harāreti müştedd olub buhārda keşret bulunsa ricālün ²⁰şiddet-i harāretlerinden nāşī ol buhār bi'l-küllīye mütēhallil oldıķı ecilden ²¹memeleri büyümeyüb nisvānuñ harāretleri za‘ife ve mādde’-i tāmşıyyeleri ²²keşire olmağın büyüyüb tabī‘atları mukteżāsınca ‘azim tahşıl itmeğle ²³vaķt-i hācetde sūd tevlīdine müste‘id bir ‘uzv-ı sa‘id olur. Fe-tebārekellah ²⁴u'l-laţīfu'l-mecīd. Pes ba‘z nisvānuñ memelerinde vaķt-i teke‘bbüdden hilāf-i ²⁵mukteżāy-ı tabī‘ī sil‘a ve ğudde bākī kalub muhallil zımādlara ‘işyān itdigi

[99B]

¹şüretde cerāhat ile ‘ilāc olunur dimişler. **Dübeyletü's-sedy** Kaçan sedyde ²iriñ cem‘ idici verem ‘arız olsa inzācında bu terkib edviyye’-i ceyyidedendür. ³**Şan‘atı** Kettān tohmı, simsim, me‘yān köki, mī‘a-ı sā‘ile, keçi keyfi, gögercin ⁴tersi, naţrūn, rātīnec yānī çam saķızı bunlar ale's-seviyye aħz ve cem‘ ⁵olunub ‘alā hasebi mā vecebehu'l-müşāhede şirūğan, hayrī yağı ve şığır ⁶iligi ile zımād oluna ya‘nī ibtidā şirūğan ba‘dehu yazılan yağlar ile zımād ⁷olunur. Eger tabīb-i hāzık dilerse meybuhtec ya‘nī müselleş zām ide ve eger ⁸yarmağa muhtāc olursa yara zīrā sā‘ir a‘zā gibi cerāhat meksine ⁹mütehammil degildur. Ber‘ī ile taķayyüd olunmak lāzımdur. **Qurūh‘uş-sedy ve'l-ekkāl Minhu** kaçan ¹⁰memede qarha zuhūr eyleyüb yāhūd ākile peydā olsa ‘ilācında ihtimām-ı ¹¹tām lāzımdur. Bu tedbīr Şeyh‘ün muhtārıdur. **Şan‘atı** Nebīz-i ‘afşdan yigirmi raţl ¹²aħz olunub içine bir raţl summāk ve yarım raţl kemālin bulmamış tāze merzī ¹³ve yarım raţl selīha ve bir raţl serv kozalağı ısladalar tamām yigirmi ğün tura. ¹⁴Ba‘dehu nışfı gidince kaynadalar ve kaynar iken serv ağacından bir kepçe ya ¹⁵haseb pāresiyle qarışduralar. Ba‘dehu indürüb tamām meres itdükden ¹⁶soñra süzüb tekrār nerm āteşe koyub āheste kaynadalar. Bir miķdār koyılub ¹⁷şahīn ola. Ba‘dehu sırça kabda hıfz eyleyüb bi-hasebi'l-iktizā zımād ideler. ¹⁸Bu maţbūh memelerden mā-‘adā ağız ve lisān ve ğayrılar gibi a‘zā’-i rahvede ¹⁹hādiş olan qarhalaruñ cümlesine nāfi‘dur ve ākileyi dahı men‘ idüb ²⁰ıslāh ider. Allahu’s-şāfi. Kibār-ı etıbbā emrāz-ı sedyde bu miķdār ile ²¹iktifā eyledikleri ecilden anlaruñ eşerlerine iktifā olundu. Velakin cümlesinde ²²‘alīlün mizācına dahı ihtimām olunmak vācibdur. Ancak ol huşuş kā‘ide’-i mukannene ²³olub zımād ve tılā aħvālī umūr-ı mahşuşadan olduğundan mā-‘adā menāfi‘de ²⁴etem oldukları içün mehmā-emken tafşıl olundu Allahu a‘lem.

Bāb-ı sādīs ²⁵etfāle ‘arız olan emraz beyānında olub dört faşl müstemildür.

Faşl-ı evvel

DK-[99b]

Ya 'nī yağlarıñ yazıldığı tertīb üzere tazmīd olunur. (4-5)

[100A]

¹**Ser-tā-be-ka-dem emrāz-ı cüz'ıyyeleri ve esbāb ve 'alāmāt ve mu'ālecātı beyānındadır.** Ma'lūm ola ki evā'il-i kitābdan bu maħalle gelince 'ilm-i tıbbuñ gāyeti ve ol fenn-i celīlūñ ³tedvīn ve ta'līm ve te'allūmünden ebdān-ı insāna 'ā'id olan fā'idesi ve gāyeti şıḥḥat-i ⁴mevcūdeyi hıfz itmek ve zā'ile olduğu şüretde aña mümāşil olur şıḥḥat ⁵i'āde olunmak olduğu mevāzı'-ı 'adīdede şerḥ ve beyān olunmuş idi. Ol ⁶gāyete binā'en ebdānuñ tıbben aḥvāl-i ikiye münḥaşıra olub biri şıḥḥat ve biri ⁷maraż olmak vāzıḥ' ve 'ayān olmağla Şeyḥ-i Re'īs ve sā'ir kibār ikiye taḳsīm ⁸eyleyüb aḥvāl-i ebdānı Cālīnūs ve etbā'ı beden-i insānuñ aḥvāl-i ücdür biri ⁹şıḥḥat ve biri maraż ve biri daḥı anlarıñ beyninde vāḳı' bir ḥāletdür aña ne şıḥḥat ¹⁰dinür ve ne maraż itlāk olunur. Şıbyānuñ ve pīrleruñ ve ḥastalıkdan ¹¹kalkmış ādemleruñ aḥvāl-i gibi dimişler. Velakin aḥvālūñ ikiye münḥaşıra olması ¹²yāḥūd üç i'tibār olunması maḳsūda ḥalel virmez. Zīrā ol-ḥālet şıḥḥat ¹³ve maražuñ ta'rīflerinden neş'et ider bir emr-i i'tibārīdür. Şeyḥ'ūñ ta'rīf-i üzere ¹⁴şıḥḥat bir meleke yāḥūd bir ḥāletdür ki bedende ol keyfiyyet bulunduğda ef'āl-i ¹⁵nefsāniyye ve ḥayvāniyye ve taḥvī'iyye her biri sālīm olur maraż anuñ muḳābilidür. ¹⁶Bi-eyyi vechin kān şıḥḥatūñ kemāl-i ve kemālden noḳşanı cihetiyle te'addüd ve envā'i bulunur ¹⁷ammā anuñ içün emrāz gibi fuşūl ve ebvāb yazılmamışdur. Zīrā emrāzuñ ¹⁸ecnās-ı keşiresi olmağın evvelā müfred ve mürekkeb olduğu i'tibār ile iki kısma ¹⁹taḳsīm olunub emrāz-ı müfrede ve emrāz-ı mürekkebe dirler. Emrāz-ı müfrede daḥı üç ²⁰kısma münḳasime olub sū'-i mizāc ve emrāz-ı terkīb ve teferruḳ-ı ittişāl tesmiye ²¹olunmuşlardır. Ḳankı cinsinden olursa olsun emrāzdan ba'zısı cemī'-i ²²bedene 'āmm olur, sıtmalar gibi ve ba'zısı ol gūne 'āmm olmaz ammā 'użv-ı vāḥide ²³daḥı maḥşūşa olmayub her ḳankı 'użvda olursa olsun ḥudūşı mümkün ²⁴olur, envā'i çıbanlar ve şişler ve aḡrılar gibi, ba'zısı daḥı başdan ayağa ²⁵inince her bir 'użva maḥşūş olur, şudā'un başa ve ḳulā'un aḡıza

DK-[100a]

Sıtmalar sū'-i mizāc nev'inden ba'zı sāzec ve ba'zı mādidi olur. (21-22)

[100B]

¹ve hūnākuñ boğaza mahşūş olduğu gibi. Ol cihetden etıbbā a'zāya 'amm ²olan cinsine emrāz-ı 'amme ve emrāz-ı külliye ta'bīr eyleyüb ve her bir 'uzva ³maşşūş olana emrāz-ı hāşşa ve emrāz-ı cüz' iyye ıtlāk itmişler ve emrāz-ı ⁴hāşşa ve emrāz-ı 'ammeden keşire olmağla anları taqdīm itmişler. Bu maḥalde daḥı ⁵kibāra iktidā'en şıbyānuñ emrāz-ı cüz' iyyeleri taqdīm olundu. Bu daḥı ma'lūm ⁶ola ki etfāle mahşūşe olan aḥvāldendür ki 'ilācları iki vechle mümkün ⁷olur. Biri kendi nefslerine ikinci murzi'alarına tedbīr olunmağdur. Ammā ⁸kendülerinüñ ebdān ve kuvāları za'ife olmağla devā isti'māline liyākatleri ⁹olmayub murzi'alarına tedbīr olunmağ taqdīm olunur zīrā etfālūñ emrāzları ¹⁰ekseriyā murzi'alarının aḥvāline teba' iyyet ile 'arız olur anuñçün 'ilāc-ı ¹¹şıbyānda murzi'a müdāvātı taqdīm olunur tā ki murzi'aya virilen ¹²ğizā ve devānuñ āsarı sūd vesāteyiyle etfāle vāşıl olunmağın intifā'¹³ hāşıl ola. Ez-cümle emzüren hātūnda kan galebesi var ise faşd ¹⁴yāḥūd hacāmat olunur. Eger sā'ir aḥlāt galebesi var ise münāsib devālar ¹⁵ile istifrāğ olunur. Eger ishāli var ise ḥabs olunub yübüset ve inkıbāzı ¹⁶var ise telyīn olunur. Eger başına ebḥire su'ūd iderse men'i ile taḳayyūd ¹⁷olunub a'zā'-i teneffüsi ıslāh olunur ve sū'-i mizāca mübtelā olursa ¹⁸münāsib devālar ile mü'alece olunub münāsib ğidālar tenāvül itdüreler. ¹⁹Kaḳan murzi'aya bi-ḥasebi'l-iktizā ishāl ile mü'alece olunsa yāḥūd ²⁰bi-ṭab'ihā kuşmak 'arız olsa lāyık olan ıslāh-ı mizāc idince tıflı ²¹āḥer murzi'a emzürtmekdür. **El-emrāzu'l-cüz' iyyeti'l-'arızati li's-şıbyān** Şeyḥ-i Re'īs emrāz-ı ²²şıbyān beyānı faşlında şıbyāna li-'uzvun 'uzvun 'arızā olan emrāz-ı ²³cüz' iyyeyi bi-tamāmihı zıkr itmeyüb ba'z şöhret-şi'ār olanları daḥı emrāz-ı ²⁴cüz' iyyenüñ ğayrı ile lā 'ale't-tertib tahrīr eyleyüb mā'adāyı *Kitāb-ı Şāliş'e* ḥāvāle ²⁵itmekle bu mü'ellefde anlarıñ cem' ve tertibine ihtimām olundu. Allahu'l-muvaffık ve'l-mu'īn.

[101A]

¹Bundan aḳdem bir kaç def'a bi'l-münāsibe zıkr olunmuş-idi in-şā' Allah- ²u'l-mevlā ḥātirmede mufaşşalan beyān olunur. İnsānuñ 'umrları ya'nī Türkce ³yaş ta'bīr olunan müddet-i ḥayātları evvelā dört kısma münḳasime olub ⁴sinn-i nemā ve sinn-i vuḳūf ve sinn-i küḥūlet ve sinn-i şeyḥūhet ta'bīr iderler. Sinn-i ⁵nemāyı daḥı beş kısma taḳsīm idüb sinn-i tufūliyet ve sinn-i şıbā ve sinn-i ⁶ter'aru' ve sinn-i ğulāmiyyet ve sinn-i fetā dirler. Üstādü'l-etıbbā olan Ebuḳrāt ⁷*Fuṣūl*'unda üçünci maḳālesinde şıbyāna sinn-i nemānuñ beş kısmından her bir ⁸müddetde 'arız olan emrāzı 'alā ḥiddetin taḥşış ve ta'dād eyleyüb evvelā ⁹etfāle toğdıkları ešnālarda ağız ağrısı ve kuşmak ve öksürük ve uyumamak ve ¹⁰tefezzu' ya'nī kōrku ile ağlamak ve göbekleri şişmek ve kulaḳlarında yaşlık ¹¹zuhūr itmek 'arız olur. Kaḳan dişleri bitmek yakın olsa maẓīz ¹²ü'l-lişe ya'nī diş etlerinde acımağ ile ma'an gicişmek ve ḥümmeyāt ya'nī ol ¹³zamāna mahşūşe olan sıtmalar ve teşennüc ya'nī a'zālar gerilmek ve yürekleri ¹⁴sürmek 'ale'l-ḥuşuş

dişleri bitdügi maḥalde ve semizce olanlara ve ol ¹⁵zamāna degin ekşeriyā ṭabī'atları pek olan tıfllarda dişleri bitdügi ¹⁶hinde yürek sürmesi 'arız olur. Kaçan ol müddeti daḥı tecavüz eyleyüb ¹⁷sinn-i şıbyāya vāşıl olsalar boğazları şişmek ve kafâlarınuñ ḥarezeleri ¹⁸içerü dāḥil olmak ve rebv ya'nī dīku'n-nefes ve ḥaşāt ya'nī kavuklarında ¹⁹kum peydā olmak ve karınlarında şoḡulcan ve sā'ir kurdlar tevellüd itmek ve sigiller ²⁰ve şıracalar ve sā'ir yaralar 'arız olmağa müsta'id olurlar. Kaçan ol müddeti ²¹daḥı tecavüz eyleyüb kasıklarında kıl bitmek zamānlarına qarīb olsalar ²²anlara bundan iḳdam zıkr olunan marazlardan her biri bi-ḥasebi'l-isti'dād 'arız ²³olub anlardan mā'adā ḥümmeyāt-ı tavīleye ve burunları ḳanamağa mübtelā olur ²⁴dimişler ve sinn-i şebāb ve kūhūlet ve şeyḥūhetde daḥı keşirü'l-vukū' olan emrāzı ²⁵zıkr itmişler. Ammā ol üstādü'l-küllün tertibinde şıbyāna sinin nemālarından

[101B]

¹her bir müddetde ekşeriyā ne gūne emrāz 'arız olur tedbīr-i mevlūde iştiḡāl ²iden kimesnelerün ol emrden ma'lūmları olmak için ol-miḳdār ta'dād ³ve beyāna taşşaddı olundu. Yoksa marazları bunlardır demek degildir. ⁴El-ḥāşıl şıbyānuñ emrāz-ı cüz'iyeleri ser-tā be-ḳadem 'ale't-tertib taḥrīr olunmak ⁵kā'ide'-i muḳannene'-i fenn-i tıbbā münāsib olduğundan mā'adā her vechle ṭab'a daḥı ⁶evfaḳ olmaḡın mehmā-emken tertibine sa'y olunub emrāz-ı re'sden ibtidā olındı. ⁷Kibār-ı eṭibbādan cāmī'-i müteferriḳāt-i fenn-i tıb olan Muḥammed bin Zekerıyyā Rāzī 'aleyhi'r-raḥme ⁸Cālīnūs'dan naḳl itdügi üzere emrāz-ı re's evvelā beş kısma münḳasime olub ⁹her bir kısmında emrāz-ı 'adīde bulunmuşdur. Ol beş kısmuñ evvelkisi şol ¹⁰marazlar ki sebepleri nefis-i dimāḡda yāḥūd ḥicāblarında yāḥūd dimāḡ ile ḥicāblaruñ ¹¹cümlesinde teferruḳ-ı ittişāl ḥudūşı ile veremler ya'nī şişler 'arız olduğudur, ¹²ḳarānītis ve lışerḡus ve sübāt-ı seherī mişilli. İkinci şol marazlarıñ dimāḡda buḥār-ı redī ¹³yāḥūd aḥlāt-ı rediyye ictimā'ından 'arız olur, mālīḥūlyā ve mānyā ve ḳuṭrub ¹⁴ve nisyān ve belāhet ve sübāt mişilli. Üçüncü şol marazlardır ki dimāḡun ¹⁵tecāvifinde aḥlāt-ı rediyye'-i balḡamiyye ictimā'ından ḥādiş olur, kābūs ¹⁶ve şar' ve sekte mişilli. Dördüncü şol marazlardır ki ālāt-ı ḥiss ve ḥareket olan ¹⁷a'şāb ve 'adālātde ruṭubāt-i faẓliyye ictimā'ından zuḥūra gelür, ¹⁸iḥtilāc ve lakve ve ḥader ve ra'şe ve fālic ve teşennüc ve küzāz gibi. Beşinci esbāb-ı ¹⁹mezḳüreden ya'nī sū'-i mizācdan ve sā'ir sebeblerden ḥāşıl olan şudā' ²⁰envā'dur. Emrāz-ı re's icmālen bilindikden şoñra ma'lūm ola ki anlardan ²¹şıbyāna ba'zī sı 'arız olub ekşerine ber-muḳteẓāy-ı ṭabī'at isti'dādları ve bi-ḥaseb ²²i's-sinn taḥammülleri olmamaḡla bi-'ināyeti'llahi Te'ālā maşūn ve maḥfūz olurlar. ²³Ez-cümle eṭfāl için şudā' ya'nī baş ağrısı yazılmamışdur. Zīrā şudā' ²⁴başuñ eczāsı i'tibār olunan 'uẓvlarda vāḳi' veca' ve eleme dirler. Elem daḥı ²⁵lezzetuñ muḳābili olmaḡla ḳuvā'yı müdrikenün kendi ḳatında āfet ve şerr olan

DK-[101b]

Ḳarānītis sersām nev'inden bir şedīd marāzdur 'aqlını perīṣān ider. Līsergus daḥı ol nev'dendür. Unutmaq irās ider. Sübāt-ı seherī şāḥibinüñ uyurlığı ve uyanıklığı belürsüz bir marāzdur. Mālīḥūlyā sevdādan neş'et iden ma'hūd marāzdur. Mānyā cünün nev'indendür. Ḳuṭrub daḥı cünündandur. Nisyān ve belāhet ve sübātdan her biri ma'lūmdur. Ḥaḳīḳatlerini bilmek isteyen maḥalline mürāca'at eylesün. (üst-üst)

Ebuḳrāt kelāmını nakılden ğaraḫ şıbyānuñ sinn-i nemālarında ekşeriyā mübtelā oldukları emrāzı beyāndur yoksa hemān zıkr olunan emrāz olur demek degildür ve Ebuḳrāt daḥı emrāzuñ tertībine ta'arruḫ itmemeşdür. (1-3)

Kābūs ağır başmaq şar' sekte ma'lūm, iḥtilāc-ı a'zā segirmek, laḳvet ağzı ve gözi egilmek, ḥeder a'zā uyuşmaq, ra'şel ve ayak ditremek, felc ādemüñ bir tarafı baṭṭal olmaq, teşennüc siñirler gerilmek, küzāz siñir katılmağa dirler. (6-9)

Şeyḥ-i Re'īs ve sā'ir kibār şudā'ı elem-i fī a'zāi'r-re's terkibi ile ta'rīf itmişlerdür lakin elem ne dimekdür anuñ ta'rīfde iḥtilāf olunub Şeyḥ-i Re'īs "el-elemu idrākuñ bi'l-münāfi min ḥayṣu münāf dimişler ba'zılar huvve ḥurūc min ḥālīn ṭabī'iyete alā ḥālīn ğayr ṭabī'iyete"¹⁰⁵ deyü ta'bīr itmişler kezalik veca' ile elem mürādif midür degil midür iḥtilāf olub Ḳareşī merḥūm mürādif degildur dimişler. (21-alt)

[102A]

¹şey' idrākine iṭlāḳ olunur. Peş eṭfālde ol elem bulunduğı şüretde ²daḥı idrākine ve ta'bīrine ḳādir olmadıkları ecilden anlaruñ emrāzlarında ³şudā'a ta'arruḫ olunmamışdur ve erbāb-ı teşrīḥ başuñ a'zāsını alından ⁴yukarı çebçevre ne ḳadār eczāyı müştamil ise andan i'tibār itmişlerdür. ⁵Ya'nī başuñ taşrasını iḥāta iden cildün ve altındaki et ve daḥı ⁶altındaki perde ve anlaruñ altında başuñ dīvārları ve saḳfı menzilesinde olan altı ⁷pāre kemik ve kemiklerinden iḳerüde olan şulb ve raḳīḳ ta'bīr olunur iki perdeler ⁸ve dimāguñ kendi cevheri ve altında olan şebeke ve ḳā'ide'-i dimağ olan ⁹kemikden i'tibār idüb cümleye baş iṭlāḳ iderler. Aña binaen gözler ve ḳulaḳlar ¹⁰başdan ma'dūd olmamak ile göz ve ḳulaḳ ağrılarına şudā' dinilmedi ¹¹ve başuñ hey'et-i ṭabī'isi ma'rūfdur lakin ba'zısı bi'n-nisbe büyük ¹²ve ba'zısı küçük olur. Mu'tedil olanı ve bi't-ṭab' büyücek olanı memdūḥdur. Ammā ¹³li-'illet büyümesi emrāz-ı şa'beden oldığı muḳarrerdür 'an-ḳarīb esbāb ve 'alāmāt ¹⁴ve mu'ālecātı beyān olunur. Bu maḥalde emrāz-ı dimāğiyyeden 'uṭās taḳdīm olundu ¹⁵zīrā ağsırmaḳda rāḫat ve meymenet

¹⁰⁵ "Ağrı, bazılarına göre doğal bir halden doğal olmayan bir hale geçiş olan bir zıt durumu idrak etmektir."

muḳarrer olub aşında daḫı aḡsırmaḳ ¹⁶‘alāmet-i vücūd-ı ḫayāt olmaḡla emrāz-ı dimāḡiyye beyānında anuñla iftitāḫ ¹⁷olundı Allahu’ş-şāfi. **El-‘uṭās** ‘uṭās Türkce aḡsırmaḡa dirler. Dimāḡuñ ¹⁸kendüye ve nevāḫīsine ‘arız olub eziyyet viren şey’i def’ içün eyledigi ¹⁹hareketden ‘ibāretdür. Pes gāḫ olur şıbyāna çok çok aḡsırma ‘arız olur ²⁰sebebi başlarına şovuk ‘işābet eyledüğinden olur. Zīrā anlaruñ başları ²¹rahmüñ ḫarāretine mu’tād olmaḡla şovuk işābetinden dimaḡları müte’ezzī olur. Gāḫ ²²olur dimāḡlarında fażalāt müctemi’a olmaḡla müte’ezzī olub anı def’ içün ²³hareket ider. Anuñçün ‘atseye sar’-ı şaḡīr ve şar’a ‘atse’-i kebīre didiler. ²⁴İn-şāa’lloh şar’ beyānında zıkr olunur. ‘**İlacı** sovuḡını def’ idüb ısıcaḳ ²⁵ṭutalar bāderücü ḡubār idüb andan bir miḳdār burunlarına üfürdeler tā ki

DK-[102a]

Luṭf’ullah et-Tebrīzi *Telvīḫ Şerhi*’nde lafz-ı dimāḡ üç ma’nāda isti’māl olunur. Evvelā cümleten başa ıtlāk olunur. Dimāḡ zıkr idüb baş murād iderler lakin re’s-i medḫ ve ta’zimde ve dimāḡ zemm ve taḫkırde isti’māl olunur. Şāniyen kīḫf ya’nī baş kemüğinden içerde olan a’zāya ıtlāk olunur dimāḡ zıkr idüb hicāblar ve ma’sira ve şebeke ve sā’ir eczāsı murād olunur. Şālīsen dimāḡuñ kendü cevherine ıtlāk olunur. Ekşer daḫı budur dimişler. Dimāḡ ilik mişilli bir cisimdür. Şerāyīn ve evrideden mürekkeb olub üç batnı müştemil ve şekli maḫrūṭiye ḳarībdür ki ḳa’idesi başuñ muḳaddeminde ve re’si mu’aḫḫarındadır. (üst-üst)

Ya’nī baş kemiklerini taşrasından çeviren perde ana lisān-ı eṭṭbbāda simḫāḳ dirler. (4-5)

Kemiklerden içeri dimāḡa muḫīṭ olan iki perdenüñ biri ḡalīzdir dimāḡı girüden çevirir ve biri raḳīḳdur dimāḡa muttaşıldır anlara ümmeyn ve min necübeyn dirler. Ta’dād-ı mezkūr üzere dimāḡ bir şayıldığı taḳdīrce başuñ eczāsı on dört olur. (6-9)

Bir ādemün urmadan ve düşmeden başı yarılşa yāḫūd ḳarḫa zuhūr eylese başında elem bulunduḡı muḳarrer olmaḡla şudā’ ıtlāḳı şaḫīḥ olur mı deyü ihtilāf olunub kibār şudā’ ıtlāḳını tecvīz itmişlerdür ki elem fī-a’zāi’r-re’s demek şaḫīḥdür. (10-13)

El-‘uṭās bi’z-zammı mine’l-‘atse ikinci bābdan aḡsırmaḳ ma’nāsınadır ve rubbemā ḳālū ‘atse’s-şubḫi izā infeleḳa ve’l-mu’tis bi-vezni’l-meclis el-enfu ve rubbemā cā’e bi-fethi’t-tā’i luḡat. (16-19)

‘Uṭās içün eṭṭbbā meyānında ‘azīm ḳīlu ve ḳāl vardır ḫattā kibār ol ḫuşuşda başḳa risāleler te’līf itmişlerdür taḫḳīḳını murād idenler mufaşşalāta mürāca‘at ideler. (20-23)

[102B]

¹muḳaddemi dimāğlarına vāsıl olub bürüdet ve ruṭūbetini izāle eyleye ve murzi‘asına ²eger mümkün olursa kendüsine daḥı müsaḥḥin cülāblar içürelər. Şeyḥ-i Re’is gāh ³olur etḫālūn ağsırmaları dimāğlarının nevāḥisinde ıssı şiş ‘arız ⁴olduğundan neş’et ider dimişler. Şāriḥ Kāreşī ‘aleyhi’r-raḥme ol ḥuşuşı ⁵istib‘ād eyleyüb eger veremden ağsırmak lāzım gelse sersāma mübtelā olanlar ⁶zīyāde ağsırmak gerek idi deyü bürüdet işābetinden olduğunu tercih ⁷eylemişler. ‘Allāme anlara cevāb virmişdür. Ammā sebebi ıssı şiş olduğu ⁸‘alāmeti ile bilindikden soñra başına müberridāt tılā itmekle mu‘ālece olunmak ⁹lāzımdır. Ez-cümle hindibā ve yaş kişnic ve kıya korusı ‘uşārelerini tılā ¹⁰eyleyüb gül yağı ve benefşe yağı süreler ve şabnūn baldırlarına ḥacāmat ¹¹ideler. Lakin eger ıssı şişden olmayub şovuk işābetinden neş’et itmiş ¹²bulunursa müberridātun zarar-ı ‘azīmi muḳarrerdür. Sebebini bilmekte ziyāde ihtimām ¹³ideler. ‘İzamu’r-re’s Kibār-ı etṭibbā’-i mağāribeden Ḥalef bin ‘Abbās Zehrāvī ‘aleyh ¹⁴i’r-raḥme *Taşrīf* nām te’lif-i celīlinde taşrīḥ itmişlerdür ki ba’z etḫālūn ¹⁵başı hey’et-i ṭabī‘isinden büyük tevellüd eyleyüb gitdikce daḥı büyür bi’l-āḥere ¹⁶sebeb-i mevti olur. Ben gördüm bir tıflı başı büyük tevellüd eyledi ve gitdikce ¹⁷tūlan ve ‘arzan izdiyād bulub bedeni götürmeden kaldı ba’dehu fevt oldu ¹⁸ba’zī etḫāl sağırū’r-re’s tevellid idüb ba’dehu büyür hey’et-i ṭabī‘isine ¹⁹vāsıl olur ve ba’zīsı şıgarı üzere kalur ya’nī sinn-i nemāsı tamām olunca ²⁰sā’ir a’zāsı ile başı daḥı neşv ü nemā bulur. Ammā nemāsı tamām olduğda ²¹başı bedenine nisbet yine küçük kalur. El-ḥāşıl marīze büyümesine sebep ²²baş kemiklerinin içinde rīḥ-i ḡalīze tevellüdünden yāḥūd mā’iyyet ictimā’ından ²³olur dimişler. *Esbāb ve ‘Alāmāt* şāhibi Necībū’d-dīn es-Semerḳandī ‘aleyhi’r-raḥme ²⁴daḥı ‘ayniyle zıkr olunduğı üzere taşrīḥ ve tafşil eyleyüb başın ²⁵büyümesi baş kemiklerinin altında riyāḥ-ı ḡalīze yāḥūd ruṭūbāt-ı

[103A]

¹fażliyye ictimā’ından nāşī kābaıl-i re’sūn birbirine ulaşdığı maḥalde ²olan yivler açılıb müteferriḳ olduğundan neş’et ider dimişler. Ol ³yivlere dürüz dirler. Kimi zāhir ve kimi ḥafīdūr. Zāhir olanlara iklīlī ve ⁴sehmī ve lāmī ta’bīr olunur. Ba’zī derisi çürümüş kafālarda nümāyāndur ki ⁵lā-teşbīḥ bakırcılar ibriḳ ve tencere mişilli avāni düzdüklerinde birbirine ⁶ulaşdırdıkları yivler gibidür. Ol yivler açılmak ile kemikler altında olan ⁷rīḥ ve ruṭūbet taşra ḥurūc idüb başın derisi ile kemigi arasına nüfūz ⁸ider. Ol ecilden baş büyür. İbn Cemī’ *Tenḳīḥ-i Ḳānūn*’da ‘izām-ı re’s ⁹rīḥü’s-sıbyān daḥı dirler dimiş. ‘An-ḳarīb olduğu zıkr olunur. **El-‘ilāc** ¹⁰Evvelā murzi‘asının mizācını ta’dile sa’y idüb münāsib müleyyināt ile ¹¹tenḳiyeler ideler ve riyāḥ ve fużūl-ı ḡalīze tevellid itdüren ağziyadan ¹²muḥāfaẓa ideler ve tıflı burunlarına mu’aṭtis şeyler taḳtīr idüb ¹³başına muḥallil yakılar koyalar. Ağsırtmak için *Esbāb ve -*

‘Alāmāt-¹⁰⁶ şerhinde Nefīsī ¹⁴merhūmuñ muhtārı budur. Şabır ve kündüs ve za‘ferān her birisinden birer ¹⁵cüz’ aḥz ve saḥk olunub merzencūş şuyıyla burnuna taḳtīr oluna. ¹⁶Zīrā tıflı için ta‘fīs ‘amelı mümkün degıldür ancaḳ burnuna aḳıdıılır. Ta‘fīsı ¹⁷mümkın olur mertebede bulunursa ḳā‘ide üzere ‘amel olunur ol ḥuşūşda ¹⁸acı bādem yağı ve turaḳ otı yağı taḳtīr olunmaḳ daḥı nāfī‘dür. Zımādlardan ¹⁹bu zımād şāḥib-i Taşrīf’iñ muhtārıdur. **Şıfatı** Günlük, anzerūt, sekbīnec, ²⁰bādām ağacı zāmgı ‘ale’s-seviyye aḥz ve ḥal olunub acı bādām yağı ile yaḳu ²¹ideler ve üç dōrt günde bir tebdīl oluna zīrā çok durduḳda ihtimāldür ²²ta‘fin itmegle dimāḡa zarar virür. **Zımād-ı āḥer** Ḳablu sümükli böcegi cem’ ²³ve daḳḳ idüb merhem gibi olduḳda bir miḳdār günlük mezc itmekle zımād ideler ²⁴bu zımād ta‘cīlan tebdīle muhtācdur ve daḥı ḥabbū’r-reşād didikleri tere toḥmı ²⁵ve ‘urūḳu’s-şabbāḡin didikleri kızıl boya ale’s-seviyye aḥz ve saḥk olunub acı

[103B]

¹bādām yağı ile zımād oluna. Sa‘ūt ḥuşūşunda ḳurd ödi yāḥūd ²ḳurd dimāḡına bir miḳdār mürr-i şafī zān olunub burnuna taḳtīr olunmaḳ daḥı ³nāfī‘dur. Eger bunlar ile sūd-mend olmazsa ‘amel-i yed ile mu‘ālece olunur. ⁴Tedbīri ṭabīb-i lebīb ile cerrāḥ-ı kāmile müfevvezdür. Büyümesinden ḳat’-ı nazar ⁵eṭfālūñ başlarında müctemi‘ olan şuyūñ daḥı mu‘ālecesi zıkr olunan tedbīrāt ⁶mişilli tedbīr ile ḥuşūl-ı pezīr olur ki zıkr olunur. **El-mā’i fī dāḥili’l-ḳıḥf ve ḥāriciḥi** ⁷Gāḥ olur şabīnūñ başında ḳıḥf didükleri depe kemüḡinūñ dāḥilinde ḡışā’-ı ⁸şulb ile ḳıḥf beyninde yāḥūd ol ḡışā ile ḡışā’-ı raḳīḳ beyninde yāḥūd ⁹ḥāricinde ḡışā ile kemik beyninde yāḥūd deri ile ḡışā beyninde mā’iyyet ¹⁰cem’ olub verem-i mā’i ‘ārız olur. Eger ḥāric-i ḳıḥfda baş derisi ile ¹¹ḡışā arasında olursa ol-ḳadar elem ve ıztırāb virmez. ‘Alāmeti barmaḳ ¹²başıldıḳda taḡılır. Eger kemik ile ḡışā arasında olursa barmaḳ ile ¹³başdıḳda evvele nisbet taḡılması az nümāyān olur. Ammā iki şüretde daḥı ¹⁴baş derisinūñ levni müteḡayyir olmaz ve ruṭūbet murḥī olmaḡla veca‘ cihetinden ¹⁵‘tibāra sezā elem ve ıztırāb virmez. Eger ol mā’iyyet ḳıḥfuñ dāḥilinde ¹⁶ummu’d-dimāḡ tesmīye olunan ḡışā-ı şulb ile ḳıḥf beyninde yāḥūd iki ¹⁷ḡışālar beynlerinde müctemi‘a olursa başuñ ḥāricinde eşeri zāḥir ¹⁸olmaz. Ancaḳ mübtelā olanlar şıḳlından ḥiss iderler ve gözlerinin ḥadeḳasından ¹⁹ḥiss olunur ki ḥadeḳa taşra çıḳmaḳ ile gözlerini yummaḳ güc olur belki ²⁰mümkın olmaz ve gözlerinden dā’imā yaş akar ve ‘azīm-i veca‘ ve ıztırāba mü’eddī ²¹olur. Şiddet-i veca‘dan ‘alīl dā’imā ağlar uyḳu uyumaz gāḥi teşennüc ²²ḥūdūşuna mü’eddī olur ve zencārī şafrā ḳuşar ve ḡaşıy gelür ve ḥummā-ı ²³ḥādde ve ihtilāt-ı ‘aḳl ‘ārız olur. Gāḥ olur ol ruṭūbet-i farṭ temdīdi ²⁴ile dūrūzı aḳub

¹⁰⁶ "Esbāb" kelimesinin bitiminde müellifin ekle manasında kullandığı "v" işareti olup bu satırın hizasında derkenara yazılmış " 'alāmāt" kelimesinin de üzerinde bulunması nedeniyle " 'alāmāt" kelimesi metin içine dahil edilerek " Esbāb ve 'Alāmāt" şekilde transkripsiyonu yapıldı.

muḳaddemā ‘aẓm-i re’ sde zıkr olunduğı üzere kıḫfuñ ²⁵taşrasına işābet ider. Ol şüretde zāhiren daḫı başda şiş ḥiss olunur.

DK-[103b]

Bu ğışā simḥāk didikleridür. (7)

‘İllet-i mezkûre sinn-i tufûliyetden soñra daḫı ‘arız olur. (13-14)

[104A]

¹İllet-i mezkûrenüñ ya’nı kıḫfuñ dāḫil ve ḥāricinde mā’iyyet ictimā’ınıñ ²ekşeriyā sıbyāna ‘arız olduğı ruṭubetleri ziyāde olduğıñçündür. Yāḥūd ³kābile nāmına olan ḥātūnlarıñ ḥaṭālarından neş’et ider. Zīrā kābile ⁴nā-kābil olduğı şüretde tıfluñ başını rıfk ve mülāyemet ile tutmaduğı ⁵ecilden başdan devr iden tamarlarıñ ağızları açılıb ol maḥalle mā’iyyetli ⁶kan seyelān ider. Zīrā anlarıñ ebdānlarına ruṭubet müstevlī olmağla ⁷kanları mā’iyyetli olur ve gāh olur ğayrī aḥlātdan daḫı olur ‘alāmeti ⁸cild kendi levninde olub lemsde daḫı ḥarāret ya bürüdet ḥiss olunmak ⁹ve barmaḫ başdıkda elem ve veca’ı maḥsūs olmaḫdur. Nefisī merḥūm gāhī ¹⁰ḥāric-i kıḫfda iriñ müctemi’ olur ve ba’zısında kemigi çürütmek ile ‘ilāc ¹¹mümkin olmaz dimiş ve gāh olur ol verem etfālde düşmekden ve başına ¹²bir şey’ tokunmaḫdan daḫı olur. **El-‘ilāc** Evvelā sühūlet ile başını tırāş ¹³eyleyüb naṭıl ve zımādāt ile tedbīr ideler ve bu maṭbūḫ ile ısıcaḫ ve mükerrer ¹⁴yaykayalar. **Şan’atı budur** Bābūnec ve iklīl’l-melik ve şebş ve buğday kepegi ¹⁵‘ale’s-seviyye aḫz ve ṭabḫ oluna ba’dehu edviye’-i mezkûre tekrār ‘ale’s-seviyye ¹⁶aḫz ve saḫḫ olunub bir miḫdār būraḫ ve za’feran zammı ile şiş olan ¹⁷maḥalle zımād ideler. **Āḥer** Nār kabuğı ile serv kozalağı saḫḫ olunub sirke ¹⁸ile zımād olunmaḫ daḫı nafi’dür Bunlar ve bunlarıñ emşāli muḥallil zımādlar ile ¹⁹müteḥallil olmazsa ḥāric-i kıḫfda olduğı şüretde el ‘ilācına muḥtāc ²⁰olur. Şeyḫ-i Re’īs *Kitāb-ı Sālīs*’de fenn-i evvelden üçünci maḫālede vācib olan ²¹evvelā veremüñ miḫdārı ve maḥalli tefahḫus olunmaḫdur ki ruṭubet çok mıdur yoksa ²²az mıdur ve ḳahr ile başdıkda ḥāricden dāḫile mündefi’ olur mı olmaz mı ²³tefahḫus olunmaḫdur. Eger keşīr olub başıldıkda dāḫile mündefi’ olursa ²⁴şakḫ ile ‘ilāca mübāşeret olunmaz didikleri ğālibā mādde dāḫil-i kıḫfda ²⁵olub farṭ-ı temdīdden nāşī kıḫfuñ yīvleri açılmağa taşra sirāyet itdigi

DK-[104a]

Şebs turağ otına dirler nebâtâtdan olmayan şebs ile hataen müşâbeheti olmağla çok kerre hata vâki' olur. (14-15)

Muhalil zimâdlar akrabâdîniyatda ekşer müzzân bahşidur. Ekşeri tahrîr olunsa tatvîle mü'eddî olur. Feyz-i rabbânî ile ta'bîrimizden lâzım olan mu'alecâtı idrâk olundıkda kuvvetu't-te'sîr olan terkîb isti'mâline dahı ihtimâm olunur. (18-21)

[104B]

¹şüretde ki başıldıkda ol ruṭubet içeri mündefî'a olur nefsü'l-emrde ²ana şakḳ ile 'ilâc fâ'ide virmez. Ol huşûşda naṭûlât ve zimâdât ve kimâdât³ ma'ad tenkiye-i dimâğa ve sersâm marazı mu'alecâtına muhtâcdur. Eger mâdde ⁴cild ile kıhf arasında oldığı mûte'ayyin olursa ibtidâ'en muhalil zimâdlar ve ⁵naṭûllar urulub mütehalil olmadığı şüretde başuñ derîsini yarub ruṭubetini ⁶ihrâc itmekle mu'alece olunur. Nitekim zîkr olundu. Lakin yarmağ dahı mâddesine ⁷ve taḥammüline münâsib gerekdür. Eger ruṭubet az ise 'arzen bir şakḳla ihrac ⁸olunur ya'nî inine yarub lakin mâ'iyetini bir uğurdan çıkarmıyalar. ⁹Belki bi'd-defe'ât tedricle ihrâc idüb pâk ideler. Eger keşîr olursa ¹⁰hac vâri münkâṭı'an iki yâhûd üç şakḳla şakḳ idüb yine tedric ¹¹ile taṭhîr ideler. Ba'dehu şarâb ile zeyt yağı tılâ idüb muhkem bağılyalar ¹²tamâm üç gün tırur ba'dehu bağını cevürüb üzerine oñuldıcı merhemler ¹³ve fetile muhtâc olursa fetil koyalar. Eger oñulmağda 'usret bulunursa ¹⁴altında olan kemügi kazımağa muhtâcdur tâ ki tâze et bite dimişler. ¹⁵Ol-huşûşda yara ahvâline vâkıf olan cerrâha mevķûfdur. Eger dâhil-i ¹⁶kıhfda olub yâhûd mâ'iyenüñ ğayrî ahlâtdan hâşıl olan ¹⁷verem olursa muhalilâta sa'y olunub sersâm mu'alecâtınuñ hafîfleriyle ¹⁸müdevât olunur. Zîrâ bu verem sersâmuñ ğayrîdur. Ammâ ba'zî kibâr ol huşûşda ¹⁹serâm mu'alecâtından kuvvetli olanlar dahı isti'mâl olunsa emânet ve menfa'at ²⁰muḳarrerdür ve hacâmatuñ nef'i faşddan ekşerdür dimişler. Bi-eyyi vechin kân ²¹tıfluñ ve murzî'asınuñ ğidâ ve sâ'ir devâlarında dahı ihtimâm-ı tām lâzım oldığı ²²ma'lûmdur. 'Uruzu'l-veremi'l-hârri fî dimâği's-şıbyân Gâh olur şıbyanuñ ²³dimâğında yâhûd ğışâlarında ıssı şiş 'arîz olub veca' ve elemi gözlerine ²⁴ve boğazına vâşıl olur ve çehresi şararır ve uyku uyumayub dâ'imâ bükâ ²⁵eyler. Şeyh-ı Re'îs *Kitâb-ı Evvel'de* ve *Kitâb-ı Sâliş'den* fenn-i evvelüñ üçünci maķâlesinde

[105A]

¹ol 'illeti 'uṭas-ı nakşı ile taṣîr eyleyüb şıbyānuñ dimâğında ıssı ²şiş 'arîz olduğunu tahrîr itmişlerdür. İbn Cemî' *Tenķîḥ-i Kānun*'unda ol ³lafzuñ *Taṣrîḥ* ve beyânına ta'arruz eyleyüb İbn Fâris'in *Mücmel*'inde nakl eylediği ⁴üzere evveli 'ayn-ı mühmele ve âheri şîn-i mu'ceme

ile 'uṭāş olmak üzere bir ⁵marāz'dur ki şabīye işābet ider ve zīyāde şusuzluk virür. Her bār şu ⁶içer kıanmaz. Bu marāzı müte'ahhırın dahı zıkr itdiler. Ol marāz şāhibinüñ ⁷başlarında yāfūh didikleri kemikler içeri çekildiği ecilden ba'zılar 'ayn-ı ⁸mu'ceme ve ahir-i sīn-i mūhmele ile 'ḡuṭās zan idüb anuñçün bir kıavm aña rezāl-i ⁹yāfūh tesmiye eylediler. Lakin marāz bilindiği şüretde adında müşāhha yokdur. 'Ayn ¹⁰ve ḡayndan herқанқısı ile telaffuz olunursa olunsun dimişdürler. Kibār-ı ¹¹eṭibbā'-i mü'ellifinden kıdvetü'l muḥakkıķın Seyyid İsmā'il Cürċānī 'aleyhi'r-raḥme ¹²dahı *Zahīre* nām te'lif-i bīnazırında ol 'illeti teşnegī ile taşdīr itdikleri ¹³'iṭāş ta'bīrine ḡāyet münāsibdür. Ebuķrāt'ın *Fuṣūl*'unda eṭfāl sinn-i şıbāya ¹⁴vāşıl olsalar emrāzdan boḡazları şişmek ve kıafalarınuñ ḡarezeleri ¹⁵içeri dāḡil olmak gibi emrāz 'urūzına müsta'id olurlar didiği ol ¹⁶'illete ruzāl-i yāfūh tesmiye idenleri mü'eyyid olduğından mā'adā ol 'illete mübtelā ¹⁷olan şıbyān şusuzluğu idrāk ve ta'bīre kıādir olur mertebede bulunmak ¹⁸ta'yīn itmekle ya'nī ol mertebede bulunmadıkları taķdīrce 'arız olmaz dimekle ¹⁹def'-i daḡdaḡa' şübhe muḥaşşılın itmişdür. El-ḡāşıl kaçan şabīnūñ dimāḡında ol ²⁰resme ıssı şiş 'arız olsa yāfūhunuñ ribātları çekilmek ile ol mevzi' ²¹aşağı çekilür ve gözler ile dimāḡuñ ummī ta'bīr olunan ḡalīz ve rakīķ perdelerüñ ²²iştirākinden nāşī gözlerine dahı elem işābet ider ve boḡazına mādde-i müziyye ²³dökülüb 'u 'uḡal-ı teneffüsü mutażarrır olmaḡla boḡazına dahı elem vāşıl olur ²⁴ve yüze ḡumret viren mevādd ve ḡarāret-i verem cihetinden teveccūh itmekle yüzi ²⁵şararır. Yāḡūd ḡarāreti kıaviyye olmaḡla mevādd-ı demeviyeyi şafrāya döndürdiğinden

DK-[105a]

Şeyḡ'ün taḡrīr eylediği 'uṭās-ı tefeşī zıkr olunan ihtimālāta şāmildur im'ān-ı naḡar ile naḡar oluna. (1-2)

Dimāḡın kendi cevheri verem kıabül eylediginde ihtilāf olunub kıabülünüñ cevāzına kıarār virilmişdür. (3-4)

Teşnegī Fāriside şusuzluk ma'nāsında 'Arabīde āḡirī şīn-i mu'ceme ile 'iṭāş dirler nitekim zıkr olundu. (12-13)

Yüze ḡumret viren mevādd didiği kıandur ki mu'tedil olduğu şüretde beşereye revnaķ virür. (23-24)

[105B]

¹yāḡūd veca'un kıuvveti ve şafrānuñ keşretinden nāşī şufret 'arız olur ḡāḡ ²olur muḡaddem şabīnuñ başında sivilciler 'arız olub ba'dehu marāz-ı mezkūr ³zuhūra gelür. **El-'ilāc** Evvelā dimāḡı müberridāt-ı ḡafīfe ve muratṭıbāt-ı ḡafīfe ⁴ile tebrīd ve tartīb ideler. Bu terkīb kibāruñ

muhtârlarıdır. **Şan‘atı** Kabak ve hıyâr ⁵kabuğlarının cürâdesi ve it üzümü ve semiz otı ‘uşâreleri kifâyet miqdârı ⁶cem‘ olunub müctemi‘aten gül yağı ve bir miqdâr sirke ile zımâd olunur. Yalnız semiz ⁷otı ve yaş kişnic ‘uşâreler dahı gül yağıyla tılâ olunmak ve yumurta şarısı ⁸ile gül yağı temrîh olunmak ‘acîbu‘l-fi‘ldür didiler. Ba‘z etıbbâ yumurdanun ağını ⁹ihtiyâr itmişler. ‘İllet-i mezkûrede dimâğ üzerine zımâd ve tılâ olunan devâyı ¹⁰birer ikişer sâ‘atde tebdîl itmege muhtâcdur tâ ki kendüsi müte‘affin olmağla ¹¹dimâğa dahı ‘ufûnet irâş eylemeye. Şeyh-i Re‘îs ol ‘illetün mu‘âlecesinde ¹²lâyık olan murzi‘ası arpa şuyına müdâvemet idüb tuhmeden şakınmağdur. ¹³Eger ol eşnâda şabînuñ ishâli bulunsa murzi‘aya kavrulmuş arpa şuyı ¹⁴virüb şabîye tabâşîr ile semiz otı tohmini maqluvven şeker ile şufûf ¹⁵idüb yidüreler. Zîrâ bu ‘illetde ishâl yaramazdur dimişler ve ba‘zînuñ ¹⁶baldırlarına hacâmat itmek dahı re‘y-i tabîbe müfevvezdür. **Seheru‘ş-şıbyân** ¹⁷Gâhî şıbyâna uykusuzluk ‘arız olub dâ‘imâ ağlar ve kalak ve ıztırâb ile ¹⁸enîn ider sebebi elbette bir eziyyet viren hâletdür ki def‘ine haber virüb beyân ¹⁹eylemege kudreti olmadı ecilden ağlamak ile feryâd eylesidür. Ammâ kibâr-ı etıbbâ ²⁰etfâle uykusuzluk hudûsı ekşeriyâ mi‘delerinde süd fâsid olub keyfiyet-i ²¹redıyyeye istihâlesinden nâşî dimâğına ebhîre‘-i reddıye su‘ûdundan olur. ²²Kalak ve ıztırâbı dahı ol fâsid olan şey‘ mi‘desinün ağzını ledğ idüb ²³eziyyet virdiginden neş‘et ider didiler. Huşûşa emzirdiklerinden mâ‘adâ ²⁴münâsib gıdâlar dahı yidürmüş olalar. Elbette ol-hâletün hudûsını müstelzem ²⁵olur. **El-‘ilâc** Ol huşûşda tıfluñ ahvâli tecessüs olunub gayrî sebeb nümâyân

DK-[105b]

A‘zâ-ı re‘îse edviyesine ‘ıtrıyyet ve kabzı olan eşyâ zâm olunmak lâzımdur ki etıbbâ güzel koçulu devâlar ervâhuñ gıdâsıdur dimişler. Anuñçün Şeyh bu maħalde ve bundan âkdem yazılan ‘illetün müdâvâtında gül yağı zıkr eyledi. (5-8)

Bi-eyyi vechin kân ağlaması eziyyetden neş‘et itmiş olur. (17-18)

[106A]

¹olmadı şüretde kibârün tahkîkleri vâkı‘ oldı ecilden tıfla süd virmeyüb ²uyku uyutmak ile istirâhatine takayyüd ideler. Evvelâ beyâz haşhâş tohmı ³ve kabuğı ile saħk idüb murzi‘asınun südi ile maħlûten yidüreler. ⁴İki dirhemden beş dirheme degin tecvîz eylediler. Ammâ siyâh haşhâş olursa ⁵yarım dirhemden iki dirheme degin yazmışlardur ve tuluñlarına ve depesine ⁶marul yağı ve haşhâş yağı süreler. Zehrâvî ‘aleyhi‘r rahme za‘ferân ⁷yağı ile benefşe yağını mezc idüb mevâzi‘-ı mezkûreye süreler ⁸ve bir kac kaçtre burunlarına dahı

taamladalar ve sükkērî haşhâş şarâbı ⁹içireler ve beşiginde başı ucuna benefşe çiçeği ve haşhâş ve tâze merzencûş ¹⁰komak dağı râyihaları münevvimdür ve afyon yağına bir miqdâr za‘ferân ¹¹mezc idüb tuluñlarına süreler dimiş. Şeyh-i Re‘îs eger müdâvât-ı mezkûre ¹²te‘şîr itmeyüb dağı aqvâya muhtâc olursa bu terkîb isti‘mâl oluna dimişler. ¹³**Şan‘atı** Habbü's-sümne ki hâlî yirlerde biter. Bir küçük ağacın habbidur fülful ¹⁴miqdârı olur südli ve yağlı şeydür cevz-i cendem türbetül-arz dirler. ¹⁵Mantar gibice içi şarî tobrağdan peydâ olur bir şey‘dur. Ekşer müfredâtta ¹⁶terbah-ı muhabbibe yazarlar. Qarvân memleketinen geleni a‘lâsıdur. Beyâz ¹⁷ve siyâh haşhâşların tohmı ve keten tohmı ve habb-ı hüzi ve semiz otı tohmı ¹⁸ve siñirli yaprak tohmı ve marul tohmı ve râziyâne tohmı ve anîsün ve kemmün ‘ale’s-seviyye ¹⁹ağz olub bir miqdâr kavruıldıktan sonra sahk olunur ve beraberleri sükker ile ²⁰sefuf olub iki dirhem miqdârı virilür. Eger bundan dağı aqvâ münevvim iktizâ ²¹iderse eczânüñ şülüşi miqdârı yâ dağı az efyün zam oluna dimişler. Pes ²²tıfluñ uykusuna takayyüdden mâ‘adâ murzi‘asınüñ dağı tedbirine sa‘y ²³olunmak vâcibdür ki südi keyfiyet ve kemiyet cihetiyle ıslâh oluna ve tıflı ²⁴miqdâr-ı inhizâmından ziyâde emzirmeye ol-huşûşa ziyâde takayyüd ve ihtimâm ²⁵lâzımdur. **Feza‘u’s-sıbyân** Gâh olur şabî muvaḥḥiş düş görmekle uykusu

DK-[106a]

Müteḳaddimîn ve müte‘ahḥirîn münevvimâtta efyün muḥâlaṭası haḳḳ budur ki ḥalt ve ḥabt maḳûlesindendir. Bâ-huşûş lâvdânü didikleri terkîb aralarında uyku getürmek linîmun mehlûân meşâbesindedir. Ammâ-ekşeriya isti‘mâl idenlerüñ uykusını izâle eyleyüb sübât-ı seherî ‘illeti gibi ḥalet irâş eyledüğü müşâhede olunmuştur. Meger ihtilâf-ı tabâyi‘e ḥaml oluna tefekkür tezekkür. (19-24)

[106B]

¹esnâsında feza‘ ider. Anların vilâdetlerinden iki ay sonra düş görmege ²başladıkları muḳaddemâ zıkr olunmuş-idi. Sebebi seherde zıkr olındığı üzere ³ekşeriya imtilâdan neş‘et ider. Şeyh’üñ takrîri üzere kaçan mi‘delerinde süd ⁴veyâ gayrî ta‘âm fâsid olub mi‘de ol fesâddan müte‘ezzî olsa ol ⁵eziyyet fem-i mi‘de ile iştirâkinden nâşî dimâğlarında olan ⁶kuvvat-i ḥassâseye sirâyet itmekle kuvvet-i muşavvire ve müteḥayyileye vâsıl olub ahlâm-ı hâ ile ya‘nî korkulu düşler ⁷görmelerine sebep olur. Câlînüs mi‘dede gıdâ fâsid olduḳda dimâğa ⁸buḥâr-ı fâsid şu‘ûdundan ḥayâlât-ı muvaḥḥâşa taḥayyül iderler dimişdür. **El-‘ilâc** ⁹Bi-eyyi vechin kân tıfluñ ve murzi‘asınüñ gıdâları ıslâh olunub tıflı ¹⁰toḳ qarına uyutmamak vâcibdür. Zîrâ gıdâ mi‘deden bir miqdâr münḥadır ¹¹olmadın uyku uyumak mücib-i buḥâr olduğı muḳarrerdür. Süd emzirüb ¹²yâḥûd münâsib ta‘âm yidirdikten sonra bir iki sâ‘at

egleyüb uyutmayalar ¹³ve ahşam ve şabāh bal yaladalar. Zīrā ‘asel-i muşaffā anuñ ğidāsını hażm ¹⁴ve inhīdāra nāfi‘dür. Bu sefūf dağı şabinuñ hażmına mu‘ındır. **San‘atı** ¹⁵Şa‘ter ve kemmūn ve nānhūvāh ve kereviyyā cümlesi ‘ale's-seviyye ahz ve sahk olunub ¹⁶berāberī sūkker ile sefūf olur ve bir mişkālden iki mişkāle degin virilür. ¹⁷Bu terkīb tabh olunub şuyı ile hāmmāmda yāhūd mahfūz yirde ğasl olunmak ¹⁸dağı nāfi‘dür ve hāmmāmda ğasl münāsibdür. **Terkīb** Papadya ve iklilū'l-melik ¹⁹ve merzencūş ve fūtenc ve biyan köki cümlesinden ‘ale's-seviyye vāfirce ahz idüb ²⁰kifāyet miqdārı şı ile tabh ba‘de't-taşfiye ğasl olunur. El-hāşıl etfāle ²¹şib‘ ve imtilādan ve toğ karna uyutmağdan ve keşret üzere ağlamağdan ²²muḥāfaza olunmak lāzımdır. Zīrā umūr-ı mezkūreden emrāz-ı ‘adīde zuhūra gelür ²³nitekim kirāren zıkr olundu. **Şar‘** luğatda yıkılmağa dirler. Işılāh-ı etıbbāda ²⁴bir ‘illetdür ki ‘arīzā olduğı hinde a‘zā-ı nefsiyyeyi ya‘nī rūḥ-ı nefsanī ²⁵cereyān iden siñirleri ve ol siñirlere müte‘allike olan a‘zāyı hiss

[107A]

¹ve hareketden men‘-i ğayr-ı tām ile men‘ itmekle bedenüñ kıyāma iktidārı kalmadığı ²ecilden insānı düşürür. Tafşili bu ki buṭūn-ı dimāğda yāhūd siñirlerüñ ³mecrālarında li-‘illetin südde’-i ğayrī tāmme ‘arīza olub dimāğa ve uşul-ı a‘şāba ⁴kuvvet-i hiss ve hareket nüfūzını men‘ itmekle yāhūd süddenüñ ğayrī müzī ⁵işābet itmekle ol āfeti def‘ için dimāğuñ cirmi ve hiss ve hareket ⁶siñirleri müteşennice oldukları ecilden bedende teşennüc-i küllī ‘arız olduğudur ki ⁷ol hinde insān için kıyām ve şebāt mümkün olmayub bi’z-zarūrī yıkılır. ⁸Eger südde-i tāmme olaydı sekte ihdās idüb helāka mü’eddī olur ⁹idi. Tāmme olmadığı ecilden yine zamān-ı kalilde açılıb ifākat bulunur ¹⁰ve ba‘zīsınüñ ağzı köpüklenüb ve boğazında hırlamak ‘arız olur. Şāhib-i ¹¹*Zübde* şar‘ deyü insānuñ yıkılmasına ve bi-ğayr irādet şayḥā itmesine dirler ¹²dimiş lakin ol-hālet ol marāzuñ a‘rāzındandır netice’-i ‘illet dimāğuñ ef‘āl-i ¹³hiss ve harekete māni‘ olan müzīyi def‘e sa‘yından neş‘et ider ‘avāmm-ı ¹⁴nās ‘ale'l-ḥuşuş nisvān t̤ā’ifesi ol ‘illeti mücerred-i cinn işābeti i’tikād ¹⁵eyleyüb cinci geçinen kezzāblara ilticā ile ‘ırz ve māllarını pā-māl iderler. ¹⁶Ol zunūn-ı fāsīde-i qadīmedur. Ḥattā Muḥammed bin Zekerıyyā’ Rāzī ‘aleyhi'r-rahme ba‘z nās ¹⁷anı şeyāṭın fi’ilinden olmak tevehhüm iderler dimişler ve Rabban Ṭaberī ve Ebü- ¹⁸l-Ferec dağı ba‘z maşrū‘a ol-hāletde eşyā’-ı ‘acibe zāhire olmağın ¹⁹kāhin gibi kā’inātdan ḥaber virür anuñçün şar‘a marāz kāhini dirler dimişler. ²⁰Şāriḥ-i merḥūm *Külliyāt Şerḥi*’nde marāz kāhini didiklerine sebep zamān-ı qadīmda ²¹kehene ol marāza kehyānā didikleri ot ile mu‘ālece itdikleri içündür ki ²²ol ot ‘uduş-şalībuñ erkegidur ana fāvāniyyā dağı dirler. Kezalik mülūk-ı ²³qadīmeden bir Kulleys nāmına bir cebbār-ı ‘anide nisbet ile ol marāza ibrā kılsa ²⁴dağı didiler deyü tevcīh itmişlerdur. Ammā ba‘z kibār

emrāzdan ba‘zīsınuñ ²⁵hudūşı eşnāsında ecinne ta‘alluķını daķı tecvīz iderler. Ancaķ ‘avāmm-
ı nāsuñ ol

DK-[107a]

Ekşer mu‘teberātda fāvāniyā ile mezkūrdur. Mağrib diyārında verdü'l-ħamle dirler imiş. Erkeginuñ yaprağı hāvuc yaprağı gibi ve dişinuñ kerçis gibi iki nev‘i daķı birer zirā‘ uzar ve ğılāf içinde kırtum ħabbı gibi toķmları olur. Levni kırmızı ve ta‘mı acı olur. Her birinuñ toķmı ve otı ve köki isti‘māl olunur. Taḃī‘atları ikincide yāḥūd üçüncide ħarr ve yābisdür. Emrāz-ı keşireye menāfi‘i ve köklerinüñ ba‘zı hāvāşş-ı ‘acḃesi yazılmışdır. Bā-ħuşuş şar‘da mücerredür. Şeyḥ Dāvud hāvāş murād olduķda güneş mīzān burcuna geldiğı gün divşirilmek lāzımdur ve demür āleti ile kıparmayalar dimişdür. (üst-üst)

Butūn-ı dimāğda ve uşūl-ı a‘şābda vāķ‘a olan süddenüñ māddesi ve anlardan mā‘adā dimāğ ve a‘şābuñ inķıbāzlarına sebep olan eşyā ‘an kıarıb ta‘dād olunur. (2-3)

Fenn-i tıḃda *Zūbde* ile müsem mā olan kütüb-i ‘adīde’nüñ şöhret-şī‘ār olanı Seyyid İsmā‘īl Cürceanī ‘aleyhi’r-raḥme te‘līfi olandur ki Lisān-ı ‘Arabīde mü‘ellef bir mu‘tebere kitābdur. (10-12)

[107B]

¹marāzı mücerred-i cinn olmak i‘tikādı ile cincilere mūrāca‘at itdikleri ‘abesdür. ²Lāyık olan def‘-i şübhe için şuleḥā ve meşāyiḥe ilticā ve du‘ā‘-i ḥayrlarından ³istimdād ile taḃīb-i ḥāzıķa mūrāca‘at ve tıḃben müdāwāta müdāvamet eylemekdür. Zirā ⁴ħuşuş-ı mezbūrede şer‘-i mübīnden nakl olunan rivāyet mu‘ālece-i taḃīb ile ⁵rukyenüñ daķı menāfi‘i ni mü‘eyyiddür. Ez-cümle kibār-ı eṭṭibādan İbn Maṭrān *Bustān* ⁶u‘l-Eṭṭibā nām te‘līf-i şerīfnde infi‘ālāt-ı nefsanıyyenüñ te‘şīrāt-ı acḃesini ⁷beyān eşnāsında taḥrīr eylediğı esrār-ı ḥafıyye‘-i ilāhiyye şar‘ ve tā‘ūn ve mālīḥūlyā ⁸mişilli emrāzda ecinneden vāķi‘ olan ta‘alluķatı tecvīzden mā‘adā sā‘ir ⁹emrāzda daķı rūḥāniyyet işbāt itmişdür. Fāzıl merḥūmuñ taḥķīķ ve tedķīķi ¹⁰budur ki kıudret-i kıādir-i lā-yezālī ile cellet-i ḥikmetuhu maḥlūķāt-ı arāzından daķı ¹¹her şey‘ için rūḥāniyyet olub nefes-i nāṭıķanuñ bedende olan tedbīr ve taşarrufi ¹²gibi ol rūḥānīnuñ daķı zaliku‘ş-şeyde tedbīr ve taşarrufi olur ol ħuşuşı ¹³ḥükemā‘-i işrāķıyyun işbāt idüb naşş-ı mübīnde daķı süre‘-i kerīme İsrāda ¹⁴"ve in min şey'in illā yusebbiḥu bi ḥamdihi ve lākin lā tefkahūne tesbīḥahum innehu kāne ḥalīmen" ¹⁵ḡāfūra" ¹⁰⁷kerīmesi ile istidlāl olunmuşdur. Bina‘en ‘alā zalik emrāzdan daķı ¹⁶her bir marāz için rūḥāniyyet vardur ki ol marāzda tedbīr

¹⁰⁷ İsrā 17/44, " Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, halim'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır."

ve taşarrufı vardır. ¹⁷Ol ta'allukı ekşer nās idrāk itmezler. Pes kaçan bir hastaya tevfiğ-i bārī yārī ¹⁸kılub marazını müzıl olur devāya yāhūd bir müstecābü'd-da 've olan vücūd-ı ¹⁹mes'ūduñ nazār-ı iksir eşerlerinden nāşī du'āya muvaffak olsa ol marazıñ ²⁰zevali ile rūhānisi dağı zā'il olur hāricde efrād-ı nāsdan birisinüñ bir yaramaz ²¹düşmanı olsa ol düşmanı gördükde havfından cesedi ile kaçub ²²gaybet itdiği gibi ol rūhānī dağı marīzīñ maḥbūbı olan müdāvātdan ²³havf itmekle bedeni meşābesinde olan maraz ile ma'an firār idüb ²⁴ol maraz zā'il olur dimişdür. Ahvāl-i mezkūre bilindikden soñra ba'z ²⁵emrāza cinn ta'alluk eylediği rivāyetinüñ şihhati şābit olub inkāra yir kalmaz

DK-[107b]

Gerçi müfessirīn naşş-ı mübīni mecāz-ı mürsele ḥaml eyleyüb tesbīḥden murād 'aleyhi zāt-ı pākına delāletdür. Celle şānuhu ki tesbīḥ zıkr olunub zāt-ı pākına delālet murād olunur. Ammā tesbīḥ ve delālet beyninde müşāreket dağı tecvīz olunmuşdur. Ḥaḳīkatini murād idenler tefāsīre mürāca'at ideler. (14-18)

[108A]

¹Zirā ol rūhāniyyetden ecinne ile ta'bīr olunmuş olur. Tā'ün ²marazında dağı naḳl olunan ta'alluk bu kitābdan bāb-ı sābi'de zıkr olundu ³ve emrāzda rūhāniyyete ta'allukı i'tibārı emrāzinuñ māddeşi aḥlāt-ı erba'a ⁴ve mā'iyet ve rīḥiyyet olduğına dağı münāfi olmaz. Zirā etibbā emrāz için ⁵aḥlāt-ı mezkūre-i ebdān için 'anāşır maḳāmındadır dirler. Bundan soñra ⁶ma'lūm ola ki maraz-ı şar' şıbyāna ve şübbāna ve kūhūla ve nādiren meşāyiḥe dağı ⁷'arız olur. Lakin şıbyāna 'urūzı ekşer olmağla maraz-ı şıbyānī ile dağı tesmiye ⁸olunmuşdur. Pes şar'uñ sebebi dimāğıñ kendüye eziyyet viren şey'i def' ⁹içün inkıbāzı olmağla şar' emrāzdan teşennüc mecrāsına cārī olub ¹⁰istirḥā mecrāsına cārī olmaz. Zirā def'-i eziyyet inkıbāz ve in'ışār ile ¹¹olur istirḥā ile olmaz. Anuñçün şar'a 'atse'-i kebīre ve 'atseye ¹²şar'-ı şağır didiler ve dağı şar' teşennüc-i mādī menzilesinde olduğu ¹³içün maşrū' ḥummādan ve ba'zī verem ḥudūşundan müntefi' olur. Zirā sıtmanuñ ¹⁴ḥarāreti ve verem ḥudūşı şar'uñ māddeşini eksildür pes şar'a sebep olan ¹⁵māde'-i müziye yā ḥılṭ-ı ḡalīzedür, sevdā ve balğam mişilli yāhūd lezicdur yalnız ¹⁶balğam mişilli yā keşīrdür yalnız ḳan mişilli nādiren şafrādan dağı neş'et ider. ¹⁷Aristo zāhib olduğu üzere mücerred rīḥden neş'et itmez ammā buḥār-ı redī ¹⁸yāhūd keyfiyyet-i redīye lāzi'ahu bāridü'l-cevher olan ruṭūbet-i fażliyye ¹⁹dağı buṭūn-ı dimāğı münsedd iderler. El-ḥāşıl şıbyānda ruṭūbet çok olduğu ²⁰ecilden anlara 'arız olması ekşeriya ruṭūbetden olub bu maḳāmda dağı ²¹anlaruñ ahvālī bilinmek ehem olmağla 'illet-i mezkūrenüñ esbāb-ı 'adīdesi ²²ta'dād olunub ba'dehu şıbyānda bulunanlaruñ mehmā-emken mu'āleceleri

tahrîr ²³olundu. Şeyh'ün taḥrîri üzere 'illet nefsi-i dimāğda olsa sebebi olan ²⁴mâdde lâ-mahâlle hissi ve hareketün mecrâlarında muhtebese olan rîḥ yâḥûd batn-ı ²⁵evvel ile şâniyyeyi ba'zî mertebe sedd iden mâdde huşûlidür ki zikr olundu.

DK-[108a]

Aristo katında şar' un sebebi riyâh-ı gâliẓedür ki butün-ı dimâğı ve uşul-ı a'zâyı sedd itmekle dimâğ münkabz olub hâlet-i ma'hûde zuhûra gelür ol marazuñ hâli yir içinde muhtebese olan ebḥireden nâşî vâki' olan zelzele aḥvâli gibidür. Ab-añsuzın ḥâdiş olub yine baḡtaten zâ'il olur dimiş. Cālînûs anı men' ve ḡadḥ idüb fuḥûl-ı eṭibbâ Cālînûs ḡavlini tercîḥ itmişlerdür. (üst-üst)

Keenna şar' bir teşennücdür ki evvelen dimâğda ḥâdiş olur ba'dehu sâ'ir a'zâyâ müteşennic olur. Ammâ teşennüc ḡaḡîḡ bir şar'dur ki evvelâ sâ'ir a'zâdan birinde zuhûr ider ve şar'a 'atse-i kebîre dinildüğü aḡsırmaḡ dimâğıñ def'-i müzî için hareket eyledüğü içündür. Ancak aḡsırmaḡ da mâdde-i müzîye aḡız ve burun taraflarından mündefi' olur. Şar'da ḡanḡı cihet def mümkün ise ol cihete mündefi' olur. (10-15)

Egerçi maḡşûda nazar ile yālñız şıbyānuñ şar'ı taḥrîr olunmaḡ lâzım idi ammâ ol 'illet-i sa'be şıbyāna maḡşûş olmamaḡla kitābımuñ nef'i 'āmm olsun için 'alâ ṡarîḡi'l-'umûm beyāna ihtimām olundu. (20-23)

[108B]

¹Ebuḡrât ḡayvānâtdan maşrû' olan ḡoyunlar teşrîḡ olunsa ekşerinüñ ²dimâḡlarında ḡoḡmuş ruṡbet-i rediyye bulunur dimiş ve her sebep ki dimâğda ³ola elbette dimâğıñ za'f-ı haẓmına müstenid olur ve daḡı şol şar' ki ⁴sebebi dimâğda olmayub 'uzv-ı āḡer yâḥûd a'zâ-i āḡer iştirâki ile ola ⁵anlardan dimâḡa kemiyet ve keyfiyeti yâḥûd semmiyeti ile buḡârât-ı rediyye ve riyâh-ı ⁶müzîye şu'ûdundan zuhûr ider. Şol a'zâ ki anlardan dimâḡa buḡârât-ı ⁷keşîre şu'ûd itmekle şar' ḡâdiş ola cemî' beden yâḥûd mi'de ve tıḡâl ⁸ve merâḡ mişilli ba'z 'uzvlardur. Ammâ şol buḡârât ki keşreti ile müzî ⁹olmayub belki cevher ve keyfiyetinüñ redâ'eti ile zarar eyleye cemî' a'zâdan ¹⁰yâḥûd zikr olunduğı üzere ba'z 'uzvdan şu'ûd ider. Ḥattâ ellerüñ ve ayaklarıñ ¹¹barmaḡlarından şu'ûd itdiğı daḡı muḡarrerdür. Bâ-ḡuşûş anlarda ḡarḡa ¹²ve cerâḡat bulunmuş ola. Zîrâ anlar menba'-i ḡarâretten ba'id oldukları ecilden ¹³ḡavî oldukları ḡan yâḥûd ḡılt-ı āḡer li-'illete mesdûde olmaḡla ¹⁴ta'affün ve semmiyet ḡâşıl eyleyüb anlardan gün ve hafta ve ay ḡisâbı üzere ¹⁵nevbet ile yâḥûd nevbetden 'ārî vaḡitli vaḡitsiz buḡâr-ı semmî şu'ûd idüb ¹⁶şar' ḡâşıl ider. Nitekim bir kimseyi 'aḡreb şoḡduḡda leẓ'i 'aḡalâta ¹⁷vâki' olsa zehri ol 'uzvdan 'aşab-ı vesâṡatı ile dimâḡa mündefi' ¹⁸olub maşrû' ider. Cālînûs dimiş ki ḡoḡ olur maşrû' ayaḡınuñ ¹⁹baş barmaḡından rîḡ-i bârid gibi bir şey' mürtefi' olduḡını ḡiss ider.

Kaçan ²⁰kalbine ve dimāğına vāşıl olsa ol an maşrū‘ olur. Ol ‘illete ²¹mübtelā olan kimesnenün nevbetinden evvel baldırları ribāṭ-ı kavī ile ²²bağlansa şar‘ gelmez, yāhūd hafif gelür. Biz ol bābda umūr-ı ‘acibe ²³müşāhede eyledük ol buhār şu ‘ūd iden barmağa dāğ urulur şāhibi ²⁴halāş olur demiş. Ma‘lūm ola ki şıbyānuñ ve ğayrīnuñ cevflerinde soğulcan ²⁵ve namāzburi didikleri kurdar cihetinden ‘arız olan şar‘ mişilli hālet

DK-[108b]

‘Allāme merhūm *Külliyāt Şerhi*’nde tahkik itdiği üzere şar‘-ı balğamī ve sevdāvīden kanxısı yaramazdur eṭibbā ihtilāf eyleyüb ba‘zılar sebebi sevdā olan şar‘ yaramazdur. Zīrā balğamuñ keşāfet ve ğılaṣı ol mertebede degildür ki kuvvet-i muharrike ve hassāsenün nüfūzı sevdānuñ sedd ve men‘ itdiği gibi men‘ idebile anuñcün sevdādan neş‘et iden şar‘da irti‘āş ve ıztırāb ziyāde olur demişler. Ba‘zılar balğamdan olan şar‘ yaramazdur zīrā bedende balğam çok olmağla anuñ mecrāları sedd itmesi sevdānuñ sedd itmesinden kavī olur ve lüzūceti daḥı süddenün şiddetini icāb ider sevdā māddeinde irti‘āş ve ıztırāb huşūli sebebüñ za‘fına delālet ider. Zīrā sevdā mecrāyı balğam gibi sedd idemediği ecilden kuvvet-i hiss ve hareket-i nüfūz itmekle irti‘āş hāşıl olur deyü tarafeynün delillerini nakl itdikden soñra muhākeme eyleyüb sevdādan neş‘et iden şar‘ redī ve balğamdan neş‘et iden keşīrdür demişler. (üst-3)

[109A]

¹daḥı buhār şu ‘ūdundan neş‘et iden şar‘ kabīlinden fīl-haḳīka ²soğulcanuñ ve namāzburınuñ eziyyetinden eṭfāle belki şıbyān ve şübbāna ³ol-hāletün hudūsı görülmüş ve bilinmişdür. Zīrā ol müzilerden şu ‘ūd iden ⁴buhār-ı redīden mā‘adā bağırsaklarda ve mi‘dede kendülere münāsib ğıdā ⁵bulmadıkları eṣnāda em‘āyı ve mi‘deyi lez‘ itdiklerinden nāşī şāhibine ⁶şar‘ ‘illeti şeklinde hālet ‘arız olur ve şar‘dan bir nev‘ daḥı ğaşıy ile ⁷mürekkabdür şar‘ mıdır yoksa mücerred ğaşıy ‘illeti midür. Müştebih olmağla ba‘z eṭibbā ⁸şar‘ bābından çıkārmağa qarīb olurlar, ya‘nī şar‘ olduğına iştibāh ⁹iderler. Ammā ol-hālet şar‘-ı şedīd kabīlindendür. Nisvāna ‘arız olan ihtināk-ı ¹⁰rahm didikleri marāz daḥı ğaşıy ile ālūde olan şar‘ nev‘indendür. Kaçan ¹¹bir hātūna vaktinden evvel ihtibās-ı hayz ‘arız olsa yāhūd cimā‘ı terkinden ¹²nāşī menīsi muhtebe olsa her birisi maḥallinde keyfiyet-i semmiyet hāşıl idüb ¹³anlardan kalb ve dimāğlarına buhār-ı semmī mürtefi‘ olmağla maşrū‘a olurlar. ¹⁴Ricālün daḥı terk-i cimā‘dan nāşī ev‘iyye’-i menīlerinde menī terākūmi anuñ gibidür ¹⁵maşrū‘ ider. Ba‘zīsına nevbet ile gelür ve ba‘zīsına lā‘ale’t-tertib vaktitli ve ¹⁶vaktisiz hādiş olur. Kezālik ba‘z nisvān hamlleri hālide hayz kanınuñ ¹⁷ihtibāsından nāşī maşrū‘a olub toğurdukdan soñra mādde’-i rediyye-i tamsiyye ¹⁸seyelān itmekle halāş olur. El-hāşıl şar‘uñ esbāb-ı ‘adīdesi muḳarrer ¹⁹ancak

şıbyānda vuḳū'ı keşirdür. Ruṭūbetleri ziyāde olmağla ekşeri mübtelā²⁰ olurlar bu daḥı ma'lūm ola ki marāz-ı mezbūr etḫālūn ba'zīsında ma'an tevellūd²¹ ider ve ba'zısı ḥālet-i tıflīde toğdukları eṣnālarda ve daḥı ṣoñra mübtelā²² olurlar sū'-i tedbīrden yāḥūd sebab-i āḥer-i ḥāricīden daḥı neş'et ider. Ba'zīsında²³ sinn-i tera'ru'dan ṣoñra zāḥir olur. Eger ol şūretde ṭabīb-i lebībe muşādefet²⁴ eyleyüb tedbīrlerinde işābet bulunursa zā'il olur ve illā bākī ḳalır vācib²⁵ olan ḳasıḳlarında ḳıl bitmezden evvel ḥalāşlarına cehd olunmaḳdur. Etḫālden

[109B]

¹başları etḫāfında evrām ve buşūr 'ārīza olub burunlar dā'im ruṭūbet² seyelān idenler ḥalāşdan ba'ıdlerdür. Anuñ gibi tıflılarda ibtidā dimāğlarınınuñ³ ruṭūbetini tecfīf ve tenḳiyye sa'y ideler. Ol-güne olmayan şıbyānuñ⁴ ilācları āsāndır. Bā-ḥuşūş ekşeri ḥīn-i bulūğda bi't-ṭab' ḥalāş olurlar⁵ yānī ḥüsn-i tedbīr olunmadığı taḳdīrce sū'-i tedbīr daḥı olunmayub kendi ḥāline⁶ terk olunsa bulūğa vāşıl olduḳda ruṭūbetleri noḳşān bulmağla ol marāz⁷ zā'il olur. Muḳaddemā zıkr olunduğı üzere 'illet-i mezkūre tāze yigitlere daḥı⁸ 'ārız olur. Şeyḥ'üñ taḳayyüdi üzere eger yigirmi beş yaşlarından ṣoñra 'ārız⁹ olub 'illet daḥı dimāğında ḥāşşeten cevherinde olsa ol marāz aña lāzıme¹⁰ olub müfāriḳ olmaz. Anlara 'ilācuñ sa'yında fā'ide, elem ve ıztırābını¹¹ taḥfīf ve nevbetini azaldub müddeti uzanmaḳdur. Ammā Ebū'l-Eṭṭibbā *Fuṣūl'unda*¹² ıtlāḳ üzere ol marāz anlarda ilā āḥiri'l-'ömr bākī ḳalır dimiş. Lakin İbn Ebī¹³ Şāḍıḳ 'aleyhi'r-raḥme Ebukḫrāṭ'un murādı mu'ālece olunmadığı şūretde bākī¹⁴ ḳalır dimeḳdür, yoksa marāz-ı şar' müddet-i 'ömründen ḳanḳı yaşıda 'ārız olursa¹⁵ olsun ḳabilül-'ilācdur deyü def'-i ye's itmişdür ve muḳaddemā ıtlāḳ üzere¹⁶ ḥālet-i pīrīde nādir vāḳi' olur dinilmiş-idi. Ammā Şeyḥ-i Re'īs südde cihetiyle¹⁷ 'ārız olması ḳalīldur dimişler. **El-'ilāc** Mesīḥi *Mi'e*'sinde müdāvāt-ı şıbyān¹⁸ ḥuşūşunda lāyık olan edviyeden bir şey' isti'māl olunmamaḳdur. Zīrā ekşeriyā anlar¹⁹ sinnleri müteḡayyir olduḳda ḥalāş olurlar dimiş. Şeyḥ-i Re'īs daḥı evvelā vācib²⁰ olan murzi'alarının ḡıdāsı işlāḥ olunub ḥarekete mā'il ve kīmūs-ı ceyyid aṭ'ime²¹ virilmek ve şulı yāḥūd ḡalīz ve fāsīd süd tevlīd itdüren ḡıdālardan ictināb²² olunmaḳdur ve ḳable't-ṭa'ām riyāzet itdürüb sikencübīn-i 'unşuli içüreler, cimā'dan²³ ve gebe olmaḳdan daḥı men' ideler. Zīrā ikisinde daḥı şabīye müfsed'-i 'aẓīme²⁴ işābet ider ve şabīyi abañsuzın beliñledüb ḳorḳudıcı şeylerden şaḳınalar.²⁵ Tavül ve zürnā ve borı ve def' ve dümbelek mişilli ve şayḥadan ve tob ve tūfeng

Ya'nī her gün tutdığı şürette mümkündür ki 'ilāc-ı nāfi' sebebi ile haftada bir yāhūd ayda bir ihtimāl ki yılda bir gelmege medār ola. (12-14)

Mi'e fenn-i tıbda te'lif olunan kitāblarūn ğayet mu'teberlerdendir ki Şeyh'ün üstadı olan Mesihī nām tabīb-i lebīb telif itmişdür. (16-18)

[110A]

¹şadāsından belki mümkün olduğu mertebe ra'duñ şadāsından dañı muhāfaẓa ²ideler ve uykusuzluğdan ve korkmağdan ve tarulmağdan ve ziyāde şovukdan ³ve ziyāde ısıcağdan ve sū'-i haẓmdan ve imtilādan şakınalar. Eger ğidāya ⁴alışmış ise kable't-ṭa'ām mümkün olduğu mertebe rıfķla riyāzet itdürüb ⁵ba'de't-ṭa'ām zinhār hareket itdürmeyeler. Eger şabī ve eger ğayr-ı maşrū' olan kimse ⁶ġalīz etlerden belki dört ayaklı hayvānātūn büyüklerinūn etinden ictināb ⁷ideler zarūretde kuzı ve oğlak eti yidüreler ve keçi eti dañı tecfīfi ⁸olmağla tecvīz olunur. Ammā pilic ve dürrāc ve tayhūc ve serçe etleri memdūhdur. ⁹Balık cinsi bi'l-küllīye memnū dur ve tatlı ve yağlı kısmı dañı muzırdur ve buķūl cinsinden ¹⁰dañı ictināb lāzımdur. Huşūşā kerefisden ziyāde şakınalar ki bi'l-hāşşa¹¹ şar'ı tahrīk ider. Ba'zilar marulı tecvīz itmişler. Şeyh men' idüb demevī ¹²ve şafrāvīde kişnice ruḥşat virmiş ve dañı hindibā ve şāhtere ibtidā şu ile ¹³haşlanub ba'dehu zeyt ile ve mürri didikleri şey ile ıslāh olunmuş olsa ¹⁴tecviẓ eyleyüb kezālik pāziyı dañı kable't-ṭa'ām yidüreler ve ṭa'āmlarına ¹⁵ṭuraķ otı ve sedef kōnmaķ nāfi'dür dimişler ve yaş yimişlerün cümlesinden ¹⁶ictināb lāzımdur. Meger ayva mişilli ba'z kavābız ola ve dañı ḥardal mişilli ḥırrīf ¹⁷şeylerūn küllīsinden ictināb lāzımdur ve ḥammām-ı murattıbdan ve şovuk şu ile dañı ğasldan ¹⁸şakınub a'zāsını delk ile taķayyüd ideler ki riyāzetdendir ve delke mübāşeret ¹⁹itdikde göğsünden ve arkasından başlayub tedricle baldırlarına (ine)ler ba'dehu ²⁰bir miķdār yürideler. Eger şabī istifrağa mütehammil olursa rıfķla balğamı çıkarır ²¹müşhil vireler ve ğāḥice bal suyu tedbiri ile muķayyi virüb kuşduralar ²²ve sükkeri yāhūd 'aseli cülencebīn içüreler ve sedef ve anūn mişilli mūlatṭıf ²³şeyler kōkuldalar. İbn Huneyn şafsiyāyı arpa unı ve sirke ile ḥamīr idüb ²⁴tuffāḥeler ya'nī alma miķdārı şemāmeler düzer imiş ki maşrū' anı dā'imā elinde ²⁵tutub kōkulayalar. Halef bin 'Abbās Zehrāvī 'aleyhi'r-raḥme ḳatrān ve ḥıltīt

DK-[110a]

İbn Huneyn ḥulefa'-i 'Abbāsiyye'den Me'mūn Ḥalīfe zamānında şöhret şi'ār olub Me'mūn Ḥalīfe fermānıyla lisān-i Yūnānī'den fenn-i tıb ve ḥikmete müte'allike kütüb-i 'adīde terceme eyleyüb zebān-ı 'Arabī'de mu'teber te'lifleri menķuldür. (23-25)

[110B]

¹dağı kıkıldub başına hārr yağlar süreler ve kuvveti mīkdārı tiryāk-ı ²fārūk vireler dimiş. Kudemā maşrū 'a fāvāniyā ta' līkīni bi't-tecribe nāfi' ³bulmuşlardır. Şeyh zan iderin-ki ol-hāşşa rūmisine ve tāzesine maḥşūş ⁴ola dimiş. Cevāhirmāmelerde zumurrud ve pīrūzec ta' līkī dağı emāna bā'is ⁵oldığı yazılmışdır. Hatta zumurrud saḥk olunub içürmek dağı nāfi' dūr didiler. ⁶Zehrāvī ta' līk hūşūşunda bir ġarīb şart beyān eyleyüb eger tıfl ⁷toğdığı hinde yire konmadın boynına zumurrud ta' līk olunsā müddetü'l- 'ömr ⁸şar' dan emin olur dimişdür. Vallahu a' lem bi-ḥaḳīkati'l-hāl. **Ummu's-şıbyān** ⁹Bundan akdem şar' a sebep olan mādde ta' dād olunduğda şafrādan 'arız ¹⁰olması nādir olduğu beyān olunmuş-idi. Zīrā mādde' -i şafrā laṭife ve raḳīke ¹¹olmağla sehlū't-taḥallül olduğu ecilden bedende 'ale'l-hūşūş butūn-ı dimāğda ¹²südde irās idemez meger keşir olduğu cihetden ihdās eyleye. Ol dağı nādir ¹³vāḳī' olur. Ol şüretde ya' nī 'alā nedret-i şafrādan neş' et idüb şıbyānda ¹⁴bulunduğı şüretde ba' z etıbbā aña ummu's-şıbyān tesmiye itmişler. İmām Fahr 'aleyh- ¹⁵i'r-raḥme ummu's-şıbyān ḥummāyı ḥādde' -i muḥarriḳe ile ḥādīs olur bir nev' şar' dur. ¹⁶Ol 'illetde 'alīlūn bevlı beyāz olur dimişler. Şar' uñ ol nev' inde 'alīlūn ¹⁷a' zāsında teşennüc ḳalīl ve nevbeti ḳaşır olur. Ammā kerb ve ıztırāb ve iltihābı ¹⁸şedīd olub acı ve sarı şafrā ḳuşar. Hattā şar' ı sākin oldığdan soñra ¹⁹şiddetinden ihtilāf-ı 'aḳlı bir zamān bāḳī ḳalub mündefi' olmaz. Ba' zılar ²⁰Şeyh' uñ *Külliyāt*'da rīḥu's-şıbyān didiği bu 'illetdür. Feza' u's-şıbyān ve umm ²¹u's-şeyātın dağı dirler. Didigi şıḥhatden ba' iddur. 'An-ḳarīb rīḥu's-şıbyān ²²dağı zıkr olunur ve ba' zı cehlenūn şıbyāna 'arız olmaz illā şar' -ı şafrāvī ²³arız olur didikleri her vechle memnū' dur. El-ḥāşıl kibāruñ muḥtārları üzere ²⁴ummu's-şıbyān şıbyāna maḥşūşa olmayub şafrādan ve ġayr-ı māddeden dağı ²⁵ḥādīs oldığıdur. Ancağ ol hūşūşda vāḳī' olan ihtilāfātı beyān

DK-[110b]

Ol cehlenūn bā'is ġalaṭları ummu's-şıbyān lafzıdur gūyā ol 'illet şıbyāna maḥşūşa olmağla ummu's-şıbyān dinmiş ola. Ammā kibār ol nev' şar' a ummu's-şıbyān dimezler eger maḥşūş olduğıçün dinilmek lāzım gelse ruṭūbet-i balğamīden 'arız olana ummu's-şıbyān ıtlāḳ olunmağ gerek idi. (20-24)

[111A]

¹içün taşaddı olundu. **El-'ilāc** Şeyh-i Re'īs *Kitāb-ı Sālis*'de şol şar' a ki ²ummu's-şıbyān dirler. Ba' zılar ḳatında yakın olur ki şafrāvī ḳabīlinden ola ³anuñçün 'ilācında ābzen ve sa' ūṭāt-ı

bāride ve raṭbe ve ‘alilūn başına ⁴süd sağmak ile müdāvāt ta‘yīn itmişler. El-ḥāşıl ol-güne şar‘ ‘arız ⁵olan şabī olmadığı şüretde ‘ilācı erik şarābı ve temr-i hindī müdebbireleri ⁶mişilli müstefriḡāt ile tenkiye olunub mizācları bārid ve raṭb olan ⁷meşmūmāt ve sa‘ūtāt ve atliye ile tebdīl ve ıslāh olunmaḡdur. ⁸ve eger nevbetinden soñra a‘zālarında teşennūc bulunursa murattīb yağlar ve ⁹ısıcaḡ şular ile delk olunmaḡ lāzımdur. Zīrā bu ‘illetde gāhī teşennūc bulunmadın ¹⁰şar‘ ḡādiş olur eger ‘alīl şabī olursa murzi‘asınun südini ¹¹şovudacaḡ ya‘nī bāridūl-mizāc süd tevellūd itdüreceḡ müdāvāt saḡy ¹²olub şovuḡ meskenlerde ve serdāblarda iskān olunmaḡdur. **Şarāb-ı iccāş** ¹³Şafrāyı ve balḡam-ı raḡīki ishāl idüb ḡūmmeyāt-ı ḡāddeye ve emrāz-ı balḡamiyye ¹⁴ve sevdāviyyeye nāfi‘dür. **Şan‘atı** mārđın yāḡūd kara arslan erigi yüz ¹⁵dāne, ‘unnāb otuz ‘aded ve çekirdeginden pak olmuş temr-i hindī otuz ¹⁶dirhem, ḡuru benefşe çiçeḡi yigirmi dirhem, beyāz tırbid on dirhem, ḡudret ¹⁷ḡelvāsı iki yüz altmış dirhem, şeker yüz otuz dirhem, tırbidi ufaḡlayub ¹⁸bādem yaḡıyla cert itdikden soñra bir parçe beze baḡlayub ḡudret ¹⁹ḡelvāsıyla şekerden mā‘adāsını tobraḡ tencerede kifāyet miḡdārı ²⁰şu ile ḡaynadurlar. Ba‘de’t-taşıye anları daḡı zān idüb āheste ṭabḡ ²¹ile revāḡ ideler ve āteşden indirmediñ bir mişḡāl ıslāh olunmuş ²²maḡmūde ve yarım mişḡāl za‘ferān daḡı eşnāfe idüb tamām alıḡdıḡda ²³indürüb ḡıfz ideler. Miḡdārı-ı isti‘mālī on dirhemden on beş dirheme²⁴ deḡindür. **Şarāb-ı temr-i hindī** Ṭabī‘atı telyīn idüb şafrāyı ḡat‘ ider ve şafrāvī ²⁵sıtmalara nāfi‘olub mi‘deye ḡuvvet virür. **Şan‘atı** tāze ve çekirdeginden

DK-[111a]

Ez-nüşḡa’-i etıbbā’-i islāmiyye (11-12)

[111B]

¹paklanmış temr-i hindīnün yüz otuz dirhemini beş yüz yigirmi dirhem şuda ²sülüşü gidince āheste ṭabḡ ideler. Ba‘dehu süzüb ol şuya beş yüz yigirmi ³dirhem şeker virüb revāḡ idiler. Miḡdār-ı isti‘mālī mū‘eşşir oldıḡı mertebedür. **Rīḡu’s-şıbyān** Ba‘zılar bu ‘ileti başun içinde rīḡ-i ḡalīz ‘arız olmaḡla ⁵yivlerini açub ‘izām-ı re’s iḡdāş iden marāz ile tefsīr eylemişler. ⁶İbn Cemī‘nün *Tenḡīḡ-i Ḳānūnda* ‘izāmu’r-re’s ‘an tefṡīḡi’s-şu’un ya‘nī ⁷yivleri açıldıḡından başınun büyümesidür didiḡi muḡaddemā naḡl olunmuş idi. ⁸Ba‘zılar şar‘dan bir sınıḡdır şıbyāna ‘arız olduḡda maḡşūşen ummu’s-şıbyān ⁹dirler dimiş. Ba‘zılar daḡı feza‘-ı şıbyān tesmiye eylemişler. El-ḡāşıl bu daḡı bir ¹⁰‘illetdür ki ‘arıza oldıḡı ḡinde ‘alīl ‘ayni ile maşrū‘ gibi olur ve ¹¹ba‘zīsınun çeñeleri ḡaşılub gözlerini bir yire dıker ḡayra tebdīl ¹²eylemez ol-ḡālet ekşeriya mecāninde görilür. **El-ilāc** Eger şıbyānun ḡayrıda ḡādiş ¹³olursa münāsib şerbetler

ile tenkiye idüb kanda galebe bulunduğı ¹⁴şüretde faşd olunur. Ammā mā-naḥnū-fihde şıbyāna ‘ārız oldığı şüretde ¹⁵ibtidā’ en murzi‘asına taḳayyüd olunub müceffif gıdālar virilür ve münāsib müleyyināt ¹⁶ile telyin olunur ve müsahḥhin eşribeler virilür. Cümleden ustuhūdüs ya‘nī ¹⁷ḳarabaş şarābı gāyet münāsibdur. **Şan‘atı** Ḳarabaş çiçeği on dirhem ‘ūd ¹⁸u‘t-tayyib ve lisān-ı şevr yaprağı kurası ve rāziyāne toḥmı ve kerefis ve ḥatmī toḥmları ¹⁹her birinden beşer dirhem sebistān otuz ‘aded, çekirdeği çıkmış kızıl üzüm ²⁰yigirmi dirhem, kuru benefşe çiçeği yedi dirhem, gül kurası keزالık yedi dirhem, baldırı ²¹ḳara on dirhem biyan köki beş dirhem eczā’-i mezkūre ṭabḥ ve taşfiye olunduḡdan ²²şoñra üç raṭl şeker ki üç yüz toḡsan dirhem ider. Anuñla revāḳ-ı şerbet ²³olunub ḥıfz olunur. Şerbeti on dirhemden on beş dirheme degindür münāsib ²⁴şular ile içüreler ve şabīnūñ baldırlarına ḥacāmat olunub boynına fāvāniyā ²⁵didikleri kökden bir dānesi aşılır. Şeyḥ-i Re’īs *Külliyāt*’da bu terkibi gāyet

[112A]

¹nāfi‘ olmak üzere i‘tinā eylemişdur. **Şan‘atı** Şa‘ter ve ḳunduz ḥāyesi ve kemmūn ²cümlesi ‘ale’s-seviyye aḡz ve saḡḳ olunub bir miḡdār keşīrā ile fūlfül miḡdārı ³ḥablar düzilüb her aḡşām şabīye üçer dāne isti‘māl itdüreler. ⁴Allāme bu terkibi gāyet şenā eyleyüb nef‘ini keşret-i ruṭubet bulunduğı şüretde ⁵göstermişler. **Et-teşennüc** Teşennüc ve küzāz ve temeddüd üçü daḡı insānuñ bedeninde olan ⁶siñirlere ve ‘aḡalāt ve evtāra ‘arīza olan ‘illetden ‘ibāretdür. Ancaḡ ⁷teşennücede siñirlere ‘arız olan ‘illet sebebi ile ol siñirlerüñ her biri ⁸kendi bitdiği ṭarafa çekilüb ṭūline noḡşān geldiği ecilden a‘zānuñ ⁹gerilmesine dirler ki uzanması ve açılması müşkil olur. Küzāz ve temeddüdün ¹⁰daḡı esbābı ‘aynı ile teşennücün sebepleri gibi olub mādđi oldukları ¹¹şüretde bunlaruñ mādđesi ‘aḡalātuñ līflerinde müstakırta olduğu ecilden a‘şābuñ ¹²ṭūline noḡşān gelmeyüb ancaḡ ḳatılmaḡ ‘arız olmaḡla a‘zā gerilüb divşırılması ¹³müşkil olur. Anuñçün küzāz ve temeddüde teşennüc daḡı itlāk iderler. ‘Aḡdale Türkce ¹⁴balıḡ eti didikleridur ki anlar bi-ḡaliku’llahi Te‘ālā siñirden ve ribāṭdan ve verīdden ve ¹⁵şiryāndan mürekkeb olmuş aralarına et ṭolunub üzerlerini ḡışā bürümek ¹⁶ile her biri başḡa ‘uḡv olmuşdur. Yā fermān-ı ḡaliku’l-ḡuvā taḡaddes ve Te‘ālā ¹⁷a‘zānuñ ḡareketi anlar ile olur. Her bedende kibār muḡtārları üzere beş yüz ¹⁸yigirmi toḡuz ‘aḡdal ḡalḡ olunmuşdur. Fe-tebārek aḡseni’l-ḡalīḡin. El-ḡaşıḡ ¹⁹ilel-i mezkūrenüñ esbāb-ı ‘adīdesi olmaḡla her biri mādđi ve ḡayr-ı ²⁰mādđi olur. Teşennüc-i mādđi ekşeriyā mādde’-i balḡamiyyeden neş’et ider ki ²¹teşennüc-i raṭb dirler. Gāḡ olur sevdādan ve ḡandan daḡı ḡādiş olur. ²²Şıbyāna ‘arız olan ekşer emirde teşennüc-i ruṭubēdür. Lakin ḡümmeyāt-ı ḡārreye ²³ibtılālarından daḡı ḡādiş olur. Ol-şüretde mādđi olmaz ve ṭabī‘atlarınuñ ²⁴pekliginden ve uyḡusuzluḡdan ve ḡoḡ aḡlamaḡdan daḡı müteşennic olurlar ²⁵ve ol-şüretlerde itlāk olmaz ve dişleri bitdiği ḡinde daḡı zuḡḡur

DK-[112a]

Erbāb-ı teşrīḥ a'zā'-i insānda olan siñirlerüñ aşlı otuz sekiz cüft bir tekdür didikleri muḳaddemā daḥı naḳl olunmuş-idi. Anuñ yedi cifti dimāğdan ve mā'adāsı tā'uşu'sa inince nuḥādan bitüb a'zāya tağılmışdur. (6-10)

Ya'nī gerilen a'zāyı şāḥibi çeküb divşüremez. (12-13)

Gāh olur teşennüc ālet-i ḥarb ile kaṭ' ve cerāḥatden daḥı 'ārız olur ol-güne teşennüc 'ilāc-pezīr olması nādirdür belki mümkinü'l-'ilāc olmaz bu maḥalde emrāzdan olanı 'ale'l-ḥuşuş şıbyāna 'ārız olan maḳşūd bi'l-beyān olmağla teşennücün cemī' eşnāfına ta'arruz olunmadı. (19-24)

[112B]

¹ider. Lakin ekşer za'f-ı hażm ve fesād-ı hażm sebebi ile müteşennic olurlar. Zīrā ²ol za'f sebebi ile ruṭubet balğamları ziyāde olur ve dimāğ ve a'sābları ³za'ife olmağla ol ruṭubeti ziyāde ḳabül ider ḥuşuşā etlice ve semizce ⁴ola ol-güne tıfluñ ruṭubeti çok ve siñirleri za'if olmağla daḥı ziyāde ⁵fuzül ḳabül ider. Kezalik ekşer evḳātda ṭabī'atları inḳıbāz üzerine ⁶olan eṭfālde daḥı ruṭubāt-ı keşire müctemī'a oldığı ecilden müteşennic olurlar ⁷Ammā luṭf-ı Ḥaḳḳla ṭabīb-i ḥāzıḳ reyī üzere ğidā ve devālarında tedbīr-i laṭīfe ve mu'ālecāt-ı ⁸şerīfe ile ḥalāşlarına daḥı āsān olur. Ba'zlar eṭfālün bi'n-nisbe yürekleri ⁹ve cigerleri ḳavī oldığı ecilden tedbīr-i muvāfiḳ ile marāz-ı mezbūrdan ḥalāşları ¹⁰yesir olur dimişler. Kezalik teşennüc-i yābis 'ārız olsa müdāvāt-ı murattıba ile ¹¹serī'ān mündefi' olur. Ammā gāhī ḥümmeyāt-ı ḥāddeden soñra teşennüc-i redī 'ārız ¹²olur. Ol-şüretde ḥalāş müşkil olur ve yedi yaşını tecāvüz iden ¹³şıbyānuñ teşennücleri ekşeriyā yaramaz sıtmalardan neş'et ider didiler. ¹⁴El-'ilāc Eṭfālün dişleri bitdiği eşnāda zuhūr iden teşennüc ekşeriyā ¹⁵çeñelerinüñ veterlerine maḥşuş olur. Ḥattā ol maḥalde verem daḥı 'ārız ¹⁶olmağla nisvān aña boğaz oldu ve çeñesi düşdi dirler. Emrāz-ı femde zıkr ¹⁷olunur. Ol veremün ve ol teşennücün 'ilācı ağzına barmaḳ şoḳub boğazını ¹⁸rıfḳla başalar ve tavuḳ yağı ve tavşān beynisi yāḥūd zeyt yağı temrīḥ ¹⁹ideler, sā'ir tedbīri dişler bitdüğü eşnāda lāzım olan müdāvāt maḥāllinde ²⁰zıkr olunur. Ammā fesād-ı hażmdan nāşī keşret-i ruṭubetden ḥādiş oldığı ²¹şüretde ibtidā'en murzi'asınuñ ğidāsı ıslāḥ olunub şabīnün daḥı ²²a'zāsına ḥārr ve muḥallil yağlar tedbīr ve temrīḥ olunur. Ez-cümle irsā ya'nī ²³gök süsen kökünün yağı ve süsen ve şebboy ve ḳinnā yağları süreler ²⁴ve eger şabī müleyyin virmege yāḥūd ihtikāna müteḥammil ise münāsib müleyyin vireler ²⁵ve eger ğidāya alışıḡ ise dār-çinī ile pilic çorbası yidüreler. Eger umūr-ı

[113A]

¹mezküreye mütehammil değil ise edhān-ı mezkûre ile temrîhe takayyüd idüb ²murzi‘ asınuñ mu‘ālecesine sa‘y ideler. Gāh olur murzi‘ aya dañı ³teşennüc-i ruṭūbî ‘arız olur. Zıkr olundığı üzere ‘ilāc olunur. Şeyh-i ⁴Re‘īs *Kitāb-ı Şālīs*’de eger teşennüc cemī‘ bedene ‘āmm olsa eṭibbā zımād ve temrîḥ ⁵huşuşlarında boyun fıkralarına ziyāde takayyüd iderler. Eger yüzüñ ⁶‘użvlarında dañı olursa fıkralar ile ma‘an dimāga dañı sa‘y iderler. Eger ⁷teşennüc mi‘de müşāreketi ile oldığı bilinürse muḳayyi‘ vireler. Gāh olur ‘alīl ⁸mirre‘-i ḥādde ve ḥılt-ı ‘afin kuşub ol an teşennücden ḥalāş olur didikleri ⁹tedbîr-i müşterek kabîlinden olub şıbyānda dañı icrāsı mümkün olursa ¹⁰i‘māl olundığını beyāndur. Eger şıbyānuñ teşennücleri ḥümmeyātdan soñra yāḥūd ¹¹ishāl-i ‘anīf ‘aḳabinde yāḥūd az az ḥādīs oldığı cihetden yübüsetden ¹²neş‘et eyledüğü idrāk olunursa bir miḳdār müşkilce oldığı zıkr olunmuş-idi. ¹³Ammā müdāvātına ihtimām olunub zımād ve tılā ile müdāvāt oluna. Ez-cümle ¹⁴mafsallarına yalnız benefşe yağı yāḥūd bal mūmı ile ma‘an zımāda müdāvet ¹⁵idüb dimāğlarına dañı dā‘imā benefşe yağı ve zeyt yağı dökeler. Şıbyāna ¹⁶‘arız olan küzāz-ı yābisuñ dañı mu‘ālecesi bu güne oldığı ‘an ḳarīb zıkr ¹⁷olunur. Murzi‘ aya ‘arız olan teşennüc ‘ilācında dañı ğidālarını ıslāḥdan ¹⁸soñra mafşallarına bu terkīb zımād olunmak kāfidür didiler. **Şan‘atı** Sūsen ¹⁹köki ve anīsūn ve za‘ferān saḥḳ olunub bal ile maḥlūṭen zımād ideler lakin ²⁰eczā‘-ı mezkûre ‘ale’s-seviyye olmayub sūsen köki cümlesinden ziyāde anışōn ²¹andan az za‘ferān şey‘-i yesīr ola ve dañı papadya ve iklīlül-melik ve boy toḥmı ²²‘ale’s-seviyye aḥz ve ṭabḥ olunub murzi‘ ayı ābzene ḳoyalar ve yāḥūd dā‘imā ²³ol şū ile müteşennic olan ‘użva naṭūl ideler. Anlardan soñra papadya ²⁴yağı zımād oluna. **El-küzāz ve’t-temeddüd** Bundan aḳdem sebepleri ve teşennüc ile farkları ve ²⁵küzāz ‘aḳalātuñ imtidādı olmağla güyā teşennüc-i muzā‘af oldığı bilinmiş idi.

[113B]

¹Şıbyāna ‘arız oldukları şüretde ba‘z mertebe müdāvātları zıkr olunur. ²**El-ilāc** Bunların dañı ‘ilācları teşennüc tedbîri gibidür muḳaddemā zıkr olunan ³müdāvātla mu‘ālece olunur. Telyīn mümkün olursa miḳdār-ı kifāye ḳudret ⁴ḥelvāsını murzi‘ asınuñ sūdünde ḥal idüb vireler ve münāsib olan ⁵devā ile ābzene ḳoyalar. Ez-cümle ḳıṣṣā‘i’l-ḥımār ya‘nī ḳarğa dügleği didikleri ⁶otı ḳaynadub ābzen ḳılına. Māddesi münḥal olunca müdāvāt lāzımdur ⁷benefşe yağı ile ḳıṣṣā‘ü’l-ḥımār yağları dañı nāfi‘dur. Dā‘imā temrîḥ oluna ⁸ol yağlardan vāfir aḥz olunub ısıcaḳ ābzen ḳılınsa dañı nāfi‘olur. ⁹**Emrāzü’l-üzn** Ḳulağūñ emrāzını beyāndan evvel ba‘z ḥavāşşı zıkr olundu. ¹⁰Me‘mūldur ki dañı sem‘-i ḳabülle diñliyeler dañı maḥzūz olalar. Ma‘lūm-ı ulī’l-ārādur ¹¹ki ḳādir-i muṭlaḳ Te‘ālā şānuhu ḳulağı işitmek için ḥalḳ eylemiş bir āletdür. ¹²Li-ḥikmetin a‘şāb ve evride ve şerāyīn ve laḥm ve ‘azmden terkīb eyleyüb ekşer

¹³eczāsını ğudrūfī taqdīr eylemiş. Min hayṣū'l mecmū' ūzn ıtlāk olunub ¹⁴delüğine şımāh dirler, ba'zılar ūzn gibi şımāh daḥı cümlesine ıtlāk olunur ¹⁵dimişler ḥāricde olan şadef-i ğudrūfīye kılāk ıtlākı mücāzdir. ¹⁶Anuñ fā'idesi ancak havā cem' itmekdür ki ol havāya mülākī olan şavt'¹⁷ şımāha vāşıl olmağla işitmek ḥāşıl ola anı ukalā gemi yelkenine teşbīh ¹⁸itmişlerdür. Kuvvet-i sem' ise etıbbā katlarında dimāğdan biten aşābdan beşinci ¹⁹ciftindendir ki anlar şımāhuñ delikleri içine bütün döşenmişlerdür. **Bi-emri'llahi**²⁰ Te'ālā işitmek ol siñirlerde vaż' olunan kuvvet ile olur. Hükemā kuvvet-i sem' ²¹ve başardan kanķısı efđal olduğında ihtilāf eyleyüb ba'zıları bir kaç delil ile ²²sem'uñ efđaliyyetini işbāt iderler. Evvelā kelām-ı rabbānide celle şānuhu her ne maḥalde ²³ikisi ma'an zıkr olundıysa sem' taqdīm olunmuşdur dirler. "Leyse ke mişlīhi şey'un ve huve- ²⁴s-semi'u'l-başır"¹⁰⁸ gibi şāniyen nübüvvetde sem' şartdır başar değil didiler. Sālişen sem' ²⁵netāyic-i 'uķūlī ba'zdan ba'za işāl ider. Başar ise senī maḥsūsāt-ı

DK-[113b]

Hattā bir kimsede anlar büyük olsa cehline ve 'ömrü uzun olmasına delālet ider dimişler. (15-17)

[114A]

¹başarıden ğayrī şey'e vāķıf idemez didiler. Rabi'an sem'uñ cihāt-ı ²sittede taşarrufı vardır. Başaruñ ancak karşıusunda taşarrufı olur. ³Hāmisen bir şahşuñ işitmesi 'atıl olsa nuṭķı daḥı faķd olur. ⁴Dilsizler gibi ve cemī' 'ulūmdan maḥrūm olur. Bākī ḥavāss anuñ gibi degildir. ⁵Anlardan bir şahşda kanķısı bulunmasa ol hisse maḥsūs olan 'ilmi bilmez ⁶didiler ba'zılar daḥı başaruñ efđaliyyetini işbāt idüb evvelā kuvvet-i bāşıra ⁷şerīfdür zīrā anuñ idrākı nūr ile ve sem'in idrākı havā iledür. Nūr ⁸havādan eşrefdür. Sāniyen kuvvet-i bāşıra yokdur bu'dī ile göklerde olan ⁹kuvā gibi idrāk ider. Ammā kuvvet-i sāmi'a ancak mesāfe'-i karībede olan ¹⁰şey'i müdrikedür ol cihetden başar sem'den eşref olur dimişler. ¹¹'Ulemā'-i şer'-i mubīn katlarında şükru'llahi sa'yehum. Anlarıñ cümlesi melek ¹²vāsıtasıyla olduğu muķarrerdür. Etıbbānuñ kuvā ta'bırlerine münāfi ¹³degildir. Bu maḥalde ol 'uzvlarıñ tıbben aḥvālleri bilinub sıbyāna nisbet ¹⁴'arīza olan ba'zī emrāzları beyān olunmak lāzım olmağın sem' te'hūr ¹⁵olunub kılāk aḥvālī muķaddem zıkr olundu. Pes kılāklara sā'ir a'zā ¹⁶gibi sū'-i mizāc ve envā'-i 'ilel 'arīz olur. Ammā veca' 'arīz olması ğāyet ¹⁷elem virür ve çok kerre kılāklara 'arīz olan emrāzdan su'ūbetli sıtmalar ¹⁸ḥādīs olur. Şihḥatini muḥāfazāya taķayyüd ve ihtimām

¹⁰⁸ Şura Suresi, 42/11, " O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."

lâzımdur. **Hıfz-ı şıhḥati'l-üzneyn** ¹⁹Kulaḳları ısıcaḳdan ve şovuḳdan ve rüzgār-ı şedīd işābetinden ve içine ²⁰şu ve ba'z böcek duḥūlünden şıyānete sa'y itmek vācibdür vesāḥını ²¹ve kirini taḥḥīr idüb gāḥice acı bādem yaḡı taḳṭīr ideler. Haftada ²²bir kerre içine bir kaç ḳatre acı bādem yaḡı ṭamlatmak 'acībū'n-nef'dür ²³didiler ve ḳulaḡa taḳṭīr olunan eşyā ısıcaḳ olmaḳ lâzım idi-ki müttefik-i ²⁴aliyedür ve daḡı şıyānet vācibdür ki ḳulaḳ içinde şişler ve sivilciler ²⁵ve yaralar tevellüd eylemeye gāḥice māmīşā şāfını sirkede ḡal idüb taḳṭīr

DK-[114a]

Faşd 'aşīr olmaḡla ḡis ḡalur olduḡı için. (17)

[114B]

¹eylemek ḳulaḳları evrām ḡudūşundan şıyānet ider. Haftada bir kerre ²taḳṭīre müdāvet olunsa içlerine nāzile nüzūlından daḡı i'ānet ³bulunur. İmtilādan 'ale'l-ḡuşūş ṭoḳ ḳarina uyumaḳdan daḡı şāḳınmaḳ ⁴ḳulaḳların ve sā'ir ḡavassūn şıyāneti levāzımındandır. Mufaşşalāt ⁵kütüb-i ṭıbdā ḳulaḡuñ emrāz-ı 'adīdesi yazılmışdır. Ancaḳ bu maḡalde ma'rūf ⁶olanları beyān olunub mehmā-emken mu'āleceleri taḡrīr olundu. **Seyelānu'r-⁷ruṭūbeti min azāni'l-eṭṭāl** Gāḡ olur etṭālūn ḳulaḳlarından yalnız ruṭūbet ⁸aḳmaḳ 'arīz olur. Andan mā'adā süd gibi ruṭūbet-i iriñ aḳması daḡı ⁹başḳa başḳa 'illetlerdür. Bundan şoñra anlar daḡı zıḳr olunur. Pes mücerred ruṭūbet-i ¹⁰mā'ıyye seyelānının sebebi anların bedenleri 'ale'l-ḡuşūş dimāḡları ruṭūbet ¹¹üzere olub yaşıḳ ziyāde olmaḡla şovuḳ işābetinden bir ḡoş muḡāfāza ¹²olunmadıḡı şüretde dimāḡlarında ruṭūbet-i fażliyye müctemi' olub ḳulaḳlarından ¹³aḳar. Bā-ḡuşūş vilādetlerine ḳarīb olan evḳātde raḡmuñ ısıcaḳlıḡından ¹⁴havā'-ı bāride ḳıḳdıkları için dimāḡlarının mesāmmātı münsedde olmaḡla ¹⁵mevcūd bulunan ruṭūbat muḡtebise olur. Zīrā yaz ḡünleri daḡı olursa ¹⁶raḡm-i mādere nisbet ile havā-ı ḡāricī anlara şovuḳ ṭoḳunur ḳuvvet-i māsikeleri ¹⁷daḡı za'ife olub ḳulaḳ ṭarafı meḳşūf olmaḡın ekşeriyā arḳaları üzerine ¹⁸yaturduḳları ecilden ḳulaḳlarından seyelān ider. Ḳābile ve mürebbiyeleri ¹⁹tedbīr-i etṭālde kāmile olub havā'-ı bārid işābetinden gereḡi gibi muḡāfāza ²⁰eyleseler bi-'avni'llahi Te'ālā ol 'illet 'urūzundan emānet bulunur. Ḥattā Şeyḡ'ūñ ²¹az olur ḳulaḳlarından ruṭūbet seyelānı 'arīz olur didiḡi aña işāretdür. ²²**El-'ilāc** Eger māddeşi az olursa ḳavī 'ilāca muḡṭāc olmaz ol şüretde ²³pāk ḳoyun yūñini yumuşaḳ fetīl eyleyüb bir miḳdār za'ferān ezilmiş sirkede ²⁴ol fetīli ıṣladalar ve elem virmeyecek mertebe ısıcaḳ idüb ḳulaḳlarına ḳoyalar. ²⁵Bir kaç def'a tekrār itmekle mündeṭi' olur. Ba'z etṭibbā māddeşi az olduḡı

[115A]

¹şüretde yalnız penbeden yapılmış yumuşak fetil komaç kifâyet ider. ²Ruṭubetini cezb idüb taldıkça değışdikdireler dimişler. Eger maddesi ³çok olub kavî 'ilāca muhtāc olursa zıkr olunan tedbire 'asel ve ⁴bir mıkḍār şeb-i yemāni ve bir mıkḍār naṭrūn zam idüb ke'l-evvel istimāl ⁵ideler. Zīrā ol-güne ruṭubetüñ müdāvātından ısıdıcı ve açıcı ve tağıdıcı ⁶ve lāzım olan māddeyi hıfz idici eczāya muhtācdur. Zıkr olunan ⁷müdāvātda ba'de't-terkīb evşāf-ı mezkūre mevcūde olmağla aher tedbire ⁸ihtiyāc kalmaz. **Seyelānu's-şey'-i ke'l-leben** Huzzāk-ı meğāribeden Halef bin ⁹Abbās Zehrāvī 'aleyhi'r-raḥme *Taşrīf* nām te'lifinde gāh olur tıfluñ ¹⁰kulağından süd gibi beyāz ruṭubet seyelān ider. Ba'z cāhiller iriñ ¹¹zan iderler. İriñ olmadığı a'rāzından ma'lūm olur ol-daḥı ruṭubet-i ¹²mezkūre cinsindendir. Mu'alecesi daḥı anuñ gibidür dimişler. **El-ḳayḥu's-sā'ili** ¹³mine'l-üzñ Zehrāvī *Taşrīf*'inde taşrīh eylediği üzere gāh olur etfālūñ ¹⁴kulağlarından yāḥūd yalnız birisinden zıkr olunan süd gibi ruṭubetden ¹⁵mā'adā iriñ aḳmaḳ 'arız olur. Sebebi kulak içinde sivilciler çıkub ¹⁶taḳarruh itmekle iriñ peydā olub ḥārice seyelān eyledigidür. **El-'ilāc** ¹⁷İlāci murzi'asınūñ ve kendinūñ ağıziye ve eşribede lāzım olan ¹⁸tedbīrātndan soñra ba'z müdāvātla fetil isti'māline müdāvāt olunur. ¹⁹Ez-cümle mersin yaprağı ile māzūyı sirkede taḥḥ idüb ba'de't-taşıye ²⁰fetil ile isti'māl ideler. Hīn-i taḥḥda 'asel zam daḥı enfa' olur. ²¹Şeyḥ-i Re'īs eger kulak içinde olan ḳarḥa görünürse sirke ²²ve şu ile yayḳayalar. Tarīkī anuñcün perdāhte kılınan ālet-i maḥşūşaya ²³yūñ yāḥūd penbe şarub ol şey'e bulaşdurmaḳ ile olur. ²⁴Sikencübini ısıcaḳ şu ile ezüb anuñla ḡasl itmek daḥı enfa'dur. Yāḥūd ²⁵mersin yaprağını gül yağı ve bal ile taḥḥ idüb anuñla ḡasl ideler.

[115B]

¹Ba'dehu tecfīf idici şeyler üfüreler. Yanmış zāc mişilli ammā ibtidā'en' ²seyelānını men'e sa'y itmeyeler. Eger ḳarḥa 'umḳda olub görünmezse ³eski midür, yoksa ciheti ile ḳarībū'l-ḥudūş mıdur. Ne zamān 'arız oldığını ⁴idrāke sa'y ideler. Eger ḳarībū'l-'ahd ise māmīşā şāfını ḥal idüb sirke ile ⁵mezc ideler ve fetil ile 'amel ideler. Yāḥūd iki ḳardeş ḳanı ve şiyāf-ı māmīşā ve ⁶ve zebed-i baḥr ve anzerūt ve bevraḳ-ı ermenī x ve mürri-i şāfi ve günlük 'ales-seviyye aḥz ⁷ve saḥḳ olunub 'asel ile fetile-i ālūde ideler. Eger müzmine olub eskimiş ⁸olursa mu'alecesi müşkildür. Bal ile ḳatrānı ālūde idüb fetil ⁹ideler ve daḥı ḳarḡa ödi ve ḳaplubaḡa ödi 'avrat südi ile fetil ¹⁰oluna bunlar te'sīr itmedüğü şüretde bu bābda yazılan müdāvātuñ münāsibi ¹¹ile mu'aleceye sa'y olunur dimişler. **İnficāri'd-dem mine'l-üzñ** Gāhī kulaklardan ¹²ḳan cereyān ider. Sebebi buḥrān tarīkiyle olursa ekşeriyā büyüklerde zuḥūr ¹³ider. Gāh olur 'urūḳuñ imtilāsından olub tamarların ağız açıldığından ¹⁴neş'et ider. Gāhī urmaḳdan ve düşmekden yāḥūd aḡulı cānverler ısıрмаḳdan ¹⁵'arız olur. Bunların etfāl ve şıbyānda

bulunması muhtemel olmağla mu‘alecelerine ¹⁶taşaddī olundu. **El‘ilāc** Eger kanuñ cereyānı buhrān tārīki ile olursa ¹⁷mādem-ki za‘fa mü‘eddī olmaya habs olunmak cā‘iz degildir. Eger ğayrī esbābdan ¹⁸neş‘et itmiş ise k̄abızāt ve k̄aviyyāt ve müberridāt ile mu‘ālece olunub ¹⁹habs olunur. K̄abızātdan olanlar ‘afşdur ki sirke ile tabh idüb ve kulağa ²⁰taqtīr ve fetīl ile zımād olunur ve dahı böğürtlen köki kezālik sirkede tabh ²¹ve bir miqdār mür-i şāfi zam olunur. Yāhūd māmīsā şāfi ve havelān-ı hindī ²²sākız ağacı yaprağı kaynamış şuda hal idüb ‘amel olunur. Yāhūd ²³bir dāne enārī sirkede tabh itdükden soñra ‘aşīri taqtīr olunur. ²⁴Müberradāt dan ‘aşāü'r-rā‘ī ‘uşāresi ve lisānül-l-hamel ‘uşāresi ve efyūn ²⁵ve bunların emşāli sirke ile ‘amel olunur. K̄aviyyat yakıcı dimekdür. Anlardan

[116A]

¹bāderüc mişilli devālara müraca‘at olunur. Şeyh-i Re‘īs tavşan māyesi sirke ²ile yāhūd pıraşa şuyı ile taqtīr itmek ‘acībū'n-nef‘dür ve bakaruñ böğrekleri³ üzerlerinde olan ic yağını ahz idüb tuzlayalar. Ba‘dehu āteş karşusunda ⁴kebāb ideler pişmesi yarı oldığı gibi şuyını şıkub kulağa taqtīr ⁵ideler kan habsinde mücerrebātdandur dimişler. **Veca‘ü'l-üzn** Çok olur, etfāle ⁶kulağ ağrısı ‘arız olur. Lakin şudā da zıkr olundığı üzere etfāl ⁷iḥbāra k̄adar oldukları şüretde veca‘dan haber virirler. Ammā k̄adir olmadıkları ⁸evkāt da kulağı akmak yāhūd içinde yā etrafında bir şey çıkmak gibi ⁹‘alāmeti bulunmadığı şüretde kulaklarına ‘arız olan veca‘un idrāki ¹⁰müşkil olur. Meger tıfluñ k̄alak ve iztirābından ba‘z mertebe başı hareketden ¹¹ve kulaklarına ve etrafına yapışıldıkda elem-zede olduğundan hiss oluna. ¹²El-hāşıl veca‘-ı ‘üznüñ sebebi sū‘-i mizāc yāhūd verem ve buşūr ‘uruzıdır. ¹³Sū‘-i mizāc dahı yā sāzec yāhūd maddī olur. Sāzec olan yā hārr ¹⁴yā bārid olur. Maddī olan kezalik yā hārr olur. Maddesi demevī veyā ¹⁵şāfrāvī olduğu gibi yā bārid olur, balgāmī ve sevdāvī olduğu gibi. Lakin ¹⁶etfālde bunların ekşeri bulunmaz belki havā’-ı hārr ve rīh-i hārre yāhūd havā’-ı ¹⁷bārid ve rīh-i bāriden neş‘et iden bulunmaz huşūşa hılt-ı lāyih buluna ¹⁸zīrā etfālūñ dimāğlarında ruṭubet zīyāde olmağla kulaklarına yaş ¹⁹hılt dökülür. Kulağ dahı ‘użv-ı ‘aşabānī olub mizācı bārid olduğu ²⁰cihetden içinde rīh tevellüd ider. Bā-huşūş ısıcağ maḥalden çıkub kendi ²¹cirm-i ‘aşabānisi dahı za‘īf olmağla havā’-i hāricīnūñ bürüdetinden ²²müte‘eşşir olub veca‘ hādiş olur. Zīrā yaz günleri dahı olsa rahm-i ²³mādere nisbet ile havā’-ı hāricī anlara şovuk tokınur. Anuñcün etfālī ²⁴mehmā-emken şovukdan şakınmak gerekdür. Ammā fī zamānina k̄abile ḥātūnlardan ²⁵müşāhade itdigimiz gibi yaz günlerinde kat-ber-kat şarmayub ve beşigi

[116B]

¹dağı ziyāde örtüler ile örtmeyeler tahammülüne göre ısıcağdan müte'ezzī ²olmayacak mertebe muhāfaẓa ideler. Huşūşa zıkr olundığı üzere ³kendülere 'arız olan veca' ve eziyyeti beyān idemezler ve dağı veca' uñ sebebi ⁴kulaqlarda kurdlar tevellüd itdiginden olur. Gāh olur kulağa ısıcağ şu gitmesinden ⁵ve böcek girmesinden neş'et ider. Gāh olur düşmek ve urulmağ 'akabinde zuhūr ⁶ider. Ol evcā' uñ ziyāde şu'ubetli olanı kulaqlar içinde gā'ir olan ⁷verem-i hārrdan neş'et iden veca'dur ki hummāyī lāzimesinden bilinür. **El- 'ilāc** ⁸Şıbyānuñ gayrī de veca'-ı üzñüñ esbābı sū'-i mizāc sāzec ve mādđi ve hārr ⁹ve bārid olur. Sā'ir esbāb-ı emrāzdan dağı hādış olur. Sebebi ğalebe'-i dem oldığı ¹⁰şüretde kifālden faşd olunub tabī'atları naķī'-i fevākih ki yāhūd maṭbūhı ¹¹ile telyīn olunub kulağına semiz otı 'uşāresi yāhūd sirke ile gül yağı ¹²taķtır olunur. Kezalik ğalebe'-i safrā bulundığı şürete dağı ol-güne mu'ālece ¹³olunub kudret helvāsı ile telyīn olunur. Sū'-i mizāc bārid ve sāzec ¹⁴yāhūd mādđi olursa yine şıbyānuñ gayrīda iyāric-i faykarā mişillū devālar ¹⁵sakıy olunub edhān-ı hārre taķtır olunur. Sedef ve papadya ve hırva' ve belesān ¹⁶yağları gibi ammā şıbyāna 'arız olan veca' uñ 'ilācı ısıcağ ve kabz olan ¹⁷devālar ile olur. Ekl ü şürb erbābından oldıkları şüretde mehmā-emken hīmīe' ¹⁸olunu(r) ba'dehu kulağa tedbīr olunur. Ez-cümle ebhül Türkce ardıc yemişi dirler ¹⁹ve ebūcehil karpūzınuñ çekirdegi ve 'ades-i mürri ya'nī acı mercimek bir nev' otuñ toḥmdur. ²⁰Yunanca sakķķār ğamuni dirler imiş. Tiryāk-ı fārūķ eczāsından bir nāfi' toḥmdur ²¹ve havelān-ı hindī ve şa'ter ve milḥ-i enderāni bunlardan her birisi müfreden ve mecmū'an ²²maraż-ı mezbūre 'ilāc olur. Mecmū'ī yāhūd mümkinü'l-ḥuşūl olanı 'ale's-seviyye aḥz ²³olunub zeyt yağıyla tamām-ı hāşşaları çıkınca nerm āteşde kaynadalar ba'dehu ²⁴süzüb ol yağı aḥşām ve şabāh yünden fetil ile kulaqlarına koyalar. ²⁵Kāmili's-Şinā'a şāḥibi 'avrat südiyle ezilmiş şaf-ı ebyağ yāhūd yalnız

DK-[116b]

Isıcağ şu ta'bīri Şeyḥ'üñ ta'bīrine bina'endür yohsa sıcak ve şovuk muṭlağ şu kaçması kulağa veca' irāş ider. (5-7)

[117A]

¹gül yağı taṃlatmağ ile mu'ālece yazmışdur. Veca' uñ sebebi yalnız rīḥ oldığı ²şüretde edhān-ı hārreden kuş ve ferfiyūn yağları taķtır olunur. Sūsen ³yağı cündübīdeste ile ṭabḥ olunub ba'de't-taşfiye taķtır olunmağ dağı ⁴enfa'dur. Eger veca' dūdlar ya'nī kulaqlarda kurd tevellūdünden hādış oldığı ⁵bilinürse şīḥ didikleri otuñ ve na'nānuñ ve şeftālū yaprağınuñ 'uşāreleri ⁶'ale's-seviyye aḥz olunub saḥķ olunmuş buruğ ile taķtır oluna şeftālū ⁷çekirdeginüñ yağı şıgır ödiyle mezc olunub yāhūd ḥarbak-ı esved ve sakmūnya sirke ⁸ile taķtır olunsa

düdları öldürüb ihrâc itmekle veca'dan hâlâş bulunur ⁹didiler. **Hikketü'l-üzn** Gâh olur şıbyānuñ kulaqlarına gicişmek 'arız olur. ¹⁰Sebebi ruṭūbet-i buruḳiyedür ki eczā'-i şmāḥa menşūbb olur. **İlāc** Ṭarīḳ-i ¹¹mezkūra ri'āyet ile āsān olur. Ol-ḥuṣūşda efsentīn 'uṣāresini ¹²zeyt-i 'azeḳ yāḥūd gül yağıyla fetīle ālūde ideler yāḥūd efsentīni zeyt ile ¹³ṭabḥ eyleyüb taḳtīr ideler. **Vesaḥü'l-üzn** Gâh olur şıbyānuñ kulaqlarında ¹⁴vesaḥ ya'nī kir ve paş müctemi' olur. Sebebi yine şıbyānuñ ruṭūbet-i faẓliyyelerinüñ ¹⁵keṣretidür. Müṣāhedesi daḥı şu 'ā' şems ḥizāsında bir ḥōş baḳmak ile ¹⁶nümāyān olur. **El-İlāc** Evvelā mizāc-ı 'alīl tenḳiyeye muḥtāc olduḡı şüretde bi-ḥaseb ¹⁷i'l-mekān tenḳiye ve ıṣlāḥ-ı mizāca ihtimām olundūḡdan soñra ḳutūr ve naṭūl ¹⁸ṭarīḳiyle 'ilāc olunur. Evvelā mu'ālece-i ḥafīfeden acı bādem yāḥūd ¹⁹'avrat südi taḳtīr olunub ba'dehu ālet-i ma'hūde ile ḡasl ve taḥḥīr olunur ²⁰yāḥūd buruḳī sirkede ḥal idüb bir miḳdār zamān terk ideler ki ḡaleyānı ²¹teskīn bula ba'de't-taṣfiye gül yağıyla memzūcen taḳtīr olundūḡdan bir sā'at ²²soñra taḥḥīr olunur yāḥūd keçi ödi zeyt yağı ile taḳtīr olunur yāḥūd ²³buruḳı 'asel ile mezc idüb fetīl ile idḥāl ideler. Üc gün tura ²⁴ba'dehu ihrâc idüb taḥḥīr ideler. Eger daḥı kavī 'ilāca muḥtāc olursa ḥanzal ²⁵yapraḡınıñ 'uṣāresi taḳtīr oluna yāḥūd zernīḥ ve buruḳ 'ale's-seviyye aḥz ve saḥḳ

[117B]

¹olunub 'asel ile ma'cūn ideler. Ba'dehu sirkede ezüb taḳtīr oluna ve bir ²sā'at mürûrundan soñra bal şuyilla ḡasl ideler. Her mādde de ıṣlāḥ- ³pezīr oluncaya deḡin mübāşeret olunan 'amelüñ tekerrürü yāḥūd āḥer tedbīre ⁴mürāca'atun lüzümü cümleñ ma'lūmlarıdır. **Tevellüdü'd-dūd fi'l-üzn** Gāhī kulaqlarda ⁵dūd tevellüd ider ve **Duḥülü'l-ḥayvānāti fi'l-üzn** Gâh olur taşradan ba'zī ⁶kulaḡa girmesi mümkün olan ḥayvānāt duḥül ider. Ez-cümle pire gidüb ⁷ḥaylī elem virdiḡi herkesün ma'lūmlarıdır ve içinde tevellüd iden ile taşradan ⁸duḥül idenün daḥı 'alāmetleri vāzīḥ olunmaḡla tefrīḳ olunur. Bi-eyyi vechin kân ⁹ol müzīler ḳatlı ve ihrâc olunmaḡa muḥtācdur. **El-İlāc** İki şüretde daḥı ¹⁰ḳaṭrān taḳtīr oluna fi'l-ḥāl ḥareketlerini teskīn eyleyüb ba'dehu kendülerini ¹¹helāk ider. Yarpuz ve şeftālū yapraḡı 'uṣāreleri meshūḳ-ı maḥmūde ile taḳtīr ¹²olunmak iḥlāḳda daḥı serī'dür. Şoḡan ve turb 'uṣāreleri daḥı nāfi'dür ¹³ve cemī' ḥayvānāt-ı ḡayr-ı semiyyenün odları daḥı ol ḥuṣūşda 'ilāc-ı kavīdür. ¹⁴**Duḥülü'l-mā'i fi'l-üzn** Gâh olur kulaqlara şu gitmekle veca'-ı şedīd bedīd olub ¹⁵süddeye şameme ya'nī şaḡırlıḡa mü'eddī olur. Vuḳū'-ı veca'dan nāşī tefahḥuṣ ¹⁶olundūḡda muḳaddem iḡtisāl bulunub yā suya ṭalmaḡ gibi ve daḥı anuñ mişilli ¹⁷şadır olan ef'ālden ma'lūm olur. **El-İlāc** Eger 'alīl ḥarekete ḳādir ¹⁸ise ḥāricde 'avām-ı nāsdan görüldiḡi gibi şu giden kulaḡuñ tarafında ¹⁹olan ayaḡınıñ üzerinde ḥareket eyleyüb başını daḥı ol-cānibe meyīl ²⁰ıtdirür. Tā ki dāḥil olan şu taşra gide. Bu tedbīri ḥekīm-i Mes'ūd *Mir'ātu's-Şifā*'sında yazmıṣdır. Lakin tedbīr-i şavāb-

pezîr budur ki ‘ale'l-ḥuşûş²² ol-güne harekete iktidârı olmayan etfâl ve şıbyânda vâkı‘ olmuş ola, ²³râziyâne yâhûd turaḳ otı dallarından bir qarış miḳdârı çub pâresi ²⁴aḥz olunub bir tarafından şülüş miḳdârına penbe şaralar ba‘dehu zeyt ²⁵yağıyla âlûde idüb taraf-ı âherini şabînüñ kulağına vaz‘ itdükden

[118A]

¹şoñra penbeli tarafını yakalar. Ol çüb yandıkça kulaḳda olan şuyı ²cezb ider. Bir kaç def‘a icrâ itmekle tenḳiye bulunur. Bir tarîḳ-i nâfi‘ ³daḥı ol ḥuşûş için mevzû‘ olan ünbübenüñ bir tarafı kulaḳa ⁴vaz‘ olunub taraf-ı âherinden maş olunmak ile şuyı cezb olunur. Kanḳı ⁵tarîḳ ile olursa olsun kulaḳlar şudan tenḳiye olundukdan şoñra ⁶tatlı bâdem yağı yâhûd ‘avrat südi taḳtîr olunmaḡa müdâvemet ⁷ideler, tâ ki mu‘âlece sebebi ile ḥâşıl olan eziyyet mündefi‘a ola. ⁸**İnkisârü'l-üzün ve inḳılâ‘hı Etıbbâ’**-i kibâr gâh olur kulaḳuñ ḥâricde olan ⁹ḡudrûfi li-‘illetin kırılır ve gâh olur bütün kulaḳ çıkar dimişler kırılmaḳ ¹⁰ma‘lûm ammâ çıkmak emr-i ḡarîbdür. Sebebi şiddet ile çekmekden olur dimişler. ¹¹Aḥmak ḥocalar ve terbiye emrinde câhil babalardan şâdır olmak ba‘îd degildür. ¹²Ol ecilden tahrîr olunub mu‘âlecesine daḥı taşaddî olundu. **El-‘ilâc** ¹³Kırılmasının ‘ilâcı oñuldıcı zımâdlar ve merhemler ile olur. Bu zımâd Necîb ¹⁴ü'd-dînüñ muḥtâridür. **Aḥlâṭı** Şabr-ı suḳûṭri, mürr-i şâfî, meḡaş ammâ kaya ¹⁵terementin, ḥınnâ cümlesi ‘ale's-seviyye aḥz ve saḥḳ ve mezc olunub zımâd oluna. ¹⁶Ammâ eger taşra tarafına yatmış ise toḡruldub ol tarafından zımâd ideler ¹⁷ve eger ic tarafa yatmış ise keزالık ic tarafından zımâd oluna. Eger ḳan cereyân ¹⁸idüb oñuldıcı merheme muḥtâc olursa bu merhemi uralar. **Şan‘atı** Terementin, ¹⁹ḳınna, zift, bal mûmı, ḳaz yağı ḳâ‘ide üzerine mezc ideler. Ḥattâ fâzıl ²⁰merḥûm bu merhemi şenâ idüb ḥâşşaten a‘zâ’-ı ḡudrûfide nef‘i belîḡdür ²¹dimişler. İnḳılâ‘uñ ‘ilâcı rıfḳ ve mülâyemet ile kulağı yerine red idüb ²²üzerine ḥaṭmî ve ebeḡümece ve bezr-i ḳatûna ve yapraḳlarınuñ ‘uşârelerini ²³ve ḳabuḳ-ı cürâdesinüñ şuyını ḳaz yağıyla mümtazicen zımâd itdikten şoñra muḥkem ²⁴şedd ideler. Tamâm üç ḡüñ tura. Eger bür’-i tām bulunursa febihâ ve eger bulunmaz ²⁵ise tekrâr minvâl-i muḥarrer üzere baḡlıyalar ki bür-i tām buluna. **Eṭ-ṭanîni ve'd-devî**

[118B]

¹Bunlaruñ etfâl ve şıbyânda ḥudûsı nâdir belki mün‘adimdur. Ancak emrâz-ı üznden ²meşḥûru müte‘âref olanlarını işitsünler için ta‘arruz olundu. Pes ṭanîn ³aşl lügatde baḳır evânından legen didikleri âlet mişillinüñ bir şey‘e toḳunmasından ⁴ḥâdiş olan şavta ve siñek şadâsına ve ördek şavtına daḥı itlâḳ olunur ⁵devî rüzḡâr-ı ḥafîf âvâzı ve ba‘z ḳuşlar şadâsına dirler. Ammâ işṭilâḥ-

¹ 6etıbbāda ikisi daḥı kulaḳ içinde ḥādīs olan şadādan ‘ibāretdür. ⁷Hāricden kaṭ‘-i naẓar insānuñ kulaḳlar içinde peydā olur. Farḳları tañin ⁸ḥiddetli ve ince işidilür. Devī hiddetsiz ve kalın gürlər. Sebebleri ve mu‘āleceleri ⁹maḥallinde meşūrdur. **Eṭ-ṭaraşu ve'l-vaḳaru ve's-şamem** Bunlaruñ üçi-de şaḡırlıḳdan ¹⁰‘ibāretdür ol ‘illet etfāl ve şıbyānda bulunduḡı ecilden ta‘rīflerine ¹¹taşaddı olunub mehmā-emken mu‘āleceleri daḥı taḥrīr olundu. **Ṭaras** ıstılāḥ-ı ¹²etıbbāda işitmenüñ nokşānından ‘ibāretdür vaḳr buṭlānından ‘ibāret olub ¹³şamem bi-ḥasebi'l-ḥılḳa kulaḡuñ delüḡi olmamaḡla bi'l-küllıyye şaḡır olana dirler. ¹⁴Ammā her biri ‘alā ṭarīḳü'l-mücāz āheriñ ma‘nāsında isti‘māl olunur. Ba‘zılar ¹⁵zamānı mümtedd olub eskiyen şaḡırlıḡa vaḳr dimişler ve ḳarībü'l-‘ahd olana ¹⁶ṭaraş ıtlāḳ itmişler. Ma‘lūm ola ki bu üç aḥvālden her biri vilādī ¹⁷olub ma‘an toḡmaḳ vāz ‘arızı olmaḳ var. Eger vilādī olub bir mevlūd ¹⁸şaḡır vücuda gelmiş bulunursa aña ‘ilāc olmaz. Zīrā anuñ aşl-ı ḥılḳatinde ¹⁹ḳuvvet-i sāmi‘ası mün‘adim yāḥūd ol ḳuvvetinüñ mekānı mesdūd olmuş bulunur. ²⁰Ol ecilden mu‘ālece ḳabūl itmez ve ol mevlūd dilsiz olur. Şeyḫ-i Re‘īs ²¹fıḳdān-ı sem‘ ya‘nī şaḡırlıḳ bir kimsede mevlūd ü ṭabī‘i olursa lā‘ilāce ²²lehu der. Vaḳr ve ṭereşuñ daḥı mevlūd ü ṭabī‘i olanları kezalik ‘ilāc ḳabūl ²³itmezler şoñradan ḥādīs olub ba‘idü'l-mehd olanlar daḥı ye‘ise ḳarīb ²⁴yāḥūd ‘asīrü'l-‘ilācdurlar. Ammā ḳarībü'l-‘ahd olanlar ḳābilü'l-‘ilāc olur ²⁵dimişler. El-ḥāşıl şaḡırlıḳ ḥudūşuna sebep şımāḡuñ kendüsünde yāḥūd

[119A]

¹bir ‘uzvuñ müşāreketi ile olur dimāḡ mişilli yāḥūd a‘zā‘-i mücāvirenüñ ²müşāreketi ile olur. İbtidā dişler bitdiḡi eşnāda ‘arız olan şamem ³gibi gāḥ olur diş aḡrımaḡdan daḥı ‘arız olur şamem sem‘e maḡşūş ⁴olan a‘zāya āfet işābetinden neş‘et iderse ol āfet emrāz-ı ⁵müteşābiheti'l-eczādan ve emrāz-ı āliyenüñ cemī‘inden ‘arız olur. Ya‘nī ⁶sū‘-i mizāc ve emrāz-ı terkīb ve teferruḳ-ı ittīşāl bulunmaḡla ḥādīs olur sū‘-i ⁷mizāc daḥı müfred ve mürekkeb olur ve anlaruñ her biri sāzec ve mādđi olur. ⁸Mādđi olan daḥı sevdāvī olur ve şafrāvī ve balḡamī ve rīḥī olur emrāz-ı ⁹āliyeden ḥudūşı sū‘-i terkīb ḥōd-ı südde vuḳū‘ıdır. Yāḥūd teferruḳ-ı ittīşāl ¹⁰‘urūzıdır anuñ daḥı esbābı ma‘lūmdur. Nitekim mirāren zıkr olundu. Südde ¹¹‘urūzı daḥı yā sebep-i bedenīden yā ḥāricīden neş‘et ider bedenī olan yā ḥılṭdur ¹²yāḥūd süddedür yā envā‘ veremdur. Gāḥ olur şımāḡda şü‘lül¹⁰⁹ yā laḡm-ı zā‘id yā ¹³dūd yā keşret-i vesāḡ veyā anlaruñ emşālinden olur. Ḥāricī olanlar ṭaşradan ¹⁴ḳum ve anuñ emşālī şeyler şımāḡa işābet itmekle südde irāş ider. El-ḥāşıl ¹⁵şamem-i ‘arızide lāyık olur ki esbāb-ı ‘adidesi tefahḡuş olunub ‘ilāc-pezir ¹⁶olanlara taḳayyüd oluna. **El-‘ilāc** Şamemüñ etfāl ve ḡayrī da

¹⁰⁹ Bu kelime metinde şülū (شولو) şeklinde yazılmıştır. Anlam bakımında "sigil, meme başı" anlamındaki "şü'lül" kelimesinin yanlış yazılmış hali olarak değerlendirildiğinden metinde yerine "şü'lül" kelimesi yazılmıştır.

mu‘ālecesinden ¹⁷neş’et iderse ol şey’i izāle ile müyesser olduğu muḳarrerdür. Eger ¹⁸sū’-i mizāc-ı sāzece den ‘ārız oldıysa muzāddī ile mu‘ālece olunur. ¹⁹Eger mādđī olub ahlāt-ı ğalızedden ḥadıṣ olur ise mehmā-emken dimāġı ²⁰tenḳıye olunub ḳulaġa münāsib yağlar taḳtīr olunur. Eger şamem sū’-i mizāc ²¹mādđī şafrāvīden ‘ārız olmuş ise münāsib müshil ile istifrag olunur. ²²zīrā çok kerre şoñradan şāġır olmuş ādemlere bi’t-ṭab‘ ishāl-i mirārī ²³‘ārız olmaġla şamemi mūndefī‘ olduğu görülmüşdür. ‘Aksinde daġı ya’nī ishāl-i ²⁴mirārīye mübtelā olan kimesnelerün cāhil tabīb ishālını bī-vaḳt men‘ ²⁵itmekle şamem ‘ārız olub şāġır olduğu görülmüşdür. Bi-eyyi vechin kān

DK-[119a]

Sū’-i mizāc müfred dört ve terkīb i‘tibāriyle sekiz ve mādde i‘tibāriyle on altı ve maḥal itibāriyle otuz iki kısma mürteḳā olundığı mufaşşalātda mübeyyindür. (7-9)

[119B]

¹istifrag bulunduġı şüretde ba‘del’l-ishāl ḳulaġına müberrātı taḳtīr ²ideler. Ez-cümle bir dāne lūffān nārınun içini ayıtlayub ḥabbını şıḳalar ba‘dehu ³‘aşirini yine ḳabuġına ḳoyalar ve bir miḳdār sirke ve gül yaġı zām idüb bir ⁴ḳac dāne günlük daġı izāfe itdikden şoñra nerm āteşde ṭabḥ ideler ḥattā ⁵müherrā ola ba‘de’t-taşfiye anı taḳtīr ideler şafrānun ḥiddetini tesḳin ider. ⁶Sā’ir sū’-i mizāc daġı muzāddī ile mu‘ālece olunur ve eger ahlāt-ı ğalızedden ⁷ḥadıṣ olursa ‘ilācı dimāġ tenḳıye olunub ḳulaġa münāsib yağlar ⁸taḳtīr olunmaḳdur vesahdan ve buşürdan ve ḥaṣāt ve āḥer şey’ duḥūlünden ⁹neş’et itmiş ise her birinün ‘ilācına taḳayyüd ideler. Nitekim zıkr olundı ¹⁰ḳulāk içinde laḥm-ı zā’id yāḥūd sigil ‘urūzından ḥadıṣ olanların ‘ilācı ¹¹ḳaṭ‘la ve daġı ekkāl devālar ile olur. Ahvāl-i mezkūre bilindiken şoñra şıbyāna ¹²‘ārız olan şamemün bi-ḥasebi’l-imkān izālesine ihtimām olunur. Ḥakīm Mes‘ūd ¹³*Mir’ātü’s-Şifā*’ında şāġır olan şıbyān dādī yaġından mūntefi‘ olurlar ¹⁴ḥuşūşā ol yaġda sedef ve merzencüş ṭabḥ olunmuş ola deyü ol yaġun ¹⁵şamem-i şıbyān maḥşūşunda menfa‘at-i celīlesini beyān eylemiş. Lakin dādīnün ¹⁶māhiyyetinde ihtilāf olunub ekşer müfredātde arpa gibi ufaḳ ḥablardur levni ¹⁷ḳırmızı ve ta‘mı acı ve rāyiḥası ṭayyibdür dimişler. Ḥacī Paşa merḥūm daġı ¹⁸aña zāhib olmuşlar. Ammā Şeyḥ-i Re’īs ve Şeyḥ Dāvūd heyufāriḳuna daġı ıtlāḳını ¹⁹gösterüb dārū-yı rūḥi ile ḳayd itmişler. Pes māhiyyet-i dādī bilünüb ²⁰ve bulunduġı şüretde sā’ir ḥubūbāt ve a‘şābdan ittiḥāz olundığı gibi ²¹anun daġı yağları yapılub ba‘deu sezāb ve merzencüş ile maṭbūḥ ²²ḳılınur ve fetīl ile müsahḥine ḳulaḳlarına ḳonmaġa müdāvet olunur ve ol ²³eşnāda şıbyānun boynuna ve ḳulaḳlarının altına ba‘z maṭbūḥāt tılā ²⁴ve zımād olunur. Ez-cümle

papadya ve merzencūş ve defne yaprağı ve saḥḥ²⁵ olunmuş ‘ākırḳarḥā ‘ale's-seviyye aḥz ve ṭabḥ olunub anuñla kimād ve zīmād oluna.

[120A]

¹**Duḥūlü'z-zībaḳ fi'l-ūzn** Kulağa cīva gitmesi ba‘īd degüldür ‘ale'l-ḥuṣūş² nāfi‘ ve zārr olan umūr mulāḥazasından sıbyānuñ ḡafletleri muḳarrerdür. ³Ol ecilden bir ṭarīkle gitmiş buluna. ‘**İlāc**ı Başını ol-ṭarafa döndürüb ⁴rıfḳla taḥrīk itmekdür. Eger aḳar çıḳarsa fe-hüve'l-maṭlūb ve eger çıḳmazsa ⁵ḳulaḡına fātiren zeyt yağı taḳṭır olunub ba‘dehu yine ol-ṭarafa yaturalar ⁶ve mu‘aṭṭis şey’ler ile aḡsırdalar. Ba‘dehu vesah-ı ūzn mu‘ālecesinde zıkr⁷ olunan ālet ki anı ūstādlar ḳulaḳ tanzīfi içün taṣnī‘ itmişlerdür. ⁸Bu ḥuṣūşda altundan yāḥūd ḳalaydan yapılmak lâzımdur. Altundan oldığı ⁹cīva iḥrācına daḡı münāsibdür. Ol āleti taḥṣīl idüb ḳulağa idḡal¹⁰ ve rıfḳla taḥrīk ideler. Tekrīr-i ‘amel ile cümle taṭhīr olunur. **Ḳulā‘ü'l-ūzn**¹¹ Bir marāzdur ki ḳulaḳların dibi yarılıb şarı şular ve iriñler aḳar. Ḥācī Paşa¹² merḥūm ekseriyā etḡāle ‘ārız oldığını taṣrīḥ itmişdür. Sebebi ol¹³ maḡalle ḡılt-ı ekkāl dökölmekden olur. **El‘-ilāc** Tıfılda ‘ārız oldığı şüretde ¹⁴balırlarına ḡacāmat ideler ve ol mevzi‘i sūd ile ḡasl idüb üzerine ¹⁵saḥḳ olunmuş mürdeseng ve ḳanbīl ekeler. Kāḡūr merhemi daḡı ‘ilāc-ı kāḡıdur¹⁶ Allahu'l-muvaffıḳ ve'l-mu‘īn. **Emrāzū'l‘ayn** ‘Ārif-i bi’t-teṣrīḥ olan etḡbbā taṣrīḡleri üzere¹⁷ insanuñ ve sā‘ir ḡayvānuñ gözleri üç ruṭūbet ile yedi ṭabāḳadan mürekkeb bir ‘uṣv-ı¹⁸ şerīfdür. Ruṭūbāt-ı selāşeye celīdiyye ve zücāciyye ve beyziyye dirler ve ṭabāḳāt-ı¹⁹ seb‘aya şebekiyye ve meşīmiyye ve şulbe ve ‘ankebūtiyye ve ‘inebiyye ve ḳarniyye ve²⁰ mültaḡıme dirler. Ol ruṭūbat ve ṭabāḳātdan cümlesinüñ eşrefi celidiyyedür ki ²¹gözün bebegidür. Sā‘ir iki ruṭūbet ve yedi ṭabāḳāt arddan ve öñden²² anı muḡṭ ve anuñ fi‘lini mümidd olan ḡādımleridür ve gözün ḡareketi ve ḳapaḳlarınuñ²³ açılıb ve yumulmasıçün yigirmiden ziyāde ‘ādale ḡaḳ olunmuşdur. ²⁴Fetebārek Allahu aḡsenu'l-ḡāliḳīn. **Ḥıfz-ı şıḡḡati'l‘ayn** ‘Uḳālādan olanlar elbette²⁵ gözün şıḡḡatini ḡıfz-ı sa‘y itmek vācibdür. ‘Ale'l-ḥuṣūş etḡāl ve sıbyānuñ

DK-[120a]

Bu tertīb merkez-i cirm-i ‘ayn olan ruṭūbet celidiyyeden başlayub üç ṭarafından şulbe varınca ve ṭaşra ṭarafından mültaḡımeye müntehī oldığını beyāndur ba‘zılar öñ ṭarafda mültaḡımeden yāḥūd ard ṭarafda şulbeden başlayub celidiyyede nihāyet buluncaya deḡin taḳrīr iderler ve'l-küllü ve cihete hüve müvellīhā. (18-23)

[120B]

¹gözler ziyāde muḥāfazaya muḥtāc olmağla mürebbileri anların hıfzına ²sa'y eylemek lâzımdır. Evvelā tozdan ve tütünden ve i'tidālden ḥāric-i ısıcağdan ³ve şovukdan ve rüzgār-ı şedīde ve semiyyeden şıyānet ideler ve çok ağılamadan ⁴şıyānet ehem-i mühimmātdandır ve bir şey'e gözünü diküb çok bakmağdan daḥı ⁵ihtirāz oluna ve daḥı şeylere daḥı dā'im-i nazar olunmaya. Meger riyāzet ⁶tarīkiyle ahyānen bakalar. Ol ise riyāzet aḥvālını beyāna mevḳūfdur ⁷ve daḥı her-bār arkası üzerine uyumağdan ictināb lâzımdır 'ale'l-ḥuṣūş ⁸toğ karna ola mücerred ta'āmı çok yiyüb üzerine çok çok şü içmek ⁹başa buḥār çıkardığı sebebden göze zarar ider. Toğ karna uyumağ ¹⁰kanda kaldı. Ḥuṣūṣā arka üzerine ola ve mübahḥir gıdaların keşretinden ¹¹daḥı şakınmağ gerektür. Pıraşa ve tere ve lahana mişillü ve müceffif olan ya'nī ¹²bedenün ruṭubātını kurıdan şeyler cümlesi göze zarar ider ve ziyāde ¹³uykusuzluk ve erbābı olana çok cimā' itmek daḥı muzırdur ve ḥammāma ¹⁴getirmenün daḥı keşreti zarar ider. Gözlerini sevenler zıkr olunan umurda taḳayyüd ¹⁵ve ihtimām idüb etfāl ve şıbyānı daḥı muḥāfaza ideler. Gözlerün ¹⁶ḥimāyetinde isti'dādı olanlar mümkün olduğu mertebe sürmeler ve tütüyālar ¹⁷tedbīr idüb merzencūş ve rāziyāne şuları ile çekeler yalnız rāziyāne şuyı ¹⁸çekmek 'acibü'n-nef' olduğu muḳarrerdir ve daḥı ol ḥuṣūş için mufaşşalātda ¹⁹yazılan tedbīrāta nazar yāḥūd ṭabīb-i ḥāzika danışmağ ile 'amel ideler. ²⁰Bu maḥalde hemān tarīkini i'lān için bu miḳdār beyān ile iktifā olunub ²¹gözlere 'arız olan emrāz-ı 'adīdeden etfāl ve şıbyānda zuhūri keşir ²²olanları ve mehmā-emken mu'aleceleri tahrīr olundu. **El-ḥavel** Ya'nī etfāl ²³şaşı toğar ve ba'zīsna ba'de'l-vilāde 'arız olur ba'de'l-vilāde ²⁴'urūzunuñ 'illeti etfālun keşir olub a'zālari daḥı eşkāl-i muḥtelifeyi ²⁵sühūlet ile ḳabūl eylediği ecilden ez-cümle şar'a mübtelā olan şıbyāna

[121A]

¹'arız olur. Zīrā şıbyānunuñ dimāğları muḳaddemā zıkr olunduğı üzere ²şar'a sebep olan müzīyi def' için munḳabız olduğda gözün ³ğışaları çekmek ile ṭabāḳātından şulbe ve meşīmiyye ve şebekiyye tesmiye ⁴olunan ṭabāḳalar etrāfından bir tarafa müncezibe olmağın gözler ol-tarafa ⁵çekilüb şar' zā'il olduğdan sonra hey'et-i mecżūbe üzere bākī kalur. ⁶Yāḥūd murzi'a ve mürebbiyenün emzirmek ve uyutmağ ḥuṣūşlarında sū'-i ⁷tedbīrlerinden neş'et ider ki dā'imā bir cānibe yaturub ve ol-cānibden ⁸emzirmekle tıfl müddet-i medīd bir taraf nazar eylediği ecilden hey'et-i ⁹mezkūre ḥudūs idüb şaşı ḳalur vācib olan tıflı dā'imā bir tarafına ¹⁰yaturmayub ve emzirmekde daḥı beşikde olduğu sürette gāḥ bir taraftan ¹¹ve gāḥ taraf-ı āḥerden emzirmek gerektür ki gözleri dā'imā bir tarafa meyl eylemeye. ¹²Esbāb-ı ḥavelden biri daḥı keyfe-ma-ittifaḳ tıflun yatduğı maḥalden bir tarafında ¹³nuḳūşdan yāḥūd eşyā'-i müsirre ve müḥişeden bir şey' bulunmağla ma'sūm ¹⁴gözlerini ol-tarafa diküb bir zamān

bağdığı ecilden gözleri ol cihete ¹⁵munḳalib olmağla neş'et ider. Bu sebebler sinn-i tufüliyetde maḥşûşedür ammā ¹⁶sā'ir esnānda daḥı ḥudûsı muḳarrerdür nitekim şara' marazından neş'et itdiği ¹⁷gibi zıkr olundu. Büyüklerde daḥı ol 'illetden 'uruḫı mümkün olur. Şeyḫ-i ¹⁸Re'is ıtlak üzere gāḥ olur ḥavel muḳleyi muḥarrik olan ba'z 'aḍālatuñ ¹⁹istırḥāsından neş'et ider. Li-'illetin müsterḥi olduğu şüretde muḳle'-i 'ayn ²⁰ṭaraf-ı ḥilāfa münceḫibe olmağla şaşılık 'arız olur ve gāḥ olur ol ²¹'aḍaleleruñ teşennücünden ya'nī gerilmesinden ḥādiş olur. Ol şüretde ²²muḳle gerilen ṭarafa meyl idüb ḥavel ol ṭarafda ḥādiş olur. Keyfe ke-enne ²³ruṭubetden olur ve yübüsetden daḥı olur ki emrāz-ı ḥārreden ḥādiş olur ²⁴ve çok kerre şar' ve ḳarānītis ve sedef mişillü emrāz-ı dimāgiyyeden soñra ²⁵'arız olur didiler. Necībü'd-dīn Semerḳandī gāḥ olur gözüñ ṭabaḳāt ve ruṭubātı

[121B]

¹müctemi'an yirlerinden zā'il olmağla 'arız olur. Sebebi dimāğda riyāḥ-ı ḡalīze ²ḥādiş olduğudur ki 'asīrū't-teḥallül olmağla ṭaḡılamayub cihāt-ı muḫtelife³ keşret-i ḥareketinden nāşī gözi bütün ṭahrık idüb yerinden izāle ider dimişler ⁴ve daḥı ma'lūm ola ki 'illet-i ḥavelde göz yukarı ṭarafa yāḥūd aşağı ṭarafa çekilse ⁵'alīl elbette bir şeyi iki görür. Ammā sağ ve sol ṭaraflarından bir cānibe çekilse ⁶ḫararı az vāḳi' olup mu'teddün-bih olacaḫ ḫalel virmez. **El-'ilāc** Ekşer eṭıbbā ⁷şaşı toḡan tıfla 'ilāc mümkün olmaz dimişler. Ammā Şeyḫ-i Re'is Allahümme ta'bīri ⁸ile ḫāl-i tufüliyetde imkānını tereccī itmişler zīrā ol ešnāda a'zāları ⁹ruṭubet üzerine olmağla mümkünül-ḫuşūl olan şekilde teşekkülü mercüvv olur. ¹⁰Bi-eyyi vechin kān sinn-i tufüliyetde iken ihmāl eylemeyüb muālecesine sa'y ideler. ¹¹Mollā Nefīsī merḫūm *Esbāb ve 'Alāmāt* şerḫinde ol-ḫuşūşda tehāvün itmek ¹²lāyık degildir. Zīrā a'zāları yaş ve yumuşak olduğu ecilden 'ilāclarında sūhūlet ¹³bulunur. Nitekim tıfluñ başı şekl-i ṭab'isinde muḫālif-i müdevver bulunsa ba'z munāsib ¹⁴şey' bağlamaḫ ile söbi idüb ve söbi şüretinde bulunanı müdevver şekline kondığı ¹⁵müşāhede olunmuşdur. Ma'a-hazā kemüklerde bi't-ṭab' şalābet olmağla anlarda a'zā'-i ¹⁶müleyyine mu'āmelesi müşkil olur. Ammā ḥavel ḫuşuşunda a'sāb ve ağşıyenüñ ¹⁷mülāyemeti olmağla müdāvāta daḥı ensebdür dimişler. Ol ḫuşuşda evvelā tıfluñ ¹⁸beşiginde yataḡını ḡāyet düz idüb ba'de ḥavel bulunan gözüñ ṭaraf-ı ḫilāfına ¹⁹baḳıtmaḡa sa'y ideler ve gicelerde mūmi ol ṭarafa ḳoyub gündüzlerde tıfla ²⁰sürür virecek şeyler ḳoyalar. Belki ṭaraf-ı ḫilāfdan göz bınarı berāberinde ²¹burnınuñ üzerine ve ḳulaḳları eṭrāfına reng-āmīz şeyler aşalar tā ki meyl ²²idüb dā'imā ol ṭarafa baḳmağla istivā ḫāşıl ola. Nitekim laḳveye mübtelā ²³olan ādemleruñ dimiş ḳi āyīneye baḳmaḡa müdāvet itmekle laḳveden ḫalaş ²⁴buldıkları gibi tıfl daḥı ḫavelden menāş bula. Yāḥūd tıfluñ yüzine gözlerinüñ ²⁵bebekleri berāberinde iki delikli niḳāb bağlayub zıkr olunduğı üzere ṭaraf-ı ḫilāfa

[122A]

¹tıflı meyl idecek şeyler koyalar. Bu tedbîr gözleri yukarı yâhûd aşağı ²çekilen etfâlûn mu'alecesine dahı münâsibdür. Bi-eyyi vechin kân ³murzi'asınûn tedbîrine dahı takayyüd lâzımdur. Ğıdâsı ıslâh olunub ⁴kuvâya kuvvet virecek laţîf ğıdâlar vireler ve mu'aleceye muhtâc olduğı ⁵şûretde münâsib tedbîr ile mizâcını i'tidâle getüreler ve tenbîh ideler ki tıflı ⁶dâ'imâ cihet-i muhâlifden emzirdüb ol tarafa meyli ile muqayyed ola. Eger ⁷havel sinn-i tufuliyyeti tecâvüz itdikten sonra sinn-i şibâda hâdis olursa ⁸esbâbını def'e sa'y idüb â'zâlarında dahı ruţûbet-i bâkiye olmağla ⁹zıkr olunan müdâvâtdan münâsib olanı ihtiyâr ideler. Ammâ sinn-i kiberde 'arız ¹⁰olduğı şûretde mu'alecesi müşkilcedür. Ammâ yine takayyüd olunub istirhâdan mı ¹¹teşennücden mi yâhûd rîh-i ğalîzeden mi neş'et itmişdür. Sebebi bilindikden sonra ¹²ilâcına mübâşeret ideler. Evvelâ sebebi istirhâ yâhûd teşennüc-i raţb olduğı ¹³şûretde Şeyh-i Re'îs dimâğları emrâz-ı mezkûreden ta'yîn olunan iyâricât-ı ¹⁴kibâr ve anların mişilli istifragât ile tenkiye olunub ve ğıdâları taltîf ¹⁵ve hammâm-ı muhallil ile ruţûbetleri tecfîf olunur dimişler. Zeytûn yaprağını şıkub ¹⁶şuyını burnına çekmek dahı havele nâfi' olan müdâvâtdandır. Ahvalûn ¹⁷ġızâsında kurtum içini nohûd şuyuyla perverde idüb istimâl itdürmek ¹⁸dahı nâfi'dür didiler. *Mir'âtü's-Şifâ* şâhibi her şabâh cülâb sağy olunmağı ¹⁹medh itmişler. **Şıfatı** Razîyâne tohumı üç dirhem, biyan köki ve oğul otı her ²⁰birinden ikişer dirhem kifâyet miqdârı şu ile taḥḥ olunub ba'de't-taḥfiye on ²¹dirhem cülencübîn ile virilür ve başlarına zanbağ ve nergis ve papadya yağları ²²mişilli hâr ve muhallil yağlar sürilür. Eger havel teşennüc-i yâbisden 'arız olursa ²³emrâz-ı hârreden hâdis olduğı gibi 'ilâcı 'alîlûn dimâğı ağziye'-i mürettibe ²⁴ve eşribe'-i murattıba ile tertîb olunur ve başlarına nîlüfer ve benefşe yağları tılâ ²⁵olunur. Erbâb-ı tecribe yumurta ağını gül suyu ve bir miqdâr müşelleş ile gözlere zımâd

DK-[122a]

Murâd iyâric-i Câlînûs ve iyâric-i lûğâziyâdur. (13)

[122B]

¹itmege müdâvemet lâzımdur dimişler. Kezâlik Şifâneyn didikleri kuşun kanı ²ile zımâd olunmak dahı bi'l-hâşşa nâfi'dur. Ammâ aña dahı müdâvemet muhtâcdur. ³Eger havel riyâh-ı ğalîzeden hâdis olduğı idrâk olunursa dimâğı riyâh-ı ⁴ġalîze tevellüdine bâ'is olan ruţûbâtdan tenkiye ideler. Eger ol riyâh mi'deden ⁵şu'üd iderse kay' ve ishâl ile istifrag eyleyüb cuvâriş-

i harre vireler ⁶ve iki şüretde dahı mamîrânî râziyânec ile kaynadub ısıcağ şuyı ile ⁷dâ'imâ başını yuyalar. Fenn-i ferâsetde Aflîmûn nâm feylesûf-ı tabî'inûn te'lîf ⁸eylediği *Kıyâfet-nâme*'de gözleri şaşı olan eşhâş mekkâre ve hîle-kâr ⁹olub tabî'atları habâşet üzere mecbûle olur didiği gâlibâ havelleri hılķî ¹⁰olub havel tevellüd idenlerdür. El-'ilmu 'inda'llahu Te'âlâ. **El-verdînc** Gâh olur şıbyânûn ¹¹gözleri şiş ya'ni eñ taşrada olan mültaħime didikleri tabakada verem-i ¹²azîm hâdiş olub bebeklerini örter. Kibâr-ı müşerrîhinden Nefisî merhûm *Esbâb* ¹³ve '*Âlâmât Şerhi*'nde gâhî ol maraz-ı mültaħime ile ma'ân gözüñ kapaklarında dahı zühür ¹⁴ider. Gâh olur yalnız kapaklarda gâh birinde ve gâh ikisinde dahı olur dimiş. ¹⁵Bi-eyyi vechin kân ol maraz şıbyâna 'arîz oldukda verdinec ve büyüklerde zühür ¹⁶itse yene' dirler. Sebebi şıbyânûn dimâğlarında ruṭûbet çok olub gözleri dahı ¹⁷za'îf olmağla dâhil ve hâricden vâsıl olan şey'i kabûl itdiği içündür ¹⁸ve dahı gözde şebekiyye didikleri tabakaya muttasıl olan tamarlaruñ âğızları ¹⁹geñişüb mültaħimeye yâhûd kapaklara yâ cümlesine kan döküldüğinden olur. ²⁰Anuñçün baż etıbbâ anları şebekiyyeden 'ad itmişler ammâ ol söz şahîḥ degildür. ²¹Zîrâ gâh olur verdînc-i mültaħime yâhûd cefnlere muttasıl olan rakîḳ tamarlaruñ ²²açılmasından dahı olur 'alâmeti gözüñ beyâzı ve kapakları şişüb taşra ²³devrilür. Şâhibi anları açub kapamağa kâdir olamaz ve kapaklaruñ ic tarafı ²⁴yarılıb kan akar ve mâddesi harre oldukda kapaklarda sivilciler dahı ²⁵olur ve ol marazuñ mâddesi yalnız kan yâhûd şafrâ ile muḥtelîḳ kan

DK-[122b]

Vezîr Cemâlüddîn bin el-Ḳıfṭî'nûn Münteḥabât nâm tabakâtında Aflîmûn fâzıl-ı zü-fûnun bir şahıṣ imiş şâmiyyü'l aṣl ve Ebukrât ile hem-'aṣr imişler andan fenn-i ferâsetde hikâyât-ı 'acîbe¹¹⁰ nakl olunmuşdur. (8-12)

El-yene'e ḍarbun mine'l-'aḳîḳ ve'l-vâḥidetu yine'hu summiyet bi-zalik li-ḥumretihâ min kavlihim yine'u's-şey'u izâ aḥmerra. ¹¹¹(14-16)

Necîbü'd-dîn es-Semerḳandî 'aleyhi'r-raḥme *Esbâb ve 'Âlâmât*'da verdînci tabaka-ı şebekiyyeye maḥşûş olan 'illet-i erba'adan 'ad idüb zühürünü mültaħime ve ecfânda göstermişdür. Ḥâzıḳ-ı mezbûruñ ta'dadı üzere gözlere ruṭûbet ve tabakât ve ecfânları i'tibârıyla elliden ziyâde emrâz 'arîz olur. İnnehu'l-müheymin lil-'ibâdihi. (20-25)

¹¹⁰ "Hikâyât-ı 'acîbe" nin Aflîmûn tarafından telif edilen bir eser adı olabileceği ihtimal dahilinde olmakla birlikte literatürde erişilebilen kısıtlı bilgide bu konuda yeterli bilgiye ulaşılamamıştır.

¹¹¹ " Yene'e, akik taşlarından bir çeşittir ve tek bir yene'e taşı bu şekilde adlandırılmıştır. Bunun nedeni, kırmızılığıdır. Onlar (Araplar), kızaran şeye 'yene'e' derler."

[123A]

¹degildir. Mâdde'-i balgamiyye ve sevdâviyye dahı olur. **El-'ilâc** evvelâ mümkün olduğda ²şıbyanuñ baldırlarına hacâmat olunmaqdır. Mümkün olduğu şürette murzi'ası ³faşd olunub ğıdâsı müzevvereler ile tecfif olunur. Ba'dehu şıbyanuñ gözine ⁴tılâlar ve yaykandılar ideler. Ez-cümle havelân-ı hindîyi süd ile ezüb ⁵tılâ ideler. Yâhūd tâze yumurta şarısını gül yağıyla zımâd ideler. ⁶Bi-eyyi vechin kân birkaç sâ'atden soñra papadya ve bâderüc tabh olunmuş şu ⁷ile yaykıyub tekrar tılâ ve zımâd ideler. Defe'ât-ı müteferriķa ile müdâvemete ⁸muhtâcdur. Nefîsî merhûm zürürât ve şiyâfât-ı râdi'a isti'mâlini dahı ⁹iltizâm gösterüb evlâ olan evvel zühûrunda üç güne degin üzerine ¹⁰yalnız süd taktîr olunub ba'dehu karnıyarık yâhūd ayva çekirdegi lu'âbiyla ¹¹melekâyâ Zerûrundan düzülmüş şâf zımâd ideler ve kapaklarına zerûr-ı ağber ¹²eküb zinhâr içüne ekmiyeler. **Zerûr-ı melekâyâ** El-hâc Celâl Tebrîzî *İhtiyârât-ı* ¹³*Bedi'i*nden nakl eylediği üzere bu terkîbdür ki zikir olunur. **Nüşha** Eşek südi ¹⁴ile perverde olmuş anzarût ve nişâsta ve nebât şekeri 'ale's-seviyye ¹⁵ağz ve sak olunub birbirine mezc olunur ve anzarûtuñ süd ile perverde ¹⁶olması dahı anzarûtı sahk idüb mezbûr süd ile hamîr itdikden soñra ¹⁷gölgede kurutmak ile olur ve Zerûr-ı mezbûr şâf olmak murâd olursa ¹⁸eşyâf nüşhalarına nazar olunub kankısı ihtiyâr olunursa zerûr-ı ma'hûdî ¹⁹aña zam idüb kurşlar düzeler. **Zerûr-ı ağber** Anuñ dahı hâzık-ı mezbûruñ muhtârları ²⁰üzere **şan'atı** budur ki Kirmân tutiyâsını sahk idüb yağmur suyuyla ğasl ²¹ideler. Ba'dehu hîn-i hâcetde andan on dirhem ve şîh didikleri otuñ yanmış ²²külünden keزالik on dirhem ve nebât şekeri beş dirhem cümlesi ağz ve sahk ²³olunub bir şîşede hıfz olunur ve maħallinde göz kapaklarına ekilür *Mir'âtü's-*²⁴*Şifâ* şâhibi veca'-ı şedîd olduğu şürette bu kühlî ta'yîn itmişler. **Şan'atı** ²⁵Anzarût ve za'ferân 'ale's-seviyye ağz olunub bir mikdâr efyûn ve bir mikdâr

[123B]

¹mâmîşâ zam olundukdan soñra sürme gibi çekilüb hevelân-ı hindî ²ve şabr ve mâmîşâ 'ale's-seviyye ağz ve sahk ve mezc olunub keزالik isti'mâl olunur. ³Hindibâ yaprağıyla gül yağı zımâd olunmak dahı nâfi' olmak üzeredür. **Beyâzü'l-hadeķa** ⁴Gâh olur çok ağlamakdan etfâlûñ gözleri bebeginde beyazlık 'arız olur. ⁵Sebebi tabaka'-ı 'inebiyyede olan ruṭûbâtuñ müteħallile olmasıdır ki yaş ot ⁶kuridikda beyâz olduğu gibi ol tabakanuñ ruṭûbeti dahı zâ'ile olduğda ⁷anuñ gibi beyâz olur. Ba'zîlar şıbyanuñ gözlerinde beyâz 'arız olduğunun ⁸sebebi mücerred gözün a'zâsı za'îf olub kendüye vârid olan mevâdî ⁹ķabûl eyledigidür. Zîrâ bî-şekk şiddet ile ağlamak gözleri mādde ceker ¹⁰ķaçan ol tariķle mādde munşabbe olsa gözün kuvvet-i dâfi'ası anuñ def'inde ¹¹âciz olub ol muhtebise ķalmağla beyâz ve ğayr-ı aşâr-ı rediyye hâdis olur ¹²didiler. Mes'ûd bin Hâķimu'd-dîn gâh olur beyâz tabaka'-ı karniyyenüñ zâhirinde ¹³olur

aña üşür ve şehâb ve gamâm dahı dirler. Eger karniyyenüñ ka' rında olursa ¹⁴beyâz ıtlâk olunur. Ol 'illet şıbyâna ekşeriyâ remedden şöña 'arız ¹⁵olur dimiş. **El-'ilâc** evvelâ tıfluñ bükâsını def' idüb istirâhatine ¹⁶sa'y ideler ki ağlamaya ve gözinüñ üzerine muhallil tılâlar ve zimâdlar uralar. ¹⁷Ez-cümle it üzümünü şıkub şuyuyla ma'an tıfluñ alnına ve gözlerinüñ kapağlarına ¹⁸tılâ ideler. **Es-sülâk** Gâh olur yine çok ağlamakdan nâşî tıfluñ gözleri ¹⁹kapağlarında humret ile ma'an gılzet 'arız sebebi ağlamakdan olan hareketden ²⁰kapağlara mādde dökülmekle cirmini gālîz ider ve dahı ol dökülen mādde ²¹kapağların keşret-i hareketinden nâşî sühûnet hâşıl idüb burukiyyete meyl ²²itmekle kapağlarda âkile peydâ olur ve kirpikleri dahı dökülür yâhūd²³ dağılır. **El-'ilâc** Evvelâ tıfluñ baldırlarına ve kulağlarına tahammüli mikdârı hacâmat idüb ²⁴ğidâ virilürse gızâsı ıslâh olunur. Murzi' anuñ ğidâsı ve sâ'ir ²⁵tedbiri mādem ki tıflı emzüre her hâlde der-kârdur ve kapağlar üzerine

DK-[123b]

Şeyh-i Re'îs ıtlâk üzere 'ilâcî it üzümü 'uşâresi ile olur diyüb 'Allâme merhûm vechi-meşrûh üzere ta'yîn eylemişlerdür. (15-17)

[124A]

¹râdî' ve hiddet ve burukiyyetini teskîn idici tılâlar ve zimâdlar uralar. Ez-cümle ²mürdesengi sahk idüb it üzümü şuyuyla yâhūd gül şuyuyla zimâd ³ideler ve gâh ü bîgâh gözlerine it üzümü şuyı ve gül şuyı tamladalar. **Emrâzü'l-enf** Hallâk-ı cihân-aferîn celle nia'mâ' uhu insânda ve sâ'ir teneffüse muhtâc ⁵olan hayvânda burunı âlet-i nefes halk eyleyüb ol 'uzv-ı laţîfe teneffüsden ⁶mâ-'adâ niçe fevâ'id-i 'adîde mûnderice kılmış ve iki kıt'a kemik ile üç 'aded ⁷guzrufdan terkîb eyleyüb ahsen-i takvîmde halk eylediği nev'-i beşerüñ yüzlerinde ⁸iki gözleri arasında taqdir itmekle çehre'-i zibâlarını tezyîn eylemiş kemikleri ⁹muhtelifü'l-adlâ' olan şekl-i müşelleşide ve ğudrûflarınıñ iki tarafda¹⁰ olanları yumuşak ve evsatlarında olan ğudrûf anlardan katı olduğunda ¹¹dahı hikmet-i muqarrerdür. İçinde olan iki tecvîfe lisân-ı efşah-ı 'Arabîde menhireyn ¹²dirler. Menhîr meclis vezninde burun deliği dimekdür. Ol delikler vasaat-ı enfî ¹³tecâvüz eylediklerinden şöña biri tekrar ağız içine râcî' olur aña Türkce¹⁴ geñiz dirler birisi dahı genizüñ üstünde olan mişfât didikleri 'uzvuñ ¹⁵deliklerinden âlet-i şemm olan hâlemeteyne su'üd ider ki memelerüñ ucu gibi ¹⁶iki küçük 'uzvdur insân ve sâ'ir hayvânât her şey'i anuñla kôkarlar. Kuvvet-i ¹⁷şämme anlarda vaz' olunmuşdur. Her şey'üñ kokuş ol hâlemeteynde olan küçük ¹⁸deliklerden dimâ'ğa vâşıl olur ve ağız içine râcî' olan delikten hancereye ¹⁹ve akciğerüñ kaşabasına havâ'-i hâliş nâfiz olub hâlemeteyne muvaşşal olan ²⁰mecrâdan istinşâk sebebi ile envâ' râyihâ idrâk olunur ve fuzûl-ı dimâğ ²¹dahı

ol mecrādan hārice mündefi 'a olur ve enfūn intihāsında iki daḳīk ²²mecrā dahı hālk olunmuş ol mecrālar gözleriñ pıñarlarına vaşıl olurlar. ²³Ol ecilden gözlere çekilen sürmenūñ ta' mı anlaruñ vesāṭatıyla aḡz içinde ²⁴lisāna sirāyet idüb kuvvet-i zāyiḳa anı idrāk itmekle acı-mıdır tatlı-mıdır ²⁵her ne gūn ṭadı var ise bilür ve soğan ve sarmısak mişilli şeyler

DK-[124a]

Emrāz-ı 'ayndan ekşeriya şıbyāna 'arız olanı 'illetlerūñ bu miḳdār zikri ile iktifā olundu. Bu kitāb fevā' id-i nişāba intisāb idüb erbāb-ı 'irfān me' mūldur ki mezkūr olmayanlaruñ dahı esbāb ve 'alāmāt ve mu'ālecātdan vuḳūf taḥşıl ideler Allahu'l-muvaffıḳ ve'l-mu'īn. (5-9)

Ekşeriya hayvānāt yalnız burunlarından teneffūs iderler ez-cümle feres nev'ī ağızları kapalı iken teneffūs itdikleri müşāheddür hattā erbāb-ı teşrīḥden mervīdür ki bayṭārāndan birisi mu'ālece için bir atūñ aḡzını açdıḳda burnı delikleri mūnsed olmaḳla ol-sā'at boḡılub helāk olmuş. (10-15)

Hattā ol ḡudrūflaruñ ucu sinn-i şıbāda yumuşak olub ba'de'l-bulūḡ katıldığı cümleñ ma'lūmlarıdır. (17-19)

[124B]

¹koḳlandıḳda rāyiḥa'-ı hārreleri göze sirāyet idüb gözden şu akıdır. ²Şeyḥ-i Re'īs enfūñ menāfi'-i keşiresinden ucu ḡāyet zāhirdür. Birisi burnuñ ³tecvīfi ve ḡudrūflarınuñ yumuşaklığı sebebi ile istinşāḳa i'ānetdür ki ol ⁴tecvīflerde bād-gīr şeklinde havā müctemi' olub dimāḡa vuşūlünden evel ⁵i'tidāl kesb ider. Ba'dehu vāşıl olur. Egerçi istinşāḳ olunan havānuñ ⁶ekşeri aḳcigere rāci' olur. Ammā ḫālişve şāfi olanundan lüzümü miḳdārı ⁷dimāḡa dahı nāfiz olub ervāḥ-ı nefsanıyyeye imdād ider. 'Ale'l-ḫuşūş ⁸rāyiḥa aḫvāli istinşāḳa mevḳūfdur. Menfa'at-ı şāniye buruna ta'alluḳ iden havānuñ ⁹ba'z ḫurūfuñ taḳṭi'ne ve sūhūlet-i maḫrecine i'āneti sebebi ile şavt ve'l-ḫāne ¹⁰imdādı bulunmasıdır. Menfa'at-ı şālişe bi-ḫasebi't-ṭabī'a dimāḡdan mündefi' olan ¹¹faẓālātı setr idüb ol faẓālāt ḫurūca 'işyān itdigi şüretde ¹²insān anı istinşāḳ olunan havānuñ i'āneti ile def' ider dimişler. ¹³Fetebārek Allahu ḫüsnü'l-ḫāliḳīn. Pes burunlara dahı emrāz-ı 'adīde 'arız olur. ¹⁴Ammā ol 'uẓva maḫşūş olan emrāz ve mu'ālecātınuñ ekşeri sinn-i şıbāyı ¹⁵tecāvüz idenlerde 'arız olmaḡa mevḳūf olduğu ecilden cümlesi iltizām olunmadı ¹⁶ez-cümle burune maḫşūş olub tıb kitāblarında taḫrīr olunan emrāzdan biri ¹⁷ḫaşem didikleri 'illetdür ki rāyiḥa ḫiss olunmasınınuñ noḳsānundan yāḫūd ¹⁸bi'l-küllıye buṭlānundan 'ibāretdür. Ol 'illetūñ ḫudūşı insān bir şey'ūñ koḳusını ¹⁹ḫiss itdim yāḫūd itmedim deyü ḫaber virür

mertebede bulunmağa muhtâcdur. ²⁰Ol ecilden sinn-i tufûliyetde bulunmayub sinn-i şıbâyâ mevkûf olur. Ammâ insândan ²¹birinde ol 'illet 'ârız olduğu şüretde sebepleri muḳaddem-i dimâğda yâhûd ²²halemelerde sū'-i mizâc-ı sâzec-i bârid yâ mâddî balgāmî yâ südde ḥudûşî olur. ²³Ḳanḳısından neş'et itdiği 'alāmâtından idrâk olunub aña göre mu'âlece ²⁴olunur ve daḥı emrâz-ı enfendendür ki ba'z kimesne burnunda misk ve 'anber ve sâ'ir ²⁵şeyler ḳoḳusu ḥiss ider ma'a-hazâ ḥâricde birinüñ vücûdı bulunmaz eger ol ḥâlet

DK-[124b]

Ḥaşem ḥâ ve şîn-i mu'cemeteyn ile ḳoḳu bilmemege dirler ve burunuñ intihâsına ḥayşûm ıtlâk olunur. (16-18)

[125A]

¹sıtma tutan âdemlere 'ârız olursa 'âlâmet-i rediyyedendür dimişler. ²Anuñ daḥı esbâbını tefahḥuş eyleyüb aña göre mu'âlece iderler. **Cefâfü'l-enf** ³Burunda ḳuruluk olmaḳ daḥı ekşeriya sinn-i şıbâyâ tecâvüz idenlerde bulunur. ⁴Anuñ daḥı esbâbı tefahḥuş olunub münâsib olan mu'âlecesi tedârik ⁵olunur. **Ḳuruḥu'l-enf** Burunda envâ' yaralar ḥudûşı ve sigiller ve etler ⁶bitmesi etḫâlde nâdir vâḳi' olub şıbyân ve şübbân ve sâ'ir esnânda ⁷'ârız olur marâzlardur. Anlaruñ daḥı mu'âlecelerinde sâ'ir â'zâda zuhûr ⁸iden ḳarḥalar müdâvâtı gibi tedbîr olunur. Her biri maḥallinde beyân olunmuşdur. ⁹**Ru'âf** Ranuñ zammıyla burundan çıkan ḳana ve burun ḳanamasına dirler. ¹⁰Etḫâlde bulunmayub şıbyânda daḥı nâdir vâḳi' olur. Ekşeriya sinn-i şıbâyâ ¹¹tecâvüz idenlere 'ârız olur. Nitekim Ebuḳrâ'tan naḳl olundu ammâ 'urûzı ¹²keşîr ve 'ilâcî 'asîr emrâzdan olmağla mu'teberâtta yazdıkları ba'z ¹³mücerrabât tahrîr olundu-ki luṭf-ı ḥaḳḳla kitâbımuñ nef'i cümleye şâmil ola Allahu'l-muvaffıḳ ¹⁴ve'l-mu'in. Pes gâh olur ru'âf emrâz-ı ḥâddede buḥrân olub ḳanaması ¹⁵'alile nâfi' olur ve buḥrânı olduğu buḥrân günlerinde zuhûrından bilinür ¹⁶ḥattâ çiçekde ve kızamıḳda ve şudâ'da ve a'zâ'-i bâtınadan dimâğuñ ¹⁷ve cigerüñ ve ḡışâlaruñ veremlerinde ve zâtü'l-cenb ve zâtü'r-rie ve zâtü's-şadr ¹⁸didikleri marâzlarda burun ḳanamasınuñ nef'-i 'acîbini zuhûra gelür 'ale'l-ḥuşuş ¹⁹zâtü'l-cenbde ḡâyet memdûḥdur ki anda cümlesinden ziyâde nâfi'dür emrâz-ı ²⁰mezkûreden mâ'adâ başında sıḳl ve yüzünde nefḥa olan kimesnelere 'ârız ²¹olsa ḥiffetleri nümâyân olur. Şeyḥ-i Re'îs aḥvâl-i 'acîbe ru'âfdandur ki ²²ba'z kimesnelere nâfi' olur. Zikr olunan emrâz ve aḥvâlde 'ârız oludığı ²³gibi ve ba'zısına zârr olur. Mezkûruñ ḡayrî da zuhûra geldiği gibi nâfi' ²⁴oldığı şüretlerde ḥabsine sa'y olunmaz. Meger ziyâde ifrâṭla aḳa ol-zamân ²⁵ḥabsine taḳayyüd olunur. Ammâ ifrâṭdan soñra 'alîlün beşeresinde şufret 'ârız

[125B]

¹olub beñzi şararsa yāhūd kıalay rengine olsa yāhūd kemüdet ²zuhūr eylese ve ‘alīl hādden ziyāde arıkıasa eger hābs olunub diñerse ³dağı haşardan hālī degildur dimişler. El-hāşıl ba‘z ru‘āf kaşre kaşre ⁴damlamak ile cereyān ider. Sebebi kanuñ ğaleyānundan olur ğāhı baş kemiginüñ ⁵altında şebeke’-i meşīmiyye ve ğışā’-ı şulb didikleri perdenüñ eczāsı olan ⁶‘urūķ ve şerāyīnden cereyān ider. Anıaruñ açılmasından ‘arız olan ru‘āf ⁷ekşeriyā kābil-i ‘ilāc olmaz ve şiryān ve ‘urūķdan cereyānıaruñ farkları şiryāndan ⁸gelen raķık ve aşkar olub şıçramak ile aķar andan bilinür ve ru‘āfuñ hudūşı ⁹ekşeriyā şudā’ ve iltihāb ve emrāz-ı hādde ‘akibinde olur yāhūd düşmekden ¹⁰ve urulmakdan hādiş olur. Ğāh olur dimāğa buhārāt-ı hārre şu‘ūdundan ¹¹neş’et ider. Sebepleri çokdur. Bi-eyyi vechin kān ifrātla aķması haşarlıdur. ¹²Ża‘f-ı kebed ve istiskāya ve sā’ir emrāza mü’eddī ve kanları raķık ve safrāvī ¹³olanıaruñ ru‘āfa isti‘dādları şedīd olub ol mişilli ādemlerüñ burunları ¹⁴çok kanar. **El-‘ilāc** Eger buhrānı olub yāhūd min-ğayrī ‘illet ‘arız olursa ¹⁵anuñ tedbiri suķūt-ı kuvvet hiss olunub za‘fı zāhir olmadıkça ‘ilāca mübāşeret ¹⁶olunmamakdır. Ba‘z evķātta aķan kan dört raşla bāliğ olur. Rařl yüz ¹⁷otuz dirhemdür cümlesi beş yüz yigirmi dirhem ider. Ol-ğüne ifrāt bulunduğı ¹⁸şüretde elbette ‘ilācina sa‘y olunub takayyüd-i tām lāzımdur. Evvelā kīfāl didikleri ¹⁹řamardan kan alalar ve bedenleriniñ isti‘dādı ya‘nī kanlarınuñ merāriyyeti sebebi ²⁰ile mübtelā olanıaruñ mizāclarını ağziye ve eşribe’-i münāsibe ile i‘tidāle ²¹getüreler kīfālden kan almak efđal ‘ilācdur. Ammā burnuñ kanķı deliginden ²²aķarsa ol şarafda olan kīfālden alınub şamar dağı az açılmak lāzımdur. ²³Eger iki şarafdan dağı aķarsa nevbet ile iki şarafdan dağı alınur. Ba‘z ru‘āfda ²⁴ki harāret-i şedīde ğaleyānundan yāhūd şerāyīnüñ inficārından ‘arız olmuş ²⁵ola bayılıncıya değin kan aķıtmağı vācib görmüşlerdür ve ru‘āfı hābis

DK-[125b]

Ba‘zīsı hāyic olub şıçramak ile aķar. (4)

[126A]

¹olan edviye aħvālī dağı bu ğüne tafşıl olunur ki ol edviye yā şedīdül’-²ķabz yā şedīdül’-tebrīd yāhūd şedīdül’-tağlīz ve’t-tecmīd yā şedīdül’-tefriyye ³yāhūd hādde’-i muħriķa yā zevāl-i haşşadur. Ya‘nī burun kanını hābs idici edviyye ⁴ziyāde ķabz idici yāhūd şovudıcı yāhūd ķoyuldıcı ve lüzücet virici ⁵yāhūd a‘zāyı yaķub ķabuklandırıcı yā bi’l-hāşşa tutucu olur ve edviyye’-i ⁶mezķürenüñ ba‘zīsı evşāf-ı mezķürenüñ ikisini yāhūd üçüni cāmi’ olur ⁷anlardan

ķābızātü'r-ru'āf ya'nī burun ķanı nı tutıcı olanlar teke řakalı didikleri ⁸otuñ 'uřāresi ve aķāķıya ve cūlnār ve gūl ve mercimek ve māzū ve bōgūrtlen yaprağı ⁹'uřāresini ve emrūd ve ayva yaprakları ve 'ařa'r-rā'ī ve bunların emsāli evrāk ¹⁰'uřāreleridür. **Mūberriđāt** Afyon ve ķāfūr ve bezirū'l-benc ve marul toķmı ve marul ve ¹¹sōgūd yaprağı 'uřāreleri ve beleķ didikleri ĥurmā şuyı ve anların emsālidur ki ¹²tebrīdleriyle ķanı tutarlar. **Muğarriyāt** Degirmen taşınıñ ġubārı ve ġūnlūk ¹³tozı anların emsālidür. Anlar da tutķallık olmağla ķanı ĥabs iderler. ¹⁴**Muĥarriķāt** Zācāt ve ķalkātar ve bunların emsālidur. Ammā muĥarrikānuñ isti'māllerinde ¹⁵iĥtiyāt lāzımdur ki burunuñ içini yara iderler. **Żū'l-ĥařřa** olanlar ¹⁶revşū'l-ĥimār ve bāderūc ve na'nā' 'uřāreleri ve anların emsālidur pes ¹⁷ru'āfdan ĥafif olanlara yalnız sa'ūtāt ile 'ilāc olunmak ķāfī ¹⁸olur eşyā'-ı mezkūreden mūmkınū'l-ĥuřūl olanları taĥşīl idüb ¹⁹sa'ūt ideler ez-cümle belķ ki ĥurmānuñ ĥāmıdır. Anuñ beř dirhem 'uřāresinde ²⁰bir miķdār aķāķıyā ezüb bir ĥabbe ķāfūr daķı zām olunduķdan soñra buruna ²¹taktīr olunur. Ammā anuñ miřilli mūdāvātde mūdāvet olunub vaķtan ba'de ²²vaķtin isti'māl olunmağā muĥtācdur. Zıkr olunan eşyānuñ 'uřāreleri ²³daķı kezalik mūdāvet üzere taktīr olunur. Bu bābda tāze ĥimār tersinūñ ²⁴sıķındısı 'acībū'n-nef'dür dimişler. Nitekim zıkr olundu. Eger ķanda keřret ĥiss ²⁵olunursa zencārı sirkede ĥal idüb az az taktīr ideler. Kezalik

[126B]

¹nār çiçeğı ġubār idüb siñirlū yaprak şuyıyla taktīr etmek daķı nāfi'dür. ²Bu bābda sa'ūtāt-ı mūfredde ve mūrekkebe ekřer min an yuĥşādur. Ba'z maĥalde ³yalñız řovuk řu taktīr daķı nāfi'olur. Ammā ředīdū'l-berd olmaya. ⁴**Fetāyilū'r-ruāf** Örümcek ağından fetīl yapıb mūrekkebe baturalar ve buruna ⁵řokalar. Eger iķtizā iderse mūrekkeb bulařdurduķdan soñra ġubār olmuř ⁶zāc ekeler. Ĥavlān-ı hindī'-i muĥarriķden bāderūc şuyı ile fetīl olunmak yāĥūd ⁷degirmen taşı ġubārı ve diķāķū'l-kūndür ve řabr cūmlesi sirke ve yumurta aķı ⁸ile fetīl oluna **Nufūĥāt** Nufūĥāt nefĥūñ cem'idür. Nefĥ Türkīde üfürmege ⁹dirler. Bu maĥalde burun ķanı diñmek için mařura ile üfürdükleri devālar ¹⁰ma'nāsınadır. Ez-cümle ĥavlān-ı hindī yanmış ola māřra ile buruna ¹¹üfüreler. Diķāķ-ı kendir ġūnlūk tuzı dimekdür ve ġubār-ı rahā degirmen taşınıñ ¹²etrāfında cem' olan una dirler ve degirmen taşınıñ kendisi daķı murād olunur ¹³saĥķ idüb ġubār iderler. Bu maĥalde ikisi daķı murād olunsa mūnāsibdür ¹⁴ve bunların emsāli daķı nefĥ olunduķda ekřeriyā ķanı ĥabs iderler **aķliye ve naķūl** ¹⁵alilūñ alnına ve ķafāsına mūnāsib tıllālar urulub mūnāsib şular ile ¹⁶yayķamak daķı nāfi'dur. Ez-cümle sukūd yaprağı, bağ yaprağı, mersin yaprağı ¹⁷'uřāreleri ve gūl şuyı mezc ve tebrīd olunub alnına ve ķafāsına tıllā ¹⁸olunur ve sā'ir mūnāsib olan tıllālar daķı sa'y olunur. Ba'z maĥalde 'alīl ¹⁹řovuk ābzene ķonmağā muĥtāc olur. Ru'āf-ı sa'b olduğı şūretde ²⁰ķanuñ vücūbı ve ĥacāmatuñ lüzūmı zıkr

olundu ve ‘alilūn memeleri altına ²¹ve kebedine ve tihāline ve sā’ir etrāfına kuru şışeler urub baldırlarına ²²hacāmat itmek lāzımdur. Şışeler daḥı faşd gibi taraf-ı muvāfıka urulur, ²³ve kollarını ve uyluklarını elem vermeyecek mertebe bağlamak daḥı kāt’-ı ru’āf ²⁴ider. Çūka kenārı ve anuñ mişlī bağlayıcı şeyler ile bağlayalar. Hattā eger ²⁵kol ve eger uyluk bağlamak murād itdikde yukarıdan başlayub aşığa

[127A]

¹toğrı şaralar ya’nī koltuğundan bileklerine degin ve budundan ayaklarına ²inince bağlayalar ve rıfıkla huşyeteyni çekmek daḥı ‘acibū’n-nef’dür ³dimişler. Şeyḥ-i Re’īs gāh olur ru’āf-ı şedīde mübtelā olan kimesneler ⁴ilāc-pezīr olmayub tessebbüb-i memāt olur. Qanuñ ebdānda kıllat ve keşretine ⁵binā’en ‘ale’t-tevālī yigirmi ratla degin ve ba’zısında yigirmi beş ratla müntehī ⁶olunca sağ kalub ba’dehu fevt olur dimişler. Nāmıku’l-hurūf-ı fakīr ⁷vüzerādan birinūñ bir ḥidmetkārına vāḳi’ oldı gördüm sebebi bir kimesne ⁸yüzine ḥatā’-i tabanca ile urmuş ‘ale’t-tevālī kan seyelān itmege ⁹başladı. Mu’ālece’-i mezkūrenūñ ekşerini ‘amele getürdük müfid olmayub ¹⁰vefāt eyledi. Rabbü’l-ibād muvaḥḥid küllarına şihḥat ve selāmet ihsān eyleye. ¹¹**Kesrū’l-enfi ve razzihi** *Mir’ātu’ş-Şifā* mü’ellifi Mes’ūd bin Ḥakīmu’d-dīn buruna ¹²kırılmak ve üzülmek āriz oldığını ve mu’ālecesini yazmışlar sinn-i sıbāda ¹³vāḳi’ olması ihtimāl-i keşire ile muḥtemel olmağla beyāna taşaddī olunub ¹⁴mu’ālecesi daḥı zıkr olundu. Ol ‘illet-i lāfin vāḳi’a olduğda ¹⁵**ilāc** birüne penbe taldurub üzerine bu zımādı uralar. **Şan’atı** ¹⁶Şabr ve mürr-i şāfi ve mās ve za’ferān ve rāmek ve sūk ve kil-i ermenī ve ḥatmī ¹⁷yaprağı bunlaruñ cümlesi yāḥūd ba’zısı aḥz ve saḥḥ olunub ısıcaḳ ¹⁸şu ile ḥamīr olunduğdan şoñra üzerine tılā olunur. Rāmek bir ¹⁹terkībdür. Günā-gün nüşhaları yazılmışdur ammā sehlū’l-me’ḥaz ve ḳalīlū’l-²⁰ḳıymet olub nef’i zī-ḳıymet olana mu’ādil olan bu nüşhadur ki zıkr olundu. ²¹İki ratl māzī ve bir ratl nār kabı ve bucuḳ ratl zāmğ-ı ‘Arabī ve rub’ ratl ²²kara boya cümlesi aḥz ve saḥḥ olunub üç ratl ‘aseli ḳıvāma getürdükden ²³şoñra eczā’-i mezkūreyi zamlı ḳurşlar düzilür ve muḳaddemā zıkr olduğı ²⁴gibi günde bir iki def’a tecdīd olunub ol maḥalde rıfıkla şüret-i aşıyyesine ²⁵getürmege mübāşeret olunur. Allahu’l-muvaffıḳ ve’l-mu’īn. **Ez-zükkām ve’n-nezle ve’s-su’āl**

DK-[127a]

İtlāk üzere nār kabuğı zıkr olunduğda ekşeri ve tatlı nārlaruñ kabuḳları murād olur zīrā tabī’atları müsāvīdür. (20-22)

[127B]

¹Ekşer etıbbā zükkām ve nezleyi emrāz-ı dimāgiyye 'idādında yazub öksürüğü ²emrāz-ı şadr ve ri'ede tahrır eylemişlerdür. Şeyh-i Re'is zükkām ve nezleyi emrāz-ı ³enfde yazub su'ālī şadr ve ri'e marazları maḥallinde yazdılar. Nefsü'l-emrde ⁴zükkām ve nezleden her biri seyelānū'l-mādde mine'd-dimāg ya'nī dimāgdan aşağı ⁵mādde dökülmek ma'nāsına olduğu emrāz-ı dimāgiyyeden ma'dūd olmasına ⁶münāsib olur. Egerçi ol mādde burun yoluna maḥşuş olmayub gāhī ⁷şadr ve ri'eye daḥı dökülür. Ammā burundan seyelānı zāhir olmağla emrāz-ı ⁸enfden 'ad olunmak daḥı evlā olur. 'Allāme Kāreşī *Mūcez* metninde zükkām ve ⁹nezleyi emrāz-ı enfde yazub öksürüğü boğaza taḥşış itdikleri ¹⁰çendān münāsib degildür. Bi-eyyī vechin kân şıbyāna 'ārız olan zükkām ve nezle ¹¹bu maḥalde beyān olunub öksürükleri daḥı aña ilḥāk olunmak enseb görüldi. ¹²Zirā Şeyh daḥı emrāz-ı şıbyānda anları bu maḥalde yazmışdur. Pes zükkām ve nezleye ¹³'ale'l-ıtlāk seyelānū'l-mādde mine'd-dimāg ta'bīr olundığı ecilden ḳankı a'zāya ¹⁴nāzil olursa olsun isimde müşterek olub hem zükkām ve hem nezle ıtlākı ¹⁵şahīḥ olur. Etıbbādan ba'zısı anlarıñ her birini nāzil oldukları 'uẓv i'tibāriyla¹⁶ taḥşış eyleyüb boğaza ve göğüse ve aḳcigere nāzil olana nezle ve buruna ¹⁷nāzil olana zükkām dimişler. Ba'zılar daḥı cemī'sine nezle ıtlāk itmişlerdür. ¹⁸Lakin nāzil olan mādde burunda olan ḳuvvet-i şāmmeyi sedd eyleyüb bir şey' ¹⁹koğmağa māni' olsa ve raḳıḳ ve mütevātīr olduğu cihetden göze ve yüzün ²⁰cildine daḥı sūḥūnet ihdās eylese zükkām tesmiye olunması zāhirdür ehacc olur. **Su'āl** ²¹ise bi'l-ittifāk göğsün ve aḳcigerün hareketlerinden 'ibāretdür ki ṭabī'at ol ²²hareket ile aḳcigere ve aña muttaşıl olan a'zāya vāḳi' eziyyeti def'a sa'y ²³ider. Bunlar mehmā-emken bilindikden şöıra ma'lūm ola ki emrāz-ı mezkūreden ²⁴her biri şıbyāna 'ale'l-ḥuşuş etfāle keşret üzere 'ārız olmağla mehmā-emken ²⁵her birininün esbāb ve 'alāmāt ve mu'aleceleri tahrır olundı. Evvelā etfālün

[128A]

¹dimāğları ruṭūbet üzere olmağla nāzileleri çok olur. Zirā anlar muḳaddemā ²zıkr olundığı üzere raḥm-i māderün ḥarāretine i'tiyāddan şöıra ḥaricde ³şovukdan mütezarrır olmağla dimāğlarında mādde-i muḥtebes olub esbābdan ⁴bir sebep ile aşağı düküldükde eger buruna nāzil olursa zükkām ḥādiş ⁵olur. Eger boğaza ve aḳciger taraflarına dökülürse öksürük 'ārız olur. Gāh ⁶olur öksürük ile zükkām daḥı ma'an bulunur. **El-İlāc** İkisünün ⁷daḥı 'ilācī tıflı ḥammām-ı mu'tedile koyub başına vāfir ısıcaḳ şu dökeler ⁸ve ḥammāmdan çıkardukda şovukdan muḥāfaza eyleyüb başını ziyāde örteler. ⁹'Ale'l-ḥuşuş kış günleri ola ve dilini 'asel ve tuz ile ovmağa mübāşeret ¹⁰eyleyüb altını barmaḳ ile başalar tā ki çok balğam ḳuşub ifāḳat bula. ¹¹Ammā eger öksürük zükkām ile olmazsa sebebi göğüs altlarında olmuş olur. ¹²'İlācī

tıfla münāsib la‘ūk̄lar yidürmekdür bu la‘ūk̄ Şeyh‘ün muhtāridur. ¹³Şan‘atı Zāmğ-ı ‘Arabi ve keşirā ve ayva çekirdegi ve biyan balı ve fāniz ‘ale’s-¹⁴seviye aḥz olunub ayva çekirdeginden mā-‘adāsı daḳḳ olunub ve ince ¹⁵elekden elendikden soñra ayva çekirdegi lu‘ābıyla la‘ūk̄ ideler. Aḥşām ¹⁶ve şabāḥ birer miḳdār virilür. ‘Allāme balğam çok oldığı şüretde boy toḥmı ¹⁷zam olunmağı daḥı ihtiyār ve istihsān itmişlerdür. Öksürmek envā‘ mu‘ālecātı ¹⁸ma‘rūfedür. Ancaḳ eṭfāl ve şıbyāna münāsib olanları taḥşile sa‘y oluna ve ¹⁹murzi‘ası daḥı aḡdiye‘-i ḡalīzeden men‘ olunub münāsib devālar vireler. ²⁰Murzi‘ayı ḥammām-ı mu‘tedile müdāvemet itdirmek daḥı enfdür. **Emrāzū‘l-ḡam ²¹ve‘l-liṣe ve‘l-lisān ve aḥvālū‘l-esnān** Ma‘lūm ola ki insānuñ ve sā‘ir ²²ḥayvānuñ ağızları zāhiren iki dudak ve dişler ve lisāndan mürekkeb bir ‘użv-ı ²³şerīfdür ki fā‘idesi ḡıdāyı mi‘deye ve havāyı dimāğa üleşdirmekdür ²⁴ve ḥayvānātda şavtuñ ve insānda tekellūmuñ vi‘āsı ya‘nī şavt ve kelām ²⁵bi-ḥalk-ı Allahu Te‘ālā anuñ içinde ḥāşıl olur zarfidur lakin kelāmuñ tamāmı

DK-[128a]

Fāniz peynir şekeri dimekdür ammā bunuñ gibi maḥallerde nebat şekerinūñ ḡayrī murāddur ki beyāz şeker demek olur. (13-15)

[128B]

¹lisāna mevḳūfdur. Dudaklar laḥm ve ‘aşab ve ‘adāleden maḥlūk̄ iki ‘użv-ı ²laṭīfdür ki ḥīn-i sūkūtda dişleri ve lisānı örterler. Ḥūsn ü cemāl ve melāḥatı ³müştemil oldukları ise herkese ‘ayāndur. Erbāb-ı teşriḥ dudaklar ḥilḳatinde ⁴üç fā‘ide-i zāhire vardır. Birisi aḡzı ba‘z eşyā duḥūlünden ve dā‘imā ⁵havā isābeti ile qurılıḳ ḥudūşından ḥırāsetdur. İkincisi tekellūme i‘ānet ⁶ve ḡıdā tenāvülüne ve aḡızdan ba‘z şey‘-i atmağa ve ba‘z şey‘-i şormağa daḥı ⁷āletdür. Üçüncüsü ba‘z şey‘-i ışıрмаğa ‘iānetdür dimişler işler ‘an ḳarīb ⁸taḫṣīl olunur. Dil daḥı bir ‘użv-ı ⁹şerīfdür ki laḥm-ı saḥīf ve şerāyīn ve evride ⁹ve a‘şāb ve ‘adālātdan mürekkebdür ve uzunluḡuna iki bölük ḥalk̄ olunub ¹⁰ikisini bir ḡıṣā setr itmekle iki kıṭ‘a olduğu bilinmez fā‘ide‘-i celīlesi kelāmuñ ¹¹itmāmına āletdür. Tekellūm anuñla ḥuşūl-pezir olur ve me‘kūlāt ve meşrūbātuñ ¹²ta‘mı anuñla bilinür ve ḡıdāyı çiyinemekte ve döndürmekte ve yutmaḳda i‘āneti muḳarrerdür ¹³ve dilūñ dibine bez gibi bir kıṭ‘a et muttaşıldur. Aña müvellidū‘l-lu‘āb dirler aḡız ¹⁴içinde olan ruṭūbetdür. Ol ruṭūbetūñ daḥı menāfi‘-i ‘adīdesi vardır fe-tebārek ¹⁵Allah aḥsenū‘l-ḥālīḳīn. Pes aḡıza ‘arīz olan emrāzdan daḥı ḳā‘ide‘-i sābiḳa ¹⁶üzere ekşeriya eṭfāle ‘arīz olanları taḥrīr olundu. **El-ḳulā** Türkce aḡız ağrısı ¹⁷dimekdür. Ekşeriya eṭfālūñ ağızları içinde ve dilūñ satıḥlarında ‘arīz olur ¹⁸sivilcilerdür. Taḡılub birbirine ulaşmaḡla yara olur. Eger müte‘affin ¹⁹olursa aña ḳarḥa dirler. ‘İlācı ‘asīr degildür. Māddesi aḥlāt-ı

erba‘ adandır. Anuñçün ²⁰dört dürlü olub kırmızı ve şarı ve beyāz ve siyāh olur. Siyāh olanı ²¹ğāyet yaramazdur. Zīrā ihtirāk-ı şedīde delālet ider yāhūd zīyāde şovukluk ²²galebesinden yāhūd sevdānuñ istilāsından neş‘et ider ki anlaruñ keyfiyeti ²³kanuñ ve hayātuñ keyfiyetine münāfi olmağla siyāh olanı maḥūf olur anlaruñ ²⁴eslem ve korkusuz olanı kırmızı olandır ki ahlātdan tab‘a maḥşūş olan ²⁵kana delālet ider ve veca‘ ve elem cihetinden eşed olub tıfla ıztırāb vireni

[129A]

¹şarı olandır ki ḥāddü'l-mizāc ve kavīyyü't-te‘şīr olan safrāya delālet ider. ²Ḥafīf ve sākin olub tıfla zīyāde elem virmiyeni beyāz olandır. Lakin balğamuñ ³mizācī bārid ve raṭb olub ḡalīz olmağla müddeti uzun olur ve bu marazuñ ⁴ekşeriyā etfāle ‘arız olduğına sebep anlaruñ ağızlarınıñ ve dillerinuñ ⁵perdesi ḡāyet yumuşak olmağla bir şey‘ tokunmağa mütehammil olmaz kanda kaldı ki ⁶südün mā‘iyeti ve burukıyyetine taḥammül eyleye. Zīrā südün şululuğı ve acılığı ⁷ağızlarına eziyyet virüb ḡulā‘ irās eyler ve bu maraz üç vechle ⁸‘asiretü'l-bür‘dür. Gic def‘ olur ḡuşūşā lisān dā‘imü'l-ḥareke ve ağız pür ⁹ruṭubetdür ve cildi raḡīk ve yumuşakdur. Bu üç sebep bür‘e māni‘ ¹⁰oldığı zāhirdür. **El-‘ilāc** Şeyḥ-i Re‘īs etfāle ‘arız olan ḡulā‘uñ ¹¹müdāvatında lāyık olan üçünci kitābda ağız ağrısı mu‘ālecelerinde ḡafīf ¹²olanlar ile ‘ilāc olunmağdur. Çok kerre yalnız benefşe çiçeği yāhūd gül ¹³ḡurusı ile bir miḡdār za‘ferān saḡḡ olunub ağız içine ekmek kifāyet ider. ¹⁴Kezalik marul ve it üzümü ve semizotu ‘uşāreleri birbirine mezc olunub ¹⁵penbe ile ağız içine sürülmek kāfīdür dimişler. Şurrāḡdan Mesīḡ Şeyḡuñ ¹⁶bu ta‘yīni şıbyāna ‘arız olan envā‘ ḡulā‘dan beyāz olana maḡşūşdur ¹⁷yohsa siyāh olduğda lāyık olan kavī müdāvat ile mu‘ālece olunmağdur. ¹⁸Ḥattā zerūr olub ekilen devāya bir miḡdār kāfūr daḡı zām olunur dimiş. ¹⁹Nefsü'l-emrde Şeyḡuñ mu‘ālece-i ḡafīfe ta‘yīn eyledigi ḡulā‘dan beyāz ²⁰ve ḡafīf olanlar için olduğu muḡarrerdür. Zīrā Şeyḡ ‘uşāreler zikrinden ²¹şoñra eger ḡulā‘ daḡı kavī olursa biyan kökini yaḡub ve saḡḡ idüb ²²ekeler didiler. Bu terkīb daḡı şıbyānuñ beyāz olan ḡulā‘na nāfi‘dür. ²³**Şan‘atı** Mürr-i şāfi, māzī, ḡuşūr‘ul-kündür ‘ale’s-seviyye aḡz ve saḡḡ olunub ²⁴asel ile maḡlūṭān tılā oluna. Gāḡ olur yalnız ekşi ḡara tūt rubbı ²⁵ve ḡoruk rubbı kifāyet ider. Maḡmaza mümkün olursa maḡmaza itdüreler.

DK-[129a]

Yalnız günligi saḡḡ idüb bal ile sürmek daḡı ‘ilācdur. (24-25)

[129B]

¹eger mümkün olmaz ise ağzına ve diline süreler. Eger ol ‘illet daḥī aḳvā ²olursa bu terkibi ekeler. **Şan‘atı** ‘Urūk ya‘nī zerdeçub ve nār kabı ve nār ³çiçeği ve sumāk her birinden altışar dirhem, māzī dört dirhem, şeb-i yemānī ⁴iki dirhem cümlesini saḥḳ idüb ağız içüne ekeler ve daḥī ma‘lūm ola ki ⁵eṭfālūn ağızlarına mu‘ālece idḥālinden muḳaddem bal şarābı ile yaykayub ⁶ba‘dehu zıkr olunan müceffifātı isti‘māl ideler. Ġāyet nāfi‘dür. Huşūşā ⁷māddesi balgamī olana daḥī enfa‘ olur. Bu terkib daḥī kulā‘uñ her nev‘ine ‘ilāc ⁸olmak üzeredür. **Şan‘atı** Summāk ve kuru kişnic ve gül kurası her birinden beşer dirhem ⁹ṭabāşır bir dirhem, semiz otı toḥmı on dirhem, günlük yarım dirhem, māzī bir ¹⁰mişkāl za‘ferān iki dāniḳ cümlesi aḥz ve saḥḳ olunub mümtazicen ağız içine ¹¹ekülür ve bir miḳdār daḥī bal mūmı ve gül yağı ile mezc olunub ağza ve lisāna ¹²tılā olunur ve bu terkib beyāz olan kulā‘a nāfi‘dür. **Şan‘atı** ‘Afs ve gül ¹³kurası her birinden bir cüz’, za‘ferān nısf cüz’ cümlesi aḥz ve saḥḳ olunub ¹⁴gül yağıyla tılā olunur. Eger kulā‘ siyāh olursa it üzümü ve yaş kişnic ¹⁵‘uşāreleri gül yağıyla mezc olunub tılā oluna. Mesīhī kulā‘ huşūşuna ¹⁶ihtimām lāzım idigini beyān eyleyüb eṭfāle kulā‘ ‘ārız olsa lāyık degildür ¹⁷ki mu‘ālecesinde ihmāl oluna. Huşūşā siyāh ola zuhūr eylediği eṣnāda ¹⁸eger şabī ḥacāmata müteḥammil ise baldırlarına ḥacāmat ideler. Eger müteḥammil degil ise ¹⁹murzi‘asından faşd idüb ğidāsını taḥfif ideler ve şabīnūñ ağzına ²⁰bu zerūrı ekeler dimişdür. **Şan‘atı** Semiz otı toḥmı ve ṭabāşır ve kuru kişnic ²¹ve nār çiçeği ve sumāk ve şeb-i yemānī her birinden iki cüz’, za‘ferān nısf cüz’, ²²günlük rub‘ cüz’ cümlesi muḥkem saḥḳ ve mezc olunub birer mişkāl miḳdārı ²³ağız içine ekülür. Siyāh olan kulā‘a bu kīrūṭıyı istimāl ideler. **Şan‘atı** ²⁴Yaş kişnic, mev, hindibā ve it üzümü ‘uşāreleri ve gül yağı her birinden birer cüz’ ²⁵şarı bal mūmı nısf cüz’ cümlesi nār-ı ḥafif ile āheste ṭabḥ olunub

[130A]

¹tamām muḥtelit olduğda ba‘de’t-tebrīd ider şıbyānuñ diline tılā eyleyeler. Eger buşūrāt ²birbirine ulaşıb qarḥa olursa bu terkibi tılā eyleyeler. **Şan‘atı** ³Mürdeseng ve üstübec ‘ale’s-seviyye aḥz ve saḥḳ olunub gül yağı ve bal ⁴mūmı ile merhem olduğdan soñra ağzına tılā olunur. Eger ḥarāret-i şedīde ⁵bulunursa bir miḳdār kāfūr daḥī zam olunur. Mercānı yaḳub külini ekmek ⁶daḥī kulā‘uñ envā‘na nāfi‘dür. Kulā‘ mündeḳi‘ olduğdan soñra eger diş ⁷etlerinde ve dilde qarḥanuñ āṣārı bākī kalursa tuzlanmış balığı yaḳub ⁸külini ekeler lakin eṭfālūn ‘ilācında ‘umde murzi‘aya mu‘ālece olmağla ⁹ol eṣnāda murzi‘asına marul ve hindibā ve semiz otı bürānīleri ve ¹⁰hısrımiyye ve ‘adesiyye ve bunların emşālī ağdiye yidürüb nār şerbeti ve tatlu ¹¹nār şuyını ve alma ve emrūd ve ayva ‘uşāreleri içüreler. Huşūşā tıfluñ üst ¹²damagında ve merīsinde buşūrāt ‘ārız olmağla emmege ḳudretleri olmayub ¹³kalak ve ıztırāba mübtelā olalar ol-şüretde murzi‘aya bārid ve ḳābiz ğidālar ¹⁴vireler. Hısrımiyye ve

sumākīyye mişilli ve tıfluñ mi‘desine bu terkibi zımād¹⁵ ideler. **Şan‘atı** Şandal, gül kurusu ‘ale’s-seviyye ahz ve sahk olunub bir miqdār¹⁶ kāfūr ve miqdār-ı yesir za‘ferān zam olunur ve söğüd yaprağı ve kaya korığı¹⁷ uşareleriyle mezc olunub zımād olunur ve terkib-i mezkūra tabāşir ve semiz¹⁸ otı tohmı hāl olunub tıfluñ ağzına dağı ekilür. Ol eşnāda tıfluñ¹⁹ beşigine söğüd yaprağı döşeyüb üzerinde uyutmak dağı ‘ilācdur. **Evrāmü'l-lise**²⁰ Gāh olur etfālūñ dış etlerinde ve çeñelerinūñ etrāfında olan veterler²¹ maħallinde verem ve ol veterlerūñ kendilerinde teşennüc hādis olur huşūşā²² dişleri bitmege başladığı hinde elbette ol emrāzuñ zuhūrı keşir olur, ²³teşennüc ahvālī muqaddemā zıkr olundu. Ol teşennüce ve çeñelerūñ nevāhisinde²⁴ ‘arız olan vereme ‘avām-ı boğaz oldı ve nisvān tā‘ifesi çeñesi düşdi²⁵ dirler. Ol eşnāda etfāle ‘arız olan veca‘ ve elemden nāşi mużtaribü'l-ahvāl

DK-[130a]

Veter deyü ‘adālātdan hāricde siñirler ile tamarlardan fetil olunmuş mürekkeb ‘uruğa dirler. Anlar kendi yakınlarında olan kemiklere ulaşub bi-emri'llahi Te‘ālā ol ‘uzvuñ hareketi anlar ile hāşıl olur. (20-24)

[130B]

¹olurlar ve yürekleri sürüb ‘azīm-i zahmet çekerler. Ol veca‘ ve ıztırābuñ² sebebi bi-emri'llahi teālā dişleri bitmege ser-ağāz itdikde dış etlerini yarmak³ ile teferruk-i ittisālden nāşi veca‘ ‘arız olur. Aşlında ‘uzvları za‘if⁴ ve damāğları rātb olmağla veca‘ sebebi ile ol ‘uzv-ı za‘ife fażla-i dimāğ⁵ dağı munşabb olub evrām ve evcā‘a ve ishāle bā‘iş olur. **El-‘ilāc** İshāllerinūñ⁶ ahvālī ‘an karīb zıkr olunur. Ammā verem ve veca‘larını def‘de evvelā lāyık olan⁷ liselerini ve çeñelerinūñ etrāfını ağız içinden barmağ ucuyla āheste ve rıfkla⁸ başalar ve edhāndan benefşe ve papadya ve torağ otı yağları kankısı mümkün⁹ ü'l-huşul olursa ‘asel-i muşaffā ile mezc idüb teverrüm iden maħalli temrīh ideler. ¹⁰Yalnız hālīş zeyt yağı ve tavşan beynisi tılā olunmak dağı nāfi‘dür. Huşūşā¹¹ diş mādidesinde tavşan beynisininūñ hāşşāsı muqaddemā zıkr olunmuş-idi. ¹²Bal ile terementin sürülmek dağı ‘ilāc-ı müfiddür ve tıfluñ başına muħallil ve münevvim¹³ ve müsekkini'l-evcā‘ olur naṭul isti‘māline müdāvet ideler. Bu naṭul Şeyh'ūñ¹⁴ muhtāridur. **Şan‘atı** Torak otıyla papadya ‘ale’s-seviyye ahz ve tabh olunub başını¹⁵ i‘tidāl üzere ısıcağ yaykayalar. Lakin şovuk işābetinden şakınalar. ¹⁶**Ahvālū'l-esnān** Ma‘lūm ola ki kādīr-i muṭlağ Te‘ālā şānuhu efrād-ı beşerūñ cümlesinde¹⁷ ve eşnāf-ı hayvānatuñ ekşerinde dişler halk eyleyüb her biri için menāfi‘-i ‘adīde taqdir¹⁸ eylemiş. Bu maħalde esnān-ı insān maḫşud-ı bi'l-beyān olmağla anlarūñ dişlerininūñ¹⁹ havāş ve fā‘ideleri tahrir ve takrir olunur. Evvelā insānūñ sā‘ir a

‘zâlarına nisbet ²⁰dişlerine mahşûşa olan aḥvâlden birisi budur ki insân daḥı ana rahminde ²¹iken a‘zâ’-i müfrede ve mürekkebeler cümle itmâm-pezîr olup dişleri toḡduḡdan ²²soñra zuhûra gelür. Anuñ daḥı müddeti muhtelifdür. Ba‘z etfâlde vilâdetinden ²³toḡuz ay soñra bitmege başlar. Ba‘zısında taḡdîm ve ba‘zısında daḥı teḡîr ²⁴bulunur. Ba‘z ezminede birkaç dişleri bitmiş tıfl vücûda geldigini ḥikâye ²⁵iderler. Dört sene ana rahminde meḡş idüb cümle dişleri bitmiş toḡmak daḥı

[131A]

¹vâki‘ oldıḡı ḥikâyesi muḡaddemâ müddet-i ḥaml beyânında naḡıl olunmuş-idi. Vâki‘ ²oldıḡı şüretde anlar en-nâdiru ḡel-ma‘dûm kabîlinden ma‘dûd olur. Sâniyen ³şibyânuñ ba‘de’l-vilâde biten dişleri yedi yaşlarına girdikten soñra ⁴bi’t-tab‘ dökilüb tekrâr yine biter. Ol-ḡuşuşda cārî olan ḡikmet-i bârî ⁵an ḡarîb naḡıl olunur. Sâlişen dişlerüñ sâḡıt olub yine bitmesi cemî‘ ⁶ömrde bulunmayub zıkr olundıḡı üzere ba‘z müddete mahşûş olur. Sâ’ir ⁷a‘zâ anlar gibi degüldür. Zîrâ a‘zâ’-i müfrededen ba‘zısı âfet-pezîr olub ⁸mün‘adim oldıḡı şüretde tekrâr bitmez. Kemikler ve şiryânlar gibi ve ba‘zısı sîn-in-i ⁹ömrden ḡankı yaşda olursa olsun mün‘adim oldıḡdan soñra yine yerine ¹⁰gelür. Belki daḥı ziyâde ḡâşıl olur. İnsânüñ eti ve yaḡı gibi. Anuñçün ârîḡ âdemlerüñ ¹¹semizlendiḡi ve semiz âdemlerüñ ârîḡladıḡı nümâyândur. Râbi‘en bi-ḡalkı’llahi Te‘âlâ dişlerüñ ¹²tekevvün itdiḡi mādde sâ’ir a‘zânüñ tekevvün itdiḡi māddeye muḡâyirdür. Zîrâ ¹³muḡaddemâ naḡıl ve beyân olundıḡı üzere a‘zâ’-ı müfredenüñ ba‘zısı menîden ¹⁴ve ba‘zısı ḡandan mütevellid olub ikisinden ma‘an mütevellid olmuş a‘zâ yokdur. ¹⁵Ammâ dişler menî mizâcında olan ḡandan mütevellid oldıḡı ‘an ḡarîb zıkr olunur. ¹⁶Ḥâmisen dişler ziyâde şalâbet üzere ḡatı belki kemikden pek iken kendülere ¹⁷işâbet iden ısıḡaḡı ve şovuḡı ḡiss ider ve elem virecek şeylerden ¹⁸müte’ellim olub ḡayet veca‘ ḡâşıl ider ve uyuşdurıcı şeylerden ¹⁹uyuşur ve ḡamaşur, sâ’ir a‘zâ anuñ gibi degüldür. Sâdisen dişlerüñ ²⁰vaz‘ı sâ’ir azâya muḡâyirdür ki bir taraḡı ḡeñe kemigine muttaşıl sâ’ir ²¹etrâḡı meḡşüḡ ḡüyâ her biri nihâl mevzündür. Sâbi‘en dişler dâ’imâ ²²büyümededür. Ancaḡ anlaruñ nemâsına atı‘me ḡiynemek māni‘ olub büyütmez. ²³Anuñçün ḡarşusunda eşi bulunmayan dişüñ büyüdiḡi nümâyândur. **Sâminen** ²⁴anlar sinn-i şeyḡūḡetde fi’l-ḡaḡîḡa ḡışalur. Ammâ diblerinüñ eti inmek ile ²⁵baḡılsa ḡisde uzun ḡösterür. Tâsi‘en dişlerüñ ḡeñe kemikleri ḡufresine

[131B]

¹ittişâli sâ’ir maḡşallara ḡıyâs ile ḡâyet istiḡkâm üzere bulunduḡından ²mâ-‘adâ ‘acîbü’t-terkîbdür. Onuncı ḡâşşâ dişlerüñ maḡşalları ol mertebe müstaḡkem ³iken baḡ sebebden

taḳalukāl ya'nī hareket 'arız olur. Bu on ḥāṣṣa sā'ir ⁴a'zāda yokdur. Bu daḥı ma'lūm ola ki dişler a'zādan ma'dūd olub ⁵dırnaḳda ve sacda ihtilāf olunmaḡın ba'z eṭıbbā anları daḥı a'zā'-ı ⁶müfrededen 'ad itmişler. Ammā kibāruñ muhtārları üzere dırnaḳ ve sac ⁷fı'l-ḥāḳıḳa a'zādan olmayub şebīhun bi'l-a'zā tesmiye olunmuşlardır. ⁸Aña binā'en dişlerin ḥavāṣṣı ta'bīr olunan aḥvālūñ ba'zısı anlarda bulunsa ⁹dişlere ḥāṣṣa ta'bīri ḥalel-pezīr olmaz ve dişlerin soñradan bitmesi ¹⁰a'zā'-ı aşıyyeden 'ad olunmaḡa māni' degüldür. Ancak kemik nev'inden-mi yoksa ¹¹siñirden-midür ve mādde'-i tekevvüni nedir ebeveyniñ menīlerinden-mi maḥlūkdur yoksa ¹²ḳandan-mı ḥāṣıl olur ihtilāf olunmuşdur. Eṭıbbā'-i müteḳaddimin dişlerin kemik ¹³oldıḡına zāhib olub cirmi ḳuru ve pek olması ve kırılmaḡa ḳābiliyyeti ¹⁴ve yerinde тұrurken ignelenmek yāḥūd bir ālet ile yonulmaḡ lāzım gelse şāḥibi ¹⁵elemiñi idrāk itmedıḡı kemik olmasına delālet ider didiler. Cālīnūs daḥı ¹⁶bu mezhebi ihtiyār itmişdür. Müte'aḥḥirinden ba'zısı a'sāb olmasına zāhib ¹⁷olub dişler ḥarāret ve bürüdeti ve leyyin ve şalābeti ḥiss iderler ve elem ve veca'ı ¹⁸ve ḥikkeyi idrāk idüb ekşi şeylerden ḳamaşurlar. Ol ḳamaşmaḡ ḥader ¹⁹ya'nī uyuşmaḡdur. Ḥader ise siñirlere maḥşūşdur didiler. Ba'z eṭıbbā mezheb-i ²⁰farīḳ-i evveli tercīḥ eyleyüb dişlerin kemik oldıḡı muḳarrerdür lakin dişler ḥiss-bāsdur. ²¹Kemikte ḥiss olmaz dinilürse ol idrāk 'aşab-ı dimāḡdan inüb ²²dişlerin dibine muttaşıl olan şu'belerden neş'et ider. Ḥarāret ve bürüdeti ²³ve veca' ve ḥikkeyi ve sā'ir 'avārızı idrāk iden ol şu'belerdür. Yoksa ²⁴dişlerin kendi zātında ḥissi yokdur deyü ḥükm eylemişler. Ḳareşī aleyhi'r-raḥme Cālīnūs'un ²⁵daḥl ve ta'aruzunı men' itmişdür. Zīrā Cālīnūs dişler kemik degildür diyenleri

DK-[131b]

Ez-cümle dırnaḳ ve sac daḥı uzarlar dinilürse bizim sözüñüz a'zā olan cüz'ün uzamasındadır. Dırnaḳ ve sac a'zādan degildür dirüz. (6-8)

[132A]

¹sofişā'iyeden ḳılmaḡla teşnī' eylemiş. Lakin kendinün daḥı sözleri ²'ayn-ı safsaṭa olmaḡla istidlāle sezā degüldür. Bā-ḥuşuş eger dişler ³kemik olmasa tamar yā şiryān olmaḡ yā laḥm, yāḥūd siñir, yā şac olmaḡ ⁴lāzım gelürdi dimiş. Bu söz 'aynı ile safsaṭa ve ḥalt ve ḥabṭdur ⁵ki dişler kemik olmamaḡdan bunların biri olmaḡ lāzım gelmez. Zīrā kemik degildür ⁶diyenler dişler a'zā'-ı mürekkebedendür didiler. Şeyḥ-i Re'īs daḥı dişlerin ⁷a'zā-ı āliyeden oldıḡına zāhib olmuşlar ve bir dişe āfet işābet ⁸eyledikde ba'z eczāsına fesād sirāyet idüb ba'z eczāsı sālīm ḳaldıḡı ⁹aña delālet ider. Bu ḥālet 'azīmü'l-cüsse olan ḥayvānātuñ dişlerinde ziyāde nümāyāndur ¹⁰dişler. Ebū Sehl Mesīḥī ve ekşer kibār-ı eṭıbbā daḥı a'zā'-ı āliyeden olmaḡ tarafını ¹¹tercīḥ itmişdür. Nāmıḳü'l-ḥurūfuñ egerçi tercīḥ ḥaddim degüldür. Ammā dişlerin

¹²a 'zā' -ı āliyeden ma' dūd olması sā'ir aḥvālden kaṭ' -ı nazar mücerred kemik ¹³diyenler ile siñir 'ad idenlerüñ birbirlerine olan mu'ārıza ve münākażalarından ¹⁴mu'arrā olduğu için her vechle müstaḥsin görünür. Allahu a'lem bi-ḥaḳıḳati'l-ḥāl. ¹⁵Bundan soñra ma'lūm ola ki dişlerüñ mādde' -i aşliyesi beyānında ba'zilar ebeveynüñ menīsinden ¹⁶baḳī kalmış mādde'dür ki şıbyānuñ çeñe kemiklerinde muḥtebese ḳalub zuhūrı maḥallinde bi-emri'llahu el-melik el-ḳādir. Andan ḥuşūl-peẓīr olur dimişler ve ba'zilar ğıdādan ya'nī ḳandan ¹⁸ḥāşıl olmasına zāhib olmuşlar. Farīḳ evvel ğıdādan ḥāşıl olduğunu men' idüb ¹⁹eger aşı ğıdā olaydı her-bār ḳırıldıkça ve çekdikçe yerine aḥer diş bitmek lâzım ²⁰gelürdi. Ḥālbuki insān ḥayātda oldukça ekl ü şürbı mehmā-emken bedeninde ²¹ḳan ḥuşūlı mevcūd iken ba'de-sinne'n-nemā telef olan dişler tekrār bitmez deyü ²²ğıdādan olduğunu men' ve ḳadh eylemişler. Farīḳ-i şānī daḥı mu'ārıza eyleyüb eger ²³dişler menīden mütekevvīn olaydı cenīn daḥı raḥm-ı māderde iken bitüb veled dişli ²⁴toĝar idi ve sinn-i şıbāda sāḳıṭ olıcak ğayrī bitmemek lâzım gelürdi ²⁵deyü menīden maḥlūk olmaduĝına istidlāl itmişler. Ammā kibār-ı eṭibbā ḳatlarında ḥaḳ olan

DK-[132a]

Sofistā' iye deyü aḥvāl-i 'alemd e zu'm-ı fāsıdlerince ḥalt ve ḥabt iden eşḫāşa dirler ki fı'l-ḥaḳıḳa her biri mecānīnden 'ibāretdür. (1-2)

[132B]

¹insānuñ dişleri mādde' -i menevīden ḥaḳ olunmasıdır. Ol mādde'nüñ ber- ²muḳteẓā-i ḳudret-i ḥaḳīm-i ezel-i celle nia'mā' ūhu maḥalli gelince çeñe kemüklerinde muḥtefi ³olub maḥallinde zuhūra geldiginüñ ḥikmeti budur ki tıfl evvel emrde diş ⁴muḥtāc olmaz. Zīrā ol eşnāda ğıdāası yalnız süd olmaĝla çiynelemek için ālete ⁵iḥtiyāc bulunmaz ve eṭfālūñ çeñe kemikleri küçük ve za'ıf olduğu muḳarrerdür. Eger ⁶ol za'f eşnāsında bitmek lâzım gelse biten dişler daḥı menbet-i maḥallī ⁷münāsebeti ile şaĝır ve za'ıf bitüb ba'de zamān çiynelemek ve yimek ḥuşūşunda ⁸muḥtācun 'āliye olduğu a'māle vefā idemez idi. Pes 'ināyet-i ezeliyye' -i rabbāniyye ⁹Te'ālā şānuhu cenīn raḥm-i māderde iken dişlerüñ ḥurūcını te'ḥīr eyleyüb ba'de'l-vilāde ¹⁰daḥı ğıdā cihetiyle isti'dādı mertebe bitmesini ḥaḳ eyledi ve bir def'a bitdikden ¹¹soñra sinn-i şıbā intihāsında sāḳıṭ olub tekrār bitmesinde daḥı ḥikmet-i ¹²samadāniyye budur ki tıfl-ı lebenden ğayr-ı ğızāya muḥtāc olduğu ḥinde biten dişleri ¹³şaĝır ve za'ıf olmaĝla ilā-aḥiri'l-'ömr mā-hüve'l-murāda vefā idemiyeceĝi hüveyda olmaĝın ¹⁴sinn-i şıbā intihāsında suḳūṭını ve ecel-i ṭabī'ī ḥulūluna deĝin mā-hüve'l-murāda vefā ¹⁵ider. Ḥayṣiyyeti üzere tekrār bitmesini taḳdīr eyledi. Sinn-i şıbā intihāsında düşüb ¹⁶tekrār bitmesinde kibār-ı eṭibbā taḳrīrleri üzere ḥikmet-i aḥer budur ki insān mebd e' -i ¹⁷ḥayātından sinn-i vuḳūfa varıncıya deĝin bu yevmen fe-

yevmen neşv ü nemā buldığı ecilden ¹⁸her a‘zāsı büyüyüb çeñe kemikleri dağı büyümele tufüliyeti hālinde biten dişleri ¹⁹mekānı dağı vūs‘at hāşıl eyleyüb ol dişleri müteharrik ve mütezelzil olduğundan ²⁰nāşi tebdīl-i iktizā itmegın tekrār istihkām üzere bitmek taqdīr olunmuş ²¹zalik taqdīrū'l-‘azīzū'l-‘alīm. Ahvāl-i mezkūr bilindikden sonra ma‘lūm ola ki ²²ba‘z ihtiyār ādemlerūñ dişleri düşüb üçünci def‘a tekrār bitmesi ba‘īd degildür, ²³belki hikmete dağı evfağdur. Zīrā dişler andan halk olunacak mādde ba‘z eşhāşda ²⁴vefret ve keşret üzere olmağın ikinci def‘a bitdikden sonra dağı mahallinde ²⁵bağiyye-i muhtefī kalub üçünci def‘ada bitmek cā‘ır olur ve dişler ‘ādetā ve ekseriyā

DK-[132b]

Çiçek ve kızamik māddesinde dağı hayz kanından bağiyye kalub ebdān-ı şıbyānda te‘affüne sebep olduğu ol marāzlarūñ beyānı mahallinde zıkr olundu. (1-4)

Lakin a‘zā büyüdükce dişler dağı büyüyüb mekānına münāsebet tahşīl etmekle suķūtdan emīn olmak cevāzı bākīdür. (16-18)

[133A]

¹bitdiği ‘adedinden ziyāde bitmesi ve ba‘de’l-bulūğ ba‘z kimesnelerde iki küçük ²diş dağı zāhir olması cümle bu kabīldendür. Zīrā a‘dād-ı insān emr-i Hakkla ³ekşer nāsda otuz iki olub ‘ulvī ve süflī on altışar olmak üzere ⁴bitmişdür ve cümlesi bi-hasebi’l-evşāf beş kısma münkasım olub şenāya ⁵ve rubā‘iyye ve enyāb ve adrās ve nevāciz ıtlāk olunur. Şenāya ön ⁶dişler dirler. Fevķānī ve tahtānī ikişer nāzenīn dişlerdür. Rubā‘iyye ⁷anlarūñ iki taraflarında altlı ve üstlü ikişer dişlerdür. Anlar dağı ⁸dördür, cümlesinūñ cirmleri ‘arīz ve ucları keskin olur. Anlara kaṭṭā‘ ⁹dağı dirler, ekl olunan ta‘āmı kaṭ‘ itdikleri için enyāb rubā‘iyyenūñ ¹⁰iki taraflarında ‘ulvī ve süflī ikişer dişlerdür ki dibleri ġalīz ¹¹ve ucları ġāyet keskindür. Pek olan şeyler anlar ile kırılır. Anlara ¹²kessāre dağı dirler. Anlar ile ön dişler ta‘bīr olunan esnān on ¹³iki ‘adeddür cümlesinūñ kökleri yektā olub çatal olmaz ve ekşer nāsda ¹⁴muntazām bitmekle ġüyā on iki lūlū-yı leṭāfet-nūmā görünür. Adrās enyābdan ¹⁵sonra her tarafta ‘ulvī ve süflī sekizer dişlerdür ki anlara azı dişleri ¹⁶ıtlāk olunur. On altısının dağı dibleri ġalīz ve ucları eynli ¹⁷ve haşın olur. Ta‘āmı anlar saḥk ider. Anuñçün anlara tavāhīn dirler. ¹⁸Fevķānī olanlarūñ kökleri tahtānī olanlardan artuk olur, tok olur. Meşelā alt ¹⁹tarafta biten dişler ikişer kökli olsa üst tarafta bitenlerūñ ²⁰kökleri üçer olur. Eger tahtānīleri üçer kökli olsa fevķānīleri ²¹dörder olur. El-hāşıl adrāsuñ sā‘ir nisbet-i ‘amelleri ekşer olmağla ²²ber-muktezā-yı hikmet-i bālīğā’-i şamedānī kökleri dağı ziyāde olur ve fevķānī ²³olanlar mu‘allağ turmağla kökleri tahtānī olanlardan

ziyāde taqdīr olunmuşdur. ²⁴Nevāciz aḍrāsdan şoñra aḳşā-yı femde ‘ulvī ve süflī ikişer dişlerdür ²⁵anlaruñ dördi daḥı uşul ve rū’ūsda aḍrāsdan aḳvā olur ve ekşeriya

[133B]

¹buluḡdan şoñra sinn-i nemūk vasaṭında biterler. Anuñçün anlara esnān-ı ḥilm ²dirler. Ba‘z nāsda nevāciz bitmeyüb dişleri yigirmi sekiz bulunur. Ba‘z eṭibbā ³nevācizi zikr itmeyüb aḍrās her tarafda onar olmak üzere icmāl eylemişler ki ⁴yine cümlesi otuz iki olur. Ba‘zısı daḥı nevāciz ekşeriya ba‘de’l-buluḡ zāhir ⁵oldığı ecilden otuz ikinüñ ḡayrī ‘ad idüb ‘aded-i esnān otuz altıya ⁶bāliḡ olmasını tecvīz eylemişler. Bi-eyyi ‘adedin kān. Rabb-i müste‘ān celle şānuhu insān ⁷ve sā’ir ḥayvānuñ dişlerini fevā’id-i ādīde içün ḥalk eylemiş. Evvelā ehem-i mühimmāt-ı ⁸bedeniyyeden olan taḡaddiyye ḥuşūşıdır ki çiynek ile ḡidānuñ boḡazdan ⁹mürürī āsān ve mi‘dede inhizāmı serī’ olur. Hattā ta‘ām-ı evvel emrde ¹⁰aḡızda hażma isti‘dād ḥāşıl ider dinildiği dişlerüñ ḥavāşşını beyāndur. ¹¹Şaniyen insānda cevdet-i kelāma ve ḥarflerini icrā ile söz söylemege i‘ānetleridür ¹²ki dişleri tām olan kimesnenüñ tekellümi noḳşāndan müberrā olub elfāzı ¹³şirīn olur. Ammā bir kaçı sākıt ḥuşūşā ön dişleri mün‘adim olduğu ¹⁴şüretde tekellümi ḥalel-pezir olduğundan mā‘adā nezāretine ‘ayb virmekle ṭab‘-ı ¹⁵selīm anuñ rū’yetinde nefret ider. Sālişen aḡızda olan rīḳi ḥāfız ve ¹⁶ḥābis olduklarıdır. Ol rīḳüñ telaffuz ve tekellüme i‘ānetinden mā‘adā at‘ime ¹⁷ḥuşūşında fevā’id-i celīlesi vardır. Dişler anı seyelāndan ḥıfz ider. ¹⁸Rābi‘an bir şey ısırmak lāzım olsa insāna ‘ale’l-ḥuşūş ba‘z ḥayvāna silāḥ ¹⁹menzilesindedürler. Ḥāmisen el ile kırılmasında ‘usret bulunan şeyleri ²⁰kırmaḡda ve çözülmesi müşkil olan düğümleri çözmekde ‘i‘ānetleri ²¹muḳarrerdür. Sādisen dişler beşereye ḥüsn ve behā virirler. Bā-ḥuşūş ‘ayb ²²ve noḳşāndan müberrā olub incüler gibi muntazam olmuş olalar. Tebessüm eşnāsında ²³nümāyān olan leṭāfeti herkese ‘ayāndur ve daḥı dişlerüñ hey’et ve nizāmında ²⁴olan ḥikmet-i ‘acībendür ki bir şey’ ısırmak ve kırmak murād olduğda ²⁵alt çene ileri çekülüb senāyā ve rubā’iyyāt fevḳan ve süflen birbirlerine karşı

DK-[133b]

Ḥilm ḥānuñ kesriyle ‘aḳl ma’nāsınadır. Aña binā’en esnānū’l-ḥilm demek kemāl-i ‘aḳl zamānında biten dişler dimekdür. Zamm-ı ḥā ile ihtilām ma’nāsına gelür. Ol şüretde bāliḡ olduğdan şoñra biten dişler dimekdür. (1-4)

Ḡazve’-i mūḥişe’-i Uḥud’da şāhibḳırān enbiyā ‘aleyhi mine’s-şalavāt-i ezḳihā ḥazretlerinüñ mübārek dişlerinde rubā’iyye ile müsemma olan gevher-i nā-yābları nev’an şikest olduğu eşnāda gül-berg-i naḥl-i nübüvvet olana ruḥsār-ı pür-envārlarına daḥı toḡulḳa ḥalkaları isābet etmekle kibār-ı aşḥāb-ı güzīnden Ebū ‘Ubeyde ḥazretleri anları mübārek dişleriyle çekdikde

şenâyâlarından birisi çıkub ol vücud-ı bih-büd-ı mükerrem ehtem lakabı ile mülakkağ oldılar. Ammâ şeref-i hizmet-i 'aliyye'-i habîb-i ekremden nâşi 'aleyhi's-selâm mübarek beşerelerine 'ayb tārî olmadı. Rûy-ı enverlerini görenler beşâşet ve behâ buldukları müttefağun 'aleyhdür. Rağiya'llahu anhu ve erđāhu. (14-24)

[134A]

¹berāber mülākī olub ol şeyde ne murād iderlerse icrā iderler. Eger berāber ²mülākī olmasa bir şey' ışırmak ve kıparmak mümkün olmaz idi. Ammâ azı dişler ³ile ta'ām çiyemek mağallinde alt çeñe içeri meyl itmekle alt tarafda olan ⁴şenâyā ve rubā'ıyyāt üst tarafda olan şenâyā ve rubā'ıyyāta muķābil ve muvāzī ⁵gelmeyüb ađrās birbirine muķābil düşer ol cihetden her ne olursa ezerler ⁶ve öğüdürler. Eger ol eşnāda şenâyā ve rubā'ıyyāt birbirlerine berāber telākī ⁷eyleseler ađrās birbirine muķābele idemeyüb çiyemek mümkün olmaz idi. ⁸Fetebārek Allahu aħsenü'l-Ĥālīķīn. Bundan şöñra esnān ĥuşuşunda bilinmesi ⁹ve zıkr olunması lāzım umūrdandır ki dişlerüñ kendilerine 'arız olan ¹⁰veca' ve elemüñ ekşeri 'ulvī ve süflī azı dişlerde bulunur ma'a-hazā anlar kıavī ¹¹ve elem kıabülünden berīdürler ve diş etlerine ĥadış olan afet ekşeriyā şenâyā ¹²ve rubā'ıyyāt diblerinde zühūr ider. Ma'a-zalīk anlaruñ etleri meķşūf ve havāya ¹³mülākī ve ađrāsuñ etleri ağız içinde mağcūb ve ruṭubāt ile alūde oldukları ¹⁴içün kıazıyye-i ber-'akīs olub azı dişlerüñ etleri ta'affün ve teraħhül kıabülüne ¹⁵ve şenâyā ve rubā'ıyyāt kendileri veca' ve elem ĥudūsına müsta'id olmak gerekler idi ¹⁶deyü vāķi' olan eşkāle kıbār-ı etṭbbā bu gūne cevāb-ı bā-şavāb virmişlerdür ki ¹⁷azı dişlerüñ kendileri eynli ve kökleri çatal olmağla anlara işābet ider. ¹⁸Mādde kendi cırmilerine nāfız olmağdan yāḥūd köklerinüñ arasında muḥtebese ¹⁹olmağdan ĥālī olmaz. Eger kendi cırmilerine nüfūz iderse veca' kendilerine ²⁰'arız olur. Eger kökleri arasında kıarār-dāde olursa ol muḥallīñ ²¹veca'ından bütün diş daḥı müte'ellim olur. Sā'ir dendān anlaruñ gibi eynli ²²ve kökleri çatal olmamağla veca' ve elem kıabülünde anlar gibi degillerdür. Zīrā azı ²³dişlerden mā'adāya teveccüh iden mādde kendülerine nāfız olamaz ve kökleri ²⁴birer olmağla aralarında daḥı kıarār tutamaz bi'z-żarūre diş etlerine sirāyet ²⁵ider ol cihetden yalnız diş etleri fāsīd olub dişler kendi nārına veca'

DK-[134a]

Ol ĥuşuş cemī' nāsda nümāyāndur ancak ekşerinde alt çeñe içeri çekilüb ba'zīsında taşra meyl ider, ĥaşıl azı dişler bir şey' çeyner iken ön dişler birbirlerine toķunmaz boşa gelürler bir kimse yimeķ yirken çeñesinüñ ĥareketine nāzar olunsa ol ĥıķmet nümāyān olur. (2-7)

[134B]

¹'arız olmaz. Meger ol mādde ziyāde gālīze olmağla diş etlerine sirāyet ²idemeyüb diblerinde muhtebese olduğu ecilden veca' irās eyleye ol-dağı ³nādir vāki' olur. Umūr-ı mezkūrede ya'nī dişlerüñ ba'zısı veca' ve elem kabūl ⁴idüb ba'zısı kabūl itmemesinde çeñe kemiklerinüñ dağı medħali muḳarrerdür. ⁵Anı vākıf-ı bi't-teşriḥ olanlar idrāk iderler. Bu maħalde aḥvāl-i esnān bilindikden ⁶šoñra şıbyānuñ dişleri nā-tamām olmağla esnāna 'arız olan emrāzdan ⁷anlaruñ mu'arrā oldukları ma'lūm olur. Lakin tezeyyüd ve 'azim-i merzī muhtemel olmağla anuñ beyānı ⁸ile iktifā olundu. **Tezeyyüdü'l-esnān** Gāh olur insānuñ dişlerinden ba'zısının ⁹cirmi büyümek vāki' olub kimi enine ve kimi uzununa büyümege āğāz ider zīrā ¹⁰dişler her ne güne a'zādan ma'dūd olursa olsun neşv ü nemāsi içün ¹¹ğidā kabūl itdigine binā'en ğidā gibi fuḫlū dağı kabūl itdikleri muḳarrerdür ki ¹²dişlerüñ renkleri müteğayyir olub yeşil ve siyāh oldukları ve şarardıkları aña delālet ¹³ider. Pes eger bir diş enine büyüyüb ğilzet ḥāşıl iderse ol-ḥālete veca' ¹⁴ve elem muḳārin olduğu şüretde aña ḥılt-ı ḥārr munşab olmuş olur ve eger veca' ¹⁵ve elemi bulunmazsa ḥılt-ı ruṭūbī balğamı inşibābdan neş'et itdigine delālet ¹⁶ider. **El-ilāc** eger veca' bulunursa erbābı faşd olunub şıbyāna ḥacāmat olunur ¹⁷ve ğidāları dağı ıslāḥ olunub ḥaşḥāş toḥmı ile arpa şuyı virilür ve sumākı ¹⁸gül şuyunda naḳ' idüb her-bār mażmazasına müdāvemmet olunur ve dişlere ¹⁹dā'imā sirke ile edviye'-i kābıza sürilür. Ez-cümle servi kozalağı ve māzı ²⁰ve kezmāzec saḥḳ olunub sirke ile memzūcen tılā oluna. Sezāb şuyı ile ²¹sük didikleri terkībüñ dağı nef'-i 'acibi yazılmışdur. Her-bār anuñla ol dişi ²²delk ideler. Eger veca' bulunmazsa ḥılt-ı balğamīden ḥādiş olmuş olur 'ilācında ²³büyüklerüñ iyāric-i kibār ile dimāğları tenḳiye olunub şıbyānuñ dimāğlarına ²⁴münāsib yaḳılar urılır. Bu şüretde dağı ol dişe sezāb şuyı ile ²⁵sük tılā olunmak nāfi'dür ki anlar kabẓ ve taḥlīli cāmi'dür. Zeyt ile taḥḥ

DK-[134b]

Tezeyyüd ya'nī ziyādelik 'adede nisbet degildür. Zīrā 'aded ciheti ile yigirmi sekizdür otuz altıya varınca ziyāde ve noḳşanı muḳaddemā ta'dād ve beyān olunmuş-idi. (7-10)

Ya'nī siñirden yāḥūd kemikden yā a'zā'-i āliyedendür dinilsün. (11-12)

Faşduñ erbābı eṭibbā'-i müteḳaddimin muḥtārları üzere on iki yaşı tecāvüz idenlerdür. Nitekim kirāren zıkr olundu. (16-18)

Kezmāzec kezmāzuñ ve kezmārūnuñ mu'arrebidür. Türkce yılğun yemişine dirler. Ba'zılar acı yılğun yemişidür didiler. Sük rāmek gibi 'amelī şeydur, dört dürlü düzerler. Birisi yalnız taze alıc 'uşāresinden yapılır. (20-23)

[135A]

¹olunmuş şoğan ile delk olunmak dağı 'ilācdur. Mümkün olduğu şürette ²topalak didikleri köki çiynelemek dağı müfid olur ve sakız çinemeği dağı ³iltizām ideler. Eger bir diş tūlen zāid olup miqdār-ı tabī'isinden ⁴ziyāde uzasa aña Türkce dişlek ta'bīr iderler. Hāricde çok ādemde ⁵görülmüşdür. Eger ol diş bi-tab'a uzadı ise 'ilācı erbābı olanlar ⁶faşd ve istifrag olunub ibtidā' kabz ve rādi' şeyler süreler. ⁷Ba' dehu muhallil devālar ile mazmaza ve delk ideler. Ez-cümle it üzümü ⁸uşāresini gül suyu ile mezc idüb mazmaza itdüreler ve şeb-i ⁹Yemānī ile geyik boynuzunun muharriklerinden sūnūn düzüb dā'imā dibine ¹⁰başdurmağa müdāvemēt ideler. Eger dişinūn kökünde verem hūdūşundan ¹¹yāhūd āfet işābetinden nāşī kökünden çıkmak vāki' olduğu cihetden ¹²uzamış ise mādēm-ki köküne muttaşıl olan siñirler ve ribāṭāt ¹³bi'l-küllīye münkaṭı' olmuş olmaya el ile birine vāz' idüb altundan ¹⁴yapılmış tel ile iki tarafında olan dişlere bağlayalar ve dibine zıkr ¹⁵olundığı üzere şeb ile geyik boynuzı muharriklerini ekmeğe müdāvemēt ¹⁶ideler. İstihkām bulması mercūdur dimişler. Gāh olur dişlerden birinūn ¹⁷eṭrāfında olan dişler bitmek ile eṭrāfı kışalub kendi sālīm ¹⁸kaldığı ecilden berāberinde olan dişe toğunmağla bir şey çiyneymeğe māni' ¹⁹olur. 'İlācı İge didükleri ālet ile iğleyüb eṭrāfında olan dişler ²⁰ile berāberleşdürmeğe maḳşūrdur üstād-ı kāmīl anı bir ṭarīkle aḫz ider ki ²¹şāhibine elem vermeye. Ba' dehu sertiz iğē ile iğleyüb eṭrāfı ile ²²bes-berāber ider. Şeyḫ-i Re'is iğē 'amelinden soñra defne yemişi ve şeb-i yemānī ²³ve zerāvend-i ṭavīl 'ale's-seviyye aḫz ve saḫk olunub ol dişe sürile dimişler. ²⁴Bu dağı 'malūm ola-ki urulmak ve düşmek mişilli āfet-i hāricī işābetinden ²⁵nāşī bi'l-küllīye yerinden çıkub yire düşen dişleri ba'z üstād

DK-[135a]

Sūnūn zurūr vezninde dişler içün terkīb olunan müdāvāta dirler. (9-10)

[135B]

¹'ale'l-fevr yine yirine vāz' ve şedd idüb zıkr olunan sūnūn mişilli ²pekişdirici zımādlar urmağla pekişüb tekrār istihkām bulunduğunu hikāye ³iderler. Lakin bundan aḳdem taştīr olundığı üzere ba'z mertebe 'alāḳa ⁴bāḳī iken vāz' olunsa pekişmesi ve istihkāmı me'mūl olur. Bi'l-küllīye ⁵çıkub munfaşıl olduğu şürette tekrār yirine koyub bitürmesi müşkil ⁶görinür. Nāmıḳu'l-hurūf-ı fakīr şihḥatini men' itmem ancak tecribe itmeyüb ⁷vukū' ını dağı görmedigim ecilden iştibāh iderin. El-'ilmu 'inda'llahu Te'ālā. ⁸**Emrāzū'l-ḫalkı ve'ş-şadri ve'r-ri'e** Halk ḫā'i mühmelenūn fetḫi ve lamuñ sūkūnuyla ⁹boğaz ma'nāsınadur. 'Arabīde ḫulḳūm dağı dirler. Erbāb-ı teşriḥ boğaz ıtlāḳında ¹⁰iḥtilāf eyleyüb ba'zısı yalnız mecrā-yı nefes olan

kaşaba' -i ri' eden 'ibāretdür ¹¹dimişler. Ba' zısı dahı kaşaba' -i ri' e ile hancereye iştirāken boğaz ıtlāk ¹²eylemişler. İbnu't-Tilmiz'den yalnız mecrā' -yı ta'ām ve şarāb olan merīye boğaz ¹³ıtlāk olundığı menkūldür. Şeyh-i Re'īs boğazı mecrā-yı nefes ve mecrā-yı gıdāy ¹⁴müştemil olan fezā ile ol iki mecrādan ve anların ağızlarında ya' nī ibtidālarında olan ¹⁵lehāt ve levzeteyn ve gālşama ve hancere didikleri 'uzvlar mecmū'ndan 'ibāret ¹⁶kılmışlardır. Ol iki mecrādan biri 'Arabīde merī ve Türkīde kızıl üñük didikleri ¹⁷tecviddür ki ol mecrānuñ üst tarafı ağız içine ve alt tarafı mi' deye ulaşır. ¹⁸Me'külāt ve meşrūbatuñ yoludur. İkincisi 'Arabīde kaşaba' -i ri' e ve Türkīde ¹⁹kamış ve boğartlak didikleri tecviddür ki ağız içine ve yürece havā anuñla vāşıl ²⁰olub teneffüs ol mecrā ile hāşıl olur. Bu iki tecvidden mecrā-yı nefes olan ²¹kaşaba' -i ri' e-i şerīfdür. Ol mecrā nışf-ı dā'ire şeklinde nākış-ı guđrūflardan ²²terkīb olunub mecrā-yı gıdā olan merī tarafı ribātī gışā ile tetmīm olunmuşdur. ²³A' zā' -ı halkdan kaşaba' -i ri' e ön tarafda ve merī anuñ ardında vāz' ²⁴oldığında li-hikmetin munderice olan kavā'id-i 'adīde teşrīhātda müşerrehdür. ²⁵Lehāt lāmuñ fethi ile boğazuñ ağızda kaşaba' -i ri' eden hancere didikleri

[136A]

¹guđrūfuñ üzerine mu'allak olan şanavberiyü's-şekl 'uzvdur. Türkīde ²aña küçük dil dirler. Kaşabada olan mecrānuñ kapağı ve ağız içine vāşıl ³olan havānuñ muşlihi odur. Şavt dahı anuñla itmām bulur, hattā neyzenleruñ ⁴barmağına teşbīh iderler. Şadā-yı neyde barmaqlarūñ medhali ve te'siri ⁵oldığı gibi şavtuñ dahı tahtı' i lehāt ile hāşıl olur ve kaşaba ⁶mecrāsınuñ kapağı olmağla teneffüs için dāhil olan havāy ⁷ışlāh idüb boğaza toz ve tütün duhūnını men' ider. **Gālşama** Bir kıt'a lahm-ı ⁸şāfidür. Kaşaba' -i ri' enuñ ucunda üst damāğa muttaşıl olub ⁹kaşabanuñ ağızına aşağı şarkmışdır. Eṭibbā añı düdük diline teşbīh ¹⁰iderler. Ol dil hāricde şadā cihetinden düdüğüñ mu'zam-ı eczāsı olmağla ¹¹gālşama dahı şavta ālet olan a' zānuñ mu'zāmı olur. Ba' zıları küçük ¹²dil deyü aña dirler. Şavta i'ānetinden mā'adā ağızda çiyenen ta'āmı ¹³tahrīkde yutmağda dahı i'āneti vardır. **Levzetān** Añlar dahı lehāt katında ¹⁴hancereye yakın merīnuñ iki taraflarında bitmiş iki kıt'a 'uzv-ı 'adālīdür. ¹⁵Lisān-ı eṭibbāda anlara nağāni' dirler. Güyā iki dāne küçük kulaklardır. Anların ¹⁶dahı menfa'atleri 'aynı ile lehāt gibi teneffüs için dāhil olan havāy ¹⁷ışlāh idüb şavta i'ānet ve gıdāy tahrīkde ve yutmağda imdād ¹⁸itmekdür. **Hancere** Kaşaba' -i ri' enuñ a'lāsında üç 'aded guđrūfdan ¹⁹ve a' sāb ve ribāt ve 'adālāt ve gışādan mürekkeb bir 'uzvdur. Eṭibbā ²⁰hancere kaşaba' -i ri' enuñ ağızı meşābesindedir dirler. Anuñ dahı hilkatinde ²¹munderice olan hikmet-i bāligaden ikisi herkese zāhir ve nümāyāndur. ²²Biri mumidd-i hayāt olan teneffüs huşuşı ve biri dahı şavt ve şadā ²³huşulidur ki guđrūfiyyetinden neş'et itmişdür. **Şadr** Türkce göğüs ²⁴dimekdir. Işlāh-ı

eṭibbāda göğüs bir feẓādan ‘ibāretdür ki ẓaṣaba’-i ²⁵ri’ e ve merī ve aḳciger ve yürek ve ğışālari diyāfrağmā didikleri ğışā

DK-[136a]

Hancere ẓaṣaba’-i ri’ enūñ ağına vaẓ’ olumuş bir ‘uẓv-ı ğudrūfidür ki şavtuñ tamāmı ve nefesūñ ḥaṣrı ve ḥebsi anuñla ḥuṣūl-peẓır olur. Ol ‘uẓv üç kıṭ’a ğudrūfdan terkīb olunmuştur. Birisi ‘acem diyārında daraḳī didikleri ẓalkān mişilli yumrısı ẓaṣra ve ẓukurı içeri bir ğudrūfdur ki yarım dā’ire gibidür. Hāricden görinen daḥı anuñ yumrısıdır. İkinci ard tarafında mevzū’ olan ğudrūfdur ol daḥı nişf dā’ire gibi olup ardından dermiye muttaşıl olmağla tamām dā’ire gibi olur. Ol cüz’ bir ism ile müsemma omadığı ecilden aña adsız ğudrūf dirler. Üçüncü anlaruñ üstüne ẓapanan ğudrūfdur, aña tırcihālī dirler. Hancerenūñ geñişligi ve ẓarlığı ve açılıb ẓapanması anlar ile ḥaṣıl olur. Anlar daḥı hancereye maḥşūş olan ‘aḳalātı taḥrīk ider. Ol ‘aḳalāt hancere ẓurbında maḥlūk olup şekl-i lāmda vaẓ’ olunan ‘aẓm-i lāmīye bağlanmıştır. Fetebārek Allahu aḥsenü’l-Hālikīn. (üst-2)

[136B]

¹cümle ol feẓānuñ içindedür. Anlaruñ göğsüñ ḥudūdı, ²üst taraftan köprücük kemikleri ve alt taraftan mi’de ve kebedi ³muḥīt olan ḥicāb ve ön taraftan fuṣṣ didikleri göğüs kemigi ve ard ⁴taraftan arka kemikleri ve yemīn ve yesārdan eyegiler iḥāṭa eylemiştir. ⁵Hilḳatinde olan menfa’at-i celīle ol ḥazīne’-i şerīfenūñ ḥavī olduğu ⁶a’zā aḥvālinden ma’lūm olur. **Ri’e** Türkce aḳcigere dirler. Beş dürlü ⁷‘uẓvdan mürekkeb bir cismdür. Yemīn ve yesārdan ẓalbi iḥāṭa eyleyüb ⁸aña ḥizmet-i müheyi ile ḥizmet eyler. Mekānı göğsüñ feẓāsındadır. ⁹Kendi cirmi iki kısma münḳasım olup ṣāğ cānibde olan kısmınuñ üç ¹⁰şu‘besi ve şol cānibinde olanuñ iki şu‘besi olmağın beş ‘aded ¹¹şu‘beyi cāmī’dür. Anda daḥı ẓudret-i balıgadan üç menfa’at vaẓ’ ¹²olunmuş. Biri teneffūs ḥuṣūşıdır ki anuñcün müheyi’ olan ‘aḳalāt ¹³ve ālet-i vesāṭeti ile inbisāt ve inḳibāzından nāṣī ẓalbe nesīm-i rūḥ- ¹⁴efẓā īṣāl idüb buḥār-ı duḥānī’-i muḥterīkeyi iḥrāc ider ve anuñ açılıb ¹⁵ve ẓapanması göğsüñ inbisāt ve inḳibāzı vesāṭeti ile ḥaṣıl olur. ¹⁶Eṭibbā ri’ enūñ teneffūs ḥuṣūşında inbisāt ve inḳibāzını demürcileruñ ¹⁷körüğine teşbīh iderler. İkinci menfa’atı ẓalbi iḥāṭa itmekle āfet işābetinden ¹⁸şıyānet ider. Üçüncü menfa’atı şavtuñ ḥuṣūlidür ki hancereye şadāyı edā ¹⁹iden odur zirā şavtuñ bazen bi-izni’llahi teālā sebep-i mādḍisi cevfdan ḥurūc ²⁰iden havādur ve sebep-i fā’ilisi hancere üzerinde olan ‘aḳaledür ve ālet-i ²¹ḥaḳīḳisi hancere ile lisān-ı mizmār i’tibār olunan ‘uẓvlardan anlardan ²²mā’adā şavtuñ ḥuṣūli ve ḥurūfi ile ‘ayān ve beyān olunması içün ²³lisān ve esnān ve şefeteyn daḥı ālet-i āḥer olup her birinūñ umūr-ı meẓkūrede ²⁴medḥaliyyeti muḳarrerdür. Fetebārek

Allahu aḥsenü'l-Hâlikîn. Aḥvâl-i mezkûre icmâlen ²⁵bilindikden sonra ma'lûm ola ki boğaza ve aña muttaşıl olan a'zâya daḥı

DK-[136b]

Ol beş 'aded 'uzvuñ evvelkisi ince kaşabalardur ki eṭṭbâ anlara 'urûḳ-ı ḥaşne dirler. İkincisi şiryân-ı verîdî didikleri tamaruñ şu'beleri ve üçüncisi verîd-i şiryânî didikleri tamaruñ şu'beleri dördüncü laḥm-ı saḥîf ve müteḥalḥıldür ki ol şu'beler anuñ içine taḡılmışdur beşincisi cümlesini muḥîṭ olan ğışâ'-i 'aşabîdür. (9-14)

[137A]

¹ecnâs-ı emrâzdan sū'-i mizâc ve emrâz-ı terkîb ve teferruḳ-ı ittişâl ḥâdiş ²olur. Ammâ eṭfâl ve şıbyânda mümkünü'l-ḥudûş olanları maḳşûdun bi'l-beyân ³olmağla sâ'ir 'uzvlarda taşarruf olundığı gibi boğaza 'arîz olan ⁴emrâzuñ daḥı cümlesine ta'arruḳ olunmayub sinn-i şıbâ ve ğayrî de müştereken ⁵bulunanları taḥrîr olundu. Allahu'l-muvaffıḳ ve'l-mu'în. Evvelâ kitâb-ı tıbdan ekşer ⁶mufaşşâlâtta emrâz-ı ḥalḳdan ḥunâḳ ile ibtidâ olunub esbâb ve ⁷'alâmât ve mu'âlecâtını beyân eşnâsında eṭfâl ve şıbyâna 'urûzı ⁸ḥuşûşuna ta'arruḳ olunmamışdur. Ol 'illet emrâz-ı şa'beden olmağla ⁹inâyet-i ezelîden eṭfâlî sıyânet bulunub anlara 'arîz olmadığı ecilden ¹⁰ola yâḥûd li-'illetin 'arîz olduğu şüretde eṭfâlûñ a'zâ ve kuvâları ¹¹za'ife ve ruṭûbetleri keşîr olmağla ihtinâḳ-ı küllî vâkî' olub bi-emr ¹²i'llahi Te'âlâ ḥalâzları müşkil olduğu içün ta'arruḳ olunmamış ola. Zîrâ ¹³ḥunnâḳ bir marâzdur ki âlet-i nefesde vereme yâḥûd anuñ emşali esbâb-ı ¹⁴adîde 'urûzundan nâşî akcigere ve yürege nefesiñ nüfuzı müşkil yâḥûd ¹⁵müte'assir olur. Fî'l-ḥaḳîḳa nefesde güçlük bulunduğı şüretde yimek ve şu ¹⁶geçmek müşkil olduğu evlâ bi't-ṭarîḳdür ki ḥâricde ḥunnâḳa mübtelâ olanlarda ¹⁷kerrâtla müşâhede olunmuşdur. Ammâ eṭfâl ve şıbyânda ḥunnâḳ-ı ḥaḳîḳî ¹⁸ḥudûsı görülmemişdür. Ḥuşûş-ı mezkûreyi Ebü'l-Eṭṭbâ *Fuṣûl'unda* üçüncü ¹⁹maḳâlede taḥrîr eyleyüb şerrâḥ-ı *Fuṣûl* 'ale'l-ḥuşûş kıdvetü'l-müşerriḥîn ²⁰Muhammed bin 'Abdi's-selâm 'aleyh rahmetü'l-melikü'l-'Allâme taṣrîḥ ve beyân eylemişdür. ²¹Zîrâ Ebuḳrât'ıñ kelâm-ı menfa'at nizâmında kaç eṭfal sinn-i şıbâyı tecâvüz ²²eyleyüb sinn-i tera'ru'a vâşıl olsa aña boğaz veremi 'arîz olur ve ²³kaḳâlarıñuñ ḥurzeleri içeri duḥûl ider ve rebv ya'nî dîḳ 'arîz olur ²⁴didigi ol marâzlar sinn-i tufûliyetde 'arîz olmadığıñ meş'ar olmağla ²⁵ol fâzıl ve lebîb ânı tafşîl eyleyüb eṭfâlûñ ruṭûbetleri keşîr ve kuvâları

DK-[137a]

Bu maħalle gelinciye deġin kerrātla šarāħaten ve işnāreten taħrīr ve taķrīr olunmuşdur ki emrāz evvelā ve bi'z-zāt iki kısıma münkasıme olur biri müfrede ve biri mürekkebedür. Emrāz-ı müfrede üç kısıma münkasıme olur. Sü'-i mizāc ve emrāz-ı terkīb ve teferruķ u ittışāl dirler. Emrāz-ı mürekkebe bir nev'dür. Beyānı bu ki kaçan bir 'uzvda bir kaç marāz cem' olub anlardan marāz-ı āher hādış olsa ana marāz-ı mürekkeb dirler. Ez-cümle çıban mişilli zīrā anda sū'-i mizāc-ı mādī ve emrāz-ı terkībden marāz-ı miķdār ve teferruķ-ı ittışāl cem' olub teverrūme mūdī olmuşdur. Anıñcün vereme marāz-ı mürekkeb dinür. (5-13)

Sinn-i tera'ru' şıbyān dişlerini deġışdirdikten şöñra bulūga muntehī olunca mürür iden müddetden 'ibāretdür. (22-23)

[137B]

¹za'ıf oldıġı cihetden boğazlarında verem ġudūşına ve đıķ-i nefes 'urūzına ²ziyāde müsta'idlerdür. Ancaķ anların bedenleri ve kuvaları anıñ gibi emrāzı müteħammil ³olmadıġı cihetden 'arız oldıġı şüretde serī'an vefātlarını iķtizā ⁴itmekle ol üstādül-küll eķfāl ve şıbyānuñ emrāzlarında đıķ-i nefes ⁵aġvālını zıķr itmedi deyü taşrīħ itmişdür. Ol taşrīħden ġunnāķuñ terki ⁶daġı evlā oldıġı zāhir olur. Ĥāl-minvāl-i muħarrer üzere olmaġla bu te'līf-i şerīfde ⁷daġı eķfāle nisbet ġunnāķ aġvālī terk olunub boğazuñ ve şadr ve ri'enüñ ⁸sā'ir emrāzları beyānına şuru' olundu. Bundan aķdem aġvāl-i fem beyānında beyn ⁹e'l-fem ve'l-merī hādış olmaġla emrāz-ı ġalkdan ma'dūd olub ġurze'-i kafa ¹⁰duġūline bādī olan verem ġuşuşı zıķr olunmuş-idi. **El-ġālet-i ġazıhi lehāte** ¹¹'arız olan emrāzdan ibtidā olundu. **Veremü'l-lehāt** Gāh olur 'uzv-ı ¹²mezķūr şışüb kendüye ve ef'āl-i maġşüşesine afet işābet itdiġinden ¹³mā'adā 'alīle daġı ızırāb-ı tām 'arız olur. Mollā Nefīs merġūm *Esbāb* ¹⁴ve *Alāmāt Şerħ*'inde lehāta 'arız olan verem muġtelifü'l-esmādur. Zīrā ol ¹⁵veremuñ iġtilāfı ile adı daġı muġtelif olur. Eger lehāt bütün uzununa ¹⁶şışerse verem-i 'amūdī ve verem-i ustūvānī dirler. Eger bütün şışmeyüb ¹⁷ancaķ ucunda müdevver şış 'arız olursa verem-i 'inebī dirler dimiş. ¹⁸**El-'ilāc** 'İllet-i mezķüre ekşeriyā sinn-i şıbā tecāvüzünden şöñra ārız ¹⁹olmaġla verem-i demevī oldıġı şüretde erbābı faşd olunub ġül şuyı ²⁰ve sirke ile mümtezicen ġargāra itdüreler ve bu devāyı aġız içi müdāvātı ²¹içün mahġşüş olan ālet ile üzerine süreler tavuķ yelegi ile ²²daġı 'amel olunur. **Aġlāķı** ġül ġurusı, şarı şandal, cülnār 'ale's-seviyye ²³aġz ve saġķ olunub bir miķdār kāfūr katdıķdan şöñra rıķla delk ²⁴ideler. Tenķiye ġuşuşunda taķī'atları nuķū'-ı fevākih ile telyīn olunub ²⁵ġidālari daġı ıslāħ oluna. Eger şafrāvī olursa 'alīle iltihāb-ı şedīd

‘İllet-i mezkûre sinn-i şibâdan şöıra ‘arız olduğu şüretde hunnāk gibi anı daḥı terk itmek gerek idi deyü mülāḥaza olunursa hunnāk şöhet-şi ‘ār olmaḡla terk olunub bunlar ḡayr-ı meşḥūr ve nādīr oldukları için mezkūr olduklarını tefekkür birle def‘-i daḡdaḡa ḡātīr buyurular. (16-21)

[138A]

¹ve şusuzluk ve ağız kuruluḡı ‘arız olub naḡs ve veca‘-ı demevīden zīyāde ²olmaḡla ma‘lūm olur. Ol şüretde ṭabī‘atları temr-i hindī ve sir-ḡişt ³ile telyīn olunub münāsib maṭbūḡāt ile ḡargara itdüreler. ‘İnebū’s-ṣa‘leb ⁴ve hindibā‘uşāreleri ve tūt rubbī ve cevz ḡabuḡı rubbī ve ayva çekirdeḡi ⁵lu‘ābı mişilli bārid şeyler münāsibdür. Eger balḡamī olursa ol-daḡı ‘alāmetinden ⁶bilinür. **‘İlacı** Sikencübīne ḡardāl-ı meşḡūḡ zām idüb ḡargara itdüreler. ⁷Nūşādurı saḡḡ idüb maşura ile üzerine üfüreler tūz ve şeb ⁸ve māzī daḡı zām olunsa zīyāde nef‘ virür. Eger sevdāvī olursa ⁹‘alīlūñ ṭabī‘atı eftīmūn tedbīri ile telyīn olunsa eftīmūn sürüdḡe ¹⁰ile tedbīr olunsa daḡı enfa‘ olur. Kezalik ḡıyārşenber lubbı yāḡūd ¹¹biyān balı ile ḡargara itdüreler. Tekrīr-i ‘amel lāzımdur zīrā anlaruñ cümlesi ¹²müdāvemēt ile mü’essir olur. **İstirḡā‘ü’l-lehāt** Suḡuṭu’l-lehāt daḡı dirler.¹³ Ol ‘illet ‘arız olduḡda lehāt aṡaḡı şarkar. Ol mertebe olur ki ¹⁴merīnūñ aḡzını ḡapayub ḡidā mūrūrına mānī‘ olmaḡla ḡīn-i eklde barmaḡ ¹⁵yāḡūd ḡayrī ‘ālet ile başmaḡa muḡtāc olur, tā ki ṭa‘ām aṡaḡı gide ¹⁶ve ‘alīl boḡazına āḡerden bir şey aşıldı ḡıyās ider. Ol ‘illetūñ sebebi sū‘-i ¹⁷mizāc-ı māddī olmaḡla ekşeriyā ḡār u raṭb demevī yāḡūd bārid ve raṭb ¹⁸balḡamī olur. **El-‘İlac** Eger demevī olursa ‘alāmeti ḡumret ve ḡarāret bulunmaḡdur. ¹⁹Ol şüretde eger ‘alīlūñ izācı ḡan almaḡa müsā‘id ise faşd olunub ²⁰‘alīl ṣabī bulunduḡı şüretde baldırlarına ḡacāmat olunur. Ba‘dehu verem-i ²¹lehātda zıkr olunan ḡarāḡır ve delūkāt ile ‘amel olunur. Eger balḡamī olursa ²²‘alāmatı ḡarāret ve ḡumret bulunmayub ‘alīlūñ aḡzından salyar aḡmaḡdur. ²³‘İlacı bal suyu ve zūfā ṭabīḡi ile ḡargara itdüreler. Mersin yapraḡı ²⁴ve şeb-i yemā mişilli ḡābız şeyler ile ḡargara olumaḡ daḡı nafi‘dür. Yanmış ²⁵geyik boynuzu ile nūşādurı ve şebi mezc idüb ālet-i ma‘ḡūde ile

[138B]

¹üzerine delk ideler ve başında yāfūḡ ta‘bīr olunan maḡalle bu zīmādı ²urular. **Aḡlāṭı** Maḡās ve aḡāḡıyā ve mevāzī‘ mütedahḡhinede bulunan ṭopraḡ ³ve işrās ve ḡarnıyarık cümlesi mersin yapraḡı ile ḡiṣnic ṭabḡ olunmuş sirkede ⁴ma‘cūn ḡılınub zīmād oluna. Şeyḡ-i Re‘īs müdāvāt-ı mezkûre beyānı eşnāsında ⁵lehātı licāma müşābih ālet ile ḡaldırmaḡ ḡöstermişdür ve ol maḡālde suk ⁶didikleri tedbīr ile nūşādur tılāsını ta‘yīn itmişlerdür ve daḡı ma‘lūm ⁷ola ki şıbyāna ‘arız olan istirḡāya yalnız meşḡūḡ māzı sirke ile ⁸delk olunmaḡ kāfidur. Yāfūḡlarına daḡı zīmād olunur ve ḡāḡ olur müsterḡī ⁹olan lehātuñ dibi incelüb ucı ḡalīz olmaḡ vāḡı‘ olur.

Ol şüretde ¹⁰evvelâ zift ezilmiş ısıcağ şu ile ğargaraya müdâvemet itdüreler. Eger ¹¹mü'essir olmağla istivâ hâşıl idüb dibi ve ucı berâber olursa mücerred ¹²istirhâsı için lihıyetu't-teys ve mâzı ve suk ve bunların mişilli kâbızât ¹³ile ğargara olunmağ müdâvemet oluna. Eger mu'âlece-i mezkûre ile sūd-mend ¹⁴olmaz ise bi'z-żarûret kaṭ'ına karar virilür. Zîrâ 'inde'l-huzzāk müsterhî ¹⁵olan lehātuñ inceligine ve ğılzetine naẓar olunmağ vâcibdür. Eger dibi ince ¹⁶ve ucı ğalîz olub andan iriñ gibi ruṭûbet seyelân iderse yâhūd ¹⁷ucı üzüm dânesi gibi müdevver olmağla hunnāk 'urûzundan qorqulursa ¹⁸kaṭ'ı lâzım olub âlet-i ḥadîd-i sertîz ile yâhūd ekkâl devâ ile kaṭ' olunur. ¹⁹Kezâlik dibi ince oldığı şüretde ucı ğalîz olmayub ancak şıçan kıyruğı ²⁰gibi uzarsa miḳdar-ı ṭabî'isinden ziyâdesi kaṭ'a muḥtâc olur. Ammâ ²¹levni kırmızı ve siyâh olanuñ kaṭ'ında ḥaṭar muḳarrerdür. Bi-eyyi vechin kân ²²qablû'l-kaṭ' 'alîlûñ ṭabî'atı laṭife ile telyîn olunmağ lâ-büddür. Eger faşd ²³müsâ'id ise faşd daḥı olunur. Müsâ'id degil ise ḥacâmat olunur. Zîrâ ²⁴'alîlûñ bedeni mümtelî iken kaṭ' olunmağda ḥaṭar-ı 'azîm vardır. Kesmesinüñ ²⁵daḥı ṭarîķi budur ki 'alîli bir rûşen maḥalle yâhūd güneşe qarşu oturdalar.

DK-[138b]

Kurum dimişler. Ammâ ğayrî oldığı taḳdîrce yine aña kurum-ı bedel olur. (2-3)

Bunda hunnāk qaşabanuñ ağızını kapamağla nefesi boğmağ ma'nâsınadır. (16-17)

[139A]

¹ve ağızını mümkün olduğu mertebe açub dilini aşığa başalar ve lehâtını ²mâsiketü'l-lehât didikleri âlet ile aḥz idüb fażlasını âlet-i sertîz ile ³kaṭ' ideler. Ba'dehu meshûḳ summāk tabḥ olunmuş gül şuyı ve anuñ mişilli kan ⁴tutucu devâlar ile ğargara itdüreler. Bu ṭabîḥ mu'âlecât-ı mücerredendür. ⁵**Aḥlâṭı** Nâr kabuğı, cülnâr ve summāk ve gül qurusı ve mâzî 'ale's-seviyye aḥz ⁶ve tabḥ olunub ol maṭbûḥ ile ğargara olunur. Bögürtlen köki, mersin yaprağı ⁷tabḥ olunmağ daḥı mücerredür ve kezâlik ḥâbisü'd-dem olan müdâvâtdan cülnâr ve günlük ⁸ve nişâsta ve iki kardeş kanı ve şabr-ı suḳûṭurî 'ale's-seviyye aḥz ve saḥḳ olunub ⁹maṭbûḥ-ı mezkûruñ birisi ile mezc olundıktan soñra âlet-i ma'hûde ile üzerine ¹⁰tılâ ideler. Qalkaṭar ve şeb-i yemânî zâclardan biriyle terkîb olunub tılâ ¹¹olunmağ kan tutmağda serî'ü't-te'sîrdür. Bu daḥı ma'lûm ola ki âlet-i ḥadîd ile ¹²'amel olundıktan lehâtı dibinden bütün kesmeyeler zîrâ bütün kesildiği şüretde ¹³'alîlûñ şavtı munḳaṭı' yâhūd ḥurûfuñ ba'z meḥârici muḥtel olur. Bâ-ḥuşûş ¹⁴qaşaba'-i ri'enüñ ağızı açık kılmağla 'alîlûñ cevfine ğubâr ve duḥân serî'an ¹⁵dâḥil olduğu ecilden öksürüğe mübtelâ olur. *Telvîḥ* şâriḥi Luṭfu'llah ¹⁶Tebrîzî taşrîḥi üzere lehât bütün

kaṭ' olundığı şüretde 'alīl bir mertebede ¹⁷şusuzluk 'ārız olur ki kaṭ'ān kanmak müyesser olmaz ve akcigeri ısıcaḳ ¹⁸ve şovuk işābetine müsta'id olmaḡla fuşūl-ı senenūñ iktizāsına bina'en ¹⁹kanḳısı ḡālib ise anı qabūl ider. Çok kerre şovuk işābetinden nāşī ²⁰şudurunda ve ri'esinde bürüdet müstaḥkeme olmaḡla 'alīlūñ helākına ²¹sebeb olur. Ol-güne āfetden kaṭ'-ı nazar mi'denūñ aḥvāli daḡı muḥtel ²²olur. Eger lehātdan şey'-i qalīl kaṭ' olunsa ri'e ve mi'de ol mertebe mütezarrir ²³olmazlar. Ammā mikdār-ı ṭabī'īsinden ziyāde terk olumaḡla āfet bi-hālihi bāḳī ²⁴qalır. Bi-eyyi vechin kān lehātuñ kaṭ'ında ḡaṭar-ı 'aẓīm bulunduḡı muḡarrerdür. ²⁵Zīrā ol şüretde ḡāhi evrām-ı şa'be 'ārız olub mecrā-yı nefesi bi'l-küllīye

[139B]

¹sedd itmekle 'alīli boḡar yāḡūd muālecāt-ı mezküre ile qanı diñmeyüb ²zarar-ı 'aẓīme mü'eddī olur. *Mirātü'sl-Şifā*'da kan tutmak için 'alīlūñ ³gerdanına ve memelerinin altına ḡacāmat olunub faşda müsta'id olanlaruñ ⁴kollarından bāsılık ibṭiden ve anuñ emşālinden kan alınır ve kaṭ' olunan ⁵maḡalle muḡaddemā zikr olundığı üzere zācāt ve sā'ir kan tıticı zerrür ⁶taḡşīl olunub yumurda aḡıyla tılā olunur. Lakin ol müdāvāt ḡār olmayub ⁷bi'l-fi'il şovuk olmaḡa muḡtācdır. Zīrā ısıcaḳ devā māddeyi taşra çeker dimişler ol fāzıl-ı ⁸lebīb lehāt-ı müsterḡinūñ devā ile kaṭ' olunmasını daḡı tecvīz idüb bir kaç ⁹güne tedbīr taḡrīr itmışlerdür. Evvelā dā'imā nişādır ile ḡiltīt tılā olunmak ¹⁰lehātı ıskāt ider. Anlara zāc zām olunsa daḡı aḡvā olur vācib olan ¹¹ālet-i ma'hūdeyi edviye'-i mezküre ile alūde eyleyüb lehātı anuñ ile ḡabz ¹²ideler ve bir sā'at mikdārı ol-ḡālet üzere zābt idüb ba'dehu şalı ¹³vireler. Lakin her bār aḡz itdikce rıfḡla mu'āmele eyleyüb çekmek ile ¹⁴eziyyet virmiyeler bir kaç def'a minvāl-i muḡarrer üzere imsāk idüb ¹⁵levni tamām qararınca i'āde'-i 'amel ideler. Ekşer emrde qarardığından üç ¹⁶günden şoñra kendü kendine düşer. 'Alīl ol eşnāda ya'nī mu'ālece olundığı ¹⁷evḡātda aḡzını aḡıḡ tutmak lāzımdır. Ḥattā lu'ābı taşra seyelān idüb ¹⁸aḡız içinde maḡbūs olmaya. Şeyḡ-i Re'-īs levzeteyn için daḡı marāz-ı mezküre ¹⁹urūzını ve mu'ālecāt-ı merbūde isti'mālını ḡuşūşā ālet-i ḡadīd ile kaṭ' ²⁰olunmalarınıñ tecvīzini göstermişlerdür 'asma'llahu 'ibāde. **El-buşūr fi'l-ḡāḡ** ²¹Gāḡ olur boḡazda ufaḡ ḡādd ve muḡriḡ sivilciler ḡadīş olur. Ekşeriyā ²²ḡızıl üñükde zūḡūr ider. Zīrā anuñ cirmi laḡmī olub reḡāveti ve ḡenişliḡi ²³olmaḡla buşūr ve verem ḡudūşuna musta'idd olur. Az olur ḡaşaba'-i ri'ede ²⁴daḡı zūḡūr ider. Gerḡi anuñ cirmi ḡudrūfī olmaḡla mevād qabūlünden ba'iddür. ²⁵Ammā ic ṭarafını muḡīt olan ḡışā-i laḡmīde vūcūd-peẓīr olur ve verem ve buşūrdan

‘İllet-i mezkûrede kıfâl didikleri baş tamarından kan alınmak kavânin-i tıbbâ evfâk görünür idi. Lakin kibârûn ekseri bâsilik ıbtî ve emsâlini tahşîş bi'l-zikr itdikleri ecilden kıfâle ta‘arruz olunmaz. (4-8)

Ma‘lûm ola ki buşûr ve verem ikisi dahı teferruk-ı ittişâldür. Ancak buşûr veremün küçügi verem buşûruñ büyügidür ve boğazda buşûr hudûsı emrâz-ı kadîmedendür fi-zamâninâ cehele’-i etıbbâ bir kimesnenün boğazında buşûr görseler ıtlâk üzere mâlî Fransa ya’nî frenk marazı ‘ad iderler. (23-üst)

[140A]

¹her yeri kankı tarafda oldığı ‘alâmetlerinden nümâyân olur ‘ale’l-huşûş merîde ²oldığı bir şey ekl olundıkda hâşıl olan veca’ından bulunur. Huşûsâ ol ³bel’ olunan gıdânûñ halâvet ve mulûhatı ola elbetde ol buşûr zuhûr iden ⁴mağallî lez’ itmeleri muğarrerdür. **El-‘ilâc** Ka‘ide’-i mu‘ayyine üzere emrâz-ı maddîde ⁵her ‘illetün maddesini ihrâc lâzım olmağın faşd iktiza itdiği mağalde ⁶erbâbı faşd olunub telyîn iktiza iderse münâsib müleyyinât ile ⁷ishâl olunur. Marâz-ı mezkûr dahı faşd ve ishâlî müstelzim olmağla ⁸müsta‘id olmayanlar hacâmat ve fetâyil ile tenkiye olunur. Ba‘dehu arpa unı ⁹ve nişâstadan bâdem yağıyla perverde olmuş maraka içürmege müdâvemet ¹⁰lâzımdur ve dahı ‘illet-i mezkûrede şovuk şudan gâyet ictinâb itdüreler. ¹¹Zîrâ bürûdet ‘uzv-ı mütekarrihi cem’ ve şedd itmekle veca’ını ziyâde eylediginden ¹²mâ‘adâ maddenün nazcına mâni’ olur. **El-‘alâku’n-nâşib fi’l-hâlkı** Ba‘z ahyânda ¹³insânûñ ‘ale’l-huşûş sâyir hayvânâtun boğazlarına sülûk yapışmak vâkı’ olur ¹⁴ve kenâr vilâyetlerinde çok zuhûr ider. Zîrâ ba‘z şularda bi’l-hâşşa sülûk ¹⁵tevellüd itmekle dahı küçük iken şığarından nâşî hiss olunmadığı ecilden şu ¹⁶içildükde ma‘an duhûl ider. Yâhûd büyük olduğu şüretde ‘an gâfletin içülür. ¹⁷Ol ecilden kızl üñükün gavrına ve mi‘deye dahı yapışması vâkı’ olur. ¹⁸Bi-eyyi vechin kân bir kimesnenün boğazına sülûk gitse ahyâli tefahhus olunmak ¹⁹lâzımdur. Eger görölüb ve bilinecek mağalle yapışmış ise yâhûd ‘alîl kendüsi ²⁰‘an gâfletin içdigini bilürse ‘illet-i mütegayyir olub lâzım olan mu‘âlecâtına ²¹ve ihrâcına takayyüd olunur. Eger meşkûk olub vücûh-ı mezkûreden bir ²²vechle mu‘ayyen olmadığı şüretde ba‘z ‘alâyiminden bilinür. Ez-cümle a‘zâsına ²³sülûk ta‘alluk iden kimesnenün gâmm ve kerbe ibtilâsından nümâyân olur. Zîrâ ²⁴sülûkde ‘ufûnet der-kâr olmağla ol ‘ufûnet ta‘alluk eyledigi cisme dahı ²⁵sirâyet itmekle kalbe vuşûlından nâşî gâmm ve kerb ıztırâba mü‘eddî olur.

[140B]

¹‘Ale’l-huşûş kara balçıklı redî şularda tekevvün itmiş olub hilkatinde ²dahı hey’et-i mezmûme bulunmuş ola ki levni siyâh yâhûd yeşil olanlar ve tüyler ³ve üzerinde mâ’i hatlar bulunanların

cümlesinde semmiyet vardır. Yapışdıkları ⁴‘uzv karha olur ve şāhibine sıtma şekli harāret gelür ve bayılmak ‘ārız ⁵olur. ‘Uzv-ı bātına ta‘alluk itdiği şüretde teneffüs için istinşāk ⁶olunan havā ol sülükün keyfiyet-i rediyesi ile mütekeyyif olmağla yürege vāşıl olduğda ⁷zıkr olundığı üzere kerb ve ğamm ve ğaşıy ‘ārız olur ol cihetden istidlāl ⁸olunur ve gāhī ol kimsenün ağzından rakīk kan gelür andan bilinür. Şeyh-i Re’is ⁹Ḳānūn’da kaçan senn bir şāhīhū’l-mizāc ādemi rakīk kan tükürür yāhūd rakīk kan ¹⁰kuşar görseñ ahvālını tecessüs ile eger esbāb-ı zāhīrden anları mūcib olur. ¹¹Bir sebep görölmezse sülük ta‘allukını te’emmül ile ihtimāldür. Merī ve mi‘desinün ¹²birine ol mevzī-i can-ver ta‘alluk itmiş ola dimişler. Necībū’d-dīn ‘aleyhi’r-raḥme ¹³sülük nādiren kaşaba’-i ri’eye daḥı yapışur diyüb Nefīsī merḥūm anuñ şerhinde ¹⁴inkār güne ta‘bīr ile sülük boğaza şu ile dāḥil olur, kaşaba’-i ri’e ise ¹⁵şu mecrāsı degildür eyle olsa ol maḥalle ne-vechle duḥūl ider, bir tarīkle ta‘alluk ¹⁶itdiği şüretde daḥı karār tutmayub düşer. Zīrā kaşaba ğuḍrūf olmağla ¹⁷anda sülūke ğidā olacaḥ kan az bulunur ve nefes mecrāsı olmağla ‘alīlūñ teneffüsüne ¹⁸müzāḥeme virüb kavī öksürük iḥdās ider. Ol cihetden ve taşra virdiği ¹⁹nefes ḳalbūñ harāretinden nāşī havā’ı ḥārr ve duḥānī olmağla müte’ezzī ve muḫtarib ²⁰oldığı ecilden karār tutmayub düşer dimişler. El-‘ilāc Evvelā ‘alīlī ²¹bir rüşen yirde yāhūd güneş ḳarşusunda oturdub ağzını mümkün ²²oldığı mertebe acduralar ve dilini aşağı basalar. Eger sülük görinüb ²³ve ālet ile aḥz olunmak mümkün olur yirde bulunursa ol dāhiye için ²⁴perdāḥte kılınan kelbeteyn mişilli ālet ile sülūgi ensesinden tutalar ve bir sā‘at ²⁵miḳdārı ol-ḥālet üzere hıfz ideler tā ki muḫtarib olub yapışdığı

[141A]

¹yiri şalıvire. Ba‘dehu rıfḳla çıkaralar. Eger ibtidā’ yapışdığı gibi ²‘unf ile çekseler ḳopmakda zahmet virdiginden mā‘adā ḳopdğı ³yiri yara ider ve eger eñsesinden yapışmayub daḥı aşağısından ⁴tutsalar ihtimāldür sülük bütün ḳopmayub bir yerinden üzülmelik ile ⁵başı taraflı yapışdğı yirde kalur. Ol şüretde ‘alīle zīyāde elem ⁶ḥāşıl olur. Andan soñra kendi kendine ḳopdğı ḥāle tekrār kan ⁷tükürmek iḥdās ider ve mi‘de ve bağırsaklarda nüzūl itdikde ḥabāşet ve ⁸semmiyetinden nāşī mi‘dede ta‘affün ve bağırsaklarda saḥc didikleri ⁹şıyrındı ḥāşıl olur. Bu daḥı ma‘lūm ola ki sülük iḥrācī için ¹⁰boğaza ālet idḥāl itmezden evvel sirke ve tuz ile ğarğara itdürmek ¹¹lāzımdur. Ḥattā sülükün a‘zāsı geñseyüb ḳoparmağā āsān ola. ¹²Eger boğazdan aşağı bulunub görünmek ve ālet ile aḥz olunmak mümkün olmazsa ¹³ba‘z düşürici müdāvāta mübāşeret ideler. Ez-cümle sirkeye tuz ḳatub ¹⁴yāhūd yanmış şedef küli yā ḥardal yāhūd ḥılīt yāhūd ¹⁵cümlesini bir yire zām idüb ğarğara itdüreler. Ba‘zılar sülük yalnız ¹⁶nişādır zām olunmuş sirke işābetinden helāk olur dirler. Ol taḳḍirce ¹⁷nişādır zāmmıyla ğarğara itmek daḥı nāfi‘ olur ve nefḥ ile daḥı mu‘ālece ¹⁸olunur. Ez-cümle būraḳ ve ḥardal ve

nişadır ve zāc ‘ale's-seviye aḥz ve saḥk¹⁹ olunub maşura ile boğaza üfüreler. Bu terkib daḥi ġarġara olunmak serī-²⁰ ‘ü't-te' şirdür. **Aḥlāṭī** Şarmisaḥ ve Şīḥ ve acı bakla ve şaḥm-ı ḥanḫal ve eyrelti²¹ bunlar ‘ale's-seviyye aḥz ve ḥall-i ḥamrda ṭabḥ olunub ba‘de't-taşfiye ol²² sirke ile ġarġara oluna. Huzzāk-ı eṭibbā'-i A‘cāmdan Ebū'l-Ḥasan Ṭaberī²³ *Mu‘ālecāt-ı Ebukrāṭiyye* nām te'lif-i şerīfinde sülük her ne şekl maḥalde olursa²⁴ olsun ḫatlı ve iḥrāc itmekde irsāya benzer devā olmaz. Sirke ile yāḥūd²⁵ zeyt yağı ile ṭabḥ olunub ġarġara olunur. Kānḫısı ile ‘amel olunursa olunsun

[141B]

¹işābet eylediği ān öldürür dimişdür. İrsā gök süsen köküne dirler, ²meşhūr ve müte‘ārifdür. ‘Ġarab didikleri kavaḥ ağacı yaprağının ‘aşri³ ile ġarġara itmek daḥi bi'l-ḥāşşa iḥrāc ider dimişler. Kezalik sirkeye ⁴ḥiltīt ve Kalkatar zam olunsu yāḥūd sirkede efsantīn ve çörek otı ⁵ṭabḥ olunsu ‘ilāc ḫavī olur. *Mirāt'üṣ-Şifā* şāhibi ‘alīlūn ağzına şularda ⁶ḥāşıl olan ṭuhlub didikleri şuyu şalıḫosalar sülük anuñ rāyiḫasını ⁷sevdiği ecilden yapışdığı yiri şalıvirüb ağız içine çıkar. Ol ⁸ḥīnde el ile yāḥūd bir ālet ile aḥz olunur dimişler. Nefisī merḥūm daḥi ⁹bu tedbīri dedesi Cemāluddīn'den naḫl ile ol devāyı bir pārça beze bağlayub ¹⁰ağızda tutmak göstermişdür. Ma'lūm ola ki mu‘ālecāt-ı mezkūre sülükūñ ¹¹boğazdan aşağı bulunmasına maḥşūşe degildür. Ağız içinde görinen ¹²yirlerde oldığı şüretde daḥi ālet ile ḫoparmak istemeyenler ol müdāvātla ¹³iḥrācına taḫayyüd itseler daḥi āsān olur. Zīrā Şeyḥ-i Re'īs ‘illet-i mezkūre için ¹⁴yazdıkları mu‘ālecāt-ı ‘adīde beyānı evvelinde kūgez ile müşāhede olunan sülükūñ ¹⁵ḫal‘ ve iḥrācī ālet-i ma‘hūde ve edviye ile daḥi ḫuşūl-peḫr olur. Ālet ile aḥz ¹⁶olunması ma'lūm ammā müdāvāt ile iḥrācının ṭarīḫi eger boğaza yakın yirlerde ¹⁷ise ġarġara ile ‘amel olunur. Eger ağzın üst tarafında buruna mā'il maḥalle ta'alluḫ ¹⁸itmiş ise buḫūrāt ve sa'ūtāt ile ḫal‘ ve iḥrāc olunur. Eger boğazın ġavrna ¹⁹ve mi'deye duḫūl itmiş ise ḫuşdırıcı müdāvāt ve şoġulcan çıkarıcı ²⁰müşhilāt virilür dimişler. Mi'deye ta'alluḫ itdiği şüretde bu tedbīr ol ²¹Re'īsü'l-Küll'ün muḫtārlarıdır. **Aḥlāṭī** Şīḥ, ḫaysūm, efsantīn, şūnīz, türmüs, ḫuş, ²²birinc-i kābili içi ve saraḫs her birinden ‘ale's-seviyye aḥz olunub cem‘ olunduḫdan ²³şoñra aḫşam ve şabāḥ sirke ile ikişer dirhem isti'māl olunub üzerine ²⁴bir şey yenmez. İki sā'atden şoñra yemege mübāşeret ider. Şoġan ve şarımsaḫ ²⁵ve lahana ve yarpuz eklene müdāvim olur. ḫuşdurmak lāzım olduğu şüretde

[142A]

¹bir kabza tura otını bir avuc turb kabuğıyla tabh eyleyub ol şuya ²bal ve tuz ve sirke zam olunur lafif kuşdurıcıdur. Müshilat huşuşı ³in-şaa'llahu Te'ala şogulcanlar ihracı mahallinde mufaşşalan beyan olunur. Buhur ⁴virilmelik iktiza itdikde gargara için yazılan mu'alecatuñ cümlesi tebhır ⁵dağı olunur. Burun tarafında olub keزالik sa'utla sukuti kaşd olunsā ⁶yine müdāvat-ı mezküre ile 'amel olunur. Bu sa'ut dağı mücerrebātındur. **Ahlāṭi** ⁷çörek otı, kıṣā'ü'l-hımār 'uşāresi ve harbak cümlesi aḥz olunub sirke ⁸ile tedbır olunur. Mi'deye ta'alluk iden 'alak ihracında Şeyh-i Re'is hile ta'bır ⁹eylediğı tedbırdendür ki 'alil vāfirce şogan ekl idüb hammāmdan bir ısıcaḥ ¹⁰halvetde otura harāret-i hammām bedenine tamām te'sir eyledikde ağzına karlı şu ¹¹ala yāhūd buz pārcası tuta şu ısınub ve buz eridikce tekrār i'ade ¹²eyleye tā ki ol hayvān harāretten muṣṭarib olmağla yapışdığı yiri terk ¹³idüb ağız tarafında olan bürüdete meyl itmekle ağıza gelür ol ān ihracına ¹⁴sa'y ideler. Isıcaḥ günlerde vāfirce şogan yiyüb güneşde oturmak dağı ¹⁵hammām 'amelini işler. Ol hinde dağı ağzında buzlı şuya batmış sünger yāhūd ¹⁶buz pārcası tutmak lāzımdur. Bi-eyyi 'amelin kām sülük ihrac olundıktan soñra ¹⁷kan gelmek 'arız olsa sukut-ı lehātda zıkr olunan kan tutucı ¹⁸devālar ile gargara itdüreler ve nufūhāt-ı mezbūreyi maşura ile boğazına ¹⁹üfüreler. Muhammed bin Zekerıyyā 'aleyhi'r-raḥme ol eşnāda kabuğı çıkmış mercimek çorbāsı ²⁰i'tām olunub ve taşradan bārid devālar zimād olunur dimişler nişāsta ²¹ile ma'mül gıdālar dağı nāfi' olur. **El-eşyā' u'n-nāşibetu fi'l-ḥākḥ sive'l-'alak** ²²Sülük aḥvāli bilindikden soñra ma'lüm ola ki gāhı boğaza et loḳması ve ²³etmek pārcası ve kemik kırığı ve anlaruñ mişilli şeyler tırur hattā şu tırurmak ²⁴dağı vāki' olur. Ancak anuñ aḥvāli başkadur. Eger boğaza tırur şey dikenli ²⁵olmayub yāhūd kemik ve ağac mişilli boğaza batacaḥ ve işecek şeyler

[142B]

¹olmayub et loḳması ve anuñ mişilli şey' tırursa 'amme beyninde zebān-zed ²oldığı üzere ol ān eñsesinde ve iki omuzları ortasına bir kaç ³yumruk urulmak yazılmışdur. Lakin darbe liyāḳat bulunduğı şüretde elem ve ıztırāb ⁴virecek mertebe olmaya. Eger ol 'amel fā'ide virmeyüb yāhūd boğaza ⁵işici şey olursa sülük huşuşunda beyan olundığı üzere işiğiğı ⁶maḥal tefakḳud oluna. Eger görünür ve ālet ile ihrac olunur yāhūd aşāğı ⁷sürilür maḥalde bulunursa anuñçün perdāhte kılınan ālet-i kelbeteyn ile ⁸ihracına sa'y olunur. Eger ihrac mümkün olmazsa bārī aşāğı iteler, hattā ⁹mi'de ve em'ā tariki ile ḥāric ola. Ammā ol huşuşda bağırsaklara elem ¹⁰işābeti ihtimāli vardır. Eger ol şey görilür yirde yāhūd ālet işābet ¹¹idecek maḥalde bulunmazsa müzellik şeyler içüreler ki aşāğı gidere. Ez-cümle ¹²zeyt yağı ve bādem yağı yāhūd ayva çekirdegi lu'ābı tecerru' itdürüb ba'dehu ¹³büyücek loḳma yutduralar. Ba'zilar bu tedbır hammāmında olmak mü'eşşirdür dimişler. ¹⁴Anlar fā'ide virmezse kuşdurıcı

şeyler vireler. Ammā kuşdurmak ziyāde ta‘ām¹⁵ virdikden sonra gerekdür ki kuşduğı ta‘āmuñ cirmi ol şey’i dağı süree¹⁶ çıkara. **Tedbīr-i āher** Bir pârça süngere ibrişim bağlayub ‘alile yutduralar, ¹⁷ba‘dehu az az şu vireler. Tecerru‘ eyleye ol sünger tamām şişdikden sonra ¹⁸ibrişimi sür‘at ile çekeler. Gālib-i ihtimāl ma‘an çıkmasıdır. Süngere bedel ¹⁹kuru incīr ve et pârçası bağlamak dağı yazılmışdır. Anuñ gibi mu‘ālecāt ²⁰bir def‘ada te‘şīr itmezse mükerreren ‘amel olunmağa muhtāc olduğı erbābına ²¹ma‘lumdur. A‘māl-i mezkûre eşnāsında kuru incīri bekmez ile tabh idüb ²²ğargara itdüreler ki ol şey’i tahrik eyleye ve taşrasından munzic ²³yağılar dağı uralar. Ez-cümle arpa unını zeyt yağı ve ısıcağ şu ile hamīr ²⁴idüb zımād ideler. Ol maḥalli telyīn itmekle kopması āsān olur. ²⁵**İntibākū'l-merī** Gāh olur kızıl üñük didikleri mecrāda bi-izni ḥālikḥā ğidā

DK-[142b]

Ba‘z etibbā ol āletüñ ḳalaydan yapılmasını istiḥsān eyleyüb şüreti dağı uci egri uzun sebükidür dimiş *Ḳanūn*’da ḥayzerān çubuğının incisinden yāḥūd yay kirişinden aḥz olunub ucları kezalik egri olmak gösterilmişdür. (5-8)

[143A]

¹ve mā geçmek için mevzū‘a olan ‘ādale geñsemek ile merīnūñ cirmi ²birbirine munṭabık ve muttaşıl olub şu ve anuñ mişilli rakık şeyler yutmak ³mümkün olmaz. Ammā büyük loḳmalar ve cirmi rakık ve ḥafif olmayan şeyler ⁴bilā-meşakḳat mürūr eyler. Zīrā cirmi ve mehmā-emken şalābeti olan eşyā ⁵ol mecrāyı açmak ile mürūr idüb mi‘deye vāsıl olur. Ammā rakık olan ⁶şeyler anuñ intibākını açamayub aşağı giçemezler ‘uzv-ı mezkūruñ ⁷intibākına ve ‘ādalesinūñ istirḥāsına sebep başdan ruṭūbet-i fażliyye ⁸menşub olmağla liflerini geñsetdigidür. **El-ilāc** ‘İlāci ayāricāt-ı kibār ⁹ile istifrāğ olunub ruṭūbeti neşf idici ve ‘uzva kuvvet virici ğargaralar ¹⁰ile mümkün olur. Ayāricāt aḥvālī ve müneşşif olan maṭbūḥāt ḥuşuşları ¹¹ma‘lumdur ki ḥubūbāt ile tenkiye ve müneşşifāt ile ğargara olunur. Müneşşifātın ¹²bu terkīb muhtāruñ şikātdur. **Aḥlāṭ** Anīsōn, sünbül-i hindī, günlük, maştakī ¹³ve behmen-i aḥmer ve ebyaz cümlesi ‘ale’s-seviyye aḥz ve tabh olunub ğargara olunur. ¹⁴Necībū’d-dīn Semerḳandī ‘aleyhi’r-raḥme bu ‘illet mündeḫfi‘ olmaz meger sinn-i tufūliyyetde ¹⁵‘arız olmuş ola, anlar dağı sinn-i bulūga irişüb kuvvetleri izdiyād ve ḥarāret-i ¹⁶ğariziyyeleri inti‘aş bulunduğı eşnāda ruṭūbāt-ı mezkûre müteḥallile olmağla ¹⁷‘ilāc-pezir olur. Ammā sinn-i nemā itmāmından sonra vāki‘ olduğı şüretde ¹⁸bür‘-i tām bulmaz dimişler. Ol ḥazık-ı lebībūñ ‘illet-i mezkûre etḫālūñ ğayrıda ¹⁹bulunduğı şüretde ye‘is-i güne kelām-ı ḥazākat nizamılarınuñ emeli budur ki merī ²⁰ağzıñ lu‘ābından dā‘imā yaşlık kesb ider ve her-bār ğidā ve mānuñ

mürûrundan ²¹dağı yaşlık hâşıl olur ve hancereye mücāvirdür. Hancerede dağı tahsîn-i ²²lafz için ruṭûbet-i dihaniyye¹¹² olmağıl anda dağı rutûbet vâşıl olur. ²³El-hâşıl merî nefesinde ‘uzv-ı saḥîf olduğu için içinde mürûr iden ²⁴eşyâdan ve civârından ruṭûbet teşerrüb eyleyüb terehhül ve istirhâsı izdiyâd ²⁵bulur. Ol ecilden ‘illet-i mezkûre büyüklerde bür’-i tām bulması müşkil olmuş

DK-[143a]

Su ağza ziyâdece alınsa ol mecrâyı açmak hâtıra huṭûr iderse ‘adalenün istirhâsı ol hâtırayı def’ ider. Zîrâ ‘adalenün ‘ameli olmayınca yutmak mümkün olmaz şalâbeti olan loḳmanuñ geçmesi şakilliginden nâşi aşağı meyl itdiği içündür bir hoş mulâhaza oluna. (1-5)

[143B]

¹olur. **El-ğarîḳ ve'l-maḥnûḳ** Bunlar dağı mu‘abberât-ı kütübde boğaz marazları ‘adādında ²bulunmağıla emrâz-ı halka ilḥâḳ olundu. ‘Ale'l-huşuş sıbyānuñ şuya düşmesi ³çok vâḳi’ olduğu ecilden mu‘alecesini beyân lâzım olub hanḳ aḥvâli ⁴bilinmek dağı fâ’ ideden hâli olmağıla bi’t-ṭabî’ tahrîr olundu. ⁵Deñize yâḥûd gayrî maḥalde şuya düşüb ba‘de'l-iztîrâb yine ⁶ḥayâtı bâḳî iken ihṛâc olunsa lâyıḳ olan ‘amme beyinde meşhûr ⁷oldığı üzere başı aşağı bir şey’e ta’lîḳ ideler, tâ ki cevfine tolan şu ⁸taşra çıka ba‘dehu akan veya hârreden büber ile zencebîl ṭabḥ olunmuş şu içüreler. ⁹Bir miḳdâr şeker dağı zâm olunsa dağı laṭîf olur. Ol maṭbûḥ ‘alîlûñ ri’e ¹⁰ve mi‘desinde hâşıl olan ruṭûbatı tecffif itmekle ifâḳat virür. Ba‘dehu ¹¹bir kaç eyyâm süd ile pişmiş noḥûd âb içürmege müdâvemet eyleyeler. Zîrâ noḥûd ¹²çorbası açcigere sâ’ir at’ imeden ziyâde gıdâ virmekle mizâclarını ıslâḥ ¹³ider. Şuya düşen kimesne ihṛâc olunduḳda bayılmış bulunub ḥayât ve memâtı ¹⁴meşḳûḳ olsa egerçi ol mertebeden soñra ḥayâtı ba‘îd görünür ammâ def’-i ¹⁵şübhe için muḳaddemâ zîkr olunduğı üzere başı aşağı aşalar cevfinde olan ¹⁶şu boşaldıḳda ḥayâtı bâḳî ise nümâyân olur. **El-maḥnûḳ** Şuya boğulmak ma‘lûm ¹⁷şudan ḳat’-i nazar ḥâricde bir kimesneyi sicim ve taşma ve anlaruñ mişilli âlet ¹⁸ile boğsalar tamâm ḡaşıy gelüb bayılmış bulunmağıla ḥayâtı ve memâtı meşḳûḳ olduğu ¹⁹şüretde ‘ale'l-fevr ol boğduḳları âleti boğazından kesüb ağzına nazar ideler. ²⁰Eger köpük cem’ olmuş bulunursa ḥayâtını tama’ itmeyeler. Ol mertebeden soñra ²¹ḥayât bulmak nâdir vâḳi’ olur, zîrâ ol köpük açcigeruñ cirmi erimeḳden ²²yâḥûd dimâḡuñ zevebânından ḥâdiş olur, sebebi bu ki boğulmaḳdan nâşî teneffüs ²³münḳatı’ olmağıla yürek ḡâyet muṣṭarib olub kendinde bulunan rûḥ-ı ḥayvânî ²⁴ve ebḥire’-i

¹¹² Bu kelime metin içinde "دهنيّه" şeklinde yazılmıştır.

duhānı galeyān itmekle ri'eyi eridür. Andan hāşıl olan ruṭūbet ²⁵ol ebḥire'-i duḥāniyyeye muḥteliṭ olduğu hâlde kuvvet-i müteneffise şiddet-i

[144A]

¹ıztırābından anları karhā ve tağallüben taşra def' itdiği için ol ²zebed zāhir olur. Zevebān-ı dimāğdan huşūlî dahı anuñ gibidür. Zīrā ³ol-hālet vuku'nda kalbde fāsîd olan ebḥire'-i duḥāniyye ile rūḥ-ı ⁴ḥayvāniyye ḥurūca menfez bulamayub 'urūka cārî olmağla şiryānātuñ ⁵imtilāsından nāşî dimāğ ve mecārîsi dahı ol mādde-i fāsîde ile ⁶mümtelî olub şiddet-i süḥūnetinden zevebān bulmağla ağzına seyelān ⁷itdiği ecilden zebediyet zāhir olur. Bu iki şüretde ifākat mutaşavver degildür. ⁸Zīrā iki hāletde dahı ḥarāret-i ġarīziyye boğulub ḥārr nārî galeyān ider ve kalb ⁹ile dimāğuñ mizācları ve cevherleri fāsîd olmuş olur. Meger ol zebed ya'nî ¹⁰ağızda zāhir olan köpük cevher ri'e ve dimāğdan olmayub yalnız dimāğuñ ¹¹ruṭūbet-i ḥıltiyyesinüñ zevebānı aşağıdan şu'ūd iden nefes-i muḥtebes ile ¹²muḥteliṭen seyelān itmiş ola. Ol şüretde tıbben ḥalāş mutaşavvar olur. Anuñ ¹³delîli ol köpük boğulan âdem mağşî 'aleyh olub bayılmazdan evvel ¹⁴zāhir olmağdur, eger bayıldıktan sonra zāhir olursa kalb ve ri'enüñ cevherleri ¹⁵zevebānına istidlāl olunur. **El-'ilāc** Eger ol zebed mücerred ruṭūbet-i ḥıltiyye ¹⁶zevebānından olub cevher-i ri'e ve dimāğ sālîm olsa yāḥūd aslā zebed zuḥūr ¹⁷eylemeyüb maḥnūkuñ ḥayâtı me'mûl olsa 'ilācında ibtidā' müşterek didikleri ¹⁸ṭamardan yā ciger ṭamarından faşd ideler, tā ki ḥārr nārînuñ te'sîrinden fāsîd ¹⁹olan kan çıkub bedenistirāḥat bulduğundan mā'adā mādde'-i fāsîdden ²⁰ḥalāş bula. Zīrā eger ol kan ihrāc olunmasa ṭabî'at anı boğulmak sebebi ²¹ile za'îf olan boğaza def' itmekle ḥunnāk veremi ḥudūşuna mü'eddi ²²olur ve ba'del-faşd ḥukne'-i mutavassıta ile mukarrerem ihtikānlar oluna, ²³tā ki e'ālî'-i bedende severān iden mādde'-i fāsîde aşağı cezb oluna ve benefşe ²⁴ve nilüfer yağlarını ısıcak şu ile mezc idüb boğazına tılā ideler, tā ki ²⁵boğaza ve boyun a'zālarına ircā virüb 'aḍalāt ve a'sāblarını telyîn

DK-[144a]

Zīrā kalbden dimāğa rūḥ-ı ḥayvānî ve ḥarāret-i ġarīziyye işāl itmek için şerāyîn-i mütē'addide olmağla ebḥire'-i duḥāniyye anlardan şu'ūd itdiği erbābına ma'lûmdur. (3-5)

[144B]

¹itmekle şiddet-i sedden ḥadiş olan elemeleri sākin olub anlara mādde teveccüh ²eylemeye. Ba'dehu edhān-ı mezkûre ile ġarğara itmege isti'dāhı bulunursa ġarğara ³itdüreler ve ervāḥ ve

kuvâi ve a'zâsına takviyet virecek tedbîrler ile ⁴taḳayyüd ideler. **Ḥarḥaratü'l-şıbyâni fi-nevmihum.** Gâh olur etfâle uyku eşnâsında ⁵ḥarḥara 'arîz olub boğazları hırlar. Sebebi akcigerlerinde ruṭûbât-ı keşîre ⁶cem' olduğudur. Zîrâ anlarıñ ri'eleri za'ife olmağın yukarıdan munşab olub ⁷ve aşağıdan mürtefi' olan māddeyi taḥlîl idemez elbette ḳabûl ider. 'Ale'l-ḥuşûş ⁸uyku hâlinde ruṭûbât-ı beden bâtına ğavr itmekle ri'elerinde ziyâde müctemi'a olub ⁹nefeslerine müzâheme verir. Ḥuşûşâ semînce olan ma'sûmlarda çok zuhûr ¹⁰ider, zîrâ anlarıñ nefes yolu tār olmağla anlarda ḥarḥara ziyâde bulunur. **El-ilâc** ¹¹'İlâcında vâcib olan teşhîni ve taḥlîli bulunan devâlar virûlmekdür ki ısıcaklığı ¹²ve tağidıcılığı ḥasebiyle ol ruṭûbâtı taḥlîl eyleye. Ez-cümle yalnız keten toḥmını ¹³saḥḳ idüb 'asel-i muşaffâ ile ma'cûn itdükden sonra aḥşam ve şabâḥ birer mil'aḳa ¹⁴yedirmek kâfîdür. Kemmûn daḫı anuñ gibi ma'cûn olur. Biyan balını şeker ile terettûbe ¹⁵idüp yedirmek daḫı nâfi'dür. Cümlesinden birer mil'aḳa virilür. Yalnız gök ¹⁶sûsen köki maṭbûḥundan revâḳ şerbet tedbîr itmek daḫı etfâl için ¹⁷mücerrebâtındandır. Tārîḳi vâfirce gök sūsen kökin aḥz idüb ufaḳ ufaḳ ¹⁸toğrayalar ba'dehu kifâyet miḳdârı şü ile şülüşü gidüb şülüsânı kalınca nerm ¹⁹âteş ile ṭabḥ ideler. Ba'de't-taşfiye nışfı miḳdârı beyâz şeker ile revâḳ ²⁰şerbet olunca ṭabḥ idüb hıfz ideler. İsti'mâl idecek tıfl sūd emerse ²¹ol revâḳdan dört beş dirhem miḳdârını murzi'anuñ südi ile memzûcan içüreler ²²eger südden kesilmiş ise oğul otı ve lisân-ı şevr şuları yâḥûd râziyâne şuyı ²³ile içüreler ve gögsünü sūsen yâḥûd zanbaḳ yağları ile yağlayub ṭabî'atlarını ²⁴şâf ile telyîn ideler ve eger mümkün olursa ihtikân ideler. Ol ḥuşûşda ²⁵şâf ve ihtikânuñ eczâsı ḥarârete mâ'il gerekdür ve murzi'alarına daḫı geregi gibi tedbîr

DK-[144b]

Gök sūsen köki tedbîri za'f-ı mi'de mu'âlecesi maḥallinde sūsenüñ âḥer edviye ile terkîb olunub meysūsen tesmiye olunan devâ'-i şerîf daḫı yazılmışdır andan daḫı ğaflet olunmaya. (14-16)

[145A]

¹eyleyüb ma'âcîn ve eşribe'-i mezkûreden isti'mâl itdüreler ve ihtikân-ı ²münâsib ile tenḳiyeler ideler ve bi'l-cümle bu 'illetde ihmâl olunmaḳ lâyıḳ degildür. ³Eger ihmâl olunursa fetḳe mü'eddî olub derd-mend ma'sûmuñ ḳasığı ⁴yarılır deyü kibâr-ı eṭıbbâ mu'âlece olunmasını tavsiye itmişlerdür. **Er-rebv** ⁵ve sū'u't-teneffüs sū'-i teneffüs Nefes ḥuşûşunda umûr-ı ṭabî'iyeden ḥâric ⁶olan aḥvâle 'âmmdür. Muṭlaḳ ḫilâf-ı ṭabî'î solımağa dirler. Ol ecilden ⁷rebve daḫı şâmil olur. Bundan aḳdem rebv 'illetinüñ şıbyâna urûzı aḥvâli ⁸Ebuḳrâ'tan naḳl tārîḳi ile zıkr olunmuş-idi. Ol 'illet akcigere mensûb ⁹bir marâzdur 'arîz olduğda şâḫibi

sükûn ve istirahat üzere iken kedd ¹⁰ve ta'abdan bîtab olmuş âdemler gibi sür'at ve tevâtür ile teneffüs eyleyüb nefes ¹¹virüb almağda zahmet-i 'azîmeye mübtelâ olur. Bu maraz a'râz cihetinden dîk-i ¹²nefes ve 'usr-ı nefes ve buhr ıtlâk olunan marazlara müşâbihdür. Anuñcün ba'z ¹³eṭibbâ dîk-i nefes ve 'usrı ve rebvı ve buhrı esmâ'-ı müterâdifeden 'ad idüb ¹⁴cümlesini bir 'illetden 'ibâret tutmuşlardır. Huzzâkdan Necibü'd-dîn Semerkandî ¹⁵dağı ol vâdiye zâhib olmuşlar. Ammâ Şeyh-i Re'îs revb ve dîk ve 'usr-ı ¹⁶nefesi birbirinden tefrîk eyleyüb esbâb ve 'alâmâtlarını dağı başka ¹⁷başka tahrîr itdikden sonra mu'alecâtlarını müctemi'an ta'yîn itmekle ¹⁸anların muhtârları üzere terceme olunub ba'z ¹⁹mertebe beyâna taṣaddî olundu. Zirâ cümlesi 'ilel-i şa'bden olub her birinün 'ilâcî 'asîr ve mübtelâsı ²⁰keşîr olmağla bi-tevfîk Allahu Te'âlâ şıbyânun gayrîları dağı müntefî' olsunlar içün ²¹mehmâ-emken esbâbı ve tedbîri tahrîr olundu ve ol emrâz-ı teneffüse dâ'ire olmağla ²²esbâb ve 'alâmâtlarını zikrden evvel a'zâ'-ı nefes ve onların mübâdîleri ve civâr ²³cihetiyle müşârikleri olan a'zâ' beyân olunmak evlâ görüldi. Pes erbâb-ı teşrîh ²⁴taṣrîhleri üzere a'zâ-ı nefes hancere ve kaşaba'-ı ri'e ve nefes-i ri'e ve ri'ede ²⁵olan 'urûk-ı ḥaṣne ve şerâyîn ve göğüsde olan hicâb ve 'adâlât

DK-[145a]

Rebv rânun fethi ve bânun kesri ile telaffuz olunur ve buhr bunun zammı ve hânun sükunı ile kayd olunmuştur. Ammâ telaffuzda hâ dağı mazmûm olmak tekellüme evfâkdur ve buhr luğatda tetâbu'-ı nefes dirler. (15-18)

[145B]

¹cirm-i şadr ya'nî göğüsün kendüsüdür ki cümlesi sekiz 'aded 'uṣvdur ve ol ²a'zânun teneffüs ciheti ile mübâdîleri ikidür. Biri dimâğ ve biri anun ³ḥalîfesi olan nuḥâ'dur. Zirâ nuḥâ' a'zâ'-ı nefesden olan hicâbuñ menbetidür ⁴ki anun ekseri nuḥâ' a'şâblarının dördüncü cüftünden biter ve ol hicâba ⁵beşinci ve altıncı cüftünden dağı şu'belere muttasıl olur ve civâr ciheti ile ⁶a'zâ'-ı nefese müşâreketi olanlar mi'de ve kebed ve em'â ve anları muḥîṭ olan ya'nî bağırsaklar ⁷aḥşâdur. Nisvânda raḥm dağı a'zâ'-ı nefese civâr ciheti ile müşârikdür. Umûr-ı ⁸mezkûr bilindikden sonra ma'lûm ola ki dîk-i nefes aña dirler ki şâhibi teneffüs ⁹içün taṣarruf eylediği havâ duḥûl ve ḥurûca hareket cihetinden menfezini tar ¹⁰bulmağla azar azar dâhil olur. Ol 'illetün sebepleri çokdur ez-cümle nefesün ¹¹menâfizi olan hancere ve kaşabada ve sâ'ir a'zâ'-ı teneffüsden birinde verem ¹²ḥâdiş olduğudur. Eger ol şiş katı olursa teneffüsde ziyâde tırılık ¹³ḥâşıl olur ammâ yumuşak olsa ḥıffet üzere olur ve dağı menâfiz-i mezkûrede ¹⁴aḥlât-ı keşîre'-i ḡalıze yâḥûd lezice yâḥûd ri'ede mâ'ıyyet-i müctemi'a olduğudur ¹⁵yâḥûd mücâviri olan 'uṣvda verem ḥudûsetden yâ gayrî 'illetden nâşî ¹⁶ri'ede inṭibâk ve tezâyûk 'arız olduğundan

hâdiş olur. Kebed ve mi‘de¹⁷ ve tıhâlde evrām-ı harre ‘arız olduğu gibi ki anlardan birine inṭibāk ‘arız¹⁸ olmağla dīka mü‘eddī olur. Bunlardan mā‘adā dīkuñ sā’ir esbābı¹⁹ ve ‘alāmātı rebūñ esbāb ve ‘alāmātı beyānında zāhir olur. Bundan²⁰ soñra ma‘lūm ola ki maraz-ı mezbūr āfet ekseriyā nefes-i ri‘ede ve aña muttaşıl²¹ olan ‘uzvda hāşıl olur. Zīrā ri‘enūñ cirmi saḥīf olmağla ahlāt²² kabūlüne müsta‘idde olmağın kendi cirmine ve anda olan şerāyīn ve şu‘abına²³ ve revāzī’na ya’nī mecrālarına ahlāt-ı ġalīze yā lezice şıvaşmak ile havānuñ²⁴ menāfızını sedd ider. Gāh olur ol ḥalet-i ġalīz ‘urūḳ-ı ḥaşnede ve gāhī²⁵ rīenūñ ḥalḥalesinde ve daḥı ḥālī olan yirlerinde müctemi‘ olur ve ol

[146A]

¹ahlāt gāhī şadr ve aḥşādan ve gāhī başdan munşabbe olur ḥuşūşā² riyāḥ-ı cenūbiyye hubūb eyleye ekser emrde nāzile inşibābına mü‘eddī olur gāhī³ ol ruṭūbāt bürüdet işabetinden nāşī nefes-i rīede tevellüd ider. Ba‘zī⁴ etıbbā inṭişāb-ı nefesi ‘urūḳ-ı ḥaşne imtilāsına taḥşış eyleyüb rebv ve buhrı⁵ şiryānāt mādidesine ta’līḳ itmişler. Ba‘zıları daḥı ‘urūḳ-ı ḥaşne ḥuşūşını⁶ rebve ve şiryānāt imtilāsını buhra maḥşūş kılmışlardır. Her birinūñ imtilālārı⁷ alāmetlerinden ma‘lūm olur zīrā inṭişāb-ı nefes daḥı rīede hāşıl olan⁸ ahlāt-ı ġalīzeden nāşī menāfız-i nefesde insidād hāşıl olmağdan neş’et⁹ ider. Ammā ol vechle mesdūd olur ki şāḥibi toğrı turub ve başını toğrı¹⁰ tutmadıkca teneffüs idemez kanda qaldı bir tarafa ve arkası üzerine yatdıkdā¹¹ teneffüs ideler. Anuñçün ol maraza nefes-i müstaḳīm daḥı dirler. Gāh olur rebve sebep¹² olan ḥılt rī’e ve şerāyīnde olmayub belki mi‘dede olur ki anda mütevellid¹³ olmuş yāḥūd başdan inmiş yā kebedden sirāyet itmiş ola zīrā rebv eşnāfindan¹⁴ buhr ki tetābu‘-ı nefesden ‘ibāretdür. Mi‘denūñ hicāba ve hicābuñ rīeye müzāḥemelerinden¹⁵ neş’et ider. Gāh olur kebed bürüdet yāḥūd ġılzet hāşıl itmekle rebv ‘urūzına¹⁶ mu‘īn olur ve rebv ve buhra sebep olan ahlātuñ ba‘zısı keyfiyeti ile ve¹⁷ ba‘zısı kemiyet ve keşretiyle mü‘eddī olub zıkr olunan eziyyete bādī olur¹⁸ ve daḥı maraz-ı rebv nādiren rīenūñ yübüsetinden nāşī cefāf hāşıl itmekle bir yire¹⁹ cem‘ olduğından hâdiş olur ve gāh olur bürüdetinden neş’et ider gāhī²⁰ a‘zā’-ı nefesūñ mebādīsinden ve gāh a‘zā-ı mücāvirenūñ müşāreketinden ‘arız²¹ olur. Nitekim zıkrı sebḳat eyledi ve gāhī rī’ede buḥār duḥānınuñ keşret üzere²² ihtibāsından olur ve gāhī a‘zā’-ı nefesde rīḥ muḥtāqın olduğundan olur ki²³ nefese mezāhime virür ve ba‘z kimesnenūñ gögsi ḥılḳāten yāḥūd li-‘arız tar²⁴ olmağla muḥtāc ile olan nefese vefā itmez ve gāh olur nefesde afet-i cebelliye²⁵ bulunmağla olur ve ba‘z maḥalde revb müştedd olub nefes-i inṭişāba mübeddel olur.

[146B]

¹ve çok kerre zātü'r-ri'e didikleri maraž-ı şa'be müntakıl olur. El-ḥāşıl rebv ²emrāz-ı şa'beden bir şedīd illetdür. Meşāyiḥe 'arız olsa бүр' yānī ḥalāşa ³ḳarīb olmaz ve nażc daḥı bulmaz. Taze yigitlerde daḥı 'asīrū'l-bür'dür ammā şıbyānda ⁴sehlū'l-'ilācdur anlaruñ tedbīrleri 'an ḳarīb zıkr olunur ve daḥı ol maraž ekşer ⁵emrde arḳa üstüne yatmaḳdan izdiyād bulur ve daḥı 'ilel-i müzmineden olmaḡla ⁶şar' ve teşennüc gibi nevbet ile gelür ve mu'ālece olunmasına gitdikce nevbeti ḥādd ve ⁷şedīd olur. **El-'alāmāt** Eger rebve sebep nefes-i ḳaşabada aḥlāt-ı ḡalīze ve ruṭübāt-ı ⁸lezice müctemi'a oldıḡı olursa nefes-i ṯarlıḡı teneffüsüñ evvelinde olur ya'nī ⁹istinşāḳla nefesi aşāḡa almaḳda olur, ol nefes rīeden ḳalbe vāşıl olub ¹⁰andan yine rīeye rücü'unda ḡıḳ ḥiss olunmaz ve ṯabī'at ol māddeyi ¹¹iḥrāc murād itmekle tenaḥnuḥ bulunur ve havānuñ duḡūli ve ḥurūcında māddenüñ ¹²mezāḥimesinden ve mümkün oldıḡı mertebe ḳoparmasından nāşī göḡsünde ¹³ḥarḥara 'arız olub öksürük ve ḡıḳ-i nefes ḥāşıl olur ve su'āl ile ¹⁴çıḳan mādde mekān-ı ḳarībden ḳopdıḡı ḥiss olunur ve havānuñ bārid istinşāḳına ¹⁵ziyāde ihtiyāc bulunmaḡla 'alīl ḥareket itdiḡi maḥalde dilini çıkarur eger ol ¹⁶şüretde öksürük bulunmayub balḡam-ı ḡalīze çıḳmazsa 'alīle āḥer mażarrat ¹⁷işābet ider ve aḥlāt nezleden ḥāşıl olmuş ise rebv def'aten ḥādiş ¹⁸olur ve illā azar azar zuḥūr ider. Eger ol aḥlāt 'urūḳ-ı ḥaşnede ḳarar ¹⁹tutmuş ise nabż-ı ḥafāḳānī olub iḥtilāfı dā'im olur. Eger aḥlāt feżā'yı ²⁰rīenüñ ḥāricinde olursa su'āl bulunmaz. Eger mebādī müşāreketi ile olursa ²¹anlaruñ taḳaddüm iden aḥvālī delīl olur. A'zā-i mücāvirüñ müşāreketinden olursa ²²anlaruñ imtilāsından bilinür. Sā'ir eşnāfı daḥı a'rāzından ma'lūm olur. ²³**El-'ilāc** Evvelā şıbyānda 'urūzı şadrları za'ıf oldıḡı cihetden balḡam ²⁴iñşibābından olmaḡla 'ilācında vācib olan dillerinüñ dibini zeyt yaḡı ²⁵ile ovub ḳuşdurmaḡa sa'y ideler. Ağızlarına ısıcaḳ şı taḳṯır itmek

[147A]

¹daḥı ḳuşdurmaḡa imdād ider. Ba'del ḳay 'asel ile keten toḡmı la'ūḳı vireler ve ²göḡüslerine süsen ve bān yaḡları tılā ideler. Eger sinn-i şıbyāyı tecāvüz ³idenlere 'arız olursa yine ol illetüñ ḥudūşı ekşeriyā balḡamdan ve ruṭübāt-ı ⁴balḡamiyyeden olmaḡla 'ilācında munzıc olan müdāvāt ile ibtidā olunub ⁵ba'dehu münāsib müşilāt ile istifrāḡ ve rıfḳ ve i'tidāl ile 'amel olunmaḡ ⁶lāzımdır. Ba'z kibār emrāz-ı mezḳürenüñ 'ilācında lāyık olan evvelā edviye'-i ⁷müfrede isti'māl olunmaḡdur, anlar müfid olmadıḡı şüretde edviye'-i mürekkebeye ⁸mübāşeret olunur, eger 'alilde ḥarāret yāḥūd ḥummā bulunursa erbābı faşd olunub ⁹eşribe virilür didiler ve daḥı vācib olan oldur ki ol ḥuşuşda istimāl ¹⁰olunan edviye-i munzıc ve mülattıf olub teşḥīn-i şedīdi olmaya ki māddeyi ¹¹tecḳif ve taḡlīz eylemeye. Anuñçün ḳudemā ma'ācīn-ı rebve efyūn ve benc ve yebrūḥ ¹²ḳatmadılar, meger nevāzilüñ keşreti bulunmaḡla anuñ men'ini muḳteżā ola ol ecilden ¹³iḳtiżā ḥasebiyle ihtiyār itdiler. Kezālik bezr-i ḳatūnāya

ihtiyâc bulunmadıkça ¹⁴aḥz itmediler ve mādde ḡalīz yāḥūd lezic olduğu şüretde tartīb ve inzācına ¹⁵ta‘ahhüd olunub lakin mücerred taltīf ve taḳṭī‘ine kaşr olunmaz. Zīrā ḡāḥ olur ¹⁶yalnız taltīf ve taḳṭī‘ isti‘mālinden mādde ‘iṣyān itmekle riede cerāḥat ¹⁷ḥudūsına mü‘eddī olur ve daḥı müdür olan müdāvātuñ cümlesi ‘illet-i mezkûreye ¹⁸mużırdur. Zīrā māddenüñ raḳīkını iḥrāc itmekle ḡalīzi ḳalub zīyāde şu‘ûbete ¹⁹mü‘eddī olur, el-ḥāşıl rebve ve ḡıḳ-i nefese ve buhra ve intişāba sebeb olan ²⁰māddeyi inzāc iden müdāvāt ile bedan’ olunub evvelā muḡlā-yı ḥulv ²¹vireler ba‘dehu ol muḡlāya tedricle egīr ve irsā ve ferāsiyūn zām ideler, ²²ba‘de’l-inzāc māddeyi ayāric-i fayḳarā yāḥūd lūḡaziyyā ile iḥrāc ideler. ‘Alīlūñ ²³ḳuşmak ‘ādeti olmadığı ecilden yāḥūd fuşūl-ı seneden bir māni’ bulunmazsa ²⁴ḳuşma virmek ve bi’d-defa ‘āt ḳuşdurmak daḥı ḡāyet nāfi‘dür. Ḥuşūşā ²⁵turb yidirdikten sonra ḳuşduralar, ol ḥuşūşda ḥarbak-ı ebyaz memdūḥdur. Çörbā

[147B]

¹İttifāk-ı etṭibbā ile emrāz-ı şadrda ḥarbakdan ḳorḳulmaz. Şavāb olan bir ḳıṭ‘a ²ḥarbak aḥz idüb bir türpı her tarafından aşlayalar. Bir gün ve bir gice ṭurduḳdan ³şoñra ḥarbakını giderüb ol turpı ekl ideler laṭīf ḳuşdurur ve daḥı münāsib ⁴olan muḳayyi‘ı vireler. Ġıdāları ‘illet evāyilinde bāḳlā ve noḥūd şuları ola ki şeker ⁵yāḥūd ‘asel ile isti‘māl ideler. Ba‘dehu sükker veyā ‘asel ile arpa şuyı ve ḥāş ⁶etmek vireler. Ba‘dehu pilic çorbaları yāḥūd tavuḳ çorbası ‘ale’l-ḥuşūş ḳoca ⁷ḥurūs muherrā pişmiş ola anuñ şuyuyla perverde olmuş çorbalar vireler ve daḥı ⁸serçe ve gögercin palazı ve dürrāc ve süḡlün etleri ve çörbaları isti‘māl ⁹itdüreler ve tavşan ve karaca ve geyik ve semek-i rażrāz ta‘bīr olunan ¹⁰tekür ve ḳaya balığı mişilli ḥurde balık isti‘mālī daḥı tecvīz olunmuşdur ve kirpi eti ¹¹bi’l-ḥāşşa nāfi‘dür didiler ve ḥāş undan muḥkem pişmiş etmek ḥuşūşā üzerine anīsōn ¹²ve çörek otı ekilmiş ola nāfi‘olur ve la‘ūḳāt-ı münāsibe daḥı vireler. ¹³Bu bābda la‘ūḳāt eşribeden enfa‘ olmak üzeredür. Ammā her ḳanḳısı olursa ¹⁴olsun anda cilā ve inzāc bulunub min-ḡayr-ı tecfīf taltīfi olmaḡa muḥtācdur. Ez-cümle ¹⁵Ḥācī Paşa merḥūmuñ muḥtārı olub sehlū’l-me’ḥaz olan şarāb-ı zūfā ol ¹⁶evşāfi cāmī’dür. **Aḥlātı** Rāzīyāne toḥmı ve kerefis toḥmı her birinden beşer dirhem zūfā’-ı ¹⁷yābis yedi dirhem, incīr yigirmi ‘aded, zebīb-i menzū‘i’l -‘acem otuz dirhem, ḥābbe dört ¹⁸dirhem, biyan köki ḥaṭmī toḥmı ve gök süsen köki her birinden üçer dirhem bersiyāvşān¹¹³ ¹⁹yedi dirhem cümlesi üç raṭl şu ile şülüşü gidince āḥeste āḥeste ṭabḥ olunub ²⁰ba‘de’t-taşfiye iki raṭl sükker yā ‘asel ve bir raṭl ḳudret ḥelvāsı ile revāk ²¹şerbet olub ḥıfz olunur. Miḳdār-ı isti‘mālī büyüklerde on dirhemden on ²²beş dirheme degindür. Bir dirhem acı bādem yaḡı ile virilür şıbyāna virilen müdāvāt ²³murzi‘ asınuñ südi ile virilmek memdūḥ olumaḡın dört dirhem leben-i ma’ḥūd ²⁴ile

¹¹³ "Persiyāvşān" otu olarak değerlendirilmiştir.

virilür. *Mir'atüſ-Şifâ* zūfâ maṭbūhuna beş dirhem ferāsiyūn daḥı zām ²⁵idüb ba'de't-ṭabḥ ve't-taſfiye sükker ve 'asel ve cülencebîn ile revāk ſerbet

[148A]

¹olunmaſsızın ol ſudan bir ſerbetlik miqdārı üç dirhem Zūfâ ma'cūnı ile ²virilmek ğāyetü'n-nef'dür dinilmiſ. **Şıfat-ı ma'cūn-ı Zūfâ** Biyan balı ve zūfâ ve ³bersiyāvſân her birinden onar dirhem kırdumānâ ve fülful her birinden üçer dirhem ⁴acı bādem ve zirāvend-i müdahrec ve ıſırğan toḥmı her birinden beşer dirhem cümlesi ⁵aḥz ve saḥk olunub ber-kā'ide üç eczâ ağırı kefi alınmiſ 'asel ile ma'cūn ideler. ⁶Göğüsden ve akciğerden balgamı ve sâ'ir ruṭübâtı iḥrâc-ı 'acibe ile iḥrâc ider. Bu ⁷terkīb daḥı ol ḥuſuſda 'acibü'l-fi'ldür. **Şan'atı** kundur hayâsı ve zirāvend, müdahrec ⁸ve terementin her birinden birer mişkāl fülful-i ebyaz ve kıſâ'ül-ḥımār 'uſâresi her birinden ⁹yarımſar mişkāl cümlesi aḥz ve cem' olundıktan ſoñra yarımſar mişkāl isti'māl ¹⁰olunur. Eger 'alilde ḥarāret bulunursa eſyâ'-ı mezkûre münferiden ve mecmû'an sikencübîn ile ¹¹virilür. Ol ḥuſuſda yaban ſoğanı sikencübînün menāfi'-i 'acibesi olduğı ¹²mücerrebdür. Anuñ ſan'atı vücut-ı 'adide ile ḥuſul-pezir olur. Ancak Hācī Paſa ¹³merḥūmuñ muḥtārı olan sikencübîn sehlü'l-me'ḥaz olmağla anlaruñ nüſhası ¹⁴iḥtiyār olundu. **Şıfat-ı sikencübîn-i 'unſulı** Bir buçuk raṭl yaban ſoğanı aḥz olunub ¹⁵ağac bıçak ile tograyalar her bir pârçası ağırſak miqdārı ola ba'dehu on ¹⁶beşer raṭl üzüm ſuyundan yapılmıſ ḥall-i ḥamr didikleri keskin sirke ile ol ſoğan ¹⁷tamām müherrâ oluncaya degin ṭabḥ ideler ba'de't-taſfiye ol sirkenün her bir raṭlına ¹⁸bir buçuk raṭl sükker yāḥūd 'asel tarḥ idüb nār-ı ḥafif ile revāk ſerbet ideler ¹⁹ol eſnâda köpüklendikce rağvesini alub tamām revāk olduğda âteşden ²⁰indirüb ſışede ḥıfz ideler miqdār-ı isti'mālî zūfâ ſarābı gibidür ²¹ve la'ûkāt-ı mücerrebeden bu la'ûk ol fāzıl ve edībün muḥtārıdur ki aña ba'z kibār ²²sebiſtān la'ûkı tesmiye itmiſler. Teneffüse dâ'ir olan emrāzda nef'-i a'zîmi ²³müşāhade olunmağla eṭıbbâ nüſhasına baḥl itdikleri müdāvâtıdandır. **La'ûk-ı ²⁴sebiſtān** İkma'ndan ayrılmıſ taze sebiſtān elli 'aded, 'unnāb yigirmi 'aded ²⁵kuru incir on dāne, çekirdegi çıkmıſ kıvıllı üzüm ve biyan köki her birinden on beşer

[148B]

¹dirhem, kabuğı çıkmıſ ve döğülmüş arpa otuz dirhem beyāz ḥaſḥāſ toḥmı yedi dirhem ²baldırı kara, ayva çekirdegi ve keſirâ ve ḥatmî toḥmı her birinden beşer dirhem rāziyâne ³kökünüñ kabuğı üç dirhem bunlar aḥz olunub razz olunacakları ufaqlandıktan ⁴ſoñra miqdār-ı kifāye ſu ile naḥ' olunub yigirmi dört sâ'at mürür itdikde ⁵sâ'ir eczāsını daḥı zām idüb cümlesini

āteş-i nerm ile ṭabḥ ideler. Ba‘de’t-taṣfiye ⁶bir raṭlına yarım raṭl sükker yāḥūd ‘asel ṭarḥ idüb tekrār nār-ı leyyin ile la‘ūk ⁷kıvāmına gelince ṭabḥ idüb ḥıfz ideler. Bu terkīb daḥı ol-ḥuşuşda ḥāzırūn-⁸nef‘dür. **Şan‘atı** Bir dirhem benefşe kurası ve bir dirhem biyan balı ve bir buçuk ⁹denk gārīkūn ve yarım denk keşirā aḥz ve saḥk olunub cümlesi bir şerbetdür ¹⁰müdāvemetine menfa‘at-ı ‘azīme müşāhede olunur. Zīrā gārīkūn ve eftīmūnuñ ol ¹¹emrāzda menfa‘at-ı ‘acībeleri vardır İbn Serāfiyūn’dan menkūldür. Şadr ve ri’elerinde ¹²ve anlaruñ müşākkillerinde ruṭbāt ictimā‘ından rebve ve envā‘-i ḏike mübtelā olan ¹³kimesnelere gārīkūn ve eftīmūndan her biri ‘ilāc-ı vāfidür. Ben balgāmī ve sevdāviden ¹⁴çok kimesne yalnız anları isti‘māl itmekle ḥalāş olduklarını gördüm dimiş, ¹⁵ya‘nī balgāmī olan kimesne gārīkūnı ve sevdāvi olan eftīmūnı isti‘māl itdiler ¹⁶dimekdür eger emrāz-ı mezkūre şadr ve ri’ede buḥār-ı duḥānī imtilāsından neş‘et ¹⁷itmiş olsa ol keyfiyet şıbyānuñ ğayrıda zuhūr itmekle ‘ilācı bāsiliḳden ¹⁸faşd olunub ḥarāret-i ḳalb ve ri’e teskīn olunmaḳdur. Ez-cümle mā‘i cūbnle ve sā’ir ¹⁹müleyyināt-ı münāsibe ile istifrāğ olundūktan soñra müferriḥāt-ı bāride vireler. ²⁰Elma şarābı daḥı memdūḥdur. Söğüd ağacı yaprağınuñ ‘uşāresi yāḥūd ṭabḥi ile ²¹vireler. Ağdiyeden tüffāḥiyye ve seferceliyye virilüb mizācına muvāfıḳ fevākih-i ṭayyibe ²²isti‘māl itdüreler ve benefşe ve gül ve nīlūfer ve şandal ve gül şuyı ḳoḳuladalar. ²³Bi-hasebi’l-iktizā gül şuyuyla kāfūr daḥı istiṣmām olunur ol-şüretde eşyā’-ı ²⁴mezkūre gögsüne daḥı tılā olunur. Aḥsen olan oldur ki ‘alīlūñ meskeni olan ²⁵maḥal havāsi şāf ve bürüdeti ğālibe maḳām-ı dīlküşā ola ve her-bār şadrı ve sā’ir

[149A]

¹eṭrāfi münāsib yağlar ile delk oluna. Ol tedbīr-i laṭif ḏayyikuñ her ²eşnāfında isti‘mālī lāzım bir ‘amel-i şerīfdür. Eger ol ‘illet menāfiz-i nefesde ³riyāḥ-ı ğālīze ihtibāsından neş‘et itmiş ise ‘ilācı rāzīyāne ve anīsōn ⁴ve kerefis toḥmı ṭabḥı ile cülencebīn içüreler. Ğıdaları daḥı eşyā’-ı mezkūre ile ⁵tedbīr olunmuş noḥūd-āb ola ki riyāḥı keşir idüb südde tefṭīḥ ider. Rāzīyāne ⁶şuyunuñ ve ḥabbū’r-reşād didikleri tere toḥmınuñ ol emrāzdan bu şınıfda ⁷ḥāssa-ı ‘acībeleri vardır. Müşilāt iktizā iderse iyāric-i fayḳara ehem yār ⁸olunur beşreṭan ki kibāruñ muḥtārı üzere yapılmış ola. Bu şüretde göğüslerini ⁹sezāb yağı ve defne yemişi yağıyla delk ideler. Ṭuraḳ otı ve merzencūş ¹⁰ve papadya zımād itmek daḥı nāfi‘dür ve ma‘ācīn-i meşhūreden sencerinā ve emrūsiyā ¹¹isti‘māl itdüreler. Eger ri’ede ve sā’ir a‘zā’-ı nefesde ifrāt-ı yübūset ‘urūzundan ¹²neş‘et itmiş olursa ‘ilācı ‘alīlūñ mizācını tartīb ile mümkün olur. Mā’-i şā’ire ¹³müdāvemete itdürüb ba‘de’t-tenḳiye eşek südi ve keçi südi içüreler ve gögsüne ¹⁴müreṭṭeb yağlar süreler. Eger ol ‘illet a‘zā’-ı mezkūreye ḥāricden riyāḥ-ı bāride ¹⁵ve devā’-ı bārid ve mā’-i bāriden neş‘et itmiş ise ‘alāmeti ḳalbinde veca’ olmaḳdur. ¹⁶‘İlācı maṭbūḥāt-ı ḥārre ve

ma‘acn-i hārre ile olur. Ammā ifrātı olmağa ¹⁷muhtācdur. Bu tabhı daḥı ol-ḥuṣūṣda ḥāzıru'n-nef‘dür. **Şan‘atı** Hulbe ve çekirdegi ¹⁸çıkmış kızıl üzüm ve rāzıyāne toḥmı ve irsā ve zūfā ve kuru incir cümlesi ¹⁹‘ale's-seviyye aḥz ve tabh olunub ‘asel ile isti‘māl olunur. Ol maṭbūḥa ²⁰bir miqdār terbiye olunmuş yaban şoğanı ve za‘ferān zam olunmaḥ daḥı nāfi‘dr. ²¹Bu def‘a gögsüne ve etrāfına süsen ve nercis ve bān yağları tılā oluna ²²gāh olur ‘alīl-i mezkūre ‘aḍalātı- şadruñ istirḥāsından ve ḥarāret-i ġarīziyyenüñ ²³za‘findan nāşī inbisāta ‘aczinden ‘arız olur. ‘Alāmeti nefes-i būkā ve ²⁴intişāb-ı nefes bulunmaḥ ve nabzı yumuşak olmaḥdur. Nefes-i būkā didikleri bir nefesdür ki ²⁵ol nefes vasaṭda münkaṭı‘ olub havānuñ duḥūl ve ḥurūcunda ikişer teneffüs

[149B]

¹bulunur, ol-hālet sıbyān ağladıkları eṣnāda nümāyāndur. Türkce aña içini ²çeke çeke ağladı dirler. Nefes-i muzā‘af didikleri daḥı olur. ‘İlācı ‘aynı ³ile felc ‘ilācı gibidür, ba‘de’t-tenkiye ‘aseli hulbe tabīḥi içürüb şadruña ⁴edhān-ı mezkūreden ba‘zını yāḥūd müctemi‘an temrīḥ ideler. Çörek otı şahḥ ⁵olunub bal ile ve turaḥ otı yağıyla zımād olunmaḥ daḥı ‘acībū'n-nef‘dür. **Emrāzü'l-ḳalb** Ma‘lūm ola ki ḳalb a‘zā’-ı re‘iseden ḳaderi celīl ve nef‘-i ‘azīm ⁷bir ‘uzv-ı şerīfdür. Ḥayātuñ mu‘idini ve ḥarāret-i ġarīziyyenüñ yenbū‘ı olmaḡla ḥayāt ⁸anuñla tamām olub ḥayvānāt anuñla ḳā‘im ve sābit olurlar. Ebdānda evvel ḥareket ⁹iden odur ve ḥīn-i vefātta cümle a‘zādan soñra sākin olur ve ḥilḳat ¹⁰ḥuṣūṣunda daḥı cümle a‘zādan evvel anuñ ḥilḳati ile ibtidā olunduḡı muḳaddemā ¹¹ḥilḳat-i cenīn beyānında zıkr olunmuş idi. Ḥāliḳü'l-ḳuvā ve'l-ḳader Te‘ālā şānehu anı ¹²lahmı ḳavīden ḥalḳ idüb gögsüñ vasaṭına vaż‘ eylemiş tā ki āfetden emīn ola ¹³şekl-i maḥrūṭide maḥlūḳ olub ḳā‘idesi şadruñ vasaṭında ve başı aṣaḡı ve ¹⁴şol tarafa mā‘il kılınmış dimāḡ gibi anuñ daḥı üç tecvīfī olub butūn itlāḳ ¹⁵olunur. Şol tarafda olan batnı büyük olmaḡla ervāḥ-ı keşīrenüñ menba‘ı ve şiryānāt-ı ¹⁶kebīrenüñ menbitidür ve saḡ tarafda olan batnı andan küçük ve ortasında ¹⁷olan ancak bir menfez ḳam‘ıdur. Cālīnūs aña dehlīz ta‘bīr ider imiş ve butūn ¹⁸cirmi yine şekl-i maḥrūṭide bir ġılāf-ı muḥīte olub ḳalb ile ol ġılāfuñ arası muḥavvefdür. ¹⁹Ancaḳ ḳā‘idesi tarafında ittīşāl bulunur ve iki tarafda olan batnıların her birinde ²⁰fuvvehe ta‘bīr olunur, ikişer menfezleri olub ol menfezlerden ḳalbe nesīm ile ḳan ²¹dāḥil olan mecrāları üzerlerinde ḳulaḳ mişilli iki ‘uzv ‘aṣabānī daḥı ḥalḳ olunmuş a‘zā’-ı ²²mezkūrenüñ her birinde mūnderice olan fevāyid-i celīle ‘ilm-i teşrīḥde bilinür. Bu maḥalde ²³ancaḳ emrāz ḥuṣūṣı maḳṣūd-ı bi'l-beyān olmaḡla bir miqdār ile iktifā olundu ve daḥı ²⁴ol ‘uzv-ı şerīf ecnās-ı emrāzı ḳābil olur mı olmaz mı etībba ihtilāf itmegin beyāna ²⁵muhtāc olmaḡla Şeyḥüñ muhtarı üzere icmālen taḥrīr olundu. Maḥşūlı bu ki cirm-i ḳalbe

[150A]

¹ve ğılāfına ve civārında olan a‘zāya eşnāf-ı emrāz-ı müfrededen sū’-i mizāc ²emrāz-ı terkīb ve teferruk-ı ittişāl ‘arız olur, ammā qalbūn kendi cirmi anlardan ³ba‘zīsını mütehammil olub ba‘zīsı ‘arız olduğu ān ve ba‘zīsı ba‘de-mühlet bi-emri’llah- ⁴il-meliki’l-mennān helāka mü’eddi olur. Ez-cümle sū’-i mizācuñ on altı sınıfından qalbe ⁵urūzı mümkün olanları ‘arız olduğda eger müstahkem olursa mu‘ālece qabūl itmez. ⁶Müstahkem olmadığı hālde dahı ‘ilacı müşkil olub āsān olmaz ve emrāz-ı ⁷terkīb ve teferruk-ı ittişālden verem huşuşı dahı qalbūn kendi cirmine ‘arız olduğu şüretde ⁸ol verem-i hār olursa ft’l-hāl mühlik olur. Eger bārid olursa ol-dahı ikiden ⁹hālī degildür. Yā katı yāhūd yumuşak olur. İki kısmı dahı qalbe ‘arız olmak ba‘iddür ¹⁰vāki’ olduğu şüretde ğılāfında bulunur. Eger nādiren kendi cirmine ‘arız olsa ¹¹verem-i hār gibi serī’an mühlik olmaz. Ammā ba‘de-mühletin helāka mü’eddi olur. Hattā ğılāfına ¹²‘arız olan verem dahı eger bārid ve şulb ve eger hār ve rahv ikisi dahı bi’l-āhare ¹³mühlik olurlar. Ol huşuşı Cālīnūs bir maymūnda müşāhede eylediği hikāye olunmuş-idi. ¹⁴Muḥaṣṣal-ı kelām cirm-i qalb verem ve qarḥa ve anlaruñ emşāli teferruk-ı ittişāl ḥudūşını ¹⁵mütehammil olmaz. Ol-güne ‘illet qalbūn ğılāfı yāhūd āher ‘uzv müşāreketi ile ¹⁶huşūl-peżīr olur. Lakin anlardan qalb mütezarrir olmağla emrāz-ı qalbiyye ıtlāk ¹⁷olunur bi-eyyi vechin kān ḥafaḳān ve ğaşıy ve taḳaṣşur mişilli qalbe mensūb olan ¹⁸emrāz-ı sa‘benūñ ekşeri şıbyānda nümāyān degildür. Ammā ğaşıy marāzınuñ ‘urūzı ¹⁹muḥtemel olduğundan mā‘adā bu te’līf-i şerīf a‘zā’-ı re’īsenūñ eşrefi olan ²⁰qalb aḥvālinden hālī olmasun için bu miḳdār beyāna taṣaddī olunub emrāz-ı ²¹ma‘dūdesinden yalnız ğaşıy taḥrīr olundu. Bā-huṣūş Şeyḥ-i Re’īs şıbyān ²²ve sinn-i tera’ru’da olanlar ve pīrlar ve nākihler ğaşıy marāzına şabr idemezler anlara ²³‘arız olduğu maḥūfdur didikleri şıbyāna dahı ‘arız olduğunu muşarraḥdur. ²⁴El-ğaşıy Ğaşıy Türkce bayılmağā dirler. Işılāḥ-ı eṭibbāda bir marāzdur ki li-‘illetin ²⁵qalbūn za‘afından ve rūḥ-ı ḥayvānīnūñ dahı mevcūd bulunan mertebesi qalbede

DK-[150a]

Ya’nī müstahkem olursa mu‘ālece qabūl itmez müstahkem olmadığı taḳdirce dahı mu‘ālecesi güc olur lakin mizācdā ḥarāret ve ruṭūbet zīyādeliği ḥarāret-i ğarīziyyeye evfaḳ ve muvaffaḳ iken sū’-i mizācdan ‘ad olunmaḳ ‘ilm-i ṭıbbuñ aḥvāl-i ğāmıza ve umūr-ı müşkilesindendür hattā Şeyḥ’uñ meclis-i şerīflerinde ol eşkāl müzākere olunub kendūleri dahı vech-i meşrūḥ üzere aḥvāl-i ğāmızadan mı olduğunu taḳrīr eyledikleri mu‘teberātāda meşūrdur. (5-11)

Cālīnūs maymūnuñ za‘īf ve naḥīf olduğunu görüb ba‘dehu helāk olduğda teşrīḥ itmekle yūregiñ ğılāfında verem bulmuş ba‘z kitābda bu hikāye ālām ve şedāyid çekmek ile qalbūn cirmi eridigi huşuşunda yazılmışdur. (13-16)

[150B]

¹ictimā' idüb sāyir a'zāya cereyānī 'ale'l-ḥuṣūṣ dimāğa şu'üdi münkaṭı' ²olduğundan ve sā'ir 'illetden nāṣī kuvāyī muḥarrike ve kuvā-yı ḥassāsenüñ ekseri mu'atṭala ³olmağla 'alīl bayulub ḥiss ve hareketinden ḳalur. Bu maraz zāhirde sekteye müṣābihdür ⁴velakin bir kaç vechle tefrīḳ olunurlar. Ez-cümle bayılan ādemüñ kuvā-yı dimāğiyyesi ⁵bi'l-küllīye mu'atṭal olduğu ecilden ḳulağına çağırsalar işidür ammā ol şadāyī ⁶mekān-ı ba'ıdden yāḥūd dīvār ardından gelür kıyās ider ve daḥı muğaşṣī-⁷aleyhüñ ⁷nabzinde bulunan āfet-i nefesde bulunan āfetinden zīyāde olur ve daḥı muğaşṣī-⁸aleyhüñ levni müteğayyir olur. Meskütüñ olmaz ve muğaşṣinüñ a'zā'-ı zāhiresi ⁹šovuyub buza döner ḥāl bu ki ḥayātı bāḳīdür. Ammā meskütüñ bedeni şovumaz ¹⁰ma'a-hazā ölmüşş bulunur. Pes gaṣiynüñ sebepleri çokdur. Evvelā keşreti ile rūḥı ¹¹boğıcak mādde imtilāsından olur. Sāniyen südde ḥuṣūlünde ṣālīşen rūḥı taḥlīl ¹²iden envā' istifragdan olur ki rūḥuñ ekseri müteḥallil olub bedel mā-yeteḥallel ¹³bulunmadığı şürette ma'deninde mevcūd bulunan rūḥ a'zāya vefā itmez ¹⁴kezālik a'rāz-ı nefsāniyyeden feraḥ-ı müfritde daḥı ervāḥ taşra gitmekle ¹⁵ma'deni ḥālī ḳalur. Veca'-ı şedıdden ḥāşıl olan istifrag ve za'af daḥı ¹⁶anlaruñ gibidür. Kezālik 'urūkuñ aḥlātdan imtilası ve tuḥmeden mi'denüñ ¹⁷ta'āmdan mümtelī olduğu mesālik-i nefesi sed itmekle ervāḥ muḥtaḳına olduğundan ¹⁸daḥı 'āriz olur ve fem-i mi'denüñ ḥiss-i şedīd ve ḳalb ḳarīb olmağla ekseriyā kendüye ¹⁹'āriz olan 'ilelden müte'ezzī olmağın ḳalb daḥı müte'ezzī olub gaṣiy ḥādis ²⁰olur. Anuñcün veca'-ı fem-i mi'deye veca'-ı fu'ādī dimişlerdür. Gāḥī gaṣiye ḳalbüñ kendi ²¹sü'-i mizācī sebep olur ve gāḥ olur iḥtināk-ı raḥmden ve anuñ mişillī emrāzdan buḥārāt-ı ²²redıyye'l-keyfiyye şu'üd itmekle ḥāşıl olur. Gāḥ olur āğulı cānverler ışırdığından ²³ve şokdığından ve semm içmekden 'āriz olur. Gāḥī şiryān-ı verīdīnüñ yāḥūd ²⁴ebher didikleri şiryān-ı kebīriñ insidādından 'āriz olur. Ammā ol-güne gaṣiyden ²⁵ifāḳat daḥı müşkil olur. **El-ilāc** Şeyḥ-i Re'īs mu'ālece beyānı evvelinde esnāf

DK-[150b]

Zīrā rūḥ-ı kuvānuñ mürekkebidür ḳaçan rūḥ ḳalbde müctemi' ve muḥtaḳın olsa yāḥūd faşd sebebi ile yā āḥer sebebeden nāṣī şey rūḥa istifrag ve taḥallül gelse kuvā-yı za'ife olduğu için ḳalb daḥı za'if olur. (1-5)

Ma'denden murād ḳalbdür. (14-15)

[151A]

¹ğāşiyden kavī olan ġāşīye ve sū’-i mizāc-ı müstahkemden hādīs olan ²şınıfına ‘ilāc olunmaz. Anların gibi olmayub hafif olursa yāhūd ³kalbden hāric esbāba tābī’ olursa muālece kubūl ider deyūb mu‘ālecāt ⁴hūşūşunda ziyāde tatvīl itmişler. Maḥşulı budur ki evvelā nevbet vaktinde ⁵‘alīlūn yüzine şovuk şu yā gül şuyı yāhūd söğüd ağacı yaprağının şuyını ⁶şaçalar tā ki şovukluğu ile ‘alīle eziyyet virüb tabī‘atına tenbīh itmekle ⁷rūh-ı ḥayvānīyi ve kanı ve ḥarāret-i ġarīziyyeyi taşra tahrīk eyleye. Ol cihetden ⁸a‘zā’-ı hāricede ḥarāret çoğalub takviye ve ta‘dīl hāşıl ola ve kalbe ⁹kuvvat virmege sa‘y idüb ağzına şarāb-ı tūffāh ile misk ve ‘anber mişilli ervāh-ı ¹⁰arāyih-i ṭayyibe takṭir ideler ve burnuna daḥı misk yāhūd biber tozu üfürerler ¹¹ve tabanlarının altını kar ile ve buz ile ovalar ve boğazına tavuk yelegi ¹²şokmak ile kuşdurmağa sa‘y ideler ve rıfkla tahrīk ve a‘zāsını ¹³delk ideler. İfākat bulursa fe-bihā eger açılmazsa a‘māl-i mezkūreyi tekrār ¹⁴isti‘māl ideler. *Mir’atü’ş-Şifā*’da açılmadığı şürette kulağı dibinde ¹⁵ṭavūl-bāz yāhūd borı çalalar. Eger ifākat bulmazsa ba‘zī a‘zāsına ¹⁶igne ile dürteler ve kasıklarına ve koltuklarına dağdağa vireler hattā ¹⁷uyana dimiş. Şeyḥ-ı Re’īs ġāşīde vācib olan ibtidāen’ rūḥa ġidā olur ¹⁸eşyāya iştiğāl olunmaḥdur ki revāyih-i ‘atıra isti‘māl ile rūḥa imdād ¹⁹oluna. Meger ihtināk-ı rahm bulunub ġāşiy andan neş’et itmiş ola ol şürette ²⁰burunlarına revāyih-i müntine ya’nī bed kōkar şeyler koyalar. Ammā ihtināk ²¹ġā’ilesi olmadıḡı hinde fem-i mi‘deye mülāyim revāyih-i ṭayyibe tılāsına ²²taḥayyüd olunur. Hıyār koymasının ḥāşşa’-ı mücerrebesi muḥarrerdür. ‘Ale’l-hūşūş ²³mizāc hār ve şafrāvī ola. Marul daḥı anuñ gibidür. Ba‘dehu kuvvet-i in‘āş ²⁴ider devālar saḡy yā tecerru‘ itdüreler. Eger ‘alīl ac bulursa zinhār eşribe’-i ²⁵ḥārre virme-yeler. Belki mā’ü’l-laḥm ile yāhūd ġayrī şu ile vireler. Ammā

[151B]

¹ol edviye-i eşribeden çok olmak lāzımdur ve illā ihtilāt-ı ‘aḡl ve teşennüce ²mü’eddī olur ve envā’ ġāşiyūn ekşerinde bedeni teḡşīf itmek lāzımdur. ³Hāricden mükessif şeyler tılā ideler. Meger ‘alīlūn ishālī yāhūd ġāşiyūn ⁴sebebi berd-i şedīd olmuş ola. Eger hāricde bārid şeyler isti‘mālne mānī’ ⁵bulunmazsa çok kerre bārid şeyler isti‘mālinden ifākat bulunur. Eger ġāşiy muḥallil ve hār ⁶olan olan emrūn ‘aḡabinde bulunmazsa ‘alīlūn burnuna misk üfürüb ġāliye ⁷koḡladalar ve daḥı nidd ta‘bīr olunan terkībī buḡur ideler. Mümkün olursa devā’-ı ⁸misk tecerru‘ itdüreler ve ġāşiy-i istifrāğide vācib olan iştiḥā eylediḡi ⁹aṭī‘menūn rāyihāsını iştişmām itdüreler. Meger fem-i mi‘delerinde ḥılt-ı redī ¹⁰cem’ olmaḡla ġāşeyān aşḡābından ola. Ol-zamān iştiḥā eylediḡi taḡrīb olunmayub ¹¹münāsib olanı taḡşīl olunur. Eger muḡaşşī ġidāya muḡtāc olursa ġidaları ¹²aḡākır-ı ṭayyibe-i münāsibe ile ṭabḡ olunub efāviye’-i ṭayyibe

ekilmiş ola. gerdanāc¹¹⁴ ¹³didikleri ta‘ām gibi. Zīrā arāyīh-i tayyibe rūḥuñ mizācına mülāyim olmağla takviyet ¹⁴baḥş olur ve mādḍī olan ġaşıyde istifrāğla mu‘ālece olunub semūm virilmekden ve ¹⁵zehr-nāk ḥayvānāt ısırdığından ‘ārız olan ġaşıy anlaruñ ġā‘īlelerini ¹⁶dāfi‘ olur. Pādzehriyāt ile şifā-pezīr olur. Kezalik ebḥere’-i fāsīde bulunduğda ¹⁷ol ebḥire red‘ ve def‘ olunur ve eger rūḥuñ rīkḳatinde yāḥūd kuvānuñ kıllletlerinden ¹⁸neş‘et itmiş ise ervāḥ tağlīz olunub münāsib ağıziya ve eşribe isti‘mālī ¹⁹ile kuvvetlerini izdiyāda sa‘y olunur ve eger veca‘dan ‘ārız olmuş ise ²⁰teskīn olunub şūdde bulunduğu şūretde tefṭīḥ olunur. Kezalik verem aḥvālī ²¹daḥī tefahḥuş olunub a‘rāz-ı nefsāniyye ḥuşuşı daḥī bi-ḥaseb’il-ıktizā tedārik ²²olunur. El-ḥāşıl emr-i mūdāvātḍa celle himmet ḳalbūñ takviyyetine şarf olunub ifrāt-ı ²³ḥarāret bulunmadığı şūretde eşribe’-i müferriḥa ile mā‘ūl-laḥme mūdāvetmet vācib ²⁴olur. Sā‘ir ġıdāda ve devālarında daḥī ihtimām olunub müferriḥāt-ı müfredde ve mürekkebeden ²⁵münāsib olanı ihtiyār olunur. Devā’-ı misk ġāyet münāsibdür, alma şuyı ile

[152A]

¹daḥī enfa‘ olur. Muğaşşīnūñ oturdukları mekān daḥī ‘illetlerinūñ iślāḥına ²muvāfiḳ olub ezhār-ı nefīse ve fevākih-i tayyibe ile müzeyyen ve mutayyeb kılinmak lāzımdır. ³Bunlardan mā‘adā a‘zāları delk olunub hezz ve tahrik olunmak ve münāsib yağlar ⁴sürülmek elzem levāzımātḍandur. Ġaşıy aḥvālī bu mertebe ma‘lūm olduğdan soñra ⁵me‘mūldür ki eşnāfindan her ḳanḳısına mu‘ālece lāzım olsa tedbīrinde ‘usret ⁶çekilmeye Allahu'l-muvaffaḳ. **Emrāzū'l-mi‘de** Ma‘lūm ola ki mi‘de ebdān-ı insān ve sā‘ir ⁷ḥayvānda a‘zā’-ı re‘īseden mā‘adāsınuñ eşrefidür. Zīrā mi‘de esbāb-ı sitte’-i ⁸zarūriyyeden ekl ü şūrb ḥuşuşunda tağaddiye taḥşīline kefil kılinmağla güyā ⁹sırran vücūduñ maṭbaḥıdır. Şekli şū kabağı hey‘etinde cirmi iki kat ¹⁰ġışādan terkīb olunub göğüs a‘zāsınuñ altına vāz‘ olunmuş bir ‘uzvdur. ¹¹Alt tarafı bağırsaklardan eşnā ‘aşeri didikleri bağırsağla ve ağızı mecrā-yı ta‘ām ¹²ve şarāb olub Türkce kızıl üñük ta‘bīr olunan merīye muttaşıldır. Ḥattā mi‘denūñ ¹³zāhir ve bāṭını olan iki kat ṭabākaları merīnūñ ṭabākalarına muvāfiḳ olmağla ikisi ¹⁴daḥī ‘uzv-ı vāḥid kıyās olunur. Anuñçün ağız içinūñ saṭḥ-ı zāhiri mi‘denūñ ¹⁵saṭḥ-ı bāṭınına mülāşık i‘tibār olunmuşdur. Ammā her biri başka ‘uzv i‘tibār olunmağla ¹⁶erbāb-ı teşriḥ bu gūne tefriḳ iderler ki ağızıñ intihāsından ya‘nī boğazuñ ibtidāsı ¹⁷olan maḥalden fem-i mi‘de dinmek ile şöhret şī‘ār olan mevzi‘e ininceye deġin ¹⁸merī tesmiye olunub andan aşāğısına mi‘de ıtlāḳ olunur. Anlaruñ ta‘bīrleri ¹⁹üzere merī maḥal-i mezbūrdan ibtidā eyleyüb ḳaşaba’-i ri‘enūñ ardından boyun ²⁰fıḳralarınūñ istikāmeti üzerine aşāğı nāzil olur. Anları geḳüb arka fıḳralarından ²¹fıḳarātı-

¹¹⁴ Gerdanac (گردناج) olarak okunan ve metinden yemek adı olduğu anlaşılan bu kelime Osmanlıca Sözlüklerde bulunamamıştır.

şadr ıtlāk olunan on iki fıkradan dördüncü yāhūd beşinci ²²fıkra berāberine vaşıl olduḡda şaḡ tarafa meyl ider tā ki ḡalbden yuḡarı ²³şu‘ūd iden şiryānuñ memerrinde vūs‘at buluna ba‘dehu on ikinci fıkra berāberine ²⁴indiḡi maḡalde ḡicāb-ı şadra mülākī olmaḡla ol ḡicābuñ şaḡbenden mürūr itdikden ²⁵şoñra tekrār şol tarafa meyl idüb ve cirmi daḡı ḡabak boḡazından aşıḡı ḡalınladıḡı gibi

DK-[152a]

Fıkra oñurḡa kemikleri dimekdür siper kemikleri daḡı dirler. Muḡaddemā taḡaddüm-i ḡılḡat-i a‘zā beyānında daḡı zıkr olunmuş-idi. Başıdan maḡ‘ad cānibinde ḡuyruk şorkunı didikleri maḡalle müntehī olunca cümlesi otuz ‘adeddür, yedisi boyun fıḡaraları ve on ikisi zahr ve beşi ḡatan ve üçü ‘acz ve üçü ‘uş ‘uş fıḡralarıdır temr tapa ortaları mücevvef olub ḡalīfe-i dimāḡ olan nuḡā‘ anlarıñ ortalarına nāfiz olmuştur. Otuzı daḡı birbirine muttaşıldır ki ba‘zısında nuḡra ve ba‘zısında luḡma olmaḡla ittişāl ḡāşıl olur. Eḡrāflarında şevaḡış ve şevk ve senās ve ecniḡa müsem mā olunur zā‘ideleri vardır. Ba‘zı eḡibbā anlar cümle a‘zadan evvel maḡlūḡ olur dimişler idi. (üst-2)

[152B]

¹büyümege başlar. Fem-i mi‘de ıtlāk olunan ‘użv-ı ḡassās ol mevzī‘-i mümtāzdur ²zīrā mi‘deye dā‘ir olan umūruñ ekşeri anuñ ḡassās olmasını iḡtizā itmekle ³bi-ḡudreti Allāḡu Teālā aşlında a‘şāb-ı dimāḡiyyeden altıncı cüftüñ şu‘belerinden ⁴bir şu‘besi merī ile murāfıḡ olub aña şarılır ve mi‘deye ḡarīb olduḡda ⁵fem-i mi‘deyi bir kerre devr ider ba‘dehu mi‘denüñ ḡabāḡātına muttaşıl ve müteferriḡ olur. ⁶Ol cihetden fem-i mi‘denüñ ḡissi sā‘ir eczasından zīyāde olduḡı muḡarrerdür aña ⁷binā‘en ‘avām fem-i mi‘deye yürek ıtlāk iderler. El-ḡāşıl mi‘de iki ḡabāḡadan ⁸mürekkeb bir ‘użv-ı ma‘rūfdur. Öñ tarafı müstedīr ve ard tarafı fıḡarāt-ı zahra baḡlı ⁹olmaḡla yaşıraḡ ve şaḡ tarafı cigere muttaşıl ve şol tarafı ḡihāle mülāşıḡdur lakin ¹⁰kebid anuñ üzerine döşenüb ḡihāl aña ferş ḡılınmışdır. Hażm-ı ḡıdāda anlar ve civārında ¹¹olan sā‘ir a‘zā mi‘deye imdād iderler ve ḡabāḡalarınıñ ic ḡabāḡası ‘aşabī ¹²ve taşra ḡabāḡası laḡmī olduḡının ḡā‘ide‘-i ḡıḡ üzere ḡiḡmeti budur ki mi‘denüñ ¹³ḡiḡmeti ḡabḡ-ı ḡā‘ām olmaḡla ḡarāret-i ḡābiḡa ḡaḡşīli için ḡabāḡa-ı ḡāricesi ¹⁴‘ale’l-ḡuşuş dibi laḡmī taḡdīr olunmuş ḡābiḡ ile maḡbūḡ arasında ya‘nī āteş ile ¹⁵bir şey ḡabḡ olunduḡda aralarında ḡölmek ve tencere mişilli bir zarf lāzım olub ol-daḡı ¹⁶mi‘deye nisbet ile ‘aşabī olmak iḡtizā itmekle ḡabāḡa-ı dāḡilesi ‘aşabī ḡılınmış ¹⁷tā ki ḡābiḡa ile maḡbūḡuñ arasında ḡā‘il olduḡından mā‘adā ḡassās ¹⁸olduḡı ecilden kendüye ‘āid olan aḡvālī ḡiss eyleye anuñcün revāyiḡ-i kerīheden ¹⁹mi‘deye ḡaḡeyān ‘arız olur ve şovuk şu içildiḡinden iki ḡaş arasında bürüdet ²⁰ḡiss olunur ve ḡıdādan ḡālī olduḡını ḡiss idüb iştihāya

tenbîh için hareket ²¹itmekle tıhâldan fem-i mi'deye sevdâ vâsıl olduğda mütenebbîh olub
iştihâ ²²hâşıl ider. Şeyh-i Re'îs tabâka-i dâhiliyenün cemî'si 'aşabî olub mi'denün ²³bi'z-zât
hassâs olduğunu taht(ır) itdikden sonra kaçan bir 'uzvdan taraf-ı evvel ²⁴hassâs ve kessâb olub
kendüsine ve âhere lâzım olan gıdayı kesb eylese ²⁵anuñ mâba'dına ihtiyâc kalmaz deyü iştihâ
huşûşunda vâkı' olan ahsâsı

DK-[152b]

Mi'de ve merî a'zâ-ı bâtınadan olmağla fem-i mi'de ıtlâk olunan mevzi'-i hâricden bilinmek
müşkildür ammâ ba'z müşerrihîn anı göğsün intihâsında hancerî Türkce kaşıklık didikleri
'uzv-ı mehâzisinde i'tibâr itmişlerdür. (2-6)

Merinün tabakalarıyla mi'de tabakalarının cevheriyyetinde ve liflerinün tülen ve 'arzen devr-
i âyâ ve muhâlefet mukarrerdür ancak tedkîkât-ı teşrihiyyeden olmağla bu mahalle münâsib
oldığı ecilden terk olundu. (8-12)

Ma'lûm ola ki mi'denün hissi yalnız femine mahşûş degildür zîrâ tabâka'-ı dâhiliyesi 'aşabî
olmağla sâ'ir eczâsında dahı hassâs mevcûddur ancak feminde olan hüsn-i ber-vechle aqvâ
olur. (16-19)

[153A]

¹fem-i mi'deye tahşîş itmişlerdür. Ol Re'îsü'l Küll'ün kavlı-i şahîhi üzere iştihâya ²tenbîhden
mâ'adâ kay' ve gâseyân ve fuvâk mişilli emrâzda taşarruf yalnız mi'denün ³hissinden yâhûd
femi ile iştirakü'l-ahsâslarından huşûl-pezîr olmakda ⁴mümâna'at yokdur. Zîrâ mi'deye dahı
sû'-i mizâc-ı sâzec ve maddiden ve emrâz-ı ⁵terkîb ve teferruk-ı ittîşâlden her birinün envâ' ve
inşinâfı¹¹⁵ 'arîz olmak mümkün ⁶olanları maşşûd-ı bi'l-beyân olmağla kâ'ide-i sâbıkâ üzere
anların ahvâli ⁷taht(ır) olundu Allahu'l muvaffık. **Zâ'afu'l-mi'de** Gâh olur şıbyâna mi'de
za'ıflığı ⁸'arîz olub eger sūd ve eger sâ'ir gıdâ bir hōş münhazım olmamağla elem ve ıztırâba
⁹mübtelâ olurlar. Şeyh-i Re'îs ol marazî kitâb-ı evvelden emrâz-ı şıbyân beyânında ¹⁰icmâlen
zıkr eyleyüb kitâb-ı sâlisde on üçünci fenden ikinci makâlede mufaşşalan ¹¹taht(ır) itmekle sû'-
i mizâc envâ'nuñ cümlesine tabî'yyet ile 'arîz olduğunu ¹²ve sâ'ir esbâbdan dahı neş'et itdigini
ve hir birinün 'alâmât ve mu'alecâtını ¹³'alâ hiddetin beyân itmişler. Tafşîllerinün hâşılı ol
'illet mi'de ta'âmı bir hōş ¹⁴hazm idemediğinden 'ibâret olub za'af-ı mi'de ol hâletün ismi
olur. Ol ¹⁵ecilden etfâle mi'denün sâ'ir emrâzına nisbet ol huşûş kesret üzere ¹⁶vâkı' olur. Zîrâ
anların aşlında mizâcları ruṭûbet üzere olduğundan mâ'adâ ¹⁷sūdün tertîbi ve emmege harîş

¹¹⁵ Bu kelime sözlüklerde bulunamadı.

oldukları için ve imtilā ve tuḥmenūn tevātürini ¹⁸ḥuṣṣā mi‘deleri hażma mu‘tād olmadığı elbette za‘af-ı mi‘de irāş ider. ¹⁹**El-‘ilāc** Etfālūn mu‘alecelerinde vācib olan mi‘delerine kuvvet ve sūḥūnet ²⁰virecek tedbīrāta taḳayyūd olunmaqdır. Ez-cümle mi‘desi üzerine gül şuyı yāḥūd ²¹mersin şuyı ile meysūsen tılā idüb kendüsine ayva şuyı içüreler ki ²²ol ‘aşire bir miḳdār karanfil yāḥūd sek ta‘bīr olunan terkīb zām olunmuş ola ²³miḳdār-ı kifāye mī‘a’-ı sâ’ ileye bir kīrāt misk mezc idüb içürmek daḥı ²⁴kāfīdur. **Meysūsen** Fārisidur Türkce süsen şarābı demek olur. ‘Allāme Şīrāzī ²⁵ta‘yīni üzere terkībı bu vechledür ki süsen çiçeginūn yapraklarını aḥz idüb

[153B]

¹başını ve içinde olan toḥm gibi şeyleri yabana atalar ve ol yaprakları ²bir pāra bez üzerine döşeyeler. Ba‘dehu edviye kısmından kust ve karanfil ve ³kaşabū’z-zerīre her birinden yigirmişer dirhem ve milḥ-i dirānī ve selīḥa her birinden ⁴otuzar dirhem ḥamāmā ve sūnbülū’t-tayyib ve maştakī her birinden onar dirhem ⁵‘idānū’l-belesān kırk dirhem cümlesi ayrıca saḥḳ olunub bir yire cem‘ olundukdan ⁶şoñra bir ağızı büyücek içi şulı küpcüğe yāḥūd büyük şīşeye bir ⁷miḳdār süsen çiçeginden ve bir miḳdār ol maḥlūt olmuş edviyeden ba‘dehu ⁸yine süsen çiçeginden koyub her biri tamām olunca birbirlerine mezc ideler ⁹ba‘dehu ol ḥāl üzere terk ideler. Bir gün ve bir gice tura. Andan şoñra üzerine ¹⁰on altı ratl müselleş dökeler ve beş dirhem za‘ferān ve beş dirhem ¹¹sūk daḥı aḥz idüb müselleş ile ezdikden şoñra üzerine dökeler ¹²ve kırk dirhem mi‘a’-ı sâ’ ile ve on dirhem belesān yağı daḥı koyub ol ¹³zarfuñ ağızını açık terk ideler. Yigirmi dört sâ’at daḥı mūrūr itdikden ¹⁴şoñra ağızına kāḡad ve anuñ üzerine kettan bezi bağlayub daḥı üzerini ¹⁵tıyn-i ḥar didikleri çamur ile bir ḥōş kapayalar ve ta‘affünden ‘ārī bir pāk ¹⁶yire vaż‘ ideler ki gölge olub poyraz tokunur maḥal ola altı ay mūrūrundan ¹⁷şoñra isti‘māle sezā olur. Pes ol müdebbere-i nāfi‘adan bir maḥalle tılā olunmaḳ ¹⁸murād olunsa münāsib olan şulardan biri ile ezilmege muḥtācdur. ‘İllet-i ¹⁹ma‘hūdede zıkr olundığı üzere gül şuyı yāḥūd mersin yaprağı taḥḥ olumuş ²⁰şu ile ezilüb tılā olunur ve yarım dirhemini yine zıkr olunan şular ile ²¹la‘ūḳ idüb içürmek daḥı nafi‘dür. Zīrā mi‘deye tılā olunan devādan ²²saḳy olunmaḳ ve saḳy olunan eşyā ile tılā olunmaḳ daḥı cāyīzdür. Sarı ²³şandalı saḥḳ idüb gül şuyı yāḥūd mersin şuyı ile zīmād itmek ²⁴daḥı nāfi‘dür ve bu zīmād daḥı ‘Allāme’nūn muḥtāridur. **Şan‘atı** Zerr-verd, ²⁵cūlnār-ı taze, māzī her birinden nışf cüz’ kavrulmuş buḡday dört cüz’

DK-[153b]

Kaşabü'z-zerîre Hind'den gelür bir nev' kâmişdur fî zamāninā bulunmaz ol ecilden bedeli ihtiyār olunub nısf-ı vezni selîha ahz olunur ve hamāmā didikleri ot dağı meşkükdur. Anuñ dağı bedeli ihtiyār olunur Zehrāvî berāberi kemmün-i ebyaz ve egir ta'yîn eyleyüb ba'z eşbbā berāberi asārūn bedel olur dimişler. (3-8)

Sük edviye-i mürekkebedendür rāmek gibi ol-dağı bir kac güne terkîb olunur bundan akdem dağı zıkr olunmuş-idi ve tıyn-i harr didikleri çamur arpa unı kepegi ile perverde kılınur. (11-13)

[154A]

¹sük bir cüz' cümlesi sahk olunub mersin şuyı ile zımād olunur ve dağı ma'lūm ²ola ki tılā ve zımād hūşūşlarında fem-i mi'de murād olduğu şüretde tākat ³getürilecek mertebe ısıcağ olmağ vācibdür. Eger fātir ya'nī ılıcağ olacağ ⁴olursa mi'deye irhā virmekle nef'e bedel şarda mü'eddī olur. Eger ⁵şıbyān gıdāya mu'tād olmuş bulunurlar ise seferceliyye ve summākiyye ve ⁶rümmāniyye virilür. Eger i'tiyād bulunmazsa at'ime'-i mezkûre murzi'alarına ⁷virilüb ve sā'ir ahvāllerine dağı ihtimām olunur. Cālīnūs za'af-ı mi'de ⁸bābında on dirhem hālīş nārdīn yağını on beş dirhem bal mūmı ile nerm ⁹āteşde mezc idüb merhem gibi olduğda mi'denūñ üzerine zımād ider ¹⁰ve şıbyān ve ğayrīda 'umūm üzere isti'māl itdürürler imiş. Mi'denūñ za'fī ¹¹ziyāde olub ta'āmı imsāka kudret bulunmadığı şüretde anlara birer bucuğ ¹²mişkāl şabr ve maştakī ve bir mişkāl qoruk şuyı dağı zam iderler imiş ve yine ¹³Cālīnūs'dan menkūldür ki harāret ve ruṭubeti ziyāde olmayan mi'denūñ cemī' ¹⁴illetine benim terkîb itdigim devā'-ı sefercelī 'ilāc-ı bur'u's-sā'a olur dimiş. ¹⁵Sefercelī'-i Cālīnūs İki raṭl ayva 'uşāresi bir raṭl keskin sirke ve miqdār-ı ¹⁶kifāye 'asel ile bal kıvāmına gelince ṭabḥ olunub ba'dehu on dirhem sahk ¹⁷olunmuş zencebīl ekdikden sonra āteşden indirüb hıfz ideler. Miqdār-ı ¹⁸isti'mālī beş mişkālden o mişkāl mūntehī oluncaya değındür. **Qay'ü's-şıbyān** ¹⁹Qay' Türkce kuşmağ ve tehevvi' öğürmege dirler mi'desi bulanub kuşmağ ²⁰murād itdikde kuşamaz. Ğaşeyān yalnız mi'de bulanmasına dirler. Pes ²¹eṭfāle ekşeriyā kuşmağ 'ārız olur. Sebebi muḳaddemā tafşīl olundığı üzere ²²murzi'asınūñ emzirmege harīş olub vaḳitli ve vaḳitsiz emzirmesinden ²³ve her ağıladığıda ağızına meme şokmasından neş'et ider. Ma'şūmuñ mi'desi ²⁴ve kuvvet-i hāzimesi ol mertebeye taḥammül idemeyüb süd fāsīd olmağla ṭabī'at ²⁵anı taşra atmağ muḳtar olduğu ecilden kuşar. Ekşer emrde 'aynı ile

[154B]

¹süd çıkar çok kerre keşret ile emzirdiklerinden mā'adā münāsebetsiz gıdālar ²dağı virüb tıfluñ kuşmağ zahmetinden ğayrī elem ve ıztırābına bā'is ³olurlar. Ol-hūşūşda murzi'āta söz

anlatmak gāyet müşkildür meger helāl ⁴süd emmesi halīme ola. **El-‘ilāc** ‘ilāc-ı küllisi murzi‘asını keşret ile süd ⁵virmeğden ve andan mā‘adā muḥālif ve bī-vaqt gıdā virilmekden men‘ itmekdür. ⁶Ol gā ile ber-ṭaraf olduğdan şoñra tıfla yarım dāniḳ ḳaranfil saḥḳ idüb ⁷içürmek kifāyet ider ve mi‘desine ḳay’-ı za‘īfi ḥabs idici zımād tedbīr ⁸olunmak daḥı kāfidür. Ez-cümle buğday sevīkini saḥḳ idüb mersin şuyı ile ⁹zımād ideler. Eger tıfl ba‘z meretebe gıdāya alışmış ise ḳoruḳ şuyı yā ‘summāk ¹⁰şuyı ile perverde olunmuş pilic ḳorbası vireler ve murzi‘asına (m)n‘ane’ ¹¹nār şerbeti ve ḳoruḳ şerbeti vireler ve eger murzi‘anuñ ṭabī‘atı muḥtebeşe ise ¹²temr-i hindī şarābı münāsibdür. Tıfla daḥı ihtibās ‘arız olsa olsa ¹³şarābdan murzi‘asınun südi ile şey’ yesīr saḳy olunur. Fuvāk Türkce inçırık ¹⁴dimekdür. Eṭbbā eczā’-ı mi‘denün inḳıbāz ve inbisāt ciheti ile ḥarekāt-ı muḥtelifesinden ¹⁵‘ibāretdür nitekim öksürükde aḳciger ile ḥicāb kendülere ‘arız olan ḥılṭ-ı ¹⁶mūzīyi def’ içün ḳabzan ve basaṭan ḥareket itdükleri gibi fuvākda daḥı mi‘denün ¹⁷yalnız femine yāḥūd sā’ir eczāsına elem virür mūzī işābet itmekle cirm-i mi‘de ¹⁸ol mūzīden ictināb itdigi içün evvelā müctemi‘ ve munḳabız olub ba‘dehu ¹⁹ḥareket-i dāfi‘a-ı ḳaviyye ile münbasit olur. Pes ol ‘illetün daḥı esbāb-ı ‘adīdesi ²⁰olmağla envā’ sū’-i mizāc-ı sāzec ve mādīden ve aḥlāt-ı rediyye ve riyāḥ-ı ḡalīze ²¹yāḥūd ruṭūbāt-ı keşire yā aḡdiye’-i keşire’-i ḡalīzeden neş’et ider maḥallinde her biri ²²‘alāmetlerinden ma’lūm olub ana göre tedbīr olunur. Ammā ekseriyā şıbyāna ‘arız ²³olan fuvāk sū’-i mizāc-ı bārid ve mādī ve mücerred imtilā’ı ve riyāḥı ve ruṭūbı olmağla ²⁴bu maḥalde anlardan her birinün esbāb ve ‘alāmātı ve mümkün oldığı meretebe müdāvātı ²⁵taḥrīrine ihtimām olunub sā’ire daḥı bi’l-münāsibe ta‘arruz olundu. Ma’lūm ola ki

DK-[154b]

Cirm-i mi‘denün mūzīden kaçmak ile ictimā’ ve inḳıbāz ve inbisāt-ı ḥāricde bir kimse şıçramak murād itdikde ibtidā’ bir ḳac ḥaṭve ardına gidüb ba‘dehu şıçradığına teşbīḥ olunmuşdur ve ol ḥarekete fuvāk dinildüğü mi‘denün ḳa’rı yuḳarı ḳalkdığı içündür ki fuvāk fevḳdendür ‘āl’ı olmak ma’nāsına. (16-21)

Su’-i mizāc bārid ve sāzecden ḥādiş olduğu yazılmışdur. (24-25)

[155A]

¹ol ‘illet gāḥī tıfluñ mi‘desinde süd fāsıd olmağla keyfiyet-i rediyye ḥāşıl ²idüb fem-i mi‘deyi ledğ itdigidinden ‘arız olur. Kezālik gıdānuñ keşretinden ³ve hażmlarınun ḳuşūrundan nāşī mi‘delerinde ḥāşıl olan sıḳıl ve eziyyeti def’e ⁴mübāşeretinden ḥādiş olur. Gāḥī mi‘denün feminde yā ṭabāḳātında yā merīde ⁵riyāḥ-ı ḡalīze muḥtebeşe olmağla temdīdinün eziyyetinden

neş'et ider. Fuvākuñ ⁶bu nev'i etfâlde çok bulunur. Su'-i mizâc-ı bâriden 'arız olan dağı anuñ ⁷gibi keşîrdür. **El-'ilâc** 'Îlâcî eşnâf-ı mezîkûreden her birinüñ mâddesi bilindikden ⁸soñra sebebini müzîl olur devâ tedbîr olunmağdur. Şeyh-i Re'îs yalnız şeker ile cevz-i ⁹hindî içürmekdür deyü ihtîşâr itmişler. Murâdları nârcîl didikleri cevz ¹⁰olmağla muhkem sağı idüb birer dâniğ miğdârını şeker ile içüreler. Zîrâ ol ¹¹devâ'-ı şerîfiñ teshîni ve düsümet ve temlîsi olmağla etfâle imtilâdan ¹²ve südüñ fesâdından 'arız olan fuvākuñ eşnâfına 'ilâc vâfi olur. ¹³*Tezkire* '-i Sa'diyye nâm te'lifinde esbâbına ta'arruz olunmayub ıtlâk üzere eger ¹⁴etfâle fuvāk 'arız olursa marşama şuyı yâhûd na'na 'uşâresi ile ¹⁵bir habbe kûnduz hayâsı içüreler. Sezâb ve şa'ter ve kerefis tohmı ve anîsün ¹⁶ve kerâviyâ ve günlük bunlaruñ kankısı bulunursa üç habbe vezni sağı olunub ¹⁷murzi' asınuñ südi veyâ gayrı sūd ile sağı oluna dimişdür. Ammâ takviyyet-i ¹⁸tabî'at içün taşradan dağı ba'z münâsib tılâlar ve zımâdlar urılır. Ez-cümle ¹⁹süsen yağı ve kuşt ve bân yağları tılâ ideler. Yâhûd sünbül-i hindî ve maştakî ²⁰ve karanfil her birinden 'ale's-seviyye ağı ve sağı olunub zikir olunan yağların biri ile ²¹zımâd oluna eger gıdâya alısmıs(ş) ise efâviyeden biber ve dârcîni ve za'ferân ²²ile perverde olunmuş serçe ve pilic etleri ve çorbaları virilür gıdâya mu'tâd olan ²³şıbyânda imtilâdan 'arız olan fuvāk içün müsahhîn tılâlar ve zımâdlardan ²⁴mâ'adâ anlara münâsib olur âlet ile ihtikâna dağı ruşşat vardır. Zîrâ ²⁵Hâcî Paşa merhûm fuvākda istifrag iktizâ eyledigi şüretde ihtikân kay'

[155B]

¹ve ishâlden evfâk oldığını üstâdından nakil ile istihsân itmişlerdür. ²Fîl-hakîka ol 'illetde mi'de inkıbâz ve inbisâta meşğûl iken devâ ³içürmek münâsib olmadığı 'akla dağı mülâyimdür. Gâh olur fuvâka sebeb ⁴mi'denün kendi cirminde olmayub belki civârında olan â'zâdan neş'et ⁵ider. Ez-cümle kebedde verem-i 'azîm hudûşundan olur. Ol şüretde 'âlâmetinden ⁶istidlâl olunub münâsibi ile mu'âlece olunur. İfrât-ı yübüset ve cefâfdan ⁷neş'et iden fuvāk ekseriyâ hümmeyât-ı muhrîke ve istifragât-ı müceffifeden 'arız ⁸olmağla etfâl ve şıbyânda nâdir belki bi'külliye anuñ mişlî fuvāk 'urûzundan ⁹sâlim olduklar içün ol-güne fuvākuñ 'ilâcına ta'arruz olunmayub mufassalâta havâle ¹⁰olundu. Bi-eyyi vechin kân murzi'alarına dağı her vechle ihtimâm olunub ¹¹etfâle virilen devâ ve gıdâdan anlara ma'a-ziyâde virilür. Hattâ tılâ ve zımâd ¹²huşuşları murzi'âtda dağı icrâ olunub izdiyâd üzere ihtimâm olunur, ¹³tâ ki südleri ol 'ileti mücib olan mâddeden 'arî ola. **Tevâlid'ür-riyâh** ¹⁴**fi-ma'ideti's-şıbyân** Kitâb-ı mezbûrede kaçan tıfluñ mi'desinde ve bağırsaklarında ¹⁵rîh 'arız olsa anun 'urûzı temeddüd ve karâkırından bilinür. **'Îlâc** Cünd-i bîdester ¹⁶ve kemmûn ve nânıhuvâh ve sa'ter 'ale's-seviyye ağı ve sağı olunub birbirlerine mağlû ¹⁷kılındıktan merzencûş veyâhûd marşama uşâreleriyle dörder habbe miğdârı ¹⁸sağı olunmak ta'yîn

olunmuştur. **Cümüdü'l-leben** Gāhī etfālūñ mi‘delerinde süd münce mid ¹⁹olub penİR olur. Bā-
huşūş ba‘ż murzi‘anuñ südi ğalīz olmağla incimāda ²⁰müsta‘id olmağın ednā sebebdan
müteğayyir ve münce mid olub tıfla eziyyet ve ıztırāb ²¹virdiginden mā‘adā emrāz-ı ‘adīde
hudūşuna bā‘iş olur. ‘Alāmeti kuşub ²²ve yüregi sürdükde süd kesigi gibi şeyler çıkmaktadır.
El-ilāc ‘İlācı tıfladan ²³murzi‘asınun südi men‘ olunub aña bedel inek südi içürmekdür. Be-
şartı ²⁴ān-ki ol inek yarpuz ve turağ otı ve şedef ve ayva dāne ve labbada ²⁵didikleri otlar ile
beslenmiş ola. Bunlardan kanķısı mümkün olursa anı

DK-[155b]

Ol-güne fuvāk-ı redī maḥūf ve ḥaṭarnāk oldığı mufaşşalātda mezkūrdur. (5-6)

[156A]

¹yedürelar cümlesi bulunsa daḥı enfa‘ olur. Zīrā ol edviyyenun ḥāşşaları ²kendülerden ḥāşıl
olan südüñ mi‘dede penİR olmasını men‘ iderler. ³Ḥāşılı tıfluñ ol ‘illeti mündefi‘ oluncaya
degin murzi‘asınun südüni men‘ ⁴itmek lāzımdur ve bu terkīb mi‘desi üzerine zımād oluna.
Sanatı maşakī ⁵selīḥa, efsantīn, günlük, ka‘k her birinden ‘ale’s-seviyye aḥz ve saḥk olunub
nārdīn ⁶yağı ile maḥlūt kılındıktan sonra ‘amel olunur. Ma‘a-zalik murzi‘anuñ mizācını ⁷ve
südüni ıslāḥa sa‘y olunmak vācibdür. Gāh olur etfālden gayrīnuñ daḥı ⁸mi‘delerinde süd
tecebbün ider. Tavşan māyesi bi’l-ittifāk mu‘ālece-i müştarekedür ⁹etfāl ve gayrīya virilür.
Mikdār-ı isti‘mālī iki kīrātadan tokuz kīrāta degindür. ¹⁰İki kīrāt bir dānik olmağla etfāle ol
mikdār vireler. Ammā ol eşnāda şıgır südi ¹¹daḥı men olunub şeker yāḥūd ‘asel ile sāde şuda
taḥḥ olunmuş ḥāş etmek ¹²içi virilür. Buğday sevīki taḥīhi daḥı anuñ gibidür nīm-biriş
yumurda virilmek mümkün ¹³olursa daḥı güzel olur. Cālīnūs tavşan māyesini ḥuşūş-ı
mezbūrda isti‘māl ¹⁴idüb kerrātle menāfi‘ni müşāhede eyledigi menķūldür. Şeyḥ daḥı kitāb-ı
şānīde ¹⁵tavşan māyesi sāyir ḥayvānāt māyesinden ecveddür. Gerçi cemī‘ ḥayvānātun
¹⁶māyeleri derece’-i ulāda hār ve yābisdür. Ammā tavşan māyesi bi’l-ḥāşşa uyuşmuş ¹⁷kanı ve
penİR olmuş südi ve ḥılt-ı ğalīzi eridüb ve rakīk olan şeyleri tağlīz ¹⁸ider dimişlerdür. Hāl-i-
minvāl-i muharrer üzere oldığı muḥarrer olmağın ‘illet-i mezkūre ¹⁹etfāle virildiği şüretde nef‘i
nümāyān olur. Ammā mi‘dede mevcūd bulunduğı ²⁰südi penİR itmek ihtimālī bākī kalur.
Anuñçün ol eşnāda südden men olunub ²¹gayr gīdā virilür. Nitekim zikr olundu. İlet-i
mezkūrede na‘na‘ uşāresi daḥı ²²mücerrebātandur, yigirmi dirheme degin virilür. Bir mikdār
sirke ve tuz ḥaltı olunsa ²³daḥı enfa‘ olur. **Emrāzü’l kebed** Kebed Türkce ḳaracigere dirler.
Şekli hilālī ve cirmi²⁴ ‘urūḳ-ı keşire ile kırmızı etden terkīb olunmuş bir ‘uždur ki mi‘denun
sağında ve ²⁵şerāsīf didikleri mevāz‘un altlarında vāki‘olub cirminun muḳa‘‘arı ta‘bīr

DK-[156a]

Fi'l-ḥaḳīḳa çobanlar gāḥice südi anuñla penir iderler. (17-18)

Şerāsif şersüfuñ cem'idür. Eyegü kemiklerinüñ uclarına dirler. (24-25)

[156B]

¹olunan alt tarafı mi'denüñ üzerine ve muḥaddeb ta'bır olunan üst ²cānibi hicāb-ı hācize mülākī olmuşdur. Bundan akdem anuñ zā'idleri sağ ³tarafdan mi'denüñ üzerine döşendigi daḥı zikr olunmuş idi. El-ḥāşıl ⁴kebed daḥı ā'zā-ı re'iseden bir 'uzv-ı şerīfdür ki aḥlāt-ı erba'a 'ale'l-huşuş ⁵mu'zam-ı ğidā'-i beden olan kan andan ḥāşıl olub cemī' ā'zāya ğidā andan ⁶vāsıl olur. Kā'ide-i fenn-i tıb üzere ol ḥuşul ve vuşuluñ tarīki bu vechledür ki ⁷ḥāliḳu'l-ḳuvā ve'l-ḳadir teala şānuhu. Kebedüñ muḳa'ar ve muḥaddebinden tamarlar ḥalk eyleyüb ⁸ve cümlesinde ḳuvā-yı tabī'iyeden cāzibe ve masike ve hāzime ve dāfi'a vaż' ⁹eylemiş tā ki muḳa'arından bitüb bāb tesmiye olunan tamarların şu'beleri ve vesāṭeti ¹⁰ile mi'de ve em'āda mevcūd bulunan kilüsü cezb idüb dāḥilinde müteferriḳa ¹¹olan 'urūḳ-ı şıḡār ol kilüsü ḥāvi olmağla inhiżām-ı tām bulundukdan ¹²rağvesi ya'ni köpük gibi olan şafrā ve dibine rāsib olmağla ya'ni çökeni sevdā ve mu'tedil ¹³münhazım olanı kan ve çig kalanı balğam olmağla aḥlāt-ı erba'a ḥāşıl olub ¹⁴şafrā öde ve sevdā talağa çekilür. Kan ile balğam ve ol iki ¹⁵nev'den daḥı ğidā'iyete şelāhiyyeti olan birer miḳdār şafrā ve sevdā kan ile ¹⁶ma'an kebedüñ muḥaddebinde bitüb ecvef ta'bır olunan 'ırk-ı kebirüñ kökleri ¹⁷meşābesinde olan şu'ab-ı keşiresine dāḥil ve anlardan muḥaddeb-i kebedde ¹⁸ecvefüñ kendüsine şā'id ve andan ebdāna müteferriḳa olan 'urūḳ vesāṭeti ¹⁹ile cemī' ā'zāya vāsıl olub her 'uzvuñ kendüye sezā olan ğidāları ²⁰ḥāşıl olur. Fetebārek Allahu aḥsenü'l-ḥāliḳin. Kebedüñ cirmi 'urūḳ-ı keşireyi ²¹ḥāvidür dinildiği ol iki tamaruñ şu'ab-ı keşiresi derūnunda müteferriḳa ²²oldukları içündür yoksa cirm-i kebed anlardan ğayri eşyādan ḥālī güyā ²³bir kıṭ'a cāmid ve mün'aḳid olmuş demdür. Ana rūḥ-ı ḥayvānı iṣāl için ²⁴kalbden bir şiryān gelüb muḳa'arına müttefik olur ve mi'de ile aralarını bir siñir ²⁵vāsıl ider muḥtār-ı ekşer-i kibār üzere cigerüñ kendüsünde hiss yokdur ve ğışāsı

[157A]

¹aşabı olmağla hiss ve hareketi aña menūṭ kılınmışdur ve daḥı ma'lūm ola ki muḳa'ar-ı ²kebedden ṭālī' olub bāb ıtlāk olunan tamaruñ şu'belerinden 'ämme ³lisānında masariḳa ile şöhret-şi'ār olan 'urūḳ-ı keşire'-i sağire' ⁴mi'de ve em'ādan kilüs aḥzı için mi'denüñ dibine

ve bağırsaklardan ⁵her birine muttasıl ve nāfiz olurlar sözünü kibār men eyleyüb ‘Allāme Kāreşī ⁶‘aẓīm ta‘n ve teşnī‘ itmişlerdür. Zīrā ol kāmīl-i edib sa‘y-ı belīg idüb ⁷ol tamarlardan ā‘zā’-i mezkūreye bir şey’ vāşıl olmadığını müşāhede itmekle ⁸kilūsūñ esāfil-i mi‘deden ve bağırsaklardan cigere vuşulı reşh tarīkiyle ⁹huşūl-peẓīr olduğuna karar vermişlerdür ve bağırsakları tenkiye için ödden ¹⁰dökülen şafrānuñ dağı bağırsaklara muttasıl olur mecrāsı olduğunu red idüb ¹¹cümlesinūñ huşūl reşh tarīki ile olduğına hüküm hattā li-‘illetin ciger yāhūd talak ¹²pārelenüb ishāl ve kay’ ile çıkan pārcaları dağı reşhle çıktığını kat’ ¹³ve cezm ile yazmışlardır. Fi’l-ḥaḳīka bağırsaklarda ol-güne şey’ girecek menfeẓ ¹⁴olmadığı muḳarrerdür zīrā cümlesinūñ yukarı tarafı mi‘denūñ dibinde olan bāb ¹⁵didikleri delige ve alt tarafı maḳ‘ada muttasıl olduğu zāhir ve nümāyāndur. El-ḥāşıl ¹⁶ā‘zā’-i bātına aḥvālī ‘alā vuḳū‘a bilinmek her vechle müşkil olmağın haẓm-ı sānī ¹⁷ve sālīs aḥvālīnde müte‘aḥḥirinden ‘ālim-i bi’t-teşrīḥ geçinenler dağı niçe ḥalt ve ḥabtlar ¹⁸itmişlerdür ve Allahu ‘alem bi-ḥaḳīkati’l-ḥāl ve yine erbāb-ı teşrīḥ insānuñ kebedi ¹⁹cüṣṣede müsāvīleri olan ḥayvānāta nisbet cümlesinūñ kebedinden ²⁰büyükdür dimişler ve nādiren ba‘z nāsuñ kebedleri şolda ve talakları şağda ²¹oldığı dağı hikāye itmişler. Vāḳi‘ olduğu şüretde elbette ḥikmetden ḥālī ²²olmaz. Lakin teşrīḥ olundukda tertīb-i rabbānī ile her-bār ciger şağda ve talak ²³şolda bulunagelmışdür. **Eṭ-ṭḥāl** Talak dağı ā‘zā’-ı şerīfden cirmi laḥmānī ve ²⁴şekli dil gibi tūlānī bir ‘uẓvdur şol tarafda mi‘denūñ altına düşmüşdür. ²⁵Menāfi‘-i ‘adīdesinden mu‘teddün-bih olan menfa‘ati cigerde vāḳi‘ haẓm-ı sānīde

DK-[157a]

Erbāb-ı teşrīḥ ödden bağırsaklara ve anlardan cigere mecrā vardur dimişler. Ammā nefsu’l-emrde ol tamar görülmemişdür. Cümlesi reşhle olmak ‘aḳla dağı mülāyimdür ki zātū’l-cenb mişlī şişler-ḳarḥa olub deşildikde ağızdan tükürmek ile pāklanur ol şişūñ ḥādiş olduğu ‘aḳalāt ve hicābdan boğaza menfeẓ olmadığı zāhirdür. Reşhle çıkar demekden ḡayrī tarīk eslem olmaz. Allahu ‘alem bi-ḥaḳīkati’l-ḥāl. (12-19)

[157B]

¹ḥāşıl olan sevdāyı cezb idüb ıslāḥ eyledikten soñra fem-i mi‘deye ²ışāl itmekdür ki iştihāya tenbīh eyleye. Merāre ile kilyenūñ ḥilkatlerinde zāhir ³olan menfa‘at dağı haẓm-ı kebedīde ḥāşıl olan aḥlāṭuñ ıslāḥı ve ol haẓm ile ⁴haẓm-ı evvel faẓlasınuñ iḥrācı olmağla anlaruñ aḥvālī dağı ⁵bu maḥalde beyān olunmak münāsib görüldi tā ki kebedūñ mülḥaḳatı müctemi‘an zıkr ⁶olunmuş ola pes merāre Türkce öde dirler kīse şeklinde bir ‘aşabānī ⁷cirmdür. Cigerūñ mi‘de cānibinde muḳa‘‘arına asılmışdur. Haẓm-ı sānīde ⁸ḥāşıl olan şafrāyı cezb idüb iḳtiẓā

maḥallinde bağırsaqlara dökmek ⁹ile şıkl-ı berāziyyeyi iḥrāc ider. **Kilyeteyn** Kilye Türkce bögrege dirler her birinde ¹⁰iki bulunur ikisi daḥı yarımşar da'ire şeklinde laḥmī 'uźvlardur şulbuñ iki ¹¹tařaflarında kebede qarīb vaż' olunmuşlardır. Güya sağ tarafda olan bögrek ¹²kebede mūmās kılınub şol tarafda olan andan alcaḡ vaż' olunmuşdur ve iki ¹³aded ḡalḡ olunduklarında şefḡat-ı rabbānī nūmāyāndur ki birine āfet işābet ¹⁴iderse ol biri ḡizmet eyleye ve her biri mücevvef ḡalḡ olunmaḡla kebedde olan ¹⁵aḡlātuñ mā'ıyyeti anlara çekülüb ba'dehu anlardan bitüb meşāneye muttaşıl ¹⁶olan ḡalīb ve birinc ile müsem mā iki mecrādan meşāneye münḡadır olub anda ¹⁷cem' olur. Tamām ṡolduḡdan soñra erkeklerde iḡlīlden ve nisvānda ḡubdan ¹⁸ḡārice mūndefi' olub beden fażla'-ı mūzīden rehā bulur. **Meşāne** Türkce ¹⁹ḡavuk didikleri bellūt şeklinde ya'ni iki tarafları ṡar ortası geñiş ²⁰ve iki ribātī ṡabaḡadan mūrekkeb bir 'uźvdur ki ḡasıḡ kemiklerinūñ ardında ²¹mi'ā'-i mūstaḡīm ḡizāsında vaż' olunmuşdur. İc tarafda olan ṡabaḡası ²²ṡaşra ṡabaḡasından metīn ḡalḡ olunmuş. Anlara ḡalībden mā'ıyyet ne vechle ²³münḡadır olur ve aḡlında aḡlātdan ne ṡarīḡle ayrılır ve ne keyfiyet ile ²⁴mūctemi' ve mūndefi' olur vuḡū'ı üzere tefekkür olunsā ḡayret fezāyı 'uḡūldür. ²⁵Aḡvāl-i mezkūre icmālen bilindikden ma'lūm ola ki cirm-i kebed daḥı envā'

[158A]

¹emrāz-ı müfrede ve mūrekkebe 'urūzını mūteḡammil olur, ḡattā ḡadebesinden ṡālī' olan ²ya'ni üst tarafindan biten ecvef nām 'ırḡ-ı kebīre yāḡūd uşūlüne işābet ³itmekle dem-i keşīr cereyānına mū'eddī olmadıḡı şūretde cigere ḡāricden olmadıḡı ḡarḡ ve cerāḡāt ⁴işābet eylese daḥı maḡūf degildür. 'Ācilen, mevte mū'eddī olmaz. Mu'ālece ḡabūl ⁵ider didiler. Cirmi 'ilāc ḡabūl itdiḡi taḡdīrce ḡışāsı ve civārında olan ā'zā'-i ⁶mūcāviri mūşāreketi ile 'arīz olan emrāzı ḡābil olduḡında şūbhe ḡalmaz. ⁷Ammā ā'zā'-i bāṡınīde ḡādiş olan emrāzuñ idrāki mūşkil olmaḡla çoḡunuñ ⁸teşḡış olunması gücdür, meḡer esbāb ve 'avārızı zāḡire ola ba'zī sū' ⁹ve ba'zī evrām mişlī. E'l-ḡāşıl kebede mensūb olan emrāzdan ba'zī meşḡūr ¹⁰ve mūte'arīf olmaḡla beyāna muḡtāc olmayub ba'zīsı daḥı şıbyāna nisbet ¹¹bī-fā'ide olmaḡla ta'arruż olunmayub emrāz-ı kebedden za'af-ı kebed beyānı cümleyi ¹²cāmi' olmaḡla anuñ taḡrīri ile iktifā olundu. 'Ale'l-ḡuşūş şıbyāna 'urūzı ¹³sā'irden ekşer olduḡını mūreccaḡ oldu Allahu'l-muvaffıḡ. **Za'afu'l-kebed** Cigerūñ za'afı ¹⁴ḡuvā-yı tabī'ıyyenūñ ba'zī cāzibe ve māsike ve ḡāzime ve dāfi'adan her birinūñ yāḡūd¹⁵ ba'zīsınūñ ḡālel-peżīr olduḡından 'ibāretdür Şeyḡ-i Re'īs naḡli üzere Cālīnūs ¹⁶za'af-ı kebed verem ve dübeyle mişlī bir emr-i zāḡiri yoḡ-iken cigerūñ ef'ālinde za'af ¹⁷bulunduḡıdır dimiş. Lakin fī'l-ḡaḡīḡa za'af-ı kebed yine kebedūñ marāzına tābī'dür ¹⁸ol 'illet daḥı ya sū'-i mizāc-ı sāzeceḡür yāḡūd mādīdür her ḡanḡısı olursa ¹⁹olsun ya cigerūñ kendi cirminde yāḡūd civārında olan ā'zāda bulunur ²⁰ez-cümle merāre

tarafında olursa şafrâyı cezb idemez talağ tarafında olursa ²¹sevdâyı cezb idemez. Kilye ve meşâne taraflarında olursa mā'yyeti çekemezler. ²²Ol ecilden cigerüñ emri muhtel olub mażarratı cemī' bedene sirāyet ider nisvāna ²³nisbet 'illet civārı rahmde olursa hayz kanı ziyāde cereyān itdiği ²⁴şüretde cigerde bürüdet 'arız olur. Ol kan muhtebes olduğu hâlde cigerüñ kanı ²⁵fâsid olmağla ol fesād kezalik ā'zāya dağı sirāyet ider. Kezalik mi'de tarafında

DK-[158a]

Kebedüñ meşhūr ve müte'arif olan emrāzına ta'arruz olunmadığınıñ vechi mu'aleceleri dağı müte'arif olduğu içündür eger anlardan birisi şıbyānda dağı bulunmak lâzım gelse eltāf-ı 'amīm rabbāniden mercūdur ki bu te'lifi mü'tala'a iden zevāt südde şıfāt anuñ tedbīrātına kâdir ola ve Allahu'l-muvaffık ve'l-mu'ın. (10-15)

Eṭibbā'-ı kudemā za'af-ı kebede mübtelā olana mekbūd ıtlāk iderler. (16-17)

[158B]

¹olursa cigere kilüs ceyyidü'l-hazm gönderemez belki za'ıfı'l-hazm yāhūd ²fâsidü'l-hazm kilüs göndermekle cigerde fesād hâşıl olur. Em'ada olursa ³ya'ni bağırsaklarda elem yāhūd hılt-ı lezic hâşıl olub öd ile beynlerinde ⁴südde ihdās itmekle öd tolu qalub cigerde dağı dem-i merārī bākī kalmağla ⁵ef'āl-i kebed muhtel olur. Ekşeriyā bu huşuş kuluncda zuhūr ider gāh olur ⁶yalnız sū'-i mizācdan olmayub belki cirminde yāhūd civārında verem-i demevī ⁷ya humret yāhūd şalābet ve serātān ve qarha ve şukūk 'urūzından olur bi-eyyi ⁸vechin kân za'af-ı kebedüñ sebebi kavī olursa ol cigerüñ cemī' kuvāsı za'ıf ⁹olur. Eger kavī olmazsa ba'zī kuvāsı muhtel olur ve ekşeriyā cāzibe ile hāzıme ¹⁰bürüdet ve ruṭubetden za'ıf olub māsike ruṭubetden dāfi'a yübüsetden ¹¹za'ıf olur. Esbābı tıb āşinā olanlara hüveydādur. **El-'alāmat** 'İnde'l-huzzāk ¹²beşere aḥvāl-i kebede delālet iden eşyādandır. Şeyh-i Re'is tecrube şāhibi olan ¹³tabīb kebedi 'alīl olan ile mi'desi 'alīl olanı levninden bilür. Aḥer delālete muhtāc ¹⁴degildür ve ol levnüñ dağı maḥşuş adı yokdur ki filān levn dinile deyü muṭlak ¹⁵ferāsete havāle itmişler ammā sâ'ir eṭibbānuñ kebed huşuşunda yazdıkları budur ki ¹⁶cigeri za'ıf olan kimesnenüñ beñzi şufret üzere yāhūd şufret ile ¹⁷beyāza mā'il olur. Ba'zīsınuñ yeşile ve ba'zīsınuñ siyāha meyl ider. ¹⁸Zirā ā'zāya bedel-i mā-yetehāllel için cārī olan kan şāf ve naķī olmamağla ¹⁹aḥlāt-ı gālibeden kanķısı muhteliṭ olursa anuñ levni ciheti ile müteğayyir olur ²⁰beşerenüñ ğayrī iştiḥāda noķşān ve naḥāfet-i beden dağı za'af-ı kebede delālet ²¹ider. Bunlardan mā'adā bevl ve berāz ile dağı istidlāl olundığı maḥallinde görilür. ²²**El-'ilāc** za'af-ı kebedüñ 'ilācında vācib olan esbābını bilmeğe sa'y olunmağdur ki ²³su'-i mizācdan mı neş'et itmişdür yoksa emrāz-ı

āliyyeden mi her ankısından ‘ārız ²⁴olmuş ise müteyaın oldudan sora aa göre ‘ilāca mbāeret olunur. ²⁵Ekeriyā brdet ve ybset ve rubet ve kendsinde mutebese olan mevādd-ı

DK-[158b]

Bir imesnen beeresinde umret ve arāvet grlse anu cigeri ‘illetden mberrādur. (14-16)

[159A]

¹rediyeden ne‘et ider. Ol ecilden ‘ilācı tesn-i laf ‘iriyyeti ve ²teft ve inzāc ve telyn olan mdāvat ile olur ve bi-asebi'l-itzā ³avābz amm ile da mfd olur. Bu terkb envā‘-i a‘af-ı kebede nāf‘ olmak ⁴zeredr. **an‘at** Masl-ı lk, rāvend-i n er dirhem, koyun ot ⁵sāresi, rāziyāne tom, sarmsaq tom beer dirhem afsentn alt dirhem, hindibā ⁶tom on dirhem, k tom sekiz dirhem kerefis tom drt dirhem cmlesi ⁷‘cem‘ ve sa olunub urlar dzeler yād seff ideler. ur olduda ⁸mikdār-ı kifāye mul-ı azraq am olunub seff olduda mula ācet ⁹olmayub berāberi sa olunmu eker ile mezc olunur. Mikdār-ı isti‘māl ¹⁰bir miālden drt dirheme degin tecvz olunmudur. urd cigerini urdub ¹¹meshundan bir dirhemi melle ile isti‘māl olunmaq envā‘-i a‘af-ı kebede ¹²bi‘l-āa nāf‘ oldu kibārdan mendr bu terkb da ey‘ mutār ¹³ve Cālns‘un kebed ‘ilācında gāyet memd olan devādur. **an‘at** Cekirdegi ¹⁴m zl zm ygirmi be miāl, za‘ferān bir miāl, āab‘z-zerre ¹⁵iki miāl, mul‘l-yehd iki buu miāl, dārn bir miāl, sela ¹⁶yarım miāl, snl c miāl idr iki buu miāl, mrr-i sā, terementin ¹⁷her birinden drder miāl, dār-ı a‘ān iki miāl, ‘asel on alt ¹⁸miāl cmlesi sa ve mezc olundudan iki miālden drt miāle ¹⁹varınca mikdār-ı kifāye melle ile isti‘mālne mdāvetmet ideler. ‘Ale‘r-r ²⁰olmayub inidār-ı gdādan sora mfd oldu tbb-ı āināya hveydādur. ²¹Gā olur itzā asebi ile bu terkbe afyn ve bezr-i benc am olunur. ²²Cālns bu terkb mfredatn ‘alā iddet er eyleyb cmlesini bi‘l-āā ²³kebede nāf‘ bulmudur. Nefs‘l-emrde nef‘i nmāyān terkbdr, gāflet olunmaya. ²⁴āc Paa merm bu nu‘ eāl a‘af-ı ekbādlar in stādlarndan ²⁵nal eylemilerdr. **Nu‘‘l-eāl** oyulmu atm kki c dirhem, tāze encebār

[159B]

¹köki bir mişkāl, hindibā tohminı bir mişkāl bunlar ceriṣā saḥk olunub miḳdār-ı ²kifāye şu ile ıslanur ve dā'imā tıfla şu yerine saḳy olunur dimişler. Ammā ³süd emr iken şunuñ cendān münāsebeti olmamağla anlara az az vireler. ⁴Ammā südden kesilen eṭfāle 'ilāc-ı ḳavī olur ve ol eczā nak' olunan ⁵şu muḳaddem ṭabḥ olunmağā muḥtācdur. **Emrāzū'l-tıḥāl** Ṭalağā daḥı eṣnāf-ı su'-i ⁶mizāc ve envā'-i emrāz-ı terkīb ve teferruḳ-ı ittiṣāl 'arız olub evrāmuñ daḥı ⁷eṣnāfı ḥādīs olur ve bir kimsenüñ ṭalağı semiz olsa bedeni arıḳ olur zīrā ⁸anuñ simeni cigerüñ kuvvetine ḥālel virmekle ciger za'ıf olub ḳan tevellüdi az bulunur. ⁹Ma'a-hazā ḥāşıl olanı daḥı ṭalaḳ ziyāde ciger ol cihetden ṭalağıñ semiz lakin ¹⁰aḥlātuñ redā'iyetine arıḳlığı cevdet ve şafvetine delālet ider ve ṭalaḳ ¹¹cihetinden bedende gūnā-gūn emrāz ḥuṣūlī muḳarrerdir ez-cümle yereḳan-ı esved ¹²müte'arīfdür ve ḥümmeyāt-ı muḥteliṭe ve evrām-ı mütenevvi'a 'urūzı daḥı keṣīrū'l-vuḳū'dur ¹³bu daḥı 'acībdür ki 'ilel-i tıḥālden ḥümmeyāt ve ḥümmeyātdan 'ilel-i tıḥāl ḥādīs olur ¹⁴ve eṭfālde 'ilel-i tıḥāl nādir olub şıbyān ve şebābda keṣīr ve kūḥül ve meşāyiḥe ¹⁵bi-hasebi'l-isti'dād 'arız olur ve ḳanḳısı olursa olsun güz eyyāmında ¹⁶iṣtidād bulur. Nāmıḳul-hurūf sinn-i şıbā, sinn-i ter'aru'da olanlara 'urūzını çok ¹⁷gördüm. Ez-cümle şalābete mübtelā olanlardan çoğunun tedbīrine muvaffaḳ oldum ¹⁸pes emrāz-ı tıḥālden şıbyāna nisbet evrām ve südde ve nefḥa beyānı enseb olmağla ¹⁹anlaruñ esbāb ve 'alāmāt ve mu'ālecātı taḥrīr olundu. **Veremü't-tıḥāl** Ma'lūm ²⁰ola ki ṭalaḳda vāḳi' olan şişlerüñ ekşeri ḳatı olub verem-i ḥārr ḥudūşı ²¹nādir vāḳi' olur ḥādīs oldığı şürette daḥı ḥālī üzerine ḳalmayub ²²şalābete mübeddel olur. Zīrā muḳaddemā beyān olundığı üzere hażm-ı şānī ²³maḥallinde ṭalaḳ cigerden ḳanuñ dürdīsini cezb idüb anuñla gıdālanur ²⁴ve fażlasını mi'de ağızına virür. Ḳaḳan teverrüm eylese ol ḡalīz ḳan terāküm ²⁵itmekle şişi ḳatı olur. Verem-i bāridüñ daḥı ekşeri ḳatı olur. Geñşek bulunması

DK-[159b]

Ḥāşıl-ı kelām ṭalaḳ dem-i dürdī meskeni olmağla ekşeri sevdāvī olub ḳatı olur. Anuñçün aşağı zikr olundu. (24-alt)

[160A]

¹nādirdür ve ḥārr olan veremüñ daḥı ekşeri demevī olub şafrāvī ²olmasını nādirdür. Kezalik bārid olanuñ ekşeri ḳatı olub tıḥāluñ aşağısında ³vāḳi' olur. Balḡamī olub yumuşaḳ olması nādirdür. İştılāḥ-ı eṭibbāda ⁴cigeri za'ıf olanlara mekbūd didikleri gibi ṭalağı ḳatı olanlara daḥı maḥḥül ⁵dirler. İsterse ol şalābet cevherinüñ ḡılzetinden isterse verem 'urūzından ⁶olsun ve ṭalaḳ şişinüñ eşḳālī dördür. Ḡalīz olanlar müdevver ve yaşı ⁷olur. Uzun olanuñ ba'zısı ḡalīz ve ba'zısı rakīḳ bulunur. Ebuḳrā'tan ⁸menḳüldür. Maḥḥül olan kimesne ol-ṭarafda ağırı ḥiss

eylese selāmetdür ⁹ve içinden kan gitse hayrlıdır. Ammā kanuñ ishālî mümteḍ olsa zelaḳ-ı em'ā ¹⁰ve istiskāya mūdī olur dimiş ve Ebuḳrā'tuñ merḳadında bulunan evrāḳda ¹¹bir kimsenüñ ṭalāğında veca' olub yüreginden kırmızı kan gelse ve ¹²bedeninde beyāz ḳarḫalar zāhir olub ol ḳarḫalar elem virmese muḳaddem ¹³şehveti sāḳıta olub ikinci gün vefāt ider dimiş. Şeyḫ-i Re'īs daḫı ba'z ¹⁴etfāl 'uzm-ı tıḫāl ile tevellüd idüb ilā āhiri'l-'ömr bākī ḳalır. Ve ba'zında ¹⁵daḫı soñradan 'arız olub keزالik āhir 'ömrüne degin selāmet üzere ta'ayyüş ¹⁶ider zāhiren tıḫālden zaḫmet çekmez dimişler. **El-'ilāc** Cemī' eşnāfinuñ 'ilāc ¹⁷emrāz-ı kebed 'ilācī gibi teşḫīn ve tefṭīḫ ile olur. Ancak tıḫāluñ māddeṣi ḡalīz ¹⁸ve mekānı cigere nisbet ile ba'īd olmağın saḳy olunan devā kebedden mürür idinceye degin ¹⁹ḳuvveti münkesir olmasun içün teşḫīn ve tefṭīḫi ziyādece olmağa muḫtācdır. ²⁰Ammā ifrātı daḫı olmaya ki māddenüñ raḳīḳi iḥrāc olunmağla ḡılaḳına sebep ²¹olmaya vācib olan edviye' -i müsaḫḫineye taḳṭī' i ve i'tidāl üzere ḫarāret ve ḳabz ²²olan eşyā ḫam olunmaḳdur ve daḫı ma'lūm ola ki 'ilel-i tıḫālde sirkenüñ medḫal-i ²³'azīmi vardır 'ilācātınuñ cümlesine idḫāl olunmaḳ vācibdür ve eger verem-i ḫarre ²⁴olursa bi-ḫasebi'l-faṣl ve's-sinn müsta'iddinüñ bāsilīḳlerinden yāḫūd üseylemden ²⁵faṣd olunub sinn-i şıbāda ḫacāmat olunur ve erbābı münāsib müshilāt ile

āhir

DK-[160a]

Veca' idrāk itmesinde ṭalağın ḫissī bākī olmağla sālim olur. Kan gitmekde mādde ol-ṭarafdan çıḳdığı içün hayrlı olur ammā çok sürdigi mizāca bürüdet müstevlī olduğına delālet ider. (8-11)

[160B]

¹istifrāğ olunub tıḫāle maḫşūşa olan edviye saḳy olunur. Şeyḫ-i ²Re'īs bu şüretde ılgun yaprağı şuyı ve söğüd ağıcı ve ḡarb didikleri ³ḳavaḳ yapraklarınıñ şuyını ve semiz otı ve baldırı ḳara şularınıñ medḫ eyleyüb ⁴ḫattā semiz otı şuyundan iki dirhem sirke ile saḳy olunmaḳ 'acṭbü'n-nef' dür ki ⁵bi'l-ḫāşşa evrām-ı tıḫālî ve şalābetini taḫlīl ider dimişler. Bu ta'bīrden ⁶muḳaddemā zıkr olunan devāların daḫı miḳdār-ı isti'mālleri bilinür. Eger ol ⁷verem şulb olursa māddeṣini teşḫīşe sa'y olunur. Ol mādde dem-i ⁸keşir-i sevdāvī olduğu bilindiği şüretde verem-i ḫārrede ta'yīn olundığı ⁹gibi bāsilīḳden yāḫūd üseylemden faṣd olundıḳdan soñra münāsib ¹⁰müdāwāt tedārik olunur. Ġāfes ve kebere ve anberbāris ḳurşlarınıñ ve dīnār ¹¹şarābınıñ nef'leri belīḡdür ḳanḳısı mümkün olursa ḳā'ide üzere saḳy olunur. ¹²Kebere ḳurşı cāmi'ü'n-nef' olduğu muḳarrerdür. Ammā 'ilel-i mezkūrede ibtidāen' ¹³müfredāt isti'māl olunmaḳ daḫı memdūḫdur. Eger müfid olmaz ise mürekkebatā ¹⁴mübāşeret olunur. Zīrā āher vechle āsān olmağla lāyık olan evvel emrden ¹⁵müfredāt ile 'ilāca sa'y olunub müfid olmadığı şüretde

mürekkebâta ¹⁶mürâca‘ at olunmağıdır. Müfredâtıdan iskolofenderiyün ve gâfeş ve kebere köki ¹⁷her birinden kendüleri râziyâne ve hindibâ ve kerefis her birinün kendüleri ve tohmları ¹⁸ve kökleri isti‘ māl olunur. Kezalik semiz otı tohmi sezâb tohmi ve fencengeşt ¹⁹tohmi ve zûfâ ve efümün ve gârîkûn dahı müfreden isti‘ māl olursa nef‘leri ²⁰nümâyân olur. Terkîb olunsalar dahı enfa‘ oldukları bi-reybdür ve cümlesi ²¹münâsib sikencübîn ile sağı olunur. Ammâ müşelleş ile sağı olunmağı dahı ensebdür ²²ve mürekkebatdan bu terkîb hâzıru'n-nef‘dür. **Şıfatı** Baldırı kara ve kebere kökinün ²³kaşuğı ve semiz otı ve sedef ve fencengeşt tohmları ve zûfâ ‘ale's-seviyye ahz ve sağı ²⁴ve mezc olunub üç dirhem sikencübîn yâhüd ardıc yemişi ve servi kozalağı ²⁵kaşnamış sirke ile sağı oluna. **El-havâş** Evrâm-ı tihâlde hâşşaları tecrîbe ile

[161A]

¹şâbite olan eşyâdur ki zıkr olunur. Dilkünün akcigeri ve yâhüd kara ²cigerini kurıdub her kaşkırsı olursa ikişer dirhem sikencübîn ile ³sağı olunur, yaban eşeginün ve at nev‘inün yâhüd anlaruñ yavrılarının ⁴talâkları dahı bi'l-hâşşa nâfi‘dur. Ba‘de't-tecfif minvâl-i muharrer üzere sağı ⁵olunur ve dahı ol-huşûşda havâşş-ı ‘acîbedendür ki yaraşa didikleri ⁶hayvânı zebh idüb tahtîr itdikden başdırma gibi kurıdalar. ⁷Hin-i ihtiyâcda muhkem sağı idüb ol meshûkdan üç barmak ile ne-mikdâr ⁸ahz olunmağı mümkün olursa ahz olunub bi'l-hâşşa nâfi‘ olan ‘uşârâtuñ ⁹biriyle sağı olunur, yâhüd yedi dâne yaraşa ahz ve zebh olunub tahtîr ¹⁰olundıktan sonra bir toprak tencereye koyalar ve üzerlerini örtecek ¹¹mikdârı hâliş sirke koyub ağzını hamîr ile sed ideler, ba‘dehu tennür ya ¹²furundan birine koyalar tahmînen müherrâ bişdükdan sonra çıkarub ¹³şovudalar, ba‘dehu muhkem şıkub ol sirkeden ‘ale'r-rîk ikişer dirhem isti‘ māl ¹⁴ideler, on güne degin lutf-ı Hakkla elbette te‘şîri nümâyân olur, hattâ ¹⁵bunları ve bunlardan mâ‘adâ zıkr olunan müdâvâtı tecrîbe için bir kara ¹⁶canâvara bir kaç eyyâm sağı olunub ba‘dehu zebh olursa talâğı bulunmaz ¹⁷didiler, iktizâ mahallinde mahtûl kendi bevlinde her şabâh üçer keş mikdârı ¹⁸içse on güne degin hâlâş olmağı üzeredür. ‘İlel-i mezkûrede müdâvât-ı ¹⁹muharrere ile zimâd dahı ‘ilâc-ı müfîddür, sağı olunan devâlaruñ cümlesi müfreden ²⁰ve mürekkeben zimâd olunur. Ez-cümle iskolofenderiyün ve çadıruşağı sirke ile ²¹terbiye olunub zimâd olunur. **Zimâd-ı âher** Yedi dâne kuru incîri toğrayub ²²keskin sirkede ısladalar, yigirmi dört sâ‘atden sonra üçer dirhem altun ²³otı ve hulbe ve efsantîn ve kebere kökinün kaşuğı ve on dirhem uşak zam idüb ²⁴tamâm sağı ve hâl ideler, ba‘dehu bal mûmı ile alûde olmuş papadya yağı ile mezc ²⁵idüb zimâd ideler, yigirmi dört sâ‘at mürûrunda kaldırub ikilîl-melik

[161B]

¹kaynamış şu ile gâsl itdikden yine i'âde ideler, bir kaç def'adan sonra² ba'de'l-gâsl kuş yağ ve anuñ mişilli yağlar tılâ ideler, Şeyh-i Re'is'ün kudemâdan ³naql itdiği zımâddur. **Şan'atı** Sezâb, kebere kabuğı, pelin, yarpuz, sa'ter cümlesi ⁴keskin sirkeda tablı olunub bir keçe pârçasını ol maţbûha âlûde ideler ⁵ve ısıcağ iken üzerine koyub her bâr şovudukça yine i'âde ideler, bir kaç ⁶şabâh 'ale'r-rîk yigirmi def'a i'âde olunsa şalâbeti bi'l-küllîye mündefi'a olur, ⁷mücerrebdür. Bu bâbda envâ' müdâvât ve zımâdlar ve tılâlar yazılmışdur, ammâ eltâf-ı ⁸'amîme'-i rabbânîden me'mûldur ki bu mecmû'ada tahrîr olunanlar sebebi ile dağı kullarına ⁹şifâ ihsân eyleye, **inne ra'uf bi'l-'ibâd** ve dağı talak şişlerinde üzerine ¹⁰âteş ile şişe urulur. Kenâr diyârında kocaçarıcıklar üzerinde kaşuk ¹¹ile key iderler ve ba'zî avânî ururlar cümlesinün bi't-tecribe nef'leri görülmüşdür. ¹²**Nefhatü't-tıhâl** Nefha talâguñ şalâbetsiz şişmesine dirler oldığı 'aynı ile ¹³şalâbeti gibi maşûs olur ve hicâba müzâheme itmekle nefesün inkıţâ'andan ve nabzunuñ ¹⁴sür'atinden dağı bilinür hattâ boğazında şâh tamarlar kurbunda güzerân eyleyen şiryânların ¹⁵hareketleri dağı nümâyân olur. Hâşılı nefhanuñ a'râzı dağı 'aynı ile veremün a'râzı ¹⁶gibidür, ancak veremde şiklet ziyâde olub başıldıkda veca'ı ve elem virür nefhayı ¹⁷bassalar ve ovsalar veca' sâkin olur, anuñcün münâsib zımâd ile delk olunmak ¹⁸'ilâc-ı kavî olur. Gâhî ovmağdan mırıltı ve qarâkıra hâdiş olur, ol qarâkır ¹⁹talâguñ altında olan bağırsakda riyağ muhtebese olmağdan neş'et ²⁰ider ki tıhâl başıldıkda aña müzâheme virmekle ol şadâ hâşıl olur, ²¹ol ecilden tıhâlinde nefha olan âdemlere ekseriyâ kûlunc 'arız olur, ²²nâdiren nevâzil dağı hâdiş olur. **El-'ilâc** 'Îlâc 'aynı ile şalâbet-i tıhâl ²³'ilâc gibidür. Anda isti'mâl olunan edviye bunda dağı isti'mâl olunur. ²⁴Ancak nefhada isti'mâl olunanların tefth ve cilâs ve takţ'i ziyâdece ²⁵olmağa muhtâcdur, anuñcün anlardan fencengeşt ve kemmûn ve sezâb tohmı ve nânıhuvâh

[162A]

¹mişli edviye tercih olunur ve bu kurş ol-ıhuşuşda zâhirü'n-nef'dür. **Şan'atı** ²Hurf didikleri tere tohmınuñ beyâzından otuz dirhem ahz olunub ba'de's-³sağk sirke ile hamîr olunur ve yufka kurşlar düzilüb furunda yâ tennûrda ⁴mu'tedil kurıldılub hıfz olunur hîn-i ihtiyâcda ol kurşdan otuz ⁵dirhem ahz ve sağk olunub beş dirhem cebbü'l-fakd¹¹⁶ ve beş dirhem yılğun yemişi ⁶ve yedi dirhem iskolofenderiyün zammı ile tekrâr kurşlar olur. Şerbeti üç ⁷dirhemdür sikencübîn ile sağı olunur ve şalâbetde beyân olundığı gibi sağı ⁸olunan edviyenün küllîsi dağı zımâd olunur ve âteş ile şişeler ve sâ'ir ⁹avânî urulmak bundan nâfi' olur ve sevdânuñ keşreti bilindiği şüretde münâsib ¹⁰şerbet ile istifrag ideler. **Südedü't-tıhâl** Talâguñ süddesi dağı ¹¹rîhden veremden ve ahlâtdan olur 'alâmeti verem 'alâmetinin gayrî ¹²şıkl bulunmağdur gerçi rîhde

¹¹⁶ Bu kelime sözlüklerde bulunamamıştır.

gerilmek şedîd olur ammā elemi hafîf olur. ¹³**İlâc**ı Kebedüñ süddesi 'ilâcî gibidür. Ammā tihâluñ verem ve nefhâsında ¹⁴yazılan 'ilâclar aña dahı mu'aleceye şâlih olur tabîb-i hâzıkuñ ¹⁵meşveretiyle tedbîr ideler, Allahu'l- muvaffık ve'l-muîn. **Emrâzü'l-kilye ve'l-meşâne** Bögreklere ¹⁶ve kavuğa dahı envâ' emrâz 'arız oldığı muğarrerdür ki her biri kütüb-i tıbda ¹⁷tahrîr ve beyân olunmuşdur. Bu maħalde şıbyân münâsebeti ile kum tevellüdi ¹⁸ve tebevül ahvâlî beyân olundu. **Haşâtü's-şıbyân** Haşât Türkce ufağ taşlara ¹⁹dirler insânun bedeninde dahı hâşıl olur etıbbâ kavli üzere beş maħalde ²⁰tevellüd ider, evvelkisi kilye ikinci meşâne ve üçüncü bağırsaklardur, dördüncü ciger, ²¹beşinci ri'e ki aña açciger dirler. Mi'dede dahı hacet tevellüdi bulunmuşdur. ²²Ammā şıbyânda hâşıl olan ekseriyâ meşânelerinde tevellüd idüb şübbân ²³ve kühûlda ve meşâyiñ küllâlarında huşulı keşir olur. Her kanķı maħalde tevellüd ²⁴iderse itsün haşâtun sebep-i fâ'ilîsi, sebep-i maddîsi vardır. ²⁵Sebeb-i fâ'ilîsi harâret-i ġarîbe ve sebep-i maddîsi balğam-ı ġalîze-i lezic yâhûd

DK-[162a]

Haşâtun aşlı haşayatundur. Baqaratun mişilli yâ harf-i 'illet müteharrik mâkablı meftûh olmağla elife kalb olunub haşât olmuşdur. (18-21)

[162B]

¹karhadan hâşıl olmuş irin yâhûd li- 'illetin ġilzet hâşıl itmiş kandur ²kaçan ol harâret mevâdd-ı mezkûreye işâbet eylese ruṭûbeti tahlîl ve tenşîf ³itmekle ġilzeti zîyâde olub tûl müddet ile tahaccür ider. Hammâm külhani ⁴kazanlarında hâşıl oldığı gibi maddesinün kıllit ve keşretine binâ'en şığar ve ⁵kiberde mütefavit olur ve mevâzi'-ı mezkûreden kanķısında hâşıl oldığı ⁶alâmetlerinden bilinür ve şıbyânun meşânelerinde 'arız olması keşir oldığı ⁷ekl ü şurba harîş olub mi'deleri mümtelî iken çok çok hareket itdiklerinden ⁸nâşî bedenlerinde ahlât-ı ġalîze tevellüd itdiği için olur ve haşât emrâz-ı ⁹mütevârişden¹¹⁷ olmağla babadan dahı sirâyet ider didiler. **El-ilâc** Her kimde olursa ¹⁰olsun iki nev'inün dahı 'ilâcî 'asîr bir müşkil 'illetdür 'ale'l-huşuş meşânede ¹¹tevellüd itdiği şüretde mu'alecesi ġâyet müşkildür ol cihetden ba'zısı bi'l-âhîre ¹²âlet-i sertîz ile yarub çıkarmağla muhtâc olur. El-hâşıl kanķısı olursa ¹³olsun tedbîre mübâşeret olundukda ikisine dahı münâsib olan mu'alece-i ¹⁴müştereke evvelâ kay' ve ishâl ile maddelerini kaṭ' idüb ġıdâları taltîf olunur. ¹⁵Ba'dehu edviye'-i müfettite ya'ni taşları pâreleyüb çıkarıcı devâlar isti'mâl itdirilür ¹⁶ve ba'z evkâtda kerefis toħmı ve fuvve mişli

¹¹⁷ Bu kelime metinde " متواتر " olarak yazılmıştır. Ancak metnin anlamı dikkate alınarak "mütevâriş" okunmuştur.

müdrir ya'ni işedici devālar daḥı virilür. ¹⁷Lakin müdrir olan devāya erik zāmḡı mişlī müşbet şey zām olunur, ta ki müfettit ¹⁸olan devāyı zelkü'l-'uzvda alıḡoyub sür'at ile çıkarmaya zīrā tabī'at ¹⁹bi-izni ḡālikhā her devāyı lāyıkına şarf itmekle müdrir ve müşebbetden her birisi ²⁰kendi 'amelini icrā ider ve meşāne kilāya nisbet ile ba'īd olmaḡla anuñçün virilen ²¹devā-ı külli edviyesinden aqvā olmak lāzımdur. Ol ḡuşūşda ekşeriya 'Allāme Ḳareşī'nüñ ²²Ḳānūn'dan intihāb eyleyüb metn-i *Mūcez*'de tahrīr eylediḡi müdāvāt nakli ile iktifā ²³olundı. Me'mūldur ki ol kitāb-ı müsteḡābda beyān olunduḡı üzere sa'y ve ihtimām ²⁴eyleyüb menāfi'-i celīlesini müşāhede ideler. Ol edviye bunlardır ḡasek ve ḡuṣṡ ²⁵ve belesānuñ ḡabbı ve ḡubuḡı, ammā yaḡı daḥı aqvā olmak üzeredür ve ḡerşef didikleri

DK-[162b]

Tavuk yumurdası miḡdārı iḡrāc olunmuş ḡacerler görülmüşdür. (10-11)

[163A]

¹ot ve altun otı ve baldırı ḡara ve aḡrebūñ yaḡı ve yanmış küli ve tavşan ²kılı ve serçenūñ kılı ve yaḡmadıñ döḡülmüş ḡubārı ve tavuk yavrusı ḡırub ³çıḡdıḡı sâ'at aḡz olunan yumurta ḡabuḡınuñ küli ve lahana yapraḡınuñ ⁴muḡriḡi ve sünger arasında bulunan taşuñ muḡriḡi ve ḡayr-ı muḡriḡ ḡubār olmuş ⁵cümlesi müstaḡil 'ilācdur 'alīlūñ taḡammüline ḡöre birer dirhem ve daḥı ziyādece ⁶münāsib maṡbūḡ ile isti'māl itdüreler. Sikencübīn 'unşulī ile virilmek ⁷daḥı evlādur ve nef'i 'aẓīm olmaḡla yedu'llah tesmiye olunan devānuñ taḡşīli ⁸bu vechledür ki lisān-ı Türkīde teke didikleri ḡayvān bi-şarṡ-ı ān dōrt yaşında ⁹ola anuñ birini yaz eyyāmında üzüme beñ düşdiḡi günlerde boḡazlayub ¹⁰ibtidā çıkan ḡanı yabana aḡıdalar, ba'dehu bir zarf tutub içine aḡıdalar ¹¹ve daḥı ḡanda baḡiyye var iken terk ideler, ol daḥı yabana aḡub ortası ¹²aḡz olunmuş ola ol ḡan uyuşduḡdan soñra bir eleḡiñ içine yayub ¹³üzerine bir yufḡa şey' örtüb ḡüneşe ḡoyalar, tamām ḡurıdıḡdan soñra ¹⁴ḡıfz ideler. İsti'mālī bir mil'aḡa ya'ni bir mişḡāldür. Ḳaḡan turb şuyı yāḡūd ¹⁵keretis-i cebelī şuyı ile virilse küllī ve meşāneden ḡaşātı iḡrāc itmekde fi'l-i 'acīb işler ve daḥı lisān-ı Yunānīde tıraḡoliditus didikleri ḡuş ki ¹⁷Ḳareşī bizim ḡatımızda Ebū Faẓıl ile ve efrenç lisānında şaḡrāḡiyūn dimekle müte'ārīfdür ¹⁸dimiş Türkce yund ḡuşı dirler. Serçeden küçüḡ bir şarıca ḡuşdur. Anḡara ¹⁹diyārında ḡoḡ olur. Anuñ daḥı ekli ḡāyet nāfi'dür ḡiḡ iken daḥı yinür ve tuz ²⁰ile başdırma olub ḡīn-i iḡtiyācda isti'māl olunur ve ma'ācīn-i meşḡūreden ²¹tikyāḡ-ı fārūḡ ve Mesrūdītūs ve Sencerniyā daḥı ol 'illete nāfi'olan ²²müdāvātdandur münāsib olanı virilür Ḳaḡ Te'ālā celle nia'mā'ūhu 'alīl olan ḡullarına ²³tevḡīḡini refīḡ eyleye. Bevlūñ 'asir ve iḡtibāsı daḥı esbāb-ı ²⁴adīdeden neş'et

eylediği muḳarrerdür. Ez-cümle meşāne ve külliden her birinün kendi ²⁵nefsinde za‘afından ve mizāc-ı rediyyeye tābi‘ olundığından yā ‘unuḳ-ı meşāne ve ihlilde

DK-[163a]

Aḳrebi yakmanuñ tarīḳi budur ki vāfirini cem‘ idüb tīn-i ḥikmet ile şuvanmış şışeye ḳorlar ve ḳuruta yā tennūre şalarlar lakin ziyāde ḥārr olmağa muḥtācdur yanub küll olduğda çıkarırlar tavşan daḥı anuñ gibi iḥrāk olunur yağ yapmaḳ ma‘lūmdur. (1-5)

Cālīnūs sünger taşınuñ meşāne ḥaşātına devā olduğ inkār ve küllīye nef‘ni iḳrār itdügi *Şifā’iyye* nām risālemizde beyān olunmuşdur. (6-7)

Ed-deva’ el-müsemmi yedu’llah (8)

Un eleyecek āletdür ḳalbūr gibi olur, ma‘rūfdur. (12-13)

Diyār-ı Şām’da efrenc tā’ifesine daḥı "Rum" ıtlāk olundığı Ḳareşī merḥūmdan menḳūldür. (17-18)

[163B]

¹verem ‘urūzından yāḥūd sā’ir a‘zāsında ‘illet ḥudūşından ‘arız olur. ²Gāh olur mecārī’-i mezkūrede li-‘illetin ḳan mūncemid olur, yāḥūd iriñ yā rīḥ-i nāfiḥa ³mūctemi‘ olub sūhūlet ile mūteḥallil olmadığından neş’et ider. ‘Ale’l-ḥuṣūş mesānenün ⁴mizācı bārid ve cirmi sıfık ve te‘ārīci keşir olmağla ‘aḳalāt-ı batnuñ i‘āneti ⁵daḥı mü’essir olmadıḳı için ihtibās ḥāşıl olur, gāh olur esbāb-ı ḥāriceden ⁶ya’ni bürüdet ve ḥarāret işābetinden ve riyāḥ-ı şimāl ḥubūbundan ve ḍarbe ve saḳtadan ⁷nāşī olur cümlesinün ‘alāmeti meşāne ve küllinün sā’ir aḥvālleri bilinmek ile ma‘lūm ⁸olur, gāh olur mecārī’-i bevlde et bitmekle men’ ider ol-daḥı ne maḥalde zuḥūr ⁹eylediği sā’ir ‘alāmatından bilinmediği şüretde ḥīn-i ihtiyācda ḳazıbe idḥāl ¹⁰olunan ḳateḥir nām ma‘hūd ālet ile bilinür. Ol ālet ḳalay ve ḳurşun mişillī ¹¹egilmek ḳabūl iden ecsāddan yapılır. Bir enbūbdur tūlī ‘alīlūñ ḳazıbi ¹²uzunluğunda ve deliği daḥı aña ḳıyās ile aḥz olunur ve ucunda daḥı mūte‘addid ¹³delikleri olur, ḥattā ḳazıbe idḥāl olunduğda ḳandan ve ḥılt-ı ḡalīzeden bir şey’ ¹⁴ol deliklerün ba‘zını ḳaparsa ba‘zısı açık ḳalub bevl andan cereyān eyleye ¹⁵anuñ isti‘māli ehlinden görmege mevḳūfdur. **El-‘ilāc** Eger ḥabs ve eger ‘usret her ḳanḳısı ¹⁶olursa olsun ‘ilācında evvelā sebebi tefahḥuş olunub eger ol sebep midde iriñ ¹⁷yāḥūd ḥılt-ı ḡalīz ise müfettiḥāt-ı ḳaviyye ve müdirrāt-ı ḳaviyye ile tedbīr olunur, ¹⁸ez-cümle buḳūl envā’ından turpuñ cirmi ve yaprağı ‘uşārelerinün tefṭīḥde ¹⁹te’şīr-i ‘acībi vardır iḳtiżā maḥallinde kırk elli dirhem miḳdārını saḳy ideler, ²⁰ol ān tefṭīḥ ider, keزالik müdirrātından fuṭrāsāliyūn ve dūḳū ve sīsāliyūs ²¹ve ḳuṣṭ ve egir her ḳanḳısı mūmkinū’l-ḥuṣūl olursa turb maṭbūḥı yāḥūd ²²siyāḥ noḥūd maṭbūḥı ile virilür. Sūd emen tıfla murzi‘asınun südiyle ²³virilüb

ba‘dehu murzı ‘ānuñ kendülerine dağı zıkr olunan maṭbūhāt ²⁴ile virilür tã ki māddeşi bi'l-küllıye mündefı‘a ola ve ḥaşāt ve küllı ²⁵ve meşānede yazılan mu‘ālecātuñ cümlesi bu bābda dağı isti‘māl olunur.

[164A]

¹Gelincik didikleri ḥayvānuñ meşānesini qurıdub ḥın-i ihtiyācda müşelles ²ile isti‘māl olunmak bi'l-ḥāşşa nāfi‘dür, bir dirhemden üç dirheme degin ³virilür. Tatlı şu yengecinüñ küli dağı keزالik mü‘eşşirdür, lakin andan ikişer ⁴dirhem virilür. Bā-ḥuşuş şıbyāna dağı qalıl virilür ve eger uyuşmuş ⁵kan yāḥūd midde olursa kilā ve meşāne ḥaşātında isti‘māl olunan ⁶mu‘ālece tedbır olunur. Şeyḥ-i Re‘īs yazdığı üzere bu zımād dağı ḥāzıru'n-⁷nef‘dür, ‘alılüñ qasığına bağlanur. **Şan‘atı** Defne yemişi turaq otı ⁸ve ḥamāmā ve iklılü'l-melik ve siyāḥ noḥūd unu ve papadya her birinden onar dirhem, ⁹dūḳū ve turb toḥmı ve kerefis bostanı ve cebli toḥmları her birinden ¹⁰yedişer dirhem cümlesi saḥḳ olunub belesān yağı ile zımād olunur eger ¹¹mādde-i muḳaddemā zıkr olundığı üzere mecrāda et bitdiği ise qataṭır ¹²ile müsemmə olan ālet ile ma‘lūm idinüb yine anuñla tedbır olunur ¹³ol ālet müfid olmadığı şüretde ‘illet mecrā-ı qazıbden yukarı bulunmuş ¹⁴olur ol şüretde yine şerbet ve zımāda mürāca‘at olunur ve saḳy ve ¹⁵zımād olunan edviyenüñ cümlesi taḥḳ olunub ābzen dağı olunur, ¹⁶ol- dağı ‘ilāc-ı müfıddür ve ihtibās-ı bevl ziyāde elem ve ıztırāb virüb ¹⁷sā‘ir emrāz gibi tedricle mu‘āleceye müsā‘ade olundığı şüretde ziyāde ¹⁸eleme mü‘eddı oldığı ecilden ‘ilāc-ı bur‘u's-sā‘a olur tedbıre muḥtācdur ¹⁹cümleden bu zımād ‘ilāc-ı bur‘u's-sā‘a'dur. **Şan‘atı** Boy toḥmı ve ḥatmı toḥmı ²⁰ve benefsec çiçeği ve papadya çiçeği ve iklılü'l-melik cümlesi saḥḳ olunub ²¹laḥana maṭbūḥı ve ḥasek yağı ile qasıqlarına zımād olunur, bu merhem ²²dağı şıbyānuñ qasıqlarına urulmak serı‘ü't-te‘şırdür. **Şan‘atı** Sekbıne ²³ve muḳl ve cāvşır ve egir ‘ale's-seviyye aḥz ve saḥḳ olunub kaz yağı ve süsen ²⁴yağı ve bal mūmı ile mezc olunur, Qareşī Mūcez'de yazdığı üzere zekerine ²⁵za‘ferān otından bir tāk yāḥūd kehle şalıvirmek fı'l-ḥāl idrār

[164B]

¹ider, ammā nāmıḳu'l-ḥurūf faḳır turb ‘usāresini içürmekde ve on ²dirhem tereyağını, beş dirhem nebāt şekerı ile keزالik saḳy olunmakda ‘ilāc-ı ³bur‘u's-sā‘a buldum ve dağı ol ‘illete mübtelā olanlaruñ ekl ü şurbdā himye ⁴aḥvālını ve sā‘ir tedbırlerini taḥrıre ḥācet yokdur. **El-bevl fi'l-fırāş** Ba‘zı ⁵şıbyān döşege işemege mübtelā olurlar, sebebi qavugunuñ ağızını çeviren ⁶‘adelenüñ geñşemesidür, ḥālbuki şıbyānuñ ruṭubetleri ziyāde ⁷oldığı ecilden uykuḳları ğarıḳ ve şaḳıl ve meşāneleri za‘ıf olmağla qaḥan uyku ⁸eşnāsında bevlleri taḥarrük eylese taḥı‘atları

kuvvat-i dāfi‘aya muḳāvemət idemeyüb ⁹ḥiddet-i bevlüñ te‘ezzisinden imsāka ḳudreti bulunmaz ḥattā ḥiddet-i bevlden ¹⁰uyanmağa ḥareket itdikde ṭabī‘atları ve irāde’-i nefsiyyeye ṣebih olan ¹¹irādeleri henüz uyanmadın bevli def‘ itmeyle işemek vāḳi‘ olub ol ¹²eṣnāda yine uyḳuya müstaḡrık olurlar, ba‘z şıbyāna kuvvet-i dāfi‘a-ı tebevvl ¹³içün taḳāzā itdükde ḥālet-i nevmde uyanıklığı ‘ālemi gibi şu dökecek ¹⁴maḥal nümāyān olmağla ol-ḥāletde daḥı uyanuḳ bulundukları ḥāle işedikleri ¹⁵gibi işerler. **El-‘ilāc** ‘İlācı evvelā uyḳudan evvel mümkün olduğu mertebe çok ¹⁶yimekten ve çok şu içmekden şıyānet olunub yatacak maḥalde şüdükdürmekdür ¹⁷ve uyḳu eṣnāsında taḥayyül idüb işedigi maḥal uyandıkda ḥātırına gelürse ¹⁸eger ol maḥal fi'l-vāḳi‘ āb-ḥāne ise ancak düşünde işedigi için levv ¹⁹ideler. Eger kenef ve āb-ḥāne değil ise ol maḥal-i ḥāricde dökmege sezā olmaz ²⁰deyü sevḳ idüb aślında mesācid ve mezāristān olmak üzere ḥaber virmekle ²¹ber ḥürmet işbāt eyleyeler tā ki düşünde daḥı anı taḥayyül itmekle kuvvet-i māsikesine ²²imdād buluna ve ol ḥuşuşda müsta‘mel olan müdāvātın günlük ve su‘d ²³ve ḥavlıncān ve cüftü'l-bellūt ve mersin yemişi ve cülnār ve anlarıñ emşālinden ²⁴her biri ki müfreden ve mürekkeben isti‘māl olunur. Anlardan bir dirhem miḳdārını ²⁵iki dirhem mersin yağı ile her aḥşam içürüb bir kaç gün müdāvemət

[165A]

¹itdüreler, bu terkīb daḥı Şeyḥ-i Re‘īsün muḥtārıdır. **Şıfatı** Cüftü'l-bellūt ²ve günlük ve mürr-i şāfi her birinden dörder dirhem aḥz idüb ikiyüz kırk ³dirhem müşellesde şülüşi ḳalınca āheste ṭabḥ ve taşfiye itdükden sonra ⁴ol maṭbūḥuñ on dirhemine iki dirhem mersin yağıyla saḳıyine ya‘ni içürmege ⁵müdāvemət ideler ve göğercin tersi ile ḳurs olmuş ḥamīrden yarımşar dirhemi şovuk ⁶şu ile içürmek daḥı nāfi‘dür dimişler ve tavşanuñ beynisini müşelles ile ⁷içürmek daḥı müfıddür, bir dirhemi yigirmi otuz dirhem miḳdārı müşelles ile ⁸virilür ba‘zılar tavşanuñ böğregini ḳurıdub andan bir cüz’ ve turaḳ ⁹otı toḥmı ‘aḳırḳārḥā ve kerefis toḥmı her birinden nısf cüz’ birbirine ḥalt ¹⁰ve mezc olunub ikişer dirhemi on dirhem şovuk şu ile virilür dimişler. ¹¹Bevli ḥabs idici müdāvāt ile ihtikānuñ nef‘i daḥı muḳarrerdür ve iṭrifil ¹²kebīr ve şagīr daḥı virilür. Ba‘z kibār bu ḥuşuşda şıbyāna mu‘ālece ¹³‘abeşdür fā‘ide-mend olmaz ḳaçan bulūğa vāşıl olsalar anlardan min-ḡayr-ı ¹⁴‘ilāc zā‘il olur didiler. **Emrāzü'l-emā** Em‘ā me‘ā lafzınuñ cem‘idür, ⁵mi‘ā mimūñ kesriyle Türkce bağırsağa dirler, bundan fa‘zālāt-ı berāziyeyi cem‘ ¹⁶ve def‘ için ḥalḳ olunmuş altı ‘aded ‘uḫdur, her biri mi‘de gibi ikişer ¹⁷ṭabaḳadan terkīb olunmuş, ammā cevherleri mi‘de ṭabaḳalarına muḥālifdür. ¹⁸‘Adedleri altı olub her biri ikişer ḳat olduğunda ve vāz‘larında daḥı ¹⁹ḥikmet-i bāliḡe’-i şamedaniyye mündericedür ol altı bağırsaḳdan üç diḳāḳdur, ²⁰iṣnā-‘aşeri ve şā‘im ve lifāifi dirler ve üç daḥı ḡilāzdur. A‘ver ve ḳolon ya‘nī ince ²¹ve müstaḳīm itlāk olunur. Diḳāḳ ta‘bīr olunan üç bağırsaḳdan evvelkisinüñ

²²bir ucu mi‘denüñ dibine bevvāb didikleri menfeze ve aşāğı tarafı şā‘īm ²³didikleri bağırsağa muttaşıldur, ol bağırsağıñ uzunluğı şāhibinüñ beş ²⁴barmağı birbiri yanına vaz‘ olunmak tarīkiyle ölçülse on iki barmağ ²⁵mikdārı olmağla işnā-‘ aşer dimişler anuñ ile mağ‘ada muttaşıl olan

DK-[165a]

Ya‘nī her biri ikişer kâtdur. (16-17)

[165B]

¹bağırsaklar toğrı turub mā‘adāsının ba‘zısı sağdan şulana ve ba‘zısı ²ber-‘aks vaz‘ olunmuşdur. **El-ishāl** İshāl Türkce yürek sürmesine ³dirler eşnāf-ı ‘adidesi olmağla her biri menşe‘ ve mebdeler ve mādeleri ⁴ve sebepleri ve a‘rāz-ı i‘tibarıyla mezkūr ve ıstılāh-ı etibbāda ıtlākāt-ı ⁵‘adide ile mevşūfdur, ez-cümle eger kay‘ dahı bulunub ol ‘illetde hem sürmek ⁶hem kuşmak cem‘ olursa heyza dirler. Kuşmak bulunmadığı şüretde ol ⁷ishāl mümted olursa zereb ve hılāf ve ihtilāf dirler, eger mümted ⁸olmazsa ya‘nī bir kaç zamān mündefi‘ olmazsa mutlak ishāl dirler, zelkūl em‘ā ve sahc ve zūsantāryā dahı ⁹ishāl envā‘ndandır, ammā zahīr ile dem-i bāsūr kibār-ı etibbā mağ‘ad ¹⁰emrāzından ‘ad itmişlerdür. **El-ishālu’s-şibyān** Gāhi şıbyāna ishāl ‘arız ¹²olur. Anlara ‘arız olan ishālīñ dahı esbāb-ı ‘adidesi mukarrerdür. Evvelā ¹³hālet-i tufūliyetde sūdūñ keşret ve fesādından neş‘et itdüğü yazılmışdur. ¹⁴Sāniyen sinn-i şıbāda gıdāya harīş olub çok yedikden soñra dahı harekāt-ı ¹⁴müfsideye mübtelā oldukları cihetden mi‘delerinde yimek fāsıd oldığı ¹⁵içündür, sālisen ruṭubetleri gālibe olmağla kuvvet-i māsikeleri za‘ıf ¹⁶olduğı ecilden hazmları dahı za‘ıf olduğı içündür, rābi‘an etfāl ¹⁷dişleri bitdigi eşnāda elbette ishāle mübtelā olurlar. Ba‘z etibbā ¹⁸zu‘m itmişler ki ol hinde diş etleri yarılıb kayh ya‘nī iriñ peydā ¹⁹olmağla tıfl ol kayhı sūd ile ma‘an maş ider. Kayhuñ bu rıkkıyyet ve cilāsı ²⁰olduğından mā‘adā sūd dahı fāsıd olub ishāle mü‘eddi olur. Şeyh-i ²¹Re‘īs anı men‘ idüb cā‘izdür ki anuñçün olmayub belki tıfluñ tabī‘atı ²²bi-izni hālīkhā dişlerüñ tahlīki tedbīrine meşgūl olmağla hazm tarafını ²³terk itdiginden ‘arız ola. Zīrā tabī‘atuñ şanı odur ki bedenden bir cānibe ²⁴iltifāt eylese ol cānibden mā‘adāsıñ tedbīrinde ihmāl ider, anuñçün ²⁵dişlerin bitmesine meşgūl olduğda hazm tarafı metrūk kalub

DK-[165b]

Zīrā ishāl ‘illetinde mağ‘addan hāric olan şeyde kan ve iriñ bulunub yāhūd et yaykandısı gibi olursa ciger ahvālinden olmağla aña zūsantāryā, kıyām-ı kebedi dirler. Bağırsakların ic

yüzünde yāhūd taşrasında buşūr zuhūr itmekle mi‘deden inen kilüsü hıfz idemediği cihetden hāşıl olan ishāle zelkū'l-em‘ā dirler. Ba‘z etıbbā kan ve midde ve sıyrındı mişilli eşya-ı em‘ādan neş‘et itdiği şüretde dağı zūsantāryā dinilür dimişler. Eger bağırsak sıyrındısı mişilli şeyler bulunursa sahc dirler. (8-15)

Ve dağı kuvā-yı bedeniyenün şānındandır ki kavī olana tābi‘ olur. ‘Arāz-ı nefsāniyyeden ‘arız olana suķūt-ı şehvet huşūşunda dağı ol hālet i‘tibār olunmuştur. Zīrā bir kimseye havf yā ‘hümüm ve ğumūmdan bir elem-i nefsāni tārī olsa kuvā-yı bedenisi dağı aña tābi‘ olmağla ta‘āma iştihā tarafı metrūk қalub şehveti sāķıt olur. Sā‘ir iştihā dağı anuñ gibidür. (21-alt)

[166A]

¹za‘if olmağla ishāl ‘arız olur. Yāhūd ol-hāletde tıfla ‘arız ²olan veca‘dan neş‘et ider, zīrā ebdān-ı za‘ife veca‘ bulunmak hażma ³māni‘ olduğu muқarrerdür, ol ecilden dağı tıfla ishāl tārī olur ⁴dimişler, ammā etfālün dişleri bitdiği hinde veca‘ ‘arız olduğu muhtelif-i ⁵fıhdür, ol ecilden zıkr olunan ahvālden her birinün medhaliyyeti vardır ⁶dinilmek dağı evfaқ olur. **El-‘ilāc** Şeyh-ı Re‘īs ıtlāķ üzere eger tıfluñ ⁷ishālī hafif ise ‘ilāca meşğul olmak vācib olmaz didiklerine ⁸şurrāh-ı *Qānūn* gün-ā-gün ma‘nālar virmişler. Ammā ‘Allāmetü'l- verā ‘aleyhi'r-rahme ⁹anları tahtı‘e eyleyüb Şeyh'ün murādını tafsil ve beyān eylemişdür, fi'l-hāķıķa ¹⁰ol ishāl tıfluñ fażl-ı redī maşşından neş‘et itmiş ise kābız virilmek ¹¹cāiz olmaz, ammā eger tabi‘at dişlerün tahtıķi tedbīrine meşğul olduğundan ¹²yāhūd veca‘ sebebi ile hażm tarafını terkinden ‘arız olmuş ise mi‘de ve hażime ¹³taқviyet için mu‘āleceye mübāşeret olunmak vācibdür tā ki mi‘de ve kuvvet-i hāżime ¹⁴taқviyet bulmağla ishāl dağı mūndefi‘ ola. El-hāşıl tıfla ‘arız olan ishāl ¹⁵dişleri bitdiği eşnāda ‘arız olursa umūr-ı mezkūreye ihtimām olunmak lāzımdur ¹⁶eger nefsü'l-emrde fażl-ı redī maş itdiginden neş‘et itmiş ise ol dağı ¹⁷berāzından bilinmek mümkün olur. Mādem-ki hafif ola ‘ilāca iştigāl vācib olmaz ¹⁸kendi hāline қomaқ dağı güzeldür. Ammā ifrātından қorkuldığı şüretde yāhūd ¹⁹illet-i uhṛadan neş‘et idüb yā vaқt-i āḥerde bulunduğı hāalde elbette habsine sa‘y ²⁰olunur ve etfāalde devā tenāvüli mümkün olmamağla zımādāt ve kimādāt ile ²¹mu‘ālece olunur. **Kimādāt** ol huşūşda edviye‘-i müfrededen zerverd ve kemmūn ve ²²anīsūn ve kerefis tohmı ve anlaruñ mişilli kābız ve müsahḥın olan müdāvāt ile müfreden ²³ve cem‘an kimād olunur. **Şan‘atı** Anlardan қaңқısı ahz olunursa bir tābede қavrilub ²⁴‘ale'l-fevr bir bez torbaya қonur ve ısıcaқ iken tıfluñ қarnına bağılanur bir қaс ²⁵sā‘atden soñra anı қaldurub birini dağı қorlar. Ba‘dehu yine evvelki gibi i‘āde

Zīrā ba‘z eṭṭibbā eṭfālūn dişleri bitdigi hinde diş etlerinin yarulması tadrīcī ve fi‘l-i ṭabī‘ī olmağla veca‘ hāşıl olmaz. Nitekim bedene gıdā olacak ahlāt ve ruṭūbete mübeddel olub a‘zāya sirāyet eyledikde elbette tağrīk itmekle azā büyür. Ammā ol tağrīk-i ṭabī‘ī ve tadrīcī olmağla veca‘ virmez. Şabī sinn-i tera‘ru‘a vāşıl olduğda biten dişlerinin elem virdigi aña delildür dirler. (2-9)

Ṭabī‘atun tadbīre şugul bulundığı şüretde müdāvēatun lüzümü bedenün kemālātını taḥşilde ṭabī‘ata i‘ānet bulunsun için olur veca‘ şüretinde lüzümü ishal ile veca‘ ikisi kuvvete za‘f virmesünler için tadbīr olunmuş olur. (14-18)

Kimād kefūn kesriyle bir ‘uzvun üzerine ısıcak bez pârçaları komağa dirler. (21-22)

[166B]

¹idüb tadrīc ile mükerreren tadbīr iderler. Zīmād tadbīri daḥı tekerrür ve müdāvēmetde ²añın gibidür. Ancak zīmād kimād gibi kuru olmaz. **Zīmādāt** Gül kurası ile kemmünden ³birer miqdār aḥz ve saḥk idüb sirke ile ḥamr itdikden soñra karnına zīmād ⁴ideler. Yāḥūd darıyı sirke ile kaynadub zīmād ideler. Bu zīmād Hācī ⁵Paşa merḥūmun muḥtārıdır. **Şan‘atı** Zerrverd, mersin yaprağı ve kemmün ve kuru kişnic ⁶ve günlük ve ekşi nār kabuğı cümlesi ‘ale’s-seviyye aḥz ve saḥk olunub ayva ⁷yāḥūd sumāk suyu ile mezc olunduğdan soñra zīmād olunur. Şeyḥ-i Re‘īs ⁸tadbīr-i şıbyān faşında kimād ve zīmād nef‘ virmedigi şüretde şovuk şu ile ⁹bir dāniḳ oğlak māyesi içürelər, lakin mi‘desinde olan süd penİR olmakdan ¹⁰iḥtirāz için ol eşnāda süd virmeyüb süde bedel nīmberişt yumurda ¹¹şarısı yāḥūd sāde şuda ṭabḥ olunmuş ḥāş itmek içi yāḥūd sevīk ¹²vireler dimişler. Anlara ‘asel ve sükker ile ḥalāvet virmek daḥı ma‘lumdur. ¹³Ammā *Kitāb-ı Şaliş*’de kaçan şıbyāna dişleri bitdigi eşnāda ishāl tārī ¹⁴olsa bu terkibi vireler deyü şenā itmişlerdür. **Şan‘atı** Beyāz ḥaşḥāş toḥmı, mersin ¹⁵toḥmı, kündür-i zeker ve su‘d her birinden yarımşar dirhem aḥz ve muḥkem saḥk olunub ¹⁶ol ḡubārdan birer dāniḳ murzi‘asınun südi ile saḳy olunur ve murzi‘a ¹⁷daḥı kābız ve musaḥḥın devālar virilüb ḥimye olunması lāzımdur. **Mağşu‘ş-şıbyān** ¹⁸Mağş daḥı bağırsak emrāzından li-‘illetin bağırsaklarda veca‘ ‘arız olur, ¹⁹Türkce aña yürek burması dirler, anun daḥı esbābı çokdur. Ammā ekşeriyā ²⁰riḥden ḥādiş olur. **İlācı** ‘aynı ile ishāl mu‘alecesi gibidür. **Zaḥīru‘ş-²¹şıbyān** Bundan aḳdem zaḥīr emrāz-ı mak‘addan ma‘dūd oldığı zıkr ²²olunmuş idi ammā cumḥūr-ı eṭṭibbā katlarında ol ‘illet maḳ‘ada muttaşıl olan ²³mi‘ā’-ı müstaḳīmün li-māddetin ḥareketinden ‘ibāretdür ki ol ḥareket sebebi ile ‘alīl ²⁴ıztırarı def‘-i berāza kāīm olub bir şey’ çıkmadığı ecilden nefesini ²⁵men‘ idüb hezār zaḥmet ve şıkınmaḳ ile bağırsağun saḥı kazındısı ile

DK-[166b]

Žimādāt. Huşuş-ı mezbūrede žimād daḥı ısıcaḵ olmaḵ lāzımdur. Huşuşā havāda bürüdet ola. (3-4)

Kündür-i zeker kırmızı olan günlük ve su'd topalak didikleri kökdür. (14-15)

Zaḥīrū's-şıbyān. Zaḥīr ulā zā'-i mü'ceme ve ḥā'-i mühmele ile yürek sürmege dirler. (21-23)

[167A]

¹alūde bir miḵdār ruḥbet-i muḥāṭī çıkaranuñ daḥı ba'zısında kan bulunur ²ve ba'zısında bulunmaz. Ol cihetden emrāz-ı em'ādan olmuş olur ve iki ³sınıf olub birine zaḥīr-i şādiḵ ve birine kāzib dirler. Her birinüñ ⁴tecibeleri ve esbāb ve 'alāmātı maḥallinde mezkūrdur ve'l-ḥāşıl gāh olur ⁵eṭfāle zaḥīr 'arız olur. Sebebi ekşerriyā şovukdan ya'nī şovuk yire oturtmaḵdan ⁶olur. Nādiren ḥılt-ı şafrāvīden daḥı neş'et ider. **İlacı** şovukdan şıyānetden ⁷şoñra Muḥammed bin Zekerıyyā' Rāzī'nüñ *Bur'u's-sā'a* nām te'lifinde ta'yīn eyledikleri ⁸üzere ḥabbū'r-reşād tedbiri virilür. **Şan'atı** Bir mişḵāl ḥabbū'r-reşād ve ⁹bir mişḵālün iki şölüşü kemmün-i Kırmānī ile saḥḵ olunub ta'affünden ḥıfz ¹⁰olunmuş eski ve laṭif şıgır iç yağı ile ma'cūn olduḵdan şoñra murzi'asınüñ ¹¹südi ile saḵy olunur. Nāñhuvāh ile günlük daḥı ale's-seviyye saḥḵ olunub ¹²kezalik murzi'asınüñ südi ile virilür. **İhtibāsu's-şıbyān** Gāhī eṭfāle ¹³ihtibās 'arız olub ṭabī'atları munḵabız olur zīrā anlarda bağırsakları ¹⁴yayḵamaḵ için ödlerinden dökülen şafrānuñ ḥiddeti ḳalīl ve dāfi'aları ¹⁵za'ife olmaḡla ṭabī'atları munḵabıza olur. **İlacı** Maḵ'adlarına anlara ¹⁶münāsib şāflar ḳomaḵdur. Ez-cümle şıçan tersinden şīrūḡan yağı ile ¹⁷'amel olunur. Yalnız balı ḳıvāma getürüb andan düzmek daḥı müfīd olur. ¹⁸Üzerine saḥḵ olunmuş yarpuz didikleri ot yāḥūd gök süsen köki ¹⁹eküb 'amel olunmaḵ daḥı nāfi'dür. Şıyāfdan ḳat'-ı nazar tıfla bal yidürmek ²⁰daḥı ḳabzını def' ider dört dirheme deḡin virildigi muḳaddem yazılmışdur. ²¹Noḥūd miḵdārı yayḵanmış terementin virilmek daḥı nāfi'dür. Şeyḥ tıfluñ ²²ḳarnına zeyt yağı temrīḥ olunmaḵ gösterüb *Kāmilü's-Şınā'a* şāḥibi şīrūḡan ²³sürmek göstermişdür herḳanḳısı olursa ısıcaḵ sürülmesinde te'sīr ²⁴bulunduḡı mücerrebdür. Göbegine şıgır ödiyle buḡūr-ı meryem köki tılā olunmaḵ daḥı mücerrebdür. ²⁵Huşuş-ı mezbūrda murzi'a ṭarafına zīyāde taḳayyüd olunmaḵ lāzımdur. Zīrā

[167B]

¹ihtibāsda südüñ medḥali muḳarrerdür. Aña müleyyin ḡidālar virilür. Ebegümeci ²ve isfānāḥ yidüreler. Ma'sūmlar sinn-i şıbāda bulundḡları şüretde erik ³şarābı yāḥūd nīlūfer suyu ile bir miḵdār ḳudret ḥelvāsı daḥı virilür. ⁴Halef bin 'Abbās Zehrāvī kitāb-ı *Taşrīf*'de ba'z eṭfāle

vilâdetlerinden ⁵şoñra bir ay ve iki ay ve dahı zıyâde teberrüz vâkı' olmaz. Anuñ mu'azzam mu'alecesi ⁶küçük miñkına peydâ idüb beş dirhem benefşe yağı ile ihtikân olunmağdur ⁷didikleri haqqâl ki 'illet-i gayr-ı ma'rüfeyi beyân ve mu'alecesinde 'aql ve tab'a ⁸muvâfık tedbîr 'ayân itmişlerdür. Şekera'llah sa'ye ve cemî'ül-Müslimîn. **Ed-Dîdân** Dîdân ⁹dalun kesriyle düd lafzının cem'idür muṭlaḳ kurt ma'nāsına. Ammâ ıstılâh-ı ¹⁰eṭṭebbâda insânun cevfinde hâşıl olan şoğulcan namâzbûrı didiklerine ¹¹ve sâ'ir kurtlara ıtlâḳ olunur cümlesi bi'l-ittifâḳ dört nev'dür. Anların tevellüdi ¹²esnân i'tibârıyla muhtelif olub ba'zısı sinn-i şibâda ve ba'zısı âher sinde ¹³çok tevellüd ider. Anuñçün eṭfâlde maḳ'adun nevâhîsinde tevellüd iden dîdân-ı ¹⁴şığâr bulunub şoğulcan tevellüdi aña nisbet nâdir vâkı' olur ve bi-izni ḥâlikhâ ¹⁵tevellüdlerinin ibtidâ'en ebdâna menfa'ati bulunub ba'dehu mazarratları târî sirâyet ¹⁶itmekle katl ve ihrâcları tedbîrine ihmâl olunmayub ṭıbben ihtimâm lâzım olan ¹⁷umûrdandur ve tevellüdlerinin sebep-i maddîsi ruṭubât-ı balgamiyye mütefâvitedür ki ¹⁸bağırsaklarda müctemi'a olmağla ḥarâret-i garîbe istilâsından ta'affün idüb ¹⁹her biri isti'dâdına münâsib şüretde tekevvün ider. Zîrâ şâni'-i 'âlemiñ ²⁰Te'âlâ şânuhu cüd-ı 'amîminden nâşî her birine müsta'id oldukları şüret ve ḥayvat ²¹müfâz olmağla muḳteżâ-yı isti'dâdlarından mahrûm kalmazlar. Ol düdların ²²beden-i insâna nisbeti ḥâricde siñek ve sâ'ir böcek mişilli mütevellid olan ḥaşarâtuñ ²³'âleme nisbeti gibidür. Nitekim ol ḥaşarâtuñ vücûdı 'âlemiñ 'ufûnetini tenkiye itmekle nâfi' ²⁴olub vebâ'-ı 'amm 'arız olmadıḡı gibi düdler dahı bedeni tenkiye itmekle 'ufûnet ²⁵cihetinden maraḳ 'arız olmaz. Zîrâ muḡtezî müşâbih ḡıdaları dahı olmaḳ

DK-[167b]

Zîrâ ḥîn-i vilâdetde yazıldıḡı üzere ḳâbile ṭıfluñ maḳ'adını barmaḳ ile yoḳlamaḳ lâzım idi. İhmâl itdiginden neş'et itdiḡi şüretde ihtikân aña 'ilâc-ı kâfi olur. (4-7)

Dîdânun cümlesi ruṭubât-ı balgamîden mütevellid olur. Ammâ ba'zısının ruṭubât-ı keşîre ve ba'zısı yübüsete mâ'il olur. Anuñ içün mütefâvite dinildi. Şafrânun ḥiddeti ve sevdânun bürüdet ve yübüseti ḥayâta münâfi olmağla anlardan zî-rûḥ tevellüd itmez. Ḳan ise a'zânun mu'zam ḡıdâsı olmağla ṭabî'at anı ḡıdâdan ḡayra inşirâfdan sıyânet ider. Ol ecilden maddeleri balgamiye olur. (13-20)

[168A]

¹lüzumı üzere anların maddesi-i 'ufûnet olmağla baḳiyye-i maddesi ḡıdâlandıkları içün ²tenkiye iderler ve nitekim 'âlemde 'ufûnetün maddesi çok olub ḥaşarât ³anları ifnâ idemediginden nâşî câ-be-câ vebâ 'arız oldıḡı gibi bedende dahı ⁴maddesi-i 'ufûnet çok oldıḡı şüretde düdler anı yimeḳ ile ifnâ idemedikleri ⁵içün maraḳ 'arız olur. Nite 'âlemde ḥaşarât-ı

muşlih olur mertebeden zīyāde ⁶tekevvün itmekle fesāda mü'eddi oldukları gibi düdlar dağı bedende çok tekevvün ⁷itseler elbette fesāda mü'eddi olurlar. Anlardan tıbben hayāt itlāk olunub ⁸Türkce şoğulcan didikleri nev'i em'ā'-ı dīkāğda tevellüd ider. Uzunluğu bir ⁹endāze ve dağı zīyāde olduğu görülmüşdür. Yukarıda olan bağırsaklarda ¹⁰tevellüd eylediği hareketinden ve mağş virdiginden ve şāhibi acıdığı mağalde mi'deyi ¹¹lez'inden bilinür ki mi'deye şu'ūd iderler ve kendülerinden mā'adā ebhīre'-i ḥabīşeleri dağı ¹²muzırdur. Zīrā gāh olur anlardan kalb ve dimāğa şu'ūd iden ebhīre'-i ḥabīşeden nāşī ¹³ḥafaḳān ve gāşīy ve sar'a müşābih a'rāz tārī olur ve iştiḥāyī sāḳıṭ ider. ¹⁴İkinci nev'ine muṭlaḳ düd dirler. Mi'ā'-ı müstakīmde mütevellid olur. Sirkede ḥāşıl ¹⁵olan kurdlar gibi ufağdur kemmuna müşābih olur mi'ā'-ı müstakīmde tevellüd itdiği mak'ada hıkke ¹⁶virdiginden bilinür. Üçüncü nev'ine ḥabbü'l-ḳar' dirler a'verde ve ḳolonda mütevellid olur ¹⁷ḳabaḳ çekirdeği şeklinde olub birbirine muttasıl olmağla uzar. Ḳareşī ben üç endāze ¹⁸mīḳdārı uzun olduğunu gördüm, ḳat'ā birbirinden tefāvütleri yok idi demişler. ¹⁹Dördüncü nev'ine dīdān-ı müstedīre dirler. Anlar dağı emā-ı ḡilāzda olur. 'Alāmeti 'inde'l-cū' ²⁰hareketleri emāyī lez' iderek ve şāhibinüñ iştiḥāsī sāḳıṭ olmaz. Belki ²¹zīyādelik bulunur. Bu iki nev'-i aḥīrūñ māddelele bi'n-nisbe yübūsete mā'il ²²olmağla şıbyānda nādīr olur ve cümlesinüñ müştereken 'alāmetleri şāhibi uyḳu ²³eşnāsında dişlerini kıcırdatmak ve sıccramak ve temelmil itmek ve gice ile ağı şulanmak ²⁴gibi ve uyanıklığı eşnāda çok sözi istiḥkāl itmek gibi olduğu meşhūr ve ²⁵müte'arīfdür. **El-ilāc Şeyḥ-i Re'īs** şıbyānda olan şoğulcana evvelā şīḥ didikleri

DK-[168a]

Ve ḡazūb hey'et ve siyy'ül-halk olmak gibi ve anuñ emsāli 'alāmātı. (24-25)

[168B]

¹otuñ şuyuyla mu'ālece olunur. Ammā kuvvetleri mīḳdārı şey'i yesīr aḥz ²olunub süd ile virilmek lāzımdur demişler. Şīḥ didikleri peline beñzer ³bir otdur. Ba'zīlar ḳara pelindür demişler. Ammā Şeyḥ'üñ murādı ol devānuñ ⁴eşnāf-ı selāşesinden şīḥ-i Ḥorāsānī ve vaḥşīzek didikleri şınıfıdır ki ⁵'āmme anuñ toḥmını bilüb aña muṭlaḳ Ḥorāsānī dirler ve şoğulcan için ⁶ol toḥmları isti'māl iderler. Lakin şuyı isti'māl olunmak gösterildiği otı ⁷ve toḥmı muḥteliṭen tedbīr olunmağı tecvīz ider. El-ḥāşıl anlardan iki miḣkāl ⁸aḥz ve kifāyet mīḳdārı şu ile taḃḃ olunub şuyı berāberi süd ile virilür. ⁹Süd dağı ḳoyun ve keçi ve şıḡırdan ḳankısınıñ südi olursa olsun ¹⁰zīrā süd emr-i tıfla şoğulcan bulunmak her vechle ba'iddür. Meger südden ¹¹gic kesile o tarīḳle vāḳi' olursa murzi'asınüñ südi ile virilür ¹²ve bir def'ada te'sīri bulunmazsa bir ḳac

gün müdāvāt olunur tā ki ol ¹³müzīleri öldürüb iḥrāc eyleye ve ol-ḥuṣūṣda mu‘āleceñüñ ṭarīķi ¹⁴budur ki evvelā ṣabī dīdān tevellūdüne sebep olan bārid ve raṭb ğidālardan ¹⁵men‘ olunur ve ‘ilācdan bir kaç gün muḳaddem her ṣabāḥ sādece süd virilür. ¹⁶Yāḥūd kebāb olmuş et suyu maṣ itdürilür ki ol tedbīr ‘āmmе қатlarında ¹⁷meṣḥūr ve her ne ğüne ‘ilāc içirilürse ma‘mūldur. Ba‘dehu ‘ilāc virilür ¹⁸ve mu‘āleceñüñ teṣīrinde memdūḥ olan қатl ve iḥrāc itmesidür. Eger öldürse ¹⁹iḥrāc eylemese içеride maḥbūs қalmağla buḥār-ı redīleri қalb ve dimāğa ²⁰ṣu‘ūd idüb eziyyet virür. Ol şüretde ishāl ve ihtikāndan ²¹münāsib olanı tedbīr olunur. Bu daḥı ma‘lūm ola ki ṣıbyānda olan ²²dīdānı қатl ve iḥrāc içün edviyye’-i қaviyye virilmege daḥı iḳdām olunmaz. ²³Zīrā қувāları za‘īfe olmağla zarar işābetinden қorқulur. Anuñçün ²⁴Re’īsü'l-Küll vahṣīzekūñ içürmesini miḳdār-ı қalīl ta’yīn eyleyüb andan ²⁵daḥı қavī olanların saḳyını men‘ berle zīmādını tenbīh eyledi. Zīrā

DK-[168b]

Bu kitāba nazar-ı ḥuceste eṣerleri nuṭḳ eyleyen zevāt sūtūde ṣıfāta bir kaç def‘a ‘arz ve i‘lām olundığı üzere tekrar inhā olunur ki nāmıķ‘ul-ḥurūf faḳīr her ḥuṣūṣda Şeyḥ-i Re’īs’üñ kelām-ı hikmet-i nīzāmı iltizām ve sā’ir eṭibbā’-ı millet-i İslāmuñ daḥı қalem-i ṣifā’ raқamlarına beyān itdikleri aḥvāl bi-қadari’l-vūs‘ ve’t-tāқа-i i‘lām-ı iḳdām eylediği anların sāḥa’-ı ‘ulyālarına senk-endāz-ı ṭa’n olan ceheleyi men‘ ve ilzām ve avām -ı nāsa ḥaḳīḳat-i ḥālī i‘lām içündür. (3-11)

[169A]

¹zīmād ṭaşradan olmağla te’ṣīri içmek gibi olmadığı ecilden her ne ²қadar қavī olursa zarar itmez. Ṣıfatü’z-zīmād Efsantīn, birinc, kābilī ³ve ṣaḥm-ı, ḥanḫal bunlar ale’s-seviyye saḥḳ olunub ṣığır ödüyle ḥamīr olduğdan ⁴soñra göbegi eṭrāfına zīmād olunur. Her biri münferiden daḥı zīmād olunsa ⁵soğulcanı қатl ve iḥrāc ider. Nāmıķu’l-ḥurūf-ı faḳīr efsantīn ile türmüsi ⁶kerrātla tecrube eyledim. Taḥallūf eylemedi, ol-ḥuṣūṣda mü’eṣṣir devā çoқdur. Üstādımız ⁷Ḥayātīzāde merḥūm lisān-ı Efrencī’de Қoraline ve Türkī’de miskū’l-baḥr ⁸didikleri otan birer miṣḳāl gülbeṣeker ile virirlerdi. Ḥabbü’l-қar‘ ⁹ve dūd-ı müstedīr, қabaқ çekirdegi ve degirmi қurt didikleri ḥaṣarātı daḥı müdāvāt-ı mezkūre ile ¹⁰қатl ve iḥrāc olunurlar. Ammā ḥabbü’l-қar‘ı қатl ve iḥrāc içün isti‘māl olunan müdāvāt ḥayyāt ¹¹içün virilenden aḳvā olmaқ lāzımdur. Zīrā ḥabbü’l-қar‘uñ mekānı ¹²te’ṣīr-i müdāvātdan ba’īd olduğından mā’adā ruṭūbāt-ı muḥāṭiyye ile ¹³mestürdur. Ḥuṣūṣā ekṣeriyyā ğışā’-ı ṣıfākīden kīse içinde müctemi‘an ¹⁴bulunurlar. İḥrāc olunduğda ṭorbalarıyla düşdükleri daḥı müṣāhede ¹⁵olunmuṣdur. Pes anların zīmādına birer miḳdār ṣabr ve қaṭrān zām oluna, eger ¹⁶ol eṣnāda mu‘āleceden nāṣī

yāhūd āher sebebeden ‘alilde ishāl vāki’¹⁷ olsa tarāsīs ve kuru kişnic ve sumāk ahz ve tabh olunub ahşam ve şabāh¹⁸ birer miqdār içireler. Hem ishāllerini keser ve hem dūdlarını iħrāca imdād ider.¹⁹ Maḳ‘aduñ nevāhīsinde olan dūdlar içün dahı içürmek ile yāhūd²⁰ fetil ve ihtikān ile envā‘ ‘ilācāt yazılmışdur. Ez-cümle andız ile zerdeçubden²¹ birer cüz’ ve şeker ikisinüñ miqdārı cümlesi saḥḳ ve sefūf olunub her şabāh ikişer²² mişḳāl isti‘māl itdüreler. Ammā ol huşūşda münāsib ihtikān olunmaḳ²³ yāhūd fetil ḳomaḳ dahı enfa‘ dur. Yālñız acı bādām yağını penbe ile²⁴ maḳ‘adına ḳomaḳ dahı ‘ilācdur. Anlar kāfi olmadığı şüretde bu fetileyi²⁵ isti‘māl ideler. **Şan‘atı** Şahm-ı hanzal ḳantariyun müleh tuzı her birinden

[169B]

¹birer miqdār saḥḳ olunub şeftālū yaprağı suyuyla fetil ideler.² Ol huşūşda bu ihtikān ‘Allāme Ḳareşī’nüñ muhtārıdur. **Şan‘atı** Ḳantariyun³ ve eyrelti ve eftimün ve mürr ve ḳuşt ve besfāyec ve tūt ağacı kökünün⁴ ic ḳabuğı her birinden üçer dirhem ahz olunub kifāyet miqdārı şu ile⁵ tabh olunduḳdan soñra zeyt yağıyla ‘amel ideler. **Hurūcu’l-maḳ‘ad**⁶ Gāhī şıbyānuñ maḳ‘adları çıkar. Sebebi dimāğlarınuñ ruṭubetinden⁷ nāşī siñirleri za‘if olmaḳla maḳ‘adları geñşediğı içündür. Gāhī⁸ ğidālarınuñ fesādından nāşī ishāl-i redī ‘arız olmaḳla olur. Gāh olur⁹ zahıre mübtelā olmaḳla ol ‘illet de şıḳınmaḳdan neş‘et ider. Ba‘zī¹⁰ vakitte maḳ‘adda verem ḥādiş olmaḳla maḳ‘adı taşra def‘ itdiğı içün¹¹ ‘arız olur. ‘Alāmeti el ile içeri edfa‘ itseler mündefi‘a olmaz, ammā ol¹² bezlerinde sühulet ile içeri konur. **El-‘ilāc** ‘İlāci evvelā murzi‘asınuñ¹³ ğidāsını ve kendinüñ mizācını ıslāh eyleyüb ba‘dehu münāsib edviyye tabh olunmuş¹⁴ ābzene ḳoyalar. Bu maṭbūh istirḥā’-ı ā‘şāb ve ‘ādalede neş‘et iden¹⁵ hurūca nāfi‘ mücerredür. Lakin muḳaddem ḳuşt ve gül yağlarıyla yağlayub içeri¹⁶ ḳoyalar ve üzerine penbe ḳoyub bir miqdār yağladıḳdan soñra bu maṭbūhı¹⁷ ḳoyalar. **Şan‘atı** Nār ḳabuğı, mersin yaprağı cüftü’l-bellūt, gül ḳurusı, yanmış¹⁸ geyik boynuzu, şeb-i yemānī keçi tırnağı, cülnār, māzı cümlesi ‘ale’s-seviyye ahz¹⁹ ve kifāyet miqdārı şuda ḥāşşaları çıkınca tabh itdikden soñra fātir²⁰ iken şabīyi içine oturdalar. Ba‘dehu ābzenden çıkardıḳda eger maḳ‘adı²¹ tekrār çıkarsa tekrār ol yağları tılā itdikten soñra üzerine²² tabh olunan eşyānuñ başḳa saḥḳ olunmuş meshūḳlarından eküb bu def‘a²³ muḥkem yağlayalar ve şabī ol ‘illetden ḥalāş oluncaya degin yigirmi dört²⁴ sā‘atde bir bu ‘amele müdāvet ideler. Eger ol ‘illet veremden neş‘et itmekle²⁵ içeri ḳomaḳda ‘usret bulunursa müleyyināt ḳaynadub anuñ içine

DK-[169b]

Kaṭariyun iki şınıfdur şağîr ve kebîr ıtlāk olunur. Ammā ekseriyā 'inde'l-ıtlāk şağîri murād olur. Kezâlik tût dahı iki şınıfdur bu maḥalle kankısı bulunursa derkâr olur. (2-5)

[170A]

¹komağa müdâvemet ideler. Verem veca'ı def' olundukdan şoñra tadbîr-i mezkûr ²i'âde olunur. Ol huşûşda bu maṭbûḥ dahı muhtâr-ı kibârdur. **Şan'atı** ³Ḥaṭmî yaprağı, beyâz ve siyâh haşhâş kabukları ve papadya ve ebegümeci tohumı ve ⁴benefşe yağı ve gül yağı ve muḳl-ı azrak bunlardan vâfirce aḥz olunub ⁵tamâm ṭabḥ olundukdan şoñra zıkr olunduğı üzere âbzen ideler. Ba'dehu ⁶gül yağı tılâ idüb üzerine isfîdâc, raşâş ve cülnâr ve mâzî ⁷ve şeb ve kühl meshûkları eküb minvâl-i muḥarrer üzere yağlıyalar. Bunların ⁸eczâsı ve tadbîri eşnâsında zıkr olunduğı üzere süd emer ise murzî'alarına ⁹ve sinn-i şibâ ve sinn-i ter'aru'da ise kendülerine def'-i istirḥâ ve men'-i verem ¹⁰ider, mu'âlece olunmak dahı lâzımdur. **Fetḳ** Fetḳ luğatda yarmak ve açmak ve ¹¹ayırarak ma'nâsına gelür. Türkce puluc ve debâ dirler bir illetdür. Yarılması ¹²bir kaç dürlü olur. Ba'zısında huşyeteynün ya'nî yumurdaların evsat ¹³tarafda olan mecrâları genişlemek ḥâşıl itmekle yâḥûd iki mecrânun arası ¹⁴yırtılmak yâḥûd bağırsakları ihâta iden perdeler yarılmak ile içlerinde ¹⁵muhtebese olan ecsâm taşra deri arasına çıkar. Ma'lûm ola ki ¹⁶insânun mi'de ve em'âlarına muḥîṭ olan şerb didikleri ic yağından ¹⁷şoñra taşradan bir kaç ğışâ dahı ihâta ider evvelâ şerbün taşrasından ¹⁸lisân-ı Yunânîde barıtaron didikleri ğışâ muḥîṭ olur. Ba'z muḥakkikîn ¹⁹anı farâṭin taṣḥîḥ itmişler şıfâk demek imiş anuñ üzerinden lisân-ı efşâh-ı 'Arabîde ²⁰mimün fethi ve kafun teşdîdiyle merâḳḳ tesmiye olunan ğışâ ve 'aḍâlât ihâta ²¹ider. Ol ğışâya yine lisân-ı efşâhda ḥumeyrâ vezninde merîṭâ' dahı dirler tâfî ²²didikleri de odur ve cümlesine şıfâk dahı ıtlāk olunur. Pes ol ecsâm ²³taşradan 'ad olundukda evvelâ cild-i zâhiri ve anuñ taḥtında 'aḍâlât ve andan ²⁴şoñra merâḳḳ ba'dehu barıtaron ve anuñ altında şerb ve anuñ altında bağırsaklar ²⁵bulunur ve ol perdelerden her birinün mebdeler muntehilleri teşrîḥde taṣrîḥ

DK-[170a]

Eṭıbbâ. Ol 'illet şerb çıkmak vâki' oldığı şürette elbette üzerinde olanı barıtaron münşâḳ olmağa muhtâcdur. Dahı üzerindeki merâḳḳ ṭursun nefis-i şerb em'âyı muḥîṭ iken ne vechle çıkmak mutaşavvır olur dinilürse aslında ḥilkati vüs'at üzerine olmağla genişek ṭurur. Ol ṭarîḳ ile ḥurûcî mümkün olur dimişler. (15-20)

Ḥazret-i Fârûḳ Ekrem ve ol ḥalîfetâni mükerrerem raḍıya'llahu 'anhdan menḳûldür ki aşḥâb-ı güzînden rıḍvâna'llahu Te'âlâ 'aleyhimi ecma'inden bir devlet-mend ezân-ı şerîf okundukda

şavt-ı şerîfini zîyâdece kaldurmağla ammâ *hasîyata an yenşakku marîṭā'uka* buyurmuşlar. (21-25)

[170B]

¹olunmuştur, el-hâşıl cildten mâ'adâ anlardan birisi münşak olsa ²içerisinde muhtebese olan mādde lā-mahāle ḥurūc ider ve ol çıkan şey' ³a'zā'-ı mezkûreden hicābāt şerb yāḥūd bağırsaklardır. Huşūşa a'ver ⁴didikleri bağırsak içinde bir şey'e bağlı olmamağla ḥurūca zîyāde ⁵isti'dādı vardır. Gāh olur anlar çıkmayub riyāḥ-ı ḡalīze ve ruṭūbet-i ⁶mā'iyye ve demevîyye ve durdiyye çıkar. Ol ecilden ol 'illetiñ semleri ⁷daḥı müte'addid i'tibār olunmuştur. Zīrā eger ol eşyā huşyeteyn mecrālarının ⁸ittisā'ndan yāḥūd iki mecrānuñ mābeyni yarılmağdan nāşī torbalara ⁹nāzil olursa aña kıyla ve üdre dirler. Ba'zī eṭṭibbā nāzil olan ecsām ¹⁰i'tibārıyla tefrīk eyleyüb eger şerb ve hicāb ve em'ā ve riyāḥ-ı ḡalīze ¹¹nüzül iderse kıyla ve eger ruṭūbet-i mā'iyye ve demevîyye ve anların ḡayrī ¹²nāzil olursa üdre dimişler. Ammā ol çıkan şeyler torbanuñ içine ¹³dökülmeyüb ḡayrī maḥalde vāki' olursa bi'l-ittifāk fetk dirler. Zīrā ¹⁴inşikāk gāh kasıkda ve daḥı yukarıda zuhūr ider. Ve gāh olur göbegün ¹⁵üst tarafında vāki' olur. Ol çıkan şey' her ne ise 'alāmetinden bilinür ¹⁶nādiren göbek etrāfında daḥı bağırsak çıkmak vāki' olur. Ammā ol şınıfı ¹⁷ḡāyet yaramazdur zīrā ol maḥalde diḡāk ta'bīr olunan ince bağırsaklar ¹⁸çıkmagla seflūñ ihtibāsına mü'eddī olub ilā'vus didikleri kûlunc ¹⁹irāş ider. A'zā'-ı mezkûrenuñ yarılmasına yāḥūd geñşemesine ²⁰sebeb her birinuñ za'if oldukları yāḥūd ic taraflarında anların ²¹yırtılmasını icāb ider. Mādde 'ale'l-huşūş ruṭūbāt-ı mezlaḡa ictimā'idur ²²ki anlara ol eşnāda şıçramak ve kalkmak ve düşmek ve pek çağırmağ gibi ²³ef'āl imdād eyleyüb ol-hālet vāki' olur. Bunlardan mâ'adā ba'z ²⁴kimesnelere ḥīn-i cimā'da menīyi zabṭ itmekden 'arīz olur ve daḥı tok karna ²⁵cimā' itmekden ve 'avrat erkegün üstüne çıkmagdan ve ağır yük kaldırmağdan

DK-[170b]

Telvīḥ mü'ellifi 'Allāme Ḥucendī 'aleyhi'r-raḥme eger sen ol ecsāmı ḡaḡīḡatı üzere bilmek dilerseñ batnuñ cildini ve altında olan tāḡfiyi ve 'aḡalāt-ı batnuñ üst tarafında olan sekiz 'aḡalātını eczā'-ı merākḡ 'ad ile ve alt tarafında olan sekiz 'aḡalāt ile barīṭaronı şıḡāk müsemmi-i kıyl dimişler. Anların taḡḡīḡleri üzere mi'de ve em'ānuñ cildten mâ'adā mu'azḡam ḡışḡaları üç olub şerb ve barīṭaron-ı ma'a-mā-fih ve merāk-ı ma'a-mā-fih i'tibār olunur. (1-8)

[171A]

¹ve karnına āher kimesne urmağdan ve düşmekden ve em'āda rīh yā berāz ²müctemi' olmağdan ve anlaruñ emşālī gışāyı gerici olan eşyādan neş'et ³ider. Hattā şiddet ile kuşmağdan dağı 'arız olur. Zīrā 'anf ile ⁴kuşmak habs-ı nefes iktizā itmekgin ol d dağı fetki mücib olur. **El-īlāc** ⁵Ol 'illetuñ şıbyāndan gayrıda 'ilacı müşkildür. Zīrā anlaruñ 'ilacı deri ⁶altında yarılan maḥallūñ bitişmesiyle olur, ol ise sinn-i nemādan ⁷soñra ḥuşul-pezīr olmağ fi'il-i ṭabī'atdan ba'iddür. Ammā şıbyānuñ gerçi ⁸a'zāları za'tfe ve ruṭubetleri keşire olmağla inşikāka müsta'idde ⁹olub ednā sebebeden 'ale'l-ḥuşuş şiddet ile ağlamakdan kasıklarında ve ¹⁰göbegleri etrafında fetk 'arız olur ve ekşeriyā anlaruñ fetkinde ruṭubāt-ı ¹¹mā'ıyye veyā ḡalīze yāḥūd rīh-i ḡalīze çıkar. Şerb ve hicāb ve bağırsak ¹²çıkmak nādīr vāki' olur, belki sinn-i ṭufūliyetde mümkün degildür. Ol ecilden ¹³ve sinn-i nemāda bulunub a'zāları her tarafa büyümeğe bulunduğundan nāşī ¹⁴geregi gibi tedbīr olunduğda bitişmesi me'mūl olur. Mu'alecelerine ihtimām ¹⁵olunmak lāzımdır, eger süd emerler ise Şeyḥ-i Re'īs'üñ tedbiri üzere evvelā ¹⁶murzi'ası nüffāḥ gıdālardan men' olunub tıfl dağı şiddet ile bükādan ¹⁷şıyānet olunur ṭabī'atı dağı müleyyin şāf ile telyīn olunur ve mi'desine ¹⁸riyāḥı taḥlīl ve aḥşāyı teşhīn idici ve yarılan maḥalle fetki bitürici kimādlar ¹⁹ve zīmādar urulmak lāzımdır. Ez-cümle bu zīmādı mi'de üzerine uralar. ²⁰**Şan'atı** Sünbül-i hindī, topalak ve kemmūn-ı Kirmānī ve egīr ve nāñhuvāḥ ve maştakī ²¹cümlesi 'ale's-seviyye aḥz ve saḥk olunub ayva şuyuyla 'amel olunur. Üc ²²günde bir tebdīl olunub değışdürdikce nārdīn ve kuşt yağları ile ²³dağı temrīḥ oluna ve yarılan maḥalle ziyāde takayyüd olunub zīmādsız ve ²⁴bağısız kımayalar, etfālde ba'zī müfredāt ve mürekkebāt kālilü'l-eczānuñ te'sīrleri ²⁵tecirbe olunmuşdur, ez-cümle ol 'illet zuḥūr itdikde evvelā nāñhuvāḥı saḥk

DK-[171a]

Gışā ve em'āy şışürici yilden neş'et itdiği şüretde şıfākı gerer ve yırtar 'alāmeti ol rīh şıfāk-ı dāḥil ile qarāk arasında zāhir olur ve ḥareket idüb yāḥūd nefesini habs eylese zuḥūrī dağı ziyāde olur. Ve üzerine başsalar ve arkası üstüne yatsalar içeri gidüb ḡā'ib olur. (3-7)

[171B]

¹idüb yumurda ağıyla zīmād itdikden üzerini keten bezi ²ile bağlayalar, ol ḥuşuşda türmüs didikleri acı baklayı yakub ³külünü nebīz ile urmağ ve cūlnār ve karnıyarık ve yaban süseni kökünden ⁴zīmād yapmak şıbyāna kifāyet ider, ḡāḥ olur yalnız 'ades mā didikleri ⁵ṭaḥleb nev'inden zīmād itmek dağı kāfi olur, çiriş didikleri otı dağı ⁶arpa sevīki ile zīmād olunur muḳl-ı azrak, cünd-i bīdester ile mezc ⁷olunub zanbak yağıyla zīmād itmek şıbyān fetkinuñ her nev'ine 'ale'l-⁸ḥuşuş mā'ıyyetden olana ziyāde nāfi'dür, eger anlar müfīd olmaz ise ⁹büyük

âdemlere ta'yîn olunan kıvâbız-ı kıviyye zımâd oluna. Zîrâ muqaddemâ ¹⁰ifâde olunduğı üzere etfâl ve şıbyânda ol 'illetün bi-luţfu'llahi ¹¹teâlâ bi'l-küllîye mündefi' olması mümkün olub büyüklere 'arız olduċda ¹²müşkil olduğı muqarrerdür, ammâ anlar dağı ol maraz izdiyâd bulub ziyâde ¹³elem virmesün için mu'alece olunmak lâzım olmağın anların mu'aleceleri ¹⁴kavî olmağa muhtâcdur, ol cihetden bu zımâduñ şıbyân ve ģayrıda ¹⁵te'sîri tecrîbe olunmuştur. **Şan'atı** Serv kozalağı ve ağacının kabuğı ve mersin ¹⁶yaprağı ve zerverd ve şeb-i yemânî ve şummâk ve mâzî ve nâr kabı ve mürr-i şâfi ¹⁷ve dağı zamğlardan 'anzerût ve şabr ve ģünlük ve uşak ve maştakî ¹⁸bunların cümlesi yâhûd ba'zısı mersin yaprağı şuyuyla mezc olunub ¹⁹zımâd oluna, dıbk didikleri şey'e ökse dağı dirler, anuñla yâhûd ²⁰balık tutkalı ile mezc olunmak dağı nâfi'dür, tutkal sirkede hal olunub ²¹sâ'ir eczâ anuñla mezc olunur, eger büyüklerde zıkr olunduğı üzere mâ'ıyyet ²²ve rihîyyetinden mâ'dâ şerb ve mi'â sâ'ir a'zâ çıkmak vâki' olursa ²³ekl ü şurb ve hareket ve sekenâtda gereği gibi himye itdikten ²⁴müberridât-ı mezkûreden mâ'adâ ol bâbda mü'eşşir olan zımâdlara müdâvemet ²⁵ideler ve ma'hûd ve ma'rûf olan kasık bağına dağı mülâzemet lâzımdur.

DK-[171b]

Ģalibâ efrencün kırağına deyü medh eyledükleri otur. (4-5)

[172A]

¹ve dağı ol hâric olan 'uzvı kaţ' ve mâ'ıyyeti akıtmak için âlet-i hadîd ²ile 'amel idüb ve dâğ urmak mu'alece'-i mehûfdur. Tıbb-i lebîb aña mübâşeret ³itmez ol ecilden 'alîle lâyıq olan evvel emrden ol mertebeye varmadın ⁴ilâcına sa'y itmekdür Allahu'l-muvaffık. **Nütû's-surret** Göbeğin ahvâli hilkat-ı ⁵cenîn beyânı mahallinde tafşıl olunmuş idi ģâh olur etfâl çok ağladıklarından ⁶nâşî göbekleri taşra çıkar sebebi fetkde zıkr olunduğı üzere şıfak ⁷yarılab ic tarafında olan şerb çıkmak vâki' olur yâhûd ruţûbet-i ⁸balğamiyye yâ rih-i ģalîze hüruc ider nâdiren bağırsak dağı çıkar dirler ģâh ⁹olur şiryân yâ kan tamarı çatlayub göbek derisinin altına cem' ¹⁰olmak vâki' olur ve ģâh ol mahalde et bitmekden göbek yumrulanub ammâ ¹¹ekşeriyâ etfâlde şıfak yarılmağdan nâşî ruţûbet-i ģalîze ve riyâh müctemi' olur, ¹²zîrâ anlar şiddet ile ağladıkları cihetden göbekleri taşra çıkar. Göbekleri ¹³hareket itmekle aña mâdde munşabbe olur, huşûşa hîn-i vilâdetde kesilmesi ¹⁴dağı yakın olduğı ecilden za'îf olmağla dökilen mâddeyi kabûl ¹⁵idüb nütû hâsıl olur, keزالik şiddet ile öksürmekden ve düşmekden ¹⁶ve urulmağdan dağı hâdis olur. **El-ilâc** Nānhuvāh sahk olunub yumurta ¹⁷ağı ile mezc ve keten bezi ile zımâd ideler, bu dağı üç ģünde bir tecdîd ¹⁸olunur, türmüşî ve keten bezi

pārçalarını yaqub küllerini nebîz ile zımād¹⁹ itmek dahı ‘ilācdur, bundan aqdem fetkde yazılan tedbîrüh cümlesi²⁰ bu ‘illete dahı ‘ilāc-ı bur’us-sā’ olur, ammā ağlamaqdan şakılınub²¹ murzi’alarını dahı nufāh gıdādan şıyānet lāzımdur, ammā eger şıbyān²² ve eger büyük ādemlerde şerb ve bağırsak çıkmak yāhūd tamarlar çatlamaqdan²³ nāşî kan cem’ olmaq vāqî’ olsa anlar ‘alāmetlerinden ma’lūm olur, ²⁴kibār-ı etıbbā kan huşuşuna ve et bitmesine ta’arruz itmeyüb şerb ve ²⁵em’āyı muqaddemā zıkr olundığı üzere yarmaq ile ‘ilāc yazmışlardır.

DK-[172a]

Tamar çatlayub deri altına kan birikdüğüne ayevrizma¹¹⁸ dirler, yā ile ve nūn ile kitābet olunur lisān-ı āḥer olmaqla şıḥḥati meşkükdur. (9-11)

[172B]

¹cerāḥat mādresi olmaqla cerrāḥa ḥavāle ile iktifā olundu. **Veremü's-surret** ²Gāh olur etfālūn göbeklerinde şiş zuhūr ider, eger vilādeti eşnāsında ³‘arız olursa qābilenūn qat’ında ḥaṭasından olduğu mu’ayyen olur, ⁴ve eger ba’d-ı zamān ḥādiş olursa nūtūnda beyān olundığı üzere keşret-i ⁵bükādan neş’et itmiş olur, ammā iki şüretde dahı qat’dan ‘illet bākī ⁶oldığı muqarrerdür. Zīrā ol ḥinde muḳteżā-yı ṭabī’i üzere qat’ına ve ⁷üzerine tılāsı lāzım olan eşyāya ziyāde ihtimām lāzım iken zamānımız ⁸qābilelerinūn ekşeri ol tedbîrlerden gāfile oldukları muqaddemā i’lām ⁹olunmuş idi. **El-‘ilāc** Şeyḥ-i Re’īs ilk-i buṭum ile eşek marulı didikleri ¹⁰otuñ meshūḳına şīrūḡan mezc olunub göbegine tılā olunur, ¹¹ve māmīsā saḥḳ olunub yaş kişnic suyu ile tılā olunmaq dahı ¹²nāfi’dür, saḳız merhemi ve üstübec merhemi dahı tılā oluna, üstübec ¹³ve ḥavlān-ı hindī ve şıyāf-ı māmīsā ve şabr ve günlük ve aḳāḳıyā ve iki ¹⁴qardaş qanı müfreden yāhūd bir qacı mecmū’aten siñirli yapraq ve it üzümü ¹⁵ve yāhūd yaş kişnic suyuyla tılā olunmaq dahı ‘ilācdur, ol eşnāda ¹⁶murzi’asına ve kendüsi ta’āma alışıḡ ise kendüsine aḡşam ¹⁷ve sabāḥ üzüm suyu maṭbūḡı içüreler, miḳdār-ı isti’mālī tıfla ve ¹⁸murzi’asına nisbet mütefāvit olduğu ma’lūmdur, Şeyḥ’ūñ maṭbūḡ ¹⁹mā’-i ‘inebden murādı müselleş nev’idür, ammā ṭarīḳ-i ṭabḡi gūnāgūn gūnāgūn gūnāgūn olmaqla ²⁰etıbbānuñ murādları aḳrabādinde yazılan devādur ki mufaşşalātda ²¹anuñ envā’ı yazılmışdır, ez-cümle ‘aleyhi’-rahme rubbū’l-‘ineb ta’bīri ²²ile menāfi’-i ‘adīdesini tahrīr eyledüğü maṭbūḡdur ki zıkr olunur. **Şıfatı** ²³ḡāyet kemālin bulmuş ve divşirildikden soñra şalkımından danelenmiş ²⁴üzüm ‘uşāresini tobraḳ ve şırlı büyük tencerede fesād-ı ṭārī olmayacak ²⁵mertebe kıvāma gelince nerm āteş ile āheste ṭabḡ idüb yine şırlı

¹¹⁸ Bu kelime "anevrizma" olarak değerlendirilmiştir.

[173A]

¹zarfda hıfz ideler, ol maṭbūḥ sükker maḳāmındadır, bal yalatdıkları ²ki la‘uk idüb murzi‘ aya yigirmi dirhem miḳdārı mersin yaprağı taḃḥ ³olunmuş şu ile içüreler, ve daḥı Celālū'd-dīn İbn Emīn Kāzerūnī'nün ⁴İhtiyārāt-ı Bedī‘i mülāḥḥasında muḥtārı olan tedbīrdür ki zıkr olunur. ⁵**Şıfatı** Zıkr olundığı üzere taḥşıl olunmuş şıradan yigirmi beş raṭl ⁶mā' iü'l-‘ineb ve semiz kızu ve pilic ve gögercin ve keklik ve serçe ve tayhūc ⁷ve dürrāc etlerinden herḳankısı mümkünü'l-ḥuşūl olursa beş raṭl eger ⁸cümlesi taḥşıl olunursa ki her birinden birer miḳdār aḥz olunmuş ola, ⁹nūr ‘alā nūr olur, ve ayva ve alma ‘usāreleri iki bucuḳ raṭl cümlesini ¹⁰zıkr olundığı gibi toprak tencerede āheste taḃḥ ideler ve efāyiyeden ¹¹iki bucuḳ dirhem ‘ūd ve za‘ferān ve cevzi bevvā ve maṣtakī ve ḥavlıncān her birinden ¹²birer miṣḳāl ve ḳaranfil ve besbāse ve ḳāḳule ve kebābe ve zurunbād ve su‘d ¹³ve selīḥa ve zencebīl ve dārçīnī her birinden birer dirhem mecmū‘ı nīm-kūft mertebe ¹⁴saḥḳ olunub bir bez torbaya koyalar, ve ol tencereniñ ağzına aşalar ve ¹⁵āheste taḃḥ eṣnāsında ol bez torbayı şıḳalar ve tamām muherrā bişüb ¹⁶ve şıra daḥı revāk olunca ḳaynadalar. Eger ol eṣnāda bir miḳdār ¹⁷ḥālīş gül suyu ve bir iki direm misk ve ‘anber bıraksalar daḥı laṭīf olur. ¹⁸āteşden indirdikten soñra bez torbayı muḥkem şıḳub muherrā olan ¹⁹etleri daḥı süzüb ol maṭbūḥi çīnī zarfda hıfz ideler, bu terkīb ²⁰daḥı ol fāzıl ve edībūndür. **Şıfatı** Şıra’-ı ma‘hūdeden altı raṭl aḥz ²¹idüb bir raṭl bal ile toprak tencerede şölüşānı gidüb şölüşī ḳalınca ²²āheste taḃḥ ideler ve eṣnā’-ı taḃḥda sumāk ve süsen köki ve māzī ve ²³cülnār ve zerr-verd her birinden dört miṣḳāl ve za‘ferān iki dirhem cümlesi nīm-kūfte zām olunub ba‘de’t-taḃḥ ve’t-taṣfiye çīnī zarfda hıfz oluna. ²⁵**Suḳūtu's-surret** Türkce göbek düşmesine dırlar. ‘Allāme beyninde müte‘ārīf

[173B]

¹bir ‘illetdür, bāḥuşuş kenār vilāyetlerinde göbegi düşmüş ve geğreği batmış ²deyü ḳocaḳarılar devā’-ı ‘acāiz isti‘māl iderler. Ḥācī Paşa merḥūm emrāz-ı ³mūci‘eden keşīrū'l-vuḳū‘ ve ḥāşş ü ‘āmmuñ ma‘lūmları iken eṭıbbādan ⁴birisi yazmamışdur dimişler. Nefsü'l-emrde nāmıḳu'l-ḥurūf daḥı *Şifā*’dan ⁵gayrī kitābda rāst gelmedim, ol ḥāzık ve edībūñ taḥrīri üzere surret ⁶altında ve eṭrāfında vāḳi‘ bir nev‘ veca‘dur, mağşa müşābih olur. ⁷Ancaḳ bunda göbek segirür ve ‘alīl ḡāyet şuşar, her-bār i şu çdikce veca‘ı ⁸daḥı ziyāde olub ‘ātaş mündefi‘ olmaz sebebi göbek altında olan ⁹şerb ile barıtaron beyninde mā’iyyet ile rīḥiyyet muḥtebes olmasıdur ki ¹⁰istisā‘ḳā’-ı zıkkīde yazıldığı üzere cigerden bögreklere mā’iyyet cereyān ¹¹iden mecrā münse olmağla ol şu göbegüñ aṣl-ı menfezi olub kesildikten ¹²soñra baṭṭāl olan menfezine yol bulur, anuñçün ḡāhī ol maḥallīñ ḥāzḥāza ¹³ve ḳarḳarası ḥiss olunur ve ‘ātaş ḥudūşına sebeb

māsārīkā daḥı münsed ¹⁴olub cigere şu giçemedigidür, anuñçün ol maraža mu‘ālece olmasa istiskāya ¹⁵mü‘eddī olur. **El-‘ilāc** ‘İlācı şıbyānda bulunduğı şüretde üzerinden ¹⁶muḥallil yaqılar ve zımādlar urulub ol mā‘iyyet ve rīḥiyyeti taḥlīl itmekle olur, ¹⁷eger ta‘āma alıñmıñ bulunub yāḥūd daḥı büyüklerde zuhūr iderse evvelā ¹⁸cuvārişü'l-uskuf ve sefercel-i müşhil ile telyīn olunub cuvāriş-i ‘ūd ve şarāb-ı ¹⁹uşul isti‘māl olunur, ma‘cün-ı Felāsife ve sefūf-ı ḥākimi ve anlaruñ mişilli ²⁰taḥlīl ve tefṭīḥi olan devālar daḥı virilür ve şıbyānda anlar göbek üzerine ²¹ṭılā olunur, ğidālarında daḥı serī‘ü'l-inhiżām olub nefḥi olmayın at‘ime ²²iḥtiyār olunur, ba‘z kimesneler anuñçün aşāleten göbegine tayayub üzerine ²³düşecek ağac peyda itmişdür ac ḳarna anuñ üzerine göbegini virüb ²⁴bütün yüklenürler ve mā‘iyyet ve rīḥiyyetüñ tağıldıǵını müşāhede iderler ve bir ²⁵ḳac def‘ada ḥalāş olurlar. Ba‘zılar daḥı göbeklerine ḳuru şışe şeklinde

[174A]

¹āteş ile çölmek ururlar. Bu tedbīrler egerçi taḥlīl ve tefṭīḥde mücerrebdür ²isti‘māl olunduǵda mā‘iyyet ve rīḥiyyeti taḥlīl ider, ammā mādām ki süddeler ³teftīḥ olunmaya bür‘-i tām bulunmaz anlaruñ tefṭīḥe ihtimām ideler. **El-ḥadebe** ⁴ve riyāḥü'l-efrese Ḥadebe luğatda daluñ fethiyle ve riyāḥü'l-efrese ef‘ale ⁵vezninde ikisi daḥı Türkce ḳanbur didikleri ‘illetdür ki arḳada oñurǵa ⁶kemiklerinüñ niżāmı bozulub birisi yāḥūd bir kacı içeri taraḳa batar ⁷yāḥūd taşra çıkar ba‘zī kimesnelerde sağdan ve şoldan bir taraḳa ⁸meyl ider, taşra taraḳa çıkan nev‘inde ḥadebetü'l-mu‘aḥḥar dirler. ‘Āmme beyninde ⁹ḳanbur odur içeri meyl idene ḳaş‘ ve taḳaşşu‘ dirler, anda göǵüs kemiklerinüñ ¹⁰iştirāki vardır arḳa fıḳraları batdıǵda anlar taşra çıḳmaǵla göǵüs yumrulanur ¹¹Türkī‘de aña daḥı ḳanbur ıtlāḳ iderler, sağ ve şoldan bir taraḳa meyl ¹²idene iltivā dinür, anda eyegilerüñ daḥı medḥali vardır Türkce aña yanbegi ¹³dirler, anlaruñ daḥı sebepleri çokdur evvelā ḥār şişdür ki oñurǵa kemikleri ¹⁴ḳurbunda olan ‘aḳalātda olub ol maḥalli şıḳmak ve taraltmak ile fıḳarātı ¹⁵yirlerinden ayırur ve niżāmını bozar, ‘alāmeti muḳaddem ol maḥalde aǵrı bulunub ¹⁶şiddet-i ḥarāret ve ḥummā ḥādiş olmaḳdur, yāḥūd ol kemikler altında ğalīz ¹⁷rīḥ ‘arīz olmaǵla niżāmını bozar, ‘alāmeti yine aǵrı bulunub ḥarāret ¹⁸bulunmamaḳdur, aşl riyāḥ-ı efrese aña dirler, yāḥūd ḥalt-ı ğalīze ve lezicdür. ¹⁹ki fıḳarātuñ içine dökülüb nuḥā‘ı gerer ve yağlarını ışlanmak ile niżāmlarını ²⁰bozar, ekseriyā şıbyānda ‘arīz olan odur. Düşmekden ve urmaḳdan daḥı ²¹vāḳi‘ olur, sebeblerini ‘alāmetlerinden bilüb aña göre mu‘ālece olunur, ²²ve şıbyānda murzi‘alarına tedbīrden soñra üzerine ḳavī zımādlar ve ²³ḥār yağlar uralar, bu zımād envā‘na nāfi‘dür. **Şan‘atı** Sünbül-i rümī, ²⁴ḳust, şabr birer mişḳāl, mürr-i şāfi yarım dirhem, ladin, ḳaşabü‘z-zerīre, aḳāḳıyā ²⁵her birinden beşer dirhem kil-i ermenī ğül ḳurusı onar dirhem, serv ḳozalaǵı altı dirhem

[174B]

¹cümlesi saḥk olunub mersin yaprağı şuyı ile zımād olur ve üzerlerine ²āteş ile şışeler daḥı olur. Kuşt yağı ve ferfiyūn yağları daḥı temrīḥ ³ideler. Etḥālde ḥalāş olmuş çokdur ihmāl olunmaya. **Saḥc** Gāhī etḥālūn ⁴uyuluklarında saḥc ya'ni en üzerinde olan ince deri şoyulmaḥ 'ārız ⁵olur ḥuṣūṣā vilādetleri zamānı yakınında çok vāḳi' olur, sebebi ⁶a'zāları ziyāde yumuşak olduğu içündür, 'ale'l-ḥuṣūş ol maḥalde etḥālī ⁷ziyādece şarub şarmaladıkları ecilden terden müte'ezzī olur, hattā ⁸nisvān aña derisi pişdi dirler. **El- 'ilāc** 'İlācī üzerine kurudıtıcı ⁹şeyler ekmek ile olur, ol ḥuṣūşda mersin yaprağı ve gül kuruşu ve biyan ¹⁰kōki ve topalaḥ didikleri kōk kāfidür, kaḅkısı olursa saḥk idüb ¹¹üzerine ekeler, arpa unı ve mercimek unı daḥı ekilmek nāfi'dür, ve's-şifā' ¹²min Allahu'l-melikū'l-'allām. Altıncı bābdan ikinci faşl 'użv-ı vāḥide maḥşūşa ¹³olmayan emrāz-ı külliye beyānındadır, bundan aḅdem faşl-ı evvelde emrāz-ı ¹⁴cüz'iyye keşire olmaḡla taḅdīm olunduḡlarının vechi daḥı zıkr olunmuş idi.

¹⁵**Bu faşlda emrāz-ı 'āmmeden cemī' bedene şāmil olan sıtmalar olmaḡla ol** ¹⁶**'illet-i mütenevvi' anuñ ba'zī aḥvālī ve şıbyāna 'ārız olan eşnāfı beyānındadır.** ¹⁷**El-ḥūmmeyāt** Ma'lūm ola ki sıtma emrāz sū' -i mizāc nev'inden ba'zīsı ¹⁸sāzec ve ba'zīsı mādđī bir marāzdur ki ecnāsı ve envā'ı ve eşnāfı ¹⁹çok olduğu gibi insāna daḥı sā'ir emrāzdan ziyāde 'ārız olmaḡın ²⁰mübtelāsı keşir olub ba'zīsınuñ def'i āsān ve ba'zīsınuñ 'asīr olur, ²¹ol ecilden anuñcün müstakıl kitāblar te'lif olunmuşdur, bu maḥalde ba'zī ²²mertebe ism ve resmi zıkr olunmaḡ iḅtizā itmegin mehmā-emken ta'rīf ve ta'dād ²³olundu, el-ḥāşıl ḥummā bir nev' ḥarāret-i ḡarībedür, insāna işābet eyledikde ²⁴evvelā bedende müstevkid 'ufūnet olan maḥalde ḥādış olub andan aralarında ²⁵bulunan vāsıta ile ḳalbe vāsıl olur, ba'dehu şerāyın vesāḥeti ile

[175A]

¹cemī' bedene sirāyet eyleyüb şolertebe müşte'il olur ki bedende ḥabī'ata ²mensūbe olan ef'ālūn cümlesine ya'ni ḥayvāniyye ve nefsāniyye ve ḥabī'iyeye ³zarar-ı evveli ile zarar eyler, ol sıtma ıtlāḳ olunan ḥarāretūn envā' ⁴ve eşnāfı çokdur, ammā ecnās-ı 'āliyesi i'tibārıyla evvelā üç kısıma ⁵münḳasimedür, anlara ḥummā-yı yevmiyye ve ḥummā-yı 'afeniyye ve ḥummā-yı dıḳḳiyye dirler. ⁶Zirā ebdān-ı insān a'zā ve aḥlāt ve ervāḥdan 'ibāret olduğu ⁷ecilden üç cüz'e münḳasime olmaḡla ol ḥummā tesmiye olunan ḥarāret-i ⁸ḡarībe daḥı anlardan evvelā kaḅkısına teşebbüs idüb ba'dehu sā'irine ⁹ulaşursa aña nisbet olunur, meşelā evvelā ervāḥa teşebbüs eyleyüb ¹⁰ba'dehu aḥlāt ve a'zāya sirāyet iderse aña ḥummā-yı yevmiyye dirler, eger ¹¹evvelā aḥlāta teşebbüs iderse 'afeniyye ve a'zāya teşebbüs iderse ¹²dıḳḳiyye dirler, yoksa

anlardan birine teşebbüs eyleyen harâretin elbette cemî' sine ¹³sirâyeti muḳarrerdir. Kibâr-ı etibbâ ol-hâleti hammâm ile ve dahı içinde bir şey ¹⁴tabh olunan çölmek ve demircilerin körügi ile temşil itmişlerdir. Ez-cümle ¹⁵hammâmuñ şuyından ve havâsından ve dīvârlarından herḳankısı evvel kızarsa ¹⁶kızsun elbette ol birleri dahı kızmaḳ muḳarrerdir, çölmek ve körük dahı anuñ ¹⁷gibidür ve murâd temşil ve tefhimdür. Yoksa bir şey' bir şey'e teşbîh olunmaḳdan ¹⁸her vechle anuñ gibi olmaḳ lâzım gelmez ve bundan aḳdem bir kaç def'a i'lâm ¹⁹olundı ki cemî' emrâzuñ sebepleri üçdür. Bâdiye ve vâşıla ve sâbıka ²⁰ıtlâḳ olunur, bâdiye deyü bedeni olmayub hâricde işâbet idene ²¹dirler. Harâret-i şems ve bürüdet-i havâ ve ğazab ve fikr ü feza' gibi vâşıla ²²deyü bedeni olub marâz ile aralarında vâşıta olmayana dinür. Ahlâtuñ ²³ufûneti gibi ki hummâ-yı 'afeniyye icâb ider. Sâbıka deyü ol 'ufûnete ²⁴sebeb olan eşyâya dirler. Ez-cümle imtilâ gibi ki andan 'ufûnet neş'et ²⁵idüb 'ufûnetden sıtma hâşıl olur. Pes yevmiye tesmiye olunan

DK-[175a]

Hummâ ve vücûh-ı âher ile dahı taḳsîm olur. Ba'zılar evvelâ iki kısma taḳsîm eyleyüb eger ol harâret sebebe tâbi' olursa hummâ-yı marâz dirler. Eger marâz tâbi' olursa hummâ-yı 'araḳ dirler dimişler. Şeyh-i Re'îs aña dahı idüb ol mişilli ahvâle şugl itmek tabîbe nef' virmez dimişler iken 'acebdür ki 'Allâme Ḳareşî metn-i *Mûcez*'de evvelâ ol vechle taḳsîm itmişler. Ol metne şugl eyleyen ba'zı aḳmaḳlara şü'âl olunsa hummeyât ikidür dirler. (üst-üst)

Sebebdan taḳsîm-i aşlî ikidür. Hâricî ve bedenî i'tibâr olunur, hâric-i bedenî olana bâdî ve dâhil-i beden olana iki nev' olmaḳla vâşıl ve sâbık ıtlâḳ olunur. (21-23)

[175B]

¹sıtmanuñ sebepleri harâret ve bürüdet ve fikr ve ğazab ve açlık ve tokluk ²mişilli bâdiye olur bedeni olmaz ve ol hummâda harâret ibtidâ ervâha teşebbüs ³eyleyüb ba'dehu ahlât ve a'zâyâ sirâyet itmekle şâhibi maḥmûm olur. ⁴Ammâ ekseriyyâ yine ol gün ferâġat bulunur, anuñçün aña hummâ-yı yevmiyye dirler, ⁵ba'zı maḥalde dahı bir kaç gün mümted olur ve ba'zı ebdânda ahlâtdan ⁶birinüñ 'ufûnetine sebeb olmaḳla 'afeniyyeye mübeddel olur ve hummâ-yı 'afeniyye ⁷ahlât-ı erba'adan neş'et itmekle sebepleri bedenî i'tibâr olunur. Zîrâ harâret ⁸ibtidâ ahlâta sirâyet eder anlardan dahı ḳandan mâ'adâsınuñ ya'nî şafrâ ⁹ve balġam ve sevdânuñ dâhil-i 'urûḳ ve hâric-i 'urûḳda ta'affün itdikleri i'tibârıyla ¹⁰evvelâ iki kısım olub lâzıme ve müfterre ıtlâḳ olunur. Lâzıme deyü harâreti ¹¹dâ'ima olub aralık vermeyene ve müfterre deyü nevbet ile tutana dirler. ¹²Zîrâ ahlât-ı erba'adan herḳankısı olursa olsun dâhil-i 'urûḳda ta'affün ¹³itdikleri şüretde harâretleri dâ'ima olub ayrılmaz, şafrâvî olan ¹⁴Türkce ağır hastalığı didikleridir. Eger

müstevkid 'ufūnet ya' nī şafrānuñ ¹⁵ta' affūn eylediği maḥal ḳalbe yakın bulunursa aña muḥrike dirler, ol maḥalde balğam-ı ¹⁶mālīḥ ta' affūn eylediği ḥummāya daḥı muḥrike dinür ve yine dāḥil-i 'urūḳda ta' affūn ¹⁷eylediği şüretde balğamī olana lişikā, ve sevdāvī olana rib'-i dā' ima dirler, ¹⁸ḥāric-i 'urūḳda ta' affūn eyledikleri şüretde müfettire olmağla nevbet ile gelüb ¹⁹ba' zīsı gün aşurı ve ba' zīsı iki günde bir tutar 'avām ḳatında hemen ²⁰sıtma anlardır. Ol müfettirātdan daḥı şafrādan olana ḥummā-yı ḡıbb dirler ki bir gün ²¹tutar bir gün tutmaz, anuñda ḥālīş ve ḡayr-ı ḥālīş olur. Bāğamdan olana nā'ibe ²²dirler, her gün tutar, ammā bir kaç sāt aralık virür. Ḡıbbīn didikleri ve şaṭrū'l-²³ḡıbb ıtlāk olunan sıtmalar daḥı anuñ gibidür ve sevdādan olana rib'-i dā'ire ²⁴dirler. İki gün aşurı tutar, ammā ḳandan neş'et itdiği şüretde elbette dāḥil-i ²⁵'urūḳ olub ancak ol ḳan kemiyet ve keyfiyet cihetiyle i'tidālden ḥāric olmağla

DK-[175b]

Ve ol ḥummā-ı ervāḥuñ inḳisāmı ḥasebīyle üç kısma münḳasıme olub ḥummā-yı yevm-i ṭabī'ī ve ḥummā-yı yevm-i ḥayvānī ve ḥummā-yı yevm-i nefsanī dinür. Zīrā ol ḥarārete tuḥme ve sū'-i ḥazm taḳaddüm eylese ḥummā-yı yevmiyye'-i ṭabī'īye olur. Ve eger ḡaḫab ve vehim mişilli umūr taḳaddüm eylese ḥummā-yı yevmiyye'-i ḥayvāniyye dinür. Ve eger fıkr ve seher mişilli umūr taḳaddüm eylese ḥummā-yı yevmiyye'-i nefsanīyye dinür. Bu i'tibār bir taḳsīm-i daḳıḳdūr. (5-11)

[176A]

¹anuñçün iki ḥālet ḥāşıl olur birisi ḡaleyān ve birisi 'ufūnet ḡaleyāndan ²ḥāşıl olana sūnūḥus ve 'afenīyyetinden ḥādiş olana muṭbika dirler. ³Ḥummā-yı dıḳḳ ise ḥarāret-i ḡarībe ibtidā' a'zā'-ı aşliyye sirāyet itmekle ⁴bedenüñ ruṭubātını ḳurıdan yaramaz sıtmaya dirler, Türkce ḳurı ḫastalık ⁵didikleridür. Rabbū'l-'ibād ḳüllerini anuñ işābetinden ḥıfz eyleye bi-minnihī ve keremihī. ⁶b-Bu mezkūr anuñ ḡıbbīn ile şaṭrū'l-ḡıbbdan mā'adāsına ḥummā-yı basīte ya' nī ⁷müfrede ıtlāk olunur. Gāḥ olur anlardan ikisi yāḥūd üçü müctemi'a olub ⁸anlara ḥummā-yı mürekkebe ıtlāk olunur. Her birinüñ ism ve resmleri ḥümmeyāt kitāblarında ⁹mufaşşālan beyān olunmuşdur. Ancak bu maḥalde bu kitāba nazaran nurları ta'alluḳ ¹⁰idenlerüñ ḥümmeyāt aḫvāline taḳayyüdleri bulunmadığı şüretde mehmā-emken ma'lūm ¹¹şerīfleri olub eṭfālūñ mu'ālecātına vuḳūf-ı taḫşīl itmekle ¹²tedbīrde zahmet çekmesünler için bu mertebe beyāna iḳdām olunub emrāz-ı ¹³mezkūreden ol za'īfū'l-ebdān ve'l-ḳuvāya işābet iden eşnāfi ve ¹⁴mu'āleceleri aḫvāli taḫrīr olundu. **Ḥümmeyātü'l-eṭfāl** Şeyḫ-i Re'īs emrāz-ı ¹⁵şıbyān beyānında gāḥi eṭfāle ḥümmeyāt işābet ider deyü ıtlāk üzere ¹⁶zıkr eyleyüb *Kitāb-ı Rābī'a*'da ekşeriyā ḥummāları yevmiyye olur dimişler nefsü'l-¹⁷emr'de şıbyānuñ 'ale'l-ḫuşuş eṭfālūñ

ervāhları laṭīf ve esbāb-ı ¹⁸bādiyeden te'ezzīleri şedīd olmağla ervāh-ı nefsāniyye ve ḥayvāniyye ve ṭabī'īleri ¹⁹ḥarāret-i ġarībeyi sūr'at ile qabūl idüb sūr'at ile ayrıldığı için ²⁰sıtmalarının keşri yevmiyye olur, ammā nādiren ġayrī sıtmalara daḥı mübtelā ²¹olurlar. Ḥattā Mesīhī ḥümmeyātında şıbyānuñ ḥummāları ekseriyā balğamī olur, mizācları ²²bārid olduğuçün degil belki ekl ü şürbe ḥarīş oldukları için ḥalt-ı ²³balğamileri çok olmağla mübtelā olurlar dimiştür. Bu daḥı ma'lūm ola ki ²⁴ḥummā-yı yevmiyyenüñ yigirmi' den ziyāde eşnāfi yazılmışdır. Ancaḡ eṭfāl ²⁵sinn-i tufūliyet ve sinn-i şıbāda ḥüzn ve ġam ve fikr ve elem mişilli infī 'ālātdan

DK-[176a]

Nāzırına ta'zīm ile ta'bırde nikāt-ı 'adīde mūnderice olub ez-cümle sebeb-i te'lif olanı vücūd 'ākibet-i maḥmūde işāretten mā'adā müṭālā'ası müyesser olanlardan ma'rifeti olanlar maḥzūz olacıklarına beşāretdür. (9-13)

[176B]

¹müberra oldukları ecilden anlara ġazabdan ġayrī infī 'ālāt-ı nefsāniyye ²'arız olmamağla ekseriyā sıtmaları ġazabiyye ve ḥarriye ve berdiyye ve tuḥmiyye ³ve veremiyye ve anlarıñ emşālī ḥummālar olur, ez-cümle şovukdan ve ısıcaḡdan ⁴ziyāde münfa'il ve mütezarrir oldukları bī-iştibāhdur ve imtilādan daḥı ⁵emīn olmadıkları ecilden tuḥmiyye ḥudūsı anlardan daḥı ziyāde bulunur, ⁶yevmiyyeden mā'adā sā'ir ḥümmeyāt 'urūzı ve anuñ dāḥı ekseri balğamī olduğu ⁷naql olundu, ammā 'Allāmetü'l-verā 'aleyhi'r-raḥme ol ḥuşūşda eger eṭfāle ⁸yevmiyyenüñ ġayrī sıtma işābet iderse demeviyye qabīlinden olur, zīrā ⁹anlarıñ nemāya şiddet-i ihtiyāclarından nāşī bedenlerinde aḥlāt-ı erba'adan ¹⁰ḡan ziyāde bulunmaḡ neşv ü nemā ḥuşūline evfaḡdur dimişler. Ol şüretde ¹¹sünūḡus muṭbıḡa 'urūzları keşir olmuş olur. Bā-ḥuşūş çiçek ve ¹²kızamıḡ ḥummāları daḥı ḡanuñ 'ufūnetinden neş'et iden ḥummā-yı muṭbıḡa nev'inden ¹³olur. Anlara herḡanḡı yaşıda olursa olsun işābetleri muḡarrer olmağla ¹⁴'Allāme'nüñ ḡavli rāciḡ olur. Çiçek ve kızamıḡ ḥummāları daḥı 'an ḡarīb zıkr olunur. ¹⁵El-'ilāc 'İlāclarında evvelā sıtmaları ḥümmeyāt-ı mezkūrenüñ ḡanḡı nev'indendür ¹⁶tefaḡḡuş olunub bilindikden şoñra sebebini izāle ile mu'āleceye sa'y olunur, ¹⁷ez-cümle şovuk işābetinden neş'et itmiş ise sā'ir emrāzda iḡtizā eylediği ¹⁸üzere murzi'aları ṭarafı ri'āyet ile ma'an tıfla daḥı tedbīr olunub ¹⁹evvelā eşvābını ziyāde ideler ve bedenini luṭf ve rıfḡla ovalar ve terletmege sa'y ²⁰idüb 'an ḡarīb zıkr olunacaḡ tedbīr ile terledeler, eger ḡarr-ı şedīd işābet ²¹itmiş ise ibtidā ve bedenlerini gül yağı ile delk idüb başlarına daḥı ²²gül yağıyla sirke şabb ideler ve sıtmaları inḡitāṭ bulduḡda ābzene ²³koyub yāḡūd ḡammāmda mā'i-fātir ile ḡasl ideler

eger imtilā ve tuhmeden ²⁴neş'et itmiş ise südden ve sā'ir şeyden mehmā-emken men' olunub ²⁵mi'desini tenkiye itmege sa'y ideler ve üzerine hāzım yaqılar uralar,

[177A]

¹ve eger ishāli var ise muḳaddemā zıkr olundığı üzere mādēm ki ziyāde ²za'ife mü'eddī olmaya ishālini tutmağa sa'y itmeyüb her vechle mi'desini ³ışlāha taḳayyüd ideler, eger kanuñ galeyānından hāşıl olub sūnūhus ve ⁴muṭbiḳa didikleri sıtmalar işābet iderse 'alāmeti gözleri ve yūzi ⁵ḳızarub şāh tamarları şişer ve burnı gicişür ve nefesi taralur. 'İlacı ⁶Baldırlarından ve ḳulaqları ardından hacāmat olunub mümkün olduğu şüretde ⁷ba'zī mertebe müberrid şeyler vireler ve murzī'alarınıñ tedbiri her vechle ⁸derkār olmağla murzī'asına Şeyḥ-i Re'īs'üñ ta'yini üzere sikencübün ile ⁹yāḥūd 'asel ile ekşi nār suyu içüreler ve iḳtizāsına göre ḥıyārı ¹⁰şıkub 'uşāresine şeker ve bir miḳdār kāfūr dahı zam idüb vireler. ¹¹Ba'z etıbbānuñ tıfluñ kendüsine ekşi nār suyu ve sikencübün virilmez zīrā ¹²anlara ekşi şey virildiği şüretde mi'delerinde süd penir olub semm mişilli ¹³olmasından ḳorḳulur didikleri ḳānūn-ı tıbbā muvāfiḳdur ve bu ḥuşūşa ¹⁴ri'āyet lāzımdur, zīrā bilmeyenler süd emen ma'sūmlara ekşi şeyler yidürüb ¹⁵mi'desinde süd kesilmek ile semmiyete mübeddel olmağın derd-mendler günā-gün ¹⁶ālāma mübtelā olurlar. Pes mahmūm olan etfāle zıkr olundığı üzere ḥumūzetinden ¹⁷ḳorḳulmayan devālar virilür ve terletmege muhtāc olduklarında tedbiri-lātif ile ¹⁸terledilür. Bu tedbir Şeyḥ-i Re'īs'üñ etfāl ḥaḳḳında bil'l-hāşşa yazdığı ted¹⁹birātındur. Şan'atı Hāşır ḳamışınıñ yaşını şıkub 'uşāresini tıfluñ depesine ²⁰ve ṭabanlarına süreler ve ol an örtüb başduralar. Elbette ter getirür. Ol ²¹tedbire mübāşeret idenler te'sirini buldukları şüretde kendi taḳşirlerine ²²ḥaml idüb tekrar itmege iḳdām ideler, zīrā ol Re'īsü'l-Küll'üñ *Ḳānūnū'l-Şifā*'sında ²³yazdığı mu'ālecāt-ı nāfi'anuñ ekseri 'an tecribetin yazıldığı ḥuzzāḳ-ı 'Arab ve 'Acem ²⁴ve etıbbā'-ı Efrenc ve diyār-ı dilem ḳatlarında müsellemdür.

Faşl-ı şālīs Emrāz-ı 'āmmeden ²⁵cüderi ve ḥaşbe ya'nī çiçek ve ḳızamıḳ didikleri marāzlar ve esbāb ve 'alāmāt

DK-[177a]

'Allāme naḳl üzere Sa'id Fārisī nām ḳamış bārid ve raṭb olmağla ol 'usārenüñ şiddet-i tebridi dimağa vāşıl olduḳda taḳviyet hāşıl idüb marāzı ter ile def' ider didikleri medḥıldür. Ammā nāmıḳu'l-ḥurūf-ı faḳir ol dahli duḥūl fi-dā'iretü'l-ḳabūl fi'l-vāḥu'l-şifāya. (17-21)

[177B]

¹ve mu‘ālecātı beyānındadır. Bunların kendileri buşūrāt nev‘inden olub ancak ²hüdūşlarına kanuñ ğaleyān ve ‘ufūneti sebep olmağla hūmmeyāt envā‘ndan ma‘dūd ³oldukları muqaddemā zıkr olunmuş idi. Ma‘lūm ola ki çiçek ve haşbe zuhūr ⁴maḥallinde şāhiblerinin bedenlerinde olan kanuñ ğaleyānı hāricede ba‘zī ‘uşārātuñ ⁵ğaleyān ve ‘ufūneti ile tanzīr olunub bu güne taḥrīr olunmuştur ki maḥal-i ḥarāretde ⁶bulunan ruṭūbetde elbette ḥarāret-i ğarīziyye ve ğarībeden birisinin taşarrufı ⁷muḥarrerdir, eger ğalebe ḥarāret-i ğarīziyye tarafında bulunursa ol ruṭūbeti fesāddan ⁸ve ‘ufūnetden hıfz ider ve eger ğarībe tarafında bulunursa ol ruṭūbeti tağyīr ⁹idüb yā ifsād yāḥūd ta‘fīn virür, nitekim ol-ḥālet hāricde ba‘zī meyvenüñ ¹⁰yā otlaruñ ‘uşāreleri ile temşīl olunur ki ol şey’ daḥı şıkılmadan ḥarāret-i ¹¹ğarīziyyesi ğalebe olmağın fesād ve ta‘fīnden emīn olur, ammā şıkıldıkdan ¹²soñra ol ‘uşārenüñ ruṭūbeti ziyāde olmağla ḥarāret-i ğarībe müstevlī olub ¹³ğaleyān hāşıl ider, ol ecilden köpüğü yukarı kalkub taşra dökülür ¹⁴ve süfl-i arzisi dibine çöküb bākīsi ta‘affünden ‘ārī müteşābihü’l-cevher ¹⁵hāliş ve pāk kalur, kezalik cüderī ve haşbe çıkarar kimesnenüñ daḥı ¹⁶anlar çıkmazdan muqaddem bedenlerinde bulunan kanuñ ruṭūbeti ziyāde olmağla ğaleyān ¹⁷ider, ol ğaleyān şıbyānda bulunduğı şūretde ekşeriyaḥı tabī‘at fī ‘ilī olub ¹⁸kuvāyī tabī‘iden ‘arız olur, tā ki tabī‘at şabīnūñ ana rahminde ğıdālandığı ¹⁹ve toğdıkdan soñra zevklendiğı hayz kanından hāşıl olub bākī ²⁰kalın ruṭūbet-i fazliyyeyi ayırub taşra def‘ eyleye. Zīrā tıfluñ emdiği ²¹süd daḥı ‘aynı ile ana rahminde ğıdālandığı hayz kanıdır ki müddet-i rezā‘da ²²anuñ eyüsi ve hālişi a‘zāsına ğıdā olub şulısı ve fazlası ²³bedeninde bākī kalur ve kuvāsı daḥı za‘ife olmağla fī-taḥlīl ve tebhīr ²⁴idemeyüb ḥarāreti iştidād buluncuya degin ol hāl üzere tūrur, ²⁵kaçan esbāb-ı hāriciden kaṭ‘-ı nazar kuvāyī tabī‘iyeleri kuvvet bulsa

DK-[177b]

Üzüm şıra’sınuñ ğaleyān idüb sirke olduğu bu kabildendir. Ammā aña ḥarāret-i ğarībe ziyāde müstevlī olmağla şūret-i nev‘iyyesi bozulub āḥer şūrete mübeddel olmuştur. Lakin şıbyānuñ bedenlerinde ğaleyān iden kanda ḥarāret-i ğarībe ol mertebe te’sīr idüb āḥer şūrete girmez ancak mā’iyyet ve fazlasını ayırub kendi anlardan pāk ve şāf kalur nitekim zıkr olundu. (12-17)

[178A]

¹Ol mādde’-i fāsıdeyi def‘ için kana ğaleyān virmekle eczā’-ı mā’iyyesini ²ayırub taşra cilde ve sār’a zāya def‘ ider. Ḥattā derūnunda olan ³hicāblara ve siñirlere daḥı def‘ itmekle anlarda daḥı çıktığı muḥarrerdir. ⁴Bu aḥvālūñ fī ‘il-i tabī‘i olduğu şıbyānuñ kanlarında metānet ve kuvvet hāşıl ⁵olub neşv ü nemāları daḥı izdiyād bulsun içündür, ammā yalnız ḥarāret-i ⁶ğarīzeleri ol ruṭūbeti temyīz idemediğı ecilden ḥīn-i ğaleyānda ⁷ḥarāret-i ğarībe daḥı müstevlī

olmağla ‘ufūnet hāşıl olub hummā zuhūr ⁸ider, velakin ol-hāletde sebep-i şalāh hāl-i beden olmak üzere galeyān ⁹bulunmağla yine harāret-i ġarīziyyenūn aşārı zāhire olub bi'l-küllīye ta‘fīn ¹⁰itmekle āher şūrete mübeddel olmaz, nitekim zıkr olundu, hattā hālet-i tūfūliyetde ¹¹biten dişler yedi yaşında ve dahı sonra deġişüb yerine metīn dişler ¹²bitdigi dahı bu kabildendür, anuñcün şıbyāndan bir aḥad bu iki emrden ḥalāş ¹³olmaz. Elbette sinn-i şıbādan sonra dişleri tebdile muhtāc olduğı gibi ¹⁴kanlarında olan rikḳat ve mā’iyyet dahı metānet ve kuvvete muhtāc olur. Ancak ¹⁵ba‘zī şıbyānda bu inḳılāb az az vāḳi’ olur, ya ‘nī tebhīr tarīḳiyle ol ¹⁶mā’iyyet münḥal olur gider sonra galeyān dahı zuhūr eylese ḥafīf vāḳi’ olur ¹⁷ba‘zīsında dahı zamān-ı tavīlde galeyān ve ūfūnetsiz ol mā’iyyet münḥal ¹⁸olub kanları metānet hāşıl ider, ammā bunlar nādir vāḳi’ olur. Zīrā ¹⁹ekşerī galeyān ve ‘ufūnet tarīḳiyle mübtelā olurlar, ba‘zīsı tūfūliyetde ²⁰ve ba‘zīsı şıbāda ve ba‘zīsı sinn-i şebābda çıkarlar. Nādiren sinn-i küḥūlet ²¹ve şeyḥūhetde dahı vāḳi’ olur. Ve anlarda vuḳū’ı maḥūfdur. Ve ba‘zī şıbyānda ²²mādde’-i keşire bulumağla bir def‘ada mūndefi’ olmayub iki def‘a vücūda ²³gelür ve ba‘zīsında şedīd ve ba‘zīsında ḥafīf zuhūr ider. El-hāşıl ²⁴ol marazlarıñ sebep-i evvelisi ana raḥminde ve süd emmek ‘āleminde hāşıl ²⁵olan mevādd olmuş olur, aḥvāl-i mezkūre minvāl-i muḥarrer üzere vücūd-

DK-[178a]

Ya‘nī ṭabī‘at esbāb-ı ḥāricī ve dāḥiliden kaṭ‘-ı nazar mücerred ıslāh-ı beden için ol fi‘ile sa‘y ider lakin bir muḥarrik bulunmağla muhtācdur. (4-6)

[178B]

¹pezīr olduğı cāmī’-i müteferriḳāt-ı fenn-i tıb olan Muḥammed bin Zekerıyyā’-i Rāzī’nūñ raḥme ²netice’-i efkār şahīḥalarından olub anlardan muḳaddem bir ferd bu ḥuşuşuñ ³taḥḳīḳine zafer bulmamışlar, hattā Cālīnūs’un kütüb-i keşiresine vāḳıf olan ⁴eşḥāşuñ dahı ḥuşuş-ı mezbūre muḳarrer ve mu‘terif oldukları kibārdan ⁵menḳūldür. Umūr-ı mezkūre bilindikten sonra ma‘lūm ola ki gāhī ol hummāya ⁶sebeb olan galeyan fi‘il-i ṭabī‘ī olmayub esbāb-ı ḥāricīden neş‘et ider, ⁷eger şıbyān ve eger ġayrī baḳ kimesnelerūñ bedenleri harāret ve ruṭūbet üzere ⁸olmağla ol-güne hummāya müsta‘id oldukları gibi ve bahār faşlı ve yaz faşlı ⁹ve lodos didikleri rüzgāruñ fesādı ve havānuñ vebāyī olması gibi ¹⁰ve anlarıñ emsālī galeyān ve ‘ufūnetine mü‘eddī olan sebebler gibi ki elbette ¹¹müsta‘id olan bedenlerde isti‘dā(dı)na¹¹⁹ göre te’şīrleri muḳarrer olmağla zuhūr ¹²ider, ḥuşuşā çiçek ve kızamık çıkarmış olalar esbābuñ

¹¹⁹ "isti‘dā(dı)na" kelimesinde parantez içindeki harfler çeviriyazı esnasında ilave edilmiştir.

iktizāsı üzere ¹³işābet bulunur. Anuñçün bu iki marāza dağı emrāz-ı sārīyedendur dirler. ¹⁴Çiçek bir nev' buşūrdur ki ibtidā beyāza mā'il kırmızı zuhūr eyleyüb ba'dehu elvān-ı ¹⁵adīdeye mübeddel olur ve mādresi çok ve ruṭūbete mā'il olmağla cirmi ¹⁶mercimekten büyük peydā olup ekseriyā bütün bedene yayılır ve çok olur ¹⁷ve birbirine ulaşub qarḥalar olur ve yalnız a'zā'-ı zāhirede değil belki ¹⁸zāhiren ve bāṭinen a'zā'-ı müteşābihetü'l eczānuñ cümlesinde ve dimāguñ hicāblarında ¹⁹ve siñirlerde zuhūr ider, ba'zī a'zāda zuhūr idüb ba'zīsında çıkmamak ²⁰dağı vāki' olur ve mādresi ruṭūbetli olmağla tiz iriñ ḥāşıl ider. Haşbe ²¹dağı cemī' aḥvāle anuñ gibidür, lakin haşbenüñ mādresi bi'n-nisbe az ve yübüset ²²ve şafrāviyyete mā'ile olmağla çiçek cirminde olmaz, ibtidā'en püre ²³yenigi mişilli zuhūr idüb ba'dehu tarı gibi kırmızı sivilciler olur ve mādresinüñ ²⁴hiddet ve şafrāviyyetinden nāşī iriñ cem' olmayub üzeri kabuqlanur ²⁵ve her vechle çiçekden şedīd olur. Bu ikisinüñ ifākat ḥuşūşunda eslem

DK-[178b]

Buşūr Türkce sivilciler dimekdür anlaruñ envā' ve eşnāfı ve şişler ve çıbanlar dağı faşl-ı ātīde zıkr olundu. (13-15)

Cüderī mücerred beyāz olmağla selīm olmak lāzım gelmez nitekim satırda iş'ār olundu. (23-25)

[179A]

¹olanı tamām çıkdıktan soñra beyāz olanıdur, ḥuşūşā çiçek mādresinde ²beyāzlığı sırf mā'iyetinden yāḥūd balğam-ı rakık muḥālaṭasından olub balğam-ı ³ğalīzden ve sā'ir sebebeden olmaya ve naẓc buldukda incü dāneleri gibi ⁴beyāz ve hacmi büyük ve birine ulaşmamış seyrek kalmış ola, andan mā'adāsı ya'nī ⁵siyāh ve siyāha mā'il olanları ve şarı ve benefşe renginde ve ziyāde ⁶kırmızı ve kılay renginde olub yüzünde ve göğsünde ve karında zīyāde ve ⁷elde ve ayakda ve baldır tarafında kalil bulunanlar ve yeşil olub deriden ⁸hāric olamıyanlar ki ortalarında beyāz ḥaṭṭlar dağı çekilmiş ola cümlesi ⁹redīdür ve bu yedi güne rengden herḳanķı levnde olursa olsun cirmileri ¹⁰degirmi olmayub dört köşelü yāḥūd hilāl şeklinde bulunanlar dağı ¹¹ve bir biri içinde katmer zuhūr idenlerüñ cümlesi yaramazdur ki umūr-ı mezkūre anlaruñ ¹²māddeleri fesād ve semmiyet ḥāşıl itdigine delālet ider ve her biri tātūn ¹³nev'inden ma'dūd olur, bā-ḥuşūş vebā ve fesād-ı havā zamānında vāki' olmuş ¹⁴olalar ve dağı şol haşbe ki siyāh yāḥūd yeşil ola, yāḥūd andan kan ¹⁵tereşşuḥ eyleye yaramazdur ve dağı cüderī ve haşbeden her biri gāḥ çıkub ve gāḥ ¹⁶biteler yāḥūd ibtidā sıtma zuhūr itmeyüb anlar çıkdıktan soñra ḥummā ḥādiş ola ¹⁷yāḥūd ḥummā evvel zuhūr ide ammā anlar tamām

çıkıldıkdan şöıra sıtma yine fāriğ¹⁸ olmaya anlar dağı redīdür ve dağı ‘alīl teneffūsde şıkılıb nefesini tīz tīz alursa¹⁹ ālet-i nefesden olan hicābda şiş olduğına yāhūd kuvvetūñ suķūtına²⁰ delālet ider, eger ziyāde şuşayub gitdikce kerb ve ıztırābı izdiyād²¹ bulmağa başlasa ve bedeni şovuyub cūderī ve haşbe dağı gitdikce yeşile²² ve siyāha münkalib olsa yaramazdur ve dağı ‘alīl kan işese yāhūd siyāh²³ tebevvel eylese yaramazdur, kezalik ishāl zuhūr eyleyüb yeşil rengde yāhūd et şuyı²⁴ mişilli gelse yaramazdur, huşūşā ol iki ‘illetde yalnız ishāl haţar-nāk iken²⁵ yürek ol-güne sürmek vāķi‘ ola anuñçün ‘ilāclarında dağı müşhil virilmez.

DK-[179a]

Külliyāt şārihi Mesīhī *Kitāb-ı Evvel*'de fenn-i şānī şerhinde evrāmuñ köşelü olması degirmi olmasından hafīfdür deyü i‘tirāz göstermiş tahkīķi tıbbā dā‘ir olmamak ile tafşīlden ibā olundu. (8-11)

Zīrā hummā-ı sābıķa temyīz-i mā‘iyyet içün olmağla şalāh-ı bedene maħmūl olur ammā evvel anlar çıkub şöıra hummā gelmede mādeden şöıra ta‘affün itdiginde bakāyā olduğuna yāhūd ğayrī mādde ‘ufūnetine delālet ider bed olur. (16-19)

[179B]

¹‘Ale'l-huşuş haşbede ziyāde ihtirāz lāzım idigi hużzāk katlarında müttefik-i²‘aleyhdür. **El-‘alāmāt** İkisiniñ dağı ‘alāmetleri evvelā hummā-yı muţbiķa zuhūridür³ Necībū'd-dīn Semerkandī ‘aleyhi'r-raħme cūderiniñ hummāsı lāzıme ve haşbeniñ muħriķa⁴ olduğunu dağı yazmışlar ve dağı ‘alāmetleri ‘alīlūñ başı ve beli aĝrur ve burnı⁵ ğicişür ve uyķu eşnāsında feza‘ ider ve cesesinde ğne batır ğibi elem hādış⁶ olur ve bedeninde şıklet ve yüzünde humret zāhir olub nefesi taralur ve ķalaķ⁷ ve ıztırābı zīyāde olur. El-hāşıl kan ğalebesi ‘alāmetleriniñ cümlesi mevcūd⁸ bulunur. **El-‘ilāc** İkisiniñ dağı hudūsına ‘alāmāt-ı mezkūreden vuķūf⁹ bulunduğı şüretde mādem ki cūderī ve haşbe zuhūr itmeyeler ve dört ğün¹⁰ tecāvüz itmiş olmaya. Cūderīde elbette kan almaķa yāhūd hacāmata ihtimām lāzımdur¹¹ ammā haşbede mādem ki kanuñ keşreti bulunmaya faşddan ihtirāz olunmak evlādur¹² hattā Cemāle'd-dīn Akşarāyī ‘aleyhi'r-raħme nakli üzere ba‘z kibār bi'l-küllīye men‘ idüb¹³ haşbeyeye mübtelā olanları mesmūm hükmünde ķılmışlar ve zehr içün ādemden kan¹⁴ cāyız olmadığı ğibi andan dağı alınmaz dimişler, meĝer ba‘z ‘alāyıminden māddesiniñ¹⁵ ziyāde fesādı olmadığı biline, ol şüretde tecvīz olunur Şeyh'ün dağı¹⁶ yazdığı odur ve dördünci ğünü ĝeçmemek şart olundıĝınıñ sebebi ekşeriya anlar hummā zuhūrudan¹⁷ üçünci ve dördünci ğüne deĝin zāhir olurlar. Eger zuhūrlarından şöıra faşd olunsa¹⁸ tabī‘atıñ evvelā ayırub taşra def‘ itdigi mevādd bi'l-küllīye münde‘i‘ olmadın¹⁹ faşd anları ĝirü red itmekle tekrār fesād ve ğaleyana

mü'eddî olmasun ²⁰içündür, lakin Şeyh ve sāyir kibār cüderîde tecvîz idüb mādde galebe ve 'alîlde ²¹şiddet bulunduğı şüretde faşd olunur dimişler. Dördünci güne degin zühür ²²itmedigi hâlde dahi tedbîr anuñ gibidür, ya 'nî cüderî 'alâmetleri bulunur faşd tecvîz ²³olunur, kan dağı hastanuñ kuvveti miqdârı ihrâc olunur hacâmatda keزالik ²⁴sinn ve kuvvetine göre 'amel lâzımdur. Bu iki 'illetde ve bunların emşâli marazlarda ²⁵burun kanamak devâ'-ı 'acîbe olmağla koldan almayub burun tamarından kan

[180A]

¹almaq burun kanamak fâ'idesini virür. Bâ-huşuş muhâfazası ehem-i mühimmâtdan ²olan a'zâ'-ı 'aliyeyi himâyet bulunur. Zîrâ gözde ve burun ve deliklerinde ve boğazda ³çiçek çıkmasında muhâtarâ'-ı 'azîme vardır. Âlet-i nefes olan a'zâda dağı ⁴çıkdığı muhâtaralıdur ki hunak ider. Anuñçün bu iki 'illetde burun tamarından ⁵faşd olunmak her vechle evvelidür dimişler, ammâ 'Allâme Karesî 'aleyhi'r-rahme muhtârı ⁶üzere burundan kan almak ibtidâ' ciger tamarından yâhüd müsterekden aldıktan ⁷şoñra nâfi' olur. Zîrâ ibtidâ' burundan alınsa mādde'-i fâsideyi başa ve yüze ⁸çeker anda dağı haţar muqarrerdür. Hâcî Paşa merhûm beş ayı tecâvüz iden tıfla ⁹hacâmat lüzümünü bi-eyyi vechin kân faşd ve hacâmat ahvâline muvaffak olduktan ¹⁰şoñra 'alîle ekşeri nâr şuyı ile kâfur kûrsı vireler tâ ki kanı koyulda ¹¹hiddetini teskîn ide ve dağı rîbâs ve nîlûfer ve 'ünnâb ve kâdi şarâbları mişilli ¹²müberred şerbetler içürel, içürüb kâbız rublar dağı vireler ki 'alîlün tabi'atını ¹³ishâl hudûşundan hıfz eyleye. Zîrâ bu 'illetlerde ishâl degil telyînün dağı ¹⁴haţar-ı 'azîmi muqarrerdür. Zîrâ tabi'at evvel fuzûlî taşra def' itmiş iken ¹⁵müleyyin anı içeri çeker ve ol mādde'-i müte'affine tekrâr bâtına meyl itdiği şüretde ¹⁶a'zâ'-ı şerîfeye munşabbe olub helâka mü'eddî olur. Pes qoruk rubbı ve ayva ¹⁷ve ekşi nâr ve rîbâs ve bunların mişilli kâbız olan eşyânun rublarını eksik ¹⁸itmeyeler. **El-ağziye** İbtidâlarında arpa şuyı ve kabuğı çıkmış mercimek gibi ¹⁹sirke ve şeker ve bâdem yağıyla kaynamış ola anları vireler. Eger hummâsı ziyâde ²⁰şedîd olmadığı şüretde dördüncü günü tecâvüzünden şoñra semiz otı ve kabağ ²¹ve anların mişilli buqûlün müzevvereleri virilür ve on birincide ve dağı şoñra ²²pilic çorbası dağı virilür. Şeyh Dâvud 'alîl on dördü geçüb usbü'-ı ²³şâlişeye dağıl olduğda şihhati mütezâyid ise hayrdur. Eger ol mertebe şihhat ²⁴tarafı ziyâde olmazsa beddür dimiş, ibtidâlarında faşd ve hacâmata ve teskîn-i ²⁵severâna muvaffak olunmayub haşbe ve cüderî çıkmış bulunsâ lâıyık olan oldur ki

Muhammed bin Zekeriyā'dan menkûldür ki ehl-i hind cüderîye mübtelâ olan kimesne kâdî şarâbı icse bedeninde tokuz habbe bulunduğî şüretde on ihtimâli yokdur dirler imiş. Ya 'nî kâdî şarâbının nef'inde mübâlağa iderler imiş, kâdî meşhûrdur ana keder dağı dirler. (12-16)

[180B]

¹tebrîd ve tağlîzi terk ideler. Zîrâ anlar çıkdıkları şüretde kan galeyân ²idüb mâ' iyyetini tefrîk ve temyîz ve a'zâ'-ı basîte ve cilde def' itmiş ³bulunur, andan sonra müberrid virmekle anuñ severânını def' itmek mümkün olmaz ⁴belki müberridât virilürse korkulur ki kan gîlzet hâsıl itmekle baqiyesi ⁵içeride muhtebese olub taşra bürüz itmeye ve a'zâ'-ı re'îseye munşab ⁶olmağla hatar vâki' ola, ol şüretde hemen şovukdan ziyâde şıyânet ⁷olunub terletmege sa'y ideler ki mesâmât açılmağ ile hurûcları âsân ola. ⁸Buğ virmekle terletmek dağı tefîh-i mesâmâta nâfi' ve şan'atı ma'lûmdur, ⁹eger hurûcda 'usret bulunursa ol huşûşda tecrîbe olunan devâlar ¹⁰sakı oluna, bu terkîb Necîbü'd-dîn'in muhtârıdır. **Şan'atı** Kuru incir yedi dirhem ¹¹kabuğı çıkmış mercimek üç dirhem, çekirdeginden ayrılmış kızıl üzüm yedi dirhem, ¹²lek didikleri ağacın budakları yâhûd zamgının yaykanmışı üç dirhem ¹³keşîrâ ve râziyâne tohumı ikişer dirhem cümlesini bir buçuk ratl şu ile şulsi kalınca ¹⁴tabh idüb ba'de't-taşfiye içüreler, Şeyh-i Re'îs incir bi'l-hâşşa şedîdü'd- ¹⁵def' dür, mevâdı hârice def' ider deyü ol huşûşda yalnız kifâyetini ¹⁶göstermişdür. 'Allâme Kâreşî râziyâ nec ve kerefisden her birinün 'uşârelerini ¹⁷yâhûd köklerinin ve tohumlarının tabîhlerini şeker ile içüreler dimişler. ¹⁸Hâcî Paşa merhûm dağı cüderî ve haşbenün hurûcda tekâsülü bulunsa ¹⁹'aynı ile anları yazmışlar ve 'ataş ziyâde olmadığı hâlde incir ²⁰tabîhi virilür, yâhûd kabuğı çıkmış mercimek bir mikdâr râziyâne tohumı ile ²¹tabh olunub azacığ tabâşîr dağı zam olunur dimişler. İt üzümü suyu ²²ve nâr suyu dağı virilür. Ol huşûşda müfredât ve mürekkebâtan ²³vâfir müdâvât yazılmışdur. Nisvân tâyfasının süd ve bekmez şerbeti ²⁴içürdükleri mu'teberâtta görülmedi ancak İbn Şerîf merhûm yazmışlar ²⁵ve Şeyh Dâvud dağı *Tezkire*'de gâh olur fuşûl-ı bâride de 'aselden

DK-[180b]

Bu iki marazda hurûcda 'usret bulunmayub tîz çıkanı korkusuzdur hem tîz oñulur. (8-10)

[181A]

¹mâ'adâ tatlı şey virilmege muhtâc olur, tâ ki kanı tahrîk eyleye ve bizim ²katımızda çok kerre 'alîlün bedenini irhâ ve mesâmâtını tefîh için ³pekmez ile kuyruk yağı yedürdilür dimişler ve dağı hummâlarını teskîn için ⁴zîkr olunan eşribeden mâ'adâ 'alîlün harâreti şedîd oldukça az

az ⁵şovuk şucağaz dağı tecerru' olunur, ammā ziyāde şovuk şudan şıyānet lāzımdır ⁶ol
huşuşda Seyyid İsmā'ıl Cürcānī 'aleyhi'r-raḥme eger 'alīlūñ ḥummāsı şedīde ve ḳalak ⁷ve
ıztırābı ziyāde olursa gögsünü ve bağırsaklarını üşüdüb elem vermeyecek ⁸meretebe şovuk şu
virmek lābüddür, ḥattā yüz otuz dirheme degin vireler. ⁹Ḥarāreti teskīn bulmazsa tekrār içsün
yarım sâ'atde üç def'â içdükde ¹⁰mi'desi tolub elbette ḳay' ider ḥarāret sākin olursa febihā ve
illā tekrār ¹¹i'āde eylesün ki ḥummā sükün bula, ol eşnāda ter yāḥūd idrār zuhūr iderse ¹²bī-
şübhe bilsün ki şovuk şuyuñ menfa'ati nümāyān olur ve sıtması teskīn ¹³bulub ḥasta tīz şifā
bulur dimişler. Nefesinde ol-güne şiddet-i ḥarāret ¹⁴eşnāsında ziyāde şovuk olmayan şuyuñ
menfa'ati muḳarrerdür. Eger tedbīr-i mezkūrden ¹⁵ibā olunursa zıkr olunan rībās ve enberbāris
mişilli şerbetler ile kāfūr ḳurşı ¹⁶vireler ve fuşūl'uñ iktizāsına münāsib 'alīlūñ yatduğı maḥallūñ
havāsına ¹⁷dağı ihtimām idüb şovukdan ve ziyāde ısıcaḳdan ihtirāz ideler ve ḡidāları
¹⁸huşuşunda ve ṭabī'atlarınuñ inḳıbāz ve ishālleri aḥvālinde dağı muḳaddemā ¹⁹zıkr olunduğı
üzere ziyāde taḳayyüd lāzımdır ki ḥaşbe ve cüderī çıkdıḳdan ²⁰şoñra zinhār telyīn ve ishāl
virilmeye. Ol ecilden ibtidāda virilen ²¹devā ve ḡidālara ba'de'z-zuhūr dağı ziyāde ḳavābız
izafe ideler, eger kendüsinden ²²līnet 'arīz olursa ḥabsine sa'y oluna ammā ibtidāda inḳıbāz
bulunduğı ²³şüretde līnet-i ḥafīfe ile telyīn tecvīz olunur. Lakin anda dağı ihtimām lāzımdır.
²⁴Ḥattā Ḥācī Paşa merhūm ḥaḳḳ budur ki bu cins marāz ḥuzzāḳ-ı etṭebbāya dehşet ²⁵virür, zīrā
eger ṭabī'ata ḥavāle ile kendi ḥāline ḳonub istifrāḡ olunmazsa

DK-[181a]

Ol huşuşda cigere ta'arruż itmedüğü anı üşütmek ba'īd olub gögsün ve bağırsaklarınuñ ṭabī'atı
şovuk olmaḡla isti'dādlarını beyān içün zıkr itmişlerdür. (7-9)

Nāmıḳu'l-ḥurūf sıfır 'āleminde ḥummā-yı ḡıbbā mübtelā olub def'-i ḥarārete mu'īn olur, eşribe
mün'adim olmaḡla nevbet-i ḥarāreti eşnāsında Seyyid İsmā'ıl ta'yīn eylediklerinden az'āf-ı
mużā'af şovuk şu içer ve mi'dem tılduḳca ḳuşar ve ḥarāreti ol ṭarīḳ ile def' iderdim. feyhī
cehenneme tanzīr olunan āteş-i ḥummādan ḥālaş bulduḡumdan mā'adā sıtmadan şoñra dağı
refāhiyyetini müşāhade iderdüm. (13-19)

[181B]

¹ḳorḳulur ki başa ba'z mevādd su'ūd idüb sersām ḥādış ola ²ve eger māddesini tenḳiye içün
müshilāt ile mu'ālece olunsā ³ihtimāldür ki helāka mü'eddī ola dimişlerdür, bu iki emrde
ehven-i şerrin ⁴ṭarīḳi üzere ibtidālarında mehmā-emken tenḳiye olunmaḡ tarafı tercīḥ
olunmuşdur, ⁵ammā anda dağı ḥıyārşenber ve ḳudret ḥelvāsı mişilli şerbetler virilmege mesāḡ
⁶olmayub anlardan dağı ḥafif virilmek üzere ḳarār virilmişdür. Bu maḥalde ⁷Şeyḫ temr-i hindī

tedbiri te'şir itdüğü şüretde ihtirâz ve ihtimâm⁸ ile sir-i hışt zâm olunmağa tecvîz iderler. Seyyid İsmâ'îl erik şerbetini tercîh⁹ ider, bu tedbîr dahı ol kâmilüñ tercîhâtındandır. **Şan'atı** Kifâyet miqdârı¹⁰ sarı helîle kabuğını irice sahk idüb nâr şuyunda nak' ideler.¹¹ Külli âteş üstünde on iki sâ'at ve dahı ziyâde tura ba'dehu süzüb¹² azacığ şeker zâm ideler, nâr şuyı yalnız tatlı yâhüd iki tatlı bir ekşi¹³ nâr olmak müsâvîdür. Bu tedbiri İbn Şerîf merhûm eşribe bâbında yazmışdur, ¹⁴pes 'alîl şabî oldığı şüretde süd emerse murzi'asına tedbîr olunub ¹⁵umûr-ı mezkûre aña virilür ve ekşilerden şıyânet olunur tâ ki südi şabîye ¹⁶sahc virmiye. **Bakiyyeu't-tedbîr** Ma'lûm ola ki çiçek çıkaran ademüñ ba'zî a'zâsını ¹⁷dahı ziyâde muhâfazaya muhtâcdur. Zîrâ anlarda zuhûrî zarar-ı 'azîme¹⁸ mü'eddî olur, ol a'zâ göz ve kulağ ve burun içi ve boğaz ve akciğer ve ¹⁹bağırsaklar ve mafşallardur. Zîrâ gözde çıkısa korkulur ki 'alîl olmasına ²⁰sebeb olur ve kulağda sağırılığa ve burun içinde ve boğazda nesîm ²¹havâyı men' itmekle nefesinüñ tâ olmasına belki boğulmasına sebep olur ²²'ale'l-huşûş boğazda ziyâde hatarlıdur ki gîzâ ve devâ geçmege mâni' olur ²³ve akciğerde dîk-i nefese ve verem marâzına ve bağırsaklarda sahc didikleri bağırsak ²⁴şıyrındısına ve mafşallarda veca'-ı mefâşile belki yirlerinden zevâle mü'eddî ²⁵olur. **Hıfz-ı ayn** Pes 'alîlün gözlerine ibtidâ' summâk ıslanmış gül şuyına

[182A]

¹bir miqdâr kâfûr zâm idüb sâ'at be sâ'at damladalar kâfûr zâm olunmuş ²yağmur şuyı ve taze kişnic şuyı ve nâruñ ic kabuğı şıkındısı dahı anlaruñ ³gibidür, başka başka taqtîr olunur. Kezâlik işmid didikleri işfahânî ⁴sürme ki gâyet gubâr olmuş ola yaş kişnic şuyunda ısladub süzeler ⁵ve kâfûr zâm idüb taqtîr ideler, Şeyh ibtidâ' kişnic şuyından mürri didikleri ⁶'amelî şey' ve sumâk ısladub sürdükden sonra bir miqdâr kâfûr zâm ⁷itmekle gözlerine çekeler dimişler, murâdları taqtîrdür, kaçan gözlerinde ziyâde ⁸humret yâhüd buşûr zâhir olsa işmîdi gül şuyı ile hâl idüb kâfûr ile ⁹damladalar el-hâşıl eşya'-ı mezkûreden herkanxısı mümkün'l-huşûl olursa ¹⁰anı isti'mâl ideler ve bu şâfi dahı ibtidâsından intihâsına varınca ¹¹göz kapaklarına her-bâr tılâ itseler gözleri şıyânet ider. **Şan'atı** Havlân-ı ¹²hindî, şabr, akâkıyâ, şiyâf-ı māmîsâ her birinden birer dirhem aḥz olunub ¹³yarım denk za'ferân zammı ile şâflar düzeler, hîn-i hâcetde kişnic şuyı ¹⁴ile ezilüb Seyyid İsmâ'îl gözüñ üzerine kurşundan gözüñ cirmi miqdârı ¹⁵tahta bağlamak dahı yazmışdur. Āletine bir pâresi koyub üzerinden ¹⁶bağlayalar ve dahı 'alîlün elleri içine ve tabanlarına kına urmak göz muhâfazasında ¹⁷bi'l-hâşşa mücerredür bir miqdâr za'ferân ve kâfûr zâm olunub sirke ve güllâb ile ¹⁸hamîr olur dimişler. **Hıfz-ı üzn** Her-bâr kulağlarına mersin yağı ve anuñ mişilli ¹⁹bârid ve kâbız yağlar taqtîr olunur ve her 'illetde ki kulağa bir şey' damlatmak lâzım ola ²⁰ılıcağ olmak lâ-büddür.

Hıfzü'l-enf Burunları muhâfaza için her bār-gül şuyıyla ²¹sirke istinşâk itdüreler, gündüzlerde yalnız sirke çekmek dağı kâfidür. ²²Māmīsā şiyâfi ve şandal saḥk olunub koruk rubbı ve sirke ile tılâ olunmak ²³dağı enfa'dur. **Hıfzü'l-fem ve'l-halk** Ağızlarını ve boğazlarını hıfz için ibtidâ' ²⁴ekşi nâr maş itdürüb çekirdegini dağı çinedeler ve ekşi tütü dağı keزالik ²⁵maş itdürüb rubı ile ğargara itdüreler, yalnız şovuk şu ile ğargara itmek dağı

[182B]

¹nâfi'dür. **Hıfzü'r-rîe'** Akciger hıfzında ekseriyâ haşhâş şarâbı yazmışlardır ²ammâ Seyyid İsmâ'îl tafşîl eyleyüb tabî'at yumuşak ve harâret kavî olmazsa ³sükker ile tereyağı virilür eger harâret-i şedîde olursa bâdem yağı ve sükker ⁴ile karnıyarık virilür, eger tabî'atda lînet bulunursa zamğ-ı 'arabî ve ⁵bâdem içi ve nişâstadan her birini kavurub yine kavrulmuş karnıyarık ⁶lu'âbı ile vireler dimişler. **Hıfzü'l-em'â** Bağırsaklar hıfzında lâzım olan ishâlden ⁷muhâfazadur ki mādde' -i fâside anuñ ic yüzünü sıyırmaya 'ale'l-ḥuşûş maraz ⁸intihâ bulacağı maḥalde ziyâde şıyânet lâzımdur, ol zamân muḥaddemâ zıkr olunan ⁹kavâbızı vireler, eger dağı akvâya ihtiyâc bulunursa kavâbızât ma'lûmdur. ¹⁰**Hıfzü'l-mefaşıl** Mafşallarun muhâfazası dağı anlara mādde dökülmesün için üzerlerine ¹¹ba'z müdâvât tılâ eylemek ile olur, bu tedbîr yine Seyyid İsmâ'îl'indür şandal, ¹²şiyâf-ı māmīsâ, gül kurusu her biri saḥk olunub bir miḳdâr kâfûr dağı zam itdikden ¹³soñra sirke ile tılâ olunur. **İşlâḥu'l-buşûdât** Kaçan çiçek tamâm çıksa ve nazc ¹⁴bulsa ruṭubetini giderüb yirlerini onultmağa ve âşârını izâleye takayyüd olunur ¹⁵ammâ tamâm çıktığı şüretde harâret aşığı komayub 'alîlün ıztırâbı mündefi' olmaya ¹⁶ve nabz ve nefes ḥâlet-i tabî'isine 'avdet itmeyüb çıkan buşûrât dağı rediyye olsa ¹⁷ol ḥinde lâyık olan buşûrâtun nazcına takayyüd olunmayub 'alîlün mizâcı ile muḳayyed ¹⁸olalar, eger 'alâmet-i hayr nümâyân olursa buşûrât aḥvâline sâ'y olub muḳaddemâ mesâmât ¹⁹açılıb tızce çıksun için buğ virildiği gibi bu def'a dağı hem baḳiyyesi çıksun ²⁰ve hem tız bişsün için buğ virilür, ol ḥuşûşda papadya ve iklîlül-melik ve benefşe ²¹yaprağı ve ḥatmî yaprağı ve buğday unı kepeginden cümlesi yâḥûd herḳankısı hâzır ²²bulunursa kifâyet miḳdârı şu ile tabḥ idüb 'alîle buğ vireler tā ki ol buşûrlar ²³yaşluk qabûl itmekle nazc ḥâşıl eyleye, ba'dehu kurutmasına ihtimâm ideler, el-ḥâşıl ²⁴ol buşûrât bitamâmiḥâ çıkub yedi günü dağı tecâvüz itmiş olsa anların irinlenmişlerini ²⁵altun igne ile deşeler ve bir yumuşak bez ile âheste silüb pak ideler, ba'dehu

[183A]

¹gül şuyına bir miqdār kāfūr mezc idüb üzerlerine saçalar ve dahı kıridıcı ²şeyler ekeler. Eşvābunuñ içinde bedenine tütsi vireler, eger yaz faşlı ise gül kırusı ³ve mersin yaprağı ve şandal ve anlaruñ mişilli ola, kış eyyāmı ise süsen yaprağı ve ılgın ⁴ve anlaruñ mişilli ola, kalan tütünleri ‘alīlūñ ağzına ve burnuna gitmekden şakınalar. Eger ⁵ol buşūrларуñ maħalli yara olursa üzerlerine gül kırusı ve şabır ve günlük ve anzerūt ⁶ve iki kardeş kanı meshūkları ekeler ve eger buşūrāt çok ise gül kırusını yāhūd ⁷tarıyı muhkem saħk idüb ‘alīli üzerine yaturalar, arpa unı dahı nāfi‘dür ⁸yaz faşlı olursa ‘alīli ince kum üzerinde uyutmak ziyāde nāfi‘dür dimişler ⁹eger ol beşreler oñulmağda ‘işyān iderse tuzlu şı ‘ilāc kāfidür, ammā iriñlenmiş ¹⁰ve ince derisi şoyulmuş olan yirlere tuzlu şey’ tokundurmak mümkün olmamağla anuñ gibi ¹¹buşūrāta ğayrī şeyler ile ve karħa olan yirlere kıridıcı merhemler ile mu‘ālece olunur anlaruñ ¹²mā‘adāsına tuzlu şı tedbīr olunur, tarīķi budur ki kabuğı çıkmış mercimek ve gül ¹³kırusı ve ılgın ağacı kabuğı her birinden vāfirce aħz olunub kifāyet miqdārı şı ile ¹⁴tabħ olundukdan şoñra ol şuya bir miqdār milħ-i derānī mezc olunur ve içine bez ¹⁵pārçaları baturılub karħa olmayan yirlere konur, bu tedbīr dahı ğic oñulan ¹⁶cüderī ve haşbe ‘ilācında muhtār-ı kibār-ı etıbbādur. **Şan‘atı** Beyāz gül yaprağı kırusı ¹⁷yüz dirhem, şeb-i yemānī ve milħ-i derānī onar dirhem cümlesini ayrı ayrı saħk itdikden ¹⁸şoñra bir yire cem‘ idüb gül şuyı ile karħa olmaya maħallere tılā olub ¹⁹iki sâ‘atden şoñra muqaddem zıkr olunan matbūħ ile ğasl olunur, ammā bu tedbīr ²⁰şıbyānuñ ğayrīda a‘māl olunub anlara ıztırāb vermeyecek tılālara muhtācdur ²¹eger cüderī kabuklanub altında iriñ kalmazsa aña münāsib yağlar tılā olunmak ²²kāfidür. Gül ve benefşe ve fıstık yağı tılā olunmak dahı ensebdür, eger üzerleri kabuklanub ²³altında ruṭubet-i müctemi‘a olmuş bulunursa yağdan ictināb lāzımdur. Ol şüretde ²⁴üzerlerinden bir tarīķ ile kabuklarını kıldurub ruṭubetini kıridıcı zerūr ekeler. ²⁵Ol huşūşda mürr-i şāfi ve şabır ve zerdeçub ve mürdesenkden herkanķısı

[183B]

¹olursa muhkem saħk olunub ekilür ve eger karħa olursa kāfūr merhemi ‘ilāc-ı ²kāfidür. **Kat‘-ı āsār-ı cüderī** Çiçek ğā‘ilesi mündefi‘ olduğdan şoñra gövdede ³huşūşā yüzde bākī kalān āsārını gidermek için etıbbā bāb-ı zinetde ⁴müfreden ve mürekkeben vāfir tılālar yazmışlardır. Anlardan bu maħalde Hācī Paşa ⁵merhūmuñ ta‘dād itdiği bunlardır, koyun kemiginuñ muħarriķi yāhūd çürümüşi ⁶ve zerāvend-i tavīl ve kāmış köki ve ḥabbū'l-bān ve kıst ve yağlardan süsen ⁷yağı ve fıstık yağı ve yaban eşeginuñ ic yağı ve kaz ve ördek yağları ve sığır ⁸ve keçi ödlridir ki cümlesi ol huşūşā nāfi‘ oldığı kibāruñ yazdıklarından ⁹bilinür ve anlardan her biri müfreden ve mürekkeben isti‘māl olunur, murād olunanları ¹⁰aħz ve saħk idüb zıkr olunan yağlar ile her aħşam tılā ideler ve irtesi ¹¹benefşe kırusı kaynamış şı ile ğasl idüb

tekrār-be-tekrār i‘āde olunmağa ¹²muhtācdur ki te‘şiri nümāyān ola, Naşir-i Tūsī *Tansūknāme*’sinde incüyi ¹³kurumuş kāmı ş köki ile ‘ale’s-seviyye saḥk eyleyüb ‘avrat südi ile tılā ideler ¹⁴üç def‘ada ol āşār-ı kerīheyi izāle ider dimişdür. Nāmıku’l-hurūf-ı fakīr ¹⁵ol tılā-yı laṭīfi pād-zehre müte‘allik olub *Şifā’iyye* ile müsem mā olan risāleyi ¹⁶tahrīr esnāsında kitāb-ı mezbūrede görüb taşdıķ itdigim ecilden risālemde ¹⁷incü aḥvāli beyānında derc itmışimdür, me‘mūldur ki yazıldığı üzere isti‘māline ¹⁸iķdām idenler aşār-ı laṭīfini müşāhade ideler, Allahu’l-muvaffik ve’l-mu‘in. **El-ḥumeykā** ¹⁹Çiçekden bir nev‘ olur ki seyrek çıkar ve iri olur aña ḥumeykā’ dirler rengi ²⁰daḥı beyāz olur, gāh olur şol mertebe azacıķ zūhūr ider ki sayılmaķ mümkün olur ²¹ve a‘rāzı daḥı ḥafīf olub ḥummāsı olmaz. ‘Alīlūn aḥvāli muntaẓam olmağla her ²²vechle selīm olur, zīrā az çıkması māddenūn kılletine ve büyümesi ve beyāz ²³oldığı ṭabī‘atūn istīlā ve kuvvetine delālet ider, hattā a‘rāz ḥafīf olduğundan ²⁴nāşī evvel emrde cereb-i raṭb ya‘nī şulu uyuz olmaķ tevehhüm olunur. ‘İlācī Nev‘-i ²⁵evvelde yazıldığı üzere kemālin buldukda igne ile deşüb üzerine kırıdıcı

DK-[183b]

Kāmışdan murād kaşab-ı Fārīsī didikleri kāmış olduğu *Ḳanūn*’da muşarraḥdur. (12-13)

[184A]

¹şeyler ekeler bunda faşda ihtiyāc bulunmaz, ancak ḥavā cihetinden fuşūluñ iķtizāsına ²göre şıyānet ve ekl ü şurb aḥvālinde ḥimāyet lāzumdur ‘ale’l-ḥuşūş mā-naḥnū-fih ³i‘tibārıyla hem kendüsi ve hem murzi‘ası şıyānet olunur Allahu’l-hādī.

Altıncı 4bābdan dördüncü faşl Zikr olunan emrāzdan mā’adā ‘amme bedende vuķū’ı ⁵mümkün olan evrām ve buşūr ya‘nī şişler ve çibanlar ve sivliler ve anlaruñ ⁶esbāb ve ‘alāmātı ve mu‘ālecātı beyānındadır. Ma‘lūm ola ki verem a‘zā’-ı insānda ⁷bir ‘uẓva aḥlāt-ı erba‘adan ve mā’iyyet ve rīḥiyyatdan bir şey’munşab olmağla ⁸ol ‘uẓv miķdār-ı ṭabī‘isinden ziyāde olmağa dirler, buşūrāt anuñ küçükleridür ⁹pes anlaruñ māddelei aḥlāt-ı erba‘a ve mā’iyyet ve rīḥiyyet olur, ammā yalnız birinden ¹⁰ḥādīş olduğu nādirdür ki Şeyḥ-i Re’īs anı *Ḳanūn*’da *Kitāb-ı Rābi‘a*’dan üçüncü ¹¹fenden evvelki maķālede yazmışdur, ancak evrāmdan bir verem veyā bir beşrede ¹²ol mevāddan ḳanķısı ğālib olursa aña nisbet olunur. Nitekim māddeşi muṭlak ¹³ḳan olana flegmoni ve şafrā olana ḥumret dirler, ammā şırf ḳan ve şırf ¹⁴şafrā olmayub ikisinden mürekkeb olduğu şüretde ḳanķı taraf ğālib olursa ¹⁵aña nisbet olub ḳan ğālib olduğda flegmonya-yı ḥumret ve şafrā ğālib olduğda ¹⁶ḥumret-i flegmonyā dinür. Evrām ve buşūr aḥvāli icmālen bilindikden şoñra ma‘lūm ¹⁷ola ki ‘uẓv-ı vāḥide maḥşūşa

olmayan emrāzdan daḥı kütüb-i mu‘teberede meşṭüre ¹⁸olub şöhet-i şî‘ār olanları kırk ‘adedi mütecāviz olub kimi ḥafīf ¹⁹ve selīm ve kimi şedīd ve redī ve ba‘zīsı emrāz-ı şa‘beden olmaḡla müzmin olub ²⁰ba‘zīsı daḥı sehlü'l-‘ilāc olur, bi-eyyi vechin kān bu faşlda anlardan ²¹ekseriyā şıbyānda bulunanları beyān olundu. **El-buşūrāt** Gāh olur şıbyānuñ bedenlerinde ²²çiçek ve ḥaşbenüñ gayrī kırmızı ve siyāh ve beyāz sivilciler ‘arız olub ²³sebebi kanlarında ruṭūbāt çok olmaḡla galeyān eyleyüb fazlası zāhir-i ²⁴cilde mündefi‘ oldıḡıdır. Anuñçün yaz günlerinde zuhūr ider yāḥūd ṭabī‘atları ²⁵kavī olmaḡla bedenlerinde ḥāşıl olan mādde’-i rediyyeyi zāhir-i cilde def‘ eylediḡi

DK-[184a]

Evrām ve buşūrdan her biri bedende her bir ‘uṣva maḥşūş olub ve olmamak i‘tibārī ile ‘āmme ve ḥāşşaya māksum oldıḡı müfred ve mürekkebe daḥı taḡsīm olunduḡı bi'l-defe‘āt zıkr olunmuş idi ol i‘tibār ile verem emrāz-ı mürekkebedendür ki anda sū‘i-mizāc-ı ‘uṣv ve teferruḡu ittīşāl ve emrāz-ı terkīb bulunur buşūr daḥı anuñ cinsinden ve anuñ küçüḡüdür. (6-12)

Buşūrāt bunlar daḥı ‘aynı ile cüderī ve ḥaşbe gibidür, lakin bunlarda ḥummā olmaz ve bütün bedende çıkmaz ve sā‘ir a‘zāda a‘rāzından daḥı farkları muḡarrerdür ‘ale'l-ḥuşūş menāfi‘i buluna. (21-24)

[184B]

¹ecilden ḥādiş olur, pes ol buşūrāt gāh olur bütün bedende zuhūr ²idüb gāhī ba‘zī a‘zāda ve başda ve yüzde zāhir olur, bi-eyyi vechin kān ³bunlaruñ daḥı siyāh olanı yaramazdur, zīrā mizāc-ı ṭabī‘ilerinden ba‘īd olan ihtirāka ⁴delālet ider, kırmızı olan aña nisbet eslemdür, eger beyāz olursa bi'l-küllīye ⁵selāmeti meş‘ardur, kanḡı levnde olursa olsun ṭabī‘at mādde’-i rediyyeyi zāhir-i ⁶cilde def‘ eylediḡi ecilden gāhī ol buşūrātuñ çıkmasında menāfi‘-i keşīre ḥāşıl ⁷olur. Nisvānuñ ve ‘avām nāsuñ rūḡiyye itlāk itdikleri ol buşūrātdan kırmızı ⁸olub başda ve yüzde zuhūr idenidir, zīrā kütüb-i tıbdā rūḡiyye nāmıyla başka ⁹buşūrāt yazılmamışdur, Andan mā‘adā ‘avām aña ne cihetden rūḡiyye dirler, aña ¹⁰daḥı zafer bulunmayub bu mertebe beyān ile iktifā olundu. **El-‘ilāc** Cümlesinüñ ¹¹‘ilācī şabīye ḥacāmat olunub murzī‘asınüñ ḡıdāsı ıslāḡ olundukdan şoñra ¹²buşūrātı kurıdıcı şeyler ile ḡasl olunur ve murzī‘asınüñ ṭabī‘atı müleyyīn ve müberrid ¹³olan müdāvāt ile telyīn olunur, ez-cümle ‘ale'r-rīḡ ve uyku maḡhallinde erik ve ¹⁴nılūfer şarābından miḡdār-ı kifāye isti‘māl itdürmek münāsibdür, bir kaç gün ¹⁵müdāvemēt itdüreler. Eger sabīnüñ ḥarāreti ziyāde ise murzī‘aya virilen müleyyine ¹⁶ayva çekirdeḡi ve bezr-i ḡatunā lu‘ābları daḥı zām oluna ki südi şabīye devā ola ve ¹⁷şabīnüñ kendüsine daḥı murzī‘asınüñ südi ile birer miḡdār ṭabāşīr ¹⁸virilmek nāfi‘dür ve eşyā’-ı

müceffife ile ğasl itmek huşuşunda ¹⁹beyāz ve selīme olan buşūrāt nażc buluncaya degin hāline terk ²⁰idüb nażc buldukdan şöñra yayķandı itmek nāfi ‘dür. Ammā siyāh ²¹ve kırmızı olanların nażcına te’hīr olunmayub her birini igne ile deşeler, ²²ba‘dehu bu eşyānuñ maţbūhı ile ğasl ideler. **Şıfatı** Gül kırusı ve mersin ²³yaprağı ve maştakī ağacı yaprağı ve yılğun yaprağı cümlesi ‘ale’s-seviyye ola ²⁴ve bu mezkūrātuñ yağlarını dahı tılā ideler, her kanķısı olursa nef’leri ²⁵mücerrebdür, eger ol buşūrāt birbirine bulaşmak ile karķa olursa üstübec

[185A]

¹merhemi süreler. Gāh olur karķa oldıĝı şüretde bal şuyına bir miķdār ²naţrūn katub anuñla muķaddem yayķamaĝa muhtāc olur. Anların ile ³oñulmazsa būrak didikleri şey’iñ şuyını süd ile karıřdırub ⁴anuñla yayķayalar. Eger ol karķalar şabīnūñ beşeresinde bulunursa merhemden ⁵muķaddem mersin yaprağı ve gül kırusı ve ayrıķ ve maştakī yaprağı maţbūhı ⁶ile ğasl idüb ba‘dehu merhem süreler ve her bār tāzelenmek murād ⁷olduķda ol maţbūhāt ile tekrār ğasl olunub ol-güne ‘amel herkesüñ ⁸ma’lūmlarıdır, Allahu'l muvaffıķ. **Sa’fe** Bir nev’ yüzde ve başda çıkar sivilcilerdür. ⁹İbtidā’ kırmızı ve müteferriķ zuhūr idüb ba‘dehu birbirine ulaşur ve karķalar ¹⁰olub üzerleri kabuķlanur. Türkce aña çaķma dirler. Ekşeriya şıbyānda ¹¹zuhūr ider, bedenlerinde ruţūbet-i fażliyye çok olub a’zāları za’ife ¹²ve buķārları keşire oldıĝı içün anlarda çok çıkar ve ol karķaların ¹³ba’zısında iriñ aķar anuñ sebebi ruţūbāt-ı fażliyyenūñ fesādıdır, ¹⁴o cinsine şīr-penc dirler. **El-‘ilāc** Şabīnūñ baldırlarından ve kulakları ¹⁵ardından hacāmat idüb süd emerse murzi’asınūñ ĝıdasını ıslāh ¹⁶ideler ve eger kendi ta’āma alıřmıř ise tatlılardan ve tuzlılardan ve et ¹⁷kısından men’ idüb hafif ĝıdālar veriler ve şāf ile yāhūd helīle ¹⁸ve şāhtere maţbūhları ile telyīn ideler ve ol karķaların üzerine ibtidā’ ¹⁹bu tılāyı uralar. **Şan’atı** Mürdesenk ve zerdecūb ve nār kabuĝı ve kınā ²⁰cümlesi meshūķan gül yaĝı ve sirke ile maḥlūt kılinur ba‘dehu bu tılāya müdāvet ²¹ideler. **Şan’atı** Zerdecūb, acı badem, cūlnār, çam saķızı, kırtās-ı muḥrak, ²²māzī, mersin yaprağı, irsā, aķāķıya, kanbīl cümlesi saḥķ olunub evvelki gibi ²³gül yaĝı ve sirke ile mezc olunur. Hācī Paşa merḥūm kurūḥ-ı mezkūrenūñ ²⁴ekşeriya şıbyānda bulunduĝı beyāndan şöñra eger mūrāḥıķde bulunursa cimā’dan ²⁵ziyāde ictināb lāzımdır dimişler ve ol başda çıkan kurūḥuñ bir nev’i

DK-[185a]

Kırtās-ı muḥrak fi-zamānına yokdur, zīrā evvel zamānda diyār-ı mısırdā tozak kāmıřından kāĝıd yapılar imiş kırtās-ı muḥrak anuñ yanmışına dirler bu kitābda anuñ gibiler tarḥ olunmadıĝı bedelini kısunlar içündür ḥātır-nişān ideler. 821-24)

[185B]

¹dağı kuru olub içinde kirec gibi şeyler hâşıl olur, üzerinde beyāz ²kabuk dökülür, aña sîn-i mühmele ile sūrec dirler ve bir nev' dağı yaş olur ³ammā başınuñ derisini deler, ifsād ider ve içinde iriñler akar, aña şehdī ⁴dirler, Türkce gömec balı demekdür ki anuñ gözleri içinde bal ne şekl тұrur ⁵ise keenne bunuñ dağı iriñi anuñ gibi olur ve bir nev' ine dağı igne başı ⁶dirler. Şehdiden küçük qarhālardur içlerinden et şuyı gibi ruṭūbet ⁷akar ve başınuñ kılları igne gibi toğrı тұrur. Sebebi hıltı-ı balğamī būrağdur ⁸ki fāsīd kan ile muḥtelit olmuşdur. Anuñ ğalīzi derinüñ altında muḥtebes ⁹olub raḳīki ol deliklerden taşra akar. Bu üç nev' den herḳanḳısı ¹⁰bir şabīnün başında çıkarsa Türkce aña kel dirler. **El-ilāc Sūrec** didikleri ¹¹ḳurūhuñ sebebi miḳdār-ı yesīr sevdā ile muḥtelit ruṭūbet-i ḥırrīfe olmağla ¹²ilācı mümkün oldığı mertebe ol hıltı istifrağā sa'y idüb ve mizācını ¹³muraṭṭıb ğidā ve ḥammām ile tartıbe sa'y ideler, ba'dehu ḥaṭmī toḥmını ve keten toḥmını ¹⁴benefşe çiçeği ile ḳaynadub dā'imā anuñla ısıcağ ısıcağ ğasl ideler. ¹⁵Duyacak miḳdārı ısıcağ ola ve ḳabağ yağı ve benefşe ve nīlūfer ve tatlu ¹⁶bādem yağlarından ḳanḳısı olursa her ğasl itdikce tılā ideler ve burunlarına ¹⁷dağı çekeler. Dimāğlarını ṭayyib eyleye. Eger yübūset ve şalābeti zīyāde olub ¹⁸tedbīrāt-ı mezkūre te'sīr itmezse üzerini ustura ile ḥakk idüb ba'dehu ¹⁹ḳırmızı merhem uralar, Sülūk urmağ dağı ol illetin ilācıdur taḥammülüne göre ²⁰bir iki sülūk urılub ba'dehu tedābir-i mezkūre ile amel ideler. Şehdīnün ilācı ²¹dağı sūrecide zıkr olundığı gibi evvelā sebebi olan hıltı mehmā-emken ²²istifrağına ve ğidāsına taḳayyūd olundūğdan soñra tılā ḥuṣūşuna sa'y ²³ideler ve bu illetde şabīye ḥacāmat dağı olunur. Kezālik rū'ūsul-birahi ilācında ²⁴dağı ḥacāmat idüb ba'dehu ol kılları anuñçün sāḥte olmuş ince kelbeteyn ²⁵ile yolalar ve üzerine sirke ile şışe ḳoyub ruṭūbetini meşş itdüreler.

DK-[185b]

Mālāyasa'u'da çorağ tuzı zabt olunmuşdur. (2-3)

[186A]

¹tā ki ol kıllarun diblerinden yağ çıḳmağla fuṣūl-ı dimāğiyye ²tenḳiye ola. Zīrā dimāğ kendi yağa beñzemek ile ğidāsında dem-i desemī ³ve fażlasıda yağa şebīh olur. Ba'dehu tūtiyā ve mürdeseng ve iḳlīmiyyāy ⁴göl yağı ve sirke ile terbiye eyleyüb üzerlerine tılā ideler müdāvet ⁵ile me'mūldur ki bi'l-küllīye mündefi'a olub alil ol illet-i şa'beden ⁶ḥalāş ola ve bir nev' ine dağı tīni ya'nī incīr çibānı dirler, degirmi ve ḳatı ⁷çıbanlardur. Üzerleri ḳırmızı ve

içleri incir çekirdegi gibi daneler ile ⁸perve olur. Sebebi ruṭūbet-i ḡalīze' -i muḥterikadur. Anuñ daḥı 'ilācī zıkr olunan ⁹müdāvāt ile olur ve bir nev' i daḥı başlarını tırāş itdikde zuhūr ider ¹⁰kırmızı buşūrātdur. Sa'fe' -i ḥamrā dirler yüzde daḥı çıkar 'avām anı berberūñ ¹¹usturasına isnād idüb kılāğılı imiş dirler. Anuñ mādresi dem-i ḡalīz ¹²ve fāsiddür, ol maḥalde andan neş'et ider. **El-'ilāc** 'İlacı şıbyāna ḥacāmat ¹³ve büyüklerde aın tamarından faşd ve ishāl ile olur. Ḥattā dudağıñ ic ¹⁴yüzünde olub cehār-reg ıtlāk olunan tamaradan kan daḥı yazmışlardır. ¹⁵Ba'dehu bu kīrūtīya müdāvemet ideler. **Şan'atı** Söğüd yaprağı ¹⁶ve ḥatmī ve ebegümeci şularıyla ṭabḥ olunmuş benefşe yağını saḥk olunmuş deñiz ¹⁷köpüğü ve yanmış şedef küli ve ve kaṭır boncuğı küli ile mezc ideler. ¹⁸Bunlardan mā'adā her biri için envā' zımādāt ve atliye mufaşşalātda ¹⁹mezkūrdur. Bu maḥalde bu miqdār ile iktifā olundu. **El-ḡudedu'l-'uḡd** Bunlar ²⁰daḥı ekşeriyā şıbyānda zuhūr itmekle beyāna taşaddī olundu ḡuded ḡuddenūñ ²¹cem' idür Türkce bezler dimekdür. Bu maḥalde murād ḡayrī ṭabī'ī olanıdır ki ekşeriyā ²²bez olan yerlerde zuhūr ider, bez gibi kaṭı şışlerdür mādresinūñ daḥı ²³ekşeri balḡamī olmağla bürüdet ve yübüsetden mün'aḳid olur. Anuñla sel'a ²⁴didikleri şışiñ farkları budur ki ḡuddenūñ çoğı fındık miqdārı ²⁵olub cevz miqdārı olduğı nādirdür ammā sel'a fındıktan karpüz miqdārına

DK-[186a]

Ve boyunda ve ev'ıyye' -i menāde ve memelerde daḥı olduğı muḳaddem bilinmiş idi. (20-21)

[186B]

¹varınca büyür ve anuñ dorıdan mā'adā içeride başka bir ḡılāfı daḥı ²olur ve pek kaṭı olmaz Türkce aña ur dirler. Anuñ bir nev' ine daḥı uzīmā dinür. ³Sakirus didikleri zīyāde kaṭı olan şış daḥı başkadur ḥāşılı ḡudde ⁴didikleri 'aynı ile bez gibi kaṭı olur bir ḡüne veremdür ve zīyāde büyümez, mādresi ⁵çok döküldiği şüretde yanında biri ve ikisi daḥı zuhūr ider ve ol 'illet ⁶şıbyānda çok olur aña 'avām bez şışı dirler. **El-'ilāc** 'İlacı ḥālīş ⁷dāḥiliyūn merhemi zımād ideler. Ḥıyārşenber balını süsen yāḥūd papadya ⁸yağı ile mezc idüb tılā itmek daḥı 'ilācdur kurşundan sāḥte ⁹olmuş ince taḥta yağlamak mümkün olan yerlerde bulunursa kurşun bağlamak ¹⁰ile daḥı müteḥallil ve mündefi' olur, ammā dāḥiliyūn mişilli merhemler ile yumuşadığı ¹¹şüretde nışter ile yarmağda ḥaṭar vardır, 'arif-i bi't-teşrīḥ olan ¹²cerrāḥa muḥtācdur, tā ki şiryān maḥallini idrāk eyleyüb ḥaṭa eylemiye. Fūceşlā ¹³ḡudde nev' indendür, ancak kılāk ardında zuhūr iden şışe maḥşüşā ¹⁴fūceşlā dimişlerdür. **'ilācī** 'Aynı ḡudde 'ilācıdır, lakin anuñ için maḥşüş ¹⁵zımādlar daḥı ta'yīn olunmuş birisi ḥalezūn didikleri sümükli böcegi yaḳub ¹⁶külini eski ve tuzsuz sāde yağı ile zımād ideler, biri daḥı gelincik

didikleri ¹⁷hayvānuñ küli süsen yağıyla zımād olunur ikisinüñ dahı katı şişleri ¹⁸yumuşatmağda ve tağıtmağda te'sirleri mücerrabātdandur. **Buşūr-ı ğuddevī** Gāh olur ¹⁹başda ve yüzde ve sā'ir a'zāda bez gibi ancak küçük sivilciler 'arız olur. ²⁰**İlācī** Nīşter ucıyla yarub üzerinden şıklar, içinden balğam-ı ğalīzī çıka ²¹pāk ola. Ba'dehu ol maħallle muḳaddem zıkr olundığı gibi ḳurşun bağlayalar tā ki ²²ġayrīsı çıkmaya. **El- 'uḳad** 'Uḳad dahı 'uḳdenüñ cem'īdür 'uḳde lühūm-ı ğuddediyenüñ ²³ġayrī ba'z a'zāda mādde cem' olub yumrulanmağadır. Ba'zīsı rīhī ²⁴ve ba'zīsı lahmī olur. Miḳdārları dahı ekşeriyā fındık ve cevz cirminde bulunur ²⁵'uḳdelerdür, rīhī olanlar ekşeriyā el ve ayak üstlerinde ve alın mişilli etden

DK-[186b]

Åher lisānda olduğı ecilden ḥaḳīḳat ma'nāsı meşḳūkdur ammā ḳulaḳ ardında zuhūr iden verem-i ğuddevī ma'nāsına olmaḳ maznūndur. (12-14)

Halezūn ḥānuñ ve lāmuñ fetḥalarıyla mazbūtdur ve gelincik didikleri ḥayvāna ibn-i 'irs dirler. (15-17)

[187A]

¹ḥālī yirlerde zuhūr ider, anlaruñ üzerine bir barmaḳ ile başdıḳda tağılub ²ġā'ib olur ba'dehu yine yirine gelüb yumrulanur, ve rīhī ta'bīrimiz lahmī muḳābili ³olmağla rīhīde sā'ir aḥlāt bulunmağı menāfi degildür, zīrā ol şüretde ⁴'uḳdenüñ veca' ve elemi bulunursa māddesinde mulūhat ve bevaḳiyyet vardır ⁵ve eger veca' bulunmazsa çig ve ğalīz mādde muḥālaḫa eylemişdür. **El-'ilāc** Veca' ⁶ve elem bulunmadığı şüretde 'ilācī el ile ve ağac pārcasıyla muḥkem ovalar ⁷ḥattā eczāsı birbirinden müteferriḳ olub yaşıllana ba'dehu ḥavlan-ı hindī ve şabr ⁸ve aḳāḳıyādan birer miḳdār aḥz idüb balık tutḳalı ile mezc itdikden ⁹soñra üzerine zımād ideler ve dahı üzerine ḳurşun bağliyalarmüdāvemeti ¹⁰ile tağılub maḥv olur gider. Eger ol 'uḳde ḳurşun bağlamak mümkün olur ¹¹maḥalde bulunmayub yāḥūd veca' ı bulunmağla elem-ālūd ise lāyık olan ibtidā' ¹²müsekkın ve muhallil naṭūlāt ile veca' ını teskīn ve 'uḳdeyi irḥā ve telyīne ¹³sa'y idüb ba'dehu zıkr olunan zımādı uralar, bu naṭūl dahı ol ḥuşūşda ¹⁴mücerrebdür. **Aḥlātı** İrsā ve ḥatmī köki ve zūfā ve iklīl'l-melik ve keten toḫmı ve papadya ¹⁵ve dökülmüş ḳurtum toḫmı her birinden kifāyat miḳdārı 'ale's-seviyye aḥz ve ṭabḥ ¹⁶olunur, eger ol 'uḳde lahmī olursa anuñ māddesi lahm-ı ğudedī cinsine müsteḥīl ¹⁷olub herḳankı 'uzvda olursa olsun ḥādiş olur ve cirmi te'lil ya'nī Türkce ¹⁸sigil didikleri şey gibi katı bir 'illetdür, ba'z etıbbā ez-cümle kibār-ı ḥuzzāḳdan ¹⁹İbn Ebī Şādiḳ 'aleyhi'r-raḥme mülāḥḥaş-ı *Mesā'il-i İbn Ḥuneyn*

şerhinde ‘uğdenüñ ²⁰bu nev‘ine sel‘a dinür dimişler. Ammā sel‘a gitdikce büyür, lakin ‘uğde büyümeyüb ²¹miğdār-ı cevzi tecāvüz itmediği cihetden sel‘anuñ ğayrī olur. Lakin yarub çıkar²²mağda ve sā‘ir tedbīrde ‘ilācī ‘aynī ile sel‘a ‘ilācī gibidür. Zīrā eger bedenden ²³etli yirlerde bulunursa ‘ilācuḥā iḥrācuḥā kā‘idesi üzere ālet-i sertīz ile ²⁴yarılıb iḥrāc olunur. Çıkan şey gūyā mün‘akid olmuş bir pāṛça etdür eger anuñ ²⁵mişilli olmazsa siñir ve veter ve şiryān ve tamar kesilmesi korkusundan iḥrācında

[187B]

¹ḥaṭar olmağla müleyyin zīmādlar ile def‘ine sa‘y olunur. **El-ḥanāzīr** Türkīde ²şıraca dirler. Oñulması müşkil bir yaramaz marazdur. Ancağ şıbyānda zuhūrī ³keşīr ve luṭfda ‘amīmū‘l-heyden yine anlara mu‘ālece-i yesīr olmağla anuñ daḥı ⁴mehmā-emken māhiyyet ve mu‘ālecesi beyān olundu. Şeyḥ-i Re‘īs daḥı şıracanuñ ⁵eslemi ve ‘ilāc-pezi olmasī ‘asīr olan şübbānda bulunan dimişler. Ol ⁶illette ḥanāzīr tesmiye olundığına daḥı vücuḥ-ı ‘adīde yazılmışdur. Ez-cümle ⁷ol ḥayvān ḥabīs ekl ü şūrbe ḥarīş olmağla anlara ‘urūzī keşīr olduğu ⁸içün tesmiye olunmuş ola. Yāḥūd ol ‘illet ekşeriyā boyunda zuhūr itmekle ⁹‘alīl başını sağ ve sola çeviremediği ecilden teşbīhen tesmiye olunmuş ola. ¹⁰Yāḥūd ol ‘illetde ğudde çok olub ḥanāzīruñ daḥı yavrisı çok olmağla ¹¹dinmiş ola. Hāşılı sū‘i-hazm ve tuḥmeden ḥadīş olur māddeşi sevdāviyye ¹²mā‘il ğalīz ve bārid ve sel‘aya müşābih bir katı veremdür. Ancağ sel‘a ile ¹³farkları ḥanāzīr ete ziyāde ta‘alluğ itmekle sel‘a gibi her ṭarafa oynamaz. ¹⁴Ve ḥanāzīr sel‘adan pekdür ḥuşūşā boyunda çıkanlar fuṣūl-ı dimāğiyyeden ¹⁵neş‘et itmekle ziyāde şalābetli olub ve ekşeriyā ol miğdār büyümeyüb ¹⁶birbiri yanında ta‘addūd ḥāşıl ider. Nādiren büyümek daḥı vāqī‘ olur ve ḥanāzīr ¹⁷boyun ve koltuğ altları gibi lūḥūm-ı rahvede ḥadīş olub mūte‘addid olduğu ¹⁸şüretde cümlesini bir kise iḥāṭa ider, ğāḥī her birinūñ başka başka ¹⁹kīseleri daḥı olur. **El-‘ilāc** ‘İlācī kay’ ve ishāl mümkün olur bedende bulunduğu ²⁰şüretde bi-ḳadarū‘l-imkān kay’ ve ishāl ile bedeni balğam-ı ğalīzeden tenḳiye ²¹idüb ğıdālarını daḥı taḳlīl ve talṭīf ideler ve ac ḳarna ḥareket ve riyāzet ²²itdürüb gice ile ta‘ām yimekten bi‘l-küllīye men‘ ideler, ba‘dehu muḥallil zīmādlara ²³müdāvet lāzımdur ve bu ‘illetde yazılan zīmādāt-ı mücerrebe katı çokdur, ancağ ²⁴bu bir kac zīmād ḥuzzākuñ ta‘yīnlerindendür ki zıkr olundu. Ez-cümle Şeyḥ-i Re‘īs ²⁵ol ‘illetün şalābetini yedi günde belki üç günde taḥlīl ider deyü Cālīnūs’dan

DK-[187b]

Olanı şıbyāna ‘arız olandur ve ‘ilāc-pezi. (5-6)

[188A]

¹naql eylediği terkibdür ki zikr olunur. **Şan‘atı** Hardal, ısrğan diken tohumu ve ²kükürd ve zebedü'l-bahr ve zerāvend ve muql ve uşak ve zeyt-i ‘atık ve bal mumı kâ‘ide ³üzere merhem olur. Diğer zift ve ada şoğanı ve lahana köki ve muql-ı azrak ⁴ve acı bāklā bunlar sirke ve ‘asel ve zeyt-i ‘atık ile mezc olunur. Dāhiliyūn ⁵merhemini bu ‘illetde ve sâ‘ir şalābetde hāşşiyet-i ‘acībesi vardır, huşūşā ⁶saḥk olunmuş irsā mezc ideler. Bu merhem daḥı Şeyḥ-i Reīs’ün vaşf eylediğidir. ⁷**Ahlāṭı** Bakla unı ve arpa unı ve ördek yağı her birinden bir çüz’hanzal köki, ⁸biyan köki, şeb-i yemānī, zift her birinden nısf çüz’ zeyt-i ‘atık miqdār-ı kifāye ⁹eczā’-ı mezkūre saḥk olunub ördek yağı ile zift zeyt yağında zevb ¹⁰olunduktan sonra anlar daḥı zam olunur. Eger bunlar ile münḥal olunursa febihā ¹¹ve illā naẓc virici ve aḳıdıcı zımādlar uralar. **Zımād-ı ceyyid** Boy tohumu dört ¹²cüz’, nūre ve naṭrūn birer cüz’ bunlar bal ile mezc oluna. **Diger** ¹³Ḳıssa’ ¹³ü'l-ḥimār köki ve defne yaprağı saḥk olunub terementin ile mezc oluna. **Diger** ¹⁴Burçak otı, keçi ve koyun kığları ve acı bakla ve zift ihtilām olmamış ¹⁵şabī bevli ile mezc oluna bu huşūşda Şeyḥ biz merhem reslūn karḥa olmuş ¹⁶şıracada te’şīr-i ‘azīmīni müşāhede eyledik, lakin rıfk ve müdārāt ile ‘amel ¹⁷oluna deyü mu‘alecenūn te’şīrini taṣrīḥ itmişür Hācī Paşa merḥūm daḥı ¹⁸anzerūt saḥk olunub bir miqdār naṭrūn ve şu ile mezc olunsa boyunda şıracaya ¹⁹müşābih olan veremi taḥlīl ider dimişler ve ḥanāzīruḥ bir nev‘i daḥı münbaṣīt ²⁰ya‘nī derinūn altında yayılmış olub cildten taşra zāhir olmaz ammā ²¹māddesini redā’et ve ḥuṣṣundan nāṣī karḥa olur, eger ol karḥa ²²şak olunsa şūreti ḥām incīr gibi olur, şıracanūn ol sınıfı ḡāyet ²³yaramazdur. ‘**İlācī** Ālet-i sertiz ile yarub çıkarub yirini daḡlamak ile ²⁴mümkin olur, ol nev‘ine ḡayrī ‘ilāc mü’essir olmaz dırler. **Eş-seālīl** Türkce ²⁵sigiller dimektür ve sigil ma‘rūf sivilcilerdür. Ekşeriyā şıbyānda çıkar.

[188B]

¹ve bir kaç dürlü olur, sebepleri yalnız ḥılt-ı ḡalīz ve yābis yāḥūd sevdā ²ile muḥtelītdür. ‘**İlācī** Faşd iktizāsı olub şāḥibini daḥı iktidārı ³oldığı şūretde faşd veyā ḥacāmat olunur. Eger faşd ve ḥacāmata mesāḡ ⁴olmazsa mümkün olduğu mertebe müşhil virilmekle māddeleri tenḳiye olduktan ⁵sonra üzerlerine koparıcı zımādlar urılır. Müshilleri daḥı eftīmūn ve ḡā- ⁶rīkūn tedbīrleri olub bādem yağı ile uşul şarābı içüreler ve ḥafīf ⁷muraṭṭīb ḡidālar vireler ve bu zımādlar kibāruḥ muḥtārıdır. **Şanāyi‘i** Gebere yaprağı ve keçi ⁸boynuzu ve mersin yaprağı ve çörek otı ‘ale’s-seviyye aḥz ve saḥk olunub ⁹sirke ve tuz ile zımād oluna. **Diger** Üzerlik tohumını döğub kına ve būrak ¹⁰ile ḥalt itdikden sonra sirke ile zımād ideler yalnız tuz ve sirke tılasına ¹¹müdāvetmet itmek daḥı müfiddür dimişler. Hācī Paşa merḥūm izamda mezkūreden ¹²ol taş ile ḥakk itmek mü’essir olur ve dā‘imā gül yağı ve anūn mişilli yağlar ¹³tıla olunmak

nāfi'dür didikden sonra demir âleti ile yâhūd hâdd devâlar ¹⁴urmak ile kıparmak dağı yazmışlar. Nefisî merhûm üstüne hâddeden ¹⁵nûre ve zernîh ve kalî ve zerârîc ve sūdlegen sūdinden her birinûn müfreden ve mecmû'an ¹⁶te'sîrini yazmış ve şârih-i Külliyyât olan Ebû'l-Ferec İbnu'l-Ğuff âlet-i hâdîdî ¹⁷ve devâ'-ı hâddi yazdıktan sonra her birini iplik ile boğmağa müdâvemet ¹⁸göstermişdür ve dağı anuñ gibi hiddetli 'ilâclar yazmışlar, ammâ nāmıkul-hurûf ¹⁹ba'zî şıbyânda yalnız bağ çubuğunu yakub ucu ile dağlamak 'ilâc-ı bur' ²⁰ü's-sâ'a olduğun gördüm, anuñ gibi âsân 'ilâcları çokdur ba'z kimesne ²¹lerûn dağı rûkye ile ve havâş şeklinde ba'z 'amel ile 'ilâc eylediği görüldi. ²²Necbü'd-dîn 'aleyhi'r-raḥme sigilden bir nev' dağı olur yüzde ve alında çıkar 'adesiyye ²³ve hıntıyya dirler, mercimek ve buğday gibi sigillerdür kimi sarı ve kimi kırmızı olur. ²⁴'ilâcları ba'de't-tenkiye mü'eşşir kîr ü tîlar ile müyesserdür. Bu kîr ü tî mücerrebdür ²⁵dimişler. **Şan'atı** Terementîn, erik zâmğı, mevîzec, şaytarac her birinden 'ale's-seviyye

[189A]

¹aḥz olunub terementini gül yağıyla eridüb ba'dehu sâ'ir eczâ dağı mezc olunur. ²Diger kibrît ve kündüs ve būrak 'ale's-seviyye aḥz olunub sirke ile dağı mezc ³olunur, ba'z etıbbâ mismâriyyeyi sigilden 'ad itmeyüb buşûr envâ'ndan ⁴başka bir 'illetdür dimişler, hattâ Cemâle'd-dîn Aḡsarâyî 'aleyhi'r-raḥme Ḳareşî'nûn ⁵mesâmîr didiği anlardur ki eñserî tepesi gibi olmağla mesâmîr dirler, anlar ⁶ayağda ve ayak barmağlarında çok çıkub sâhibini yürütmezler dimişdür, ⁷el-hâşıl çiçekden ve ḡaşbeden mâ'adâ ebdâna 'amm olan evrâm-ı şulbe ⁸ve raḡveden şıbyânda 'urûzı keşîr olanlar bunlardur ki zıkr olunub mu'aleceleri ⁹umûm üzere taḡrîr olundu, bunlardan mâ'adâ dübeyle ve ḡurâc ve dümmel didikleri ¹⁰envâ'ı çıbanlar ve sereṡân ya'nî yengec didikleri sevdâvî yaramaz çıban ve anlaruñ ¹¹mişilli veremler ve nufâḡât ve nefâṡât didikleri rîḡî ve mâ'î şeyler ve ḡumre ¹²ve cemre ve nemle ve nâr-ı Fârisî didikleri şaḡrâvî buşureler ve şerâ ve mâşerâ ile ¹³müsemma olan 'illetler dağı bedene 'amm olan emrâzdandur, ammâ anlar şıbyâna ¹⁴'arız olmak nâdir vâkı' olur. Ḥâdiş oldukları şüretde dağı me'mûldur ki ¹⁵bu kitâb ḡavâ'id-i nişâba intisâb iden zevât-ı sûtude şıfât anlaruñ 'ilâclarına ¹⁶muvaḡḡak olub müdâvâtlarında 'usret çekmeyeler. Kezalik cerebûn ya'nî uyuz didikleri ¹⁷marazuñ envâ'ı ve temregü ve tuzlu balğam ve anlaruñ emşâli meşhûr ve müte'arîf olan ¹⁸emrâz ise cümleñ ma'lûmlarıdur. Ol ecilden bu faşda bu miḡdâr ile iktifâ ¹⁹olunub ancak âteş ve ḡayrî şeyler işâbetinden vâkı' olan ihtirâḡ mu'alecesi ²⁰inzimâmı ile itmâm olundu. Zîrâ şıbyânuñ idrâklarında noḡşân olmağla ²¹kendilerini muḡâfazada ihtimâmları olmadığı ecilden ol-ḡüne varṡaya düşdükleri ²²çok vâkı' olur. **Ḥarḡu'n-nâr ve'l-mâ' ve'd-düñn** Ḡâḡ olur şıbyânuñ bedenlerine ²³âteş yâḡud ısıcaḡ şu veyâḡud kaynamış yaḡ işâbet itmekle ḡabarur ve

şişer ²⁴ve elem ve ıztırabı tākāt-şiken beşer olur, pes âteş işābetinden bir ‘uzva ²⁵ihtirāk vākī’ olsa mādēm ki kabārüb içerüsi tūtlumaya üzerine müberrid

[189B]

¹şeyler tılā ideler, ez-cümle gül şuyını kar ile şovudub keten bezini aña ²baturalar ve sâ‘at-be-sâ‘at tebdīl ideler. Hattā kanuñ harāret ve telehhübini def‘³ itmekle mā‘iyyetini ayırub tenaffut itmeye ki şulanmak andan neş‘et ider üzerine ⁴yumurta sıdırmağ dağı ol menfa‘atı virür mürekkeb sürmek ise ‘āmmenüñ ma‘lūmudur ⁵ammā ol tedbīr fāzıl-ı etıbbā olan Cālīnūs'dan menkūldür kişnic ‘uşāresi ⁶ve mercimek tabīhi ve gül şuyı ve sirke herkanķısı olursa müfreden yāhūd kil-i ermenī ⁷ve hınnā cümlesi ile tılā oluna māni‘-i tenaffut ve dāfi‘-i veca‘ olur. Ol müdāvātı ⁸kar ve buz ile şovutsalar aşarı dağı ziyāde görilür. Ebū'l-Ferec İbnü'l-Ḳuff ⁹fūfel ve şandal ve isfīdāc ‘ale's-seviyye aḥz ve saḥḳ olunub hindibā şuyı ¹⁰ile tılā olunmak dağı yazmışdur, yağlardan şīrūğan ve tereyağı dağı nāfi‘dür ¹¹ve mümkün olduğu şüretde faşd ve hacāmat huşuşını ekşer etıbbā itlāk ¹²üzere göstermişlerdür, ammā Necībū'd-dīn yanan yirler ta‘affūn iderse faşd göster ¹³mişdür. Gıdaları dağı ricle ve ‘unnābiyye mişilli hafif gıdalar olub erik ve nīlūfer ¹⁴şarābı vireler ve bi-ḥasebi'l-iktizā fākihe tabīhi ile telyīn dağı ideler. Eger ¹⁵tenaffut idüb içine şu tıolsa nişter ucıyla yırtub şuyunı akıtdıkdan ¹⁶şoñra üzerine kāfūrī üstübec merhemi uralar ve eger karḥa olursa nüre ¹⁷merhemi ‘acībū't-te‘şīrdür. **Şan‘atı** Evvelā nūreyi yedi def‘a gāsl ideler tāki ḥiddeti ¹⁸zā‘il ola. Ba‘dehu anda bir cüz‘ ve derziler tebāşīrinden bir cüz‘ gül yağı ile ¹⁹mezc ve merhem olunub tılā oluna, nūrenüñ gāslı bu tarīkle olur ki evvelā ²⁰şovuğ şu ile bulamac gibi karışdurub terk ideler iki sâ‘at tura, ba‘dehu ²¹şuyunı süzüb tekrār pāk şu koyalar minvāl-i muḥarrer üzere yedi def‘a ‘amel olunursa ²²kāmil maḡsūl olmuş olur. Bu zımād dağı İbnü'l-Ḳuff'un *Cerrāḥnāme*'sinde meşūrdur. ²³**Şan‘atı** Pāzī ‘uşāresi ve laḥana yaprağı ‘uşāresi yigirmişer dirhem ola, ²⁴kifāyet miḳdārı zeyt yağı içinde beş dirhem bal mūmı eridüb ba‘dehu ²⁵ol ‘uşāreleri dağı zam ile tılā ideler. Tavuğ yağınuñ külünden yapılan

[190A]

¹merhem dağı aḳvādur. **Şan‘atı** Tavuğ ayağı küli ve milḥ-i durani küli ve pirinc unı ve ²üstübec ‘ale's-seviyye aḥz olunub benefşe yağı ile mezc olunur ve kifāyet miḳdārı ³yumurda ağı dağı zam olundıkdan şoñra tılā olunur. **Ḥarḳu'd-dūhn** Isıcağ yağ dökülmekden ⁴ḥāşıl olan ihtirākuñ dağı ‘ilācı zikr olunan tedbīrāt ile olur ammā anuñçün ⁵bu ḥalḥāla maḡşūş ‘ilācdur. **Şan‘atı** Yumurta ağı ve isfīdāc her birinden kifāyet ⁶miḳdārı aḥz olunub şişede vāfir

çalkarlar, tamām alışdıkdan soñra tılā ⁷iderler, ya'nī ibtidā emrden bu tedbiri tılā idüb sâ'ir tedbire iktizā ⁸iderse ta'arruż ideler, bunda ve hark-ı mādde dağı mümkün olduğu mertebe faşd ⁹ve hacamāt ve perhiz ahvālī derkardur. **Harku'l-mā'** Şu yakmasında kable't-teneffuţ ¹⁰göl suyu ve tuzlanmış zeytün suyu yazmışlardır, ammā ihtirāk-ı veca'ından mā'adā ¹¹anuñ dağı acıtması 'alile bā-ḥuşuş şabī bulunduğu şüretde ıztırāb virecegi ¹²muḳarrerdür, hemen karlı suya batmış keten bezi kımak ve nār suyu dökmek ¹³ile elemiñi teskīn idüb ba'de ma'hūd nüre merhemine müdāvemēt ideler, 'ale'l-ḥuşuş ¹⁴zamān-ı şifā iktirān-ı ḥasta ḥālān-ı ümemde şallā'llahu 'aleyhi ve sellem tabīb-i ehl-i ¹⁵Medīne olub muālecesine taraf-ı bāhirü's-şerefden ruḥşat vāķi' olan ¹⁶Hāriş bin Kelede'-i şakfi'nüñ ol ḥuşuşda isti'māl eylediği devāyı etibbā karnen ba'de ¹⁷karnin ilā yevminā hazā isti'māl ve imlā eyledikleri ecilden 'ilāc-ı bur'u's-sā'a ¹⁸olduğı şübheden müberrā olur. Ol ḥāzık ve edīb arpayı yakub ¹⁹külini yumurda ağı ile tılā iderler imiş. Lāyık olan ol mu'ālece'-i nāfi'aya ²⁰dağı müdāvemēt itmekdür. Allahu'l-muvaffak ve'l-mu'tin.

Bāb-ı sābi' Vebā ve tātūn ²¹didikleri dā'-i 'udāl beyānında olub iki faşlı müştemildür. Faşl-ı evvel ²²anların ta'rīfleri ve semāvi ve arzī esbāb ve 'alāmetleri beyānındadır. *²³Ma'lūm ola ki anlardan her biri yāḥūd müctemi'aten emākin ve biķā' ve büldān ²⁴ve kıradan birinde zuhūr eyledikde bi-emri'llahi'l-meliki'l-ķadīr nev'-i beşere belki envā'i ²⁵ḥayvānāta sārī olmağı muḥarrib-i dār u diyār olur, bir dā'-i 'udāldur,

[190B]

¹elsine'-i enāmda beyñleri tefrīķ olunmayub her birine 'umūm üzere vebā ve tātūn ²ıtlāk olunur, ammā ıştılāḥ-ı etibbāda vebā cevher-i havāya 'arız olan ³fesād ve 'ufūnetden 'ibāretdür ki ol havā'-ı semmī istinşāk ve teneffūs tarīķiyle ⁴kublda maḥşūr olan aḥlāta vāşıl olduķda lā-mehāle anları ifsād ⁵idüb bi'l-vāşıta bedende olan sâ'ir aḥlātı dağı ifsād itmekle ḥummā-yı ⁶rediyye'-i şedīde ḥādiş olub helāka mü'eddī olur. Tātūn dağı yine ol-güne ⁷ufūnetden ḥāşıl olur çıban ve sivilci maḳūlesindendur, ammā ol verem ⁸helāk-peymānın māddesi zīyāde semmiyet ḥāşıl itmekle her vechle vebādan yaramaz ⁹olur. Bā-ḥuşuş zuhūr itdikden soñra etrāfı kızarub yāḥūd gögörmek veyā ¹⁰kararmak veyā yeşillenmek vāķi' olursa yāḥūd çıkdıkdan soñra yine batarsa ¹¹andan dağı ḥalāş müşkildür, belki mertebe'-i muḥāldedür ve lafz -ı tātūnuñ aşlı ¹²ba'z etibbā nakli üzere lisān-ı Yūnānīde tay'ün imiş. Şeyḥ-i Re'is dağı bir kaç güne ¹³lafz ile beyān eyleyüb ba'de hu lisān-ı efşāḥ-ı 'Arabīde fā'ül vezninde tātūn ¹⁴terceme olunan lafzı kıdemā her lūḥūm-ı ğudedī bulunan yirlerde ḥādiş olan ¹⁵şışlere ıtlāk iderlerdi ba'de hu lūḥūm ğudedi maḥallī olan yirlerden kılak ¹⁶ardı ve kıtuḳlar ve uyulıklarda ḥādiş olan ḥārr şışlere ıtlāk itdiler. ¹⁷Ba'de hu ol ḥārr şışlerden dağı kıttāl olana

tesmiye kıldılar, Ba‘dehu mutlak ¹⁸mâddesi cevher-i semmiye mübeddel olmağla kıttâl olan şışlere ıtlâk olundu ¹⁹dimişler. Aña binâ‘en tã‘ûna dağı vebâ ıtlâkı şahih olur. Nitekim elsine‘-i ‘avâmda ²⁰şöhret şî‘âr olan dağı odur, velakin ‘inde‘t-tahkik tã‘ûn vebâdan ehaş ²¹olub vebâ maraž-ı ‘amm olmağla tã‘ûn ile tã‘ûnsuz zühür ider, ammâ ²²tã‘ûn vebâsız bulunmaz her tã‘ûn vebâdur. Her vebâ tã‘ûn olmaz. Bu ma‘nâ kibâr-ı muhaddişin ²³katlarında dağı mu‘teberdür hattâ Celâle‘d-dîn Süyûtî hâzretleri tã‘ûn ²⁴hakkında te‘lif itdikleri risâle‘-i şerifeden minvâl-i muharrer üzere taşrih itmişlerdür ve ²⁵Ṭaybe‘-i Ṭayyibe ya‘nî Medîne‘-i Münevvereye Şānahā'llahu Te‘alā ‘ani‘l-kudūrāt

DK-[190b]

Vebâ kaşr ve medd ile lügat-ı efşahda maraž-ı ‘amm ma‘nâsınadır. (2-3)

[191A]

¹ve‘l-beliyye tã‘ûn girmeyüb vebâ vukû‘ı mümkün olduğu dağı anı mü‘eyyid olur, ²zîrâ şehriyâr-ı enbiyâ ‘aleyhi mine‘ş-şalavâtî ezkihâ hâzretlerinin "‘alâ enķābi‘l-Medîne ³melâ‘iketun lâ yedhuluḥā‘t-tã‘ûn ve le‘d deccāl"¹²⁰ buyurdukları kitâb-ı eḥâdiş-i mu‘tebereden ⁴muşarrahdur, pes vebâ ve tã‘ûndan herķankısı olursa olsun müsebbibü‘l esbâbuñ ⁵Te‘alâ şānuhu taķdîr ve fermânı ile semâvî ve arzî ve rûḥânî ve cismânî ⁶esbâb-ı ‘adîdeden neş‘et itdikleri muķarrer ve kibâr-ı eṭibbâ‘-ı İslâmiyye ⁷dağı cümlesini muķırr ve mu‘teriflerdür, lakin ekşer-i kibâr mücerred emrâzdan baḥş itdikleri ⁸ecilden vebâ ve tã‘ûn havānuñ ta‘affün ve fesādı ebdân-ı insānda olan ⁹aḥlâtı ifsād itdiginden neş‘et eylediği beyān esnāsında ecinne ḥuşuşuna ¹⁰ta‘arruż eylemeyüb ancak fesād havānuñ semâvî ve arzî olan esbâbını beyān iderler ¹¹yoksa ecinne ta‘alluķını inkâr itdikleri için degildür, zîrâ tã‘ûn ḥuşuşunda ¹²şāhib-i şerī‘at hâzretlerinden eş-şalavati ve‘s-selāmu ‘aleyh ecinne vaḥzından ¹³ya‘nî dürtmesinden dağı vāķi‘ olduğunu muşarriḥ aşār-ı ‘adîde vârid olmuş ¹⁴iken inkāra bir vechle mecāl olmadığından mā‘adā ol dā‘-ı ‘udāl zühür eylediği ¹⁵eyyāmda ecinneden niçe aşār müşāhede olunagelmışdür ki ol-ḥuşuşda ¹⁶ḥikāyât-ı ‘acîbe nakl olunur, ez-cümle ‘Allāme Kāreşî ‘aleyhi‘r-raḥme kavline i‘timād itdiği ¹⁷dostundan ḥikāye ider ol kimse Ḥabeşî diyārına varub ahālîsi ile ¹⁸ülfet ve aḥvâllerine ma‘rifet ḥāşıl eylemiş, anlarıñ ekşeriyā vefātları tã‘ûndan ¹⁹ḥāşıl olur ve ķātıl olanı cevz miķdârı büyüyüb zîyāde büyümez bilād ve ²⁰ķurādan birine ḥulül eylese ekşer ahālîsi ḥalāş bulmazlar ve bir ğarîb ḥāletdür ki ²¹ķankı semtde zühür iderse ahālîsi ‘asker-i ecinneyi

¹²⁰ Hadis-i Şerif: "Medine'nin kapılarında ve giriş yerlerinde (muhafız) birtakım melekler vardır. Medine'ye taun (veba) ve Deccal giremez" (Ebū ‘Abdirrahmān Ahmad b. Şu‘ayb en-Nesā’î, 1991, c. IV, s. 363).

müşāhede iderler, ²²zāhiren ‘asker-i beşerī gibi tāvulları ve zūrnaları ve bayrakları ile gelürler ²³imiş, ‘Allāme bu kaẓiyyeyi red idüb vebā eyyāmında fesād havādan nāşī ²⁴ol diyār ahālīsiniñ dimāğları fāsīd olmağla ol-güne ḥayāl-ı fāsīd taḥayyül ²⁵iderler didiği müselleme degildür. El-ḥāşıl ecinne ta‘alluķı vāķi‘ olduğı ecilden

DK-[191a]

Mekke-i mükerreme şerefehā'llahu Te‘ālā hakkında ihtilāf olunub yine İmām Suyūtī ‘aleyhi'r-rahme duḥūliniñ cevāzını ve yedi yüz kırk toķuzda vuķū‘nı ḥikāyet eylemişler. Zamān-ı ‘adālet-iķtirān-ı ḥāzret-i ‘Ömerī de daḥı raḍıya'llahu Te‘ālā ‘anh Medine’-i Münevvere’de yalnız vebā vuķū‘ı menķūldür. (3-7)

[191B]

¹ba‘z eṭṭibbā bu güne taṭbīķ iderler ki eyyām-ı vebāda havā ḡāyet müte‘affin olmağla ²mūḥiş olur, ecinne daḥı mūḥiş yirlerde bulunmak ile anlaruñ daḥı ol eşnāda ³ta‘arruż itdiklerinde mūmāna‘at olmaya ve ṭā‘ūn didikleri marāzda elbette ⁴çībāndan ve ķabarcıķdan bir şey zuḥūr ider anuñ māddesi aḥlāṭdan olduğı ⁵muķarrerdür, ol aḥlāṭuñ ol mertebe semmiyet ḥāşıl eylediginüñ daḥı esbāb-ı ⁶‘adīdesi olmağla bir sebep daḥı ķadar ķādir-i lāyezālīñ celle celāluhu ol ḥuşuş ⁷içün gönderdiği ecinne ṭā‘ifesiniñ senk-i vaḥzları olduğı muķarrerdür ki ⁸‘an ķarīb naķl ve beyān olunur, bu daḥı ma‘lūm ola ki kibār-ı eṭṭibbā ṭā‘ūn ⁹ve vebādan mā‘adā şar‘a ve mālīḥūlyā mişillū ba‘z emrāzda daḥı ecinne ¹⁰ta‘alluķını taşrīḥ iderler, Şeyḥ-i Re’īs *Ḳanūn*’dan bir kaç maḥalde zıkr itmişdür ¹¹ez-cümle *Kitāb-ı Sāliş*’de mālīḥūlyā beyānında taḥrīr ider velakin ol ḥuşuşda -ya‘ni ecinne ta‘alluķı ḥuşuşunda-¹²¹ ¹²cümlesiniñ ḡafletleri fenn-i ṭibba şuğlları eşnāsında sā‘ir eşyā ta‘alluķını ¹³tafsīl üzere taḥrīrde tekāsülden neş‘et ider, yoksa muķaddemā ‘illet-i ¹⁴şar‘da İbn Maṭrān ve sā‘ir kibārdan naķl olunduğı üzere her ‘illetüñ ¹⁵rūḥāniyyesi olduğun taşḍīķ eyleyüb bu maḥalde ecinne ḥuşuşını daḥı ¹⁶geregi gibi taşrīḥ itmek her vechle fenn-i ṭibbī tekmīle evfāķdur, Allahu'l-hādi ilā-¹⁷sivā’ü’s-sebīl, ḥāşıl-ı kelām vebā ve ṭā‘ūnuñ esbāb-ı ‘adīdeleri olub lakin ¹⁸havānuñ fesādı sebep-i ķarīb olduğı bā-ḥuşuş vebā ta‘affün-i havādan ‘ibāret ¹⁹olması eṭṭibbā ķatlarında müselleme olduğından mā‘adā naķlen ve ‘aķlen daḥı sābitdür, ²⁰ḥattā Seyyiddu’s-Sekāleyn Ḥāzretleriniñ şallā'llahu Te‘ālā ‘aleyhi ve sellem Medine’-i Münevverenüñ ²¹havāsı laṭīf olub vebāsı āḥer diyāra intikāl itmek

¹²¹ "Ya‘ni ecinne ta‘alluķı ḥuşuşunda" ibaresi, 10, 11 ve 12. satır hizasında, bir kısmı metin çerçevesi üzerinde olacak şekilde yazılmış ve başta derkenar olarak değerlendirilmiştir. Ancak, 11 satırda geçen "ol ḥuşuşda" kelimesini açıkladığı görüldüñce metine ekleneceğini gösteren bir işaret konulmamasına rağmen metine ilavesinin daha uygun olacağı düşünülerek "ol ḥuşuşda" ibaresinin devamında olacak şekilde metine taşınmıştır.

içün hayır du‘ā ²²buyurdukları kütüb-i ahādīs-i nebeviyyede muşarraḥdur, ol ṭabīb-i şifā-baḥş envā‘i ²³‘ilel ve eskām ‘aleyhi’s-şalavati ve’s-selāmuñ Medine’-i Münevvere havāsı ıslāhı ²⁴içün hayır du‘āları havānuñ ve buka‘anuñ emzicede te’sīrleri olduğunu ²⁵müşbit olur, ‘aḳlen şābit oldığı ise ‘ayānen müşāheddür ki ol ‘illet-i

[192A]

¹mūhiş ba‘z diyārdan ḳaṭ‘an münfek olmayub ba‘z diyārda ḳaṭ‘an ²görülmediği ve ba‘zīsında gāh zuḥūr idüb ve gāhī selāmet bulunduğı ³havālarınuñ fesād ve şalāhına ve gāhī fermān-ı ilahī ile ‘asker-i ecinne tasalluṭuna ⁴mebnī olmuş olur ve bu daḥı bilinmek lāzımdur ki havā-yı sırf ‘ufūnet ḳabūl ⁵itmez, sā‘ir ‘anāşır daḥı anuñ gibidür. Lakin bizim ebdānımız muḥīṭ olan havā ⁶hālīş olmayub yirden ve şulardan şu‘ūd iden duḥān ve ğubār ve buḥar ⁷ile ālūde olmağın ta‘affūn ḳabūl ider, anuñçün ‘ulūm-ı ṭabī‘iyyede yalnız küre’-i ⁸havāyı dört tabākaya taḳsīm iderler, tabāka’-ı ulā arz ve māya mümās olub ⁹bizim ebdānımız muḥīṭ olandur ki küre’-i zemherīre varınca taḳrīben elli bir mīl ¹⁰irtifā‘ taḳdīr olunmuşdur, on yedi fersaḥdan ‘ibāret olur, bu tabākanuñ ¹¹yirden ve şudan ba‘īd olduḳça bürūdeti zīyāde olur. Anuñçün tağ ¹²başları şovuk olub ḳar erimez, pes havānuñ hıfz-ı şıḥḥat ve işābet-i marāzda ¹³medḥal-ı ‘azīmi olmağın bu maḥalde mehmā-emken anuñ aḥvālī beyān olundukdan soñra ¹⁴ecinne ta‘alluḳı aḥvālī daḥı taḥrīr olundu. **Es-sebebu's-semāvī** Zikr olunduğı üzere ¹⁵havānuñ ‘ufūnet ve fesādı ve emrāz-ı mezkūrenüñ ḥudūş ve şümūl-ı esbāblarından ¹⁶bir nev‘i esbāb-ı semāvīdür ki bālā-yı āsmānda seb‘a’-i seyyārenüñ yāḥūd ‘ale’¹⁷l-ıtlāk kevākib-i ‘ulviyyenüñ bi-izni ḥālīḳhā ‘ālem-i suflīde olan te’sīrlere ¹⁸nisbet olunmuşdur ki anlaruñ ıstīlāḥāt-ı ehl-i nücūm üzere ḥarekātları ve ¹⁹ḳırānāt ve inzārātları ve tālī‘-i taḥvīl-i sene ve tālī‘-i beled ve sā‘ir i‘tibār ²⁰ile şaḥāyīf-i ‘ilm-i nücūmda mūnderice olan aḥkāmlarınuñ āşārları ²¹bi-emri’llahī’l-meliki’l-ḳadīr, bi’t-tecribe zuḥūr idegelmişdür. Ḥaḳīḳatini yine ḥālīḳleri ²²olan ‘allāmü’l-ğuyūb bilür celle şānuhu ve ‘amme nevāluhu Ebū’l-Eṭṭibbā’dan mervīdur ki ²³Ebidimiya nām kitābında zamānemizde Merrīḥ ile Zuḥal ḳırān itmiş idi der-‘aḳab ²⁴ol resme tā‘ūn ḥādīs oldı ki maṭ‘ūn olan kimsenüñ nazarı ta‘alluḳ ²⁵iden eşḥāş daḥı maṭ‘ūn oldılar dimiş ve sā‘ir şıḳātdan daḥı anuñ gibi

DK-[192a]

Ma‘lūm ola ki saṭḥ-ı küre’-i arz ve mādan muḳa‘ar küre’-i āteşe varınca küre’-i havā dört tabākaya münḳasıme ḳılınub bir birinüñ ta‘yinine hükemā ile eṭṭibbā ihtilāf eylemişler ammā tarafeyn meyanlarında muḥtār olan süflīsi saṭḥ-ı arz ve māya mümās olan tabākadur ki güneşüñ ve sā‘ir kevākibüñ şuā‘ları işābetinden nāşī yirden toğan duḥān ve ğubār ve şudan şu‘ūd iden

buḥār ile alūde olmağın binl-nisbe keşāfet ḥāşıl itmekle ḥarr ve berdi ve nūr ve zulmeti qabūl ider aña ‘ālem-i nesīm ve küre’-i leyl ü nehār dirler. İkinci küre’-i zemherīrdür ki ebḥire anda qārār idüb buludlar ve ra’d ve berḳ ol ṭabaqada zuhūr ider. Üçünci ṭabaqa havā’-ı ḥārrdur ki edḥine anda qārār itmekle yıldız atlamak şekli ve kıyruqlı yıldız ve mızrāqlar direkler ve sā’ir şuver ol ṭabaqada ḥāşıl olur. Dördünci andan muḳa’ar küre’-i āteşe müntehī olan ṭabaqadur ki aña havā-yı şırf ta’bīr iderler. Ammā ba’zīlaruñ kıyruqlı yıldız ve neyāzik ve direk gibi şeyler ve sā’ir şuver ol ṭabaqada tekevvün ider didikleri ol havā daḥı şırf olmayub duḥān ile alūde olmasını iḳtizā ider. El-ilmu ‘inda’llahu Te’ālā. (üst-6)

[192B]

¹menḳūldür dimişler ki ol ‘ufūnetüñ zamānı yedi ay mümted olub üç ay ²mütevāliyeten ol āfet her kime işābet itdi ise ağızdan ḥālīş kan gelüb ³zāhir bedeninde verem ve buşūrdan bir şey ḥādiş olmaz ve üç günü tamām itmedin ⁴ölür idi, üç aydan soñra mübtelā olanlaruñ ağızlarından kan gelmeyüb ṭabī’atları ⁵māddeyi taşra def’ itmekle verem ve buşūr zuhūr ider oldı lakin anlar daḥı yedinci ⁶günü tamām itmedin ölürler idi. Mevtānuñ keşreti şol mertebe oldı-kim rub’-ı ⁷meskūn sükkānınuñ ancaḳ rub’ı qaldı dimişler, Eflāṭūn ḥakīmden daḥı naql ⁸olunur *Uşūl* nām kitābında qaçan zūḥal merrīḥ ile muḳārene eylese çok ⁹kerre vebā’-ı şedīd ve ṭā’ūn ve anlaruñ mişilli emrāz-ı ḥabīşe ḥādiş olur dimiş. ¹⁰Şeyḥ-i Re’īs daḥı *Kitāb-ı Evvel*’den fenn-i şāniden ta’līm-i şāniden tağayyürāt-ı havānuñ ¹¹te’sīrātına müte’alliḳe olan sekizinci faşlda ol ḥuşūşı beyān eyleyüb gāh ¹²olur kevākib-i derārī mevzi’-i vāḥide cem’ olub yāḥūd güneş ile ictimā’ ¹³iderler, ol ictimā’ ve cem’iyyet kanḳı iklimiñ semt-i re’īslerinde veyā semt-i re’īslerine ¹⁴qarīb maḥalde vāḳi’ olursa ifrāt-ı süḥūnet icāb idüb ḥummā-yı şedīdeye ¹⁵mü’eddī olur didiklerinden soñra *Kitāb-ı Rābi*’den fenn-i evvelden ḥümmeyāt-ı ‘afenıyyeye ¹⁶müte’alliḳe olan üçünci maḳālede ḥummāyı vebā’iyye yazdıkları maḥalde ol muḥaḳḳıḳ ¹⁷ve edīb tağayyürāt-ı havāda ‘ālem-i balānuñ te’sīrātını taşrīḥ idüb havānuñ cem’ ¹⁸tağayyürātınuñ mebdē’yi hey’et-i felekīden bir hey’etdür, ol hey’et elbette ol tağayyüri ¹⁹icāb ider, biz anuñ vechini bilmezüz egerçi bir qavm ol ḥuşūşda min-ğayrī delīl ²⁰ma’rifet iddi’ā iderler, anlaruñ ol iddi’āları ‘abeşdür, belki bize ve sā’ire vācibdür ki ²¹ol tağayyürātuñ esbāb-ı ‘adīdesi oldıḳını bilüb ol esbābdan eşkāl-i esbāb-ı ²²semāviyye sebeb-i evvel-i ba’īdi ve aḥvāl-i arzıyye sebeb-i şānī-i qarībı olmak üzere ²³taşdīḳ itmekdür, zīrā qaçan kuvā-yı fa’‘āle’-i semāvī ve kuvā-yı münfa’ile arzıyye havānuñ ²⁴şiddet ile tarṭīb ve ta’finini icāb eylese havāya yirden şu’ūd iden ebḥire ²⁵ve edḥine yine havāda bulunan ḥarāret sebebi ile müte’affin olub muḳaddemā zıkr

[193A]

¹olunduğı üzere ervāha ve ebdāna sirāyet itmekle fesād-ı ‘aẓīm ẓuhūra gelür ²dimişlerdür, bu dağı ma‘lūm ola ki emrāz-ı meẓkūrenūñ ‘āmm ve sārī olduğı ³nāsuñ ḥāṣṣiyet-i isti‘dādlarına mebnīdür, zīrā fā‘il fi‘lini münfa‘ilūñ ⁴isti‘dādına göre işler fā‘ilde fi‘il bulunduğı şüretde münfa‘ilde isti‘dād ⁵bulunmasa fi‘il ve infī‘āl ḥādiş olmaz. Mā-naḥnū-fihde ise bedenleri ⁶aḥlāt-ı rediyye ile mümtelī olanlar müsta‘idlerdür, naḳıyyü'l-beden olanlar münfa‘il ⁷olmazlar anuñçün vebā-yı ‘am bulunduğı yerlerde ba‘zısı dağı ḥıṣn-ı ⁸ḥaṣīni şıḥḥatde mekīn olurlar, bu aḥvālden ğāfil olanlar ol maraẓuñ ⁹ta‘affün-i havādan olduğını inkār idüb eyle olsa niçün ba‘zısı ḥalāş ¹⁰olur görürüz ki bir maḥalde ḥādiş olsa ba‘zısına işābet idüb ¹¹ba‘zısına itmez, belki bir evde ve bir firaşda ta‘ayyūş idenlerden ba‘zısı ¹²selāmet üzere olur, eger fesād-ı havādan neş‘et ide idi havā cümleye ¹³sirāyet itmekle ‘ale’s-seviyye te‘şīr ider idi ve kezalik ḥayvānāt selāmet ¹⁴bulmaz idi dirler cümle sözler isti‘dād ḥuṣūşunda ğāfil oldukları ¹⁵içündür. Zīrā her mādde bi-emri’llahi Te‘ālā isti‘dāda mebniyedür. Aña göre ¹⁶te‘şīr ider ḥattā bir faşlda mübtelā olmuş iken ḥalāş olub tekrār ¹⁷ibtilā ile vefāt idenler dağı isti‘dād ḥuṣūşuna mebnīdür ki nevbet-i evvelde ¹⁸isti‘dādı nāḳış bulunmuş olur ve dağı keşret-i cimā‘ sebebi ile ẓa‘īfū¹⁹l-ebdān olanlar ve mesāmmları vāsi‘a ve ruṭūbetleri keşire olub çok ²⁰çok ḥammāma girenler dağı müsta‘idlerdür, ol ecilden sirāyet bulunur. Ma‘lūm ²¹ola ki vebā insānuñ ğayrī sā‘ir ḥayvānāta dağı sārī olduğı bī-şübhe ²²vāḳi‘dür, zamānımızda dağı sā‘ir ḥayvānda ẓuhūr eyledüğü görüldi. İnsānda ²³dağı ğāḥ şıbyāna ve ğāḥ pīrlere ve ğāḥ nisvāna maḥşūş olduğı mevsimler olur. ²⁴Ammā ‘ale’l-ıtlāk eṭfāl ve şıbyāna cümleden zīyāde ta‘alluk ider. Ḳudemādan ²⁵Arşimidis nāmına bir feylesūf ve dānādan menḳūldür ki zamānımızda vebā ḥādiş

[193B]

¹olub yirlere sārī olmağla şıbyāndan bir ferd mütezarrır olmadı, bir ²def‘ada dağı ber-‘aks vāḳi‘ oldı nevbet-i uḥrāda nisvānda tuğyān bulundu ³dimiş, cümlesi müsellemlü’s-şübūt ve fermān-ı ḳādir lāyezāle menūtdur, yef‘alu’llahu ⁴mā yeşā’ ve yaḥkumu mā yurīd. **Es-sebebu’l-arzī** Havā-yı ve ṭabī‘at ciheti ile ⁵tagyīr ve ifsād iden esbābdan bir nev‘i dağı arzī i‘tibār olunur, zīrā ⁶ğāḥ olur derelerde ve ayağı akmayan göllerde irkilen şular ta‘affün idüb ⁷koḳduğı ve her vechle ṭabī‘atından çıḳduğı gibi havā dağı yaramaz buḥār ⁸ve yaramaz duḥān ve sā‘ir ‘ufūnete sebeb olan şeyler ile imtizāc ve ihtilātdan ⁹nāşī keyfiyet ve ṭabī‘atı redā’ete müsteḥīl olub ta‘affün ider, ol ‘ufūnete ¹⁰sebeb olan eşya ol maḥalde ḥādiş olmak var ebḥire’-i rediyye ve edḥine’-i ¹¹rediyye ve envā’-i ciyef gibi ḥuṣūşā ḥarb ve ḳıṭāl vāḳi‘ olub ḳatla’-ı keşire ¹²bulunmuş ola, yāḥūd vebā’-ı ḳaṭṭāle ẓuhūr idüb mevtāyı defne ve iḥrāḳa iḳtidār ¹³olmadı

cihetden koçmuş ve ta'fin itmiş ola, yāhūd kārızler ve cīfeler ve ¹⁴koçmuş şular ve bed koçulı şeyler bulunmuş ola, yāhūd aḥvāl-i mezkūre ol ¹⁵diyāruñ havālisinde vāki' olmağla rūzgār sevk itmiş ola, 'ale'l-ḥuṣūṣ ¹⁶esdigi tarafda bulunmuş olalar, bunların cümlesi havānuñ fesād ve 'ufūnetine sebep ¹⁷olmağla esbāb-ı arzī i 'tibār olunur. Gāh olur yirīñ tecvīflerinde ebḥire'-i ¹⁸duḥāniyye-i şehīne ḥādīs olub zelzeleye mü'eddī olmağla ba'de'l-ḥurūc havāyī ¹⁹ifsād ider, Şeyḥ-i Re'īs biz aña cüz'ıyyātı ile vākıf degiliz ammā kaçan zelzele vāki' ²⁰olsa ol buḥār-ı ḡalīze havāyī ve şuyı ifsād idüb vebāya mü'eddī olur. ²¹Kebīrū'l-felāsife olan Aristō zelzele maḳālesinde dimiş ki küre'-i arzuñ ²²içinde ebḥire'-i ḡalīze ve edḥine'-i ḥabīse ḥādīs olub müddet-i medīde muḥtebase ²³oldığı ecilden ta'fin itmekle tabi'atı 'ulūvve ḥareket-i iktizā itmegin muḫtarib ²⁴olub yiri yarar çıkar ol şu'ūd iden ebḥire'-i ḥabīse havāyī ve māyī ifsād ²⁵itmekle vebā-yı 'azīme ḥādīs olur. Nefsū'l-emrde zelzele vukū'ndan şöıra

[194A]

¹ta'ün zuhūrı kerrātle görülmüş ve işidilmişdür, selāṭīn-i cihād āyīn-i ²Osmāniyāndan Ebū'n-naşr ve'l-Megāzī Sultān Bāyezīd Ḥān-ı Ġāzī zamān-ı ³salṭanatlarında bi-emri'llahi Te'ālā İstānbul'da 'azīm zelzele olub 'aḳabinde tā'ün ⁴zuhūr eylediği eṣnāda İspanya eṭıbbāsından İlyāz bin Āvrāhim nāmında bir ⁵ṭabīb-i İsrā'īlī pādīşāhı mağfurūñ¹²² nām sāmīleri ile muvaşşāḥ ve *Micennet* ⁶ü't- Tā'ün¹²³ nāmında bir risāle'-i muḫtaşar te'līf eyleyüb el-ḥaḳ ol devā'-ı 'udāl ⁷ḥuṣūṣunda müteḳaddimīn ve müte'āḫḫirīnūñ netice'-i efkārlarını derc eylemiş ⁸nāmıḳu'l-ḥurūf fakīr bu telīf-i laṭīfde Yehūd ve Naşārā eṭıbbāsı sözleine ⁹i'timād itmemiş iken ol şahısuñ telīfī ḡāyet 'ālimāne olduğundan ¹⁰mā'adā Şeyḥ-i Re'ūs'ūñ rütbe'-i 'ulyāsına muḳırr ve mu'terif olduğu ecilden bu ¹¹bābda intihāb eylediği umūruñ ba'zısı bil-münāsibe naḳl olundu. Ez-cümle ¹²Cālīnūs'dan ḥikāye ider ki zamān-ı ḳadīmde diyār-ı Hindūsitān'da ḥarb-i 'azīm ¹³vāki' olub mevtānuñ ta'affūnünden nāşī havā müte'affin olmağla cemī'-i ma'mūrede ¹⁴vebā'-ı 'azīm vāki' olub ol mertebe mübtelā olmuşlar ki ḫalāş-ı müyesser olanlara ¹⁵nisyān-ı 'azīm 'arız olmağla adını ve ehl ve evlādını unutmuşlar. Bunlardan ¹⁶mā'adā ba'zī diyāruñ havāsı havā-ı vebā'ī olub ahālīsi anlardan amān bulmazlar ¹⁷anuñçün ḳudemā vebā ve tā'ūnuñ havāsı bir zehirli keyfiyetdür ki ba'z diyārlara ¹⁸maḫşūşdur dimişler ve Mısır ve İstānbül'un havālarının aña maḫmūl ḳılmışlar ¹⁹nefsū'l-emrde İstānbül meḳşūfū'l-eṭrāf olmağla havāsı laṭīf olmaḳ görünür ²⁰ammā mecma'-ı enbūh-ı ecnās-ı enām olub keşret-i enfās ve 'adem-i taḥḥīrden nāşī ²¹ednā sebep ile havāsı havā'-ı vebā'īye münḳalib olmağın cemī' ḫavālisi ile

¹²² Bu kelime Osmanlıca sözlüklerde bulunamamıştır.

¹²³ Micennetü't-Tā'ün vel-Vebā, İlyās b. Abram'ın salgın hastalıklardan bahseden eseri olup aynı ad ile genişletilmiş tercümesi Gevrekzāde Hasan Efendi tarafından yapılmıştır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Gevrekz%C3%A2de_Hasan_Efendi

²²vabādan hālī olduğu sene katı nādir vāki' olur. Dergāh-ı ref'et-penāh-ı ²³erḥamu'r-rāḥiminden celle ni'amā'uhu tazarru' ve niyāz olunur ki ol Kubbetü'l-İslām'da ²⁴sākin olan ümmet-i ḥuceste sireti kemāl 'aṭūfeti ile hıfz ve emāninde ²⁵maşūn ve maḥfūz eyleye bi-mennihi ve keremihi. Şeyḥ-i Re'īs taḡayyurāt-ı havā faşlında 'ufūnet-i

[194B]

¹havā ve 'illet-i vebā ekseriyā yaz faşlı āhırinde ve güz eyyāmında 'arız olur ²diyūb ḡayrī maḥalde bahār mevsimi 'ufūnet kabūlüne daḥı zīyāde müste'id olduğunu ³taşrīh iderler, ez-cümle yaz günlerinin āhiri ve güz eyyāmının ibtidālarında ⁴havānuñ leyl ü nehār iḥtilāfı ile ḥarāret ve bürüdet cihetinden muhtelif ⁵oldığı 'ufūnete sebep olması muḥarrerdür, zīrā yigirmi dört sâ'atde ⁶fuşul-ı erba'a mürür ider. Ol ecilden hıfz-ı şıḥḥate iştiḡāl idenler daḥı ⁷dört güne mu'āmeleye muhtāc olurlar, bā-ḥuşuş yaz günlerinde yağmur çok ⁸yaḡub havā ruṭūbet kesb itmiş bulunsa ḥāşıl olan ebḥire'-i fāsıde ve ⁹fazālāt-ı rediyye müteḥallile olmayub ḥarāret daḥı derkār olmaḡla ta'fin ¹⁰ider. Ol eyyāmda aḥlāṭuñ daḥı 'ufūnet kabūl itmesi şübheden müberrādur ¹¹zīrā yazdan ruṭūbet-i ḡarīziyye nokşān-pezīr olmaḡla ḥarāret-i ḡarībe kabūlüne ¹²tamām isti'dād bulunur. 'Ale'l-ḥuşuş envā' meyveler keşret ile yenmiş ola ¹³elbette aḥlāṭı ifsād ider. Hāşılı güz eyyāmı fuşul-ı senenüñ ḡāyet mez ¹⁴mümıdır ki havānuñ şafveti küdürata mübeddel olur ve eşcāruñ daḥı yaprakları ¹⁵dökülüb tarāveti ḡalmaz hattā ba'z etıbbā ebdānda ta'affün iden aḥlāṭdan ¹⁶teneffüs münāsebeti ile havāya 'ufūnet sirāyet ider ol cihetden daḥı birbirlerinin ¹⁷'ufūnetine imdād iderler dimişler, bahār mevsimi aḥvālī ise eyyām-ı rebī'-i fuşuluñ ¹⁸memdūḥı iken ta'affüne medār olduğu mücerred ruṭūbetinden neş'et ider. Zīrā ta'affün ¹⁹elbette ruṭūbeti müstelzemdür, anuñcün tāze et ḡokub başdırma yābis olmaḡla ²⁰ta'affünden müberrā olur. Kış eyyāmının ruṭūbeti ḥarāretsiz olmaḡla yaz eyyāmının ²¹ḥarāreti ruṭūbetsiz bulunmaḡla anlarda havā mütea'affin olmaz. Meger ṭabī'atlarından ²²çıḡub āḥer faşl-ı ṭabī'atlarıyla mütekeyyif olalar, ol ecilden bilād-ı ḥārrede ²³ve bilād-ı bāridede tā'ün ve vebā nādir vāki' olur. Şaḥib-i *Micenne*'nün kış faşlı ²⁴zīyāde müsta'iddür didikleri ṭabī'atından ḥurūca maḥmūldur, ammā esbāb-ı semāviyyeden ²⁵neş'et itdigi şürette fuşuluñ medḥali olmaz didigi daḡıktır. **El-'alāmāt**

DK-[194b]

Gün toḡuncaya deḡin (5)

Nefsü'l-emrde ba'de'l-ışā şabāh olub gün toğuncaya degin kış hükümünde olur. Ba'dehu bahār mevsimi şekli olub andan şöıra aḥşam karīb olunca yaz günü gibi ısıcaḳ ba'dehu güz günleri i'tidālde olur. (6-9)

[195A]

¹ol emrāz-i mūhişenūñ esbābı bilindikden şöıra semāwī ve arzī ²alāmātleri daḥı bilinmek lāzımdur ki ḳable'l-vuḳū' tedbīrāt-ı muşliḥa ile ḥıfz-ı ³şihḥat-i mizāca mübāşeret oluna. Evvelā 'alāmāt-ı semāwī-i rebī' faşlında yağmur ⁴ḳillet üzere yağub lodoz çok ese ve havā küdürat ve şafvetde muhtelif ⁵olub bir biri ardınca bir kaç gün şāfī ve bir kaç gün mütekeddir ola, ⁶ve yaz günlerinde umūr-ı mezkūre ile ma'an ḥarāret-i şedīde bulunub eşcārda ⁷tarāvet bulunmaya belki yevm-i vāhidde havā bir kaç güne müteğayyir olub gāh şafvet ⁸ve gāh küdürat görüne ve güneş tūlū' itdikde daḥı keزالik gāh şafvet ve gāh ⁹küdürad ve cevvi-i havāda şufret müşāhede oluna ve yaz eyyāmı evāhirinde ¹⁰ve güz faşlında gice ile cevvi-i semāda yıldızlar atilub mızrāḳ ve 'amūd gibi şeyler ¹¹ve 'acāyib şüretler zuhūr ide, ve 'alāmāt-ı arzī oldur ki 'ufūnātdan mütevellide olan ¹²ḥaşarāt keşret üzere mütevellide olub ḥayvānāt-ı zekiyye yuvalarını ve me'lūf ¹³oldıkları meskenlerini terk idüb firār ideler. Laḳlaḳ ve ğurāb-ı eblaḳ mişilli ki ¹⁴ol eyyāmda tecessūs olunsa cümlesi ma'lūm enām olur. **El-sebebu'r-rūḥānī** ¹⁵Muḳaddemā beyān olundığı üzere ol 'illet-i mūhişenūñ esbābından biri daḥı ¹⁶ḥakīm-i muṭlaḳuñ cellet-i ḥikmetihi fermānı ile ecinneden bir tā'ifenūñ vaḥzları ¹⁷ya'nī dürtmeleri olub ol tā'n-ı cān-ğüdaz işābetinden ekşeri şerbet-i ¹⁸memāt-nūş itdikleridür ki ol ḥuşuşda aḥbār-ı 'adīde vāride olmuşdur ¹⁹ol āşār-ı şaḥīḥe beyānında muḥtār-ı kibār budur ki rabbū'l-'ibād celle nia'mā'uhu ol tā'ife'-i ²⁰mūziyyeyi te'dīb-i 'uşāt-ı ümmet için irsāl buyururlar, tā ki terk-i ma'āşī idüb ²¹dergāh-ı mağfīret-penāh-ı erḥamu'r-rāḥimīne ilticā ideler. Ḥattā ibtidā sebeb-i teslīt-i Benī ²²İsrā'īl'de yāḥūd ğayrī ümemde zinādan veyā ğayrī fışḳdan vücūd-pezir olduğu rivāyet-i ²³'adīde ile mervīdür, ez-cümle Re'īsü'l-muḥaddişin ve aşdaḳu'l-mū'ellifin Ebū 'Abdu'llah ²⁴Muhammed bin İsmā'īl el Buḥārī 'aleyhi'r-raḥme kibār-ı aşḥābdan bin Sa'd bin ebī Vaḳḳāş'dan ²⁵anlar daḥı Usāme bin Zeyd Ḥazretlerinden rıdvānu'llahu Te'ālā 'aleyhim ecmaīn rivāyet

[195B]

¹itikleri üzere şāhib-i şerī'at şalla'llahu 'aleyhi ve sellem ḥazretleri "İnne ḥāzā ²e't-tā'üne riczun baḳiyyetu 'azābin u'zzibe bihi ḳavmun ḳablekum ve ḳad baḳīye fī'l-arzi minhu ³şey'un

yecī'u ahyānen ve yezhebu ahyānen"¹²⁴ buyurmuşlar. Rivāyet-i uhrāda "‘uzzibe bihi ⁴kavmun kablekum"¹²⁵den sonra "fe-izā vaḳa ‘a bi-ārzin ve entum bihā, felā taḥrucū a ‘nhā firāren ⁵minhu ve izā semi ‘tum bihi bi-ārzin felā tedḥulū ā ‘leyh"¹²⁶ vārid olmuş, ve yine Usāme ⁶İbn Zeyd'den rivāyet-i uhrāda "eṭ-ṭā ‘unu riczun ursile ‘alā Benī İsrā’ile ev ‘ alā ⁷men kāne kablekum fe-izā semi ‘tumuṭ-ṭā ‘üne bi-ārzin felā tedḥuluhā ve izā vaḳa ‘a bi-ārzin ⁸ve entum bihā, felā taḥrucū minhā"¹²⁷ sâbit olmuş, pes zıkr olunan eḥādîş-i şerīfe ⁹ṭā ‘ün aşlında ‘azāb nev ‘inden olup ‘uşāt-ı ümmete tenbîh için ¹⁰irsāl olunduğunu taşrîh ider ve yine kibār-ı muḥaddîşinden İbn Māce ve Beyḥakī ¹¹‘Abdu'llah bin ‘Ömer'den radıya'llahu anḥümā iḥrāc itdikleri üzere muḥbir-i sādık ¹²şalla'llahu ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri "Lem taḥzari'l-fāḥişetu fi kavmin kaṭṭu ḥattā yaḡlibū ¹³bihā illā feṣā' fihimuṭ-ṭā ‘unu"¹²⁸ buyurmuşlar ve İmām Mālik Muvattā'ında İbn ¹⁴Abbās'dan mevḳūfen ve Ṭaberānī merfū ‘ān iḥrāc itdikleri üzere "Mā feṣā-¹²⁹ ¹⁵z-zinā fi kavmin kaṭṭu illā keṣura fihimuṭ-ṭā ‘mevtu"¹³⁰ ve yine Ṭaberānī Amr bin el- ‘Āş'dan iḥrāc ¹⁶itdiği üzere "Mā min kavmin yaḥzaru fihimuṭ-ṭā ‘zinā illā uḥizu bi'l-fenā"¹³¹ buyurdıkları ¹⁷cümle anı mübeyyindür. Kibār-ı muḥaddîşin-i mute ‘aḥḥirinden Suyuṭī ‘aleyhi'r-raḥme İbn Ḥacer'den ¹⁸rivāyet ider. Ol sādık-ı celīlî'l-eşer ‘aleyhi'r-raḥme buyurmuşlar ki zānī muḥşan ¹⁹oldığı şüretde zinānuñ ḥaddī ya ‘nī mūte ‘ehhil olan eşḥāş ḥaḳlarında zinānuñ ²⁰şer ‘an lāzım olan ḥaddi ḳatlı olunub ḳanları dökülmek olmaḡla zāhiren ²¹ḥükm-i şer ‘-i mübîn ikāmet olunmadığı şüretde ḥākim-i ‘ale'l-ıtlāḳ celle şānuhu ²²anların üzerlerine ikāmet-i aḥkām-ı şer ‘iye için ecinneden bir ṭā ‘ifeyi taslīt ²³ider ol cihetden maḳtūl olurlar, ḥattā zinā ekşeriyā sırren vāḳi ‘ olmaḡla ²⁴üzerlerine taslīt olunan a ‘dā daḥı anları sırren ḳatlı iderler. Ancak ṭaraf-ı ‘allāmü'l-ḡuyūbdan ²⁵inzāl olunan ‘azāb ber-muḳteżā-yı ḥikmet-i ḥafıyye ‘umūm üzere vāḳi ‘ olup

[196A]

¹²⁴ Hadis-i Şerif: "Şüphesiz ki bu veba, büyük bir azaptır. Sizden önceki toplumlar da bu azaba uğratılmıştır. Muhakkak ki yeryüzünde ondan (vebadan) bir şeyler kalmıştır. Bazen gelir, bazen gider" (Ali Bin Hüsamettin el-Muttakî el-Hindi, 1989, c. IV, s. 120).

¹²⁵ Hadis-i Şerif: "Sizden önceki bir kavim onunla azaplandırıldı" (Ali Bin Hüsamettin el-Muttakî el-Hindi, 1989, c. IV, s. 120).

¹²⁶ Hadis-i Şerif: "Bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa oradan çıkıp kaçmayın. Bir yerde onun olduğunu duyarsanız oraya girmeyin" (El-İmām Celāluddīn ‘Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtî, tsz, cilt II, s. 139).

¹²⁷ Hadis-i Şerif: "Taun (veba) Benī İsrail'e veya sizden öncekilere gönderilmiş bir murdarlıktır. Bir yerde onu duyduğunuzda oraya girmeyiniz. Bulunduğunuz yerde ortaya çıkarsa oradan çıkmayınız" (Ebū ‘Abdirrahmān Ahmād b. Şu‘ayb en-Nesā’î, 1991, c. IV, s. 387).

¹²⁸ Hadis-i Şerif: "Bir toplulukta kötü bir şey ortaya çıkmaya görsün, oraya veba yayılır ve hakim olur" (Ali Bin Hüsamettin el-Muttakî el-Hindi, 1989, cilt XVI, s. 117).

¹²⁹ Yazarın verdiği kaynakta "Lā feṣā" olarak geçmektedir.

¹³⁰ Hadis-i Şerif: "Bir kavimde zina artmadıkça orada ölüm artmaz" (Mālik b. Enes Ebī ‘Abdillāh el-Aşbahî, 1991, c. III, s. 313).

¹³¹ Hadis-i Şerif: "Hiçbir kavim yoktur ki zina ortaya çıkınca ölümle cezalandırılmasınlar" (İbn Hacer el-Asḳalānî, tsz, c. III, s. 324).

¹bi-günāh olanlar daḥı mutazarrır olurlar, ammā şoñra ḥīn-i ba'ḥda luṭfla mücāzāt ²olunurlar dimişler. Taşköprizāde merḥūm vebā ḥaḳḳında olan risālesinde ³tevcīh-i mezḳūre daḥl idüb eḥādīs-i şerīfeden mefḥūm olan vebā izḥār-ı ⁴fevāḥiş için cezā olduḡudur, yoksa sırren çok olduḡı için degildür, ⁵ḥattā anları sırren katl ider a'dā taslīt oluna didikden şonra kendinūñ eylediḡi ⁶te'vīl İbn Hacer tevcīhinden tercīh olunmaḳ inşāfdan ba'īd görünür. Ḥāşıl-ı ⁷te'vīli bu ki zinādan veled-i zinā ḥāşıl olub zinādan ḥāşıl olan veled daḥı ⁸ölü taḥakkümünde olmaḡla zinānuñ cezāsı mevt-i zerī' ya'nī serī'an ölüm oldu. ⁹Zīrā cezā 'amel cinsinden olur dimiş, ammā bu maḥalde ba'z muḥaddişinūñ naḳl itdikleri ¹⁰nükte'-i laṭīfe ṭab'-ı selīm-i 'ibret-elife ḡāyet pesendīde görünür. Me'ālī bu ki ¹¹ḥallāḳ-ı 'ālem celle şānuhu li-hikmetin zānī ve zāniyeden her birinūñ nuṭfelerinden ¹²ecinneden bir a'mā ṭā'ife ḥaḳḳ ider ol ṭā'ife bī-başar olmaḡla ḥaḳīm-i muṭlaḳuñ ¹³taḳdīri ile her kime mülākī olur ise görölmeden ururlar. Ol maṭ'unların ¹⁴daḥı mevt ve ḥalāşları 'ilm-i ezelīde ne gūne taḳdīr olundıysa anuñ gibi vāḳi' ¹⁵olur ve gözsüz ḥaḳḳ olundıklarının sırrı ṭa'nları yalnız ehl-i fesāda maḥşūş ¹⁶olmayub bī-günāhe daḥı 'āmm olsun içündür ve ol belāya 'umūmının daḥı ¹⁷ḥikmeti Allahu Te'ālā a'leme iḥvān-ı şeyāṭīn olan feseḳaya 'uḳūbet ve 'ibād-ı ¹⁸şāliḥīne raḥmet olmaḳ içündür, zīrā ol ḥuşūşda mevt mū'minīne ¹⁹raḥmet ve şehādet ve münāḫıḳına 'azāb ve ḥasretdür, tā ki rüz-i cezāda niyyet ²⁰ve 'amelleri muḳteżāsı üzere cezā olunalar. 'Ale'l-ḥuşūş bu ümmet-i ḥuceste-sīrete ²¹nisbet egerḳi min vechin muşbetdür ammā neticesi şehādet ve raḥmet olduḡı ²²rivāyet-i şaḥīḥe ile sābitdür zīrā kibār-ı muḥaddişinden cemm-i ḡafīr-i a'del-i aşḥāb-ı ²³güzīnden Rıḍvāna'llahu Te'ālā 'aleyhim ecma'in rivāyet itdikleri üzere ol ²⁴ḡamḥar ümmet şalla'llahu 'aleyhi ve sellem "*Fenā'-u ummetī bi't-ṭa'ni ve't-ṭā'ün*"¹³² buyurdıklarında ²⁵aşḥāb-ı güzīn yā resūl Allah ṭa'nı biliyoruz ammā ṭā'ün nedür deyü su'āle cūr'et

[196B]

¹itmeleriyle "*eṭ-ṭā'ün ve vaḥzu a'dā'ikum minel'-cinni ve fī-küllin*"¹³³ şehādet buyurmuşlar, ²rivāyet-i uḥrāda "*Allahumme al fenā'e ümmeti ḳatla'e fī-sebīlike't-ṭa'ni ve't-ṭā'ün*"¹³⁴ ³buyurmaḡla ümmetlerinūñ fe-sebīli'llah ḡazā yolunda yāḥūd ṭa'n-ı ṭā'ün ile şehādetlerin ⁴recā eyleyüb ḡayrī cihetden fenā işābet itmesun deyü du'ā buyurmuşlar, ḥattā ⁵Şıddıḳa binti's-Şıddıḳ Raḍıya'llahu 'anhümā ḥazretlerinden "*el-fārru mine't-ṭā'uni* ⁶*ke'l-fārri mine'z-zahf*"¹³⁵

¹³² Hadis-i Şerif: "Ümmetimin ölümü ya ta'n (cinler'den olan düşmanların çarpması) ya taunla olacaktır" (El-İmām Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtī, tsz, c. II, s. 218).

¹³³ Hadis-i Şerif: "Veba ile cin topluluḡundan düşmanlarımızın verdiḡi zarardır" (El-İmām Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtī, tsz, c. II, s. 218).

¹³⁴ Hadis-i Şerif: "Yarabbim ümmetimin ölümünü kendi yolunda ya savaşıla ya da veba ile kıl" (Ali Bin Hüsamettin el-Muttakī el-Hindī, 1989, c. IV, s. 139).

¹³⁵ Hadis-i Şerif: "Taundan kaçan kişi (ordu ile yapılan istiladan) kaçan gibidir" (İbn Hacer el-Asḫalānī, tsz, c. X, s. 314).

rivāyet-i uhrada vahz-ı a‘dā’-kim min el-cinni ve fī-küllü şehādet ⁷buyrulduktan sonra el-mukīm bihā ke’ş-şehīd ve’ll-ğārr mine’z-zahf ⁸vārid olmuştur. Ba‘z rivāyetde vahz-ı ihvān-kim mine’l-cin vāqī’ olub kibār-ı ⁹muḥaddiṣin teḳābüle ḥaml itmekle el-leyl ve’n-nehār ihvān ḳabīlinden olur yine murād-ı ¹⁰aleyhe vahz-ı a‘dā’-kim mine’l-cin dimekdür dimişler. Bi-eyyi vechin kân eḥādīs-i ¹¹şerīfenüñ tefsīr-i laṭīfnde istiṣkāl olunub ez-cümle ümmetüñ ekşeri cihād ¹²ve tā‘ünsuz vefāt iderler deyü sū‘āl vārid olmağla cevābında ba‘zılar murād-ı ¹³aliyye aşḥāb-ı güzīne maşrūfdur, zīrā anlaruñ ekşeri ol iki emrden biriyle ¹⁴intikāl eylediler dimişler. Rıdvāna’llahu ‘aleyhim ecma‘īn. İbn Eşīr ve sā’ir kibār ‘aleyhim ¹⁵i’r-raḥme anları men‘ eyleyüb murād-ı ‘aliyye ‘āme-i ümmetdür. Zīrā tā‘ün eyyāmlarından birinde ¹⁶telef olan nüfūs icmalen ta‘dād olunsa ba‘de’s-sükün yine zuhūr itdiği ¹⁷eyyāmda daḥı fenā bulan insān iki mevsim arasında vefāt idenlerden ziyāde ¹⁸oldığı muḳarrerdür, ma‘a-hazā ğazāda şehīd olanlar daḥı zām oluna dimişler, ¹⁹andan mā‘adā ol hāmī’-i efrād-ı ümmet ‘aleyhi’s-şalavati ve’s-selām ümmetinüñ helākına ²⁰ne vechle du‘ā itdiler deyü sū‘āl vārid olub cevābında maḳşūd-ı risālet- ²¹penāh ḥāşā ümmetinüñ helāk ve tebāhına du‘ā degüldür belki anlaruñ murād-ı ‘aliyyeleri ²²ümmetine şehādet ḥuṣūlidür. Zīrā elbette zī-hayātuñ memātı muḳarrer olmağın ²³iki emrden biriyle intikāl mūcib-i sa‘ādet-i ebedi olduğu içündür didiler, ²⁴bundan sonra ol marāz-ı mūhlık ya‘nī tā‘ün vāqī’ olan emkinede ²⁵ḳarār itmek yāḥūd müdāvāt ve sā’ir ḥacāt taḥşīlī için havāsı laṭīf

DK-[196b]

Vahz luğatde gecmeksiz dürtmege dirler. (1)

Fenādan murād-ı ‘aliyye muṭlak mevtdür. (3)

Ya‘nī muḥbir-i şādıkuñ ‘aleyhi’s-şalavati ve’s-selām elbette du‘aları müstecāb olmak muḳarrerdür, aña binā’en ekşer ta’n ve tā‘ün ve tarīḳ-i ğazāda vefāt itmek iḳtizā ider dimişler. (8-11)

[197A]

¹mevāzı‘a intikāl yāḥūd afırru min ḳazā’i’llahi Te‘ālā ilā-ḳaderihi fehvāsına ²imtişāl tarīḳi ile ol-güne mesākin-i mūḥişeyi terk itmek ḥuṣūşunda ³vāqī’ olan ḳıl ü ḳāl yine ‘ulema’-ı muḥaḳiḳīn ḳatlarında fayşal bulmuştur, ⁴ancaḳ ‘avām-ı nās-ı ḥaḳīḳat-ı ḥāle vāḳıf olmadıkları ecilden cūhele’-i eṭibbā ile ⁵bī-ma‘nā mücādele iderler ‘ale’l-ḥuṣūş ol ‘illet-i mūḥişe işābet itdiği ⁶maḥalle duḥūl memnū’ olduğu şer‘ān daḥı ḡābit iken ol-ḥuṣūşa mu‘ārızā ⁷ideni aḥmaḳlar

ile mükāleme olunmak bir vechle sezā degildür, zīrā "ve lā tulķū⁸bi-eydıkum ile't-tehluketi"¹³⁶ naşş-ı mübîninden mā'adā tã'ün hâķķında vârid olan ⁹eḥādīs-i şaḥīḥenüñ ekşerinde duḥūlden men'e tenbīh-i şerīf vârid olmuşdur, ¹⁰ḥattā Fārūķ-ı A'zam ve ol ḥalīfe'-i a'del ve Ekrem 'Ömer bin el-Ḥattāb raḍıya'llahu ¹¹Te'ālā anhu zamān-ı müstetāb-ı ḥilāfetlerinde ṭaraf-ı Şām'a 'azīmet-i humāyūn ¹²buyurub vādī-i Tebūk'de Serġ nām ķarye şeref ķudūmleriyle maḥsūd-ı behişt ¹³berīn olduķda yine ṭaraf-ı bāhiri's-şereflerinden Şām vālisi bulunan Ebū ¹⁴Ubeyde bin el-Cerrāḥ raḍıya'llahu 'anhu 'ḥazretleri istiķbāl idüb şeref -i ¹⁵dāmen-būsī'-i ḥazret-i 'Ömer ile müstes'id olduķda Şam'da vebā vuķū'ını ¹⁶iḥbār itmekle ol ḥalīfe'-i ḥuceste ḥiṣāl daḥı derḥāl 'Abdu'llah bin ¹⁷Abbās'ı gönderüb kibār-ı muḥācirīn ve enşārī da'vet ider ḥuzūr-ı ḥumāyūnlarına ¹⁸iḥzār olunduķlarında her biri ile meşveret eyleyüb ol 'illetden şıyānet ¹⁹ḥuşuşunda şāḥib-i şerī'at ḥazretlerinden ne güne fermān şudūr ²⁰eyledigini istifsār eyledikde netice'-i meşveretleri duḥūl memnū' olduġında ²¹ķarār virilmekle ordu-yı ḥumāyūna ric'at içün nidā itdürüb girüye ²²rücū' itdükleri *Şaḥīḥayn*'da muşarraḥdur, pes ef'āl-i Ḥazret-i 'Ömer'i daḥı ²³duḥūldan men'i mü'eyyid olub ol-ḥuşuşda iştibāḥ ḳalmaz. Ḥattā mervīdür ki ²⁴ol maḥalde Ebū 'Ubeyde Ḥazretleri istifḥām ṭarīķiyle sū'āle cür'et ²⁵eyleyüb "efirāren min-ķaderi'llah"¹³⁷ ya'ni "Yā Ḥalīfetu'llah bu sizūñ girüye rücū'

DK-[197a]

Eger sū'āl olunub kibār-ı muḥaddişinden naķl ve taḥrīr olunduġı üzere ḥurūcda be'is olmadıġı gibi duḥūlda daḥı be'is olmaz dinülürse men'le cevāb virilüb duḥūlde zāḥiren müḥlikeye ilķā görünür ol ise menḥiyyun 'anhdur ḥurūcda muḥlikeden şıyānet ve ġazabdan iḥtirāz bulunduġı zāḥirdür dinülür. (23-alt)

[197B]

¹eyleyüb Şām'a girmedigiñiz ḥaķ Te'ālā ḥazretlerinüñ ķaderinden firār mıdır" ²dimekle Ḥazret-i 'Ömer yā Ebū 'Ubeyde bunu senden ġayrī kimesne söylemek ³gerek idi, "Na'am nefirru min-ķaderi'llahi ilā-ķaderi'llah"¹³⁸ rivāyet-i uḥrāda "na'am efirru min ⁴ķazā'i'llahi ilā-ķaderihi"¹³⁹ buyurmuşlar, el-ḥāşıl tã'ün olan maḥalle varmak ⁵memnū' olduġı muḥaķķaķdur ancak bulunduġı maḥalden çıķmak ḥuşuşunda iḥtilāfāt-ı ⁶adīde naķl olunmuşdur, ammā bi-emri'llahi Te'ālā sirāyet aḥvāli ve 'ufūnet ḥuşuşı ⁷derķār iken maḥal-i zārarda iķāmet ile

¹³⁶ Bakara Suresi, 2/195, "... kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın."

¹³⁷ "Allah'ın kaderinden (takdirinden) kaçmak mı?"

¹³⁸ "Evet, biz Allah'ın bir kaderinden diġer kaderine kaķıyoruz" (Ebū Bekr el- Beyḥaķı, 1344, cilt II, s. 109).

¹³⁹ "Evet, biz Allah'ın bir kaderinden diġer kaderine kaķıyoruz." (Ebū Bekr el- Beyḥaķı, 1344, cilt II, s. 109).

fermān olunmak nehy-i tahrīmi olmayub ⁸āher ma'nāya mebnī olduğu ecilden hüruc-ı min-küllil'l-vücūh memnū' olmaz belki ⁹ba'z aşār ile terk-i diyār muraḥḥas olduğu muḥarrerdir, ez-cümle Enes bin Mālik ¹⁰hazretleri rivāyetinde bir kimesne huzūr-ı pūr-nūr-ı Resūl-i Muḥtereme gelüb şallā'llahu ¹¹'aleyhi ve sellem yā Resūlu'llah biz aşlında bir maḥalde olurduk anda 'adedimiz ve ¹²emvālimiz çok idi, ba'dehu āher diyāra hicret itmişdik anda 'aded ve emvālimiz ¹³killet-pezīr oldu didikde zerūha zemīmeten buyurdukları ve daḥı vilāyetlerinin ¹⁴havāsı bed olmağla vebāsından şikāyet iden kimesnelere taḥavvelū ba'zī ¹⁵rivāyetde "inḳalebū fe-inne mine'l-ḳarfi't-telef"¹⁴⁰ ḳavl-i kerīmi ile tenbīh buyurdukları ¹⁶ol ḥuṣūşda hürücü mücevviz olmuşdur. 'Ale'l-ḥuṣūş ol efḍal-ı maḥlūḳānuñ ¹⁷'aleyhi's-şalavati ve's-selām maḥal-i muhlike olan yirlerde ihtirāz üzere oldukları¹⁸ bize delīl-i ḳavī ve burhān-ı celī olur. Nakl-i şarīḥ üzere ol pādīşāh-ı enbiya ¹⁹'aleyhi mine's-şalavati ezkaḥa taraf-ı Şam'a sefer-i hümāyunları eşnāsında mehālik-i ²⁰ḳavm-i şāliḥ-i benī olan Hicr-i¹⁴¹ semūdī mürūr itdikleri maḥalde mübarek başlarını ²¹bürüyüb mühlikeden ḳorḳmak ile firār siden kimesnelerün sür'at itdikleri ²²gibi sür'at idüb ve aşḥābı-kirāma daḥı ol-güne fermān itmişler. Ol fi'l-i kerīm ²³ḡāyet i'tinā olunacak ma'nādur. Zīrā ḳavm-i şāliḥ ve semūduñ zamān-ı ḳadīmde ve ²⁴vāḳı'a olan aḥvāllerinden efḍal-ı maḥlūḳātdaḥ ol mertebe ihtirāz ve ictināb itmek ²⁵vāḳı' olduğda efrād-ı ümmet mehlike'-i mevcūdeden nefret ve firār itdiklerine

DK-[197b]

Nitekim yār-i ḡār ve şefīḳ ve ol şiddīḳ ve 'atīḳ Ebū Bekr eş-şiddīḳ raḍiya'llahu 'anh hazretlerinin ḡār-ı sevre duḥūllerinde ḡāruñ deliklerini ḳapadıkları daḥı mehlikeden şıyānet lüzūmını müşbet olur anuñ emşāli aḥvāl daḥı çokdur. (14-17)

[198A]

¹bir vechle daḥl ve ta'arruz olunmaz ve bundan ḡayrī delīle daḥı ihtiyāc ²ḳalmaz. Ammā anuñ mişilli edille ekşer mine'n-yuhsādur ma'a-hazā ḥadīṣ-i şerīfde ³firār lafzı aḥz olundığı āher tarīḳle hürücü mücevviz olur. Ez-cümle yalnız ⁴şihḥat-i havā talebi kifāyet ider. Zīrā ol 'ufūnet-i havā ile fesād-pezīr ⁵olan emkineden çıḳmak müdāvāt menzilesinde olub müdāvāta ise şer'-i ⁶muṭaḥhara ruḥsat virmekle esbāb-ı 'ādīyyeye teşebbūs ḳabīlinden olur. ⁷Hāşılı şihḥat-ı i'tikāda mebnīdür ki zerrāt-ı kā'ināt ḳabza'-ı ḳudret-i ilāhīde ⁸mazbūt olub nef' ve zarr ve ḥayr

¹⁴⁰ Hadis-i Şerif: "(Oradan) ayrılın, hastalığım olduğu yere yaklaşmak helak sebebidir" (İbn Hacer el-Asḳalānī, tsz, cilt III, s. 316).

¹⁴¹ Kur'an-ı Kerim'de "Hicr Suresi"nde geçmektedir. Surenin adını aldığı, 80. ayette geçen "Hicr" Medine'nin kuzeyinde bulunup zamanında Semūd kavminin yaşadığı yerin adıdır. <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/15-hicr-Suresi>

ve şer meşiyet-i ezeliyyesine merbût olmağla ⁹irāde'-i 'aliyyeleri her ne gūne ta'alluḳ iderse elbette vüçüd-pezīr olduğunu ¹⁰i'tirāf ve taşdıḳden şoñra ol şāni' ve ḳadīm ve ol mubdi' ve ḳakīmīn ¹¹cellet-i ḳudretuhu her bir emr içün ta'yīn ve tertīb eylediği esbāba teşebbüs ciheti ile ¹²esbāb-ı mażarratdan ihtirāz ve esbāb-ı nāfi'ayı taleb bulunmuş olur ve muḥbir-i şādıḳuñ ¹³'aleyhi mine's-şalavati ezḳihā "*felā tahrucu firāren minhu*"¹⁴² ḳavl-i kerīmine daḳı ḥāşā muḥālefet ¹⁴bulunmaz. Zīrā kibār-ı muḥaddīşin ol nehy nehy-i tahrīmi degildir. Belki ümmet-i ma'şiyet mu'tāda ¹⁵şefḳat yāḥūd i'tiḳād-ı fāsidi mūcib olur firārdan şıyānetdür. Yoksa ¹⁶el-muḳadder-i kā'in feḥvāsına i'tirāfdan şoñra ḥurūcda be'is yokdur didiler. ¹⁷Bu daḳı ma'lūm ola ki ḥaber-i laṭīfde vāḳi' olan arz lafzından muḥāllāt ¹⁸yāḥūd ḳaşaba ve ḳurā murād olmayub belki memālik ve diyār-ı āḥer maḳşūd olduğu ¹⁹muḳarrerdür ve kelām-ı belīga ensebdür, meşelā arz-ı Şām ve arz-ı 'Irāḳ ve arz-ı ²⁰Rūm gibi pes memnū' olan bir arzdan āḥer arza firār tarīḳi ile çıḳmak ²¹olur. Yoksa bir maḥalleden āḥer maḥalleye ve bir köyden āḥer köye ve İstanbul'dan ²²Ḥişār'a gidilse ḥurūc ıtlāḳı şaḥīḥ olmaz ve nefsü'l-emrde ol miḳdār ²³intiḳālda şihḥat üzere tebdīl-i havā daḳı bulunur mı tıbben işbāta muḥtāc olur. ²⁴Ammā fī'l-ḥaḳıḳa buḳ'anuñ tebdīli havānuñ daḳı tebdīlini iş'ār ider velakin zıkr ²⁵olundığı üzere arz i'tibārına binā'en mu'teddün-bih olmaz. Pes marāz-ı tātūn ecinne

DK-[198a]

Nehy-i eşḳāḳdan maḳşūd nedür dinilürse cevābında ol ḡam ḥvār-ı ümemūñ şallā'llahu 'aleyhi ve sellem ḥurūcdan nehylerinde firār ve ḳarār idenleriñ iki sınıfına daḳı şefḳatleri muḳarrerdür. Ez-cümle firār idenler ihtimāldür, meşekḳat-i seferden nāşī ol marāza mübtelā olalar, yāḥūd aşlında mizāclarına te'sīr itmiş bulunmağla ḥareket-i seferden nāşī zuḥūr idüb eşnā'-ı rāyda fevt olalar ol cihetden i'tiḳādları daḳı fāsidi ola, ḳarār idenler daḳı mübtelā oldukları şüretde müdāvāt ve defn mişilli ḥidmet-i lāzimeleri mu'aṭṭal ola ma'a-hazā ol diyāruñ perişānlığına daḳı mü'eddī olduğu muḳarrer olur. (üst-üst)

Kelāmda nefy ile ḳayd cem' olsa ḳayd nefye rāci' olur ḳā'idesi herkesiñ ma'lūmı olmayub tıbben daḳı ol ḳā'ide beyānı münāsib olmamağla āḥer gūne ta'bīr olundu. (13-14)

Ḥudūd-ı memālik-i Şām Remle'den nehr-i Fırāt'a deḡin ta'yīn olunmuş arz-ı Baḡdād'uñ ve memālik-i Rūm'uñ daḳı ḥudūdları muḳarrerdür. (19-20)

[198B]

¹⁴² Hadis-i Şerif : "Ondan (vebadan) kaçmayın" (El-İmām Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyütī, tsz, cilt II, s. 139).

¹ta'alluğundan daḥı ḥādīs olub bi-emri'llahi Te'ālā ol tā'ife'-i müziyenüñ ²vahzları olduğu bābda te'lif olunan kütüb ve resā'ilden bi-ḡadari'l-imkān ³iḥtişār üzere terceme olunub bir miḡdār beyāna ihtimām olundu, el-İlmu ⁴inda'llahu'l-meliki'l-'allām. **El-'alāmātu'l-munziretu bi-ḡudūşī'l-vebā'i ve't-ṭā'ün** ⁵fī's-şahşī'l-maḡmūm Ya'nī bir kimesne maḡmūm olsa anuñ ḡastalığı ol dā'i ⁶uḡāl mıdır? Yoksa ḡayrī ḡumāmıdır, evvel emrden bilinmesi lâzım olmaḡla ⁷alāmetlerini bilmek daḥı ehem oldu, zīrā ḡummā-yı vebā'iyye ve tā'ūnuñ ḡarāret ⁸cihetinden sā'ir ḡummeyāt ile müşābeheleri olmaḡla 'alāmāt-ı fāriḡaları ⁹ile istidlāl olunur. Ammā ba'zīsı ibtidā' ḡafīf ḡörünmekle ḡādī'-i eṭıbbā ¹⁰olub ṭabībi aldadur, ammā 'alāmāt-ı şādīḡası oldur ki anlardan birisi¹¹ el-'iyāzu bi'llahi ḡarāret-i şedīde istilāsından nāşī derūni yanub şiddet ¹²ile şuşar ve dili ve dimāḡı ḡurıyub birbirine yapışur ve nefesi 'azīm ve mütevātir ¹³olur ve yüreginde veca' zuhūr idüb ḡalak ve ıztırābı zīyāde olur ve ḡaşıy ¹⁴gelüb bayılır ve iḡtilāt-ı 'aḡl 'arız olub hezeyān söyler ve uykusuzluk ¹⁵ḡādīs olur ve ba'zīsına ḡaşıyān ve ḡay' 'arız olub siyāh ve şarī şeyler ¹⁶ḡuşar ve ba'zīsına ishāl 'arız olub kezalik sevdāvī ve şafrāvī ¹⁷bed ve müntin şeyler çıkar ve teri ḡāyet bed ḡoḡar. Ba'zīsınuñ bevli ¹⁸beyāz ve raḡīḡ ve ba'zīsınuñ mirre'-i sevdā gibi siyāh olur ve ba'zīsınuñ bevli ¹⁹aşihḡā bevli gibi olur. Ammā ol-ḡālet ṭıbben ḡurb-ı mevte delālet itmekle bi-emri'llahi ²⁰Te'ālā öylece vāḡi' olur. Şeyḡ-i Re'īs ve sā'ir kibār taḡḡīḡleri üzere ḡāḡī ²¹ḡummā-yı vebā'iyyenüñ muḡaddem zıkr olunduḡı üzere a'rāz-ı ḡafīfe olub ²²ḡarāret yönünden ve bevl ve berāz cihetinden 'alāmet-i rediyye ḡiss olunmaz ammā ²³muhlik olup sür'atle helāka mü'eddī olur. Anuñçün üstādü'l-eṭıbbā *Fuşūl*'unda ²⁴ve ḡudemādan cem'-i keşir te'liflerinden ḡummā-yı vebā'iyyede 'alāmāt-ı rediyye ²⁵ve ceyyideye i'timād olunmaz didikleri yirindedür ki ol ḡummāya ḡādī'-i eṭıbbā

[199A]

¹ve müdḡiş-i elıbbā daḥı dirler. Lakin Şeyḡ-i Re'īs minvāl-i muḡarrer üzere taḡrīrden ²şoñra a'rāz-ı zāḡire ve ḡafıyyeden herḡankısı olursa olsun eger ³alīlūñ nefesi bed ḡoḡarsa 'ufūnetüñ ḡalbde istihkāmına delālet ⁴itmekle 'alāmet-i mevtdür, ekşer helāk olur dimişler ve ba'zī müte'ahḡırın daḥı ḡummā'-ı vebā'iyye ⁵nüñ a'rāz ve 'alāmātı ḡafife olduḡı şüretde ibtidā' zuhūrunda ⁶idrāḡı güc olur. Yoksa tezāyüdünde vebā'yı idigi ṭabīb-i cāḡile daḥı ⁷ayān olur dimişler. Ol ḡummā tā'ūna mü'eddī olub 'alīlūñ bedeninde buşūr-dan-¹⁴³ ⁸ve ḡıbandan biri zuhūr itdigi şüretde ise herkes vāḡıf olurlar. Zīrā ⁹muḡaddemā şerḡ ve beyān olduḡı üzere esbāb-ı semāvī ve arziden birinüñ ¹⁰iḡtizāsı üzere ol mādde'-i semmī bedene münteşire olduḡda ṭabī'at bi-izni ¹¹ḡālīḡḡā a'zā'-ı re'iseyi şıyānet için ol mādde'-i semiyyeyi taşra ¹²atmaḡa dıḡḡat eyleyüb bedende her birinüñ medfa'-ı ḡarībleri 'ad olunan mevāzı'-ı ¹³za'ıfeye

¹⁴³ "dan" derkenardan ana metine ilave edilmiştir.

def' ider, ekseriyā kulak ardları ve koltuklar ve kasıklar ¹⁴mişilli zīrā anlar a'zā'-ı re'iseye karīb olmağla 'inde'l-eṭibbā medfa' 'ad olunmuşlardır, ¹⁵kulak ardı dimāguñ ve koltuklar kalbiñ ve kasıklar cigeruñ medfa'larıdır ¹⁶ve kasıklar gāhice kalbe daḥı medfā' olmak üzeredir. Şeyḥ-i Re'is'ün bi-emri'llahi Te'ālā ¹⁷yaramaz olanı koltuklarda ve kulak ardında zuhūr idenlerdür ki anlar kalbe ve dimāğa ¹⁸yağın olmağla ol a'zā-ı şerīfeleruñ ziyāde me'ūfe olduklarına ¹⁹delālet ider didiler, huşuṣā rengi siyāh yāḥūd ḥuẓrete mā'il ola. Ol ²⁰verem-i ḥabīs omuzlarda ve göğüsde daḥı çıkar ve mevāzı'-ı mezkūreden ²¹ğayrī mevzi'de daḥı çıkması mümkündür, lakin nādīr vāqī' olur.

Faşl-ı şānī. ²²İllet-i mezkūrenuñ mümkün olduğu mertebe mu'alecātı beyānındadır. Ma'lūm ola ki ²³kudemā tā'ūn ve vebānuñ 'ilācında gāyet ihtisār itmişler. Ba'zıları daḥı ²⁴tā'ūn kaṭā'ā 'ilāc-peẓir olmadığına zāhib olmuşlar. Mute'aḥḥirinden daḥı ²⁵'ilāca taṣaddī idenler keزالik ihtisār üzere yazdıkları muḥarrerdür, ez-cümle

[199B]

¹Şeyḥ-i Re'is sā'ir emrāz huşuṣında ifrāt üzere mu'ācece yazarlar iken ²ḥummā-yı vebā'iyye ve tā'ūn müdāvātında katı muḥtaşar yazmışlardır. Nefsü'l-Emr'de ³şān-ı 'ālilerine sezā-vār olan ol-güne keşirü'l-vuḳū' ve keşirü'z-żarar olan ⁴emrāz-ı mühlike müdāvātında taṭvīl itmek gerekler idi. Ol huşuṣda eṭibbā-ı ⁵naşārā dirler imiş ki Şeyḥ-i Re'is kemāl-i 'ilm ve faẓlı ile her marāzuñ mu'alecesine vuḳūf-ı ⁶küllisi var iken yine mādēm ki bir marāzuñ 'ilācını gereği gibi tecribe eylemedikce ⁷yazmazlar idi ol taṭvīl eylediği mu'alecenüñ cümlesi 'an tecribetin yazmışlardır. Marāz-ı ⁸tā'ūnda tecribeleri olmadığı ecilden muḥtaşar yazdılar. Zīrā sirāyet ḥavfından nāşī ol ⁹marāz işābet iden kimseler kendüleri varmadığından mā'-adā ḥidmet-kār daḥı ¹⁰göndermezler idi dimişler. *Micenne* mü'ellifi İlyās bin İbrāhīm anları red idüb ¹¹Şeyḥ-i Re'is keşret-i 'ilm ve leṭāfet-i 'aqlından nāşī marāz-ı ma'hūd 'ilāc-peẓir ¹²olmadığını bildiği için ihtisār eyledi. Zīrā ol huşuṣda cemī' eṭibbā ¹³a'mā mişilli oldukları Ḥazret-i Dāvūd nebī 'aleyhi's-şalavati ve's-selāmdan menkūldür, ¹⁴belki hūbūt-ı Ḥazret-i Ādem'den beri şalavātu'llahu 'aleyhe ol marāzuñ ḥaḳīḳat üzere ¹⁵'ilācını bilür ve mu'alecesi efrād-ı beşere nāfi' olur. Bir ṭabīb mināşşā'-ı vucūda ¹⁶kadem başmamışdur deyü mübālağa itdikden sonra kendüsi ba'zı mertebe 'ilāca ¹⁷taṣaddī idüb ba'zı maṭ'ūnuñ 'ilāc-peẓir olmağla ḥalāş olduğunu ¹⁸daḥı iddi'ā itmişdür. Yazdığı müdāvāt kibār-ı eṭibbānuñ mu'alecātından ¹⁹müntehibe olmağla ekseri terceme olundı ve ol huşuṣda kendüsine vārid ²⁰olan sū'āle virdiği cevāb daḥı nakle sezā olmağla tahrīr olundı. Ol ²¹maḥalde dimişki eger bir kimse sū'āl eyleyüb senüñ kendi naklüñ üzere ḥuzzāk-ı ²²eṭibbā 'āciz oldukları marāzuñ sen ne vechle 'ilācına taṣaddī eyledüñ ²³dir ise cevābında belī mu'alece müşkil ve ḥuzzāk-ı eṭibbā 'āciz oldukları

muḳarrerdür ²⁴ve benim mübāşeretim ma'rifetim anlara ḡālibdür iddi'āsiyla degildür. Belki fāzıl-ı ²⁵feylesüf Fīṣāḡorus ḡakīmīn laṭīfesi içündür. Ol feylesüf ve dānā

[200A]

¹Ye'cüc ve Me'cüc tā'ifesinden bir şahşı ' Ūc bin 'Unuk'un başına ²bindirseler ol şahş 'Uc'ün gördüğinden zīyāde görür dimiş. Pes ḡudemānuñ ³kitāblarını tetebbu' idüb ol marāzuñ aḡvāline vāḡıf olan ṭabībe lāyık ⁴oldur ki muḡtezā-yı fenn-i ṭıb üzere müdāvāta mübāşeret eyleye. Me' mülür ki ⁵tevfiḡ-i rabbānī muvaffaḡ eyleyüb ḡalāşa mü'eddī ola biñde birisi ḡalās ⁶oldığı şüretde daḡı ṭabībūñ sa'yı bi'l-küllīye 'abeş olmaz. Bā-ḡuşūş ⁷ol mübāşeretūñ iki vechle fā'idesi zāhirdür, biri bu ki mariż me'yūs ⁸olmaz, ammā eger mu'ālece olunmasa kuvvet vāhimesi ye'is tarafına düşmekle ⁹ḡayātından ḡaṭ'-ı ümīd idüb helāka mü'eddī olur. İkincisi erbāb-ı başīret ¹⁰maṭ'ün olan şahşı eşnā'-ı muḡārebede cerāḡat işābet iden mecrūḡa ¹¹teşbīḡ iderler mecrūḡ olmak lāzım gelmemekle her maṭ'ün daḡı ¹²helāk olmak iḡtizā itmez. Me' mülür ki bi-emri'llahi Te'ālā 'ilāc-peżīr olub ¹³ḡalās ola. Lakin bu bābda 'uḡalā'-ı eṭibbā ḡable'l-işābet mümkin olduğu mertebe ¹⁴ḡıfz-ı şıḡḡat ile şıyānet olunmağı terciḡ iderler. Bu maḡalde mu'ālece envā'ı ¹⁵taḡrīr olunduḡdan soñra ḡıfz-ı şıḡḡat ṭarīḡi daḡı beyān oyunur. El-ḡāşıl ol ¹⁶marāz-ı müḡiş a'āzinā'llah ve sā'irü'l-Müslimīn şıbyān ve ḡayrīdan bir kimseye ¹⁷işābet eylese 'uḡalā ittifaḡı üzere ṭabībe vācib olan marīzūñ ḡalbine ¹⁸taḡviyet virmege meşḡul olub mümkin olduğu mertebe müdāvāta sa'y itmekdür. ¹⁹Ol-bābda istifrāḡ ile ya'nī faşd ve ishāl ile mu'ālece olunmaḡ ²⁰enfa' olmak üzeredür. Ammā anlarda daḡı iḡtilāf olunub 'ale'l-ḡuşūş ²¹ḡan almak bābında müte'aḡḡirīn ḡaṭ'an cevāz göstermediler. Müşhil virilmek ²²ḡuşūşunda daḡı inḡibāz bulunmadıkça mücerred tenḡiye'-i aḡlāṭ için ²³ishālī tecvīz itmeyüb iḡtiyāc bulunduḡda daḡı terencübīn ve sir-i ḡışt ²⁴ve ḡıyārşenber mişilli müşhil-i ḡafīf virilmegi ve münāsib iḡtikānlar olunmağı ²⁵tecviż idüb ḡavī müşhili men' eylediler. ḡuzzāḡ-ı müte'aḡḡirīnden Necībü'd-dīn

[200B]

¹Semerḡandī 'aleyhi'r-raḡme ḡanı bi'l-küllīye men' eyleyüb yılan şoḡan ādem ²faşd olunsa zehri cümle bedene yayıldığı gibi maṭ'ün daḡı faşd olduğu ³şüretde mādde'-i semiyyet bedene münteşir olmaḡla helāka mü'eddī olur dimiş. ⁴Şeyḡ-i Re'īs daḡı *Kitāb-ı Evvel*'den fenn-i rābi'de men' idüb *Kitāb-ı Rābi'de* tecvīz ⁵ve ta'yīn eylediler. Bi'l-aḡḡire netīce'-i iḡtilāfları faşd olunmaḡ nāfi' olduğında ⁶ḡarār virmeyüb sin ve faşl daḡı müsā'id olduğu şüretde faşduñ lüzūmına ⁷zāḡib oldılar. Ammā ḡan alan kimesne şaḡ ve şolı farḡ idüb ol 'illet ⁸şaḡ

tarafda zühür iderse ya'nî sağ kulağın ardında ve sağ koltukda ⁹ve a'alî bedende sağ cānibde hādīs olursa sağdan, ve kezalik şol ¹⁰tarafda vāki' olursa şoldan faşd itmek lāzımdur, hacāmat huşūşı ¹¹kezalik, velakin bu 'illetde hacāmat vereme maşrūfdur ya'nî kendi üzerine hacāmat ¹²olunur, anuñ dağı keyfiyeti tafşıl olunur. Ba'dehu tebrīd ve 'ıtrıyeti olan şeyler ¹³isti'māl ile kalbün hıfzına ve takviyetine ve 'alīl sākin oldığı meskenün ¹⁴havāsını ıslāha takayyüd olunur. Ağac kavunu ekşisi ve līmōn ve alma ve ayva ¹⁵rubları ve lüffān nārı mişilli eşyā'-ı nāfi'a isti'māl olunub gül varağı ve kāfūr ¹⁶ve şandal ve anlaruñ mişilli şeyler şemm olunur ve gıdaları līmōn ve koruk şuyı mişilli ¹⁷ekşiler ile perverde olmuş tayhūc ve buzağı etleri ve sirke ile terbiye ¹⁸olunmuş māş ve muķaşşer mercimek ola. Ba'z kibār gıdaları bu güne tabh olunmak ¹⁹şifā'-ı mahz irāş ider dimişler. **Şan'atı** İblik ta'bīr olunan inenmiş hurūsı ²⁰yāhūd pilici ufağ ufağ toğrayub tobrağ tencereye koyalar ve üzerine birer ²¹kaşık gül şuyını ve līmōn şuyı koyub dört dirhem dağı lisān-ı sevr kökünün ²²kabuğundan koyalar ve ağızını hamīrleyüb bir etmek ile furuna şalalar. Etmek ²³pişdikde ma'an çıkarub tekrār bir etmek ile dağı şalalar. Ol dağı pişdikde ²⁴çıkaralar, ol şey pişüb ekle şālīh olur. Anı tadrīc ile yedüreler, şāhib-i ²⁵Micenne ben zan iderin ki anı isti'māl iden 'alīlün marağı zā'il olur dimiş,

[201A]

¹eṭṭibbā'-ı meğāribe ol çölmegün içine bir kaç altın bıraksalar ma'an tabh olunsu ²dağı enfa' olur dimişler, hattā Mervān bin Zühr'den nakl iderler ki altundan tencere ³ağz olunub anda tabh olunsu ve içine dağı vaz' olunsu yürege ⁴ve sār a'zā'-ı re'īseye takviyet virür dimiş, ve ekşeriya ol emrāzda iştihā ⁵sākit olur, ol suķūt 'alāmet-i rediyyedür, zīrā ol 'illete mübtelā olan ⁶kimesnenün iştihāsı sākit olmayub gızā tenāvül iderse 'alāmet-i ⁷ceyyide olub selāmete delīl olduğında eṭṭibbā müttetiklerdür, ol cihetden ⁸iştihāsı sākit olanlara gıdā yimege ibrām ve iķdām idüb güc ile yidürmek ⁹lāzımdur didiler ve dağı icāb olan tedbīrātandur ki 'alīlün yatdığı maḥallün ¹⁰havāsını tedbīr ve ıslāh ideler, benefşe ve gül ve nilüfer mişilli reyāhīn-i bāride ¹¹ile tezyīn olunub söğüd ağacı yaprağı ve mersin yaprağı ve sār hōş koķulı ¹²bārid yapraklar dökeler ve dā'imā sirke ve gülāb saçalar ve 'alīl elini ve yüzini ve ¹³sār a'zāsını sirke ve gül şuyı ile ğasl idüb gāh ü bī-gāh ğārgara ¹⁴eyleye ve 'alīle zīyāde 'āteş müstevlī olduğı şürette şudan ¹⁵men olunmaz, belki qar ve buz ile terbīye olunmuş vāfirce mā'-i bārid virilmek ¹⁶lāzımdur hattā harāret-i hummāyı def' eyleye. Huşūş-ı mezbūre hummeyāt-ı şedidede ¹⁷ilāc-ı kavī olduğı kibār-ı eṭṭibbā katlarında sābit olduğundan mā'adā tabīb-i ¹⁸şifā-bağş-ı envā'-i 'ilel ve eşkām 'aleyhiş-şalavati ve's-selām hāzretleri dağı ¹⁹El-hummā

ḥarāretun min feyhi cehennem fe'bradūhā bi'l-mā'i'l-bārid"¹⁴⁴ kelām-ı kerîmi ile tenbîh-i ²⁰hümāyûn buyurmuşlardır ve nefes-i t̤ā'ūnuñ kendi tedbîrinde daḥı üzerine ²¹cāzib ve munzic t̤ilā ve zımādlar urulmak ile naẓc virüb ba'dehu ālet-i sertiz ²²ile deşmek yāḥūd ibtidā' üzerine ḥacāmat itmek yāḥūd bi'l-küllîye oyub ²³çıkmak ḥuṣūşunda daḥı ihtilāf olunub ba'z eṭibbā mücerred t̤ilā ve zımād ²⁴tarîkine zāhip olmuşlar, ba'zısı daḥı zımādāt ile ma'an yalnız ḥacāmatı ²⁵tecviẓ idüb kaṭ'a cevāz göstermemişlerdür, ammā fırka'-ı kalîle ile kat'ı 'ilāc

[201B]

¹olunmağı sā'ir müdāvāta tercîḥ eyleyüb 'ilāc-ı bur'u's-sā'a olmak iddi'ā itmişlerdür ²bā-ḥuṣūş ba'z diyār ahālisi katlarında ol verem zehr-nāk sā'ir kan çıbanı ³menzilesinde olmağla zuhūr ve buruzunda aşla ḥavf itmeyüb ḥādîş ve nümāyān ⁴oldığı an bilā-ihmāl oyarlar çıkarırlar imiş. Ol resme ki yirinde zerre ⁵miqdārı aşarı kalmaya ba'dehu bitürici merhemler ile cerāḥatı oñuldurlar ⁶imiş. Taşköprizāde merḥûm risālesinde ba'z şulehā ol ḥuṣūş ⁷tecride itdiklerini naḳl ider, ba'z mu'allim daḥı şehādet itmişler ki talebe'-i ⁸ulûmdan birisi mübtelā olub zāhir olduğu gibi kendi eliyle kaṭ' idüb ⁹bi'l-küllîye iḥrāc eylemiş, ol üstādı anı ziyārete vardıkda gūyā bir elem işābet ¹⁰itmemiş şāḥihü'l-mizāc şeklinde bulmağla ol şāḥibü'l-cür'et daḥı cerāḥatını ¹¹ve ol iḥrāc eylediği laḥm-ı pāreyi 'arẓ eyleyüb cerāḥatını bitürici merhem niyāz ¹²eylemiş ve ol iḥrāc eylediği kıṭ'aları merleri göstermiş, gūyā bir pârça zenkār ¹³şeklinde laḥm pāresi olub gāyet şiddetinden yire yapışmağla üstād-ı ¹⁴te'accüb-künān merḥûm ihzār ider ve bir kac gün eşnāsında bür'-i tam ḥāşıl ¹⁵olur, bundan soñra ma'lûm ola ki ḥuṣūş-ı mezbûrı tecviẓ iden eṭibbā ¹⁶ibtidā' zuhûruna taḥşîş idüb bedene tamām münteşir olduğdan soñra ¹⁷mesāğ göstermezler. Ammā muḥāṭarayı mutaẓammın olmağla 'uḳalā tecviẓ itmezler. ¹⁸Ancak ḥacāmat mertebesine tāḳat bulunan kimesnelerde ālet-i sertiz ile ḥacāmat ¹⁹idüb icinde olan mādde'-i semmîyi aḳıtmağa ruḥşat virmişlerdür ki ²⁰müncemid olub semmiyeti zīyāde olmaya, eger üzerine şîşe çekmege muhtāc ²¹olursa şîşe urulub laṭifle maş ideler didikleri daḥı müselleme degildür, zīrā ne ²²şekl yürekli cerrāḥdur ki anı ağız ile meşş eyleye. El-ḥāşıl tedbîr-i şavāb- ²³pezîr oldur ki ibtidā' kan alınmağa ve ḥılt-ı mūzî iḥrācına taḳayyüd idüb ²⁴ba'dehu munzic ve cāzib atliye ve zımādāta mübāşeret ideler, pes şāḥib-i ²⁵Micenne bir 'alîlden iḳtizāsı üzere kan alınsa bir sā'at mürûrundan soñra

[202A]

¹⁴⁴ Hadis-i Şerif: "Humma (sıtma) hastalığı, cehennem ateşindendir, onu su ile soğutunuz" (Ebî el-Kāsim Süleymān bin Ahmed et-Taberānî, 1983, c. VII s. 227).

¹bu şerbeti içüreler. Zîrâ bu şerbet cigere ve yürece vâsıl olduğda ‘ufûnetlerini ²taşra itmek ile ter dahı getirür dimiş. **Şan‘atı** Durûnc ve çıntıyana her birinden ³birer dirhem kil-i ermenî, mercan-ı meshûk ve tiryāk-ı fârûk her birinden yarım dirhem ⁴cümlesi saḥk olunub lisân-ı sevr ve kuzı kulağı şuları ile taḥmîr olunur ⁵ve yine anların şularıyla ezilüb isti‘māl olunur, ısıcak olmak memdūhdur, ba‘dehu ⁶zîyâde eşvâb giydürüb ve pek sıkılmıyacak mertebe örteler hattâ ter gelmekle ‘ufûnet-i⁷ aḥlâṭ taşra gide eger terkîb-i mezkûre bir miqdâr pād-zehr zâm olunsa nef‘-i ⁸‘azîm ile nâfi‘ olur, eger şerbet-i mezbûre ter getürdükden soñra şuşuzluk ⁹virürse bu ma‘cûndan bir mil‘aḳa lisân-ı sevr şuyı ile isti‘māl itdüreler. ¹⁰**Şan‘atı** Kāvun ve hıyār çekirdeklerinüñ içi ve kabaḳ çekirdegi içi her birinden iki ¹¹dirhem, kuzı kulağı toḥmı, fildişi ve mercân, ṭabāşîr, geyik yüreginde bulunan ¹²kemik her birinden birer bucuḳ dirhem, incü bir dirhem, şandâl-ı aḥmer bir dirhem, lisân-ı sevr ¹³murabbâsı on beş dirhem ekşi alma şarâbı elli dirhem ve kuzı kulağı şarâbı ¹⁴otuz dirhem eczâ‘-ı mezkûrenüñ döğülmege muḥtâc olanları saḥk olunub eşribe-i ¹⁵mezkûre ile mezc olunur miqdâr-ı isti‘mālî bir mil‘aḳadur. İḥtiḳân iḳtizâ ¹⁶eyledikde münâsib olan terākîb ekşer etibbānuñ ma‘lûmlarıdır. Bu terkîb ¹⁷şāḥib-i Micenne’nüñ muḥtârıdır, ğayr-ı ma‘hūd olmaḡla taşfîr olundu. **İḥtiḳân** ¹⁸Kuru benefşe çiçeği beş dirhem, ebegümeci çiçeği keزالik beş dirhem, kabuğı çıkmış ¹⁹arpa, ḥālîş buğday kepegi birer ḳabza cümlesi kifāyet miqdârı şü ile ²⁰ṭabḥ ve taşfiye olundukdan soñra yüz elli dirheme ḳarîb şü aḥz olunub ²¹içine bādem ve benefşe yağlarından onar dirhem ve hıyārşenber rubbı on dirhem ²²ve ḥām sükker ki şārı şeker dirler yigirmi dirhem cümlesi mezc olunub ‘âdet ²³üzere iḥtiḳân olunur. Bu dahı ma‘lûm ola ki muḳtezâsı üzere faşd ²⁴ve iḥtiḳân olundığından soñra ṭā‘unuñ kendi ‘ilâcı ile taḳayyüd olunub ²⁵zîkr olundığı üzere cāzîb ve munzıc ṭilâ ve zîmāda diḳḳat olunur, ammâ sâ‘ir

[202B]

¹çıbanlarda yazıldığı gibi ibtidâ‘ rādî‘ urulmaz, zîrâ ekşeriyâ a‘zâ‘-ı re‘îse ²medfa‘nda bulunmaḡla giri red olunmaḡda muḥātāra‘-ı ‘azîme muḳarrerdür, cāzîb ³ve munzıc ve muḥallil ṭilâlar uralar, bu naṭûl ‘acîbü’n-nef‘dür. **Naṭûl** Papadya, ⁴iklîlül-melik, yigirmişer dirhem, keten toḥmı, boy toḥmı onar dirhem cümlesi vāfir ⁵şü ile tamām ḥāşşaları çıkınca ṭabḥ olunub âteşden indürdükden soñra ⁶içine ḳalın bez pârçaları yāḥūd sünger batırub ısıcak ısıcak ⁷üzerine koyalar. Günde bir ḳac def‘a tekrâr oluna. Nāmıḳu’l-ḥurûf faḳîr ⁸bu tedbîrlerüñ menâfi‘ni kerrâtle tecrîbe eyledüm taḥallüf eylemedi. Ba‘dehu papadya ⁹ve gül yağlarını sirke ile mezc idüb yûñ parçası ile ṭilâ ideler. ¹⁰Üc def‘a icrâdan soñra bu merhem zîmād oluna. **Merhem** Kuru incîr ve ḥaṭmî ¹¹köki, ebegümeci yaprağı, boy toḥmı, keten toḥmı her birinden birer miqdâr aḥz idüb ¹²ṭabḥ olundukdan soñra havānda daḳḳ olunmaḡla merhem ḳıvāmında

bir şey olur. ¹³Ba‘dehu ekşi hamîr ve tavuk yağı ve papadya yağı mezc idüb fâhîr merhem olur, ¹⁴ba‘dehu tâ‘ün üzerine zîmâd idüb her beş sâ‘atde bir tecdîd ideler, ¹⁵tâ ki ol yaramaz verem nazc bula, bu merhem dahı mücerrebâtındur. **Merhem** Diğer zufa’-ı ¹⁶raṭb, dâhiliyûn, çâdiruşâğı her birinden onar dirhem papadya yağı kifâyet ¹⁷mikḍârı cümlesi mezc olunub zîmâd olunur ol ḥuşûşda tedbîr olunan tîlâ ve ¹⁸naṭûl ve zîmâddan her birisi ısıcaḳ olmağa muhtâcdur şovukdan gâyet ¹⁹şıyânet ideler bu dahı ma‘lûm ola ki ol verem-i zehr-nâk nazc bulunduḳda ²⁰belki hemen nazca karîb olduḳda ḥuzzâḳuñ muhtârları bilâ-ihmâl âlet-i ²¹sertîz ile şaḳ olunub nâfi‘ merhemler ile cerâhatatı oñuldalar. Bu dahı ²²ma‘lûm ola ki ol ḥayât düşman olan ‘illetiñ üzerine gögercin ²³ve tavuk mişilli zî-rûḥ ḥayvân urulub şiddet-i semmiyetinden nâşî üc ²⁴sâ‘ate varmaz ol ḥayvân ḥayâtdan mahrûm olur ve tekerrür-i ‘amel ile ²⁵alîl ḥayât bulur, ḥuşûş-ı mezbûre mücerrebâtındur. Ba‘z etîbbâ ol ḥayvânûñ

[203A]

¹min gayr-ı zebḥ ya‘nî boğazlamadın karınlarını yarub ururlar, ba‘zîları ²dahı şaḳ iken ururlar, ancak maḳ‘adları etrâfında olan tüyleri yolub ³ḳorlar ve el ile tutub zabt iderler, tâ ki yerinden zâ‘il olmaya. Ekşeri ⁴bir sâ‘at tutmadın ölür ve ba‘zısı iki sâ‘atde ölür elbette üçü ⁵itmâm itmedin semmiyet aña te‘şîr idüb ḥayâtdan mahrûm olur. Ol ân ⁶yirine birini dahı vaḳ‘ iderler, tâ ki mâdde’-i semmiyet bi’l-küllîye mündefi‘a ⁷ola ba‘dehu bu merhem zîmâd oluna. **Şıfatı** Kuru incîr, çekirdegi çıkmış kızıl ⁸üzüm her birinden birer ḳabza, milḥ bir dihnem, iki dâne yumurda şarısı ⁹cümlesi bir yirde saḥḳ olunub kifâyet mikḍârı papadya yağı ile mezc ¹⁰olunur, ve muḳaddemâ i‘lâm olunduğı üzere ‘illet-i mezkûrede ḳalbi ¹¹dahı şıyânet emr-i ehem olmaḳla muâfazasına ziyâde ihtimâm ideler. ¹²Bu tîlâ ol ḥuşûşda zâhirü’n-nef‘dür. **Tîlâ** Gül şuyı, lisân-ı şevr şuyı ¹³ve ḳuzı ḳulağı şuyı her birinden elli dirhem, ekşi alma ‘uşâresi, ayva ¹⁴‘uşâresi her birinden yigirmi beşer dirhem; kil-i ermenî iki dirhem, kızıl şandal, ¹⁵mercân her birinden bir dirhem, sirke elli dirhem, za‘ferân ve kâfûr yarımşar dirhem ¹⁶cümlesi mezc olundukdan soñra bir mikḍâr ısıcaḳ idüb tarz-ı mezkûre üzere ¹⁷ḳalın bez pâreleri baturmaḳla ḳalbûñ üzerine zîmâd oluna. Bu naṭûl ¹⁸dimâḡ ve cigere dahı nâfi‘ olduğı muḳarrerdür ihmâl olunmıya. Bu zîmâd dahı ¹⁹ol ḥuşûşda ‘ilâca mübâşeret iden etîbbâdan menḳûldür. **Zîmâd** Kırmızı ²⁰gül yaprağı ve lisân-ı şevr yaprağı beş dirhem, kuru ḳışnic üç dirhem, kızıl şandal, ²¹‘ūd-ı hindî, ṭabâşîr her birinden bir bucuḳ mişḳâl cümlesi aḥz ve saḥḳ olundukdan ²²soñra bir bez torbaya ḳonub aḡzını sedd ideler ve ol torbayı gül şuyı ²³içinde ḳaynadub ba‘dehu duyacaḳ ḳadar ısıcaḳ iken ḳalb üzerine ḳoyalar. ²⁴Şovudukdan soñra yine tekrâr ideler ve tîlânûñ gayrî ‘alîlûñ kendine ²⁵saḳy olunan devâlardan dahı bu bir ḳac tedbîr mücerrebât-ı ḥuzzâḳdan olmaḳla

[203B]

¹taşır olundu. Ez-cümle bu sufûf hâzırû'n-nef' dır. **Sufûf** Habb-ı belisân, ²kızı kulağı tohmı, ağac kavunı çekirdeginüñ içi her birinden birer buçuk dirhem kil-i ³ermenî, mercân, şandal-ı ahmer her birinden ikişer dirhem defne yemişi, yanmış geyik ⁴boynuzı, 'üd-ı hindî, her birinden birer dirhem, ağac kavunı kabuğı, darünec-i ⁵'akrebi, ğarıtons ki tarhündur, lisân-ı şevr yaprağı her birinden ikişer buçuk ⁶dirhem, incü bir dirhem, 'anber bir dâniğ cümlesi ahz ve dağğ olunub üslûb-ı sâbık üzere ⁷alma ve ayva şarâbları mişilli eşribe'-i müferriha ile ma'cûn olur hîn-i isti'mâlde lisân-ı ⁸şevr şuyı ile virilür. Hattâ evvelâ üç dirhem ba'dehu iki dirhem andan sonra ⁹bir dirhem isti'mâl itdüreler ve gün aşırı vireler. Pâd-zehrûñ dahı bu 'illetde ¹⁰menfa'at-ı 'azîmesi olduğundan huzzâk-ı etıbbâ müttefiklerdür. Bir def'ada yarım ¹¹dirhemden bir dirheme degin virilür ve bir kaç def'a i'âde olunur. Bür'-i tam ¹²müşâhede oluncaya degin ya'nî 'alâmet-i halâş zuhûruna degin her gün virilse ¹³müdâvât-ı mu'tebereden olmağla işâbet bulunmuş olur didiler. Tarîk-i ¹⁴isti'mâli oldur ki içürmek murâd itdükleri miğdârı pâd-zehri bir küçük gümüş ¹⁵havânda sahk idüb üzerine tedricle gül şuyı tamladalar tamâm münhal ¹⁶oldukda üzerine bir fincân gül şuyı koyub ba'dehu bir kaç katre lîmôn ¹⁷şuyı yâhûd rûh-ı zâc tamladub vireler ve *Hulâsatü's-Sâ'ün* ¹⁸*fî Def'i't- Tâ'ün* nâm risâlede tahrîr olunan devânuñ dahı bi't-tecribe ¹⁹hâşşası müşâhede olunmuş mu'âlece'-i meşhûredendür. Şıfatı: İki kardaş ²⁰kanı tesmiye olunan devâ ki Cezîre'-i Suķûţîr'den gelür bir nev' zamğdur deryâ ²¹kenârında bulunan süngeri kırmızı taş nev'ine dahı demü'l-ağaveyn dirler, ²²ammâ anuñ kat'â bu huşuşda medhâli yokdur. El-hâşıl ol zamğdan bir dirhemi ²³sahk olunub otuz dirhem gül şuyı, üç dirhem sirke mezc olundukdan sonra ²⁴içürürler bi-emri'llahi teâlâ ekseriyâ halâşa mü'eddi olur. Bi-şart-ı ân ki yigirmi ²⁵dört sâ' atden muqaddem ola didiler Allahü's-şâfi.

El-muhâfazât-ı kable'l-vukû'

[204A]

¹Muqaddemâ zıkr olundığı üzere ba'de'l-vukû' 'ilâc-pezîr olması 'asîr ²olmağla 'uķalâ kable'l-vukû' muhâfaza olunmak huşuşuna ihtimâm göstermişlerdür ³ki müsebbibü'l-esbâbuñ teâlâ şānuhu taķdîri ile esbâb-ı hıfza teşebbüs ⁴idüb hışn-ı haşîn-i ilâhîde mekîn olmağla medâr ola. Pes ol emrâz-ı ⁵müşkileden şıyânet ve muhâfazanuñ mu'azzam tedbîri evvelâ cumhûr-ı etıbbānuñ ittifaķ ve ⁶ihtiyârları üzere tebdîl-i havâ içün âher diyâra intikāl itmekdür ki kibâr-ı 'ulemâ'-yı ⁷müttesîr 'ayndan cem'-i keşîr dahı tecvîz itdikleri muqaddemâ tahrîr olunmuş idi, ⁸ancak 'ufûnet-i havâyâ ve ahlâta sirâyet itmedin hurûca diķķat lâzımdur, ⁹hattâ etıbbâ dirler ki envâ'-i hayvânât 'acem-i 'aķldan bî-behre iken 'ufûnet-i ¹⁰havâyı idrâk idüb firâr itmek

lāzım geldikde hilye'-i 'aql ve zekā i'tā¹¹ olunmağla bi-fazla'llahi Te'ālā külliyyāt ve cüz'ıyyāt umūr-ı ihtiyāriyede taşarrufa¹² kudretleri olan nev'-i beşer-i vücūd nāzenīnlerini sıyānete sa'y itmek evlā¹³ ve āḥeri belki vücūb mertebesinde olduğu şek ve şübheden müberrādur, ¹⁴eger muḳaddemā zıkr olundığı üzere intikāle mānī' bulunub yāḥūd min-vech-i ¹⁵müte'azzir olsa lāyık olan havāsı laṭīf-i 'ālā mesken tedārik itmekdür ki şimāl ¹⁶tarafı mekşūf olub pencereleri daḥı ol ṭarafa meftūḥ ola ve ol meskene ¹⁷dā'imā gül şuyı ve sirke ve sā'ir müşliḥ-i havā olur şular şaḥalar ve daḥı yaz ¹⁸eyyāmı ise şandāl ve bezr-i ḳaṭūnā ve anlaruñ mişilli bārid şeyler tebhīr idüb ¹⁹fuşūl-ı bāridede 'ūd ve 'anber ve siyāḥ ve beyāz günlükler ve sa'ter ve lāden ²⁰mişilli şeyler tütüdeler ve fuşūla münāsib şükūfeler ve yapraklar ile tezyīn ²¹ideler ve alma ve ayva mişilli bārid meyveler isti'māl ve istişmāmına meşğūl ²²olalar, ağac ḳavınınuñ her vechle menfa'ati muḳarrerdür ve sirkeyi gülāb ²³ve şandal ve kāfūr ile mezc idüb keten bezi pārcasıyla ellerinde ²⁴tutalar ve münāsib ve muṭayyeb şemāmeler daḥı tertīb idüb dimāğlarını ²⁵revāyiḥ-i keriheden muḥāfazaya ihtimām ideler, ez-cümle bu bābda mu'zam-ı

DK-[204a]

Tebdīl-i havānuñ mevānī' ve ta'azziri bir ḳaç ṭarīḳ ile taşavvur olunur. Ez-cümle ol 'ufūnet cümle emākine sirāyet itmekle ol varacağı maḥālde daḥı 'illet-i ma'hūde bulunduğı şürette nakl 'abeş olub zaḥmetinden ḡayri bir fā'ideyi muntic olmadığını idrāk yāḥūd ḥuḳūḳuna ḡāyet riāyet lāzım olan evliyā-yı ni'meti yāḥūd cānından 'aziz olan dostlarını terk itmek yāḥūd ḥuḳūḳ-ı cāre ri'āyet ve taḥliye-i dār ve diyār hücnetine sıyānet için bāb-ı tevekküle teşebbüs itmek ile olur. Ammā zerrāt-ı kā'ināt fā'il-i muḥtāruñ cellet ḥikmetuhu ḳabza'-ı kudretinde maḥfūza olub irāde'-i 'aliyye ta'alluḳunsuz nef' ve zarr vücūd-pezīr olmadığına 'usr-ı şamīmi'l-ḳalb mu'tekid olmağa muḥtācdur ki ḥīn-i maḥalde ḥāy meded intikāl ide idim şöyle olmaz idi dimiye Allahu'l-hādī ilā sevā'is-sebīl. (üst-2)

[204B]

¹muḥāfaza oldur ki ḳaçan havāya ḥarāret ḡalebe eylese faşd ve ishāle ²liyāḳatı olanlar taḥammülleri miḳdārı faşd idüb şafrāvī ve sā'ir aḥlāt-ı ³mużırrayı müşil olur şerbetler içeler, ba'dehu müberridāta müdāvemmet idüb ⁴kāfur ḳurşı ve ḥummāz ve amberberis ve ekşi nār ve ḳoruḳ ve līmōn rubları ve ⁵anlaruñ mişilli müberridāt isti'māl ideler. Her gün sirke ve mā'-i verd mezc olunmuş ⁶şu ile birer ikişer mişḳāl saḥḳ olunmuş kil-i ermenī içmek ḥāzıru'n-nef'dür, ⁷ṭīn-i maḥtūm daḥı anuñ gibidür ve daḥı lāyık olan oldur ki 'ale's-şabāḥ ⁸āfitāb-ı 'ālem-ārā tulū' itmedikce evden taşra çıkmayub taşrada bulunduğı ⁹şürette ḡurūbdan evvel içeri duḥūl ideler ve eger havā maḡmūm olub ¹⁰buluṭ ve ṭuman bulunsa evden taşra çıkmak

cā' iz degildür ve havānuñ ¹¹ta' affüni esbāb-ı araziyyeden neş' et itdigi şüretde sākin oldukları odanuñ ¹²pencereleri kapaalı tutmak lāzımdur, hattā ol huşuşda ka' r-ı zeminde sākin olmak ¹³şıyānete zıyāde enfa' ve evfağdur ki eyyām-ı vebāda zindān kıyusunda bulunanlar ¹⁴halāş olub yukarısında sākin olanlar helāk oldukları mervīdür ¹⁵ve dağı mecmā'-ı nās olub insān ve hayvān ile izdiḥām vāki' olan maḥalden ¹⁶dağı ictināb lāzımdur, zīrā keşret-i nüfūs süḥūnet-i havā icāb itmekle 'ufūnete ¹⁷müsta'id olur, fāzıl-ı eṭıbbā İbnü'r-Rüşd'den mervīdur tā'ün zamānında başkaca ¹⁸sākin olan kimesneye ol 'illet işābet itmek nādir vāki' olur dimişler, ¹⁹eger tumanlı ve buludlı günlerde bi-ḥasebi'l-ıktizā evden taşra çıkmak lāzım gelse ²⁰elinde revāyiḥ-i ṭayyibeyi müştemil şemāme tutmak lāzımdur ve dağı gündüz uykusundan ²¹ihtirāz ideler, meger hażm-ı ta'āmdan soñra yāḥūd vaqt-i kaylūlede uyumağa ²²mu'tād olalar, anda dağı ihtimām lāzımdur ve dağı riyāzet-i kavıyyeden ya'nī ²³ta'ab ve zahmet ile hareketden ihtirāz lāzımdur, zīrā ifrāt-ı hareket kanı ²⁴kızdurub ervāḥ ve kūvāya za'f virmekle harāret-i ğarībeyi tahrik ider, İmām ²⁵Ġazālī ḥazretleri Şāfi'ī ḥazretlerinden kaddesā'llāhu sirra- humā naql iderler ki

[205A]

¹eyyām-ı vebāda benefşe yağından enfa' devā görmedim. Her-bār gövdelerine ²tılā eyleyüb münāsib eşribe ile miqdār-ı kifāye isti'māl eylesünler ³buyurmuşlar ve eyyām-ı vebāda ağziye huşuşunda dağı ihtimām idüb serī'ül-haẓm ve ⁴ceyyidül-ğidā olan atī'me tenāvül itmek lāzımdur, pilic çorbası ve eti ⁵ve oğlak ve kızı ve buzağı etleri, anlar dağı sirke ve līmōn şuyı ve kuruğ ⁶ve summāk mişilli ekşiler ile perverde olmuş ola, kezalik 'ades-i muḥaşşer ve ve mās ⁷ve kabak, ammā ğidālarını şırf ekşililere ḥaşr itmeyüb miqdār ciheti ile dağı ⁸haẓma 'usret virir mertebe keşretinden ihtirāz ideler ve tatlı kısmından ⁹ve sā'ir harāret irāş ider eşyādan dağı ictināb ideler. Edviye'-i ḥārreden ¹⁰ışlāḥ-ı ağdiye için ancak dārçinī tecvız olunmuşdur. Ve dağı serī'ül-istihāle ¹¹olan ağdiye ve fevākiḥden ihtirāz ideler. Ba'z ḥuzzāk sirke ile şoğan ¹²ve şarmısak ve ḥiltūt yemegi maşlahātdan 'ad itmişlerdür, turşıları dağı ¹³isti'māle sezādur. Ve ekşi enār ve ekşi tüt ve ekşi erik cümlesi nāfi'dür. Ve acılığdan ¹⁴ve şusuzluğdan dağı şıyānet lāzımdur ki anlar ervāḥı taḥlil iderler. Ve dağı elzem-i ¹⁵levāzımdan olan ḳalbūn takviyyetine takayyüd idüb hemm ve ḡamm ve ḥüzn ve elemden ¹⁶ve efkār-ı keşire-i fāsideden ictināb olunmağdur ve ifrāt ile istifrāğdan ¹⁷ya'nī kan aldırıldıkda taḥammülünden zıyāde akıtmakdan ve müşhil virildikde ¹⁸zıyāde 'amel itmekden şakınalar, zīrā anlarıñ ifrātı bedene ve ḳalbe za'af ¹⁹virüb ervāḥı taḥlil ider ve dağı lāyık olan herkes sākin oldığı ²⁰evde ve maḥallātda ve ḳurā ve ḳaşabātda mevāzi'-ı müte'addidede her-bār 'ufūneti ²¹dāfi' olur şeyler yaḳalar, defne yaprağı ve 'ar'ar ve ebḥül ta'bır olunan ardıc

²²ağaçları ve kıldaru didikleri eyrelti ve serük ağacı ve yaprağı ve çam ağacı ²³ve pür ta'bir olunan yaprağı ve anlaruñ mişilli haşebāt ve evrāk-ı iħrāk olunmak ²⁴dāfi'-i 'ufūnet-i havā olduğu şöhet şī'ār olub şihhatini inkār iden ğabāvete ²⁵haml olunmuşdur, Ebukrāt'dan mervīdur ki zamānımızda t̄ā'ūn-ı şedīd bedīd olub

DK-[205a]

Taşköprizāde merhūm risālesinden naql olunub imāmuñ kankı te'lifinden tahrīr olunmuş zafer bulunmadı. (2-3)

[205B]

¹ekşer ma'müreye sirāyet ve işābet eylemiş idi. Ben sākin olduğım Medīne² ahālisine şehruñ etrāf ve eknāfında dāfi'-i 'ufūnet olur haṭablar yakmak ³emr eyledim sözüme i'timād idüb eşyā'-ı mezkūre iħrākında ihmāl itmediler, ⁴bi-emri'llahi Te'ālā ol 'ufūnet mündefi'a olub hālī'-i beled ḥalāş buldılar demişdür. ⁵Şāhib-i *Micenne* dahı ben ol 'ameli İspanya memleketinde Napoli nām diyārda ⁶işledim nef'-i 'azīmi müşāhede olundı deyü iddi'ā itmişdür. Tebhīr ḥuşuşunda ⁷müfreden ve mürekkeben eczā'-ı 'adīde yazılmış ve cümlesinüñ menfa'atleri bi't-tecribe ⁸şābit olmuşdur, bu kūrş dahı kibār için terkīb olunmuşdur. **Qurşu'l-buḥūr** 'Ūd-ı ⁹hindī, 'anber, kūrş ḥulv', ıdhır her birinden birer dirhem günlük, maştakī, karanfil, ¹⁰dārçīnī her birinden beşer dirhem defne yaprağı, acı bādem, sa'ter, merzencūs, ¹¹'ar'ar ve ebhül yaprakları ve egir ve sūsen köki ve feslegen toḥmı ve asārūn her birinden ¹²onar dirhem, za'ferān iki dirhem, lāden beş dirhem cümlesi saḥk olunub ¹³asel-i muşaffā ile mezc olundukdan soñra üçer dirhem miqdārı kūrşlar aḥz ¹⁴olunub şabāḥ ve aḥşām birer dānesini sākin oldukları maḥalde tebhīr ideler, ¹⁵fesād-ı havāyı işlāḥ ider. Bu terkībde zıkr olunan eczādan bireri ve ikişeri ¹⁶ve mümkinü'l-ḥuşūl olanları başka başka dahı tebhīr olunur ve bunlardan mā'adā ¹⁷ol-ḥuşūşda ma'ācīn ve eşribe ve ḥubūbātdan dahı menāfi'-i 'azīmesi tecribe ¹⁸olunmuş vāfir terākīb yazmışlardır, ez-cümle bu terkīb a'zā'-ı re'iseye takviyet-i ¹⁹'azīme ile kuvvet virüb 'ufūneti def' itmekde lā-nāzīrdür. **Ma'cūn-ı Müferriḥ** Gül kūrısı, ²⁰geyik yüreginde bulunan kemik ve fıl dişi ve ṭabāşīr her birinden iki buçuk dirhem, ²¹kil-i ermenī, t̄īn-i maḥtūm, ağac kavunı çekirdegi, kūrı kulağı toḥmı, feslegen toḥmı, ²²aḥ mercān, kırmızı mercān, aḥ şandal, kızıl şandal her birinden üçer dirhem, ²³ūd ve behmen ve cedvār ve ḥām ibrişim ve darūnec ve ğarbiṭons¹⁴⁵ her birinden bir ²⁴buçuk dirhem lisān-ı şevr dört

¹⁴⁵ Bu kelime sözlüklerde bulunamamıştır.

dirhem, incü ve yâķūt-ı rümmānī ve şarı yâķūt ²⁵ve zümrüd her birinden bir dirhem, pādzehr mārī, ‘anber ve misk her birinden bir dirhem, sükker

[206A]

¹nebāt ikiyüz dirhem, alma şarābı cümle miķdārı, gül şuyı yigirmi dirhem ber-kā‘ide ²ma‘cün olduğdan soñra gümüş zarfda yāhūd çinī hoķķada hıfz olunur ³miķdār-ı isti‘mālī üç dirhemdür ‘ale’r-rīk isti‘māl oluna, selāţin ⁴ve erkān-ı devlete münāsib ma‘cündür, ve daķı ħuzzāk-ı etıbbā ħabb-ı ilāhī tesmiye olunan ⁵terkīb-i ‘acıbüñ menāfi‘-i ‘azımesini beyān itmişlerdür, ol ħabbı Şeyhü’l-Küll daķı ⁶şenā itdigi vāķi‘dür, ba‘z ħuzzāk anı Muĥammed bin Zekerıyyā ‘aleyhi’r-raĥme telıf itmek ⁷üzere ol feylesüf ve dānāya nisbet itmişdür, ba‘zılar Cālınūs-ı ħazākāt-ı ⁸me’nüse işāl itmişler, bi-eyyi vechin kān ol devā‘-ı şerıf hıfz-ı sıhĥat ve men‘-i ⁹‘ufūnet bābında esrār-ı ħafiye‘-i ilāhiden bir sırr-ı ‘acıb olmak üzeredür ki māddeşi ¹⁰ķalıl ve menāfi‘i keşirdür, inna’llāhe ra’ūfun bi’l-‘ibād. **Şıfat-ı ħabb-ı ilāhī** Ol terkīb ¹¹zāhirü’t-te’şır şabr ve za’ferān ve mürr-i şāfiiden terkīb olunmağla ‘aded-i eczāsı üçdür ¹²velakin miķdārlarında ihtilāf-ı yesır vāķi‘olub ba‘z ħuzzāk za’ferān ile ¹³mürr-i şāfi berāber ve şabr-ı suķūţarī anlarıñ mecmū‘ miķdārı aĥz olunur dimişler. ¹⁴Ya’nı za’ferān ve mürr-i şāfi beşer dirhem oldığı şüretde şabr-ı suķūţarī on ¹⁵dirhem aĥz olunur didiler, ba‘zıları daķı şabr on oldığı şüretde mürr-i şāfi ¹⁶beş ve za’ferān iki buçuķ dirhem olmak lāzımdur dimişler, ba‘z etıbbā daķı her biri ¹⁷‘ale’s-seviyye olmak iddiā itmişler, ammā ķavl ol muĥtar olmağla ol vezn-i ihtiyār ¹⁸olunub ba‘de’s-saĥķ lisān-ı şevr şuyı ile noĥūd miķdārı ħablar düzilür. Miķdār-ı ¹⁹isti‘mālinde daķı ba‘z kibār haftada bir yāhūd iki def‘a beşer dāne isti‘māl ²⁰ideler, vaķtı daķı fecr-i şādık tulu‘ itdigi zamān necāt-ı nişān ola dimişler, ²¹ba‘zılar daķı haftada bir kerre yarım mişķāl isti‘māl olunmak lüzümını gösterüb ²²şabāĥ ve mesāya ta’arruz itmemişler. Ol devā‘-ı şerıfı Cālınūs’a nisbet idenler ²³rivāyet itmişler ki anuñ zamān-ı ħayātında diyār-ı Mısıır’da tā‘ün-ı ‘azım vāķi‘ ²⁴olub şol mertebe şedid olmuş ki bir günde yigirmi biñ nüfüs helākına ²⁵bāliğ olmuş, ol eşnāda Cālınūs ol devā‘-ı ķuddiseyeden haftada bir kerre yarım

DK-[206a]

Ĥattā mürr-i şāfi meyyiti ta’affün ve fesāddan ĥızf ider ķadid görilen mevti mürr-i şāfi ile tedbır olunmak üzeredür. (11-13)

[206B]

¹mişkāl tenāvül olunmaḵ ta'yīn itmekle bi-emri'llahi'l-meliki'l-mu'tin müdāvemmet ²idenler selāmet bulmuşlar, bu ḥab daḥı ba'zī ḥuẓẓākuñ muḥtārlarıdır. **Habb-ı diger** ³Şandal-ı aşfer, durūnc-ı 'akrebi üçer dirhem, mürr-i mekkī beş dirhem, şabr-ı suḳūṭarī ⁴on dirhem, za'ferān beş dirhem, tīn-i maḥtūm-ı şelāşe, cedvār üç dirhem, kāfūr ⁵bir dāniḵ cümlesi saḥḵ olunub gül şuyı ile ḥablar düzilür, miḳdār-ı isti'mālī ⁶bir dirhemden bir mişkāle degindür, eyyām-ı vebāda her gün isti'māl olunur, ⁷Mervān bin Zühr'den mervīdür eyyām ve bādehu ḥıfẓ-ı şıḥḥat murād iden kimesnelere ⁸vācibdür ki her-bār ḳable't-ṭa'ām bir miḳdār ḳuzı ḳulaḡı yapraḡı tenāvül ⁹eyleyeler, def'-i 'ufūnetde mücerrebdür dimiş. Şalata ṭarīḳi ile yenmek ṭab'a daḥı ¹⁰evfaḳdur, ve yine ḥazīḳ-ı mezburdan menḳūldür ki bir kimse her şabāh bir dāne ¹¹fāḥir ḳuru inciri cevz ile ve üç dāne sezāb yapraḡı ile isti'māl eylese ¹²nef'-i 'azīmi müşāhade ider dimiş. Cālīnūs'dan daḥı anuñ gibi menḳūldür ve bu ¹³cüllābuñ daḥı nāfi' oldıḡı aḥlātından nümāyān olur. Cüllāb Mā'-i verd, ḳuzı ¹⁴ḳulaḡı şuyı ve lisān-ı sevr şuyı her birinden yüz ellişer dirhem, ekşi nār ¹⁵rubbi ve līmōn şarābı ve ḳuzı ḳulaḡı şarābı her birinden ellişer dirhem, kil-i ermenī ¹⁶iki dirhem, kil-i ermenī saḥḵ olunub şular daḥı birbirlerine mezc olunduḡdan soñra ¹⁷her şabāh 'ale'r-rīḳ üçer ḳaşıḵ isti'māl olunur, bu daḥı ma'lūm ola ki cevher-i ¹⁸havā fāsīd oldıḡı eyyāmda aḥlātı 'ufūnet sırāyetinden muḥāfaẓa içün ¹⁹ḥuẓẓāk-ı eṭibbādan cem'-i keşir tiryākāt-ı müfredde ve mürekkebe isti'mālınuñ menāfi'-i 'azīmesini ²⁰beyān eyleyüb müfredātdan pād-zehr-i ḥayvānī ve cedvār ve mürekkebātdan tiryāk-ı fārūḵ ve ²¹Meşrūdītūs ve sā'ir tiryākları ta'yīn itmişler. Tiryāk-ı fārūḵuñ menfa'ati ²²sā'irinden ziyāde olmaḵ gösterilmişdür, hattā Cālīnūs'dan menḳūldür ki zamānımızda ²³vebā'-ı 'azīm vāḳi' olub her kim tiryāk isti'māl itdiyse emānet ve selāmet ²⁴buldı haftada bir kerre noḡūd miḳdārı isti'māl olunmaḵ elzem-i levāzımdandır ²⁵dimiş, ba'z eṭibbā ḥarāreti ciḥetinden tecvīz itmeyüb ḥummā'-ı vebā'ıyye ve ṭā'ūn

[207A]

¹zamānlarında eşiḥḥā ve merzāya bürüdet lāzımdur, tiryāḳuñ ḥarāreti müselleme ²iken ne vechle menfa'at me'mūl olur deyü men' eyleyüb Cālīnūs'ın mevāzı'-ı ³adidede tiryāk maḥrūrū'l- mizācuñ mizācını ifsād ider didiḡi cumhūr-ı eṭibbānuñ ⁴tiryāk bi'l-ḥāşşa mizāc-ı marīzi ıslāḥ ve mizāc-ı şaḥīḥi ifsād ider ḳavliyle ⁵istidlāl eylemişler, ammā ba'z kibār ol ḥuşuşda muḥākeme'-i ṭıbbiyye ile def'-i ⁶iştibāḥ eylemişdür, ḥāşılı budur ki tiryāk-ı fārūḵ içün hem ḥāşşa ve hem ⁷menfa'at oldıḡı emr-i muḳarrerdür, zīrā ḥarāreti ḥarāret-i ḡarīziyyeye müşābih olmaḡla ⁸mizāc-ı şaḥīḥi muḥāfaẓa ve mizāc-ı marīzi ıslāḥ ider. Ve bi'l-ḥāşşa envā'-i ⁹semūmı izāle itdiḡi daḥı muḳarrerdür mizāc-ı şaḥīḥi müfsid olmaḡı müselleme ¹⁰degildür, teslīm olunduḡı şürette daḥı taḥlilinden neş'et ider, zīrā ḳaçan ¹¹bedende aḥlāt-ı fāsīde

bulmasa yahtemil ki ahlāt-ı şāhīhayı taḥlīl itmekle ¹²muḥr ola velakin zamān-ı vebāda cemī' nāsuñ bedenleri 'ufūnet-peḏīr olmağla ¹³şāhīhū'l-ahlāt bulunmadıkları ecilden isti'māl olundıkda ol-güne ahlātı ¹⁴izāle itmekle menfa'ati zāhir olur deyü eyyām-ı vebāda isti'mālını vācibāt-ı tıbbdan ¹⁵göstemişlerdür, ammā vebādan kaṭ'-ı nazar ḥārrū'l-mizāc ḥuṣūṣā tāze yigitlere ¹⁶münāsib olmadığı muḥarrerdür, ḥaḳīkatine vuḳūf murād idenler ol terkībīñ ṭabī'atını ¹⁷tecessüs itsünler, bu maḥalde bir su'āl-i ḳavī vārid olub muḥaḳḳikīñ anı min vech-i ¹⁸cevāb-ı şāfi' ad olunur cevāb ile def' eylemişlerdür, sū'ālīñ me'ālī budur ki ¹⁹gāh olur vebā ve ṭā'ūn kevākib-i ḡābite ve seyyāre ile felek-i devvāruñ te'sīrlerinden ²⁰ḥāşıl olur, nitekim esbāb beyānında tafşıl olundu. Ol şüretde ḥıfz-ı ²¹şihḥat ve 'ufūnetden şıyānet için sa'y itmekde fā'ide nedür ve anlaruñ te'sīrlerini ²²def' ne vechle mümkin olur ve ne ṭarīkle ḥalāş müyesser olur dimişler cevāblarınun ²³daḥı mā-ḥaşalı budur ki nev'-i insān ḥāliḳu'l-ins ve'l-cānnuñ cellet-i ḳudretuhu iḥsān ²⁴eylediği ḳuvvet-i 'āḳıle sebebi ile eşref-i ḥayvānāt belki ve nefḥet fih *min rūḥi* ²⁵fāzileti ile efḍal maḥlūḳāt olduğu ecilden eflāk ve kevākibden 'ālī olmağla

[207B]

¹anlaruñ te'sīrlerini def'e ḳudretleri muḥarrerdür, ya'nī mālīk oldukları 'ilm ²ve 'aḳl sebebi ile mūcib-i fesād olan eşyādan ictināb ve levāzım-ı şihḥat ³ve selāmet olur ef'āle iştiḡāl itmek ile bi-'avnī'llahi'l-meliki'l-müte'āl ⁴anuñ gibi dā'-i 'uḍāl işābetinden ḥalāş müyesser olur. Ḥuṣūṣā te'sīrāt-ı ⁵semāviyye fesād-ı havā icāb itdiginden neş'et itmiş ola, ol şüretde ⁶tedbīrāt-ı mezkūreye müdāvemmet kifāyet ider. Ḥattā ecel-i ṭabī'i baḥşinde ⁷ba'z etıbbā zāhib oldukları üzere nev'-i beşerūñ 'ilm ve 'aḳl ve idrāk ⁸ḥasebiyle kendülere müte'alliḳe olan aḥvālde umūr-ı müfsideden ⁹ictināb ve umūr-u muşliḥayı iktisāba ḳudretleri bulunduḡı cihetden ecel-i ¹⁰ṭabī'ilerinūñ izdiyādına sa'y itdükleri şüretde faẓl-ı rabbil-'ibād ¹¹ile mümkinū'l-ḥuṣūldur didikleri daḥı ḥātime de naḳl olundu. "*El-ilmu* ¹²*inde'llahi'l-meliki'l-ḳadīr ellezī lā rādde li ḳazā'ihī ve lā mānī'a li-irādetehi*"¹⁴⁶ "*Huvellezī ḥāleḳākum* ¹³*min ṭiynin sümme ḳazā ecelen ve ecel'un müsemmen indehu*"¹⁴⁷ Cevāhirmāmelerde ba'zī eşyā ¹⁴bi'l-ḥāşşa dāfi'-i vebā ve ṭā'ūn olduğu yazılmışdur, ez-cümle Eflātūn ve Aristo'dan ¹⁵menḳūldür ki bir kimse yāḳūt ḥātem ṭaḳınsa yāḥūd getürse bi-emri'llahi Te'ālā vebā ¹⁶ve ṭā'ūn ve sā'ika işābetinden ve şuya boḡulmaḳdan emīn olur dimişler ¹⁷anuñ mişilli ba'z eşyā daḥı yazılmışdur, ḥattā evlerde göğercin beslemek ve sākin ¹⁸olanları havā'-ı vebā'ıyyeden şıyānete mü'eddī olmaḳ üzeredür, Ṭaşköpri-¹⁹zāde merḥūm Ebū Nu'aym İşfehānī'dan naḳl itdiği üzere ḡonce'-i şifā-ārā-yı ²⁰nübüvvetden şalla'llahu 'aleyhi ve sellem "*Men emerrā'l-muşta 'alāh ācibeyhi 'ūfiye mine'l*

¹⁴⁶ "Bütün ilim, kudreti sonsuz olan, kararları değıştirilemez ve iradesi engellenemez olan Allah'a aittir."

¹⁴⁷ En'am Suresi, 6/2: "O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır."

vebā¹⁴⁸ ²¹şudūrī daḥī ol dā'-i 'udāldan ma'fūv olmağı mazhar ve ba'z ef'ālde ²²menāfi'-i 'adīde zuhūrını müş'irdür, 'aleyhi ve 'alā ālihi ve eşḥābihi mine's-şalavāt ezkiḥā.

²³Bāb-ı şāmin. Şıbyānuñ te'dīb ve terbiyyeleri beyānında olub keزالik iki ²⁴faşlı müstemildür.

Faşl-ı evvel Mevlūd sinn-i şabī ve sinn-i tera'ru' intihāsına degin ²⁵ya'nī bulūğa müntehī oluncaya degin lāzım olan tedbīr ve terbiyyeleri beyānındadır.

[208A]

¹Veledin vālid ve vālideleri üzerlerinde ve vālidinün veledleri üzerinde olan ²hukūklarını 'ulemā'-ı dīn mübīn maḥallinde taşrīḥ ve tebyīn itmişlerdir. Bu maḥalde ³mevlūdün ḥaqqını beyān itmek ehem olunmağın şer'an ve tıbben tahrīri lāzım olan ⁴aḥvālleri bi-ḥasebi'l-imkān taştīr ve beyān olundu. Ez-cümle mevlūdün ḥīn-i ⁵vilādetinde ād komaḥ cihetinden lāzım olan ḥaqqı muḳaddemā bāb-ı ḥāmisde ⁶üçüncü faşlda zıkr olundu. Kaçan tekellüme başlayub ba'z mertebe muşāḥabete ⁷müsta'id olsalar ol eşnāda lāzım olan ba'zī tedbīre daḥī bāb-ı mezḳūrdan ⁸toḳuzuncı faşlda işāret olunmuş idi. Ammā bu maḥalde āḥer gūne ta'bīr ve beyānı ⁹lāzım olan umūrı taḥrīr iḳtiżā itmekle tekrār vāqī' olan yirlere me'mūldur ki ¹⁰istiḥsāna maḥmūl ola. Ez-cümle kaçan şıbyān muşāḥabet-i rūḥ-efzāya mübāşeret ¹¹eylemeler vācib olan evvelā kelime'-i şehādet ta'līm eyleyub bir meclisde yedi ¹²def'a telkīn eyleyeler, Ba'dehu bu āyet-i kerīmeyi ezberledeler, "*fe-Te'ālā'llah-¹³u'l-meliku'l-ḥaqq lā ilāhe illā huve rabbu'l-arşı'l-kerīm*".¹⁴⁹ Ve daḥī Āyete'l-Kürsī ta'līm ideler ve sūre'-i ¹⁴Ḥaşruñ āḥirini ezber itdüreler. Fuḳahā'-ı dīn-i mübīn ravveḥā'llahu ervāḥahum bir kimse ¹⁵veledine bu gūne terbiyye eylese kıyāmet gününde Ḥaḳ Te'ālā anı evlād ḥuşuşunda ¹⁶mu'āḥeze eylemez didiler, *Aḥlāk-ı 'Alāyī'*de meştūrdur ki efāzıldan birisi evlādlarına ¹⁷imtinān-ı gūne ḥitāb ile "Ben size vilādetiñizden evvel ve vilādetiñiz eşnāsında ve vilādetiñizden ¹⁸soñra iḥsān-ı 'adīde ile luṭf eyledim" dir imiş. Anlar daḥī ḥaḳıḳat-i ḥāle vāḳıf ¹⁹olmaḥ için "Vilādetimizden evvel ne gūne iḥsān mümkün olur" deyü su'āle cūr'et ²⁰ve ba'dehu vücūd-peḫīr olan iḥsāndan daḥī āḡāḥ olmağa delālet taleb eylediklerinde ²¹"Vilādetiñizden evvel sizün ḥarā'ir-i nisā ve aşlāt-ı ḥavātinden vücūda gelmeñize sa'y ²²idüb ḳabā'il-i deniyye ve 'aşā'ir-i ḥabīsedan iḥtirāz itdim ki müddet-i ḥayātıñızda ²³fürū-māyelik ile müttehim olmayub şemātet-i a'dādan maşūn olasınız. Ve vilādetiñiz eşnāsında ²⁴size güzel ad virdim tā ki ol ism sebebi ile tūl-ı ḥayātıñızda

¹⁴⁸ Hadis-i Şerif: "Kim tarakla kaşlarını tararsa veba hastalığından korunur" (El-İmām Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtī, tsz, c. II, s. 428).

¹⁴⁹ Mū'mīnün Suresi, 23/116: "Mutlak hakim ve hak olan Allah, çok yücedir. O'ndan başka tanrı yoktur, O, yüce Arş'ın sahibidir."

iftihār idesiz, 'uḳalā²⁵ḳatlarında mu'teber olmayan ismden ictināb eyledim tā ki ḳabīḥ addan nāṣī mūte'ellim

[208B]

¹olmayasız, ve vilādetiñizden ṣoñra daḥı envā' te'dīb ve terbiyet ile tehzīb-i ²aḥlāk ve taḳviyet-i ef'āl-i ḥaseneñize sa'y eyledim, tā ki beyne'l-aḳrān ḥüsn-i ḥulḳ ³ve luṭf-ı mu'āṣeret ile memdūḥ ve mümtāz olduñuz" deyü cevāb-ı bā-ṣavāb virdükde ⁴ḥayr-ı ḥalef olanlar cān u dilden ḳabūl itmişler. El-ḥāşıl ḳaçan mevlūd sağ ve şolunı ⁵farḳa başlayub mehmā-emken ḥüsn ve ḳubḥı idrāka müsta'id olsa terbiyesine iştiḡāl ⁶lāzım olur, ez-cümle tadricle ef'āl-i ḥasene ve aḥlāk-ı merziyye telkīn itmege ⁷ihitimām ideler. Zīrā etfālūñ levḥ-i idrākleri sāde olmaḡla ḥüsn ve ḳubḥ irās ⁸iden ef'āl-i bi-kemālihi idrāk idemediglerinden nāṣī ṭarafeyni ḳābil olub ve ekşeriyyā ⁹rezā'il-i ef'āl daḥı muḳtezā-yı ṭab'-ı behīmī olmaḡla ol sāde diller ol ṭarafa mā'illerdür, ¹⁰ḳaçan 'ayıb ve 'ār olacaḳ fi'l-i ḳabīḥe iḳdām itseler "Hey şaḳın bunı işleme¹¹ ve bu sözi söyleme bu 'ayıbdur ve bunı işleyen şöyle olur, vee bu sözi ¹²söyleyene kötek uyrılır" deyü ibtidā' rıfḳla zecr ve men' ideler sāde-dil olduklarından ¹³nāṣī zecr ve men' ve tevbīḥ daḥı ḳalblerinde temkkün idüb her vechle memnū' olurlar nitekim ¹⁴dimişlerdür beyt: "*Etānī hevā ḳabl en 'arini'l-hevā Fe-şādefe ḳalbi ḥāliyen fe-temekkenā.*"¹⁵⁰ ¹⁵Ve ekşer ekābir-zādeler ki sefeh ve ḳillet-i 'aḳl-ı ma'āş ve keşret-i efkār-ı fāsīde cihetinden ¹⁶ef'āl-i zemīme anlarda şāyī' ve fāş olmuşdur, ḥattā ehl-i hezl anları "es-sefīḥ ¹⁷celebi" deyü ta'rīf itmişler. Sebebi ḥālet-i şıbbāda ifrāṭla 'izzet eyleyüb her ne murād ¹⁸iderse müsā'ade olunmaḳdan neş'et ider. Zīrā nā-sezā' fi'ilinden men' ve tevbīḥ ¹⁹olunmayub ḥayr ve şerden ne söylerse āferīn ve raṭb u yābis her ne işlerse taḥsīn ²⁰itdiklerinden zuhūra gelür, ḥuşūşa nāḳışātu'l-'uḳūl olan mürebbiyeleri ve ḥayr ²¹ve şerri farḳ eylemez. Urus dāyeleri "mollām ve ağam ve paşam" ta'bīrleri ile ol ²²ḥāliyyü'z-zihni iḡfāl idüb sefāhat vadīsine düşürmekle 'āḳıbet-i ²³zelīl ve ḥaḳīr olacaḳları hüveydā ve āşikār olur. Zamānede anuñ gibi sefīḥleriñ ²⁴hezārı görülmüşdür. Hükemā dirler ki etfālūñ terbiyesinde vācibdür ki anlardan ²⁵evvel sādır olan ḳuvvetūñ tehzīb ve tekmīline sa'y itmek gerek. Zīrā her ḥuşūşda

[209A]

¹ṭabī'at fi'iline iḳtidā itmek lāzımdur, ya'nī her ḳuvvet ki etfālde evvel zāhir ²olur anuñ tehzīb ve tekmīline sa'y itmek lāzımdur, anlarda ise ḳuvāy-yı ³bedeniyyeden ḳuvvet-i ḥayā evvel

¹⁵⁰ (Farsça) Beyt: "Ben aşk tanımadan önce bana bir heves gedi. / Kalbimin boş bir zamanına tesadüf etti ve oraya yerleşti.

hâdiş olur, eger bir şabîde evvel kuvvet bulunub ⁴mücibi ile ‘âmil olursa ya’nî şığâr ve kibâr huzûrlarında terk-i edebi ⁵mücib olur harekâtdan ictinâb iderse necâbet ve sa’âdetine delîldür, ⁶anuñ tekmiñline ihtimâm ideler ve taqdimî lâzım olan te’diblerinden biri ⁷dağı oldur ki kendi cinsinden olmayan yâhûd ebnâ’ cinsinden olduğu ⁸hâlde rezâ’il ile mevsûf vasfa ve fuhş ile mevsûm ve lehv ve la’b ile ⁹meşgûl olan şıbyân ve gılmân mücâlese ve muhâlaatlarından şıyânet ideler, ¹⁰zîrâ tabî’at-ı beşer sârika olduğu muqarrerdür huşûşa zamân-ı şabî ve mevsim-i ¹¹sinn-i şığâr ola ol cihetden ekser emrde anlaruñ etvâr ve ahlâkları ile ¹²mütehallik olurlar ve dağı elzem-i levâzımdan olan terbiyyeleri ‘ale’t-tedric farz ¹³ve sünnet ve hîll ve hürmet ahvâlini ta’lîm ve tefhîm idüb ferâyiz ve vâcibâta ¹⁴muvâzabet ve müdâvemet itdürülmek ile âdâb-ı dîn-i mubîn ve sünen-i şer’-i seyyid ¹⁵i’l-mürselîn taşşîline ikdâm ve ihtimâm ve ol bâbda tekâsül ve tehâvün aña tabî’at ¹⁶olmağdan şâkınmağı iltizâm ideler, nitekim mürebbî-i ümmet-i huçeste-sîret ve ol ¹⁷tabîb-i envâ’ aqsâm-ı illet şalla’llahu ‘aleyhi ve sellem hazretleri ‘âmme’-i ümmete hitâb ¹⁸ile " ‘Allimû’s-şabîyye’s-salâte ibne seb’a sinîn ve aqrîbûhu ‘aleyhâ ibne ‘aşare"¹⁵¹ ya’nî ¹⁹etfâlünüñ yedi yaşına vardıklarında namâz kılmak emr idüñ, on yaşına vâşıl ²⁰olduklarında kımazlarsa darb ve te’dib idüñ deyü tenbîh-i şerîf buyurmuşlardur ²¹ve dağı lâzımdur ki şıbyânüñ müşâhabetlerinden dâ’imâ salihâyı medh ve senâ ve eşrâr ²²ve eşkiyâyı zem ve kadh idüb küçükden şalâh ve takvâ vâdîlerine ²³sevğ ideler, eger anlardan ‘an gafle bir emr-i kabîh şudûr iderse âşikâre ²⁴serzeniş itmeyüb hakîmâne mezemmet ile kendülerinden şâdır olan hücneti ve ²⁵töhmet olduğunu bildüreler, yâhûd ol fi’ilüñ andan şâdır olduğunu

[209B]

¹bilmemek tarîki üzere âher şabîye isnâd idüb filân kimsenüñ oğlu ²şöyle itmiş ve şu tarz ile kötek çalmışlar deyü tahvîf ideler, zîrâ kabâhati ³bilindigini bildigi şüretde gereği gibi ‘itâb olunmasa yüze çıkmak şeklinde ⁴ol fi’il-i kabîha tekrâr ikdâmına bâ’iş olur, kezalik peder ve mâderüñ fart-ı ⁵muhabbetleri olduğu şüretde mehmâ-emken i’lâm itmeyüb ihfâya sa’y ⁶ideler, tıfl aña muṭṭalî’ olıcağ havf ve haşyeti kalmayub ta’lîm-i âdâbda ⁷noğşân-pezîr olur. Etfâlden ibtidâ’ neşv ü nemâda ef’âl şâdır olmak ⁸nâ-puhte oldukları binâ’-ı nefsi emmârenüñ habâşetine evfağdur, ol ecilden ⁹ba’z etfâlden kızg ve nemîmet ve ba’zından sırka ve hıyânet şâdır ¹⁰olur ve ba’zılarından anlaruñ emsâli kabâhat zuhûra gelür ol huşûşda ¹¹hareket-i hakîmâne ile cezâ tertîb olunub taḥammülüne göre darb-ı hafif ile dağı ¹²te’dib olunurlar ve dağı vâcibdür ki etfâli elbise’-i fâhire ile tezyîn eyleyeler ¹³giyüb kuşanmak ve seyr ve şohbete göndermek huşûşlarında murâdına müsâ’ade ¹⁴itmeyeler, ‘avâmdan ba’z aḥmağlar

¹⁵¹ Hadis-i Şerif: "Çocuğa yedi yaşında namazı öğretin, on yaşında (kılmazsa) onu (namaz için) dövün" (El-İmâm Celâlüddîn ‘Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, tsz, c. III, s. 160).

iktidārından ziyāde borc ve Һarcla fāhır ¹⁵libāslar tedārikden ğayrī şāhiblerini Һararlar ve bellerini görürler. Ve seyr ve şöhetlere ¹⁶götürüb sefāhat ve şekā yollarını gösterirler, derd-mend oğlan bi'z-zarūrī ¹⁷erāzil-perest olub şekāvet Һarīkine düşmekle ol aҺmaqlarūñ ¹⁸ırz ve māllarını pā-māl itdikden şöñra kendüsini daҺı berbād idüb ¹⁹her vechle Һüsrāna mü' eddi olur. Pes 'uķala mücerred tezyinden ictināb ²⁰itdiklerinden mā'adā iktizā itmedikce barmağına Һātem Һakmağı daҺı men' eylediler ²¹ve ekl ü şurb Һuşuşunda daҺı kezalik ihtmām lāzım olmağla zamān-ı şibāda ²²dā'imā eṭ'ime'-i nefise ve eşribe'-i lezīze virme-yüb ğāhī nān-Һuşk ile ²³iktifā itdüreler, zīrā eṭvār-ı felek-i devvār ber-ķarār olmamamağla ķuru etmek ²⁴yimek iktizā iderse ziyāde elem ve ıztırāb el virmeye. *Ahlāk-ı 'Alāyī*'de ²⁵hikāye iderler ki ba'z Rūm şehzādelerine ceng-i birāderāndan hezīmet

[210A]

¹vāķi' olmağla bir ķac nefer-i Һuddāmı ile firār idüb dār u diyārından mehcūr ²olduķda acılıķdan 'āciz olmağın bir rüstāyiden yufķa didikleri ³ķuru etmek taḥşil iderler, Şāh-zāde mu'tād olmamağla tenāvüle ķādir ⁴olmayub Һademesi cidd ü cehd ile bir rüstāyī daҺı bulub dağarcığında ⁵bir pārķa poğaķa bulmuşlar Şehzāde bir miķdārın ekl idüb bākīsini ⁶hıfz itmek iķün bir Һizmetķārına virmüş, pes ifrāt nāz-perverlik ⁷selāṭin ve ümerāya münāsib değil iken ķande ķaldı ki evsāt-ı nās aña mu'tād ⁸olalar, imdi lāyık olan şıbyānuñ yanlarında dā'imā lezīz ṭā'amları ⁹gökcek libāsları ve anlar ile ālūde olanları taḥķir ideler. Ve fāhır libāslar ile ¹⁰müzeyyen olmaķ 'avratlar 'ādeti ve ekl ü şurb ile taķayyüd itmek Һayvānāt-ı Һasīse ¹¹fi'ilidür, dimekle ṭabī'atlarını ol vādiden nefret itdüreler, ve ğidā virdikde ¹²şabāḥ ğidāsını çok virmiyeler. Zihnine belādet virüb te'allümüne māni' ¹³olmaya, ve sār evķātda daҺı et ve Һelvā ve meyve ve serī'ül-istiḥāle olan ¹⁴şeyleri çok virme-yeler ve meyve yir iken 'akabinde şu iķmekden sākınalar. ¹⁵Ve müsķirāt kısmından egerķi cümle Müslimīne ictināb lāzımdır, ammā eṭfāle ¹⁶tıbben daҺı ziyāde muzır olmağla ictināb itdüreler. Ve ğāzab ve tehevvr ve Һiffet ¹⁷icāb iden umūrdan daҺı şıyānet ideler, anlarūñ birisi ṭabī'atlarında istiḥkām ¹⁸bulsa izālesi 'asir olur ve hikāyet ve eş'ar müfessaķa ve ma'şāķa istimā'ından ¹⁹daҺı şākınub anlar ile iştiğāl iden kimesnelerūñ şöhetine götürme-yeler, ²⁰zīrā anlarūñ daҺı ṭabī'atlarında cāy-ğir olduķdan şöñra izālesi 'asir olur, ²¹egerķi ṭabī'at-ı eṭfāle zekāvet ifāde ider dirler, ammā şekāvete mü'eddi ²²olmağla żararı fā'idesinden ziyāde olur. Ve gice çok uyutmaķdan ve muṭlaķ ²³gündüz uyķusundan men'ideler. Ve yayan yürütmege ve ata binmege i'tiyād itdüreler ²⁴ki ikisi daҺı ri-yāzētdür ve Һareket ve sūkūn ve oturmaķ ve ṭurmaķ ve maḥallī ile ²⁵söylemek ādābını daҺı ta'lim ideler ki bī-taķrīb evzā'-ı beyḥūde eylemeye ve kendünden

[210B]

¹büyüklerün yanında az söyleye, belki bir şey sū'āl olunmadıkça söz söylemeye ²ve kızb söylemekden ve eger sādık ve eger kāzib yemîn itmekden ve her şey'e ³gülmekden hāşılı sefihāne evzā'un cümlesinden men'e sa'y idüb her vechle ⁴ahlāk-ı hamīde ile mevşūf olmasını müntic olur muḳaddimāt ta'līm ideler ⁵ve 'ilm ve 'edeb ta'allümüne müsta'id olduḳda eṭibbā ol isti'dādı altı yaş ⁶itmāmına ḥaşr eylemişlerdür, elsine'-i 'avāmda şabīnün vilādetinden dört yıl ve dört ay ⁷ve dürt gün mürûrundan ḥāceye virilmege müsta'id olurlar deyü ⁸şöhret-şi'ār olan aḥbāruñ şihḥatine kütüb-i mu' teberede zafer bulunmadı ol ⁹ḥuşuşda kibār-ı eṭibbānuñ altı sene ta'yīn itdikleri tab'a daḥı evfak ¹⁰oldığı zāhirdür, bu daḥı ma'lūm evlāü'l-ārādur ki 'ulūm ve ma'ārif nev'-i beşerün ¹¹ḥavāşş-ı lāzimesinden iken taḥşilinde 'usret ve ekşer nās tarīḳinde ḡaflet ¹²itmekle şāhib-i şerī'at ḥazretlerinün taraf-ı bāhirü's-şeriflerinden ta'allüm ve ta'līmünün ¹³farziyyetini müş'ir tenbīh-i ekīd ve emr-i humāyūn vurūduna imtişālen her Müslim ve Müslime ¹⁴evlādlarını ta'līm-i 'ilm için mu'allime virmek vācib olmaḡla müddet-i mezbûreye ¹⁵vāşıl olduḳda mevāni'den ḳaṭ'-ı nazar mu'allime virilmek vācib olur. Ammā bir ¹⁶mu'allimün ḥavza'-ı tā'līmine teslim oluna ki pāk i'tikād ve 'āḳl ve şālih ¹⁷ve dīndar ve perhīzkār olub adāb-ı mülūk ve ekābire vāḳıf ve ḡazab ve ḥilmde ¹⁸mu'tedil ola, ḡāyet ḥalīm olmaya ki te'dīb ve teḫzībden 'āciz olur, nitekim ¹⁹Şeyḫ-i Sa'dī 'aleyhi'r-rahme dimişdür. **Beyt**

²⁰"Üstād ve mu'allim çū būd bī-āzār Ḥarseg bāzend küdekān der-bāzār"¹⁵²

²¹Ve ḡāyet ḡazūb ve mütehevvir daḥı olmaya ki beyhūde ḡazabdan şabī melūl ve ²²ta'allümünden nefret ile meşḡul olur, ve daḥı lāyık olan oldur ki şıbyānı ²³mektebe virmiyeler ki ekşeriyā fūrū-māyeler mecma'ı olur. Ammā ḥüsn-i ḥulḳ şāhibi ²⁴olan aşilzādelar bulunsa anlar ile hem-ders olmaḡ taḥşil-i 'ilm ve ma'rifete ²⁵evfakdur, velakin zamānımızda ḳalīlü'l-vücūddur, ve mu'allim te'dīb emrinde daḥı

DK-[210b]

Ḥarseg ekşeriyā şıbyān oynarlar bir nev' oyundur. (20-21)

[211A]

¹te'ennī şāhibi olub ḍarbı muḳtezā olur emr bulunmadıkça ḍarba mübāşeret ²eylemeye, ve mübāşeret itdiği şüretde daḥı uzatmaya, ammā pek acıda ki ³şabī ol ḥuşuşda tekrār anuñ mişilli ḍarb ḥuşūlünden ḥavf idüb bir daḥı ⁴ol işi işlemeye, ve şabīye mürebbiyeleri ḥācenün āzār ve

¹⁵² (Farsça) Beyt: Hoca, öğrenci çocukları korkutmazsa öğrenciler pazar meydanında küçük ayılarla bile oynar."

darbına taḥammül ⁵itmek bābında naṣīḥat idüb şabruñ mümdüḥ olduğunu ifāde ideler, ⁶tā ki şabī mehmā-emken şabra ikdām idüb ḥācenüñ darbından şenā'at ⁷üzere feryād ü fiğān eylemeye ve daḥı mu'allim ve mū'eddib olanlara sezā olan ⁸oldur ki şıbyāna ma'ārif ta'līmi ile ma'an seḥā ve kerem ta'līmini daḥı tev'em ⁹idüb birr ü iḥsān vādīlerini göstereler, hattā vālīdeyni fuḳarāya taşadduḳ ¹⁰ider erbābından oldukları şüretde şabinüñ eli ile bezl ideler tā ki luṭf ¹¹ve kereme i'tiyād ḥāşıl eyleye ve tekebbür ve tecebbür ve istihzā ve izdira' ve anlaruñ ¹²mişilli ef'āl-i nā-sezāya düşmekden zīyāde muḥāfaẓa ideler ve peder ve māder ¹³ve büyük birāder ve ḥāce ta'zīmlerini daḥı tefhīm idüb her birine naẓar-ı ¹⁴ta'zīm ve iclāl ve anlardan ḥayā ve ḥaşyet üzere olmağı 'ādet itdüreler ¹⁵ve sīm ve zer muḥabbetinden tenfir idüb māl-ı dünyā-yı bī-beḳāyı gözine ḥaḳīr ¹⁶göstereler ki muḥabbet sīm ve' zer ḥayyāt ve 'aḳāribden bed-ter olduğunu idrāk ¹⁷eyleye, el-ḥāşıl dīn ve dünyā ve uḳbāsına lāzım olan umūruñ cümlesini ¹⁸ta'līm ve tefhīme ihtimām ideler ki ol şabī mertebe' -i bulūğa irişüb şehvet-i ¹⁹cimā' ve sā'ir umūr-ı müşkile' -i ma'āşa mübtelā olmadın ²⁰bi't aḥlāḳ-ı ḥamīde bi't-tab' kendüsünde meleke olmağla veled-i necīb ve ḥayru'l-ḥalef olub ²¹cümlesinüñ sa'yı meşḳūr ve elsine' -i enāmda zıkr-i cemīl ile mezkūr oldukları ²²ecilden sa'ādet-i dāreyne neylleri daḥı me'mül olur, *Allahu'l-hādī ilā sevā' ²³i's-sebīl*¹⁵³.

Faşl şānī. Şıbyānuñ ba'de'l-bulūğ lāzım olan terbiyeleri ve hıfz-ı ²⁴şıḥḥatleri aḥvālī beyānındadır. Kaçan bir mevlūd sinn-i tufūliyet ve şıbyayı teraḳḳı ²⁵idüb rütbe' -i ricāle vāşıl ve dünyāda la'b ve lehvden ā'lā maṭlab ve merām

[211B]

¹var idigine 'ilm ḥāşıl eylese anı aḥvāl-ı 'ālemden ve gerdiş-i rüzgār-ı ²bī-bekādan agāḥ idüb metā' -ı dünyā taḥşilinden ve māl ü menāl ve ḥayl ve hışm ve ³ḥadem ile muḥterem olmaḳdan ğaraẓ rüzgāruñ kerem ve serdinden ve cū' ve ⁴aşaşı eleminden berī olub taḥşīḥ-i mizāc itmekle kesb-i kemālāta sa'y itmek ⁵ve mezra'a' -ı dünyāda sefer-i āḥiret için mühimmāt-ı lāzime taḥşiline 'āzim ⁶olmak lāzım idigini i'lām ideler, ol daḥı mücerred tena'um ya'nī ekl ü şürb ⁷ve cimā' şıfāt-ı behīmiyyeden olduğunu idrāk itmekle kār-ı āḥirete ikdām ⁸eyleyüb sa'ādāt-i ḥaḳīḳīye fāyiz olmağla civār-ı kurb 'azīz-i muḳtedirde ⁹murādāt-ı cāvidānīyi ḥāiz olmağla sa'y ve ihtimām eyleye. Ez-cümle taḥşīl-i ¹⁰ulūm ve ma'ārif semtine düşüb cādde' -i zühd ve taḳvāyı daḥı 'alāyimi ile ¹¹göstereler. Taḥşīl-i 'ulūmda ne vechle tertīb ve tadrīc lāzım idigi mu'allimüñ ¹²tedbīrine mevḳūfdur, ve müte'allime daḥı lāyık olan 'ulūm-ı ā'lāyı ilahīye vuşūle ¹³sa'y idüb ābā ve ümmehātından taḳlīd ile öğrendigi 'aḳāidi burhān ve delīl-i ¹⁴ḳavī

¹⁵³ Dua: "Allah dosdoğru yola ulaştırandır."

ile işbâta kıadir ola. Lakin ba'z şıbyānuñ tabī'atı cins-i 'ulūma iştiğālden ¹⁵imtinā' üzere olur, ol-ıuşūşda lāyık olan oldur ki kıankı fenne tālīb ¹⁶ve kıankı şan'ata isti'dādı münāsib ise aña iştiğāl itdüreler, zīrā ¹⁷her kimesne mebdē'-i fıtratında bir fenne müsta'idd ve bir şanā'ta müteheyi olur ¹⁸ve bu kıaziyyede hālāk-ı 'ālemiñ cellet-i kudrete hikmet-i hafıyyesi mukıarrerdür, zīrā ¹⁹nizām-ı 'ālem ve kııvām-ı benī-ādem envā' şanāyi'e muhtācdur, bekā'-ı ümem anlarsız müyesser ²⁰olmaz, meşelā benī-ādemüñ kimi bennā ve kimi neccār ve kimi demürce ve ba'zısı kıuyumcı ²¹kimi dağı derzī ve kerzīdür ki kārız işin işler ve ba'zısı baqqāl ve ²²bezzāz ve ba'zısı habbāz, kimi tüccār, kimi tabīb-i sūtūde-kār, kimi kıatı'uş-şecer ²³ve ba'zısı bāyi'u'l-beşer, kimi kıādī, kimi hākim ve kimi 'ālim ve dāfi'ü'l-mezālīm ve ba'zısı ²⁴dağı şehriyār-ı dād-güster olmağıla nizām ve intizām müyesser olur, eger cümle efrād-ı ²⁵beşer bir isti'dād üzerine mecbül olsalar ve herkes bir himmet üzere meftūr

[212A]

¹bulunsa şınā'āt-ı mühimme ve 'ulūm ve fūnūn-ı mütenevvi'a zāyi' olur idi, ²kezalik her kimesne eşref-i şanāyi'e meşğūl olsa eħass-ı şanāyi' dā'ire'-i ³taħşīlden ma'zūl olub nizām-ı 'ālem bātıl ve kār-hāne'i ma'aş hālī ve 'ātıl ⁴olur idi, pes hikmet-i bālīga'-i şamedānī iktizā eylediğı her tabī'at bir fenne ⁵münāsib ve her isti'dād bir şan'ata mülāyim ola, "*Zalike taqđīru'l-'azīzi'l-'alīm*"¹⁵⁴ ⁶ve dağı insān müsta'id oldığı şan'ata iştiğāl eylese sa'y-ı yesir ile ⁷zamān-ı kıaşırede ele getürür. Ammā hāvza'-ı isti'dādında olmayan şan'ata ⁸tālībe olsa evkıatını şanāyi' ve üstādını taşdı'ider, bi'l-āhire bir şey' ⁹hāşıl idemez hāşıl itdigi şüretde dağı zamān-ı keşirde şey'-i yesir ¹⁰taħşīl idebilir. El-hāşıl 'aqlen ve naqlen vācib olan oldur ki evlādlarını ¹¹mu'aṭṭal ve baṭṭal kıomayalar, 'ulūm ve ma'ārifden ve fenden şanāyi'den her kıankısı ¹²münāsib ise ve herkıankısı isti'dādı bulunub tālīb olursa aña iştiğāl ¹³itdürüb taħşīline imdād ideler, tā ki ol fennüñ me'āric ve merātib ve ¹⁴eṭrāf ve cevānibini gereğı gibi taħşīl ve tekmiñ eyleye. Fī'l-cümle bir miqdārını ¹⁵taħşīl itmekle bākīsinden ferāğat eylemeye, meşelā kıtābet ve inşā 'ilmini murād ¹⁶eylese evvelā taħsīn-i hatt şāniyen tehzīb-i kelāma sa'y idüb luğat-ı 'Arab ve ¹⁷Acem 'ilm-i şarf ve naḥv ve sā'ir levāzım-ı 'ilm-i edeb taħşīline iqdām eyleye. ¹⁸Fużalānuñ resā'il ve ḥuṭbelerini hıfz ve emsāl ve eş'ār ve büleğā ve muḥāzarāt ¹⁹ve hikāyāt-ı zürefā belki 'ilm-i hisāb ve kıavā'id-i defter cümlesini tekmiñ itmekle akrān ²⁰ve emsālinden mümtāz ola ve illā mücerred Türkī divānlar okuyub bir kıac kııra ²¹ve ğalaṭ-ı mektüb şüretleri öğrenmek ile adını münşī ve kıatib kıomaq ile ²²kātib olunmaz, bu didüğümüz şol 'ilm ve fendedür ki bi'l-aşāleten maqşūd ²³ve bi'z-zāt maṭlūb ola, meşelā bir kimesne re'isü'l kıüttāb ferzendī olup kendi ²⁴dağı munşabb-ı pederīye vāşıl ve ol şınā'atı hāşıl itmek istese

¹⁵⁴ Yasin Suresi, 36/38: "Bu, mutlak güç sahibi, hakkıyla bilen Allah'ın takdiri (düzenlemesi)dir."

didigimiz ²⁵gibi itmek lâzımdur, ammā bir kişi fenn-i mühimmini kemā-yenbağı taşıl ve tekmil itdiginden

[212B]

¹gayrı ba'zı fününden dağı bi'l-küllıye hāl olmağı için taşılını murād ²eylese ifrāt ile tevağğul idüb cevānib ve levāzımı ile taşıl itmek lâzım ³degıldür. Meşelā fakıh evkāt-ı namāzı bilmek için fı'l-cümle 'ilm-i mıkātdan nesne ⁴görmek istese hey'etden şerh-i Çağminı ve mıkātdan ba'zı resā'il-i mutebere ⁵kāfıdır, yoksa *kitāb-ı Mecisfı* ve Öklıdıs ve anların mişilli hendesiyyāt ve ⁶hey'ete 'ömrünü şarf itmek ile taży'ı-i evkāt eylemeye, zırā 'ömr kıalıl ve 'ilm keşirdür, ⁷zamān ise envā' mevānı' ve 'avāık ile mālāmāl olduğı muğarrerdür. Ebū- ⁸l-eıbbā Ebukrāt'ın İftitāh-ı *Fuşul*'da "el- 'umru kaşırın ve'ş-şınā'atı tavıletun ⁹ve'l-vaqtu zayyıkun"¹⁵⁵ didikleri ol ağıvālı muşarrahdur ki kibār-ı şınā'atı 'umüm şanāyi' ¹⁰ile tefsir itmişlerdür. Pes Cemı'-ı 'ulümü yā ekşerini 'alā vechi'l-kemāl taşıl itmek ¹¹muğaldur, hemān ehem olan ile iktifā itmek gerekdür, ve şıbyāndan birini bir şınā'ata ¹²iştigāl itdürecek 'adem-i isti'dādından yāhūd ālātının nā-mūsā'id ¹³oldığından taşılı müte'assir ve müte'azzir olduğı şüretde anı terk idüb ¹⁴āher şınā'ata meşğul ideler. Elbetde ol şınā'atı teklif itmeyeler, ya'nı ¹⁵bi'l-küllıye ye'is geldikten soñra āhere nakl ideler, yoksa bir şınā'atdan ¹⁶ye'is-i külli gelmedikce cüz'i ta'assür ve şu'ubet zuhur itmekle ferāğat itdürmemek ¹⁷gerek, zırā gayrı şan'ata dağı anın gibi hayr ider ve ol güne mütelāşı olan ¹⁸veled-i bı-temyız kemālātdan behre-mend ve şanāyi'den berhürdār olmaz, tālib-i ¹⁹kemāl olanlarda şabr u şebāt lâzımdur, pes evlāddan birisi şınā'ātden ²⁰birini ihtiyār eyleyüb ta'līm ve iştigāl ile iktisāb-ı māl mümkün olur mertebe ²¹bir şey' vücūda getüre vācib olan oldur ki ol iktisāb eyledüğü şeyden ²²ta'ayyüş itdüreler ki eşeri hāşıl ve hālāveti mezākına vāşıl olıcağ rağbet ²³ve neşātı artub ol şınā'atı nihāyete yetüşdürmege sa'y eyleye. Ve hem kesb-i ²⁴yemīninden ta'ayyüş itmege mu'tād ola ki ol haşlet şıme'-i ebrār ve 'ādet-i ²⁵ahırādur ki nāmerde ihtiyāc bulunmaz, ol-ğuşda 'uğalānın resā'il

[213A]

¹ve kütübde tağrır itdikleri fevā'id-i 'adide ekşer min en yuğşādur. Bu dağı ²'ad ve iğşādan müberrādur ki ekşeriyā ağıniyā-zādelər māl-ı mirāşa i'timād ve ³ittikā idüb ta'allüm-i şınā'atdan ibā iderler. Tağallüb-i rüzgār ve tağallüb-i ⁴havādiş leyl ü nehār ile ol māl ve 'ağār-ı 'arşa' telef ve bevār olub ⁵ekşeri bı-nevā kalmışlardır. Māl-ı mirāşa nā'il olanlar kesb-i kemālden ihmāl itdiklerinden ⁶mā'adā li-hikmetin ekşeri fışka mübtelā olub ol mālı tarıki

¹⁵⁵ "Ömür kısa, zanaat uzun, zaman ise dar."

fesāda ⁷şarf idgelmişlerdür. Nitekim Hâce Hāfız ‘aleyhi'r-raḥme **Beyt:** ⁸"*Hazīne bende*’-i *mīrās ḥōregān küfrest Be-ḳav-l-i muṭrib ve sākī be-fetva-i def ü ney*"¹⁵⁶ ⁹buyurmuşlar. El-ḥāşıl ābā ve ümmehāta sezā olan kendüleri mütemevvil bulundukları ¹⁰şüretde evlādlarınuñ umūr-ı mu‘āşir cihetinden daḥı terbiyelerinden ḡaflet ¹¹itmeyeler. Ve ‘aḳldan behresi olan evlād daḥı anadan ve babadan intikāl ¹²idecek māl-ı mīrāşa ‘itimād eylemeyeler. El-ḥāşıl çünki bir ḡulām istiḳlāl ¹³iktisāba kādīr ola evlā budur ki anı müte’ehhil ideler, ya’nī kendi küfvünde bir ¹⁴zevce’-i mihrībān ile kāmūrān eyleyeler. Ber-muḳteżā-yı beşerīyyet bir murād ¹⁵olduḡından mā’adā imtidād-ı sissile’-i evlād ile daḥı kām-yāb olurlar. Bundan ¹⁶şoñra ma‘lūm ola ki aḥvāl-i mezkūre müyesser olmaz evvelā evlāduñ ḥıfz-ı şıḥḥatine ¹⁷sa’y idüb mizācınıñ i’tidāline ihtimām itmek ile olur. Ḥattā her şınā’atıñ ¹⁸iştigālinde aña münāsib riyāzet lāzımdır ki taḥrīk-i ḥarāret itmekle ¹⁹def’-i kesel ve baṭālet eyleye. Ḥıfz-ı şıḥḥat daḥı esbāb-ı sitte’-i zārūriyyeye ri‘āyet ²⁰ile olduḡı kerrātle zıkr olundu. Ammā anlara daḥı ri‘āyetine tarīḳle mümkün ²¹olur ḥātime de taḥrīr olundu, bu mezkūrāt erkek evlād terbiyyesi ²²aḥvālīdūr ki beyān olundu. Duḡter-i ferḡunde-i aḡterleri terbiyesinde daḥı ²³her vechle münāsib olan ḥişāl-i ḥamīdeyi ta‘līm itmekde tekāsül ve ihmāl ²⁴olunmaḳ sezā-vār degıldür, anlar ḥaḳḳında lāzım olan terbiyet ve ḥayā ve ‘ıffete ²⁵mülāzemet ve ricālden taḥarruz ve şıyānet ve küşe-nişīn-i mesken-i ‘işmet olmak

[213B]

¹bābında mübālaḡa itmekdür, Naşīr Tūsī kızları okuyub ve yazmaḳdan men’ ²itmek lāzımdır dimiş. Ammā sā’ir ‘ulemā muḡtārları üzere okumaḳdan men’ itmeyüb ³ancaḳ yazmaḳdan men’ ideler. Zīrā anlar daḥı aḥkām-ı şer’-i muṭaharra ile mükellefe ⁴oldukları içün vācibāt-ı dīn-i mübīn ve sünen-i aḥkām-ı şer’-i seyyidi'l-mürselīn ⁵şallā'llahu ‘aleyhi ve sellem ta‘līm olunmaḳ vācibdür, ḥuşūşā nisāya muḡtaşşa olan ⁶aḥkām-ı ḥayz ve nifāsı bildirmek lāzımdır ki muḳteżā-yı şer’-i muṭaharra ile ⁷amel ideler, ‘ale'l-ḥuşūş şāḥib-i şerī’atden ‘aleyhi mine’s-şalavāti ezḳihā, ⁸"*Talebu'l ilmi ferīzatun ‘alā kulli muslimin ve muslimetin*"¹⁵⁷¹⁵⁸ vārid olmuş ola, Şıddıḳa ⁹bintu's-Şıddīḳ raḡiyā'llahu ‘anhā ve ‘an ebīhā ḥazretlerinüñ ‘ilm-i şerīf ile āreste ¹⁰oldukları muḳarrerdür ki aḥkām-ı şer’-i mübīnden niçe aḥkām-ı şerīfe’-i şāḥīḥa ¹¹anların rivāyetleri ile şābit ve üstüvār ḳılınmışdır. Anlardan şoñra bu ümmet-i ḥuceste ¹²sīretde nisvān

¹⁵⁶ Beyt: "Mirasyedilerin kalesinin hazinesi haramdır. / Şarkıcı (çalgıcı) ve sakinin sözü de def ve ney hükmündedir."

¹⁵⁷ es-Sunnemi'l-Kubrā, el-Mu'cem el-Kebīr, es-Sünen gibi diğēr önemli hadis kaynaklarında sadece "Müslim" var, "Müslime" kelimesi geçmiyor.

¹⁵⁸ Hadis-i Şerif: "İlim talep etmek her Müslim ve Müslimeye farzdır" (El-İmām Celāluddīn ‘Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūtī, tsz, c. II, s. 131).

tā' ifesinden fakīhe ve muḥaddiṣe niçe kerīmāt-ı ḥuceste ¹³şifāt teşrīf-sāz-ı 'ālem-i vücūd olmuşlardır. Kerīme'-i merveziyye ve şehd-i kātibe ¹⁴ve daḥı e'imme'-i Ḥanefiyeden şāhib-i *Tuḥfe*'nün Fāṭıma nām bir duḥter-i pākīze-i ¹⁵aḥteri var idi. Ol mertebe 'ālime ve fakīhe idi ki babasına gelen fetvāda ¹⁶anuñ daḥı cevābı bile olmadıkca 'amel olunmaz idi. Kāṣānī *Tuḥfe*'ye şerh olmak ¹⁷üzere *Bedāyi'*i te'lif eyledikde şāhib-i *Tuḥfe* ol te'lif pesend idüb ¹⁸duḥter-i sa'd aḥteri olan mezbūre Fāṭıma'yı Kāṣānī'ye tezvīc ve ithāf ¹⁹eyledi. 'Aşırılarında olan fuḳahā "*el-Kāṣānī Şereḥa Tuḥfetehu eḥāze ibnetehu*" dirler ²⁰idi. Kāṣānī Fāṭıma ile şīr ile sükker mişilli izdivāc ve imtizāc itdiklerinden ²¹şoñra fetvā üç cevābla çıkar oldu. Biri şāhibü't-*Tuḥfe* ve biri duḥteri ²²Fāṭıma ve biri daḥı Kāṣānī yazarlar idi. El-ḥāşıl kızlaruñ daḥı okumasına ²³mehmā-emken sa'y olunmak lāzımdır, kaçan ḥadd-i bulūḡa irişdiklerinde küfüvleri olur ²⁴zevc tedārik idüb tezvīcde te'ḥīr itmeyeler, ammā dāmād ittiḥāz itdikleri ²⁵kimse küfüvi olduğundan mā'ādā dīni bütün ve ḥüsn-i ḥulḳ şāhibi olmak

[214A]

¹gerekdür, ya'nī sīreti ḥasen olmak lāzımdır. Mücerred şüretde gözel olmak lāzım degildür ²kezalik 'ulūvv-ı şān ve muṣṣab-ı 'ālā ve keşret-i emvāl ve rif'at-i neseb şāhibi ³olmasını yoklamayalar, eger didüğümüz gibi memdūḥul-ḥiṣāl olduğdan şoñra bunlar daḥı ⁴bulunursa nūr 'ālā nūr olur ve tezvīc olunduktan şoñra pederi ve mādere sezā ⁵olan dāmādlarıyla ḥüsn-i mu'āmele idüb duḥterlerine ḥüsn-i mu'aşeret ⁶ta'līm ideler tā ki zevci ile ḥüsn-i zindeḡānī ide ve er ve 'avrat aḥvāli başka ⁷ḥāletdür, ba'zı mertebe beynlerde nāz u niyāz bulunduḡda ıslāḥ ve imtizāclarına ⁸sa'y idüb tamām żarūret bulunmayınca tefrīḳ tarafına meyl itmeyeler, zīrā ⁹tefrīḳde tenākūḥ ve tekāşür ve fermān-ı vācibü'l-imtişālī ḥālel-peżīr olmak ihtimālī ¹⁰vardur, terbiye'-i evlād beyānı intihāsında fezleke olmaḡa sezā bir ma'nā-yı ¹¹ḥikmet-i mebnā daḥı budur ki Rabbu'l-'ibād celle ni'amā'ūhu veh beḡā-yı nizām-ı 'ālem ve ittişāl-i ¹²silsile'-i benī-ādem ḥaḳḳında kemāl-i 'ināyeti mebzūl olduğundan mā'ādā ḥayvānātuñ ¹³daḥı tevālūd ve tenāsülüne 'ināyet-i behiyyesi zāhirdür. Cümleden bir delīl-i cellī ¹⁴muḳaddemede zıkr olundığı üzere her ḥayvāna mūcāma'atı lezīz eyledikleridür ki ¹⁵tenāsüli bi'z-zāt ve bi't-ta'aḳḳul murād eylemedükleri taḳdīrce bi't-tab' ḥuṣūl-peżīr ¹⁶olur, ammā eger insān ve eger sā'ir ḥayvān her ḳanḳı nev'den olursa olsun ¹⁷birinuñ veledi zuhūra gelüb terbiyet ve taḳviyete muḥtāc oldukları evānda ¹⁸ol rāzıḳ-ı ins ve cānn ve ol müheymin ra'ūf ve 'aṭūf müste'ān celle şānuhu ¹⁹anuñ ābā ve ümmehātını bir mertebe müşfik ve mihribān eyler ki terbiyeti emrinde maḳdūrlarını ²⁰şarf eylerler. Ol veled mu'ammer olmak muḳadder olduğı şüretde müddet-i terbiyet ²¹tecāvüzünden şoñra şefḳat-i mezbūre bi'l-küllīye zevāl-peżīr olur. Ol-ḥālet ²²benī-ādemde zāhir ve nümāyāndur ve sā'ir ḥayvānda ziyāde 'ayāndur, ḥattā ba'zı ²³tuyūr yavrılarını

âşiyânından tãrd ve nefy eylediği görölmüşdür. "*Vâllahu'l-müste'ân* ²⁴ve '*aleyhi't-teklân*'¹⁵⁹
"*Ve kuli'l-ḥamdu lillahi'l-lezî lem yetteḥiz veleden ve lem yekun lehu şerîkun* ²⁵*fî'l-mulki velem*
yekun lehu veliyyun mine'z-zulli ve kebbirhu tekbîren."¹⁶⁰

El-ḥātime 'Arabîde esnân

[214B]

¹ve 'ömr ta'bîr olunub Türkce yaş didikleri müddet ve anuñ aḡsāmı ve ²ecel-i ṭabî'î ve ihtirāmı aḡvālî ve sinin 'ömr yüz yigirmi ḡudūdını geçmek şaḡîḡ ³oldığı beyânındadır. Ma'lûm ola ki esnân sinnüñ cem'idür, sinn kesr-i ⁴sîn ve teşdîd-i nûn ile 'alâ ṭarîḡi'l-iştirāk dişe ve yaşa ıtlāk ⁵olunur bu maḡalde murād olan yaşıdır. Lisân-ı efşāḡ-ı 'Arabîde 'ömr ta'bîr olunan ⁶müddet-i ḡayâtıdan 'ibāretdür, ol müddet ıştılāḡ-ı eṭṭibbāda evvelā dört kısma ⁷münḡasime olub sinn-i nemā ve sinn-i vuḡûf ve sinn-i küḡûlet ve sinn-i şeyḡûḡet ⁸ta'bîr iderler, evvelkisi ki sinn-i nemādur aña sinn-i ḡadāset daḡı dînür. Efrād-ı ⁹insānuñ ḡîn-i vilādetlerinden neşv ü nemāları tamāmına deḡin mürür iden ¹⁰müddete dirler, ya'nî bedenleri ṭülen ve 'arzen ve 'umḡan izdiyād ve neşv-ü nemā ile ¹¹ḡüsnü cemāl ve behcet ve bahā bulduḡları evḡātdur ki otuz yaşlarına ḡarîb ¹²müntehî oluncaya deḡin mürür iden ezmāna ıtlāk olunur, bu müddetde ebdān-ı ¹³insāndan her birinde ruṭûbet-i ḡarîziyye ḡarāret-i ḡarîziyye ḡıfzına ma'a-ziyādet ¹⁴in-nümüvv-i vāfiye olub günden güne büyüdiḡi zāḡir olmaḡın sinn-i nemā ile müsemmə ¹⁵oldı, gerḡi şıbyānuñ büyüdikleri ve cüṣṣelerinüñ tefāvüti yigirmi seneye deḡin ¹⁶zāḡir olub yigirmi'den sonra maḡsûs olmaz, ammā andan sonra daḡı nemā ¹⁷muḡarrer olub kemāl ve cemālî ve ḡuvvet ve celādetleri ve ḡüsn ve bahāları izdiyād ¹⁸buldıḡı muḡarrerdür, ikincisi sinn-i vuḡûfdur ki sinn-i şebāb daḡı dirler, sinn-i nümüvvüñ ¹⁹intihāsından otuz beş yāḡūd kāmîl-i erba'îne vāşıl oluncaya deḡin mürür ²⁰iden müddetden 'ibāret olur ki insānuñ şer'an ve ṭıbben kemālî vaḡtidür bu müddetde ²¹ruṭûbet-i ḡarîziyye ancak ḡarāret-i ḡarîziyye ḡıfzına vāfiye olub ebdān ziyāde ve ²²noḡsāna ḡareketinden vāḡıfe olmaḡla sinn-i vuḡûf ile müsemmə oldı, ve ol ²³evḡātda ḡarāret-i ḡarîziyye ḡaviyye ve müştā'ile olmaḡla sinn-i şebāb daḡı elḡābından ²⁴oldı, üçüncüsü sinn-i küḡûletdür ki sinn-i inḡiṭāt daḡı dirler, sinn-i vuḡûfuñ ²⁵intihāsından altmış seneye bālîḡ olunca mürür iden müddete ıtlāk olunur ki

DK-[214b]

¹⁵⁹ Dua: "Ancak Allah'tan yardım istenir ve tevekkül onadır."

¹⁶⁰ İsra Suresi, 17/111: "Hamd, çocuk edinmeyen, mülkte ortaḡı olmayan, zillet ve âcizliḡin gerektirdiḡi bir yardımcıya ihtiyacı bulunmayan Allah'a mahsustur" de ve O'nu tekbir ile yücelt."

Sinn-i nemā ve sinn-i şībā ve sinn-i fityān daḥı ıtlāk olunur. Zīrā etıbbā şıbyān ile şebābuñ kañkısı e‘deldür deyü mübāḥaşelerinde evvel ıtlāk murād olunmağa muḥtācdur. (8-10)

Ḥarāret ve ruṭūbet-i ġarīziyye ta‘rīflerinde Cālīnūs ile kebīr felāsife ta‘bīr olunan Aristō beyninde ihtilāf vāki‘ olub mezheb-i Aristō muveccaḥ olduğı maḥalde tafşıl olunmuşdur. (13-17)

[215A]

¹ebdānlarında olan ruṭūbāt-ı ġarīziyye ḥarāret-i ġarīziyyenüñ hıfzında noḳşān ²üzere olub ebdān-ı inḥitātā başlar. Ammā mehmā-emken kuvveti-i bākiye ³olmağla zāhir ez‘āf-ı nümāyān olmaz, ol ecilden sinn-i inḥitāt ⁴ma‘a-beḳā‘il-kuvve dirler. Dördüncisi sinn-i şeyḥūḥetdür ki aña sinn-i inḥitāt ⁵ma‘a-zuhūrı‘z-za‘af daḥı dirler. Altmış yaşlarından āhir ‘ömr-i muḳaddere deġin ⁶müntehī olan müddete ıtlāk olunur, bu müddetde ruṭūbet-i ġarīziyye ḥarāret-i ⁷ġarīziyyenüñ hıfzında noḳşān zāhire ile nāḳışa olub ebdān-ı ⁸zübül-pezīr olmağla sinn-i zübül daḥı ta‘bīr olunur, lakin esnān-ı erba‘a‘-ı ⁹mezkūreden yalnız sinn-i nemā ki vilādetlerinden otuz seneye ḳarīb müntehī ¹⁰oluncaya deġin mürür iden müddetdür beş kısma münḳasıme olub sinn-i tuḫūliyyet ¹¹ve sinn-i şībā ve sinn-i tera‘ru‘ ve sinn-i ġulāmiyyet ve sinn-i fetā imlā olunmağla ‘aded-i ¹²esnān sekiz kısma bālīğ olmuşdur, pes sinn-i nemānuñ beş kısmından evvelkisi ki ¹³sinn-i tuḫūliyyetdür mevlūdūñ vilādetinden nühūz ve ḥarekete müsta‘id oluncaya deġin ¹⁴ya‘nī ḳıyāma ḳudreti bulunub yürimege ḳādir oluncaya deġin mürür iden müddete ¹⁵dirler, zīrā nev‘-i beşerüñ ibtidā vilādetlerinde a‘zāları ġāyet ruṭūbet ¹⁶üzere olmağla ḥareket ve ḳıyāma deġil toġrica oturmağa iḳtidārları ¹⁷olmadığı muḳaddemā zıkr olunmuş idi, lakin emzicelerinüñ ihtilāfı ḥasebiyle ¹⁸ol ruṭūbetüñ ḳillet ve keşretde tefāvüti olmağla kimi tiz yürür ve kimi gıc ḥareket ¹⁹ider, ol-ḥālet-i ṭabī‘i ba‘z etḫālede mürebbiyelerinüñ ya‘nī ḳābile ve murzi‘a ve dāyelerinüñ ²⁰tedbīrde işābet ve ḥaṭāları sebebi ile daḥı mütefāvit olur ve bu müddetde ²¹etḫāl şaḥīḥu‘l-mizāc ve marīz i‘tibār olunmadığı taḳdīrce mezheb-i Cālīnūs ²²üzere ḥālet-i vusṭādan ma‘dūd olur, sinn-i nemādan ikinci ki sinn-i şībādur ²³nühūz ve ḥarekete isti‘dādlarından soñra a‘zāları iştidād ve istiḥkām ²⁴buluncaya deġin ve sinn-i tuḫūliyyetde biten dişleri daḥı sākıṭ olub tekrār ²⁵bitdiği yāḥūd bitmek ‘alāmātı zuḥūr idinceye deġin mürür iden müddete ıtlāk

DK-[215a]

Et- tuḫūliyye bi‘l-yāi ba‘de‘l-lām bi-ġayrī‘l-yāi kelāmuḥā cāizun. (10-11)

Ol-hâlet dimâğlarının ruṭûbetinden neş'et idüb dimâğları dahı ol-güne bulundığı şeriflerine dilâlet eyledügi maḥallinde müberhendür. (15-17)

[215B]

¹olunur, gâyeti sekiz yaşlarından bulûğa degin ta'lik olunmuşdur, bu müddetde ruṭûbet-i ²ğarîziyyeleri sinn-i tufûliyetde bulundığı mertebede olmayub ıslâh-pezîr olmağla ³şıbyân ecnâs-ı aşıhḥâdan 'ad olunur dimişler. Üçüncisi sinn-i tera'ru'dur mevlûdüñ ⁴a'zâsı istiḥkâm bulub tamâm-ı harekete kudret ve dişlerini değışdürdügi ⁵müddetden rehâk ve bulûğa bâliğ oluncaya degin mürûr iden zamâna ıtlâk olunur, ⁶bu müddetde ya'nî sinn-i tera'ru'da şıbyânüñ ğıdâya iştiḥâları haızmlarından zîyâde ⁷olur, zîrâ harekete isti'dâd-ı kâmile bulunmağla ruṭûbetlerinde tahlîl bulunub ⁸bedel-i mâ-yeteḥallelden mâ'adâ izdiyâd-ı neşv ü nemâ içün bi-emri'llahi Te'âlâ haızmlarından ⁹zîyâde ğıdâya tâlib olurlar, dördüncisi ki sinn-i rehâk ve bulûğdur sinn-i ğulamîyet ¹⁰dahı ıtlâk olunur, mevlûd bâliğ olduğdan sonra yüzünde ve sâ'ir a'zâsında ¹¹kıllar zuḥûrına yâni ve şakalı ve vilâdetinden sonra bitecek sâ'ir kılları ¹²bitinceye degin mürûr iden zamâna dirler, ol müddetde ruṭûbet-i ğarîziyyeleri noḡşâna ¹³meyl idüb hareket-i ğarîziyyeleri nühûz ider, ya'nî harekete başlar ve kuvâ-yı müdrikeleri ¹⁴dahı idrâka başlayub 'aqlına hükm olunur, ve mâdde'-i benî nev'i olan menîsi tevellüd ¹⁵ider ve 'alâmet-i zâhireden burnı ucunda olan ğuẓrûf müteferriḡ olub ¹⁶eczâ'-ı a'zâ'-ı ḡulḡumdan ḡancere ta'bîr olunan cüz'-i ğuẓrûf dahı nümâyân olur ¹⁷ve şavtı ğılzat ḡâsıl ider, eṭfâlüñ kaşları ve kirpikleri ve baş saçları rahm-i mâderde ¹⁸iken bitüb sâ'ir saçları ba'de zamân zuḥûra geldiginde ve meḡâsin-i şac ve ¹⁹şakal cins-i ricâle ziynet-fezâ olub cins-i nisvân anlarıñ noḡşânı ile ḡusn ²⁰ü cemâl ve behcet bulduklarında Kâdir-i lâ-yezâliñ cellet-i kudrete ḡikmetihi bâliğası nümâyândur, ²¹bağ ricâl üñsâ mizâc olmağla küsec olub ba'zısında kaç'an bitmez ve ba'zısında ²²'illet-i ḡarîcî mâni' olur ḡâdimler gibi, beşincisi ki sinn-i fetâdur, vech-i meşrûḡ ²³üzere şac ve şakalı zuḥûr zamânından sinn-i neşv ü nemâ intihâsına varınca ²⁴mürûr iden müddete dirler ki muḡaddemâ zıkr olundığı üzere otuz seneye ḡarîb ²⁵'tibâir olunur, pes sinn-i nemâ beş müddete maḡsûm olub sinn-i inḡiṭâṭ ancak ikiye

DK-[215b]

Lugât-ı faşîhede rehâk bulûğa yakın olmağdan 'ibâret olmağla bâliğ olan şahsa ğulam ve sinn-i mezkûre sinn-i ğulamîyyet ıtlâk olunmağ efşâḡ olur. (3-6)

[216A]

¹maḫsūm olduğunuñ 'illeti her birinde taḡāyūr ve tefāvūtüñ zuhūrından neş'et ²itmişdür, ya'nī sinn-i nemāda beş mertebe ihtilāf ve sinn-i inhiṭātda ancak ³iki mertebe ihtilāf zāhir olduğudur, anuñ daḡı birinde zuhūrı ḡafidür, ⁴sinn-i kūhūlet gibi kibār-ı eṭibbā sin-i nemāda otuz seneyi taṣrīḡ eyleyüb kurble ta'bīr ⁵eyledikleri kâ'ide'-i üsbü'iyeye mebnīdür. Hattā erbāb-ı nücūm i'tibārı üzere ⁶fenn-i celīl-i ṭıbdā daḡı insānuñ esnānı ve ḡālet-i marāzında ḡastalıklarınuñ ⁷buhṛānı ve anlarıñ emsālī aḡvālleri bi-taḡdiri'llahi Te'ālā ḡareket-i felekiyyeyi 'ale ⁸l-ḡuṣūş seb'a'-i seyyāre'-i sa'diyye ve naḡsiyye ve maḡşūşan devriyye'-i ḡameriyye ⁹ve şemsiyyeye mensūbe olduğı içündür, ya'nī ol aḡvāl her yedide bir taḡyīr ¹⁰-peṣīr olmaḡla sevābı'a maḡmūl olub eger ay ve eger yıl yedişer yedişer ¹¹i'tibār olunub mā-naḡnū-fihde sene i'tibārı ile evvelki üsbü'da ¹²yānī yedi yaşını tamām itdikde a'zāsı istiḡkām bulub dişini ¹³deḡiştürür ki sinn-i ṭufūliyet ve şībādan ibāretdür. İkinci üsbü'da bulūḡa ¹⁴irişüb üçüncü üsbü'da şac ve şaḡal zuhūr ider. Dördüncü üsbü'da ¹⁵sinn-i nemā tamām olub sinn-i vuḡūf ve şebāba irişür. Pes dört üsbü'yigirmi ¹⁶sekiz sene olmaḡla otuza ḡarīb ta'bīr eylediler. Bāḡī esnānda daḡı üsbü' ¹⁷ve ez'āf-ı üsbü' i'tibārı muḡarrerdür. Anuñçün sinn-i şebāb otuz beş tamāmına ¹⁸ta'līḡ olunur ki beşinci üsbü' olur, kırḡa deḡin imtidād bulunduḡı ebdānuñ ¹⁹ḡuvvetine mebnīdür, pes ol müddetde yānī sinn-i vuḡūf ve şebābda ḡuvvet-i ṭabī'iyeye ²⁰noḡşān-peṣīr olmayub ḡuvvet-i ḡayvāniyye i'tidāl bulur ve ḡuvvet-i nefṣāniyyenüñ ²¹ef'ālī taḡviyete āḡāz eyleyüb ḡuvvet-i 'āḡile kemālī-keşir olur, el-ḡāşıl esnān-ı ²²mezḡürenüñ i'tidāle aḡrebi ḡavlı muḡtār üzere sinn-i şebābdur. Zīrā sinn-i nemāda ²³ruṭūbet zīyāde olub sinn-i kūhūletde noḡşāna meyl ider sinn-i şeyḡūḡetde ²⁴ise cefāf ve zübül zuhūra gelür zīrā ebdān-ı insānda ve sā'ir ḡayvānātda ²⁵olan ruṭūbāt-ı ḡarīziyye esbāb-ı ḡāriciye ve bedeniyye te'şīri ile dā'imā

[216B]

¹müteḡallile olub noḡşān-peṣīr olduğı muḡarrerdür. Anuñ noḡşānı ile ḡarāret-i ²ḡarīziyye daḡı nāḡışa ve buṭlānı ile bi'l-kūlliye muntafiyye olur, ol noḡşān ³ve buṭlāna umūr-ı zarūriyyeden üç emr-i zarūrī sebep ḡāḡ olmuşdur ki müddet-i ⁴ḡayātde anlardan bir vechle ḡalāş mümkin degildür, evvelā ebdānımızı muḡīṭ olan ⁵havā elbette mādde'-i ḡarāret-i ḡarīziyye olan ruṭūbeti dā'imā intişāf cihetiyle ⁶taḡlīl ve tecfīf itmekdedür. Şāniyen dāḡil-i ebdānda olan ḡarāret-i ḡarīziyye ⁷daḡı bi-ḡasebi'l-iḡtizā havānuñ ol taḡlīl ve tecfīfine i'ānet üzeredür. Şālisen ⁸emr-i ma'āşda zarūrī olan ḡarekāt-ı bedeniyye'-i nefṣāniyyenüñ anlardan ḡāşıl ⁹olan intişāf ve tecfīfe taḡviyeti zarūrīdür ki nev'-i beşerüñ emr-i ma'āş ḡaydında ¹⁰mübtelā olduğı ḡarekāt-ı nefṣāniyye ve bedeniyyeleri ifnā'-i ruṭūbetde sā'ir ¹¹esbābdan aḡvā olduğı muḡaḡḡakdur. Ve ol ḡuṣūşda aşḡāb-ı cāḡ ve celāl ¹²ḡarekāt-ı nefṣāniyye tazarrurunda sā'irden zīyāde ḡābillerdür. El-ḡāşıl sinn-i nemā ¹³ve vuḡūfda ḡuvā-yı bedeniyye ḡidā ile bedel-i mā-yeteḡallel taḡşīl

eyleyüb anları tecāvüz ¹⁴itdikde gitdikce muḳāvemeden ‘āciz olur. Ol evḳātta za‘af-ı haẓmdan ¹⁵nāṣī ruṭūbāt-ı ġarībe daḥı zuhūr idüb ḥarāret-i ġarīziyye intifāsına iki ¹⁶vechle imdād ider, pes esbāb-ı ‘adīde i ‘āneti ile ḥarāret-i ġarīziyye ruṭūbet-i ¹⁷ġarīzeyi ifnā iderek emr-i ḥālīḳu'l-ḳuvā ve'l-ḳader ile Te‘ālā ṣānuhu, intihā’-ı ecel-i ¹⁸muḳadderede bi'l-küllīye ifnā itmekle kendüsi daḥı muntafī olub ecel-i ṭabī‘ī ve mevt-i ¹⁹zarūrī ḥāṣıl olur, ḥakīm-i muṭlaḳ cellet-i ḳudretuhu ḥayvānātuñ ḥayātını ḥarāret ²⁰ve ruṭūbet ile taḳdīr eyleyüb ve ḥarāret-i ġarīziyyeleri ibtidā’ ebdānuñ ²¹ruṭūbātını inzāc ve ıslāḥ ile neṣv ü nemāsına sebep ve bi'l-āḥire ²²ol kendüyi ḥāmīle olan ruṭūbeti ifnā itmekle kendü daḥı muntafī olub ²³mevt-i zarūrī ḥuṣūlüne ‘illet taḳdīr eylemiş beḳā emr-i muḥāl olduğına ²⁴bir ḥikmet daḥı budur. Zalıke taḳdīru'l-‘azīzi'l-‘alīm. Mīnvāl-i muḥarrer üzere ḥuṣūl-peẓīr ²⁵olan mevte ecel-i ṭabī‘ī ve mevt-i zarūrī ta‘bīri müttefikun ‘aleyhdür, ṭarīḳ-i mezkūruñ

DK-[216b]

Egerçi bizim ebdānımıza muḥīt olan havā ebḥire ve edḥine ile muḥtelīṭ olduğu cihetden bārid ‘ad olunur. Ammā ḥarāret-i aṣliyyesi ve ṣems ve kevākibden ḥāṣıl olan ḥarāret-i kesbiyesi sebebi ile muḥālled olduğu muḳarrerdür. (3-7)

Ecel luḡatde bir şey’ün müddeti yāḥūd ḥadd ve nihāyeti ma‘nāsınadır ihtirām inkıṭā’ ma‘nāsına bir şey’ bi'l-küllīye kesmege dirler. (22-25)

[217A]

¹ġayrī vāḳi‘ olan mevte ācāl-i ihtirāmī dirler, ya’nī el-‘iyāzu bi’llah teālā ḥarḳ ²ve ġarḳ ve ḳatlı ve sekte ve füc’e ve sā’ir ‘illet sebebi ile vāḳi‘ olur. Andan ḳaṭ’-ı ³naẓar ecel-i ṭabī‘ī daḥı her ṣaḥṣa nisbet-i müsāvī olmayub bi-emri'l-ḥayyi'l-ḳayyūm ⁴emzice ve eṣḥāṣ ihtilāfı ile muḥtelif olmağın kimi az ve kimi çok zamān ⁵mu‘ammer olurlar. Ḥāṣılı efrād-ı benī ādemden her ol kimse ki aṣlında mizācı ḳavī ⁶ve mādde’-i ḥayāt olan ḥarāret ve ruṭūbeti vāfire olub ‘avn-ı bārī ile ḥıfz-ı ⁷ṣıḥḥat tedbīrine daḥı muvaffaḳ ola, ecel-i müsemmāsı ṭavīl olub ba‘z eṭibbānuñ intihā’-ı ⁸ecel-i ṭabī‘ī ‘ad itdikleri yüz yigirmi seneye bālīg olur. Ve eger bir kimsede mādde’-i ⁹mezḳüre nāḳıṣa olsa ‘ömrü daḥı ḳaṣīr olur. Ḥattā ḳā’ide-i ṭib üzere demevī ¹⁰olanlar sā’ir aḥlāt ṣāḥiblerinden zīyāde mu‘ammer olub, ba’dehu ṣafrāvī ¹¹sā’irinden andan ṣoñra balḡamī sevdāviden zīyāde mu‘ammer oluḳları bi’t-tecrībe ¹²ve’l-istiḳrā müşāhede olunmuṣdur, bi-eyyi vechin kān kerimiye’ ”*huvellezi ḥāleḳākum* ¹³*min finin summe ḳaḳā ecelen ve ecel’un*

*musammen 'indehu'*¹⁶¹ fehvā-yı şıdk ihtivāsına muṭābık ¹⁴vāki' olduğu muḳarrerdür. El-ḥāşıl zümre' -i 'ulemā' -ı muḥakḳikīn müttefiklerdür ki eger ¹⁵ṭabī'ī ve eger ihtirāmī benī ādemūn mevti ḥarāret-i ġarīziyyenūn fesādından neş'et ¹⁶ider. Lakin ṭabī'īye bi-ṭarīki'l-herem ya'nī zıkr olundığı üzere ruṭūbet-i ġarīziyyenūn ¹⁷alā sebīli't-tedric ifnāsından ḥāşıl olub ihtirāmīde esbāb-ı ġayr-ı ṭabī'iden ¹⁸vücūd-pezīr olur. Ol bābda ya'nī ācāl-ı ihtirāmīde ḥarāret-i ġarīziyyenūn fesādı ¹⁹daḥı bu gūne tahrīr olunmuşdur ki ol-ḥālet yā esbāb-ı dāḥiliyeden ve yāḥūd esbāb-ı ²⁰ḥāriciyeden neş'et ider. Pes dāḥil-i beden olan esbābdan ḥādīs olduğu ²¹şüretde ol sebebler üç kısımdan ḥālī degüldür. Zīrā yā ḥarāret-i ġarīziyyenūn āleti ²²yāḥūd ol ḥarāretūn keyfiyyātı yāḥūd mādresi fāsīd olur bedende ālet-i ḥarāret ḥalk olunan ²³a'zā' -ı re'īse daḥı ücdür ki ḳalb ve kebed ve dimāğdur bunlardan her ḳanḳısı sū' -i ²⁴mizāc-ı müfriṭ ve yāḥūd terkīb-i 'arūzī ile ḥarāret-i ġarīziyyenūn ifnāsına ²⁵bā'ış olur, mertebe-i fāsīd olsalar ol āfet-i 'azīmeden mevt-i ihtirāmī ḥādīs

[217B]

¹olur ḥarāret-i ġarīziyyenūn keyfiyyātı fesādından neş'et iden daḥı ikiden ²ḥālī degüldür, birisi ḥummā-yı muḥriḳa-ı şedīde 'ārīza olmağla ḥarāret-i ġarībe ³sūr'at üzere nüfūz idüb ḥarāret-i ġarīziyyeyi taḥlīl ve ifnā itdiği ecilden ⁴mevt ḥādīs olduğudur, ferbiyūn mişilli edviye' -i hārre isti'mālinden 'ārīz ⁵olan mevt daḥı bunun gibidür. İkinci emrāz-ı bārideden cümūd ile ma'rūfe ⁶olan 'illet mişlīde ḥarāret-i ġarīziyye sönmek ile mevt 'ārīz olmağdur. ⁷Afyūn mişilli edviye' -i bāride isti'mālinden 'ārīz olan mevt daḥı aña maḥmūl ⁸olur, ḥarāret-i ġarīziyyenūn mādresi fesādından neş'et iden daḥı keḳalik ikiden ⁹ḥālī degüldür, evvelkisi ol mādde nokşān-pezīr olmağla olur, ifrāt ile faşd ¹⁰ve istifrāğ olunduğda ḥarāret-i ġarīziyyenūn mādresi mün'adim olub söndüğü ¹¹gibi ziyāde acılığdan ve ziyāde şusuzluğdan 'ārīz olan mevt daḥı bunun ¹²gibidür, ikinci mādde ziyādeliginden 'ārīz olur. Emrāz-ı imtilā' iyyeden ḥādīs ¹³olan mevt gibi zīrā ḳaçan beden-i aḥlātından yāḥūd ta'ām ve şarābdan mümtelī ¹⁴olsa istinşāḳ-ı havāya mānī' olub ḥarāret-i ġarīziyye boğulmağla mevt ¹⁵'ārīz olur sekrāna 'ārīz olan ve ebdānı semīne şāḥibleri vāḳi' olan ¹⁶mevt-i fūc'e daḥı bu ḳabīldendür ve yine ecel-i ihtirāmīde ḥarāret-i ġarīziyyenūn ¹⁷intifāsı esbāb-ı ḥāriciyeden neş'et eylediği şüretde ol esbābdan ¹⁸bi't-tecribe bā'ış-i mevt olanların birisi 'arāz-ı nefsanıyyeden ferah-ı şedīddür ki ¹⁹bir kimseye bağıteten 'ārīz olduğda ol müferriḥ olan ma'nāya vuşul için ²⁰ḥarāret-i ġarīziyyesi def'aten zāhir-i bedene çıḳmağla ḥāric-i bedende müteḥallele olub ²¹bātını ya'nī ḳalbi ḥarāret-i ġarīziyyeden ḥālī ḳalub bürüdet ḥāşıl itmekle ²²fevt olur. 'Āmme aña şād-ı merg ta'bīr iderler.

¹⁶¹ Enam Suresi, 6/ 2: "O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır."

İkincisi arāret-i arīziyyenūn ²³dāhile mūn' atıf olduėudur ki bir kimseye baėteten ru' b ve avf mūstevlī ²⁴olmaėla ol arāret def' aten dāhile avır idūb albi boėulmaė ciheti ile ²⁵mevt 'arīz olur. Ŭçüncisi ālet-i arble cerāhat vuķū'ndan yāhūd 'urūķ

DK-[217b]

Muķaddemā beyān olunan fesād mādde ile bu mağalde taķrīr olunanuñ tefrīķi zāhirdür. (23-24)

[218A]

¹ve şerāyīn kať'ından yāhūd ankı 'uźvdan olursa olsun nezf-i ²demden nāşī arāret-i arīziyyenūn māddesi ārice çıķmaė ile kendüsi dağı ³sönüb mevt ādīş olduėudur. Dördüncüsü mecārī' -i nesimūn insidādıdır. ⁴Şuya arķ olan kimesnelerūn mecārī' -i nefesleri mūmtelī olmaėla boėulub mevt ⁵āşıl olduėı gibi āricde boėduķları kimesnelerūn dağı mevti bu ⁶abīldendür. Beşincüsü āricde arāret-i arīziyyenūn cevherini ifsād ider şey' ⁷vuşūlidür, nitekim ba' de'l-muħārebe mevtā-yı keşire vāķī' olub defn olunmayan yirlerde ⁸cüşşeleri ta' fīn itmekle havāsı mūte' affīn olub ol ebħire' -i rediyye' -i mūntineden ⁹havā-yı mūstenşīķ dağı keyfiyet-i rediyye āşıl itmekle bā'ış- i mevt olur. Belālī' den ¹⁰ya'ni ayak yolu kuyularından şū'ūd iden buħārāt-ı rediyye dağı arāret-i arīziyyenūn ¹¹cevherini ifsād idūb bā'ış- i mevt olduėı vāķī' dūr. Hatta tavāīfden bir ¹²cemā' at maėal- i belālī' e nāzile olub ol menzilde cümlesi ayātdan maħrūm olduķarı ¹³mervīdūr, zehr-nāk ayvānāt şoķduķda zehrīnūn sirāyeti cevher- i arāreti ifsād ¹⁴ıtdıđı dağı bu abīldendür. Altıncısı arāret-i arīziyye kendi keyfiyeti taėayyüründen ¹⁵nāşī bi-nefsihi fāsīd olduėıdır. Ol fesād arāret-i arīziyyenin arāret-i ¹⁶āricīden ziyāde sūħūnet āşıl idūb mūteħallil ve mūtebeddid olduėından neş' et ¹⁷ıder. aviyyū'l-arāre olan ummāda ziyāde meķş idenleriñ ve arāreti şedīde ¹⁸olan vilāyetlerde yaz gūni güneşde bulunanlaruñ fevt olduķları gibi, yāhūd ¹⁹berd- i şedīde mūşādefet itmekle mūteėayyire olur, şedīdū'l-berd olan memleketlerde ²⁰ķış gūni beyābānda bulunan kimesnelerūn arāretleri mūncemid olmaėla mevt ²¹'arīz olduėı gibi. El-āşıl bi-asebī'l-istikrā zāhir oldu ki ayāt arāret-i ²²arīziyyenūn i' tidāline ve memāt i' tidālinden urūcına mevķūf olub ²³insānuñ eceli eger tabī' ī ve eger iħtirāmī cümlesi muķadder ve mūsemmmā olduėı muķarrere ²⁴oldı, zīrā mevt- i tabī' īnūñ ve vuķū' ı sābık 'alem- i ilahīde filān kimesnenūñ bedeninde ²⁵olan arāret- i arīziyye filān vaķtde ruķūbet- i arīziyyesinūñ filān sebebden ifnāsıyla

[218B]

¹muntafi olur, ol sebebdan anuñçün halāş mümkün degildir deyü qazā olunub ²ihtirāmde kezalik esbāb-ı mezkūrenüñ ğayrī filān sebebdan filān vaktde ³sönse gerekdir deyü qazā olunmağla ol vakt geldikde kader vacūda gelüb ⁴muqadder her ne ise zuhūr ider, zīrā mevcūdātuñ mine'l-ezeli ile'l-ebed ahvāllerine ⁵ilm-i ilahī sābık olduğına qazā ıtlāk olunmuşdur ki ezelidür. Kader anuñ tafsili ⁶dür ki lā-yezālīdür, elbette vücut-pezir olur. Yef'ul'illahī mā yeşā' ve yahkumu mā ⁷yurīd. Va'llahu a'lā külli şey'an kadīr. Ba'z etıbbā insānuñ müntehā'-i ecel-i tabī'isi ⁸yüz yigirmi sene olmak i'tikād eyleyüb nev'-i beşer yüz yigirmi seneden ziyāde mu'ammer olmaz ⁹dimiş ve müdde'asında istikrā ve müşāhedeye istinād eylemiş, ammā kavı-i ¹⁰muhtār üzere a'mār-ı insān aded-i mahşūşaya maşşūre degildir ki anı tecāvüz ¹¹itmeye, 'ale'l-huşūş kütüb-i semāviyyede ümem-i sālīfe içün a'mār-ı tavīle ve ecsād-ı ¹²azīme vukū'-ı vārid olmuşdur ki hāşā inkārı küfür ve dālāl olduğu muhaqqıkdur. ¹³'Ale'l-huşūş Şeyhu'l Enbiyā ya'nī Hazret-i Nüh bahiyyu'llah şalavātu'llahi 'alā nebiyyinā ¹⁴ve 'aleyh haqqında "*fe-lebişe fihim elfe senetin illa hamsine 'āmen*"¹⁶² buyrulmuş ola, ümem-i ¹⁵sālifenüñ a'mārı haqqında te'sīrāt-ı felekiyye elbette müeşşir-i haqqıknüñ irāde'-i ¹⁶aliyyesine mevķūf olduğına binā'en kevākibüñ te'sīrātına nisbet olundığı ¹⁷tecviż olunmuşdur, ammā erbāb-ı hisābuñ bir günü bir ay ve bir ayı bir yıl ile ihtisābları ¹⁸ve anlarıñ mişilli tarīķ-i savābdan dūr olan ekāvīl-i 'adīdeleri her vechle merdūd ¹⁹ve mehcūrdur, huşūş-ı mezbūrda çün u çerādan müberrā kelām-ı tevħīd-i nizām-ārā ²⁰budur ki irāde'-i 'aliyye' Hallāk-ı Cihān-āferīn celle celālehu. Ümem-i sālifenüñ a'mārı ²¹tavīle ve ecsādı 'azīme olub ümem-i āhiru'z-zamānuñ cüşşeleri za'ife ve 'ömürleri ²²kaşīre olmasına ta'alluķ eylemiş, ancak yüz yigimiye tecāvüz itmez demek memnū'dur. ²³Ammā fi-zemānına hāzā ol mertebe mu'ammer olmuş kimesneler nādīr görölüb tecāvüz ²⁴itmişleri görölmedigi ve ekşeriya müşāhede eyledigimiz yüz yaşındān belki seksen ²⁵yaşındān dūn bulunduğı efdāl-i maħlūķāt ve ekrem-i kā'ināt, 'aleyhi efdālī's-şalavāt

[219A]

¹ve ekmeli't-taħiyyāt hazretlerinin "*Ekşeru a'māri ummeti mā beyne's-sittin ve's-seb'in*"¹⁶³ ²buyurdıkları ol ma'nāya imā ider, ammā bu hadīs-i şerīfiñ te'vīlinde ve bu haber-i ³laṭīfün tefsīrinde etıbbā-i kibār-ı Müslimīn 'aleyhimu'r-raħme bu vechle tebyīn itmişlerdür ki ⁴çünkü 'ilm-i ṭıbbuñ bi'l-ittifāk ğāyeti ve ol fenn-i celīlün fa'ide ve sa'ādeti ⁵sebeb-i lezzāt-i

¹⁶² Ankebut Suresi, 29/14: "O da dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı."

¹⁶³ Hadis-i Şerif: "Ümmetimin ömürlerinin çoğu 60 ve 70 arasındadır" (İmām Hafız Ebū'l-Alā Muhammed Abdurrahman bin Abdurrahīm el-Mübārekpūrī, tsz, c. IX, s. 460).

dünyeviyye ve mücib-i hayrât-ı uhreviyye olan şihhati hıfz itmek ⁶ve eger ol şihhat li-sebebi mine'l-esbâb zâyile olursa mişlî istirdâd olunmak ⁷oldı ise ve hıfz-ı şihhat dahı esbâb-ı sitte' -i zarûriyyeye ri'âyet ile ⁸müyesser oldığı bilindi ise anların huşûli mümkün olmaz, illâ beş 'aded ⁹haşleti câmi' olan zât-ı sûtûde sıfâta müyesser olur, anuñ evvelkisi ¹⁰ol kimse kavânîn-i tıbbâ 'arif yâhûd bir tabîb-i hâzık ve müşfik kendüye ¹¹mülâzım olmağ lâzımdur. İkincisi fazl-ı rabb-ı 'izzet ile celle ni'âmu'hu ol kimse ¹²şâhib-i şervet olmağa muhtâcdur, tâ ki ağdiye' -i şerîfe ve edviye' -i nefise ¹³ve sâ'ir levâzımât tahşilinde zahmet çekmeyüb hattâ levâzım-ı ba'z müdâvâtdan ¹⁴olan le'âlî ve yevâķit mişilli zî-kıymet eşyâ temellükine ve isti'mâline dahı ¹⁵kâdir ola. Üçüncisi her vechle ferâğ-ı bâl şâhibi olmak gerekdür tâ ki ¹⁶kimsenüñ maḥkûmı olmayub her vechle umûrına mâlik ve a'râz-ı nefsanıyye ¹⁷ve bedeniyye muktezâsı üzere mukadderâtdan müberra ola. Dördüncü zî-yesâr ¹⁸oldığı taḥdirce âhere baḥl olursa bârî kendi nefsine baḥl ¹⁹olmayub hıfz-ı şihhat ve izâle' -i emrâzı içün isti'mâli vâcib olan ²⁰eşyâda şehâvet ve semâhat üzere olmağla bedenün şihhatini gayrî eşyâ ²¹üzerine ihtiyâr eyleye. Beşüncisi şehvât-ı nefsanıyyeye harîş olmayub ²²ervâh ve kuvâsına muzır olan lezzât-ı bedeniyye ve nefsanıyyede kendüyi ²³hıfza kâdir ola, pes bu ümmet bâ-sa'âdete ol ḥişâl-i ḥamseyi câmi' ²⁴olur kimesne ḳalîlu'l-vücûd olmağla mevt-i tabî'î intihâsına vuşul nâdir olmağın ²⁵ol muḥbir-i şâdık şallâ'llahu 'aleyhi ve sellem "ümmetimüñ ekser a'mârı altmış sene ile yetmiş

[219B]

¹mâbeynidür" buyurmuşlar. Yoksa ol haber-i laṭîfde eccl-i tabî'î zîyâde olmasını ²mümâna'at yokdur, bundan soñra ma'lûm ola ki eccl-i tabî'î'nüñ artub ³ve eksilmesi huşûşunda vâķi' olan ihtilâfât-ı 'adide maḥallinde muşarraḥdur. ⁴Lakin eccl-i mu'allâķ ta'bîrine binâ'en zîyâde ve noķşân ḳabûl itdigini tecvîz eylemişlerdür. ⁵Seyyidü'l-Kâ'inât 'aleyhi efḍâlü's-şalavât, "eş-şadaḳatu teruddu'l-belâ'e ve tezîd- ⁶u'l-'umr"¹⁶⁴ buyurduķları anı mü'eyyid olur ve süre-i kerîme' -i melâ'ikede "ve mâ-yu'ammeru ⁷min mu'ammerin ve mâ yunḳasu min 'umurihi illâ fi-kitâbin"¹⁶⁵ âyeti müstetâbı tefsîrinde ⁸kibâr-ı müfessirîn dahı tecvîz itmişlerdür. Eṭibbâ i'tikâdında ise vuķû'ı müsellemdür. ⁹Hattâ mu'âmelât-ı enâmda "'ömrüñ çok olsun ve Allah mu'ammer eylesün" ¹⁰didikleri dahı ânı müş'irdür. Devlet-i Âl-i 'Abbâs'da şöḥret-şî'âr olan ¹¹ḥüzzâḳdan Ḥuneyn bin İshâķ nâm tabîb-i lebîb-i ḥulefa' -i 'Abbâsiyye Mütevekkil ḫalîfenüñ ¹²salṭanatında re'îsü'l-eṭibbâ imiş. Ol huşûşda bir risâle telîf eyleyüb ¹³muḥbir-i şâdıkun şallâ'llahu 'aleyhi ve sellem "eş-şadaḳatu teruddu'l-belâ'e ve tezîdu'l-'umr"¹⁴ḥadîs-i ¹⁴şerîfini

¹⁶⁴ Hadis-i Şerif: "Sadaka, belayı def eder ve ömrü uzatır" (Allâme Muhammed Abdurraûf el-Münâvî, 1994, c. I, s. 49).

¹⁶⁵ Fatır Suresi, 35/11: "Bir canlıya ömür verilmesi de, onun ömründen azaltılması da mutlaka bir kitaptadır."

dağı temessük itmişdür, ol risāleyi ‘Allāme merhūm *Ḳanūn Şerhi*’nde ¹⁵‘aynı ile tahrīr eylemişler, me’āl ve muḥaṣṣalı budur ki ‘aklı kāmīl olub umūrunda geregi ¹⁶gibi mutaṣarrıf ve ‘āmil olan insān-ı kāmīle lāyık ve sezāvār olan oldur ki ¹⁷mümkinü’l-ḥudūs olmağla dīn ve dūnyāsına muḫıra olan ef’āl-i mekrūheyi ¹⁸tefekkūr idüb vāki’ olmazdan muḫaddem ne vechle ḥazer ve şıyānet mümkin olur ¹⁹ve vāki’oldığı şüretde ḥalāz ne tarīkle müyesser olur mülāḥazasıyla ²⁰dā’imā umūr-ı mekrūhe ḥudūsından ḥazer üzere ola, mevt ise insānuñ ²¹ḡayet ikrāh itdiği umūrdan olduğu şekk ve şübheden ‘ārīdür. Pes sâ’ir ²²umūr-ı mekrūheden ḳable’l-vuḫū’ iḥtirāz üzere olub zuhūr itdikde ḥalāşa ²³sa’y eylediği gibi mevtüñ dağı mevt-i ṭabī’den muḫaddem vuḫū’ından iḥtirāz ²⁴eyleyüb esbāb-ı herem ḥudūsı ḥiss olunduğda te’ḥīrine sa’y itmekle ve ḳabl ²⁵e’l-ḥudūs esbāb-ı mevtden iḥtiyāt ve iḥtirāz üzere olmağla eccl-i ṭabī’inüñ

[220A]

‘izdiyādı mümkindür dimiş. Ol risāle kibār beyinde şöhet-şi’ār ²olmağla bu maḥalde bu miḳdār iş’ār olundu. *Allahu’l-hādī ilā sebīl* ³u’ş-şavāb ve ileyhi’l-merci’ ve’l-me’āb. *Hāzā mā evradne cem’ehu min- fevā’id* ⁴eṭ-ṭıbbiye, ve’l-ḳavā’idi’l-hikemiyye, ma’a tevezzu’l-bāl ve teṣettuti’l-aḫvāl, ve ⁵ma’a kevnī’z-zihni kelīlā. *Ve’l ḳalbi ‘alīlā. Velakin Allāhu Te’ālā cellet ḥikmetuhu ḳad* ⁶vaffaḳanā li’l-itmām ve ḥaḳḳaka lenā el-fevze bi-ḥaze’l-merām. *El-ḥamdu lillahi’llezī hedānā* ⁷li-hāzā ve mā kunnā le-nehtedī levlā en-hedāna’llāhu. *Teheyye’e’l-ferāğ min-naḳlihi ile’l-beyāz* ⁸li-mü’ellifi’l-faḳīr ilā’llahi’l-ḡāniyyi’ş-şamed. *Şa’bān Şifāyī ibn Aḥmed fī’s-sā’at-* ⁹i’l-‘āşira min leyleti’l-ḳadr. *Leyleti yevmi’l-işneyn. Es-sābi’ ve’l-‘işrīn. Min* ¹⁰Ramazāni’ş-şerīfi’l-mubīn. *El muntaẓam fī silki şuhūri seneti işneyn ve ‘aşere* ¹¹ve mi’eti ve elf, min hicreti men lehu’l-‘izzu ve’ş-şeref, *Şallā’llahu Te’ālā ‘aleyhi ve ‘ālā ālihī* ¹²ve eşḫābihi *ecma’in Allāhumme yā ze’l-‘aẓameti ve’l-celāl ve yā men tefferrede bi’l-beḳā’* ¹³i’s-sermedī ve’l-kemāl ve yā men tenezzehe ‘ani’l-eşbāh ve’l-emşāl ve yā ḥāliḳa’l-cānni ¹⁴min māricin min nār ve’l-insān min şalşāl şalli ve sellim ‘alā cemī’ enbiyā’ike’l-kerīm- ¹⁵i’l-fā’āl vaḫşūş min beynihim seyyidinā ve nebiyyinā Muḥammeden ellezī ḥaşşaştehu bi-aḥsen- ¹⁶i’l-ḥişāl ve faşīḥu’l-maḳāl ve ‘alā ālihī ve eşḫābihi’l-aḫyār. *Şalāten dā’imeten* ¹⁷bāḳiyeten mā ḡarabet şems ve ṭala’ hilāl. *Ve esbiğ ‘aleynā celābibe ni’amik-* ¹⁸i’s-sābiğati’l-ezyāl. *Ve afīd ‘aleynā min saḫāyib-i keremiki’ş-şāfiyeti’s-salsāl* ¹⁹ve’c’alnā mimmen sebeḳat lehum minke’l-‘ināyete bi’l-ḥusnā ve ḥaşşaştehum bi-şeref- ²⁰i’l-maḳāl. *Ve kerīmu’l-ḥişāl. Ve ec’al mā saṭarnāhu fī ḥazā’t-te’līf nāfi’an* ²¹lenā ve li-‘ibādiḳe ecma’in. *Ve Lā tuḥarrimnā ecrahu inneke ente’l-*

kebīru'l mute 'āl bi-raḥmetike ²²ve keremike yā ekreme'l-ekremīn. Ve yā erḥame'r-rāḥimīn.
²³Ve'l-ḥamdu lillahī rabbi'l- 'ālemīn.¹⁶⁶

¹⁶⁶ Allah, doğru yola iletendir ve dönüş ve varış yalnız O'nadır. Bu, bizim huzurda, dağınık hallerde ve zihnin zayıf, kalbin hasta olduğu bir zamanda tıbbi faydalar ve hikmetli kurallar hakkında derlediğimiz bilgilerdir. Ancak yüce hikmetiyle Allah Teālā bize bu eseri tamamlamayı nasip etti ve bu hedefe ulaşmayı bize mümkün kıldı. Bizi buna ileten Allah'a hamd olsun; eğer Allah bize yol göstermeseydi, biz asla doğru yolu bulamazdık. Bu eser, kulunuz Şa'bān Şifā'ī bin Ahmed tarafından yazıya geçirilip temize çekildi. Bu iş, Ramazan ayının yirmi yedinci gününe rastlayan pazartesi geces, Hicrī 1112 yılının mübarek Kadir gecesinde tamamlandı. Bu ay, izzet ve şeref sahibi olan (Peygamberimizin) hicreti ile başlayan Hicrī takvimin bir parçasıdır. Allah Teālā, ona, ailesine ve ashabına salāt ve selam eylesin. Ey azamet ve celāl sahibi olan Allah! Ey baki olan ve kemali sürekli kendine özgü kılan! Ey eş ve benzerden münezzeh olan! Ey cinleri ateşten, insanı ise kuru balçıktan yaratan Rabbim! Bütün şerefli peygamberlerine, özellikle de en seçkin sıfatlara sahip olan, en güzel konuşma üslubuna sahip Efendimiz ve Peygamberimiz Muhammed'e, onun ehline ve sahabelerine, güneş batıp hilal doğduğu sürece kesintisiz, sürekli salāt ve selam eyle. Üzerimize, sürekli nimet elbiselerini bolca giydir. Lütfunun saf ve berrak bulutlarından üzerimize nimetler yağdır. Bizleri, senin tarafından iyilikle onurlandırılmış ve yüksek makamların şerefiyle seçilmiş kullarından eyle. Bu telifte yazdıklarımızı bizler ve bütün kulların için faydalı kıl. Bizleri, onun sevabından mahrum bırakma. Şüphesiz sen, yüce ve azamet sahibisin. Ey cömertlerin en cömerti, Ey merhametlilerin en merhametlisi, Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun.

4. TARTIŞMA

Osmanlı dönemi ile ilgili tıp tarihi araştırmalarının sağlık kurumlarının tarihi, tıp eğitiminin tarihi, yazma eserlerin transkripsiyonu ve biyografi çalışmaları gibi konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Tıbbi yazma eserler ile ilgili yapılan çalışmalarda ise transkripsiyonu ve/veya Türkçe çevirisi yapıldıktan sonra içerdiği tıbbi bilgilerin verildiği ve sıklıkla kendinden önce yaşamış diğer müelliflerin yazdıkları ile karşılaştırmaların yapıldığı görülmektedir. Eserin içerdiği tıbbi bilgi önemli olmakla birlikte bunun haricinde kalan konularla ilgili kitap üzerinde yapılacak değerlendirmelerin sağlayacağı veriler de oldukça önemlidir. Örnek olarak folklorik tıp ve dini tıbbın eser üzerindeki etkisi, eserin türü (çeviri, derleme, orjinal telif), kaynakları (hangi müelliflerden yararlanmış, ne sıklıkta yararlanmış, nasıl alıntı yapılmış, müelliften nasıl söz edilmiş, vd.), derkenar olup olmadığı, varsa buna ait değerlendirmeler, kullanılan dil özellikleri, sosyal tıp ile ilgili verilen bilgiler bu değerlendirmeler arasında sayılabilir. Osmanlı yazma eserleri ile ilgili şimdiye kadar yapılmış çalışmalarda sıklıkla eserin içerdiği tıbbi bilgi üzerine odaklanılıp bu konuların ihmal edildiği görüldüğünden bu tezde üzerinde çalışılan eserin transkripsiyonunun yapılmasının yanı sıra tıbbi bilgi dışında kalan ve önemli görülen diğer konularda derinlemesine analizlerinin yapılması planlanmıştır. Ayrıca, eserin tıbbi içeriğinin kapsamlı olması nedeniyle kitabın bütününe kapsayacak şekilde derinlemesine karşılaştırmalı analizler yapılamayacağından bu konunun daha sonra yapılacak araştırmalar bağlamında araştırmacıların ilgisine bırakmanın daha doğru olacağı düşünülmüştür. İlgi duyan araştırmacıların belirli bir hastalık, tedavi şekli gibi sınırları iyi belirlenmiş, dar bir alanda, derinlemesine yapacakları çalışmaların çok daha yararlı olacağına inanılmaktadır.

Eserin fiziksel özellikleri alanyazın bilgisi desteğinde değerlendirilerek bulgular kısmında ayrıntılı anlatılmıştır (Rukancı, 2012). Eserin sadece dijital ortama aktarılmış haline erişilebildiğinden (Şifâ'î, Ş., 1112/1071) cilt yapısı ile ilgili bilgimiz bulunmamaktadır. On yedinci yüzyılda en çok kullanılan süsleme motifinin Türk üslubunda düzenlenen çiçek buketleri olduğu bildirilmiştir (Demirağ, 2007). *Tedbîrü'l-Mevlûd'ün* mukaddimesinin başında da bununla uyumlu olarak çiçekler ile süslenmiş tezhip örneği (Şekil 3.1) bulunmaktadır.

Bir eserin çeviriyazısı o eserin mümkün olan en orijinal şekilde başka bir alfabeye aktarılmasını sağlar. Çeviriyazı sırasında varak ve satır numaraları verildiğinden araştırma konusu olan bilginin eserde bulunduğu yer kolayca tespit edilebilir. Düz çeviride ise çeviriyi yapan önce okuduğunu anlar, sonra da bunu esere mümkün olduğunca sadık kalarak çeviriyi

yaptığı dilde ifade eder. Çeviriyi yapanın okuduğunu nasıl anladığı, dil hakimiyeti ve ifade etme yeteneği bu süreçte etkili olup haliyle çeviri kalitesini etkiler. Ayrıca, okuduğunu nasıl anladığı ve nasıl ifade ettiğine bağlı olarak çevirenin yorumu da çeviriye karışabilir. Bu nedenlerle, bilimsel çalışmalarda mümkünse kaynağın orijinaline başvurulması önemli olup buna en yakın nitelikte olan çeviriyazısı da güvenilir bir kaynak olarak kullanılabilir. Dolayısı ile çeviriyazının kullanılması akademik çalışmaların doğruluğunu ve güvenilirliğini artırırken düz çevirilerin akademik amaçla kullanılması hem bilginin yorumlanmasında hem de kaynak gösterilmesinde bir takım hataların yapılmasına neden olabilir. Bu duruma *Tedbirü'l-Mevlūd* üzerinden bir örnek verilebilir: Şa'bân Şifâ'î, çocuğun eğitimi ile ilgili kısımda Kınalızâde Efendi'nin *Ahlāk-ı Alâî* adlı eserinden yararlanmış ve bu eserin adını da kitabında belirtmiştir. *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak* adlı kitabında Araz (2022), *Tedbirü'l-Mevlūd'den* epeyce alıntı yapılan bir tezi (Şafak, 2010) kaynak olarak göstermiştir. Kitabın başlarında bu tezden yaptığı alıntılarda *Tedbirü'l-Mevlūd* ve Şa'bân Şifâ'î'den söz etmesine karşın (Araz, 2022) çocukların eğitimi ile ilgili bölümde yaptığı bir alıntıda Şa'bân Şifâ'î ve *Tedbirü'l-Mevlūd'den* söz etmeden tezi kaynak olarak vermiş (Araz, 2022) olup bu durum tezin içeriğine hakim olmayan bir kişinin bilginin esas kaynağının tez sahibi olduğunu zannetmesine neden olabilir. Nitekim Araz da (2022) muhtemelen bu yanlış anlama nedeniyle ikinci kaynak olarak alıntılanan bilginin esas kaynağı olan Kınalızâde Efendi'nin *Ahlāk-ı Alâî* adlı eserini de vermiştir (Araz, 2022).

Daha önce bilgi verildiği üzere *Tedbirü'l-Mevlūd'ün* düz çevirisi kitap olarak yayımlanmıştır (Şaban Şifai, 2022, Şafak, vd., Haz.). Düz çeviri olduğundan yukarıda sözü edilen ve çeviri kalitesini etkileyen durumlardan haliyle etkilenme olacaktır. Bu çeviride varak ve sayfa numarası verilmediğinden eserin orijinalinden araştırma konusunun bulunarak kontrol edilebilmesi için araştırmacının Osmanlıca'yı çok iyi bilmesi sayfalarca yeri gözden geçirmesi gerekmektedir. Esasen bu düzeyde Osmanlıca bilen bir kişi her durumda çeviri yerine orijinal eserden yararlanmayı seçecektir. Ayrıca, bu kitapta *Tedbirü'l-Mevlūd'ün* çevirisi üç kişi tarafından hazırlanmış olması nedeniyle çeviride belirli bir düzenin sağlanmasında oluşabilecek sıkıntıların yanı sıra özellikle spesifik isimlerin yazılışında yazım hatalarının olduğu da dikkati çekmektedir. Derkenarın hepsi çeviriye dahil edilmemiş ve hadislerin kaynağı verilmemiştir (Şaban Şifai, 2022, Şafak, vd., Haz.). Bu haliyle mevcut çevirinin akademik çalışmalardan ziyade genel okuyucu kitlesine hitap ettiği söylenebilir. *Tedbirü'l-Mevlūd'den* yararlanılarak hazırlanan eğitim ve ceninin gelişimi konularında iki tezde eserin kısmen de olsa çeviriyazısı verilmemiştir (Tuncel, 1991; Aydın, 1997). *Tedbirü'l-Mevlūd* ile ilgili makalelerden de sadece birinde Acıduman (2019) tarafından eserin "giriş" kısmının çeviriyazısı verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1928 yılında "harf devrimi" yapılarak Arap harfleri terk edilmiş, yerine Latin harflerinden oluşturulan Türk alfabesi kabul edilmiştir. Harf devriminin üzerinden neredeyse 100 yıl geçmesine rağmen hem kapsam hem de nitelik olarak Osmanlı tıbbının önemli eserlerinden birisi olan *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün Latin alfabesine çeviriyazısının yapılmasında bir gecikme olduğu söylenebilir. Bu gecikmenin telafi edilmesi ve bundan sonrasında yapılacak nitelikli çalışmalar ile *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün bilinirliğinin artırılması için eserin tamamının çeviriyazısı tez çalışması kapsamında yapılmıştır.

Bir eserin değerini ondan yapılan alıntılar belirler. Alıntıların çok olması ise eser ile ilgili çok sayıda araştırma yapılması, yapılan çalışmaların bilimsel açıdan özgün ve güvenilir olması; geniş okuyucu kitlesine sahip saygın dergilerde yayınlanması ile mümkündür. *Tedbirü'l-Mevlūd* ile ilgili özgün, nitelikli araştırmaların yapılabilmesi için bu esere en güvenilir bir şekilde erişilebilmesi bu tez çalışmasında çeviriyazısının yapılması ile mümkün hale gelmiş ve bu konuda önemli bir eksiklik giderilmiştir.

Tedbirü'l-Mevlūd'ün içeriği Çizelge 3.1.'de ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu çizelge incelendiğinde kitabın ağırlıklı kısmını "çocuk hastalıkları" oluşturmakla birlikte "kadın hastalıkları ve doğum", "embriyoloji" ve "çocuk eğitimi" konularında da bilgi verildiği görülmektedir. Çizelge 3.1.'den yararlanarak bu bölümlerin yaklaşık kaç sayfa olduğunu gösteren daha basit olan Çizelge 4.1. hazırlanmıştır. Bu çizelgede varığın bir yüzü "sayfa" olarak kabul edilmiş ve 7. Bölümde yer alan "vebā humması ve t̤ā'ūn" konusu çocuk hastalıklarına ilave edilmiştir. Beşinci bölümün son faslı meme hastalıkları ve tedavisi ile ilgilidir. Memenin özellikle cerrahi girişim gerektiren meme kanseri, memede kitle gibi hastalıkları "Genel Cerrahi"nin alanına girmekle birlikte özellikle emzirme ile ilişkili olarak meme angorjmanı, mastit, meme apsesi ve meme başı akıntıları gibi konularda hastalar sıklıkla kadın hastalıkları ve doğum bölümlerine başvurmakta ve bu bölümde gerekli tetkik ve tedavileri yapılmaktadır.

Çizelgede görüldüğü üzere eserde en çok yer kaplayan bölüm 216 sayfa ile "çocuk hastalıkları" olup bunu 121 sayfa ile "kadın hastalıkları ve doğum" izlemektedir. "Kadın hastalıkları ve doğum" ile ilişkili olduğu düşünülen bölümlerin büyük kısmı gebelik ve doğum ile ilgilidir. "Embriyoloji" ve "eğitim" konuları ise 16 ve 14 sayfa yazılmış olup kısa tutulmuştur.

Çizelge 4.1. *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün bölümleri ve işgal ettikleri sayfa sayısı

Bölüm	*Sayfa nr	Sayfa nr
Giriş	19	1-19
1-5. bölümler		20-196
Kadın hastalıkları ve doğum (Cinsellik, kısırlık, gebelik, doğum, meme hastalıkları)	121	
Genel (emzirme, süt anne seçimi, bebeğin bakımı, dini vecibeler gibi)	38	
Embriyoloji (Cenin oluşumu)	16	
6-7. Bölümler		197-412
Çocuk hastalıkları, vebā humması ve t̤ā'ün	216	
8. bölüm		413-427
Çocuğun eğitim ve terbiyesi	14	
Sonuç	11	427-438

*Sayfa nr: Sayfa numarası

Tedbirü'l-Mevlūd'ün kapsamına ilişkin alanyazın bilgisine bakıldığında eser ile ilgili farklı tanımların olduğu görülür. Örneğin, Balat (2020), Tuncel (1991) *Tedbirü'l-Mevlūd* hakkında "çocuk hastalıkları" alanında yazılmış ilk kitap olarak söz ederken Kāhya ve Erdemir (2000) ile İhsanoğlu vd., (2008) "embriyoloji ve pediatri kitabı" olarak tarif etmişlerdir. *Tedbirü'l-Mevlūd*'den sadece çocuk hastalıkları kitabı olarak söz etmek bize göre onu eksik tanımlamak olur. Yukarıda ayrıntılı açıklandığı üzere 121 sayfası "kadın hastalıkları" ve ağırlıklı olarak "doğum" ile ilgilidir. Çocuk hastalıklarının doğum konusuna göre daha kapsamlı olması ve eserin yazılma niyetinin çocuk hastalıkları ile ilgili olması nedeniyle kitapta ağırlıklı olarak çocuk hastalıklarından söz edilmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Ancak, görüldüğü üzere eserin çocuk hastalıkları üzerine hazırlama niyetine rağmen zorunlu olarak kapsamlı bir şekilde "doğum" konusu da anlatılmıştır. Bu nedenle eseri tanımlarken "doğum ve çocuk hastalıkları" kitabı olarak tarif edilmesi en doğrusu olacaktır. Nitekim Şa'bān Şifā'ī ve *Tedbirü'l-Mevlūd* ile ilgili en eski ve en ayrıntılı bilgiyi veren Yöntem (2010)¹⁶⁷ tarafından *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün "doğum ve çocuk hastalıkları" konusunda yazıldığı bilgisi verilmektedir. *Tedbirü'l-Mevlūd*'ü gebelik/doğum ve çocuk hastalıkları kitabı olarak veren araştırmacılara örnek olarak Aydın (1997), Tokaç (2006), Okumuş (2010), Acıduman (2019) verilebilir. Özetle, *Tedbirü'l-Mevlūd* kapsam açısından doğum ve çocuk hastalıkları konusunda Türkçe yazılmış bir kitap olup içinde ayrıca kadın hastalıkları, embriyoloji ve çocuk eğitimi konularında da bilgi verilmektedir.

¹⁶⁷ Orjinal makale 1928 yılında yayınlanmış, kaynaklarda bilgisi verilmiştir.

Osmanlı Türkçesi ile yazılan *Tedbîrû'l-Mevlûd*, Adivar tarafından (1991) açık bir Türkçe ile yazılmış, derleme olarak takdim edilmekle birlikte kendi kanaatimiz dilinin ağır olduğu şeklindedir. Nitekim, *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün yazım tarihi olarak kabul edilen 1701 yılından 93 yıl sonra 1794 yılında, Gevrekzâde Hâfîz Hâsân Efendi tarafından yazılan *Netîcetü'l-Fikriyye fî Tedbîri Velâdeti'l-Bikriyye* adlı eserde müellif, eseri yazma nedenini açıklarken Şa'bân Şifâ'nin doğum ve çocuk hastalıkları konusunda yazmış olduğu mükemmel bir eser olan *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün çok ayrıntılı ve açıklamalı olması nedeniyle okurken zihni yorduğundan söz ederek daha kısa ve faydalı olacak şekilde bu eseri yazmaya karar verdiğinden söz etmektedir (Dinçer Bahadır, 2016a).

Yaldıran (2019), Şa'bân Şifâ'nin *Şifâ'îyye* adlı eseri üzerine yaptığı tez çalışmasında bu eserin 17. yüzyılda yazılmış olmasına rağmen ileri düzeyde ağıdalı dilinin olmadığını, Arapça ve Farsça kelimeler fazla kullanılmakla birlikte cümle yapısının Türkçe olduğunu yazmıştır. Ayrıca eserde kişi isimleri ve tıp terimlerinin çok fazla olduğundan bunları anlayabilmek için iyi derecede Arapça, Farsça bilmenin yanı sıra tıp terimlerini de bilmenin gerekli olduğunu belirtmiştir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün de aynı müellif tarafından yazılmış olması nedeniyle iki eserin dil özellikleri benzer olup Şa'bân Şifâ'nin kullandığı dil ile ilgili bu yazılanlara katılıyoruz. Üstelik, *Şifâ'îyye* sadece tedavi üzerineyken *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün konuları cinsellik, kısırlık, embriyoloji, gebelik, doğum, çocuk hastalıkları, vebâ, çocuk eğitimi gibi çok geniş bir yelpazeye sahip olup haliyle anlatılan her bir konuya özgü olmak üzere çok geniş yelpazede terim içermektedir. Tıbbi terimlerin, konu başlıklarının çoğunlukla Arapça olması, eserde geçen ayet, hadis ve çok sayıdaki duanın Arapça olması, müellifin çok geniş kelime hazinesinin olması nedeniyle aynı kelimenin Arapça, Türkçe, Farsça gibi farklı dillerdeki karşılıklarını farklı yerlerde kullanabilmesi nedeniyle *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün dil açısından okunması ve anlaşılması kolay bir eser olduğu söylenemez. Şa'bân Şifâ'nin çok iyi düzeyde Arapça ve Farsça bildiği daha önce bildirilmiş (Ünver, 1938) olup eserin çeviriyazısı vesilesi ile müellifin *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de bu dilleri ustaca kullandığı, hitabetinin güçlü, kelime hazinesinin çok zengin, dil bilgisinin çok iyi olduğu görülmüştür.

Geniş konu yelpazesine sahip olan *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de çok sayıda tıp terimi tarif edilmiş olup bunların bir kısmında çoğunlukla Türkçe olmak üzere başka bir dilde de karşılığının verildiği görülmüştür. Tıp teriminin genellikle Türkçe olmak üzere diğer bir dilde karşılığının verildiği bu cümleler Türkçeye çevrilerek liste halinde düzenlenmiş ve Çizelge 3.2.'de verilmiştir. Çizelgede 98 cümle içinde yer alan yüzden fazla kelimedeki ikinci dilde karşılığın verildiği, bunlardan 80'e yakın karşılığın Türkçe olduğu görülmüştür. Çok uzun olmaması için listeye dahil edilmeyen benzer açıklamalar da bulunmaktadır. Ayrıca Çizelge

3.2.'de verilen liste sadece metin incelemesine ait olup derkenarların konu analizinin yapılarak verildiği Çizelge 3.13. ve 3.14.'de görüldüğü üzere derkenarlarda 95 yerde terminoloji, 19 yerde de bunu haricinde dilbilgisi konusunda bilgi verildiği saptanmıştır. Bu analizler, *Tedbîrî'l-Mevlûd*'de tıp terimlerinin Türkçe karşılığı ve diğer dilbilgisi açıklamaları açısından zengin içeriğe sahip olduğunu ve daha ileri araştırmaları hak ettiğini göstermektedir. Bu konuda alanyazına bakıldığında Türkçe çevirisi yapılan bir eserin tıp terimleri açısından Türk diline katkısı ile ilgili yapılmış benzer ayrıntılı incelemeye rastlanılmamıştır. İki eserde müellifin bazı yerlerde kelimenin Türkçe karşılığını verdiğine dair bilgi verildiği görülmüştür. Bunlardan birisi olan Mürşit adlı eserde, Bayat ve Okumuş (Muhammed bin Mahmûd-ı Şîrvânî, [Bayat ve Okumuş, 2004, inceleme ve transk.]) aynı kelimenin bazen Arapça, bazen Farsça, bazen de Grekçe karşılığının kullanıldığı, bazı yerlerde de Türkçe karşılığının verildiğinden söz etmişler ve eserin Türk dili açısından "bir hazine özelliği taşıdığı" yorumunda bulunmuşlardır. Dinçer Bahadır (2019), Gevrekzâde Hâfız Hâsân Efendi'nin eserinin çeviriyazısını yaptığı *Netîcetü'l-Fikriyye* adlı eserinin girişinde verdiği bilgide müellifin Arapça, Farsça kelimelerin Türkçe karşılığını verdiğinden söz etmektedir. Görüldüğü üzere daha önce bazı eserlerde müellifin Arapça, Farsça bazı kelimelerin Türkçe karşılığını verdiği bilgisi bulunmakla birlikte *Tedbîrî'l-Mevlûd*'de bu durum, ayrıntılı listeler ve sayısal dökümler ile açık bir şekilde ortaya konularak *Tedbîrî'l-Mevlûd* örneğinde olduğu gibi bazen bir yazma eserin Türkçe tıp terminolojisi ve sözlük çalışmaları açısından ne kadar zengin bir kaynak olabileceği gösterilmiştir.

Tedbîrî'l-Mevlûd, genel olarak ele alındığında, yazıldığı dönemin geçerli tıp paradigması olan humoral patoloji üzerine kurulu tıp anlayışı ile yazılmış olup bundan sonra "dönemin bilimsel tıbbı" olarak adlandırılacaktır. Dini tıp (tıbb-ı Nebevi) ve folklorik tıp etkisi ise daha sonra tartışılacaktır. Esasen o dönemde folklorik tıp, dini tıp ve dönemin bilimsel tıbbı arasındaki ayırım günümüzde olduğu kadar belirgin olmadığından bu üç tıp ekolünün kitaptaki sınırlarının net olarak belirlenebilmesi de güçtür. *Tedbîrî'l-Mevlûd*'de hastalıklar bölümü incelendiğinde hastalık nedenlerinin humoral patoloji ile izah edildiği, tedavisinin de bu doğrultuda düzenlendiği görülmektedir.

Mossensohn'ın 1500-1700 yılları arasını incelediği "*Osmanlı Tıbbı*" konulu kitabında (2014) Osmanlı tıbbında holistik (bütüncül) bir yaklaşım olduğundan söz etmekte, tedavi aşamasında kişinin tüm duyularının ve inançlarının kullanılması, hastalıktan korunma ve tedavide suya önem verilmesi ile sağlık ve hastalığın fiziksel koşullardan daha fazlası olarak görülmesini buna örnek olarak verilmektedir. Burada Mossensohn Osmanlı tıbbında bütüncül yaklaşımı tedavi temelinde ele almıştır. *Tedbîrî'l-Mevlûd*, incelendiğinde ise en başta eserin

konu başlıklarının belirlenmesinde yani kitabın omurgasının çıkarılmasında bütüncül bir yaklaşımın olduğu görülür. Eserin hazırlanma amacı "çocuk hastalıkları" olmakla birlikte Şa'bān Şifā'ī konuyu ele almaya cinsellik sorunlarından başlamaktadır; çünkü gebeliğin oluşabilmesi için öncelikli olarak çiftlerin normal cinsel ilişkide bulunması, cinsel hayatlarının normal olması gerekmektedir. Takiben müellif çocuk sahibi olamayan çiftler yani kısırlık konusu ve tedavisini anlatmaktadır. Gebeliğin oluşması ile birlikte ceninin gelişimi, gebelik, hamilenin tedbirleri, doğum sırası ve sonrasında gerekli tedbirler anlatıldıktan sonra çocuk hastalıkları konusuna gelinerek baştan ayağa çocuk hastalıkları anlatılmaktadır. Aslında çocukluk dönemine özgü bir hastalık olmamasına rağmen yüksek ölüm oranı nedeniyle toplumlarda derin izler bırakan "vebā" ayrı bir başlık halinde anlatıldıktan sonra çocuğun eğitimi ve sonuç bölümü ile kitap bitirilmektedir. Görüldüğü üzere müellif cinsellik, kısırlık, gebelik, doğum, çocuk hastalıkları ve çocuk eğitimi şeklinde kitap konularını bütüncül bir yaklaşım ile planlamıştır.

Tedbīrū'l-Mevlūd, incelendiğinde hastalıkların da bütüncül bir yaklaşım ile ele alındığı görülür. Genel olarak hastalığın tıbbi terimlerinin açıklaması ile konuya girildikten sonra humoral patoloji ile uyumlu olacak şekilde hastalık nedeni izah edilmekte, takiben aynı temelde tedavisi ve tedbirleri anlatılmaktadır. Hastalıkların tedavisi anlatılırken Mossensohn'ın (2014) üzerinde durduğu gibi bütüncül bir yaklaşım izlenmektedir. Hastalığın bitkilerden hazırlanan ilaçlar, kan alma, kusturma, ishal gibi yöntemlerle tedavisinin yanı sıra hastalıktan korunma, beslenmesi açısından uygun gıdalar gibi konularda da bilginin sıklıkla verildiği görülür. Buna örnek olarak *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün yedinci bölümünde anlatılan "vebā humması ve t̤ā'ūn" konusu bu açıdan incelenerek kısaca aşağıda özetlenmiştir:

Müellif "vebā ve t̤ā'ūn" konusuna önce her ikisinin tanımını yapıp açıklayarak başlamaktadır (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, 190B). Sıradan insanların her ikisine de "vebā", "t̤ā'ūn" dediklerini belirttikten sonra her ikisinin de havada bozulma ve çürümeden kaynaklandığını, bu zehirli havanın solunum yoluyla vücuda girmesi ile vücuttaki sıvıları bozarak şiddetli ateş ve ölüme yol açtığını söylemektedir. Ancak, t̤ā'ūnda sivilce ve çıbanlar çıkmaktadır. Bu tarifinden Şa'bān Şifā'ī'nin "t̤ā'ūn" kelimesi ile kasık, koltuk altı ve boyunda lenf bezlerinde büyüme ile karakterize, vebā'nın en sık görülen formu olan "hıyarcıklı vebā"yı kastettiği düşünülmüştür. Şa'bān Şifā'ī, vebā'nın da yüksek ateşe ve ölüme yol açtığını, genel bir hastalık olup t̤ā'ūnlu veya t̤ā'ūnsuz (çıbanlar ile birlikte ve olmaksızın) ortaya çıkabileceğini ve t̤ā'ūnun vebā'dan daha kötü bir hastalık olduğunu da ifade etmektedir. Bu anlatımdan da "vebā" kelimesi ile çıbanlar olsun veya olmasın yüksek ateş ve ölüm ile sonuçlanan ağır bulaşıcı hastalıkların kastedildiği sonucu çıkarılmıştır.

Şa‘bān Şifā’ī, "vebā", "tā‘ūn" kelimelerini açıkladıktan sonra bu hastalıkların nedenlerini anlatmaktadır. Ona göre hastalığın semavi, arzi ve ruhani olmak üzere üç nedeni bulunmaktadır. Büyük İslam hekimlerinin de aynı düşüncede olduğunu, ancak bazılarının sadece havanın bozulmasından kaynaklandığını söylediğini ve cinler konusuna girmediğini yazmaktadır. Hz. Muhammed’in hadisi olduğunu söyleyerek vebā ve tā‘ūn hastalıklarının cinlerin musallat olmasından da kaynaklandığını belirtmektedir. Bu hastalıklara ilave olarak şar‘a ve melankolinin de cinlerden kaynaklanabileceğini bazı büyük alimlerin yazdığını diğerlerinin bu konuya değinmemesinin de bu konuyu önemsememelerinden kaynaklandığını belirtmektedir. Görüldüğü üzere Şa‘bān Şifā’ī vebā, tā‘ūn yanı sıra şar‘a, melankoli gibi hastalıkların da cinlerden kaynaklanabileceğine inanmaktadır (Şifā’ī, Ş., 1112/1071, 191A, 191B). Dolayısı ile vebā, tā‘ūn, şar‘a, melankoli gibi hastalıkların nedeni humoral patoloji yanında miazma teorisi ve dini tıp ile ilişkili bir öge olan "cinler" ile açıklanmakta, eserde dini tıbbın etkisi de görülmektedir.

Bölümün devamında Şa‘bān Şifā’ī, vebā ve tā‘ūna neden olan semavi, arzi ve ruhani nedenleri ayrıntılı olarak açıklamaktadır. "Semavi" yani "göksel "nedenler olarak havanın bozulması, gezegenlerin bir araya toplanması (ör. Satürn ile Mars’ın), deprem gibi doğal afetler sayılmaktadır. Yer altında zehirli gazların birikmesi, bu gazların yukarı hareketi depremlere yol açmakta takiben havada ve sulara bozulmaya yol açmaktadır. "Arzi" yani "dünyevi" nedenler olarak suların bozulması, savaş gibi nedenle çok sayıda insanın ölüp cesetlerin ortada kalması, mevsimler anlatılmaktadır. Mevsimlerden yaz sonu ve sonbahar vebā salgınlarının en sık görüldüğü zamanlardır. Şa‘bān Şifā’ī, vebā ve tā‘ūnun bazı kişilerde görülmemesini de kişinin yatkınlığı ile açıklamaktadır. Çok ilişkiye girip bedeni zayıf olanlarda, rutubeti fazla olup sık hamama girenlerde yatkınlık daha fazla olmaktadır. Ayrıca çeşitli meyvelerin fazla yenilmesi vücut sıvılarını bozmaktadır. (Şifā’ī, Ş., 1112/1071, 192A, 194B).

Şa‘bān Şifā’ī, vebā ve tā‘ūnun ruhani nedenlerinden saydığı cinlerin musallat olmasının bu hastalığa yol açtığını çok sayıda hadis ile anlatmaktadır. *Tedbīrū’l-Mevlūd* içinde geçen ayet ve hadisler Çizelge 3.3 ve Çizelge 3.4.’de toplu olarak verilmiştir. Çizelgeler incelendiğinde yedinci bölümde vebā humması ve tā‘ūn konusu anlatılırken 16 yerde hadis, 1 yerde de ayetten söz edildiği görülür. Tā‘ūn bölümünde Şa‘bān Şifā’ī’nin üzerinde en çok durduğu hadisin "Tā‘ūn, Benī İsrāile veya sizden öncekilere gönderilmiş bir murdarlıktır. Bir yerde onu duyduğunuzda oraya girmeyiniz. Bulduğunuz yerde ortaya çıkarsa oradan çıkmayınız." olduğu görülmüştür. Günümüz karantina uygulamasına benzeyen bu hadis, o dönemin şartlarında hastalığın yayılmasının kontrol altına alınabilmesi açısından çok önemlidir (Şifā’ī, 1112, 195B).

Şa'bān Şifā'ın eserinde vebā ve tã'ün epidemiyolojisi ile ilgili önemli bilgiler verdiği görülmüştür (Şifā'ı, Ş., 1112/1071, 193B). Rivayet edilen bir salgının yedi ay sürdüğü, ilk üç ayında hastalığa yakalananların ağzından kan geldiği ancak vücutlarında şişlik oluşmadığı ve üç gün içinde öldüklerini yazmıştır. Bu klinik tablo günümüzde "septisemik vebā" ile uyumlu görünmektedir. Üç aydan sonra ise hastalığa yakalananların ağzından kan gelmemiş, ancak vücutlarında şişlikler çıkmıştır. Bu klinik tablo ise "hıyarcıklı vebā" ile uyumludur. Buna göre salgın başlangıcında septisemik vebā vakaları yaygın iken dördüncü aydan sonra hıyarcıklı vebā vakaları ağırlıklı olarak görülmeye başlanmıştır. Ayrıca ölümlerin çok fazla olduğundan ve insanların dörtte üçünün kaybedildiğinden bahsetmektedir.

Şa'bān Şifā'ı, vebā ve tã'ünün nedenlerini anlattıktan sonra sıra klinik belirtilere gelmektedir. Yüksek ateş nedeniyle hasta çok susar, dili kurur, hızlı nefes alıp verir, kalbinde ağrı olur, bayılır, akıl karışıklığı nedeniyle delirmiş gibi konuşur, uykusuzluk başlar, siyah ve sarı şeyler kusar, bazen ishal olur, teri çok kötü kokar. Eğer hastanın nefesi kötü kokarsa kalpte bozulma olduğunu ve hastanın öleceğini gösterir. Şişler genellikle kulak arkası, koltuk altı ve kasıkta ortaya çıkar.

Şa'bān Şifā'ı, vebā ve tã'ün konusunda en son olarak tedavi ve korunma yöntemlerini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Tedavi konusuna humoral patolojinin temel tedavi yöntemlerinden olan kan alma ve lavman ile başlayıp bu tedavilerin lehinde ve aleyhinde olan ünlü tıp alimlerinden söz etmektedir. Geç dönem hekimlerinden (Hızzāk-ı müte'ahhırinden, 200A/25) Necbū'd-dīn Semerkandī kan almanın kesinlikle karşısında iken İbn Sīnā Kitāb-ı Evvel'de yasaklayıp Kitāb-ı Rābi'de izin vermiştir. Neticede uygun olduğu durumlarda kan almanın yararlı olacağı görüşü kabul edilmiştir (Şifā'ı, Ş., 1112/1071, 200B). Kan alma hastalığın olduğu taraftan yapılmalıdır. Şa'bān Şifā'ı, tedavide güçlü müshil verilmesinin yasaklandığını, ihtiyaç halinde hafif müshil verilip lavman yapılabileceğini anlatmaktadır. Ayrıca tedavinin başında akıllı doktorların hastalanmadan önce sağlığı korumayı tercih ettiklerinden söz ederek korunmayı önemine vurgu yapmaktadır.

Tedavide en ağırlıklı konu bitkilerle tedavidir. Kötü miazmanın düzeltilmesi için hastanın yattığı yer ve bulunduğu evin havasının iyileştirilmesi, soğutucu ve güzel kokulu şeylerle kalbinin güçlendirilmesi, terletmek için şerbet tarifi, yarasının tedavisi için olgunlaştırıcı, dağıtıcı çok sayıda merhem tarifi, lavman terkibi, yemek tarifleri çok ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca yaranın tedavisi anlatılırken hacamat ile ilgili de bilgi verilmektedir.

Anlatılan tedavi yaklaşımlarından birisinin de halk tıbbı ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu tedavi şu şekilde tarif edilmektedir: Güvercin, tavuk gibi ruh sahibi bir hayvan karnı yarılarak ya da sağ iken hayat düşmanı o hastalık üzerine konulur, şiddetli zehir etkisi ile üç saat içinde hayvan ölür. Hastadaki tüm zehirden kurtuluncaya kadar bu işleme devam edilir, takiben merhem sürülür. Şa‘bān Şifā’ı, bu yöntemin denenmiş olduğunu da belirtmektedir.

Tedbirü'l-Mevlūd'de vebā ve tã‘ün tedavisinde en son hastalıktan korunma ele alınmıştır. Çok sayıda korunma yönteminden söz edilmiş olup burada sadece bazılarının fikir vermek üzere söz edilmiştir: Evin pencereleri kuzeye açılmalı, güzel kokular ile ortam düzenlenmelidir; kalabalık yerlerden uzak durma, hava kirli/puslu ise evden çıkmama, güneş doğmadan evden çıkmama, dışarda ise güneş batmadan önce eve girme, hava kötü ise pencerelerin kapalı tutulması, zemin katların daha güvenli olduğunun bilinmesi (buraya kadar sözü edilen önlemler hastalığın bulaşıcılığının azaltılması açısından önemli görünmektedir), gündüz uykusundan ve aşırı hareketten kaçınmak, hava aşırı ısındığında korunma amaçlı kan alma ve ishal tedavisinin uygulanması, safrayı ve zararlı sıvıları gideren şerbetlerin içilmesi, soğutucu içeceklerin içilmesi, tatlılardan ve çabuk bozulan gıdalardan uzak durma, aşırı kan aldırma ve güçlü müshil kullanmaktan kaçınma, keder/acı/kötü düşüncelerden uzak durma, havadaki çürüme ve bozulmayı gidermek için defne yaprağı/ardıç ağacı/çam ağacı gibi odunların yakılması eserde bahsedilen hastalıktan korunma yöntemlerine örnek olarak verilebilir. Eflatun ve Aristo'dan nakledildiğine göre yakut yüzük takmanın vebā, tã‘ün, yıldırım düşmesi ve boğulmadan koruduğu hatta evde güvercin beslemenin vebā havasından koruyucu etkisinin olduğunu yazmıştır (Şifā’ı, Ş., 1112/1071, 204A-207B).

Görüldüğü üzere vebā ve tã‘ün konusunda tedavi ve korunma oldukça ayrıntılı verilmiştir. Bu konuya benzer şekilde kitabın genelinde de hastalık nedenleri ve kliniği kısa anlatılıp tedavi ayrıntılı anlatılmıştır. Dini ve folklorik tıbbın tedavi üzerinde fazla etkili olmadığı, tedavinin o dönemin bilimsel tıbbi çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Aydın (2006), Hipokratik tıbbın özelliklerini anlatırken etik değerler üzerine oturduğu, anatomi bilgisi fazla olmayıp bu eksikliğin gözlem ve akıl yürütme ile giderilmeye çalışıldığı, teşhisten ziyade prognoz ve tedavi ile ilgilenildiğinden söz etmektedir. Ayrıca, Hipokratik tıp sadece hasta organı ele almayıp hastayı bütüncül bir bakışla değerlendirmektedir (Marketos, 1996, akt. Aydın, 2006). konuların nasıl ele alındığını görmek için örnek olarak ele alınan vebā ve tã‘ün konusunda da görüldüğü üzere hastalıklar bütüncül bir yaklaşım ile ele alınmakta, hastalığın nedenleri ve kliniği üzerinde fazla durulmayıp tedavi ve korunma konusuna ağırlık verilmektedir. Kitabın genelinde anatomi bilgisinin anatomik yapıların adının verilmesi ve yerinin tarif edilmesi ile sınırlı olduğu görülmüştür.

Osmanlı tıbbının dönemleri ile ilgili daha önce bilgi verilmiş olup (Bayat, 2010) *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün yazılmasının bitiş tarihi olan 1701 yılı dikkate alındığında Osmanlı tıbbının klasik döneminin sonlarına denk geldiği görülür. Dolayısı ile *Tedbirü'l-Mevlūd*, Osmanlı tıbbının klasik dönemine ait bir eser olup bu dönemin özelliklerini taşır. Ancak Batı'da Rönesans ile başlayan bilim devrimi ve tıptaki gelişmelerin bu tarihten yaklaşık 150-200 yıl öncesinde başladığı dikkate alındığında acaba Batı'daki bu gelişmelerden müellifin haberi var mıdır? Eserine bunu yansıtmış mıdır? *Tedbirü'l-Mevlūd*'de Batı'daki gelişmelerin izlerine rastlanılmıyor ise bunun nedenleri nelerdir? Sorularının tartışılması yerinde olacaktır.

Rönesans¹⁶⁸, TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "XV. yüzyıldan başlayarak İtalya'da ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde hümanizmin etkisiyle ortaya çıkan, klasik İlk Çağ kültür ve sanatına dayanarak gelişen bilim ve sanat akımı; uyanış" olarak tarif edilmektedir. Bu dönemde Batı'da matematik, astronomi, tıp gibi bilim dallarında önemli gelişmeler olduğu görülür. Örneğin astronomi alanında Nicolaus Copernicus (1473-1543), daha önce kabul edildiği gibi Dünya'nın arzın merkezi olmadığını, Güneş'in evrenin merkezinde olduğunu ve Dünya ile diğer gezegenlerin güneşin etrafında döndüğünü ispat ederek yüzyıllardır geçerli olan Ptolemaios (Batlamyus) astronomisini yıkmıştır. Anatomi alanında Andreas Vesalius (1514-1566), bizzat kendisi teşrih yaparak Galen tıbbının anatomi hatalarını ortaya koyduğu meşhur eseri *De Corpus Humani Fabrica*'yı (1543) yayınlayarak modern anatominin temelini atmıştır. Paracelsus (1493-1541), kimyayı simyadan ayırarak civa, kükürt, demir gibi madenleri tedavi amacıyla kullanmaya başlamış ve modern farmakolojinin kurucusu olmuştur. Ambroise Paré (1510-1590), yara tedavisinde önemli yöntemler geliştirerek cerrahinin ilerlemesine katkı sağlamış ve 1628 yılında William Harvey (1578-1657), *De Motu Cordis* (Kalbin hareketi üzerine) adlı eserinde kan dolaşımını tarif etmiştir. Bu dönemde başka pek çok buluş yapılmış deney ve gözleme dayalı modern bilim anlayışıyla birlikte modern tıbbın da temeli atılmıştır (Nasuhioğlu, 1975).

Batı'da bu gelişmeler olurken Osmanlı'daki duruma bakıldığında 17. yy. başından hatta, 16. yy.dan itibaren Osmanlı medreselerinde akli ve nakli ilimlerde bir gerilemenin başladığı, giderek derslerin fıkıh alanına kaydığı, yeterli bilgi ve donanımına sahip olmayan kişilerin önemli medreselerin müderrisliğine getirildiği ve matematik, astronomi, felsefe gibi dersler tam olarak kaldırılmasa bile önemini kaybettiği bilinmektedir (Adıvar, 1991). Bu ortamın da etkisi ile Batı'daki gelişmelerin Osmanlı Devleti'ne yansması çok gecikmeli olmuştur. Adıvar (1991), tarafından bu dönemde Avrupa'da gerçekleşen ilmi gelişmelerden

¹⁶⁸ Genel Türkçe Sözlük. Rönesans. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr/>

Osmanlı tıp çevresinin hiç haberinin olmadığı, Galen ve İbn Sīnā tıbbının devam ettirildiği yazılmış olmakla birlikte "Giriş" bölümünde daha ayrıntılı bilgi verildiği üzere Şemseddin İtākī, Sālīh b. Nasrullah ve Ḥayātīzāde'nin eserlerinde Batı'da yeni gelişmekte olan tıptan alıntıların yapıldığı görülür. İtākī'nin tek eseri olan *Teşrīhü'l-Ebdān ve Tercümān-ı Kıbāle-i Feylesūfān* üzerinde Acıduman vd. (2021) yaptıkları incelemede, eserin o dönem klasik İslam tıp bilgisini içerecek şekilde yazıldığını ve içerdiği bilgilerin Vesalius'un *De Humani Corporis Fabrica*'sı ve/veya Valverde'nin *Historia De La Compasicion Del Cuerpo Humano* adlı eserinden etkilenmediğini bildirdiler. Ayrıca, İtākī'nin eserinde Vesalius ve/veya Valverde'nin eserlerinde bulunan bazı şekilleri kullandığı görülmekle birlikte bunların sonradan eseri istinsah edenler tarafından da eklenmiş olabileceğini belirttiler (Acıduman vd., 2021). Bu çalışma göstermektedir ki İtākī'nin *Teşrīhü'l-Ebdān* adlı eseri aslında klasik İslam tıp bilgileri ile yazılmış olup bazı görseller Vesalius ve/veya Valverde'nin kitabından alınmış olmakla birlikte bunu yapan müellifin kendisi mi yoksa istinsah edenler mi olduğu konusu açık değildir. Eğer, İtākī Batı dillerinden birisini bilmiyorsa bu durum eserinde Batı tıbbı ile ilgili sadece resimlerin bulunmasını açıklayabilir veya Acıduman vd. (2021)'nin iddia ettiği gibi bu resimler sonradan ilave edilmiş olabilir.

Şa'bān Şifā'ī'nin *Tedbirü'l-Mevlūd*'de İslam tıbbının önemli müelliflerinin yanı sıra Hipokrat, Galen, Aristo gibi antik Yunan ve antik Roma döneminin önemli müelliflerinden de yararlanmasına karşın kendi dönemi veya daha öncesinde yaşamış Batı tıbbının müelliflerinden söz edilmediği görülür. Bunun istisnası olarak bir yerde Şa'bān Şifā'ī, Ḥayātīzāde'nin *İllet-i Merāḳiyā* risalesinden alıntı yaparak "son dönem Latin hekimlerden Zuḳūta'nın fil dişi haplarının tıkanıklıkları açıp kalbi ferahlatarak hastalığa büyük fayda sağladığı" bilgisini vermektedir. Ancak alanyazında Zuḳūta adlı hekimle ilgili bilgiye erişilemediğinden ne zaman yaşadığı konusunda fikrimiz bulunmamaktadır. Ayrıca, Şa'bān Şifā'ī bu bilgiyi dolaylı olarak Ḥayātīzāde'nin *İllet-i Merāḳiyā* risalesi üzerinden aktarmaktadır. O nedenle, sadece bu örneğe dayanarak Şa'bān Şifā'ī'nin Batı'da gerçekleşen tıbbi gelişmeleri takip edip bunları eserinden yansıttığı şeklinde bir yorum yapılamayacağı açıktır.

Halbuki Şa'bān Şifā'ī'nin hocası olan Ḥayātīzāde, Yahudi asıllı olup Latince ve Batı dillerini bildiği, Batı'nın tıp alimlerinin eserlerini takip ettiği yazmış olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Ḥayātīzāde'nin *Rasāil al-Muil al-Muṣfiya fi'l-Amrāz al-Muṣkila* adlı eseri beş risaleden oluşmuştur. Dördüncü Mehmed için yazmış olduğu bu eserde Ḥayātīzāde'nin İslam tıbbının kaynakları ile Latince eserlerden yararlandığı ve kendi tecrübelerini de aktardığı görülür. Sözü edilen eserde, Fabricus H., Lusitanus Z., Fonseca R., Sennert B.D., Frenel J.,

Platter F., Anton, Benivieni A., Fracastoro G., Monardes N., Mercardo L. ve başka Latin hekimlerden söz edildiği ve/veya eserlerinden yararlanıldığı ayrıca Anton ve Rivieros adlarının geçtiği bildirilmiştir (Adıvar, 1991; İhsanoğlu vd., 2008). Eserlerinde Latince yazması, Batılı hekimlerden yararlanması ve Yahudi kökenli olması "Hayātīzāde'nin Latinceyi ve bazı Batı dillerini bildiği" şeklinde yorumlanmasına neden olmuştur (Yıldırım, 1989; Adıvar, 1991). Nitekim kaynaklarda Hayātīzāde'nin Sabetay Sevi'nin Padişah ile yaptığı görüşmede tercümanlık yaptığına dair bilgi bulunmaktadır (Avram Galanti, 1928; akt. Adıvar, 1991). Buna karşın Adıvar (1991), Hayātīzāde'nin eserinde Batılı hekimlerin isimlerini çoğunlukla yanlış yazması nedeniyle sözü edilen Batılı hekimlerin eserlerini okumaktan ziyade o dönemde İstanbul'da bulunan gayri Müslim hekimlerle müzakere ettiğini iddia etmiştir. Bu bilgiler ister aktarma veya ağızdan toplama yoluyla, ister okuyarak elde edilmiş olsun, Osmanlı tıp çevresinin Batı tıbbından haberdar olmaya başladığını göstermekle birlikte Galen ve İbni Sīnā yaklaşımı devam ettirilmiş, 17. yüzyılda Avrupa'da gerçekleştirilen tıbbi ilerlemelere pek ilgi gösterilmemiştir.

Şa'bān Şifā'ın hocası olan Hayātīzāde'nin kitabının çevirisinde (muhtemelen Arapçadan Türkçeye) yardımcı olduğu yazılmıştır (İhsanoğlu, vd., 2008). Bu nedenle Şa'bān Şifā'ın Batı'da hızla gelişen tıp ve temsilcileri olan hekimler ile eserlerinden habersiz olması pek mümkün görünmemektedir. Ünver (1939), "Hekim Şaban Şifai ve laudanum terkihi" başlıklı makalesinde Şa'bān Şifā'ın elindeki tıp kitaplarının boş sayfalarına faydalı bilgiler ve hatıralar kayıt ettiğinden bahsederek şu örneği vermiştir: Şa'bān Şifā'ı, Seyid İsmail Cürçani'nin *Zahire* adlı kitabının "Seher" babında, kendi el yazısı ile yazmış olduğu notta adı geçen ilaç ile ilgili bir terkip tarif verdikten sonra şunları yazmıştır: "Bu terkip malum olduktan sonra efrenclerin lavdano terkihi ihtirai ile iftiharları sair ihbarları gibi jayhaylık olur." Şa'bān Şifā'ı, bu ifade ile "bu terkip bilindikten sonra Batılıların lavdano terkihini icat ile öğünmeleri diğer örneklerde olduğu gibi anlamsız olur" demektedir. Görüldüğü üzere Şa'bān Şifā'ı, TDK Sözlükte "içinde afyon bulunan sulu bir ilaç" olarak tarif edilen Fransızca "laudanum" kökenli "lavdanom" kelimesinden "lavdano" olarak söz etmekte ve "efrencler" kelimesi ile büyük olasılık ile "Batılı hekimleri" kastetmektedir. Bu örnekten sonra Şa'bān Şifā'ın lavdano yanında başka icatlardan da haberinin olduğu söylenebilir; ancak bunları "anlamsız, saçma" görmekte ve kendi takipçisi olduğu tıp ekolünü üstün tutmaktadır. Bunlardan o dönemde gayri Müslim hekimlerin Batı tıbbındaki gelişmeleri takip ettiği, çok az sayıda Müslüman hekimin ise Batılı hekimlerin eserlerini okuduğu ve/veya gayri Müslim hekimler ile müzakere ettiği sonucu çıkarılabilir.

Tedbîrû'l-Mevlûd yazılmadan yaklaşık 150-200 yıl öncesinden itibaren Batı'da astronomi, matematik, fizik, tıp gibi alanlarda önemli gelişmeler olmasına rağmen tıp alanındaki gelişmelerin bu eserde yer almamasının nedenlerine bakılacak olursa belki de en önemli neden tıptaki gelişmelere rağmen genel olarak paradigma değişikliğinin henüz gerçekleşmemiş olmasıdır. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün yazılış tarihinin 1701 olduğunu dikkate alırsak 17. yy.da Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Batı'da da çoğunlukla kan alma, kusturma, lavman gibi humoral patoloji ile uyumlu tedaviler uygulanıyor, 18. yy.da hekim ve cerrahlar hala Hipokratik tıbbı başvuruyordu (Bynum, 2014). Osmanlı Devlet'i'nde de durum benzer olup Arıcı ve Aksoy (2023), Osmanlı tıbbında "Tıbb-ı cedîd" kavramını tartıştıkları makalede bu incelemeyi mekansal, zamansal ve tıp paradigması olmak üzere üç açıdan yapmışlar, zamansal değerlendirmede Şa'bân Şifâ'nın *Şifâiyye* adlı eserinde İbn Sellûm'dan "müteahhirînin lideri (kıdvetü'l müteahhirîn)" olarak söz ettiği, Ebû'l-Feyz Mustafa b. Mehmed'in de Dāvūd-i Antakî'yi müteahhirînin arasında saydığını belirttikten sonra İbn Sellûm'un aksine Dāvūd-i Antakî'nin "yeni tıbbı" desteklediğinin söylenememesi nedeniyle burada "yeni" ile anlatılmak istenilenin zamansal olduğu yani söz konusu edilen müelliflerin yakın zamanda yaşadıklarını belirtmek için "müteahhirîn" sıfatının kullanıldığını iddia etmişlerdir. Bu iddianın geçerliliğini sorgulatan durum ise bu değerlendirmelerin farklı kişiler tarafından yapılması ve iki farklı kişinin bu kavramı farklı yorumlayabileceğinin dikkate alınmamasıdır. Şa'bân Şifâ'î, İbn Sellûm'u o dönem Osmanlı topraklarında "yeni/modern" tıbbın lideri olarak gördüğü için "müteahhirîn" olarak tanımlarken Ebû'l-Feyz Mustafa b. Mehmed, yakın zamanda yaşadığı için, Dāvūd-i Antakî hakkında "müteahhirîn" ifadesini kullanmış olabilir. Ancak burada Şa'bân Şifâ'nın İbn Sellûm'dan "müteahhirînin lideri" olarak söz etmesi onun İbn Sellûm'u modern tıp paradigmasının Osmanlı tıbbındaki lideri olarak gördüğü anlamına gelmeyip araştırmacıların hipotezine uygun olarak klasik tıp çerçevesi içinde modern tıp ile ilgili uygulamaları da yapan kişi olarak görmesinden kaynaklanmış olabilir ve muhtemelen de bu şekilde olmuştur. Aynı araştırmacılar, Osmanlı'da Şa'bân Şifâ'nın yaşadığı 17. ve 18. yy.larda modern tıbbın kadim tıbbı eklemlenmiş olduğunu diğer bir ifade ile Batı'dan gelen yeniliklerin klasik tıp anlayışı içinde uygulandığını, modern tıp anlayışının ancak 19. yy. ikinci yarısı hatta 20. yy.dan itibaren kadim tıp anlayışına baskın hale geldiğini bildirmişlerdir (Arıcı ve Aksoy, 2023). "Kibâr-ı etıbbâ'-i müte'ahhirîn" konusu merak üzerine *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de araştırılmış ve Şa'bân Şifâ'nın bu kelimeyi 8 yerde kullandığı tespit edilmiştir. Bunlardan ikisinde isim verilerek "kibâr-ı etıbbâ'-i müte'ahhirînden *Mir'ātu's-Şifâ* müellifi Mes'ûd bin Hâkîmu'd-dîn Hüseynî [18A]" ve "Huzzâk-ı müte'ahhirînden Necîbü'd-dîn Semerkandî [200A-200B]" için kullanılmış,

kalanında ise isim vermeden yakın tarihte yaşamış hekimler kastedilmiş olup bu sonuç araştırmacıların iddiasını doğrular niteliktedir.

Tedbirü'l-Mevlūd'de Batı tıbbındaki yeniliklerden söz edilmemesinin diğer önemli nedenleri olarak Osmanlı Devlet'inde modern tıp eğitiminin Şa'bân Şifâ'î'den çok sonra başlamış olması, Şa'bân Şifâ'î'nin Latince ve Batı dillerinden birisine vakıf olmaması da söylenebilir. Osmanlı Devleti'nde modern tıp eğitiminin 1827 yılında Tıphane-i Amire'nin kurulması ile başladığı kabul edilmekle birlikte tıp eğitiminin sistemleşip kurumsallaşması kolay olmamış, bu durum mezun olan hekim sayılarının başlarda az olmasına yol açmıştır (Yıldız, 2017). Modern tıp eğitimi alan hekim sayısının az olması da haliyle modern tıp uygulamalarının pratiğe girmesini geciktirmiş ve modern tıbbın kadim tıptan daha etkili hale gelmesi neredeyse 20. yüzyılı bulmuştur. Bilindiği üzere Şa'bân Şifâ'î, modern tıp eğitimi başlamadan çok önce yaşamış ve klasik tıp eğitimi almıştır.

Yukarda ismi verilen müellifler aracılığı ile Batı tıbbındaki gelişmeler Osmanlı tıbbına aktarılmasının yanında tıp eğitimini Batı'da aldıktan sonra Osmanlı topraklarında çalışmaya başlayan hekimlerin sayısının giderek arttığı ve bu yabancı hekimlerin de yeni gelişen Batı tıbbının Osmanlı tıbbına aktarılmasında etkili olduğu, yurtdışına gidemeyen Müslüman hekimlerin bunlar aracılığı ile Batı'da gelişmekte olan tıptan haberdar olmaya başladığı bildirilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1984). Ancak Uludağ (2010), bu konuda bu kadar iyimser değildir. Uludağ (2010), Türkiye'ye çalışmak üzere gelen bazı Yahudi hekimleri "Tıbb-ı Cedîd" diye bir yol tutturan şarlatanlar olarak tarif etmekte, hiç birinin yeni tıbbın düşünce sistemi ve hedeflerini anlatan kitap yazmadığından ve işin tüccarlığını yaptıklarından bu nedenle de takibata uğradıklarından söz etmektedir.

Yukarda yazılanları destekleyen ifadeler *Tedbirü'l-Mevlūd*'de de rastlanmaktadır. DK-[82b]'de Şa'bân Şifâ'î, "Özellikle zamanımızda Latinceyi biliyor görünen yeni Müslüman ve zimmiler, bu dilde yapılmış eserlerin manasını anlamadıkları için ortaya karışık ve düzensiz bir durum çıkmıştır" yazarak Latince bilen yabancı veya dönme hekimlere karşı olumsuz görüşlerini dile getirmektedir. Ayrıca Şa'bân Şifâ'î, "başka lisan" kökenli kelimeleri meşuk (şüpheli) olarak tanımlamaktadır. Örneğin, Şa'bân Şifâ'î, *Tedbirü'l-Mevlūd*'de DK-[172a]'da "Damar çatlayıp deri altına kan birikmesine 'anevrizma' dirler 'ya' ile ve 'nun' ile yazılır, başka dilden olmakla doğruluğu şüphelidir" yazmakta; DK-[186b]'de "Füceşlâ, başka lisandan olduğundan anlamı kesin olmamakla birlikte kulak arkasında gelişen bezde büyüme olduğu sanılır" ifadesi geçmektedir. DK-[17b]'de de "İslam tıbbının alimleri, başka dillerden aldıkları bazı ilaçların çoğunu orijinal dillerindeki adlarıyla kaydetmişlerdir. Bu yüzden, iştirilek

öğrenilen bu terimlerin çoğu tek ilaçlar gibi karışık ve belirsiz kalmıştır." şeklinde yazmıştır. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki o dönemde Osmanlı tıp alanyazınına geçen kelimeler Batı kaynaklarını okumaktan ziyade duyarak alındığı için farklı farklı yazılmakta ve bu durum karışıklığa yol açmaktadır. Bu durum DK-[170b]'de kendini adeta ispat etmekte, aslı "periton" olan kelime yanlış bir telafuz ile "barıtaron" olarak geçmektedir.

Tedbîrû'l-Mevlûd ile ilgili bilgi veren kaynaklar sıklıkla onu Şa'bân Şifâ'î'nin kendi gözlemlerini de aktardığı bir derleme olarak değerlendirirken (Şehsuvaroğlu vd., 1984; Adıvar, 1991) Ağırakça'nın (2013) farklı bir iddiada bulunduğu görülmektedir. Ağırakça (2013), Osmanlı döneminde telif edilen önemli tıp eserleri ve kaynaklarını ele aldığı makalesinde "Şa'bân Şifâ'î" başlığı altında Şa'bân Şifâ'î ve önemli eseri *Tedbîrû'l-Mevlûd* ile ilgili kısa birer paragraf bilgi verdikten sonra Şa'bân Şifâ'î'nin *Tedbîrû'l-Mevlûd* adlı eserinin Endülüs İslam tıbbının önemli hekimlerinde Arîb İbn Sa'd el-Kurtubî'nin "*Halku'l-cenîn ve tedbiru'l-habâlâ ve'l-mevlûdîn*" (Ceninin yaradılışı ve gebe ile bebeğin bakımı) adlı eserinden ilham alınarak veya adapte edilerek kaleme alındığını iddia etmektedir. "Şa'bân Şifâ'î" başlığı altında Arîb İbn Sa'd ve bu eserinden uzun uzun övgüyle söz ettikten sonra bu konuyu şu ifade ile sonuca bağlamaktadır: "Burada gördüğümüz gibi Osmanlı tabipleri yararlandıkları kaynakların bile neredeyse isimlerini bile aynen almış veya aslından tercüme ederek kendi deneyimleriyle birlikte adaptosyanla¹⁶⁹ yeniden telif etmişlerdir." Ağırakça'nın üç farklı yerde bazı "adaptasyonlar" yaparak yayımladığı bu makalesinin hepsinde de (Ağırakça, 2013; Ağırakça, 2015; Ağırakça, 2016) aynı iddia yer almış olup yazdıklarından "*Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün Arîb İbn Sa'd'ın adı verilen eserinin çevirisi olduğu, en azından o eser esas olarak hazırlandığı, başlığının bile özgün olmayıp bu eserden uyarlandığı"nın ima edildiği düşünülmüştür. Hatta, söz konusu olan sadece Şa'bân Şifâ'î olmayıp genel olarak Osmanlı müelliflerinin bir yerlerden ilham almadan bir derleme yazmak, hatta eserine bir isim dahi koymaktan aciz tabipler olarak gösterilmeye çalışıldığı düşünülmüştür. Ağırakça'nın (2013) bu görüşüne katılmadığımız gibi nesnel veriler ile desteklenmeden Osmanlı müellifleri hakkında böyle bir genellemede bulunmasını "talihsiz bir iddia" olarak kabul ediyoruz. Ağırakça'nın (2013) makalesinde *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün tercüme olduğu açıkça yazılmamakla birlikte bu iddianın ima edildiği açıktır. O nedenle bu konunun açıklanmaya ihtiyacı olduğu düşünülmüş ve Ağırakça'nın (2013) *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün tercüme olduğu yönündeki imasını doğru bulmama gerekçelerimiz aşağıda maddeler halinde verilmiştir. Çok araştırmamıza ve yurtdışı bağlantıların da kullanılmasına rağmen Arîb İbn Sa'd el-Kurtubî'nin "*Halku'l-cenîn ve*

¹⁶⁹ "Adaptosyan" kelimesi Ağırakça'nın makalesinde (2013, ss. 54-56) yazıldığı haliyle nakledilmiştir. Kelimenin yazılışı yanlış olup Fransızca kökenli ve "uyarlama, uyum sağlama" anlamındaki kelimenin TDK sözlüğüne göre yazılışı "adaptasyon", Fransızca yazılışı ise "adaptation"dır.

tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn" adlı eserine erişmek mümkün olmamıştır. O nedenle aşağıdaki değerlendirmeler ikinci elden elde edilen bilgiler ile yapılmıştır.

1-Oxford Üniversitesi Bodleian Kütüphane kayıtlarına göre Arīb İbn Sa'd'ın bu eseri 42 yaprak, 82 sayfadır. *Tedbīrū'l-Mevlūd* ise 220 varak, 438 sayfa olup hacim olarak bu eserin beş mislinden daha fazlasına sahiptir. Dolayısı ile *Tedbīrū'l-Mevlūd* bu eserin birebir çevirisi olamayacağı düşünülmüştür.

2-Ağırakça'nın *Tedbīrū'l-Mevlūd* ile ilgili bu kanıya nereden vardığı konusunda fikir sahibi olabilmek için haliyle makalesinde hangi kaynaklardan yararlandığına bakılmıştır. Makaleye üç farklı kaynaktan erişilmiş, hepsinde de söz konusu makale ile ilgili aynı kaynaklardan yararlandığı, ve bunların da eserin aslı yerine onunla ilgili bilgi veren ikincil kaynaklar olduğu saptanmıştır (Ağırakça, 2013; Ağırakça, 2015; Ağırakça, 2016). Arīb İbn Sa'd el-Kurtubī'nin *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn* adlı eseri, H. Jahier ve A. Nouredine (1956) tarafından Fransızca'ya tercüme edilerek *Le livre de la génération du foetus et le traitement des femmes enceintes et des nouveau-nées (Fetüsün yaradılışı ve Gebe Kadınlar ile Yeni Doğanların Tedavisi)* adıyla, Cezayir'de yayımlanmıştır (Aykaç, 1991; Ağırakça, 2013). Ayrıca eserin büyük kısmı Makaci (1949) tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Eserin kopyası daha önce bilgi verildiği üzere Oxford Üniversitesi'nin kütüphane kayıtlarında yer alması yanında eserin aslının İspanya'da Escorial Kütüphanesi'nin Renaud kataloğunda 833 numara ile kayıt altında olduğu bildirilmiştir (Huard ve Wong, 1958). Ağırakça'nın (2013) iddialarının yer aldığı makalesinde bu kaynaklardan hiç birisi yer almamaktadır. Ayrıca *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün kendisi de kaynak olarak gösterilmemiştir. Bu durum Ağırakça'nın (2013) her iki eserin kendisini görüp tetkik etmeden bu eserler hakkında bilgi veren ikincil kaynakların verdiği bilgi üzerinden kıyaslama yaparak iddiasını dile getirdiğini düşündürmektedir.

3-Arīb İbn Sa'd el-Kurtubī' ve *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn* adlı eseri hakkında kaynak taraması yaparken eserin kendisine ulaşamadığı gibi kendisi ile ilgili bilgi kaynaklarının da çok kısıtlı olduğu görülmüştür. Sadece bilinen bir nüshası ve iki kütüphane kaydının bulunması bu eserin zamanında ve sonrasında yaygın, iyi bilinen ve çok başvurulmuş bir eser olmadığını göstermektedir. Nitekim *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn*'den yararlanılarak gerçekleştirilen, bulabildiğimiz tek makalede Arīb İbn Sa'd'ın 10. yüzyılda Cordoba'dan yetişmiş, halifelik döneminin en önemli bilim insanı olmasına rağmen yazmış olduğu tıp ile ilgili eserleri sonrasında çok az ilgi gördüğü, 20. yüzyıla kadar başka bir

dile çevrilmediğinin altı çizilerek bunun nedeni olarak 11 ve 12. yy.da yetişmiş büyük müelliflerin gölgesinin altında kalması gösterilmiştir (Nieto-Barrera ve Nieto-Jiménez, 2014).

Arīb İbn Sa'd el-Kurtubī'nin İbni Sīnā'nın çağdaşı olması nedeniyle *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn* ile *el-Kānūn fi't-Ṭıbb*'ın yazılma tarihlerine bakılarak hangisinin daha önce yazıldığını ortaya koyma ihtiyacı duyulmuştur. Arīb İbn Sa'd'ın bu eserini Ümeyye Halifesi 2. Hakem (961-970) için yazdığı bilinmektedir (Huard ve Wong, 1958; Pellat, 1986). Bu nedenle, Arīb İbn Sa'd söz konusu eserini 961-970 yılları arasında yazmış olmalıdır. İbn Sīnā'nın *el-Kānūn fi't-Ṭıbb*'ı 1012 yılında yazmaya başladığı ve on yılı aşkın bir sürede tamamladığı bildirilmiştir (Kahya, 2001). Dolayısı *el-Kānūn fi't-Ṭıbb*, Arīb İbn Sa'd'ın eserinden yaklaşık 50 yıl sonra yazılmıştır. İbn Sīnā'nın bu eserini yazarken Büveyhī Hanedanlığı'nın çeşitli saraylarında hekimlik yaptığı dikkate alınırsa Arīb İbn Sa'd'ın söz konusu eserini görmüş ve ondan yararlanmış olabilir. Buna karşın *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn*'nin çok az nüshasının bulunması nedeniyle Şa'bān Şifā'ī'nin bu eseri doğrudan görerek yararlanması mümkün görünmemektedir.

4-Şa'bān Şifā'ī'nin, *Tedbirü'l-Mevlūd*'ü yazarken tıp konusunda 44 müelliften yararlandığı saptanmıştır. Tıp dışı konularda da 51 müellif veya önemli kişinin adı geçmektedir. Tıp konusunda *Tedbirü'l-Mevlūd*'de adı geçen müelliflerden 29'u Arīb İbn Sa'd'dan sonra yaşamıştır. *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün kaynakları bahsinde bu konuda daha ayrıntılı bahsedilecek olup Şa'bān Şifā'ī'nin kaynakları içinde İbn Sīnā, 'Allāme Kāreşī, 'Allāme Şīrāzī, Hācī Paşa, Faḥreddīn er-Rāzī, el-Ḥucendī, Necībuddīn es-Semerḳandī, Nefīs b. 'İvaz el-Kirmānī, Seyyid İsmā'īl Cürcānī, Dāvūd b. 'Ömer el-Ekmeh ed-Darīr el-Antākī, Halef b. 'Abbās ez-Zehrāvī gibi İslam ve Osmanlı tıbbının çok önemli müellifleri olup bunlardan çok sayıda alıntı yapılmıştır. Dolayısı ile *Tedbirü'l-Mevlūd* çeviri bir kitap olmayıp çocuk hastalıkları ve doğum konusunda hazırlanmış oldukça kapsamlı adeta bu konuda ansiklopedik nitelikte yazılmış bir eserdir.

5-Daha önce belirtildiği üzere Rāzī'nin *Risāle fi Tedbiri'l-Etfāl (Practica Puerorum)* adlı telifi çocuk hastalıkları konusunda yazılmış ilk müstakil eser olarak kabul edilmektedir (Radbill, 1971; Ağırakça, 2016; Acıduman, 2019). Rāzī'nin bu eserini 900 yılında Farsça yazmış olabileceği (Aşkit, 2019) dikkate alındığında Arīb İbn Sa'd'ın söz konusu eserinden 60-70 yıl önce yazıldığı görülür. Bu durumda, Arīb İbn Sa'd, *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn* adlı eserini yazarken Rāzī'nin bu eserinden yararlanmış olabilir. Ancak, daha net bir sonuca varabilmek için iki eserin aslına müracaat edilerek karşılaştırılması gerekir.

6-Şa'bān Şifā'ī, *Tedbirü'l-Mevlūd*'ü yazarken çok sayıda müellifden yararlanmış ve bunların adlarını da eserinde yeri geldikçe belirtmiştir. Hatta İbn Sīnā'dan yaptığı bazı alıntıları günümüz kaynak gösterme tekniğine benzer bir şekilde bilgiyi aldığı kitabın adını, bölümünü ayrıntılı bir şekilde tarif ederek yapmıştır. Bu durum müellifin hem etik açıdan hassas olduğunu hem de bilimsel davrandığını gösterir. O dönemin şartlarında deney yaparak yeni bilgiye ulaşma imkanı günümüzden çok daha kısıtlı olup bunun yerine müellifler kendi gözlem ve tecrübelerini yeni bilgi olarak aktarmaktaydı. Dolayısı ile müellifin kendi gözlem ve tecrübeleri ne kadar orijinal ise eseri de o denli önem arz etmekteydi. Daha sonra tartışılacağı üzere Şa'bān Şifā'ī, bu konuda da titiz davranmış ve kendi gözlemlerine de eserinde yer vermiştir.

7-Son olarak her iki eser arasında tespit edilen önemli farklara değinilerek bu tartışma bitirilecektir. *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn* on beş bölüm olup ilk sekizinde cinsellik, embriyoloji, gebelik, doğum; yedisinde ise emzirme, çocuğun tedbirleri, çocuk hastalıkları gibi konular anlatılmaktadır. *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün içeriği Çizelge 3.1.'de verilmiş olup çok daha kapsamlı olduğu ve konuların sistematik bir şekilde ele alındığı görülmektedir. *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn*'de doğum konusu daha ön planda iken, *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün büyük kısmında çocuk hastalıkları anlatılmaktadır. *Tedbirü'l-Mevlūd*'de çocuk hastalıkları ve tedavisi çok daha kapsamlı olup bilgi verilen hastalık sayısı da çok daha fazladır. Diğer önemli bir fark ise konuların ele alınış sistematığıdır. *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn*'de çocuk hastalıkları çocuğun gelişme aşamasına göre verilmiştir. Buna karşın *Tedbirü'l-Mevlūd*'de hastalıklar bulundukları yere göre ikiye ayrılarak vücudun genelini tutan "sıtma" gibi hastalıklar "genel veya külli hastalıklar (emrāz-ı 'āmm veya emrāz-ı külliye)", baş ağrısı, boğaz iltihabı gibi vücudun bir organına has hastalıklar ise "özel veya kısmi hastalıklar (emrāz-ı ḥāṣṣa veya emrāz-ı cüz'iyeye)" olarak tanımlanmıştır (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, DK-[8a]) Bu tanıma uygun olarak da çocuk hastalıklarına önce özel hastalıklardan başlanılarak baştan ayağa kadar olacak şekilde, kafa, kulak, göz, burun, diş eti, dil, ağız, boğaz, göğüs, akciğer, kalp, karaciğer, dalak, böbrek, mesane, barsak hastalıkları, fıtık, kamburluk anlatılmıştır. Genel hastalıklardan yüksek ateş, çiçek, kızamık, tümör ve çıbanlar ile vebā anlatılmıştır.

Sonuç olarak *Tedbirü'l-Mevlūd*, Arīb İbn Sa'd el-Kurtubī'nin *Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn* adlı eserinin çevirisi olmadığı gibi kendisi de sadece kapsamlı bir derleme olmayıp ondan daha fazlasıdır. Bu konuda *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün tıp tarihine katkıları bölümde ayrıca değinilecektir.

Tedbirü'l-Mevlūd, içinde geçen dini metinlerin ayrıntılı olarak incelenmesi amacıyla eserde geçen sure/ayetler Çizelge 3.3'de, hadis-i şerifler ise Çizelge 3.4.'de listelenmiştir. Eserde 31 ayetten 40 yerde söz edilmiştir. Kadın hastalıkları ve gebelik ile ilgili olan 1., 2. ve 4. bölümlerde ayet verilmediği görülmüştür. En çok ayet verilen yer cenine ilişkin durumların anlatıldığı 3. bölüm olup 17 ayetten 21 defa bahsedildiği görülmektedir. Kalan ayetlerin bulundukları yere göre dağılımına bakıldığında 7 ayetin giriş, üçünün 5., birinin 6., birinin 7., dördünün 8., üçünün de sonuç bölümünde yer aldığı görülmüştür.

Ayetlerin konusu ile ilgili yapılan analizde Tarık S., 5,6,7, Müminun S., 23/12-13, Taha S., 20/55 ve Enam S., 6/2 olmak üzere 7 ayetin "insanın yaratılışı" ile ilgili olduğu ve toplam 15 yerde geçtiği saptanmıştır. Dokuz ayet Allah'ın vasıflarını sayma ve dua niteliğinde olup ayetlerin yaklaşık yarısının insanın yaratılışı, Allah'ın vasıfları ve dua olduğu görülmüştür. Şa'bān Şifā'î metin boyunca çok sık "dua" içerikli Arapça metinlere yer vermiş, hemen her konu dua ile bitirilmiştir. Müellif, dindar bir kişi olması nedeniyle inancının gereği olarak; ayrıca dönemin eğilimlerine uyma, eserin insanlar üzerindeki etkisini arttırma ve benimsenmesini sağlamak için bu yola baş vurmuş olabilir. Allah'ın vasıflarını sayan ve/veya Allah'a yakarış içeren ayetlere de muhtemelen aynı nedenlerle eserde yer verildiği düşünülmüştür. Geride kalan 15 ayetin farklı konularda olduğu belirlenmiş olup "insanda gebelik ve sütten kesme süresinin otuz ay olduğunu" bildiren Ahkaf S. 15. ayet ile "Allah'ın dilediğine kız, dilediğine erkek evlat verdiğini" bildiren Şura S. 49. ayet bunlara örnek verilebilir.

Tedbirü'l-Mevlūd'de geçen hadislerin verildiği Çizelge 3.4.'den yararlanılarak yapılan ayrıntılı analizde eserin giriş ile 3, 5, 7, 8. ve sonuç bölümlerinde 37 hadisten bahsedildiği görülmüştür. En çok hadisin 16 adet ile "vebā humması ve t̤ā'ūn" konusunun anlatıldığı 7. bölümde yer almaktadır. Kalan hadislerin bulundukları yerlerden "Bulgular" bölümünde söz edilmiş olup kadın hastalıkları, gebelik ve doğum konularının anlatıldığı 1, 2, 4. bölümler ile çocuk hastalıklarının anlatıldığı 6. bölümde hadis verilmediği saptanmıştır.

Hadislerin konu dağılımına bakıldığında, içeriğinin genellikle verildiği bölümün konusuna uygun olduğu görülmüştür. "Giriş" bölümünde yer alan sekiz hadisten dördünün konusu genel olarak "tedavinin gerekli olması" ile ilgilidir. Üçüncü bölümde yer alan hadislerin konusunun da ceninin gelişimi, cennete ve cehenneme girme, nutfenin yapısı gibi cenin ile ilişkili olduğu görülmüştür. Beşinci bölümde verilen hadislerde "evlat kokusu, cennet kokusudur" diye tarif edilmekte, kız evlada sahip olmak övülmekte, "Muhammed" ismi verilenlere iyi davranılması istenilmekte ve erkek çocuklar için iki, kız çocuklar için bir

koyunun akıka olarak kurban edilmesinin vacip olduğu belirtilmektedir. En çok hadisin verildiği 7. bölümde yer alan hadislerin konu dağılımına bakıldığında ikisinin "zina" birinin "humma hastalığı" ile kalan 13'ünün de vebā konusunda olduğu görülmüştür. Vebā konusundaki hadislerin altısı vebādan korunma ile ilgili olup bunlardan beşi değişik şekillerde ifade edilmekle birlikte genel anlamı "bir yerde vebā varsa oraya girilmemesi, bir yerde vebā ortaya çıkarsa oradan çıkılmaması" ile ilgilidir. Diğer de "kaşlarını taramanın vebādan koruyacağı" ile ilgilidir. Daha önceki bölümde Şa'bān Şifā'nın vebā nedenlerini anlatırken ruhani nedenler içinde cinlerin musallat olmasını da vebā nedeni olarak kabul ettiği anlatılmış olup bununla uyumlu olarak vebā ile birlikte cinlerden söz edilen iki hadisin de bulunduğu görülmektedir. Bu hadislerden birinde "ümmetin ölümünün cinlerin musallat olması veya t̃ā'undan olacağından" diğerinde de "vebā ile cin topluluğunun verdiği zarardan" söz edilmektedir. Hadisler içinde tedavi ile ilgili tek hadis olup "humma (sıtma)" hastalığı cehennem ateşine benzetilip su ile soğutularak tedavi edilmesi istenilmektedir.

Tedbrü'l-Mevlūd'de t̃ā'ün konusunda geçen hadislerle genel olarak bakıldığında en önemlisinin "bir yerde vebā varsa oraya girmeyin, bir yerde vebā çıkarsa oradan ayrılmayın" anlamında olan beş hadis olduğu söylenebilir ki, bu hadiste bahsedilen konu günümüz "karantina" uygulamasının esasını içermektedir. Diğer de "yüksek ateşin su ile soğutulması" konusu olup modern tıp uygulamalarında yeri olan bir uygulamadır. Buna karşın zina, kötülük, cinlerin musallat olması gibi durumların vebānın nedeni olarak görülmesinin modern tıp paradigmasında yerinin olduğu söylenemez.

Ayet ve hadisleri nebevî tıbbının *Tedbrü'l-Mevlūd* üzerindeki etkisi açısından ele alırsak ayetlerin en çok 3. bölümde yer aldığını ve önemli bir kısmının "insanın yaratılışı" yani embriyolojinin konusunu teşkil eden ceninin gelişimi ile ilgili olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu ayetlerin *Tedbrü'l-Mevlūd*'de tıbb-ı nebevinin etkisi vardır" şeklinde yorumlanması tartışmalı olabilir. Mikroskobun bulunup yaygın kullanılmaya başlanması ve 19. yüzyılda hücre biyolojisindeki gelişmeler ile modern embriyolojinin temellerinin atıldığı (Oppenheimer, 2024); memeli yumurta hücresi ve notokordu keşfeden Karl Ernst Ritter von Baer'in (1792-1876) modern embriyolojinin babası olarak kabul edildiği dikkate alındığında *Tedbrü'l-Mevlūd*'de modern embriyojiye ait bilgilerin yer alması beklenilmez. İslam tıbbının bir uzantısı olarak Osmanlı tıbbının klasik döneminde yazılan eserde yer alan cenin gelişimine ilişkin bilgilerde ayet ve hadislerden yararlanılmasını, müellifin başka bir seçeneği bulunmadığından "beklenen bir sonuç" olarak değerlendirilmesinin daha uygun olduğu düşünülmüştür.

Vebā ve t̤ā'ūn ile ilgili hadislerde "hastalığın cinlerin musallat olması" ile oluştuğu bilgisi nebevi tıbbının etkisi olup bu konunun daha ayrıntılı incelenebilmesi için o dönemin rasyonel tıbbi içinde yer almayan sihir, ruķye, dua, muska gibi uygulamalar açısından da eserin gözden geçirilmesi gerekli görölmüştür. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de sihir kelimesi tek yerde (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, [15B]) geçmektedir. Burada müellif kendisine sihir yapıldığına inananları "ahmak" olarak tanımlayarak řu şekilde eserinde yazmaktadır: "Ben, bu konuda çok ahmaklar gördüm, bazıları o konuda meşhur olma kuruntusuna kapılıp 'benim erkekliğim gitti' korkusu ile ilişkiye girmez, 'bağlı' denilenler bu gruptandır." Yazdıkları müellifin "sihir" konusunu hastalık nedeni olarak görmediğini ve tedavi olarak uygulamadığını hatta ondan olumsuz bir şekilde söz ettiğini göstermektedir. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de dua, nazar, muska gibi kelimelerin de geçmediğı görölmüştür.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de yapılan incelemede Osmanlıca sözlüklerin hemen hepsinde "büyü, sihir, tılsım, efsun vb." manasında olduğu yazılan "ruķye" kelimesinin bir yerde geçtiğı saptanmış olup bu bölümün Türkçe çevirisi takip eden satırlarda verilmiştir. "insanların hastalığının sadece cinlerden kaynaklandığına inanarak cincilere başvurmaları abesdir. Uygun olan, şüpheleri gidermek için salih kişilere ve şeyhlere başvurup onların hayır dualarını almak ve iyi bir hekime başvurarak tıbbi tedaviye devam etmektir. Çünkü, bu konuda şeriatdan aktarılan rivayet, hem hekimin tedavisinin hem de duanın (ruķye) faydalarını desteklemektedir" (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, [107A-107B]). DİA'da (Çelebi, 2008), "ruķye" kelimesinin masdar anlamı "řifa veya korunma amacıyla Kur'an'dan bir bölümü, ilahi isim ve sıfatları veya duayı okuyup üflemek", isim manası " üfürük, nazarlık, muska" olarak verilmiştir. Aynı yazıda, dua amacıyla okunan ruķye ile sihir yapma maksadıyla yapılan okuyup üfleme ve muska yazmanın farklı şeyler olduğu vurgulanmakta ve Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Kurulu'nun 28 Eylül 1979, 1883 sayılı kararı ile řifa amacıyla hastalara Kur'an ve řifa duaları okumaya izin verildiğı, buna karşılık üfürükçölük yapmanın ise yasaklandığı bilgisi verilmektedir. Bu açıdan bakıldığında yukarda verilen Şa'bān Şifā'ī'nin içinde "ruķye" geçen ifadelerinin İslam dininin onayladığı anlamda kullandığı görölmektedir.

Buraya kadar yapılan analize dayanarak *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de nebevi tıbbın fazla bir etkisinin bulunmadığı söylenebilir. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de nebevi tıbbının etkisine dair en önemli bulgular vebā, t̤ā'ūn ve řar'a hastalıklarının cinlerin musallat olması ile oluřabileceğinin kabul edilmesi ve salih kiřilerin, řeyhlerin hayır duasının tedavide etkili bulunmasıdır. *Tedbīrū'l-Mevlūd* ile ilgili daha sonra yapılacak arařtırmalarda, özellikle dar alanda derinlemesine odaklanılarak yapılanlarda nebevi tıbbının etkisini gösteren başka verilere de eriřilmesi mümkün olmakla birlikte eser ile ilgili genel düşüncemiz eserin nebevi

tıbbından fazla etkilenmediği şeklindedir. Nitekim kadın hastalıkları, gebelik, doğum konularının anlatıldığı 1, 2 ve 4. bölümlerde hiç ayet, hadisten söz edilmemesi, çocuk hastalıklarının anlatıldığı 6. bölümde sadece bir ayetten söz edilmiş olması da bu görüşümüzü kuvvetle desteklemektedir. Öztürk ve Arslan Sarman (2015), tarafından yapılan çalışmada 16. yüzyıl Osmanlı müellifleri olan Şaban Nidāi ile Dāvūd-i Antakī'nin yazdığı tıp kitaplarında nebevi tıbbının etkisi araştırılarak karşılaştırılmıştır. Araştırmacılar, "her iki hekimde de İslam kaynaklarına itibar ve itimat" bulunmakla birlikte Antakī'yi modern tıbbı, Nidāi'yi geleneğe daha yakın bulmuşlardır.

Benzer şekilde *Tedbirü'l-Mevlūd*'de folklorik tıbbın da önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir. "Vebā, t̤ā'ūn" konusunda verilen halk tıbbına ilişkin bir tedavi örneğinden daha önce söz etmiştik. Eserin iki yerinde kocakarı tedavisinden bahsedilmektedir. Bunlarda birinde "uzak diyarlarda kocakarıların kaşık ile dağlama yaptıklarından, bazen bunun için başka kapacak kullandıklarından, tecrübe edilerek hepsinin faydasının görüldüğünden" söz edilmektedir (Şifā'ī, Ş. 1112/1071, [161B]). Şa'bān Şifā'ī'nin burada kocakarıları "kocakarık" olarak söz etmesi, onların tıp eğitiminin olmamasından kaynaklanan bir "istihzā" ifadesi olarak değerlendirilebilmekle birlikte müellifin tedaviyi faydalı bulduğu da görülmektedir. Esasen, dağlama tedavisi o dönem bilimsel/rasyonel tıbbında da kullanılan tedavi yöntemlerinden birisi olup halk arasında hekim olmayan kişilerce kullanılması hem bu tıp ekolleri arasında kesin bir sınır olmadığını hem de bir ekolde uygulamaya giren tedavi yönteminin zamanla diğer ekollerce de benimsenebildiğini göstermektedir. Diğer kocakarı tedavisinde ise "uzak diyarlarda 'göbeği düşmüş' veya 'geğreği batmış' diye kocakarıların yaşlı tedavisi uyguladığından" söz edilmektedir (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, [173B]).

Gevrekzāde Hāfız Hāsān Efendi'nin *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün özetine kendi tecrübelerini ilave ederek yazdığı *Neticetü'l-Fikriyye* adlı eseri ile ilgili tezinden ürettiği makalede Bahadır (2016b), bu eserin Osmanlı tıbbının dayandığı Galenosçu tıp, tıbb-ı Nebevi ve halk tıbbının üçünü de kapsadığını ve ilave olarak bazı Avrupalı hekimlerden de yararlandığından söz etmektedir. *Tedbirü'l-Mevlūd*'den vermiş olduğumuz nebevi tıbbı ve halk tıbbı ile ilgili örnekler eserin geneline elden geldiğince ayrıntılı bakılarak tespit edilmiş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır. Başka vesileler ile daha önce de ifade edildiği üzere daha sonra yapılacak başka araştırmalarda bu örneklerle yenilerinin ilave edilmesi olası olmakla birlikte genel düşüncemiz eserin ağırlıklı olarak o dönemin rasyonel/bilimsel tıbbı temelinde yazıldığı; nebevi tıbbı ve halk tıbbının etkisi az olup kısıtlı sayıdaki inanış, bilgi ve uygulamadan ibaret kaldığı şeklindedir.

Tedbîrû'l-Mevlûd'ün kaynaklarıyla ilgili yapılan ayrıntılı nicel analizler, eser üzerinde yapılan en önemli incelemelerden birisini oluşturmaktadır. Bu analizlerin sonuçlarının yer aldığı çizelgelerin başlık bilgileri Çizelge 4.2'de verilmiştir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de, tıp alanında kendisinden alıntı yapılan 45 müellif olup bunların bilgisi Çizelge 3.5.'de verilmiştir. Çizelgede izlendiği üzere müellifin adının *Tedbîrû'l-Mevlûd* içinde nasıl geçtiği, bunların her birinin kaç defa geçtiği, kaynağın tam adı ve eğer varsa *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de adı geçen eserinin adı bu çizelgede yer almaktadır. Çizelgede yer alan verilerin eserden çıkarılması ve her bir kaynağın tam adının genel alanyazından bulunması ciddi emek ve zaman kullanılmasını gerektirmiştir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de tıp alanında kaynak olarak kullanılan müellifler ile ilgili kısa bilgiler "Giriş" bölümünde verilmiş olup el-Kāzerûnî, Celal b. Emin et-Tabîb el-Mürşid, Muhammed bin 'Abdi's-Selām ve Zukûta hakkında bilgi bulunamadığından bu alimlerden bahsedilmemiştir. Analiz sonuçlarını kısaca hatırlatmak için çizelge 4.2. de başlıklarından bahsedilen diğer çizelgelerde verilen inceleme sonuçlarından da kısaca söz edilecektir. Daha geniş bilgi alma ihtiyacı duyanların "bulgular" bölümünün ilgili kısmına başvurmaları önerilir.

Çizelge 4.2. Tıp alanında *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün kaynakları ile ilgili hazırlanan çizelgelerin başlıkları

*Çizelge nr	Çizelge başlığı
Çizelge 3.5.	<i>Tedbîrû'l-Mevlûd</i> 'de tıp alanında adından söz edilen müelliflerin bilgileri
Çizelge 3.6.	<i>Tedbîrû'l-Mevlûd</i> 'de en çok adı geçen müellifler
Çizelge 3.7.	<i>Tedbîrû'l-Mevlûd</i> 'de Kānûn veya Külliyyât-ı Kānûn ve şerhlerinden yapılan alıntılar
Çizelge 3.8.	İbn Sînâ kitaplarında alıntı yerinin ayrıntı verilmesinin örnekleri.
Çizelge 3.9.	Aristo, Hipokrat Galen'den yapılan alıntıların "nakil", "hikaye" gibi yollarla aktarılmasına dair örnekler.
Çizelge 3.10.	<i>Tedbîrû'l-Mevlûd</i> 'de "Allāme"* ünvanı ile anılan müellifler ve alıntılanma sayıları

*Çizelge nr: Çizelge numarası

Tedbîrû'l-Mevlûd'de adından beşden fazla söz edilen müelliflerin adı Çizelge 3.6.'da verilmiş olup en çok kendisinden bahsedilen ilk beş ismin sırası ile Şeyh-i Re'îs (210), Cālînûs (65), Ebukrâṭ (44), 'Allāme Şîrāzî (27), 'Allāme Kāreşî (27) olduğu görülmektedir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de tıp alanında adından söz edilen 44 müelliften toplam 560 yerde alıntı yapılmış olup bunların 502'si (%90'ı) kendisinden beşten fazla bahsedilen 18 müellife aittir.

Tedbîrû'l-Mevlûd'de Kānûn veya Külliyyât-ı Kānûn şeklinde eser adı verilerek kendisinden veya şerhlerinden yapılan alıntıların dökümü Tablo 3.7.'de verilmiştir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de İbn Sînâ'dan toplam 211 yerde alıntı yapılmış olup bunların dökümü Çizelge 3.5.'de verilmiştir. Bu alıntıların 46'sında ise alıntı yapılırken eser adı da verilmiş olup 13'ünde eser

adı *Ḳānūn* veya *Külliyāt-ı Ḳānūn* şeklinde belirtilmiş, 33'ünde ise günümüz alıntı yapma mantığına benzer şekilde alıntının hangi kitabın hangi faslından yapıldığı, bazen konu adı da verilerek yapılmış ve bunun örnekleri Çizelge 3.8.'de verilmiştir. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de *Ḳānūn* veya *Külliyāt-ı Ḳānūn* şarihlerinden eser adı verilerek 23 alıntı yapılmıştır. *Ḳānūn* veya *Külliyāt-ı Ḳānūn* şarihlerinin adları, eserde geçtiği haliyle Şīrāzī, Ḳareşī, Ebū Sehl Mesīḥī, İbn Cemī', İmām Faḥr-ı Rāzī, Ebū'l-Ferec İbnu'l-Ḳuff olup Çizelge 3.7'de verilmiştir.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de *Külliyāt* şarihi olan müelliflerden birisi de kendisinden Ebū Sehl Mesīḥī veya Mesīḥī olarak söz edilen "Ebū Sehl Īsā b. Yahyā el-Mesīḥī el-Cürcānī"dir. Mesīḥī ile ilgili alıntılardan birisinde onun ünlü eseri olan *Kitābu'l Mi'e fi't-ṭib* ile ilgili olarak "Mi'e'nin çok muteber bir kitap olduğundan ve Şeyḥ'in üstadı Mesīḥī tarafından telif edildiğinden" söz edilmektedir [DK-109b]. Bu ifade sözü edilen kişinin "Ebū Sehl Īsā b. Yahyā el-Mesīḥī el-Cürcānī" olduğunu doğrulamaktadır. Ancak, bu kişinin ölüm tarihi 1010 veya 1011 olarak verilmiş (Alper, 2004) olup İbn Sinā'nın *Ḳānūn* adlı eserini yazmaya başlama tarihi ise 1012 olarak bildirilmiştir (Kahya, 2001). Bu bilgilerin doğru olması Mesīḥī'nin İbn Sinā'nın *Ḳānūn* adlı eserini yazmaya başlamasından bir yıl önce hayatını kaybettiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu bilgilerden bir veya bir kaçını yanlış olabilir. Şa'bān Şifā'ī'nin Mesīḥī'den üç yerde *Ḳānūn* şarihi olarak söz etmesi yanlış olabileceği gibi Mesīḥī'nin doğum tarihi ve/veya İbn Sinā'nın *Ḳānūn* adlı eserini yazmaya başlama tarihi de yanlış olabilir. Bu durumu belirtmekle yetinilmiş, rakamlar Şa'bān Şifā'ī'nin eserinde verdiği şekilde kullanılmış, bu konuda bir düzeltme yapılmamıştır.

Hem 'Allāme Şīrāzī hem de 'Allāme Ḳareşī'nin *Külliyāt-ı Ḳānūn Şerḥi*'nin olması nedeniyle "Allāme" veya "*Külliyāt* şarihi olan Allāme"den söz edilen yerlerde bu müelliflerden hangisinin kastedildiğinden tam olarak emin olamamakla birlikte Şīrāzī'nin en çok kullanılan lakaplarının "el- Allāme", eş- Şāriḥ el- Allāme", veya *Külliyāt* şarihi Allāme" olduğunun bildirilmiş (Meydan, 2023) olması; ayrıca Acıduman'ın (2014a) *El-Ḳānūn fī't-Tıbb*'in Türkçe çevirisi *Tahbīzū'l-Mathūn* üzerine yaptığı bir çalışmada Şīrāzī'nin "Allāme" sıfatıyla anıldığını ilgili literatür bilgisini vererek yaptığı açıklamalara dayanarak eserde "Allāme" veya *Külliyāt* şarihi olan "Allāme" ile Şīrāzī'den söz edildiği kabul edilerek ilgili çizelgeler hazırlanmıştır. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "'Allāme" olarak vasıflandırılan müellifler ile kendilerinden söz edilme/alıntı yapılma sayıları Çizelge 3.10.'da verilmiş olup 'Allāme Şīrāzī, 'Allāme Ḳareşī, 'Allāmetü'l-verā Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī, Muḥammed bin 'Abdi's-Selām'dan 'Allāme olarak söz edildiği görülmektedir.

Kitap içeriğinin çok detaylı bir şekilde planlanmış olmasından da anlaşılacağı üzere Şa‘bān Şifā’î’nin eserin başından sonuna kadar sistematik, planlı ve düzenli bir şekilde hareket ettiği görülmüştür. Örnek vermek gerekirse Hucendî’den ilk bahsedilen yerde adını "‘Allāmetü’l-verā Muḥammed bin Ebī Naşr Hucendî" olarak vermiş, daha sonra kendisinden "‘Allāmetü’l-verā" veya "‘Allāme Hucendî" olarak söz etmiştir. "‘Allāmetü’l-verā" sıfatı Hucendî’nin dışında başka bir isim önünde kullanılmadığından tek başına kullanıldığı yerlerde Hucendî’den söz edildiği açık bir şekilde anlaşılmıştır. Benzer durum "‘Allāme Şīrāzī" için de söz konusudur. "‘Allāme" sıfatının eserde ilk ve ikinci geçişinde "‘Allāme Şīrāzī" olarak anılmış olup bu saptama da tek başına "‘Allāme" sıfatının kullanıldığı yerlerde ‘Allāme Şīrāzī’nin kastedildiğini desteklemektedir.

Tıp alanında yapılmış olan yazma eser çevirileri ile ilgili tez ve kitaplara bakıldığında sıklıkla yazma eserin müellifi, eserleri, eserin kendisi ile ilgili, bazen buna ilave olarak eserin yazıldığı dönemin özellikleri veya dil özellikleri gibi konularda da bilgi verildiği görülmüştür. "Türk Dili ve Edebiyatı" gibi bölümlerden yapılan tezlerde kendi uzmanlık alanlarına özgü, ayrıntılı "Türk dili" ile ilgili değerlendirmeler hariç tutulduğunda bu tezde olduğu gibi eserin kaynakları, derkenar notları, dini metinler, eserde geçen Türkçe tıp terimleri gibi konularda sayısal analizlerin veya ayrıntılı nitel değerlendirmelerin yapılmadığı, genellikle eserde yer alan tıbbi bilgilere odaklanıldığı görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında tez kapsamında yapılan yazma esere ilişkin ayrıntılı analizlerin bir ilk olduğu söylenebilir. Nitekim eserin kaynakları açısından yazma eser çevirisi ile ilgili çok sayıda tez ve kitap gözden geçirildiğinde az sayıda çalışmada eserin sadece kaynak listesinin verildiği (Bayat ve Okumuş, 2004; Bayat, 2007; Şaban Şifai, 2022, Şafak, vd., Haz.), başka ileri analizin yapılmadığı görülmüştür.

Bayat ve Okumuş (2004), Muhammed bin Mahmūd-ı Şīrvānī’nin göz hastalıkları ile ilgili *Mürşid* adlı eserinin çeviriyazısını yaparak yayımlamışlardır. Bu çalışmanın başında müellifin hayatı, eserleri, *Mürşid*’in içeriği ile ilgili bilgi verdikten sonra eserde alıntı yapılan 34 tabibin adı verilmiştir. Ayrıca Şīrvānī’nin eserini yazarken birinci kaynak olarak kullandığı altı eser hakkında kısa bilgi de verilmiştir. Bayat (2007), İbn Kemāl’in *Kemāliyye* adlı eserinin çeviriyazısını yaptığı eserin girişinde eser ve müellifi ile ilgili bilgi verdikten sonra eserin kaynaklarından da isim olarak söz etmektedir.

Tedbirü’l-Mevlūd’ün çevirisi olan kitapta da Şa‘bān Şifā’î’nin yararlandığı müelliflerin isim listesi verilmiştir (Şaban Şifai, 2022, Şafak, vd., Haz.). Listedeki isimler "Şa‘bān Şifā’î’nin *Tedbirü’l-Mevlūd*’de bilgilerinden yararlandığı hekimler" olarak verilmiş, "tıp alanında olanlar ve olmayanlar" ayırımı yapılmamıştır. Listede yer alan bazı isimlere eserde

rastlanılmamıştır, bunlar: "Acemin Şahkulu", "Ebūd-i Yamyā", "el-Hārīsī", "İbnu Hanīn", "Kınalızāde Ali Efendi", "Mer'ī b. Yusūf el-Kermī", "Şeyhī", "Şeyhülislām Hüseyin Efendi", "Tabīb Rıza Āmidī" olarak belirlenmiştir. "Acemin Şahkulu" muhtemelen bebeğe ad verme kısmında geçen "Acemde şāh kulu ve hān kulu didikleri gibi" ifadesinden gelmektedir; hekim adı veya tıp dışı alanda önemli bir kişi adı değildir (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, [DK-80a]). Benzer şekilde *Tedbīrū'l-Mevlūd* çeviri kitabında yer alan hekim listesinde bulunan "Abdussultan", "Abdulvezir", "Ebu İsa", "Ebu'l Hakem", "Hakīm" isimleri bebeğe ad verme bölümünde yer alan "Hakīm mişilli ve Ebū'l-Hakem ve Ebū 'İsā ve 'Abdū's-Sultān ve 'Abdū'l-Vezīr emşālī isimler de daḥī mūmāna'at zāhir ve bāhirdur" ifadesinde yer almaktadır. Allah'ın vasıflarını taşıdığından bebeğe verilmesi hoş olmayan adlara örnek olarak verilmiş olup eserde kendisinden yararlanılan hekim veya önemli kişi adı değildir (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, [80A]). Aynı listede yer alan isimlerde yazım hataları olup bazılarında iki kez söz edilmiştir. *Tedbīrū'l-Mevlūd*, çeviri kitabında "Ebū'l-Hasan Said b. Hibe" ve "İbnu Tilmiz" olarak iki ayrı isim halinde verilen müellif, Çizelge 3.5'in 11. numaralı satırında yer alan, *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "Ebū'l-Hasan Sa'īd ibn Hibbe" veya "Sa'īd bin Hibbe" olarak geçen ve tam adı "İbnu't-Tilmīz. Ebū'l-Hasan Hibetullāh b. Sā'id b. İbrāhīm (ö. 560/1165)¹⁷⁰" olan müellife aittir. Gene, *Tedbīrū'l-Mevlūd* çeviri kitabında "Hekim Mesūd" ve "Mesūd b. Hakimuddin" olarak iki ayrı isim olarak verilen müellifin tam adı "Mas'ūd b. Hākīmuddīn al-Tabīb al-Ḥasanī al-Şirāzī al-Gīlanī (15. yy)" olup *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "Mes'ūd b. Hākīmu'd-dīn Huseynī" veya "Hākīm-i Mes'ūd" olarak geçmektedir. *Tedbīrū'l-Mevlūd* çeviri kitabında "Ebū 'Alī b. Sīnā (veya İbnu Sīnā)" ve "Şeyh Reis" şeklinde iki ayrı isim olarak verilen müellif de tam adı "Ebū 'Alī el-Huseyn b. 'Abdillāh b. 'Alī b. Sīnā (ö. 428/1037)" olarak verilen İbn Sīnā'ya ait olup *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "Şeyh-i Re'īs", "Şeyh", "Re'īsū'l-küll", "Şeyhū'l-Küll", "Ebū 'Alī b. Sīnā", "Şeyh İbn Sīnā" veya "İbn Sīnā" olarak kendisinden bahsedilmiştir.

Tedbīrū'l-Mevlūd kaynaklarının analizinde çok ayrıntılı çalışılmış, çeşitli tablolar hazırlanmış ve gerekli izahlar yapılmıştır. Bu konuya önem verilmesinin önemli nedenleri şunlardır:

-*Tedbīrū'l-Mevlūd*'den ileride yapılacak çalışmalarda araştırmacılara kolaylık sağlanması,

-Dönemin tıp yazmalarında etkili tıp ekolleri ve müellifleri hakkında bilgi vermesi

-*Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün kapsamı ve değeri hakkında bilgi vermesi.

¹⁷⁰ Tezde müelliflerin tam isimlerinde temel referans kaynak olarak DİA kullanılmıştır. "Giriş" bölümünde müellifler anlatılırken kaynak verildiğinden burada tekrar verilmemiştir. Adı geçen müellifler ile ilgili ilave bilgi için "Giriş" bölümüne başvurulabilir.

"Araştırmacılara kolaylık sağlanması" konusunu bir örnek ile açıklayacak olursak *Tedbīrū'l-Mevlūd* çeviri kitabında (Şaban Şifai, 2022, Şafak, vd., Haz.) Eliyaz Avrahim olarak verilen kaynak adı yanlış yazıldığından *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de hangi konuda geçtiğinin saptanması, müellifin tam adının bulunarak araştırılması çok zor veya imkansız olacaktır. Buna karşın *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de "İlyās bin İbrāhīm" veya "İlyāz bin Āvrāhim" veya "şāhib-i Micenne" olarak geçen bu müellifin tam adının "Abdüsselām el-Muhtedī (ö. 918/1512'den sonra)" olduğunu kolayca bulmak mümkündür. Dolayısı ile eserde müellif isimlerinin doğru okunup, yazılması büyük önem taşımaktadır. Aynı araştırmacının bir konu belirleyerek bu teze başvurması halinde Çizelge 3.1.'de verilen ayrıntılı konu listesini kullanarak hangi varaklarda o konunun geçtiğini kolayca bulma, takiben çeviriyazı bölümünde ilgili varaklardan o bölümü doğrudan tetkik etme ve orada geçen müellif adlarını belirleme imkanı vardır. Araştırma konusunda *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de geçen kaynaklar belirlendikten sonra Çizelge 3.5.'in ikinci sütununda o müelliflerin isminden hareketle ilk sütunda yer alan tam adlarını saptama ve "Giriş" bölümünde de o müellifler ile ilgili daha ayrıntılı bilgilere erişme imkanı bulunmaktadır. Böylece araştırmacı için araştırma konusu ile ilgili olan müellifleri güvenilir ve kolay bir şekilde belirleme ve ona göre literatür araştırmasını derinletme imkanı vardır. Ayrıca, araştırma konusu ile ilgisi olmayan müellifler ile gereksiz yere vakit kaybetmez, alıntı sayısına göre yararlanacağı müelliflerin önem sırasını belirleyebilir. Dolayısı ile *Tedbīrū'l-Mevlūd* çeviriyazısı araştırma materyali görevi görürken yapılan ayrıntılı analizler ile adeta bu materyali kullanma kılavuzu da verilmiş olmaktadır.

Şehsuvaroğlu vd. (1984) *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün anlaşılır bir Türkçe ile yazılmış derleme olup Ebū Bekir Zekeriya Razi, İbn Sīnā ve Hacı Paşa gibi büyük İslam müelliflerinden yararlanılarak yazıldığını bildirmiştir. Yaptığımız incelemede *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de Hācī Paşa'dan dokuz, Muhammed bin Zekeriyyā' Rāzī'den sekiz kez alıntı yapıldığı saptanmış olup onlardan daha fazla alıntı yapılan İbn Sīnā hariç sekiz müellif bulunmaktadır. Dolayısı ile sayısal inceleme yapılmadan verilen bilgilerin eksik ve yanıltıcı olabildikleri görülmektedir. Ayrıca *Tedbīrū'l-Mevlūd* kaynaklarının sadece isim veya liste halinde verilmesi halinde kendisinden 211 kez atıfta bulunan müellif ile bir defa sözü edilen aynı kefeye konulmuş olmaktadır. Halbuki yapılan ayrıntılı nicel analizler ile hangi müelliflerden en çok alıntı yapıldığı, alıntı yapılan müelliflerin özellikleri, eserde nasıl geçtiği, eserde geçen müellifin yapıtlarının adı gibi pek çok bilginin ortaya konulması mümkün hale gelmiştir.

Tedbīrū'l-Mevlūd'ün kaynakları analiz edildiğinde en fazla alıntının İbn Sīnā'dan, eser olarak onun *Ḳānūn/Külliyāt-ı Ḳānūn* eserinden yapıldığı görülmüştür. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de bazı alıntılar günümüz alıntı mantığı ile ayrıntılı yapılmış olup bunun örnekleri Çizelge 3.8.'de

verilmiştir. Ayrıntılı alıntılarının hemen hepsi *Ḳānūn/Külliyāt-ı Ḳānūn*'dan veya onu şerh eden eserlerden yapıldığı buna karşın Hipokrat, Galen, Aristo gibi Antik Yunan ve Roma müelliflerinden yapılan alıntılarda ise "nakil olundu", "hikaye ederler ki" gibi ifadeler kullanılarak yapıldığı görülmüştür. Bu alıntı yapma durumu müellifin İbn Sīnā ile *Ḳānūn/Külliyāt-ı Ḳānūn* şarihlerinin eserlerini okuduğunu; buna karşın Hipokrat, Galen, Aristo gibi müelliflerden ise sıklıkla İslam müelliflerinin eserleri üzerinden, dolaylı olarak yararlandığını düşündürmüştür.

Şa'bān Şifā'ī'nin *Tedbirü'l-Mevlūd*'de bir kaç yerde İbn Sīnā'dan övgüyle söz edip ondan yararlandığını ifade ettiği görülmektedir. *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün giriş kısmında "İslam dünyasının büyük hekimlerinden olan, "Şeyhü'l-Küll" olarak bilinen İbn Sīnā ve diğer bilginler, bu seçkin sanatın genel ve özel kanunlarını, teorik ve pratik kurallarını, basit ve bileşik ilaçlar hakkında bilgileri, tedavi yöntemlerini ve sağlıkla ilgili diğer gereklilikleri ayrıntılı bir şekilde açıklamışlardır." Açıklamasından sonra "İbn Sīnā'nın *Ḳānūn* adlı eserinden "...eşsiz bir eserdir ve bu eserin övgüsü karşısında bilgili olanların bile dili tutulmuştur" sözleri ile tarif etmektedir (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, [4A]). Giriş kısmında ayrıca kitabı yazma nedenini açıklarken "çocuk sağlığı ile ilgili bağımsız bir eser bulunmaması nedeniyle İbn Sīnā ve diğer büyük hekimlerin bu konuyla ilgili yazdıkları tedbirleri bir araya getirip düzenleyerek, çoğu insanın bu bilgilerden yararlanması için Türkçe, faydalı bir eser yazmaya karar verdiğinden" söz etmektedir (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, [4B]).

Şa'bān Şifā'ī, "vebā ve t̤ā'ūn" konulu bölümde Yahudi asıllı bir hekimin yazdığı eser üzerinden şu ifadeler ile İbn Sīnā'dan övgü ile söz etmektedir: "Sultan Beyazid Han zamanında İstanbul'da büyük bir deprem olmuş takiben vebā salgını ortaya çıktığı sırada İspanyol hekimlerden Yahudi İlyāz bin Āvrāhim eski ve yeni bilginlerin fikirlerini derleyerek *Micennetü't-Tā'ūn* adında bir eser telif etmiştir. Bu satırların yazarı bendeniz, Yahudi ve Hristiyan hekimlerin sözlerine güvenmezken bu kişinin yazısı son derece alimane olduğundan ve İbn Sīnā'nın yüksek rütbesine layık gördüğüm için bu bölümde bazı konularda ondan uygun bir şekilde alıntı yapılmıştır." (Şifā'ī, Ş., 1112/1071, [194A]).

Çizelge 3.16.'da verilen 306b numaralı derkenar notunda Şa'bān Şifā'ī şunları yazmaktadır: "Bu kitaba yönelik olarak, eserleri hakkında söz söyleyen değerli kimseler, övgüye layık niteliklere sahip olanlar, birkaç kez bildirildiği üzere, tekrar ifade olunur ki, fakir yazar, her konuda İbn Sīnā'nın hikmet dolu sözlerini benimsediği gibi, diğer İslam hekimlerinin de şifa kalemiyle yazdıkları durumları gücüm ve kapasitem nispetinde aktarmaya gayret ettim. Onların üstün ilim sahasına laf atan cahilleri engelleyip onları susturmak ve halka

gerçek durumu bildirmek içindir." *Tedbirü'l-Mevlūd*'den aktardığımız bu satırlar Şa'bān Şifā'ın daha eseri yazmaya karar verirken İbn Sīnā ve diğer büyük İslam alimlerinin eserlerinden yararlanmayı planladığını göstermektedir.

Osmanlı tıbbında temel kaynak kitabın *Ḳānūn* olduğu bilinmekle birlikte şerhlerinden pek söz edilmez. Bu tez çalışması ile İbn Sīnā'nın yanı sıra *Ḳānūn*'un şarihlerinden de fazla sayıda alıntı yapıldığı gösterilmiştir. İbn Sīnā (211) ve şarihleri olan 'Allāme Şīrāzī (27), 'Allāme Ḳareşī (27), Ebū'l-Ferec (3), Ebū Sehl Mesīḥī (7), İmām Faḥr-ı Rāzī'den (8) *Tedbirü'l-Mevlūd*'de toplam 286 defa söz edildiği saptanmış olup bu da tüm alıntıların yarısını (286/560: %51) oluşturmaktadır. Ebū Sehl Mesīḥī ile ilgili tartışmalı durumdan daha önce bahsetmiştik. Bu müelliften *Tedbirü'l-Mevlūd*'de bir yerde "Mesīḥī Külliyyāt-ı *Ḳānūn* Şerḥi'nde [53B]", başka bir yerde "Şurrāḥdan Mesīḥī Şeyḥ'ün [129A]", diğer bir yerde "Külliyyāt şāriḥi Mesīḥī Kitāb-ı Evvel'de fenn-i şānī şerhinde.... DK-[179a]" olarak söz edilmektedir. Dolayısı ile kendisinden yedi yerde alıntı yapılan Mesīḥī'den üç yerde Külliyyāt şāriḥi olarak söz edilmektedir. DK-[109b]'de kendisinden "Mi'e fenn-i tıbbda te'lif olunan kitāblaruñ ğayet mu'teberlerdendir ki Şeyḥ'ün üstādı olan Mesīḥī nām ṭabīb-i lebīb telīf itmişdür." olarak söz edilen Mesīḥī'nin "Ebū Sehl İṣā b Yahyā el-Mesīḥī el-Cürcānī" olduğu anlaşılmaktadır ki kendisinden *Tedbirü'l-Mevlūd*'de ayrıca Mesīḥī ve Ebū Sehl Mesīḥī olarak da söz edilmektedir. *Tedbirü'l-Mevlūd*'de bunların dışında "Mesīḥī" kelimesi geçmemektedir. Bu nedenle tartışmada daha önce belirttiğimiz üzere elimizdeki tarihlerden "Mesīḥī", İbn Sīnā ünlü eserini yazmaya başlamadan bir yıl önce hayatını kaybetmiş gibi görünmekle birlikte *Tedbirü'l-Mevlūd*'in aslına sadık kalınmasının gereğine inanarak bu doğrultuda bilgi verilmiş, herhangi bir düzeltme veya değişiklik yapılmamıştır.

Tedbirü'l-Mevlūd'de İbn Sīnā'nın yanı sıra *Ḳānūn*'un şarihlerinden de fazla alıntı yapılmış olması İbn Sīnā'nın popüler olmasında eserlerine yapılan şerhlerin de etkisinin olduğunu göstermektedir. Şerhleri sayesinde *Ḳānūn*'un daha kolay anlaşılır hale gelmesi ve daha yaygın kullanım ile erişilebilirliğinin artmasının bunda etkili olabileceği düşünülmüştür. Acıduman (2014a), çocuk hastalıkları ile ilgili olarak *Tahbüzü'l-Mathūn* üzerinde yaptığı çalışmada, hidrocefali bilgisinin bu eserde *Ḳānūn* şerhinden alındığını örnek göstererek *Ḳānūn* gibi önemli eserlerin şerhlerinin tıbbı yaptıkları orjinal katkıların saptanmasının önemini vurgulamış ve İbn Nefis tarafından bulunan pulmoner dolaşımın *Ḳānūn* şerhinde yer almasını buna örnek olarak göstermiştir.

Daha önce belirtildiği üzere *el-Kānūn fī't-tıbb* 12. yüzyılda ilk olarak Latinceye çevrilmiş ve Batı'da etkisi 17. yy. sonlarına kadar devam etmiştir. İbn Sīnā'nın bu eseri 17. yy.

sonlarına kadar Avrupa'da Louvain ve Montpellier gibi üniversitelerde ders kitabı olarak okutulması ve 17. yy.da Vallodolid Üniversitesi'nde Avicenna kürsüsünün kurulmasından da anlaşılacağı üzere İbn Sīnā'nın başta *Kānūn* olmak üzere yazdığı eserlerin Avrupa'da etkisinin 17. yy sonlarına kadar devam ettiği bildirilmiştir (Terzioğlu, 1999). Bazı Batı ülkelerinde ve Rusya'da ise İbn Sīnā etkisinin 20. yy. başlarına kadar devam ettiği bildirilmekle birlikte en azından 13.-17. yy.ları arasında beş yüz yıl süreyle Batı üniversitelerinde, tıp eğitiminde en çok okutulan temel kitaplardan birisi olmuştur (Moosavi, 2009).

Rönesans ile birlikte Arap kaynaklar yerine doğrudan Yunan kaynaklarına başvurma eğiliminin artması İbn Sīnā tıbbına olan ilginin giderek azalmasına yol açmıştır. Bu dönemde Leonardo da Vinci (1452-1519) İbn Sīnā'nın anatomi hakkında yazdıklarını kabul etmemiş, Paracelsus (1490-1451) Basel şehrinde halka açık alanda Galen ve İbn Sīnā'nın kitaplarını yakmıştır. Buna rağmen İbn Sīnā tıbbının etkisi bazı yerlerde 20. yy başına kadar devam etmiştir. Örneğin Brüksel Üniversite'sinde İbn Sīnā tıbbı seçmeli dersi 1909 yılına kadar verilmeye devam edilmiştir (Nogales, 1980). Merhum Şa'bān Şifā'ī'nin *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün son sayfasında bu eseri hasta bedeni ve yorgun zihnine rağmen Hicri 1112 yılının (Miladi Şubat 1701) Ramazan ayının 27. gününe denk gelen Kadir gecesinde bitirdiğinden söz ettiği dikkate alınırsa bu tarihte Batı'da bile etkisi azalmaya başlamasına rağmen İbn Sīnā'nın halen güçlü bir tıp otoritesi durumunda olduğu görülür. Osmanlı tıbbında ise o dönemde en büyük tıp otoritesidir. Bu nedenle Şa'bān Şifā'ī'nin eserinde en çok İbn Sīnā'dan alıntı yapması beklenen bir durumdur.

Tedbīrū'l-Mevlūd'ün kaynaklarının ayrıntılı incelenmesinin faydalarından bir diğerinin eser bilgisinden hareket ederek o dönemin tıp yazınında etkili tıp ekolleri ve müellifleri hakkında fikir vermesi olduğunu belirtmiştik. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün kaynaklarının analizi İbn Sīnā ve ünlü eseri *Kānūn*'un yanı sıra bundan yapılan şerhlerin de önemini ortaya koymuştur. Çizelge 3.7.'de görüldüğü üzere *Kānūn* veya *Külliyāt-ı Kānūn* ve şerhlerinden 69 yerde alıntı yapılmıştır. Bunlardan 46'sı *Kānūn*'dan kalan 23'ü ise şerhlerinden yapılmıştır. *Kānūn*'dan yapılan alıntıların 33'ü ayrıntılı yapılmıştır. Sadece *Tedbīrū'l-Mevlūd* ile ilgili verdiğimiz bu sonuca dayanarak Osmanlı tıbbı konusunda kesin bir çıkarımda bulunmak elbette mümkün değildir. Ancak, burada yapılan ayrıntılı incelemelerin başka Osmanlı tıbbı yazma eserlerinde de yapılması durumunda bunların genelini dikkate alarak yapılan meta-

analiz¹⁷¹ benzeri analizler ile Osmanlı tıbbı konusunda çok daha kapsamlı ve nesnel verilerin ortaya konması mümkün hale gelecektir.

Bilindiği üzere bir konu üzerinde yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar alınabilir, o nedenle tek bir araştırmanın sonucu ile hüküm vermek hatalı olabilir. Bilimsel çalışmaların güvenilirliğini arttırmak için o konuda yapılmış çok sayıda araştırmanın verileri meta-analizler ile değerlendirilir ve çıkan sonuçların daha güvenilir olduğu kabul edilir. *Tedbîrî'l-Mevlûd* üzerinde yapılan ileri analizler bu eserin yanı sıra döneminin tıbbı konusunda da bize önemli bilgiler vermektedir. Osmanlı tıbbı konusunda daha güvenilir çıkarımlarda bulunabilmek için *Tedbîrî'l-Mevlûd* yanında başka Osmanlı tıp yazma eserlerinde de benzer analizlerin yapılması ve hepsinin sonucunu birlikte değerlendirebilmek için meta-analiz mantığı ile ileri analizlerin yapılması çok yararlı olacaktır.

Osmanlı tıbbının klasik dönemi İslam tıbbının devamı olup Hipokrat ve Galen tıbbına dayandığı Sarı, (2021) tarafından bildirilmiştir. Benzer şekilde Mossensohn da (2014) kitabında, Osmanlı tıbbının Galenosçu humoralizm ile halk tıbbı ve dini tıp üzerine kurulu olduğundan söz etmektedir. Hipokrat ve Galen tıbbının temeli daha önce bilgi verildiği üzere humoral patolojiye dayanmaktadır. Dolayısı ile Galen tıbbı, esasında aynı paradigmanın yeni bir uyarlamasıdır. Diğer bir ifade ile Hipokrat tıbbının farklı bir yorumu, olduğu söylenebilir. Nasıl ki Hipokrat'ın rasyonel tıp anlayışı ve humoral patoloji öğretisine sahip çıkarak kendi yorumunu oluşturan ve eserleri ile tıp alanında 1500 yıldan uzun süre otorite kabul edilen Galen, "Galen tıbbı" olarak anılmayı hak ediyorsa aynı durumun İbn Sînâ için de geçerli olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Hipokrat ve Galen tıbbına sahip çıkan İbn Sînâ, kendi yorumu ile eserlerini yazmış; hem Batı, hem Doğu'da yaklaşık yedi yüz yıl otorite olarak kabul edilmiş, bin yıla yakın süreyle etkisi devam etmiştir. O nedenle "İbn Sînâ tıbbı" olarak anılmasının yanlış olduğu iddia edilebilir mi? Tartışılması gerekir. *Tedbîrî'l-Mevlûd* üzerinden örnek verirse müellif daha kitabı yazma planı yaparken İbn Sînâ'nın eserlerinden yararlanmayı planlamış, tüm alıntılarının üçte birinden fazlasını (%37,5) sadece ondan, yarısını ise İbn Sînâ ve şarihlerinden yapmışsa; Aristo, Hipokrat ve Galen gibi antik Yunan ve antik Roma dönemi ünlü hekimlerinden yaptığı alıntıları İslam müellifleri üzerinden "nakil" ve "hikaye" yoluyla yapıyorsa bu eserin "Hipokrat" ve/veya "Galen tıbbı"na dayandığından söz etmenin de ne derece doğru olduğunun tartışılması gerekir. Eğer Osmanlı tıbbı, İslam tıbbının devamı ise, İslam tıbbının en büyük müellifi de İbn Sînâ ise, *Tedbîrî'l-Mevlûd* örneğinde olduğu gibi bir Osmanlı müellifi eserini yazarken yaptığı alıntılarının yarısını İbn Sînâ ve onun

¹⁷¹Meta-analiz terimi ilk olarak Gene V.Glass (1976) tarafından kullanılmış olup "belirli bir araştırma konusunda yapılan çalışmaların sonuçlarını bir araya getirerek araştırma şekli" olarak tanımlanmıştır.

şarihlerinden yapıyorsa en azından eser bazında Hipokrat ve Galen tıbbının devamı olan "İbn Sīnā tıbbı"na dayandığı yorumunun yapılmasının yanlış olmayacağını düşünmekteyiz. Nitekim alanyazın taraması yapıldığında "İbn Sīnā tıbbından" daha önce söz edildiği de görülmüştür (Özden, vd., 2024; Yavuz, 2022). Ancak, Osmanlı tıbbının İbn Sīnā tıbbına dayandığından söz edebilmek için daha önce başka vesileler nedeniyle ifade ettiğimiz gibi *Tedbirü'l-Mevlūd*'de yapılan ayrıntılı analizlerin başka Osmanlı tıp yazmalarında da yapıp sonuçlarının birlikte değerlendirilmesi gerekir. Çok sayıda eserin kaynak incelemesinin *Tedbirü'l-Mevlūd*'e benzer sonuç vermesi durumunda kanaatimize göre Osmanlı tıbbının da İbn Sīnā tıbbına dayandığının ifade edilmesi yanlış olmayacaktır.

Tedbirü'l-Mevlūd kaynaklarının ayrıntılı incelemesinin diğer bir faydası bize eserin değeri ile ilgili bilgi vermesidir. Günümüzün bilim anlayışında bir çalışmayı yazarken güvenilir kaynakların kullanılması ve kullanılan kaynakların belirtilmesi o çalışmanın değerini artırır. Şa'bān Şifā'ī'nin de *Tedbirü'l-Mevlūd*'ü yazarken o dönem İslam tıbbında en büyük otorite olan İbn Sīnā, onun şarihleri ve diğer önemli müelliflerden yararlanarak eserini hazırladığı, yararlandığı kaynakları belirttiği, hatta günümüzdeki kaynak gösterme anlayışına benzer şekilde alıntı yaptığı yerleri ayrıntılı bir şekilde tarif ettiği görülmektedir. Şa'bān Şifā'ī, tıp alanında 45, tıp dışı alanda 52 olmak üzere toplam 97 müellif, hekim, önemli kişiden eserinde söz etmektedir. Tıp alanında 45 müelliften 560 alıntı yaptığı saptanmıştır. Dolayısı ile *Tedbirü'l-Mevlūd*'de çok sayıda kaynaktan çok sayıda alıntı yapılmış olup bu da eserin değerini arttırmaktadır. Şa'bān Şifā'ī, (1112/1701, [DK-1b]) ilk derkenar notunda, nasıl alıntı yapılması gerektiğini şu ifadeler ile anlatmaktadır: "Alıntı olduğu belirtilmeden Kur'an'dan veya hadislerden bir şey eklenmesi kötü görülmüştür. Ancak, Kur'an'ın üstün düzenine veya hadisin değerli anlamına uygun olmayan bir anlama yol açmamak kaydıyla ufak değişiklik yapılmasında sakınca yoktur." Bu ifadeler Şa'bān Şifā'ī'nin alıntı yaparken aslına sadık kalınması ve kaynağını belirtmeden alıntı yapılmaması konusunda ne kadar hassas olduğunu göstermektedir.

Sosyal tarih açısından bu eserin incelenmesi tezin konusu olmadığından bu konuda ileri analiz yapılmamış, sadece Çizelge 3.11.'de *Tedbirü'l-Mevlūd*'de adı geçen tıp dışı alim veya önemli kişilerin adının verilmesi ile yetinilmiştir. Listede 52 tıp dışından müellif veya önemli kişinin adı ile müellifinin ismi verilmeksizin 4 eser adının verildiği görülmektedir. *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün daha kısa ve anlaşılır dille yazılmış hali diyebileceğimiz Gevrekzāde Hāfız Hāsān Efendi'nin *Neticetü'l-Fikriyye* adlı eseri ile ilgili makalede de Dinçer Bahadır (2016b) bu eserin 18. yy.da doğum, çocukların beslenmesi, ad verme, eğitimi gibi konularda bilgi verdiği için sosyal tarih açısından önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. *Tedbirü'l-Mevlūd*,

bu eserden 93 yıl önce yazıldığı için 17. yüzyıl sosyal hayatı ile ilgili bilgi vermektedir. Eserde bebeklerin beslenmesi, ad verme, eğitimi konularına ilave olarak bebeğe kundak yapılması, beşikte yatırma, emzirme, 'aķı'ka kurbanı gibi konularda da bilgi verilmekte, çeşitli yemek tarifleri yapılmaktadır.

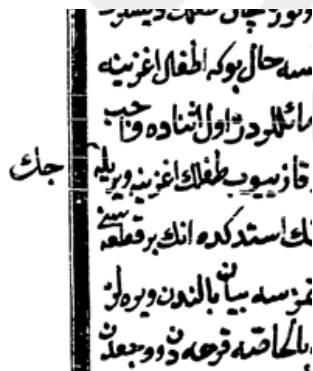
Tedbirü'l-Mevlūd'de yer alan, sosyal tarih çalışmalarına ışık tutabilecek bilgilere örnek vermek gerekirse Sultan Bayezid Han zamanında İstanbul'da önce büyük bir deprem olduğu, arkasından vebā salgının başladığından söz edilmektedir. Bazı bölgelerin havasının vebā taşıyıcı özellikte olduğu anlatılıp buna örnek olarak Mısır ve İstanbul'un havası verilmektedir. İstanbul ve çevresinin havası latif görünmekle birlikte çok çeşitli insan topluluklarından oluşan halkların bir arada yaşaması ve temiz olmaması nedeniyle vebā çok görülmektedir." Bu ifadelerden anlaşılıyor ki o devirde İstanbul'da temizlik sorunu vardır ve çok çeşit halklardan insanların yaşadığı kozmopolit bir şehirdir (Şifā'î, Ş., 1112/1071, 194A). "Vebā ve tã'ün konusunda ölümlerin çok fazla olduğundan ve insanların dörtte üçünün kaybedildiğinden" bahsedilmektedir (Şifā'î, Ş., 1112/1071, 193B). Eserde tıp dışından çok sayıda kişinin adının geçmesi ve bu esnada verilen bilgiler, "vebā ve tã'ün" konusunda yukarıda verilen örnekler, diğer saydığımız sosyal tarih çalışmaları açısından bilgi verilen konular toplu olarak değerlendirildiğinde eserin bu açıdan da önemli bir kaynak olduğu görülmektedir.

Tedbirü'l-Mevlūd'ün önemli özelliklerinden birisi de çok sayıda derkenar içermesidir. Şa'bān Şifā'î'nin kendi kitaplarının boş sayfasına faydalı bilgi ve hatıralarını yazdığı bilinmektedir (Ünver,1938; Ünver, 1939). Kendisine ait kitapların kenarlarına not koyma alışkanlığı olduğu anlaşılan Şa'bān Şifā'î, *Tedbirü'l-Mevlūd*'de de çok sayıda derkenar yazmış olup tamamının 684 adet olduğu saptanmıştır. Bu derkenarlardan birkaç kelimedenden oluşan, anlam içeren cümle yapısına sahip olmayanlar hariç tutularak anlamlı cümle yapısında olan 362 tanesi ayrıntılı analiz edilmiştir.

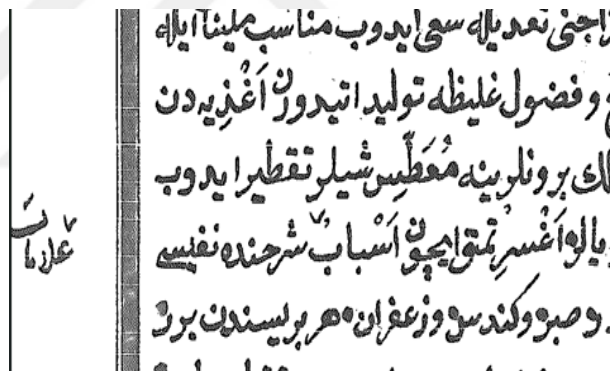
Farsça kökenli olan "derkenar" kelimesinin anlamı "sayfa kenarına veya altına yazılmış yazı, not, çıkma" olarak verilmektedir (TDK Sözlükleri, Çetin, 1994). Derkenarların genel olarak dört amaçla kullanıldığından söz edilebilir. Bunlar: 1-Esas metinde anlatılanlara ilave bilgi verilmesi. Derkenarda verilen ilave bilgi; metinde verilen bilginin açıklaması, onunla ilgili yorum, metinde geçen başlığın Arapçası veya bir kelimenin anlamı, anlatılan konu ile ilgili bir anekdot, dini bilgi gibi çok çeşitli olabilmektedir. 2-Varak sırasının takip edilebilmesi için sözcük yazılması. Bu amaçla bir yapraktan diğerine geçerken takip eden yaprağın ilk kelimesi bir öncekinin arka yüzüne yazılmakta yazılan sözcükler "reddāde", "müş'ir", "ta'kibe" gibi isimler ile anılmaktadır (Yazar, 2020). 3-Esas metin yazılırken atlanan

kelime veya kelimelerin eser istinsah edilirken metin için alınmasının sağlanması. Bunun için ilave edilecek hece, kelime veya cümle ilave edilecek yer hizasında derkenara yazılıp özel işaret ile gösterilerek müstensih dikkati çekilmektedir. 4-Bir konunun eser içinde kolay bulunabilmesi. Bu amaçla bazı konu başlıkları bulunduğu sayfanın derkenarında da verilmiştir.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de derkenarlar yazılma amacına göre incelendiğinde yukarıda verilen her dört amaç için de kullanıldığı görülmüştür. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de düzenli olarak her varığın arka yüzüne takip eden varığın ön yüzünün ilk kelimesi yazılmıştır. Dolayısı ile bir veya birkaç kelimeden oluşup anlamlı bir cümle yapısına sahip olmadığı için çizelgeye dahil edilmeyen 323 derkenarın yaklaşık 220 tanesinin "reddāde", "müş'ir" veya "ta'kibe" olarak adlandırılan varak takip kelimesi olduğu söylenebilir. Değerlendirme dışı kalan derkenarların önemli kısmını Arapça konu başlıklar veya müellifin önemli gördüğü diğer sözcük(ler)den oluştuğu görülmüş olup bunların örnekleri Çizelge 3.12.'de verilmiştir.

Şekil 4.1. Varak [94A]'da derkenarın ana metine ilave için kullanılma örneği

Şekil 4.2. Varak [103A]'da derkenarın ana metine ilave amacıyla kullanılma örneği

Tedbīrū'l-Mevlūd yazılırken unutulmuş ve eser okunurken veya istinsahı sırasında ilave edilmesi istenen sözcüklerin belirtilmesi amacı ile derkenar kullanımı az olup altı adet örnekten burada söz edilecektir. Eserin daha ayrıntılı incelenmesi ile bu örneklerin sayısının artması muhtemeldir. Bu örnekler şunlardır:

1. Varak [94A]'da "virile" kelimesi 18. satırın sonunda olup hizasında derkenarda "cek-جك" yazdığı ve virile kelimesinin sol üstünde de müellifin eklenecek manasında kullandığı "ع" işaretinin bulunduğu görülmüş ve bu nedenle kelimenin çeviriyazısı yapılırken "virile" yerine "virile-cek-" yazılarak dipnotta açıklaması yapılmıştır.

2. Varak [95B]'de "Ahlāk mizāca tābi‘ olmayub belki ‘ādetden neş’et itdūgi şūretde hūsn ü kubbādan bir hūlka" ifadesinin çeviriyazısı başta derkenar notu olarak yapılmıştır. Takiben yapılan incelemede bu ifadenin başında ve metinde ilave edilmesi istenilen yerde "v" işaretinin bulunduğu saptanması üzerine sözü edilen derkenar notu ana metinde işaretlenen yere taşınmıştır.

3. Varak [98B]'de benzer şekilde "ya‘nī dibine çöken veh derdisi" ifadesinin çeviriyazısı başta derkenar notu olarak yapılmıştır. Takiben yapılan incelemede bu ifadenin metin içinde geçen "mūrtī" kelimesinin açıklaması olduğu; hem bu kelime, hem de derkenar notu üzerinde bu açıklamanın metine dahil edileceğini gösteren "۲" benzeri işaretin bulunduğu saptanması üzerine bu ifade, "mūrtī" kelimesinin devamı olacak şekilde ana metine taşınmıştır.

4. Varak [103A]'da "Esbāb" kelimesinin bitiminde müellifin ekle manasında kullandığı "v" işareti olup bu satırın hizasında derkenara yazılmış "‘alāmāt" kelimesinin de üzerinde aynı işaretin bulunması nedeniyle "‘alāmāt" kelimesi metin içine dahil edilerek "Esbāb ve ‘Alāmāt" şeklinde çeviriyazısı yapılmıştır.

5. Varak [191B]'de "Ya‘nī ecinne ta‘alluķı hūşūşunda" ibaresi, 10, 11 ve 12. satır hizasında, bir kısmı metin çerçevesi üzerinde olacak şekilde yazılmış olup bu ifadenin 11 satırda geçen "ol hūşūşda" kelimesini açıkladığı görülünce metine ekleneceğini gösteren bir işaret görülememesine rağmen metine ilavesinin daha uygun olacağı düşünülerek "ol hūşūşda" ibaresinin devamında yer alacak şekilde çeviriyazısı yapılmıştır.

6. Varak [199A]'da 7. Satırın bitiminde yer alan "buşūr" kelimesinin hizasında çerçevenin hemen dışında "dan" yazısı olup çeviriyazı esnasında bu hece ana metine alınarak "buşūr-dan-" olarak yazılmıştır.

Derkenarların analizi "metin tashihi" amacıyla kullanımının bilgi verme veya varak takibi gibi amaçlar için kullanımından daha azdır. Bu amaçla kullanıldığında sıklıkla "ʾ", "v", "۲" gibi işaretlerden birisi ile hem derkenar hem de metinde yerleştirileceği yer müellif tarafından işaretlenmiştir. Müellif bu işaretlemeyi yaparken tek bir simge yerine farklı simgeler kullanmıştır. Ayrıca ilave edilecek bilginin satır sonunda yer alması halinde satırın hizasında hemen çerçeve dışına ilave edilmek istenilen bilginin yazıldığı ve bu durumda işaret kullanılmadığı görülmüştür. Tashih edilecek yeri gösteren işaretlerin ufak olması, farklı olabilmesi, kolaylıkla gözden kaçabilmesi, hatta bazen bulunmaması gibi nedenlerle derkenar bulunan metinlerin çeviriyazısı yapılırken metin tashihi açısından dikkatli olunmalıdır.

Tedbirü'l-Mevlûd'de derkenarların büyük kısmının ilave bilgi verme amacıyla kullanıldığı saptanmıştır. Bunlardan cümle yapısında olmayanlar hariç tutularak kalan 362'sinin Türkçeye çevirisi yapıldıktan sonra konularına göre tasnif edilerek Çizelge 3.13. ve Çizelge 3.14.'de verilmiştir. Derkenarların konusuna göre dağılımının verildiği Çizelge 3.13.'e bakıldığından yarısından biraz fazlasının (%53,0) konusu "tıp", olup kalan yarısının konu dağılımı terminoloji (%21,8), din (%5,4), dil bilgisi (%4,3), diğer (%15,5) şeklindedir. Terminoloji açıklamalarının çoğunun tıbbi terimler ile ilgili olduğu dikkate alındığında derkenarların büyük kısmının (%74,8) tıp ile ilgili olduğu görülür.

Derkenarlarda sözü edilen tıp ile ilgili müelliflerin adı Çizelge 3.14'de, tıp dışından olan müellif ve önemli kişilerin adı Çizelge 3.15'de verilmiştir. Görüldüğü üzere Şa'bân Şifâ'î, ana metinde anlatıyor gibi derkenarlarda da alıntı yapmaya devam etmiş olup bu durum *Tedbirü'l-Mevlûd*'de derkenarların içerik açısından metinden aşağı kalmayacak şekilde değerli olduğunu gösterir. Şa'bân Şifâ'î'nin, derkenarlarda diğer müelliflerden alıntı yapmakla kalmamış bazı müellifler ve eserleri hakkında biyografik bilgiler de vermiştir. Örneğin DK-4a'nın 2. derkenarında verdiği bilgide Andromahus hakkında "hekimdir ve panzehirin mucididir" bilgisi verilmektedir. Diğer bir örnek olarak DK-9b/1'de "*Telvîh*'in Muhammed bin Ebî Naşr Hucendî'nin eseri olduğu Luţfu'llah Tebrîzî 'nin *Taşrîh* adlı eserinin de bunun şerhi olduğu" bilgisi verilmektedir. Çizelge 3.15. yakından incelenirse çok çeşitli konularda önemli bilgilerin verildiği görülür. Bu nedenle derkenarların anlamlı cümle yapısında olanların hepsinin çeviriyazısı yapılarak ilgili varlığın altında verilmesi uygun görülmüştür.

Derkenarlar konusunda kısıtlı sayıda yapılmış çalışma olup Yazar (2020), "İslam ve Osmanlı telif geleneğinde derkenar notlarının önemi yeni yeni fark edilmeye başlanmıştır" demektedir. "Derkenar" ile ilgili çalışmalar iki temel grupta incelenebilir. Bunlar: 1-Müellifin kütüphanesinde bulunan kitapların boş sayfalarına koyduğu derkenarların incelenmesi. 2-Müellifin kendi yazmış olduğu eserinde kayıt ettiği derkenarların incelenmesi. Müellifin kütüphanesinde bulunan kitapların boş sayfalarına yazdığı derkenarlardan yapılmış çalışmalara daha önce hakkında bilgi verilmiş olan Ünver'in (1939) "Hekim Şaban Şifai ve laudanum terkihi" ile Ünver'in (1938) " Hekim Şaban Şifai ve Ömer Hayyam'ın fikirleri" başlıklı makaleleri örnek verilebilir. Her iki makale de muhtemelen kendisine ait olan kitaplara Şa'bân Şifâ'î'nin koyduğu derkenarlarda verilen bilgilerden hazırlanmıştır. Ünver (1938), makalesinin sonunda Şa'bân Şifâ'î'nin kendisine ait kitapların başında ve sonunda yer alan boş sayfalara, kaybolmasın diye pek çok önemli bilgiyi kayıt ettiğinden söz etmekte ve bir çok değerli hekimin görüşlerine ancak bu yolla erişilebildiğini belirtmektedir. Ünver'in çok

erken dönemde derkenarların önemini keşfederek belirttiği önemli görüşlerinin yer aldığı bu makalelere rağmen son dönemlere kadar bu konuda pek çalışma yapılmadığı görülmüştür.

Müelliflerin kütüphanesinde bulunan kitaplara yazdığı derkenarlar ile ilgili, son yıllarda yapılmış en önemli çalışma, Açıl (2020) editörlüğünde gerçekleştirilen "Osmanlı Kitap Kültürü Cârullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları" başlıklı kitap olup 15 araştırmacının katılımı ile hazırlanmıştır. Kitapta önemli bir Osmanlı alimi, kadısı, fakih ve mantıkçı olan Veliyyüddin Cârullah Efendi'nin (ö. 1151/1738) hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildikten sonra kütüphanesinde bulunan kitaplara dil ilimleri, edebiyat, mantık, tefsir, kıraat, hadis, fıkıh, tasavvuf, siyer, tarih, kelam, felsefe, matematik, cifir, tıp ilimleri gibi çok çeşitli alanda koyduğu derkenarları konu alan makaleler yer almaktadır. Derkenarlar ile ilgili yapılmış az sayıda çalışmanın sıklıkla "edebiyat alanı ile ilgili olduğu görülmüş olup bunlara Abdulkadiroğlu (1997) ve Yazar'ın (2020) çalışmaları örnek verilebilir.

Osmanlı tıp yazmalarına genel olarak bakıldığında derkenar bulunma oranı düşük olup Osmanlı dönemi tıp yazmasının derkenarları üzerine yapılmış bir araştırmaya da bilgimiz dahilinde rast gelinmemiştir. Osmanlı tıp yazmalarında derkenar kayıtlarının fazla bulunmamasının bunda etkili olabileceği düşünülmüştür. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de yer alan ve esas metnin yaklaşık onda birini (%9) oluşturduğunu saptadığımız, kapsamlı derkenar içeriği nedeniyle bu eserin adeta bir hazineye sahip olduğunu söyleyebilir. Bu tez bağlamında derkenarlar Türkçeye çevrilmiş, konularına göre dökümü yapılmış, tıp alanında ve tıp dışından adı geçen müelliflerin listesi çıkarılmıştır. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de yer alan derkenarların içerdiği bilgi açısından en az ana metin kadar değerli olduğu görülmüştür. Bu nedenle *Tedbîrû'l-Mevlûd*'den yapılacak araştırmalarda metin ile derkenarların birlikte değerlendirilmesi önemlidir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de yer alan derkenarlar üzerinde yapılacak dar alanlı, derinlemesine araştırmalar ile daha özgün ve kapsamlı bilgilerin ortaya çıkarılacağına inancımız tamdır.

Tedbîrû'l-Mevlûd'ün tıp tarihine katkıları tartışılırken beraberinde telif eser olup olmadığı konusu da ele alınmıştır. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün daha önce bahsedilmemekle birlikte en büyük katkılarından birisi konu açısından özgün olup "Çocuk Hastalıkları ve Doğum" konusunda yazılan ilk ve en kapsamlı eser olmasıdır. Acıduman (2015b), "Kadın sağlığı ve hastalıkları ile gebelik ve çocuk hastalıkları üzerine 16. yy.da yazılmış Türkçe bir risale: *Ravzatü'n-Nisâ*" başlıklı makalesinde "gebelik, doğum ve çocuk hastalıkları konusunda ilk eser olma ayrıcalığı Şa'bân Şifâ'nin *Tedbîrû'l-Mevlûd* adlı eserine verilmekle birlikte yapılan incelemenin 16. yy.da yazılan *Ravzatü'n-Nisâ*'nın çok kapsamlı olmamakla birlikte bu konuda

müstakil yazılmış ilk eserlerden biri olduğunu gösterdiğini" yazmaktadır. Acıduman (2015b), bu makalesinde *Ravzatü'n-Nisā*'nin çeviriyazısını vermiş olup eserin sonradan sayfa numarasının 145-165 arası olarak verildiğini belirtmektedir. Eser dokuz bölüm olup ilk bölümde kısırlık tedavisi, ikinci bölümde gebelik belirtileri ve ceninin cinsiyeti nasıl anlaşıldığı bilgisi, üçüncü bölümde doğumu kolaylaştırmak için uygulanan tedaviler, dördüncü bölümde ölü ceninin düşürülmesi, plasenta retansiyonu, düşük tehdidi, sütün arttırılması, meme ve rahim şişliklerinde verilen tedaviler anlatılmıştır. Bu bölümde bebeğin başında kellik, saç kıran, vücudunda sivilceler, bebeğin zayıf olması, karnının süt ile dolması, idrar kesesinde taş, idrarını yapamama, sar'a, ummu's-sıbyān hastalık veya durumların tedavisi anlatılmaktadır. Ayrıca, müellif eserin başında bu risaleyi yazma nedeni olarak verdiği kısırlık tedavisi sonrası çocuk sahibi olan bir kişinin bu konudaki isteğinden söz etmektedir (Acıduman, 2015b). Acıduman'ın (2015b) makalesinde verdiği bilgilerden hareket ederek bu risalenin öncelikle bir tedavi kitabı olduğu; "kısırlık, gebelik, ve doğum" hakkında sistematik bilgi vermekten ziyade en çok ihtiyaç duyulan konuların tedavisine odaklanıldığı, bebeklik döneminin az sayıda hastalık veya bulgusu ile ilgili tedavi ağırlıklı bilginin iki sayfada verildiği söylenebilir. Makalenin başlığından da görüleceği üzere Acıduman (2015b) tarafından "kadın hastalıkları, gebelik, doğum ve çocuk hastalıkları üzerine yazılmış risale" olarak tarif edilmiştir.

Tedbirü'l-Mevlūd, Osmanlı Döneminde tıp alanında yazılmış binlerce yazma eser içinde "gebelik ve doğum" konusunda yazılmış ilk ve en önemli eserdir. Eser içinde bütüncül bir yaklaşım ile cinsellik ile başlayıp çocuğun erişkin olarak kabul edildiği ergenlik dönemine kadar eğitimi, hatta ergenlik sonrası tedbirlerini de içine alacak şekilde konuların çok kapsamlı ele alındığı görülür. Tıp alanında ve tıp dışında çok sayıda müelliften alıntı yapılması, zengin derkenar içeriğine sahip olması onun değerini arttıran önemli unsurlardır. Bunların yanı sıra Şa'bān Şifā'î'nin kendi tecrübelerini, bilgi ve görgüsünü yeri geldikçe paylaştığı görülmüş olup bunların örnekleri aşağıda verilmiştir.

Şa'bān Şifā'î, varak 28A'da infertilite konusunda, Hāyātizāde'nin 'İllet-i Merāḳiyā risalesinden alıntı yaparak "Latin hekimlerden Zūḳūta'nın fil dişi haplarının tıkanıklıkları açıp kalbi ferahlatarak hastalığa büyük fayda sağladığı" bilgisini aktardıktan sonra "büyük Latin hekimlerinin hemfikir olduğu surette adet gören ve hamile olmayan kadına lavman yapıldıktan sonra sözü edilen hapi aç karına, günde beş dirhem olacak şekilde kırk gün boyunca düzenli kullanırsa hamile kalacağı söylenmekle birlikte ben tecrübe ettim sonuç vermedi" demektedir. Ayrıca hapın dozuna itiraz eden "Şa'bān Şifā'î, beş dirhem yazılmasının yazıcıdan kaynaklanan bir hata gibi görüldüğünü, tıp kurallarına göre bir miskalin yeterli olduğunu,

yeterli gelmezse en fazla iki miskal kullanılabileceğini, kullanım süresi uzun olduğu için bu dozun üstüne çıkılmaması gerektiğini" belirtmektedir.

Şa'bān Şifā'ī, varak [15B]'de sultanlar veya önemli hatunların çeşitli nedenlerle cinsel ilişkiye kudret bulamadıklarını anlattıktan sonra bu konuda kendi düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır: "Bu harflerin sahibi ben o durumda çok budalalar gördüm, bazıları, o konuda meşhur olma düşüncesine kapılıp 'bana büyü yaptılar benim erkekliğim gitti' düşüncesiyle ilişkiden kaçınır; 'bağlı' denilenler o gruptandır" yazdıktan sonra "bazı kimselerin hastalık nedeniyle ilişkiye girmeyi bıraktıklarını, buna bağlı cinsel arzularının zayıflaması ile ilişkiye girmeyi unutup cinsel organların büzülmesi ile meni yapamaz hale geldiklerini kendi tecrübelerine dayanarak aktarmakta ve bu durumu evladını süttün kesen bir kadının bedeninin süt salgılamayı bırakmasına benzetmektedir. Bu kişilerin ilişkiye girmeye gayret göstermeleri halinde tekrar kudret sahibi olacaklarını ifade etmektedir.

İyāric-i lügaziyā terkiibini yazdıktan sonra Şa'bān Şifā'ī [33B-34A], bunun kaynatılmış üzüm suyu ile daha kolay verildiğini belirtmekte ve bu konu ile ilgili tecrübelerini de anlatarak doğru bir şekilde yapıp haplarını felçli bir kimseye verdiğinde bu kişinin çok kısa bir sürede iyileştiğinden ve başka hastalıklara da faydalı olduğundan söz etmektedir.

Şa'bān Şifā'ī [54B]'de, başka bir tecrübesini şu şekilde aktarmaktadır: "Ceninin gebelik kesesi zarlarında (ġiṣā-i raḳīk) açılma olmadan doğmasını bu harflerin sahibi fakir müşahade ettim, kadınlar ona Türkçe "duvak" derler.

Şa'bān Şifā'ī, [102B]'de "İzamu'r-re's - Kafada büyüme" bölümünü anlatırken 'Abbās Zehrāvī'nin *Taṣrīf* adlı telifinde bazı bebeğin başının normalden büyük olarak doğduğunu, kafanın büyümeye devam ederek bebeğin hayatını kaybetmesine neden olduğunu anlattığını belirttikten sora kendisinin de normalden büyük kafa ile doğan bir bebek gördüğünü, kafasının enine ve boyuna büyümeye devam ettiğini, sonunda bebeğin hayatını kaybettiğini yazmakta bu konudaki tecrübesini paylaşmaktadır.

Şa'bān Şifā'ī [127A], yaralanma sonucu oluşan kanamayı durdurmak için sargı uygulamasını ve bu konudaki tecrübesini şu ifadeler ile anlatmaktadır: "Eğer kanamayı durdurmak için kol veya bacaklara sıkı sargı yapmak istenirse, koltuğundan bileğe, kalça ve uyluğundan ayağa kadar sıkıca sarılır. Yavaşça testisleri çekmenin de faydalı olduğu söylenir. Büyük hekim İbn Sīnā, şiddetli kanaması olan bazı hastaların tedaviye cevap vermediğini ve öldüğünü belirtmiştir. *Kanun*'da vücuttaki kan miktarına göre yirmi veya yirmi beş ratlda fazla kanama olursa ölür demişler. Bendeniz, bir vezirin hizmetkarının yanlışlıkla vurulması sonucu

şiddetli bir kanaması olduğunu gördüm. Bu yöntemin çoğunu uyguladık ama fayda etmedi ve kişi öldü."

Şa'bān Şifā'īnin uzman olmadığı konuyu da dürüstçe ifade ettiği görülmektedir. "Bilinmelidir ki, darbe veya düşme gibi dışarıdan gelen bir zararla tamamen yerinden çıkan dişleri, bazı uzmanlar hemen yerine koyup sıkıca bağlayarak ve özel pansumanlar yaparak tekrar sağlamlaştırabileceğini söylerler. Ancak dişin bir kısmı hala bağlıysa yerine koymak ve sağlamlaştırmak daha kolaydır. Diş tamamen yerinden çıkmışsa tekrar yerleştirmek ve tutturmak çok zordur. Bendeniz, bu konuda uzman olmadığım ve böyle bir durumu görmediğim için bu konuda yanlış düşünebilirim [135B]."

Dalak hastalıklarını anlatırken "çocuklarda nadir görülmekle birlikte gençlerde ve yetişkinlerde daha sık görüldüğünü" belirten Şa'bān Şifā'ī, "Bendeniz çocuğun büyüme çağında ortaya çıktığını çok gördüm ve özellikle sertlik problemi yaşayanların çoğunu tedavi ettim" şeklinde kendi tecrübesini aktarmaktadır [159B].

Şa'bān Şifā'ī, çocuklarda idrar yapamama bölümünün tedavisini anlatırken kendisinin turp suyu içirdiğini ve on dirhem tereyağını beş dirhem bitkisel şekerle birlikte içirerek, kısa sürede etki eden ilaç bulduğunu "'ilāc-ı bur' u's-sā'a buldum" ifadesi ile anlatmakta; tedaviden sonra, bu hastalığı olanlarda yeme-içme, perhiz yapma ve diğer tedbirlerinin anlatılmasına artık ihtiyaç kalmadığını belirtmektedir (Şifā'ī, 1071, [164B]). Bunun yanı sıra başarısız olan deneyimlerinden de söz etmektedir. Bağırsak parazitlerinin tedavisi ile ilgili kısımda pelin otu ve acı bakla ile defalarca deneme yapmakla birlikte sonucun değişmediğini, diğer bir ifade ile tedavinin etkili olmadığından bahsetmektedir (Şifā'ī, 1071, [169A]).

Şa'bān Şifā'ī,"sukūtu's-surret"in "göbek düşmesi" olduğunu belirttikten sonra sınır vilayetlerde kocakarılar tarafından tedavi edildiğini, Hācī Paşa'nın bu hastalık için "halk arasında bilinmesine ve çok görülmesine rağmen hekimler tarafından yazılmadı" dediğini aktarmaktadır. Kendisinin de bu hastalığa *Şifā'*nın dışında başka bir kitapta rast gelmediğini, o tecrübeli edibin anlattığı üzere göbek altında ve etrafından mağsa benzeri bir çeşit ağrı olduğunu yazmaktadır (Şifā'ī, 1071, [173B]).

DK-[181a]'da Şa'bān Şifā'ī, gūnaşırı gelen hummaya (ḥummā-yı ḡibba) yakalandığını ve soğuk içecekler ile hararetinin geçtiğini şu şekilde anlatmaktadır: "Soğuk içecekler yoldaşı olmakla hararet nöbeti sırasında Seyyid İsmā'īl'in tayini ile kilerinden çok soğuk su içirdi, midem doldukça kustum ve o yol ile hararet geçti. Cehennem ateşine benzetilen ḥummā ateşinden kurtulmaktan ziyade sıtmadan sonra dahi verdiği rahatlığı yaşadım."

Şa‘bān Şifā’ī, siğil tedavisi ile ilgili bölümde çeşitli tedavi yöntemlerini anlattıktan sonra kendisinin bağ çubuğunu yakıp ucu ile siğilleri dağılayarak kısa sürede tedavi ettiğini (‘ilāc-ı bur’u’s-sā‘a olduğunu) yazmaktadır (Şifā’ī, 1071, [188B]. Şa‘bān Şifā’ī, vebā tedavisi ile ilgili bölümde çok faydalı dediği bir merhemın terribini verdikten sonra kendisinin defalarca bu terribin faydalarını tecrübe ettiğini ve sonucun değişmediğini yazmaktadır (Şifā’ī, 1071, [202B].

Yukardaki örnekler *Tedbīrū’l-Mevlūd*’de " Nāmıķu’l-hurūf faķīr" kelimeleri ile tarama yapılarak çıkarılmış olup Şa‘bān Şifā’ī’nin katkılarının sadece bu taramanın sonuçları ile sınırlı olduğu söylenemez. *Tedbīrū’l-Mevlūd*’de özellikle tedavi kısmı çok ayrıntılı anlatılmış olup yapılacak dar konu kapsamlı, derinlemesine araştırmalar ile başka katkılarının da ortaya konulması kuvvetle olasıdır. Bilindiği üzere İbnu’n Nefis’in küçük kan dolaşımını Servento ve Colombo’dan yaklaşık üç yüz yıl önce keşfettiği Muhyiddin et-Tatavī isimli Mısırlı doktora öğrencisi tarafından yapılan tez çalışması ile ortaya konulmuştur (Tatawi 1924, akt. Kaya, 2000). Eğer bu tez çalışması yapılmamış olsaydı İbnu’n Nefis’in bu önemli keşfi tozlu kitap yapraklarında kalmaya devam edecekti. Bu nedenle *Tedbīrū’l-Mevlūd*’ ve diğer yazma eserlerin tıp tarihine özgün katkılarının ortaya konulması müelliflerin yazdıklarının yanında bunlar üzerinde titiz, kapsamlı çalışmaların yapılmasına da bağlıdır.

Bayat ve Okumuş (2004) *Mürşid* çevirisinde, "müellifin alıntı yaptığı yazar ve eserlerin adını vermesi, yer yer onları tenkit etmesi ve kendi tecrübelerinden de söz etmesi" nedeniyle bu eseri "telif eser" olarak değerlendirmişlerdir. Benzer şekilde *Tedbīrū’l-Mevlūd*, özgün konusu, kapsamlı içeriği, derkenar içeriği, tıp ve tıp dışı alanda çok sayıda müelliften alıntı yapılması ve Şa‘bān Şifā’ī’nin kendi gözlem ve tecrübelerini aktarması nedeniyle "telif eser" olarak değerlendirilmiştir.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Tezde elde edilen önemli sonuçlar maddeler halinde verilmiştir. Alanyazında tez öncesinde mevcut olan bilgiler burada tekrar edilmemiş, sadece tez çalışması ile ortaya konulan özgün sonuçlara yer verilmiştir.

Tez çalışmasının bulguları, tezin konusu olan *Tedbîrû'l-Mevlûd* adlı eser üzerinde yapılan nitel ve nicel analizler ile elde edilmiştir. Bilgimiz dahilinde bir yazma eser üzerinde benzer şekilde ayrıntılı analiz yapıldığına dair başka bir araştırmaya rastlanmamış olup bu tez, ilk veya ilklerden birisi olabilir. Eser üzerinde yapılan ayrıntılı nitel ve nicel analizler ile eserin kaynakları, dini metinler, Türkçe terminoloji, derkenar bilgileri gibi konular incelenmiştir. Bu verilerin, daha sonra *Tedbîrû'l-Mevlûd*'den yapılacak araştırmalar için kullanım kılavuzu niteliğinde olduğu söylenebilir. Ayrıca bir eser üzerinde ayrıntılı inceleme yapılırken sadece bu konular ele alınacak diye bir kısıtlama olmayıp araştırmacının ilgi alanına göre çok daha farklı konularda ileri analizlerin yapılması mümkündür.

Daha önce açık bir Türkçe ile yazılmış olduğu değerlendirilmesi yapılmış olmakla birlikte çeviriyazı çalışmasına dayanarak oluşan kanaatimize göre eserde çok sayıda Arapça, Farsça kelime kullanılmış olması, konu yelpazesinin geniş olması nedeniyle çok sayıda tıp terimi içermesi, eserde geçen ayet, hadis ve çok sayıda duanın Arapça verilmesi, müellifin kelime hazinesinin çok zengin olması nedeniyle aynı kelimenin Arapça, Farsça, Türkçe karşılıklarının farklı yerlerde kullanılması ve kimi yerde Şa'bân Şifâ'nın edebi dil kullanmaya özen göstermesi nedenleriyle eserin dilinin kolay anlaşılır olduğu söylenemez.

Tez kapsamında *Tedbîrû'l-Mevlûd*'ün derkenarlar dahil olmak üzere tamamının çeviriyazısı yapılarak tüm analizler bunun üzerinden yapılmıştır.

Tedbîrû'l-Mevlûd'de varağın bir yüzü "sayfa" olarak kabul edilerek bölümlerin kaç sayfa hacminde olduğuna bakıldığında 216 sayfa ile en çok yer kaplayan bölüm "çocuk hastalıkları" olmuş, bunu 121 sayfa ile "kadın hastalıkları ve doğum" izlemiştir. Embriyoloji ve eğitim konularının ise 16 ve 14 sayfa olduğu belirlenmiştir. Bu haliyle *Tedbîrû'l-Mevlûd* "Türkçe yazılmış, doğum ve çocuk hastalıkları kitabı olup içinde ayrıca kadın hastalıkları, embriyoloji ve çocuk eğitimi konularında da bilgi içermektedir" şeklinde tanımlanmıştır.

Tedbîrû'l-Mevlûd'de genellikle Türkçe olmak üzere ikinci bir dilde anlamı verilen çoğunluğu tıp terimi olan kelimeleri içeren cümleler çıkarılarak analiz edildiğinde ana metinde

98 yerde yüzden fazla kelimenin ikinci bir dilde anlamının, derkenarlarda ise 96 yerde terminoloji, 19 yerde dilbilgisi konusunda bilgi verildiği saptanmıştır. Bu bulgular *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün Türkçe tıp terminolojisi ve sözlük çalışmaları açısından değerli bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Tedbirü'l-Mevlūd, "çocuk hastalıkları ve doğum" kitabı olmasına rağmen müellifin bütüncül bir yaklaşımla kitabın planını yapması nedeniyle eser cinsellik konusu ile başlamakta, takiben kısırlık, ceninin gelişimi, gebelik, hamilenin tedbirleri, doğum sırası ve sonrasında gerekli tedbirler anlatıldıktan sonra çocuk hastalıkları baştan ayağa anlatılıp çocuk eğitimi ile kitap bitirilmektedir. Benzer şekilde kitabın konuları ele alışında da bütüncül bir yaklaşım olup bu durum "vebā humması ve t̤ā'ün" konusunun anlatıldığı bölüm özetlenerek gösterilmiştir. Bu örnek üzerinde de görüldüğü üzere *Tedbirü'l-Mevlūd*'de hastalıkların nedenleri ve kliniği üzerinde fazla durulmayıp tedavisi ve korunma konusuna ağırlık verilmiştir. Eserde verilen anatomi bilgisinin anatomik yapıların adının verilmesi ve yerinin tarif edilmesi ile sınırlı olduğu görülmüştür.

Tedbirü'l-Mevlūd, Osmanlı tıbbının klasik döneminde yazılmış olup devrinin özelliklerini taşımaktadır. *Tedbirü'l-Mevlūd* yazılmadan 150-200 öncesinde başlayan Batı tıbbındaki gelişmelerden ve çağdaşı olan Batılı müelliflerden söz edilmemesinden Batı tıbbındaki gelişmelerin henüz yaygınlaşmamış olması nedeniyle mevcut paradigmanın devam ediyor olması, Osmanlı'da mevcut tıp ekolünün üstün görülmesi, Osmanlı coğrafyasında maddi kaygılar ile çalışan yabancı kökenli hekimlerden kaynaklanan nedenlerle Batılı hekimlere duyulan güvensizlik, Osmanlı'da modern tıp eğitime çok sonradan geçilmiş olması ve Osmanlı müelliflerinin genellikle Arapça, Farsça bilmesine karşın Latince ve diğer Batı dillerini bilmemesinin sorumlu olduğu söylenebilir.

Ağırakça (2013), *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün Arīb İbn Sa'd el-Kurtubī'nin "*Halku'l-cenīn ve tedbiru'l-habālā ve'l-mevlūdīn*" adlı eserinden çeviri yapılarak veya adapte edilerek yazıldığı imasında bulunmuştur. Verilen örnekler ile bu iddianın haklı olmadığı "tartışma" bölümünde gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak, bu konuda kesin konuşabilmek için el-Kurtubī'nin eserinin aslının kullanılarak mukayese edilmesi gerekir.

Tedbirü'l-Mevlūd'de geçen dini metinlerin ayrıntılı incelenmesi için sure/ayetler ile hadisler iki ayrı çizelgede düzenlenmiştir. Eserde 31 ayetten 40 yerde söz edilmiş olup ayetlerin en çok cenin ile ilişkili durumların anlatıldığı 3. bölümde yer aldığı ve sıklıkla "insanın yaradılışı" konusunda olduğu saptanmıştır. Ayetlerin 2. sıklıkta "Allah'ın vasıflarını sayma ve ona yakarış" ile ilgili olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, Arapça dualara da sıklıkla

metin içinde yer verilmiştir. Dindar bir kişi olduğu anlaşılan müellifin inancının gereği olarak, ayrıca dönemin eğilimlerine uyma, eserin insanlar üzerindeki etkisini artırma ve benimsenmesini sağlama gibi nedenlerle *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de dua ve Allah'a yakarış içeren ayetlerden söz etmiş olabileceği düşünülmüştür.

Tedbîrû'l-Mevlûd'de 37 hadisten söz edilmiş olup en çok hadisin (16/37) "vebâ humması ve tã'ün" konusunun anlatıldığı 7. bölümde, 16 adet ile yer aldığı ve bunların çoğunun da vebâ konusunda olduğu görülmüştür. Bu hadislerden en önemlisi beş farklı şekilde ifade edilmiş olan "bir yerde vebâ varsa oraya girilmemesi, bir yerde vebâ ortaya çıkarsa oradan çıkılmaması" konusundaki hadisidir. Konusu dikkate alındığında ayet ve hadis-i şeriflerin ceninin gelişimi ve vebâ humması ve tã'ün nedenlerine yoğunlaştığı başta tedavi olmak üzere diğer konularda verilen bilgiler üzerinde çok az etkisinin olduğu görülmüştür.

Tedbîrû'l-Mevlûd'de nebevi tıbbının etkisine dair en önemli bulgular vebâ, tã'ün ve şar'a hastalıklarının cinlerin musallat olması ile oluşabileceğinin kabul edilmesi ve salih kişilerin, şeyhlerin hayır duasının tedavide etkili bulunmasıdır. Bu eserden çok sonra modern embriyolojinin esasını oluşturan bilgilerin ortaya konulmuş olması nedeniyle cenin gelişiminin Kur'an ayetleri ile açıklanmış olması, Nebevi tıbbının etkisinden ziyade "beklenen bir sonuç" olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağı düşünülmüştür. Eserde ileride yapılacak ayrıntılı çalışmalarda folklorik tıp ve Nebevi tıbbının etkisini ortaya koyan başka verilerin ortaya konulma olasılığı olmakla birlikte yapmış olduğumuz ayrıntılı incelemeler sonucunda vardığımız sonuç eserin ağırlıklı olarak o dönemin rasyonel/bilimsel tıbbi temelinde yazıldığı; nebevi ve halk tıbbi etkisinin az olup kısıtlı sayıdaki inanış, bilgi ve uygulamadan oluştuğu şeklindedir.

Tedbîrû'l-Mevlûd üzerinde yapılan ayrıntılı nicel analizlerden en önemlilerinin eserin kaynakları ile ilgili olduğu söylenebilir. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de tıp alanında yapılan alıntıların %90'ı kendisinden beşden fazla bahsedilen 18 müellife ait olup en çok alıntı yapılanların Şeyh-i Re'îs (211), Cālînūs (65), Ebukrāt (44), 'Allāme Şîrāzî (27), 'Allāme Kāreşî (27) olduğu saptanmıştır.

Tedbîrû'l-Mevlûd'de İbn Sinā'dan toplam 211 yerde alıntı yapılmış olup bunlardan 46'sında alıntı yapılan eserin adı *Ḳānūn* veya *Külliyāt-ı Ḳānūn* şeklinde belirtilmiş, bunların da 33'ünde ise günümüz alıntı yapma mantığına benzer şekilde alıntının hangi kitabın, hangi faslında alındığı, bazılarında konu adı da verilerek yapılmıştır. *Tedbîrû'l-Mevlûd*'de *Ḳānūn* veya *Külliyāt-ı Ḳānūn* şerhlerinden eser adı verilerek 23 yerde alıntı yapılmış olup şarihlerinin

adları, eserde Şīrāzī, Kāreşī, Ebū Sehl Mesīhī İbn Cemī, İmām Faḥr-ı Rāzī, Ebū'l-Ferec İbnu'l- Kuff olarak geçmektedir.

Tedbirü'l-Mevlūd'de 'Allāme Şīrāzī, 'Allāme Kāreşī, 'Allāmetü'l-verā Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī ile Muḥammed bin 'Abdī's-Selām'dan 'allāme olarak söz edildiği ve bu müelliflerden yapılan alıntılarının 48'inde müellifin adının "'Allāme" sıfatı ile birlikte verildiği görülmüştür. Eser üzerinden yapmış olduğumuz tespit ve ilgili alanyazın bilgisine dayanarak *Tedbirü'l-Mevlūd*'de tek başına "Allāme" veya *Külliyāt* şarihi olan "Allāme" ile Şīrāzī'den söz edildiği kabul edilmiştir. Benzer şekilde *Tedbirü'l-Mevlūd* üzerinde yapılan inceleme, eserde tek başına kullanılan "'Allāmetü'l-verā" sıfatının 'Allāmetü'l-verā Muḥammed bin Ebī Naşr Ḥucendī için kullanıldığını göstermektedir.

Şa'bān Şifā'ī'nin *Ḳānūn/Külliyāt-ı Ḳānūn*'dan veya onun şerhlerinden doğrudan alıntı yapmasına hatta bazı alıntıları da kitap, fasıl, konu başlığı bilgisi vererek yapmasına karşın Hipokrat, Galen, Aristo gibi Antik Yunan ve Roma müelliflerinden yapılan alıntılarda "nakil olundu", "hikaye ederler ki" gibi ifadeler kullanılarak alıntı yapıldığı görülmüştür. Bu alıntı yapma durumu müellifin İbn Sīnā ile *Ḳānūn/Külliyāt-ı Ḳānūn* şarihlerinin eserlerini okuduğunu; buna karşın Hipokrat, Galen, Aristo gibi müelliflerden ise sıklıkla İslam müelliflerinin eserleri üzerinden, dolaylı olarak yararlandığını düşündürmüştür.

Osmanlı tıbbında *Ḳānūn* temel kaynak kitap olarak kabul edilmesine karşın *Ḳānūn* şerhlerine hak ettikleri önemin verildiği pek söylenemez. Bu tez çalışmasında *Tedbirü'l-Mevlūd*'de İbn Sīnā ve ünlü eseri *Ḳānūn*'un yanı sıra bundan yapılan şerhlerin de çok önemli olduğu, sayısal veriler ile ilk defa ortaya konulmuştur. İbn Sīnā (211) ve şarihleri olan 'Allāme Şīrāzī (27), 'Allāme Kāreşī (27), Ebū'l-Ferec (3), Ebū Sehl Mesīhī (7), İmām Faḥr-ı Rāzī'den (8) *Tedbirü'l-Mevlūd*'de toplam 286 defa söz edildiği saptanmış olup bu da tüm alıntıların yarısını (286/560: %51) oluşturmaktadır. Bu alıntılardan 46'sı *Ḳānūn*'dan kalan 23'ü ise şerhlerinden yapıldığı tespit edilmiştir. *Tedbirü'l-Mevlūd*'de *Ḳānūn* şarihlerinden fazla sayıda alıntı yapılmış olması Sīnā'nın popüler olmasında eserlerine yapılan şerhlerin de önemli katkısının olduğunu düşündürmüştür.

Tedbirü'l-Mevlūd'ün kaynaklarının ayrıntılı analizinin yararları 1- *Tedbirü'l-Mevlūd* ile ilgili ileride yapılacak çalışmalarda araştırmacılara kolaylık sağlanması, 2-Eserin yazıldığı dönemin tıp ekolü ve önemli müellifleri konusunda bilgi vermesi, 3- *Tedbirü'l-Mevlūd*'ün kapsam ve değeri konusunda bilgi vermesi olarak belirlenmiş ve "Tartışma" bölümünde hepsi açıklanmıştır.

Osmanlı tıbbının Hipokrat ve/veya Galen tıbbına dayandığı alanyazında yer almaktadır. Ancak, *Tedbīrū'l-Mevlūd*'ün kaynaklarının ayrıntılı incelemesinin gösterdiği üzere tüm alıntıların üçte birinden fazlasının (%37,5) sadece İbn Sīnā'dan, yarısının (%51) İbn Sīnā ve şarihlerinden yapılmış olması; Aristo, Hipokrat, Galen'den yapılan alıntılarının önemli İslam müellifleri üzerinden "nakil" ve "hikaye" yoluyla aktarılması, İbn Sīnā'nın 12-17. yy.lar arasında hem Batı, hem Doğu'da en önemli tıp otoritelerinden birisi olması ve etkisinin neredeyse 20. yy.a kadar devam etmesi dikkate alındığında "İbn Sīnā tıbbının" da Hipokrat ve Galen tıbbının devamı niteliğinde bir tıp ekolü olduğu ve Osmanlı tıbbının bu tıp ekolüne de dayandığı gerçeğinin kabul edilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Ancak daha önce defalarca sözü edildiği üzere Osmanlı tıbbının kaynaklarından nesnel veriler ile bahsedilebilmesi için Ağırakça'nın (2013, 2015) makalesinde olduğu gibi sadece dönemin tıp müellifleri hakkında bilgi verilmesi yeterli olmayıp Osmanlı tıp yazmaları üzerinden bu tezde yapılan incelemeye benzer şekilde ayrıntılı incelemelerin yapılıp sonuçlarının topluca değerlendirilmesi gerekir.

Tedbīrū'l-Mevlūd'de 17. yy sosyal hayatı ile ilgili çeşitli konularda bilgiler verilmektedir. Bebeğin beslenmesi, ad verme, bebeğin bakımı (kundak yapılması, beşikte yatırma gibi) emzirme, 'akīka kurbanı, çocuğun eğitimi, yemek tarifleri bu konulara örnek verilebilir. Sosyal tarih ile ilgili örnekler "Tartışma" bölümünde verilmiştir. Ayrıca tıp dışından 52 müellif veya önemli kişinin adı eserde geçmektedir. Tezin konusu sosyal tarih çalışması olmadığından daha ileri inceleme yapılmamakla birlikte mevcut verilerin eserin sosyal tarih çalışmaları açısından değerli bir kaynak olduğunu gösterdiği söylenebilir.

Tedbīrū'l-Mevlūd'ün en önemli özelliklerinden biri de çok sayıda derkenar içermesidir. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de toplam 685 derkenar saptanmış, bunlardan anlamlı cümle yapısında olmayanlar hariç tutularak kalan 362 tanesi incelemeye alınmıştır. Eserin yazım aşamasında unutulmuş bir hece/kelime veya açıklamanın eseri okurken veya istinsah edilirken ilave edilmesine yönelik derkenar kullanımı ile ilgili altı adet örnek verilerek "Tartışma" bölümünde açıklaması yapılmıştır. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de sayfaların sırasını takip etmek için kullanılan; "reddāde", "müş'ir" veya "ta'kibe" gibi adlar ile bilinen, her varağın arka sayfasının altında takip eden varağın ilk kelimesi yer alacak derkenar kullanımının olduğu görülmüştür. *Tedbīrū'l-Mevlūd*'de incelemeye alınan derkenarların büyük kısmı ilave bilgi verme amacı ile yazılmış olup konusuna göre sınıflandığından yarısından biraz fazlasının (%53,0) tıp, %21,8'inin terminoloji, kalanlarında din (%5,4), dil bilgisi (%4,3) ve diğer (%15,5) konularda olduğu saptanmıştır.

Şa‘bān Şifā’ı, *Tedbīrū’l-Mevlūd*’de kendi tecrübelerinden de bahsetmiş olup bunun örnekleri "Tartışma" bölümünde verilmiştir. *Tedbīrū’l-Mevlūd*, özgün konusu, ana metin ve derkenarlarda kapsamlı içeriği, tıp ve tıp dışı alanda çok sayıda müelliften alıntı yapılması ve Şa‘bān Şifā’ın kendi gözlem ve tecrübelerini aktarması nedeniyle "telif eser" olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak *Tedbīrū’l-Mevlūd*, Osmanlı tıbbının klasik döneminde yazılan, temel olarak Hipokrat ve Galen tıbbının bir versiyonu olan İbn Sīnā tıbbına dayanan, ağırlıklı olarak dönemin bilimsel tıbbi esas alınarak hazırlanan, doğum ve çocuk hastalıkları konusunda, Türkçe yazılmış ilk ve en önemli telif eserdir.

Bu tez çalışması ile *Tedbīrū’l-Mevlūd*’ün adeta teşrihi/otopsisi yapılarak kaynakları, derkenarları, dini metinleri, nebevi tıbbının etkisi, terminoloji bilgisi, gibi konularda ayrıntılı nicel, kalan konularda nitel analizler yapılarak eser derinlemesine incelenmiştir. Nicel analizler ile eser hakkında mümkün olduğunca, nesnel verilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bilgimiz dahilinde benzer ayrıntılı incelemenin yapıldığı başka bir araştırmaya rastlanılmamış olup bu çalışmanın ilklerden birisi olduğunu düşünüyoruz. Bu tez çalışmasında, farklı bir bakış açısı ile *Tedbīrū’l-Mevlūd* değerlendirilmiş olup benzer çalışmaların yapılmasının yazma eserler ile ilgili daha çok ve güvenilir ve kapsamlı bilgiye erişme konusunda yararlı olacağına inanıyoruz.

Bu tez çalışmasına dayanarak önerilerimizi şu şekilde sıralayabiliriz:

-Eser üzerinde yapılacak araştırmaların doğruluğu ve güvenilirliğinin artırılması ve yazma eser içeriğine daha kolay erişim sağlanabilmesi açısından yazma eserlerin çeviriyazısının yapılması teşvik edilmelidir.

-Bir yazma eser ile ilgili hüküm verirken bunun mümkün olduğunca nesnel verilere dayanmasına özen gösterilmelidir.

-Bir yazma eserin çeviriyazısı yapıldığında tıbbi içeriğine odaklanmanın yanı sıra eserin genel özelliklerini ortaya koymaya yönelik analizler de yapılmalıdır. Bu şekilde eser bilgilerinin mümkün olduğunca nesnel veriler ile desteklenerek ortaya konulması daha sonra yapılacak araştırmalarda araştırmacıya büyük kolaylık sağlayacağı gibi aynı zamanda çeşitli hatalı yorumların yapılmasının da önüne geçecektir.

-*Tedbīrū'l-Mevlūd*, başta çocuk hastalıkları olmak üzere gebelik, doğum, kısırlık gibi tıbbi konularda kapsamlı bilgi içermektedir. Bu konularda dar kapsamlı, derinlemesine yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

-*Tedbīrū'l-Mevlūd*, sosyal tarih açısından zengin bir kaynak olup bu açıdan araştırmacıların ilgisini hak etmektedir.

-*Tedbīrū'l-Mevlūd*, tıbbi terminoloji açısından zengin kaynak olup bu açıdan değerlendirilmeyi hak etmektedir.

-*Tedbīrū'l-Mevlūd*'de tedavi konusu çok ayrıntılı anlatılmış olup özellikle eserde verilen mürekkep terkiplerin farmakolojik özellikleri, alanyazın bilgisi ile karşılaştırmalı analizi gibi konular başta olmak üzere ileri araştırmalara ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- Acıduman, A. (2013a). Şair ve Hekim Ahmedî'nin *Tervihü'l-Ervāh* adlı tıbbî mesnevîsinde çocukların sağlığının korunması üzerine. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 56, 218-227.
- Acıduman A., Aşkit Ç., Acıduman, G. (2021). Did Andreas Vesalius's *De Humani Corporis Fabrica* and/or Juan Valverde's *Historia De La Composicion Del Cuerpo Humano* really influence the anatomy knowledge in the Otton Empire? A preliminary study on Shams al-Dīn 'Itāqī's *Tashrīh al-Abdān*.
- Acıduman, A. (2010). Hekimbaşı Emir Çelebi'nin *Enmüze'ü't-Tıbb* adlı eserinde gebelik ve doğum üzerine. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 53, 318-327.
- Acıduman, A. (2013b). Ankaralı Hekim Nidā'î ve ünlü eseri *Menāfi'ü'n-Nās*: XVI. yüzyıldan çocuk hastalıkları ve tıbbî deontolojiye bir bakış. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2013b, 56, 151-167.
- Acıduman, A. (2014a). *El-Kānūn fî't-Tıbb*'in Türkçe çevirisi *Tahbüzü'l-Mathūn*'da çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine Tokatlı Mustafa Efendi'nin katkıları. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 57, 225-239.
- Acıduman, A. (2015a). Ayaşlı şair ve hekim Şa'bān Şifā'î'nin eseri *Tedbîrü'l-Mevlūd*'de makrosefali ve hidrocefali üzerine. *Türk Nöroşir Derg*, 25(1), 9-15.
- Acıduman, A. (2015b). Kadın sağlığı ve hastalıkları ile gebelik ve çocuk hastalıkları üzerine XVI. yüzyılda yazılmış Türkçe bir risale: *Ravzatü'n-Nisā*. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 58, 171-188.
- Acıduman, A. (2017). 'Alī b. Sehl Rabben et-Ṭaberī'nin *Firdevsu'l-Hikme* adlı eserinde Hint tıbbından "tıp öğrenciliği ve "tedavinin değerlendirilmesi" üzerine. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi*, 7(1), 41-50.
- Acıduman, A. (2018). Şābit b. Qurra'nın *Kitābu'z-Zahire fî İlmi't-Tıbb* adlı eserinde çocukların korunması üzerine. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 61, 86-91.
- Acıduman, A. (2019). Ayaşlı Şa'bān Şifā'î ve ünlü eseri *Tedbîrü'l-Mevlūd-I*: Kitabın yazılma nedeni ve önsöz. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 62, 31-48.
- Acıduman, A. ve Acıduman, G. (2021). 'Alī b. Rabben et-Ṭaberī'nin *Firdevsu'l-Hikme fî't-Tıbb* adlı eserinde çocukların tedbiri ve sağlığın korunması üzerine. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 11(2), 269-283. <https://doi.org/10.31020/mutftd.711186>
- Acıduman, A. ve Arda, B. (2012). Çocuk hastalıkları perspektifinden Razi ve "vaka temelli eseri" *Kitābu't-Tecārib*. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 55, 216-234.
- Acıduman, A. ve Aşkit, Ç. (2017a). 'Alī b. el-'Abbās el-Mecūsī'nin *Kāmilu's-Sinā'ati't-Tıbbiyye (Kitābu'l-Melikī)* adlı ünlü eserinde gebelerin ve çocukların tedbiri üzerine. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 60, 64-81.

Acıduman, A. ve Aşkit, Ç. (2017b). Ebū Bekr Muhammed b. Zekerıyyā er-Rāzī'nin *Kitābu'l Manşūrī* adlı ünlü eserinde gebelerin ve çocukların tedbiri üzerine. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi*, 7(2),110-136.

Acıduman, A. ve Aşkit, Ç. (2020). Ebū'l-Ḳāsim ez-Zehrāvī'nin *Et-Taşrīf* Eserinde Cocukların Tedbiri. *Dört Öge*, 18, 111-128.

Acıduman, A., Aşkit Ç. (2022). Orta Çağ'da yazılmış bazı Arapça kaynaklara göre Efesli Rufus'un çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine söyledikleri. *Dört Öge*, 22, 1-32.

Acıduman, A., İlgili, Ö. (2011). Erken dönem Türkçe tıp yazmalarından Hacı Paşa'nın (Celalüddin Hızır) *Teshīl* adlı eserinde çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine bir ön çalışma. *Çocuk sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 54, 231-243.

Acıduman, A., Kuş, Ö. İbn Hubel el-Bağdādī'nin *Kitābu'l-Muhtārāt fī'l-Tıbb* adlı eserinde çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 64, 49-59.

Acıduman, A., Şems, Ş. (2014b). İsmā'īl Cürcānī'nin ünlü eseri *Zahīre-i H'arezmşāhī*'nin XVI. yüzyıl Türkçe çevirisi *Kānūn el-İlāc ve Şifā el-Emrāz li-Küllī Mizāc*'da çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 57, 141-160.

Açıl, B., (Ed.). (2020). *Osmanlı Kitap Kültürü Cārullah Efendi Kütüphanesi ve Derkenar Notları*. (2. bs.). Ankara: İlem Yayınları.

Adıvar, A. A. (1991). *Osmanlı Türklerinde ilim*. 5. bs. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Adıvar, A. A. (1993). Antākī. Al-Antākī Dāvūd b. 'Omar al-Ḳarīr (1541?-1599). *M.E.B İslam Ansiklopedisi* (1. Cilt., ss. 454-456). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ağırakça A. (2013). Osmanlı döneminde yazılan tıp eserleri ve dayandıkları kaynaklar. *Journal of Islamic Research*, 6(1)

Ağırakça, A. (2015). Osmanlı tıbbının kaynakları ve Osmanlı tıbbına giriş. ahmetagırakca.com.tr/uploads/default/articles/5Osmanli_Tibbinin_Kaynaklari_ve_Osmanli_Tibbina_Giris. pdf. Erişim.

Ağırakça, A. (2016). *İslām tıp tarihi [Başlangıçtan VII/XIII. yüzyıla kadar]*(2. bs.). İstanbul: Akdem Yayınları.

Akpınar, C. (1996). Hacı Paşa. *DİA* (14. c., ss. 492-496). İstanbul: TDV.

Aktepe, M. M. (1993). Taşköpri-zāde. *M.E.B. İslam Ansiklopedisi* (12/1. C., ss. 41-46). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Akyay, N. (1975). İlk Türk çocuk doktoru Şaban Şifāi ve eseri *Tedbir-ül Mevlūd*. *Dirim*, 1, 58-61.

Ali b. Zeyd el-Beyhākī (1996). *Tārīhu ḥükemā'i'l-İslām* (nşr. Memdūh Hasan Muhammed), Kahire.

Ali Bin Hüsametdin el-Muttakī el-Hindī. (1989). *Kenzu'l-'Ummāl fe-suneni'l-Akvāl ve'l-Ef'āl* (4. c., s. 120). Beyrut.

Allāme Muhammed Abdurraūf el-Münāwī. (1994). *Feyzu'l-Kadīr Şerhu'l-Cāmiu's-Sağīr min Ahādīsī'l-Beşīr'in-Nezīr* (A. Abdüsselām, Düz). Beyrut: Dārü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Alper, Ö. M. (1999). İbn Sīnā. *DİA* (20. c., ss. 322-331). İstanbul: TDV.

Alper, Ö. M. (2000). İbnü'l-Kuf. *DİA* (21. c., s. 115-117). İstanbul: TDV.

Alper, Ö. M. (2004). Mesīhī, Ebū Sehl. *DİA* (29. c., ss. 313-314). Ankara: TDV.

Altıntaş, A. (2017). Giriş. İçinde: *Yādigār 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı Yādigār-ı İbn-i Şerīf*. (2. bs., ss. 23-40, Komisyon). İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

Araz, Y. (2022). *16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak* (3. bs). İstanbul: Kitap Yayınevi

Arıcı M., ve Aksoy E. (2023). Tıbb-ı Cedīd ne kadar yenidir? Osmanlı tıbbında yenilik tartışmaları ve yeninin mahiyeti (1650-1750). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 24, 2, 841-876. <https://doi.org/10.26650/oba.1265335>

Aşkit, Ç. (2019). Rāzī: Practica Puerorum. *Dört Öge*, 15, 47-74. <http://dergipark.gov.tr/dortoge>

Ataç, A. ve Gülsoy, R. (2004). Soranus ve “Jinekoloji” adlı eseri hakkında bir araştırma. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 12, 196-200.

Atar, S. ve Acıduman, A. (2023). Bir Antik Hint Kaynağında Erken Gebelik Konusu: *Sushruta Samhita*. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*. 13(1), 51-64.

Ayaşlı Şa'bān Şifā'ī. Tedbīrū'l-Mevlūd. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Mihrişah Sutan Koleksiyonu, No. 344: 1B-220A [Ankara Milli Kütüphane, 06 Mf 1994 A 3887 ile kayıtlı mikrofilm].

Aydın, A. (1997). Şaban Şifai'nin *Tedbiru'l-Mevlud* isimli eserine göre çocuğun doğum öncesi dönemi gelişimi ve çevre şartları (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Aydın, E. (2006). *Dünya ve Türk Tıp Tarihi*. Ankara: Güneş Kitapevi.

Aydüz, S. (2013). İslam dünyasının ilk tıp ansiklopedisi *Firdevsü'l-Hikme* ve müellifi 'Alī b. Sehl Rabbān Taberī: Hayatı ve eserleri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 11(15), 17-33.

Aykaç, M. (1991). Arīb b. Sa'd. *DİA* (3. c., ss. 359-360). İstanbul: TDV.

Ayverdi, İ. (Ed.). (2024). *Kubbealtı Lügati*. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı. <https://lugatim.com/>

Bakır Ç. (2014). *Selçuklular döneminde sağlık kurumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Balat, A. ve Aciduman, A. (2020). Sha‘bān Shifā’ī of Ayash and his observations and suggestions for nephrological problems in children. *Archives of Hellenic Medicine*, 37(Suppl 2), 257-262.

Bayat, A. H. (2007). *Kemāliyye Erken Anadolu Türkçesi ile yazılmış bir tıp risalesi*. İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

Bayat, A. H. (2010). *Tıp Tarihi* (Genişletilmiş 2. Bs.) İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

Britannica. (tsz.). Embryology. *Encyclopaedia Britannica*.
<https://www.britannica.com/facts/embryology>

Brockelmann, C. (1993). Cürcānī. *M.E.B İslam Ansiklopedisi* (3. C., ss. 247). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Browne, G. N. (2012). İslām Tıbbı (A.Anaş, Çev.). İstanbul: İnkılab Basım Yayım.

Bynum, W. (2008). *Tıp tarihi* (N. Gökçeoğlu, Çev.). Dost Kitapevi.

Çağbayır, Y. (2017). *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Castiglioni, A. (1958). *A History of Medicine*. (B. Krumbaar, Çev.). New York.

Celāleddīn ‘Abdurrahmān bin Ebū Bekir es-Suyūtī. (2003). *El-Fetīh el-Kebīr fī Damm ez-Ziyāde ilā el-Cāmi es-Sagīr* (Yūsuf en-Nebhānī, Thk., 1. Bs.). Beyrut: Dār el-Fikr.

Celālüddin Hızır (Hacı Paşa). (1990). *Müntahab-ı Şifā I [Giriş - Metin]* (Z. Önler, Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Çelebi, İ. (2008). Rukye. *DİA*. (35. c., ss. 219-222). İstanbul: TDV.

Çetin, A. (1994). Derkenar. *DİA*. (9. c., ss. 179-180). İstanbul: TDV.

Christoph, H. and Steel, C. (Fall 2021 Edition). Proclus. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (E. N. Zalta (ed.). url: <https://plato.stanford.edu/entries/proclus/>

Cīlānī, Mes‘ūd b. Hakīmüddin. (883/1478). *Mir ‘ātü ‘ş-Şifā fī Def ‘i ‘d-Dā’*.
<https://portal.yek.gov.tr/works/search/full>

Dalfardi, B. and Yarmohammadi H. (2016). Ibn al-Quff (1233-1286 AD), a medieval Arab surgeon and physician. *Journal of Medical Biography*, 24(1), 36-37. <https://doi.org/10.1177/09677720145251>

De Boer, T. J. (1993). Aristo *M.E.B İslam Ansiklopedisi*. 1. Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Demirağ, S., A. (2007). *Ankara Etnoğrafya Müzesi'ndeki beş Kur'an-ı Kerim'in tezhip süsleme özellikleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demirhan Erdemir, A. (1994). Dāvūd-i Antākī. *DİA* (9. c., ss. 26-27). İstanbul: TDV.

Develioğlu, F. (1984). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat* (6. bs.). Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

Dilevurgun, H. (1958). Şāban Şifā's book on pediatrics written in 1699. *The Turkish Journal of Pediatrics*, 1(5-6), 142-151.

Dilgan, H. (1968). *Büyük Türk âlimi Nasîreddîn Tûsî*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.

Diñer Bahadır, Ş. (2016a). Gevrekzāde Hāfız Hasan Efendi'nin *Netîcetü'l - Fikriyye fî Tedbîri Velâdeti'l - Bikriyye adlı eseri: İnceleme - metin – dizin* (Doktora Tezi). T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Diñer Bahadır, Ş. (2016b). 18. yüzyılda yazılmış bir tıp metni: "*Netîcetü'l-Fikriyye fî Tedbîri Velâdeti'l-Bikriyye*". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43): 185-194.

Diñer Bahadır, Ş. (2017). Osmanlı tıp yazmalarında zor ve kolay doğum üzerine bir araştırma. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi*, 7(3), 187-199.

Doğruyol, H. (1993). Cürcānī, İsmāil b. Hasan. *DİA* (8. c., ss. 133-134). İstanbul: TDV

Doğruyol, H. (2000a). İbnü'l-Cezzār, Ebū Ca'fer. *DİA* (21. c., ss. 1-3). İstanbul: TDV.

Doğruyol, H. (2000b). İbnü't-Tilmîz. *DİA* (21. c., ss. 233-234). İstanbul: TDV.

Dunn, P. M. (1993) Hippocrates (460-c 356 BC) and the founding of perinatal medicine. *Arch Dis Child*, 69(5), 540-541.

Dunn, P. M. (1995). Soranus of Ephesus (circa AD 98-138) and perinatal care in Roman times. *Archive of Disease in Childhood*, 73, F51-F52.

Durmuş İ. (2010). Tabakat. *DİA* (39. c., ss. 288-290). İstanbul: TDV.

Ebī el-Kāsim Süleymān bin Ahmed et-Taberānī. (1983). *El-Mu'cem el-Kebīr*. Musul: Mektebetü'l-'Ulūm ve'l- Hîkem.

Ebū Bekr el- Beyhaķi. (1344). *Sunenu'l Beyhaķi*. (2. c., s. 109). Haydarabad.

Ebū 'Abdirrahmān Ahmad b. Şu'ayb en-Nesā'ī. (1991). *Es-Sunnemi'l-Kubrā* (4. c., s. 387). Beyrut: Dāru'l Kutubi'l-İlmiyye.

Ebū'l-Fadl Muhammed el-Meydānī. (Tsz.). *Mecmaū'l Emsāl* (1. c., s. 344). Beyrūt.

El-Abbād, Abdūlmuhsin (Tsz.). *Şerh-u Süneni Ebī Dāvūd*. Beyrut: Dāru'l-Kütübī'l-İlmiyye.

- El-Amāsī İ.B.A. (2021). *Tercüme-i Şakā'ik-i Nu'māniyye Amāsī'nin Şakā'ik Tercümesi (İnceleme - Tenkitli Metin)* (G. Alp, Haz., D. Örs, Ed.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Elgohary, M.A. (2006). Al Zahrawi: The Father of Modern Surgery. *Annals of Pediatric Surgery*, 2(2), 82-87.
- Eliacıık, M. (2012a). Şaban Efendi'nin Şifā'iyye risalesinde inci üzerine açıklamalar. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(6), 189-20.
- Eliacıık, M. (2012b). Şifā'iyye adlı esere göre dağ keçisi ve yılanda panzehir özellikli taşlar. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 1(5), 8-11. DOI: 10.7816/idil-01-05-02
- El-İmām Celāluddīn 'Abdurrahmān b. Ebī Bekr es-Süyūfī. (Tsz). *El-Cāmi'u's-Şağīr*. Beyrut: Dārü'l-Fikr li't-Ṭibā'a ve'n-Neşr ve't-Tevzī'.
- Erdemir Demirhan, A. (1989). Ahlāt-ı Erbaa. *DİA* (2. c., s. 24). İstanbul: TDV.
- Fazlıoğlu, İ. (2002). Kūşyār b. Lebbān. *DİA* (26. c., s. 476-477). Ankara: TDV.
- Galanti, A. (1928). *Les Medecins Juifs - Yahudiler ve Türkler*. İstanbul: Kağıtçılık ve Matbaacılık A.Ş.
- Gençel Efe, Z. (2019). *İslam tıp tarihi gelişimi ve kaynakları*. İstanbul: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Gevrekzāde Hāfız Hasan Efendi (2019). *Neticetü'l-Fikriyye Çocuk Sağlığı ve Gelişimi İnceleme-metin* (Dinçer Bahadır, Ş. Haz.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 124.
- Glass, G. V. (1976). Primary, secondary and meta-analysis of research. *Educational Researcher*. 5: 3-8.
- Green, R. M. (1951). *A Translation Of Galen's Hygiene: De Sanitate Tuenda*. Thomas, Springfield.
- Greenhill, W. A. (1864). Andromachus. *Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology* (W. Smith, Ed.). London: Walton and Maberly.
- Hamarneh S. (1972). Development of Arabic Medical Therapy in the Tenth Century. *J Hist Med Allied Sci*, Jan; 27(1): 65-79. doi: 10.1093/jhmas/xxvii.1.65.
- Hamarneh S. K. (2008). Ibn al-Quff (al-Karakī). *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures* (H. Selin, Ed.). New York: Springer-Verlag Berlin Heidelberg.
- Hasan b. Abdurrahmān [ö. 1592-93'ten sonra]. (2024). Mā-Lā Yesa'u't-Tabībe Cehlehu Hekimlere Gerekli Bilgiler. (S. Murad, D. Ö. Nuray, Akdağ, A., Haz; Kaçar M, Ed). İstanbul: T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. http://ekitap.yek.gov.tr/urun/tercume-i-ma-la-yesa%E2%80%98u%E2%80%99t-tabibe-cehluhu_809.aspx?CatId=269.
- Hippokrates. (2020). *Aforizmalar* (5. bs, E. Çoraklı, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Huard, P., Wong, M. (1958). Jahier et Abdelkader Noureddine, *Le livre de la génération du f etus et le traitement des femmes enceintes et des nouveau-nés*. In: *Revue d'histoire des sciences et de leurs applications*, tome 11, n 2, 1958. pp. 189-191; https://www.persee.fr/doc/rhs_0048-7996_1958_num_11_2_4399_t1_0189_0000_3

Humeyd . (1989). *Cezvet 'l-muktebis* ( . el-Eby r , N sr., ss. 325-326). Kahire: y.y.

 bn Eb  Usaybia. (1998). *Uy n 'l-Enb *. (R. Nizar, Thk.). Beyrut: y.y.

 bn Hacer el-As al n . (Tsz.). *Fethu'l-B r   er u's- ah hi'l -Buhari*. L bnan: D ru'l-Ma'rife.

 bn S n . (2000). *El-K n n f 't-t bb*. (E. Kahya,  ev.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

 bn S n . (2018). *Tahb z 'l-Math n El-K n n Fi't-Tıbb* Tercümesi (Tokad  Mustafa Efendi,  ev.), 1. bs. M., Koç, E., Tanrıverdi, Haz. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

 bn S n . (2020). *el-K n n f 't-t bb* (7. bs. E. K hya,  ev.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

 bn-i  er f. (2017). *Y dig r* 15. Yüzyıl Türkçe Tıp Kitabı *Y dig r-ı  bn-i  er f*. (2. bs., ss. 23-40, Komisyon). İstanbul: Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği.

 hsano lu, E.,  e en R., Serdar Bekar M., Gündüz G., Bulut Veysel. (2008). *Osmanlı Tıbbi Bilimler Literatürü Tarihi*. İstanbul: IRCICA.

 gili,  . ve Acıduman, A. (2017). Aeginalı Paulus'un *Epitome* adlı eserinde hamile bakımı ve pediatri  zerine. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 70(1), 5-11.

 m m Hafız Eb 'l-Al  Muhammed Abdurrahman bin Abdır h m el-M b rekp r . (tsz.). Tuh et 'l-a vez  bir  erhi Cami'it-Tirmiz  (Hint ve Mısır baskılarıyla karşılaştırmalı, Tirmiz 'nin Cami'inden ek hadislerle birlikte. Beyrut: D r 'l-Kütübi'l- lmiyye.

 SNAD Atıf Sistemi. (2022, Şubat). 24. Kısaltmalar Dizini (Türkçe- ngilizce-Arapça). <https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/akademik-yazim/24-kisaltmalar-dizini>

Johnston-Saint, P. (1929). An outline of the history of medicine in India. *Indian Med Rec*, 49, 289.

Kabak , Y. (2021). H ris b. Kelede (634). * slam medeniyetinde bilim  nc leri/Tıp* (ss. 13-15). İstanbul:  limyurdu Yayıncılık: 189.

Kahya E. (2000).  bn 'n-Nef s. *D A* (21. c., ss. 173-176). İstanbul: TDV.

Kahya E. (2001). *El-K n n f 't-T b*. *D A* (24. c., ss. 331-332). İstanbul: TDV.

Kahya E. (2013). Zehr v  Eb 'l-K sım Halef b. 'Abb s ez-Zehr v  ( . 404/1013). *D A* (44. c., ss. 189-191). İstanbul: TDV.

Kahya E. (2020).  emsedd n-i  t k . *D A* (38. c., s. 519). İstanbul: TDV.

Kahya, E. (1998). Hipokrat. *DİA* (18. c., ss. 119-121). İstanbul: TDV.

Kahya, E., Erdemir, A. D. (2000). Bilimin ışığında Osmanlıdan Cumhuriyete tıp ve sağlık kurumları. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Kāmūsü'l-A'lām. (1322/1904). İstanbul: Mihran Matbaası.
https://www.osmanlicasozlukler.com/kamusulalam/tafsil-3843-sy4.html#google_vignette

Karamanou, M., Tsoucalas, G., Creatsas, G., Androutsos, G. (2013). The effect of Soranus of Ephesus (98-138) on the work of midwives. *Women and Birth*, 26, 226-228. DOI: 10.1016/j.wombi.2013.08.160

Katipoğlu, H. ve Çağrı M. (2000). İshak b. Huneyn. *DİA* (22. c., ss. 534). İstanbul: TDV.

Katipoğlu, H. ve Kutluer, İ. (1998). Huneyn b. İshak. Huneyn b. İshāk el-İbādī (ö. 260/873). *DİA* (. c., ss. 534). İstanbul: TDV.

Kavak, M. (2019). Antik dönem Hint tıp anlayışı (Doktora tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Bilecik.

Kaya, M. (1991). Aristo. *DİA* (3. c., ss. 375-378). İstanbul: TDV.

Kaya, M. (1992). Beytülhikme. *DİA* (6. c., ss. 88-90). İstanbul: TDV.

Kaya, M. (1996). *Firdevsü'l-Hikme*. *DİA* (13. c., s. 13:131-132). İstanbul: TDV.

Kaya, M. (1999). İbn Zühr. *DİA* (20. c., ss. 469-472). İstanbul: TDV.

Kaya, M. (2006). Necībuddīn es-Semerķandī. *DİA* (32. c., s. 490). İstanbul: TDV.

Kaya, M. (2007). Rāzī Ebū Bekir. *DİA* (34. c., ss. 479-485). İstanbul: TDV.

Kaya, M. (2013). Yuhannā b. Serābiyūn. *DİA* (43. c., s. 583). İstanbul: TDV.

Kayhan, H. (2010). Beylikler devrinde tıp bilimi ve hikemler. *History Studies*, 2/3, 223-229.

Kılıç H. (2013). *Tācū'l-Luga*. *DİA* (44. c., ss. 356-357). İstanbul: TDV.

Kırbyık K. (2009). Sālīh b. Nasrullah. *DİA* (36. c., ss. 41-43). İstanbul: TDV.

Köşe A. (1997). Hāris b. Kelede. el-Hāris b. Kelede b. Amr b. İlāc b. Ebū Seleme es-Sekfī (ö. 13/634). *DİA* (16. c., s. 13). İstanbul: TDV.

Kramer S. (2014). *Tarih Sümer'de Başlar; Yazılı Tarihteki Otuz dokuz İlk*. (2. Baskı), İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Kurtulmuş, F. (2020). *Tansukname-i İlḥānī (Giriş - Metin - Notlar - Sözlük)* (Doktora tezi). Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ardahan.

Kuş, Ö., Acıduman, A. (2021). Dāvūd Anṭākī'nin *en-Nuzhetu'l-mubhice fī teşhīzi'l-ezhān ve ta'dīli'l - emzice* adlı Eserinde gebelerin ve çocukların tedbiri üzerine. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 11(3), 554-565.

Kutluer, İ. (1993). Cālīnūs. *DİA* (7. c., ss. 32-34). İstanbul: TDV.

Lascaratous J., Poulakou-Rebelakou E. (2003). Oribasius (fourth century) and early Byzantine perinatal nutrition. *Journal of Pediatric Gastroenterology and Nutrition*, 36, 186-189.

Lazaris, D. P., Laskaratos, F. J., Laskaratos, G. J. (2009). Surgical diseases of the womb according to Aetius of Amida (6th century A.D.). *World J. Surg*, 33,1310-1317.

Loukas, M., Lanteri, A., Ferraiola, J., Tubbs, R.S., Maharaja, G., Mohajel, M., vd. (2010). Anatomy in ancient India: A focus on the *Susruta Samhita*. *J Anat*, 217(6), 646-650.

Makaci, M. (1949). L'obstétrique au Xe siècle à travers Arib-Ibn-Said-EL-Kateb-El-Kurtubi dans son livre '*Kitab-Halq-El-Djanin oua tadbir el habala oua'l Mouloud*'... [ressource textuelle, sauf manuscrits]. Alger : Univ.d'Alger.
<https://www.ccdz.cerist.dz/admin/notice.php?id=0000000000000233582000000>

Makaryan, V., Avetisyan, A. (2023). Arabic Medical Handbooks in the Matenadaran Collection. *Manuscript Studies: A Journal of the Schoenberg Institute for Manuscript Studies*, 8(2), 218-231. DOI: <https://doi.org/10.1353/mns.2023.a916129>

Mālik b. Enes Ebī 'Abdillāh el-Aṣbahī. (1991). El-Muvaṭṭā'. (thk. Takiyyuddīn en-Nedevī). Dāru'l-Kalem, Şam.

Marketos, S. G. (1996). *Hippocratic medicine and philosophy at the turn of the 20th century: Some prophetic messages*. Proceedings of the First International Medical Olympiad, Kos Island.

Mengi, M. (2022). Kıyafetnâme . *DİA* (25. c., ss. 512-513). Ankara: TDV.

Meydan, A. (2023). *Şīrāz'dan Sivas'a bir Ālim-Filozof Kudbüddin Şīrāzī*. İstanbul: Ketebe Yayınları: 868.

Meyerhof, M. (1926). New Light on Hunain Ibn Ishaq and His Period. *Isis*, 8(4), 685–724. doi:10.1086/358440

Meyerhof, M. (1986). Ibn al-Timidh. *The Encyclopaedia of Islam* (III. vol. New. ed. Lewis B, Ménage V.L., Pellat CH., Schacht J. Ed.). Leiden: E. J. Brill.

Meyerhof, M. (1993). M.E.B *İslam Ansiklopedisi* (5/2. c.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Moosavi, J. (2009). The Place of Avicenna in the History of Medicine. *Avicenna J Med Biotech*, 1(1), 3-8.

Mossensohn, M. S. (2014). *Osmanlı Tıbbı Tedavi ve Tıbbi Kurumlar 1500 – 1700*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

MS. Facs. Or. e. 3 (Bodleian Library, Oxford University) Oriental Manuscripts. Union Catalogue of Manuscripts from the Islamic World https://www.fihrist.org.uk/catalog/manuscript_10944

Muhammed B. İshak en-Nedīm. (2019). *El Fihrist (Çeviri - Metin)* (R. Şeşen, Çev., A. Coşkun, Ed.), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 135.

Muhammed bin Ebi Bekr bin Abdülkadir ar-Rāzi. (1415-1995). *Muhtār as-Sihāh* (thk. Mahmud Hātir). Mektebet Lubnan Naşirun, Beyrut.

Muhammed bin Mahmūd-ı Şirvānī (1375-1450). *Mürşid [Göz Hastalıkları]: İnceleme-metin-dizin-sözlük*. (Bayat, A. H., Okumuş N, inceleme ve metin transkripsiyonu.). Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayını: 302, kaynak eserler dizisi: 8.

Muhammed el-‘Arabī el-Hattābī. (1988). *Eṭ-Ṭıb ve ‘l-eṭṭibā’ fi ‘l-Endelūs* (I. C., ss. 277-317). Beyrut.

Mukhopadhyaya, A. K. (2019). Evolution of pediatric dermatology in India: A medico-historical overview. *Indian J Paediatric Dermatol*, 20(1), 5-11.

Mukhopadhyaya, G. (1923). *History of Indian medicine*. Calcutta: Calcutta University Press.

Murphey, R. (1998). Osmanlı tıbbı ve kültürlerüstü karakteri (Onaltıncı yüzyıldan onsekizinci yüzyıla). (T. Zorlu, Çev.). *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 2(1), 263-292.

Nasuhioğlu, İ. (1975). *Tıp tarihine kısa bir bakış* (2. Baskı). Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Nidhāmī-i Arūḏī-Samarqandī. (1899). *Chahār Maqāla*. (G. Edward, Browne, M. A., Çev.). Stephen Austin & Sons, Hetford.

Nieto-Barrera, M. ve Nieto-Jiménez, E. (2014). Neurological observations in the works of 10th century doctor Arib Ibn Sa’id of Córdoba. *Neurosciences and History*, 2(1), 1-7.

Nogales, S., G. (1980). How Ibn Sina became Avicenna: transmitted to Europe, his writings sparked off an intellectual revival. The UNESCO Courier: a window open on the world, XXXIII, 10, p. 32-35, 38-39, illus. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000074765>

Noureddine, J., A. (1956). *Le livre de la génération du fœtus et le traitement des femmes enceintes et des nouveau-nés*. Alger, Ferraris, pp: 210.

Nutton, V. (2024, 1 Ocak). Galen. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Galen>

Okumuş, N. (2010). Şābān-ı Şifāī. *DİA* (38. c., ss. 207-208). İstanbul: TDV.

Oppenheimer, J.M. (2024, 24 Kasım). Karl Ernst von Baer Prussian-Estonian embryologist. *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Karl-Ernst-Ritter-von-Baer-Edler-von-Huthorn>

Osmanlıca Sözlükler. <https://www.osmanlicasozlukler.com/>

Özden, H., Ortadeveci, A., Akbaş, Y. (2024). İbn-i Sīnā'nın El-Kānūn Fi't-Tıbb Eserinde Ossa Cranii (Kafa Kemikleri). *Osmangazi Tıp Dergisi*, 46(2), 305-316. Doi: 10.20515/otd.1381765

Öztürk, N., Arslan Sarman, M. (2015). 16. Yüzyıl Osmanlı hekimlerinden Şaban Nidāi ve Dāvūd-i Antakī'nin yazdığı tıp kitaplarında Tıbb-ı Nebevī etkisi üzerine bir karşılaştırma. *Adana 2015 Uluslararası İslam ve Tıp (Tıbb-ı Nebevī) Kongresi*, Adana.

Pellat, C.H. (1986). Arib b. Sa'd al-Kātib al-Kurṭubī. *The Encyclopaedia of Islam*. (Vol. I, p: 628, Gibb, H.A.R., Kramers J.H., Levi-Provençal E., etc., Eds).

Polat, E. (2021). Necībuddīn Semerkandī (1222). *İslam Medeniyetinde Bilim Öncüleri* (M. Azimli, Proje Ed., Z. Gençel Efe, Kitap Ed., ss. 115-117). İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık.

Radbill, S. X. (1971). The first treatise on pediatrics. *Am J Dis Child*, 122, 369-376.

Ragab, A. (2015). *The Medieval Islamic Hospital Medicine, Religion, and Charity*. Cambridge University Press. ISBN 978-1-107-10960-5.

Redhouse, J. (2013). *Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Redhouse Sözlüğü*. İstanbul: SEV Yayıncılık eğitim ve Ticaret A.Ş.

Richter P. (1913). Paracelsus im lichte des Orients. *Archiv für die Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik* (C. VI, pp. 294-304). Leipzig.

Rukancı, F. (2012). Yazma eserlerde fiziksel niteleme. *Erdem*. 63, 169-204.

Şaban Şifāi. (2022). *"Tedbīrī'l-Mevlud" (Sempomdan Teşhise-Teşhisten Tedaviye) Çocuk Sağlığı, Hastalıkları, Çocuk Eğitimi* (O. N. Şafak, H. Tekin, Y. Ş. Şafak, Haz.; A. Şafak, Redk. ve Ed.). Ankara: Öz Sağlık-İş Sendikası.

Şafak, O. N. (2010). İlk dönem (14. ve 15. yüzyıl) Türkçe tıp yazmalarında çocuk sağlığı hastalıkları ve tedavileri. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, 12-15, 227-313.

Şafak, O.N. (2004). *İlk dönem (14. ve 15. yüzyıl) Türkçe tıp yazmalarında çocuk sağlığı, hastalıkları ve tedavileri* (Doktora Tezi). T.C. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.

Salim Efendi (ö. H/M 1156/1743). (2005). *Tezkiretü's-Şu'arā Salim Efendi*. (A. İnce, Haz.). Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 335, Ankara.

Sarı, İ. (2020). Transkripsiyon alfabesi. <http://www.isa-sari.com/osmanli-turkcesi-osmanlica-transkripsiyon-alfabesi>

Sarı, N. (2021). Osmanlı tıp tarihi araştırmalarında sorunlar. *Osmanlı Tarihçiliğine Yön Veren Konuşmalar* (A. Bilgin, M. Bedizel Aydın Ed.). İstanbul: Kronik Kitap.

Sarton, G. (1953). *Introduction to the history of science* (1. C.). Baltimore: The Williams & Wilkins Company.

Şehsuvaroğlu, B., N., Demirhan, A., E., Güreşsever, G., C. (1984) *Türk Tıp Tarihi*, Bursa: Taş Kitapçılık, Yayıncılık.

Şenel, S. (2021). İbn Zühr (1162). *İslam Medeniyetinde Bilim Öncüleri* (M. Azimli, Proje Ed, Z. Gençel Efe, Kitap Ed., ss. 97-100). İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık: 189.

Şerbetçi, A. (2002). Kütbüddîn-i Şîrâzî. *DİA* (26. c., ss. 487-489). Ankara: TDV

Şevki Yavuz, Y. (1995). Fahreddin er-RÂZÎ (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210). *DİA* (12. c., ss. 89-95). İstanbul: TDV.

Şeyhî Mehmed Efendi. (2018). *Vekâyi'u'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli* (1. Bs, 3. c., R. Ekinci, Haz.; D. Örs, Ed.). İstanbul: T.C. Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 93.

Şifâ'î, Ş. (1093/1682). *Terceme-i Kısas-ı Enbiyâ*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/433324>

Şifâ'î, Ş. (1111/1699) *Şifâiyye*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/279758>

Şifâ'î, Ş. (1112/1071). *Tedbrü'l-Mevlûd*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/308389>

Şifâ'î, Ş. *Tercüme-i Kalâ'idü'l-İkyân fî Fezâ'ili Âl-i Osmân*. <https://portal.yek.gov.tr/works/detail/562081>

Singh, R. H. (2020). Charak Samhita. *Charak Samhita New Edition* (Y. S. Deole, G. Basisht, Eds.; 1st ed. pp.1). CSRTSDC. <https://doi.org/10.47468/CSNE.2020.e01.s01.001>

Şirinov, A. (2012). Tūsî, Naşîrüddin. *DİA* (41. c., ss. 437-442). İstanbul: TDV.

Soranus & Temkin, O. (1991). *Soranus' Gynecology* (2. ed., O. Temkin, Trans). Baltimore: The John Hopkins Press.

Tahir, B. M. (1972). *Osmanlı Müellifleri* (1. Bs., 3. C., F. Yavuz ve İ. Özen, Nşr.). İstanbul: Yaylacık Matbaası.

Tatawi, M. (1924). *Der Lungenkreislauf nach Al-Koraschi*, ("The Pulmonary Circulation according to Al-Koraschi, "), Inaugural dissertation, Freiburg.

Taylan, N. (1989). Ali b. Rabben et-Taberi. *DİA* (2. c., ss. 434-436). İstanbul: TDV.

TDK Sözlükleri (tsz.). Rönensans. *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>

TDK Sözlükleri. (tsz.). Derkenar. *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>

TDK Sözlükleri. (tsz.). Suyuk. *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>

Terzioğlu, A. (1999). İbn Sînâ. *DİA* (20. c., ss. 321-336). İstanbul: TDV.

Tokaç, M. (2006). Osmanlılarda Türkçe tıp yazmaları. *Osmanlılarda Sağlık* (1. C., N. Yılmaz, Ed., ss. 165-185). İstanbul: Biofarma Yayınları..

Tomakin, A., Y. (2021). İshak B. Huneyn (910). *İslam medeniyetinde bilim öncüleri/Tıp*. İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık: 189.

Tuncel, K. (1991). *Şa'ban Şifai'nin Tedbiru'l –Mevlud adlı eserinde eğitim anlayışı. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tural, H. (1999). İbn Fāris. *DİA*. (19. c., ss. 479-481). İstanbul: TDV

Türk Dil Kurumu. (2019, Ocak). Kısaltmalar Dizini.

Uludağ, Ş., O. (2010). Osmanlılar devrinde Türk hekimliği. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ünver, S. (1938). Hekim Şaban Şifai ve Ömer Hayyam'ın fikirleri. *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, 3(9), 1-4.

Ünver, S. (1939). Hekim Şaban Şifai ve laudanum terkibi. *Tıp Fakültesi Mecmuası*, 1(2), 250-251.

Usta, A. (2009). Sāmaniler. *DİA* (36 c., ss. 64-68). İstanbul: TDV.

Uzel, İ. (1992). *Tıp Tarihi ve Deontoloji (Tıbbi Etik)*. Ankara: Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Matbaası.

Uzluk, F., N. (1935). Şerif Oğlu Yâdigârî. *Türk Tıp Tarihi Arkivi*, 1(2), 49-55.

Vanzan, A. (2012). The Paediatric Treatise of a Fatimid Physician: Ibn al-Jazzar's *Kitab Siyasat al-Sibyan*. *Journal of Shi'a Islamic Studies*, 2, 173-186.

Vikipedi, Özgür Ansiklopedi. Proklos.
<https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Proklos&oldid=31010019>.

Wiedemann, E. (1993). *M.E.B. İslam Ansiklopedisi* (6. C., ss.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Witkam, J. J. (2012). Aflīmūn. *Encyclopaedia of Islam Second Edition Online*. (P. Bearman, Th. Bianquis, C. E. Bosworth, E. van Donzel, W. P. Heinrichs, Eds). http://dx.doi.org/10.1163/1573-3912_islam_SIM_8291>

Yaldıran, N. (2019). *Şifā'ī Şa'bān Efendi'nin Şifā'īyye'si (İnceleme-Metin)* (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Yaşar Soydan, N., Aşkit Ç., Acıduman A. (2018). Amidalı Aetius ve çocuk sağlığı ve hastalıkları üzerine bir değerlendirme. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 61, 27-51.

Yavuz, M. (2022). Bir Drog ve Bileşen Olarak İbn Sina Tıbbında Su. *Medeniyet Kültürel Araştırmalar Belleteni*, 2(3), 1-19. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/medbel/issue/74701/1142750>

Yavuz, Y., Ş. (2011). Taşköprizâde Ahmed Efendi. *DİA* (40. c., ss. 151-153). İstanbul: TDV.

Yazar, S. (2020). Şahsi bir arşiv kaynağı olarak Balıkesirli Râsih'in Mecmuası: içerik analizi ve derkenar notları. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*. 6(3), 27-62.

Yıldırım, N. (1998). Hayâtîzâde Mustafa Feyzî. DİA (17. C., ss. 16-17). İstanbul: TDV.

Yıldız, A. (2017). Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil ve Türkçe tıp eğitime geçiş. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 70 (3), 127-134. DOI: 10.1501/Tıpfak_0000000977

Yöntem, A.C. (2010). Şair ve tabip Şifâî Şaban Efendi. (A. Acıduman,. Çev. ve Sad.) Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 53, 244-250. (Orjinal makale Hayat Dergisi'nde, 1928 yılında, 4. Cilt, 87. Sayı, sayfa 2-3'de yayınlanmıştır.)

Yurdakök, M. (1984). *Türk Çocuk Hekimliği Tarihi* (2. bs., ss. 21-22). Ankara: Öztürk matbaası.

Yurdakök, M. (2005). Bizanslılarda pediatri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 48, 93-98.

وقال عليه السلام ان لكل داء دواء فاذا اصاب دواء البري
 باذن الله تعالى وقال عليه الصلوة والسلام ما نزل الله من داء
 الا وانزل له شفاء عليه من علمه وجره من جهله وبه نراك
 انما لي اخبار لطيفة كتبها حديث صحيحه ده مصر محد على الخصوص
 اول رحمت عالم وعالميا نك عليه وعلى الله واصحابه من الصلوات انكها
 الدوام من القدر بيور دقري فن مبارك طبعه شبهه سي اولان
 احقر لك جميع شتمها تلرين دفع ابدته وبعض سلف صالحين دخی
 العلم علما علم الطبيعة وعلم الشريعة ديمشردن وحكما دخی طالب
 ايكي نوعدر بری خير وبری لذتدن بونلر ندره تحت اولدغ حال
 اولان ديد يلز في الحقيقة ابدانده تحت اولدغ عبادت بولنموب
 سعادت نيل مشكل اولد وغندن ماعد الذت في بقاء دنيا دخی بولنم
 على الخصوص اعظم البدر اولان تناسله دخی نكاسل بولنوز نرا
 دنيا بچون لازم اولان لذات واخرت بچون اهم مهاتدن ولا عبادت
 وخيرات تحصيلي البتة تحت بلان وسلامت اذ هات ايله اولون واجب
 الوجودك جلت قدرته الطاف بهتبه سنه تحت دنيا تحت ايل
 في الواقع انسان بدن ايله نفسدن مركب اولغين ايكسك دنيا كماله
 وصحت ايله مبستر اولور كمال نرك حفظنه ومرض عارض اولد قد زالا سنه
 علم طب كافي بلكه انسانه عايد اولان دنوي واخرى منافعتك بجز
 وافيدن زيرا فائدة تحت تمام اعدابو علمه حقايق اشيا به معرفت حال
 اولون اولتشر محمد ن ابدان انسانده مندرجه اولان عجائب شمع
 باري ادراك اولنوب حفظ صحت وازاله مرض تبيل نباتات وحيوانات
 طبعترنده ودبعه قيلنان اسرار ووقوف تحصيل اولغنا حكم طلاقه
 جلت حكمته فردا نيتنه ووحدا نيت وكمال قدرته تصديق حال اولون
 سعادت عظمي به نيل كل بولنوز وطبيبك كندوب عايد اولغنا كيد
 ماعد اغيره دخی منافع جليل سي واصل اولغنا سائر ناسدن افضلته

سلاطين جهاديين عثمانيان دن
 خلد الله خلافتهم الى يوم الدين سلطان
 الفزاة والجهاديين قاهر الكفرة والمكبرين
 سلطان سليم الثاني على الرقة والقون
 حضرت قريشك اشعار حكت شعلا رت
 ار كنده اوليه دولت جهان بهر عظم
 صحت كجى بيور دقري حقا كلام
 الماركة ملوك الكلام نحو اثبات
 انجسدر متبه

نكر

اطبا واصاف جليل بشردن جود وكرم ايله دخی متفقد دره زيرا التون وانج احط ايد نره جواد اطلاق اولند وفي شرع عاقل محقق اولغنا
 بالسلطان صحت معلا اولند دخی اطلاق اولي واخرى اولوره احوال مذكوره في قلب شهر زكي عليه الرحمة كليات قانون فن نالشدن حفظ صحت وازاله
 مرض بيان اولند دخی فضلك مقدمه سنه تحريرا بلشردن تفصيل مراد ايدنر اولغنا مرجعت باسولنر حسن

ثابت اولور زيرا هر بار عطية افضل اولسه معطيسي دخی افضل اولون
 وبر اهرده اصل اولان افضل اولدو في صور تدر البتة نالغنا افضل
 اولون تحتك ايسه نعمة بهتبه اولدو في مقرر وانك الحقيقة عليه
 جناب رتب العباد در جلت حكمته اطبا اول صناعته امر الهى به
 افتدا ايله نائب مناب قدرت حق اولشردن اول جهنمدن تحين
 الناس من ينفع الناس نحو اسنه مظهر لردن كبار اطباء سلفدن
 باب وصاى طبعه توصيه اولنن امور ايله اعامل اولغنا
 تحت اجر لردن كوجه بر طبيب هر بقدر حازق اولسه افراد ناسدن
 برينك نازه لكن جمال وكالتي ابقا ايله هن وفي زماننا طول
 عمر تعبيرا ولنان يون سكرى سنه به ايرشدر مكره قادرا اولد هن
 قنده فالديك موق منع ايله زيرا اول امر حال عقلا دن
 برينك خاطرينه خطوط اتمن اما بركس بوفن جليلك قوا نين
 جليله سنه على ما نينى رعايت اوزره حركت ابتد كد صا اكم
 اجل طبيعى به منافي موق مقتضى اولور سبب خانجى به مصادفت
 بولنم به امر الله تعالى اجل طبيعى مقتضى اوزره معمر اولدو في
 شمع ميبته دخی موافقدر على الخصوص صحت وسلامت ايله
 كچن عمر الر وسقامت ايله كچن مردن وجوه ايله مفصل
 اولدو في ميتين دن بوندن صكره دخی معلوم اولاكه فن طب
 اشرف علوم اضطراب رية اولان علوم سياستيه جملة سندن
 اولدو في معتين ومبرهندركه بنى آدمك في كل زمان ومكان
 بقاسنه مدار در حتى سلطان الانبيا وشه نشاء ملكك
 ما ينطق عن الهوى ان هو الا وحي يوحى عليه من الصلوات
 ازكم احضر تلر طوبى ليلد فيه سلطان عادل وطبيب حازق
 ونهر مجار وسوق فائمة بيور مشلردن زيرا اما كن بولان دن
 هر برنده ناسك جمعيتي البتة سلطان عادل وطبيب حازقه

قدما انك استاذنا هو ربي و زكرا
 صوبنده اجل شرميه غايي جگرينه
 تشيب ايدو لرك با مرسته تعالى و ليكنه
 لرك اكثرى برض زواله بولمغه دو
 كدورتاي فالوب ستر اولان و زكرا اولان
 مشه

بلکه کلیات آن اکثری هر کس استفاده اید صحت مرتبه مصحح بولمغه
 بعضی دخی بالا قضا فصول متعدد با زلشدره انجله اطفال
 بحیة الاطوارك طبه راجع اولوب هر چه بلغمی لازم اولان احوالی
 مواضع متعدده اجمالاً بیان اولمشدره اولضعیفه لایزاله
 اولان معصومانك علم طبه احتیاجی فنیان و شبان دكم لو شیو
 دخی زیاده اولدو دخی مقتراین انلك تدبیر لری خصوصنده کبارك
 مستقل تالیف لری بولمغا دخی ظن غالب بودر که احوال لری بالنسبه
 امور خسیسه دن اولمغه تنزل انما مشراوله لری یا نحو کباردن بعضی
 آثار بولندو دخی صورته دخی فی زماننا شهرت شعار اولینو کلیات
 علم طب کبی اولدو دخی اولموش کتمش اوله وهکذا یذهب لزماننا العبر
 و یغنی العلم فیه و یدرس الان ثنائاً حاصل اطفال خصوصنده هر چه بل
 اهتمام لازم ایکن احوال پریشان لری بحسب الطب انتظامه بلش
 اولور مستقل بر اثره طفر بولمغا دخی اجلدن نامق الحروف فقیر
 احوال مذکوریه فی فکر انید کجه و اطفال دن بعضی مرضای کور کجه
 خاطر فیض ما ترمه لایح اولور دیکه انلك حقیر نده شیخ رئیسك
 و سایر کبار اطبانك منفر قایا ز دقلری تدبیر لری فیض علم الحی لایح
 نعاؤه جمع و ترتیب ایلوب لسان ترکیده بر مجموعه نافعده حریر
 ایلیم ناکه هر کس احوال عبرت مثال اطفاله واقف بلکه اکثر ناس
 استخراج و استعماله قادر اولوب متابعه اکباد لری اولاد لری نیک
 بتوفیق الله تعالی صحت و عافیتلرینه و سایر احوال لری موقوف اولمغه
 نفی عام اولوب راسخترای خواص و عام اوله اگر چه اول نوع
 شغل اقدام و بطور همه اهتمام اشوار زده طعن اعدای
 بدنهاد و مجروح مخالف مکاید حساد اولان شغای مخزون
 القواد کحور زه استعداد ندن بیرون و حوصله اقتدار ندن
 افزوندرن اما عنایت فی علت رب العباد جل شان استنوا و اعنا

الکلام

ایله مباشرت ایلوب شیخ رئیسك قانوننده و سایر طفر باب
 اولدو غم کتب و رسائل معتبره دن تدبیر مولود خصوصنده بحث
 نافعده املا سنه سعی ایدوب بعضی مرتبه جمع و تلفیق انمشیدم
 لکن علایق روزگار و خلاف کردش کردون ستمکار دن ناشی
 جمعیت خاطر خلل یزیر اولوب علی الخصوص سفر حیرت اثر شیخ
 وقوعندن صکره ممتد واقع اولان سفر لره بوفقر دخی ریاست
 طبابت اردوی همایون مناسبی ایله بر قاج سنه متعاقباً
 السفر قطعه من السفه مخننه مبتلا اولدو غم اجلدن قلب
 ناتوانك جمعیتی بالکلبه پریشان اولمغه علی ما هولما مول سلاک
 تحریره ارتباط و انتظام میسر اولمایوب اول مسوده اولسان
 اوراق پریشان و راه برده هجرانده قالمغه اوزرنه عناکبر نسیان
 هر ده لر چکشیدی نا اول زمان سعادت اقتران که عنایت بیفتا
 ربانی و الطاف علیه سبحانی ملک اسلامك نظام و انتظامه
 تعلق انیمکله افق فلك البروج و کالت عظام دن ستاره سعد وزارت
 کبر اظهور و مشرق سلطنت ملک اسلام دن اختیارت و دولت
 سالم و اطوع ایدوب شب فوجور فتنه اعدای دین صبر نصرت
 و فتح مبینه قیدل اولدی یعنی هر دو ستور سمان رتبت و بر اصف
 افتاب منقبت وزارت پناه سعادت دستگاه غیاث الدنیا
 و الدین غوث الاسلام و المسلمین فظمه
 حسین اسم و حسن طلعت علی مرتضی سیرت چماریار خصلت مستشار عظمی
 درگاه فلك عنوان دین و دولتک صدر عالیشان و بارگاه بلند ایوان
 ملک و ملتک مدبر و نگهبان وزیر فرشته اخلاق و مخدوم الوزرا
 بالارث و الاستحقاق شمس
 و رت الوزارة کابر عن کابر کالرحم النبوا علی النبوت
 ادام الله سلسلته فی الصدارة العظمی شریف ساز مسند

اسم و اسم و حسن طلعت علی مرتضی سیرت چماریار خصلت مستشار عظمی
 درگاه فلك عنوان دین و دولتک صدر عالیشان و بارگاه بلند ایوان
 ملک و ملتک مدبر و نگهبان وزیر فرشته اخلاق و مخدوم الوزرا
 بالارث و الاستحقاق شمس
 و رت الوزارة کابر عن کابر کالرحم النبوا علی النبوت
 ادام الله سلسلته فی الصدارة العظمی شریف ساز مسند

وكانت كبرى اولد قلندر قلعه قلعه قمع اعداء دين و اجماع احكام شرع
سيد المرسلين ايجون رفع رايات غزا و جهاد و نصب سرادقات
چند و اجتهاد اتمكه اول قهرمان الوزانك صولتند على الخصوم
بوندن اقدم ساقن حارب سنده صادر اولان دست بر تو زيات كر
ظهور ندن شرقا و غربا قلوب ارباب كفر و فساد و غلب و هراش
مستولى اولوب هر اركان صاحبلى طالب صلح و صلاح اولمغله
بر مقتضاي حمايت ملك و ملت مأمورالدينه رخصت عطا اولوب
جناب مكرمت مآب رئيس الكتاب راجى محمد افندى داملى بى
اول خدمت مستحسنه دين و دولت مشيبتى ايجون تعيين بيور مشاييد
توفيق ربانى رفيعلى اولوب حسن تدبير لريله اول خدمت جليله على
احسن الوجوه صورت پذير اولد قده فتنه و فساد و اختلاف بر طرف
اولمغله مزاج براعتلال عالمون اراض عداوت و عداوت و على جنك و عدا
پر طغيان مند قعه اولوب كمال اعتدال يوزون دى اجلدن خلق جهان
سواى سرور و خندان اولد بىر بولجب حكمتدرك اول خائى بيضه
اسلام و اول مائه امن مآب بر انتظامك نام سعيد و اسم ساميل
اولان لفظ مبارك حسين قاعده حسنا ايجاد اوزره عدل لفظ
مطابق يوز كبرى سكر بولند و غي صلاح عالم و دولت افراد اصناف
نقش نكبن خاتم جنت و دولتلى اولد و غنه دليلدن و نظام الملك
موصوف اولق اول صاحب صائب تدبيرك شان عاليلدينه اليقدر
اول وصف شريف دى حساب مزبور اوزره عقده موقوف اولد قارى
صلحك تاريخ اقامنه موافق بيك بوزان بكي واقع اولمشد و ذلت
نجسته صفاتلدينه قهرمان المراء الطين دى ملك اولى و آخرى دركه
مقدم اشارت اولند و غي اوزره و كانت عظماء لى مقدم قيو و لى
عالمند ساقن خصوصى حارب سنده كفار خاكسار روى و ياد تشيخ
ايدركن آب تنغ برانله جمله سنى سوند و رب اكثر ملامتى دارالبور

كوتورمچي

كوند رمكه اول ديار ناز نيبى نكرار مقرر اهل اسلام ايدكلى معلوم
جمله اناهدر اكر اول كودون وزارتك ماهى ال لجوقدن عهد ملك
شاهيده بولنسه لر ايدى نظام الملك ايله موصوف اولان و زهرى نظام
ملكى بونردن تعلم ايدى بزرگمهن بونرك زمان شوكت اقترا نلرنده
كلسه حراست ملك و ملت نه خطر طيله ميسر اولد و غنى دارك ايدى
صاحب بن بباد اول شمسوار ميدان فضائل و عرفانى كورسه فضيلت
ادعاسندن فواغيت ايدوب و خاتم طائى اول افتاب جود و نوالك عمر
بولونسيدي سخا نامنى ياد انجيه ايدى شيخ ابن سينا زمان بخت
وسنالر نده حاضر اولوب اول دستور عالیشانك ديون ايت بنيانده
قانون دين و دولته ايدكلى رعايتى كورسيدي امراض و عيال شكوك
بى بجلدن شفا و نجات بولوب اقتنا انواع فضائل و احتيازا اصناف
كالات ايدى زير اول آصف ملك سياتك كلام روح بخشا لرى
دم عيسى كى حيات افراد كى هر سوز طيله هزار دل مرده فى احيا ايدركن
ونجه مرضاى اصحاب مل و رجايتى رحمت اديت عفا قى كله طيبه
جانفزالرى بر آنده بخشنده قانون شفا و لور و معالجه و مدا و تينه
اطباى جهان و حكمت اندوزان دوران و الله و خير ان قالد قارى مرضاى
ارباب رجا ادى اشارتلى طيله علاج و دوا بولور لر نظره
لايدرك الواصف المظري خصايصه وان يك سابقا فى كل ما و صفا
خلد الله دولته و ادام على رؤس العباد بسطته و لا زالتا عالم الفضا
والجهاد منشوره بقاءه و ما برح النعم و الطفر مرقونه مرقونين بارائى
الحاصل اول وكيل اعظم سلطنت عظما و اول صدر اكرم و نجسته صفا
و دولت پير جامع سعادات دين و دنيا و صابر انواع كالات ارا اولد قارى
اجلدن سايه ايتت و دولت و ظل ظليل اذنت و مومتلرنده خلق عالم
واصل راحت رشادمانى اولد قارى كالشمس فى وسط النهار ظاهر و اشك
على الخصوص طائفة شريفة علما و فرقة لطيفة شعرا و ساير اصناف معارف

وار باب لطائفك غنجه جنانك نوری سائر انعام واحسانك را بشکفته
 و خندان و هر برینک خاطر چهره و دل شکسته و مغبولانک
 مکارم و انعام را به مبرور و شادان اولمغله بوعبدقدیر می دهم
 بالواسطه مظهر لطف و مرقی نوری اولد و غم اجلدن قوای مژده که
 مکننت و اقتدار تحصیل اینمکه عالمه مبدول اولان انواع مرده است
 واحسانلر نهن صبیان دخی حصه دار اولوب بفضل الله تعالی
 عطیه اولان صحتدن بهره یابا ولسونلر ایچون کبرار شعیب خونه
 قدرمدن اولان کتب و رسائل تخص اولنوب عون ربانی ایلده محسب
 والطاقه اول نالیف لطیفک جمع و ترصیفنه صرفه قدر و بلایم عنایت
 بیعت درگاه زلفت پناه رب متعالیدن جل نعماده نصیر و نیاز
 اولنور که اصناف عبادندن هر فرد نافع بر نسخه عجمه المنافع قلند
 امزجه و ابدان اناهم سبب سلامت و وسیله حفظ و صحت الیه اینه
 رؤف بالعباده نظر انور لر ایله شرفیاب اولان اصحاب فضل و عزت
 مامولدر که بحسب البشریه سهو و نقصان واقع اولان بر لوده عیوبنه
 اولما یوب اصلاحنه لطف عیم پیوره لوقرة الاعینلری اولان اولاد
 کراملری احوالنده محتاج اولد قلی تدبیره بوجوه نافع مطلقه
 موفق اولوب منفعتی مشاهده اولند قد امیدد زجر برین و باخبر
 اولان اول ذات نجسته صفاتی دعای خیر ایله یاد ایدله و راقه المستن
 و علیه التکلیل و ماتوفیق الالبانته علیه توکل و هو رب العرش العظیم
 بو کتاب صحت نصاب بر مقدمه و همیشه اساسکن باب و بر ضافه
 مقصور اولوب بالمناسبه و المقصود کدیر الیود ایلده مسمی قیلندی
 ه قوتیه بر مقتضای حکمت بالغه صمدانی انواع حیوانات علی الخصوص
 اشرف مخلوقات اولان انسان ذکران و نسوانه مقسوم اولوب ارکه
 ایلده دیشنک از دواجلری و ماده زراعت حاصل اتید قلی اوقات
 بلوغلری و طریقتک مزاجلری مقتضای اولان بعضی احوالری بیاننده

بیا اول

باب اول مور تناسل بیاننده اولوب التي فصلی مشتمله و فصل اول
 جماعت منفعت و مضرت و وقت موافق بیاننده در فصل ثانی
 ضعف باه یعنی نقصان جماع بیاننده در فصل ثالث نقصان باه
 معالجه سی و باهه قوت و برن بعضی مداوات بیاننده در فصل رابع
 باهی قطع ایدن و کبه لکه مانع اولان اشیا ذکرند در فصل خامس
 عقر یعنی اولادی اولین و امیرک احوالری بیاننده در فصل سادس
 بعضی مرتبه معالجانلری و خبله معین اولان مداواتی بیاننده در
 باب ثانی بخبله یعنی کبه لکه متعلقه اولان احوال بیاننده اولوب اوچ
 فصلی مشتمل در فصل اول کبه لکه دلالت ایدن علامترو بامر الله
 حامل ولد و غی چنین ارکلی باخود و شیمی البقریه محسوسه اولان
 بعضی علامترو بیاننده در فصل ثانی رجاء بدکلی مرض بیاننده در
 فصل ثالث اول مرضک بعضی مرتبه معالجاتی بیاننده در باب ثالث
 چنینه متعلقه اولان احوال بیاننده اولوب طقوز فصلی مشتمل در
 فصل اول ماده خلقت چنینده فلا سفه ایلله اطباء میانلر نهن و بین
 الاطباء دخی واقعه اولان اختلافات عدیده بیاننده یعنی بحالک
 نطفه سی کبی نسوانک دخی منپلری اولور دخی اول خصوصه مختار
 اولی الاراء و جمله اولد و غی بیاننده در فصل ثانی منیرک ماده لرینه
 و موضع نکونلر نهن اولان اختلافات بیاننده در یعنی منیرک قانده
 متولد اولور بر خمس اخلاط اربعه دن حاصل اولان رطوبت ثانی دخی
 و اعضادن قنقی موضعده متولد اولور و نه مجله نصیح شام بولور
 مذاهب مختلفه اوزره بیان اولند قد مجانبین ملاحظه نک سورة
 طارقه فلیظن الانسان ثم خلق خلق من ماء دانی خرج من بین
 الصلب و القرائب الایة نفق کریمه حاشا داخل و نقر منیری مطلق
 جهالت و ملعنلر نهن نشأت تیدیک بیاننده در فصل ثالث
 چنینک کیفیت خلقتلری و اول نکون ایدن عینلری و سدری

جميع بدن شامل ياخذوا عضاد من هرقني عضوا ولورسه اولسون
حدوثي ممكن اولان امراض كليته بياننده اولوب امراض كليته دن دخی
حیاتك وقوی كثيرا ولعلله اول علت متبوعه نك احوالی وصیانه
عارض اولان اصنافی بیاننده در فصل ثالث امراض عامه دن محدثی
وحقیقه یعنی حقیق وقره میق دیدگری مضل واسباب وعلازمات
ومعالجاتی بیاننده در فصل رابع بومذکوراندن ماعدا عامه
بدنده واقعه اولان اورام وبتور احوالی واسباب وعلازمات
ومعالجاتی بیاننده در باب سابع حیات ونباتیه وطاعون دیدگری
دای عضال بیاننده اولوب ایکی فصلی مستملدر فصل اول انلرك
تغریقلری وسماوی وأرضی اسباب وعلازمات بیانند در فصل ثالث
ممكن اولدوغی مرتبه معالجاتی بیاننده در باب ثانی صبیانك
تأدی و تربیه لری بیاننده اولوب كذاك ایکی فصلی مستملدر
فصل اول بلوغه منتهی اولجیه دكین تربیقلری بیاننده در فصل
بعد البلوغ لازم اولان معالجه لری بیاننده در حقیقه عربیده
استان و غیر تعبیر اولوب ترجمه باش دیدگری مدت وانكاقا
واجل طبعی واخترا میلری احوالی وسنین عمر لری بوز بوزی حدوثی
كجك صحیح اولدوغی بیاننده در المذومه معلوم اولی الاراد كذاك
الاشیاء اصل نفاوه انواع حیواناته علی الخصوص اشراف مخلوقات اولان
انسان ذكورت وانوشت ابلاه ازدواج وبروب طرفینك ماده زراعت
نسل خلق تمكك الی آخر الذهر سلسله توالد وناسل تربیه احسا
ایلدی ودخی عنایت ازلی بالنسبه اعدل امرجه اولان نوع بشوده
نسوانك مزاجلری ذكرانك مزاجلرندن ابر دوار طبعا ولحسانه نعلو
ایلدی ناكه برووت و رطوبت لری نك از دبار دندن ناشی بدندنه
حیض قانی اطلاق اولنان فضل ذم مجمع اولوب حین مجله طرفینك
منیلرندن ماعدا ماده نكوتون جنینه هر وجهه مدار اوله نبر اول قانی

جلال

كبه لك وقتكك رطوبت ابعثه محبتس اولوب جنینك جثه سنده
لحم وشمع وسین كبی بعضا عضاسنك ماده خلقی اولدوغندن
غیری روح پرفتح افاضه اولوب حیات بولدقه جنین غدا به
محتاج اولمغله صافیسی اكا غذا اولون وولادت زمانی یقین كلكده
اول غذا به صلاحتی اولان قانك بر مقدار دخی والده سنك كملرینه
صعودا یدوب سكره تبدل اولون طوغندقدن سكره دخی غذا به صلی
اولان فی الجمله صعودا تمكك شیر شیرین اولوب ماده نشو و نما
اولور ذكر اولنان فوائد صلاحتی اولمان قانك دخی جنین ریح
مادر ده ایكن جثه سنك حراستنده بعده حین ولادت به نجه منفی
اولمغله جنین وجوده كلیه به دكین محبوس قالوب اولمغله دخی
سكره رحمن طشره افار كیدر اكا دم نفاس درلر سائر زمانده یعنی
كیه لك بولنده دخی وقانده ماده قناه و قنبله جریان ایدر اكا حیض
قانی اطلاق اولنوه اكونشون دخی رجال كبی مستحکم انوار اولان
اول ماده بدندنن مصلحه اولوب جنینك مازمه سی مفقود اولور
ایدی فائده جلیله مذکور دن ماعدانسانك قیام منزله سقام
ومصالح بنیه و تربیه اولاده نقیمه ناملری دخی مزاجلرینك برووت
ورطوبت لری نك نشات ابعثندو علامه شیرازی علیه الرحمه شیخك قانی
كتاب اولدن فن اولدن تعلیم نالندن اوجنی فصلده امرجه انسان بلیك
انتهاسنده واما الاجناس اختلاف امرجه فانی الاناث ابر ذكوره
من الذكور ولذاك قصیر من الذكور فی الخلقه وارطب قلب من مزاجیت
بكر فضولهم قولی شرحنده نسوانك مزاجلری رجالك مزاجلرین
ابر د اولدوغنی بدی وجه الاستدلال ایلوب رطوبت فضلیه اجتماعتی
لوا زمندن قشندو بوندن سكره معلوم اولر كه جنس نسوانك بالذوالق
حیض لری جریانه باشلر قدن سكره كیه اولمغله مستعدده اولورلر وحده
ایاسه ایرشوب كورمندن كسلر كدن سكره كیه لكدن قالورلر انار كلال

جنین جثه فنی ونوایك كبریه فعل اولونده اولوب كبریم ونشدید نون ایلر جن لفظندن مستعدركه بحسب الله كذاك و مستر
اولق معنا سنده در كذاك دخی ریح مادره ستر اولمغلر وجوده كلیه به دك جنین اطلاق اولون وجوده كلیه به دك جنین
باشلر دك طفل بعد صبی درلر انك مدت عمر لری كز قس منسب اولوب بر بر قس برلقب ایلر ملقب اولدوغی خاتمه ده
نفسیلا ذكر اولنوشده سنك

اول جنینك كبریه فعل اولونده اولوب كبریم ونشدید نون ایلر جن لفظندن مستعدركه بحسب الله كذاك و مستر
اولق معنا سنده در كذاك دخی ریح مادره ستر اولمغلر وجوده كلیه به دك جنین اطلاق اولون وجوده كلیه به دك جنین
باشلر دك طفل بعد صبی درلر انك مدت عمر لری كز قس منسب اولوب بر بر قس برلقب ایلر ملقب اولدوغی خاتمه ده
نفسیلا ذكر اولنوشده سنك

هرته قدر پیر و ناتوان اولسه لآخر عمر لرینه د کین اولاد کتور مکه
 مستعد لرده انحق عالم پیریده حاصل اولان ولد اکثر یا انقی ضعیفه
 الجته اولور و رجال و نسوانک ابتداء بلوغی قوت و ضعف
 ابدان و تفاوت بلایان مناسبتی ابله متفاوت لولوب رجای مدینه
 اکثر یا اون درت ابله اون بش حد و د لنده بالغ اولور لولوب اما نسوانی اون
 سنه اون بش یا شلرینک انهماسنه د کین بلوغه مستعد لرده یعنی
 فرزان و باشنده بالغه اولوب کورم کورم کورم بعضی اوان برنده و بعضی اوان
 یکسند و اوان اوچنده کورم کورم لولوب اوان بشی تجاوز اتمیدن بلوغه
 ایریشور لولوب باشلرندت مقدم قان کورم کورم کورم کورم کورم
 نسوانه اولور اوان بش یا شلرینی تجاوز ایدوب قان کلسه استقامت
 تغییر اولور ترکیبه طونقون دیر لری صورتی دخی معالجه یحتاج اوان
 لر کس عامه کبار اطباء فیلرند بالخریه والاستقرار ثابت اولان و تنی سنه
 اوان بشی سنه ورتاسنه مقصور اولوب لکن هوا سیجی اولان
 ولایتک نسواننده تقدیم ایدر دیشلر یعنی اوان ابله اولور ابله اولور
 ایدر درت سنه و د بلا د حازه سواکننده تقدیم بولور اکثر یا سواکنری
 اوان برده و اوان یکسند کورم کورم کورم امانا بلاد بارده ساکنری
 اوان اوجده و اوان درنده کورم کورم کورم ابله ابله ابله ابله ابله
 قوی و حرارت غریزیه لری جوق و لمغله فضائل لری از اولور دیر لری
 شارحی لطفاً الله نیریزی علیه الرحمه تصریح ایدر که فضائل کثیر حرارت
 غریزیه سی قلیل اولان نسوان نیز کورم کورم کورم اوان یکی باشنده حیض
 کوره نلک مزاجی اوان بریا شنده کورندن قوی و لمش اولور کذلک اوان
 درنده کورم اوان اوچنده کورندن قوی و لمش اولور اما اوان بشنده کورم
 یاخو تجاوز ایدر مذکوره مخالفدر طبیعتلرینک ضعیفه یاخو رجایک
 علتی دلالت ایدر دیشلر و نسوانک حمض لری جیانه باشلا دخی
 اوقانده مد لری بیومکه باشلر زیر ارجک یعنی ترکیبه اوغلان بتاغ دیر کورم

تو کیم که صدق مؤلفین دین قدوس
 و حکایت الوری بحرین الی غیر ذلک
 تألیف در شرح لزوم عمده الحقیقین
 لطفاً الله نیریزی علیه الرحمه
 شرح قبول اولی الی الی الی الی الی
 نصر کجده حقه

یعنی بلوغه منتهی اولوب بیومسوب
 بعد از بلوغه عطف حاصل ایدر احوال
 غریبه بتجلی ببلدن اونی فصل ده
 بیان اولند در ممت

مغز

عضولک ممد لری ابله شدت مشارکتی واردر شد خصوصاً دخی اول
 مشارکتدن نشأت ایدر و حدی ایا س که خاتونلر کورم و د قالد قالد
 باشدر اولدی اهرجه و ابدان و بلدن اختلافی ابله مختلف اولوب
 کبار اطباء مختار لری اوزره اوتوز الی باشلرندت التمش یا شلرینه
 د کین بکری درت سنه مدت انقطاع بولمشدر اکثر نیز کسبالات
 خاتون اوتوز الی باشنده کسبلور اکثر کج کسبالات التمش یا شلرینه
 د کین کورم لری زیر اوتوز الی باشلرینک سن کج کسبالات اولیدر که
 اندون صکر حرارت غریزیه لری ضعیفه بوز طونقون قانلرینه نقصا
 کلور لکن بلاد بارده نسوانده اکثر یا فرق بش سنه پیر د کین غمدا
 الرانی و التمشه د کین دخی متمادی اولوب بلاد حازه ده فرق تجاوز
 نادر واقع اولور اوزره در الحاصل اوتوز الی دن اول منقطع اولسه
 احتباس حیض و لمش اولور معالجه اولور و التمشدر صکره قاطسه
 نیریزی دخی اعتبار اولور حیض د کلور انکچون حدیاسدن التمش تجاوز
 ایدر خاتونلر کبه اولمازلر زیر ارحم مادرده جنینه غذا و ماده فنا
 اوله جق قانی بولماز فقهاء دین مبین شکرانده سقیم حضرتی دخی
 نسوانک بلوغی طونقون یا شلرینه بالغه اولور صکره تعین بیوت
 حدیاس خصوصیه دخی بینلرند جاری اولان اختلافات عدیده نوع
 بشرک ابدانده داشره اولان احوال لرنده علم طبیه محتاج اولد قریب تصریح
 و هر بری و مخصوصه شاهد عادل و لمش اولور لری زیر اکر اولد و غی اوزر
 اهرجه و ابدان و بلدن اختلافی در کار اولد و غی صورتی اول حفظ
 ملک و ملتدن ر قح الله ارحمهم بعضی سی قلعامت تعین بیورسوب
 طبیب مسلم و حاذقه مر لجه موتوف قلسلر مدت تعین ایلنلر
 دخی کبار اطباء نلک اعتبار اید کری بکری درت سنه مدت انقطاع
 ار اسنده تعین بیورمشلر از جهله الی باشلرندت اولدی صریحه
 بنت الیقین حضرت عایشه کج رضی الله عنها و عن ایهما حضرت لری نلک

مشارکت الی غدا و برن طر مشا
 ابله در ممت

بخصوصه احادیث نبویه دخی واردر
 تتبع اولده ممت

قول شریف بیدر که فی زماننا شرعاً مفتی به اولاد دخی او دره اقامتاً
وحوار زم مشایخی رحمهم الله رواست آخر سند در یله الی بشر سنه تعد
ایلشله و اکثر مشایخ التمش سنه اعتبار ایلشله بعض فقهاء وین منع
الله امور هم تمش سنه امتداد دخی تجویز ایلد کبری دخی قوانین طیدن
خارج دکلر العلم عند الله تعالی و بعض نسوانده ارکک لک مزاجی نالایق
کور ملری مدت مدیده ده ظهور ایدر یعنی کئی الی آید بروکی بیله بر
و بعضی دخی بر سنه دن اکثر ده کور مک واقع اولور و بعضی خلوت
اولور که بر نده قطعاً کورم کور مزه صفالی و بی بیون خانو اولور دخی ارکک
مزاجنده بولنشله در بعضی رجالک انی مزاجنده اولوب مباح و صفا
ان بشد و کئی محمدین ذکر تارازی علیه الرحمة مابو ادملر حقیقه تالیف
ایلدی کئی رساله ده خلفاء عباسیه دن معتقد خلیفه حضور زینه
عبرتنا اولقا همچون بر صفا الی کورد عورتی کتور دیر دیونقل ایلش
فی زماننا دخی بعض مرتبه صفالی و بی بیون عورتی کور لدی
اصناف بشر دن خنثی اولنلر دخی باشقه در زیر اجماع صفالی و بی بی
بتمکله خنثی اولق لازم کلر فاضل مزبور رساله مذکور نکه انهم کنده
گاهی ذکر و انثی نکه منیلری متکا فی یعنی مساوی اولوب احد هانک
آخر اوزرینه ظهوری قلیل و لغله مولود خنثی اولوب هم قبی و هم
ذکری ظهور ایدر اول خصوصه نیجه اخبار شنیعه روایت اولمشله
یزانی ترک ایلدک و بر عورت متعدد اولاد طغور دقدن صکره
ذکری ظاهر اولدوغنی چوق کسه روایت ایلدی اشتدک بیور مشلر
نفس الامر ده خنثی نکه اصناف عدیده و اوصاف غریبه لری کورلش
ونقل اولمشدر شیخ قانوندن کتاب ثلثه خنثی اصنافند
بعضی سنده رجال و نسوان التلرندن بریسی بولماز یعنی ارکک ایلله
دیشی بیننده مذکر پشندن اولور و بعضی سنده ایکسی دخی بولنور
لکن بریسی اخفی و اضعیف اولوب اول بری ظاهر و قوی اولور و الیه

برندن قبول ایدر نفیسندن قبول ایدر سه اول طرف قوی اولش
اولور بعضی سنده دخی طرفینک علی مساوی اولور یکا خبر بالغ اولدی
انلردن بعضی هم جماع ایدر و هم جماع اولنور لری ایش یزانی از صدق
ایده رزه و انلردن چوخی اول خفی اولان عضوی کسک ایلله معالجه
اولنور لری پشندن فقهاء دین رحمهم الله دخی خنثی مشکل ایچو باشقه
فصول یازمشله در فی زماننا پرمه نکه یکری از الله اولندوغنی ان
لک ذکرانی ظاهر اولدی فی اشید لدی اول بحث ما نحن فیه دن اولوب
ایچو امزجه اجناس بیانی مناسبتی ایلله تعریفه محتاج اولغین
بومقدار اشعار اولندی و دخی انواع حیواناتدن طوغرت ایلله
میردلیانلرک دخی علقلری یازن خالقه احارارت غریزه نکه قدس
و کثرته دایم در دیشله زیرا اقولا قلری خارجه اولو حیواناتک
الیه تناسل لری دخی خارجه اولور انلر ده اول حالت و فرج حاررت
دلاله ایدر اول جنس حیوانک نسلی طوغوب و طوغور و غنی ایلله
اولور اما اول حیوانک قولقلری غایبه اوله الیه تناسل لری دخی غایبه
اولور اول حالت حرار تلمرینک نقصاننه دلاله ایدر اول جنس
حیوانک نسلی میردلق ایلله حصول پذیر اولور ذلک تعریف الغریز العلم
الاولی بوباب اول مور تناسل بیاننده اولوب الی فصلی شملدر
فصلی اجماعت احوالی بیاننده خالق القوی و القدر تعاشانه
جماعه لذت او فر خلق ایلدی تاکه نوع بشر اول عمل لذتک استمالنه
حریر اولغله نوالد و تناسل لری بودار فنا انهم سانه دکن باقی
اوله پس عقلا اول فعله مجز و تحصیل لذت ایچون مباشرت نفی
بلکه تولید و تناسل سعادته نائل اولق ایچون اهتمام ایدر لر
اکجه افراد ناسدن رجال و نسوانک اکثری حراست سن و صحت
بدن و کثرت ارواح و قوت قوی مقتضاسی اوز ره اول لذت
حسنی بهیمن به من غیر اختیار کثرت ایلله اشتغال ایلد کبری مقور

اما اكثر يامن غير فكون وية مباشرة اولند بغي صورت دخی
افعال لری بینه کیف ما انفق احوال مذکوره فی یعنی تولیدی منتج
اولور لکن جماعتک منفع و مضرتی جمعتی بلک خاصیتک دخی
زیرا طبعا جماعتک تدبیر فی اسباب سنه ضروریه دکن شرفک
جمله سنه ادخال اتمش در حفظ صحت احوالنه عارف اولان
دانایه سزادرکه اول لذت جسمی بهیمیه به وقتی و متنسز اشتغال
افشاء وجود ایلیمه باخصوص طبعا جماعتک منفعتی باندنه اختلاط
ایلیوب بعضیسی بالکلیه انگار اتمش و اما اکثر کبار اعضاء قوی
مساعده سی و سایر اسبابک مقتضای اوزره منفعتی انباش ایلید
الحاصل فحان ذکر اولند بخی اوزره حادث سین و قوت قوی جسمی ایل
منی کثیر و اوزره شدیدا اولوب شهوت قویه اوله و الت دخی تکثیر
قام حرکت و انتشار بولش اوله که ال ایلایه تحریک یا خود شهوت انگیز
اولان صورت حسنه به نظارت یا خود اولر ایلایه ملاحظت اول
حالتی فکرت ایلایه حرکت اتمش اولمیه اولور که جماعتک حفظ صحت
جهت ایلایه منفعتی مقرر دزه علی الخصوص محض جسمی بر کل اندام
دلارام اوله اولسور دزه حرارت غریزیه فی انباش ایدید بدتک
نشو و نما سنه بادای اولور و فرج و سه ور پر جوار ایدید
و غضبی کیده ره ویرامز فکر لری و ما لیمو لایکی و سواسی منع
و دفع ایدوب اکثر امراض سوداویه و بلغمیه یا زاله ایدید و عشو
دید کلری بر امز مرمنه مبتلا اولنلرک اول بلادن خلاص ریه
سبب اولور یعنی معشوق ایلایه وصلت میسر اولد بخی صورت
آخر ایلایه جماعت اول علتته دوا اولور و باشده و کوسه اول
تقلتی کیده ره نفسی و ضوئی کو کجک ایلد و بولنرک ایشا ای نافع
عیدیه ایراث ایلره و مع ذلک فصل جمله تقریر اولند و فی اوزره
شروط و قیود ایلایه مباشرت اولنوب از جمله قرآه کوز مندن

آثار به شش ضروریه دید کلری الی سبب
ضروریات نباید اولمیه یعنی زدی و
اولان الشانه محتاج اولمیه ضروریه
دید بیلر اولکسی جمع مکانه ایدید حیوانی
احاطه ایدید بودر ایکچ غدا ایلایه ناله
اوچچی ایدوب و او یا فنی طور مقدر
در دخی حرکات و سکون نفسانیه در
بشخی حرکات و سکون بدنیه الی شفران
و احتیاج سدر تفصیل نقصان باه ملاحظه
فصله تحریر اولند بر منته

کسله و کجاست عینده واقع اولوب و طرقتک منیلری وقت
انزاله موافقت ایلیمه یا خود محبوبه نک اول نازل و لمش اولسه
بفضل الله تعالی تولید و تناسله مؤدی اولور بود بخی معلوم اوله که
اوصاف مذکوره ایلایه موصوف اولان کسه لی یعنی مزاج لری حرارت
و رطوبت اوزره اولوب سین و قوی حسیه شهوت لری قویه اولنلر
معتاد اولد لری جای ترک اتسار امراضدن دواز یعنی یاش
دو نسی و ظلمت بصر یعنی کوز قرآسی ظهور ایدور و طعام اشتها لری
ساقط اولوب هضم لری فاسد اولور و خصیه لری و حالب دید کلری
طر لری شیش و بدنلرند ثقلت حاصل اولوب قلیق واضطراره و شش
و گاه اولور که اعراض مانع اولیا ظهور ایدور انلرک معاجده لری جماعت
ایلایه اولور قحان مراد اوزره جماعت میسر اولسه اول علت اول ساعت
مندفع اولور و گاهی ترک جماعتدن رجالاتک اوعیه منی سنه
منی تراکم ایدوب برودت حاصل اتمکله شمیه دوزر و اندن قلب
ودمانه بخار ردی و سخی صعود اتمکله نشوانه عارض اولاحتناق
رحم کبی حالت رجاله دخی عارض اولور و علاجی جماعت ایلایه میسر دز
بودن مکر معلوم اوله که جماعت خصوصه حال بومشوال اوزره
ایک افراط اتمک یعنی حددن زیاده جوق جوق جماعت اتمک انشاء
قوتنی اسقاط ایدور و بکزی ضرار دزه و سیکرله ضرر ایدور اعضا فی
دتره در عشه و فلیج و شخ مرمنلرینه او غداره و وجع مفاصل
و بان اغری لری احداث ایدور و کلی و مثانیه ضرر ایدور بولی زیاده
اذا را ایدوب بدن جفاف و بر و کاهی فقیق نو عندن اوزره دید کلری
مرمنه مؤدی اولور و اغز قوسی و دیش اغریسی حاصل ایدور و گاه اول
کلی چانلق ایلایه فان ترک نمک و سله باعث اولور و کوز نور بخی منفع
ایدور و ستر یعنی اویقوس لری مرضی کتور و بدتک یا شلغنی قوی
و تخای دخی و تخای حاده عارض اولور باخصوص اصلینه ضعیف

بعضی اوقات زجل اول نازل اولور و فقه
دیشلر زیر اجزا اول نازل اولور و فقه
مرآه نک رمی کندر منیسی ششغول
ایک رجا ک مقدم صبت ایلایه منی
جذب و تجمیع ایلایه منی ظاهر در عن قریه
تفصیل اولنور منته

حالب دید کلری او عیبه منی ایلایه زکر عینه
اولان اولور عن قرب تفصیل اولنور
ما لیمو لایات لسانده خطا سوز
دیکت اتمش بعضی اوقات عیبه منی
دیدیلر ماک و جمک سودا غرضان
بیر اتمش علت اطلاق اولنور که مرآه سوز
داوی روح دمانی به وحشت و فرج ویرا
فکر و طلق فساد نه مؤدی اولمیه
العیاذ بالله تبت مبتلا اولنورده احوال
بجیمه ظهور ایدور اول مرمنک اصناف
اوجدر و نشوانه عارض و لما غایت
انفشد که خلاصی نادر واقع اولور منته

اوزره و قیله فقیق منندن بر علت درکه
خسشتک مجری طشک یا خدی بارلق
ایله توری به ماده دوز کوراکا ترکیه
بولور و دوز بادر بر بولکایدن التبی
با یک فصل اولنور ذکر اولنور منته

التركيب ولوب سيق وقوالوى دغى مساعده ايليه اول فرقه به غايت
 ضرور در بدنلر بنه ضعف عظيم ايله متعفن وبروب شير قوجا در
 زير اختار مذاهب كبا راطبا اولد يغى اوزره منى فضلته هضم را بعدن
 بعضى در دغى هضمه نفع تام بولوب جواهر اعضايه منقلب اوله جق
 رطوبتدن منولد اولور انكچون بدنلر بشور هم منى حقيقه سنك
 ويرد وكي ضعفى ايكچون الى در هم قان چقارسلر ويرمز ديو نصيرج
 ايدر لور دغى جماعتك لذى اولد و غى ايجون ارواح وقوى معاشرا ج
 اولنوب اكثر يا جماعتك لذى تبا اولنلر ضعيفا لادان اولور لر
 وشول كسسه كبا كبا جماعتك صكره او شومك و دترة مك با خود
 ضيق نفس وخفقان عارض اولوب يا خود طعام اشتهاى ساقط
 اوله اكافوق اولان جماعتك ترك اتمكدر امور مذكوره بلند كدن
 جماعه استعداد لرى اولان كسسه لر حفظ تحت ومخيل ولادت
 جهتي ايله او قاتنى وشروط لازمه سنى دغى ملك لازمدر پس جماعتك
 وقت موافق اطعمه معتدله استعمال اولنوب معده ده و بگرد هضم
 اول وهضم ثانى ايله هضم اولد قدن صكره دن زير اطوق قرنه
 جماع ايلك هضمى منع ايلد بكدن ماعد امتلا وقتنده حركت غيظه
 ايلكدن عارض سد ديه و امتلا غيظه مثلالوم ضللك سوبعاصو
 بادى اولور هضمى لازمه لور اكو بالضرورى طوق قرنه جماع ايلك
 اقتضا ايدرسه بارى عقيب الطعام جماعتك مقدم بر مقدار
 حركت ايدره لركه طعام فقر معده ده بر مقدار بتر لشمك معترفى
 فر معده ده بولند غى صورته نشأت ايدن ضرر نندن ازا اوله
 تنكم ضرورت محلتده بعضى مفراتك ضررى اكون شرين نحو اسيله
 بعضندن اقل اولد غى صورته اختيار اولند غى كى و دغى جماع
 او يقودن مقدم اولمقا فضلدر بغضيلر او يقودن صكره لازمدر
 ديشك اكاكثر او يقودن صكره اجلق بولنه كلشدن اچ قرنه اسيه

عيون الانباده انقراط دن تغايله
 كى ينى لاشان ان جماع ديو
 سلا ايلك كرنده غى مختلره و كيش
 قان لم بقدر و غيظلى فى كل شهر مرة
 و غيظ قان لم بقدر و غيظلى فى كل شهر
 اسبوع مرة و غيظ قان بقدر و غيظ
 لى روجه اى وقت نشأه اخرجها
 ديو ب مفعده برون زيا به اذن
 و بر هضم تمس

بجانب

جماع مضر در ك حرارت غريزته تجارستغراغ ايله ذوبانه يعنى بدنك
 رطوبت اصلية سنى اركه مؤدى اولور كذلك زيا به صوسنلى
 محلتده دغى صافىق لازمدر و دغى واجب اولان بعد الجماع
 او يومقده اول او يقواستراحت و بر مكلاه حركت جماعتك
 حاصل اولان تعب مندفع اولور انكچون عقيب جماعده حشامه
 كير مكى ايطامع ايلشدر و بعضى كبا ز جماعتك حركت وتحليلندن
 صكر جماعتك دغى تحليل مفر نندن غفلت ايلوب بعد الجماع
 حشامه كير مكلاه ارواح وقوالرينه ضعف ويرز و سهر مريضندن
 بعضى او يقوسنلى عارض اولد غى او قانده وكوز اغريسي محلتده
 و خمار ده دغى جماعتك اجتناب لازمدر فاضل الاطبا اولان
 جالينوس جماعتك وقتى بدنك حرارت ويرودت و رطوبت و
 يونس و خلا و امتلا و استغراغ واحتباس جماعته متوسط
 الاحوال اولد و يغى حطدر ديد و كى جماعه يى جامعدر كرا حواله مذكوره
 هر برى معتد و علتله باعث اولور كذلك مسهل شربتكن و قصد
 و قى واحتقان حاد و دن صكره وهضمه ديدكلى مرض و دغى
 ديدكلى اسهالك دفعة ظهورنده و بول و براز اقتضاسى محلتده
 و شدت حرارت زمانندن و بلدان حاره ده و حركات بدنيه محلتده
 كه غايت تعب چكش و بولر لسا اوله و حركات نفسانيه كه غم و غم
 و الم و فرح و غضب و خوف و شجالتك افراطلى اشتنا سندن
 جماعتك اجتناب لازمدر و دغى مدفع جماعته ايله ياشده
 كند و لردن ياشلى اولان خاتونلردن و نفس لامر ده كور مدن
 قالمش بجزوه قاريله و سون بلوغه ابر شيمان صغيره لر و حيفن
 كوريش مرأيه اشتنا و حيفن و بر قاج زمان جماع اولنماش
 نسوان و سيقط واقع اولان خاقون و باكون و مريضه و نسيجه
 المنظر اولان عورتلر ايله دغى جماعتك اجتناب لازمدر كى

انجى بعضى سنك ضررى بعضى اخر
 ان اولور يعنى طوق قرنه اولانك
 مفرى اچ قوردا اولانك ضرر نندن
 اقل اولد و كى كى و نفس على هذا نظاره
 تمس

صيفه بر امتلا در ك طعامك معده
 زيا به فساد نندن هم قور هم بولر
 سوب كاه و كاه با يلى عارض اولور
 افراطى مكر در ديشلر تمس

بموجب ايله اولد

زمره مژبوره نك جماعتلى باخاصه مضعيف اولمغله ابدان
 وقوايه ضعف ايراث ايدر لر و جماعه مباهرت اولند قدن صكر
 حبس منى ايله مدافعه ايله نك غايت ضرر دهره ادره مرضين كنو
 وخصيتنى شيشور و وگاه اولور يمرده كرنلر برسي بو قار و چك
 غايب اولور و اشكال جماعتده ذكر كار اولان احوال دني بلمغله
 لازمدره از جماعه خلاف مقتضاي طبيعت ار كك التمه يا توب
 عورت نك اوزرنه چقق هيئت ر ديه اولد بفتدن نيري منى
 رجلك بالتمام خروجي متعسر اولور و چمتلدر كه تعنينده منى دن
 بقيه قالوب تعفن ايله كله ذكرده قرحه ايراث ايلينه و دني
 قور قور كه ادره ديدكلى فتق عارض اوله وخصيتين و فضيحه
 و مثانه ده شيشلر و برالو حاصل اوله وگاه اولور كه ذكر ايجنه
 عورتك قرحه فتن رطوبت سيلان ايلوب فساد موثر اولو
 باين يا توب جماع اتمك دني مضر در و جميع كلى يعنى بو كك اغريسي
 ايراث ايدر كذلك اياغ اوزرنده دني بان باشي اغريلر كتور
 وار دملر فتن ينه قرحه اولان جماعتده دني مضرت مقرر در
 اقامز ياده سمين اولان عورتك ار دملر فتن افعال اتمك رجمي
 ايجنه منى القاسنه معين اولد و دني باز لمشدن اشكال جماعك
 افضل ار كك ديشينك اوزرنه علما و لمقدره باخصوص خاتونك
 كيه قالماسي و مطلوب اوله مقدم صلاه عبه ثاقه به مباهرت اولوب
 نمه لر ينه و سائر رجم ايله مشا ركتي اولان اعضا لر ينه قدام دغدغه
 ويره لر بعده ذكرى قرحه مس و صك ايدوب بر اغور دك ايجري
 قوميا لقيان محبه و نك كوز لوى متغير اولوب نفسى عظم حاصل
 اتمحله قضيبك ادخالى طالبه اولسه اول محله ايجري و يروب
 منى في صبا ايلدر كه حيويت نك انصبابى مقدم يا خود موافقت
 بولمغله باعث خجل اوله زير امقدا ذكر اولند و دني خجله صو

لاينند

طرئينك منيلرى انزال و انصبابه متوافق يا خود مره نك منيسى
 انزالده سابق و لغه موقوف در زير ابا هر الله تعالى خلقت جنين
 بدر و مادرك منيلرى انا رجنده مختلط و مخترج اولد قلدن دن
 نشأت ايدر رجلى اول انزال اولد و دني صورتده مره قضاء و طر
 ايد مبوب رجمي انزال مشغول ايكن زوج طر فتن مقدم نصيه
 اولان منيبى جذب و بلع ايد مره اما انزالده موافقت يا خود
 مره نك انصبابى مقدم بولونسه طرئينك لذتلى اتمام بولوب
 رجم كندى منيسى ايله رجلك نطفه سنى اشتياق تا ايله جذب
 و بلع ايدوب مقصود حاصل اولور و بعضيلر رجلى اول انزال اولمق
 خجله او فتن در ديديلر حقيقى تجربه به موقوف در مره نك كيقية
 انزالده دني اختلاف وار در بعضيلر نسوانك اوعيه منيلرى
 رجلى نيك ايجنده اولد و دني اجلا دن منيلرى ابتداء دملر رجمه نصيه
 اولور خارج دن جذب اتيديكى بالكن رجلك نطفه سيدر يمشلر
 اما اول مذهب واقعه مخالف اولمغله باطل ولوب حق اوله ابتداء
 خارج رجلى ينه دو كولد كدن صكر اتي تكرر جذب ايلد يكى در
 احوال مذكوره بي شني قانونده كتاب ثالث دن يكمى برنجي فتن
 اولكى مقاله ده عقر و عسر الحبل بياننده تجربه و تحقيق ايشلدر
 الحاصل سريع الانزال اولان آدمى جماعتدن مقدم ذكر اولند و دني
 اوزره ملاعبه و مملوه وسايل اعصابه دغدغه و يرمكه محتاجلر
 اما اقويا اصل بدن اولنلر اول نفر قاته محتاج دكلور و دني
 بعض اشخاصك منيسى يعنى سبيدن ناشي مولد اولان حالت سبيده
 جماع ايدنلر منيسى كى كه اول حالتده ولد كور مژ مودانته سرت
 جهنيله هنوز بلوغه ايريشن صبيلك مويرلر و جماعه و قتل
 و قفسر اقدام ايدوب كثير الجماع اولنلر منيلرى دني مولد
 اولان نك عقر فصلنده تفصيل اولندى و ما و فالا عفا

اولانك ولدی دخی اكثر یا مریض الاعضاء اولور آمرانك تزدی
 اتاده و بباده اولان امرضك بعضیسی ولدلرند دخی ظهوره كلیك
 ولدك والینه وغیریه مشاهیه فصلنده ذكر اولدی شیخ رئیس
 نصیحی اوزره برکسه نك ذكری مایلیق بدن او زون اولسه
 منینك حرکتی مكافی مسافه اولغله رحك غریبه وارنج منینك
 حرارت غریبه سنك قوتی منکسه اولوب اكثر آمرده ولدا حاصل
 ایده مزیمشدره اما متأخرین دن بعضی کبار ای منع ایشملور
 عقر فصلنده ذكر اولور فصل ایله باهك یعنی جماع نقصان
 بیانده در معلوم اولاد که جماع نقصان اوزره اولد و غنك سبب
 چوقدر از جماع مقدمه ذکر اولدیغی اوزره منی ده کثرت وارزوده
 شدت و شمهوت قوت بولدی دخی صورتده باهك ضعیفی مقرر
 شیخ رئیس و سایر کبار جماع نقصاننه اسباب عدیده نقل الیه
 اولاد كرك کند و سنده یاخود اعضا منسندنه یعنی انشین و
 اوعیه منیده یاخود دماغ و بورك و جگر کی اعضا و رئیس ده
 یاخود انلرك قریبه اولان اعضا ده یاخود معدده و بورك کلشلو
 اعضا و رئیس ایله اعضا جماع بیننده متوسطه اولان اعضا ده
 یاخود اسافل بدننه نفخ قلیل اولدیغی ایچون یلغود جمله بدننه
 نفخ قلیل اولدو و غیچون دره زیم انشمار یعنی ذكر فواحی کند و سنده
 اولان مجتوف سکرلرک و طرلرک و شرینلرک ایچلرینه ریج قوی
 و روح شهوانی متین منقب اولغین طولاً و عرضاً کرمك ایله
 اولور که اول روح ایله دم کثیر و روح غلیظه دخی مجتذب اولوب
 انشمار تام حاصل اولور و ذکر قراره یسر نصیب سببی ایله اولان
 نقصان جماع ذکرده سوء مزاج و اسهال و مغرط اولدیغی ایچون
 که ترکیب کاسلپك تعبیر ایدر لر برده لر و اوعیه منی سببی ایله
 اولدیغی یا سوء مزاج مغرط دن نشأت ایدر یعنی یا لک افراط اوزره

تفتیک اول طبیعیه
 برحق ایله اون برحق اولق
 اوزره در منیه

اوسیه منی بو کولر ایلر برده
 اکرانده بر برینه صاریلان
 طرله و شرینلره دیرلر
 ماده خلقت جنین فصلده
 نقصان اولدر منیه

حار و افراط اوزره بارد و افراط اوزره یابس و افراط اوزره
 رطب اولد قلرندن اولور یاخود سوء مزاج مرکب حد و شندن اولور
 علی الخصوص یبوست ایله معیت ایدر سه یعنی مزاجلری حار و یابس
 اولور سه اول صورت غایت برامزدن و گاه اولور نقصان باه منینك
 قلنندن یاخود مزاج منی برودت اوزره اولغله جماعی منی جماع
 حدت ولدی بولمدر و غندن نشأت ایدر حتی بعضی کسسه لک اوسیه
 منیلری طلوا یکن منجمد اولغله جماع اتیدکده انزال اولمزلر اما
 کجه ایله اویقوا نشاسته احتلام اولور لر یعنی انزال اولور لر
 زیرا اویقوا حالده حرارت غریبه باطنه رجوع ایتکله منی سخت
 و رقت و بر جریانه باعث اولور اما اعضا و رئیس دن حاصل
 اولان نقصان اگر قلب جهنندن اولور سه ماده انشمار نصیب اولان
 روح ایله ریجك ایله نصیبه سرایتی منقطع اولمش اولور
 حاکم جهنندن اولور سه ماده منی اولان قانده قلت بولمش اولور
 دماغ جهنندن اولور سه قوه حساسه ضعیفه اولد و غندن
 اولور بونکر کلر جهنندن اولور سه اول عضولر علیل اولد قلی
 ایچون اولور مَعْدَه جهنندن اولور سه سوء هضم دن اولور
 رکاهی دماغ جهنندن اولان نقصان اوومقد و دوشمکدن
 دخی حاصل اولور شول سبب که اسافل بدننه یاخود جمله بدننه
 نفخ بولمدر و غندن اوله اول اعضا نك یا زیاده صولقغندن یاخود
 زیاده سبجقلغندن یا زیاده قور و غندن نشأت ایدر زیم انشمار
 انشمار الله معین قویدر حتی برکسه نك بطننده الکر و بر مجتذب
 مَرْتَبَه ریج اولسه قوام الله سبب اولور ایچون اصحاب سودا
 التلری اکثر یا انشماره مستعد اولغله مجامع مائل اولور
 حاصل کلام قیام الله سبب روح ایله ریجدر که منید والیه منی
 مشارك اولان اعضا دن منبعث اولور حرارت و برودت افراط

الطباء هلا به علمهم الرحمن آخر لساندن نقلاً از کتبی سماجین دن اکثری اولی السانده اولان آدیم خبر بر این کتبی اجلدن
 معده و قوف اولفل اکثری سفوات اد و به بی مختار و مشهور تالشده به حمله دخی زکرا اولان و به سینه نندن زکرا و به سینه
 لغظری مشکوکدن کتبی کافورک فیلک لساندن مشهور کون اولوب زعفران و زرد چوبه و غیره به اطلاق اولنور اما به حمله
 زعفران مراد اولدوغی ظاهره منته

دواء کتبی و امر سیاه و سنجریا مثلث و دالر دخی و میره ل د و ای
 الکرم قانونده اصغر و اکبر نایله ایکی درلو خیر اولنور سهل لای
 اولفل به بو کتابده اصغر یا اختیار اولندی اکبر به بی مراد ایدنلر محله
 مراجعت الی سونلر صفة د و ای کرم اصغر سنبلیط مرصافی ساخنه
 قسطه ققاج الادخ دار چینی زعفران هر برندن علی السویه
 اخذ و سحق اولنوب اوچ آغری کفی الغش غسل ایله معجون ایله ل
 مقدار استعمال بر منقاد به بعض نسخه ده سنبلیط بدل نار دین
 واقع اولمش نار دینده دخی اختلاف بقیره انجق ترکیه چتک
 اونی و کدی اونی تعبیر اولنان اسارون اولدوغی مختار کبار در
 مرصافی برکون بر کجه مثلثه اصلنوب بعده هم اولنده صفة
 معجون امر و سیاه بود دخی شیتک مختار بیدر و قور کجه بیاهاره
 دیدکلی بوتراق کبی اونک تخمیدر کمون کوما بی محمود بلسان
 ساخنه قردمانا خقاج ادخ کرفس تخمیه هر برندن برز دریم
 دار فلغل قسطه فلغل ایض هر برندن یاریم دریم مرصافی اوچ
 دریم دفته میشی اون عدد اکبر زعفران هر برندن ایکیش دریم
 جمله سر اخذ و سحق اولنوب اوچ آغری کفی الغش غسل ایله معجون اولد
 مقدار استعمال قبولی فندق مقدار بیدر اوز زینه اسبجی صو
 ایجه ل معجون سنجریا قانونده نسخه متعده بولنجه بوترا کب
 اختیار اولندی صفتی فوندر حلیانی افیون دار چینی موفو
 ذوق اسارون هر برندن و نرد دریم فلغل دار فلغل مرصافی
 قته و قسطه هر برندن التیش دریم زعفران اوچ بقور دریم زنجیل
 اون دریم معیقه سائله او تورد دریم دستور سابق اوزر به معجون
 اولوب الحی ایدن حکم استعمال اولنور مقداری فلغلن شقاله
 بو معجونک طلاء اولنوب و فرزه قلیق ایله دخی منافع عدیده
 یازلشدن و اگر سبب نقصان معده نک سوء هضم دین ایسه

سنبلیط افتخون کبی زکرا اولد
 یاز دینه دخی طلاء اولنور اما به بی مختار
 بعض نسخه ده نار دین واقع اولمش
 انظر برینه بدل اولور لسم
 قسطه دخی درت درلو کرم اطلاق
 اولنور بولکله قسطه بوی دیدکلی
 مراد درک اطلاق اولنور اما به بی مختار
 اولور بیاض و انجق کوزل قوقان
 برکودر بولنور زب فلفل قطران
 آغری قور کفیده و آغری شربین
 در بر و ققاج ادخ ابرق چکی دیدکلی
 بود یار در دایره اونک مختار کبار
 کتبی صافی دیدکلی شیخ انک برینه
 قور لسنور لسم

سنبلیط مرصافی در لدر در چینی
 قوقان قردمان کتبی کتبی دیدکلی

سنبلیط مشکوک اسه در سنجریا
 شیتک دار کتبی القاح سنبلیط کتبی
 صفتی معجونک و دواء مدور دینک
 دخی یاز می آردار بولله عجیب النفع
 اولق اوزره دره منته

قور کتبی باقی در
 موطور قور کتبی بزر بر اوتور زکرا
 در لدر و بونورده قاتوب بر این شریف
 از این کتبی بزر را به سینه دخی خور اولد
 دیش باقی و به کتبی مراد اولور و کتبی
 بعضی طلاء اوزی کتبی در دیدکلی
 قور کتبی قور کتبی و دوقری دیدکلی
 اوتور را به سنبلیط هندکی به بزر
 ذوق بیان ها و بی تخم در اسارون
 کدی اوتنه دیر لدر و کوا اولد لسم

تقویت

تقویت سح اولنه و اگر ضعف کل دن و اوقیه سح دن ایستلرک
 تقویت لازمه دن اما اکثر یا اسخانله اولور یعنی اطعمه حارة و اذویه
 حرارت و رطوبته مائل اولنوری استعمال اولنوب بیله و بیلان
 آشانی بو کتبی اوزرینه و فاسق کله اذهان حارة کتبی
 اولنه زهر اطهر و کتبی ریاضان ایتمک تقویت باهه سبب دن
 سوسن و بان و زنجیل یا غلری مثلثه اسبجی یا غلری ایله آخینه
 دخی اولنور بحب الدین سمرقندی علیه الرحمه و کتبی
 بازم و مشق و قسطه یا غلری مدح ایلمش انلر تخمین اولندقدن
 صکرینه اطعمه و اذویه دن وصف اولنلری استعمال اولنه
 علی الحصر اغدی دن حرارت مائل اولوب غداسی کثیر و مولد
 ریاح اولان انفع اولدیغی انشاء الله تعالی عن قریب ذکر اولنور
 خوش قوفی شیلر و مرطبات اولان اطیب دالرک دخی دماغ
 تقویت عظم نفی وارد بر و پنجه ک و دماغ اوزرینه طلاء
 ایتمک نفعلری مشاهده اولنور اگر سبب نقصان اسافل بدنده
 نفخ کتبی ایسه تخم اولنه اگر صوفلک شدتند ایسه
 اذهان حارة ایله لطیف دلاک اولنوب دار چینی مثلثه سنجریا
 شیلر استعمال اولنور و غذا زینه حبوبات منقحه هم اولنور
 صوغان و باقلا سو بو کتبی و تخم کبی اگر سبب اعصاب و قنیه
 صوفلی و استرخاسی اولور کتبی کبار اولیاء متاخر بندن مرآت
 الشفا مؤلفی مسعود بن حکیم الدین حسینی علیه الرحمه مثانه
 عتقی محله بزر و استرخا ایچون یا زیلان مداوات ایله معالیه
 اولنه دیو تعین بیورب قسطه و بان و نار دین و و خیری
 یا غلری ترخینه تنبیه ایتمک لدر بو معجون دخی اولطیب لیبیک
 مختار ایدندن در قوش قونماز دیدکلی هلیون تخم و شقاق
 ترکیه مهر سلجانی دیر لدر و زنجیل هر برندن برز دریم

یعنی سوریلدک

استفید بام قیون و جوزی و نواق المریخی صوغاً و تخود مثلاً بقول و حبوب و شیر و غن ایل طبع ایدوب و غفران و بعضی معاق ایل
 پر و روده و آنکه در پر و سطحیات قیام ایل پشور و مکدر و پر و شیوا ایل کبابک و قرق شیوا ایل انش طوق قیون و قریبند و جوز مک ایل پشور مک
 و پر و کباب انش ایل قیام ایل پشور مک و پر و ترکجه کول ناسی د پد کوری شیوا ایل کبابک و قرق شیوا ایل قیام ایل پشور مک و پر و ترکجه کول ناسی د پد کوری شیوا ایل کبابک و قرق شیوا ایل قیام ایل پشور مک
 کلمات قانون شرحه نفع بیانده تحریر المثل در هر یک دخی معلوم در مد

یعنی قوش اقمی دید کوری ایلکی نوع اوتک تخم کوری و قوش اقمی و قوش
 بهمن تعبیر اولنان ایلکی در لو کو کدر جمله سندن اوچر دیم
 قوش تخم اخیریض دخی در پر و ترکجه اسپور تخم و شلم و هار و
 و نورب و امرغان و کفی تخم لردن و صورتی دید کوری جرجیر
 تخم و حباب لرشاد دید کوری توره تخم و لسان العصار تعبیر اولنان
 قوش دله هر پرندن یکشردیم و پشمش بیان صوغاتی اوچر دیم
 بنیر شکری قرقیش دریم جمله سی اخذ و سحقی اولنوب بر قاعده
 ایلکه معجون اولور مقدار استعمالی بش دریمه د کین تجویز اولمشدر
 و اگر قلت غلظت سببی حرارت استیلا سندن ایه تبرید و تعدیل
 ایلکه معالجه اولنوب مبرد ایزنه قوش و مبردات ایلکه طلائیک
 کبی و پرو دخی و تخم اولان شیر استمال اولمق کبی مثلاً امرو
 و کشتی قره قوت و باق و سوس و یوغرت هر قنقیسی الله کیر سه
 مداومت ایلکه اگر سبب نقصان معف بدن نشأت انش ایه
 معقوی غذا ایلکه تقویت اولمق لازم دره استفی داجات و معطنات
 و اشویه و کبابات و هر ایه و بیض نیم شست و شلم و سوس و تزه
 یاغی و خالص بغدای اقمی و بادام و قششق و جوزیه و نارجیل
 مثلاً و حبوبات استمال ایلکه لره و استخفام مناسب ایلکه استخام
 ایلوب بعده سوسن و بان یاغری کبی معقوی یاغری طلاء ایلکه
 الحاصل قوه باه تحصیلنده اغدیهر و جمله ادویه دن نمده در
 زیر اسرع المضم و کثیر الغدا اولان طعاملر شرط و قیود ایلکه
 بنسبه یعنی اشتها کمالنده اولد و غی مجله مباشرت اولنوب
 اشتها دن بقیه و ارا یکن فراغت اولنسه و معتقد اولنسه
 هضم کامل اولمغه ماده منی حاصل اولوره انجق غذا لک
 و دوارک هم امکان طبیعت لری و خاصه لری بلنکه محتاج در که
 مناسب اولنلری اختیار اولنوب باعه مض اولنلرنه اجتناب

اولنه

اولنه و دخی امتلا دن و کثرت شرب مادن صافیه و کثرت
 ایلکه جماعتن و استغفر اندن یعنی حذدن زیاده فصد و حجامت
 واسه المدن و بوتلردن صکر جماعتن احتراز ایلکه علی الخصوص
 انفعالات نفسانیته دن تخم و غم و غصه و الم کبی انفعالات
 که منی و کلجسدی افنا ایدر اندن و راهیه سعی ایلکه و دخی
 تقویت جماع بایند که کونا کون غذایه و مفرد و مرکب دوالره
 باز مشلدر که جمع و ترتیب اولنسا باشقه تجلده اولمغه محتاج در
 انجق بوجله ذکر لری لازم اولان مغزات و مرکباتن بر مقدار
 تحریر و تغیر اولندی الا و ی الک دة الباهیه باعه قوت و برن
 مفرد اندن بعضیسی تخم و بعضیسی حبوبات و بعضیسی لوبیا
 و بعضیسی صمونات و بعضیسی قیوتله و بعضیسی اولنره و بعضیسی
 کو کدره اولان تخم لردن شلم تخم و لاحت تخم و اصرغان
 تخم و هار و تخم و قوش قوشان تخم و نورب و تزه و کرفس
 علی الخصوص قطر اسایون دید کوری بیان کرفسی تخم لری
 و بالطبع انلک امثال اولان تخم معقوی جماعده یا لکزه و بزی
 و بالمنا سبه بر قاقچی جموعا استعمال اولنوره و حبوباتن تخود
 و بوکجه و سمسمه و بوبره و دار فلفل و قاقله و حبالبان
 و حب الفلفل و حب الزکمه و دخی انلک امثالیدر و کلبوباتن
 فنذق و فستق و السنه العصار قیه و حبه الحنظل امثالیدر
 ضمور لردن کثیره و حلیت مثلاً و در علی الخصوص حلیت حار
 و منقح اولمغه مبر و المزا و اولان کمنه بر مثقالی میضاج
 ایلکه انجسه نفعی عظیم اولمق اوزره و قشور یعنی قوق چسندن
 اولنره و قرقه و در پیر و بسباسه مثلاً و در و اولنردن حسک
 و طالیسفر دید کوری اولنره مثلاً و در اصول چسندن اولنلره و
 کوئی و همنان و زرباد و فستق خلط و غلب و هلیون کوئی و شفا
 مراد اولور و بدیه سکرک اولمغه سبب ایلکه

و بعضیسی لوبیا و بعضیسی صمونات و بعضیسی قیوتله و بعضیسی اولنره و بعضیسی کو کدره اولان تخم لردن شلم تخم و لاحت تخم و اصرغان تخم و هار و تخم و قوش قوشان تخم و نورب و تزه و کرفس علی الخصوص قطر اسایون دید کوری بیان کرفسی تخم لری و بالطبع انلک امثال اولان تخم معقوی جماعده یا لکزه و بزی و بالمنا سبه بر قاقچی جموعا استعمال اولنوره و حبوباتن تخود و بوکجه و سمسمه و بوبره و دار فلفل و قاقله و حبالبان و حب الفلفل و حب الزکمه و دخی انلک امثالیدر و کلبوباتن فنذق و فستق و السنه العصار قیه و حبه الحنظل امثالیدر ضمور لردن کثیره و حلیت مثلاً و در علی الخصوص حلیت حار و منقح اولمغه مبر و المزا و اولان کمنه بر مثقالی میضاج ایلکه انجسه نفعی عظیم اولمق اوزره و قشور یعنی قوق چسندن اولنره و قرقه و در پیر و بسباسه مثلاً و در و اولنردن حسک و طالیسفر دید کوری اولنره مثلاً و در اصول چسندن اولنلره و کوئی و همنان و زرباد و فستق خلط و غلب و هلیون کوئی و شفا مراد اولور و بدیه سکرک اولمغه سبب ایلکه

این کتب را به بربر افریقه نتوانستند
 گلود سودجانه بکنز بکوک در
 دیشور زهرای بیروح العظم املق
 اوزره نصح ایدر منه

وزنجیل و خولجان و عاقر قرحا و اصل حسیک و صوغان مثل و در
 خصوصاً پیش از اوله خاصه لعبه بربریه دید کله ای اونک کوک
 حرارت شراب کمی جمع بدنی نهیج ایدر دیوشیخ رئیس تهرانی
 وسعد دخی شربا و منجنا نافع املق اوزره دن اما حیوانانند سقندر
 شهرت شعار دره شیخ مختاری اوزره قویر و غنک دخی کوک
 و بوکر کله و صیدا و لند قدح اند کله طوزی استعمال ایلن کدک
 و ریل دید کله حیوانک یا لک طوزی تعیین اولمشدره و جله ای
 بینان حیوانانک و ماغلی خصوصاً صومعه بینشی معروفدره و کج
 و فوزی خفیه لری و جله اکل اولنان فوشلرک خفیه لری خضما
 خروس خفیه سی و جکر لری خصوصاً سمن نا و قجکر لری اولد مقویات
 شیخ رئیس اوکوزک ذکر خواص مجر اسنه جاری و دوه کوشینک
 مایه سی عجیب الفعلا در دیشور بعضی کبار اسدک خفیه سی دخی
 عجیب الفعلا در دیدلره بیلان بالفی وینک دخی مقویاتدن املق اوزره
 بونلردن ماعداهر نوعدن مقویات کثر منان محصی در طبیب حاذق
 مشورتیه مذکور ایدن مناسب اولانه مداومت اولور اما اذویه
 مرکبه باهیه دن قرمز و دیاستنا و مفرج یا قوی مثل و ذوقیت
 اولان معاجین شهرت شعار دره اما هر کسه انلرک تحصیل مسیر
 اولمغه سهل الماخذا و لنلردن امرجه مختلفه مناسب ایلر
 قاج ترکیب تحریر نه اهتمام اولندی تا که بویا بده معالجیه مباشرت
 ایدنلر امرجه تخالف ایلر مداوانک دخی مغایرتی بیلولب کندی
 مزاجلرینه مناسب اولان معالجات تحصیلنه سعی ایدرله و ابتداء
 مزاجلرینه اعتداله کتور مک سعی ایدوب بعد مناسب اولان
 مقویات اخذن مباشرت ایلرله زیر مقویاتدن هر مزاجیه مؤلف
 اولور همچون آن دره انجق ظهور نه بناء اکثر یا اطلاق اوزره مقوی
 یازلشدره مثر و دیطوس و فلا سفه و بیلادر مجوزی مثل و بونل

طایفه

فی الحقیقه مقویاتدن در انجق مزاجلری حرارت اوزره اولنلرله
 مناسب اولان نیکم سوء مزاج باردیاندن ذکر اولندی تذکر
 الآخرجه الحار و شیخ رئیس قانونده کتاب ثالثون بکر منجی فندن
 اولک مقاله ده ضعف باه معالجاتی وجوه عدیده ایلرله تحریر
 ایلوب خذاق طبایه اعتقاد امرجه متخالفه بی تعیین و تفریق
 انما مشله اما کبار مولفین دن فاضل فیلسوف ابوالحسن سعید
 ابن هبه اوزره فزیده نام تألیفنده هر مزاجیه موافق اولان مرکبات
 باشقه باشقه تحریر اتمشدره انلرک تقریر لری اوزره بعضی
 سهل الماخذا و لنلری ترجمه اولندی بوسهل الماخذا و لنلری
 مداومت حار المزاج اولنلر کثیر المنفعت املق اوزره در صنعتی
 اوتوز درم قدرت حلواسی بر رطل یعنی یوز اوتوز درم خالص
 سدا ایلر قویولنجه آهسته طبع ایدوب هر کجه اویقون یا باق
 محله ایکی معلقه و علی الریق کذلک ایکی متقال استعمال ایدر
 معلقه دواده بر متقاله و سسله درت متقاله اطلاق اولندی
 مختار کبار اطباء در اول شانده الکتر خذاری صوغان ایلرله تربیه
 اولمش تازنه بالق اوله اسبیق ایکن اکل ایدوب اوزر تهرانی
 در آخر ایکی رطل صغر شدند بکر دخی درم قدرت حلواسی و بکر
 درم نبات شکر القاولنوب نرم اشدن عسل کی رواق و نجه
 طبع ایدرله مقدار استعمالی بکر میشد و هر دخی علی الریق مباشرت
 دواء حسیک دخی مجوز المزاجه مناسبدر که قانونده شیخ رئیس
 دخی ذکر اتمشدر حسیک ترکیب درم دیکتی و چوبان قالدیرلر
 بردیکنل و تدر انک تازنه سندن اگر بولمنا زسه قرو سندن
 اخذ ایدوب مقدار کفایه صوابله طبع ایدرله بعد التصفیه سکر
 ایلرله قوام و رطب علی الریق ایکی متقال استعمال و اوزره برکاسه
 اسبیق سدا ایچه لری تدریجاً لری تدریجاً لری تدریجاً لری تدریجاً

حرارت ایلله یوسست دخی غلبه اتمش اولسه اغذیه وادویه دن
 مرطبه اولنله مدد و متدن ماعدل اهام مرطبه وازنلر ایلله
 وادهان بارده طلال اولنله معالجه یازرلر اما اولکونه
 مزاجک ترطبی غایت مشکله خذافت طبعیه عنایت ربانی
 دفاقتنه محتاج اولور و الله الموفق تدبیر الالهیه العبارده
 برودت غلبه سندن نشأت ایدن نقصان باهک علاجنده
 اغذیه حاره وادویه حاره تحصیلنه سعی اولنور لطف حق ایلله
 او منوعک علاجی آساندر بومعجون فاضل مزبورک مختار ایتند
 صفتی شفاقل ترکیجه مهر سلیمانی دیرلر و بز جرجیر صوتی
 ذکر اولندی نودری احر و بیاض تودری بونلر قوشاکی دیرلر
 زنجبیل و بهر هر برندن ایکیش درهم سرجه دلی و کونک هر برندن
 بر درهم حله سی اخذ و سحق اولندقدن صکه جوز یاغی ایلر اولور
 اصلاح اولنور و بر درهم سرجه خوشی بنیسی دخی ضم اولنوب
 اوج مثلی شکر و یاخود غسل ایلله معجون اولوب اخشام و صباغ
 برر مشقال استعمال اولنور ترکیب آخر صوتی سی و صوغات
 تخمی و شلف تخمی و ناختواه و هلیون تخمی و شفاقل کندسی هر برندن
 بشه درهم فلغل و دار فلغل و زنجبیل و تودری احر و ابیض
 و لحم سقنقور و ثعلب هر برندن ایکی درهم بوجیل سی اخذ و سحق
 اولنوب اوج آخری کفی الفش غسل ایلله معجون اولور مقدار استعمال
 برر مشقالدر تدبیر الالهیه العبارده از صبه مزاجلری باردور
 اولان کسه لک منیلری رقیق اولوب عند الجماع وافر چقار
 اما اکثری مؤلد و منسل اولان سایر علاماتلری معروضدر
 بومعجون بارد و رطب اولان از صبه یمه موافقدن صفتی
 تره تخمی حب الزلم و سمسیم معشهر هر برندن ایکی درهم نفع یباری
 اون درهم خصی الثعلب بش درهم هلیون تخمی جرجیر تخمی شلف تخمی

دایمان

دایمان تخمی سرجه دلی هر برندن اوند درهم اصوغان تخمی
 قسط حلور هر برندن بشر درهم شفاقل و لحم سقنقور و ملیم
 سقنقور هر برندن اون درهم غسل ثلاثه امثالها مقدار استعمال
 برر مشقالدر اوزرینه صوق صواجه لریب آخر جرجیر تخمی
 شلف تخمی صوغان تخمی و تورب تخمی هلیون تخمی و یونجه تخمی و صوج
 تخمی جام فستق ابی و فلفل حب الزلم و بوزیدن قسط حلور زنجبیل
 لسان العصاره شفاقل و بهمنین دار فلغل علی السویه اخذ
 و سحق اولنوب اوج آخری کفی الفش غسل ایلله معجون اولور مقدار
 استعمال ایکی مشقالدر اوزرینه برکاسه نبیذ انجیسه بحایب
 مشاهده اولور و یتنه درة الفریه صاحبی یازدیغی اوزره
 بالکرحلینتی غسل ایلله معجون ایدوب برر مشقال استعمال ایتد
 و اوزرینه برکاسه نبیذ انجیسه لهر بر استعمالدن ایکی ساعت
 مرورنده تاثیر یظهور کلوب بحایب مشاهده ایدلر و دخی
 تقویت خصوصیه بعضی احقناتلر و مسوحتلری از مشلدر نقطولدن
 بختناب اولنوب انلر محالته حواله اولندی و جماعه اعانت ایدن
 احوالدن بعضی مقویات دخی انسانک مجامعتی یاخو صبر و انانک
 مسافده لری کورمکدر او مخصوص کورلدیکی کی البته جماعتک
 اذین ملاحظه سی تقویه باعث اولور کذلک جماعت بائیده
 تألیف اولنان کتابلر قراءت اولندقدن علی الخصوص صور اولور
 کونا کون همتلر ایلله مواصلت کوسر لیش اوله مشاهده سی
 مہما ممکن قدرتی اولنله تقویت کتور و دخی جماعه متعلق اولان
 حکایتلر و او مخصوصه قوی الاشته اولان کسنه لرن نقل
 اولنان روایتلر و نسوانک یاخود محبوبلرک نغمات رقیقه لری
 جماعه مقویانندن در ارقه اوزرینه یا تورب او بومو کجه من و صبه
 میتر در اما جماعه معبشدر دیمشدر کذلک قاسینی تراش ایتک شریف

حیوانک هفت شصت
 مسافده دیرلر
 مسافده

تفصیل

نهیید ایدر آنچون نجر د اختیار ایدن زاهد ل قاسقار بنی استر
ایله تراش اتمیوب آخر تدبیر ایله تنظیف ایدر لر زیر استر نك
اول عضو او زربنه مروری قان جذبا تمككه حرارت و شهوت
خربك ایدر آنچون قاسق تر اش اتمك ذكری بیولدره و باشی
تراش اتمك انسانك بویونی قانلندر رد میشلر فصل اربع
باهی قطع ایدوب کبه لکه مانع اولان اشیا ذکر نده در طبیبه
لابق اولان باهه نقویت و بیروب خبله اعانت ایلین اشیا
بلدی کی باهه نقصان ویرن و کبه لکه مانع اولان اشیا
دخی بلکدر زیر انسانك بر خصوصه نافع اولان شیلری
بلکه احتیاجی اول خصوصه ضار اولان شیلری بلکه
احتیاجندن اولی و اکثر دکلره البته نافع اولانی بیله تحصیل
سعی اتیدیکه بی مضر اولانی دخی بیلوب اجتناب اتمك لازمدر
علی الخصوص ما نحن فیه ده کاه اولور مضر اولانی استعمال
اولنق اقتضا ایدر از جمله غایت اریق اولان خاتونلرک
بحسب السن هنوز بالغه اولمش قزلرک کبه اولمالری کندولر
مضر اولدیغی اجلدن انلره مانع جبل اولور معامله ایله معامله
اولنق لازمدر حتی ابوالاطب بقراط اولکونه خاتونلر کبه
قاله قد و دوشور بیجی دوا ویرملک امر ایلمش تاکه علوغور دکن
هلاک اولمه لر فریضه اولان نسوانك دخی کذلک عدم تولد
سعی اولنوره تاکه مر بیض ولد وجوده کتورمیه امر اضد بعضیسی
مستوازه اولدوغی محلتده بیان اولندیغی اولخصوصه اولان ذکر
اولند بغی اوزره هیت جماعه کبه لکه معین اولان افعلات
ضدای یله معامله اولنوب مانع جبل اولان ادویه استعمال اولنور
الحاصل قاطع جماع و مانع جبل اولان اشیا نك بلنمه سید دخی
لازم اولمغه بحسب الاقتضا ترجمه و امال اولنوری معلوم اولک

ادویه

ادویه واخذیدن جماعی قاطع اولنلر ایکی صنفدر
بر صنفی منی بی تخفیف ایدوب افتا ایدر بر صنفی تعلیط و تجمید
ایلو سبب رطوباتی قوریدوب ریاحی تحلیل ایدنلر سدق و مرزنجوش
و فخنکشت و فودنج یعنی یاربوز و طورق اونی و یوزرک
و کمون و شهدا نج یعنی بنکک و صاومیسق و یونلرک امثالی
شدت حرارتی جمعیله تخفیف منی و تحلیل یانج ایدن شیلرد
تعلیط و تجمید ایدنلر مرچک و طاری و یی بویونوزی و مارول
و سمن اوت و بقله یمانیه و سرمق و انلرک امثالی مار د اولان
اشیا در که مداومتلری قاطع باه اولمغه مانع جبل اولمش اولور
و بقولک غیر کشتی شیلردخی باهه مضر در سرکه و قورقوصی
و اکشی الما و اکشی اناره و سحاق و اغاچ قاقی اکشیسی و ریاس
و اکشی یوغورت آیرانی مثلوه و کافوره و نیلوفر و بر زطلونا کی
شدید التبرید اولنلره و قیون و بیروج مثلوه شیلر قاطع
باهدره بونلردن ماعد قبل الجماع استعمال اولنسه مانع جبل
اولور ترکیب یازمشلردر بحسب الاقتضا لزومی اولمغه انلردن
دخی بر قاقج ترکیب اهلا اولندی از جمله قودنج نهری عصاره
عند الجماع ذکره طلاء ایدوب قراچی دخی بعد الجماع اول عصاره دن
فرزجه کتورمک حبلی منع ایدر دیدیلر دره فربه مؤلفی سمیدین
خصوص مزبورده نسواندن حار المزاج اولوب جسمی خفیف اولنلر
ایله سمینه اولوب بارد المزاج اولنلری تفریق ایلنوب علاج
مذکور حار المزاجی منع ایدر اما سمینه اولنلرک مزاجلری تعدیل
اتمک ایله بلکه حبله معین اولور انلر کافوری حقیق ایدوب کلنوب
ایله فرزجه اتمک لازمدر دیشلره کذلک وقت جماعه ذکره قطران
سورمک عجیب الفعلا در زیر انطقه بی فساد اتمکله امر مختلفه
عمله ایشلر اگر مداومت اولنسه بالکلیه مانع حمل اولنور در

بلسان یاغی و صوغان عصاره سی دخی آنک کی در غریب که برنوع
 قواق آیدن آنک پیراغنی و چچکنی سخی ایدوبه صوبایله ایچک باج
 مثقالی عورت بنه غریب صوبایله فرجه ایتمک کذاک نغاع عصاره
 کتورنک مانع حبل اولور لاحتنه تخمی دخی سخی ایدوب کتورنک
 منی خفا ساد ایدوب حبل منع ایدر سمسه نفع اولنان صوفی
 ایچک مانع جلدن دیدکری من غیرتیریه اعتماد سزا دکادر
 کذاک قیلک زبلی کتورنک مانع دیدیلر بعضی اطباء بر شاتون
 فرق کونه دکن علی الریق باقلا پیسه عمرنده کبه اولماز تیریه مراد
 ایدنلر برناؤغه فرق کونه دکن باقلا یدر سنلر غیر ده مراد اولور
 اندن بلسونلر دیشق بو ترکیب دخی مانع حمل اولور و زره در صغنی
 کونب نبلی دیدکری لاحتنه تخمی و تره تخمی هر برندن ایکیشم در هم
 اخذ و سخی اولنوب قطران ایله معجون ایدلر و فونخ صوبایله
 کتوره لر ترکیب دیدل اهل وزراوند مدخر و حب الرشاد علی السویه
 اخذ و قاولنوب ایچک دخی مانع جلدن کذاک صغنی نهی
 و سدق عصاره سی بعد الجمل فرجه ایدوب کتورنک جلدن منع
 ایدر دیشلر به معنی ده اطباء آنک تیریه ایدکری مفردات و مرکبات
 اکثر من ان یحصی ده ایچق بو عصاره بمقدار ایله اکتفا اولندی بو
 بو فصل رابعه موافع جلدن بعضیسی ذکر اولندی ایسه بحسب
 الاقتضا مسقیط جین اولان تراکیدن بعضیسی ذکر اولنق
 مناسب کورلدی مسقیطات سعید بن عبه تیریه بروزن بو ترکیب
 مسقیط جین اولور و زره در صغنی زراوند طویل جنطیانا
 حب الغار و هرن و قسط و سلیمه و فقه و افستین عصاره سی
 و قردمانا و فلغل و مشکطرا امشیع جمله سی بالسویه اخذ و سخی
 اولنوب نخود مقداری جلدن اولنور وقت حاجتد هر کون برزق
 اول کون دکن سدا صوبایله ایچیلوب و سدق ایله فرجه ایدلر

قوه و اوک تشه یی ایلر قزل بوبریه
 دیور استنن پلین در منم

اولم

و قره آنک کوبکنه صغراودی سوره لر ترکیب دیگر زراوند طویل
 فلغل قرصانی بالسویه اخذ و سخی اولنوب نخود مقداری جلد
 ایدلر حین لختیا جده اوچر دانه سنی علی الریق برکاسه ایچ باقلا
 صوغی ایله استعمال ایدلر و لر ترکیب دیگر زراوند طویل جنطیانا
 حب الغار و هرن و قسط و سلیمه و قزل بوبریه و قردمانا و فلغل
 و مشکطرا امشیع و پالین عصاره سی بالسویه اخذ و لنوب اون
 کونه دکن هر کون برزق استعمال ایدلر و زره در صغنی
 سداب صغنی ایچوره لر کوبکنه صغراودی سوره لر ترکیب
 و هرن و خربق و حبا و شیر علی السویه اخذ و لنوب صغراودی ایله
 بلوطه ایدلر و لر دیگر قشایه عصاره صغنی صغراودی ایله
 فرجه ایتمک عجیب الفعلا در دیدیلر کویه اکثر اطباء بواسواک
 کتانی ایله توصیه ایدیلر آتا بحسب الاقتضا بمقدار اشعار
 اولندی مأمولدر که ابغراطون نقل اولندیغی و زره زیاده مقضی
 اولدی قچه اعمال انیمه لر حق تعالی موحدین قوللری جاذبه شرع
 مبین دن آیرمیه بجهت سید الانبیاء و المرسلین قسطنطین
 عقر بیاننده در عقر عینک و قافک صغنی لری و آنک سکونیه
 اولکی بابدن کبه اولماق و ولد کتورنک معناسنه دره کبه
 اولمین خاتونه و ولد حاصل انیمین ارک آده ایکسنه دخی عاق
 اطلاق اولنور رجال و نسواندن بعضیلر بامر الله تعالی بحسب
 عاقراولوب عمرنده ولد کتورنلر و بعضیسی اصل خلقت حسنی
 عاقراولوب عمرنده لکن اسباب داخلیه و خارجیه دن ناشی بعضی سبب
 بالکلیه مانع جلدن اولغلر یا خود کبه نک عسرت و بر مکله یا خود
 نسوانده اکثر یاد و شور مکه باعث اولغلر و ولد کتورنلر شیخ رئیس
 بو مقاله ده جمله سنی تیریه و بیان ایشلر در پسر عرق اسبابی
 خاتونلرک رحله یه یا آرک آد ملرک و کولرنده یا خود ذکر و انشی نک

منبیل نده یا خود آلات منی الطلاق اولان اعضا لر نده اولور
یا خود مبادیده یعنی اعضا و رئیس ده اولان سبیل رن اولور
و ماغ و قلب و کبدک ضعیف اولد قلی کی غم و حزین و خوف
و المذنب نشأت ایدن موانع دخی انله ملحقدر و دخی باشد
حاصل اولان اوجاع و ضعف هضم و امتلا و دخی باعث اسقاط
جنین اولان اسباب خارجیده واقع اولان خطا لر کی از جمله
مثال لر نده طاش تولد ایدن مکسنه لرک بعضی سنده المعیاد
بالله تعالی و اکار کر و ملیوب ذکرک الت طریق یا لمغله اخراج
محتاج اولغین اول عملدن ناشی اعضا تولیده صبر اصابت
ایدوب مانع تولید اولور کذلک لعلة بمره لم یبی حقا رقی
یا خود بالکلیه کسبک یا خود بحسب لافضا ایله مک و دیگر
عملی اجرا تیمک ایله اکثر یا ای تو چلرده و اکوز لوده اجرا ایدر لر
البتة مانع تولید اولور اول علی بقراط مذ هبنده قولاقدر
آر دنده اولان ایکی طمر لری قطع تیمک دخی مانع نسل اولور
اما جالینوس اول خصوصی انکار تیمشدر اول احوال بو کتابده
باب ثالثدن فصل ثانیة تفصیل اولندی و دخی شول سبیل
که رحمة اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله اوله
جر منده اولان طمر لک اغز لری قپانوب ایچر بیسنه حیض قانی
و کند منیسی کرکی کی جاری اوله مدیفندن ماعدیچن ارکک
منیسی داخل اولسه هرودت مزاجندن ناشی اول منی دخی و صوب
جبله مانع اولور شیخ رئیس و اتباع صوق صوبی چوق ایچمک
دخی هرودت امیرات تیمکله رحمة منی بی مفسد اولور و دیدر
رحمک هرودتک علامتی حیض قانیلک قانی کچ کلور رکنک
دخی قمرن یلخی ناقص و قوای زوری وصولی اولد و غیدره زیر
طمر لری طوغون اولمغله قانک غلیظی محسب اولوب دخی جاری

ترکیه اینتک عربیده و جاور لر
بشر و چهار بیان ایدر لر علامت طایفه
شرحیده فسد فصل نده بالکتاب
ذکر تیمشدر مسم

اولور

اولور اول اجلدن قانک رکنک دخی نقصان طاری اولور دخی
بارد اولان خاتونک قاسغنده قیل دخی از اولور زبیر قانک تولد
حرارت بریزنه نیک تاثیر سببی ایله اخلاطدن منقیل اولان
ایچره دغانیه دن اولور مسامات بدن دخی طارلق و کیشلک
معتدل اولق لازمدر هرودت ایسه ائله مانعده انچه قیل از
بتره کاه اولور مزاج بارد جمع بدن عاتم اولور علامتی لون لمسدن
و غیری عوارضدن بیلنور اگر رحمک سوء مزاجی افراط حرارت اوزره
اولور سه منی بی احتراق تیمشدر افساد ایدره علامتی حیضک
قانی و حرارت و غلظتی و رکنک سیاه اولد و غیدره و کاهی
حرارت رحمن جمع بدن سوابت ایلیوب اول خاتونک بدنی
نخافت اوزره اولور و کوکی التنده قیل چوق بتره کچک قمر
حرارت ایله معا یوست دخی بولنسه منی بی تغلیظ و تحجیف
و افساد اتمکله جبله مانع اولور علامتی بدن نخافت و حیض
قانی قیل اوزره اولوب دخی مزاج قروا و لمقدره کاه اولور رحم
بیوستندن ناشی قرو و دخی بتره و نزا کاه اصل اولان منی دخی
کچ صاحبان بیره دو شمش نیمه و نوب برشی حاصل اولان
اگر رحمک سوء مزاجی رطوبت اوزره اولور سه منی بی افسادندن
ماعدی استرخاس سببی ایله قوت ماسکسی ضعیفه اولوب
منی بی طون مزاج لاق ایدره و قو قه جاذبه سی دخی ضعیفه اولوب
منی رکیلی جذب ایدره مزاج بتره و کی صورتده دخی اول منی
اراضی نزهیه و دوشش نیمه و دونه منی صورت ندر سیاه بناقلق
اولمش بیر کی برشی بتره مزاج بتره و کی صورتده دخی جنینک
جفت سی بر مقدار بیدر که کثرت رطوبتدن ناشی ایدی سبب
ایله دوشور و رطوبتک ایسه علامت لری ظاهر و دغیرک سبب
سوء مزاج رحمن غیر بدن اولد قه کاهی رحمه بلخی و صغری

حیض قانیلک رکی بایمک مراد اولمقد
بر بارجه یا بغیش بیاض بری خانیفه
خاتون بر کجه کتور بیره یا قیو
کولک ده قرو در اگر کونی خرمه مثل
بولنور سه طبیعتک اعتدالت و کالت
اید و صغریه مثل بولنور بتره صغریه
غلیظ و سیاه مثل اولان سودانک
غلیظ و ذال اولور مسم

یا خود سوداوی خا طه دو کام کل رحمک و منینک غزل جلز نفا ساد
ایدوب مانع جیل و باعث سقوط اولور و بعضی رحمه مرض عارض
اولمغله مانع جیل اولور و از جمله اغزنده قاتی شیش حاصل اولور
یا خود کیم زائذ بتر اول دخی سکل کیم اولور و غیره کونه اولور
و رقی دید کلری که و انک و تانک فتحه لر بله فرجک اغزنده کلر قینه
بن شیدره ذکرک دخولنه مانع اولور و انلرک شالو نم رحمی
سد ایدوب منینک دخولنه مانع اولان عتکرک جمله سی عقره
سبب اولور و گاه اولور رحمک اغزنند بر طرفنده لعلیه صلابت
عارض اولمغله یا خود رباط لر بنه و لیفلر بنه غلیظ و لزج خلط
منصب اولمغله رحمک اغزی بر طرفه چکیلوب فرجک بر ایزند
بولما نه اول چمتدن منی صیاد قده اغزن بنه طوغری و کلکیلوب
ایچر و سنه الا مزمه بو علتک علامتی حین جماعتده خاتون زینج عارض
اولمقدیر زیمه رحم قضیبک عینی اولمغله اول حیثه قضیبک منقیم
اولد و بی کی عتی رحم دخی استقامه سعی ایتمکله علیل اولد یغی
چمتدن وجع عارض اولور و تجربه صاحب سی اولان قابله خاتونلر
اول خصوص یو قلیوب اول علت صلابتی امتلا دخی بود و غرقه
یا خود لیفلرک فسد ندی بیلور له اکاکوره علاجه تقید اولور
و گاه اولور رحمده بواسیر فلهور ایدره و گاه اولور استی شیشلر
و برا مز یاره لر عارض اولوب جمله سی حبله مانع اولور و زیر جیل ولید
رحمک صحت و سلامتنه موقوفدره ایله و ایلر و نوالد و تناسل
مطالبی اولنلر او کینایده طبیب حاذقه مرجمت ایلوب مانع تولید
اولان امراضک اسباب و علامات و معالجاتنه تقید ایلله لر
ناکه مستبب الاسباب فتح باب مرادات ایلله سبب عقر قضیب
چمتدن اولد یغی مقدما ذکر اولند و غی از زره بعضی ذکر بحسب
الخلقه قصیر اولمغله منی نمی رحمه ایصال اید مدیکندن

دخی خاتونلر اکا عاصیلق دیرلر

علت اولان طرفه دخی بوخسه عکسند
چکیلور لقه ده اولان اختلاف
بونده دخی درکاردر منه

ارباب تشریح بالخرجه و فو قکی تحفیل
ایتمشلور در که رجاله اولان آلت
تناسل منی ایلر نسوانده دخی مقرر
الخلق و منی بر عکس واقعدر منه

نشأت

نشأت ایدره و بعضی سی افراطه طویل اولمغله منی اول ساقده
صوود غندن اولور و بوخصوصه علامه قرشی مطلق تعلیل
ایدوب شیخ رئیس مطلق تعلیل انمیوب کثر امده تعبیر ایتمشدر
لکن متأخر بندن بعض کبار ترد و انمشله گاهی ذکرک قصه لغی
صاحبنک سمن لکندن نشأت ایدره و گاه اولور مرأه نک سولکند
ناشی نم رحم بعید اولمغله ذکر قصیر اولمش اولور و گاه اولور ذکره
اعوجاج عارض اولور و بعضی مریض عرضی ایلله اکری اولوب هر بار
حرکت ایلسه بر طرفه اکیلور اول چمتدن بعضی سی جماعته قاده
اوله مری قدری اولند و دخی استقامتی بولما دخی ایلدن منی سی
نم رحمه و اصل اولما یوب مانع جیل اولور و اعوجاجک برنوی
دخی ذکرک الت طرفنده اولان طر لک قصیر اولد و غندن
ناشی حین حرکتده باشی اشائی طرفنه مائل اولور و بونوی جماعه
خلل و مریض لکن منینک استقامت اوزره صحر المسنه باعث
اولمغله مانع جیل اولور و سبب عقر نفس منیده اولد و غی صریحه
قلبتدن یا خود رداوت و فسادندن نشأت ایدر که حار
محرقة و باردی مجیده و رابط سیال و یا بس غیر منبسط اولمغله
مولد اولما ز منینک دخی رداوت موافق اولمغله الرود و حوضتی
بشیلورن نشأت ایدره یا خود صحیح و سلم اولمین اعضادن
حاصل اولد و غی ایچون اولور و زیر امتی کبار ایتاختار لر اوزره
جمله اعضادن حاصل اولمغله سلمیدن سلیم و سقیمت سقیم
کلور گاه اولور فساد یا لکن زوجت منیستدن اولوب تولید
بولما نه تغریق و تبدیل واقع اولوب روجه آخر آره و ارسه
اولد حاصل اولور و عکسند دخی کذلک تولید بولنور گاه اولور
فساد طر فینک منیلرندن نشأت ایدره یعنی ایکسند دخی
سوء مزاجلری موافق بولنوب احدها آخری تعدیل ایدره

بعضی قرشی اطلاق اوزره مانع جیلدر
دیشلر شیخ اکثر امده مانع اولور دیو
بعض کبار ترزد ایتمشدر منه

نوسوزلرك كلسنده دخی قایل المعالجه اولانلری لطف حق ایل مداوات قبول ایدره لکن تیزل دخی علاج قوی اولور
حتی خاتونك منیسندہ سوء مزاج چیشله برودت در طوبیت زیادہ اولسہ منیسندہ حرارت و پیوستی فرطانہ زیادہ
برقوجہ مصداقت ایدرکدر زوجہ نك منیسندہ اولان برودت و پیوستی تعدیل ایدوب تولیده باعث اولور عسر

مثلا ایکسی دخی افراطله حارین و یاخود باردین بارطبین
یاخود یا بسین اولسہ له بنیماده تولید بولنن تبدل واقع
اولسہ هر بری مصلح و معدله مصداق اولمغله تولید و ناسل
بولنور و کاهی مزاجه سین اولمغله لایح یاغنی کثرت رحمک
ایزنی صفا منی رجل کوکی ایچنه و اصل اوله منکر اول
کون سینه اولان حاتونلرحین جماعده ساجده هیئتند
ایکی دیرینک اوزرنده باشی اشاعه طوریه یاغنی علامت قرشی
تعبیری اوزره راکعه طرزنده اکیله اول طریق ایله داخل رحم
منی ادخال نمکدره لکن اکثر یا موجب حمل اوله مزاج کذلک اول
ژرب خاتونك کندی منیسند و دم حیضک دخی جریانی
طریق الحق ایله فضا و رحمه منیسی از واصل اولور و حیض قانینده
دخی قلیل و دم رقیق واصل اولمغله جنینک تولید و تغذیه سینه
کافی اوله مزاج و طر فیندن کفایت مقداری منی ادخال اولدوغی
صورته دخی ایچ یاغنیک رحمی صمد و غندن ناشیه اکثر یا جوفند
منی یا اخراجہ مؤدی اولوب حبله مانع اولور بولنرون ماعد
غایت سینه اولان خاتونلرک بدنلرنده بدل ما یخجل دن
ماعد جنینک تولید و فاسسته کفایت ایدرک مقداری
فضله غذا از حاصل اولور اکثر اول چمتدن ثمر اولاد پید
اولمان زیادہ بیوک میوه اغلجنک اکثر ازمانده پیشی از اولدوغی
کیم یا تاثره نك افراط اوزره هرالی یعنی اریق اولماسی مازامک
رحمنده سوء مزاج اولمیا و سایر موانع بولنیا کیه لککه مانع
اولمازه لکن جنینی کماله ابرشددره میوب سقط واقع اولور
زیر اول حالتده طبیعتی باذن خالق با بدنک تدبیر جنینک
تدبیرندن زیادہ اهتمام ایدوب غذا سینی نفسک اضلاعنه
و قوتک عودتنه صرف ایچ کاله قوت غذا چیشندن جنین ضعیف

اولوب ساقط اولور مبادیده حاصل اولان انت دخی سبب عقور
دماغ و قلبک و کبدک ضعیف اولد قلی کبی و معدنه نك ضعیف
و کثرت امتلاسی کبی زیر اتولد جنین اروج و قواک کثرتنه
محتاجدره اعضا مذکوره ضعیفه اولد قلی صورته ماده
تولد ناقصه اولمغله یعنی منیده نقصان بولنمغله عقره سیالور
و اعراض نفسانیه نك شدتی دخی باعث عقورن زیر انتعالات
نفسانیه نك بدنده تأثیرت سائر امر اشدن اشد اولدوغی ظاهر دور
که غضب و خوف و حزن و المدن بریسی طاری اولدوغی آن انسانک
لونی وضوق و حرکات و سکنتی متغیر اولور اول ایلدن هر مانع
طوق و هم باعث سقوط اولمغله تولید مانع اولور اول اعراض
زیر نك احوالی محافظه حاصلده بیان اولندی کاتوری و جوجیمک
ولعایلر خصیینه شوکران تعیند اتمک دخی سبب عقور و بولنرن
ماعد اسباب عدیده سی مقرر در ایچ مشهور و مشاعر اولنلر
تحریر و تقریر اولندی اما اسباب مذکوره نك غیری بامر الله تعالی
بحسب الخلقه رجال و نسوانک منیلرنده اولد حاصل اولماق برخاشه
اولوب بعضی میوه اغلجنک یشش بتور مدیک کبی نلرک دخی
منیلری غیر مولد اولادینک علامت ظاهر بیوقدره ایچ اولدوغی
خفیه قنقی طرفه اولدوغنه علی طریق التجربه و قوف تحصیل ایچون
بعضی و لعی علامتلر یا زشلردو شیخ رئیس اول تجربه لک صحتی
منع ایلیوب شهرتلی اولمغله بر قاجتی تحریر اتمش بریکه منیلری
صوبه راغدره نقیسی یا قلیوب صوبک اوزرنده کورسه تقصیرک
طرفنده در بری دخی بیکه ایکسی دخی باشقه یا شقم بر طرفه صو
د و کوب یعنی بول ایلیوب اول بولری آبرو آبرو ماز اولد بلرینه
د و کول هر نقیسنک بولنندن اول ما و ل قور زایسه تقصیر اول
طرفنده در بری دخی بیکه بیدی عدد بغذای دانی بوییدی آبر

دانه سی و ویدی با قالا یا خود مرچک و نخود و انیسون و
 اخذاید و ب بواج نوع دانه لری بر صقیسیه بر قاعه پانزده گانه
 و صورتی بر کانه اوزرینه ایشه یوبیدی کون طایر زینه
 قویله که اول حبه لری بر سه انک طرفه تقصیر ایش اوله
 و بوندن ابعده دخی بخر به لری یاز دیر دیشله نفس لاری و
 خصوصی غایت بعید کورینور زیر ایتولاک طبیعتی ازین نور
 دکل با که تمک مانع اولمقدره اما نسوانک رحله اولان حده
 خفته خصوصیه بخیر ایلله یاز دقاری بخر به یی السیه
 انشله طریق بود که جمع تعبیر اید کله لری ایلله و یوز
 مثلاً و طیب لری ایجه شیلر بخور ایدر که اول التا که یوز
 رحمت اغزینه داخل اولوب خاتونک یوزفته خارجه نظر اصل
 اولیه اولماده اول بخور اولان شیتک رایحه سیاه و دت
 خاتونک اغزینه و دماغنه نافذ اولور سه عاقر اولماده اولور
 نافذ اولما سه یار جمعی مسدود و میا خود اختلاط و یوز
 بخورک رایحه طبیعیه سنی افساد ایشدند تقصیر ایش اولان
 اولوب علاجه سنی اولنور و بعضی صامسی فرجه اولور
 اگر اغز لرنده رایحه سنی و طبعی بولور سه و حده سه یوز
 عرق غیری سببی وارد ره اگر بولان لوسه عرق سنی و اولور
 اولور د یذیر بعضی احوال که علامتی حملند و یوز اولور
 قضا ساد بر عرقک بعضی مرتبه معالجه میانده و معلوم
 اولی لاری که بحسب لایق عاقر و عقیم اولنور و دخی و یوز
 مزاج لری منافی حمل اولمغه تبدل محتاج اولنور و یوز
 بولنا نله ایچون طیب ادا اولماز که ذلک رحله قریه ظهور
 ایدوب اولور قدن صکر حیض قانی بیان ایدر لایق اولور
 ملاست و ایشداده حاصل اولان نسوانک معالجه اولور که

الماز

اولماده یوز مذکور انک ماعداسی ایچون بعنا الله تعالی طب
 معالجه ممکنه ایدر از جمله عرقک سببی و حاکم یا کز سوء مزاج
 بار دندن یا خود جملة بدن سوء مزاج یازد عارض اولد و غندن
 اولور سه که علامتی ذکر اولمشیدی و علاجه بدنی مناسب
 هسملات و حقه لری ایلله تعقیبه ایلدوب بعده جوار شبات
 حازه و مغرود بطور و دواء مسک و فلا سفه مثلی معاجین
 استعمال ایدر و ره و رحمت برودتخی از ایلله ایدر یوز
 کتوره که نسوانک طریقی بیلور لرحله دن بوزرجه
 سبل الی اغذ و صفی زعفران و سنبل اهندی اکلیل الملک
 کفه کونی بر ایدر و حوض اولوب قازیاغی و تاوق یاغیله
 مزاج ایدر لری و یوز بوک ایلله کتور لری و یوز و یوز
 یاغیله دخی ایدر مذکور ایلله و مغرود قزیه یه سوزدر
 و قزیه و قنیه کتور خاتونک یوز دت ساعته بر جید
 ایلدوب هر کون علامتی ایچون اولور سه اولسون مذوم
 و رحمت برودتی دفع ایچون قمع دید کله لری التا ایلله بخور دخی
 و بر بلور و حله دن بواجرا ایلله تخیر مجرات حذاقند و زرنج
 و قزیه و سوز و قنیه و قزیه کونک و حبه لغار یعنی دفته
 یشی قنیه که دانه چادری دید کله یوز حذاقند و زرنج
 دید کله یوز یوز بولور علی السویه اخذ و بر بلور لری
 ایدر حله مقداری سحق اولوب قزیه و لرون و وقت حاجت
 الت مزبوره ایلله بخور اولنور اگر سبب عرق و حله برودتیه
 معالجات طریقی اولسه علاجه ذکر اولد و یوز اوزره بدنی
 تعقیبه دن صکر رطوبت فصلیه یی تخفیف ایدر یی ناشف عدال
 و بر بلور و تخمیل و در چین و یوز مثلی بواجرا حله ایلر یوز
 اولش قنیه لری و تخفیف قزیه کتور و یوز بوزرجه

الماز معالجه بانک تدبیری ایکی منفرد
 بری کیندن علت بولور و یوز و یوز
 حله و اولر و یوز و یوز
 ایکی علت بولور و یوز و یوز
 ایچون قنیه معالجه اولنور و یوز
 ایچون حله معالجه اولنور و یوز
 معالجه ذکر اولمشیدی بولور و یوز
 معالجه ذکر اولمشیدی بولور و یوز
 معالجه ذکر اولمشیدی بولور و یوز

اولماده یوز مذکور انک ماعداسی ایچون بعنا الله تعالی طب
 معالجه ممکنه ایدر از جمله عرقک سببی و حاکم یا کز سوء مزاج
 بار دندن یا خود جملة بدن سوء مزاج یازد عارض اولد و غندن
 اولور سه که علامتی ذکر اولمشیدی و علاجه بدنی مناسب
 هسملات و حقه لری ایلله تعقیبه ایلدوب بعده جوار شبات
 حازه و مغرود بطور و دواء مسک و فلا سفه مثلی معاجین
 استعمال ایدر و ره و رحمت برودتخی از ایلله ایدر یوز
 کتوره که نسوانک طریقی بیلور لرحله دن بوزرجه
 سبل الی اغذ و صفی زعفران و سنبل اهندی اکلیل الملک
 کفه کونی بر ایدر و حوض اولوب قازیاغی و تاوق یاغیله
 مزاج ایدر لری و یوز بوک ایلله کتور لری و یوز و یوز
 یاغیله دخی ایدر مذکور ایلله و مغرود قزیه یه سوزدر
 و قزیه و قنیه کتور خاتونک یوز دت ساعته بر جید
 ایلدوب هر کون علامتی ایچون اولور سه اولسون مذوم
 و رحمت برودتی دفع ایچون قمع دید کله لری التا ایلله بخور دخی
 و بر بلور و حله دن بواجرا ایلله تخیر مجرات حذاقند و زرنج
 و قزیه و سوز و قنیه و قزیه کونک و حبه لغار یعنی دفته
 یشی قنیه که دانه چادری دید کله یوز حذاقند و زرنج
 دید کله یوز یوز بولور علی السویه اخذ و بر بلور لری
 ایدر حله مقداری سحق اولوب قزیه و لرون و وقت حاجت
 الت مزبوره ایلله بخور اولنور اگر سبب عرق و حله برودتیه
 معالجات طریقی اولسه علاجه ذکر اولد و یوز اوزره بدنی
 تعقیبه دن صکر رطوبت فصلیه یی تخفیف ایدر یی ناشف عدال
 و بر بلور و تخمیل و در چین و یوز مثلی بواجرا حله ایلر یوز
 اولش قنیه لری و تخفیف قزیه کتور و یوز بوزرجه

کیا و اطباء و ایکی سنی فرق ایچون
 تنبیه و تعقیب لری یاز مشهور و اکثر مدد
 ثانی لری کور لری ایچون اولور و یوز
 نشانه ایدر و زمانه امراض ایدر
 زیاده و یوز و مشهور حکم مطلق
 حله قدره طالب حقیقت اولنور و یوز
 حله موفق ایلله

اولماده یوز مذکور انک ماعداسی ایچون بعنا الله تعالی طب
 معالجه ممکنه ایدر از جمله عرقک سببی و حاکم یا کز سوء مزاج
 بار دندن یا خود جملة بدن سوء مزاج یازد عارض اولد و غندن
 اولور سه که علامتی ذکر اولمشیدی و علاجه بدنی مناسب
 هسملات و حقه لری ایلله تعقیبه ایلدوب بعده جوار شبات
 حازه و مغرود بطور و دواء مسک و فلا سفه مثلی معاجین
 استعمال ایدر و ره و رحمت برودتخی از ایلله ایدر یوز
 کتوره که نسوانک طریقی بیلور لرحله دن بوزرجه
 سبل الی اغذ و صفی زعفران و سنبل اهندی اکلیل الملک
 کفه کونی بر ایدر و حوض اولوب قازیاغی و تاوق یاغیله
 مزاج ایدر لری و یوز بوک ایلله کتور لری و یوز و یوز
 یاغیله دخی ایدر مذکور ایلله و مغرود قزیه یه سوزدر
 و قزیه و قنیه کتور خاتونک یوز دت ساعته بر جید
 ایلدوب هر کون علامتی ایچون اولور سه اولسون مذوم
 و رحمت برودتی دفع ایچون قمع دید کله لری التا ایلله بخور دخی
 و بر بلور و حله دن بواجرا ایلله تخیر مجرات حذاقند و زرنج
 و قزیه و سوز و قنیه و قزیه کونک و حبه لغار یعنی دفته
 یشی قنیه که دانه چادری دید کله یوز حذاقند و زرنج
 دید کله یوز یوز بولور علی السویه اخذ و بر بلور لری
 ایدر حله مقداری سحق اولوب قزیه و لرون و وقت حاجت
 الت مزبوره ایلله بخور اولنور اگر سبب عرق و حله برودتیه
 معالجات طریقی اولسه علاجه ذکر اولد و یوز اوزره بدنی
 تعقیبه دن صکر رطوبت فصلیه یی تخفیف ایدر یی ناشف عدال
 و بر بلور و تخمیل و در چین و یوز مثلی بواجرا حله ایلر یوز
 اولش قنیه لری و تخفیف قزیه کتور و یوز بوزرجه

تشخیص دهد بحر بدره انزروت و سحاق و مرصافی و زعفران و عود
 بونلر علی السوتیه اخذ و سحق اولنوب و غسل ایله فرج اولندقدن
 صکره قیون یوکی ایله کتور لره و قابض و طیب اولان اشیا ایله
 احتقان ایتمک دخی رحمک رطوبت فصلیه سنی زاله ایدر یو
 احتقان بحر باندن در کل قروسی اظفار الطیب صغیر سنبلیله
 سکه سلخه بونلر علی السوتیه اخذ و طبخ اولندقدن صکره و
 مخصوص اولان آلت احتقان ایله فرجه حفته اولنوره شیخ رئیس
 مانع حبل اولان اسباب بدن اکثر یا قایل علاج اولنلیر و دت ایله
 رطوبت در میشلر اگر سبب عقر رحمک سوء مزاجی یا اکثر یا اولدی
 ایسه علاجی مزاجی اشربه بارده و اغزیه مناسبه ایله تبدیل
 و تعدیل محتاجدره و اگر مزاج و حده حرارت ایله معایبوست
 مغرطه دخی بولنور سه علاج حده اشربه و اغزیه مرطبه ایله رطوبه
 زیاده سعی و لغفه محتاجدره اغزیه دن اسفید باجات تبیل اولان
 چور باله و بلج و فوزی و اوغلا قاتلری و قیق و ایشیق و سمن
 اوقی مثلکو بقول و سکری پالوده یدوره له و سندا اچوره لره
 و آشوبه دن نیلوفر و بنفشه شرای مثل شوتیلر و ربوب مرطبه
 حراملره و اینلره مداومت انیدوره لره و قاسقلرینه قیاق
 یاغی و بنفشه و نیلوفر یاغری ضما ایدره له و آیوه چکر دکی
 لغاف و صوق طبعی اوتلر عصاره سی ایله فرجه کتور ده لره
 کیک ایلمکی و توره یاغی کتور مک یاخود ایوه چکر دکی لغافی ایله
 عورت سدی بی فرجه انمک رحمک پیوستنه نافع اولقاوزه د
 اگر عقرک سببی رحمه اخلاط و کلمکدن اولور سه علاجی تنقیه
 بدندن صکره احتقان مذکوریه مداومت ایله رحمی دخی تنقیه
 ایتکدره اگر عقرک سببی رحمک انقباضی و دخی ورم و سنده
 مثلکو عارض اولان اعراض اولور سه تدبیری ممکن الازاله اولنلرک

مداوای

مداوای ایله معالجه اولمقد و انجمله رحمک اغزی قیاق اولدیخی
 صورتده معالجه سی مرغی یاغری و لغافین ایله فرج رطوبت و صفا دل
 ایله وجود پذیر اولور دیدیلر شیخ رئیس قور شوندن پیل اخذ
 اولنوب رحمک اغزی نه ادخال اولنوره و یومشادی مرغی
 سور بلوب اول میل ندر بحله تغلیظ اولنوره یعنی مرکون اولکید
 قالخه اخذ اولمغین مداومت ایله اغزی اچیلور و بواشاده
 حتام دخی استکثار اولنوب و غیضاتدن کتون و کوفتن و انیسون
 استعمال انیدور له لاخته قلبه سی و ربوب و جماعنده دخی
 نکثیر اولنه دیمشله اگر سبب عقر ریاح اولور سه معجون کتون و
 شراب اصول و ماء اصول ایله معالجه اولنور و مانع بوغادنی صوره
 انیسون و کوفتن و سداب تخمی اچوره له و ذکوانان تخمل فوندر
 خایه سی و پنجنکشت تخمی ضم اولنوب فرجه اولنور و اگر سبب
 مننک نفسنده زدا و فساد ایسه مناسب اولان مداوات
 ایله اعتدالنه سعی اولنور اگر سبب فسوانک زیاده سمن کتور
 علاجی اسهال و تقیل غذا ایله ارفلتمقدن اطر قیل صغیر کتون یه
 مداومت دخی ارفله در و دواء ک تبیل اندکری ترکیب بالمخاضه
 عجیب التمز بل در دیدیلر و رحمه عارض اولان انواع امراض و
 معالجاتی مفصلات کتبه مصرحه دره بو محله عقر مناسبتی
 ایله خبری لازم اولنلر ذکر اولندی و نودویه تعیین علی انجیل
 شیخ رئیس اطلاق و زره نشارة العلاج یعنی که انمش قیل دیشی
 حاضره المنفعدر دیوب علامه قرشی بر منقال تعیین ایلمشله نفیس
 مرحوم شرحنده یدری کوند دکن متوالیه بال شریقی ایله مداومت
 ایلوبوب بعد جماعت اولنور دیمشله اما استاد مزاجی زاده
 مرحوم علیه مراقبار ساله سنده اطباء لاطین متأخر لرتدن
 زقون نام شخصدن قیل دخی قوسنک سنده لری تنقیح و قلبی

مانع تبیری مزاج حده حرارت اولدی
 صورتده اشیا حازه دن احتراز
 لزومی اشعار در سه

الادویه
 تبیل ایلمشله

تفریح ایلدی بکجه چمتدن اول مرتضی عظیم اولد و غنی نقلدن صکره
 جم و صکره و لاطین اتفاق ایلشدر که حیضی جاری اولما مدن
 حامل اولمین خاتون بعد التقیه قرص مزبور دن بشر دریم علی الترق
 فرق کونده دکیمن متوالیه مداومت ایلسه حامل اولور دیدیلر
 فقیر تجربه ایلدرم باذن الله تعالی مختلف ایلدی دیشدره اما
 بشر دریم یازلدی غالباً سهو قلم ناسخدن ناشی غلط اولمق کورنو
 زیر اقوانین طبعه مناسب اولان بزرگ مثال کاف اولمدیغی صورتیه
 ضعیفی که ایکیشر مثقالدر اولمقداره دکیمن از دیار اولنوجا اوز
 اولنما مقدره علی الخصوص زمان استعالی دخی ممتد اوله که فرق
 کون تعیین اولمشدره وینه استاد مره مملکت نقل اوزره دوا
 مزبوری قرص دوزمه نکه طریق بود که زیاده ایجه دوزنی
 ایله براده لخش فیل دیشندن اونوز دریم بیاض شکر یوزیری
 دریم مقدم شکری کفایت مقداری چک صوبله قرص قوامه
 کلین طبع ایلره بعد اول براده یی مزج ایدر قوتله دوزله
 دیشدره و قیلک بولی دخی بالخاصه عجیب التفعدر جماع وقتنده
 یا خود مباشرتدن مقدحجه خاتونه ایچوره لر دیدیلر مقدار
 تعیین اولنما مشوره اما فرق والی دریم کافی اولدوغی حنفاقه ظاهر در
 و سیسالیوس که ایچدان رومی اولدینی مختار اکثر عشابین دره
 انک تنخی دخی جرب اولمق اوزره دره اولدنی یارم دریمدن بر
 مثقاله و ارنجه مسوانه سقی اولنوره شیخ رئیس دوی الترق ایچون
 مواشینک و شی سینه ایچر یلور دیشدر و دخی حیوانا نکه
 جو قله نده مایه تعبیر اولنان شی خاتونلر فرجه ایدوب
 کتوبونک خنبله معین اولمق اوزره در علی الخصوص طوشان
 مایه سنی منفر دیا خود زبلی ایله بعد الطهر یعنی حیض ناک
 اولد قدن صکره کتور مملکت معین جلد در اول مایه بنفشه یاغی

لکن فقهاء دین مینک اکثر روح
 ارواحهم بول ایچکی تجریر ایلدیله
 علی الخصوص بول فیله اولم ایچون
 حضرت امام ابو یوسف و علی الترق
 نقل اولنان روایت استناد ایلد
 ارنک ایل اولنور مملکت

ایله دخی فرجه اولور مایه سی بولنما زسه زبلی بنفشه یاغیله
 کتوره لره ارنک کیکک اودندن دخی فرجه اولنمق معیندر
 دیدیلر خصوصاً ثعلب و عسل ایلله مختلط اوله کیکک یا لکن
 ترسندن دخی فرجه اولور دیدیلر طوشانک و قورنک وارسلا
 اودلندن ایکیشر دانق و هر برندن باشقه فرجه دخی یازدیلر
 بو ترکیب دخی شیخ رئیس مختار یدر صغیر سنبل هتک و زعفران
 و مصطکی و مر قافی و سنا و قوندز جایه سی علی السویه اخذ
 اولنوب ناردین یاغی دخی ضم اولنور فرجه آخر مر صافی دریم
 ایز سا یعنی کولک سوسن کویک و طوشان ترسی هر برندن ایکدریم
 اخذ اولنوب بلوط شکلنده فرجه قیلنور و اوچکونده برنجید
 اولنور دیکر عسل مصفی و سکنبج دیکری صغیر و مقل ازرق
 و سوسن یاغی علی السویه اخذ اولنور بونلرک حبل سنی بعد الطهر
 فرجه اولنوب یکرکی درت ساعت مرورنده یا خود اوچکونده بر
 تجدید اولنور و معالج سنده مباشرت اولن خاتونک مزاجنه
 دواجهتی ایلله موافق اولانی اختیار اولنمق لازم اولدیغی اربابینه
 معلومدر و الله الموفق والمعين کبار اطباء متفق الکلمه اولو
 بالتجربه والمعاينه مشاهده اولنان امور دندر که عاقل اولمغله
 طوغور میان خاتونلرک مرضلری کثیر و شبابلی هر دم تازه
 دیدیلر کی ممتد اولور اگرچه کونا کون مرضلر قبلا اولور
 لکن کبه اولمق و طوغور زحمی و اولاد المی چکد کوندن ناشی
 کیم قوجا یوب هر بار تازه نکار لری طراوتیاب اولور اما
 ولو اولوب چوق طوغورن خاتونلرک اگرچه انلر نسبت مرز
 قیلدر و لکن محل ولادت جهشله انواع زحمته مبتلا اولوب
 رطوبات بدنیه و اراج کثیرلری متحله اولمغله نیز قوجا لر
 شرعا و طبعا اولور اولنلر خیرلر اولد قلی مقور در رتباتنا

فی الدنيا حسنة و فی الاخرة حسنة و قنا عذاب النار
باب ثانی محل بعضی کیه که متعلقه اولان احوال بیان شده
اولوب اوج فصلی مشتمل بر فصل اول کیه که دلالت ایدن
علا متلبه و بامر الله تعالی حاصل اولدیغی جنین ارکیمی یا خود
دیشیمی بعضی دلالتی ذکر کرده در اول اسوانک کیه اولمالرینه
بوندن اقدام ذکر اولندیغی اوزره حالت جمده و عقبنده واقع
بمعنی دلالت ابله استدلال اولنوره زیر ابعدا الحاصل رحمک اغری
یومولور و یوقار و چکلیور قیامت سی اولر تبه اولور که میل ابله
یوقلنسه کیرمز اول اجلدن معطر ماده جسد جنین اولان
حبض قانی دخی منقطع اولور یعنی وقتی کلد کده رحمک ایچنه
دو کلوب طشره چقماز بعضی نسوانده بالکلیه محتبس اولوب
وقتش بر قاج دفعه از آن کور مک واقع اولور و بعضی نسوانده
قطعا منقطع اولماز طغور نجیه دکی کورم کورنه شیخ رئیس رحمه
حبل علی الحبل جوازنده حصبات الابدان اولان نسوانکه بد نلرنده
قیل چوق و دم و حرارت غریزیه لری کثیر اوله مدت جمله حیض
کوزمکی قایمز اوله منیلری و رحملی قوی اولغله دوشور مدن
برای اولور لردیمشله اما اولکونه خاتون ناد را اولغله اکثری طاعات
جمله حیض کورن نسوان دوشور مد کلری صورتده دخی حاصل
ایلد کلری ولد ضعیف الحقنه اولوب صاغ طوغدیغی نقد برجه
دخی معتر اولماسی ناد واقع اولور دیمشله زما غزده اول
خصوص بر قاج خاتونه واقع اولدی قلله الحمد طغور دقلری
اولاد معتر اولدیله و دخی کیه قلات خاتونک کوبکی التند بر
مقدار اغری عارض اولور و بعضی سنده ناد را قبول اتمکده عشر
واقع اولور و اکثر جماعتن اکراه واجتناب ایدر لر لمصلحه جماع
اولنسه رحمک اغری قیالی اولد و غندن ناشی بعضی طبنا ذاهب

اولدیغی

اولدیغی اوزره خارج از انزال اوله مزله اول جنین ده کوبکنک
التند رجع عارض اولور و غشیان کلور ترکیه یورک بونم سی
دیر لره و دخی ارککه کیه اولان خاتونک جماعتن اجتنابی دیشی
کیه اولاندن زیاده اولور زیر احامل انخی اولان نسوانک بعضی
جماعتن اجتناب اتمز دیدیله اما طبایع مختلفه اولغله حاصل
ذکر اولان خاتونک دخی جماع میل کورلشدن و دخی حیض قانی
محتبس اولغله برای یا خود ایکی ایدن صکره رهنده جمیع اولدیغی
اجلدن انحراف فاسده سی قلبه و دماغنه صعود ایدوب سندن
دخی اول قانندن ناشی رطوبات فضلیه جمیع اولغله غشیان
و کرب و ثقل بدن و کسل و باش اغریسی و باش و نم سی و کوز
قرار مسی و یورک اوین مسی عارض اولور و فساد شهید کلری
علت که خلیه نسبت واک و حاء ممله نک فحه لریله و حتم
و حاتم شمیله اولنور بر مرصدر معده ده معتاد طبیعی مخالف
خلط ردی اجتماع غندن حاصل اولور اول اجلدن اکثری یا جمعی
عارض اولغله طبیعتلری باذن خالقها شفایه ساعیه اولغین
اول خلط ردی یا از اله ایچون معناد فی طلب ایدر که اولدیغی
معتاده مخالفدن کومور و کیرچ و طوز و کل و طبراق و دستی
ویر ذات قریغی کیه اول علت خفیف اولدیغی صورتده طبیعتلری
اکثری راجی و دل یوران شیلری آرزو ایدر جمله سنه دخی ترکیه
اش بیر مک تغییر اولنور بعضی مرتبه لازم اولان معلجه سیلی
محافظه سنده تحریر اولندی و دخی کیه اولان نسوانک بشیر لری
دخی متغیره اولوب بعضی سنانک لونی کوروت حاصل ایدر و کوزارنیک
بیاضی صارا ر و بعضی سنانک یشل کوشتر و گاه اولور کوزاری حقور لور
و قیقلری ککشر و بعضی سنانک نظر نده حدت و بیکته صفوت و
بیا ضنده غلظت اولوب صفوت و خضرت کورلنر و نمه لرینک

کیه اولان خاتونک خارج از انزال اولدیغی
مقدما ذکر اولان اختلاف اوزره صین
انزاله منیلری و کلور ندر طشره جاری
اولد و غشی مضر اولور بو خصوص مک
بیاضی سی حمل احوالنده بعضی شهر سندن
دلیل قوی در سنه

او جلری سیاہ اولور و ابتدائے لری قاتیلوب بعد کثیر الحاصل
 شیخ رئیس تقریر لری اوزره البته جلیده تغییر لون و دخی اود
 طبعی بدن خارج اثار غریبه حدودی مقرر دره انجقار که حاصل
 اولانده حاصل اولان تغییرات دیشی به حاصل اولان دن از واقع اولونیرا
 ارکک خلق دیشینک خلقندن مقدم تمام اولغله غنیمت
 اولان حیض قانی اول الحرح و شخم مثلوا اعضا لری تولد نه معروف
 اولونچان جنین حیاط بولسه اول قانک لطیف دخی غدا لیم ابله اول
 اعراض زائل اولور و ذکر اولان احوال دن ماعداجر باتدن جمله داله
 نیجه علامت لری از مشل دره از جمله ابقراط فصولته یاز دخی اوزره
 خلی مشکوک اولان خاتونه اویقو خلتنه بال صوبی ایچوره لر
 خصوصاً بفر صوبله از لیش اوله اکر اقامتض اصابت ایدرسه
 یعنی اویقودن اویانده کو بکنک اطرافنده بورندی جنین ایدرسه
 کبه در ایمنه کبه دکلر ابقراط دن بالک مقداری تعیین
 اولنیموب ایچتی چیک بال صوبی ذکر اولنمشدر که مطبوع اولماقی
 ابله دیاجی تهییج ایدوب نفخ تولد اتیدور و رحم منضم اولوب
 بفر سقلردخی بالکشار که صقل ابله اول حاصل اولار ایچ جولان
 ایدوب خروجه منفذ بوله مز اول اجلر دن مفصل اولور شیخ رئیس
 ایکی وقتیه یعنی یکری دره اولماسنی نصیح ایللی بفر صوبینی
 دخی غسل مقداری کوستر مشدر مقدما ضعف باه علامتند
 ذکر اولندیغی اوزره رحمه بخور و بر مک و صار مسق کتور مک
 ابله دخی تجربه اولور و اکر اول اشیا نیک قوقوسی خاتونک اغزند
 و بورنده ظاهر اولور سه کبه دکلر بو خصوصه آج قد بولغله
 محتاج در دبدیلر جلیک صحنه بول و نبض ابله دخی استدلال اولور
 اولابول جمنشدن دلالت اولندیغی ابتداء جمله بوله ایشیکه مائل
 صارک اولوب انتهاستنه محرمه مثل ایلر و بولک ایچنده آتیش

نور

پامق کی شیلر اولور و بعضنک بول صافی و قوای کوزل اولوب
 اوزرند طومان کی شیلر اولور خصوصاً ایچنده حبه کی نسله
 حاصل اولوب کاه یوقاری چیقار و کاه اشاغی اینر اکر فارورده
 ابلک کی شیلر اولور سه مره هنوز جماع اتیمشد و نبضندن
 کبه لکه استدلال اتمک طیب حاذقه محتاج در لانا کثرتا ابلر
 اوزر دیر لکه جلیک اولاننده نسوانک نبض لری عظیم و سریع
 و متواتر اولوب قوچ و ضعفده متوسط اولور و التخی ایه قریب
 اولدقده دخی مک قوالرینه ضعف عارض اولغله اکثر
 زمانده نبض لری حرکت و سکنا فی مختلف و بر پشان اولور
 و دخی حمل خصوصند معتبر اولان علامتند در که اکر کبه
 اولان خاتون پر نشاط اولوب لونی کوچیک و شهورتی یعنی طلوع
 اشتها سی صحیح و عارضی ساکنه و خفیفه اولور و صاغ
 طرفنده ثقل حسی ایدر و جنین حرکت ابلدکه صاغ طرفنده
 حرکت ایدر زیرا ادرک اولان جنین کثرتا رحمک صاغ طرفنده
 مندقی اولان منبدن تولد ایدر صاغ جانب سوله نسبت حاز
 اولغله منی قبولنه سبقت ایدر یا خود اول منی صاغ طرفنده
 اولان یمرده دن مندقی اولغله ماده تولد ذکر اولور دیدیلر
 یوباید کبار اطباء نیک مختار لری اولان اقوال ذکرورت و انوش
 اسبابی ذکر اولنان فصلده تحریر اولندی و صاغ محسی اولر
 بیوره و اکاسودصول ممدن اول جاری اولوب و حلیتی یعنی کیم
 او جلری قرار و سدی غلیظ و بیاض اولور حتی آینه صفت
 کشنده نظرا و لنسه ایچودانه لری یا خود ربوه قطره لری
 و حرکت ایلدکه اول صاغ ایای ایلری بصر و قالمق مراد ایدر که
 صاغ طرفنی قولتور و حتی صاغ کوزینک دخی حرکتی سرعت و خفت
 اوزره اولور بومذکور نیک جمله سی دیشی به کبه اولان خاتونده شدی

سداقه حیاض صافی و کوزره اولور و لونی شلوات
 طبعی بدن ایدر و کیم اولدیغی سوزن نشتر
 اولور و الا یعنی عارض سبب ابله شقیقه اولغله
 دلیل و لکه صحت بولان تفصیل بر صغ
 فصلده یوقانده نسل

وعکسی اولمقا و زوره در اما شیخ رئیس و سائر کبار تحقیق قری اوزره
 بعضی جنین مذکور اولدیغی صورته دخی لعلی ضعیف الخلقه اولمقل
 قوی الخلقه اولان جنین مؤثنه نسبت ایله ادله مذکوره دن
 بریسی اعتباره صالح اولماز و مذکور اولان جنین باذن خالق
 الاشیا تبارک و تعالی اوج آیدن صکر و مؤثنه اولان درت
 آیدن صکر چرکت لیلایکی دخی مذکورک ماقه سنده حرارت
 و قوا سنده کثرت اولوب مؤثنه اترک قلیتندن نشأت ایدر
 تفصیلی خلقت جنین فصلنده تحریر اولندی معلوم اولر که لحوال
 مذکوره چرکت لیلیات قیلندن اولوب قبل الولاده بر جنینک
 ذکورت و انوئنه اطلاع خالق الاشیا تبارک تعالی شاده کنندی
 ذات پاکنه مخصوص قیلدیغی امور دن اولدیغی مویدین قتلر دن
 متفق علیه در لکن جمله سی طن غالب قیلندن اولوب امور یقینه دن
 اولدیغی معلوم اولی الاراده زیر اخصوص مزبوره معینا مؤثنه دن
 اولمقله علام الغیوب جل شانه علمنی کنندی ذات پاکنه مخصوص
 قلدیغی امور دن در بشارتی یقینا اذراک ایده مز انحق طن غالب
 جمله ایله بعضی سوزدر که سوبلنور حتی فصول ابقراط شارحی
 قدوة المحققین محمد بن عبدالسلام علیه الرحمه بنم فتمده ایکی
 خاتون کبه اولدی اطبا بازد قلی اوزره لحوال بری جنینک
 برنده علامت ذکورت و برنده علامت انوئنه بولشیدم که طن
 غالب مختلف ایله قحان طوغورد یلر بنم ظنک عکسی ظهور ایلدی
 دیو قسم یاد اتمشله فصل ثانی زجاد بدکلی مرض بیانده در
 بعضی نسوانک لعلی حیضلری مختبس اولوب بشره لری متغیر طعنا
 اشم بالری ساقط و رعلرنیک دخی اغری منضم اولمقله یا خود
 صلابت بولمقله لحوال کبه اولان خاتونلرک احوالنه مشابه
 اولدیغی اجلدن کندیله بری کبه ظن ایلیوب ولدر جا ایدر لر و اترکی

لحوال

کوزنلر دخی بادی نظره کبه در قیاس ایدر لر انکی چون اول مرضه
 جیم ایله رجاسمیه اتمشله اتماء مهله ایله رجادی اطلاق
 اولد و غنک و جمعی عن قریب ذکر اولنور اول علتیه بادی رحمه یا خود
 فتمده مواد اوزام اولان فضول سته دن رباح کثیره یا فضول
 غلیظه مختبس اولد و غیدر که انلر حیض قانیله معا مختبس اولور
 و گاه اولور رحمه حیض قانی جاری اولاجو طرل منسده اولمقله
 شیشوب مختد اولور لر و دخی اول مرضک اغراض فاسده سنند
 بعضی نسوانک لمر طول و شیشو و قارنلر دن جنین حرکتی
 کبی برشی حرکت و جنین جثه سی کبی جمی حسن و لنور و ال ایله با
 اولجته صافه و صوله منتقل اولور بعضیسی نسوانه اول صورت
 درت و بش سنه با قبه اولوب بعضیسنده لایغر الممتمده اولور
 علاج قبول ایلمز و بعضیسنده استسقاء طبلی مثلاً و حالت ظهور
 ایلیوب قاری شیشو لکن طبلی صدایر مز مامتا معالجه سنده
 اجمال اولنسه صحیح استسقاء کتور و گاه اولور خواتین بیننده
 او غلان بوروسی دیکله معروفه اولان اغریلر ظهور ایلیوب قابله
 اولان فقیره لر وافر تک و پو ایدر لر برشی چقارزه بعضیسنک ماده
 یا لکز ریح اولمقله اول بر و محنته وافر ریح چقار و بعضیسنکدن
 قان ایله معا مختبس اولان فضولی بو شانوره و بعضیسنکدن بر قطعه
 لحم ظهور کلوب اولات پاره سی انچون بر صورت معینه اولن
 هر بر خانوندن باشقه هینتیده تولد ایدر صناعی مضبوطه دکله
 بعضیسی دخی ذی روح اولور اول خصوصده اطبا حکایا تحجیه
 نقل ایدر لر مثلاً نفیسی مرحوم اسباب و علامات شرحه رجا
 سببی کثرت مواد اولوب رحمه منصبه اولدقه عارت غریبه تک
 استیلا سندن ناشی متعقن اولمقله استعدادی مرتبه سی قسر
 حیوانیه قبولنه مزاج حاصل ایدوب بامر الله تعالی اولکونه صوت

ماده اوزام اخلاط اربعه به مائیت
 و رجحیت ضعیف الخلقه اولد و دخی
 عند الاطبا متفق علیه ایکن طبابت
 تاصلیان یا رانه سؤال اولنسه قحی
 چوقدن خبر ویرل منه

افاضه اولتون بن اشددم برخاتون قبلونغه صورنده بر جسته
 طوغوردی حیاتی وحسن وحرکتی وار ایدی بر قاج ستمتک
 اولوب بعده هلاک اولدی و برخاتون دخی خرو صورنده طوغوردی
 ایکجی قنادی وار ایدی دیو حاکایتا بلیوب چوغی دخی قافله لقا انسا
 صورنده بولور دیمشلیو شیخ رئیس نانوندن کتاب تالنده رحمه
 اند پاره سی تولد نک علی طریقی الفتن والتخمین طلبا اذراک اولدان
 سبیلری ایکیدره بر تیشی رحمه شدت حرارت ایله ماده کثیره منتبیه
 اولوب طبعی تحلل وکشی منقعه اولمغله بحسب الاستعداد صور
 غیر معهوده اوزره کجی بر جسته غریبه تولدیدن اول جفته ذی روح
 اولدی صورنده حرارت غریبه استیلا سنده ناشی تعفن ایلوب
 نفس حیوانی قبولنه مستعد اولور که مزاج حاصل پیدا فیاضند
 استعدادی مرتبه سی حیات افاضه اولور و سبب ثانی اول جسته
 شروطی ایله واقع اولیا جماعت نشأت ایدره زیر بعضی جماعتی انجق
 خاتونک کندی منیسی مشتمل اولوب لعلاته رجالت منیسی الامر اول
 اجلدن طبیعت یا لکن کندی منیسی قدید و نریبه ایدومنی ذکر
 منعدم اولمغله صورت ناقصه ده بر قطعه کجی تولد اولور و پیشتر
 و بومرضک اقسامندن رجالت منیسی اولنان بومرضی دیو قطعه
 تولد ایدن منفی در که لسا یونانده مولی دید کلرینک بومرضی بومرضی
 غیر بیسته مولی دیمشلیو فارسیده بوکا بار دروغی یعنی تحمل کاذب درول
 دیو تخریر ایشلر اما مولی نک معناسی دخی معلوم اولدیغی اجلدن
 بو خصوصیه رجالت منیسی جمیع ایله کجی باخود حاء مهله ایله یلقظ
 اولمق اصحدر دیو شراج بیننده اشکال واختلاف وارد اولمشدیکلا
 شیرازی علیه الرحمه کلیات شرحنده حق اولان بوعلتک سی حاء مهله
 ایله رضا و لمقدره زیر رحمه تولد ایلین قطعه کجیه یه لسان
 یونانده حاء مهله ایله رضا بر لر کجیه در که من طاشی دیکدر

او ایضا
 بعضی یقینده بار دروغک کینه بدردال
 بادروغی یازلدیغی قریب سله شهو قلم
 ناسخدرن خطای بعضی در زیر اباد دروغی
 یلان منسوب روزگار دیک اولور کجیه
 مرض مذکور اصنافندن بر منفی دخی
 اودر اما شیخک مرادی قطعه کجیه تولد
 ایدن منفی در که بار دروغی تحمل کاذب
 دیک اولور و منته

مهموده

مهموده

مهموده یه مبتلا اولان خاتونک دخی قاری مدور ششمک در کون
 طاشنه تشبیه ایشلر دیو تخریر ایشلر اما لسا یونانده مولی
 در که من طاشنک اسمی اولدی صورنده علامه نک اطلاق یرنده
 اولماق حاشا استاد الوزری یه علیه الرحمه دخل حدیث در که لکن اول
 توجیه اوزره قطعه کجیه صورنده اولان حایله رضا دیوب
 اندن ماعداسنده جمیع ایله رضا و تخریر ایشلر اما شیخک مرادی
 نسوانک تحمل و ولد رضا ایشلر کجی قطعه کجیه صورنده اولان اولدیغی
 واصحدرو زیر ارجاد نیک اول قسمی صادد که من وجه تولد بولور
 باقی اقسامنده تولد بولمغله رجالت منیسی در حال کاذب دره ایشلر
 احتباس حیض و سائر امر من رحمه داخل اولور و بومرضی بومرضی
 بار دروغندن ماعدد در که من طاشی معناسنده اولدیغی دخی منافی
 دکلر و زیر اخاتونک قرینی در که طاشی کجی اولدی صورنده دخی بار دروغ
 اولور و انجق مناسبا ولان شیخک مولدن مرادی جمیع ایله رضا اولدیغی
 الله اعلم بحقیقه الحال باحوال کجی کان طبیب لیدیه لایق اولان اول
 مرض ایله تحمل صحیح بیننده نمیز اولان علامتله دقت ایلوب
 غریبی ایلیه اولامل کاذبه حادث اولان شیخی بوقته حرکت ایدو
 بعده ساکن اولور و جنین ایسه اوچ ایدن یا خود درت ایدن صکنه
 حرکت مباشرت ایلوب داما تخریر کجی حسن اولور و مرضی و منته
 قارنده اولان ششش قنی اولور و در که شیشش و اللری و یا قارند
 کلشک اولور و کجی شششک دخی واقع اولور و او رام رحم و قونج
 مرضی بونک اعراضی کجی احوال واقع اولوب کجی شدید لحد ایدو
 یعنی انور دید کلر بغر سفی تغییق کجیه قونج کجی الم و بر جوق اولو
 قونج ایرات ایدو خیل حقیقی ده بونلر بولماز طبیب کامله فرقه و حلال
 نمایاندر و الله الموفق فصه ثالث اول مرضک بعضی مرتبه معالجاتی
 بیاننده در مفعول علامه سی نه ایسه نک منعی ایلر تدبیر و انقذر

اگر فو کچ ایراث اتمش اولور سه علاج قولنجیدن ماعدا بچون تری
 وشهر یاران وانلرک مثللو معاجین محلله و برلک نافعدره اکثر
 قصد واستغراغ و قیسه خنجاچ ایسه علمای بنی تدبیر اولنور
 وایارجات کبار دن اقتضاسته کوره ایارج لوفازینا وایارج
 جالینوس سق اولنور شیخ رئیس بوم فنده لوغاذیا و دج کالوی
 شدید النعقد دیش و دج حمر تا و دوا کرکه و ترباق اربعه دن
 قنقیسی اله کیر رسد ترمش و ایل و مشکطامشیع مثللو جنین
 مینی یعنی انا سینگ رهنده ایکن اولن جنینی چقا رنجی شیار
 طبعی ایل تدبیر اولنور و دج حیضی مدرا لان مشرب و دج و محلولات
 ویریلور و وریاچی تحلیل اید یی کادک وضادات استعمال اولنور و دج
 رحمة صلا بت اولدیغی صورته اشیا و محلله و ملینه ایل معالجه
 اولنور و وقت حرکت و ترک ریاضت لازمدر شفا ایارج لوغاذیا
 شیخ رئیس هذا ایارج سبارک دیوبامراض صعبه نک حمله سنه
 نفع عظیمه نفعتی یاز مشلر اخلاط شیخ حفظ بشر درم بشمش
 اطه صوغاتی و اصلح اولمش سمنو نیا و غار یقون و حر یقون
 و اشق و اسقور دیون یعنی بیان صا و مستی هر بدن در درجی
 انتمون و قصه محمود و مقل و صبر هر بدن اوچر درم و حاشا
 و هیو غار یقون و سازج هندی و فراسیو و جعده و سلیحه
 و فلفل اسود و ابیض و دار فلفل و زعفران و دار جینی و بیفانج
 و سبکین و چند بیدستی و مر و فلفل اسالیو و زرا و ند طویل
 و عصارة الافستین و فربون و سنبل و حماما و زنجبیل
 هر بدن ایکیش درم چنطیا ناما و اسفلو خود س هر بدن بر چچ
 درم غسل منزوع الرغوه کفایت مقدای بونل بال بالیخ اولور
 شیشه ده یا خود جوی فرافذ حفظ اولنوب حین احتیاج در
 مثقاله دکن و بره لریچکر دکی چقمش قرل و زهر طبعی ایل و بر لریچکر

اسنان

اسان اولور زمانه اطبا سی متقدمینک بوکونه جویا و مدا و انلرین
 قدح ایدرله اقامافع کثیره لری اولدوغنده اشتباه یوقدر
 نامق الحروف تسوید کتاب اثنا سنده بر مفلوج کسبه حب منین
 بابوب و بر دم بعنایه الله تعالی علاج برء الساعه و لدی اول اجلان
 بو ترکیبی دخی التزام ایلدرم و نسخه فی یاز لدیغی اوزره در نسخه
 ترکیب ایل یوب علت مذکور به مبتلا اولان شوانه و بر سر لریچکر
 عون باری ایل بر قاج دفعه ده خلاصه سبب اوله سائر
 امرانه دخی علاج قوی اولدوغی مقرر در شرجندن یوقلنه الله الهاد
 نسبه دهن علاج کلکلاج الفاظ مفرد اندون و لیقو بعضی کتاب
 علمید و از جمله ادهان مدبره دن یو کجه اطلاق تیشلر اولور
 کابلی و قره هلیله و بیلله و امایله هر بدن او نردن درم کفر کوک
 و رازیان کوک هر بدن بدیش درم دار فلفل و فلفل و زنجبیل
 هر بدن التیش درم جاوشیر و پنج موسکیند هر بدن بشود درم
 شربده اون التی مثقال تازه لاحتنه پراغ و سداب و حسک هر بدن
 بر قبضه اجزاء مذکوره اخذ اولندقدن صک قرو اولان اجزا
 بر مقدار و کلوب باش اولنر طوغران جمله یی یو کجی درت و کل
 صوابل نصفی فالج طبراق طبره ده طبره ایدر لربعد التفیه اول
 صوب سکر رطل خر و غ یایق قوبوب صوبی زائل اولنجی قابضه لو
 او یاغک تحلیل خصوصنده فعل عجیبی مقرر و اوجاع عدیده به
 طلا اولنه و بحسب الاقتضا بر قاج قطر استعمالی دخی جایز در
 از جمله علت مذکور به مبتلا اولان نسوانک قارلرینه و قاسقلرینه
 طلا ایدوب رحمة فرجه ایله ایضا ایدر لرباب ثانی جنینه
 متعلقه اولان احوال بیاننده اولوب اون فعلی مشتمل در فصل
 اول ماده خلقت جنین ده فالسفه ایله اطبا میانلر نده و بین
 الاطبا دخی واقعه اولان اختلافات عدیده بیاننده دره یعنی

رجالک نطفه سی کی نسوانک دخی منیلری اولورچی و اول نطفه یی
 ماده سی نه شکل شیدر ندن متولد اولورله و اعضا نکل جمیلر
 و یا خود بعضی سندن نمی حصوله کلور له و ماده جسم جنین اولور
 نه و جهله در اول احواله واقع اختلا فات بیانده در اگر چه
 اول اختلا فاتی کما یبغی تنبع و تفصیل الی ملک طیبیک اوز رینه
 واجب اولدی یغی مسلم مقرر در اقامه هر بنده فواید عیدیه اولم
 هما امکان نقل و تحریه اهتمام اولندی و الله الموفق معلوم اولاکه
 بدون انسانک اجزاسی اولان اعضا اصطلاح اطباء ده اوله و بالذات
 ابکی قسمه منقسمه اولوب هر قسمته اعضا مفرد و متشابه الی
 تعبیر اولنور لکله و غرض و خلق و سکر له و ملو و اقله و یا غلری کی
 بر قسمته دخی اعضا مرکبه و الیه اطباء اولنور اعضا مفرد ده دن
 ترکیب اولمشده و انسانک باشی و کوسه و اللری و اباقلری و سایر مرکب
 اولان اعضا لری کی پس قدرت قادر لایزال ایلله تعالی شان بو عین
 انار حنده مبداء خلق تلری پدر و مادرک منیلر نکل اولوب بعده
 اعضا نکل نشو و قالری و هر برینه مخصوصه اولان صورتک اقامتی
 حیض قانندن نشأت ایدوب جسم جنین منبیت ایلر یعنی امانک و بلیا
 نطفه لری ایلله دم طمک دن نکون ایدر حاصلی اعضا مفرد ده دن
 لحم و شحم و سمیندن ماعداسی منیدن و انلر حیض قانندن مخلوق اولور
 و مبداء خلق منیدن اولان اعضا مفرد ده اعضا اصلیه دخی
 ایدر له جمیلر سنک صورتلری اتمام بولوب جسم جنین کما یبغی کماله
 ایرشد کدن صکره روح بر فوج فائض اولوب غذا لازم اولدقه دم حقه
 لطیفی ایلله غذا لنور و ولادی اثنا سنده موطوع قد نصکره اول
 فانک زیده سی همه لره صعود ایدوب سده مبدل اولور و زمانه فطامه
 یعنی سندن کسالتیه دکن دخی اول فان غذا جنین اولور و نسل الله
 احسن الخالقین مخصوص مذکور ده یعنی اصل ماده غایه جنینه

و اما الله تعالی نطفه خلقه اوله اعضا
 اصلیه بر آفت اصابت المسلم اتصال
 حقیقی ایلر برینه کلان مکر سن صبی ده
 بعضی کلان و ایچدی ملو او کولم قیل
 ایدر دبدیلر منه

کما اوله امانتک هم لرند سدر حنده
 نکون ایدن جنین بادن خالق حرکت
 ایلر کی خلقه حاصل اولم و انلر و نسل
 حقیقی کتاب ثانی کدن بکری برخی
 سندن ایلر مقاله ده نقل ایلدی سه

تجرب

جمهور فلا سفه دن از جمله کبر فلا سفه تعبیر اولنان ارسطو دن
 منقول اولدوغی اوزره نسوان ایچون منی اولمایوب جنین ایچو ارکک
 منیسی ایلله حیض قانندن صورت پذیر اولور و میشلو اما اول علوم
 ریاضیه مغلون اولان متلا شیلر نسوانک منیسی اولماز دید کلرند
 ماعدار ارکک منیسی دخی ماده جسم جنین اولماز دیوب کیفیت
 تأثیر نده بر قاچ وجه ناموجه نقل ایشلر در بر روایت کراسطونک
 کندی مذهبی اولمق اوزره منقول و اجزای جسم جنین اوله اعضا نکل
 ماده سی مجر و حیض قانندن اولوب نطفه رجک قوه عاقده
 اولدوغی جهلندن اول فانک انعقاد نه تأثیری و رجک حرارتک
 اعانتی سببی ایلله اجزاء بدن اولان اعضا اصلیه دم حیضدن
 متکون اولور و بعدل تأثیر اول نطفه اعضا جنینه سرایت ایلکله
 ماده ارواح اولور و قوام اعضا مداخلتی اول جهل در دید
 کائن شی واحد هم فاعل و هم قابل اولماز قاعده لینه راجع و ارسطو
 اتباعندن بعضیسی دخی نطفه رجک بعدل تأثیر و التعقید ماده
 ارواح دخی اولمایوب مختل و فاسد اولور و میشلو و غیر شفا
 کتاب حیواندن طقوزنجی مقاله دن فصل اولده احوال مذکور و دیگر
 ابلیس و ارسطونک رأی نطفه رجک بعدل تأثیر ماده ارواح اولوغی
 تغییر ایشلر اما جالینوس نسوان ایچون منی اولدوغی وجو
 عیدیه ایلله اثبات ایدر اول آله نکل الک اقواسی بودر که اولاد
 اکثر یا انایه و یا بابایه مشابه اولور له مشابهت البته بر ماده لازم
 اصل مشابهت اوله اول ماده یا لکر حیض قانی اولمق جائز دکلر
 زیرا بابا نکل حیضی اولما دخی جهلندن بولمک یا با سنده مشابه اولما
 لازم کلور اولاده ایسه کاهی بابایه دخی مشابهت مقرر در بر
 مشابهتک اصلی منیلر دن اولمق لازم کلدی اول جهلندن نسوانده
 دخی منی اولدیغی ثابت اولدی و اول عیدیه قوت عاقده حصول دخی

شیء واحد فاعل و هم قابل اولماز سنک
 حکما فتلر نده علی الاطلاق دکلر بلکه
 شیء واحد و بسیط آلات و قوا بلک
 نقد و سر فاعل و قابل اولماز لکن منی
 اجسام مختلفه دن مرکب اولمشده
 صورتا بسیط ایس حقیقته بسیط
 دکلر منه

اول منينك مؤذيل بد رصحنه يعنى دتجه القايد رلد بوخو پر
 اتمشلد د حصبينى قطع اولان ادمرك دى احوالى اكادلا
 ايدره زير احاد ملر احتلام اولور و منى به مشابه برياض رطوبت
 دفع ايدوب متلذذ اولور له اما منسل دكلرد و توليد حاصل ايدوب
 حتى حيوان شفاون بشيخى مقاله ده برا وكوز اخضا اولند قدن
 يعنى اينلر كدن صكه انزال اولد ينى حكايه تاو نمشد و اما اخر ران
 عليه الرحمه قانوندن بو حكاك شرحنده شيخى كلى منى حصبينى
 تولد ايليوب بلكه كند ولردن مقدم اولان اعضا تولد ايلديكى
 مشعر دركه ارسطو و جالينوسك دى مذهبلى او در ايكسند
 يعنى ارسطو و جالينوسدن نقل اولان كلامك مالى منينك تولد
 سبب آلات منى تعبير و لنوب بر بر لرينه ملتفه اولان اوزده و
 شرايينك صفات و تلافيف و استدارتلى رلدركه ماده منى نازد
 اكلامك ايله منوبيت حاصل ايدردى مشل و اما محمد بن زكريا ايكسند
 دى قولر نده نظر وارده زير اعروق و شرايين مشابه الطبعه و
 سائر اعضاده اولان طر اردن هر بر نده نملو اولان قان انلرده
 طور مق ايله منوبيت حاصل اتير كثر تلافيف و استدارات
 سوز لرى دى ضعيف و شك يوقدر كه جالينوس اول سوز سها
 واقع اولمشدر عمداد كلد زير اعروق و شرايين تولد منى اوله من
 بلكه مولد منى انلر ايله مختلف و متميز اولالوم عدد ديدركه
 هم لرده شد احوالى دى انك كبيدر ديشر علامه الورى حاكمه
 ايليوب قانك و ماده منينك هم لره ايله خصيتين حجر الرينه
 نفوز لرى باقى اعضايه نفوذ لرى كى دكلره زير باقى اعضا نك
 حجر الرى مستقيم و عدد ديتلى يوقدر ماده نك بياض لغز مستلزم
 اولان ايسه اعوجاج و عدد ديت مجموعيدره انكچون قان سائر
 عروقك حجر الرنده بر زمان اكلامك ايله بياض لغز حاصل اتير و حجر د

على الخصوص قانك طر لرده مدت مديد
 اكلامى سى كدكلر ايله اولسه صاحبى
 غذا تاو لنون مستغنى اولور و ريكه
 اول قان انا قانا بدلى ما بخل اولوب
 برين عوصن ما ينقص حاصل اولقه در
 منى

لحم عدد دى دى مولدا و لمازه و الاصد و دماغ و سائر اعضاده
 اولان عدد لردى مولد منى و لبن اولور ايدى الحاصل كثر تلافيف
 و كرم عدد يدن هر برينك مدخللى مقرر اولمغه مجموع عنك
 تاثير لردن مواضع معينه لرند منى و لبن مولد اولور جالينوسك دى
 مواقع متعدده اولان سوز لرى جمع اولنسه علت توليد منى و لبن
 اعضا نك مجموع اولد و غي متعين اولور و دى تحقيق بحث اتمشلد و
 الله اعلم بحقيقه الحال الحاصل خصوص مذكورده كيار اطبا نك
 مختار لرى منى رطوبت ثانيه دن مولد اولوب هضم رابعك فضل
 اولد و غي طرف راجحدر انكچون منى حبل اعضا دن منفصل اولور
 انده هر بر عضون حصه واردر انجق رطب و سيال اولمغل حس
 لى تميز ايد مزيرلر و متشابه الامتراج اعتبار ايليوب ارسطو
 و اتباعك منى بالكر انشبين دن منفصل اولمغه متشابه الاجزا در
 ديدكلر بى بر قاج دليل ايله منع ايدر لر تفصيل يوكه حكما منينك
 جمع اعضا دن مجذب اولد غنده اتفاق ايدوب لكن جسامت
 الاجزا اولمغه فى الحقيقه مختلف اجزا ميدر دكلميدر اختلاف
 اتمشلد بعضيلر مختلف اولد و غنه ذاهب اولوب جنيند هر بر عضو
 كند و به مشابه اولان عضون حاصل اولان منسل مخلوق اولور
 يعنى والد ينك كوز لر لدن مجذب اولان شيد كوزلر و بر ونلرند
 مجذب اولان بوزن و لردن مجذب اولان لدر كذاك سائر
 اعضا دن مجذب اولان مشابه اولان اعضا مخلوق اولور
 ديشلر و مذكور بى بر قاج دليل ايله اثبات اتمشله اناقواسى
 بعض امراض متوارثه اولوب بباده يا خود ناده بولنديغى صورته
 البته اولاد ده دى ظهور ايلد و كيدر كه انلردن يدى مرز طبيب
 شاعر ك بومر اعدنك مستفاد در مصالح
 متوارثه الامراض عدد و رها بنساجد به بعض حكما كچه

منى فى الحقيقه مختلف الاجزا و متشابه الاجزا
 ديك امتزاجه يعنى جوده متشابه كدر
 يوخس حقيقته متشابه دكلر ديانلر
 استاد الاطبا بقرط و اتباعى در عن قوبه
 نقل اولنور منى

ارشد مشاوره اشات قنات بنساجد نقل
 حركتدن بارسن رشتن و رشتن بارسن
 انك ايلدا ديكوى شى رشتن بارسن
 ما بخل ايله دال دال شاداندر ديدلر منى

منی جمیع اعضا را در منجذب اولو و اما فی الحقیقه مختلف الاجزا
 دکالدر انجق بالقوه منفصل عنهما به مشابهمتی منضمت اولمغله
 قوه مصوره باذن خالق حفظ انواع ایچون ولدی والدینه
 یاخود انلره یقین اولان صورته تصویر و تشکیله سنی ایتمکله
 صورت پذیر اولو و خالق الاشیا نبارک و تعالی طبعی قوه مصوره
 جنبه صورت اصلیه ده تصویر و تشکیلی ایچون مؤکک فکله کمشله
 العلم عند الله تعالی اما بقراط دن منقول اولدیغی اوزره اول استقام
 الک کتاب منیده هم مور ماده منی انسانک دماغند نور اندن
 قولاق اردنده اولان ایکی طمر لره نازل اولو و انلردن نخاعه کبر
 یعنی فقرات ایچنده اولان صلبه و اصل اولو و تا که مسأله اولده
 دماغدن و دماغه مشابیه اولان نخاعدن بعید اولمغل انلرده
 اولان دم لبنی نک مزاجی متغیر اولیه بعده اول ماده بکرک
 تحد بنده اجوف تعبیر اولنن بیوک طمر دن منشعبه اولوب
 بوکولره کلان ایکی طمره نافذه اولو و بعده انلردن انشینه و اصل
 انکچون قولاق اردنده اولان ایکی طمرک قطعی صاحبک نسلی کسر
 دیمشله جالینوس اول خصوصی یعنی قولاق اردنده اولان ایکی
 طمرک قطعی قاطع نسل اولدوغنی انکار و ابقراطی تخطیه ایتمشدر
 فردوس الحکمه مؤلفی علی بن ربن طبری انکار جالینوسی نقل
 ایلیوب برکمه یا لکن خاصه ایلسه غلبه جالینوس ایچوندر
 نصیح ایدره شارح علامه علیه الرحمه کلیا دن قصد احوالی
 شمرنده حق جالینوسک قولیدره زیر ابقراطک قولاق و زره منیک
 یا لکن دماغه نوکدی تسلیم اولنسه مذکور طمرک کسلی سنی نک
 بالکلیه انقطاعه یاخود نسلاک انقطاعه سببا اولو اولکلیسی
 ظاهر البطلاندرت زیر مذکور طمری قطع اولنن کسسته نک منیسی
 بالکلیه منقطع اولنن ایکیجیسی کذلک باطلدرت ذمیر اول طمر ل

معالجات بقراطیه صاحبی اول طمری قصد
 ایچون تالیف اولدوکی رسالده ابقراط دن
 نقل ایدره اول پیشوی طلی کتاب الامویه
 والبالان نام تالیفنده صفالیه اهل الیه
 اولاد لربنک و هذ و صلاحتی مراد انشیه
 ممود طمر لری یعنی بر قولانک اردنده
 اولان بر طمر لری قطع ایدره اول اجالان
 اولاد لری جماعدن متقطع اولوب صورت
 نساده اولمغله انشاء جنس لری انکر مستحاج
 الدعوه اعتقاد ایلیوب انکر ایله درگاه
 باری به توصل ایدرلو و نکوی بوناری
 خباشتدن تعلیم ایدوب پاک و صافی
 قیلدی دیرو لایمش منم

سالم طور و بخصیصیتی قطع اولنن کسسته نک نسلی باقی اولمولا
 کلور بودغی فاسد و باطلدرت ایدرلو حاصلی تولیدره هر برینک
 مضطرب اولمغله ایکیسینک دخی وجودی لازم اولدی شیخ رئیس تانوت کت
 ثالثدن بکر منی فنده جالینوس اول ایکی طمرک قطعی عقرا لرت ایدر
 بلادی و بن ظن ایدرین که منی یا لکن دماغدن اولمق و لجب دکالدر
 اگرچه حمیره منی دماغدن اولوب ابقراطک عرقین خصوص منده
 قولی دخی صحیح اولد ایسه بلکه و لجب اولان منی ایچون هر عضو شست
 بر عین و سائر اعضادن اول اصوله ترشح طریق ایله حصه وارد
 انکچون ولد والدینه مشابیه اولو و عضو ناقص ناقص عضو
 متولد اولو دیمشله علامه قرشی علیه الرحمه شیخ مختاری مؤید
 اولوب منی جمیع اعضاده متولد اولو بودغی معلومدر که اعضانک
 جمله سندن انشینه جاری اولاجق جری و قوه اعضاء رئیسه کی
 جریا فی ممکن اولانلردن بالذات جاری اولوب سائر عضودن اول
 بشر طریق ایله دماغه صعود ایدوب انده تکرار رطوبته مبدل
 اولمغله ذکر اولدوغی اوزره منینک معظم اجزاسی دماغه
 حاصل اولور دیر لیه بعد الحصول معهود طمر لردن نخاعه اندن
 انشینه و اصل اولو و اما انشینه قریب اولدوقده بوکولر ایله خصیه
 بیننده و اصل اولان عروق و اصل اولدوقده اول طمر لری بوکولره
 سخونت حاصل ایتمش لطیف فان ایله مملو بولمغله اول قاتی دخی
 بعض مشابیهت ایله کندویه و وندروب خصیصینه نافذ اولد قان
 اول حمله اعتدال و بیاض و نفی کمال اولوب بعده تجرای منی به
 مندفع اولور دیوش و بیان ایتمشله تقریر مزبور دن مشابیهت
 خصوصی و مقدما ذکر اولدیغی اوزره منی متشابهه لایتنر لجد و دیانلر
 قولدی مؤید اولور و اما شیخ رئیس جیون شغاده اون برنجی مقاله
 ایکی فیصله طمر فینک دخی آدلله سنی تحریر و جمله سنی تزییف ایدو

یعنی قیاسی سبب جماعه دیری شیه
 جماعه طریقی حرکت ایلسه اول شیه
 ایچان انیدکده حرارت غیر مزب
 و قان دخی نوران ایتمکله بدک
 سخونتدن ناشی منی جاری
 اولمق ممکن اولیان اعضا دیول
 ماده دخی بخار طریقی ایله دماغه
 صعود ایدوب انده تکرار رطوبته
 مبدل اولور منم

بر طرفی ترجیح آنها مشروط در تفصیل اینک حاصل بود که منی جمیع اعضا
 منفصل اولور و با حق جسد مشابه الاجزا در دیا نوری اول نشانه
 داعی اولان اوج آمدن ابقراط اول امور نشانه ایله مذهبه حخته
 نمسك ایلو اولیسی لذت جماع جمیع بدن عام اولدوغی دره اگر منی
 جمیع اعضا در حاصل اولیه ایدی لذت جمیع بدن عمومی اولیوب
 یا لکن چقدوغی عضول یعنی فرج ایله ذکر مثلاً ذ اولور لایکلیسی
 اعضا جنینده مشاکله کلیم بولند یغیر یعنی والدیند مقدار
 اعضا و ارایسه ولده دخی مشاکله موجود اولد و غیر دخی
 والدیندن بریسی ناقص العضوا ولسه یا بر عضولری علیل ولسه
 یا خود زیاده بولنسه ولده دخی اکامشاکلت بولند یغیر دیش
 تنم قانونده دخی ذکر ایلدی وینه شفا در فصل مذکورده در
 بقراطک بود لیلر بنی اون وجهله قدح الیوب منی جمیع اعضا
 منفصل اولمایوب فی الحقیقه مشابه الاجزا اولدوغی طرفی ترجیح
 ایلد یکنی نقل البش اولان وجهک اولیسی ولدک والدینده
 طرفنده و صاحبه دخی مشابهتی مقررده اما انلرد منیه لوصول
 اولور جزء منفصل اولمازه ایکنی منیه اعضا الیه جزء منفصل
 اولماز مع هذا مولوده انلرد دخی موجوده در دیش لکن بوجه
 مردود اولدیغی ظاهرده او چمنی طرفینک منیلرندن هر بیک اعضا
 اصلیه لرندن منفصله اجزا بولند یغی تقدیرجه هر بیک اولدوغی اکثر
 اعضا متکونه اولوب ایکنی انسان متخلفه اولق لازم کاورده در دخی
 طرفینک منیسندن جمیع اعضا در حصه ذکر کار اولدوغی صورته
 یا لکن مرءه نك منیسندن ولد حصولی ممکن اولورده بشن منی جمیع
 اعضا در کلیدی صورته ولگا ذکر وکانفی وجوده کلیسی مشکل
 اولور و التنبی بعضی حیوانک بر سفاده متعدد یاوریک وجوده کلیم
 کجی رکک و کیمی دیش اولور بویخصوص منی جمیع اعضا در منفصل
 اولدوغنه منافید دخی کاه اولور ولده سنه واقرباسندن

مقدمه کوا ولد یغی اوزره امر اض
 متوارنه بویحی منی در و متوارنه
 اولان مفضل مضر مذکورده در
 اولان مقصور اولدیغی کبار اعلی
 قدرنده معلومده اما آخر
 خصوصیه دلنسلک اولد و الیه
 دلنسلک لازم کاورده کبار
 برینک نصریحنه تلف بولغا در

بعد اولنله مشابه اولور و اخصوصه مشابهتی منی تخصیص
 ممکن اولماز سکنی بعضی حیوان خلاف جنسند متولد اولور و
 طغوز بنی اگر منی جمیع اعضا در متولد اولسه خروجی دخی الترتیب
 اولق وار اولماق وار ایکنی سنه دخی خلقتده نقصان مقررده
 او بنی بعضی میوه بتوزمین غلجک بوداغندن افرغایه شلسه
 میوه سی حاصل اولور پس بود ذکر اولنان وجوه عشره منی جمیع
 اعضا در منفصل اولدوغنه منافید دخی شلن اما ابقراط قدرده
 جمل سنه جواب ویر لمشود حاصل کلام بر نطو ملدن غرض امور
 مذکورده دن یعنی منینک کیفیت تولدی ایله اعضا نك کیفیت
 نکلنده جمله سنک قولری محض و جمیع و ظن ضعیفه منی اولوب
 هر بر دلیلاری او هن من بیت العنکوت ایکنی خالق الانس و الملائک
 قدرته سورده کرمه طار قد فلینظر الانس فی خلق خلق من ماء
 دافق یخرج من بین الصلب والترائب قول کرمه حاشا طعن اید
 ملاحظه ملاعنین مجانیدن دخی مکترا اولدوغی مقررده در عظام
 الغیوبک تعالی شان کلام کرمی انلرک ذاهب اولدوغی اختلاف
 جمل سنه جامع مواده اشتباهلری قاطع برهان ساطع ایکن
 زیاده حماقت موکمال ملعنلرندن ناشی بلاد کاری دخل و تعرضی
 کبار مفسرین روح الله ارواحهم بینة انلرک کنذ اصطلاح
 اوزره منع و دفع البش دره از جمله امام فخر رازی علیه الرحمه
 تفسیر کبریه انک هذیان کون سوز لری نقل یلیق ویر
 جواب شافی آیت کرمه نك تحت اللفظ معنای شریفی نچردون مکره
 تغیر اولدی پس اول کز لو شیلر انده اشکاره اولد و زجر انک
 مالکی جمل جلاله ابتداء سورده کرمه قسم یاد ایدتو بوعالمده نعو
 بشریه هر بر نفسک اوزرینه ذات پاک ایله حافظ و مهین اولدوغی
 یا خور هر بر بنی محافظه و عمللری بنی احصا ایچون ملائکه در نماظل

بیورد قلوبی از علان و نه شکل شیدن خلق اولند قلوبی کواکس
 ده بو تو صیه و نه مان ایلدی تا که اول عالم السی و الحفیایک کلا قدر
 و حکمتی ادر ایلایوب بر قاج قطره منبدن خلق اندوکی انبارک
 یوم تبلی السی اترده رجعت و اعاده سنه قادر اولد و بنی بی شک ولا
 شبهه سیله لایه و کند و لایه عاقبتلنده لازم و نافع اولور اعاله سعی
 ایدوب و محافظ لری و اما لری نیک کاتیلری اولاملک و یازد و میله
 الا عاقبتنده و اول کونک شدت و دهشتنده کند و لری سرور
 ایدک اعال یازد و نه کیم غلیظ انسا تم خلق یعنی انسان شکل
 شیدن خلق اولند قلوبی فکر ایلوسون خلق من ماء و انق هر یوزی
 ذوق اولان یعنی صیرامق ایلایه چقان بر قاج قطره صود خلق اولدی
 یزج من بین الصلب و التراب اول سو یا ایلایک صلبی ایلانا لری نیک
 ترینه یعنی کواکس مکاری بیندن چیقار سیور ایلایه صدق الله العظیم
 ذکرا اولند یعنی اوزره بوایه کویله ماحصده خذ لحظه در و چهل
 اشتباه و اعتراض ایلایوب اول اول صولیا ایل تراب بیندن چیقار
 دیکدن مراد منی انلردن منفصل اولور دیمک ایلایه حال و لموال
 اوزره دکلره زیر امی هضم رابع فضله سندن اجزاء بدناک چیم سندن
 منفصل اولور و حتی هر عضوک طبیعت و خاصیتی اخذ ایدر که انلرک
 مثلوا اعضا تولد نه مستعد اولوب ولده دخی اول اعضا تولد ایلایه
 انکچون جماعده افراط ایدن کسسته لریک جمیع اعضا لایه ضعف شستو
 اولور و ییشل و تانی اکر مراد معظم اجزاء منی صلب ایل تراب بیننده
 تولد ایدر دیمک ایلایه اول قول دخی ضعیفدن بلکه منبتک صورتده
 و ماغ مشاب اولدی دخی کاد لیلد و و بر د لیل دخی چوق جماع ایدن
 آدمک ضعفی ابتداء کوز لنده ظاهر اولور و ییشل و تانی اکر مراد صلب
 ایل تراب بیند منبتک مستقر تدر یعنی جمیع اولوب قرار ایدر جک
 بریدر دیمک ایلایه بوده ضعیفدن زیر امنبتک مستقر عا و غنیه

ترینه تعیل و زنده کواکس مکاری
 دیکدر متهم
 شجر زاده قدس سره قاضی حاشیه سنده
 کویله کفار شا کساره و عیدی و حبیب
 محبت و سلیمی متهمند که آیه اترده
 فعله یحی علیهم اما بعد ای عدل سیور لری
 بو تقدیر جمیع حافله کواکس مراد اولد
 ظاهر اولور کما قال تعالی وان علیکم
 لما نظیر کواکس کاتبین یعلون انما فعلوا
 الامه متهم

مجدد

منی و که بیهشتین قشده بر برینه صار لمش عروق و شراییندن
 عبار تدر و ییشل و رابع اکر مراد صلب ایل تراب مخرج منیدر
 دیمک ایلایه اولدی بر نده دکلر بلکه مخرج منی صلیدر و ییشل
 غمزازی علیه التجه اول مجانینک بو کون شبهه لری نقل ایدر
 صکی جواب با صواب و ربوب بلی قاعده قن طب اوزره منی حصول
 اعانت یونندن دماغ اعظم اعضا اولدی دخی مقرر اولسون لکن
 خضاع ایلایه خلیفه سیدر که صلب یعنی فقراتک ایچنده در و دماغ
 معقودم بدن یعنی کواکس مکاری نه این چوق شعبه لری و ادر اول
 اجلدن یعنی اعضا مذکور نک بر نده دماغ خلیفه سی بر نده
 شعبه کثیره سی و لمغله عالم الغیوب جلله شان انلری تخصیص
 بالذکر ایلایوب مخرج من بین الصلب و التراب بیوردی مع هذا
 ماحصده نک قول لری محض وهم و ظن ضعیفه منی و کلام الهی قبول
 الیق و تسلیم احرار دن لایا نیه الباطل من بین بدیه و لا من خلفه
 کویله سیله ختم کلام ایشل و تانی بیضاوی بیض اینه وجهه
 فی الدارین ابتداء انلرک کلام باطل لری منی منعه اشارت ایلایه تانی
 تسلیم طریق ایلایه اگر نطفه هضم رابع فضله سی اولوب ذکرا اولند
 اوزره جمیع اعضا دن منفصل اولد و بی و بعد الانفصال خصیتین
 قشده بر برینه ملتفه اولوب او غنیه منی تغییر اولان عروق اول
 نطفه نک مقرر اولدی دخی صحیح اولور سه دماغ اول منبتک تولد نه
 اعانت یونندن جمیع اعضا دن عظیم و انکچون نطفه دماغشاید
 و جماعده افراطک دماغه ضعیفی سرب اولور و پس دماغ ایچون خلیفه
 واردر که صلب ایچنده اولان خضاع و ترابیه نازله شعب کثیره
 واردر که اعصاب عده در اول اجلدن یعنی صلب دماغ خلیفه
 اولوب ترابیه دخی شعبه کثیره سی و لمغله بواکی عضو دماغه
 نعلقه سائر اعضا نسبت او غنیه منی یه قویب اولد قلوب ایچون

۴۱
 خلیفه مخرج منی ایلایه قویب و شراییندن
 عروق اولان مخرج منی ایلایه قویب و شراییندن
 کواکس مکاری و ترابیه نازله شعب کثیره
 و جواب ایچون خذ الله منی

سلب نظری قویب ذکرا اولدی دخی و نه
 فقرات ایلایه قلوب و لایه فقره ترابیه
 او کورق مکار بدور باشند ناقی و
 صورت قویب و مکاری شکل ایچون
 مکار که دماغ قویب و مکار
 خضاع دید مکاری ایلایه ایچنده در
 ترابیه کلام دار ایلایه در لری صلب
 اول ککلره اطلاق اولند و بی
 ایچنده اولایه خضاع دخی اطلاق
 اولنور که کک خضاع دخی
 صلب اطلاق اولنور و بی
 خاطر نشان اولمغه
 فتاحه الله الهی

تخصیص بالذکر اوردی دیو تعریف بر یور و شلوا اما فاضل رومدن
 قاضی محشی شیخ زاده مرحوم ک قدس سره تخصیص نموده
 خبر برانید کلری وجه وجهه محققان مزبور انک بیا انید کلری
 و بیدن هر وجهه انهم و اذوق و کبار اطباء انک مختار لرینه غایت
 موافقند و اول فاضل بق علیه الرحمه امام فخر ایله بیضا و بینک
 کلام لرینی نقلدن مکرر حقی دکلر که دماغ انک ترابیه نازله مجرد
 اعصاب منشعبه سی و لمغله ترابیه اول اجلدن مخرج منی قبلتی
 بعددن خلای و لماز زیر انرا انک دخی منی تولید نده مدخل عظمی
 وارد و بلکه صلب ایله ترابیه تخصیص بالذکر اولند قلنده وجهه
 وجهه اولان بود که تحقیقا نخاعک و قوا قلبیه و کبدیه و غده
 هر برینک انلرک زعملری اوزره فضل مذکوره ابراز نده یعنی منی
 تولید نده معا و نملری اقدرد پس علام الغیوب جل شانده صلب
 ذکر ایله دماغ و نخاعک مدخلیتنه تنبیه ایله منی زیر اصلب دماغک
 خلیفه سی اولان نخاع محلیه و ترابیه ذکر ایله قلبک و کبدک
 مدخلیتنه تنبیه ایله منی زیر انرا انلر مشتمل در دینلر کدر یور دقلری
 حقا که خصمی اسکا نده سیف قاطع منزله سنده دره مقدم
 ذکر اولند یعنی اوزره شیخ رئیسک کتاب ثالثه بلکه واجب اولان
 منی انچون هر عضو رئیسدن بر عین وسائر اعضادن اول اصوله
 ترشح طریقیله حصه وارد و دید کلرینه مطابقت بعدد زیر ایدن
 انسانده بحسب الشخص اعضاء رئیس اوج اولوب دماغ قلب
 و جگر اولدیغی معلوم اما دماغ منی حصولند جلالتک معطل اولد و غنک
 وجهی بود که ماده منی حکردن طر لر یور کدن شریا نلر ایله واصل
 اولور لکن دماغدن واصل اولان ماده ابتداء سائر اعضادن
 تغییر طریقیله اکا واصل اولوب انده نکرار و طریقه متدل اولد و قدن
 صکر ذکر اولند یعنی اوزره قولاً قرا رنده اولان ایکه طرین خاصه

الجز

میر راندن اوقیه منی به واصل اولد و قدن انلر ده بولنان دم غدا
 و دم روحی بی دخی کند و طبیعتنه تحویل ایدره اول طریق ایله منی
 جمیع اعضادن منفصل اولوب عظم اجزاسی دماغه حاصل اولور
 دینک صحیح اولور و دخی بخشی مرحوم علیه الرحمه تحقیق مقام ایلیو
 نصر کریمک تفسیر شریفنده تراشیه تنبیه ایله منی یور و یور
 زیر الطباء دن بر قوم ولد بالکر ار ککک صلبی ایله منی انک تراشیه
 بینند چیغا مادان مخلوق اولد و غنه ذاهب اولوب حق تعالی ترابیه
 انسانک ماء و اخف مخلوق اولد و غنی بیان ایله دخی ایلم و شو
 اولان ار ککک منی سید و اول منی صلب یلم ترابیه بینند چیغا
 دیو و صف ایله منی پس بر احوال ترابیه ترابیه رجل اولد و غنه
 دلالت ایدر دیو احتیاج ایله منی ماء مرأه به تعرض یور ایله منی
 اندن حاصل اولان صونک دخی نکون و لاده موصی اولد و غنه متا
 دکلر دیدر اما ولد ار ککک صلبی ایله مرأه منک ترابیه چیغا
 صودن مخلوق اولد و غنه ذاهب و انلر شاده دخی بولند یعنی منی
 اول ماء منترجک دخی ایله موصوف اولدیغی بر جماله بی و اجمال انک
 بعض اجزاسی ایله توصیف قییلندن اولور دیو جواب و بر لایق
 ایله ختم کلام ایله شکر الله سعیه مور روح الله روحه کبار الطباء دن
 بعضی سی نسوانک منیلر نده دخی دخی بولند یعنی تصدیق ایدر
 علامه شیرازی کلمات قانوندن اعضا فصلی شرحنده نقل انجسدر
 و قوی ثابت اولدیغی صورته طریقی منی دخی صلب ایله
 ترابیه بینندن مخرج ایله موصوف اولور العلم عند الله تعالی
 الحاصل اول فصلدن بو محله کلجه فلا سفه و اطباء دن هر نکره
 اختلافات نقل اولند یسه بویه کریمه ده جمله سنه اشارت علیه
 بولغله طبیب لیبیه ماده خلقت جنین احوالنده بونصر مبین
 ایله استدلال انک ستر ایکن مجانین ملاحظه انک دخل و نر نر

بالکر و جانیس بیندن تولدنی تحویل
 ایدن کسسته لک مذ هجی ر سطو
 مذ هجی ک صد کمالی و لشر اولو
 من

من او ان سوره شریفه بزرگوار

خاطر خراش موحدین اولمغله همما امکن تفصیل و تبیین اولند
 تعالی الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً و هو علی کل شیء قدیر نعم المولی
 و نعم النصیر فصل ثالث جنینک کیفیت خلقتی و اول تو کون ایدن
 عضولی و جسد لری اقامنه دکن قاج طول مرور اید و کی بیاننده
 قال خالق الاشیا تبارک و تعالی لقد خلقنا الانسان من سلاله
 من طین ثم خلقناه نطفه فی قرار مکن ثم خلقنا النطفه علقه
 فخلقنا العلقه مضغه فخلقنا المضغه عظاماً فکسونا العظام
 لحماً ثم انشأناه خلقاً آخر تبارک الله احسن الخالقین مبنی
 مبنی کفوی کریمی اوزره کیفیت خلقت جنینی بیان یلمک اید و
 نوع بشر دن مبراد و اما اطبانک بالبحر به والاستقرار و اقفا و
 مرتبه تحریر و تقریر اید کلمی بود که مقدمه اید و این اوزره تیان
 بر مرأه نک و حنده کنده منسی ایله ذکرک منسی و تخیل
 اولوب قرآن طوئسه رحم اول نطفه بی عاشقان قبول ایتمک اغری
 یوملوب یوقار و چکبلوره شول مرتبه قیانو که کوسیل ایل یوقلتو
 لازم کلسه اول میل رحمه کیره مرأه اول وقتده قوه مغیره اول
 باذن خالقها جلت قدرته علامه مباشرت ایلوب بعد قوه مصوره
 تصویره آغاز ایلر خلقت جنین اتمام بولوب اعضاء اصلیه و فرعیه
 تکمیل و نفخ روح ایله حرکت حاصل اید بنحیه دکن الی حالت اوزره
 و تغییرات و تغایرات حادث اولور و انلره الطوارسته اعتبار ایدر بطور الیمیل
 زبدیت حصول ایدر که شیخ رئیسک قانوندن کتاب الله بکری برنجی
 فنده اولکی مقاله ده تحریر اید کلمی اوزره اولاز بدینک حصولی
 قوه مصوره باذن خالقها منیده مندرجه اولان ارواح نفسانیه
 و طبیعیه و حیوانیه دن هر برینک تحریک ایتمک اوج عدد نطفه پیدا
 اولوب انلردن بعضی ارواح ثلاثه دن هر برینک معد و مستقر لری
 خلق اولنه یعنی قلب و دماغ و کبد مخلوق اولوب اول ارواحه مقرر

اوله

اوله اول نطفه لر خارجه هوانک اختلاط دن ناشی صول اوزرنده
 حادث اولان حجاب دید کلمی قبر جقل ایلله تنظیر و تمشیل و بعضی
 کبارک غشا حصولی دخی نطفه دن عذاب ایل کلمی مکرر اول بیانه مرتفع
 اول تغذیه چه نطفه درت ولوب انلردن اول پیدا اولان نطفه رحم
 مادر ده مستقر اولان ماده نک جمله سخی احاطه ایل یو ایچر و سنه
 الورتا که حرارت غریزیه منبتی حمر ایلله اول جنده غشا اول برده
 قبوغ نک ایچر و سنده غریقی تسمیه اولنان زاره مشابه اولور بعد
 تخانت حاصل ایدر و مشیمه دید کلمی غشا اودر اکا ترکیه صول
 تعبیر ایدر له ابقراط دن مریدر که بررقه صوره عورته علوقند النبی
 کونده سقط واقع اولوب منسی مذکور عطره زاری کلمی ایدر ایچنده
 محصور بولندی اندن مکن جنینی تحیط اولور ایکی غشا دخی حادث
 اولدی فی ان شاء الله تعالی عن قریب مشیمه فصلنده ذکر اولنور
 اصحاب بحر به اول غشایک حد و ثقی بر اسیحی طریقه مرده صدور
 یا خود فروند و تنوره خمیر قوندقه فی الحال اطرافنده حادث اولان
 زاره تشبیه ایتشیلر و اول غشایک حصولی فقدا زمانه مکن
 اولور معلوم اولما یوب ایچق دوران فلکدن بر دور که یکریه
 ساعت عبارتد و لمقدار زمانه وجود پذیر اولدی فی فصل
 خامسه ذکر اولندی موال غشا رحمه قوهات شوائین و عروق
 اولان مواضع خشسته یه تعلق ایدوب کندوده دخی اول قوهاته
 موازی ثقبه کرحادث اولمغله رحمه کلام حیض قانی و دم
 حیوانی اول ثقبه لردن جاری اولوب پس اول درت نطفه لردن
 ایکنی نطفه منینک وسطنه غور ایدوب قلبک محلی یعنی علقه
 اولور که مبدأ احیات و منبع قوای حیوانیه درو یاقی ایکی نطفه دن
 بریسی جانب اعلامیه صعود ایدوب دماغک علقه سی اولور که
 قوای نفسانیه مبتدا ایدر و بریسی جانب ائمنه یعنی صاع طرف

اول مردن اول غشا رقیق اولمغله
 ترشح طریقی ایل تا فذ اولوب بعد
 الصلا به اول ثقبه کرحادث و عروق
 و شوائین ایچون منافذ حاصل اوج
 غشا متشکل اولوب جنینی احاطه
 ایدر

میل ایدوب کبدك علقه سی اولور مبداء قوای طبیعیہ در اول
نغمہ لر یوم علوقدن التبی کوند دکن اتمام پذیر اولور یونور
قرار ایدر دیشلر بوا وچنه یعنی قلب و دماغ و کبد بالافاق
اعضاء رئیسہ اطلاق اولور اما خلق تدرہ تقیسی مقدم اولدیغند
واقع اولان اختلافات عن قریب ذکر اولور ایکنی طور اولر غشاده
قرمزى نطفه لر ظاهر اولوب جرمی دخی امتداد بولور ورحمه اولان
نقره لر یعنی فوهات شوائین و عروقده اولان دلکلی برابریده اول
غشاده دخی نقره لر حادث المقله انلودن مقدم مذکور اولندیغی
اوز ورحمه دم طث دم حیوانی جاری اولور واول حالته
نغمہ لر دن فان طور تنه استعمال ایدر لوه ماده لر نده واهل القرون
صورت حیوة قبولنه موجود بولنان استعدادہ اشتداد حاصل
اولمقین اولامتره یعنی کوبک کندی هیئتہ استعمالہ سی محسوس
اولور وطور ثالث اول منیلر علقه یہ مستحیل اولدو غیدر کہ بر نوع
اویوشمش قانہ دونر لہا کا استعمالہ ثالثہ اطلاق اولور ودر دخی
طوره مضمقہ یہ مستحیل اولور لر یعنی بر قطعه لحمہ دونر لہر مرتبہ
اعضاء رئیسہ بر لر نندن انفصالہ آغاز ایلور ودم حیوانی و طث دن
قسط واقف یعنی حصہ واقف مترشح اولوب جنینہ نفس ناطقہ
نقلقنک اناری دخی ظهور کلور یعنی بومرتبہ رابعہ وقلب ودم
وکید بر لر نندن ایرلدیغی ظاهر اولور ودم حیوانی و طث زیاده
ترشح ایلر تا کہ دم حیوانی دن جنینہ روح حیوانی اعطا اولور
دم طثی جنینک قاندن متخلف اولان اعضا لحمیہ و شحمیہ سی
اقمانہ مدار اوله اول حالته حیاته استعداد بولمقل مبداء
قیاضدن نفس ناطقہ نک بدنہ تعلقی اناری ظاهر اولور ویشی طور
قلب و عظام و شوائین واورده مثلاً و اعضا اصلہ نک نکولر
متمايز اولوب هر بری اخرون متباعدا ولفه باشلر و بولور ورحمہ

بعض محققین نفس النطق تعاقبی طور
اول ایلر طور ثانی ما بیندہ اثبات
ایلیوب یعنی زبدت حدود شدن
صکره غشاده نقطه ظهور انور
مقدم نعلق ایدر دیشلر الہام عند اللہ
سم

جن

باذن خالقہ بحسب الاستعداد مزاج ذکوری وانوثی فاضل اولوب
ارکمی اوله جق یوحسہ دیشی متعین اولور وطور سادسہ نوع
واصول بر بر نندن منفصل و متمايز اولور یعنی اعصاب دماغدن
شرایین قلبدن اورده کبودن و باطات عظامدن شکر ایلر انلودن
هر بری و سائر اعضا بسیطه و مرکبه علی ما یبغی اتمام بولور
هیئت مخصوصه سی اوز ورحمه صورت پذیر اولمقله بقدرہ اللہ تعالی
امر خلقت کماله ایریشور فبارک الله احسن الخالقین متخلقت
جنین الی طور و مقسومه اولدوغندہ شیخ رئیس و سائر کبار متفقدر
اما فاضل فیلسوف سعید بن هبه جالیوسد ذوت اولمق اوز ورحمه
نقل ایلیوب اولکسی نطفه ده تغیر خفی عرضی ایکجیسی دخی یعنی
غشاده قرمزى نقطه لر ظهور ایدر کہ قان ایلر اولوب منیلر بر قطعه لحمہ
مشابه اولور و اجنسیسی اعضا رئیسہ نک بر بر نند متمايز اولوب
اعضائک دخی رسوم و صور خفی الی ظاهر اولدیغی زماندر اول
اعضایردن اعضا رئیسہ یہ یقین اولنلر نیک تمیز اظهر انلودن
صکره آلات بطنک تمایز لری ظاهر و جملہ سنل قانزده بعید اولان
الرو ایا قلدرد کہ انلر اک صکره منفصل و متمیز اولور لر ودر دخی
مدت شوز زماندر کہ انده اللرو ایا قلد ظهور کلور و جمیع اعضا
انفصال تقویت و صلابت بولور و جنین حرکتہ کلور ایلر اطلاق
ماده یہ زمان اولر نطفه تغییر ایلیوب ایکجی مددده ولد و جنینہ
جنین در دخیسنده صبی اطلاق ایدر دیوخر بر ایلر یکجی و رک
نقلرینه مخالفه اما بعضی فوائدا بچون ترجمه اولنک بونک صکره
معلوم اولک اعضا رئیسہ ذققیسی اول خلق اولدیغندہ اختلاف
اولنوب ارسطو اکثر کبار قلب مقدمدر دیشلر استناد الاطبا
اولان بقراط دماغ ایلر ایک کوز لر مقدمدر دیشلر تمدن زکونایو
رازیکبدک تغیریمنه ذهاب و لیشلر و بعضیلر فقره لرک یعنی رقه

سکر لک دماغدن وشرایینلرک یورکک
وساکن اولان طر لک جکر دن نندکوز
خلاصه ایلر اطبا میانلر ندره و بین الاطبا
دخی اختلافات عدیده واقع اولوب
جالیوس اولخصوسده وچہ مشروح
اوز ورحمه غشاده جازم اولمقله مذکور
اشباه سرد ایلرکی آله بر و جملہ سنل
ومعارضه قبول انما ز طار سنل اولور
بردی قیمت جویهر فی صاحب هیکله
امانت شور و بر کیم بتم بود لیلتی
نقضا تمکله قادر اولور سد بومرتبہ
جویهر اک اولسون دیو وعد ایدر
شیخ رئیس علیہ الرحمہ کفاسنه لکنت
فی زمن جالیوس اخفت ز بهی عن
صاحب الہیکل ویشدر یعنی اگر بن
جالیوس زمانده بولنر ایدم صاحب
هیکلدن التوتنی الور دم جالیوسک
دیشلر منه

[illegible]

اطباء متاخرين بعضیسی اول اتنا
جنین اغزندن دخی بعضی طوبت
مقتایدردیدکاری مشکوک در
مسئله

اولا که اعضا مفرده در آن محو و شمع و سمنند ما عدا سی پدید می آید که منبیل شدن و اندر دم طم شدن مخلوق و لد قاری ذکر و لغت اعضا در پیه نده نذ آن مخلوق و لد قاری تنبغ اولوب دماغ منبیل و یورک رحم مادر و مکتب جنین ایچون جاری اولان دم شریانی روحیدن و جگن دم عروقی کبدیدن خلق و لد قاری مختار کبار اکتبا بولندی الله تعالی اعلم فصل رابع اولی الی طور قاج کونده تمام اولور و جنین قاجینی آیده طوغار و سکرینی آیده طوغا ولد اکثریا محبت اولدیغینک طبای و حیاتی اولدیغی بیاننده در معلوم اولاکه اطوار سته در هر یک ایچون باشقه یا خود هر ایکسی ایچون بر مدت تقدیر اولمشدر اول مدتلری الحقیقه مختلف دکالردر زیرا حق طبعه مباحی اولان ارباب تجریم خصوص مزبورده سعی و اهتمام ایدوب هر بری بالتجرب و الامتحان مصادفت ایتدکلی اوزره تقریر و بیان ایشلردن اول اجلان صور تا مختلف فیها طن اولنور اما فی الحقیقه میاتلرنده اختلاف یوقدر ایچق ذکران و انا نیک مدتلری مختلف فیها در زیر بالاجریه ثابت اولدی که جنین مذکر اولسه اطوار سته نیک مدتی قلیل و اگر مؤنث اولور سه کثیر اولور و مقدم ابر قاج دفعه ذکر اولدیغی اوزره جنین ذکور اندن خلق اولنان منبیلک مزاجی اقوی و قوه غریزی سی اجداد و لمغله باذن الله تعالی اعضا لوبنک خلقت جهنندن اما فی ثانی اعضا سیه اما مندن مقدم اولمغله مدتلری اول مدتی از اولور و ایچن ذکورک دخی مزاجی فضل و غیر فضل اولدیغی اجلان مدت ایما لرنده اختلاف بولنور حتی پدر و مادر ستن نماده بولند قاج صورته انلرک منبیل نذ خلق اولنان جنینک کمالنده شریعت مقرر در دیشلر اغذیه جهنندن دخی تفاوت معتبر اولوب فرار یچ و سکر مثلاً لوده و فصول و امکنه اعتبار نده دخی

مضی

مفضل مقربا اولوب فصل رابع و بلر جنوبیده شریعت اثبات ایشلردن لکن کبار مجربین کمال کون و خلقتک انک از منق اوتور کون و چوخی فرق بش کون اولوب اوتوزدن نقصه و فرق بشردن تجاوز اتمزد بدیلر اما بعض قدما دن اطول مدت الی کون اولدیغی دخی مرویدر که اونچی آتی تجاوز ایتد مولودده ذکر اولنور بعض کبار ذکوره نسبت زمان معتدل اوتوزیش و انا نده نسبت فرق بش کوندر دیشلر سطر اطوار سته دن طور اولر که زمان زبدیت در مدتی الی یا خود بدی کون اولور و بومدته رحمدر استمداد دخی یا لکن قوه مصوره متصرف اولوب اندن صکر و حمده اولاعروق و شریا بیندن قان و دم روحی جریان و اختلاطه باشلقایلر جمدن دخی امداد ایشلر طور ثانی که غشاده خطر و قهر می نقطه لظهوری زمانیدن مدتی اوچ کوندر اول مدته غشاده نقبه ل عارضه اولوب مقدم ذکر اولدیغی اوزره دم حیوانی و حیضی و خونی منفذ لظواهر اولور و بوا یکسیستک مدتلری طقوز یا خود اون کون منتهی اولور طور ثالث که زمان علقه در مدتی الی کوندر بحملی اون بش یا خود اون الی کون منتهی اولور و شریک سیه کاه اولور طول ثالث بر کون یا خود ایکی کون تقدم ایدر دیشلر اکابناء طور ثالث انتماسنه دکن مدت علوقاون درت یا خود اون اوچ کون اولور طور رابع که علقه نیک مضغه یا استحاله سی زمانیدن مدتی اون ایکی یا خود اون یا خود طقوز یا خود اون درت یا خود اون بش کوندر زیر ایشلر رئیس ابتداء اون ایکی کوندر دیدکین صکر کا اولور ایکی یا خود اوچ کون تقدم ایدر یا خود ایکی اوچ کون تأخر ایدر دیشلر بومدته اعضا رئیس بر بدن انفصال آغاز ایدر بودر طورک اقل اعتبار لری ایلر مجموع مدتلری یکری ایکی و اکثر اعتبار لری یکری ایکی دن اوتوز بر کون دکن جمدن اولور و طور خامس که قلبک و اعضا

بسطه نك خلقتلى تمامه ابروب اعضاء مركبه دن دخی
 باشك آموزدن وسائر اعضاء مركبه نك هر برلى اخرون ممتاز
 اولديغي بعض مرتبه محسوس اولوب مزاج ذكورت وانوثت
 فيضاناتي ديوك زماندره مدتي طقوز كون عدا و لنش مجموعي
 اونوز بره يا خود اونوزا بيكيون تمام فرق كون منتهى اولور و طور
 سادس كه اعضا نك بر برندن انفصالي و فروغك اوصولت
 سيلائي و اطرافك تكميلي زمانيدر مدتي د رت كون يا خود
 بشر كون عدا و لنش بيش اطوار سته نك مجموع اقصر مدتي اونوز
 بش و اطولي فرق بش كون منتهى اولوب خدا قصير و اطول بيننده
 عرض تمام خلقت يعنى نفا و نلري ان كون اولمش اولور اما شيخ
 وسائر كبار اطوار سته نك اقل مدتي اونوز كون اولد و غنى دخی
 نقل بيشلر در اول تقدير اوزره اقصر و اطول بيننده نفا و
 اون بش كون اولمش اولور بونلر كجمله سته سقط يا خود غيري
 جهت ايله تجارب عديده و قوعندن صكر و قوف تحصيل اولمش
 شيخ رئيس نقل طريق ايله فرق كون مرورندن صكر واقع اولان
 سقطك غشاسي ياريلوب صاوق صوبيه قوشه جنينك اعضا
 متمايز اولديغي ظاهر اولور و بيشلر دره الله تعالى علم بحقيقه الحال
 كبار مؤلفين دن لطفا الله تباركي عليه الترجمة تلويح بخجندى
 شهر حنده ابتداء علوقدن اونوز كون صكر واقع اولان سقطه
 دخی جنين تام الخلقه بولند يعنى نقل ايدوب لكن اطوار سته
 حجر اولنديغي اوزره اقصر مدتي اونوز بش كون اولد و غنى اقبضا
 اتمكين بيش طورك طقوز كون اولديغي متفق عليه و كالدر
 اول مدتي د رت كونا و لوق دخی مرويدن اكابناء اقصر مدتي اونوز
 كونا ولور ديو دفع شبهه اتمشله در نفس لامره الهى طورك
 حجر اولنديغي اوزره اقصر لر بيني جمع ايلسك كجمله سياه اونوز بش كون

اولور

اولور زير اطوار اقل و ثانيا نك اقصر طقوز كون اولديغي طورك د رت
 كون در دخی طورك طقوز كون بيش نك كذا طقوز التخي نك د رت
 كجمله سياه اونوز بش كون ايدره الله تعالى علم بحقيقه الحال و عندا لطبا
 ار كك اولان جنينك نك نلري بامر الله تعالى ديشي اولانك نك نلر دن
 مقدم اولديغي متفق عليه دره نك كمر ارا ذك اولديغي بعثت كبار ار كك
 نك نلر دره زمان معتدل اونوز بش كون و ديش نك نك نلر دره فرق
 بش كوندر د بيشلر العلم عند الله تعالى بوندون صكر معلوم اوله كه
 خلقت جنين باذن خلق جهان افرين جل شانم و غم نواله ازمنه
 اطوار سته متغايره عرضندن كه اونوز ايله فرق بش ما بيني اول
 اون بش كون ارا سته ضقي مدتيه اتمام پذير اولور سه بامر الله الملك
 القدير اول مدتيه ضغفنده يعنى بر اولمقدار زمان مرورنده فيضا
 ارواح و قويا يلم متحرك اولور زمان حركتت تقريب اوج شلي ازمنه
 مرورنده تولد ايدوب محل تنك و تاردن رها بولديغي مختار فعات
 تجربين و من غير اذعاء يقين مذهب كبار اطباء حاذقين و زير
 خلقت جنين اونوز بيش كون اتمام بولسه التمشين كونده متحرك
 اولوب يوز سكسان كون اتمامنده متولد اونور كه الهى اتمام اولوب
 بدني يه دخوله ظهوره كلكش اولون اقل مدتي حمل الهى اولد و غنى
 كتاب كرم رباني دخی ناطقدركه سورة كريمة احقا فده و وصيتا
 الانسان بوالديه احسانا حملته امة كوها و وضعته كرها و جماله
 و فصاله ثلثون شهر كه نصر مبينى انى مبين دره كبار فقهاء دين بين
 روح الله ارواحهم بحقيقه لى اوزره مدتي رضاع حولين كاملين
 اولمغه اونوز ايدن يكرى دردى اسقاط اولند قده مدتي حمل ايجون
 الهى آي باقى فالوره اگر جنينك خلقتي اونوز بشده تمام اولور و تمشين
 كون متحرك اولوب ايك يوز اون كون تمامنده متولد اولور تمام بدني
 اولور اگر قرقده تمام اولسه سكسانده متحرك اولوب ايك يوز قرق كون

نسب و رضاع دائر اولان احكام شيعه
 بونش مابين ايله بياشدر سته

قاعدة ارباب نجوم بر مذهب
اعتبار کورینور

تمام بخشیده چندینک درت سده
مدت حمل نجومی یا زلشدر تنبع
اولنه سده

فما منده متولد اولور که تمام سکن ای ایدره لکن عندا لطبا علی
الخصوص محققین فتلزنده مشهور اولان سکن آیدره تولد ایدرت
جنین بامر الله تعالی انشی ایسه البته معمر اولیو بشارتک اولدیغی
صورته دخی معمر اولانی نادر دره و معمر اولدیغی نقدریه جه
متولد ایسقام اولور دیشلر علی ان شاء الله تعالی عن قریب
ذکر اولنوره و خلقی فرق بشده فام اولجنین طقسانه متحرک
اولوب ایکیوز تمش کون فامنده متولد اولور که تمام طقوزای
ایدر بوسورته دخی بدخی آیدره تام الخلقه بولنور سه قوی
المزاج اولوب معمر اولور والا اولماز دیدیلره اون ای فامنده
طوغان جنینک حکمی دخی علی اکثر سکن ای فامنده متولد اولانی
کیده یعنی معمر اولما سی نادر دیشلر اولصورته خلقی اللجنی
کون تمام اولوب یوزده متحرک اولمش اولور شیخ داود نرینه
حکایت ایدر که معلوم اول و اتباع مدت حمل طقوز ای تجاوز اتیم
اگر عاشره مکث ایلسه رحمه تخلصد قالمق لازم کلره زیر عاشر
بیت ملکه و یا خود سیرت اوزره هلاک و ملق لازم کلور زیرا
مخرج غایت حرارته و رحم غایت ضیقده اولوب جنین دخی تمام
الاعضا و کثیر النفس و لمغله سی یگا هلاکی مقتضی در دیشلر
اما ابوالطبا عاشره باقی قالماسنی تجویز ایلیو شهرک جمله
حکمه برور دیشلر العلم عند الله تعالی لکن اکثر مدت خلقت
فرق بشر کونی تجاوز ایدر دخی عندا لطباء المبرین صخته قریب
اولدیغی صورته تولد جنین اون ای فامنده اولمق تجارب
مذکوره به حلال و بر مکر احوال مذکوره احکام یقینیه اولمغل
تخلفنده حلال و قدره بنده جالیسو سده منقولدره منیده اولان
حرارت غریزیه رطوبت غریزیه به غالبه اولوب جوهر منیده رطوبت
آن اولسه صورت جنین الکی آیدره کمال بولور انکچن یوز سکسان

درت

درت کوندن مقدم طغور مشر عورت کورمادی البته الکی ای
تجاوز اتمکه محتاجدن اما اگر جوهر منیده رطوبت غالبه ایسه
سورت انسانیه کچ تمام اولوب ولادی ارجیوز درت کونده مبشر
اولور که تمام اون ای درت کون ایدر اولدن اوزون مدت حمل
بولنوره و اگر منیده رطوبت متوسطه بولنور سه تکمیل خلقت دخی
الکی ای ایل او نبی ای بیننده صورت پذیر اولور دیشلر یا خود
امهات حسا بلرنده غلط اتمش اولد شیم شیخ و یکس جیون شفاوه
نصیح الیوب سکن بنج آیدره متولد اولان مولودک معمر اولدوغی نادر
مکر بلا و محدود و اوله مصر کبی یعنی صده معمر اولور اما مصرک
غیریه تولد ایدر معمر اولور سه فی الحقیقه سکن دکل ایلمک بدخی
ایدر انجق خاتونلر حسا بلرنده غلط ایدر له مشلا حلال بر ای مقدم
بعلی حیدر یحسین ولوب بعد حمل فور اتمکه سکن ای قیاس
ایدر له اما حقیقتده بدخی ای اولمش ولور دیدکدن مصرک کاغذ
اعتماد ایدر کیم کسسته نقل ایلدی بر عورت بدخی ایدن مصرک وضع
حمل ایدوب ولدی معمر اولدی دیشلر سکن بنج آیدره تولد ایدر مولودک
معمر اولد یفنک علتندره کبار ایکی وجه وجهیه نقل اتمش یعنی طبا
و بنجر ما تحقیق و ندقیقا تمشلر در بنجو ماتر بر لری فصل اتیده بیا
اولنره اما طبا تحقیق لری بولر دخی ای قاعدة اسبوعیه اولد
مدت ولادت اولمخله نکون جنین اول مدتدن مقدم کالون
بولدیغی اجلدن ولادی یقین اولد قده مادر مشفقانه طبیعتی
خالق ماغذای جنین اولان حیض قانندن حصه وافر افزاید
ممر له ارسال ایدر که اسخیا نیک ضیافتی کچ جنین دخی جوهر کلدره
غذا سی حاضر بولر اول اجلدن رحم مادرده اولان غذا سته نقصا
طاری اولغین جنین غذای و قوه و نسیم ارعده و ضیقدن خلاص
وسعت و وصول طابا ولور یعنی حیض قانندک کند و به واصل اولد

عند نقصان پذیرا و ملغله انك ايله اكتفا نميويب خارجي اجزاء
 سدي وانك مثلث و زياده غذايي و تنفس بچي لطيفه هوايي و طاق
 خلاص و مناصبي طالبا و لوب چقمغه حرکت ايدرو اكر اول مجله تولد
 مانع بولمويوب وجوده كلورسه اصلنده فوق قويه و ماده سي
 متوفره بولند بغير صورته صحيح و سالم طوغمق ايله تعينش اويدوب
 معر اولور اكر اول حرکت واضطر ايدن صكه تولد نه مانع بولمويوب
 رحمه باقي فلورسه يعني حيلي لك ابتدا كيه لك و ملغله و طوغمق ايلند
 يا خود نم رحمه و رم حد و نندن و غيري علتدن ناشي عايق بولمويوب
 طوغمغه مانع اولورسه جنين بيرندن و بنا مقايله مزاجنه ضعف
 طاري اولوب خسته اولور اكر سكرنجي ايه و اصل اولدقه طوغمغه
 ضعفي حالنده طوغمق ايله تعينش ناقص اولور اكر طغوزه و اصل اولور
 اول مدته حرکت واضطر ايجي سكوت بولوب نكران صحيح مزاج ايمر
 اولور و قواسي اغاش تحصيل ايمك ايله اول صورته طغوزه تولد
 ايدنلر دغي خلق قرق بشده قوام اولوب طغوزه طوغمق اولد ايجي
 معر اولور لره اما اصلنده قوي و تركيبي ضعيفا وليد بغير صورته
 و قواسي و هفت و حرکت ايجي التي آي تمامنده كما له اير ينيو يديجي ده
 خروج طلب ايمك طوغمق مبستر اولورسه انك دغي معر اولور مزاج
 سكرنجي ده طوغمق سبه معر اولور ادا اولور الحاصل سكرنجي
 ايدنه جنينك خسته بولند و غنه رحمه بيرندن و بنا دغي ايلند
 وضعنه تغير كلكه كوني كوني و سائر اعضاي متا لك اولور
 اكر اول اضطر ايدن صكه قرق كوني نجا و زايديوب طغوزايه باقي
 قالورسه اصلاح مزاج ايدرد بيشلور و او نجي ايه دغي تاخريني
 تجويز ايمشله اما غرض اطوار اعتباري اوزره اكثر مدت خلقت
 قرق بشكون اولد دغي صورته اون كي مدته اول اول اصل و جواحي
 بوندن اقدم تحرير اولمشدي الله تعالى اعلم بحقيقه الحاله

فصل

فصل في مس مدت خلقت جنينه ارباب نجوم مدت و سائر فرق دن
 نقل اولنار و ايتلر بياننده در حكيم كوشيار دن منقولدر اول
 فيلسوف هوشيار بجل نام تاليفنده جنينك خلق مدتني و قبل
 الولاده واقع اولان احوالني ارباب نجوم اعتباري اوزره تغير
 ايلمويوب نجان پدر و مادر ك منيلري رحمه واصل اولسه بشمك ايجون
 تنوره ياشدرد قلري شميره مشابه اولور و يعني مقدمه اذكر اولند بغير
 اطرافنده بمرده زاري كمي پرده حاصل اولور و رحمه واقع اولان
 تغير لك اقلي و در كنه ايجي بر بتور بيجي بيمر تخم لك تشبيه ايدر لره
 اما انسانك تخمي اولان مني رحمه واصل اولد بغير ايله اول غشاك حصو
 زمانه معلوم اولما يوب بحق بحسب التجربه و التخييل بكمي درت سست
 اولمقا و زره در كنه دوران فلكدن بر دوزره در پس نوع بشي باذخالقه
 تعالى و تغذس قواي نفسانيه و امزجه طبيعيه دن مختصه اولان
 احوال اول وقتك طالع حسيله در ديديلره و مدت ملدن هر ايدنه
 سبعة ستاره دن بر كوكب طولي ايدوب هر بيريك تولد تاثير لري
 اول ايدنه جنينك حال طبيعيه دليل اولور ديوان اتفاق ايلد يله
 انلك اعتقاد لري اوزره اولكي ايدنه زحل نام اختر بالا غل تولي
 ايدره اكر اول اختر طالع ابتدا به بولنوب يا خود ذاتنده قوي
 اولورسه اول تولد قري و عميق الفكر و عاقبت انديشه صادق القول
 و صادق الموده اولور ايجي ايدنه مشرتي تولي ايدرك نطفه و غمزه
 ظاهر اولد بغير مدت و اكر اول اختر سعيد طالع ابتدا به بولنوب
 يا خود ذاتنده قوي اولورسه اول مولود خير و فاضل و كامل اولور
 شهرتالنده مزاج تولي ايدرك جنينك اعضا و ريسه سي بعينه
 و كبد و قلبي بر بيرندن متميز اولوب سائر اعضاي دغي درم
 ايل ظاهر اولد قلري مدت و اكر اول بلذ طالع ابتدا به بولنوب
 ذاتنده قوي اولورسه اول مولود شجاع و قوي و مقدام و جري اولور

شهر را بعده کنش تولى ايدرسعدا کبر در اول اثنان و چنينک سائر
اعضاي دخی ظاهر و کامل و چنان روح پر فتوحه حرکتی فایان
اولون شهر عالم را اگر طالع ابتداءه بولنوب یا خود قویه اولور سه
اول مولود عاقبت محمود و سلاطین طبیعت و صاحب جرات و شجاعت
اولوب امور سیاست و سلطنته عارف هر مرد کامل اولور و بشیخی
ایده زهره تولى ایدر اول اثنان و ده غدايي جذب و احوال به قوی
و اعضاي علی مایلیق به اشتداد بولوب رحم مادرده بتاجک
صاچلری بتار اگر اول اختر فرخنده فرطالع ابتداءه بولنوب یا خود
قویه اولور سه اول مولود عاقل و نظیف و مائل زینت و ظریف و حسن
و هما و جمال با کمال صاحبی اولور شهر سادسه عطار د تولى
ایدر که چنينک خلقتی تمام و ده هاندن لسانی بالقوه تکمل استعدا
تمام بولد و مدتی و اگر اول ستاره سعید طالع ابتداءه اولور
یا خود قوی بولنور سه اول مولود ادیب و فصیح و کاتب خوش
نویس اولور شهر سابعده قمر تولى ایدر ماه عالم ازانک فرمان
رب قدیر ایله تعالى شان عالم سفلیده سائر کوکبه نسبت بعض
تاثیری فایاندر اگر طالع ابتداءه بولنوب یا خود قوی اولور سه
اول مولود امور فلاح و زراعت و غرس اشجار عالم و تقدیر
میاحه عارف اولور یعنی اکن اکوب و بچک و باغ و بیستان و
اشجار تربیه ایلمک و وصول احراسنک طریقنی بلمک و انلرک
امثالی امور موفوق اولور و دخی قمر بود نیا آسماننده اولور و دخی
سیرج الحکمه اولمغله انک تولىسی فایانده چنين حرکت اولور باذن
الله تعالى رحم مادر دن خروج و ظهوره طالب اولور و اگر اولوانده
تولد ایدر سه باذن الله تعالى اول مولود که حکمی نعتش ایدر و
اولمقدن اگر مقدم اذکر اولند دخی اوزره لما نفع تولد ایدر میتوسکری
آیه باقی فالور سه تکرار زحل تولىسنه داخل اولمغله اول چنين دم

جامد

جامد کی اویوشوب رحمه ثقلت و برن و خروج اچون تکرار حرکت
سویعه و خفیفه یه قادر اولور و اگر سکن بجای ایدر تولد ایدر سه
مذکور اچون یعنی زحاک تکرار تولىسنه عارض اولور و اگر اولوانده
ناشی نعتش ایدر مز و معمر اولور اما اگر طغوز بجای آیه باقی فالور سه
اول چنده تکرار مشتری تولىسنه نائل اولور ستاره مذکور قویه
الشعاده اولمغین چنين قویه و صلاح حال اکتساب ایلوب
قوی غریزی سی حال بولمغله خروج طبیعتیه به طالب اولور تولد مشتری
اولور سه معمر و ملق قاعده نجومه و فقدر دیشلر الله تعالی
بحقیقه الحاله یعنی باب نجوم دخی مدت خلقت چنين بینلرند
معتبر اولان قواعد سوابیعه راجع قبلش ادره زیر منجبتین
انسانک اکثر احوال حرکتی فلکیته و سبعه ستاره سعديه
و نحسیه به علی الخصوص دوریه قمریه و شمشیه یه نسبت ایدر کبری
اجلر دخی سنی سوابیعه ایله تعبیر ایلوب اگر کون و اگر کواکب
یدیش عدد اوزرینه اعتبار ایدر لر یعنی خلافتها قرینک جمل
نماؤه فرمانی ایله عالم علونیک عالم سفلیده تأثیری معمر اولور
اثرینک کمالی یدی عدده مبنی در که ستاره نک و فلک کرمینک
دخی عددی یدی ولد و غنه مقارن در دیر لر و انچون انسان
آدر چنده دخی ای کمال بولور و طوغد قد نصک دخی آیه
دیشی بتار و یدی باشند دیشی دکنشور و انچون یدی بالغ
اولور و اچون یدی یدی یعنی بکری برده صاحبی و مقالی بتره
و درت کره یدی عدد عمر و رنده که بکری سکن بجای باشد در سن
فاسی تمام اولور دیر لر عمری دخی اسبوع ایله اعتبار ایدر لر
و خسته لک احوالنده دخی جگر انک اسبوعه مبنی ولد و دخی احوال
جگر انده مذکور در پس منجبتین خلقت چنين ده اطوار سه دخی
و طول اعتبار اولان مدت لر و چنينک حرکتی و اوج شانی

قواعد سوابیعه

مرونده و لادن بی جمله اسب و علم حساب بدو حاصل بی اطناب
نقل اولن ان قواعد مطابق بولنور العلم عند الله تعالی اهل
حساب دخی خصوص مذکوره ده کندی اعتبار لری اوزن فرد
اختیار ایلایوب مدت خلقت جنینی فردک زوج دانی فتنی فاعله
ارجاع اتمشله در انچون تلك عشره کامله فحوا سجنه اون عدد
جمله اعدادك اتملیدر که وحدانن مرکبدر و جمیع اعداد بی بعد
دبر لو پس چنین مذکور اولور سه خلقتك اما منده اَك از مدت
اونوز کوندر دید کلینی بقصدیق ایلایوب بی فرد زوج شریفور
وعشرانن ايسه اول فرد عدد اولان الله عدد تامدر که
اوج عدد اوندن مرکب اولان اونوز در چونکه خلقتده مذکور
مؤشردن مقدمدر اکاباء عشرانن مرکب اولور هم فرد بولن
اعدادك اَك اول اولان اونوز عدد دخی مذکور خلقتك اول
مدتی بولنق حکمت او فقدر بيشله سائر احوال دخی قاعده لری
اوزره تقریر و تطبیق اتمشله الله تعالی علم بحقیقه الحاله
خلقت چنین ده اولان اختلافی هما امکان تبیینی ارباب
نجوم و حسابك دخی سوز لردن اولمقدار نقل و تسطیر اولندی
بنه اطبا کلامنه کلامه کبار اطباء اعجامد فدوة الحکماء
المحققین محمد بن ابی نصر جندی رحمة الله متن تلویحه ان
اول مدته الحمل سنه اشهر وان اول شهر بولد الجنین هو
السابع واما اکثرها فاربع سنين دیونضیح ایلایوب شارح
تلویح علیه الرحمه شیخ رئیسردن نقل اتمشله که شفا ده کندیك
اعتماد کلیسی اولان مکسنه دن نقل ایدوب بر خاتون جمادات
درد سنه صکر دیشلری تمشله ولد طوغور مش و اول ولد
مقر اولمشه و شیخ کندوسی دخی بن طغوز ایدن صکر دیشلری
طوغمش طفل کوردم لکن مقر اولدی بکری کوند صکر فوت

زیر عدد حاشیه لریك نصفی اولان
دبر لو بعدن یا یکی طرفی جمیع اولنسه ذلك
العدد انك یادیسی اولم شفا اوج
کلیک بولنق ایکه و بر طرفی درت در
درد ایلک ایکه اولور اوج التینک
نصفی در عشرانن اول فرد اولان
اوج اوندر که اونوز اولور و ضرر
علی هذا منه

اولدی دیشیدن مدت حملك درد سنه بی تجاوز ایلک یکنك
جوازی زمان سعادت اقتران خلافت حضرت عریبه رضی الله عنه
وعن سائر الصحابة اجمعین واقع اولان ولادتك روایتی صحیح
اولور و الله علی کل شی قدیر بوندن صکر معلوم اولر که مدت خلقت
و مقدار زمان ولادته حکمانن نقل اولن ان اقاویل عدیده بی اطناب
اسلامیه شکر الله سعمهم صاحب شریعت صلی الله علیه وسلم
حضرت لردن روایت اولن ان احادیث شریفه بی توفیق و تطبیق اتمشله
از جمله صحیح بخاری و مسلمده ابن مسعود رضی الله عنه دن روایت
اولن ان حدیث شریفه نفع روح ایلله مراد علیه روح نقلی اولدیغند
ماعدانواند عدیده بی جامع اولمقله مشارق الانوارده مکتوب بولن
خبر لطیف بخیر اولندی قال علیه الصلو و السلام ان احدکم جمع
خلقه فی بطن امه اربعین یوما ثم یموت فخلقه مثل ذلك ثم یموت
مضغه مثل ذلك ثم یرسل الله الیه الملك فتفتح فیہ الروح ویومر
باربع کلمات یکتب رزقه واجله وعمله و شقی و سعید فوالذی لا اله
غیره ان احدکم یعمل بعمل اهل الجنة حتی ما یموت بینه و بینها الا
ذراع فیسبق علیه الکتاب فیعمل بعمل اهل النار فیدخلها وان احدکم
یعمل بعمل اهل النار حتی ما یموت بینه و بینها الا ذراع فیسبق علیه
الکتاب فیعمل بعمل الجنة فیدخلها شیخ دلود علیه الرحمه نزله المسمیه
نام تالیف لطیفنده بو حدیث شریفی ابراد ایلایوب اذ عرفت ذلك
عرفت ان لاینواع بین قول صاحب الشریعة علیه افضل الصلوات
واکمل التحیات ان احدکم جمع خلقه فی بطن امه اربعین یوما الحمد
زیر ابو خیر صحیحك مفادی روح بر فتوح ابتداء علوقدن یوز بکری
کوندن صکر نفع اولندی بی اطناب ايسه خلقت اعتدالدر جسد
جنین اونوز بيش کونده اقام پذیر اولدی بی صورتده تمشله کوننا
روح ایلله متحرک اولور دیشلری ایلایوب اطنابك قوللری روح طبعی بی

مصرف اولور که غذا و نما اکام مقصور در و حتماً نظارت قول کریمی
 علیه الصلوة والسلام قل الروح من امر رقی ایلله موصوف اولان نفس
 ناطقه دن عبارت اولور که انسان انک ایلله رتبه کماله نائل اولوب سائر
 حیوانان دن ممتاز اولور لرد عیش بوندن ماعدل حدیث بلیغک ^{تفسیر}
 کبار محدثین بو کونه نصیح و تبیین ایدر لکه نشوونڈ برینک رحمت
 رجالدن برینک نطفه سی واصل اولسه ارحام نشوونڈ مؤکل اولان
 رحم معبوده مؤکل اولان فرشته نور سرشته اول نطفه بی کف
 دسته الوب دریم بو نطفه مخلقه میدریوخسه دکلمیدر یودر
 فردانیت بناه خلایق جهان افرینه عرض نیلایدور اکر مخلقه
 اولدیغنه تنبیه الهی صدور ایدر سه ملک اول نطفه بی رحمه
 براغور رحم اخی خارجه قذف ایدور و اکر مخلقه در دیو اول ماء
 الحیوانک صورت بشیورده تصویر اولماسنه اشارت علیه صدور
 ایدر سه اول ملک مشفق تکرار نیازه سر آغان ایدو یارب بو
 لباس بشریت الباس اولنه حق نطفه اکر کیمی در یوخسه دبشیمی در
 شقیمیدر یوخسه سعید میدر اجلی قاج سنه دره وزرقی نه
 بمقدار دره و اثری نه محلد یعنی وفات ایدر کده روی زمیندن نه
 محلد مدفون اولور دیو سؤاله جرات اتمک اظرف علام الغیوب
 اتم الکتابه نظر ایلله دیو مامور اولور اول ملک لوح محفوظ مر اجعه
 ابلیس اول مولود ک عمری و زرقی و عملی و اثری کور و بیلور
 و اکا کوره عمل ایدور و قنقی بقعه ده مدفون او لحق ایسه اندر
 مقدار طبراق اخذ ایدوب اول نطفه بی انکله خیر ایدر و نص کریمه
 منها خلقنا کم و فیها نعیدکم کریمه سی اخی مبتین اولدوغنی تبیین
 و نصیح اتمشله بو حدیث شریفک تفسیری مناسبتی ایلله کبار
 مفسرین نقل ایدر کلامی مزایا دندر که اهل مدینه منوره اول طیبیه
 طیبیه حقیقه و اهل مکه مکرمه اول بقعه مبارکه فضیلتی دره

شرفهما الله تعالی کتابه تألیف ابلیس هر بری کندی مدینه لربینک
 فضیلتی ترجیح اتمشله و اما تحقیق مذکوره بناء سید الکونینک
 صلی الله علیه وسلم جسد اطهر نه تماس اولان بقعه نک اشرف
 و افضل اولدوغنی اظهر من الشمس و لمغله طیبیه نک سائر
 ارضین و وزنه فضیلتی ظاهراً و باهراً و لوره و قدام حدیث شریف
 ان السعید قد یسقی و بالعکس ایلله الشقی شقی فی بطن امه و
 السعید سعید فی بطن امه احوالی مبتین و تفصیل بو محله بنا
 اولما مغله محلته احواله ایلله اکتفا اولندی و صحیح مسلم دره نه بن
 مسعود حضرت نرندن روایت اولمشکه رضی الله عنه اذ امر بالنطفه
 ثنتان و اربعون لیلله بعث الله الیهام ملکاً فصورها و خلق سمعها
 و بصرها و جلد لها و لحمها و عظمها ثم قال یارب ذکر ام انی فی بطنی
 ربک ماشاء و یکتب له الملك ثم یقول یارب جلد فیقول ربک ماشاء
 و یکتب الملك ثم یقول یارب رزقه فیقول ربک ماشاء و یکتب الملك
 ثم یرزقه الملك بالصغیرة فی یده فلا یرزقه علی امر ولا ینقص صدق
 رسول الله ظاهر حدیث شریف امر کتابت رحم مادره اولدیغنی
 اشعار ایدر اما افسح الفصحانک علیه الصلوة والسلام خبر صادق
 لنکت استعاره به معنی اولوب الحول مذکوره بی کتاب اولان ملک
 عالم خارجه برکسه نک اوندی بعضی مهمانی غریب ایلین کاتبه تشبیه
 اولمشکه مامور اولدوغنی امور قلمه کنور کوی کیمی یازد قدون
 صکره کاغذی کنور کیدر بعده احوال محرره انک یازدیغنی اوزره
 اجرا اولنوره بو استعاره خصوصیتی کبار محدثین نصیح اتمشله دره
 الحاصل ما نحن فیهمده وارد اولان احادیث صحیحیه ما یستلزم
 عن الهوی ان هو الا و تحیی یوحی ایلله متصف اولان ذات نجسته
 صفات دن صادر اولغله علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات
 حکمادن اولوب سوز لری چرده ظنیات و وحمیات قیلند اولان

اشخاصك نقر بر لری اول خبر صادق كلاك كمينه توفیق اولمغه
محتاج اولد یغنی عقلا دن بر فردا نكاره قادر اوله مز والله الهاد
الى سواء السبیل فصل سادس چینی محیط اوله اغشیه بیانده
بوندن اقدم اطوار سته دن طور اول بیانده مشیه احوالی
ایمالا ذکر اولمشدی تفصیلی بوکه رحم مادرده چینی محافظه
ایچون اوج قات غشا مخلوق اولور خار جده بقدره الله تعالی
وبادام مثالی حیواناتك اوج قات قبوغی اولدوغی کی انلرك اوجی
دخی چینی احاطه ایدرله اولکسی مشیه درکه اطلاق اوزره اكا
صوك دیرله وایکچیسى غافله درکه سفا ایل مستی اولان بزرده دؤ
سفا لغتده جوز وبادام و فندق مثالی حیواناتك ایچریسنده اولان
قبوغه دیرله وایکچیسى سلا درکه لغتده جسم چینی محیطه جلده
رفیقده دیرله پس مشیه سفا فی محیط اولوب سفا سلا فی سلا
دخی چینی احاطه ایدر مشیه مقدمه اکر اولند یغی اوزره منبیتی
محیط اولان ایکی قات صفا قدرکه قول مختار اوزره بالکله مرآه نك
منیسندن مختلف اولوب رحمك بعضی سطحده بقدر رحم تعبیر
اولنوب قوهات عروق وشراین اولان مواضع خشنه سنه
متصل اولور که صانع و حکیمك جلّت قدرته حکمتی ایل اول عروق
وشراین اغز لری مقابله سنده اول غشائك ایچنده یعنی ایکی
قات اراسنده دخی شریانلر و طمر لخلق اولنوب اول طمر لردن
چینه دم طمک دم روحی واصل وشریانلردن روح و نسیم
فایض اولور طریق وصولی بوکونه تصویر اولنور که اولامردن
اول غشای قیق و جثه جنین متمایز دکل این اول قان ترشح طریق
ایله نافذ اولوب بعده اول غشاده ثقبه کرحادثه و طمر ل وشریانلر
مخلوق اولمغه انلردن واصل اولور له اخصوصده دخی اختلافا
عیدیه نقل اولنوب اکثر اطباء مختار لری اوزره اول غشاده منسج

اولان

اولان عروق وشرایندن هر بر جنس باشقه باشقه مجتمع اولمغه
جنینك كو بکندن داخل اولوب محالریته واصل اولور که اولان
طمر ل مشیه داخلنده مجتمع اولوب ایکی طمر ل اولور له و جنینك
کوبکندن کیر له بعده ایکیسی بر اولوب مجالینوس قشده کبد جنینك
مقعرینه یعنی الت طرفنده شنج رئیس قشده محدبیه یعنی پشت
طرفه متصل اولور له کذلک شریانلر دخی مجتمع اولوب ایکی شریان
اولور له وشریه دخولدن صکر ایکیسی بر اولوب جنینك یورکندن
پتون ایهر دیردی کیری بویک شریانان دن قلبنه متصل اولور بعده
اول اورده دن نفوز ایدن دم جنینك کبد نون جمیع اعضاسته
غذا ایچون جاری وشریانات ایله نافذ اولان روح کذلک قلبندن
سائر اعضاسته متفرق اولور دیردی بولک عنده تحقیقین اولور
وشراین جنینك کبد وایهر نون نابتیه اولوب شره سندن
چقد قدن صکر مشیه به واصل اولمق اوزره درکه شنج الکحل
قانونده کتاب نالشدن یکر یی برنجی فندن اولک مغاله دشریح
ایتمشله اول عروق وشراینده ایکی حالت وارد بری رجمده اولن
قوهات ملاقی اولد قاری محله هر بری قیق وایجه اولور اشجارك
بودا قاری کی ایکیچیسى اول عروق وشراین اول محله قمری اولوب
بعده جنین طرفنده آق کورینور له بواعتبا بناء عروق وشراین
مشیه ده بونوب بعد الجمیع جنینك کوبک کیر مشر اولور له
اما اعتبار اوله بناء یعنی مشیه طرفنده انیجه و متعده اولوب
جنین طرفنده بویک اولمغه جنینك چکوندن و یورکند بونوب
چقد قاری ترشح اولنوب وای وجه کان اول مشیه ده اولان
عروق وشراین رجمده اولان عروق وشراین افواهته متصل
اولمغه انلردن چینه دم روح نافذ اولوب غذا و ناسنه
مؤدی اولور پس قول صحیح اوزره جنین کوبکندن غذا لنوب

بعض اطباء نك چینه غذا اولدم
مسماشدن ترشح طریق ایله نافذ
اولور دیردی هر دو در

انگرندن غذا نموده اما خارج ده اعتبار اولند یعنی اوزره قان ابتداء
 جگرینه واروب بعده طرا ایلله سائر اعضا سنه نافذ اولور
 کذلک اراج دخی ابتداء یورکنه واروب بعده شی یانل ایلله
 سائر اعضا سنه ساری اولور بعضی لک اطلاق اوزره جنینک
 اعضا سنه اراج و قان مجرد کوبکندن واصل اولور دید کلری
 مسلم دکلدر تنفس خصوصنده دخی شیخ رئیس اطلبادون نقل
 طریق ایلله جنینک قلب و ریه سنه واصل اولور شیرینا و وریک
 رحم مادرده ایکن تنفس خصوصنده منفعت معتدله ایلمغله
 منفعت لری جنینک غذا سنه مرغا و لنور دید یلله اندن مقدم و
 ینه اول مقاله ده انگرندن تنفس ایدر دید کلری دخی منع امتشال
 جنینک بولاری دخی احلیل و قبلدن یعنی ارکده ذکرندن و شیخ
 فرجندن چقیوب کوبکده اولان مجرای اخردن خارج اولور مسیحی
 کلیات قانون شریحه جنینک برازی دخی اول مجراون خارج
 اولور دید یکی مسلم دکلدر زهر اجنین مقدمه مذکور اولند یعنی اوزره
 مشیمه دن ماعد بول و عرقنه محل اولسون ایچون سفاسلا تا
 ایکی غشایه دخی محتاج اولوب پرازا ایچون و عاء اخره محتاج اولد
 غذا سی رفیق و لغله انچون صلابت و تغلیت اولمایوب برازی
 بولنن باحق انلردن بول و عرق جریان ایدر بولک دخی خروجی
 مذکور اولد یعنی صورنده احلیلدن و مؤنث اولور سه قبلدن دکلدر
 اگر ایلله اولسه جنینه ملاقی اولان سلا نام غشائک داخلنه
 منصب اولوب انده اجتماع ایمکله بشره جنینه ملاقی اولور
 و جدت و حرافتی ایلله دائما ذیت و برزایدی و دخی احلیل و قبل
 اولان ناده غایت لیتن اوزره اولغین یعنی زیاده بمشاق بولمغله
 بولک حد نندن و یاقه سندن متاوتی اولور ایدی انچون قادر
 بیهمتا جل نموده سلا دن ماعد سفا نام غشا خلق ایلدی بول

جنین مجرای سته دن چقیوب انک تجویفنده جمیع اولور سلا که
 اکا قشری دخی و برلر جنینی ماسن اولان غشاء و قیقدن جنینده
 رانشه اولان رطوبات انده جمیع اولور و مساماتندن خارج
 اولان بخارات که ابدان مستحکمینده اولان تر مقامنده در
 اخی دخی قبول ایدوب جنین اذیتدن بری اولور و جنینده بول
 ایلله عرق بیننی ارباب نشیخ رانجه ایلله فرق امتشالدره و سفا
 نامنده اولان غشاء ایچون ایدر متعلق اولور زهر اشهر اوله جنین
 ایچون بول بولیمه مغین و عایه احتیاجی یوقدر دید یلله العلم عند الله
 تعالی الحاصل جنینک ولادی اقل و اکثرندن قنق مدته اولور سه
 اولسون اعضا و قواسی استکمال بولدقون صکره الهام بقای ایلله
 قواسی نفسی متنبه و اکاه اولغین محل واسع و تسنیم ارغده
 و غذای و فو طلب ایدوب محل ضیقندن خلاصه سی ایدوب باخصوص
 اول انشاده طبیعت حیض قاننک بر مقدار قی سدا حضاری ایچون
 مملره ارسال ایمکله غذا سنه قلت طاری و ملش اوله اول اجلدن
 وقتی کلری کی حرکت مضطرب ایلله متحرک اولوب کند و حیاط اولد
 غشالوی پیر تر اول غشیه ده محتسما اولان بقایای دم حیض و
 عرق و بول کی رطوبات مزلقه جاری اولور انلرک جریانی و رحمک
 قوه دافعه سنک هموضی دخی ولادته اعانت ایلوب بول جنین
 وجوده کلور و اول محله مدد الهی و تائید سماوی فیضان ایدوب
 سر حرکت اغزی افتتاح عجیب الشان ایلله منفعت اولوب بعده ینه حالت
 اولی سنه عودت ایدر فتعالی الله الملك الحق المبین بعضی
 اغشیه نك انشقاقی جنینک نما سندن ناشی در رحم مادرده
 جثه سی بیومک ایلله بیر تیلور دید کلری مردود درک علی سبیل
 الذررت مولود غشا ایلله طوغوب قابله شق اتید و دخی واقع در
 ایلله اولسه مجرد نما ایلله منشق و لماز جنینک مشیمه نخته اولد

غشاء رقيقا يله تولدني نامق الحروف فقير مشاهد ايلدم نشون
 اكا تو كجه دوقا دبر لو مشاهير اطباء دن ابن شريف مرحوم اكا
 بعض امراضه بالخاصه علاج يازم شده و جنين حين ولادته
 هبت كثره اوزر ينه تولد ايد و اما اسلم واسلم اول باشي ظهور
 ايليوب اللري بود لر ينه ماله صفا موده اولما سيدر بواسطه
 ما عدا سي پرامز ده و جنينك قبل الولاده وضع طبيعسي ديز
 چو كمش كي او توروب يوزي ايا قلا اوزره والري ديز لر نده و
 بورق ايكي ديز ينك اور تا سنده اولوب يوزي والده سنك ارقه
 طرفنه واقوسي والده سنك قرنه تحاذي اولوب بو وضعده
 نيه منافع عديده بولند بغيردن ما عدا حين ولادته انقلاب ديز
 او قدر كه وقت خروج جده منقلب اولوب باشي اوزره طوعا و دكر
 رحم مادر ده جنينه روح نفع اولند قدون صكر نامميدر بخسه
 يقظان ميدر اختلاف و لنوب و يورلق و اويا نقلق احوالني
 اثبات ممكن اولميوب سكران حكمنده اولند ديزي حر كات و كحالتنه
 وفق و لما مغله مسبوت حالته مشابه حالته اولدوغنه ذاهب
 اولمشركه نامممكنده اولمش اولو وحتي حين خروج جده بكا ايلديكي كات
 او يقودن اويا نفع كيدر ديشلره و ديزي ولادته فرق كون مرور زده
 كوله آغا ز ايليوب ايكي بدن صكر دوش كورمه باشل و اكثر لطفا
 يدنجي آيده ديشلري ظهوره كلوب بعده بدري ياشندون صكر
 ديشلرين دكشدور لر ان شاء الله اسنانك يعني ديشلرك احوال
 و انقلا با تنك از ماني محلتنه ذكر اولنور فصل سابع جنينك باذن
 خالق ذكورت و انوثتي و جته لر ينك عظمي و قاملر ينك طول
 و قسري علني بياننده در مقدمه ما بيان اولند ديزي اوزره ذكورت
 و انوثت حكمه لوازم وجود انسانيدن اولوبه بامر الله تعالى نوع
 بشي كن تناسلي الى اخر الدهر طريقتك تولدنه مبني اولمغله سلسله

سبات طوبى و قيل اوبقوبه دير انا
 طيار بر صدر كه صاحبك كوز لر ايل
 مكنغفل او باره لر اول زمان اجوب ينه
 بومار امراضه مانعيدن اولدوغي
 مفعولات طبعه مهر جدر مست

لزوم مذكوره ده حكما نك اختلاف فلي
 اولمغل منطقي اولما يوب اراده عليته
 ربانيه مفعول جدر مست

بن آدمه قيام ساعته دكين بقا اعطا اولند يغي مستغن عن
 البيا ندره اقا بحسب البشريت اقها نك بعضي سندن و اما اثاث
 و بعضي سندن و اما ذكر مذكوره اولوب بعضي سندن ديزي
 كاه ذكر و كاه انخي وجوده كلا يكي اجلدن مستبب الاسبابك
 حكمت بالغه سي بيانده حكمانك بال تجربه والاستقرا تحريص
 و تغير بر اتيد كلري اسباب عديده بو وجهه تسطير اولنور كتحقيق
 مذكوره بناء ذكورت و انوثتون بر يسي البته لوازم بدن انسانيدن
 اولمغله عنايت ازلي تعلق ايله نطفه ذكر مبداء تصويري و نطفه
 انخي مبداء تصويري اولد يغي اجلدن ذكورك منيسنده مندرجه اولان
 قوه مقصوره تصويره كندى منفصله اولد يغي جسديك شبيهني
 اختراع انجمله جنينك مذكور اولما سنه ساعيه اولوره كذا لك
 مرأه نك منيسنده مندرجه اولان قوه مقصوره صورت قبولنده
 كندى منفصله اولد يغي اعصافك شبيهني قبول ايله يكلها اجلدن
 جنينك مؤنث اولما سني اقتضا ايد و اما كيفيت و كيت جهتي ايله
 ذكورت و انوثت ذري غالب اولان مشابه اولور و مكن بر مانع ظهور
 ايدوب طبيعتلرينك مقتضاسني اجرا ايد ميله و شين رئيس سبب
 اذكار و رجلاك منيس و حرارت و نفخي و كثر في و جماعت و قه ظهريه
 موافقتي و مينك صاغ جانب دن جرياني در كه اولنور فاسخن
 اولمغله مني حار و فصيح اولوره و رجمن ديزي صاغ جانب و صوليد
 كذا لك سبب اثاثت ديزي مرأه نك شور مرزبوره و جهت مذكوره يه
 مخالف اولد و غيرد ديشلره سائر كياردن نقل اولنان اقوال
 عديده منوال حرارت اوزره فرور داده اولوره بعضي ملر ذكورت و انوثتك
 علتي ياكوز حرارت و برود تنه قصر ايليوبه امر رجك
 مزاجي حرارت اوزره بولنور سه جنين رطوبتكون ايدون و كويارد
 اولور سه ديشي حاصل اولور ديكلريني و جوهله منع انجملردن

نسخه
 غلبه فتنه طر فده بولنور سه ولده
 محمد بن ذكوان ازي عليه الرحمه ان الانوثه
 والذكورة تقع بحسب غلبه احد المنبيين
 علي الاخر في الكرم والكيف ديدكون صكر
 بر قسري ديشي قاطر طوعا و دكر اول
 قاطره فرستت ماذه سي غاليه و لمغله
 اركك قاطر دن قبول اولور انك
 همچون البغل خير من البغل دبر ايدو
 نصيح انجملردن مست

از جمله بر جمده ایکی تولد ایله یکی صورته ایکیسی دخی ارکله باخو
 دیشی اولمق اقتصنا ایدر ایدی خار جمده کوانه خلاف مشاهده
 اولندی یعنی ذکر و انشی تولدی کورلدی دیمشال الحاصل جمهرک
 مختار لری وزره جنینک ذکورت و انشوتنده اسباب خارجیه دن
 قطع نظر علت مستقله پدر و مادرک منیلرند بریسی کمیت
 و کیفیت جمشیل اول برینه غالب اولدوغی اولور حتی بابانک نیسی
 کثیر و حار و نضیح اولوب قوت فاعلیه سی قویه بولندی یعنی موثره
 رحمک دخی مزاجی سخونت وزره بولنسه انا ناک منیسنه هر چه
 غالب اولدیغی چندن مولود مذکر اولدیغی ماعدا آئیده
 خواص ذکورت غالب اولور بعد الولاده اعضا سنک عظمی و
 صلابتی و بدننده قیلک کثرتی و نبض و تنفسنک قوت و
 مفصللرینک ظهوری کی که اول مثللو ولد و صاف ذکورتی
 جامع اولور بعضی قدما مولودک بحسب خلقة ذکورت و انشوتنده
 علت حین جماعه پدر و مادرک منیلری صافی و صول چیل جاری
 اولدیغیور اگر انشاء جماعه پدر و مادرک منیلری صافی و صول چیل جاری
 جاری اولوب رحمک دخی صافی و صول چیل جاری اولور سه اول
 جماعتن متولد اولان مولود ارکله اولور و اکو صول طرفلرندن
 جاری اولوب رحمک دخی صول طرفده واقع اولور سه دیشی
 اولور اگر بابانک صاغندن جاری اولوب رحمک منیلر واصل
 اولور سه مؤنث مزاجنده مذکر اولور عکسی واقع اولور سه
 مذکر مزاجنده مؤنث اولور دیمشال کبار طبادن ابوالقاسم
 ابن ابی صادق علیه الرحمه مسائل ابن حنین شرحه بواحوط
 نصیح ایلیوب خلقت جنینده اغلب اولان جنین مذکر رحمک
 صافی و صول طرفده تولد ایلمکدر کاهی غلبه
 قوت مصوره ذکورتیه ایکن خلقت رحمک صول چانیده

معلوم اولاک ارکله اولمقده بابانک به
 اولان و لایم اعضا سنک اکا شاکل
 اولمق و لایم و لایم کذک بر قیز دیش
 اولمقده انایه مشابه اولمق جمع اعضا
 سنده انایه شاکل لازم کلر کریرا
 مشابهت شخصی شکل انایه در آنا
 ذکورت و انشوت شکل شایع اولماز
 انکون بعضی ارکله انایه و بعضی ذکر
 بیایه مشاکل اولور لو تفصیلی فصل
 نشیم بده یازدی سنه

بولغله

بولغله جنینک مزاجنده حرارت و بیوست ناقصه اولوب
 مولود مذکر ناقص المزاج اولور عکسنده دخی مؤنث ناقصه المزاج
 والوطوب اولور دیوتقیر انجمله و اسطون نقل اولندیغی وزره
 جنینک ذکورت و انشوتنده ریاحک و بلادانک و خصوصتک
 و اسنانک مدخللری مقرر دن از جمله ریاح جنوبی که ترکیه
 لود و نس دیکلری روزگار و خیمدن ابدان رخاوت و نفعی
 و بر مکله نفعیه لای و ربوب باذن الله تعالی مؤنث و لمانسه
 مؤنثی اولور اما ریاح شمالی که ترکیه پوزن دیکلری مدوج
 روزگار در ابدان صلابت و بر مکله حرارت غریزه به جمعت
 و منی به نفع و ربوب بامر الله جنینک مذکر و لمانسه مؤنثی
 اولور حتی چوبانلر قیون قوج صالیوب دیکلری یامده ریاح
 مزبور دن قنقیسی هیوب ایدر سه اناری تجربه عیدیه ایلمش
 ایلیوب یا نلرنده امور یقینیه قییلندن اولمشور کذک بلایان
 حازه و فصول حاره ده دخی اکثر یا انات نکوت ایلیوب بلدان
 بارده و فصول بارده ده ذکور تولد ایله یکی تجربه اولمشور کذک
 سنن کبولت و شیخوخت و غلامیه ده دخی اکثر یا انات حاصل
 اولوب سنن شبایه ذکور متولد اولدیغی بالتریه بلمشور به شیخ
 رئیس جوان شفا ده بعضی ناس سنن حداثتده مینات اولوب
 جماعتدن اکثر یا قیز تولد ایدر قیاب بیویوب مزاج مستحکم اولسه
 مذکار اولور اندن ارکله تولد ایدر و بر خاتون کبه اولیوب
 معالجه ایله حاصل اولسه اکثر یا قیز طغور دیمشله بعضیلرک
 دخی انقطاع حیضدن بشیخی کون دکن واقع اولان معاشرت
 اکثر یا ذکور تولد ایدر بشدن سکر بیخی کون دکن انات مؤنثی
 اولور سکر دن و ن بخی کون دکن ینسه ذکور مدار اولور
 بعده حنشی تولدن فور قولور دیکلری غایب اتدن اولمق

اولندي و بعض كيار دخی تدبیر متقدمك مدخلیت فی اثبات ایلو
 اگر پدر و مادر مستحق شیلر استماع الله مداومت اتمشدر ایسه
 اول اثناده وجود پذیر اولان ولد لی غالباً مرده ارکک اولو
 اگر مبر دانه مداومت اتمشدر ایسه دیشی اولور دیشدر چو الی
 خصوصه اغدی وادویردن تدبیرات عدیده یا زلمشدر بو
 محله چندان مناسبتی اولما مغله خیر اولور بولمکه حواله
 قیلندی لکن اسباب مذکوره نك جمله سی مسبب الاسبابك
 جلت قدرته توفیق و عنایت ایله صورت پذیر اولدیغی ربیب و
 مبرادر که نفس میبندده بهیمن یشاء انا و بهیمن لمن یشاء
 الذکوره کریم سی ای مبتین دره الله الموفق و المعبود مولودك
 جنته لربنك عظمی و قلمتربنك طولی دخی لطف باری ایلر
 منیلرک و فرزندن و قوت مصوره نك قوتندن و رحمك و سعادت
 نشأت ایدره عکسلی دخی یعنی جنته لری کوچک و قلمتربنك
 اولدیغی منیلرک قلی و قوت مصوره نك شعفی یا خود و رحمك
 عدم مطا و غمتندن وجود پذیر اولور و نیز بعضی رحم مقدار
 طبعی سندن کوچک و بعضی سندن مزاجی پیوسته اوزره اولغل
 جنتنك فای طبعی سندن مساعد اولما نیتنكم بر میوه بی ابتداء
 فاده بر شیشه به وضع اتمه لراول طرفك و سعفی قدر
 بیودیکی مقرر در که زمانه زده اکثر یا توریج و لیمون وضع
 اولندیغی کورلمشدر و مولودك اعضاسی عدد طبعی سندن
 زیاده و نقصان اولدیغی و لقاسی کوچک اولوب سیمای دلایه
 مالک اولدیغی یا خود عکس واقع اولوب قیج المنظر اولماسی دخی
 موادك قابلیت و قوتك فاعلیتیه نسبت اولمشدره کذلک
 الوان احوالی یعنی مولودك بشی سی بیاض یا خور سیاه چرده
 یا غیر کونده بولندیغی اختلاط اربعه نك غلبه سنه محمول قلمشدر

اسباب خارج اعتبار ایله خلق و خلق ایچون تحریر اولنان امون
 ان شاء الله تعالی مخلد نسطیر اولنور فصل ثامن مولودك
 والدینه و سایر مشابیه و عدم مشابیه بیاننده در
 بوندن اقدم ماده خلق جنین فصلنده خرا ایچون نطفه
 اولور و غنی جالینوس مولودك والدینه مشابیه ایله استدلال
 ایللیوب کا هیجه ولد والدینه مشابیه اولور مشابیه اصل ماده
 طریقتنک منیلریدر دیشدر ایدی لکن محققین ای رد ایلینوس
 مشابیه مجرد پدر و مادرک منیلری اولدی اولاده بارانیه و یا
 مشابیه بولمق لازم کلور دی بوا یسه خلایق واقع اولدیغی ظاهر نمایا
 که بعضی مولود بیایه و بعضی سی انایه و اکثر باطایه و طایزه به و طاهی
 دده لرینه و کاهی ایراقدن ایراغه اقریالینه مشابیه اولور لاجلینوس
 قولنی بعضی کبار بو گونه شرح اتمشدر که منی جمیع اعضا ذمه فصل
 اولدیغی عند الحکما متفق علیه اولوب لکن ظاهره مشابیه لاجز
 اولدیغی اجلدن حقیقتده مختلف لاجز امیدرد کلید اختلافی
 اولغل بعضی سی فالحقیقه مختلف لاجزادر جنینک هر عضو
 کندی شبیه سندن منجذب اولان منیدن مخلوق اولور یعنی نور
 منجذب اولان منیدن کوزلر و بورندن برون و قولقد قولا
 کذلک سایر اعضا دن امثالی متکون اولور اول اجلدن اولاد ابا و
 اتمه مشابیه اولور دیشدر و بعضی دی منی مختلف لاجزاد کلز ایچو
 مزاج و قواسی اندن اعضا مختلفه تکیونته مستعد در طبیعت
 ایسه باذن خالقها نوعک محافظه سیچون ممکن اولدیغی بر تبه ولدك
 والدینه یا خود قریب لرینه مشابیه شنه اجتهاد اید و ناکه فروغ اصوله
 بعید اولمیه اول اجلدن رب العالمین انواع حیوانانده قوت مصوره
 خلق ایلدی تاکه صور اصلیه لری محفوظه اوله دیشدره الحاصل
 اولخصوصه عند الاطبا استدلاله سن اولان طریقتنک منیلرند قوت

عاقده ومنعقد اعتباری باینده قوه مصوره تأثیری در که اول
قوی باذن خالقها منفصل اولد قوی جسته مشاهمتی سنی ایدر
پسرا کر با بانك منیسند اولان قوه عاقده انفسا ایلدیکی صورت
انا نك منیسند قبوله استعداد بولندی بی صورتده باذن الله تعالی
اول تصور حصول پذیرا ولور زیم افاعل فعلی منفعلك قبوله استعداد
مرتبه سنی ایلدیکی مسالده اکر بر علوقده بیانك منیسند اولان
قوه مولده انا نك ماده سنه غالبه اولور سه فاعله مشاهمت
قوی اولوب مولود بیایه مشایبه اولور چنان غلبه دن نقصان بولسه
عموجه له و دده یه مشایبه اولور اما انا نك ماده سنی غالبه
صرفه اولور سه مولود انا یه مشایبه اولور چنان اول مرتبه ذ اولی
لكن غلبه یه اولور قدره بولسه طایفه یه و طایفه یه و بیولك
والده لر یه مشایبه اولور فاعل و قابلده اشتغال مذکوره پیش
استعداد بولما دیغی صورتده شخص آخره مشایبه اولور شیخ زید
شفاده حکایت ایدر که بر خاتون سیاه حبشی قوجه سنه بر بیاض
قرن طلوع غور مش بسود که انا بر بیاض قوجه یه بر مشل انلردن
سیاه ولد تولد ایلش اول روایت صحیح اولدیغی صورتده ولد
اناسنك بیاسنه مشایبه اولمخله افر باذن بعد مشاهمت خصوص
مؤید اولور بودیغی معلوم اولاکه مقدما ذکر اولندیغی اوزره ماده
نکونده انا نك منیسی بنیر خصوصنده شد مقامنده و با بانك
نطفه سنی مایه مقامنده اولدیغی عندا لطبا قرار داده ده انا بانك
جنین متولد اولدیغی ماده نك اکثری ناطر فتن اولمخله ولدك
انایه و ناطر فتن اولان افر باسنه مشایبه بیایه و بیاض فتن
اولان افر بایه مشایبه شدن کثیر اولور و تحریصا ق حضرت تریك
دیغی علیه الصلوه والسلام تحفیر و النطفه فان اکثر الشبه من الاحوال
قول کریمی انا بیین در روایت اخراده تحفیر و النطفه فان الشبه

کتابش بیاض قر طلوع غور خاتون
کندی نه جنس دن اولدیغی بیاض اولان
اناسوق کلیم بیاض اولدیغی اشعار
ایدر منم

یلان اشباه اخواتهن و لغوا الحق وارد اولمشده و راسی صدقه
بفت الصدیق حضرت تریک در رضای الله عنها و عن اهل مشایبه
نصورات و همیه و توحیات نفسانیة مشقوسا اثر اسباب عدیده
فصل آیدره ذکر اولندی فی فصل تسع مسبب الاسبابك تعالی شان
اسباب بدنیه و خارجیة دن جنینك ذکورت و انوشتنه و صورت
و سیتك حسن و قبحه و همیت نوعیه سنه مخالف صورتده
بولما سنه باعث اولان احوال بیانده در معلوم اولاکه نصورات
و همیه نفسانیة نك باذن خالق ابدن انسانیده تأثیر عظیم اولدیغی
عند العقلاء مسالیه بعضی تأثیری خارجیه ثابت و متعار فدره
انجمله بر کسه بر آدمک لیمون بدیکی کور و بانك حوضتنی تصور
انید که غری صولوب دیشی تما شریفی کی و بعضی مرصک اخر
کسه یه بر بیاضی و بعضی حسته نك دائما تحت تصور اتمکله سلامت
بولوب بعضیسی عکس فی خیال اتمکله شدن او غراد قری کی بکون
صورت جنین خصوصنده دخی حکما نصورات و همیه و توحیات
نفسانیة نك تأثیرات عجیبه سنی بوجمله نقل اتمکله در که عالم
جماعتده والد و والده دن برینک خاطر لر یه افرادیشی و اذخو
غیر صورت دن بر بیسی خلط و اتمکله اول شیتك شکل عندا لا تزال
خیال کرنده موجود بولسه قوت مصوره یه سرایت ایدر باذن
الله الملک المتعال ماده نك استعداد نکوره اول جنین بدور و ما
خیال کرنده بولنان همیتك شکلنده تصویر اولنوره کذلک عند
الا تزال نظر لری تعلق ایلدیکی اشخاصك دخی صورت لری تصویر
اولندیغی اول تأثیره مبنی دره و بر احین جماعده طریقت جاری
اولان منیلرک بعضیسی اوعیه منیده حاضر بولنوب بعضیسی
دخی اول حالتده حاصل اولمخله حاضر بولنان که لک و اول حنده
وجود پذیر اولان مشایبه معین اولور و انچون اثنا معاشرته

اشياء حسنه به و كوزل صورتلره باحق صورتحسنه حصولنده
 فعل عجيب ايشلره بلك تخيل الی دخی تأثیر غریبی مأثر اولوب یعنی اشیا
 حسنه و قبیله دن تنقیسی تخیل اولنورسه انلرك حصولنه
 سببا ولور دیو دیلر علامه شیرازی علیه الرحمه جمال الدین
 تركستانیدن حکایت ایدر لركه زمانلرنده افاضل انامدنج
 الدین الحفصی الخوارزمینك كویمه سندن برجه و وجوده كلور
 باشی انسان و سایر اعضا سی بیلان و لمغله قابل و سائر
 غیرت کزین اولوب اول جقه فی کندی حالنه ترك ایدر لركه
 اول مجله بولنان برک ما به انا و بعده بیلان کی صود چاقوب
 کلور ناسنك مہ سندن آخر وینه صویطالرمیونوال و وزه
 برای مرور ایلد کده ارجمه دین فتنه فتوا و ربوب اهلک ایشلر
 اما والده سنه اولی امر غریبک سببندن سؤال اولند قده بر
 غیر شئی بلیم الا بن بیلان غایت قور قاردم اول ماذه
 مباشرتده عندالانزال خیالیه بیلان کلشید دیو جواب
 و بر مشق انچون حکماء حکمت کزین عاقل اولانه حین مباشرتده
 صورت بشردن غایت احسنی و افضل فی تخیل انمک و الجبر تانک
 ولدك صورت و سیرت کونجک اوله دیو توصیه ایشلردره
 و حکایه اولنورک امام شیرازی علیه الرحمه غایت کوزل ایشلر
 والد ماجد لرندن اسباب حسنی سؤال اولند قده والده سی ایله
 معاشرت اشنا سنده صورتحسنه دن غایت برکوزل صورت
 نصورت ایشلیدم انچون و لایحجیم کونجک اولدی دیرلر ایشلر
 غالباً حیده سیرت صورته تابعه و لمغله اول امام همماک
 افاضل انامدن اولد قاری مستغن عن البیان و محمد الانزال
 نظر تعلقت نشأت ایدن صورته دخی حکایات عیدیه نقل
 اولمشلدر از جمله ملوک قدیمدن برینسک حین جماعه اوزر لینه

لغله

لغله سیاه خادم اغا لرندن بری داخل اولوب بحق خاتونک
 نقل یننه مصادفت ایدر بعده حکمه اندن سیاه ولد ظهوره
 کلمه کلاه بیاسنه عارض اولان اشتباهی طباسی تأثیرات
 مذکور همی بناء دفع اتید کلری مرید و صورته اوله اختلا فانک
 اسباب عیدیه سی بلنوکدن صکر معلوم اولاک حکما سیرتده
 اولان اختلا فانک دخی حکمه علت بیان ایشلردره سیرتده
 اختلا فدیبلر یکنک حاصلی بوک عقلا و دن چوغنک اولادی
 سفها دن اولوب اکثریا علمادن جهله و جهله علمادن
 کلدی کورلشن و ایشلشدن اول خصوصک حکما فتنه سیبی
 لقات حسنی و عقلی احوالنه داغردن جماع لانت حسیدن اولمغله
 سفها اول لذتک مغلوب و مقهوری ولد قاری اجلدن حین
 مباشرتده ارواح و قوالری بی صرف ایدر لره اول حسنه نیلرند
 ارواح و قوی و ثروت اوزره بولمغله اول ماده دن حاصل اولان
 مولودک قوی بدنیه سی و عقل و فکری کامل اولور اما کمال اول
 لذت مغلوب اولد قاری اجلدن نیلرند ارواح و قوالری اول
 مرتبه منبسط اولان انچون اولادی ناقص القوی و قلیل
 الفهم اولور لرد ایشلر انتم علم حقیقه الحال فضل شیرا یکن
 طوغان طفلک احوالی بیاننده درجنینک متعدد اولور توانم
 نکون اتید کلری دخی طبایا اسباب عیدیه خبر اولمشلدر علامه
 نجنیدی علیه الرحمه اول خصوصه ایش سبب ذکر ایلیر اولاجل
 و مره نك منیلری کثیر المقدار و لمغله میمنه و یساراً و رحمت ایکی
 بطنی طولدر و ب مابینلری دخی اول مجله بولنان هوافصل ایچکله
 باذن الله تعالی متعدد صورت بذر اولور ایکی کثرلرند قطع نظر
 طرفینک منیلری جمیع رحمة داخل اولد قده ایکی قطعه به منقصل
 اولوب بر قطعه سی رحمت بر طرفه قطعه افری طرفه واقع

حکما فتنه لانت ارج قصیدر لانت حسیه
 ولذت خیالیه ولذت عقلیه اعتبار اولنور
 لانت حسیه که اکل و شرب و جماع و اکل
 لذت همیتید دخی دیرلر تحصیلنه و
 کثرتده معرفت مقربدن ولذت خیالیه
 منصب و ریاستدن عبارتد اولد قده
 نیلنده دخی و نصبنده چکلان اولام
 و شلایده اول خیال باز و المذهر بلاهل
 دوندرو اما لذت عقلیه که معارف
 و کلمات تحصیلند عبارتد اولد قده
 و سعادت دارینه راقی اولدی معلوم
 اوله الاراد احوال مذکوره دن لذت
 اولوق مراد ایدر امام فزاک الام ولذات
 نام رسالتی مطلقه ایلسونلر سم

اولمغله متعدد اولور لوله او چيخيسي هر برزرقه نك مدفعي
اختلافندن نشأت ايدرك برزرقه ده معني اني ايله مختلفا بطن
واحد مدفع اولوب زرقه اخرا ده كذاك اخر بطنه مندمع
اولمغله بينلر نده انفصال بولنديغي چيختدن تعدد چيخه سبب
اولور بعض اطباء تعدد جماعتدن دغي نوأم تولديني چيخه ايدتو
ولاد نلري زمانك نفاوت و تراخي سي ايله يعني ايكيسي كوند
طوغا يوب منفردا طوغد قلري ايله استدلالاتي مشاير حتي كامل
الصناعه صاحبي بر عورت ايكي ولد طوغوب بريني ايدني ايد
د بريني طوغوزي ايد طوغوردي عيش امان تعدد جماعت مدعي
اولديغي قواعد طبيه بعيد كورينور زير زمان رغوه ده و بعد
رحمك في منضم اولديغي مقدما ذكر اولمشيدني اكر تكرار جماع
مخلنده اچليق احتمالي و بربور سه سقوطه مؤدي اولنديغند
ماعداء علوق اولدن التي كون مرورندن صكره تكرار علوق حصلي
صحيح دكلدر ديديله لکن شيخ رئيس جبل علي الجبل خصوصت ايكيرك
منفردا طوغا سي يعني بري طوغد صكره ايتام كير مرور ايليوب
اول بري دغي طوغا سي نادره زير اكثر جماع واحدندن حاصل
اولور لوله اما اولور جماعتك تعدد دندن دغي اولور يعني كيه فالدي
صكره تكرار جماعتك بيه حاصل املقا اولور لکن اول حالت برخا تونده
ممكن اولور كيه بدني قوي و قاني و حرارت غريزي سي و افره اوله اول
كوند خا تونلرك بدنلر نده قيل چوق اولور انلر كاهي كيه لك وقتنده
حيض كورولر منيلري و رحلري قوي اولمغله حيض وقتنده رحلري نك
اغزي اچلديني قاير مرله اما قوتيه اولميان خا تونلركيه اولدقدن
صكره رحمك اغزي اچليق ايله تكرار كيه اولسه لور قور قلو كيه چيخه
اول فاسد اولوب ثا نيسي دغي افساد ايله قوتيه اول خا تونلر دن
دغي قور قلو كيه ايكي چيخه نك اذ حاصل نك ناشي مجموعه اولوب

يوزي و كوزي شيشه و امراض ناشي بريني و شوره ديشلر
بعض قدما برخا تون بطن واحدده بشر ولد طوغورديني كوردك
ديشلر حاصل ايكيرك تولدي و اكثر يا ايكي طوغديني و ايكيسي دغي
اركان طوغود ديشي اولوب كاهي بري اركان و بري خيز اولد و غي
واكثر يا ايكيسي دغي مقرر اولد قلري هر عمر و او انده كورلش و
اشيدلشور ذلك تقدير العزيز العليم ارباب مخبر چيخه رحم
مادرده نوأم اولديغده چيخه ولانده اول طوغا نك كويكند
اخر چيخه اتصال علامتي بولمغله بيلنور قابله كامله اندون
ادراك ايدرديشلر باب رابع تدبير حوامل بياننده اولوب
درت فصلي مشتملدر فصل اول حامل اولان خا تونلرك تدبير
و حفظ و عراستلري بياننده درنجان برخا تونده جبل علامتي
ظاهر اولسه ولدي وجوده كنجيه پد كين مده حمله قفزه دندون
وسقطه دن يعني صبح مقد و قالمقون و دوشمك كند و سني
صا قنق و لجدر زير امور مذكوره مقدما ذكر اولنديغي وزره
مشيه نك رحمك اتصال خا تونلرك ايليوب چيخه نك سقوطه مؤدي
اولور و دغي زوجنه و غير خواج اولنله لايق اولان اوله مدينه
فرخدن ماعداء امور نفسانيه عرضند چيخه ايت و صيائ ايله
امور نفسانيه التدبير انلر حر كات نفسا و اعراض نفسانيه دغي
دبرلر اساميلري فرح و فزع و غضب و غم و حجلدر
بشرية حسبيله امور مذكوره دن بري عارض اولديني صورتده
فرخدن ماعداء سنه خيل نك نفسي و قواسي اولي عرض حسبيله
تدبير چيخه دن فارغه اولمغله اهر چيخه نك خيل اولمغله اسقاطه
مؤدي اولوب قارنده حاصل اولان ولدي و سورمك واقع
اولور با خصوص اول امور دن هر بير نك مقوي يعني جددن
زياده ظهوري مهلك اولد و دغي نقل اولمشد زير الارض و نيه

ارباب تشرح و لك متعدد متكون اولما
بطن رحمك تعدد بيه سني و رنده قاج
بطن بولنور سه دلرك تعددي دغي و لمقدار
اولور و بطنك تعددي دغي مدله قياس ايله
بولمشد انسانك مدله ايكي اولمغله نسوانك
دغي رحلري ايكيشر بطندر انچون اكثر يا ايكيشر
طوغور لوله اما ساخر حيو انا نك مدله متعدد
اولمغله عددلري قاج ايسر رحلري نك دغي
بطون اولمقدار اولوب ولانده مدله لري
مقداري تعدد حاصل اولور لوله
العلم عند الله تعالى مستم

یعنی حدون زیادہ
ظہوری مست

یعنی جماعہ و حکم انگریز اجلیقلہ
سقوطہ مؤدی ولہ یعنی برائے
مصرف ذکر اولم شدی مست

تائیری زهر هلاهل تاثیر ندن آشفه و تاب اضرب الالبام و او هام
اذا به جسدہ انما کده امر اخذن اصعب اولد و غی شفق علیک یووی کبه
خاتونلره جماعتدن دخی اجتناب لازمد و نیز اجماع انما کده و اولد
جنینی حرکات مضطر به ایله تحریک بالیوب غدا سی اولد قانی دخی تغییر
وافساد ایدر یونندن اقدم جماعت خلی یه مصرف مکررا ذکر اولنشدی
ودخی جینی اقدیجی اولد اغدیبه وادویه استم الذم منع لازمد
زیرا اولد ویدن هر بری دخی تحریک و تمهیم انما کده غدا جنین
اولان دم لمشی اقدیوب سقوطه مؤدی اولور و اولد اشیا کوفه و معدن
و بوی کجه نك ابکی نوعی یعنی حر و اب یعنی و بوی تحری و کبه نك کندسی
و سمس و تر مس و بقله و انلرک امثالی مؤثران دن ودخی جماعت جنوق
اکلمکدن منع لازمد و نیز احرار جماعت ابکی و جماعت جنین و جنین
اجباب ایدر بر کسی جنین حرارت جماعت ناشی و عیاد استنشاق
انچون حرکات مزجیه یه محتاج اولمغین اولر کینک مشیمه نك باغلرینه
ضعف کامله سقوطه مؤدی اولور و ثانیاً اخبار نك بدنده اخلاط
چوق اولسه الطب اکا ممتلی دیرله اولد اخلاط حرارت سببیه اریک
ایله رهنده اولد رطوبات دخی سیلان ایدوب جنینه انزل لاق
یعنی صیر خلیق و بر مکه سقوطه واقع اولور اگر ممتلی و کل ایسه
رطوبات بدن تحلل اولوب غدا سنه نقصان طاری اولمغاله
قوة ماسکمه یعنی بدنده حقی لازم اولد اشیا فی طوتن قوت
ضعف کلوب سقوطه سبب اولور الما اصل وقت ولادت قریب
اولجیه یه دکی ممتلی اولان خاتونلری جماعت منع انما کده لازمد
بالخصوص زمان خاتونلر نك جماعده اولد حرکات و سکناتنه
واکل و شویله بناء خلیق یه جماعت حرام مرتبه سنند اولمغرا ولور
ودخی تخمدون یعنی امتلا دون صافق لازمدر که امتلا خلیق یه
ایکی جماعتدن صیر ایدر اولد کندی غدا سی فاسد اولمغاله جنیننک

دخی غدا سی فاسد ایدر و ثانیاً حرمتک بحر الزند مؤده ابراث انما کده
جنینه غدا وصولی منع ایدر و بر هر وجهه ضعف مؤدی اولور و حتی
بالکزمعه نك امتلا سی رحمه مزاجه و بریدیکی ابراث مزجیه
دیدیلر و دخی متواتر اغسر مقد صاقنه لکه اولر غصه شیمه
رحمه اولد غلاقلری یه تحریک انما کده سقوطه مؤدی اولور و قوصق
دخی سقوطه مؤدی اولور احتراز ایدر لکه و کوبه الرأجه و منین اولد
اشیا قوتنه دن دخی محافظه اولد حتی باغ موی سوفکدن عارض
اولد بر اجه استنشاق اسقاطه مؤدی اولور دیدیلر و حلی اشیا
ایلدیکی اطعمه و سائر اشیا هر ایسه البتہ تدارک محتاج در
اکر اول شئی نفسنده مصرف ایسه دخی تحصیل ایدوب مقدار قلیل
دیرله زیراکر اول خاتون ارز وایلدیکی شیدن منع اولنسه
قوة شهوانیه سی نك طلبنه مشغول اولوب رحمه اولان
جنینک تدبیر و اصلاحدن فارغه اولمغاله ضرره مؤدی اولور
فی الحقیقه خلی ارز وایلدیکی اشیا یه عدم نیلندن ناشی سقط
وقوعنک بالبحر به کثرت کورطشور و زیر اطلوبک عدم حصوله
انسانه اصابت ایدن مصرف سمدن آشفه و مقصود اولد اشیا
علی فوق الماراد حصولنده وجود پذیر اولد احوال بهجت مثال
و آثار صحت مدارک بریسی ادویه شریفه و اشیه لطیفه ایله
تحصیل اولنق ممکن دکلدر استرسه شیخ رئیس تدبیر ایلسون
ودخی حلی یه خسته لک عارض اولوب معالجه اقتضا ایدر سه
قان المقدن و مسهل شیمدن صاقنه لکه مکرطیا اول خاتوننک
موتنه مؤدی اولور ضرورت عظیمه ظهور ایله اولد محله
جنینک موی حاملک موتندن اولی اولمغین قسند و اسهالک
استمغلی طب و اجب اولوب تأخیر مساع و لما ز ویر احامالک
موی جنینک موتنی موجب اولور اما جنینک موی حاملک موتنی

موجب دكلار از جمله چچك چقار ماشن خاتونلرك حملت
 افنا سنده حمای جدری ظهور ایلایوب چچك چقار مق علامت
 فایان اولسه اول علتده قبل الظهور البتہ فصدك ايجابنه
 بناء فی توقف فصد اول نور اولصور تده چچك ماده سی خفت
 بولد یغی ايجادن جبالنك سلامتی ماصول اول نور استر سجنین
 ساقط اولسون بحمل که دشمنیه بعضی جمله نك جنینی صیانه
 فصد ایلایوب شد ید چقار ایلایوب نك وفات اتید یاکورلک
 اکر علت مذکورہ مثلاً امر اضرع و ضنك قطع نظر خبلی
 خصوصند فصد واسهال امر ضروری اولمایوب بلکه حبلی نك
 قان لوروب و شربت ايجك عادی اولدی یغی بتد اول عادتك
 حبلی زماننه مصادفتی فصد واسهالی موجب اولور سه یا خود
 بدنده زیاده امتلا محسن اولور سه یا خود اصلنده بورین
 قنایمغه یا رجنه متعلقه اولافواه عرفون قان سیلان
 ايجك متلا اولوب حبلی سببی ایلایوب خنفس و لمشن بولور سه واجب
 اولان فصد ایدوب مسهل خفیف ویرلک امر اولمقدور لکن
 اشهر ثلاثه و سطلاده اولوب ثلاثه اولده و ثلثه اخیرده اولیه
 یعنی ابتداء علوقدن اوج ای صکر اوله که مدت حمل طغوز ای
 اولدیغی صورته اوجرا و جرا اوج قسمه منقسمه اولوب فصد
 واسهالک جوازی اول اوج قسمدن ثلثه و سطلاده اولمش اولور
 اولکی اوج ای ایلای بعد الستة عد اولنان اوج آیده ايجرا لازمد
 زیرا اولکی مدت جنینک رحمه اتصالی ضعیف اولمغه ادی
 حرکت سببیلای سقوط و خوجه منتهی اولور و ثلثه اخیرده ایسه
 عظیم الحثه و متوقر القوی اولوب غذای متوقره یه محتاج اولمغه
 فصد واسهال اولدیغی صورته غذا سنده قلت کلوب ضعف
 قوی طاری اولور اول ايجادن منع اولور اما الکی ای حجاب وز

ایله یکی

ایله یکی ايجون ساقط اولدیغی صورته دخی اول ولده ممر اوله
 کبار ایلای ايجون ايجشاردور مدت ولادت مقده مقلک
 اولمشدور جالینوس و اتباعی بوا یکی مدتی انواع میوه نك مبد
 ظهور و زمان انتها سنده تشبیه ايجشاردور که ابتداء تعلقل نك
 ضعفدن و انتها سنده کماله نهایتلرندن سقوطه منتهی اولمغه
 ادی سبب دن اکثری دو کیلوز ايجراط فصولند مقاله رابعه ده
 کیده خاتونلر منسل و مقی ویرلکی بوجمله بیان ایدور که نجان
 حاملک بدنده اولان اخلاط هاجیه و متحرکه اولوب فاسد
 اولان اخلاط ايجرا ايجون دوا یه محتاجه اولسه حملند درت
 ای مرونندن صکر ید یغی ایه منتهی اولمغه دواسق اولنوب
 مقننا سنده کوره قوضه دخی ویریلور بومدند مقدم وید یغی
 آیدن صکر صاقمق لازمد و شراج اول قوط شرج و بیایلیوب
 مقدم چچك ماده سنده ذکر اولدیغی اوزره هر بار ترک استغفار
 متوقع اولان ضرر سقوط ضررندن زیاده اولسه یا خود ضررلک
 ایکسی دخی منساوی اولسه لرحبلی قویج ضعیبه متلا اولدیغی کمی
 لا محاله کیف ماکان استغفار واجب اولور و نیز اول حینده استغفار
 اولنما سه ضرر متیقن معلوم اولوب استغفار اولنسه ضرر محوم
 و مشکوک اولور احتمالدر و شور میه اما لجان استغفار نك ضرری
 اسقاطله مؤدی اولدیغی معین اولور سه اولکی اوج ای ایلای آخرکی
 اوج ای اولق مثالی اول وقتلر ده مسهل ویرلک جایز اولماز اکر
 معین اولماز سه جایز اولوب حاصلی بو که مدت حملدن اولکی اوج ای
 ايجنده و التخی ای قه امندان صکر حبلی یه لعلده معلبلای اولمق
 افننا ایلای اول مدتك احوالی و اول علتك ازاله سلیل خصوص صکر
 ملا غظه اولنوب حین ضرورتده اناسنی محافظه طریقیه معالجه
 اولور که اناسنک سلامتی لازمد اما اکر فصد واسهال ایلای

ضرر متیقن دیدی قویج ضعیف
 مؤدی اولد و غید و قویج ضعیف
 علامت احتقاندر اندن ماعدی فصد
 واسهال دن اقتضایدن معالجه ده
 اجمال اولماز دیکدن استغفار تعبیری
 جمله شاملدر متی

ایتمک مزوری و المایوب باجنح جلی نك عادتی باخو اخلاطك حرکتی
و بعضی مرتبه علی اقتضا ایدرسه اولصور تکرده دخی او لکونه
معالجه نك ترکی لازمده و اولاعادت خصوصنده معتادی
اولد یغی وزره استفراغ و التمار جنین امین اولدو غیچون ضرری
قلیل اولور اکر اخلاطکی هاججه اولور سه دخی نفیج بولجیه دکن
معالجه سی تاخیر اولنسه ترك استفراغك ضرری نینه اسقاط
جنین ضرر نه بالغ اولما نه زیر اول مثل اخلاطك نفیج بولجیه دکن
ترکی لازمده انجیون خوفا من الاسقاط اسهال نك ترکی اولور
اما اول یکی مدت نك میاننده تعلق جنین قوی اولمغله اسقاط
نادر اولمغین استفراغ تجویز اولنوب طبیب لیب رایلر یله اقتضاست
نوره فصد دخی اولنور شیخ رئیس کتاب ثالثه یکر برنجی فندره
عینی یله جالینوس و ابقر اظدن نقل اولندیغی وزره تحریر ایلیوب
او یجی ایدن صکره حین ضرورتده اسهالی و فصدی تجویز اتمشیر
اندن ماعد اول رئیس الکلاک افاده ایلدوکی فواید جلیله دندر که
برخانون کبه اولمز دن مقدم کوکی کبی کورم کور میوب بعده کبه
قالسه رحی قیامغله اچنده فضول کثیره حتمه اولوب البته
تنقیه اولمغده محتاج اولور اکر احوال اولنور سه جنینی افساد ایدر
واجبدر که حملدن اوج ای مرور ایددکن صکره اول خاتون رفیق
وتلف ایله معالجه اولنوب مهمما ممکن تنقیه اولنور و قبلدن
کتورینه جک شیلر و بریلور خصوصاً رحمک و طویانند ناشی
مزبور اولان ماده بی تدبیر حله اخراج اچون خفیف احتقانلر
وزرافه نك خفیف استمال اولننه زیر اخاتونلرک طبیعتلر نقیاض
اوزرینه اولوب داما اعتدال وزره ملین و کدر تاکه بغیر سوله
محبس اولان ثقل رحه مزاحمه ایدوب جنینه طاریق و بر میه
واول تعلق حرارت غغنیه سی جنینه سوء مزاج امراض ایلمیه

اگر انقباض شدید بولنوب تبیین واسهال اقتضا ایدرسه سخت
و خیار شنبز مثلاً خفیف ملین ایله تبیین ایدره لو اکر اسهال طبیعی
بولنور سه جنینه وجوه ایله مضرا و لغی اجلدن دفع وجبسته
نقد اولننه طباشیر هندو ایله صغ عربی علی السویه اخذ و دخی اولنور
المایا خود آیوه شیر ایلر یله و بر قرص طباشیر ایله آیوه ربی دخی
نافعدر بور نیب دخی جلی نك اسهال منع ایدر صغی قوزی قولی
خنی سمنز او قی خنی و جندن ایرلش سماق هر بر نذا و چور دخی صغ
عربی و کل ارمی هر بر نندن بر رمثقال جلی سی اخذ و دخی اولنور
المایا خود آیوه شیر ایلر یله او چور دخی و بر نار و اکده و اهرود
و اکما سوبقاری موکشی فاکه لر دخی نافعدر و اکر اسهال و انقباض
بولنمایوب چر طبیعت ملائمتی مراد اولنور سه واجب اولاد دخی
اودر سمنز طاق و سمنز قور قیون تیله بر ورده اولمش چور بر
یدور و لکه انلره اسفید باجات تغییر اولنور لکن فساد شهوت
خصوصه و هضم رعایت واجبدر که قوت هاضمه سنه قیاس
ایله استعمال اولنوب امتلا دن زیاده احتراز ایدره بعض کبار
جلی نك تبیین باینده شیا ف و احتقانی ترجیح اتمشیر و اما
احتقان خفیف اکر چه اسهال ایدر و لکن احتقان نك ماده سه
بغیر سقلره زیاده امتلا و بر مکله جنینه طاریق و بر دکن
ماعد احتقانه اولان ادویه نك قوی طبیعتك اینه تصرفندن
اول رحه سولیت ایدوب جنینك مزاجنه خلل و بر مک احتیاط
مکر طبیب حاذق تدبیر یله معتدل ایدر دن ترکیب اولمش اوله یه
بغیر سقلره مزاج و بر مدسی باقیدره شیا فائده دخی رحمک قوی
سببی ایله خلل تاثیر رحه ایدره ایله اولسه متناولات ایله تدبیر
اولنور ارجح بلکه اصوب اولدی تاکه اول ادویه معده ده و بنوا
اکلنك ایله قوی منکسه اولوب تاثیر نه ضعف کلر کد صکره چه

سویق قاورلش شیء در لر امر و الما
مثله مفداخرده لیوب قورتدقون
صکره قاور لر مسه

مقدمه اشید نقل اولندیغی وزره احتقا
لر قوی ضرورت مجتهد در کار در بوخله
تحریر اولان چر تبیین طبیعت لچون
اختلاف و تمقده در سنه

واصل اوله اولصورته ضری ملاحظه افغانه باخصوص حامله
 و بریلان ملتبات خفیف و لطیف و اعتداله قریباً و لمق واجب اوله
 و دخی غداری فرایح و درایح و طیاره و سمک رمز اس و اقلق
 و قوزی انلری مثلاً و غدالی و لمق لازمدر که اکشیلر ایلله تربیه و انشیر
 اوله ایقراط دن منقولدر که اگر جلی یوم علوقه غذا اشته ایدر
 سووق تعبیر و لثاقا و لمش بغدای اوقی طبع اولوب سقی اولماق لازمدر
 اگر اول غذا نفاج ایدر ده سیبع الانه ضامدر دیشره اما یا لکن اون
 چور باسی و لمقدن تا و قصوبیله پشمک دخی اولدره و فاکه و حبوب
 نفلاری قزل و زرم و طالتی آیه و اورد اوله و جموضنه مائل الما
 و لغان ناری دخی و بره لکه بونلر اشته یایه تقویت و بر مکله اکثر یا
 حوامله عارض اولانضعف شهوت غدای دخی دفعه مدار اولور
 و معاجین انواعندن دوالری جوارشات مشهوره استعمال
 اتیدر لکدره از جمله جوارش اولو عظیم النفعدره علامه قرشی
 علیه الرحه اگر بحسب اختلاف الامرجه میوه لوده و سووقده
 و ریاح حادث اولق واقع اولور سه جنبه مضرا و لیدی چی مدت
 اجتناب لازمدر دیشلر جلی یی ریاضت معتدله ایلله ریاضت
 تکلیف اولق لازمدره تا که احتیاسر حصد ناشی بدنلر نه جنبه
 اولان فضالت هما ممکن تحلل و تطف بوله و اقراط اوزره
 اولیا که تنفسلرینه خلل و بدنلرینه التهاب و بروب قوالرینه
 ضعیف اراث اجمکله اسقاطه مؤدی اولیه و بیان بور مکله
 اولان ریاضتلری غایت خفیف کدر تا که مواد بدنی اسفله
 تحریک انیمیه و جلی نلک لری و یا قلی و بوتون بدنلر اشته
 غمز و دلك اولق دخی نافعدره و لری و یا قلی فضول ربعه یی
 مناسب ماء معتدل ایلله غسل اولوب دوشکی و لباسی دخی ناعم
 و زیاده یوشق اولق لازمدره و دخی حوامل نازلله حد و شدت

ملاحظه

محافظه اولق لازمدر حتی رحم جانبته ماده راطله نازلله
 اولوب از لاق جنبته یعنی رحم و صیر تحلیق حد و ثبته باعث اولق
 جنبته صیرله سنه مؤدی اولیه خصوصاً نزلله نلک او کسورک
 ابراث ایلدیکی ظاهر دره سعال ایدر سه حرکت عنیفه سبیل اسقاط
 مؤدی اولور و بواجلدن اقتضا حسبیه باشلرینه یاغ سورمک
 دخی ممنوع اولد و حاصلی حامل اولان خاتونی اسقاطه سبب اولور
 جمیع اشیا دن صافنه لر خه و صا اولکی آیدر و علی الخصوص کرمی
 کوندرک و علی الخصوص اولکی هفته و خصوصاً علوقه و اوچینی
 کوندرکین زیاده تقید اولق لازمدره و جلی یی ایکنی و اوچینی
 آیدر بورک بولتمه سی و اغز صولتمه سی و قوصق عارض اولور
 و یورکنده و معده سنده و جع ظهور ایدوب بعضیسنک طعنا
 اشتهاسی ساقط اولوب و بعضیسنه فساد شهوت عارض اولور
 اگا و اوک و حاء مهله نلک فحده لریله و حَم و حاتم تنمیه اولدی
 مقدما کبه لك علامتی فصلنده ذکر اولمشدی پس جلی یی
 عارضه اولان احوالک اکثرینه علت مستقله حین علوقه
 حیض قانی محتبس اولقله انحراف فاسده سی قلبنه و دماغنه
 صعود ایدوب معده سنده دخی اول قانندن ناشی رطوبات
 فضلیه مجتمع اولدوغیدر تنکم مکرر ذکر اولندی و اکثر طعنا
 اشتهالی ساقط اولسه زیاده یاغلی و زیاده طتلوشیلر
 استعما لندن منع ایدر لری یاغلی و طالتی شیلرک کبفتلری
 اشتهایه تنبیه همچون قم معده یی منسوب اوله سودا کبفتنه
 مضاد اولقله سقوط شهوته امداد ایدر لری اولجهتد انلری
 اندن منع ایدر لری و ممکن اولدیغی مرتبه سودن دخی برهن
 اتیدور لری و اشتهاسی کتوره چک غدالی و دوالی ایلله قلبنه
 و قم معده سنه تقویت و بروب دماغنه بخار صعود دخی

منع ایده له و مداوات جنسندن هر دو یا خور هر غذا که آمده
 قوت قابضه و حرارت لطیفه اوله انلرک اشتمالی یعنی اعاده
 ایده له الماشرا بنک دخی منفعق مقرر در خصوصاً تمسک اوله و دخی
 تمسک تعبیر اولنان ایوا شری دخی مناسبه ساذج اولماسی
 و بعضی ادویه یا به مطب فایده سی امزجه حبلی به موافقت او زره
 تدبیر اولنور شراب لیمون سفر جلی و سنجبین سفر جلی و بنفشه
 و نیلوفر شربلی و کل شربلی و کل صوبی جمله معی موافق و مناسبه
 انحق امزجه و فصول اقتضاسی و زره قنقیسی مناسبه و قنقیسه
 تحصیل ممکن اولور اکوره تدبیر اولنه و معالجین مفرجه دن
 طبیعت حبلی به و فصوله مناسبی اولای انذار لیه و دخی مصطکی
 چیمینه ده له و عود و عتبر و ندر شمشیه اولنان ترکیب مطب
 اشتهم اتید و ره له و عود و ندر مسک و مر سیم بیلغی بخور
 ایده له لکن جمله معی مزاجنه و فصول سده به موافق عمل اولنه
 محتاج در علوقدن اوج ای قهامتک صکرینه تدبیر سابق ایله
 تربیه اولنور لکن غذا سنده کشیلر تقلیل اولنور مستحسن و طری
 اولان اغذیه وادویه و بریه که اعصابه و اغشیه چیمینه و طبعاً
 رحمه قدیده اعانت ایلیه و الی ای قهامتک صکر و اجباب اولن
 حامل خاتونک غداسی یا غلی جود یالرا اوله که اعصاب و عضلات
 و اغشیه چیمینه ارخا و بریه اوله سنده سمن یاوق و سمن او زره
 غایت جودتک از زره دن لکن اول شیطانه که مقدار کاز اوله
 زیرا اول وقتده قوای حبلی اخردن فارغه اولوب امر چیمینه مشغول
 اولولا بد زره و مشوانه عارض اولان و تخم و حامد یکدیگر فساد
 شهبوت امرض معده دن بر علندر که معده ده معتاده مخالف
 خلط ردی مجتمعه اولوب طبیعت باذن خالقها شفا به ساعیه اولن
 اول خلط ردی بنک ضدتک اشتیاق ایدر که اولدخی معتاده مخالف

کم

صحة قلبه و تنه طویله برورده ایدوب قوریدر لر ایش حاجی باشا مرمک تقویری وزره سمن بالی طویله
 طویله لر و اوچکون حال او زره نرک ایدر لر بعده بر طرفه قورلر و دخی طویله ایدوب دو کولر تمام سل اولند قده قلیصنی
 چقاروب حفظ ایدر لر

کومره و کومره و طویله و کل و طریاق و دخی بر دق قریبی کی اول
 علته لسان یونانیده قیطاطا دیر لر ایش که مختلفه الاولون بر
 حیوانک آدی ایش به بعضی اول حیوان قوم بیر و بعضی مختلف
 الاصوات بر حیواندر اندن کونا کون صوت ایله صدای ایدر شیلر
 مای وجه کان اول علت خفیف اولدخی صورتده حیلنک طبیعتی
 انکشی و دل بوران و آبی شیلر آرزو ایدر و بعضی کبارک نصیحی
 او زره اول معتاده مخالف جمع اولان خلط ردی مره سودا
 اولور سده علل بنک طبیعتی کومور و طریاق اشتیاق ایدر اکو خلط
 حامض ایسه قوتش شیلر اشتیاق ایدر صحنه کیم و اکو مرده
 صابونی کیم مره صفا اولور سده غیر معروف اول مخالف شیلر
 آرزو ایدر و اول مرض رجاله دخی عارض اولور انحق اول صورتده
 مطلق فساد الشهبه در برلر انحق بزیم مقصود مزجلی به عارض
 اولدخی صورتده معالجه سنی بیاندر المعالج علت مذکوره نک
 تدبیرنده شراب میبه ساذجه نک نفعی عظیم اولمق او زره در
 صفت کفایت مقداری کشی آیه نک اچیلر ایلند قذ صکره
 منکنه ده صقوب صوبی له له و نار خفیف ایله تلخی کیدنجیه
 قینا دوب کوپکی لند قدن صکره نفعی مقداری شکو ایدر و واق
 شربت ایدر لر بر مقدار مسک خالص دخی ضم اولنسه تمسک
 اولور الماشرا دخی انک کیم طبع اولنور ایکیمی مختصاً تدبیر
 اولنسه دخی انفع اولور مسیحی تقاع فتی تغییر ایله یک اصناف
 تقاحدن اول دیارده لطافت ایله شهرت شعار اول صنفی
 اولمق کولر استانبوله نسبت مسک الماسی زبانزد اولدخی کیم
 لکن ایلتا اش به فصلنده شراب تقاحی استانبوله دمر الماسی
 تغییر اولنان کشی المادون تدبیر اولمق ترجیحاً تمشیریه و آیه
 ایله معاً ترکیب لند یعنی ایکیسنک مجتمه اشرا بلر یعنی پیشو کون

بعضی اطلاقاً ایکسینی دخی برابره و بعضی لری نصف او ز رینه و
 بعضی لری ثلث ثلثان اخذ ایدر لره باقی وجه کان شکر جمله ناک
 نصفی اولدوقده علی آسان اولون هر بر ششده بر مقدار کاصوبی
 مزج اولنقد دخی انفعدن واقواس عود دخی فساد شهبوی دافع
 اولان ادویه دندر صفی کل قروسی الی در هم عود و سنبل طیب
 و مصطکی و سلیخه و فجاج الادخره و دارچینی و افستین
 هر برندن ایکیش در هم جمله سی اخذ و سحق اولنوب الما شرایله
 قوسلر دوزیله علی الریق بر زدر همی کمون کرمانی مطبوخی ایله
 و بریلون غدالمی پلیخ و اوغلا قانی اولوب نار صوبی و قورق
 صوبی و نغناغ ایله هر ورده اولمش اوله و خاص اولنوب یا پلیش
 و تمام پشمش آتشک پیالره لکن امتلا دون وزیاده یا غلیشیلردن
 صاقنه لره فاکمه قسمندن آتیه و الما و امر و ده و اغی قورق و
 بقولدن هندیا و مارول اوله بوتدیبر لوغشیانه دخی یا فعدن
 و سقوط شهبوده صوغان و خردل و انلرک امثالی جرئیف شیلر
 استعمل الایدوره لکه نم معده لرنده اولان خلط ردیی تقطیع
 اتمکله اشمای کتوره و فساد شهبوده مبتلا اولنلردن کک
 و طبراق یککه آرزو ایدنلره نشا و باقلم و نخ و بقدی و بادام
 بونلردن هر ققیسی اولور سه قاورلشنی و بره لره اگر پشیر
 اشمها ایدر لرایسه که اکثر یا سقوط شهبوده مبتلا اولنلرانی
 اشمها ایدر لره آنسکی و جرئیف اولانی و بر میوب تازه پشیری آتش
 اوزرنده کباب ایدوب و بره لره که هضم لرنده نقصان اولسه
 بوسغوف و بریله صفی کمون کرمانی و کراویا و کوشنخی هر برند
 اوچدر هم ناخواه و کونلاک برودر هم نغناغ یا بس و مقشر سیم
 هر برندن ایکیش در هم دارچینی پشیر در همی سی و اولنقد
 صکره برابری شکر ایله سفوف ایدوب ایکیش شکر استعمل ایدوره

اگر نقصان شهبوت حرارتدن نشأت آتش اولور سه لغان ناری
 و آتیه و الما استعمال ایدوره لره و معده لرنده بیان و زخمی کک ایله
 رازیانه تخمی سحق ایدوب سرکه ایله ضماد ایدره و جعفی شکین
 ایدر و حلی دن شهبوت ساقطه اولنلرک تدبیرند لایق اولان
 اولدکره انلره المله و اشربه دن انواع کثیره عرض ایلمه لره که اول
 ساقط الشهبوه اولنلر خاطر لری آرزو اتید یکنی خبر و بر مکله
 خذاقی اولنلر دخی انلرک مأمولرینه طباً مناسب بخدا لودولر
 تدبیر ایدره و غشیانه مبتلا اولوب معده سی و اولنلرک بوترک
 غایت نافعدر صفی کشتی نار عصانه سی و نغناغ عصانه سی
 و شکر علی السویه اخذ و نار خفیف ایله آهسته سطح ایله بکچین
 قوامنه کلدکه اندروب حفظ ایدره لعلی الریق استعمالی معده
 قوت و بر رب غشیانی دفع ایدر کذلک اکثر نار صوبی و ج جزء
 نغناغ عصانه سی بر جز شکر جمله ناک نصفی مقداری اخذ و نرم
 آتشده رواق شربت اولنوب علی الریق استعمال اولنه اگر کبه
 اولان خانوئلرک غشیان و وجع فؤاد لری قوی اولسه طوواق
 اوتنی قایندوب صوبینی بال ایله و بر مقدار طوز ایله اچچوره لره
 رفقه قوسدروب ماقه موزیدیه یا خراج ایدره عقی الرای
 دیدکلری اوت ایله معاً قایندوب منوالحر راوزه اچچور سه لره
 دخی نافع اولون ذرا و ند طولیل کوکبی دخی بخورن آتش قبل الطعام
 و یا بعد الطعام بر مقدار استعمال اولنولکن آنک و برلمسی دای
 طیبیه محتاجدر قحان شتا فصلی اولوب یا خورق و صغفه معتاد
 اولدقلری اجلدن قوسدرومق ممکن اولسه ملقن خفیف ایله
 تنقیه یه سعی اولنق لازمدر از جمله سورمه کلشکر که اکا
 جانجین و زرد غاطلاق اولنولکن صوبی ایله معده سی اصلاح
 اولنه قورق و رتک و عسلی و سکرکی اولان شراینک هر ققیسی

علی السویه اخذ اولدوقده کک عصانه لک
 نصفی اولوب قاعده یه مطابق
 اولور

مناسب ایسه منفعت بخنده سی اولوب چینه دخی موافق اولود
 وخواه ایل بعد الطعام قوصیق عارض اولد قده منع و دفعی ایچون
 طعامدن صکره عطریه و قبضی اولان شیلر استعمال ایندوره
 مثلا کمالن بولمش آوایه بر در هم یا خود بر منقال عود هندی بی
 خرده ایدوب اطرافدن صابلیله برده خمر لیوب کالی تشده
 بشوره لوه تمام پشدکن صکره چقاروب بعد الطعام نصف
 مقدار بی و پروب نصفی طعام آخر عقبنده و بره لوه و بر دفعه
 ایله قناعت انجیر اراگیشوروب استعماله مداومت ایندوره
 و معدله رینه دافع فی اولان ضد لرا و ایله و ایاقلری بی و بیون
 بد نلری بی اهسته غن و ذلک ایلمک دخی نافعدر و نفعایه ایغنه
 نارنجی ایله اغزلرنده طوبی یعنی اهسته چینی یونقی فی لری
 دفع ایدره شیخ رئیس کل ارمی دخی فی و غنی لری بی دافع اولان
 اشیاد ندر دیمشدر و معدله رینه اولان ریج و وجعک علاجه
 افادیه لطیفه دن وادویه قلبیه دن ترکیبا و لیمش جورشانات
 و بریلور ترکیب اکبر و مشرود بطوس و وادو المسک و مغرر
 یا فونی و قمر و انلرک امثالی وادویه شریفه نک علت مذکوره ده
 و محافظه چینه بالجه منفعتلری ثابت در انجی بحسب
 الامرجه اختیار اولنور وادویه قلبیه بالمناسبه مغرر دخی
 و بریلور صنعتی جوارشنگه شیخ رئیس مختار بدر سرکه اصلویه
 بعده قوریش کتون کرمانی و کونک و سعتر فارسی هر برندن
 برجز چند بیدستر ثلث جز یعنی سائر اجزایک هر برندن
 مقدار اخذ اولنور سه اول بر مقدارک اوچ بلو کده بریلورک
 جمله سی اخذ و سحق اولنوب قاعده اوزرینه معجون یا خرقه براری
 سکر ایله سفوف ایدوب اخشام و صبح نصفه شال بر منقاله دکن
 و بره لوه مرکبات مالایه سه بوسفوف حوامه نافع اولوب شهوت

دفعه ای

رد تریبی ازاله و ریاح غلیظه بارده فی طرد ایدر دیمشدر
 بعض اطباء بولک جوارش السیمسم تسمیه ایتمشده و سیمسم
 کون کوهانی و زنجبیل هر برندن اوزر در هم فلفل و دار فلفل
 هر برندن نشور در هم و دارچینی یکی در هم جلیبویه قافله هر برندن
 اوچ در هم سکر طبرزد یوز اوزر در هم حله سی دق و سحق اولنوب
 الکندکن صکره بر قاعده معجون ایدوب حفظ ایدره مقدار
 استعمال ایکی در هم و ایکی مثقاله دکن دره و جوارش لؤلؤ
 دخی حلی نک جمع اعراضنه نافعدر اخشام و صبح بر منقال
 استعمال اولنور بوشنه دخی شیخ رئیس مختار ایدوب لیمش
 دلنما مشر ایدوب در هم عاقر قضا بر در هم زنجبیل و مصطکی
 هر برندن دزد در هم زرنبا د در پنج کوشن خجی قافله جوار
 بویه بسبب سه قوه هر برندن ایکشدر در هم بهمن احمه بهمن ایض
 فلفل و دار فلفل هر برندن اوچ در هم دارچینی بشدر در هم سکر
 سلیمانی که برنوع شکر در حله اجزا مقدار قواین مشهوره و زده
 معجون اولنوب حفظ اولنور غایت لطیفه ترکیب حلی نک معده لریک
 و حلی نک حالی اصلاحه مؤدی اولور علی الخصوص انلرک
 معده لری تقویه سنه تقید و لیمش امر احمد و معدله رینه قوت
 و پروب هفتلرینه اعانت ایدون ترکیبا و لیمش بقیلر اوریلوب
 ادویه قابضه مستحبه و مرطبه دن ترکیبا و لیمش بقیلر اوریلوب
 بو ترکیب ضما دالمنقده سهل المأخذ در سنه سنبل و کاه و
 افسنتین و مصطکی بونلر علی السویه اخذ و سحق اولنوب کفایت
 مقداری باله موی و سنبل یاغی ایله مرهم کی مرچ ایدوب معده سی
 اوزرینه ضما ایدره لریکی درت ساعتده برنجده اولنه
 و بوسفوف دخی معده نک وجع و نفخه سنی دفع ایدوب
 ساقطه اولان اشته هاسنی اعاده ایدره شیخ رئیس مختار ایدر

نیز سه

مشکل اولور از جمله بعد السقوط رحلری تکرار علوق بموایدوب
 حمل تحصیل عسیر اولغله بحسب المداوات تکرار کبه اولوب ولد
 وجوده کتور دکتری توفیق ربانی دره تناسل طایفه اولغله لایق
 اولان قبل البلوغ سقوط ایجاب ایدن لحوالذ صافتمق لازمند
 سقوطک اسباب عدیده سندن چون نساوانک دخی معلوماید
 مکر بعضی اسباب خفیه اوله انلرک دخی اکثری مقدماخر برسیا
 اولندی ابقراط نصولندن مقال خامسه نسلونک معتدل
 المزاج اولان برخانون کبه اولوب ایکچی بلخو اوچنچ آیده دوستور
 اسباب ظاهره دن بر سبب بولنمدیغ صورتده انک علوی رحمنده
 نقره تعبیر اولنا افواه عروق و شرایین محالنده رطوبت بلغمی حقه
 اولغله صیرنحق اولدیغی چمتدن جنبک ضبط و حفظنه قاد
 اولدیغی دردمیش و اعتدال نشانه لرنده نملرک اعتدالته زیاده
 اعتبار ایدوب برخانونک نملری صغیر و کبرده ولینت و صلابتده
 معتدل اولسه اول خانون صحیح المزاج و سلیم القوی اولدیغی
 رطوبت مذکوره دن عاری اولدیغی صورتده سقط دن مبرا اولون
 اما تجمان کبه ایکن نملرینک برسی آپ اکسوزین زبولیوب
 کولچلش جنبی دوشور و اگر توافم ایسه برینی دوشور و صاغ
 نمل سی ضایع اولور سه رحمک صاغنده بولنانی صول نمل سی اولور سه
 صولنده بولنانی دوشور و اگر نمل لری اقلیوب اعتدالی طبعی سندن
 زیاده صلابت حاصل اتسه اکثر اهرده دوشور مریا نمل لرنده
 و کوز لرنده و یان باشلرنده و دزلرنده و جمع شدید ظهور ایدر
 دیمشله نقر بر لوبنک تفسیر و بیانی التکرار حسن نقره نملرک
 ذکر اولندیغی اوزره مدت حملک و اخر نده طبیعت دم جیمشد بر بقدر
 افزا بلیوب نمل لره ایصال ایدور که سدا حضار نه منتهی اوله و اگر
 غذا جنبینه امداد اقتضا ایدر سه سده مبدل اولمادین تکرار

آیکز بولنان جنبنلرک بری ارکک و بری
 دیشی اولدیغی اوزره قاعده طبع
 اوزره ارکک صاغنده دیشی صولنده
 نکلون ایلدوی ذکر اولمشیدی
 مسم

اشاغی

اشاغی طرفه درنوب رحمه جاری اوله پس نملرک اقلدیغی فانک
 نقصانندن نشأت ایدن تجمان قانیه نقصان بولنسه جنبین
 بولانیوب ساقط اولور اما نمل لری اقلیوب صلاحیت عرض اوله
 قانیه و غی جلی نکل قانی سچوق اولدیغیته دلالت ایدر که طبیعتی
 انی بيش مفاسله و معده یه و نمل لره و دماغه دفع انیمکله جنبین
 افاتدن سالم اولور انکچون نمل قانلور و اخر و کوز لرنده و یان
 باشلرنده و دزلرنده و جمع حاصل اولور او طبیعت و اقلانی اعضا
 مذکوره یه دفع ایدر میوب رحمه محصور قالمسه و رحم جان ایدر
 ایدوب جنبی اهلک یاخود اسقاط ایدر و الحاصل سقط واقع
 اولان خانونلرک تدبیر لرینه سعی اولوب مزاج لرینک و حر لرینک
 اصلاحنه تقید ایدر لوه معلوم اولکه نساوانک بعضی سقط
 مبتلا اولوب هر یار جنبین حاصل اتیدکجه مدت حمل تمامندن
 اول دوشور و بعضی سی اعتبار سزد و شور و کیمی شهر اولده
 یعنی اولکی و ایکچی اوچنچ ایلده و کیمی شهر متوسطه ده درنجیده
 و بشخصیده و التنجی ده دوشور و بعضی سی التنجی ایدر صکره
 دوشور دیر لره لکن التنجی ایدر صکره سقط تعبیری اعضا سنده
 نقصان بولنمغه یاخود اولو طوغغه موقوف اولور و یوقیه اول
 مدته صاغ وجوده کلان ولد صحیح الاعضا اولدیغی صورتده
 مدت ولادت طبعی یه موافق بولنمغه سقط اولمشا و لماز
 حتی وجوده کلان طغاک معمر اما سنک مکانی دخی مقدما
 ذکر اولمشیدی اما اطبا اوقات سقوطی اول اوچ مدته نقره
 ایلوب هر برینک علتی دخی بیان انیمشله در اولکی اوچ آیده
 اکثر یار حمرینه ریاغ نسلندن دوشور لر و تا نخی اوچده
 رطوبت غلبه سندن اخر نخی اوچده مزاج جلی ده برودت
 غلبه سندن سقوط واقع اولور دیر لره رحمه ریاغ غلیظه

السقراط
غليظه

مجنون

شيخ داودك نسخي بي بوتركيه مياورد
ساز معاجينه ده دخی اختلافي مفرقه
اشق اعتباره سزا اولان نسخي سهوده
نك مؤلف و مسطور بولمان كتابك
محقق ده انكسور شيخ رئيسك
نسخي اختيار اولندي مسمه

السقراط
مجرع
كثيره

بولنديغناك علامتي قاسقلى ششمك دودا كلك واطلمه
مجرع دن متا ذى اولد قلدرد پسر رياج غليظه دناشي سقط
واقع اولان خاتونه جوارشن لؤلؤ استعمال ايندور ب محلى رياج
اولان دوالره متلا وعت ايندوره لوك نكرار حامل اولد قده سقط
سلامت بوله جوارشن لؤلؤ مقدم خيرا اولندي مجنون دشمنا
دمرنياد دخی دبرله معناسي شيخ داود تقريري وزر حبيد بولي
وانلرك مثالي فضلاقي اقيديجي ديك ايشره بعقيدلي مجنون
الاختلاف معناسنه در ميشلو اختلاف فسمه نك سؤ مزاج
رطبندون عارض اولان اسهاله دبرله اكال نافع اولدو مجنون دشمنا
ديكش اولور قنقي معنای اولور سه اولسون رحك هرودت
رياحنه نافعدر بعد السقوط وحين حملاه استعمال اولنور اسهاله
اوزرك تخم بگري درهم كوناك اوج درهم راوند زراوند طول مدخوج
هر برندن ايكيش درهم زرنبا ددرونج بر درهم مصطكي
حب البلسان رعفران اكليل الملك هر برندن ثلثان درهم افیون
نجيل قسطه سيلخه هر برندن بر مشقال قنفل بر درهم حريق
ابيض كل قروسي چورك اوق بر درهم طوپلق اوج درهم صبره
قلفل بر درهم اجزاء مذكوره جمع و سحق اولنوب قاعده مقننه
اوزره اوج آخری غسل ايله مجع اولور مقدار استعمال بر مشقال
قاسقلى خروخ ياغي ايله يا غلطي دخی نافعدر رحمنه رياج كتيوه
اولغله سقطه متلا ليلان خاتونلر جند بيد ستری زيت
ياغي ايله فوزه ايله بوتركيه دخی هر چه ايله نافعدر اكل ولفق
وفوزه قلعغه فائده سي كور بلور اسهاله بلسا ياغي بر درهم
ترياق فاروق بر حقی درهم جوارشیر كوكي بر درهم زرنبا ودرنج
ايكيش درهم جند بيد ستر مشقال قرو اولان ادويه سحق اولنوب
ترياق دخی دهن بلسان ايله حل اولنور بعده جمله بي جمع اولنوب

بهره

يار مشردر هم استعمال اولنور بشكون استعمال كافيدير ديدلي
اول اثناده اول تركيبك بر مقدارى يوك ايله فوزه دخی قلوب
اسادوشند ووشورن خاتونلرك معظم تدبير لوي رحلرندن
جرمان ايدن قان خصوصي دره اكر مقتضای طبيعيسند زياده
جرمان ايدرسه حبس ايلسك و اكر حبس اولور سه جريانه سي
ايلك لازمدره جريان اقتضا ايلد كده حيفي مذور اولاد ديدن
مناسبی ويره لوه مقطس اولان روالد دخی اول خصوصيه نافعدر
وتبا نادنك يوزرك وخر دل و مقول و مرصافي هر تنقيسي ممكن
الحصول ايسه مقدمه انقيبين اولندي دخی وزره قمع ديدك كركي لك
ايله تخير اولنه آت طرنا غنك دخی نفع عظيم اولمقا وزره دخی
شيخ رئيسك مقول ازرق و زو فراه وازرك و زمنتري و سعتو
وخر دل بيض تعيين ايلديكي مفردا و محمدا نفعك يني بياندرن
اكر اول خاتون معالجه مذكوره نفع و يرمز ايسه صافن طهرندن
قان الله لوه اكر محمول و لور سه اوبه صوبيله تدبير ايله لوك حيفي
حبس ايلز طاكلي نار صوبي دخی نافعدر اكر تا لماري احتياشمن
اولغله صافندن قان الموق كفايت ايدن اكر قانلري شيشر مجع
دشمنا ويره لوه كلكا پنج تركيبی دخی نافعدر اكر رحلرند و جمع
عارض اولور سه بنفشه ياغي ايله فوزه ايدن اقتضا ايدرسه
مناسب دوالر طبع ايلوب اول خاتون بلنه دكين اسهاله
قويه لوه نفسا نك معالجه لوي دخی مجعون دخی اولاد
عسرته سبب اولان اشيله و طغور مفي اسان ايدن معالجات
وقابله يه لازم اولان تدبيرات بياننده دوعقول اولدك اولاد
عسرته سبب حيلي نك كند يسنده ياخو جندنه يار حده
يامشيمه ده يا اولاد نك وقت طبعيسنده يا قابلي عاقل نامطبون
اولوب كاه انلرك غيري اسباب دخی نشأت ايدره پس عسر نك

سببی جلی ده اولدی یعنی ضعیف المزاج بولندی یعنی در که مقدمه اسقا
 مؤدی اولمین بعضی امراضه متعارف اولمغله یا خور الام و شدايد
 عروضی ایله قواسنه ضعف طاری اولمش اوله یا خور ابتدا که لکی
 اولمغله حمل و وضعه معتاده اولمش اوله محمد بن زکریا رازی
 اون بش یاشندین مقدم کیمه قاون خاتونلر قور قورلور زیر رچی
 کوچک اولمغله البته ولادتده عسرت و مشقت مقرر در میشلر
 یاخود ستر یا سبک مدت طویل سته یقین زمانده کیمه اولمش
 مجوز اولمغله ضعیف اوله یاخور زیاده سیمه اولمغله متیق
 الماژم اوله یعنی طفلک چقا جی حمل اوله یاخود زیاده
 نازنده اولمغله وجع و ألمه صابره اولمیبو قلب و تمایلندن
 ناشی طفلک شکل طبعی سنی تغییر ایلیه بوسورتلرک جماله سنده عسرت
 مقرر در اما سبب عسرت طفلک کند یسند اولد و غنک و جی از جماله
 جنس یسند اولور که قز اولان جنینک ولادت ارک اولاندون
 عسیر اولور زیر ارک قوی المزاج اولمغله چقه حرکتی دخی سوب
 اولوب زیاده عسرت و بر مز یاخود جنینک جسته سنک بولمکندن
 یاخود جسته سنی خفیف و صغیر اولد یغندن نشأت ایدور خفقی
 اولمغله انتقال ب و خروج عسیر اولور یاخور خلقی عصب اولد و غنک
 اولور که ایکی یاشی اوله یاخور توأم اولوب منع و نکون اتیدیک
 ایچون اوله ابرقلس دیو کله شخصی بن بطن واحدده بشری اولد
 طوغد یعنی کوردم دیدیکی توأم فصلنده ذکر اولمشیه شیخ
 رئیس بو محله ایچوین ایلمش اولصورته قابل به لازم اوله
 حاذقانه حرکت ایلوب بر بر راجحه سعی اتمک و یاخود جنین
 رحمه لعلته اولمش بولندی یعنی یاخود غایت ضعیف بولندی یعنی یاخود
 شکل طبعی سنی متغیر اولدی یعنی ایچون اولور شکل طبعی و غیر طبعی
 ذکر اولمشیه ایچوین ولادتده ای قابله ادراک ایدر بوسورتلرک

ماژیم مجاسه زنده طاری میکلند
 بولمغله فرج مراد اولور
 سته

مغنی لک

بعضی سنده عسرت قوت ماعدل ایچونک مونند قور قولون اما سبب
 عسرت رحمه اولد و غنک بیان بعضی جلی نک رحمه لعلته ستر
 عارضه اولد و غنیدر بحسب الخلقه یا رحمه قوه لر عرضند یا نه
 اغزی طار اولد و غنیدر یاخود اصلنده و نقا اولوب موضع مهور
 الکت ستر ایله اچیلدی یعنی صورته مستوفی اچیلدی یعنی یاخود
 رحمه شقاق و بواسیر عارض اولد و غنیدر که بولرک جماله سنده
 عسرت مقرر در مشیمه چمنندن عسرت بولنما سی اولمش
 غلیظه اولمغله جنین خروجه حرکت اتیدکده بترتیب خروجه
 مانع اولد و غنیدر که قابله ایی طریقی ایله بر تمغه محتاج اولور کاه
 جنین ایله معارضه ایدوب قابله ایی صکره بترتیب یاخود عسرت
 سبب اولدی قبل انشاء خروج الولاد مشیمه سی بترتیب یاخود
 اولد و غن رطوبات اقوب کند یغندن ناشی جنین مزلق اولدی رطوبت
 بولندی یعنی ایچوندر اما ولادتک وقت طبعی سنده اولان سبب
 عسرت طفلک ولادتده سر عسرت نشأت ایدر که قوی قوت اولمغله
 ستر عسرت خروجه طالب اولدی یعنی ایلدن عسرت ایجاب ایدوب
 بطشه سبب اولور کاه اولور زمان ولادت طبعی سنده مقدم
 حرکت اتیدوکی ایچون اولور اسباب مذکوره ماعدل ایچونک
 مثانه سنده یاخود معاء مستقیمه شیش اولد و غن بلتو طبعی
 انقباض اوزره اولمغله بغر سقلده تغل مایس اجتماعی و قولنج
 حدوتی و مقعده بواسیر و شقاق عروضی جماله عسرت سبب د
 و اسباب باد ییدن ریاچ شمالیه و فصول بارده باخصوص
 بردشید دخی عسرت ولادتده سبب د ایچونک یا بارده خاتون
 حین ولادتده عسرت چکرلر مفصول اجازه ده و بلاد حانه ده دخی
 استرخاء اعضا چمنند عسرت بولنور عطله ما تله اولوب رواج
 طبعی استقامته مداوله اولان نسون دخی حین ولادتده عسرت

و نقا نکیر عاصیق دیو کله عسرت که
 جماع مراد اولنور قوه فرجک ایچنده
 قزلق و دیو کله پرده یعنی قز لورده
 سلاطین اوزره اولمغله تغلیب بره
 قدر قوی اولور سه ایی بر تغلیب
 استره ایله بار تمغه محتاج اولور
 انک دخی انوائی وارد نشیج
 رحمه دیو قلیه لر
 سته

ارخایه کیشکک جمیع اعصابه عارض اولدی
 ایچون عسرت ولادتده سبب اولور بوقسه
 بالکن فرج و رحم مسرتی اولسور اسانلف
 مؤدعی اولور ایچونک ستر عسرت ایچون
 منع و معالج یا زلشدر عن قریب ذکر اولنور
 سته

چکول ز برادر و اوج طبعیه باشتیا قند ناشی رحلری یوقاری
چکله صکله عسره سبب اولور اول ائشاده ولادته معین اولار ایجه
لذیذ دن ماعدار و اوج طبعیه استشما منک منع ایدله شیخ رئیس
اسباب مذکوره بی تعداد دن صکره چوق کره عسرت ولادته مؤثر
اولان اسباب مذکوره و بزود شدیدی مکشف اصابت جلی ناک کوشنده
واق جبرنده اولان طمر لک انقطاعه سبب اولوب طغور دقدن
صکره اولسور که وقان نکور مک و سبله مؤدی اولور و ککاه
اولور عسرت جهته عارض اولاد فده دن اعصاب و عضلات
منقطعه اولوب کوازدیو کوی تشنج جنسی عروضا سبب اولور
و کاه اولور مرق بطن دبدکری عشا ناک انشقاقته مؤدی اولور
دیشلور مرق بطن معده بی و جکری و بغرسقاری اساطله ایون
پرده یه دیرلر علامت استراش اولور کجلی ناک ولادت اغری صحت
واقع اولان وجع اولک طرفه عارض اولوب قاسقلنده و قرنده
ظهور ایدور سه طغلی ولادت اسان اولور و کوازد طغنه مائل
اولوب صلبنده ظهور ایدور سه عسیر اولور زیر اجینک موضع
خر و جودن بعید اولور و غنه دلالت ایدور الحاصل کجا برکبه ناتونک
وضع حملی قریب اولسه آتی هر کون یاخو کون آشوری حماد قویوب
معتدل خلوتده ماء فاترا یله یوبالر صوی چوق دو کنه اما چوق
او تورب صقلیه و بعد المام قاسغی و فوجی بنفشه یاغی و بادام
یاغی و شیر وغن کجا دهان مرغیه ایلله نمرخ اولنده علامت فرشی
ادهان مزلقه ایلله قبلدن احتقان و لیمق یازدیغی هر وجهه تسهیل
او فقدر و دخی بنفشچی و خطلی و آب کونجی تخلی مقدار کفایه برقرنان
صوده طبع اولوب جماده یاخود خارج حماده جلی بی کوبکند و کین
ایچنه او تورده لارضا ایدو ب اسان و جهله طغور مغه
سبب اولور شیخ رئیس آیزن خارج حماده اولمقا فضلاره و دخی

فاسفنه

فاسفنه وار قرسنه طورا قوی و پپادی و خصری باغلی
نمرخ اولنده دیمش غدا سنی دخی باغلی و خفیف چور برله قصر ایدله
تجان وجع طلق ظهور ایلسه مرات الشفا صاحبک صوب کوردی
اوزر جلی یه برکاسه سمن تا و چور باسی ایچوره له بعده بر مقدار
اونوره اندن صکره ارقه سی اوزرینه یاد میده پرا و غور دن قالقوب
سرعت ایلله یوریه واکو ممکن اولور سه بر قاچ ایاق نود بانه چیه
وینه اینه بر قاچ دفعه تکرار ایچکله اول حرکتدن رحمت
اغری ایچکله و کندوسی دخی اغری ایچوب ترخ شدیدی ایلله تنفس
ایلیه تاکه زیاده هوا جذب ایچکله جنینک حرکت مؤدی اولد
تجان رحمت اغری ایچلسه بر کوسی یه اجلاس اولوب قایل ایدور
قوجا قلبیه و الی جلی ناک فرجه کتوره و دهن خیری یلنوشنه
یا بادام یاغی ایلله مفترا یاغلیله اکو جنین خر و جهه سرعت ایدور سه
قابله الیله بر مقولر یله جلی ناک فرجی تقشیه سی ایلله که خر و
جنینده معین اوله اکو خر و دخی توقفا ایدور سه بر مقولر یله کوازلد
یاغلرک برینه با تورب فرجی جهات اربعه سته قدید ایلله تاکه
وسعت ممکن اوله بواشاده فاسفنی و یلینی و یا نلری ادهان
مذکوره ایلله نمرخیدن غفلت ایلله و جلی یه ترخ شدیدی ایلله
یعنی شدت تنفس ایلله تنفس ایدوره و اکو غذا اقتضا ایدور سه
سمن تا و قابله چشمش چوریه و بره له و اکو دخی اکلنور سه فرعی
نخود یاخو بوکولیه صوی و بره له اکو وجع طلق دخی مشند
اولور سه که جنینک مشیمه بی بر تدیفنه دلالت ایدور بر در هم
مشکطر امشیم بر مقدار ثلثه ایلله طبع ایدوب صوی ایچوره
یاخود بوکولیه طبع اولمش صوده ایکو در هم ایل طبع ایدوب غسل
ایلر و بره له که صویک مقدار یوزا و نوز در هم اوله یاخو نصف
در هم غایله یاخو دهر تا ایلله سمنی اولان مجنون یاخود

طلق بریدر ترکیه اوغلان
و روسی دیرلر سته

شیخ رئیس کوسی یه اجلاس
صکره لازمدر همان اغری طو
اونورمیدر دیشلر سته

قاله مختصر الصحاح الزحار بالفتح والجر
التنفس ایلله تنفس ایدوره و اکو غذا اقتضا ایدور سه
عند الولادة و یا به ضرب و قتل
و یا به زعم و جاهه ایلله دره
اسم بالذن بر مرصک دخی ایدور
در اینه بر قدح یا ایکو نوح شراب یاغی
و بر مک دخی یا کاشند سته

سبکبختی هر قنقیسی ممکن الحصول اولورسه یار مشردرم مراق
 مذکور نك بریسی ایله ویرلسه نفعی نمایان اولور بئدرست ایله
 حالتیندن دخی یار مشردرم اخذ اولوب آخر ارق مذکوره ایله
 ویرمك غایه النفعه و مرآت الشفا صاحبی نقلی اوزره محمد بن ذکریا
 سرعت ولادنده و واده حالتیندن نافع شیء اولماز دیمش صغری
 حالتی یارم درجه فوریمش سذاب یه ایچی اوج درجه درماتی بر درم
 بونلر سق اولوب اهل طبع اولمش صوابله ایچوره لرحله سی بر
 شربتدن صوبك مقداری فرق درجه اوله ایام طلقده اخشام
 و صباچ مکرر اویره له قن طلقه شیشك استادی اولابونصوب
 ابن حسن بن نوح بر جلی یه طقون نخی ایدن صکره صباچ علی الرقی
 اوچ درجه بادام باغی ایچوردم و یاغی چورمه ل و پرواغذیه عیظه دن
 پرهیز ایدردم طلق زخمین چمکد بن طوغوردی و طفلی غایت نظافت
 اوزره کلدی دیمش فر لکچ یووه سخی صوبیه بر اغوب بعد النصفیه
 ایچورمك بالاتفاق خواص دنور و اعسر مود دخی نافع اولغله کند
 استثمای ایله اعسرده لاما اگر توتی اعسر مده فحمله د کلسه غیر ی
 معالجیه یه مقید اوله لرحلی یه دلکلی کوس اوزرینه او تور ووب
 التیلا بوجوری تخیر اتمك دخی مسهل ولاد تدر صغری قینه و قو
 و جند بید سق علی السوتیه اخذ و سق اولوب بر برینه فرج و جلاهم
 ایله تخیر اولنده اصلنده فرض اولمش بولورسه دخی اعلا اولوب
 اول قرضلری بخود ایدره لرحمار و فرس طریقلری یاغی طوز لشمش
 بالق کوزی بخور ایلمك دخی بالخاصه مسهل ولاد و ملق اوزره دن
 بعض اطبانك سیلان قاوی توتوقك ولادنی اسلا ایدر اما احتمال
 جینی قتل ایدر دیدیکی هذیان قبیلندندن اجنق غریبانک اولغله
 نقل اولندی که شهیل ولادت و سلامت جنین مدایق اثنا سته
 اوکونه فرخ فاده تعرض عقلا یه سن اولدی یغی معلوم اوله شهیل

دوا حالتیست
 اهل حق که فح و هانک صغری ایدر
 اغایی میشنه دیر لرحم نك و هانک
 کسر لری دخی منقولور سن
 ابو منصور حسن بن نوح القری کباردن
 اولدی یغی طبقاتده مسطور در
 سن

والدین

ولادت و اخر اراج مشیمه ده خیار شنبه قبوتی کدرت متقال
 سق ایدوب ایچورسه لرحی الحال وجوده کلور دیمش لکن لکن
 ماء قراج ایله اولیبو باشیه مدوره ایله ایچورمك لازمه دن
 بوکلیج ایله ایچورمك انفعدر که ذکرا و لنور حسك بر سیاوشا
 خلی کوک هلیون تخی اهل مشکطرا مشیمه علی السوتیه اخذ اولور
 مقدار کفای صوابله طبع اولنور دار چینی استثمای دخی ولادت
 و وجع طلقی تسهیل ایدر زعفرانك تسهیل ولادنده فعا عجبی
 یاز لشدن ابن زکریاء رازی بن برقلجکون طلق زخمی حکمش
 خاتون ایدر دخی ایچوردم اول ساعت لغوردی و صکره دخی
 چوق تجریمه ایدرم تخلف ایلدی دیمش لویچورمك کون قطع
 نظر زعفرانی سق ایدوب صوابله جوز مقداری حرزه خصل
 و جلی نك صول اولوغنه تعلیق انسه لرحی بالخاصه ولادنی تسهیل
 و مشیمه یی اخرج ایدر بعض کتب معتبره ده اولحرزه اون درجه
 زعفران دن اخذ اولوب ارتق و اکسک و لماق اوزره قن لشد
 شهیل ولادنده جلی صول الله بر مقدار معتدل یس طوغرق
 دخی بالخاصه نافعدر دیمش لرحی صول اولوغنه بر مقدار
 بسد تعلیق اولمش مسهل اولق اوزره دره اسقلک افریقی که برنق
 انجک ضعیفدر بعضیل مبعده در دیدیلر جلی نك صول اولوغنه
 تعلیق اولنسه وجع اصابت انمز دیمش لرحی سدیوی کازرونیك
 شیخ موجزه یاز دخی جوبدن حب مسهل الولاده و که ذکر
 اولنور اهل اون درجه سذاب بشور درجه اوزر لک تخی درت درم
 حالتی فوة اوشق هر برنک اوچ درجه بونلر سق اولنور خود
 مقداری جبل اوله وقت حاجتده اهل و مشکطرا مشیمه
 فوة و بوکلیج دن هر قنقیسی ممکن اولورسه انك طبعی ایل اوج
 درجه و یه له اکر وجع طلق درت کون درم اولورسه غالب احتمال

اگر ولادت هر بلندی صورتی جنین
 طری رعایت اولما دخی ایچون سیلان
 قاوی یاز مشلدینلور سه سیلان کاپی
 اولور زیرا اول خصوصه سلامتی
 مامول اوله جق قوی دالوند بهیر اولمش
 دخی اولور سن

جنین اولور یا خرق اولمش بولنور اولجا لنده اخراجنه سولیه لور
 کاهل ایلله اخراجنه محتاج اولور اما اولخصه وصده ابداسذاب
 صوبی و مرصافی یا خود مر قرضی ایچوره لور و حلیت و جلاو شیر
 و غیر علی السویه اخذ و دقا و لنوب بر و مثقال و بره ل صنعت افراسر
 المومنه مرصافی اوچ و دهم ترمس بش در هم قوری سذاب یبر اغی
 و فو تیخ و مشکطرا مشیخ و فوه و حلیت و سکیپنه و جلاو شیر
 هر برندن یکیش در هم جماله سی اخذ و دقا و لنوب یکیش در هم قور
 دوز لور و وقت حاجتد بر ری اهل طبع اولمش صوابله و بره لره
 و بختورات و فرجاتد قوتی اخراج اولمش اعمال ایده لره بو
 فتنله دخی جنینی اکر صاغ و اکر اولو عاصلا اخراج ایدر صنعت مر صافی
 حریق ایض جلاو شیر علی السویه اخذ و سحق و لنوب صغر اولجا ایلله
 اوزنجنه فتنله یا پله جنینی علی الفور اخراج ایدر اکر اولمش بولنوب
 ادویه مذکوره اخراج ایده مزایسه بالفقر و ری قابله الی مذکور
 یا غلظت بری ایلله یا غلیوب بار مقلینک اراسته غایت کسکین
 کوچک سکین وضع ایلله و الی جلی نک فرجه صوقوب جنینی
 اوسکین ایلله پاره لید چقاره بعده قاننی کسید و او قوتی زیاده
 ایدنجی غذا ایلله تدبیر مشغول اولور جنینک اولد و کی خاتونک
 قارنده حرکت جشرا نمک و کند و دخی فرجه رطوبات ر دیه
 و بد قوتش ایدر کی شیلر آقد یغنی و دخی بعضی علامتد یانور
 فصل رابع نفسانک تدبیر لری علی الخصوص ابداس مشیه اخراجنه
 تقید اولمده نک لزومی بیاننده و قحان بر خاتون سلامت ایلله
 طلوع و غروب مشیه سی دخی دوشسه آق مایه قار ایلله غسل ایدر و
 بدنی بنفشه یاغی و انک مثلی ادهان طبیه ایلله تدبیر ایدر و
 و برودت صابتندن محافظه ایلوب او یومغه سولیه لور بر ایلنه
 اولر بر ایاغنک اوزرینه قویوب راحت ایلله او یویه بعده اطعمه لطیفه

جنینی پاره لکده صنعتی کک
 لازمدر منبر

در ایلله

و اربع طبیه و اخبار سازه ایلله قواستک انعامشته و دم نفاسک
 خروج طبیعی سی اوزره جریانته تقید ایلله لکه اریک طغور دقه
 اوتور کونه و قیز طغور دقه فرق کونه دکین جاری اولوب بعضی سنه
 بر ایدیش کون تجاوز ایدر اکر اولدته سلامت بولنوب طفل
 حیاتا یلخود میتا چقد دن صکره مشیه نک اخراجنه عسرت
 بولنسه تسهیل ولادته ذکر اولنان مداوات ایلله تدبیر ایلله لور
 جنین میتا چقد قور علی الخصوص اعضا سی قطع اولند یغی صورتده
 مشیه منقلب اولسه اخراجی تدبیرنه تقید لاندور اکر بر مقدار
 ظاهر اولوب متعفن اولمش بولنور سه ای دخی تدبیر ایلله اخراج
 ایدوب بر او غور ددن ملشره چکیده لور بعضی جاهل طبیل مشیه یی
 متعفن کور دکره رحم ظن ایدر لرا عیض بیلر نه فر قیل مشیه
 یوفقه و طهر لری دخی ایجه اولور بعضی نسوانده اغرنیک شدتدن
 یاخوجنینک موتندن یاخوجرمک اغرنی چو ورن سکرک
 انحال لیدن ناشی رجه جقق واقع اولور علاجه اولور احتقانلر
 ایلله بفر سقلری تخلیه و مثانه یی بولان خالیه قلدق دن صکره
 خاتونی ارق سی اوزره یانور لبر و جملله کوباشی اشاغی اوله
 بعده رحمدن اولر چیقن جزیه اسپیک کل یاغی دو کله لور و قله
 لبرجی دفع اتید کون صکره بر بارجه بوک اسپیک کل یاغیه باتوب
 فرجنک اغرنینه و اطر افنه قویور و اقا قیایه بحیه التیس
 عصانه سنده یاخود ذکر اولنا حق اشیا طبع اولمش صوده
 ازوب کتان بری ایلله اوزرینه بغلیه لک اولر اجزایونلردر مازو
 و تازره مر سین و جفت الکوطه و توبلق و کل و ساق و ووزق
 زیتون و جوز سی و علی السویه اخذ اولنه بعضی قدما کاهی نسوانه
 عسرت ولادتنون شقاق رحم عارض اولور اما زمانم زده کور لری
 واشتمکد و قوی ممکن ایسه دخی نادر واقع اولور علاجه رحله

عارضه اولان قرحه لرك مدوا و اخی کچی اوکولدی می ره لر و سول
ایله اولور که فرج ایچون مخصوصه آلت ایله احتقا ایله عمل ایدیه
اگولادنون صکر نفسان قان چوق کلمک واقع اولسه سقط
قوتون خوف اولنوز حیضی قابض اولان دوالر ایله معالجه اولنه
بوشاق سیلان دمک قطعنه نافع در ضعیفی قشور الکندور
ضعیف عربی ملین ارمی مازی دم الاخوین بکله سی علی السویه اخذ
و سحق اولنوب شافره وزیلور و بومطبوخله دخی ایزن اولنوق
قانی کسر صغری فرو مرین پیرای کل قروسی بوکرتن پیرای
شماق نارق مازی و مرصافی بونلر علی السویه اخذ و طبع اولنوب
برابرنه خاتونی بلنه دکن ایچنه اونورده لر و دخی سیرکلی
پیراق عصا سی ایله عقی الراعی عصا سه سنی جمیع ادوب رحمه
احتقان ایدیه لر و قاسقلرینه کافور و مسک و صندل و هر سه
مثلی طیب الایچه اولان اشیا طلاء ایدیه لر اگوانک کثرت جریانی
ایله عراوت قوتیه دخی بولنور سه شکر ایله اکی و انق یاخو برده
ثلثان مقداری بنو البیج ایچوره لیاخو نارق ایله بر مقدار
افیون و بر ملک دخی یا قشور اقراض الحلتا و اقراض الکهر بار
واقراض الطباشیر دخی ناصوی یا قورق یاخو رباس صولک
ایله و بر ملک سیلان نافع در صنعت قریل انار کل قروسی و جملنار و
اقایا هر برندن اوچ درم سیخه و کل ارمی وضع عربی هر برندن
در در در هم بونلر اخذ و سحق اولنوب کشتی ناصوی ایله بر مقدار
قصر دوزه لر قصر اکهر یا کهر یا بسد دلتاش انیجوسمز اوئی
تختی هر برندن بشرد درم غمش کیم بوینوزی کثیر اضع عربی
هر برندن اوچ درم اصالح اولنوش قرو کشفه بیاض خشکاش
تختی و سیاهنک تختی هر برندن القشدر درم یا غمش قاطی و نجوعی
بر البیج هر برندن ایکشدر درم بکله سی اخذ و سحق اولنوز قاری بارت

قرس کهر یا مقدما بود دفعه دخی یا زلش
بولندی تکراری شوق جمل اولنه مسر

لعلیه

لعلیه قاعده سابقه اوزره قوسلر دوزیلور قوسلر کای قروسی
القی درم ضعیف عربی و کثیرا در در درم قوزی قولاغی تختی طباشیر
سفید اوچ درم جمله سی بعدا سحق قاری یارق لعلیه قوسلر
دوزیلور استمالری دخی برر متقالدر مناسبه سولر ایله ایچوره لر
الحاصل اذویه بارده قابضه نک جمله سی قانی قطع ایور اول
اجلدن تمایقه و عدسیه و سیرک ایله معمول میرده صاریسی
استمالی ایله قوتنه دخی امتداد ایدیه لر اگولادنون صکر قان
کلمسه یاخو آن کلمسه طیبیه و اجیدر که اذویه مدنه ایله انک
جریاننه سغری ایله و حیضی قیدون دوالر نفسایه دخی مناسبه
دم نفاسی ایدیه و انک القیه جریانی لاندور زیر بعدا نفاس
مختبیس اولان قان دم سودا ایدیه ایام جمله احتباس لر ایدیه
ناشی محرق اولوب قره سودایه متبدل اولشور انک محبوس قللی
شہوت طعانی اسقاط ایدیه واضطراب و مشرب و قلق و غشیان
کشور و حیضات صعبه ابراث ایدیه و بعضی سندن رحمت
برجانبه زوالنه مؤذی اولور گاه اولور حالیده و حجه ورم
حات یاخو قتی شیش احداث ایلوب حمای محترقه و آرق آفریس
و بویون آفریس و عسر بول ظاهر اولور و بولک لونی سیاه اولور
و قورقلور که اول خانک طول احتباسدن نشطانه ایشقا عارض
اوله گاه اولور اول احتباس موده مؤذی اولور اول جلدن طیبیه
لازمدر که اول خصوصه احوال تیمیوب جریاننه احوال ایله
و حیضی و بول مؤذی اولان اذویه مذکوره نک مقویستی استعمال
اتیدوره اگوجما عارض اولور سه انلر کتک لاری و دیر در ابتداء
جمل مختی انک دفعه مرغری ایلوب حمای رده ده لازم اولشور
مناسب اولانی ایله تدبیر اولنه و اگواقتنا ایدیه سه باسلیقون
یاخو صافندن فصد ایله لر و اذویه متبرده ویرله لر اریه صوی

و طاعی نادر صوفی دخی مناسب در بعد فائز دارند سعی اید لو
 مقطس و بر مک و تسهیل ولادت نه ذکرا و لثان دخنه تجزیه اید
 دخی جریان دمه معسدر کاه اولور ولادت سبی ایلله قرآنک
 قانونده تشنج حادث اولور علاجه تشنج معالجه لر نون مناسب
 اولای اعمال ایدله یون ترکیب دخی علاج نافعه تشنج بالموی درت
 درجه د قاقا لکن در اوج درجه دهن خیری یون درجه د مال موی
 دهن ایلله ذوب و لثوب د قاقا لکن در خلط اولور قدن صکره
 یمرده آغی دخی نرم اولوب تشنج اولان موضعده طلا اولور کاه
 اولور ولادتون صکره کو بکده فتق حادث اولور علاجه یون
 ایچمی د قاقا کندر ایلله علی السویه اولور دخی ایدوب یمرده آغی ایلله
 معجون ایدله بر پاره بزه یا یوب کو بک اوزرینه قوبله و محکم
 باغلیله کاه اولور بعد ولاده قنارنده شیش ظاهرا اولور علاجه
 دخی تا معجون و کلکلا یون ترکیبی سقی اولور قدن یون ترکیب دخی نافعه
 صفی سکیب یون و سق و مصطکی علی السویه اخذ اولوب شکر و یا عمل
 ایلله بردانقدن یارم درجه د کین و بر پاره کاه اولور جملنده و جمع
 حادث اولور علاجه یون مقتراینه قوبوب منبشه یاغی ایلله قنارنده
 کاه اولور جملنده جی احتشور ایدور علاجه یون مریم یسن و اناس
 مثل مر جمل اولور بومر شیخ داود ک تذکره سنده اولور خصوص ایچون
 شنا ایلله یون ترکیب در صنعتی بالی موی و ترمنتن و مقل و قود مانا
 و کک شامی هر برندن سکن درجه د منبشه و شیر و غن یا غلری
 علی السویه جمعه کفایت مقدار اخذ اولوب قاعده مقننه اوزر
 مریم اولور الله الموفق والمعين باب خاسن مولود ولادت چنیده
 و بعد لازم اولان تدبیرات بیاننده اولوب لون فصلی مشتمل
 فصل اول طفل وجوده کله کده اول مر دن نکونه تدبیر لاند رانی بی

تشنج البطن

فتق السرة

بردی نزول قاشقی
دیدگی منم

در ایلون

سکین برضعد
منم

وزن اوزم

براست ریم

غمره کرم دیدگی کرم بری تدبیر اولسان
 او تریک ییشی دره کرسیاه خنبر لور و شلق
 بنشده متعارف اولان پیمان اوزی د کلر
 نسا د شهوتده تضاد باز یلان دخی کرم
 چپکی دره مغز دات معتبره ده یوقلانده
 منم

ایور

ایدور قنار خرمان خالق الاش و الحیات ایلله تعالی شان و عظم هان
 بر معتدل المزاج مولود وجوده کسه فضلاء اطفال دن بر جماعت
 ابتداء واجب اولان کو بکخی قطع ایلله تدبیر اولور قدن دیدیلور
 طوغد و غی ساعت درت بر مق مقدار یون اوزر و نجه کسوب پاک
 یو کدن یا بلش لطیف خلیل ایلله نقلیه لر و رفقه له معامله ایلله لر
 ک طفلله الم و بر میه و گمیزدن اول اول کو بک تغییر اولوب
 کسله جک شیخ اهنسته اهنسته میغیر لور که ایچنده قاندر
 ورطوبتدن شیخ قالمیه و کسوب باغلا قدن صکره اوزرینه خلص
 زیت یاغنه یاغنه بر پاره کتان بری قوبله و اوزرندن رفقه
 بغلیله لر و وزن زنده شخص و تقویت و تحلیل بولنقله عضو
 مقطوعه منصب اولان مواد ی تحلیل و ماده اخر انساب افع
 اولوب نیز او کولفده مؤذخا اولور و بر پاره سنی زبخی حفظ
 ایچوندر کتان اختیاری تحفیفی اولور دخی ایچوندره قطع سنده
 کما و اطفال ک امر ایدگی تدبیر دندر که اد و دن زنده چوب
 طابکی قدر داش قانده و انزروت که صنعت انواشدن دره و اشنه که
 نل نل حاصل اولور بر شیدره و مر قشاق اولور دخی منغدر هر برندن
 علی السویه اخذ و سق اولوب قطع اولان کو بک اوزر نه کله
 اندن صکره معبود بری قوبله بعد حلفاک بدخی طوز لغنه
 مباحث ایدله مرحق اولمش ایچمه طوزی صو ایلله مزج ایدوب
 بدنه سوره لور که رحم مادر دن نشأت ایلر رطوبت فضلیه یی
 تحفیفاتیمکله بشره سنی صلابت بولوب جلادی تقویت حاصل ایدر
 بعض فضلاء مولود ک ارکا کالور سه طوز چوق اولور یون زمان استمال
 دخی زیاده اولور لاندن نیرا ارکا اولدیغی جهت کوما و سولوه
 حرکات بدنیله امر ضروری و لغله از یاد صلابت بدنه محتاج در
 که ملاقی اولدیغی مشاقه صبور اولور اما اگر قین اولور سه لایق اولر

اولا
 طغاک سره سی قطع اولور دمه ایچنده
 آورده و شربین که اناردن چنیک
 کندن و قلبنه دم و روح واصل اولور
 لمر لک و بولوشه کتور دن طریک
 کللر ابطال اولمشه بالینوس منافع
 اعضاوه ذکر ایدوکی و زره قوروق
 ایلک کی قالورل مش شین بالکینه
 شلا شی اولوب فنا بولور دیش
 استسقاء دخی احوالنده بواختلاک
 بایله سنی ایم و الزمه منم
 تغییر مذکور دن غرض کسلان عضو کما
 اطلاع یی مجاز ایدوکی بایندر فرما حققتده
 کو بک باغلا نوب باقی قان عضو معروفه
 یونکتی فی علامه مرحوم اخادیر سنی ایشلر
 منم

اولمیه
 زمان استمالی زیاده اولور
 طوز ایلر طوز مقدور منم

آن تلمیخ اولی قدره یا خصوص منسوبانده رقت بشو و نعمت بدن
 ولطافت سیما مد و حد و اول اجلدن قیصری نیز یا قیوب ارکمی
 قبل الغسل قوتند عذ صاور لکه بر کون بر کجه اول حالت اوزره مرور
 ایلیوب بعده غسل انده له بعض کناره یار لنده اعتبار مذکور یه
 تغریق تیمیوب لطفک بدنه طوزی اکر و بر قاج ساعت صکره
 غسل ایدر له طفلی یا یقه د قری صوبدنه الم و بر صجک و تبه اسحق
 اوله بعضیلر یاز کونلنده فاتر اولوب اسحق قلی و موقلی برابر
 اوله قش قلی ایسه بدننه الم و بر صجک مرتبه اسحق اولمق
 لارمدر د بیلر طوز ند بر نده دخی صلح اولان طوزره بعضی
 ادویه تم اولمقدره انجمله شبنمک تعیین اتید وکی بونلر دیره
 شاد بخ که قان طاشی دیر له و قسط د بیکری کوه و شاق دیری
 خنجر و سعتیر جماله سندن علی السویه اخذ و سق اولوب طوز ایله
 مزج اولنه و مولودک اغزی بنی و بوزینک ایچین طوز لیه لر نیز
 التلرک بدنی طوز لمق ایله صلا بتلری اختیار اولند بینه سبب
 بودر که مولود حیات و ملین محلدن انتقال ایله کی اجلدن بشره سی
 رطوبت و رقت اوزرینه اولمغله خارجده ملاقی اولدین شید
 و هوایک حرارت و برودت متا دی اولور کاکاسیت مرشی صوق
 و قی و خشیندره طوز انک جلدن صلابت و بر مکله اذین متد
 اولور اغزی ایچنده و بورق د لکلنده اول نقره حاجت یوقدر
 اگر بدننه رطوبت و کیر جوق اولوب تکرار طوز لغه محتاج اولور
 که انی قابله حاذقه اولدین حالده ادراک ایدر تکرار طوز لیه له و بعده
 ماء فاتر یعنی برودت و حرارتده معتدل صواب یو بالی و مقصیلرینه
 یعنی در سکلرینه و دزلرینه و قوالرینه و قولقلرینه و بودلرینه کل
 قروسی و مرین پراغنی حق ایدوب کمک دخی مد و حله و قابل اولخاتون
 طر نقل بن حکم کسوبه مولودک بورق د لکلرینی دا ثما تنقیه ایلیه

دکوزرینه

و کوزرینه زیت خالصدن برار یکیشر قطعه دامله ده علی المقصود
 خام زیتونک حاصل اولان زیت الانفاق د بیکری یاغ اوله طبقات
 عینی غسل ایدوب جلا و برودت دخی تقسیم ایچون صوبه برقی
 ابله دغدغه ویره و بواشاده صوق غایت صافنه لره ذرفه
 الفزیده مؤلفی سعید بن هبه طفل طوغدین ساعتده قابله یه
 لایق اولان عنایتی قول غنک مراعاتنه مرزا یلکه در که ایکسینی
 دخی اغزی ایله مقربا یلیه و صکره دخی طغاک قولقلری خصوصنه
 تعاهد ایلیه زیرالت سمع اولان حاشه اذک الی سائر حواس
 الانک المرینه فالفدوره اول حاسه طفل رحمده ایکن دخی
 متألله اولور سببی بودر که قول غنک لک حشی اولاسکر یعنی
 اشتمه سنک الی ایچدوره سائر حواسک یعنی کوزک و بورنده اولن
 شتمک ولسانده اولن ذوق التلری اولان سکر لر غشا ایله
 بریلورده و اعضانک ایچلر نده در اماخالق القوی و القدر
 جل شانده قول غنک اعصابی مکشوف قومش که اکاهو سیر الی
 طوقنوب مسموعاتی اشتمک سبب اوله انکچون قول غنک سائر حواس
 زیاده تغیر و عنایت لازمدر دیمش انک صکره طوز خصوصتده
 اولنه د بیکری ابتدا قول غنک تغیر ایلیوب بعده کوبک کس لردیک
 دکلر یلکه اول اشداده لازم اولان تو براتو قول غنک زیاده احتیاج
 لازم ایدیکنی بیا نور زیر احین ولادنده قطع سیه جماله د مقوم
 اولدین امر و برودت طیب مزبورک قول غنک مراعاتند صکره طغله
 بال یالکده لر د بیکری دخی انی سبب دره زیر بال بیدر مک سیه قطعند
 و طوزدن بلکه قوندغه صار دقون صکره ممکن اولور دخی اکرود
 ضعیف ترکیب ایسه طوز به بدل مر سید پراغی و کلر صندل ایچون
 بدننه اکمل ایله اکتفا کوسر مشل و قحان کوبکی دوشسه ایچ کون
 و یادرت کون مرورنده دوشه صواب اولان انجو صدقنی یا خود

قلبك يا قبيح كيا
اربابه معلوم
منه

بوزاغونك از دايانغده نر قوب ديدكلى نقي شي يا قوب كولى
اوزرينه اكر له يا خود يا نمش قلاقي سحق ايدوب اكر له يا خود شك
ديدكلى شي يا قلا ايدوب لوانك تحفه نر سبي ايله اول محل
قور يوب اچله قون امين اوله و شين نر ايله طغلك معد سى
وبغر سقلى تقويت بوله فصل ثاني قوندغه نه كيفيت ايله صاريلور
واعضاسي نه كونه تربيه اولنور و نه شكل غسل اولنور انلك بياشك
معلوم اوله كه نجان طفل قوندغه صارلور مراد اولشمه واجيدركه
قابله مولود لك اعضاسي رفق وملايمت ايله اخلا ايدوب يا بچه
يا بچه اووه و يا هتي اوله جق اعضاسي كركلني و كوكسي و اوچلرنيك
ايچي و ايقلرنيك التي دره انلك عريض و لما سنه سعي ايليه و ديق
واينجه اوله جق اعضاسي كركلرنيك و برمقلرنيك اوچلرنيك
انلك اينجه و لما سنه سعي ايليه و لطف وملايمت ايله هرعضوي
احسن شكل اوزرينه وضع ايدوب متواليه بالذعاتالي ايله
وبرمقلرنيك اصل ايله صفايه و كوزلرنيك جري ياخر نر مثلي عيشاق
شي ايله مسح ايدوب مثانه سني و قاسقلرنيك دقي ملايمت ايله اووه
تاكه بولاك انفصال و جرياني آسان اوله بعده مولود لك اللربني
بسط ايدوب قوللرنيك ديزلرينه اولاشدوره هراعضايك كركلرنيك
وضع ايدودن صكه لطف وملايمت ايله قوندغه صاره بعض
اطبا ارلك ايله ديشنيك قوندغه صارلر سنده مغايرت لازمدر
ارلكي صارده قده ايقلرنيك باشليوب يوقاري طوغري باغليه له
تاكه اعضا عالميه سى ككش اوله قيزلري يوقاري اشاغصلرله
انلك اسفل اعضا لري بيوك اولمق احسندر عيشلر و بياشك
عيشاق نايه كيدر وب اوزرينه دليدو صاره اما برخوش
باغليه و صوقدن صيانته سعي ايليه تاكه طغلك دماغ رويوت
تاثير نون امين اولوب و باشك شكل هيئت مقبوله اوزره شيا

بوله اكر طغلك باشي هيئت طبيعيه اوزرينه بولنوب ايجله فقط
يعني يمتي طوغرسه حاذقه اولان قابله اذيت و برمقلرنيك مربه
قني شيلر بغلق ايله شكل طبيعي به كوتورك نكندون نر اولولا
ككلى عيشاق اولمق شكل قبول ايليه مقرر طبعه دقي ملايمت
و حتامه قوبوب غسل ايتك خصوصنده دقي اهتمام واجيد يا كوتلرنيك
حراري معتدل و قيش كوتلرنيك اذيت و برمقلرنيك مربه حارته امثال
سوايله غسل ايدوب كركلرنيك بر مقدار نخوت و حمرت حاصل ايليه
واستعمال ايتك اصل او قاي تمام اوبيقوسني الموقد صكه كركلرنيك
هفتي كمال بولوب فضلات بوليه و برازيه سى منفع اولمش اوله
ظاهري حلاله مندفع اولان مواد دقي حتامه غسل و خفيف تر ايليه قوت
تمام تنقيه حاصل اوله نوم طويل ايسه اكثر يا كچه لوده حاصل اولمق
صباحلرده حتامه قومق نافع اولو و اكر بونده و سحر عرق و قوت اولو
هركون ايكي باوج دفعه غسل ايتك حازر داما قوتلرنيك صركلرنيك
حذر ايدوب حتامه قوندغه غسل ايدوب خاتون نه و شعله حركت لازمدر
وطغلرنيك طرز ايله غسل اولنور و چقارد قوندغه نه منوال اوزره قاي
صاريلور حاذقه اولان قابله به معلومدر كركلرنيك وقت غسل و طغلي قبول
قولنك اوزرينه وضع ايدوب صانع ايله يورد و اعضاسي و قلا ايلور
اماصول قوللرنيك ايله طفلي كو كسند قوجا قله مش اولوب قاري بوشه
قالمش اوله و سائر اعضاسي دقي كسند اذيت و برمقلرنيك مربه رفق
وملايمت ايله غسل ايدوب لطفلك بدنده حمرت حاصل اولدوغي
چقارله و عيشاق سلايك ايله سلايك و بر مقدار قارنيك اوزرينه
ياتوروب بعده ارقه سى اوزرينه ياتوره لي بعده نكار پاك سيدوب
استداف قوندغه صار دقي حالنده لازم اولاموره و عيت ايليه اول
هيئت اوزره قوندغه صارله و قماطه صارده قون صكه بوندنه
و كوزلرينه بر قاق قطره ليدن زيت ياغي ملله لوده مقدمه اكر اولد

اوزره طبقات عینی غسل ایدوب جلا و بره تمام خصوصه ذکر
 اولان تدبیری کبار اطمینان ایلوب دخیز یاده تقریر و تنبیه ایلد
 اوزره تدبیره قادره قابله نادره اولدیغی اجلدن بمقدار افاده
 اهتمام اولندی فصل ثالث اولاد وجوده کلدیگی اثناده بر مقتضای
 شرع مظهر مصطفوی علیه و علی اله و الصحابه من الصلوات
 از کیمها قولاً و فعله اجراسی لازم اولان امور دینیته مستحسنه
 بیانده دو علماء دین مبین روح الله ارواحهم و مخصوصده
 مسنون اولان احوالی بوکونه نصیح و تنبیین ایدر که تجان بر کسه
 لطف رب العباد مظهر اولوب جلالت حکمته اگر دختر و اگر پسر
 بر ولد وجود خایله بیشتر اولسه مسنون و مستحسن اولان فرج
 و سوره حاصل ایدوب کند و سینه نعت بهیه اولدیغی ادراک
 ایلیم اول نمحتک سوره افزا اولد و غنه سید الکونین حضرت تارینک
 صلی الله علیه و سلم ریح الولد من ریح الجنة و خبر آخر مستر
 اثره الولد فی الدنیا سرور و فی الاخره تیور قلی مرثه سازند
 و دخی مسنون اولان قری طوغد بی صورتده محرو اولمایوب بلکه
 اویک اولماسندن دخیز یاده فرحناک اولوب انک هر چه له برکت
 و میمنه میله مزمان جاهلیتده جهل و غوا بتلر نداشتی عورتلری
 قری طوغد و غنی اکره و تشام ایلوب درد مند قیزلری صاغ
 ایکن طیرانغه کور لرایدی مشرکینک و مخصوصده حکایات
 عجیبه لری منقولده و خلاقی جهان آفرین جل شان قرآن عظیم
 الشانده بهیه لمن یشاء انا تا و بهیه لمن یشاء الذکوة بیورد قلی
 اول طاعیلری منع و زوج و شوآنک تکثیر نسل جیشله من وجه
 فضیلتلری بیاندر که انلرک ولادتلی یمن و برکتدن معده و اولور
 حتماً ابتدا قری طوغورن خانق اولرک میمنه قری عالم صلی الله علیه و سلم
 حضرت تارینک من برکت المرأة تبرکها بالنبات قول شریف ایلانه ثابتدر

من اولر سورة شوری جمیع
 دخی اول سورة شریفه نکه علمور
 مع
 یعنی قیزلر بی طوغور دخیز
 تکثیر نسل سبب اولان سواندن
 اولور لری دیکلدن

بخصوص

باخصوص اول سلطان ملک رسالت و اول پادشاه تختگاه نبوت
 و سعادت علیه افضل الصلوات و اکمل التحیات لاکر هو البتات
 فاقی ابوالنبات بیورب سالت الله تعالی ان برزقنی و لدی بلاء مؤنة
 فرزقنی البتات یعنی بن رجبون رحمتسن و لدی اعطاسنی استدرعا
 ایلدم به کافیز لری اعطای ایلدی بیورد بلاء حال بیومسول اوزره ایکن فی
 زماننا عوام ناسدن بعضیسنک قری طوغد قده تشام ایدو خانوته
 اهانت ایدو طیره و درد مند خانوته دخی کویا خرمه شکنده قویاسندن
 محجوب اولدیغی عقل و ادراکی اولنره بروجه له سنی اولمیسوب و لهب
 الاولادک صراغ اومه هبه سنه العیاذ بالله تعالی انقیاد بیولنا مش
 اولور و الحاصل و هاب ذوالمن ذکور و اناتون هر نه اعطای ایدرسه
 موصد پاک اعتقاد لایق اولان بحسب الطافه شکره سنی ایلد خیر
 خلفا و ماسنی استدرعا ایلیمه و عادت بشریه اوزره کویک قیلم اولنوب
 غسل اولند قون صکره صار دقلری قاط پاک و طاهر اولوب رنکی
 بیاض اولره و ملون اولدیغی صورتده صارخا ایلیمه بعده صاغ قولغنه
 اذان شریفه و قیوب صول قولانغه قامت کتوره اول سنت سینه یه
 فاکل اولان مولوددن ام القبیان دیکلری هر من رفیع اولدیغی
 امام غزالی علیه الرحمة احیاسنده سبب حیوة بنی اومت صلی الله تعالی
 علیه و سلم روایت ایتشلدره و اول غمخور اهت علیه الصلوة
 و السلام سعادت ایلده بر مولوده کلسه لری اللهم اجعله بر انقیاد
 و انقیاده فی الاسلام نبا تا کسنگه دیود عایبورد لری امین اخی دخی
 اجرا ایلده لیه و غدا سالی اولان سعه مباحثرتی اوی بر مقدار خرم
 جینیوب بسم الله الرحمن الرحیم کویله سیله اغزنده قویه لره
 والده سوغی طغور دقون صکره طعامه خرما ایلله افشام ایلیمه
 و مولودک ولادتلا بدیجی کونده قربان بوغز لیه لوه فقها لسان
 شریف لره اول قربانه عقیده دیر لوانک دخی امام احمد بن حنبل

ام القبیان شرع اصنافدن بر مندر
 امراض صبیان تحلیق ذکر اولنور
 مع

عقیده عقور دندر کسین ایلد عقدا نسأ
 و سائر حیاتک طوغد قاری طاهره جینه
 لرده موجود بولان صابون کایر قلله
 دیر لره اولاجلدن بدیجی کون تراش
 اولد قده دخی اولان قربانه عقیده
 علم اولمشدنت مع

لازمن در خصوص اهل سموات و ارضین لسان الله تعالی و تکریم اله
 مذکور اولان علم تحت ملوی یعنی احمد و محمود و لفظ کویلی اوله علی
 اذا سمعتم المولد فکافوا کرموه و اوسعوا له فالجلاس ولا تعجلوا له و کما
 روایت واجب الرعا یقینه بنا و تکریم ابله نقید اولنوب تربیه سنده
 لازم اولان احوالده دخی رفقه له معامله ایلوب بیو حیه ازار دت
 زیاده اجتناب لازمن اگر محسب البشیریه معانیه اقتضا ایدرسه
 مخاطبه به مستعد اولد بقی صورته اسمی نصرت خیر تنبیه ایکی تجویز
 ابله بله و دخی مولود علو دغنی ساعت یا خفا و لکون آد قومق واجب
 دکلره اکثر علایم یحیی کون تاخیر ایلوب یا لکون عقیقه دخی ابله معا
 مستی قلعی استخسان ابله بله رحم الله تعالی نسل رایع اطفالک اجمالا
 تدبیر لری یعنی نوم و یقطعه لری و بشکل بنه پوشیده قلنا اوترونک
 اولانی و او بوق خصوصه بخبریک خفیف و تغنی مؤثر و لطیف
 لزومی و بعضی اموری بیاننده در معلوم اوله که مولودک نوم و استر
 محلی اولان او ده معتدل الهوا اولوب مؤیاده اسبجق و صوق اولیه لک
 صوقدن محافظه اسبجق محافظه دن احمد رک حرارت انک مزاجه
 موافق در دخی قرآن لقه مائل اولوب زیاده روشن اولیه که
 طفلك روح با صره سی مانع ایلوب بجمع اوله زیر التارک کوز لری
 زیاده شعاعه طاقت کتومت حتی بشکده سیاه یا خفا آسمان جوخی
 یا خفا بشل اورتا و رتبه لک لازمن در بعضی بشل اولوق مناسبت
 دیدیلر و بعضی بشل مائل اولماسی هر چه لراجدر زیر ارب العالمین
 چل نم آوه آسمانک مائی کورمه سنی تقدیر ابله کنده کمال قدر تندن
 بر حرکت دخی حیوانک شعاع بصوری متفرق اولماسی ایتونند دیدیلر
 بانی وجه کان طفلك وائل حالنده یا ضا ورتوبه بر وجه مساعد
 یوقده و یاند و غی محله باشی سائر جسد ند یوکسان اولق واجب
 تاکه دماغ فصول قبول ایلوب و فعلات دماغیه سی بونی و کجایی

اسم آنک بقدر الله تعالی کورمه سی
 خصوصه اهل حکمت و جوه عدیده
 یاز مشهور بوجهاک و طبعه و لامق
 ابله ترک اولدیت مده

منبر

منصب اولوب و غدا سی و لا سدد دخی معده سنک تعرنه سولت
 ابله بخدر اوله یعنی معده سنک دینه سولت ابله ایسه نجان
 او یقودن او یا نسه تمامتی حوزه لک تاکه اعضا سی صحت مقدر
 قور تعلقه استراحت ایلوه اول جنده کوز لری بینه مزاجه سی یکیش
 او چر قطره سدد طامله ده تاکه او یقوا شاسنده کوز لری بینه مجتمعه
 اولان موادی یا یقیوب پاک ایلوه لکن اول جنده قولاً غنه
 کنکون غایت احتراز لازمن و بخصوصی کبار اطباء توصیه ایتمشو
 و دخی طفل توندقن چوز لکده فضالتنی دفع ایتک اسأ اولوق
 بعضی خاتونل اول خصوصه غفلت ایلوب چوز دکلری کی فضالتنی
 متدفع بولماسل انقباض قیاس ایدر لوانک صحتنی بلامک طریق اول
 جینه طفلی بر ساعت مقداری بوش قوما لیدر که دفع ایدر جی و ار
 ایسه دفع ایلوه اگر انون صکر دخی انقباض بولنور سه چکخته
 نقید اولنور و دخی لایق اولان اولدر که طفلك نوم و یقطعه سحالیته
 احوالی تققد و نجستس اوزره اوله لک و کوفله حرکت و اضطراب
 دیکابولنور سه البته بوننه یا خود نفسنه برکون اذیت حاصل
 اولمشدر اول الم ننددر اعضا سندن برنده عارض اولمش
 و جعد نمی یا خود حرارت و برودت نمی یا خود پوره و سیوری
 سکت و غیره مؤدی اذیتلر می یا اچاقد نمی یا طلو قلقد نمی
 معلوم ایدینه لیه زیر الامتلا دن و سدد معده سنه فاسق لقت
 طفله زیاده اذیت و تقزع عارض اولد بقی عن قریب ذکر اولنور
 الحاصل ندن متأذی اولد یعنی معلوم ایدینوب دخی ابله مقید
 اوله لیه زیر اطفال کند ویه واقع اولان اذیتی ایلان قادر اولما
 حرکت واضطراب بدن البته بر کشیدن متأذی اولد یعنی استدلال
 اولنور و مع ذلك طفلك تعویث مزاجی ایچو ایکی شیه ملازمت
 و لجد بر تری خریک لطیفه ایکی قاعده موسیقی اوزره تقو و الحاندر

احمد بر یک اشائی طرفه
 انیمه سن دیر لک مده

اطفال او بوقدمه بين النسلون عادت جاريه دندون خريك لطيف
فصولي تحليل ايدوب حرارت غريزيه انتعاشنه سبب اولمغله
اخلاصی دخی تحلیل ایدوب اول جهتدن دماغنه بخار لطیف
صعودی موجب نوم اولور اعتدال اوزره نوم واستراحت دخی
تقویت مزاج بدنه یاد دایم لغین نشو و نما سی از دیاد بولور اعتدال
اوزره بولنان اویقوده اولان حالت اگر سینه طفولیت و اگر سائر
استان اولسون ایدان انسانه اویقودن حاصل اولمغله منفعت
امتداد حیات اولدیغی مقصده کتب طبعه اسباب سته ضروریه
نوم و بقیظه بیانده تفصیل اولمشور اما عطف و شدت ایلله
صالمیوب هسته خریک ایدله اویغصوم غقیب رضاعده یا نورش
اولاله صافنق کوکدر که معده سنده اولان شدت جالغوب فاسد
اولمیه و الحان موسیقیک نفس حیوانی ایلله شدت مناسبت اولدیغی
ایچون نغنی و الحان ایدون طفل دخی متلذذ اولمغله نفسنه انسا حله
و فرح و یروب تقویت مزاج روحه مؤدی اولور و حزن و کایبتی
و غضبی ازاله ایدور و نوم واستراحت ایراث ایدوب انعاش قوی
و هر چه اید یاد نشو و نما سته مؤدی اولور و حتی اولان اشته
خریک و تلحیحی بقدر قبول ایدور سه اکا کوره حرکت اولور و بعدد
دیاضبت و موسیقی به استعدادی دخی اولمقدار ایلله بیلنور دیدیلو
معلوم اولاکه اصلنده الحان موسیقیه نك نفس حیوانی ایلله شدت
مناسبتی اولدیغی جهتدن افراد بشر دن ماعدل سائر سمعه قادر
اولان حیوانات دخی متلذذ اولمقدار کورینوره و لکن اعدول
اخرجه اولان انسان دن ماعدل سنده تأثیری نادر اولوب اولمقدار
بشروه دخی قوه مدرکه سامعه نك قوه وضعی و اخلاصی اربعه
غلبه سندن ناشی لطافتی و غلظت و کثافتی مقصفا سی اوزره
تأثیری متفاوت اولور و هر کس استعدادی ادری مرتبه متلذذ اولور و اسباب

موسیقی صنایع ریاضیدن بر علو آنده
نغمات احوالندون بیک اولنور و کجوتیار
اول نغماتک التاریدور طنبور و صاننور
و چنک و چغانه کی منیر

صالحه

خارجیه حسیه ایلله دخی تأثیرده تفاوت مقرر دن از جهل ارباب
نجوم اعتبار لری اوزره دوران فلکدن بر دوره یکمرت ساعتدن
عبار ندر سبعة سیاره نك باذن خالقها علی طریق المناویر تصور لری
و قتنه مصادفت ایدون نغمات متناسبه نك تأثیری غایبه الغایبه
فوحضا اولور و برلر استاد الاطباء اولان بقراط و نبأ الذکری
درندره لذت اکل و لذت شرب و لذت جماع و لذت سماع که
نغمات لطیفه استماعدن حاصل اولور و لکن اوج لذتک تحصیلنده
تعب و مشقت و کثر تنوره علت و مقصود مقرر دن اما الله الذی نك
کثری روح افزا اولور و عیش حکما دن منقولدر که قوم صنعت مؤ
والتی اولان موسیقاری بحر لذت ایچون وضع ایتیمیوب بلکه خودت
حیات و اکامقارن اولان منافع عیدیه ایچون وضع انجمنه
مثلا انلرک زعملعه الحان مؤثر معبدلرنده حسن عبادت لرینه
و محمل معرکه ده از دیاد شجاعا عتلا رینه و حسته لک حالنده دفع
علت و تحصیل قوت لرینه مدار اوله الحان موسیقی نك و التذک
حرمتی و صبیان تدبیرنده نسوانه عادت اولان تغنی نك یا حتی
کتاب شریفه فقهیه و سائر علوم دینیته ده مقصود و مبتدین و
فلله الحمد و المنة فمنهم من یکن اولدیغی صورته طفلی کنوی
والده سی امر و مسنک حسنیاتی و امر و مسنک و قافیه و چوقا و زمر
مضربی بیانده دره و صنایع حصصه و صنده کبار و طبائیک تدبیر صلیبه
پذیر لری ممکن اولدوقده طفلی و والده سی امر و مکد و نیر و والده سنک
طفلیک رحم مادرده ایکن غذا سی اولان دم لمثک فضله سندن
و ولادتندن صکر اولدمک جمله سندن مستحیل اولمغله اصل
غذا سنک جوهر نه مشابیه و لمغین الفه و قبوله مناسبت اولور
جهتی انا سنک امر و مسنک نغنی بیاننده بالخریه نصیح اولمشد که
طفله عارض اولان بعض اذیت مجرد انا سنک عده سی اوجنی اغزیه

المقاييل منه دفع اولوه بعضي سددن لذتيا ولما دین منه اوچی
اغزینه کیرد یکی کی خفی اولان المی مندففع اولو ویکر جمع شدیدی
اول صورته اتمک ایله دخی منسل اولما واول وچقی تحسین ایستود دفعه
تقیدا اولنور دیوید وود وچ وایجا اولان اولدر که اول امر ده چوق
امر میوب کونده ایکی دفعه یاخود اوج دفعه ایله اکتفا ایدله
ودفعه واحده ده تحملندن زیاده ویر میوب آزان ویره لوزیرا
وقتی وفتسن امر رسه له یاخود دفعه چوق امر رسه له فارنده
کولیک وریاح کثیره حاصل اولوب قنور وکسل ووقتی عارض اولور
ویا قبول ایدر مرصعه دن اولکونه خطا ظهور ایدر رسه طفلیک
معه سی سخت بولنجیه دکن امر میوب او یوقغه سنی ایدله
بالقرو ری امر مک اقتضا ایدکده معتاد نون آزا امر ووب
تدریجیله عادت نه کتوره که کبار اطباء متقدمین و متاخرین
ادخال غذا علی القدا حصولی ووجهله تبیین بیور مشلردن که
غذا نیک معده ده اولان هضمی الی ساعتون اون ایکی ساعته
دکن در هضم کامل الی ساعتی تقدیم اون ایکی ساعتی تأخر میوب
الی ساعتون اون ایکی به واریجه ما بیننده منه هضم اولور اقلی سکن
ساعتدر دیوید ایدر له اول قید هضمی اقلی الی ساعتدر دیوید
صور نامنا فی کورینور اما نقل غالب بود که مرادری ضعف هضم
و کثرت غذا دن قطع فظیل اکثر یا الی ساعتی کچو کده اقلی
سکن ساعتی تجاوز ایدر دیک اوله اکا بناء اون ایکی به امتدادی
بولنور کبارک بوقولاری بلند کدن صکره اطباء دن کچتا بعضی کبارک
مدت مذکوره فی هضم معوی ایله هضم کبدیک ایکسته عرف اندیک
مطلق بلن لاکر ندون نشأت ایدوب هضم عروقی بی دخی هضم ایدر لک
سوزلی جرد همدیان قبیلندون اولمغله استماعه دخی سواد کلاز سیر
واجب اولان اول تدبیر طفل ضعیفه دخی زیاده رعایت اولنقد که

ماقصود زمان مزده لسان لاطین بیلور
کچنان مبتدی ورسیلر اول لسانده تالیفی
اولان حذاف کمراد لیتن ادرک ایدر
مولا کندن ناشی چنل و مشوش و لمشدر
وتباعد جمل نماؤه بوقن جلیل اربابی
مکرم اولوق میسر یلیه ایدر وقت البیاض
هضم

هضم کبدی و عروقی و غصوی اعتبار اولنا
بالقارح هر ثله هضمی دخی مدتی اون
ایکی ساعت منتهی اولنجه تمام پذیر اولوب
بر دوره فلکیه اولایک مرتبه ساعته
هضم ارباب تکمیل اولندی مفضلند
مستور در
سیر

چون

هر بر امر مک بیننده غذای اول منه هضم اوله جق زمان مرور الیه
اول مدتک اقلی سکن ساعت اولدوغنه بناء یکر دت ساعته
اوج دفعه امر مکله اکتفا طفله انفع اولدیغی هویدا اولدی
باخصوصا وائل حالری اوله زیر انلرک حالت طفلیده هضمی
ضعیف اولدیغی مقرر دره زمانه نسوانی زعم فاسد لرنجه کثرت
ایله امر مکده نفع اعتقاد ایدوب طفل حرکت ایدر کجه وکوزین
آجید قجه اغزینه مده صوقوب تابوغا زنده کین سدا ایله ملودور
وبعضی سنی دخی تحلسن و مناسبتسن غذا لور بر لره طفل ضعیف
اکثر بینی قوصا رقیه سی دخی معده سده فاسد اولوق ایله باطنا
وظاهر انجید امرضه مؤدی اولور مثلاً اسهال ایدره و قولاجی
وکوزی ماؤفا اولوب به بدنده کونا کون بثورات حاصل اولور
وصرح و اتم الصبیان و ریح الصبیان دیک کثر امرضه عروضه
باعث اولور اصلح الله حالته جالیو سدن نقل اولنور که برکسه
اولاد نیک صحتی و هر وجهله تناسب اعضا و حسن سیماء عوارض
بدنیته دن عاری نشو و فاسی استعدا ایلسه طفلی شبع
وامتلا دن واغذیم نامناسبدن محافظه ایلسه نیرا الطفالک
اگر امر اضلری امتلا دن عارض اولور دیشدره و دخی هر وجهله
استحسان اولندیغی اوزره طفلی والده سی امر مک قرادده
اولد یسه وضع حمل اثنا سنده وجع شدید سببی ایله واقع
اولان انحراف مزاجنه اعتدال کلوب واول حرکت غنیفه انظر
ثوزان و غلیان ایدن اخلاص علی ساکنه و حاصل یکن بدنه هضم
اولان فضلات مندفعه اولنجیه دکن غری مرصعه امر دن
اما اولدخی مرصعه اتخاذ اولنغه سزا اوله نتم فصل اتیه
نقصل و توصفا اولنور طفله والده سنک سودی جمله دن
خیرلی اولدیغی بلند کدن صکره والده سی امر مک ممکن اولدیغی

تکر اولنا امرضه هر بری
امر این طفل فصلند
ذکر اولندی
هضم

صورتی در مرضه افتاد اولن خانون کوهی الاصل اولان
 صاحبان اولماسی حقنده صاحب شریعت صلی الله علیه وسلم
 حضرت تدرین دخی احادیث عدیده روایت اولمشده از جمله شریعت
 الاسلامده نقل اولندی اوزره لیس فی صبیحین لکن اینه او
 فریضه امراه صالحه کوهی الاصل فان لبن الحماه یعدی وانش
 جمعها بظهور یومله بیور مشلر صدق رسول الله فصل سادس
 دایه افتاد اولندی بخی صورتی اول دایه نکت تحت مزاج وحدث
 یسن وحسن خلقی وطفور دخی و لک صفتی ساکن اولان
 شروط و قیودی بیاننده در اولک طفلک والده سببوت و یساخت
 اولدی بقی متذرفاهیت مائل اولوب کند و سحر مرکب اجتناب
 ایدر سه علی الخصوص خاصکبان سلاطین شوکت اقتراک ایهت
 و شانلری عادتاکوهر کافایه لرین اخراج تربیه و رضاعت حواله
 ایدر کطریا جلدن دایه افتاد ایقتضا ایدر بخی صورتی یا حق ولد
 وجوده کتورن خانون نلر ضعف لر نلر یا سدر نیک فساد و نون ناشی
 کند و لرکامنر مک مانع ظهور اتمکله غیر مرضه اختیار اولمشق
 لازم اولدی بقی حالده لایق اولان اولدر که ذکر اولنا حق شرط ثانیه
 معدوده به موافقه مرضه اختیار اولنده اولای سببوت بقی
 ایله اونوز بشدار اسنده اولمق لازمدر که اول مدت انسانک
 زمان قوت شباب و یسین کمالید و ثانی القاسی کوکچک اولوب
 بویینی قوی و کوکسی واسع و اینه طولی و یسین و هر الیه متوسط
 اولمقله هر وجهله اعتدال مزاج و نسا سبب ایله موصوفه
 اوله ثالثا حسنة الاخلاق و محموده الافعال اولمق لازمدر زیر
 اخلاق حسنه مزاجک اعتدالیه و اخلاق ردیه اعتدالیه افرافته
 دلالت ایدر پس معتدل المزاج و حسنة الصورة اولنک سببوت
 دخی کوزل اولوب بشریت حسنی ایله عارض اولای غم غصه و خوف

مثلا

مثلی انفعالات نفسانیة ردیه قبولدن بعیده اولمقله علی الفور
 منفعله اولمز لره و غضب دخی اجتناب ایدر لره زیر الحوال مذکور
 مزاجی افساد اتمکله سدی دخی افساد ایدر و چوق واقع اولور که
 اخلاق ردیه رضاع و ساطیه طفلله دخی سببوت ایدر و درمندی
 فساد مزاجنه باعث اولور و مع ذلک بد خلق اولان مرضه سوء
 خلقی سببی ایله صبی امزده سوء تدبیر سببوت اولوب تربیه سببوت
 دخی ناقصه اولور انکیر افضل مخلوقات و اشرف موجودات مدار خلقت
 عالم و سید ولد بخی آدم صلی الله علیه وسلم حضرت تدرین خانون
 استیضاعتدن منع بیور مشلر دخی خلف بن عباس زهر اوی علیه الرحمه
 خصوص من بوره ده وارد اولان آثار عدیده به بناء کتاب نصر یفدن
 تدبیر مولود بیاننده مرضه اخذ اولن خانون عقل و ادب و سخا
 و عفت و صحت و نجات ایله موصوفه اولان اهل بیت اولمق مطلوب
 والده سنک اقربا سنک اولمق ممکن اولور سه دخی افضل اولور دیر
 انلرک تقریر لر اوزره بد اصل جوار ایدر مسکن بولنا علی القاص
 فی زماننا عادت اولدی بقی کجی کافر دیر نون هنوز کلش دین و دینا
 اوله مکروالده سنک تو بیدن اولمق ممکن اولور سه افضل اولور دیر
 بناء فی زماننا عادت اولدی بقی اوزره اکثر مظهر آت و منکوحات نظری
 ایله مناسب بولنور دینلره اما هنوز کلش عیجی جاربیر دایه افتاد اولما
 افضل اولدی بقی معلوم اولی الا دره رابعه سی مقدار طبعی عیسن
 کوچک و زیاده بیوک اولمایوب اعتدال اوزره اوله عظم طبعی افضلدر
 که سودک کثرتنه دلالت ایدر و صلاحیت و یسینده دخی معتدل
 اولوب یک یشاق و زیاده قتی اولیه که هر بری اعتدالیه مزاجه منافی
 خاتماسدی فصل آتیده ذکر اولندی بقی اوزره عیداء حیدر صانع و ذی
 اوصاف حمد وحه ایله موصوفه اوله یعنی قوی و مقدار سببوت
 بیاننه مائل و طبعی طایفه و راجحه سی طبعیه اوله که مرضه اختیارنده

مقدمه اولان سدا احوال دهر ساد سام منعه امره چکی مولودک
 ولا دندون فوق بش کون یاخو ایکی آیمقدم طغور مشا لوب فوق
 بشند اول وایک ایکن زباده مرورایش اولیه اولی صورتی
 حال اولغله مزاجی ضعیف و سدی متغیر اولور شکم ذکرا اولتد ایکی
 مرورندن صکره ولادی زمانی بعد اولغله طبعیتک سدتولید
 قلیل اولوب سدی دخی آن اولور احتیال در قوامی دخی متغیر اولوب غلظت
 حاصل ایش اوله سولک قوامی و غلظت و رقیق فصل آتیده ذکرا اولندی
 سابعاطفود یغی ولد ارک اوله یاخو ارک طغور مغه معناه
 اولمش اوله زیر اصول دك اولک اولماسی والد سولک حرارت غریزیه
 وافر و قواسی قوتیه اولدیغنه دلالت ایدره اولجهنده دم طلی دخی
 نضیع و جید اولوب سدی اعتداله قریب اولور قانما مدت طبعیه
 طغور مش اوله بدی یغی آید یاخو طغور آتی قماندن صکره اولور
 اوزره مقدمه بیان اولمشید اولصورتنه سدنک جریانی طبعیه
 اختلاط فاسده دت عاری اولور دخی دوشد و شور مش و دوشور
 معتاده اولمش اولیه مزیر اولصورتنه واقم اول سقطنر حکم سول
 مزاجنه دلالت ایدره قدر لک دخی رخله اشتراکی اولغله سول مزاج
 مده لره سوایت ایلیوب سدی فساد ایدره فصل سابع اکو والد سول کو
 دایه سی سولری کیفیت و کمیت جهتی ایله خالص اولوب غدا یه صالح
 اولغله محتاج اولغین سولک اصنافی و غده و حج اولو اوصاف بیانه در
 شرایح قانون علی الخصوص علامه علی التمه مطلق لبی کیفیت و کمیت
 اعتبار ایله تعداد ایدوب اوتوزا لکی نوع تقسیم و انواع مذکوره دمدم
 اولی قسمتی بو و جهله تبیین و ترقیم ایدره لکه مرشعه شک شونین
 خالی دکل و یا غلیظ یا رقیق یاخو متوسط الحال اولور و یونفا در اوزره
 سول یا کثیر یا قلیل یاخو متوسط اولور پس و چچا و چه هم ایله طغور
 بو طغور نوع دهر بری یا کو یا لایحه یا اولیه بو تقدیر چه اون سکر اولور

بو تقدیر بدون منظم اولی بر تاج دفعه
 ارک طغور دت خاتون بر دفعه قیز
 طغور مش اوله سینه منعه اختیار
 اولغله سزاوار اولمش اولور متمم

و بو اون سکر نوع دهر بری یا طبیب الطعم اوله یا اولیه یعنی آیم و طوزی
 و اکشی اولیه که متولد اولدیغنی قانک تغیر نه دلالت ایدره بو تقدیر چه
 اوتوزا لکی نوع بالغ اولور اوتوزا لکی مذکوره دن فاضل و مقبول اولان
 سدا اولدر که مقدمه مذکرا اولدیغنی اوزره مقدارنده و قوامنده متوسط
 اولوب رایحه سی و طعمی طبیعیه اوله مذکور دن ماعداسی روی و غیر
 طبیعی اولغله معالجه یه محتاج اولور و زیر مقدمه مذکرا اولدیغنی
 اوزره مرشعه اختیارنده عمده اولان سدا احوال دهر چوق اولور
 سینه تاز و بدنی صحیح اولان خاتونک مدی ضعیف المزاج اولغله
 سدا فساد ایدوب اول طفل غدا اولغله صالح اولور و بعضی ضعیف
 خاتونلر که مدیری قوتی المزاج بولنوب لبین صالح متولد اولور اولجانه
 سولک احوالنه اهتمام لازمه در که ردائی نه جهته ایله اولدیغنی معلوم
 ایدر بولوب اکامنا سبب تبیین سدی اولنور پس مرشعه نک سدی
 اوصاف ممد و حه ایله موصوف بولند یغی صورتیه لون جهتی ایله
 اولدیغنی اکثر شدت ایله بیاض و رقیق اولور سه بلغمی کثرتنه و سدا
 عدم نضینه دلیله ره سیاه اولور سه برودت و سودا و تبه دلالت
 ایدره بيشل اولور سه سودا نک کثرتنه یاخود برودت جهتی قانک
 متجدا اولما سینه یاخود نضینه چیک قاناسی ایله یک پشمه سی
 بیننده اختلافنه دلالت ایدره صاری اولور سه سولک کثرتنه
 دلالت ایدره و قورمزای و لماسی قوت مغیره نک دم مستعد لینه
 استماله سنده عجز نه دلالت ایدره کاهی قوت مغیره نک عجزی قمان
 بدنده غایت جوق اولوب فعل طبعیه عصیان اتمکله لبین احواله
 ایدره مدیکندن ناشی کندی رکندره جریان اتمکله قورمزای اولور کثرت
 دم علامتدن معلوم دهر لون جهته ماعدای رایحه سی دخی طبیعیه
 اولوب اکشیلیکی و غفوصتی و لیمان سولک اکشیکی و دل بوران
 اولدیغنی بلغم و سودا مثل خلط باردک غلیظه سینه یاخو حرارتک

علامه علی التمه ردی اول سدا
 اصناف عیدیه سنی بو جهله
 نقل ایشلر که ممد و لیس سدا
 مایه یی بدون یا غلیظ یاخود رقیق
 اولور انکرون بر بری یا آوا اولور
 یاخود جوق اولور و اردت
 خصم بر بری و دخی طغور
 اول سکر خصم بر بری و دخی طغور
 ردی اولان سدا و لکی قسم
 اولمش اولور سدا

قسورینه دلالت ایدره و طعمی حاصلوته مائل اولوب و آجی اولمیه که
 غلبه صغیریه دلالت ایدره و طولی دخی اولمیه که مرقه سودا به مخالف
 بلغم غلبه سنه دلالت ایدره و اکشی دخی اولمیه که بلغم خامنه یا نود
 سودا خامنه دلالت ایدره و مرصغه ناکمه لرنه سولک مقداری
 قلیل اولمیه و کثیر اولمه و مشابه الاجزا اولوب مختلف الاجزا اولمیه یعنی
 کسلیش سدجها اولمیه که طبیعتک فعلی منشأ به اولوب اجزای ماده دخی
 نفع قبولنده منشأ و منشأ اولوره قوای دخی معتدل اولوب رقیق شیل
 اولمیه و زیاده غلیظ و جبین دخی اولمیه یعنی صوبی رقیق و غیر رقیق غلیظ
 اولمیه و کوبوی دخی چوقا اولمیه که کثرت ریاحه دلالت ایدره که هجیه
 افراط حار و تون ناشی این جفا و کلوب پاک کچ چاق و عاقل و عاقل
 امر اضمر ضعه ده ذکر اولندی قوامده تجر سئ طرناقا ووز رب سائق
 ایله اولوره صاغیر بر طر نفی بر طر فیه اکل لاکو سعت ایله سئ ایدر
 رقیق و انجمنه شخین و غلیظ در بر طر نفی دخی مرجه ایچنه صاغیر
 اوزرینه بر مقدار مرصافی قویوب بر صق ایله تحریک ایدره لریز لریز
 صوبی معلوم اولوره مقبول و لا طر نین مساوی و لما سدره علامه
 شیرازی قوام تجر به سنه بر شیشیه به بر مقدار سد تقطیر اولنوب
 بر کیمیه حالی اوزره ترک ایدره که کور قیغی شیشیه چوقا بولنور رقیق
 و مائی واکر عکس بولنور سه غلیظ و جبین واکر مساوی بولنور سه
 معتدل القوام در و میشلره بوندون صکره معلوم اوله که جمهورا طبای
 متقدمین و متأخرین نسوانک و سائر حیواناتک سد لری قائلیند
 متولد اولدوغنده متفقل در که حیض خصوص سنه و خلقت جنین
 احوالنده و سائر مواضعده البته قاندر معتدل اولدوغنی صغیر و قیغی
 ایشملر در اول خصوصده طبای وارد اولر اعتراضاتی ینطبک منع ایلیه
 وجوه ایله جوابلر و بر مشلر در آجماله مرصاعدن بر نیک قارنه آج
 اولدوغنی جینه نه لرنه سد بولنیوب طعام ویر لسه اشتها به اوزر اکل

سئ که کوبوی بر طر صاغیر ایله
 معلوم اولور

متفقل در

اندیکندن صکره زمان انضمام حرور ایدمین نه لرنه سئ قیای اولور
 بعضی مرصعه نیک عقیب اکلنده ظهور ایدره که سد قانک حاصل اولد
 مقدما تفصیل اولندی بقی اوزره ادقی مرتبه التي ساعت حرور و صکره
 ظهوره کلور ایدره زیر اهضم معدنیک اک از مدتی التي ساعت در غدا
 ایسه معده ده منضم اولدقون صکره کیلوس جکره چکلوبانه تکرار
 منضم اولدقده قان حاصل اولسه کورک یس حواله مذکور سئ ک
 قاندر غیر کیلوس بنیاد دخی تدریجی مستلزم اولور و تدریج اولور
 بر تاج کون جواب و بر مشل در اما طبیعت فعلیه حواله ایدر و بر ک
 جواب طبعه یقین در اول جواب با صوابک حاصل یوکه خلاق حیا اوزر
 جلوت قدرته ایدان حیوانانده و دبعه ایدر کی طبیعت ایستقامت اولور
 که اصطلاح طبای و قوت من شأنها حفظ کالات مافی قیه ایلمه
 اول قوت باذن خالق را بولندی بوندن دانه کالاتی حفظه سولاید
 مرصعه مذکور خصوص سنه اول مرصعه نیک کندی بوندنه لازم
 اولر اعدانک محافظه سیهم و لفل قارن آج اولوب معده سنه غذا بولنا دخی
 صورتده طبیعتی مجمل ایدوب مه لولر فته قان کوندر زمزم اما معده
 طعام واصل اولوبی کی کویا ذخیره حاصل ایدوب مجمل و ضعیفی سخاوت
 مبدل اولمفلر مه لولر فته قان ایصال ایدره بعد الاکل سد ظاهر اولد
 علقی اورد و میشلره و لکن قران باهر البرهانندن سوره کریمه خلقة
 وان لکم فی الانعام لغزرة تسقیم کما فی بطون من بین قوت و دم کما
 خالصا سائفا للشار بهینه بیور لدی سئ ک ایدان حیوانانده منضم
 صکره حاصل اولد که کیلوس جکره و اروب قان اولمزدن مقدم قوت ایله
 دم ببننده اولان ماده لطیفه کیلوسدن حصوله کلایکی مشهور
 حتی مقشر التزیل و مبتل التاویل ابن عمر رسول الله عبد الله بن عباس
 الله عنهما حفر تلین مرید و ان البهیمه اذا اعتلفت وانطبع العلف
 فی کرشها کان سفله قوتها و وسطه لبنا و اعلاه دما یعنی ویش اولر

کما یلکاء متقدمین و متأخرین
 سئیده ایله اخبار و اتفاقی غیبا
 معده ده التي ساعتدن اولور
 ساعت دکن باقی قالدی و کمره
 قو اولدی

سئ که کوبوی بر طر صاغیر ایله
 معلوم اولور

حیوانات چنان علف سیوب اول علف قارنلورده و بفرسقلورده منطبع
 اولسه اول بعض مرتبه منظم اولان ماده نك اسفلی یعنی اشاغ کیدن
 فرخ اولوب مقعد ندن مندرقع اولور و آغلاسی یعنی بیکه کیدن قار اولور
 اعضاسته غذا اولور و واسطی یعنی انلرک بیننده وسط الحال اولان
 محمد لرینه چکیلوب سد اولور و سیور دقلری دخی ای میمن در حال یومنه
 اوزره ایکن کبار مقسر بن نفر میمن بنه اصطلاح اطباء اوزرینه تفسیر
 ایلیوب قاعده مقننه طبعیه ارجاع ایلمشله از جمله بیضاوی علیه الرحمه
 حضرت ابن عباس روایتی نقل اتید کدن سکره و لعله ان سکره ظلمه
 ان اوسطه یکون ماده الین و اعلاه ماده الدم الی بنی البذا تمها
 لایکنونان فی الکروش یعنی ابن عباس حضرت لرینه نقل اولنار وایت صحیح
 ایسه وچا اولور که مراد لری کیلوب سگ واسطی سگ ماده بی و اعلاسی
 اول حیوانک بدننه غذا اولان قانک ماده سی اولور دیک و لکه زیر کد
 ایله قان قارنده و بفرسقلورده نکتونان تمزله بلکه بکری قوت حاذیه سیاه
 اول کیلوب سگ لطیف و صاف سی فرزند آتروب کند و پجذب اتید کد
 صکره حکمده اولان هضم ثانیله حاصل اولور دیو مختار کبار اطباء اوزر
 تقریر ایلیوب بعده و من کذب صنیع الله تعالی فی اعداد الاحکامه والالک
 فاحداث الاخلاط والالبان واعداد مقارها و جاربها والاسباب المولده
 لها والقوی المتفرقة فیها کاکل وقت علی مایلیق به اضطرار الی الاقارب کل
 حکمته و تناهی رحمته دیمشله بیض الله وجهه فی الدارین و من ثانی
 مرضعه نك لازم اولان تدبیر لری و سد لری قلت و رذات جهنم ایله
 فاسد اولدیغی مسووده معالجه لری بیاننده دره اکو و الله و اکرم منعه
 شریطه مذکوره مدوحه ایله موصوفه اولور سه اول اولوب ایله غذا سه
 تقید و تنقی لازمدر که استعمال ایلمدیگی طبعی جید غذا اوله خالص
 بغدی انکی و خندروس و دیکلری بغدی انکی اوله که اکا حنطه روحی
 دخی و بر لره ترکیبه سی مختلف فیه دره بعضد یارده سینو بعضی سنده

کوتک

کوتک و بعض دیارده چناله دیرلر شیخ رئیس مغرات بیاننده
 الما هیده هو الحنطه الرقیه دیو و غداسی خالص حنطه غذا سندن
 ایزد و اقلد و مع ذلک جید دره یخشله و انلورن قوزی و اوغلاقی
 و سمن تاو ق و و ذراچ که سکون دیکلری قوش اولدیغی انخدره و سمن
 پلمچر با لره و نیمبرشت یمده صاویسی استعمال اتیدور لره و بالقی
 انواعدن صغیر و طری اولوب ای متعفن و قحی و نمیان نوعی مناسب
 و بقولن مارول دخی انلر ایچون کوزل غذا دره بورانیسی و صله سین
 استعمال ایدره لره و قوی چقمش با دام ایچ و فندق و فستق ایچ دخی
 مدوح دره و هر و جماله رفاهتیه سعی اولوب فعال شاددن و انفع
 نفسانیته ردیه دن محافظله ایدره لره و بقولن جر جیره و فواید و
 مثل شیردن احتراز اتیدور لره که انلر سدی فساد اتیدور لری کبار
 اطباء تصریح اتمشله دره و نفعله و کوفسور دخی چندان مناسب اولدیغی
 کراتله ذکر اولندی و جماعتدن دخی مبراک کدره زیر اجماع حیض
 قاننی تحریکه بادی اولوب لبین افساد و مقدار فی تقلیل ایدره علی
 الخصوص کبه فالور سه ایزر دیک طغله و طغوره جفی جینه ضرر
 عظیم طاری اولور نه زبرا قانک لطیفی غذا جینه منصرف اولوب
 طفلاک غذا سی ناقص فالور منصرف اولان دخی ناقص اولمغه جینه فائده
 و بر من ایکسینه دخی ضرر عظیم ترتب ایدره اولدیغی کراتله ذکر اولندی
 بدننده فضل اولان رطوبت طریقه کفایت ایدر طبیعت صاحبیه
 مرضعه بولنق طریقی اطباء یازمدیلر اکو سد لری اوصاف مذکوره
 ایله موصوفه اولوب اضطراری ارضاع اقتضا ایدر سه یاخو
 سد لری مدح ایکن لعله لون و قوام و طعمدن برینه تغیر طاری
 اولور سه زیر ارضاعه نك سد لری هر بار برقرار اولمایوب تفاوت
 و تغایر قبول ایدره اول اثناده بالقرووی اصلا حنه سعی ایدوب
 قاعده طلب اوزره تدبیر اهماق ایدره لره و مخصوصه ایکن چل تدبیر

لازم در بری مدوح اول محبوب و دین اولان سدنو جمله و بریلو را
 نقد اولنه و بری مرضعه نك مزاج و اخلاطی اصلاحه سوایده
 که اخلاطك صلاحه سدنك صلاحه مؤدیا ولون پس از نك
 خصوصیه تدبیر بود که اگر سدی غلیظ و کوبه را بجه اولو رسوا یا اولان
 مدی غلظت اغزیننه و بری مکه افزرمیه له بلکه برکاسه بر صاعوب
 بر مقدار زمان ترك ایدو تا که هوا سدنك راجحه رفته سنی کیده
 بعده اچوره لهوا کوسدنك حرافتی بعین دل بورانلی یاخو شدت
 اوزرینه حرافتی بولنور سه صواب اولان آج قارنه از بریا مکرر
 زیرا آج خلق حرارت شوران و بر مکه سدنك حرافت و حرارت تخرار تور
 سدی غلیظ اولدی صورتده مرضعه نك کند شسته تدبیر ده
 سکچین بزور یاخو بر مکه مداومت ایدو که بار پوزه و زوفله و حشا
 و ستر مثلی ملطقات حبلی ایلان طبع اولمش اوله اجزاء مذکوره اخلاط
 غلیظه تلطیف اتمکله لیک اعتدال از اجباب ایدو حصول شریک
 دخی بوباده نفی عظیمه و بقولدن هلیون و شلغم و راز یا نه و
 هند باه و حبوب و غوره و باقلا و اغذیه دن بلغم و ککله و ذراچ
 ایلان بشمش چو بال که در چین مثلی ایا زرجاقه ایلان پرورده اولمش
 اوله شیر و عسل طرخ نامنه بر بالی یا زمش و حبیب قرینه اخلاط
 دکنندن اولان و طول و لیوب ساژد یا رله کتور لره بر قارس مقداری
 کوچک اولور یا عیش ایو سی اسکی اولانیدر حاق یا بسد ذاتا طبیعتی
 تلین ایدو و قلیلا استعمال حقای ربعده سودی تلطیف ایدر کچیه طحال
 مضر و قلیطه نال مصلی اولور مرضعه خصوصیه غایت نافعده
 ادهان ایلان طبع و تربیه اولنوب استعمال ایدوره لردیش و مرضعه
 طعامنده ترب اکساق اولما یوب اثنا طعامده بر مقدار استعمال ایلان
 و کاجیه محسب الاغتضا یا لکن اسجق صوابله و باخود سکچین ایلان
 قوسدوره له و معتدله ریاضته مداومت ایدوره له یعنی دافا و اینجه

اولو زیم

اولو زیمه کاجیه حرکت ایلان حفظ صحتده یا اولن ریاضته مدتی
 اتیدوره له و محمد لری اوزرینه ملطقات سوره لیا که سدنك غلظت
 تلطیف ایلان از جمله بار پوزه و زوفله یا بس و حاشلو ستر ستر
 یاخو بعضی ایدو حقی اولنوب بر مقدار زعفران یاخو سنبل ایلان
 و اسجق صوابله قاروب کتان بزیا ایلان نم لره تمام ایدو له کومر ضعه
 حاق المزاج اولور سه هر صباغ سکچین سازج و یروب مهادن
 متبرکات ایلان تدبیر نقد ایدو که سدی رفته مانل اولور فاحش
 سدی ایدو ریاضتدن منع ایدو له و غلیظ دم حاصل ایدو غلظت و بر
 ماء غسل یاخو مثلث اچوره له و زیاده جبه او یومغه اهتمام ایدو له
 اگر سدی کوبه را بجه اولور سه یواشانه مرضعه بر سدی قلیط
 ایدو یغی غلظت و بر مکه لازم که طعامنده در چین و مصلک مثلی
 لطیف قوقولی شیلر ضم ایدو و بلسان نور صوفی مکرر سدی طریق
 صول ایلان مزج مثلث شوی و بار باندن اولور سه شوب ریختن و بر
 و لکن حرمت ایلان معالجه قانون شریعت مطهره بر ناموافق اولغین
 استعمالنده بر وجهله نفع ملاحظه اولنور حاقی زمان ده اکش
 مرضعه جوارق قسمندن اولمش معناد قدیلرینه موافقه ارتکابی
 قواعد طبیعه محمول اولمش اولوره لکن مثلث شوی استعمالنده باش یوقدر
 و اگر سدی آن اولور سه قلته سبب ندر آتی تا مل ایدو له سوء مزاج
 حاق بولند یغی نقد برجه اول سوء مزاج بشودند یی یوقسه یا لکن
 مد لرنده بر طبیب حاذق اقی علامتندون ادرالک ایدو له اما که نك
 سوء مزاج جاری یا لکن یا پیشغله دخی حس اولنور و انک سوء مزاج
 ماده حسب ایلان قلته سبب لازم بلکه سوء مبتدله اولو اچون
 کلان قانی افساد انسی ایلان قلته مؤدیه اولور اما اوزرینه بعضی
 متبرکات طلاء اتمکله مدفع اولور ننگم عن قریب اراض شوی ده
 ذکر اولنور اگر سوء مزاج حاق بون بونده بولنور سه کشک شعی

بوتن بدین طرز از این مصلحت و مصلحت مصلحت
 یا لکن بر مصلحت اولان سوء مزاج
 دخی مزاج اولو زیم و
 حاق

واسفاناخ و دخی بولنر امثالی بار دالمزاج غدا له مداومتایدوره لو
 واکوسه مزاج باردون نشأت اتمش ایسه دستور سابق و زهره
 اولنوب اغدی و اشیریم دن مستغناات ایله مداوننه تقید اولنوب موک
 سده سی باخو قوه جاذبه سنک منفعی بولنور سه غذا سنده حرارت مائل
 لطیف و مفتوح دوالر زیاده اولنوب و لطیف و نفیحه بقول انوائها و حبک
 و تخنک منفعین عظیمی دارد و قلیه سنی پشور و تخنی سائر مناسب
 غذا لرینه ملخصه ضم ایله و قوه جاذبه به امداد ایچون همه سنک
 المینه قرو شیشه لور و لور اتر اغنی واذیت ایله اولمیه معلوم اولاکه
 کثرت منی حاصل ایدن هر دو او هر غذا سندی دخی چو غدا لره و قلشنه
 سبب اولان اشیا سدی دخی ازالد و پس اگر سداک از لقی قلته طعامد
 نشأت اتمش ایسه غذا سنی مزاجنه موافقت ایله تکثیر ایدو حرارت
 بولند یغی صورته اربچور باسی و بارد شیلر ایله موک و بولند
 مناسب اولان غذا لره و حکومت خفیف و لطیف اولنوب استعمال
 ایدوره لره برودت بولند یغی صورته کذلک مناسب لری اختیار
 اولنه و غذا سی رازیانه کوکی و تخنی و باخو طورا قوای تخنی باخود
 چورک و تیلله طبع اولنوب دخی نافعده قانه لطافت و بر ووب مملره
 ایصال ایدره ارباب تجریم صاغلور قیوه و کچی همه لری پشور ووب
 بدردک مشابیهت جهنمندن یاخو باخاصه لبتک کثرتیه مؤدی
 اولور دیشلورده بود دخی شیخک تقریری اوزره جز باندا اولمقا و زره
 که همه نك و رانک فتحه لر ایله آرضه دیدکری بوجک قرو سندن
 یاخو پاک بردن اخذ اولنوب قرو مش بیر صوغلی اندن تحقیسی
 اله کیر سه سحق ایدوب هر کون برود دخی ارب صوبیله ایچور مک
 مداومت ایدره لو تکثیر کینه باخاصه نفع عظیمی مشاهده اولنوب
 کذلک طورا تمش و قرو مش بالق باشنی طووق و تیلله پشور ووب
 صوبینی ایچک دخی عظیم النفع اولمقا اوزره و دخی اون درهم

لکن وضعیلهام که مختار ایدور
 صورته اشکرا و اتمش غیره
 باخصه زمانه سواقی اولنوب
 استعمال اولنوب شنی نفس الامر
 ایسه دخی طبیعت اندن نفرت
 منفعی اولنوب اما خواص اشیا
 اولمقا لره بر ووب و لری با
 سبب الماخذ اولدیغی اجلا و نفی
 عام اولمش اوله

صغیر

صغیر یاغنی برکاسه مثلث شیمی ایله یاخو بال صوبیله علی الریق
 ایچور مک و مداومت اتمک لبسی تکثیر ایدره یاخو طبعین شیمی بال
 صوبیله قوشد ووب بعده سوزه لور و ایچوره لره ناردین دیوکلری
 اویق سحق ایدوب عصیری زیت و اشک سدی ایله مرصعه نکه لرینه
 بقول ایدره لو و کد لری چوق چوق او مق دخی سده کثرت و بر ووب قایت
 باد تخنک ایچندن اون درهم لوب برکاسه مثلث شیمی ایچنده
 از ووب ایچور مک دخی نافعده و بقول کچی ایله لری مملره مثلث شیمی
 یاخود بال صوبیله قایت ووب بعده القیه ایچوره لره بر ووب شیمی
 ریسک مختار ایدره طورا قوای تخنی اویق تخنک و زهره بر ووب
 یونجه تخنی و بر صبه تخنی هر یزدن او زود دخی بر ووب و بر ووب
 هر بر ندن یکر میشر و زهره بولنر سحق اولنوب لغایت مقدار رازیانه
 عصا ره سی و غسل و سمن بقول ایله مزاج اولنوب ایچوره لره حاکمی
 باشا و حرمک تکثیر لری ایچون دواء نافع عده اتمد طریق ترکیب
 ذکر اولنور صفی شلم تخنی و طبع تخنی و ترپ تخنی بر صبه تخنی خود
 اویق و رازیانه تخنی جرجیر تخنی حله سی علی السویه اخذ و سحق اولنوب
 بر ووبی شکر ایله سفوف اولنور مقدار استعمال اوچر و دخی لنتام
 و صباح استعمال ایدوب ووب اوز وینه تازه صاغلش کچی قیون سدی
 ایچوره لره بو کونه مداواتک طبایع شانی ثابته اولور و غدن قاعده
 سهل الماخذ اولمقا هر کسه ندرکی آسان اولوب نفع عام اولسون
 ایچون تحصیلنده عسیرت اولمقا اختیار اولنوب و تخنک مرصعه نکه
 سدی ما یغیدون کثیر اولسه درت و جهله ضرری مقرر در دیدیلو
 اوله طفل کما یغنی غذا لندیکدن ماعداسی مملره و مختبص الماخذ
 خا و ایسا بندن ناشی فاسد اولوب اذیتیه مؤدی اولور و ثابته
 مقداری کثیر اولمقا حرارت بدنی غریب ووب بود و کندن ناشی علی ما
 یغنی سده احواله ایدره مرثا لشی بختلدر که چو قلغند ناشی طفل تخنک

زیاده اتمک ایله مقدمه ذکر اولندیغی اوزره نغز و قراق و سارخ عیاله
 مؤدی اولوره رابعاً مقدار کی کثیر اولمغله هم لره کرمک و یروپ اول
 جهندن متالم اولماسنه باعث اولو شتم ام ایضاً نغز فصلنده تفصیل
 اولندی پس سدر مایلیق به دن کثیر اولوب فساد مؤدی اولورسه
 غداستی کما و کیفاً تقلیل ایدره لیه یعنی ازیدوره لیه ویدر دکه از غدا
 ایدر طعاملر ویره لره سده نقصان کلامه و غدا و واکه منی فی تقلیل
 ایله سدی دخی تقلیل ایدره یوکنه دکن یا زلد یغی اوزره نغز و قراق
 اولنه و اقتصا ایدرسه فساد ایدره لیه و اوزرینه و ککسته سدی
 ازلدیجی نهاد لراوره لره کوی دویوب سوکایله ککسته و غدا لیه نهاد
 ایدره لیه یعنی تقلیل ایدره یا خور طین خوریدگی طاشی بحق ایدوب سرکه
 ایله نهاد ایدره لیه یا هرچی سرکه ایله نمایند و به نهاد ایدره لیه و کاهجه
 هر منعه به طواری مویچوره لیه منعی چوقا استعمال اتمک دخی بینه قلت
 و بر مک اوزره در حاجی باشا هر جومک تقلیل لینده استادن نقل
 ایدوکی ترکیب و کرمه ذکر اولور منعه چ ایلیم بشور هم و کشتن اوج دکر
 زور ویدی عدده هر منعه اوان در هم اشته بر مشقال ایلیم چ قشش
 هر جمک ایکی در هم یونلر اخذ و سخی اولنوب بر کاسه سوده نفع اولنه
 یا کرمی درت ساعتون صکره سوزیلوب اوان ایکی در هم شکرمه ایدره لیه
 و علی الریق کشته بر در هم اوغل اونی نغز و سخی ایدوب اوزرینه اول
 نغز ایلیم چون لره مداومت ایله اثری نمایان اولور و یونقلیل ایلیم چون
 یا زیلان دوالرک و ایتخاف ایدره یعنی اولاد لیه کند و لری ایزر یا نغز اولنه
 دخی نغز اولد و چون لری اولدیغی مقررده زهر اتمک سدر لیه کسکی حجامد ناکه
 عاتدون سالم اولنه یوسفوف لیه قطع اتمک ایلیم چون حاجی باشا ناک
 مختار ایدر دخی اوغل اونی نغز ووش بر مق دیکری اوتک نغز هر
 برندن اوزر در هم و سدی و مارول نغز و قو نغز چ قشش هر جمک
 هر برندن بشور در هم چله اخذ و سخی اولد و دن صکره بر ایلری شک

ایله

ایله سفوف اولنوب اخشام و صباح اوچدر هم استعمال ایدرون لره
 چنان مرضعه به سدر لیه ایلیم چون معالجه ایلیم چون ویدر مک و سدر
 نغز ایدر دوا اقتصا ایلیم یا خود مزاج ردی عارض اولسه یا عیلت
 مؤله یا خود اسهاله یا احتباس واقع اولسه مقدمه بر قاق دفعه
 تنبیه اولندیغی اوزره لازم اولان اول علی دفع ایدر طغلق رضاعتی
 اخر مرضعه به حواله اتمک دکر کذلک قوی دوالر ایلیم چون مک اقتصا
 ایلیم دوانک تأثیر می منفع ایلیم یته رضاعتی فارغه اولق
 لازمدن و کذلک حیض کور دکه دخی اخر حواله ایلیم لازمدن
 زهر ادم حیض مخرک اولد قده ماده لیه غلط اولمغله سدر ایلیم
 و طبعی فساد ایدوب مقدار دخی تقلیل ایدره ایلیم چون مرضه جاعنی
 دخی منوعه دکر که جماع حیضی و رحمی بیک اتمکله مفسده مکتوبه
 مؤدی اولور کینه قالد یغی صورته ایلیم طرفینه اصابت ایدر نغز
 مقدمه ذکر اولمغله دخی اسه اطفالک تفصیل ترتیبه و نغز
 و مدت رضاعتی و تدبیر بحال طعامه الشور منک و سدر دکر
 اوقاتی و مویوش و قیامه استعدا دلری حجامده تحریکری لحوالی
 بیاننده دن معلوم اولاکه افرضا عده احواد اولاطفل و وضع
 او یغودن او باند قده ابتدا بر مقدار بال یلا دوب بعده امروزه
 کبار اطفال لیه و بریلان عسلک مقدار دخی بر اطفال اولق اوزره
 قید ایدر لره ملاحظه حاجی باشا هر جوم نصریحی اوزره اصطلاح اطفال
 عسلدن درت مشقال و سار اودیه دن بر مشقال و بر لیه بر مشقال
 درت مشقال و ارنجه به دکن و بر لیه طغلق و طوبیت فضلیه سی
 تسخینه و تحفیف و جلایه محتاج اولمغین قرآن باهر الیه هانده
 فییه شفا و لسان ایلیم موصوف اولان عسلک مصفی دن هر صباح
 درت مشقال مقدار استعمال ایدر مک هر جوم ایلیم و اولی
 اولدی و دخی مرضعه ناک اوزرینه واجبدر ک طفل اویغودن او باند

طغلق علی الریق بال یلا نیک اطفال
 بشور و جمل سافعی بیان
 ایشلر و
 مه

کبی اغزینه نم و بر مینه بلکه بر مقدار خربک ایدمه یا خور بشکندن
چوزوب خالدرودن صکن و بره که تمام او بقوم می چلش اوله معنی
محلله قبل الرضاع بر مقدار اغله سی طفله نافعدر ویدلره و دخی
موضع ید و اجبا اولان هر امر دکنه علی الخصوص صبا حله ایدمه
نم سنی بر قاج دفعه آخر پیره صاغوب بعده اغزینه و بره که نم
او جنده واکا قریب اولان محلله نکشف و تجبن ایدن شد منفع اوله
کیر و سندن خالص شد کله زیر نم او جنده بولنا سدها ز بلدی
بعید اولمغه غلظت و تجدد تحصیل ایدره یا خور اول سدها صله و قی
اولد بی اجلدن اول محلله جریان انجمله خلوصه بعد اولمش اوله
یا بی وجه کان اولکونه البان غدا نیسته صاخ اولد بی ظاهر و نایا
اول اجلدن اولابر قاج دفعه بیاض صاغوب اند صغیر طفلک
اغزینه و بره و دخی و اجیدر که الیه نم سنی هسته هسته
صغیر و بره تا که طفل شدیت مخته محتاج اولوب آمد جلا عفتا
متالم و متاذی و لمیه و مقدمه اذ کرا و لندی اوزر سدها مدوح
اولد بی صورتده اگر غلیظ و کریمه لایحه اولور سه سدها برکاسیه
صاغوب بر مقدار زمان مرورند صکن ایچوره که هواسدک غلظتی
وراجحه کریمه سنی کید رمش اوله هر چه کبار اطباء بر صغیر بویکو
تعبیر ایدلره اما تحقیقی بود که مراد لری مشیند و غیر یون نم
شکلنده آلت یا بق ایله یا آخر طریقی ایله ایچوره لری مکدره بوقیه طفل
اوائل حالده آخر طفل قدن شی ایچک ممکن دکلره حاله بویکو
بیری شیخ یا زمشدره شبهه اید فانونده تدبیر مولوده مراجعتا یلسو
و دخی و اجیدر که اگر سدها کرافتی شدت اوزر همارق بولسور آج قری
ایکن اغز میوب مقدم کنده مزاجنه مناسب غذا اکل ایله ای طفلک
مربیلری ندالک ایچک محتاجدره و دخی و قات هضمه رعایت ایلیوب
یکری درت ساعت ایچنده اوچ دفعه د زیاده اغز مینه اگر کجیست

حاصل ایچور می ممکن اوله انشا اله سنی
اولور د بک اولور سته

نقد

نقد رضاع اقتضا ایدر سه باری از آن امر و بره زیرا امتداد لازم
کلات نخذورات و امراض و انفعالات کراتله ذکر اولمغه و اغز و بره
کبی بشیک قوموب بر مقدار کز در مک لازم اولد بی و بشیک توفه
خربک لطیف ایله خربکی و الحان موسیقی ایله تدبیری دخی تفصیل
اولمشیدی و احوال مذکوره دن ماعدلهم تمامند اولد بی براتنک
هری دخی مدیت رضاعه سدون غیر غذا و برلنک علی تحقیق بلکدر
خصوصا او بقوسنه و استراحتنه و بعضی مرتبه عارضه اوله
علتنه د اوله مزیر رضاعک مدیت طبیعیه سی شرعاً و طبیعاً یک سنه
اولد بی متفق علیهم در شرعاً اول مقدار اولماسی قرآن باهر الیه ایدمه
و محله و فضا له ثلثون شهر کما یه کریمه سیله ثابتدر که مقدمه اذ کرا
اولد بی اما طببا اول مقدمه زمان مقصور اولد بی طفل ایکی یا شینی
تمام ایدر که دیشلری بوی و اکثر اعضا و غذا سی صلابت بولوب
غیری غذا بی قبول انجمله باشلره ویا لکن شد کفایت ایتمز اولور انجکون
اولا غیر طعامله الشدر ووب بعده سدون کسر لر اکا زمان
فطام اطلاق اولور و رباب تجربه دن منعولدر که ایکی سنه د زیاد
سدان اطفالک بعد زمان ساجلری و صقاللری نیز اغار مقه
سبب اولور که چه نیز اغار منک اسبابی جوقدره انجق بر سبب دخی اولد
دیشلر معنی واقف اسرار اکثر علوم ملاحظه ایدره و اوله نمایه و انجما
و بشیر مادر دهر مزور سید و نه نفع کتون شکوف کتان بهر و قی انجکون
نثر پس ایکی سنه مرورنده طفلک سدون کسله سی لازم اولد بی
صورتده مقدم تدبیر حله غذا به الشدر مقه محتاجدر که زمان فطام
کلر که بالکلیه کسمه سی ممکن اوله اوله خصوصه دخی معنی صغلت
ولاد نندن مقدمه از زمان مرور ایدر کون صکن سدون غیر غذا
و بریک ابتدا اولنور اطباء ناک مذاقاری متغایر در حاجی باشا مدوح
شفا سنده فرق کونی تجاوز ایدر کون مکر جواز کوسر و نه حتی بو

اغز مکر انشا سنده طعام ایدر ستنک
احوالی بیاند سه

یعنی مادر دهر کس سدون بکاکتر از ایشری
نفع ایشری اول مزرک دفعی ایچون شکی
شکوف کتان که سقام نیز اغز بی اجلده
بیاختد بی قویبار و رین دیشلر انشماره
شرفلری اواضدن اولان صیحه ماده سی
اولد بی فی کتبنا بعدر زیر اسدک ماده سی
جیش فانی اولد بی ایچون اول مضرک
فلهوری التبی بایدن فعل نالنده ذکر
اولد بی سته

غدا فرق کوندن صکر اطعام اولفق عادت جاریه دند که طفل هم شتم غذا
اولور و هم او یو در و هم الم و وجعتی شکین ایلیوب سحر در ویشتر صفتی
اوج دانسیاض بیولک خشتخاش باشی خدا بد و بیخه ایچنه ایکن اوزرین
قویق یاغی سور له وانش قارشو سنده کیاب پشور کی پشوره لیده
خشی چقا ووب آبر وجه دو که ل و قویغی دخی دو کوب الله دکن صکر
بر برینه صتم ایده ل و بر مقدار مارول تخم و اوج دانه مصطکی و اوج
دانه کونلک دخی سحر ایوب نلره صتم ایده ل و بعد کفایت مقدار ی
تازه اربمش قویق یاغی ایله لعوق ایوب و بحال و ت و بره جک مرتبه
نیات شکری یاخود بیاض شکری صتم ایله کون صکر هر کجه ایکی و اوج
برق مقدار ی کلاه ل و بوندن ماعدا بعضی منکوم غذا ل و مناسبه والی
و بریلور و تدریجیه طعامه الشد و بریلور کبار اطاغختا لری اوزر کل
طعامه اعتیاد لک انداسی یاز کونی اولیوب کوزانی یاخو بهار فصلی
کو کور که لیل و نهار مساوی اوله دیو کوی زمان فطایر باند رحتی
اکثر مفریح ایلیوب طفلی سددن کسه نلک فضل اوقاتی کوز قضا ایقشر
ایاتی یاخود بهار موسمی کر کدره اکو یا کونلری واسیجی موسمی
بولنسه سددن بالکلویه قطع ایوب طعاما اقتضای دون نشاءت لید
مشر تلک بر سید غذا البتہ صوبه مقتضی اولمغله یا نلک حرارتی کثر تنه
مؤدی اولد و غیدر که اطفاله حقوق صوابی و مکرر ایوب و مقدار
ذکر اولد یغی اوزره طعاما الشد و سددن کسیر و بر قاج زمان
مقدم بولفق لازم ایدی کی محققده اکثر یا ولادند بشر الی ایده و
صکره مباحثت ایده ل و حاصل قیاج طفا سددن غیر غدا و برک
مراد اولنسه اولامر بنه یه تنبیه اولنه که معتاد اولور و سد و بر یو
امز مکر نوبتی کلد که بر مقدار خاص ایکی چینیوب یدوره نزل اول
اطعمه سی نان اولمق و هر چه لاه اوقتی و چینیوش اولدیغی هضمه مؤفقده
بعد صبر ایلیه تا که اول غذا معده سنده منضم اوله اندن صکر

مقدار

مقدار کفایه نم و بره اولدخی هضم اولد قدن صکر یه چینیوش
اتمک و بره و کاجیه بالشی بندن اصلا دو و بیخو کندی سوری
ایله مزج ایوب یدوره نجان شنایا تبخیر اولنان اولک دیشلری
ظاهر اولسه تدریجیه دخی اقوی اولان غذا و بریلور اما قتی اولیوب
چینه سی رحمت و بر مز طعاما و بر یلکه محتاجدر که بتدکاری بر
و دیشلر کندی لری ضعیفا و لمغله چینه سی انلری و ساقیه دیشلر
جوهر لری و ماده لری و عدد لری و اصنافی التخی یا بعد فصل اوله
امراض نم بیانی اشنا سنده تفصیل اولندی بو محله ایلا یابودر
اشناسک جماله دیشلری قاج عدد بر سه بشو صنف اولب شنایا
و رباعیات و انشیاب و اشراس و نواخذ اطلاق اولنور و اما شنایا اقل
و اوستلی ایکشر اولک دیشلر و بر لور و ریاعیه انلر که اکثر طریقه
و انشیاب انلر دخی کیره اولنره و اشراس اشی ویشلر و نواخذ لک
کیر و سنده شانلره اطلاق ایدر لره پس یار الله تعالی اول شنایا ظهور
ایدره انک دخی اوقاتی مختلف اولوب بعضی طفلیک یه چینیوب و بعضی
طغوز یه چینیوب و بعضی سنک دخی صکر ظاهر اولور جالینوس سددن اولد
نیز بیان دیشلر که ظهوری آسان و الم و جی نزل اولور و اما اولدیشلر
ردی و جوهر لری ضعیفا ولور قیاج کیم بنسبه ظهور کرم و الم و اضطرار
زیاده اولور و اما دیشلری قوی و بک اولور و فصل سنده و وسیع فصلته
اولک و صلوغی ایامده بتار سه وجع و ضعیف لیدان اولوب زیاده الم
و بر مز ما کو قیش ایامنده بر سه وجع مشتدا ولور و اما دیشلر که لای
نور تم ایچره اکو یاز و کوز فصل لرنده بر سه اطفاله و جاع کیده
اولد و غندن ماعدا امراض عدیده ظهوره کلور و عیش اولامر اضری دخی
امراض اطفالدن اغرض علتری بیانی مختلفه تفصیل اولندی باقی وجع
کان شنایا بتدکی ایامده چینه سی آسان اولامر اغدیر و بریلور اما
طعاما ترقی لازم اولمغله قوی غذا اولامر اطعمه دخی تجویز اولنور

یعنی چینیوختلچ اولمیه قوی اولامر دیشلر کی
غذا ده قوی اولد و مکرر یو قسه الم ایچون
بر شی چینیوختلک ممکن دکلدر سه

قاج عدد بر سه دیشلر کی افراد دخی دمک
دیشلری عدد ده مساوی و لمیوب بعضی
سنک یکر یکر و اکثر سنک او تو زایان
و بعضی سنک دخی زیاده اولور و تفصیلی باب
ساده بوقلان سه

آمار یعدون صکر یاز یاز سه بعد کوز
و بعد قیش نزل اولنره مرتبه ولور
ایدی سه

اول اجلدن مقدار قليل مود و بر مکه مباشرت لازم ناکه غذائده
 کيلوسى ماسار بقا و جکى چکلمه سى آسا اوله مود و مستحسن
 و مأمون الغائله اولان بليج صوبى و بليج جور بهى و انلرک مثلى خفيف
 غذا لراستنهال اتيدر لکدور اما واجب اولامضه نکه و يرد و کى سُد
 ايله اول طعام مجتمعا و ميوپ مقدارى دخی طفاک انمضه مرتبه سُد
 زياده بولنمغه محتاجدر که امتلا به نيله فاسد اوليده اوکول خطا
 بولمغه کفله ظهور ايدوب طفاک فارغ شيشر و بول بياض کورسه
 غذا خصوصه هر شيد منع ايدوب بعضه دواته مقددا و له لره
 و فارتنه و معده سته هاضم قيلر اور و بى مناسب يا غلر سور له
 و تمامه قويا لر و اعراض مذکور منفعده اولمغه غذا و بر ميه
 از جمله معدسند ناردن يا غي طلاء ايله و بوشما و دخی نافعدر
 صفه يي سمدى اسكى شى ايدره اضلا ده له و زعفران و مرصاف و اوين
 چچک هر برندن بر مقدار اخذ و سحق ايدره له اول نفع اولمغه
 تخم ايدو کدن صکه فاشقلى تعبير اولمغه لک کوبکنه و ارجه نهاد
 ايدره له فحان معقت رضاع تمام اولوب بالکله سُدون کسور و يرد و
 اطعمه نکه سد ايله بعضى مرتبه مناسب اولمغه محتاجدر که مضملى آسا
 اولوب طفاک ضى راصابت ايله ده از جمله شکرى حلى ييدوه لکه
 کچ قيوندن صاعلش سد ايله دوکلمش برنج و پشمش اوله و لسان
 اکتاده بال ليط و يرد کرى خاص لک ايج ايله شکر و پشور دکلر
 طعاج و يره له خاص اون و سکر ايله پرورده اولوب بر مقدار مادم
 يا غي ضم اولمغه غذا دخی مناسبدر که خوانين اکا بولا تخم ايدور
 علامه سمدى خالصه و غدا ايله دخی پشور بيدر کى تخم ايدو
 اکو طفل نمه امکه الحاح ايدوب اغرسه مضره نکه نمه سته بعضى
 آسج و نفرت و برنج شيلر سور له از جمله مرقه فادن بر مقدار اخذ
 و سمن اوين ايله معاشق ايدوب سور له نفرت و برنج مرقه و دخی

کفله کافک کسرى و طفاک تشدى ايله
 طفاک املا سندن طارى اولان
 حالت دیر لر مته

بولرک کوندز نصفه انهارده
 استمال الی ترجیح ایشلدر
 مته

طفاک

طفاک خفيف جور بهى و خفيفا تلر سید زره لوکمن ابتداء ات سمنده
 هر يکون اولور سه اولوسون احتراز لازم و نير انلرک معده لری
 ات قسمتى هضم ايدره ميوپ امتلا به مستلا اتمکله امر اض صعبه يرد
 اولور که اطلبا خفيف جور بالوايله اتلر ترتيبى بولور و زره غریز
 ایشلدر که ابتداء بليج صوبيله بشمش جور بابه تشدوب بعده
 و بره له اندون صکر تا و ق صوبيله بشمش جور بابه نعل ايدو بعده
 استمال اتيدور له بعده او غلا قى جور باسند و اتنه اتلر صکر
 کچ قيون الی جور به سته و اتنه ترقى ايدره له هو هضمى بولى اول طعام لرد
 احتراز البوب هر يسه و قیو کى باشلری و برک بشمش برده و انلرک
 مثلى شيلر يرد و ريمده له و سد قسمند اغوز ديد کرى شيد صافند
 حاصل سدون کسلان اطفالک تدبير لری مرقه شيلر ايله اولمغه لازمدر
 انلرک مزاج لری رطوبت او زرينه اولمغه غذا لری دخی اجلر مته
 اولوب نشو و نما لری سریع اولمغه فحان اطفال او تور مغه و حرقت اقتدار
 تحصیل ايدوب اياغ او زنده طور مغه مستعد اولسه لکه اکا ترنج
 چوک طور مرقه يره له اول و قتلرک هر برنده ميانى لازم اولمغه
 سعى ايدره له اول او تور و ب و سور نکه مباشرت ايدو کى حله واجب
 اولان او نور دخی و سور ندی بى بى لیمشاق اولوب قى اولمغه محتاجدر
 اول بى رى خشونتى سببيله طفاک اعضا سى متا و قى اولمغه و مو اجه
 اغاج و حجاج و انلرک مثلى يا تيج و کسبى مضر شيلر بولمغه که طفاک
 او زرينه د و شرسه ضى راصابت ايله ده و بيو کسکلى و ليا قلى بى رى
 اولمغه که يوار لند قده الم زده اولمغه و اياغ او زره طور و ب مها امکن
 بور که اقتدارى بولند قده اول حالت اطفالک بولند و اولمغه و بولنک
 قلت و کز تنه مبنى و زره نير بال تنسبه رطوبت لری از اول اطفال نير
 بور يوب و بال تنسبه رطوبت لری از اولمغه کچ بور لری و بى وجه کا اطفال
 بور يکه امکان نمایان اولد قده جايز دکلر که مرقه غا حاکم و نکه اقد

ایده لوه زیر با الطبع یوریکه افتد از لری اولیا مغله احتمال دوز لری نه
 و بود لری نه و ارقه سنده اولافقره مکملرینه افت اصابت
 ایلیه اول اثناده لایق اولامعروفه الیایله بوره که مباشرت
 ایلیه لکه اطفال ایچون موضوع کوچک لری لرد و و بالطبع یوریکه
 اقتدار لری بولند یعنی اثناده صوق صوق چوق ایچمکدن و صوق صو
 ایله غسل اولمقدن حذر ایده لوه زیر اسکر لری نه کثافت عارض
 اولمغله کوئی کی حرکت و فایز و آخر ضربه دهی مؤدی اولور
 اول اثناده لازم اولان ممکن اولدیغی مرتبه ریاضته سعی ایده لوه
 ریاضت بر شمسک صولور سی عظیم و متواتر اولمغله دکن حرکت
 ارادیه سی ایله حرکت ایما سندن عبارتد که حفظ حرکت معطل ندیری
 اولد و علی الخصوص سن طفولیتدن سن صبا یه انتقال تید کلری ایامده
 بالطبع انلرک کثرت حرکت میل تاملری بولور اولمقدن مثناسب
 اولان ریاضته مداومت اتیدرمک لازمه و تفصیلی باب فائده
 معلوم اولور و چنان شنا یادن ماعداناب دید کلری دیشلری دخی
 بتک علامتی ظاهر اولسه مقدمه ذکر اولدیغی اوزره طفاک انزیم
 قتی اولان شیلر ویرمکدن حذر ایده لوه زیر اطفال اولشیم چیمک مشغول
 اولدیغی صورتده باهر الله تعالی دیشلر اند خلق اولنا جو مادی تحلیل
 ایده احتمال دوز غری بتک دخی مانع اوله اول حینه لازم اولد دیشلر
 بتاجکی محله طوشان بنینسی ایله تاوق یاغنی مزج ادوب سوره لکه
 تخلیق سهولت ایله یار لماسی و بالطبع دیشلرک بتمه سی اسأ اوله زیر
 طوشان بنینسی بالخاصه دیشلری نیز بتور و تاوق یاغنی مانع لطیف اولمغله
 بتورمک معین اولور بواکسی اول خصوصه مجربانند و قاز و اویرک
 یاغلی و قایم و کل یاغی ایله است اولدی عصاره سی سوزمک دخی ناعدن
 دیشلر چنان عمور دید کلری دیش انلری یاریلوب آشیاب ظاهر اولسه
 باشلری نه و بیولری نه یا یقینش زیت یاغنی اسبجق صولور مزج ایده

مقتضات کتبه ریاضت لجه ریاضت
 ابواب و فصول یازلشور تحقیق
 بلک مراد ایدلر غلظه مراجعت
 ایستولر مسم

عمور عینک صغی ایله حرکت جمعی درنگر
 فتح عین ایله دیشلرک ار اسنده
 اولان اند و بر لوه مسم

سوره لکه باذن الخالق تعالی شان اول محاک یاریلوب دیشلرک فلهو نه
 شدت مغاوتلری سببی ایله باشه و بیون حاصل اولد اصابع افق
 اولور و و مانع و مخا علربک سکر لری تقویت بولمغله دیشلرک دخی
 قوت بولور کبار اطفال اول اثناده زیت مغسولدن قولقلری نه دخی
 داملر لردیدیلر تا که و مانع لری نه دیشلرک دیشلرک لری نه اندر مک ایله
 اول غلی تر طیب ایلیو با عصاب و مانع قوت ویرنه صغیر غلی الزیت
 زیت باغنی با یقینه سنی بر قاج و جماله یاز مشلر اما زهر وینک
 نصر یقینه نصیح اتیدیک یورکه بر ایچی و طمش سی و اغزی
 کوچک بر دخی اخذ اولنه که دینه دخی دلکی اوله اولدی قیایوب
 غسل مراد اولان زیت سیجق صولایله ایچنه قویا لری کن یک طوقله
 که چالقی آسان اوله بعد اول بر غلظ اغزی باش بر مغله طوقله
 زیاده تحریک ایده لکه اندن صکره بر مقدار زمان ترک ایده لکه تا که یاغ
 صویک اوزرینه حقیقه بعد دینه کی دکن صوبی قیایوب تکرار
 اسبجق صوقوبالر و اولکی کی عمل ایده لوه بر قاج دفعه عمل بر بورا اجرا
 ایله اول یاغ مغسول اولوب رنگی دخی یاغی اولور و چنان طفاک دیشلری
 بکلشوب انلر ایله بر شعی اصومق ممکن اولسه حال بود اطفال اغزی نه
 کیرن شی چیمک و بر قلی یعنی اصومق مائلردن اول اثناده و
 اول تاز به بیان کوکلی پاک یا قیایوب و قاز سیوب طفاک اغزی نه ویر
 مرتبه پارچه قطعه لرد و زهر و بر شعی چیمک استدره انک بر قطعه
 اغزی نه ویر لوه کوکلی کوکلی تاز به سی بولور سد سی بالندن ویر لوه
 انلری چیمک سی دیشلرینه قوت ویروب بالخاصه قرحه و و بعد
 منع ایده کذلک اغزی نه بال ایله و طوز ایله اوسق دخی دیشلر تازی پاره
 اولمقدن و سائر و جمع عرو مندن منع ایده شیخ و قیاس و موز کوره
 ذکر اتیدکن صکر اطفال دیشلری بتدی و قرحه بیولری بی طاقی
 زیت یاغی ایله و آنک مثالی یاغنی یاغنی ایله اوسق و موافق دزدید کلری

قول اغزی طاقی کبجق اولمغله محتاجدر
 یاغنی یاغنی بر مقدار کیدوب بعد
 طفاک لری مسم

جک

نقشه و نیلور یاغنی دخی
 طاقی قیاس و موز مسم

بایقندین دخی بونلرینه سورملک نافع اولد یقنی کوستر لر ز سر
 زیت عذب کمال بولمش زیتوندن سیقلاندن بر لول خام زیتون صفت
 عذب تعبیر اولماجا کازیت اتفاق دینور امور مذکوره بلند کردن
 صکره معلوم اولاک اطفالک دیشلری بندیکی چند عارض اولا
 امراض فصلینده تاخیر اولند یقنی مقدمه دخی ذکولونمش دخی غریبی
 ذوق ولدی اما تاجان اطفال تکلمه سوا غازی دویب نطق روخ
 افزایه بشلمه لولایق اولا اولدر که خارج حروف غسان اولا الفاظ
 ایله ومن اجنه مایم ادایله تکلمی تعلیم ایله لولحق اسان هر چه سو
 سولیکده آله اکثر رطوبتندن ناشی تکلمه عسر بولنور
 یعنی اطفالده لسانک استرخاسند ناشی تکلمه و فاقاد دید کلوی
 بککلاف عارض اولور سببی معلوم ایدینوب کاکوره معالجه سنه
 اهتمام اید لولاکو رطوبت بلغمیه د لک سکر لوبی رخا اتید بکنند
 ایسه د لک دخی واطرافنی بالایله و طولز ایله اومغه معاومت
 اید لولور هر او دخی باشنی اشافه اید لولحق اغزینک اعلایه لشره
 اقه و اول اشناده خداسنی کمون و سعیر و انزل لک شنی تحفیف شیلایله
 تربیه ایلدیوب اغذیه غلیظه و صافنه لولغر غره اتیدر مک ممکن
 اولاصبیانده و سیکرده بولمیز ایلغر غره اتیدر مک عجب الیفعال
 صنعتی نوشادر و فلفل و عاقر قرحا و بورد و زنجبیل و موزج
 و صغیر و چورک اونی و قور و مرزنجوش و میلم نعلی بولر یقنی و طبع اولنوب
 صوط ایلایه اسبجق غرغره اید لولاکو عسرت تکلمه دماغک کثرت و کلوبی
 شکرکی ایله اولور سه اربابنه ایا راج لوغان یا ایله شقیه اولور اما ارباب
 اولمیان اطفالک باشلرینه و سولرینه مناسب نماد لولمغه مدوت
 اولنور از جمله بوترکیب ظاهر التفه در سخی دار شیشا کافور و
 و فجاج الادخه و طباشیر علی السویه اخذ و سحق اولنوب بیان صغالی
 سوکسی ایله قاپی بزماد اولنور اکو عسرتدن قطع نظر تکلمک عادتا

باب سادسده امراض غم غلظه
 یوقلدن

بلنگل و احوالی امراض لسانده یا زلف
 منساب ایدی اما بوجله بیانک
 دخی من و سبب مناسبتی بولمفل تقدیم
 اولدی سنه

دخی

دخی کچرسه واجب اولالساننی داما تحریک ایدوب حیانا تریاق
 فاروق ایله دلک اید لولاصورنده تکلمک لکچون الحاح اولنودخی
 مباحدر اما رفق و ملایمت ایله اولوب طفلده الم و اذیت ایل اولمیه
 استرخا و لسان معالجه سنده یازیلان مددا و انک دخی مناسبتی
 اید لول از جمله مفرد و بطور و سنجریا معجز و لریدن مقدار قلیل
 استعمال اتیدر و بوللرینه دخی سوره لولوب معجون دخی شتر غالی
 معالجه اتیدر راغ لایلی کون کومانی ایکی بشقاله قرقه بر شقال دار
 قلقول یوز عدد جمله سی سحق اولنوب قاعده اوزره غسل ایله معجون
 دخی تکلمه اولور و حرارتون تور قولد یقنی صورنده خود مقدار
 اتیدر ملک دخی نافعدر تاجان اطفال سین طفولت سنه سیبایه شغل
 اولسه لک که اعضا لری استرخام بولوب کوی کوی هر کته قدر تلوی
 مدت عیارند و اول مدت قاعده اسبوعیه اوزره معتدل لک
 اولا اطفالده بدی باشک نصفه مبیسر اولمفل ککویا اوج بحق
 باشلورنده منتقل اولور لول اول یا مده اخلاک ککویا اولما سنه
 رعایت و اهتمام لازمدر که هر و جمله اعتدال کسب ایلیمه نیراصیا
 اول اشناده بعضا امور خارجیه ادراکنه طالب اولوب لکن بدتلوی
 ضعیف و فکر و فراست لری ناقص اولمفل حقیقتنه واصل اولد موقلوی
 و حسن و قبح اذعان اید مدکلری اجلدن اکثر یا انده عارض اولا
 احوال اخلا قریا مرند سو و تدبیر اولمفلدن نشأت ایدینور بدبیر
 طریق صبیغه غنیب شدید و عزن و غم و الم و بر شیلردن و وزیاده
 قورقو عارض و لمقدون محافظه اولمفلد انک دخی طریق هر بار
 اوضاع و اطوار لرینه تقید و تأمل اولنوب ارزو و اشتها اتیدر
 انشیایی ممکن اولد یقنی مرتبه احضار ایدوب نفوت و اکراه اتیدر
 نظردن تبعیده سعی اولمفلد بومساعده دن صبیغه دخی نفسیه
 و هم بدنه منفعت عظیم حاصل اولور نفسیه عاید اولمفلدک بیانی

سین طفولت و ترسیب اسان لول
 بیانده سنه نمانک بشر قسم منقسم
 اولد یقنی تحریر شانده تفصیل
 اولمفلد سنه

شاد مرک فان کسبه سرور اولوق معتدل ترکيب امنا فيل منقول علفه اصلنده مرک شاد ايدى ناکسبه معتبره اولان قاعده اوزرینه صین علمیتده معنای الیه منافع الیوب سرور بیجا بله آتاکسونین واقع اولان موده شاد مرک دیشلره ترکیده دخی معنی اولملل عامه ناس تغییر اولندی

بوکده کوچکدن حسن وخلق ایله پرورده اولدیغی اولان اخلاق حسنه اکاملکده اولوب شغلا اولماز بدنته عاید اولان منفعتک بیانی بوکده اعضاسی احدث نفسانیته دن حادث اولان سوء مزاج سلامت بولور زیر اغضب شویبدی دخی قزروب حرارت قوزان و بر مکهله سوء مزاج حازه یه مؤقدا اولور و خوف شدید دخی تبرید ایدوب سوء مزاج بارده ایرات ایدوب سائونیک دخی هریری سوء مزاج مناسبتده اولد قری مقرر در که مجتهد بیان اولمشد و یوقی شعار فدر که اخلاق مزاجه تابع اولمله اخلاق حسنه اعتدال مزاجه و اخلاق روتیه سوء مزاجه تابعه در کاد لالت ایدوب اماگاه اولور مزاج اخلاق تابع اولوب حسن و قبحدن بر خلقه اعتیاد بولنسه بدنته اول خلق معقاد عاده مناسبت مزاج تبیین ایتقنا ایتش اولور از جمل برکسه غلبه معتاد اولسه بدنته سخونت حادث اولوب ذکوانلندی اوزره سوء مزاج حازه یه مؤقدا اولور اکتفه مبتلا اولسه قزولوق عارض اولور کذلک احدث نفسانیته سته دن ترحدن ماعداسنیز هر برینک اعتیاد وافر ایلندون امراض مناسبت حادث اولوب فرحک افلندون نجاة اولک واقع اولور عامه ناس کاشا و مرک دیرلر اول اولدن تعدیل اخلاق سقی ایمک نفسیک و بدنک محقق حفظ ایتکی سست اولک احوال مذکوره بلند کدن صکی صبیانک احوالیه علی مانیقی تغیر اولور و دخی اول یا مده لازم اولاندیبر اتون در که فحان اویقودن اویانسه لر اولی و احسن اولان تمامه قویوب کوی کوی غسل ایدوب بعده بر ساعت مقداری کندی حاله قویه له نکندیک کیم اویانیه اندن صکه بر مقدار چک و بر له بعده یته اویانسته ناهایت و بر له اولکیدن زیاده مرادی اوزره حرکت ایتد کدن صکه انضای مرتبه طعام و بر له اما غلیظ و المایوب مقداری دخی کثیر اولیده زیر انلا و زیاده محافظه لازم اولد و اول خصوصه مناسبت اولان طعامی چوق

اخلاق مزاجه تابع بلکه عارقل نشأت ایتد و صورتی من و قیله بر خلقه

کوسر و بر

کوسر و بر ازیید و بر له قانکه کوزی طویق ایله شاعت ایله و قزول الاغدار طعام اوزرینه صوابی کدن مها امکن صاقت له اولد و سرور برک اولمده دخی محفوظ و اما صیانه زیاده صیانت لازم دوت و بولانق صودن دخی صاقت له که مثان لرنه طاش و قزول اولیده گاهیجه قاون و خیار چکر و کلرینک مستطبی ایچوره له بر مقدار رازیان تخی و شکر دخی صم و لشم اوله و انواع اشوبه حازه دن جدا صیانت لازم در الحاصل بانک سیتی الی سته یه بالغ اولنجه منوال حراره اوزره ترتیه ایلیوب بعده قوت نظریه و عملیه و مکانم اخلاق تحسینی ایچون معلک ازیب تأویبته تسلیم ایدوب له معلک تعلیمده و صبیانک تعلیمده طبا و شرعا عقلا لازم اولان شروط و قیود و کدولرینه و والده لرینه و لیب یا خود مستحسن اولان اعمال و امور معاشرینه دشر اولان سائر احوال باب نامنده حسب الامکان تحریر و بیان اولندی و الله الموفق والمعين حسنه عارض اولان امراض و معالجاتی بیانده دن فسوانک حمه لرینه سائر اعضایه عارض اولان استی و صوق شیشلر و سائر علتلر دخی عارض اولور و اما اکثری طغور و قزول و سد علتلر نشأت ایتکله اندلرک دخی امراض و معالجاتی بیان تدبیر صبیانه راجع اولدیغی اولان هماهکن تحریر و تقریر اولندی معلوم اولاکم حمه لریشاق و مستخف ولوقی بیاض کیم غددی ایله اعصاب و عروق و شریبون خلق اولمش بر عفتو لطیفه و تغذیه مولود و حیثیه اعتناء و شریقه دن اولوب حمایت و صیانت امور مهمه بدنیته دن اولدی اما سوس مزاج و تفرق اتصال و سائر افتدون بری عارض اولد قده اول عضول و ده مندرج و منقسم اولان عروق و شرانین مختلفه کک کزندن ناشی معالجات و مدا و اندشه صعوبت مقرر دوت و دخی قانور مطلق عاقلان انسانک حمه لرینی کوسر و بر و سائر صیوانک حمه لرینی قانورینک لته خلق

او خلقی افتخار علی عیسی و از رین امر
لازم کلد باندی بود از من که محتاج
اول خلق شد که من را یان باشو ند
و رک دید که یان فرموده بونوق افتخار
پدر ایوب اول خلق صوره هر چه
عمر که نمر بودنی بونوق افتخار
کلی خلق جلت قدرت من نشان که یان
کس ند خلق ایلائی من

احمد رضا

قان الحق وضعه نك كدنه قلت وبرك
 انظرون قصدا وانظروا الا اراض مذكوره
 عروضه ارض زمكدن مفرع وعلاجه
 محتاجه اولد قري اجلدن تجوز اولونو
 اول اشتهاده طفي اخر وضعه ارض زمك
 لازمدر مده

لُعَابَاتِ بَارِدَةٍ وَاَدِهَانٍ بَارِدَةٍ وَشَمْعٍ مُصْقًى وَدُخَانٍ يَأْخُذُ كَيْفَ طَلَا
 اِيْدَهُ لَمْ يَبْرُدْ اِيْدُوبٌ وَجَعَتِ نَسْكِيْنٌ وَوَادُ وَوُكْلُهُ سَبِيْحٌ مَنَعَ اِلَيْهِ
 ضَمَادٌ خُصُوصَةً بَعْلَةً حَقْمَانِكَ نَفْعٌ عَظِيْمٌ اَرْدَرُ وَعَلَتْ حَاةٌ دَه
 اِدْوِيَةٌ مُخَلَّدَةٌ دَنْدَرُكَ خَلْ خَمْرِي كُلَّ اَيَّامِهِ مَرَجٍ اِيْدُوبٌ طَلَا اِيْدَهُ لَمْ
 يَأْخُذْ عَسَا بَعْلَةُ الثَّلْبِ بِرِغَانِي دُكُوبٌ مَفْرُودٌ ضَمَادُ اِيْدِهِ لَمْ يَأْخُذْ كَاكُجٍ
 بِرِغَانِي وَعَسَا الثَّلْبِ وَنَحْنَةُ بِرِغَانِي بَنِي مُجُوعَةٍ دُكُوبٌ يَأْتِي اِيْدَهُ لَمْ
 يَأْخُذْ عَسَاةُ لَمْ يَطِ اِيْدُوبٌ طَلَا اِيْدَهُ لَمْ خُصُوصًا اَوْ اِلْعَاةً رَاثَةً بِرِغْدَلٍ
 مَرْتَضِيٍّ وَرَغْفَانٍ ضَمَّ اَوَّلُهُ نَفْعٌ عَظِيْمٌ شَاهِدَةٌ اَوَّلُهُ مَرِيضٌ اَنْتَهَى اَوَّلُهُ
 حَرَارَتِ سَاكِنٌ اَوَّلُهُ بَنِي حَيْدَةٍ ضَمَادُ لَمْ اَرُوهُ لَمْ اَزْجَلُهُ كَتَانُ خَمْرِي وَ
 يَأْخُذُ بِحَيْجِي وَكَالِيلِ الْمَلِكِ وَنَسْتَمُ هَرَبُ نَذْرُ اَخِذْ وَنَسْتَمُ اِيْدُوبٌ
 بَالُ مَوْعٍ وَكُلَّ يَابَغٍ اِلْيَضَادُ اِيْدُهُ مَحْجَانُ نَجْعٍ مَوَادِّ اِلَيْسَهُ نَسْتَمُ وَكُلَّ مَن
 لَعَا بِرِضَادُ اَوَّلُهُ بُوْرَتِكِبْ غَايَتُ نَاعِدَرُ صَنْعَتِي بُوْرَتِي خَمْرِي وَكُلَّ
 خَمْرِي لَعَا بِرِغْنِي عَلَي السُّوِيَةِ اَخْذُ اِيْدُوبٌ بِرِجَانِ دَانُ فَرُو اَنْجِيْدُ دُخْدُوكُ
 بَعْدَهُ مَحْلَةٌ سَمْرِي مَرَجٍ اِيْدُوبٌ مَمْلُوكُ اَوْرُزُ لَيْسَهُ ضَمَادُ اِيْدِهِ لَمْ ضَمَادُكَ
 هُوَ بَارِ خَمْرِيْدُ وَتَكْرِيْرُ لَمْ اَزْدَرُكَ اَلْبَنَةُ اَلَّتِي سَاعَتُ حُرُوْرَتِيْدُ صَكُّ يَأْخُذُ
 اَوْرُ اِيْكِي سَاعَتِهِ بِرَبْدِلِ اَوْرُوبُ بَكْرِي دُرْتِ سَاعَتِي خَجَاوْرُ اَزْدَرُ
 نَعْدُ الدُّوِيَةِ بَيْنَ اَلْحَيْنِ كَاهُ اَوْلُوْرُ سَدُكُ خَمْرِيْدُوبُ بَسْتِيْمِيْ اَوَّلُهُ بَعْدُ
 مَمْلُودُهُ فَعْدُ بَعْنِي كَيْلُكَ عَارِضُ اَلْوُورِ عَلَا بِرِجَلُ صُوْرُ نَطُوْرُ اَوْلُوْقُدُورُ
 اَزْجَلُهُ بِاَزِي عَسَاةُ سَبِيْحَتِ يَابَغِيْلَهُ سُوْرُهُ دُخْدُ اَزْدَرُ اِيْدُنِ
 اَوْدِيْدُهُ نَعْدُ جَمِيْعِي خَمْرِيْدُ بَارِدِي خَمْلَدُ رَضَادُ اَوْلُوْدَقُهُ سَدُكَ غَاكُلُ سَبِيْحِ
 دَفْعُ اِيْدُرُ اَزْجَلُهُ مَفْرُودٌ يَابُورُجُ وَشَبْتُ وَنَامُ وَحُلَّيْهِ وَتَقِسُوْمُ
 وَجَنْدُ بِيْدُ سَمْرُ مَقْلٍ وَاَدِهَانُ سُوْسُونُ يَابَغِي وَنَجَسُ يَابَغِي وَتَقَسُّطُ
 يَابَغِي طَلَا اَوَّلُهُ بُوْدُجِي اَدْوِيَةٌ حَيْدَةٌ مَعْتَدِلَةٌ دَنْدُءَةٌ خَمْرِيْدُ خَمْرِي
 اَرِيْدِيْ جَوْرِي حُلَّيْهِ خَمْرِي كَلَنْ خَمْرِي هَرَبُ نَذْرُ بَرْدِيْمُ اَخِذْ وَخَمْرِي اَوْرُزُ
 مَنَاسِبُ صُوْرُ اِلْيَهُ ضَمَادُ اَوَّلُهُ مَحْبَبَةٌ مَانَعُ اَوَّلًا اَدْوِيَةٌ دَنْدَرُكَ بَالُ مَوْعِي

دهن خیری و دهن نفعنا و یا خذ ازلک اشملی اذ هان لطیفه ایلله
مزج اید و بطلا ایدله لایق اید و بطلا ایدله لایق اید و بطلا ایدله
و تم عارض اولور و سببی ضرب اولور و نقد ناشی مواد منقب اولور
اولور ابتدا تقویت عضو و د مواد ایچون اولور و هر کدو کدو
و هر سین و ستر و پیر اقری و ستر و پیر اقری و ستر و پیر اقری
اگر مستحل اولور سه فیه و الا اگر ماده جمیع اولور سه منصف ضا ادر
اوریلور و بعده فرجه معالجه اولور و کله اولور و هر کدو کدو
نخبندن و هر کدو ضرب اصابتندن قطع نظر اسباب آخر دن
شیشلر ظهور ایدر و اول شیشلر یاد موی یا بلغمی و باصره ای اولور
از اولور سودای دخی اولور و زیر املر سد مسکنی اولور و هر کدو کدو
غالبه اولور و ایچون سودا و تری نادور اولور و اگر یاغ ایدر اولور
او ارام دم ایلله بلغمی مختلف اولور و پس ازلک اسباب و عارضه
سائر مضاده اولور ارامه قیاس یلنوب و مداوی لازمه لری ایلله
معالجه اولور و اگر ورم حاره اولور سه ابتدا سده نخبین ایلله
یاغلا و تری او و لری یاغلا و تری او و لری یاغلا و تری او و لری
اولندی و دخی نیلور و چیمکی و بنفشه چیمکی و هر کدو کدو و تری
بیر شی دو کوب یاغلا ایلله ضا ایدله و ورمک تری تری مختلفه مقدم
ذکر اولان ضا و نطوله حلبه و نخل الملک و بابونج ضم اولور
انتهای سمن زاننده بو اوچنه قصیر اولور که هر فرج محله در ازلک اولور
و بلغمی اولور سه کوس و بابونج سفردا ایچتمه ادر اولور و تری ایلله
یاغلا و تری ایلله ایلله ضا اولور و بعده مقدمه ذکر اولان حار
ضا ادر و نقد اولور و دخی کدو که اگر تری حمله لری نده یعنی اولور
طفا که غریبه کیرن محله در و سمع ظا اولور سه اولو اول مرغه نیم
ضد اولور و بعده او زینده مندر و افاقیضا ایلله لری و کدو کدو
دخی نقد لری نده و حتی سلطان مودی و لری و لری کدو کدو لری

بوتلر دوع اچون و نیلوف ایلد بفسج تلین
اچوندر که ده اولان رطوبات
منعقد و منجمد اولیه

بناخو برنده در رحم صلب یعنی قتی شیش ظاهر اولور و اگر اول در رحم اول
بمشاق ظهور ایدر صته ایدوب کند کجی صلابت مائل اولور سببنا شده
شرابده نفع اولمش برنج اوی طلا ایدله یاخو بنفشه یاغی و عود
صاویسی و کیزادن فیروصلی ایدوب صناد ایدله اگر اول ورمده زیاده
صلابت حادث اولور سه بال موی وکل یاغی و قطنانی مزج ایدوب
طلا ایدله اگر کاهی بوقیر و صلی بی صغراودی و ضم اولنور بعضی ساق
بالکرمی پیراغنی و کوب زیت یاغی ایدله طلا اولنور
کذلک مثلث عشق یاخو کسکین سکه مورق ایدله منفع اولور
ساق اولنور سیلع بر غلیظ شدید رات ایدله دری راسنده ظاهر اولور
اتم متصل اولنور اخر غلاف ایچنده اولور و یا پیشلوب خریک اولنور
خربک ایدر ابتداء معالجه اولنور سه بیوب قار پوز اولور و اکثر یا
بلغم غلیظ لون تولد ایدور و درت صنفدر شیمی و عسلیه و ادرها الحیه و
شیرازیه و برلوه وجه شمیمه لری ظاهر در و ساق اعضا صاده حادث اولور
اورام نموده وخی حادث اولور دینلد یکنه بناء نموده وخی درت
صنفدر هر بری عارض اولدیغی مقرر در و نامق الحروف فیه بر قاجانی
کوردم و علاجلر ندره عظیم زحمت چکدم انچون متعدد معالجه خیریم
اکثر یاخو یا تمدر الولا جیمع انواعک علاجی بدی بلغم غلیظ نفعیه
ایدوب اوزرینه محال صناد لراور مفع مداومت اتمک ایدله ممکن اولور انجمله
درست یا بلمش داخلون ترکیمک نفعی مقرر و عود اللذی غده نک
ترکجه سی بزده ابدان انسانده بولنان بزر لرایکی نوع اولوب بری طبیعی
اولور اغز ایچنده و لک و بنده و نموده و او عینه منوره و ساق
اعضاده بولنان لری بری وخی غیر طبیعی در که بلغم غلیظ و فضول غلیظ
سودا و تیر و ن حادث اولور ساقه مثلی غلیظ شیشدر و سلعه ایدله
فرق لری غده سلعه دن یک اولور و سلعه کیم کند کجی بیوم و کیمسه
ایچنده اولماز الله علاجی عینی ایدله سلعه علاجی کیدره شیخ

یعنی و بنه چون
در ویسی

وحنافك بوغنه مخصوص اولديغي كيه اول چرشت ايتبا اعضايه عام
 اولان جنسسته اراض عاقه و اراض كليته تعبير ايلوب و هر عضو
 مخصوص اولان اراض خاصه و اراض جزئيه اطلاق ميشود و اراض
 خاصه اراض عامه دن كشيده اولمغه انلري تقديم ميشود بوجه
 كباره اقتداء صبيانك اراض جزئيه لري تقديم اولمغه بودي معلوم
 اوله كه اطفاله مخصوصه اولان احوالند كه علامت لري كيه بلاممكن
 اولور بركندي نفسلرينه ايكچي مرضه لرينه تدبير اولمقدور اما
 كندولرينك ابدان و قولري ضعيفه اولمغه وواستعماله ليا فطري
 اولمايوب مرضه لرينه تدبير اولمقدور تقديم اولور ذير اطفالك اراض
 اكثر تمار مرضه لرينك احوالنه تبعيت ايل عارض اولور انچون علاج
 صبيانده مرضه مدواي تقديم اولور تا كه مرضه يه ويريان
 غذا و دوانك اناي سند و ساطتيله اطفاله واصل اولمدين انتفاع
 حاصل اوله از جمله اكر وزن خاتونده فان غلبه سي و ارايسه فصد
 يا خوجامتا اولور اكر سائر اخلاط غلبه سي و ارايسه مناسب دوا
 ايله استفرغ اولور اكر اسهال و ارايسه حبس اولور بيش و انقباض
 و ارايسه تليدين اولور اكر باشنه ايجره معوي ايدر سه منع ايل تقيد
 اولوب اعضا و تنفس اصلاح اولور و سوزاجه مبتلا اولور سه
 مناسب دوا ايله معالجه اولوب مناسب غذا لرتناول ايدوره لوه
 نچان مرضه يه بحسب اقتضا اسهال ايل معالجه اولنسه يا خود
 بطبعها قوصق عارض اولسه لايق اولان اصلاح مزاج ايد خجده طفلي
 آخر مرضه ارض رگمدر اراض جزئيه العارضه للصبيانخ رئيس اراض
 صبيان بياني فصلنده صبيان لهضم و عضو عارضه اولان اراض
 جزئيه بي تمامه ذكر ايموب بعضي شهرت شعار اولنلري در اراض
 جزئيه نك غيري ايل لاعلى الترتيب بر ايلوب عدل و كفايتماله حواله
 ايتكمه بومؤلفه انلرك جمع و ترتيبه اهتمام اولنلري الله الموفق

بوغنه

بودند اقدام بر قاج دفعه بالما سبه ذكر اولميشيدى ان شاء الله
 المولى خافقه ده مفضلان بيان اولور انسا نك عمر لري بعضي نكجه
 باش تعبير اولان مدت حيات لري اولادرت قسم منقسم اولوب
 سين فلوسين و خوف و سين كهولت و سين شيخوخه تعبير ايدور سين
 فهاى دني بش قسم تقسيم ايدوب سين طفوليت و سين صبا و سين
 ترع و سين غلاميت و سين دني و بر له استاد الاطفال اولان ابقراط
 فصلنده اوچنچي مقاله سنده صبيان سن فها نك بش قسمند هر
 مدتده عارض اولان اراض على حده تخصيص و تعداد ايلوب اولان
 اطفاله طوفند لري اشلرده اغراض ميس و قوصق و اوسر و اويو
 و تنفع بعضي قورقوب ايله غلق و كوبك لري ششمك و قولقورنده ياق
 ظهرو و انجمك عارض اولور چنان ديشلري نك يقين اولسه ضيف
 اللهه بعضي ديشلر ايلورده اصلي ايله معاكشتمك چيما بعضي اول
 زمانه مخصوصه اولان ستمه لر و نشين بعضي ارضال كرك و يوركلري
 سور ملك على الخصوص ديشلري بتديكي محله و سوزجه اولنلر اول
 زمانه دكين اكثر يا طبيعت لري يك اولان طفللرده ديشلري بتدويكي
 عينه يورك سور سه عارض اولور چنان اولمدي دني نچان اولمدي
 سين صبايه واصل اولسه لر بوغز لري ششمك و قفالرينك خور لري
 ايجره داخل اولمق و رتوي بعضي منقب النفس و حصاة بعضي قورقورنده
 قوم پيدا اولمق و قورقورنده صوغليان و سائر قورقورنده ايتكم و سكلر
 و صراجه لر و سائر برال عارض اولمغه مستعد اولور چنان اولمدي
 دني نچان اولمدي قاصقلر نده قيل نك زمانلري نه قريبا و لسره
 انلره بودند اقدام ذكر اولان مرضلردن هر يري بحسب الاستعداد
 اولوب انلردن ماعدات حيات ملويله يه و بر و نلري قنامله مبتلا اولور
 ديشلر و سين شباب و كهولت و شيخوخه دني اكثر الوقوع اولان اراض
 ذكر ايميشلر اما اول استاد الكلك ترتيبنده صبيان سن فها لر دن

فرا تپلس سرسام نوحندون بر شدیوم بندر عقلین بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
سهری صاحبک او بود لوی او با نطق بلور سز بر مرندو ما لیتو لیا سودون نشأت ایدن معهود مرندو ما تیا جنون
نوحندون و قلب بدی جنونند و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

ایضا طالع کلین نوحندون بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
فرا تپلس سرسام نوحندون بر شدیوم بندر عقلین بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
سهری صاحبک او بود لوی او با نطق بلور سز بر مرندو ما لیتو لیا سودون نشأت ایدن معهود مرندو ما تیا جنون
نوحندون و قلب بدی جنونند و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

هر بعد از آنکه اکثر یا نه کونه امراض عارض اولور تدبیر مولود و اشتغال
ایدن کسکته لک اول امردن معلوم لری اولی ایچو اول مقدار تعداد
و بیان تصدیق اولدی و یوقسه همان عرض لری بولور در دیک و کادر
الحاصل صیدنا نك امراض جری شیه لری سوا بقدم علی الترتیب بخر اولدی
قاعد و مقتضی قریب طبعه مناسب اولدی بقدر ما عدا هر چه لری
اوق اولقین و مها امکن ترتیب سوا اولوب امراض را سدا اولدی
کبار ایلان دن جامع متفرقات فن طب اولانچ و نوحندون و نوحندون
جالیوسه نطق اولدی و کوز و امراض را سدا اولوب
هر چه سینه امراض عدیده بولمشد و اولیش قسم اولکس اول
میشو که سبیل و نفس و داغ و یاغ و دجا بلرنده یاغ و داغ و یاغ و دجا بلرنده
چله سده تفرق اتصال حد و یاغ و دجا بلرنده یاغ و داغ و یاغ و دجا بلرنده
فرا تپلس سرسام نوحندون بر شدیوم بندر عقلین بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
سهری صاحبک او بود لوی او با نطق بلور سز بر مرندو ما لیتو لیا سودون نشأت ایدن معهود مرندو ما تیا جنون
نوحندون و قلب بدی جنونند و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

ایضا طالع کلین نوحندون بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
فرا تپلس سرسام نوحندون بر شدیوم بندر عقلین بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
سهری صاحبک او بود لوی او با نطق بلور سز بر مرندو ما لیتو لیا سودون نشأت ایدن معهود مرندو ما تیا جنون
نوحندون و قلب بدی جنونند و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

و

لفظ الله الشریع تلویج شرمند لفظ داغ اوج محتاده اشتغال اولنور و اولانچ بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش
مرا ایدو لکن ناس مرد و نطق و داغ و کزید و بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش
اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش
اگر دخی بود و بانش داغ ایاک مثل و جسد شرا تین آورده و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
قاعد سوا بانش مقدمت و ناسی مؤخر نده در

۱۰۳

ایضا طالع کلین نوحندون بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
فرا تپلس سرسام نوحندون بر شدیوم بندر عقلین بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
سهری صاحبک او بود لوی او با نطق بلور سز بر مرندو ما لیتو لیا سودون نشأت ایدن معهود مرندو ما تیا جنون
نوحندون و قلب بدی جنونند و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

ایضا طالع کلین نوحندون بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
فرا تپلس سرسام نوحندون بر شدیوم بندر عقلین بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
سهری صاحبک او بود لوی او با نطق بلور سز بر مرندو ما لیتو لیا سودون نشأت ایدن معهود مرندو ما تیا جنون
نوحندون و قلب بدی جنونند و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

ایضا طالع کلین نوحندون بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
فرا تپلس سرسام نوحندون بر شدیوم بندر عقلین بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
سهری صاحبک او بود لوی او با نطق بلور سز بر مرندو ما لیتو لیا سودون نشأت ایدن معهود مرندو ما تیا جنون
نوحندون و قلب بدی جنونند و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

ایضا طالع کلین نوحندون بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
فرا تپلس سرسام نوحندون بر شدیوم بندر عقلین بر ایشان ایدو کیتر کس دخی اول نوحندون و نوحندون ابراهیم کسک
سهری صاحبک او بود لوی او با نطق بلور سز بر مرندو ما لیتو لیا سودون نشأت ایدن معهود مرندو ما تیا جنون
نوحندون و قلب بدی جنونند و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

شی او را کته اطلاق اولنور پس اطفاله اول المولود فی صورته
دخی او را کته و تعبیر نه قادر و ولد قریب جلدن انارک امر اضلرنده
صداعه تعرض اولن و امشد و آریاب تشیج بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش
یوقاری چچ بولور فقدر اجزا تشیج بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش
یعنی بانش طشره سنی احاطه ایدن جلدن و کتیده کات و دخی
التنه که بده و انارک اکتیده بانش بولور سنی سینه اولنور و داغ و کزید و بانش
پاره کک و کلن دن ایچ و ده اولنور و داغ و کزید و بانش
و داغ کتیده جوی و و اکتیده اولنور و داغ و کزید و بانش
مکدن اعتبار ایدوب جملیه بانش اطلاق اولنور و داغ و کزید و بانش
باشدن معدو و داغ ایلک کوز و فو قو غلیر بینه صداع و بانش
و بانش هیئت جلیعی سنی معرو فدر لکن بعضی سنی انقبیه بولور
و بعضی سنی کوچک اولور معتدل اولنور و داغ و کزید و بانش
لعلیه سنی سوا امراض صعبه دن اولدی و مقرور عن قریب اسباب و علامات
و معالجات بیان اولنور و بولور و داغ و کزید و بانش
زیر انفسر مقده راحت و میمنت مقر و اولوب اصلنده دخی انفسر مق
علامت و جوی و حیات و لعلیه امراض داغ و کزید و بانش
اولنور و داغ و کزید و بانش
کندید و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
حرکتدن عبار تدر پس کاه اولور و صیدنا نك جوق جوق انفسر مق
سببی بانش بینه صوق اصابت ایلد و کندن اولور و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
و کج حار تده معناد اولنور و صوق اصابت ایلد و کندن اولور و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
اولور و داغ و کزید و بانش
حرکت ایدر انچون علسه پیر صرغ صغیر و صرغ علسه کجیده و دیدیلر
ان شاد انده صرغ بیاننده و کزید و بانش
طوت و یادر و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون و نوحندون
مراجعت یاسون

مقدم و ما غلبه و اصل اولوب هر دوت و طولوتی از الیه و وضعه
 اگر ممکن اولور سه کند و سنه دخی مسخر جلا بلر بجوره لوتیغ رئیس گاه
 اولور اطفالک اغسره لری و ما غلبه نیک نواچیسند استی شش عارض
 اولد و غنڈ نشأت ایدر دیشله شاکرخ فرشی علیه الرحمه اولر خصوص
 استبعاد الیوب اگر ورم اغسره لازم کلسه سر سامه متبدا اولور
 زیاده اغسره ق کک ایدی دیور و دت اصابتند اولد و غنی زجیم
 ایشله و علامه انلر و جوب ویر مشد و اما سببی استی شش اولد و غنی
 علامتی ایلر بلند کدن صکره باشنه مبررات طلاله ایچکله معالجه اولنق
 لازم و از جمل هند باه و یا ش کشیغ و قیا قور و غنی عصا ره لرینی طلاله
 الیوب کل یا غنی و بنفشه یا غنی سوره لوه و صیدنک بالدر لرینه حجامت
 ایدر لوه لکن اگر استی ششیدن اولیوب صوقا صابتند نشأت ایش
 بولور سه مبرراتک ضرر عظمی مقور در سببینه بلکده زیاده اهتمام
 ایدر لر عظمی از اس کیار اطفاله مغارب دن خلف بن عباس زهراوی علیه
 الرحمه تشریف نام تالیف جلیله نده تصریح ایشله در که بعضی اطفالک
 باشی هیئت طبعیسنند بیوک تولد الیوب کندیجه دخی سور بالاخره
 سبب موثق اولور بن کوردم بر طفل باشی بیوک تولد ایلدی و کندیجه
 طولوا و مرهنا از د یاد بولوب بدنی کتورم قالدی بعده فوت اولد
 بعضی اطفال صغیر لر اس تولد ایدوب بعده سور هیئت طبعیسننه
 و اصل اولور و بعضیسی صغری اوزره فالور یعنی سن فاسی تمام ایلر
 سائر اعضاسی ایلر باشی دخی نشو و فابولور اما فاسی تمام اولد قده
 باشی بدنه نسبت ینه کوچک فالور الحاصل رینا بیوماسنه سبب
 باض ککریک ایچنده ریح غلیظه تولد نیاخو مائیت ایچما غنڈ
 اولور دیشله استیاب و علامات صاحبی مجید الذین التور قند علیه الرحمه
 دخی غنبدیه ذکر اولند فی اوزره تصریح و تفصیل الیوب باشک
 بیومسی باش ککریک التنده دیاغ غلیظه یاخو و طولوبات

فصل

فضلیته ایچما غنڈ نیاخی قیابل راسک بر برینه اولشدر فی محله
 اولان بیولر اچیلوب متفرق اولد یغند نشأت ایدر دیشله اول
 بیولره دوزدر بر لر کیمی ظاهر و کیمی خفیه و ظاهر اولنر اکلیم
 و سهری و لایع تعبیر اولنور بعضی در یسی چوریش قارده نمایاندر
 لانشیدیه بقرجیلر ابریق و طیغره مثالی آواخی و وزدر کندنه بر برینه
 اولشدر در قلی بیولر کیدی اول بیولر اچماقی ایلر ککل التنده اولر
 ریح و طولوب طشره خروج ایدوب باشک در یسی ایلر کیمی آراسته نفوذ
 ایدر اولر جلدن باش بیور این جمیع تنقیق قانونده عظمی راسه
 ریح الصبیان دخی در لر دیشل عن قریب اولد دخی ذکرا اولور العالاج
 اولر ریح سنک مزاجی تعدیله سعی ایدوب مناسب یلنا ایلر
 تنقیق لر ایدر لوه و ریاغ و فضول غلیظه تولید اتیدور اغنڈ و دن
 محافظه ایلر لوه و طفلیک بر و نلرینه معطیس سیلر تقطیر ایدوب
 باشنه ککل یا قیلر قویاله اغسره متراجح اسباب شجره نده نفیس
 مرجمک مختاری بود و صبر و کندن و زعفران هر بر یسنن بر
 جزء اخذ و سحق اولنوب مر زنجوش صوبیله بورننه تقطیر اولننه
 زیر اطفال ایچون تعطیس علی ممکن دکالر یاخو بورننه ایدر یاقوت
 ممکن اولور مرتبه ده بولور سه قاعده اوزره عمل اولنور اولر خصوص
 آبی بادام یاغی و طولورق اوخی یاغی تقطیر اولنق دخی نافع در محالیه
 بوضه او صاحب تشریفک مختار ایدر و حقیقه کونک انز و سبکین
 بادام اغاغی شش علی السویه اخذ و حل اولنوب آبی بادام یاغی ایلر
 ایدر لوه و اوج در کونده بر تبدیل اولننه زیر اچوق در و رقه احتمالی
 تنقیق ایچکله و ما غلبه کور و بر رنه ایدر قابلو و کیمی بوجکی جمع
 و در قاید و بر مرهم کما اولد قده بر مقدار کونک مزج ایچکله و ایدر
 بوضه و تجلیل تبدیله محتاجدر و دخی حیات الشاد و بد کلری تر شخی
 و روق الصباغین دید کلری قزل بویه علی السویه اخذ و سحق اولنور ایچ

علا

بادام یاغ ایله ضما اولنده سه و ط خصوصه قورود او دی یا خود
 قورود ماغنه بر مقدار مرقه ای و لوب بور ننه تغلیظ و لوب و
 نافعده اکر بولنر ایله سود مند اولماز سه عمل یدر ایله معالجه اولنور
 تدبیری طیب لبیب ایله جراچ کامله معوضند بیوماسند فی قطع
 اطفا لک باشلنده حتم اولان صوبیک دخی معالجه سی ذکر اولنن بروت
 مثلی تدبیر ایله حصول پذیر اولور که ذکر اولنور الماء فی داخل الفف و خارج
 کاه اولور صوبیک باشنده خفف دیدگری دیه کوکنک داخلنده غشاء
 صلب ایله خفف بیننده یا خود اول غشاء ایله غشاء رفیق بیننده یا خود
 خارجنده غشاء ایله یک بیننده یا خود در ایله غشاء بیننده مائیت
 جمع اولوب ورم مائی عارض اولور و اگر خارج خففه باشد ریشی ایله
 غشاء ارا سنده اولور سه اول قدر الم واضطراب ویرم ماعلامتی برقی
 باصلد قد طاعضا و اکر یک ایله غشاء ارا سنده اولور سه برقی ایله
 بصدد قد اوله نسبت طاعضه سی از غایان اولور و آنایکی صورتده دخی
 باش در لیسنک لوفی متغیر اولور و رطوبت فرخی اولغله و جمع جرتند
 اعتباره سی الم واضطراب ویرم ماعلامتی خففک داخلنده
 اتم الدماغ تسمیه اولنن غشاء صلب ایله خفف بیننده یا خود ایکی
 غشاء بینلرنده جمعه اولور سه باشک خارجنده اثری ظاهرا
 اولور و بحق مثلاً اولنلر ثقلندن جتوا یدر لوب و کوزلر بیک حد قد
 جتوا اولنور که حد طشره جحق ایله کوزلر بین یومقی کوچ اولور بلکه
 ممکن اولماز و کوزلر نند و اما یاغ اثاره و عظیم و نبع واضطراب مؤدی
 اولور شدت و جعدن علیل و اما اغلر اویقوا و یوماز کاهی تشنج
 حد و ثنه مؤدی اولور ووزنجاری صفر اقوصی و غشی کلور و حتمای
 ساقه و اختلاط عقل عارض اولور کاه اولور اول رطوبت فرط نمید
 ایله دروزی آجوب مقدما عظم راسده ذکر اولند یغ اوزره خففک
 طشره سنه اصابت ایدر اول صورتده ظاهر گدخی باشده شش جش اولنور

بو غشاء سیاق دیدگری
 مته

علت مذکوره ش طفولیتدن
 دخی عارض اولور مته

غلظ

علت مذکوره نك یعنی خففك داخل و خارجنده مائیت اجتماعك
 اکثر یا صبیان عارض اولدی فی رطوبت لری زیاده اولور و غشی و یا خود
 قابله نامنه اولان خاتونلر ك خطا لریدن نشأت ایدر زیرا قابله
 ناقابل اولدی یغی صورتده طغاك باشی رفق و ملائمت ایله طوطد و غی
 اجدن باشند دور ایدن طر لك اغز لری اچیلوب اول غلظ مائیتلی
 فان سیلان ایدر زیرا انلر ك ایدانلرینه رطوبت مستوی و لمغله
 فانلری مائیتلی اولور و کاه اولور غیری اخلاصدن دخی اولور علامتی
 چله کندی لوننده اولوب آسده دخی حرارت یا برووت جش اولنور
 و بارقی بصدد قد الم و وجعی محسوس اولنور و نفیسی مجوم کاهی
 خارج خففه اربیک جتمع اولور و بعضی سنده ککی چورتک ایله
 ممکن اولماز دیمش و کاه اولور اول ورم اطفالده دوشمکدن و باشنده
 پرشی و طوطونقدن دخی اولور و اعلا ج اولاسه روت ایله باشی تراش
 ایلیوب نطول و ضادات ایله تدبیر ایدر له و تبو مطبوخ ایله اسپر و
 یا بقیه ل صنعتی بودر بابو ج و اکلیل الماك و شش و بغدای کپی
 علی السویه اخذ و طبخ اولنده بعده او ویه مذکوره تکرار علی السویه
 اخذ و سحق اولنوب بر مقدار بورق و زعفران ضعی ایله شش اولان
 محله ضما ایدر لآخر ناز قبوی ایله سی و قوزه لفی سحق اولنوب سوکه
 ایله ضما اولنور دخی نافعده بولنر و بولنر ك امثال محال ضما در ایله
 محال اولماز سه خارج خففه اولدی یغی صورتده ال علاجنه محتاج
 اولور شیخ رئیس کتاب ثالنده فن اولدن اوچینجی مقاله ده ولجبا و لا
 اولور ورمك مقداری و محلی فحق اولنمقد ر کم رطوبت چو قمدیر یوقسه
 از میدر و قهر ایله بصدد قد خارجدن داخله مندفع اولور و لوب
 فحق اولنمقد ر اکر کثیر اولوب باصلد قد داخله مندفع اولور سه
 شق ایله علاجه مباح شرت اولماز دیدگری غالب ماده داخل خففه
 اولوب فرط قمدیدن ناشی خففک بیله لری اچیلغ طشره سولیت ایدکی

شش طوطق اوتند و برلر نباتاتدن
 اولمان شت ایله خففک مشا بهی
 اولنمقد چوق کوه خطا واقع اولور
 مته

حلال ضما در افر با دینیا نده اکثر مران
 اکثری تر بر اولننه نطوطه مؤدی اولور
 فیض رتانی ایله تعبیر مرید لازم اولور
 معالجات اورا ک اولند قد قور لکثیر
 اولان تراکیب استعمال دخی
 اهتمام اولنور مته

صورتی که باصله قده اول رطوبت ایچری مندفعه اولور نفس لامره
اکاشق ایله علاج فائده ویرمز اولخصوصه نطولا وضاوا وکاداند
ماعدل تنقیه ومانعه و سوسام مرضی معالجاته محتاجدره اگر ماقده
جلد ایله خفازا سنده اولدیغی تنقیص اولور سه استدلال ضاد اولور
ونطولا اولور رطوبت متخلل اولدیغی صورتده باشک در یسین یار و رطوبت
اخراج اتمکله معالجه اولور و نکم ذکر اولندی لکن یار سق و ماقده سنه
و تحمل مناسبت کرکدن اولور رطوبت ازایسه غرنا بر شقله اخراج
اولور یعنی اینینه یاروب لکن مانعیتی برا و غورون چقار میه له
بلکه بالرفعات تدریجیه اخراج ایدوب بالک ایدو اگر کثیر اولور سه
خج واری متقاطعا ایکی یلخو اوج شقله شق ایدوب یسینه تدریج
ایله نظیر ایدو بعد شواب ایله زیت یاغی ملا ایدوب بخمد یاغیله
تمام اوج کون بطور بعده یاغی تجوروب اوزرینه اوکولدیجی جرعه
و فقیله محتاج اولور سه قبل قوی لرا اوکولعه عشرت بولور سه
التنیده اولان شوکی قازیمغه محتاجدگر مانه ات بته و میشلو
اولخصوصه یاره احوالنه واقف اولان جراحه موقوفه و اگر داخل
تحفه اولوب یاخود ماشیه نکی غیری اشلاطدن حاصل اولان
ورم اولور سه تحفه نه سق اولوب سوسام معالجاته خفیفه ایله
مداوات اولور و زبر ابو ورم سوسامک غیریدو اما بعضی کبکرا و ک
سوسام معالجاتدن قوتلی اولور وخی استعمال اولنسه اما و منفعت
مقرر در و حجامتک نفی قصه و ناکثرد و میشلو باقی وجه کان
طفک و مرضه سنک غذا و ساق و والرنده وخی اهتمام تام لازم اولور
معلوم در ورم الحاق فی دماغ الصیدان کاه اولور صینک
و مانعده یاخود غشالرنده ایستی شش عارض اولوب وخی و الم کوزلینه
و بوغازینه اصل اولور و جیره سی کرار و او بقوا و یوموب دائما بکا
ایله شیخ رئیس کتاب اولره و کتاب ثالثین فن اولک اوچینجه مقاله سنده

اول

اول علی عطاس نقشی ایله تسلیط ایلیوب صبا ناک و مانعده ایستی
شیش عارض اولدیغی تحریر اتمشله ده این جمیع تنقیص قانونده اول
لفظک تصویح و بیان نه تعرض ایلیوب ابن فارسک چکلشه فعل ایله
اوزره اولی عین جمله و آخری شین مجیه ایله عطاش اولق اوزره بز
رضد که صبی به اصابت ایدو و زیاده صوسنلق و برره هر بار صو
ایچر فائمه یوم مرضی متاخرین دخی ذکر ایدوب اول مرض صاحبناک
باشلرنده یا فوج دیدکاری کمکار ایچری چکلدیجی جلد به مضیل عین
مجیه و آخری سین فله ایله عطاس غلن ایدوب انچه یی قوم کار زال
یا فوج شیمیه ایدوب لکن مرض بلند کی صورتده اوندی مشاهده یوتد
و غنیدن هر فقیسی ایله لفظ اولور سه اولنسون دیشدر کبار
اطباء مؤلفین دن قذوة المحققین سید اسمعیل جرجانی علی الرحه
دخی رضیه نام تألیف بنظیرنده اول علی نقشی ایله تصدیق ایدوب
عطاش تعبیر نه غایت مناسبد و ابقر اطاق فصولنده اطفال صبا
واصل اولسه لرام اشدن بوغاز لوی شیشک و قفالرینک خرزهری
ایچری داخل اولق کی اراضه و صنه مستعد اولور و دیدکی اول
علته رزال یا فوج شیمیه ایدوب مؤید اولد یغند ماعدل اول علی نقشی
اولان صبا صوسنلق ادرک و تعبیر فادرا اولور مرتبه ده بولنق
تعبیر اتمکله یعنی اول مرتبه ده بولنق قاری تقدیر چه عارض اولادی کله
دفع و غننه شهر به محصلین اتمشدر الحاصل ایان صینک و مانعده اول
رسنه ایستی شش عارض اولسه یا فوج خنک رباطلری چکلک ایله اول موضع
اشاخ چکلور و کوزلر ایله و مانعده تعبیر اولن غلنه و رقیق پرده لک
اشک اشدن ناشی کوزلینه دخی الم اصابت ایدو و بوغازینه ماقده مؤید
دو کولت غلن نقشی مضطر اولمغله بوغازینه دخی الم واصل اولور
و یوزه غررت و یرن مواد و حرارت ورم سنک توجه اتمکله یوزی
کرار و یاخو حرارت قوی اولمغله مواد و مؤید فی صفرا یه و دندر و کیندن

شیشک تحریر ایله وکی عطاس نقشی ذکر
و نمان احتیالاته شاملا و امعات
نظرا نظر اولنه
و مانعده کندی جویری ورم قبول
ایله کندی احتیالاته و انوب قبولتک
چواندن قرار ویرلشدر

سید اسمعیل جرجانی
نقشی فارسه صوسنلق معالجه
آخری شین مجیه ایله عطاش و برل نکم
ذکر اولندی

یوزه غررت و یرن مواد و دیدکی فاندو
معدل اولدیغی صورتده بشره یه
دونیق و بر

یا خود و جمع قوی و صفرا نك كثر نك ناشی صفت عارض اولور كه
اولور مقدم صینك باشند سوگیار عارض اولوب بعده مرض مذکور
ظهوره كلور العالج اولاد ماغی مبر و انت خفیفه و مرطبات خفیفه
ایله تبرید و ترطیب ایله لرم بو ترکیب کبارك مختار لری در صفت قیاق قیاد
قبول قریبك جراحه سی وایتا و زنی و سمن اونی عصاره لری کفایت مقدار
جمع اولوب مجتمع کلا یاغی و بر مقدار سیمه ایله ملان اولونور بالک سمن
اونی و یا شکر کشنج عصاره لری دخی کل یاغیله طار اولونور و بر طریه صابونی
ایله کل یاغی مزج اولونور عجیب الفعل در دیر یله بعضی طیاره ده نك انج
اختیارا تمشله علت مذکور ده دماغ اوز رینه ضلوع طار اولونور
برایکیشر ساعتده تبدیل ایچکده تاجدر تا که کندوسی شمعق
دماغ دخی عفونت ایراث الیمیه شیخ رئیس و علتك معالجه سنده
لابق اولان مرضه سی آرپ صوبینه مدومت ایدوب شیخه دماغ قنق
اکر اول ثناده صینك اسهالی بولنسه مرضه یه قاهر باشلر بر صوبی
و بر صوبی یه طیار شیر ایله سمن اونی خنقی مقلو شکر ایله صفوف
ایدوب بدوره لری زمر ایدوب علتده اسهال پراخدر و دماغله و بعضی سمنك
بالدر لری نه حجامت اتمک دخی رکی طیبیه مقوضدر سهر الصبایان
کاهی صیدیا نه اویقوسن لری عارض اولوب دماغ اعلی و خلق واضطراب ایله
انین ایدوب سیمی البته برادیت ویرن حالتدر که دفعه خبر و بر بیان
ایله که قدری اولاد یقی اصلدن غلغلی ایله فریاد ایلا سیدر اما کبار طیار
اطفال اویقوسن لری حدودی کثرتا معده لرنه سد فاسد اولوب کیفیت
ردیه یا سخته له سنک ناشی دماغنه انج ردیه صعود نك اولور
خلق واضطراب دخی اول فاسد اولاشی معده سنك اغزی بی لدر ایدوب
اذیت و بردیگدن نشأت ایدوب دیر دیر خصوصاً امز و کلر نك اعدا
مناسب غذای دخی سید و ریش اوله لره البته اوجا انك حدودی مستلزم
اولور العالج اولور خصوصه طفول احوالی تجسس اولوب غیری سبب غایبان

اعضاء و نكساده و بکشد عطریت و قیغی
اولان کشایتم اولونور لازمدر که طیار کوب
قوی دوا لری اوجا و اوجا دماغی و دیشلر
انکچون شیخ بوخلله و بوندن اقدام
بازیلان علتك مددا و نكده کل یاغی
ذکر ایله مس

باقی وجه کان اعطی سی اذیتدن
نشأتا تمش اولور مس

اولاد یقی

اولاد یقی صورتده کبارك تحقیق قاری واقع اولد یقی اصلدن طفله سدر
اویقوسن اولونور علق ایله استراحتنه تقید ایدوب لره اولاد یاغی خنقی
و قیغی ایله سمن ایدوب مرضه سنك سدی ایله مخلوط ایدوب لره
ایچکده رهمدن بشر درهم دکیس تجویر ایله ایله اما سیاه خنقی اشل اولور
یارم درهمدن ایچکده رهم دکیس باز مشلدر و طلو کلرینه و دیر سینه
مارول یاغی و خنقناش یاغی سوره لری زهرای علیه الرحمه زعفران
یاغی ایله بنفشه یاغی مزج ایدوب مواضع مذکور یه سوره لره
در تاج قطر و بر و نرینه دخی طلمده لره و سگری خنقناش شواچی
ایچوره لره و بشکنده باشی اوجنه بنفشه چک و خنقناش و ناز و نری
نومق دخی راجحه لری منومدن و افیون یاغنه بر مقدار زعفران
مزج ایدوب طلو کلرینه سوره لری دیشلر شیخ رئیس اوجا اولت مذکور
تأثیر تجوید دخی اقوا یه محتاج اولونور سه بو ترکیب استعمال اوله دیشلر
صنعت حیرت السمنه که خلط بیلر ده بتان بر کوچك اغاجک حیرت در نفل
مقداری اولور سدر و یاغی شیدن جوز خندیمه تریه الارض دیر لره
منتر کیمجه ایچو صاری تبرقید پیدا اولونور برشی دره اکثر مفردا تده
تربیه حبه باز لره قروان مملکتند کلاقی اعلا سیدر بیاض
وسیه خنقناش لک خنقی کتان خنقی و حب حوزی و سمن اونی خنقی
و سگری پراق خنقی و مارول خنقی و راز یاغی خنقی و انیسون و کونک علی السو
اخذا اولوب بر مقدار قاهر لدر قدن صکره سمن اولونور و بر لری سکر ایله
سفوف اولوب ایچکده رهم مقدار یه بریلور کوبوندر دخی اقوی منوم
ایدوب سهر اجرانك ناشی مقدار یی دخی از افیون ضم اوله دیشلر پس
طفلاک اویقوسننه تقید دن ماعدا مرضه سنك دخی تدبیرینه سی
اولونور و ایچکده سدی کیفیت و کیت مزجیه اصلا ح اوله و طفلی
مقدار انضامند زیاده امریمیه و مخصوصه زیاده تقید اهی
لازمدر قریح الصبایان کاه اولور صبیح و مشدر و ش کور مکاله اویقوسن

عاطفه
متقدسون و متافرن منوماته افیون
حق بود که خلط و غلبه مقول کندند
با خصوص لاف و انود بد کلری ترکیب باله
اویقوسن لری لرون سهر لرون مشابهند
نک اکثر استعمال اید تارک اویقوسن زاله
ایلیوب سات سهری علق کجی حالت ایراث
ایدوکی مشاهده اولمشدر و مکرر
طیار یحی اوله تفکر تذکر مس

اثنا سنده فزع اید و انزلک و لا تلزک ایکی صکره دوش کور مکه
 بشلار قاری معدن تا ذکر او تشدید سببی نکرده ذکر اولندی بی اوزره
 اکثر یا امتلا دن نشأت ایدر شیخک تقریری اوزره نجان معده لرنده
 و یا غیره طعام فاسد اولوب معده اول فساد دن متا ذی اولسه اول
 اذیت می معده ایلا نشأت کاند ما شیخک دماغ لرنده اول قوت حساسه بر ایکی کله
 قوت مصوره و تحقیق ایه واصل اولوب احلام هائله یعنی قوت قوره و شلر
 کور ملرنه سبب اولور جالینوس معده ده غذا فاسد اولدقه دماغه
 بخار فاسد صعود نذ خیالات مو حشه تحیل ایدر لر ویشدر العلاج
 بانی و وجه کان طفاک و مرصعه سنک خدای صلا ح اولوب طفلی
 طوق قریه او بیو تهاق واجیدن زیر غذا معده دن بر مقدار شخدر
 اولما دین اویق و اویق موجب بخار اولدی یعنی مقرر در شدا مزروب
 یاخو مناسب طعام پیدر دکن صکره برایکی ساعت اکلیوب اویقیدر
 واخشام و صبا ح بالیلا ده لرنه زبر اعسل صقی انک خداسنی هضم
 و انخدره نافعه در یوسفوف دخی صینک هضمه معیندر شعی
 صعه و مکون و ناخواه و کویا حله سی علی السوت اخذ و سحر اولوب
 برایکی شکر ایله سفوف اولور و بر مثقال دن ایکی مثقاله دکن و بریلور
 بو ترکیب طبع اولوب صوفی ایله آمده یاخو محفوظ بیره غسل اولتو
 دخی نافعه در و حما مده غسل مناسیدن ترکیب یا با دیه و اکلیل الملائک
 و مرزنجوش و فو تیج و بیان کوئی حله سندن علی السوت و افوجه اخذ
 کفایت مقداری صوفی طبع و بعدا نقیضه غسل اولور و الما اصل اطفاله
 شبع و امتلا دن و طوق قریه او بیو تقدن و کثرت اوزره اعلمه قدرت
 محافظه اولتو لا زدن زبر امور مذکوره دن امراض عدیده ظهور کور
 نکره کور ا ذکر اولندی شیخک لغتده یقلقه در برل اصطلاح اطفاله
 بر علتدر که عارضه اولدی یعنی چند اعضا نقیضه فی بعضی روح نفسانی
 جریان ایدن سکر لری و اول سکر لره متعلق اولان اعضائی حیست

دو کور

و حرکتدن منع غیر تام ایله منع ایتمکله بدنک قیاسه اقتدار یقلدر بی
 اجلارن انسانی و دوشور و تقصیل یوکه بطون دماغه یاخو سکر لری
 نجرالرنده لعلی سخته غیر تامه عارضه اولوب دماغه و اقبول اعصابه
 قوت حس و حرکت نفوذی منع ایتمکله یاخو سخته نکره غیره مؤدی
 اصابت ایتمکله اول انق و فاعل چون دماغه حرکت و حیست و حرکت
 سکر لری منشأ اولد قاری اجلارن بدننه تشییع کای عارض اولدی یعنی در
 اول حینه انسان ایچون قیام و ثبات ممکن اولما یوب بالضروری یقلون
 اگر سخته تامل اولور سخته احداث ایدوب هلاک مؤدی اولور
 ایدی تامل اولدی بی اجلارن ینه زمان قلیلده آجیلوب بافت بولون
 و بعضی سنک آخری کوی کلنوب و بوغاز نده حرطی عارض اولور صاحب
 زبده صرع دیو انسانک بقلمه سنه و غیر ارا ده تشییع انجه سنه در لور
 دیش لکن اول حالت اولر منک اعراض ندرن ندر نتیجه علت و مانع افعال
 حست و حرکت مانع اولان مؤدی بی دفعه سقیندن نشأت ایدر عوتم
 ناس علی الخصوص ششون طایفه سی اول علقی جرجن اصابتی اعتقاد
 الیوب جرجن کچنان کذا بلره النجا ایله عرض و مالک بی پامال ایدر لر
 اول قطنون فاسده قویه در حقیق جرجن ذکر تاء وازی علیه التجه بعضی ناس
 ان شیاطین فعلندن اولتو توهم ایدر لر دیشلر و بر بن طبری و ابو
 الفرج دخی بعضی معنی و عه اولما لده اشیا و بحیبه ظاهر اولمغین
 کاهن کچنان دن خبر و برر انچه نسی عه مرز کاهنی و بر لر دیشلر
 شارح مرحوم کلیات شرحنده مرز کاهنی و بر کاهنی سبب مان قویه
 کهنه اولر مننه کاهن ناد بر کاهنی اوت ایله معالجه انید کاهنی ایچوندر که
 اول اوت مؤد الصلیک ارکند را کا فانیای دخی در لور کذا ملک
 قویه دن بر قلیس نامنه بر جتا رمنیده نسبت ایله اولر ضما اقلسا
 دخی و بر دیر و یو حیه ایشلر دن اتا بعضی کاهن ارا سته بعضی سنک
 حد و ث اثنا سنده اجنه تعلقی دخی تجوین ایدر لر ایچون عرتم ناس اول

اکثر معترانه فانیای ایدر مذکور دن معرب دیار دقه و در الجله در لر ایشلر ارکندک بمر اقی هاج بر اقی کیم و دیشلر کچس
 کیم ایکی نوعی دخی بر ذراع اوزره و خلافت ایچنده قریحی بی تخلی و اولور لونی قریحی و طبعی ایچا اولور بر بر نکره شیخک و او کوی
 استعمال اولور و طبعی ایچیه یاخو او جیه حاز و لاسدن امراض کثیره یه معافی و کویک نیک بعضی خواش کیم بی یا نشدن و انصاف
 صکره جرجن شیخک و او خواش را و اولدقه کشن میزان بر جتن کلن کچ کون دیو شکر لک لا زدن و دمود الخ ایلم قوبار میله لر دیشلر و سنه

بطون دماغه و اصول اعصابه و قعه
 اولان سته ماده سی و انقرون ماعدا
 دماغ و اعصابک انقباض و تریبب اولان
 انقباض قریب نعلاد اولور سنه

قریحیه زبده ایلم ستنی اول کتب عدیده
 شهرت شعرا اولان سدا سحر جرجان
 علی التجه تالیفی اولاندر که لسان عربیه
 مؤلف بر مقبره کنا بدر سنه

مرضی چون اولیق اعتقاد ایاله مجتله مراجعت اتید کمری عبت و در
 لایق اولاد دفع شبهه ایچون صلحا و مشایخه الفجا و عاوض لر نوت
 استمداد ایاله طبیب جاذقه مراجعت و طبکا مداوانه معاومت یالکدر زیا
 خصوص من بورده شیخ مبیندن نقل اولتار وایت معالجه طبیب ایاله
 رفیه نك دخی منافعه میوید و از جمله کبار طببا دن ابن طران بستان
 الاطببا نام تالیف شریفنده انفعالات نفسانیه نك تاثیرات عجیبه سنی
 بیان اثنا سنده خبر یالکدی اسرار خفیه الهیبه صیغ و طاعون و الخولیا
 مثلی اراضده اجته و در واقع اولتار تعلقاتی مجویزون ماعداساش
 اراضده دخی روحانیت اثبات نمیشد و کامل هر حمله تحقیق و تدقیق
 بود که قدرت قادر زالی ایاله جلالت حکمت خلوقات از بینندن دخی
 هر شی ایچون روحانیت اولوب نفس ناطقه نك بدنه اولتار تدبیر و تقوی
 کمال روحانیت نك دخی ذلک الشی و تدبیر و تقوی اولور اول خصوص
 حکما و اشراقیین اثبات ایدوب نفس مبین و ده دخی شوره کویه اساده
 و این سخن شیخ الایلیتیم مجتله و لکن لایق بون نسب مجتله کان حکما
 عقوراک کویه سی ایاله استدلال اولمشدر و بنا علی ذلک اراضده دخی
 هر مرض ایچون روحانیت وار و در که اول مرضنده تدبیر و تقوی وار و
 اول تعلقی اکثر ناسا و ذلک اینوز پس چنان برخسته به توفیق واری باز
 قیلوب مرضی زایل اولور و وایه یلخو بر مستجاب الدعوه اولو و وجود
 مسعود ک نظر اکسیر اولردن ناشی دعایه موفق اولسه اول مرضی
 زوالی ایاله روحانیتی دخی زائل اولور خارجیه افراد ناسد برینک بریز
 دشمنی اولسه اول دشمنی کور و کده خوفند جسد ایاله قاجوب
 عفت اتید یکی کمال اول روحانی دخی مرضی ک مجوی اولتار مداواتد
 خوف ایامکله بدنی متناهی سنده اولان مرضی ایاله معافا ایدوب
 اول مرضی زائل اولور و نمیشد و احوال مذکوره بلند کده صکره بعض
 اراضده جن تعلقی ایله یکی روایت نك صحیح ثابت اولوب نگاره پیر قالمان

کویه مفسرین نفس مبین هاز مرسل کل
 نسب چون مراد علیه ذات پاکه و لا تدور
 جل شان که تسبیح ذکر اولوب ذات پاکه
 دلالت مراد اولتار و اما تسبیح و دلالت
 بمنزله مشارکت دخی مجویز اولمشدر
 تحقیق مراد اولتار تفاسیر مراجعت
 ایده لمسته

نیرا اول روحانیتدن اجته ایاله تعبیر اولمش اولوره طاعون
 مرضنده دخی نقل اولتار تعلقی بوکتا بدن باب سابعده ذکر اولند
 و اراضده روحانیت تعلقی اعتباری اراضتک ماده سی اخلاط اربعه
 و ماهیت و ریحیت اولدیفنده دخی منافی اولمان زیا اطببا اراض ایچون
 اخلاط مذکوره ابدان ایچو عناصره قاننده در بر لو بون صکره
 معلوم اولو که مرضی صیغ و شتبان و کوهله و نادر اراضیه دخی
 عارض اولور لکن صیغانه عرضی اکثر اولقله مرضی صیغ ایاله دخی تسمیه
 اولمشدر پس مرضی سبب دماغ کند و به اذیت و برون شی و دفع
 ایچون انقباض اولقله صیغ اراضد تشنج حر استنه جاری اولوب
 استخارج استنه جاری اولما و زیراد فو اذیت انقباض و انقباض ایاله
 اولور استخارج ایاله امانا ایچو صیغ عطفه کبیر و عطفه یه
 صیغ صغیر دیلو و دخی صیغ تشنج مادی منزله سنده اولدیفی
 ایچون مصرع حماد و بعضی ورم حدونند منتقم اولور زیا استنه
 حراری و ورم حدون صیغ ماده سخی اکسیر پس مرجه سبب اولو
 ماده مؤذیه باجمل غلیظه در سود و بلغم مثلی یاخو زید یا لکن
 بلغم مثلی یا کثیر در یا لکن قان مثلی نادر کافر ادن دخی نشأت ایدو
 ارسلو ذاهب اولدیفی اوزره مجرد ریحیت نشأت اتماخا رودی
 بلخو کیفیت ردیه لاذع باردی الجواهر اولان رطوبت فضلیته
 دخی بطون دماغی منسد ایدر لو الما صیغانه رطوبت جوی اولدیفی
 اجلدن انده عارض اولماسی اکثر یا رطوبت اولوب بمقامه دخی
 انزلک اصولی بلغمک اهم اولقله علت مذکوره نك اسباب عریده
 نهاد اولوب بعد صیغانه بولنلک هما امکان معالجه کثر تحریر
 اولور و شیک نظر میا و زه علت نفس و ماده اولسه سببی اولو
 ماده لاحاله حش و حرکت نك جزالنده تحسسه اولتار یخو بطون
 اول ایله ثانیه بی بعضی عریشه سدا بدن ماده حصولیدر که ذکر اولند

کان صیغ تشنج که اولو دماغی
 حادث اولور بعد سیار اعتنا
 اولور زیا تشنج حقیقی بر مرجه اولو
 سدا عارضدن پرتله اولور ایدر و مرض
 عطفه کبیر و دینا و لی اغیر قوفا
 دفع مؤذیه ایچون حرکت ایدر و
 ایچو ندر اتماخا عریشه ماده مؤذیه
 اغیر و برون طارنون مندم اولور
 مرضه قنقی جوت دفع ممکن اکسیر اول
 جوت مندم اولور مسته

کویه مقصوده نظر ایاله یا لکن
 صیغ نك مرضی تر بر اولتار لازم ایدر
 اما اول علت صیغانه شخصیه
 اولمخله تا یلی نفی عام اولسدر
 ایچون علی یق العوم بیان احتیاط
 اولندی مسته

ارسطو قنده صیغ سببی ریا غلیظه در که بطون دماغی و اصول عضای سدا ایامکله دماغ منقبضی اولوب حالت معبوده
 ظهور کور اولر مینک حالی بر ریحیه تحسسه اولان ایچو دن نالشی واقع اولان زلال حولی کبیره آب اکسوزین حادث اولت
 به بغت زائل اولور و نمیشد و اینوس ایمن و قدیم ایدوب غول اطببا جالینوس قولی تر جمیع اتمخلدر در مسته

علاوه مرحوم کلیات شرحه تحقیق اندکی اوزره مرصع بلغمی و سودا و بون تنقیدی برانزد در اطباء اختلاف ایلیموب معتبر
سببی سودا اولان مرصع برانزد و زبر بلغمی کثافت و غلظی اولور و نه ده دکلور که قوه حرک و حواسه نیک نفوذی سودا ناک
سکه منع اتید یکی کی منع ایدیه بیل انکیون سودا دن نشأت ایدون مرصعه ارتعاش واضع اید و زیاده اولور و دیشله
بعضیلر انکدن اولان مرصع برانزد و زبر ایدونه بلغمی و قوا و لعل ناک جزای سکه ایجه مرصع سودا ناک سکه ایجه مرصع قوی اولور
و لزوم حق و فی سکه ناک شده تنی ایجاب ایدر سودا ماده سنده ارتعاش واضع ایدر حصول سبک منعقد دلالت ایدر

فیرا سودا بر ای بلغمی زیاده مدینک ایلون
قوة حشو و حرکت نفوذی انکله ارتعاش
حاصل اولور دیورلر نیک و لیکرین نقل
انکدن صکره خاکله ایلیموب سودا دن
نشأت ایدون مرصع ردی و بلغمی نشأت ایدون
کثیر و دیشله منس

ایضاً طبعاً و اناتون مرصع اولان قیونلر شرح اولسه اکثرینک
دماغلر نه قوش و قوش رطوبت روئی بولور و پیش و هر سبب که دماغه
اوله البته دماغه ضعف هضمی سسند اولور و دیشله شول مرصع که
سببی دماغه ایلیموب بعضی و اخر یاخو اعضا و اخر اشکای ایل اوله
انلرون دماغه کفایت و کیفیت یاخو سببی ایله بخارات ردیه و ریاغ
هو ذیه صعودن دن ظهور ایدر شول اعضا که انلرون دماغه بخارات
کثیره صعودن انکله صریح عاودن اوله جمیع یاخو معده و طحال
و مرق شای بعضی عضولور و زما شول بخارات که کثرت ایلله مودی
ایلیموب بلکه جوهر و کیفیتنک رداغی ایلله منو ایلیموب جمیع اعضا دن
یاخو ذکا و لندی غی و زره بعضی عضون صعودن ایدر حتی الرک و ایاقلرک
بر مقلرون صعودن ایدر یکدیگر دیشله مقرونه بانضموص انلرون قوسه
و جراحت بولمیش اولن زبر انلر منبج حرارتدن بعید اولد قلی ایلون
حاوی اولد قلی قان یاخو خلط اخر لعل مسدوده اولمغال
تغیر و سببیت حاصل ایلیموب انلرون کون و هفتنه و اجسامی اوزره
نوبت ایلله یاخو نوبت عاری و قلی و قسطن بخار سببی صعودن ایدر
صریح حاصل ایدر نیکم بر کسه بی عقب صود قده لذی اعضا ته
واقع اولسه زهری اول عضون غضب و ساطی ایلله دماغه منزع
اولوب مرصع ایدر جالینوس دیشله جو و اولور مرصع ایاغ ناک
باش بر مغندن ریح بار دیشله برشی مرتفع اولد یعنی جستن ایدر قحان
قلبنه و دماغه و اصل اولسه اولان مرصع اولور اول علت
مبتلا اولان کسسته ناک نوبتدن اول بالدری و باط قوی ایلله
باغلا نسه صریح کلر یاخو خفیف کلور بزا اول بایده امور عجیبه
مشاهده ایلرک اول بخار صعودن ایدر باز مفع داغ اولور صاحبی
خالص اولور دیشله معلوم اوله که صبیانک و غیرینک جوفلر نه خلط
و فایز بوری دیشله قور و لرنه عارض اولان صریح مثلی حالت

دقی بخار صعودن دن نشأت ایدون صریح قیلندن فی الحقیقه
صوتی ناک و فایز بوری ناک اذیتدن اطفاله بلکه صبیان و شبانه
اول حالتک حدوتی کولمیش و بلغمی زبر اول موزیلر صریح ایدر
بخار و ردیدن ماعدا بفر مقلره و معده ده کندور له مناسب غدا
بولد قلی اشتهاده املعی و معده بی لذی انکدن نون ناشی صاحبی
صریح علی شکر نه حالت عارض اولور و قوسه برنوع دیشله ایلله
مرکبدر مرصع ایدر یوقسه جرد غشی علی حیدر مشته اولمغال بعض
صریح باندن چکار مفع قریب اولور لر یعنی صریح اولد یعنی اشتباه
ایدر لاما اول حالتک صریح شدید قیلندن نیکر نسوان عارض اوله اعتنا
رحم و بدکلی عارض دیشله غشی ایلله اولور اولان صریح نوبتدن قحان
بر خاتون و قسطن اول حساب سرجین عارض اولسه یاخو جمیع ترکیدن
ناشی منبجی مختلر اولسه هر برسی مختلر کیفیت سببیت حاصل ایدر
انلرون قلب و دماغلر نه بخار شتی مرتفع اولمغال مرصع اولور
رجا لک دیشله جمیع اعدن ناشی اوعیه منیلر نه منی بر اکی انک کی و
مرصع ایدر بعضی سینه نوبت ایلله کلور و بعضی سینه لعلی ایلر قلی
و قسطن جاد اولور کذلک بعضی نسوان جمالی حالته حین قانیک
احتباسدن ناشی مرصع اولوب خلط و قور صکره ماده ردیه
سببیلر انکله خلط اولور الحاصل صریح اسباب عدیده سی قور
یاخو صبیانده و قوی کثیر و رطوبتلی زیاده اولمغال اکثریت سبب
اولور لی بودی معلوم اوله که مرصع برانزد و بعضی سینه معادن
ایدر و بعضی سینه حالت طفله و طوغد قلی اشتهاده و دیشله صکره مبتلا
اولور لر سو و نوبتون یاخو سبب اخر عاجیدن دیشله نشأت ایدر بعضی سینه
سین مرصع صکره ظاهر اولور و اگر اول صورت طیب لیبیه مصاد
ایلیموب تدبیر لرنه اصابت بولور سه زائل اولور و الا باقی حالور دیشله
اولان قاسقلر نه قیلنمزدن اول خلاصه صریح نه مهاد اولمغال اطفالن

باشلری اطرافند اوزام و بشور عارضه اولوب بوزلر و اعرصوبت
سلمان ایدنلر خلاصدن بعیدلر و اناک کی طفللرده ابتدا و ماغزیکه
رطوبتی بخیف و تنقیه سی ایدر لوازکون اولمان صیدانک
علاجلری سانا دن باخصوص اکثری حین بلوغه بالطبع ظاهر اولور
یعنی حسین ند پیر اولمید یغی تقدیرجه سوء تدبیر وخی اولمیه کندی
تذک اولسه بلوغه واصل اولدقه رطوبتلی نقصان بولغله اولمیز
زائل اولور مقدما ذکر اولندی اوزره علت مذکوره تازه بکشد و
عارض اولون شیخ تقدیر اوزره اکر بکری بش باشلر تذکره عارض
اولوب علت دخی و ماغنده خاصه گجورنده اولسه اولمیز کالانه
اولوب مفارق اولما ناره علاجک سینه فاعله و اضطرار یخی
تخفیف و نوبتی از ادوب مدتی اوزا نقد و اما ابوالفتح افسولنده
اطلاق اوزره اولمیز اولرده اما آخر الح باق فالور دیش لکن ابن اچ
صادق علیه الرحمه بقراطک مرادی معلیه اولمید یغی صورتده باقی
فالور دیکدر یوقسه هر یص صحت نرندن فتق یاشده عارض اولور
اولسون قابل العلاج جدر دیودفع یا ساریمشدن و مقتدا اطلاق اوزره
حالت پیریده نادر واقع اولور دینلشید اما شیخ رئیس حنده حمله
عارض اولماسی قلیلدر دیشلر العلاج مسیحی مانده سنده مداوات صیدانک
خصوصه لایق اولان دیودن برشی استعمال اولما مقید زیر الکوانا
سنلری معتبر اولدقه خلاص اولور دیشلر شیخ رئیس دخی اولوا واجب
اولان مرضه لری نک غدا سی اصلاح اولنوب حرارت مانل و کوس بقید اطعمه
ویرلک وصول بلطف غلیظ و فاسد سدن تولید ایدر ند غلظت اچتتا
اولمقد و قبل الطعام ریاضت ایدر و رب کخیجین غصلی اجوره جماعت
و کیه اولقدن دخی منع ایدر لوزیرا انکی سینه دخی صیه منفسد عظیمه
اصابت ایدر و صبی یا بنا کسوزن بلکلر ادوب قوز دخی شیلر نفاصه
لول و زوزنا و بوری و دخی و دود بلک شلی و صیده و طلوب و توفک

ماہ قرطبہ تالیف اولیٰ کتاب لک
غایت مغیر لون در کہ بخند کند
اولان مسیحی نام طبیب لبیب تالیف
انچم شد در ممہ

صالح بن

صداست و ناله، ممکن اولدیغی رتبه، عددی صداست و دخی مخافطه
ایده‌لر و ایشیق سز لقدن و قورق زقدن و طار لقدن و زنده صوقدن
و زنده استیجقدن و سوء هضمیدن و استلادن صافه‌لر و اگر غایه
الشمس ایسه قبل الطعام ممکن اولدیغی رتبه، رفقا، ریاضت، تندر
بعد الطعام زهار حرکت اتیدر سیله اگر کسی و اگر غیره صیوع اولان
غلظت آتاردن بلکه درت ایقل حیوانک، سوکونیک اتندن اجتناب
ایدهل ضرورتده قوزی و اوغلا قانی پیدوره لر و کچی ایدخی تحقیقی
اولغله خوب اولور و اما پیلج و ذراج و کلیمون و سیجه اتری محدود
بالتجسسی بالکلیته ممنوعدن و طاری و باغلی قسی دخی ضرور و بقول
دخی اجتناب لازمد و خصوصاً کفسد زنده صافه لکه بالخاصه
صیغی تحریک ایدر و بقضیل مار و لیمون یا شمشیر شیخ نم ایدر و صوی
و صمغ اوده کشیده رخصت و بر مشقه و دخی هندو یا شاهانه انداز اوله
حشونوب بعده ریتابله و قری دید کلری شی ایله اصلاح اولمش اوله
تجوز ایلیوب کذاک پازی بی دخی قبل الطعام بدوره لر و طعام لوسنه
طوار اوقی و سدق قونوق نافعدر دیشلر و ماش ییشلر جمل سندن
اجتناب لازمد و مکر ایوه مثل بعض قونوق اوله و دخی غرض اولغله
شیرک کلیستند اجتناب لازمد و حمام غریبدن و صوق صوبالده و شی
ساقونیا اعضا سنی واک ایله نفید ایدر لکه ریاضت دندر و دگره سانی
اتیدر که کوسک سندن و ارفه سندن بالشیایوب ندر بجه بالدر برین ایدر
بر مقدار یوریه لر اگر کسی استفراغ میخ اولور سه رفقا، باغی حقا
مسبل و بره لر و کاهجه بالوصی ندر بری ایله قوی و بر و بر قوسدوره
وسکری یاخو عسل یاخین یاخوره و سدق و انک مثل سلطف
شیرل قورق اوله این چنین تافسی یاخا ره اوقی و سکی ایلمه ایدر
نفاصله یعنی المقداری شمه لور و زراش ک مصروع ای و اما الله
طوتوب قورق اوله لر خلف بن عباس زهرای علیه الرحمه قطران و حلیت

دخی تو قلوب باشند حار یا غلر سوره و عوقی مقداری نیر یا ق
 فاروق و بره و میش قدما صومعه فاونیا تعلیقنی بالبحریم نافع
 بولشدر و شش غلن ایدر رنک او الحاصه و تازی سینه و تازی سینه مخصوص
 اوله و میش جواهر ناصه لوده زمره و پیر و زنج تعلیقنی امانه باعث
 اولدیغی نازلشدن حتی زمره صحتی اولنوب ایچورمک دخی نافعدر دین
 زهر آوی تعلیق خصوصه بر غریب شرط بیان الیبوب اگر طفل
 طوغدنی جینه بیره قوغدین بویسته زمره تعلیق اولنسه مده
 صرعدن امین اولور و میشد و الله اعلم بحقیقه الحال اتم الصبیان
 بوندن اقدم صومعه سبب اولان ماده تعداد اولنقدقه صفرا عارض
 اولماسی نادر اولدیغی بیان و تمشیدی زیر ماده صفرا الطیفه و رقیقه
 اولغلله شمل التحال اولدیغی اجلدن بدنه علی الخصوص بطون و ماغده
 سقه ابراث ایدر مکرر اولدیغی جبر شدن احداث الیه اولدیغی نادر
 واقع اولور اوله صورتده یعنی علی تذره صفرا دن نشأت یکنه و صبیانه
 بولندنی صورتده بعضی اطباء اتم الصبیان سیمیه اتمش اولدیغی علی
 الرجمه اتم الصبیان تحلی حاده حرجه ایلله حاد اولور بر نوع صومعه
 اول غلته علیک بول بیاض اولور و میشد صومعه اولنوه علیک
 اعضا سنده شش غل قلیل و نوبی قصیر اولور اما کرب واضطراب و التهاب
 شدید اولوب ایچ و صاری صفرا قوس صحتی صری ساکن اولدقون صکره
 شدتندن اختلاط عقلی بوزمان باقی قلوب منافع اولما بعضیلر
 ششک کلیتده دخی الصبیان دیدیکی بوعلتده فزع الصبیانه و اتم
 الشیاطین دخی دیر لره دیدیکی صحتد بعید و عن قریب ریح الصبیان
 دخی ذکر اولنور و بعضی جمله ناک صبیانه عارض اولان الا صغ صغراوی
 عارض اولور دیکلری هر و جمله منوعه الحاصل کبارک مختار لری و زهر
 اتم الصبیان صبیانه مخصوصه اولما یوب صفرا دن و غیر ماده دن دخی
 حادث اولدیغی دخی ایچ اول خصوصه واقع اولناختلاط بیان

اطحار لک بادش غلظری اتم الصبیان
 لفظ در کوبیا اول غلظت صبیانه مخصوصه
 اولغلله اتم الصبیان دخی شش اوله اتم
 کبار اولنور صغره اتم الصبیان دخی
 ایچ مخصوص اولور و بعضی دینالک
 لازم کلسه رملوت بالمتدین عارض
 اولان اتم الصبیان الطلاق اولنقی
 کرب ایدر مسمه

ایچون

ایچون تصدی اولندی العلاج شش رنک کتاب ثالثه شومعه که
 اتم الصبیان دیر لره تمشیل قنده یقین اولور که صفراوی قیلند اوله
 ایچون علاج جنده ایزن موسعوطات بارده و رطبه و علیک باشند
 سدر صاغی ایلله مداوات تعیین اتمش اول حاصل اولکون صغره عارض
 اولان صغره اولدیغی صورتده علامتی ارنک ششاید و نمونه مدبره لری
 مثالی شش غل غلته انقیه اولنوب مزاج لری بارده و رطبه اولان
 مشمومات و سعوطات و اطلیه ایلله تبدیل و اصلاح اولنقدقه
 و اگر نوبتدن صکره اعضا لرنده شش بولنور سه مرطب یا غلر و
 اسحق صول ایلله ذلک اولنقی لار مدبره زیا بوعلتده کاهی شش بولنقدین
 صغره حادث اولور اگر علیل صغره اولور سه مرغه سنک شدنی
 صغره حقیق یعنی باره المزاج سدر تولد اند و رجه مداوات سقی
 اولوب صغره مسکله و سدر و بلرده اسکان اولنقدقه شش ایلله جاضر
 صفراوی و بلغم رقیق اسهال ایدر و بجمیات حاده یه و امراض بلغمیه
 و سوداوتیه نافع در صنعتی ماردین یاخو قره ارسلان اریکی یوز
 دانه ثناب اونوز عدد و و چکر کندن بالغ اولمش نمونه دخی اونوز
 در هم قرو بنفشه چچکی بکر قرو در هم بیاض تربداون در هم قدرت
 عملواسی ایدر یوز الممش در هم شکر یوز اونوز در هم تربدی و فاقلیوب
 باوم یاغیلله جرت اشد کون صکره بر پارچه بزه یاغلیوب قدرت
 حلواسیلله شکر دن ماعداسنی طبراق طبرقه ده کفایت مقداری
 صوابیه قاینا در لره بعد التصفیه اناری دخی ضم ایدر و هسته طبع
 ایلله رواق ایدر ل و اتشدن اندر مدین بر مثقال اصلاح اولنمش
 محمود و یارم مثقال زعفران دخی اصنافه ایدر و تمام السدقه
 انیدر و ب حفظ ایدر لره مقدار استعمالی اون در هم داون بشود در هم
 دکندر شراب نمونه طبیعتی تلین ایدر و ب صفراوی قطع ایدر و صفراوی
 سنمه ل نافع اولوب معدیه قوت و بر صنعتی تازی و چکر و کندن

از نسخه اطباء اسلامیه
 مسمه

پاکنش ترهند بنك يوز او توز درهمي بشيوز بگري در هم صود
 ثلثي كيدنجه آهسته طبع ايله له بعد سوزوب او اوصوبه بشيوز بگري
 درهم شكو و يروپ رواق ايله له مقدار استعمال مؤثر اولديغي مرتبه در
 ريج الصبيان بعضيل بوعلى باشك ايجنده ريج غليظ عارض اولغله
 پيولري اچوب عظم راس احداث ايدن مرض ايله نفسير ايلشار
 ابن جميعك تنقيح قانونده عظم ال اشر عن تنقيح الشؤن يعنى
 پيولري اچلا يفتون باشك بيو سسي در و ديكي مقده انقل و تنقيح
 بعضيل صردون بر صنفد رصبيان عارض اولدوقه مخصوصا ام الصبيان
 ديرلر و ميشن بعضيل دغي فزع صبيان نسيه ايلشار الحاصل بودي
 علتدر كه عارضه اولديغي جينه عليل عيني ايله مصروع كي اولور و
 بعضي سنك چك لوي قصيلوب كوزلري بيري بره ديگر غير تبديل
 ايلان اول حالت اكثر تاچا نينده كوزيلور العالج اوصيانك غيرده خاش
 اولور سه مناسب شوي ايله نقيه ايدوب فانه غلبه بولندي
 صورتوه قصدا و لنور اقما مخن فيه ده صبيان عارض اولديغي صورتوه
 ابتداء مرضيه سنه تعيد او لنوب حقيقه غدا لوي و يلو و مناسب
 ايله تلبين اولشون و مستحق اشوبلر و يلو و چك دن اسطوخودوس يعنى
 قره باش شراي غايت مناسب در صنعت بزه باش چكي اون درهم عود
 الطيب و لسان ثور پراخي قروسي و رازيانه تنخي و كرفس و حطلي تخلاوي
 هر برندن بشر در هم سبستان او توز عدد چكردى چفش قزل او دم
 بگري در هم قرو و بنفشه چكي بدي در هم كل قروسي كذلك يدر هم بالور
 قره اون درهم بيان كوي بش در هم اجزاء مذكور طبع و تصفيه اولدوقه
 صكه اوچ رطل شكو اوچيوز طغسان درهم ايدو انكل رواق شربت
 او لنوب حفظ اولشون سويي اون درهم او بش در هم دكندر مناسب
 صول ايله ايجوره له و صينك بالور لريته حجات اولن بونته فاونيا
 ديكر لوي كوكدن بردانه سي اصيلور شين و نيس كليانه بويكي غايت

نق

نافع اولق اوزره اعتنا ايلمشدر صنعتي صنعت و فوندر حياست و كود
 جملي على السويه اخذ و سحق او لنوب بر مقدار كثير ايله فلفل مقدار
 جيلرد و زيلوب هر اخشام صبي اوچر دانه استعمال ايدور له
 علامه بويكي غايت ثنا ايلوب نفعي كوث رطوبت بولندي صبي
 كوستر مشل القشخ فسخ و كزان و قدو اوچر دغي انسانك بدننه اول
 سيكوره و عضلات و اوتاره عارضه اولان علتون عبارتدر انجق
 تشنجه سيكوره عارض اولان علت سببي ايله اول سيكولك هر يري
 كندى بدوي كلر فچكي لوب طولده نقصان كاريكي ايلان اعضا
 كوله سنه ديرلر كوزا فاسي و اچلا سسي مشكل اولور و كزان و تمدرك
 دغي اسبابي عيني ايله تشنك سبيلري كج او لنوب لوز اولدوقه
 صورتوه بولريك ماده صعبه لك لظرنه مستقر اولديغي اجلده اعضا
 طولده نقصان كليوب انجق قاتلق عارض اولغله اعضا كويلوب ديور
 مشكل اولور انكچي كزان و عوده تشنخ دغي اطلاق ايدور له عضل
 بالق و ديكر يدر كه انثر مخلوق الله تعالى سيكردن و رباطه و وريد
 و شرباندرن مركب اولمشال الرينه انت طولونوب اوزر لري نشا بونك
 ايله هر يري باشقه عضو اولمشدرن يا فرمان خالق القوي تقدر و تعا
 اعضا نك حركتي انلر ايله اولور هر بونده كيار ختار لري اوزره بشيوز
 يگري طقور عضل خلق اولمشدر و فتيارك احسن الما لقين للماصل
 علامه كونه نك اسباب عديده سى اولغله هر يري ماوى و غير
 ماوى اولور تشنخ ماوى كذا ماوى بلغميه دن نشات ايدركه
 تشنخ رطب ديرلر كاه اولور سوزاوت و قاندين دغي حادث اولور
 صبيان عارض اولان اكثر ايرده تشنخ رطوبت لکن حمايت حازه
 انشال لردن دغي حادث اولور و اوصورتوه ماوى المان و طبيعتلريك
 پكلكندن و اويقوسى لقون و حوق اغلقده دغي تشنخ اولور لور
 و اوصورتوه اطلاق المان و وديشلي بدويكي جينه دغي ظهور

التشنخ

از باب شرح اعضاء انسانده اول اسكل
 اصلي او تون سگ خفت بر كدر و ديكر
 مقدما دغي نقل اولمشدي انك يگ
 جفتي دماغون و ماعا سى تا عصبه
 اينجه نخاعون يتوب اعضا يه
 طالع مشدر سنه

يعنى كويلان اعضاي صاحب كويل
 ديوشوره مر سنه

گاه اولور تشنخ الت حرب ايله قطع و جرا
 دغي عارض اولور اوكون تشنخ علامه
 پذير ايلماسي نادر بلكه ممكن انلاج
 اولور بوجلكه اعراضدن اولاق على
 الخصور صبيان عارض اول مقصود
 بالبيان اولغله تشنخ جميع اصنافه
 تعرض اولندي سنه

ایدر لکن اکثر ضعف هضم و فساد هضم سبب ایلد منشج اولور و زیاده
 اولر ضعف سبب ایلد رطوبت بلغمی زیاده اولور و دماغ و اعصاب
 ضعیفه اولمقله اولر رطوبتی زیاده قبول ایدر خصوصاً التلیج و سحر
 اوله اولکون طفلک رطوبتی چوق و سکر لوی ضعیفه اولمقله دخی
 فضول قبول ایدر کذاک کثرا و فائده طبعی تری نقیاض و زربینه
 اولر اطفاله دخی رطوبات کثیره مجتمعه اولدیغی اجازدن منشج اولور
 اما لطف حقله طیب حاذق راغی و زره غذا و دوالرنده تدبیر لطیف و حکما
 شریفه ایلد خلاصه رینه دخی آسان اولور بفضل اطفالک بالنسبه و کذاک
 و جگر لوی قوی اولدیغی اجازدن تدبیر موافق ایلد مرض زبور و خلاصه
 بستر اولور و پیشه کذاک منشج یا بس عارض اولسه مداوات رطوبت ایلد
 سی یعامد ف اولور اما کاه حیات حاده دن صکره منشج روی عارض
 اولور و اوصورتده خلاصه شکل اولور و بدی یا شتی تجاوز ایدر
 صبیانک منشجاری اکثر یا بر ارمه لودن نشأت ایدر و بدیلره
 اما علاج اطفالک دیشلری بدو یکی اثناده ظهور ایدر منشج اکثر یا
 چک لری نک و تر لری نه مخصوص اولور حق اولمقله و رم دخی عارض
 اولمقله نسوان کا بوغاز اولدی و چک سید و شد و بر لره امر ارضه و کز
 اولنور اول و رمک و اول منشجک علاجی اغزی نه بار مقصوب بوغاز
 رفقله باصه له و طواق یاغی و طوشان بینسی یاخو زیت یاغی تخرج
 ایدر له سائر تدبیری دیشلر بدو یکی اثناده لازم اولمدا و اثناده
 ذکر اولنور اما فساد هضم دن ناشی کثرت رطوبت دن حادث اولدیغی
 صورتده ابتداء مرضه سنک غذا سی اصلاح اولنوب صبیانک دخی
 اعضا سنه حار و محال یاغی تدبیر و تخرج اولنور از جمله ارسا یعنی
 کولک سوسن کونک یاغی و سوسن و شوی و قنایا غلری سوره
 و اگر صی ملین و بر مک یاخو احتقانه منحل ایلد مناسب ملین و بر
 و اگر غذایه الشمس ایلد و اچینی ایلد پلیج پوز یا بیدوره لره اگر ایدر

مذکور

مذکور به منحل و کل ایسه اذ هات مذکور ایلد تخرجی نه نقیذ ایدر
 مرضه سنک معالجه سنه سبی ایدر لره کاه اولور مرضه به دخی
 منشج رطوبتی عارض اولور ذکر اولدیغی اوزنه علاج اولنور منشج
 رئیس کتاب ثالثه اگر منشج جمیع بدن عاقم اولسه اطفاله و تخرج
 خصوصاً رینه بویون فقره لری نه زیاده نقیذ ایدر لره اگر بوزک
 عضولرنده دخی اولور سه فقره لره ایلد معاد ماغ دخی سبی ایدر لره اگر
 منشج معده مشا کخی ایلد اولدیغی سبب سوره معی و بر لره کاه اولور لیل
 حره حاده و خلط عفن قوسوب اولر منشج دن خلاص اولور و کذاک
 تدبیر مشترک قبیلدن اولوب صبیانده دخی اجزای ممکن اولور سه
 احوال اولدیغی باندن اگر صبیانک منشجاری مجتهدن صکره یاخود
 اسهال عنیف عقبنده یاخو از آزار ساد اولدیغی جری بدن بوسند
 نشأت ایلد و کاد راک اولنور سه بر مقدار مشکله اولدیغی ذکر اولر
 اما مداواتنه اهتمام اولنوب ضما و طلال ایلد مداوات اولنور از جمله
 مفصل لری نه یا لکن بنفشه یاغی یاخو یا ل موی ایلد معاضه مداوات
 ایدوب دماغ رینه دخی اما بنفشه یاغی و زیت یاغی و کله لری صبیان
 عارض اولان نواز یا بسک دخی معالجه سی بوکون اولدیغی عن قریبه کز
 اولنور مرضه به عارض اولان منشج علاجده دخی غذا لری اصلاح
 صکره مفصل لری نه بو ترکیب ضما و اتمق کافیدر و بدیل ضعیف سوسن
 کوی و انیسون و زعفران سحر اولنوب بال ایلد مخلوط ایلد ایدر لکن
 اجزاء مذکور علی السویه و اما یوب سوسن کوی جمل سندر زیاده انیسون
 اندر از زعفران شیء بستر اوله و دخی یا پادیه و اکلیل الملک و بوی تخی
 علی السویه اخذ و طبع اولنوب مرضه به یز نه قوی لره و یاخو داما
 اول صوابه منشج اولان عضوه نطو ایدر لره اندر در صکره یا پادیه
 یاغی ضما اولنور لکن از و التمدد بوندن اقدم سبب لری منشج ایلد و کذاک
 و نواز عضلاتک امتدادی اولمقله کوی یا منشج مضاعف اولدیغی بنفشه

علاجی

الکزان

صیانہ عارض اولد قلمی سورته بعض مرتبه مداواتلی ذکر اولنور
 العلاج بولنک دخی علاجی ششخ تدبیری کجور مقدماتی اولنور
 مداواتله معالجه اولنور تلبیس ممکن اولور سه مقدار کفایه قدرت
 حلواسنی مرتبه سنک شدنده حل ایدوب و برله و مناسب اولنور
 داوا ایله ایزن قویه اثره ایجه قشاه الحار یعنی قرغه دو کلکی دیکلری
 اوئی قاینا دوب آیزن قلینه ماقه صمغ صمغ ایلنه مداوت لا زندر
 بنفشه یاغی ایله قشاه الحار یا غلری دخی نافعدر دالجا تمیز اولنه
 اول یا غلردن وافر اخذ اولنوب اسجق آیزن قلنسه دخی نافع اولور
 امراض الزن قولاشک امراضی بیاندن اول بعض خواص ذکر اولنور
 مامولدر دخی سمع قبوله دکلایردی غلط اولر معلوم اولنور
 که قادر طلق تعالی شان قولای اشتک ایچو خلق بالمش برالتدر
 لکمه اعصاب و آورده و شرایین و کمر و عظمین ترکیبایلیت اکثر
 اجزاسنی غصی دخی تقدیر بالمش من حیث الجمیع اذن اطلاق اولنور
 دلوکینه صماخ دیرله بعضیلر اذن کج صماخ دخی جمله سنده اطلاق اولنور
 دیشلر خارجه اولان صدق غصی دخی قولاق طلاق مجازدر
 انک فائده سی انجق هوایع ایچکدر که اول هوا بی ملاقی اولنور
 صماخه و اصل اولغله اشتک حاصل اولنور عقلا کج بلکنه شیه
 انیشلر در قوه سمع ایسه اطباء قشالنده و ماغدن بن اعصاب دیشی
 جفتند ندر که انلر صماخ دکلری ایچنه ستون دوشمشلر دیر باهر الله
 تعالی اشتک اول سکر لوده وضع اولنان قوت ایله اولور حکما قوت سمع
 و بصودن قنقیسی فضل اولد و غنده اختلا فالیبوب بعنکر بر قاج دلیل ایله
 سمعک افضلتنی اثبات ایدرله اول کلام زبانیه جل شانده عربی غلله
 ایکسی معاذ کر اولند یسه سمع تقدیم اولمشدیر دیرله لبس کلامه شی و هو
 التسمیع بصیر کجی ثانیاً نبوده سمع شرط در بفر دکل دیرله ثالثاً سمع
 نتایج عقول بعضند بعضنه ایصال ایدر بصیر ایسه سنی محسوسات

امراض الزن

حتی برکسده انلر بولک اولس جملنه
 و عمر قانوزون اولنور سنده دلالت
 ایدر دیشلر صما

صمدیر

بصریدن غیری شیه واقف ایدر مردیدیلر رابعا سمعک جهات
 سینه ده نصرفی واردر بصیرک انجق قارشوسنده نصرفی اولور
 خامساً بر شخصک اثمه سی عاقل اولسه نطقی دخی فاقد اولور
 دلسز لکجی و جمیع علوم مدن محروم اولور باقی حواسنک کجی دکلدر
 انلردن بر شخصده قنقیسی بولمنسه اول حسنه محسوس اولنور علی بلن
 دیریلر بعضیلر دخی بصیرک افضلتنی اثبات ایدوب اول قوه باصیره
 شریفدر ذیل انک ادراکی نور ایله و سمعک ادراکی هوا ایله در نوز
 هوادن اشرفدن ثانیاً قوه باصیره بوقدر بقدری ایله کولدره اولنور
 کوا کجی ادراک ایدر اما قوه سامعه انجق مسافه قریبه ده اولنور
 شیء مدیر که در اول جهتن بقدر سمعدن اشرف اولور دیشلر
 علماء شرع مبین قشالنده شکر الله سمعیه انلرک جمله سمی ملک
 واسطه سبله اولد یقی مقرر در اطباتک قوا تبصیر لرینه متانی
 دکلدر بوحلله اول عضو لک طبای احوالری بیلنوب جمیعاً نسبت
 عارضه اولان بعضی امراضری بیان اولنور لازم اولنور سمع کلشیر
 اولنوب قولاق احوالیه مقدم ذکر اولنور کجی قولقلره ساوا اعضا
 کجی سوء مزاج و انواع علل عارض اولور اما وجع عارض اولماسی غایت
 الم و بر و جوق کوه قولقلره عارض اولان امراض صغیر و بلی ستمه لر
 حادث اولور و صحتنی محافظه یه تفتیه و اهتمام لاند و حفظه الاندین
 قولقلری اسبجقدن موصوفه و روزگار شدیدا صابندون و ایچنه
 صوب بعض بوجک دخولندن صیانته سی انیمک واجبدر و بختی
 و کبرق نظیر ایدوب کاهیجه اچی بادم یاغ نقطیر ایدر له هفتده
 برکوه ایچنه بر قاج قطره اچی بادم یاغی طامتمق عجیب التفه در
 دیریلر و قولاغه نقطیر اولنان اشیا اسبجق اولنور لازم ایدر کجی شفق
 علیه در و دخی صیانته واجبدر که قولاق ایچنده شیشلر و سوزگیلر
 و برالر نولدا ایله کاهیجه مامیشاشافنی سکر که ده حل ایدر نقطیر

نصیر سببر و نموده غایط دیشی ایچین

سبلان الطوبى
الاطفال

ایلك قولقلى ورا م حدود و شدة صيانت ايدره هفته ده بر كتره
تقطير مداومت و لنسه ايجلرينه نازل نزلون دخی اعانت
بولونو امتلاون على المخصوص طوق قرنه اويومقون دخی صافق
قولقاراك وسا حواسك صيانتى لوازمندن دره مفصلات
كتب طبره قولانك اراض عديده سى يازمشون انجى بو حمله مرفو
اولنلرى بيان اولنوبها امكن معالجه لوى مخبر اولندى سبلان
الطوبى من اذان الاطفال كاه اولور اطفالك قولقاراك يا لكز و طوبت
اقمق عارض اولور انك ما عدا شد كى رطوبت اريك اقمه سى دخی باشقه
باشقه علتلردن بوندن صكره انلردن دخی ذكر اولنوبه سى رطوبت
ما شيه سبلانك سببى نلرك بد نلرى على المخصوص دم اغلرى و طوبت
اوزره اولوب ياشلق زياده اولغله صوقا صافق بر خوشخافله
اولندى بى صورته دما غلرنده رطوبت فضليه جتمع اولوب قولقاراك
اقم باخصوص ولا نلرينه قريبا اولان و فائده رتاك ايجلرلنك
هواء بارده چقد قارى اچق دما غلرينك سمانق منسده اولغله
موجود بولنان رطوبات تختيسه اولور زيرا يازكونلرى دخی اولور سه
رحم مادره نسبت ايله هوائى خارجه انلره صوق طوق نور قوه ماسكرلر
دخی ضعيقه اولوب قولاق طرفى مكشوف و لغين و اكثر يا ارقدر لوز
يا قورد قارى اچلردن قولقاراك سبلان ايدره قابله و مرسيه لوى
ند بى اطفالده كامله اولوب هواء بارد اصابت كوكى كى محافظه
ايلسه لره بعون الله تعالى اول علت عروضندن امانت بولون دخی شيفك
از اولور قولقاراك رطوبت سبلان عارض اولور ديكى كا اشارتدر
العلاج اكر ماده سحاز اولور سه قوى علاجه محتاج اولماز اولصورته
ياك قيون يوكى بومشاق قنيل ايلوب بر مقدار زعفران ايلش سكره
اول قنيل ايلده لوكم و رسيجك مرتبه اسيجق ايدوب قولقاراك قوه
بر فاج دفعه تكرار ايجلر مندفع اولور بعض ايتنا ماده سحاز اولندى

صورته

صورته بالكن بننه دن ياليش بومشاق قنيل قوشق كفايت ايدون
رطوبتى جذب ايدوب طولدجه دكشوكدرل و شله اكر ماده سى
چوق اولوب قوى علاجه محتاج اولور سه ذكر اولنان تو بى سى
بر مقدار شب يمانق بر مقدار نطرون صم ايدوب كالا اول استعمال
ايدره لوز را اولكونه رطوبت مداومت سى سى و ايجى طاعدي
ولا زم اولان ماقه ي حفظ ايدى ايجى اجزا يه محتاج ذكر اولنان
مدا و اتده بعد التركيب و صاف مذكوره موجوده اولغله اخرنده
احتياج فالماز سبلان الشى كاللدين حذق مغارب دن خلف بن
عباس زهر اوى عليه الرحمه تصريف نام تاليفنده كاه اولور اطفالك
قولاغندن شد كى بياض رطوبت سبلان ايدره عيضا ايلرك
ظن ايدره لوز اريك ولد بى اعراض معلوم اولور اولدنى رطوبت
مذكوره جنسندن دره معالجه سى دخی انك كيدر ييشل القح السائل
من الاذن زهر اوى تصريفنده صريح ايلدى اوزره كاه اولور اطفالك
قولقاراك يا لكز بر يسندن ذكر اولنان شد كى رطوبت
ماعد اريك اقمق عارض اولور سببى قولاق ايجنده سوكيل حقيقه
تقح ايجلر اريك پيدا اولوب خارجه سبلان ايلديكدر اعالاج
علاجى مرصعه سنك و كدينك اغذيه و اشربه لازم اولان
توبلر يندن صكره بعض مدا و اتله قنيل استعمالده مداومت اولنور
از جمله مرسين پراخى ايله ماز و سكره ده طبع ايدو بعد التصفيه
قنيل ايله استعمال ايدره لوز حين طبخده غسل ضم دخی انفع اولور
شيخ رئيس اكر قولاق ايجنده اولان قرحه كورينور سه سكره
وصوايله بايقبه لوز طريق انچون پرواخته قيلنان الت مخصوصه يه
يوك ياخو پند صاروب اول شبيه بولاشدور مقبل اولور
سكجيشنى اسيجق صوايله ازوب انك نسل انك دخی انقندر ياخو
مرسين پراخى كا ياغى و بال ايله طبع ايدوب انك غسل ايدره لوز

بعد تصفیف ایدیحی شیلر اوفوره لو یا غس زاج مثالی اما ابتداء
 سبلانی منعه سبلانی له او کر قرحه عمقه اولوب کورمنز سه
 اسکی میدرو یوقسه جهتی ایله قریب الحود میدرو زما عارض اولدو
 ادر که سبلانی له او کر قریب العبد ایسه ما میاشا فنی حل ایدو سبلانی
 مزج ایدو له و فیل ایله عمل ایدو له یاخو ایکی قرحه فانی و شیان میاشا
 وز بدیحی و انزروت و بورقار منی و مرصافی و کونلک علی السؤل ایدو
 و سحوق اولوب غسل ایله فیل ایله اوده ایدو له او کر مننه اولوب سیش
 اولور سه معالجه سی مشکله بال ایله قطرائی اوده ایدو فیل
 ایدو له و دخی قرحه اودی و قیلوبغه اودی عورت سدی ایدو فیل
 اولنه بولر تاثیر ایدو کی صورتده بو باید یازیلان مدد و انک میای
 ایله معالجه یه سبلانی و یملر انفاذ الدم من الاذن کاهی قرحه
 فانی جریان ایدو سببی جریان طریقه ایله اولور سه اکثر یوکلور
 ایدو که اولور عروق امتلا سنگ اولوب طرک اغزی سبلانی و غن
 نشأت ایدو که اوره عفون و دوشکدن یاخو اغوی جانور لر اغزی
 عارض اولور بولر اطفال و صبیانه بولنه سی محتمل اطفاله عالیه
 تصدی و اندی العلاج اگر فانی جریانی جریانی ایله اولور سه
 مادامکه ضعفه مؤدی املیه حبس و لنق جائز دکلر و اگر غیر کباب
 نشأت اتمش ایسه قایضات موکامات و مبروات ایله معالجه اولوب
 حبس اولور قایضات اولور و لنق عفصو که سبلانی طبع ایدو و قرحه
 تقطیر و فیل ایله ضاد اولور و دخی بوکولن کوکی کذلک سبلانی
 و بر مقدار مرصافی ضم اولور یاخو میاشا شافیه و سحولان هندی
 ساق اغابی بر اغی قایضه مش صوده حل ایدو و عمل اولور یاخو
 بردانه اناری سبلانی و طبع ایدو کون صکره عصیری تقطیر اولور
 مبروات عصی الراجی عصاره سی و لسان الحل عصاره سی و فیسون
 و بولرک اشالی سبلانی ایله عمل اولور کاهیات یاخو و بکدر و انلرون

بادرچ

بادرچ مثلاً و والره مراجعت اولوب شیع و کس و طوشان مایه سی سکه
 ایله یاخو پراضه صوفی ایله تقطیر ایتک عجبی التقعد و بقرک بیکرک
 اوزر لنده اولان اچ یاغنی اخذ ایدو و بطلوز لیه لویه اشو قرحه
 کباب ایدو له پشاسی یاری اولدو یی صوبی صوبی قرحه تقطیر
 ایدو تان حبسده جریان ایدو و یملر و جمع لادن چوق اولور اطفاله
 قولاق اغزی عارض اولور لکن صداعه ذکر اولدو یی و زره اطفال
 انشیانه قادر اولد قرحی صورتده و جعد خنبر و بر لوانا قادر اولد
 اقاتنه قولاق اتمق یاخو اچنده یا اطفاله بر شعی جقق کی
 علامتی بولنوی صورتده قولقربیه عارض اولان و جعد ادر که
 مشکل اولور مکوطفک قلق واضطرار بولن و بعض مرتبه باش کتد
 و قولقربیه و اطفاله یا پشاد قرحه الم زده اولد و غنک حسو و لنق
 الحاصل و جمع اذک سببی سوء مزاج یاخو ورم و بشو و عروسی ورم
 سوء مزاج دخی یا سادج یاخو مادی اولور سادج اولان یا ساق
 یا بار اولور مادی اولان کذلک یا سارا اولور مادی و سی و یا
 صغری و اولد یی کی یا بار اولور بلخی سودای اولد یی کی لکن
 اطفاله بولرک اکثری بولنار بلکه هواء حار و ریح حار یاخو هواء
 بارد و ریح باردون نشأت ایدون بولنور و خصوصاً غلظت لایح بولنه
 زیر اطفالک دماغلر نه رطوبت زیاده و لطفه قولقربیه یا ش
 خلط و کولون قولاق دخی عضو عصبانی اولوب مزاجی بار اولد یی
 جهنمک اچنده ریح تولد ایدو یاخو صلیح عجلون چیفو کتد
 جرم عصبانی سی دخی ضعیف و لطفه هواء خارجیتک برودتند
 متأثر اولوب و جمع حادث اولور و زیر یا زکونلری دخی اولسه ریح
 مادری نسبت ایله هواء خارجی ناره شوق ملو قرحه اکثر اطفال
 هما کن صافون صافق کرکدره اما فی زماننا قایله خاتونلر
 مشاهده ایدو یی کی یا زکونلر نه قات بر قات صامیون و بشکی

کیمش

دخی زیادہ اور تول ایلاہ اذنیہ لہ تخم لہ کورہ اسبجق متاؤتی
 اولیہ جق رہبہ محافظہ ایدہ لہ خصوصاً ذکر اولدی بی اوزہ
 کند ولہ عارض اولان وجمع واذیتی بیان ایدہ مزاولدی وجمع
 قولقلر دہ قوردر لہ تولد انید بکندن اولور کاه اولور قولغا اسبجق متاؤتی
 و بوجک کیز مسند نشأت ایدر کاه اولور و شملک واولر بق عقیقہ
 ایدر اول و جامعک زیاده صعوبتلی اولان قولقلر ایچینده غایر اولان
 ورم حارون نشأت ایدر و جمع در کما فی لازمه سنگ بیلنر العلام
 صبیانک غیر دہ وجمع اذ نک اسبابی سوء مزاج سازج واذیتی
 وبارد اولور سائر اسباب امر اضک دخی حارون اولور سبب غلبه دم
 صورته قیفالدر فصد اولنوب طبیعتی نقیض فواکه یاخو مطبوعی
 ایلاہ تلبین اولنوب قولغته سمنزاقی عصا سق یاخو سکر ایل کل یاغ
 تقطیر اولنور کذلک غلبه صفر بولند دخی صورته دخی اولورن معالجه
 اولنوب قدرت حلواسی ایلاہ تلبین اولنور سوء مزاج بارد و سازج
 یاخو مادی اولور سہینہ صبیانک غیر دہ یاخو فیقا مثلود والی
 سق اولنوب اذ هان حارہ تقطیر اولنور سدف و پیا دیه و غرق و بلسا
 یاغری کی متا صبیانہ عارض اولان و جمعک علاجی اسبجق وقایع اولان
 دوالر ایلاہ اولور اکل و شرب اربا بند اولد قاری صورته مہا المکن حریه
 اولنوب دہ قولغته تدبیر اولنور از سملہ اہل ترکچہ آردج بمشی در لر
 و ابو جہل قریوز نک چکر دکی وعد سرع یعنایو مرجمک برنوع اوتک تجر
 یونا بنجہ سقار غاموئی در لر ایشن تر باق فاروق اجزا سنگ بر نافع نمند
 و حولان ہندک و صعت و مملع اندرائی بونلردن ہر بریسی مفردا و جموعا
 مرض مزبورہ علاج اولورہ مجموعی یاخو ممکن الحصول اولان علی السوینہ اخذ
 اولنوب زیت یاغیلاہ تمام خاصہ لر یجینہ نرم آتشده فاینا دہ بعدہ
 سوز بادل یاغی اختتام و صباچ یو کدن فیتل ایلاہ قولقلر تہ قویہ لر
 کامل الصناعہ صاحبی عورت شد بلہ از لیش شافا بیزن یاخو یا لکن

اسبجق صوبہ بی شملک تعیر سہ بناؤ در
 یو خسا اسبجق و صوق مطلق صو
 قاجمہ سی قولغہ و جمع ابراش
 ایدر حنہ

کل یاغی طالع متق ایلاہ معالجہ یازمشد و جمعک سبب اکثریج اولدی
 صورته اذ هان حارون قسطا و فریو یاغری تقطیر اولنور سوس
 یاغی چند بید ستر ایلاہ طبع اولنوب بعدہ التصفیہ تقطیر اولنور دخی
 انفعدر اگر و جمع دود لر یعنی قولقلر دہ نور د تولد حادث اولد
 بیلنور سہ شخ و بد کلری اوتک و نعتانک و شقنا لوبیر ایشک عصا
 علی السوینہ اخذ اولنوب سق اولنوب بورق یاغ تقطیر اولنور شقنا لوب
 چکر دکنک یاغی صغیر اولد بلہ مزاج اولنوب یاخو خریق اسود و سقو یا سکر
 ایل تقطیر اولنور دود لر اولد و روب اخراج ایشک و جمعک خاص بولنور
 دہ بیلر جند الاذن کاه اولور صبیانک قولقلر بیت کجشک عارض اولور
 سببی و طوبت بورقیہ در کما اجزاء صماخہ منصفیا اولور دخی طریق
 مذکورہ رعایت ایلاہ آسان اولور و لخصہ صمدہ افستین عصا سق
 زیت سذب یاخو کل یاغیلاہ فیتلہ الودہ ایدہ لر یاخو انصتین و یاغیلاہ
 طبع ایلیوب تقطیر ایدہ لر و سق الاذن کاه اولور صبیانک قولقلر نہ
 و سق یعنی کیر و یا سنجع اولور سببی بہ صبیانک و طوبت فیتلیریک
 کثری د و مشاھدہ سی دخی شمع شمس حذاسنہ رخو شرا یق ایلاہ
 غایا اولور الاج اولر الاج علیل تنقیہ بہ محتاج اولدی صورته عس
 الامکان تنقیہ و اصلاح مزاجہ اہتمام اولند دین صکرہ قطور و طول
 طریقیلاہ علاج اولنور اولر معالجہ خفیفہ دن آجی بادم یاغ یاخو
 عورت سدی تقطیر اولنوب بعدہ الی معہودہ ایلاہ غسل و تقطیر اولور
 یاخو بورق سکر دہ حل ایدوب ہر مقدار زمان ترک ایدہ لر کہ غلیظ
 تسکین بولہ بعدہ التصفیہ کل یاغیلاہ مزوجا تقطیر اولند دین رعایت
 صکرہ تقطیر اولنور یاخو کچی اودی زیت یاغی ایل تقطیر اولور یاخو
 بورق غسل ایلاہ مزاج ایدوب فیتل ایل اذ خل ایدہ لر کچ کون طورہ
 بعدہ اخراج ایدوب تقطیر ایدہ لر اگر دخی قوی علاجہ محتاج اولور و سق غل
 بید ایشک عصا سق تقطیر اولنور یاخو زنج و بورق علی السوینہ اخذ و سق

ککۃ لادۃ

زنج لادۃ

اولنوب غسل ایله مجنون ایده له بعده سکرده ازوب تخطیر اولنوب
 ساعت مرورندن صکره بال صوب ایله غسل ایده له هر ماه ده اصله
 پذیرا اولنجه دکن مباشرت اولنان عکله تکرری یاخو آخر تدبیر
 مراجهتک لزوئی چله نك معلوملریدر تولد الدوزخ ایله کاه قوتلور
 دود تولد اندر و خواله و انات فی الاذن کاه اولور طشره بعضی
 قولغه کیوسه ممکن اولان حیوانات دخول ایدر از چهل پیله کیدو
 خیل الم و پرد یکی هر کسک معلوملریدر و اینجند تولد ایله ایل طشره
 دخول ایده نك دخی علامتلی واضح و لغله تغریق اولنوب باقی و جم کاه
 اولوزیلر قتل و اخراج اولنجه محتاجا درالاج یکی صورته دخی
 قطران تخطیر اولنه فی الحالم کتلی سنی نسکین یا یوب بعده کتدر لیکن
 هلاک ایدر یار بون و شفتا لوبیرای عصاره لوی مسحق نموده ایله
 اولنجه هلاک دخی سم بعد صوغان و ترب عصاره لری دخی نافعدر
 و جمیع حیوانات غیر سیمیه نك اود لری دخی اول خصوصه علاج قویدر
 دخول الماء فی الاذن کاه اولور قوتلور صکره کتله و جمع شدیدی ایدر اولور
 سنده یه صکره یعنی صاغر لغه مؤدی اولور قوتلور و جعدن ناشیه تخص
 اولند قدره مقدم اغتسال بولنوب یا صوبه طالمق کیدی و دخی نك مثلو
 صادر اولان فعالون معلوم اولور الالاج علاجی اگر علیا حرکت طور
 ایسه خارجه عوام ناسک کورلدیکی کی صوکید قولنك طرفه
 اولان یا غنك اوزرنده حرکت ایلوب باشنی دخی اولجا نه میل
 اندر و ناکه داخل اولان صوطشره کیده بوتدی بری جیک مسقورات
 الشفا سنده یا زمشدر لکن تدبیر صواب پذیر بودر که علی الخصوص
 اولکون حرکت اقتداری اولیان اطفال و صبیانه واقع اولمش اولور
 رازبان یاخو طور قوتی و الیزون برقرارش مقدار ییوب پاره سی
 اخذ اولنوب برطر فندک ثلث مقدارن پنبه صاغر له بعده زیت
 یا غنله الوده ایدر و پنبه یی مینك قولانده وضع اتیدر کون

تولد الدرد
فی الاذن

دخول الماء
فی الاذن

صکره

صکره پنبه طرفنی یا قمر له اولنوب یا ندجه قوتلور اولان صوب
 جذب ایدر بر قاج دفعه اجرا ایتمکله تنقیه بولنوب برطر طریق نافع
 دخی اول خصوص ایچو موضع اولان انبویه نك برطر طریق قولانغه
 وضع اولنوب برطر آخر ندجه و انق ایله صوبی جذب اولنور قوتی
 طریق ایله اولور سه اولسوت قوتلور صودن تنقیه اولند قدر صکره
 طانیل بادیم یاغ یاغی عورت سدی تخطیر اولنجه مدد و همت
 ایده له ناکه معالجه سببی ایله حاصل اولادیت مندر دفعه اولور
 انکسار الاذن و انقلاعه البتاء کبار کاه اولور قولنك خارجه اولور
 غشوی لعلی قریلور و کاه اولور بتون قولانجه قریلور قریلور
 معلوم اما تحقیق امر ییدر سببی شدت ایله چک کون اولور و پیشلو
 ایچو خواجه ل و تربیه امر نه جاهل بیا لرون صادر اولور و کیدر
 اول ایلون تحریر اولنوب معالجه سنده دخی تصدی اولندی الالاج
 قریاسنك علاجی او کولدی حضا دل و مرهم ایله اولور بونما حسیب
 الایدنک مختار ایدر اختلاطی صبر سقوطی حرضانی معاشا فاقیه
 تر مننت حضا جماله سی علی السوت اخذ و سحق و مرجم اولنوب صفا اولنه
 اما اکو طشره طرفنه یا تمش ایسه طوغر ایدر و بولنور قوتلور صفا ایدر له
 و اکو ایچ طرفنه یا تمش ایسه کذلک ایچ طرفن صفا اولنه اقرقان جریان
 ایدر و اکو کولدی حرضی مرجمه محتاج اولور سه بومرجمی و ده لونه تر مننت
 قته زفت بال بوی قاز یاغی قاعده اوزرنه مرجم ایدر له حق فاعل
 مرجم بومرجمی یا ایدر و خاصه اعضا و غشوی و قیده نفی یلیغدر
 دیشل و انقلاعهک علاجی رفق و ملایمت ایله قولانغی برینه ردا ایدر
 اوزرنه خطمی و ایه کوئی و بز و قطنایو پراقر بینک عصاره لری
 و قیو جوده سنك صوبی قاز یاغیله مفرجا صفا ایدر کد صکره حکم
 شد ایده له فام او بکون طوره اکثر و نام بولور سه فیها و کویون
 ایسه تکرار منوی محرر اوزر باغلیه کمر بر نام بولنه الغنیه الدوزخ

الطاهرین
والدین

بونلرك اطفال وصبيانده سدر و تادور بلكه منعدمد و اچوق امر اذند
 مشهور و متعارف و انلر بخت اشتسولر اچوق نعرض اولند و بس طنين
 اصل لغتده باقراوانند لکن ديدكر عالت مثل اولنك بر شيه طوقه سندن
 حادث اولان صوت و سرك صدا سنده و اوردك صوتنه دخی اطلاق
 دوی روزگار خفیف و ازی و بعضی قوشلر صدا سنده و بر لوانا اصطلاح
 اطلاقه ايكلسی دخی قولاق اچنده حادث اولان صدا و عبارتند
 خارجدن قطع نظر انسانك قولقلر اچنده پیدا اولور و قولقلر طنين
 جملی و اینجه ایشیدیلور و دی حدشن و قالر و کور و سبیل و طبل و لری
 تحلیله مسطور در القدرش و القدرش بونلرك اچوقه صاغر لغت
 عبارتند اول علت اطفال وصبيانده بونلر دخی اچلدن تعریفلرینه
 تصدی اولنوب هما امکن معالجه لری دخی تجریر اولند و کوش اصطلاح
 اطلاقه ایشی بونلرك نقصانند عبارتند و قولقلر اچندن عبارت اولوب
 صمم بحسب الحلقه قولاقك دلوقی و الما مغاله بالکین صاغر اولند و بر
 آتاهری علی طریق الحان افرک معنا سنده استعمال اولنور و بعضیلره
 زمان جمتدا اولوب سکیان صاغر لغه و قولقلر و قریب القرد اولنه
 طرش اطلاق ایشیلر معالجه اولاکه بواج احوالدن هر بری ولادی
 اولوب معالطه و قاز عارضی اولق و اوله و اولادی اولوب بر مولود
 صاغر وجوده کلش بونلر و سه اکا علاج اولماز زیرا انك اصل خلقش
 قوه سامعیه منعدم یا حق اول قوه نك مکل مسدود اولمش بونلر
 اول اچلدن معالجه قبول اینجی مولود دلسز اولور و شیز رئیس
 فقدان سمع بعضی صاغر لری برکسه ده مولود و طبیعی اولور و لا علاج
 لکدر و قولقلر شک دخی مولود و طبیعی اولنلر کذلک علاج قبول
 اینجی صکره دن حادث اولوب بعید القرد اولنور دخی یا سده قریب
 یا حق عسیر العلاج دیر لوانا قریب القرد اولنلر قابل العلاج اولور
 دیمشله الحاصل صاغر لری حد و ثنه سبب مهاجك کند و سنده یا حق

الطریق
 و
 سبب

برعضو ك مشاركتی ایله اولور و ماغ مثالی یا حق بعضی اعضا و مجاوره
 مشاركتی ایله اولور ابتدا ویشلر بیدکی اشناده عارض اولان صمم
 کی گاه اولور ویشلر اچوق دخی عارض اولور صمم معده مخصوص
 اولان اعضا یا اذت صاقتندون نشأت ایدر سه اولی اذت امر اض
 متشابهة الاجزادن و امر اض الیه نك جمعیستند علل اولور یعنی
 سوء مزاج و امر اض ترکیب و تفرق اتصال بونلر حادث اولور سوء
 مزاج دخی فرد و مرکب اولور و انلرك هر بری سازج و مادی اولور
 مادی اولان دخی سوداوی اولور و صفراوی و بلغمی دخی اولور امر اض
 الیه دن حد و سوز ترکیب خود سده و قوعیدن یا حق تفرق اتصال
 عروضیدر انك دخی اسبابی معلومون نك مرار اذت اولنك سده
 عروضی دخی یا سبب بدیند یا خارجید نشأت ایدر بدی اولی یا خلط
 یا حق سده در میانواع و مریدر گاه اولور و صماخه شولویا غم زانده یا
 دود یا کثرة و سخم و یا انلرك اشد اولور و خارجی اولنلر طشره دن
 نوم و انك امثالی شیلر صماخه اصابت اتمکله سده ایراث ایدر المال
 صمم عارضی ده لایق اولدركه اسباب عدیده سی تختار اولنوب علاج پذیر
 اولنلر تنقید اولنه العلاج صمم اطفال و غیر یده معالجه سی بونلر
 نشأت ایدر سه اولشی ازاله ایله میسر اولدینی مقرر دور اکر
 سوء مزاج سازج عارض اولدیمسه مضاد ایله معالجه اولنور
 اگر مادی اولوب اخلاط غلیظه دن حادث اولور ایسه هما لکن دما
 تنقیه اولنوب قولاقه مناسب یا غلر تغلیظ اولنور و صمم سوء مزاج
 مادی صفراوی وید عارض اولمش ایسه مناسب مسهل ایله استفراغ اولنه
 زیر اچوق کوه صکره دن صاغر اولمش اولمه باطبیع سهل مراری
 عارض اولغله صممی مندفع اولدینی کورلشدن عکسند دخی یعنی اسهل
 مراری یه مبتلا اولان کسنه لرك جاهل طبیب اسهلانی یوقت منع
 اتمکله صمم عارض اولوب صاغر اولدینی کورلشدن یا حق وجه کان

سوء مزاج مفرد ورت و ترکیب اعضا و ایله
 سکن و ماده اعتبار ایله اذت الی و محال اعتبار
 اوتوز ایکی قسمه مرتبی اولد و دخی مفصلانه
 مبین در مد

استغفار بولند بی صورتی بعد الاسمال قولاً غنه مبرات تقطیر
ایده لوان جمله بردان لقان فارینک ایچتی یا یلیوب یجتی صفا لریده
عصیرین یننه قیوغنه قویال و برمه قدا سیک و کل یاغی نیم ایدوب بر
قاج دانه کونک دخی اضافاتی و کون صکر نرم اشته طبع ایده لری حق
مهر اواله بعدا تصفیه اتی تقطیر ایده لری صفرانک حدتی شکر ایدوب
سائر سوه مزاج دخی مضادی لیه معالجه اولنور و اکو خلاط غلیظه دن
حادث اولور سه علاجه دماغ تنقیه اولنوب قولاً غنه مناسب یا غل
تقطیر اولنقوره و سقذ و بشوردن و حصاة و آخر شیء و سولون
نشأت ایچشایسه هر برینک علاجه تنقیه ایده لری نکر ذکر اولنور
قولاً ایچنده کمر زانو یاخو سکل و سقذ حادث اولنورک علاجه
قطعه و دخی کال و الی الیه اولور و احوال مذکور بولند که صکر
عارض اولی صمک بحسب الامکان از الیه سنه اهتمام اولنور کیم عی
مرات الشفا سنه صاف اولان صبیان دای یاغی غنه تنقیه اولور
خصوصاً اول یاغی سدق و مرزنجوش طبع اولمش اول و بوالی الیه
صم صبیان خصوص سنه منفعت جلیله سنی یا ایچشایسه لکن دایک
ماهیتنه اختلاف اولنوب اکثر مفر دانه آرپ کیم و قوی صکر لوی
قوی و طبعی ایچ و رایحه سیطیه ردینلش حاجی باشا مرم دخی
اکاذا هب اولمش و اما شیخ رئیس و شیخ داود هیو فار یقون دخی اول
کوستوب داروی روحی ایله قید ایچشایسه نسی ماهیت ایدی بولنوب
و بولند بی صورتی سائر حیویات و اعشاب اختلاف اولند بی کیم
انک دخی یاغی یا یلیوب بعده سذاب و مرزنجوش ایله طبع و
قلنور و قیبالیه مستحقات اولنورینه قویغنه مداومت اولنور اول
اشاده صبیانک بویغنه و قولقلرینک لکنه بعضی طبوبات طایفه
و صفا اولنور انجیل باپادیه و مرزنجوش و دینه بیرانی و سق
اولمش عاقر قرحا علی السویه یاخو طبع اولنوب یا نکه نجاد و صم اولنه

دخول

دخول الی بیضی الاذن قولاً غنه کیم امر بعید دکلر علی القیوس
نافع و صفا اولان امور و احاطه سنون صبیانک غفلت لری مقرر
اول جلدن برطر بقا کیمش بولنه ایچ یاغی یاغی اولنور و دندوب
دفعه خربک انجکوره کو افار جیقر سه غیو المطلب و اکو جیقر
قولاً غنه فائز است یاغی تقطیر اولنوب بعده یننه اولنور یاخو لری
و قعطش شیل ایله اغسره لری بعده و سقذ اذن معالجه سنه ذکر
اولنات الی که ای استاد لری قولاً غنه ایچتی تصنیع ایچشایسه
بو خصوصه سنون یاخو دلا یلیق لازمه و التوند اولنور
جیوه اغر لجنه دخی مناسب اولنور ایچتی تحصیل ایدوب قولاً غنه
و دفعه خربک ایده لری نکر برغل ایله جمل تطهیر اولنور و لایق
بر صکر که قوی لری دخی یا یلیوب صاری صولور و برطر قرحا یا یلیق
مرجو اکثر یا طفل الیه عارض اولد یغنی نصیح ایچشایسه سبی اول
محله خلط اکال دو کله کد اولور ایچ قیقله عارض اولد یغنی
بالدر لری نه حجامت ایده لری اول موصنی سدا یلیع غسل ایدوب اوزون
سحق اولمش مرمه سنک و قیبالیه که لکانفور مرم دخی علاج کافیه
الله الموفق و المعین امر ایضاً العین عارف بالشریح اولنور ایچشایسه
انسانک و حیوانک کوز لری حاج رطوبت ایله بدی طبقه ذکر کیم بر عصب
شریف و رطوبات ثلثه یه جلیه و و زجاجیه و بیضیه و برل و طبقه
سبعه یه شبکیه و مشیمیه و صلبیه و غنکبوتیه و عنبیه و قوتیه
و ملحمیه و برل و اول رطوبات و طبقات جمل سنک اشرفی جلالیه و کیم
کوزک بیکیدر سائر ایکی رطوبت و بدی طبقات اوردون و اولکون
ای محیط و انک فعلنی ممد اولان خا و ملریدر و کوزک حرکتی و قیقلرینک
ایچیلوب و بولنور سیمیه بیکریدر زیاده عصبه خلق اولمش
فتبارک الله احسن الخالقین حفظ صحیح العین عقلا و اولنور الله
کوزک صحتی حفظ سحر ایچک و اجیده علی القیوس المفضل و صبیانک

دخول الی
غلاذن

الین
الین

بوترتیب و کیم عین اولان رطوبت
جلیدیه دن بکلیوب ایچ طرقتی صلب
و ازیم و طشره طرقتی ملحمیه منقوی
اولد یغنی یاخو بدی طرقتی ملحمیه
ملحمیه یاخو آرد طرقتی صلب
بکلیوب جلیدیه و نه نهایت بولنور
دین تقریر ایدور و لکل وجهه
هو مکیها مده

الین
الین

کوزلر زیاده مخافظه به محتاج اولمغله مرتبیری انلرک حفظله
 سنی ایلک لاندون اولان توندون و توندون و اعتدالین خارج سنجقد
 و صوفدن و روزگار شدیده و سمنیه دن صیانت ایدره و چوقاقلار
 صیانت اتمه قهندند و بر شیده کوزینی دیکوب چوقاقلقد و
 استرازا و لند و دقیق شیلر و دخی داغم نظر اولتمیه مکر یا صنت
 طریقیله احیاناً بقه له اولایسه ریاضت احوالی بیلته موقوفدر
 و دخی هر بار ارقه سی اوزرینه او یومقدن اجتناب لازمدر علی الخصوص
 طوق قرنه اوله مجروح طعانی چوقاق بوب اوزرینه چوقاق صوابچک
 باشه بخارجار دخی سبب کوزه ضرر ایدره طوق قرنه او یومق
 قنده قالدی مخصوصا ارقه اوزرینه اوله و تندرین لایق کندن
 دخی ساقمق کور کور پر اصد و تره و کمنه مثللو و ججقق اولایم
 بدنک و طوبانی قورید شیلر جمله سی کوزه ضرر ایدره و زیاده
 او یوقوسلوق وار باجا اولان چوقاق جماع اتمک دخی مضر در و تمام
 کیرمنک دخی کوشی ضرر ایدره کوزلرینی سونلر کرا اولنا امور تقید
 و اهتمام ایدوب اطفال و صبیانی دخی مخافظه ایدره له و کوزلرک
 حمایتده استعدادی اولنلر ممکن اولدیی مرتبه سورمه لر و تویالر
 تدبیر ایدوب مرزنجوش و رازبان صولری ایلچکله یالکوزانیه
 چکک عجیب التفع اولدیی مقرر در و دخی اوخصه ایچین مفعلا نه
 یازیلان تدبیرانه نظره یاخو طیب جاذقه و انشقی ایلعل ایدره له
 بوخلده همان طریق ایچین بومقدار بیان ایلک اکتفا اولنوب
 کوزلره عارض اولان امراض عیدیه دن اطفال و صبیانده ظهیری کثیر
 اولنلری و مها ممکن معالجه لری یزیر اولندی اولول یعنی اطفال
 شاشی طوغار و بعضی سینه بعد الولاده عارض اولور بعد الولاده
 عروصنک علی اطفالک کثیرا و لوب اعضا لری دخی اشکال مختلفه یخ
 سهولت ایلله قبول ایلدی ایچین اجلا دن از جمله ضرر مبتلا اولنا صبیانده

الاول

عارض

عارض اولور زیر اصیانک دماغلری قدما ذکر اولندی اوزره
 صرعه سبب اولان موزی یخ دفع ایچین منقبض اولدیده کوزلک
 غشالری چکک ایلله طبقاتن صلبه و مشیمیه و شبکیه قسمیه
 اولشان طبقه لر اطراندر بر طرف منجذب اولمغله کوزلر اول طرف
 چکیلوب صرعی زائل اولد قون صکره هیئت مخدوبه اوزره باقی قالوب
 یاخود مرصعه و مرتبه نک امر مک او یومق مخصوصلر نه سوء
 تدبیر لندون نشأت ایدر که دقا بر جانبیه یا تورپ و او یانین
 امرن مکله طفل مدت مدید بر طرف نظر ایلدی و ایچین هیئت
 مذکور حدوت ایدوب شاشی قالون و لوبیا و لاطلی دقا بر طرف
 یاخود میوب و امرن مکده دخی بشکده اولدیی صورتده کله بر طرف
 و کاه طرف آخر دن امرن مک کور کور کوزلری دقا بر طرف میل ایلدی
 اسباب خولدن بری دخی کیف ما انفق طغاک یاخو یخولدن بر طرف
 نقوشدن یاخو اشیاء منسره و مؤجشه دن بر شیء یونمغله معصیه
 کوزلرینی اول طرف دیکوب بر زمان یاخو یخولدن کوزلرک اولجه
 منقلب اولمغله نشأت ایدره بوسبیلر سن نفولیته مخصوصه اما
 سائر اسنانده دخی حدوت مقرر در تنک صرعی مرصعه نشأت ایدر
 کجی ذکر اولندی بویک کرده دخی اول علته عروصی ممکن اولور شیخ
 رئیس اطلاق اوزره کاه اولور یخول مقله یخ حرکت اولابعض عضلاتک
 استرخاسندن نشأت ایدره لعلله مسترخ اولدیی صورتده مقله عین
 طرف خلاصه منجذب اولمغله شاشی عارض اولور و کاه اولور اول
 عضله لرک تشنج دن یخ کولماسندن حادث اولور اولصورته
 مقله کربلان طرف میل ایدوب حوال اول طرف حادث اولور و کیفک
 رطوبتک اولور و بوسندن دخی اولور که امراض حاره و صارت اولور
 و چوقاق صرعی و قرانیص سندن شش امراض دماغیه و صکره
 عارض اولور و بدیل تحبیب الدین سمرقندی کاه اولور کوزلک طبقه اولور

مجتمعی بریند زائل و لغله عارض اولوز سینه معده ریاح غیظه
 حادث اولد و غیدر که عسیر الظل اولغله طاعنه میوب جرات خشنه
 کونتر حرکت ناشی کوزی بختون تحریک ایدوب بریند ازاله ایدوب عیشلو
 و دخی معلوم اوله که علت حوله کوز بوقر طرفه یاخو اشق طرفه چکسه
 علیل الینه برشی ایکی کور و اما صاغ و صول اولریند بر جان چکسه
 مزید از واقع اولوب معتدیه اوله جوق خلل و بر مر العالج اکثر اطبا
 شاشی طو فان طفله علاج ممکن اولماز دیشلر اما شخی رئیس الیم
 ایلده حال طفولتیه امکانی برنجی اتمشلو زیر اولر اناوده اعصاب
 رطوبت اوزرینه اولغله ممکن الحصول اولان شکل شکلی چو اولو
 باقی وجه کان سن طفولتیه ایکن احوال الیموب معالج سنده سید ایدوب
 ملا نفیس عجوم اسباب و علل مات شرحده اولخصه تالی انا
 لایق دکلره زیر اعصاب الی باشوب و مشق اولدی فی احوالین علاج رنده
 بولونونیم طفلاک باشی شکل طبع سنده خالف مدور بولنسه بعقب
 شی بغلی ایل سو فی ایدوب و سو فی صورت سنده بولنای مدور شکسته
 مشاهد اولمشدن مع هذا مکرده بالطبع صلابت اولغله اندرده اعصاب
 ملیته معاصله سی مشکل اولوز اما حوال خصوص سنده اعصاب اغشیه
 ملا یمنی اولغله مددا و دخی انسبدر دیشلر اولخصه صوره اولطفلاک
 بشکده بتاغنی غایت دوز ایدوب بعده حوال بولنای کوزک طرفه خلافت
 بافتقه سید ایدوب و کجه لوده موئی اول طرفه قویوب کوندر لوده طفله
 سرور و بره جک شیلر قویوب لوه بلک طرف خلافت کوز بیکاری بر ابرین
 بور نینک اوزرینه و قولقاری افرافه رنک امین شیلر اصالی تا که میل
 ایدوب داما اول طرفه بافتقه استوا حاصل اوله نتم لقوه به مبتلا
 اولان آدم لک دمشقی آیین به بافتقه مدوامت اناکه لقوه خلاص
 بولعاری کی طفل دخی حوال مناص بولده یاخو طفلاک یوزن کوزلرینک
 بیکاری بر ابرین ایکی دکل نقاب باغلیوب دکل اولدیغی اوزر طرفه خلافت

طفل

طفل میل ایدوب جک شیلر قویوب لوه بو تدبیر کوزلری بوقار یاخو انا
 چکیلان اطفالک معالجه سنده دخی مناسبدور باقی وجه کان
 مرضعه سنک تدبیرینه دخی تقید لازمدور و عذابی اصلاح اولنوب
 قویاید قوت و بره جک لطیف غذای و بره و معالجه به محتاج اولدیغی
 صورتیه مناسب تدبیر ایلده مزاجی اعتداله کتوره لوه و تنبیه لوه لک لفظ
 دایما اجرت محالقد آخر روب اول طرفه میل ایلده مقید اوله اکر
 حوال سن طفولیتی تجاوز انید کون صکر سن صباه حادث اولوسه
 اسبابی دفعه سید ایدوب اعضا رنده دخی رطوبت باقیه اولغله
 ذکر اولنان معا و اندن مناسبا و لای اختیار ایدوب لاسن کورده ما
 اولدیغی صورتیه معالجه سی شکلیه و زامانیه تقید اولنوب استولنوب
 نشخودنی یاخو ریح غلیظه دخی نشأت نمشدر سببی بلنور کد صکر
 علاجه میاشرت ایدوب لوه اولاسبی استول یاخو نشخ و طب اولدیغی
 صورتیه شخی رئیس و ماغاری امراض مذکور دن تعیین اولنایا با
 کبار و انلرک مثلاً استغرافات ایلده شقیه اولنوب و غذای بلطفیه
 و حمام محلی ایلده رطوبت لری تجفیف اولنور و عیشلو زینوب بر اغنی صقوت
 صوبینی بورننه چکمهک دخی حواله نافع اولامد و انکدر اولطفلاک
 غذا سنده قرحی ایچنی نخود صوبیلده پرورده ایدوب استعمال ایدوب
 دخی نافع در دیدیلر مركات الشفا صاجی هر صاج بوجلاب سقی اولغی
 مدح اتمشلو صفی راز یانه نخو اوج درهم بیان کوی و اوغل و فی هوی
 برندن ابکشر درهم کفایت مقداری صوابیل طبع اولنوب بعد التقیه
 درهم جلبین ایلده و بر بلور و باشلرینه زنبق و زکس و پیا دیه یاغلی
 مثالی حار و محلی یاغلی سوریلون اکر حوال نشخ یا بسدن عارض اولوسه
 امراض ماره و ن حادث اولدیغی کیمه علاجه علیک دماغی اندیه رطوبه
 واشیه مرطبه ایلده ترطیب اولنور و باشلرینه نیلوف و بنفشه یاغلی
 اولنور و راب تجریر بله اغنی کل صوبی و بر مقدار مثلاً لیل کوزلرینما

مراد ایاج جالینوس و ایاج لونا زیا
 صه

انكحه مداومت لازم در دوش و بشو كذا شفا نهن و ديكر كوي شوكه
 ايله مضاد اولمق دخی بلخاضه نافعه زاما اكا دخی مداومته محتاج
 اگر خول ریا غلیظه دن حادث اولمق ادرالك اولنور و ماغی و ماغ
 غلیظه تولد نه باعث اولان رطوباتدن تنقیه ایدله اكر اول ریاغ معدنه
 صعود ایدر سته قی واسر مال ایدله استغفر اغ ایلوب جوارش حاره و بره
 و ايكی صورتده دخی مامیر این را زیاغ ایدله قایند و با سبج صوفی ایدله
 دافا باشی بویال قن قواسطه اقلیم و نام فیلسوف طبعیعتك تألیف
 ایدله بکی قیافت نامه ده كوزلی شاشی اولان انخاص مکاره و حیل کار
 اولوب طبعیعتلری خبانت اوزره مجبوله اولور و دیكی غالباً خولق
 اولوب خول تولد ایدر نلور و العلم عند الله تعالی و بیله کاه اولور
 کوزلی شیشیر یعنی اذک طشره ده اولان ملتیله دیكی طبعه ده ورم
 عظم حادث اولوب بیکلری اوزره کبار مشریندن نفیسی رحم اسباب
 و علامات شرحده کاهی اولرین ملتیله ایه ماکوزک قیافتلر ده دخی طرور
 ایدر کاه اولور و یا لکن قیافتلر ده کاه برنده و کاه یکسینه دخی اولور
 باقی و حیه کاه اولرین صبیانه عارض اولدیه و زردیج و بیوکرده ظهور
 اینسه یئغ دیلر سببی صبیانه دماغلر ده رطوبت چوق اولوب کوزلی
 ضعیف اولغله داخل و خارجد و اصل اولاشی قبول ایدیکلر اچوندر
 و دخی کوزده شبکیه دیدکری طبعه به متصل اولان طرلر اگزلی
 کلکیشو و ملتیله به یاخو قیافتلر به اجماله سنه قلن دو کلا بکنده اولور
 انکیچو بعضی اطباء انلری شبکیه دن عدا شملر اما اول موز صمیم دکلر
 زیر کاه اولور و رد یز ملتیله یاخو جفتلر متصل اولدقی طرلر
 اجماله سنه دخی اولور علامتی کوزک بیاضی و قیافتلری شیشو طشره
 دور یلور صاحب انلری اچوب قیافتلر قدر اوله فر و قیافتلر اچ طر
 یار یلور قان افان و ماده سیحانه اولدقه قیافتلر ده سوچیلور دخی
 اولور و اول مرضك ماده سی بالکن قان یاخو صفر ایلر مختلط قان

و در جمالی الدین بن القفطنك منجات
 نام طبعاننده اقلیم حاصل زو فنون
 بر خصلت عیش شافو الاصل و ابقراط ایدله
 هم عصر ایشلر اندن قن قواسطه
 حکایات عجیبه نقل اولمیشد
 منه

البیع ضربیم العقیق و الواحدة یمنه
 سمیت بذلك کثر نهره قوام مع الشی
 اذا امر له

بحسب الدین السمرقندی علیه الرحمة
 و علاماته و زردیجی طبعه شبکیه فیض
 اولان علت اربعه دن عدا یلور ظهور دخی
 ملتیله و اجماله کوستر شده و حادث بر بویک
 تعدادی اوزره کوزلور رطوبت و طبقات
 و اجماله انلری اعتبار ایلر اللہ دن زیاده
 امر اض عارض اولور و نه لکهن لعباده
 منه

دکلر

دکلر ماده بلقیه و سوداوتی دخی اولور و لا یلج اولامکن اولدقه
 صینک باله لرینه حجات اولمق در ممکن اولدقی صورتده مرصع
 فصد اولنوب غداسی مزوره لر ایه جفیف اولنور و بعده صینک کوزینه
 طلالی و یا یقنوبلر ایدر لوز اجماله حلالان هنر دخی سوز ایدله اوزب
 طلال ایدله لر یاخو دنازه مرطبه صاریسی کل یاغیله مضاد ایدله
 باقی و حیه کان بر قاج ساعدت کصکر پیادی و باد روح طنج اولمشو
 ایدله یا یقنوب نکر طلال و مضاد ایدله دفعات متفرقه ایدله مداومته
 محتاجدر نفیسی مرحوم ذرورات و شیافات و ادعه شعلانی دخی
 التزام کوستر و ب اولی اولان اولرین و اوج کوزد کین و زورینه
 یا لکن شد نقطله اولنوب بعده قاری یاری یاخو ایه چکر دی لعل ایدله
 ملکایا زورنده دوزلش شاشی مضاد ایدله لر و قیافتلر ده زور و اغیر
 اکوب زهر را یچینه اکمیه لوزر و ملکیه الحاج جلال تبریزی اختیار
 بدیعند نقل ایدله کاه اوزره بو ترکیب و کاه دکر اولنور و ششک سیک
 ایدله پرورده اولمش از ووت و نشاسته و نبات شکری علی السویه
 اخذ و سحق اولنوب بر برینه مرچ اولنور و انزوتک مدیلر پرور
 اولسی دخی انزوتی سحق ایدوب مزبور سد ایدله غیر ایتو کون صکر
 کولکده قو غرق ایدله اولور و ذرورین بور شاف اولق حراد اولمش
 اششاف شخه لرینه نظر اولنوب قنقیسی اختیار اولنور سه ذرور بود
 اکضم ایدوب قو صلد و زله لوزر و شبر انک دخی حادث مزورک مختار
 اوزره صنعتی بودر که کمان تو تیا سنی سحق ایدوب بقور سوبیل غسل
 ایدله لر بعده حین حاجتده اندا و در هم و شیح دیلر تا و تانک یاغش
 کولند کذاک اوزر در هم و نبات شکری بشور در هم میل سی اخذ و سحق
 اولنوب بر شیشو و صحتلر اولنور و محتاجده کوز قیافتلر ده ایلور
 الشفا صاحبی وجع شدید اولدقی صورتده بر کخی نصیبین یاغش شنی
 انزروت و زعفران علی السویه اخذ اولنوب بر مقدار ایتو بر مقدار

ما میباشم اولند قد در صکره سوره کبی چکیلوب یاخو حولان هندی
 و صبر و مایشاعی المستویه اخذ و سحق و مزج اولوب کذلک استعمال اولون
 هند بایر اغیله کل یاغیضا دا و لقمه دخی نافع اولون اوزره در بیان لقمه
 گاه اولور چوقا غلقدن اطلاق کوز لری بیکنده بیاض لقمه عارض اولون
 سببی طیفه غنیه ده اولان رطوبتک متخلله اولما سیدر که یا اثر اولون
 نور بدیده بیاض اولون کبی اولون طیفه نک رطوبتی دخی زائله اولون
 انک کبی بیاض اولون بقیل صبیانک کوز لرنده بیاض عارض اولون
 سببی چرخ کوزک اعصابی ضعیف اولوب کند و به وارد اولون موادی
 قبول اولون کبی و زیرای شک شدت ایله اخلق کوز لره ماده بکر
 چنان اولون بقیله ماده منقبیه اولسه کوزک قوت دافعه سیانک دفعده
 عاجز اولوب اولون تحت سیه طغیله بیاض و غیر آثار ردیه حادث اولون
 دبدیل مسعود بن حکیم الدین گاه اولور بیاض طیفه قرینه ناک ظاهر
 اولور اکا اثر و تصاب و غام دخی در لری قرینه ناک فتنه اولور
 بیاض اطلاق اولون اول علت صبیانک اکثر یا رمودن صکره عارض
 اولور دیکشور العلاج اولون اطفالک بکاسنی دفع ایدوب استراحتنه
 سعی ایدو که اغلیه و کوزینک اوزرینه غلظت لال اولور اوزره لره
 ازجه ایدو ایتا اوزم منی صیقوب صوبیله معاطفک انک و کوز لرنک قیاقلرنه
 طلال ایدو السلاک گاه اولور بیاض چوقا غلقدن ناشی طغیله کوز لری
 قیاقلرنه نحریت ایله معا غلظت عارض سببی غلقدن اولان حرکت
 قیاقلره ماده دوکام کله چرمی غلیظ ایدره و دخی اول دوکام ماده
 قیاقلرنک کثرت حرکت ناشی سختوت حاصل ایدوب بورقیتیه میل
 انک کله قیاقلره کله پیدا اولور و کپکری دخی دوکیلور یاخود
 داغیلو المایح اولونک بالدر لرنه و قو لقرینه نخی مقدار جماعت
 غذا و پر بلور سه غذای اصلاح اولون و مرصعه ناک غذای و سائر
 ندریری مادامک طفلی امر و ره حالده در کادر و قیاقلره اوزرینه

بیاض
اصدق

سببی ریش اطلاق اوزره علاجی ایتا اوزی
 عصاره سی ایل اولور دیوب علاقه مزج
 و مرصه اوزره تعیین ایشاردر
 منته

دو

و ادع و جدوت و بورقیتیه نسکین ایدو چیلال و ضیاء اوزره لره
 مرده سنکی سحق ایدوب ایت اوزی صوبیله یاخو کل صوبیل صمد
 ایدو لره و گاه و بیکاه کوز لرنه ایت اوزی صوبی و کل صوبی طامله ده لره
 اثر این الاغی غلظت چرخا افرین چلنما و انسانده و سائر تنفسه محتاج
 اولان حیوانده برونی البت نفس خلق ایلوب اول عضو طیفه تنفس
 ماعدل چرخه نواند عدیده مندرجه قلمش و ایکی طلعه ملک ایلان عدد
 عطر و فون ترکیب ایلوب احسن نفویده خلق ایلو کبی نوع بشک یوزلرنه
 ایکی کوز لری ارا سنده تقدر ایتکله چرخه زیبارینی تربین ایشک ککری
 مختلفه اصلاص اولان شکله شیده و غطر و فونیک ایکی طرفه
 اولونری بومشاق و اوستلرنه اولون غطر و فون نلرون قیاقلرنه
 دخی حکمت مقرر در اینجه و الا ایکی تجویفه لسان افصح عریه نحرین
 در لره معنی تجلس و زنده بورون دلیکی دیکدو اولون لکله سقا انی
 تجاوز ایلدک لرن صکره بری نکرا و اغز اینجه راجع اولور اکا تر کله
 کک در لره بر لیتی دخی ککرنک اوستنده اولان مصفا دیگله غصه
 دیکلرن البت شتم اولان حکمتیه صعود ایدو که عملک اوجی کبی
 ایکی کوجک غصه در انسان و سائر حیوانات هر شی انکله قو قوت
 خاخره نلره وضع اولنشدن هر شیشک قو قوسی الحکمتیه اولون کوجک
 دیکلرون دماغه و اصل اولور و اغز اینجه راجع اولون ککله نحرین
 واقع ککله قصبه سته هوا خالص ایدو اولوب حکمتیه موصلا و الا
 مجازدن استنشاق سببی ایله انواع راجع ایدو اولون و موصولون
 دخی اول مجازدن خارجیه مندفعه اولور و انکله انتماسنده ایکی قو
 نحرین دخی خلق و لغش و لری کوز لرنک بیکار لرنه و اصل اولور لره
 اول اجلا رن کوز لره چکیلان سوره ناک صغی انکله و ساطیه انکله
 لسان سیریت ایدوب قو قو ذایقه انی ادرک انکله اجمیدر تلمیدر
 هر کون طادی و ارایسه بیلور و صوغان و صمق مثالی شیلر

اخر این الاغی

اخر این عیندن اکثر صبیان عارض اولون
 غلظتک بومقدار ذری ایلد کتفا اولون
 بو کتاب قوا تو نصایه انشباب ایدو
 ایدوب عرافت ماملر که مذکور اولیا انک
 دخی حساب و علامات و معالجات و قوت
 تحصیل ایدو لره الله الموفق والمعين
 منته
 اکثر حیوانات یا انک بورون نلرون
 ایدو لره ازجه قوس نخی اغز لری قیالمین
 نفس ایدو کبی مشاهد و حقی ایدوب
 نخریندن مرویدر که بیلا راکون بریسی
 معالجات اینچون براتک اغزینخی ایدو قد
 موفی دیکلری منسدا و لغل و لسانت
 بوغیلوب هلاک اولمش منته

سببی اول غطر و فونک اوجی تن صباد
 بومشاق اولوب بعد ایلون قاتل و نخی
 جملک معلوم ایدو منته

قوتلند فده راجحه حاوہ لوی کوزہ سرایت ایدوب کوزون صواب قدر
 شیخ رئیس انفسک منافع کثیره سندن اوچی غایت ظاهر در بر تیبی پروک
 تجویفی و غرض و فلرینک بمشاققتی سببی ایله استنشاقه عانتد که اول
 تجویفیلر ده باد کیر شکلنده هوا جمع اولوب دماغه وصولند اول
 اعتدال کسبایدن بعده واصل اولور اگر چه استنشاق اولنا هوانک
 اکثری آق چکره راجع اولور اما خالص و صافی اولاند لوزی مقدار
 دماغه دخی نافذ اولوب ارواح نفسانیه به امداد ایدور علی الخصوص
 راجحه احوالی استنشاقه موقوفدر منفعت ثانیه بر وزن تعلق ایکن
 بعضی حروفک تقطیعنه و سهولت غرضه اعانتی سببی ایله مستطابند
 امدادی بولنمیدور منفعت ثالثه بحسب الطبیعه دماغه منفع اولور
 فضلاتی ستر ایدوب اول فضلات خروجیه عصیا اندیک صورته
 انسان ای استنشاق اولنا هوانک اعانتی ایله دفع ایدور دیمشله
 فشارک افقه احسن الخافین پس بر وزن دخی امراض عیدیه عارض اولور
 اما اول عضو مخصوص اول امراض و معالجاتک اکثری سین صیایه
 تجاوز ایدنلر ده عارض اولغه موقوف اولدی فی الجمله سببی ایله اولدی
 از جملة بر وزن مخصوص اولوب طلب کتابلر نه تحریر اولنا امراض بری
 ختم دیدکری علتد که راجحه حسن اولنا سکن نقصانند یا خود
 بالکلته بطلانند عباد تدور اول علتک حد و فی انسان بر شدیک قوت
 حسن اندیم یا خور اندیم دیو خبر و بر مرتبه ده بولنمده محتاجد
 اول اجلا د سن طفولیتده بولنموب سن صبا به موقوف اولور اما استنا
 بر نه اول علت عارض اولدی صورته سببلی مقدمه دماغه یا خور
 حمله لوده سوء مزاج سازج بارد یا مادی بلغمی باشد حد و فی اولور
 تنفسیذک نشأت اندیک علامتند که اول اولوب کاکوره معاف
 اولنور دخی امراض اندیک که بعضی کسسته بوزنده سسک و غیره
 شیلر قوتی ستر ایدور مع هذا خارجیه برینک وجودی بجا اول

ختم خاکشین جمیعین ایلر قوتولما
 دیرلر و برونک انتم کسسته خیشوم
 اطلاق اولنور

تحت

سته طوئان آدم لره عارض اولور سه علامت روتیه دنور دیمشله
 انک دخی اسبابی نقص ایلوب کاکوره معالجه ایدور جفا لا نف
 بوزنده قوتلر اولمق دخی اکثر یا سن صبا به تجاوز ایدنلر ده بولنور
 انک دخی اسبابی نقص اولنوب مناسب اول معالجه ستر ایدرک
 اولنور قوتی الاذن بوزنده انواع یاره لحد و فی و سکلر و اتلر
 جمده ستر اطفالده نادر واقع اولوب صبیان و شبان و سائر استاده
 عارض اولور مرضلر ده انک دخی معالجه لرنده سائر اعضا و ظهور
 ایدور قوتیه لرمدا و ایکی تدبیر اولنور هر بری خلطه بیاض و غشیه
 زغاف رانک شملیه بر وزن کجیحقان فایه و برون قنانه سته دیرلر
 اطفالده بولنموب صبیانده دخی نادر واقع اولور اکثر یا سن صبا به
 تجاوز ایدنلر عارض اولور نکر ابقراط دن نقل اولدی اما عرو
 کثیر و علاچی عسیر لراضد و اولغلر معتبر انده یاز و قلی بعضی
 جریا تحریر اولندیکه لطف حقیه کتابک نفی جله به شامل اوله الله
 والمعن و پس کاه اولور زغاف امراض حاده ده بحران اولوب قنانه
 علیه نافع اولور و بحرانی اولدی فی بحران کونلر نه ظهور و نذینور
 حتی چپکده و قنانه و صداعده و اعضا و باطنه کد دماغک
 و جگرک و غسالرک و رملرنده و ذات الجنب و ذات الریه و ذات القدر
 دیدکری مرضلر ده بوزنده قنانه سکن نفی سببی ظهوره کلور علی
 ذات الجنبه غایت محدود که انده جمله سنن زیاد و نافع در اثر
 مذکوره دن ماعد با باشند نقل و بوزنده نفی ماول کسسته لراض
 اولسه خفتلری نمایان اولور شیخ رئیس احوال عجیه زغاف در که
 بعضی کسسته لره نافع اولور ذکرا اولنا امراض و احوالده عارض اولدی
 کبی و بعضی سندن ضار اولور مذکورک غیره ظهوره کلر کبی نافع
 اولدی فی صورتلر و کسسته سخی و لیمز مکر زیاد و اطفالده اقل و لیمان
 کسسته نفید اولور اما اطفالده صکره علیک بشیرنده صورته

بغداد الکتاب

قوتی تحت

بعضی های اولوب صبر امو
اقار

اولوب بکری صار رسه باخو قلاي رنگنده اولسه باخو مودت
ظهور ايلسه و غليل جردون زياده ارقلسه اگر حبس اولوب و کوسه
دخي خطر و ن خال دکلدر ميشلر الحاصل بعض رعا قطره قطره
وامله مع ايله جريان ايدره سببي قانك غليا نندن اولور کاخي ايشر ککک
التنه شکره مشيميه و غشا و صلب ديدکري هر ده نك ايجراسي اولان
عروق و شرايين جريان ايدن ايلرک اچلما سندر عارض اولر عاف
اکثر يا قابل علاج اولما و شريان و عروق دجر مانلو نيك فوطري شريان
کالان رفیق و اشقر اولوب صبر امو ايله اقرار اند بيلون و رعا فک سد و
اکثر يا صدام و التهاب و امراض حاده عقينده اولور ياخو دوشمکدن
واو لمق حاد و ثلوث کاه اولور و ماغذ بخارات حازه صعود نند
نشأت ايدن سبب لري چوقدر باقی وجهه کافراطله اقمه سبي خطر ليدن
ضعف کبد و استسقايه و سائر امراضه مؤدى اولور و قانلري رفیق و صغیر
اولرک رعا فک استعداد لري شديد اولوب اولرک و اولرک برونلري
چوق قنار العلاج اگر ايجراسي اولوب ياخو من غير علقه عارض اولوب رسه
انک تدبيرى سقوط قوت حشر اولوب وضعى ظاهر و الما و فقه علاجيه
اولنما مقدور بعض اقاته اقلان قان دوت رطيله بالغ اولور و رطيلون
او تونز درمدر جمل سبي بشيوز يکري درم ايدن اولکونه افراط بولندي
صورته البته علاجنه سعي اولوب نقيده نام لازم دق اولاقيل ايدک
طردن قان الاله و بد نلر نيك استعدادى يعنى قانلر نيك عارضى سبي
اياله مبتلا اولرک مزاجيلر سبي اغذيه و اشربه مناسبه ايله اعتداله
کنوره لرقيلادن قان المقي افضل علاجدر اما بونرک فني دکنون
اقرار سه اولر طرفه اولاقيلادن النوب طردخي آزار چلطي لازم دق
اگر ايني طرفدن دخي اقرار سه نوبت ايله ايني طرفد دخي المنور بعض نفع
که حرارت شديد غليا نند ياخو شرايينک انجشار نند عارض اولمش
اوله بايخيجه دکن قان افققي واجب کور مشلر در و رعا فک حاست

اولان

عوارضات

مجردات

مفادات

محرقات

اولان اوتيه اولو دخي بوکونه تفصيل اولنور که اول دوويه يا شديده
القبض يا شديده التبريد ياخو شديده التغليب و التجميد يا شديده التقريبه
ياخو حاد و حرقه يا ذوالخاصه دره يعنى برون قاننى حبس ايدن ايدو
زياده قبض ايدن ياخو صودن ياخو قوت ايدن ياخو قوت و زوجت و برنجي
ياخو اعضاي باقوب قابو قنلر سبي باالخاصه طوتوچي اولور و اوتيه
مذكوره نك بعضي سبي و صافه مذکوره نك ايلکيسي ياخو اوجن جمل اولور
انلرون قابضات ايلر عارض يعنى برون قاننى طوتوچي اولرک و نك صغیر
اوتک عصاره سبي و افاقياه و جملنا و وکل و مرچک و ماز و وکل و تلر بونري
عصاره سبي و امرو و ايوه پتر قنلري و عصي الراي و بونلرک امثال اوواق
عصاره لريدن مبررات افيد و کافور و وبرز البز و مارول و تخمي و مارول
و شکود پراغي عصاره لري و بلر و ديدکري حرما صوفي و انلرک امثال ايدن
نير يولر ايله قان طو تار لر مفرات و کون من طاشنک خباري و کونلک
توزي و انلرک امثال ايدن انلر و طوتو قانق اولرک طوتو حبس ايدن
محرقات و اجات و قلعطا و و بونلرک امثال ايدن اما حرقانک استعلا لره
احتياط لازم دکه بونرک ايجن ياره ايدن لره نشأت اولرک
رؤث الحمار و بادروچ و نغنا عصاره لري و انلرک امثال ايدن
رعا فک خفيفا و لره بالکن سعوطات ايله علاج اولنور کاخي
اولور اشياء مذکوره دن ممکن الحصول اولنلري تحصيل ايدوب
سعوط ايدن لري از جمل بلک که حرمانک خلط ايدن انک بشور درم عصاره
بر مقدار افاقياه ازوب بر حبه کافور دخي منم اولرک قدر صکره برون
تقطير اولنور اما انک مثلاً و ماوانده مداومت اولنوب وقتاً بعد
وقتاً استعلا اولنور و نغنا حمار دره ذکر اولنن اشياء نك عصاره لري
دخي کذلک مداومت و زره تقطير اولنور و بونلرک ناز حمار ترستک
صفند سبي عجب النفعدر ميشلر نکر ذکر اولنور ايو قانده کثرت حشر
اولنور سه زنجاري سوکده حل ايدوب آزار تقطير ايدن له کذلک

اکثر اطباء زکام و نزله فی اراض و ماغیه عدادند یازوب و کسورکی
 اراض صد و پریده تحریر بشمارد و شیخ رئیس زکام و نزله فی اراض
 انقد یازوب سعالی صد و پریده حریر می خوانند یازوب نفس العرو
 زکام و نزله دن هر پری سیلان الماده من الیماع یعنی دماغن اشاعی
 ماده دو کلمه معنای سنه اولدی فی اراض و ماغیه دمعده و اولما سنه
 مناسب اولور که چه اول ماده برون یولن مخصوص اولوب کاهی
 صد و پریده به دخی دو کیلور اما برون سیلان ظاهر اولقل اراض
 انقدن غذا و لوق دخی اولور علامه قرشی و جز متفنده زکام و
 نزله فی اراض انقد یازوب و کسورکی بو غازه تخصیص انیر کل
 چندین مناسب کلدر باقی وجه کاضیانه عارض اولور زکام و نزله
 بو محله بیان اولوب و کسورکی دخی اکا الحاق و لوق انسب کورلور
 زکام و نزله دخی اراض ضعیفانه اولور بو محله یازمشدر پس زکام و نزله
 علی الاطلاق سیلان الماده من الیماع تغییر اولور دخی جلد دخی اعضا
 نازل اولور سه اولسوا سمد مشترک اولوب زکام و نزله اطلاق
 صحیح اولور اطفال دن بعضی نلرک حریر بخانل اولدقاری عضو اعتبار
 تخصیص اولوب بو غازه و کسورکی و اق جکر نازل اولان نزله و بوز
 نازل اولان زکام دیشلر بعضی دخی حسنه نزله اطلاق میشلر دن
 لکن نازل اولان ماده برون اولان قوه شافیه سیوا لیوب بر شی
 قوه مانع اولسه و دقیق و متواتر اولدی جریه کونه و بوزک
 جلدن دخی بخون حدیثا یسه زکام سیمیه اولمشلر و راجع اولور
 ایسه بالاتفاق کوسک و اق جکر حریر نلر عبارتند که طبیعت اول
 حرکت ایل آق جکر و اکا متصل اولان اعضا به واقع اذتی دفعه سی
 ایدن بولر بها ممکن بلند کدن صکر معلوم اوله که اراض مذکور
 حریری صبیانه علی الخصوص اطفاله کثرت اوزره عارض اولقل دما ممکن
 هر پریک اسباب و علامات و معالجه لوی تحریر اولنده اول اطفال

دماغی

دماغی و طبوب اوزره اولقله نازل لوی جوق اولور و نلر اطفال
 ذکر اولور یعنی اوزره و حمار و ک حرارتنه اعتبار دن صکر نلر
 صوقدن متضرا و لقله و ماغلر نه ماده تحبسل اولوب اسباب
 بر سبب ایل اشاعده و کلد که اکر برون نازل اولور سه زکام
 اولور اکر بونازه واق جکر طریقه دیکه و کسورکی عارض
 اولور و کاه اولور و کسورکی ایل زکام دخی معایب اولور حاجت
 دخی علایق طفلی حجام معتدل تو یوب باشنه و اق سبب صود و ک
 و حجامد جق و قد صوقدن اطفاله ایلوب باشنی زیاده اوزنه
 علی الخصوص قیش کو نلر اولد و لوی غسل و طوز ایل و معتدل
 ایلوب لیتی برقی ایل به لیه تا کجوق بلغم قوسوب افادت
 اما اکو و کسورکی زکام ایل اولما زسه سببی کوسر اطفاله اولش اولور
 علامه طفله مناسب لوق لیدر مکدر و بولعوق شیخ مختار
 صنعتی ضعیف عربی و کثیره و ایوه جکر کی و بیان بالی و فانیه علی
 السویه اخذ اولوب ایوه جکر دکنر ماعداسی دق اولوب و انچه
 الکون التکدن صکر ایوه جکر کی لعا بیله لغوق ایوه لقا شلم
 و صباغ بر مقدار و بریلور علامه بلغم جوق اولدی صورتی بوی
 ضم و لقی دخی اختیار و استفسار میشلر دن و کسورکی انواع معلجات
 معروفه و انجی اطفال و صبیانه مناسب و لثری تحصیل سینه
 و معضعه سی دخی اغدی غلیظه دن منع اولوب مناسب دوال و پریه
 موضع جی حجام معتدل مدوامت انیدر مک دخی نفعده ارض غم
 واللثه و اللسان و احوال الاشدان معلوم اولاکه افسانک و ساع
 حیوانک اغز لوی ظاهر ایکی دوداق و دیشلر و لسان دن مرکب بر عضو
 شیبیدر که فانیه سی غدا به معده به و هوایه دماغه اولشدر مقدار
 و حیواناته صوتک و انسانه تکلمک و عایی یعنی صوت و کلام
 بخلاق الله تعالی انک ایچنده حاصل اولور و ظریف و لکن کلامک

فانیه سبب شکر دیکدر اما بونک کی
 مظلومه نبات شکرینک غیر مراد در
 که بایق نکدر دیک اولور

لسان موقوف در دو اقلیم و عصب و عضلین مخلوق ایکی عضو لطیف در که حین سکوت در دیشلری و لسانی او تر از حسن جمال و ملاحتی مشتمل اولد قاری ایسه هر کسه عیانند از باب تشبیح و دو اقلیمشته اوچ فائده ظاهره وارد و بر تسمی اغزی بعضی اشیا و حوالت و دایما هو الصابغی ایله فور یلوق حد و شد و استدر ایکی جنسی کمال اعانت و غدا تنا و لکن و اغز در بعضی شیء اغمه و بعضی شیء صور مغه دخی التدر و جنسی بعضی شیء اصومغه عاندر دیشلر ویشلر عن قریه تفصیل اولور و دل دخی بر عضو شریف که کیم خفیف و شویین و آورده و اعصاب و عضلات در حرکت و او زونلغته ایکی بولک خلق اولوب ایکی سنی بر غشا استراحت کله ایکی قطعه اولد دخی بلین فائده جلیله کلا تمامته آتدر و تکمل انکله حصو لیدر اولور و ما کولات و مشربیات طعمی انکله بیلنور و غذای چمکده و در ندر مکده و یونمغه عانته و دلاک و بنه بزکی بر قطعه ات متصلدر و کامول العالاب دیو اغز ایچنده اولو رطوبت و اول رطوبت دخی منافع عیدیه و در و در سار الله احسن الخالقین پس اغز عارض اولو امر استدر دخی قاعده ستم اوزره اکثر یا اطفاله عارض اولنلری بحر بر اولند الفلای تکیه اغز ایسه دیمکدر و اکثر یا اطفاله اغز لری ایچنده و دلاک سطح نده عارض اولور سولجیلر و طاعیلوب بر برینه اولشتمغه یاره اولور و اگر متعین اولور و اگر حده و بر لری علامت عسیر و کلان ماده سی اختلاط اربعه دند و درت و در لو اولوب قرحری و صاری و بیاض و سیاه اولور سیاه اولان غایت بر امر در زیر استراق شدید دلاک ایدر یاخو زیاده صوفای غلبه سندن یاخو سوادانک استیلا سندن نشأت ایدر و انالک صافی فاناک و حیاناتک کیفیتنه مناف اولمغه سیاه اولان بخوف اولور انلرک اسلم و فور قوس اولانی قوس اولاندر که اختلاط طبعیه مخصوص اولو فانه دلاک ایدر و وجع و الم هر چند اشد اولوب طقاله اضطرار تفری

صاری

صاری اولاندر که حاد المزاج و قوی التأثير اولاصفرایه دلاک ایدر و خفیف و ساکن اولوب طقاله زیاده الم و بر میان بیاض اولاندر لکن بلغم مزاجی بارد و رطوب اولوب غلیظ اولمغه معنی اوزو اولور و بر مزاج اکثر یا اطفاله عارض اولد و غنه سبب انلرک اغز لری نیک و دالری نیک برده سی غایت بمشاق اولمغه بر شیء عطفه معنی اولن نده فالدر که شدک مانیت و بورقینه نخل ایلمیه زیر اسدک صولونقی و اجیلانی اغز لری بنه اذیت و ربوب فلاح ایراث ایلر و بر مزاج اوچ و جسمیه عسره البرء در کچ دفع اولور خصوصالسان دائم الحکمه و اغز بر رطوبت در و جلدی رفیق و میشتادر و اوچ سبب برء مانع اولد دخی ظاهر در العلاج شیخ رئیس اطفاله عارض اولان فلاح مدوا و تنده لایق اولان اوچینی کتابده اغز ایسی معالجه لری خفیف اولور ایله علاج اولمقد و جوق کوه یا لکرمغشته چچی یاخو کل قوس ایله بر مقدار زعفران سحق اولوب اغز ایچنده انک کفایت ایدر کذلک مارول و ابیت اوزی و سمن اوزی عصا لری بر برینه مریم اوتو پنبه ایله اغز ایچنده سورملک کافور و میشلر و شکر مسیح شیخ بو تعینی صبیانه عارض اولو انواع فلاح بیاض اولنه مخصوص در بوخسه سیاه اولد قده لایق اولان قوی مداوات ایله معالجه اولمقد و حتی در و اولوب کیلان دوا بر مقدار کافور دخی ضم اولور و میشلر نفس الامر ده شیخ معالجه خفیفه تعین ایلدی فلاح بیاض و خفیف اولنلر ایچو اولد دخی مقرر در زیر شیخ عصا لری در کونون صکره کون فلاح دخی قوی اولور سه بیان کوننی یا قوب و سخت ایدر که لرد و بیلر بو ترکیب دخی صبیانک بیاض اولو فلاح غنه نافع در سند دخی مرصافی مازی قشور الکندر علی السویه اخذ و سحق اولوب عسل ایله مخلوط اولو اولنه کاه اولور یا لکرمغشته قوت و قوی و قوی رقی کفایت ایدر و معصنه ممکن اولور سه معصنه ایدر و

سورک
ایله
بال
دخی علاجر می

اگر ممکن اولاً از ایسه اغزینه و دلتنه سوریه لو اکر اولت دخی قوی
 اولور سه بوتو کیکی که لسته تی عروق یعنی زرده چوب و نار قی و نار
 چچک و سماق هر برند التیش در هم مازی درت در هم شب بهانی
 ایکی در هم جمل سیحق ایدوب اغز ایچنه که لوه دخی معلوم اوله که
 اطفالک اغز لینه معالجه اذخالتون مقدم بال شالی یا یل یا قیوب
 بعده ذکر اولنان محقق استمال ایدله لوه غایت نافعدر خصوصاً
 ماده سی بلغمی اولانه دخی انفع اولور بوتو کیکی دخی قلاع هر بنوعه
 اولق اوزره در صنعتی سماق و قور کیش و کل قورسی هر برند بشی در هم
 طباشیر در هم سمن اونی تخنی اون در هم کونک بادم در هم مازی بر
 شقال زعفران ایکی دانق جمل سیحق و صق اولوب مخترباً اغز ایچنه
 اکلور و بر مقدار دخی بال موی و کل یاغی ایلده مرغ اولوب باغنه و لسانه
 طلا اولنور و بوتو کیکی باغنه اولان قلاع نافعدر دخی عقیص و کل
 قورسی هر برند بر جرم زعفران نصف جرم جمل سیحق و صق اولوب
 کل یاغی طلا اولنور اکر قلاع سیاه اولور سه ایت اوزی و یا ش کیش
 عصاره لوی کل یاغی ایلده مرغ اولوب طلا اولنه مستحی قلاع خصوصه
 اهتمام لازم ایدیکنی بیان ایلوب اطفاله قلاع عارضه اولسه لایق کادر
 که معالجه سنده اجمال اولنه مخصوصاً سیاه اوله طرور ایلدیکنی اثناده
 اکر صبی حجامته تمحل ایسه بالدر لینه حجامت ایدله لو اکر تمحل دکل ایسه
 مرضه سندن فصد ایدوب غداستی تخفیف ایدله لو و صینک اغزینه
 بوز و روی که لودیش در سمن اونی تخنی و طباشیر و قوری کیش
 و نار چچکی و سماق و شب بهانی هر برند ایکی جرم زعفران نصف جرم
 کونک ربع جرم جمل سیحق و صق و مرغ اولوب بر شقال مقداری
 اغز ایچنه اکلور سیاه اولان قلاع بوقیر و علی بی استمال ایدله لسته
 یا ش کیش موهند با و ایت اوزی عصاره لوی و کل یاغی هر برند بر جرم
 صاری بال موی نصف جرم جمل سیحق یاغی ایلده هسته طبخ اولنور

تلم

تمام تختلط اولد قده بعد التبرید صینک دلتنه طلا ایله اکر بثورات
 بر برینه اولاشوب قرصه اولور سه بوتو کیکی طلا ایله لسته
 مرده سنک و استوخ علی السویه اخذ و صق اولوب کل یاغی و بال
 موی ایلده مرغ اولد قده صکره اغزینه طلا اولنور اکر حرارت شدید
 بولور سه بر مقدار کافور دخی و طلا اولنور مرغانی یا قیوب و لوی اتمک
 دخی قلاع انواعنه نافعدر قلاع مندرغ اولد قده صکره اکر دیش
 اثناده و دلد قرصه نک اثار ی باقی فالور سه طوز نش بالی یا قیوب
 کلنی که لکن اطفالک علاجه نمده مرضه به معالجه اولمغله
 اول اثناده مرضه سنده مارول و هند یا و سمن اونی بور انیلری
 و حصومیه و عدستیه و بونلک امثالی غدی بیدور و نار شوی و
 نار صوی و الما و امرود و آیوه عصاره لوی اچوره لوی خصوصاً طلا
 و ماغنده و مر یسند بثورات عارضه اولمغله اتمک قدر تلری ایلوب
 قلق و اضطراب مبتلا اوله لولصور تده مرضه به بار و قابض غذای
 و بر لوی حصومیه و سماقیه مثالی و طفاک معده سنده بوتو کیکی بنماد
 ایدله لوی صنعتی صندل کل قورسی علی السویه اخذ و صق اولوب بر مقدار
 کافور و مقدار سیسیر زعفران صم اولنور و سکود پیرای و قیاقورنی
 عصاره لوی ایلده مرغ اولوب بنماد اولنور و ترکیب مذکوره طباشیر و سمن
 اونی تخنی خلط اولوب طفاک اغزینه دخی اکیلور اول اثناده طفاک
 بشکنه سکود پیرای و شویوب اوزرنده اویونق دخی طلا ایله
 کاه اولور اطفالک دیش اثناده و چکه لریک اطرافنده اولد قور لری
 مخند ورم و اول و تر لک کندیلرنه تشنج حادث اولور خصوصاً
 دیش لری تنکه باشلیدی حینده البته اول امر اثنک قوروی شوی و لور
 تشنج احوال مقدماً ذکر اولنور اول تشنج و چکه لریک تولعین سنده
 عارضه اولان و رده عوام بوغاز اولدی و سواط انقه چکه سی و شد
 دیر لول اثناده اطفاله عارضه اولان وجع و الما تا شیه مضطرب الاحوال

اورام ناشه

و تردید و عشا لادن خارجه مکرول ایلد بر لری
 قیل او نش مریک عروق دیر لری لری کند
 یقینلرنده اولان مکرله اولاشوب
 بمراتقه تعاط اول عفتوک مر کتی انلر ایل
 حاصل اولور منه

اولدولو و يوركلري سوروب عظيم زحمت چكول اول و جمع واضطر باك
سببي باور الله تعالى ديشلري بنكه سر افاز ايد كده ديش اتر يني ياروق
ايلاه نقر قاصالدين ناشي و جمع عارض اولون اصلنده عضولري ضعيف
و و ما غلري راطبا و لغله و جمع سببي ايلاه اول عضو ضعيفه و فله مانع
دني منصبا و لوب و رام و او جاع و اسر هاله باعشا اولون العلاج اسهال كريك
احوال يني قريپ ذكر اولونور اما ورم و وجعل يني دفعه اولايق اولون
لنه لري يني و چكه لو ينيك اطرافني اغز ايجند بر مق و جيله اهسته و فقه
بصه لو و ادها ندي نشسته و پيا و دي و طور ق و ي با غلري قنيسي نكن
الحصول اولور سه عسل مصق ايلر چ ايدوب نورم ايدو غلني نخر ايدو لو
يا لكو خالص زيت ياغي و طوشان ينيسي غلا اولونق دني نافعه و خصوصا
ديشلر ماذه سنده طوشان ينيسي نكن خاصه سي مقدم اذكر اولونمشيد
بال ايلاه تر منق و سويلك دني علاج مفيد و در و طعلك باشه غلني نورم
و مسكن الا و جاع اولور نطول استعلاء و مداومت ايدو لو بو نطول شيك
مختار ايدو صنعتي طور ق و تيله پيا و دي على السويه اخذ و طر اولونو باشي
اعتدال اوزره اسحق اسحق بايقيه لو كن صوق اصابتك صافند لو
انقو الى الاسنان معلوم اولو كه قادر و طلق تعالى شانه افراد بشرك سله
واصناف حيواناتك كثرند ديشلر خلق ايلوب چر بر ايجو نمانع عديده
ايالش بو محله اسنان انسان مقصو بالبيان اولغله انلك ديشلريك
خواص و فائده لري نخر و تغير اولونور اولو انسانك سائر اعضا لري نسبت
ديشلر ينيه مخصوص اولان احوالدين بر يسي بود كه انسانك نجه رهنده
ايكن اعضا مفرد و مركبه لرجل اتمام پذير لوب ديشلري طو غلني
صكه ظهوره كلوانك دني معق مختلف در بعض اطعاليه و لاد تديت
طقوز اي صكه بنكه باشلر بعضي سنده تقدم و بعضي سنده دني
بولونور بعضي زمنه ده و فراچ ديشلري بتمش طفل وجوده كلا يني حكايه
ايدو لدرت سنه انا رهنده مكك ايدو و ديشلري بتمش طو غلني دني

واقع اولدوني حكايه سي مقدم امدت حمل ساينده نقل اولونمشيد و واقع
اولدوني صورته انك القاد و كالعذوم قيسلندن معدود اولونور ثانيا
صيانك بعد الولاده بقر ديشلري يدي باشلر ينيه كيردكون صكه
بالطبع و و كيلوب نكرار ينيه بقر و لخصوصه جاري و الا حكيه باري
عن قريپ نقل اولونور ثانيا ديشلريك ساقط اولوب ينيه بقره سي جميع
عمرده بولونوب ذكر اولوندي يني اوزره بعضي مذهب مخصوص اولونور سائر
اعضا انلك كجي دكلر زير اعضا مفرد دن بعضي سني قنيسي قنيسي اولونور
منعده اولدوني صورته نكرار ينيه ككلر و شويال كجي و بعضي سني قنيسي
عمر دن قنيسي باشده اولور سه اولسون منعده بولوندي قنيسي صكه ينيه
كلور بلك دني زياده حاصل اولون انسانك اتي و ياغي كجي انك اتي و اترك
سوزلويكي و سمن اترك ارقه يني نما ياند و رابعا علق الله تعالى ديشلريك
نكون اتيدويكي ماذه سائر اعضا نك تكون اتيدويكي ماذه يني مغاير دني
مقوم انقار بيان اولوندي يني اوزره اعضا مفرد نك بعضي سني قنيسي
و بعضي سني قنيسي قاندين متولد اولوب ايكيسند معامت اولونور اعضا بوقدن
اتاد ديشلر يني مزاجنده اولان قاندين متولد اولدوني يني قنيسي ذكر اولونور
خاصه ديشلر زياده صلابت اوزره قاني بلكه مكدون بلكه ايكون كندولر
اصابت ايدون اسيجاني و صوفوني حشر ايدون و لم و يره جك شيلردن
متا لم اولوب غايت و جمع حاصل ايدون و اويوشد رنجي شيلردن
اويوشوز و قاشور سائر اعضا نك كجي دكلر ساد ساد ديشلريك
وضعي سائر اعضا يني مغاير دكلر بر طرف چكه مكنه متصل سائر
اطراف مكشوفه كوياهر يري بر نهال موزوندر سايعا ديشلر واقعا
بيومنه دن انحق اترك فاسنه اطعمه چينيك مانع اولوب سيمون
انك قن قارشوسنده اش بولونما ديشك نبود يني نما ياند و ثامنا
انك سمن شينوننده في الحقيقة فصل اولو اما و بليريك اتي بلك ايلاه
با قلسه جسده اوزون كوستون ناسعا ديشلريك چكه مكلري قنيسي

انصالي سائر مفصلاته قياسا اليه غايت استحکام اوزره بولند يفتد
 ماعد الجيب التكميد او تنجي خاصه ويشترك مفصله بالاوليه
 ايكن بعض سبب نقل بعض حركت عارض اولو بواون خاصه سائر
 اعضاده بوقدر بود بخي معلوم اوله كه ويشل اعضادن معدوا ولوب
 در بقده وساجده اختلافا و تميز بعض اطباء انثري دخي اعضاء
 مفروده دن عدائشله اما كبارك مختار لوي اوزره و در سق وساج
 في الحقيقة اعضادن اوليوب شبيهة بالاعضاء شبيهة اوليشل دن
 اكبناء ويشلر كخواهي تعبير اولنان احوال بعضي انلره بولشه
 ويشلر خاصه تعبيرى مثل پذيرالمان و ويشلر صكر دن بتمه سى
 اعضاء اصلية دن عدائشله مانع دكلر انحق ملك نوعدنى بوقسه
 سكر و نيدور و مادة كوفى دن اويونيك منيلر ندنى مخلوقد بوقسه
 فاندنى حاصل اولور اختلافا و انمشد اطباء متقدمين ويشلر
 اولدوغنه ذاهبا ولوب جرحى قرو و يك الماسى و قيل بلفه قابليت
 برنده طودر كن ايكن ملك ماخو بوالايله بونلق لازم كلسه صاحب
 لقي ادراك انجديك ملك و لما سته دلالت ايدرد بيلو جالينوس دخي
 بومذهبى اختيار انمشد متاخريند بعضينى اعصاب و لما سته ذاهب
 اولوب ويشلر حرارت و برودى و لين و صلابتى جستر ايدروالم و جوى
 و حكما في ادراك ايدوب اكثي شيلردن قماشور اول قماشقم خدره
 يعنى اوبو شمعوك خدر ايسه سكرله مخصوصد ديويلر بعض اطباء
 فربقا اولي ترجيح ايلوب ويشلر كملك اولدينى مفروده كن ويشلر جستر
 ككه جستر و لما زدينلور سه اول ادراك عصب دما هذا ايسوب
 ويشلر كبته متصل اولان شعبه لرون نشأت ايدو حرارت و برودى
 و وجع و حكما في وسائر عواضى ادراك ايدو اول شعبه لوي بوقسه
 ويشلر كندى فاندنى حسي بوقدر ديوكم ايشلر قوتى عليا و ترجيح ايلوسك
 دخل و تعزنى منع انمشد و زير ايلينوسد ويشلر كملك دكلر و ينلر

ان جمل در سق وساج دخي اوزلر ديلور سه
 بزم سوزم اعضاء اولان جزءك اوزا مسند
 در سق وساج اعضادن دكلر ديز
 مس

كوفى

سوفسطا ثيه دن قلعله تشنيع اليشكن كنديك دخي سوزلر
 عيون سفسطه اولغله استدلاله سزا دكلر باخضوص اكر ويشلر
 كملك و لما سته علم باشريان اولق و لما سته سكر يا صايج اولق
 لازم كلور دى و ميش بوسوز عيني ايله سفسطه و خلط و خيطوط
 كه ويشلر كملك و لما مقدر بونلر كبريا و ملق لازم كندى كملك دكلر
 ويشلر ويشلر اعضاء مركبه دنور ديويلر شجر رگيس دخي ويشلر
 اعضاء ايله دن اولدوغنه ذاهبا و لشلر بورديشه افتا
 ايلدكه بعض اجزا سته فسلسايت ايدو بعض اجزاسى سالم قالدو
 اكالات ايدو بحالت عظيم الجثا و لا حيوانا ملك ويشلر نه زباده نمايا
 ويشلر بوسهل مسيحى و اكذكارا طبائى اعضاء ايله اولق طرفى
 ترجيح انمشد و نامق لروك اكر چه ترجيح حدم دكلر و اما ويشلر
 اعضاء ايله دن معدود و لما سى سائر احوالون قطع نظر برك
 و يا طرا ايله سكر عدايدنلر كبر برلينه اولا معارضه و متاخريند
 معرا اولدينى ايجو هر وجه مستحسن كورينور الله اعلم بحقيقة
 بونلر صكر معلوم اوله كه ويشلر كملك ايله اصليسى يانين بعضى ايلون
 باقى فاشلر ماده و كصيانك چك كملر نه مختبسه قالوب ظهور
 يار الله الملك القدوس انون حصول ايدو لور ويشلر و بعضى عدايد
 حاصل اولما سته ذاهبا و لشلر فربقا اول غدا دن حاصل اولدينى
 اكوصلى عدا ايلدى هر بار قلدنجه و جقدنجه برينه اخرويش كملك لازم
 كلور دى حال بوك انسان حيايته اولدنجيه اكل و شرفى و همامكن بون
 فان حصول موجود ايكن بعد سق التماثل اولان ويشلر كملك ايدو
 غدا دن اولدينى منع و قدح ايشلر فربقا ثائف دخي معارضه ايلو
 ويشلر كملك متكون اولدى جنين دخي رحم مادوده ايكن بونلر
 طوعا ايدو ستن صياده ساقط اوليچى غيرى تمامك لازم كلور دى
 ديويند خلط و لما دوغنه استدلال ايشلر تاكبارا طبائى بونلر نه حق

سوفسطا ثيه ديو احوال علمده نزع
 كندو بخي خلط و خيط ايدون شفا
 ديو كملك في الحقيقة بررى جنانين دن
 ايزدر
 و سوفسطا اسم لاي المية المية
 و العا اكر جزلان سوزا صبرا العلم
 و لما سته و لما سته اكر جزلان
 و اما ديويند و ما سته اكر جزلان

چپك و قزاق ماده سنده دخی
 حیفن فاشندون بقیه قلوب ابلان
 صبیانه تعفته سبب اولدوخی
 اولر سلكه بیانی خشنده
 ذکرا ولدی

لکن اعضا بود کرد و بشردخی بود
 مکانه متاسبت تحصیل انجمله
 سقوطون امین اولوق
 جوازی باقیدره

اشنانك دیشلری ماده منور خلق اولماسیله اول ماده نك بر
 مقصنای قدرت حکیم از اجل نماز و محلی طایفه چکه کوه کله نختی
 اولوب خشنده ظهوره کله یکنك حکمتی بود که طفل اول امرده دیش
 محتاج اولماز زیر اول شاده غداسی بالکن سدا و ملغل چینه ایچون الله
 احتیاج بولمیز و اطفال چکه مکملری کوچک و ضعیف اولدیغی مقررور
 اگر اولضعفا شاسنده تمک از مکلسه بتن دیشلر دخی شبنو محلی
 مناسبی الاله صغیر و ضعیف بتوب بعد زمان چیتک و علو خصوص
 محتاج الیه اولدیغی اعماله و فایده مزایای پس عنایت از لیه و تانیه
 معاشانه جنین رحم مادرده یکن دیشلرک خرجی تأخیر الیه الی الله
 دخی غذا جهنمه استعدادی مرتبه نیمه سنی خلق الی الله و بر دفعه کند
 صکره سن صبا انتها سنده ساقط اولوب تکرار تجسده دخی حکمت
 صمدانیه بود که طفل لینه غیر غذا به محتاج اولدیغی جینه بتن دیشلر
 صغیر و ضعیف اولمقلد الی آخر العمر ماهو الماده و فایده بجه کوهیدا و لغیر
 سن صبا انتها سنده سقوطی و لیل طبیعی حلون دکن ماهو الماده و فای
 ادر جینی اوزره تکرار نیمه سنی تقویر الی الله سن صبا انتها سنده دو
 تکرار بنما سنده کبار اطباء تقریرلری اوزره حکمت اخر بود که اشکامه
 حیاندن سن وقوف و از تحیه دکن یوما فیوما کاشو و ذاب اولدیغی لیل
 هر اعضاسی بیویوب چکه مکملری دخی بیومکله طفولیتی حالده بتادیشلر
 مکمل دخی وسعت حاصل الی یوب اول دیشلرک و منزل اولدوغند
 ناشی تبدیل اقتضا تمکین تکرار استحکام اوزره تمک تقویر اولمشور
 ذلک تقویر العزیز العلم احوال مذکور بلند کدن صکره معلوم اول
 بعض اختیار ادملرک دیشلری و شوب اوچین دفعه تکرار تمسک بعید
 بلکه حکمت دخی و فقرو زیر دیشلر اندون خلق اولناحق ماده بعض اشکامه
 وفوت و کثرت اوزره و لغیر ایکنجی دفعه بند کدن صکره دخی خشنده
 بقیه خشتی قلوب اوچین دفعه ده تمک جای اولور و دیشلر عادت اولکنا

مویچ

بتدی عدد نون زیاده تمسج و بعد الباغ بعض کسته لوده ایکی
 دیشلر دخی ظاهر اولماسی چله بوقیلدن دزیرا اعتدال استا امر حقه
 اکثر ناسده اوتوز ایکی اولوب علوی و سفلی اون التیشلر اولور
 بتمشور و جماله سی بحسب الاوصاف بش قسمه منقسم اولوب ثنایا
 و رباعیه و انیاب و اضراس و ونوا جذا طلاق اولور و ثنایا اولک
 دیشلر و برله فوقانی و تحتانی ایکیش نازنین دیشلر و رباعیه
 انلرک ایکی طر فلر نه التلی و اوسفل ایکیش دیشلر و انلر دخی
 دور تدویر جمه سنک جرملری عرض و اوچلری کسکین اولور انلر قفا
 دخی و برله اکل اولنان طعما ی قطع انید کملری ایچون انیاب رباعیه
 ایکی طر فلر نه علوی و سفلی ایکیش دیشلر و برله و برلری غلیظه
 و اوچلری غایت کسکندر پک اولن شیلر انلر الیه قریلور و انلر
 کشاره دخی و برله انلر الیه اولک دیشلر تعبیر اولنان اشان اون
 ایکی عدد در جمه سنک کوکملری یکتا اولوب چتال اولن و اکثر ناسده
 منتظم تمکله کویا اون ایکی لولوی لطافت فاکورینور و اضراس انیاب
 صکره هر طر فده علوی و سفلی سکنر دیشلر و برله انلر و اضری دیشلری
 اطلاق اولور و اون التیشلرک دخی دیشلری غلیظه و اوچلری اینلی
 و خشن اولور و طعما ی انلر سحیح ایدره انچون انلر طواصین و برله
 فوقانی اولنلرک کوکملری محتاجی اولنلر و ارتوق اولور شلا الت
 طر فده بتن دیشلر ایکیش کوکملی اولسه اوست طر فده بتانلرک
 کوکملری اوچر اولور و اگر تحتانیلری اوچر کوکملی اولسه فوقانیلری
 دوز و زاولور الحاصل اضراسک سائر نسبت عمللری اکثر اولمقله
 بر مقصنای حکمت بالغه همدان کوکملری دخی زیاده اولور و فوقانی
 اولنلر معلق طور مغل کوکملری محتاجی اولنلر و زیاده تقویر اولمشور
 نوا جذا اضراسدن صکره اقصای فده علوی و سفلی ایکیش دیشلر و
 انلرک دردی دخی اصول و روشده اضراسد اوتوز اولوب و اکثر یا

عاضه و لما مكر اولاده زياده غليظه اولغله و ديش اترينه سرايت
 ايدو ميوپ و بگرنده خنجه اولدغي ايلده و جمع ايرك ايلده اولدغي
 نادر واقع اولو و امور مذكوره ده يعنى ديشلرك بعضى جمع و الم قبول
 ايدوب بعضى قبول اتمامه سنده چك كملرنيك دغي مدغلي مقرر و
 ايق واقف بالقشر مچ اولنلر ارك ايدر لور موحله احوال استا بلنلرك
 صكره صبيانك ديشلري ناقام اولغله استا نادر اولان امر اضون
 انلرك معزا اولدقلى معلوم اولو لکن تربيد و عظم مني جمال اولغله ايلك
 ايله اكثفا اولندي تربيد و الا استا و كاه اولور ايشانك ديشلرك بعضى سنك
 چرخي بيومك واقع اولوب كيمي ائينه و كيمي وزنه بيومك اغان ايدر نيا
 ديشلهر نكونه اعضا دن معدود اولور سه اولسون نشو قايي چرخي
 غدا قبول ايدركنه بنا عدا كمي فضول دغي قبول ايدركلى مقرر و
 ديشلرك دنگلى متغير اولوب يشل و سياه اولدقلى و صرارد قايي كادالان
 ايدو پير اكر برديش ائينه بيومپ غلظت حاصل ايدو سه اولو طالع جمع
 و الم قارن اولدغي صورتده اكا خلط طحاز منقب و لمش اولور و كرم جمع
 و الم بولنر سه خلط و طوبى بلغى انصب ابدن نشأت ايدركنه دلالت
 ايدو اهل الاچ اكر جمع بولنر سه اربابى قصه اولوب صبيانك حجاب اولور
 و غدا لوى دغي صلاح اولوب خشتا قايي ايله ايدو صوب و بيلور و قما قايي
 كل صوبنده نفع ايدوب هر بار مضمنه سنده مداومت اولور و ديشلره
 دالما سو كه ايله ادويه قابضه سوريلور انجل سوتونه لغى و ما زى
 و كونا نچ سحر اولوب سو كه ايله مزاج اطرا اولنه سذاب صوبى ايله
 سگ ديدكلى تركيبك دغي نفع عجمي يانلشده هر بار انكله اولدنيش
 ذلك ايله اكر جمع بولنر سه خلط بلغى دن حادشا و لمش اولور و قما
 بيوكلك ايارچ كيار ايله دما غلى تنقيه اولوب صبيانك دما غلظت
 مناسب يا قيل او و بيلور بو صورتده دغي اولدنيش سذاب صوبى ايله
 سگ طلا اولنق نافع در كه انلر قبض و تحليل ايدو دريت ايله طبع

تربيد الاكثاف
 تربيد يعنى زياده الاكثاف عدده نسبت دكلد
 فرياعده جهتي ايله يكي كرم و او تو ن
 القيه و ارنج زياده و نقصان مقدما
 تعداد و بيان اولنشدى
 بعضى مكر دن يا خود كككك يا اعضا
 اليه دن در دينا سون

قصه ك اربابى طباء متقدمين
 مختار لوى او زره اون يكي باشي تجاوز
 ايدنلر و تنكم كرا و كرا و كرا

كونا نچ كونا نچ كونا نچ كونا نچ كونا نچ
 قريجه بلنور ميشنه دبر لوز بعصا
 بلنور ميشور ديديلو شك و كرا كرا
 غلظت در ديت در لود و زورل بريسي
 يا كونا نچ ايله عصاره سندن بايلور

اولنق

اولنق صوغان ايله ذلك اولنق دغي عاجبو و ممكن اولدغي صورتده
 توبلق ديدكلى كو كچيتمك دغي مفيد اولو و ساق چيتمك دغي
 التزام ايدو له اكر برديش طولانيز اير اولوب مقدار طبليسي سندن
 زياده اوزاسه اكا تركيه ديشلرك تعبير ايدو در خارجه چوق ادمه
 كورلشده اكر اول ديش بطبعه اوزا دى ايسه عاججى اربابى اولنلر
 قصه و استغفار اولوب ايتاه قابض و رواع شيلر سوره لره
 بعده تحلل و دال ايله مضمنه و ذلك ايدو له انجل ايت اوزو و
 عصا سنى كل صوبى ايله چرخي ايدوب مضمنه اتي دور و لوشب
 نياق ايله كيك بويونر نك قمر فلزون سونك دوزب دالما يئنه
 بصد رفته مداومت ايدو له اكر ديشنك كو ككده ورم حد و شونك
 ياخو برفت اصابتدن ناشي كو ككدن حقيق واقع اولدغي چيتمدن
 اوزاش ايسه مادامكه كو ككده متصل اولان سكرل و سر يا طاعت
 بالكله منقطع اولش امله ال ايله پرينه وضع ايدوب التودون
 يا بالمش نال ايله ايبى طرفنده اولان ديشلره بغليه لوز و بيه ذكر
 اولدو دغي اوزره شب ايله كيك بويونر قمر قلسي اكمه مداومت
 ايدو له استحكام بولما سحر وجود رد ميشلر كاه اولور ديشلرك برك
 اطرافنده اولان ديشلر برك ايله اطرافى قصه لوب كندى سالم
 قالدغي ايلدن بر ابرنده اولان ديشه طوق غلظت بر شيتمك مانع
 اولور علامتي ايكه ديدكلى ايله ايكه كيونب اطرافنده اولدنيش
 ايله برابرلشدر كه مقصود استا دالما قايي بطريقه اخدا ايدو
 صاحبنه اله و برهيه بعده سوتو ايكه ايله ايكه ليوب اطرافى ايله
 بس برابر ايدو شيخ رئيس ايكه غلظت سكره دفته ميشي و شب قايي
 وزرا و نطوب ايله السوتو اخذ و سحر اولوب اول ديشه سوريلر و شلر
 بود دغي معلوم اوله كه اولنق و دوشتمك مثلى ايت خارجه اصابتدن
 ناشى بالكله يردن چي قوب پيره دوشن ديشلري بعض استاد

سونك زور و زنده ديشلر انجل
 تركيب اولان مداومت دبرلر

ضعيفا ولد يفي جهنم دون بوغز لونه ورم حدوشته وضيق نفس بر و منه
 زياده مستعد لور انحق انكرك بدولري وقول انك كبري امراض متحمل
 اولما ديفي جهنم عارض اولد يفي صورته سويغا وناظر يفي انفسا
 اتمكاه اول استاد الكمال اطفال وصبيا نك امراض لونه وضيق نفس
 احوال كذا كذا يفي ديو نصير نوح ايمشده اول نصير نوح حناك تركي
 ديو اول اولد يفي ظاهر اولور حال نوال جزا و زره اولمغه بونا ليف شيفه
 ديو اطفاله نسبت حناق احوال ترك اولنوب بوغازك وسدر وركه نك
 سائر امراض لي بيانه شروع اولندي بوندن اقدم احوال فم بيانه بون
 الفم و لري حادث اولمغه امراض خلقون معدود اولوب خرزة قضا
 دخولنه بادى اولان ورم خصوصي ذكر اولنشدري بحاله هذه لهاد
 عارض اولان امراضدن ابتدا اولندي ورم الاله كاه اولور عصمه
 مذکور شيشوب كندوب و افعال مخصوصه سنه افت صابا تيد كند
 ماعدا عليه ديو اضطراب تام عارض اولور و ملا نفيسي هجوم اسبابا
 وعلامات شرحده لهاد عارض اولان ورم مختلف الامراض زير اول
 ورمك اختلافي ايله ادى ديو مختلف اولور كوه لهاد بون و زونه
 شيشوسه ورم محمودى و ورم اسهلوا دبر لره اكر بون شيشا بون
 انحق او جنده مدور شش عارض اولور سه ورم عيني دبر لره عيش
 العلاج علت مذكوره اكثر تاثيرين صبا تاجا و زدن صكره عارض
 اولمغه ورم دموى اولد يفي صورته ارباقي فصد اولنوب كل صوبي
 و سوكه ايله نمتضا غرضه اتيد و رطوبه بود و ايلي اغز ايلي مداوات
 ايجون مخصوص اولان الت ايله اوزرينه سوره لوتاوق يلكي ايله
 ديو عمل اطنورا خلاط كل قرو سحر صاري صندال هجلنا ر علي السوتيه
 اخذو سحق اولنوب بر مقدار كافور قاندرن صكره ر فغله ذلك
 ايدو له تنقيه خصوصه طبيعتلي نفوق فواكه ايله تليين اولنوب
 غدا لري ديو اصلاح اولنه اكي صغراوى اولور سه عليه الهات شدي

علت مذكوره تن صبا و ن صكره عارض
 اولد يفي صورته حناق كبري اغز ديو ترك
 انك كرك ايو ديو ملاحظه اولنور سه
 حناق شهرت شعار اولمغل ترك اولنوب
 بونلر شير مشهور و نادوا اولد قاري ايجون
 مذكورا اولد قاري نفي تفكر برله دفع
 دغو غدا طر بيوره ل
 سيم

دصو

وصو سلق اغز قور يلفي عارض اولوب نخس و وجع ديو بون زياده
 اولمغه معلوم اولون اول صورته طبيعتلي نمره ندي و سخش
 ايله تليين اولنوب مناسب طبو خات ايله غرضه اتيد و زره لره عيشا
 و هند باعصاره لري و نوت رقي و جوز قيو نقي رقي و ايو اچكر دك
 لعالي مقلوب بار د شيلر مناسبت كويلفي اولور سه اولد يفي علامتند
 بلنور علاجي سنجينه خردل مسكوقه ضم يدوب غرضه ايد و زره ل
 نوشادري سحق ايدوب مقى ايله اوزرينه اوقوره لر ملوز و شب
 و مازي ديو ضم اولنه زياده نفع و بر اكر سوداوى اولور سه
 عليك طبيعتي انعيمون تدبير ايله تليين اولنه افيتمون سوو دق
 ايله تدبير اولنه ديو نفع اولور كدك خياشني رقي ياخو
 بيان باي ايله غرضه ايد و زره لره كبري كبري لادن و زيرا انكرك حلاله
 مداومت ايله مشوق اولور اسير خا الهاء سقوط لهاد ديو بر لره
 اول علت عارض اولد قده لهاد اشاعه صقره اول مرتبه اولور كره
 مرينك اغز يفي قيا يوب غدا موزينه مانع اولمغه حنين اكله برق
 بلنور غريالت ايله باصمغه شتاج اولور تاكه طعام اشاعه كيدو
 و غليل بوغازنه اخرون برشي اصلدي قيا س ايدو اول علتك سبب
 مزاج مادى اولمغه اكثر يا حار و رطبه موى ياخو بارد و رطبه
 بلنور اولور راللاج اكر دموى اولور سه علامتي حمر و حرارت لغتو
 اول صورته اكر عليك مزاجي فان المغه مساعد ايسه فصد اولنوب
 عليه صبي بوند يفي صورته بالدرين بهجمات اولنوب بعده ورم
 لهاد دك اولان غراغز و دلو كات ايله عمل اولنوب اكو يلفي اولور سه
 علامت حرارت و حمرت بولنوب عليك اغز بون سا ليار لغتو
 علاجي بال صوبي و زو قاطبي ايله غرضه ايد و زره لره مرسين پراغي
 و شب لهاد علي قابض شيلر ايله غرضه اولنوب ديو نافع يا غش
 كيك بونوزي ايله نوشادري و شبي مزاج ايدوب الت معموده ايله

قورم ديمشلا انا نيري اولديني
تقديمه يينا اكا تورم بدل
اولور مسه

بوتده حناق قصبه نك اغز من
قيا منقل نفسي بو نطق مناسندو
منه

سيفه قطع الهاته

اوزرينه ذلك ايدو لن وباشنده يا فوجي تعبير اولنان حمله بوضادي
اوره لي اخلاصا مفاتيح واقفا و مواضع متدخنة ده بولنان طوبوق
واشواس و قاتق يارق حمله مي مرسين بيراي ايله كشيخ طبع اوغش ستر
مجهون قيلنوب صيلا اولنه شيخ رئيس مداوات مذكوره بياني انا سنه
لهاني كجاصه مشابه الت ايله قالدومق كوسته مشدرو اول حمله شك
ديدكري تدبير ايله نوشادر ملاسني تعيين ايتمشلور و وحي معلوم
اوله همديان عارض اولان استرخا به بالكر مسوق مازي سر كه ايله
ذلك اولنوق كافيده يا فوجي رينه دي حصاد اولوره و كاه اولور سترخي
اولان لهاتك ديجا انا كوتب اوحي غليظ اولق واقع اولوره اول صوتده
اولا ذقت انلش اسيجق صوا ايله غرضه به معلومت ايتدوره له اكو
مؤثر اولمغله استواسا اصل ايدوب دج اوحي برابر اولور سه مجود
استرخاسي ايجون حكمة التيسر و مازي سوك و موزك شي قايضات
ايلاه غرضه اولنغه مداومت اولنه اكر معالجه مذكوره ايله سوزمند
اولماز ايصه بالقرورة قطعنه قرار و بريلور و بر اعند الحذاق مسترخي
اولان لهاتك انا كجه لكه و غليظنه نظر اولنوق واجيده اكو دجا انا كجه
واوحي غليظ اولوب انا دن اريك كجي و طوبيت سيلان ايدوره يا خود
اوحي اوزم دانسي كجي مدق اولمغله حناق بر وضدن قور قولور سه
قطعي لازم اولوب الت حديد سرتيز ايله يا خود انا كاه و ايله قطع اولنوق
كذلك دجا انا كجه اولديني صورتده اوحي غليظ اولما يوب انا كجه قور و و
كجا انا كجه معدن طبيعيسند زياده سي قطعه محتاج اولور انا
اوتق قريزي وسياه اولانك قطعنه خطر مقرر دن باغده كاه
قبل القطع عليك طبيعق انا كجه ايله تليين اولنوق ايدور اكو فصد
مساعدا يسه فصد دجي اولنوق مساعدا كاه ايله حله ايت اولنوق مازي
عليك بدني منقلى ايك قطع اولنوقه خطي عظيم واردر كجه سنك
دجي طريقي بودرك عليي بر روشن حمله يا خود كشته قارشوا وتورده لن

الزوني

و اغزني ممكن اولديني مر تبه انا كجه و ليا شانه بصله له و لهاتني
ماسكة الهات ديدكري الت ايله اخلاصا دج فعل سق الت سرتيز ايله
قطع ايدو له بعده مسوق حناق طبع اوغش كل صوبي و انك مثلي فان
طوبوق دوا ايله غرضه ايتدوره له بو طبع معالجات جريمه دنور
خلاصا نار قبوق جيلنان و سماق و كل قروحي و مازي على السوت انا كجه
و طبع اولنوب اول مطبوخ ايله غرضه اولنوق بو كنان كوك مرسين بيراي
طبع اولنوق دجي جريد و كذلك حاسن الدم اولامدوا و انا كجه جيلنان و كونك
و نشاسته و ايك قورداش قاني و صبر سقوطي على السوت انا كجه و سق اولنوق
مطبوخ مذكورك برسي ايلور و اولنوق صكه الت معروفه ايله اوزينه
طلا ايدو له قلفطار و شب قياي ناسا لورون بريله تركيب اولنوب طلا
اولنوق قان طوبوقه سيع التاثير و بودجي معلوم اوله كاه الت حديد ايله
عمل اولنوقه لهاتك دندن بو توك كسمه لوز ايتون كسلا كجي صورتده
عليك صوب منقطع يا خود غرضه لك بعض مختار جريد اولور يا خود
قصبه و نه نك اغزي انا كجه قالمغله عليك جو فنه غبار و دجاسو بعا
داخل اولديني ابلرك انا كجه و كسور و كجه مثالا اولور و تاج شان انا كجه الله
تبريزي نصري انا كجه و زره لهاتك بون قطع اولنوق صورتده عليل بر تبه
صوسر لقي عارض اولور كاه قطع انا كجه ميسر انا كجه و انا كجه انا كجه
و صوق صابنه مستعد اولمغله فصول سنه نك اقتنا سنه بناه
فنهسي غالب ايسه انا كجه قبول ايدور و جوق كره صوق صابنه ناسي
صد درنده و رنه سنه به روت مستحكه اولمغله عليك هلا كنه
سبب اولور و لكونه انا كجه قطع نظر معده نك انا كجه دجي محتاج
اولور انا كجه انا كجه انا كجه و رنه و معده اولير تبه مشور
اولنوق انا كجه انا كجه انا كجه و رنه و معده اولير تبه مشور
قالور باق وجهه كان لهاتك قطعنه خطر عظيم بولنديني مقرر دن
زيرا اول صورتده كاه انا كجه و رنه عارض اولوب قراي نفسي بالكلية

سدا ايمكله علي بي بوزاره يا حق معالجات مذكوره ايله قاضي دكيوب
 ضرر عظيمه مؤذي اولور مرآت الشفا ده قان ملوتمق ايجيه عليك
 كودننه و منه لي نيك الله مجامعت اولوب قصده مستعد اولور
 قولونون باسليق ابطيبن و انك امثال لندن قان النور و قطع اولور
 محله مقدمه اذ كوا و لندي اوزره زاجات و سائر قان ملوتمق در و ره
 تحصيل اولوب يبرده اغيله طلا اولور لکن اولر دولت حار اولميو
 بالفعل صوق و ملوتمق حاجت ذير اسيمق و ماده في طشره بکري و بشار اولر
 لبیب لهما مسترخينك و ايله قطع اولور و لیس دخی تجویز ایدوب بر قاچ
 کونه تدبیر تجویز ایدوب اولر اما نو شادر ايله سلتید طلا و ملوتمق
 لهما قاسقاط ایدور الله زاج قتم و لیس دخی قوی اولور و انبیا اولان
 الت معموده بیاد ویه مذکوره ايله الموده المبوب لهما انك ايله قبض
 ایدور و بر ساعت مقدار ایل و لهما اوزره ضبط ایدوب بعده صالح
 و بره لی لکن هر بار اخذ ایدیکه و فقله معامل ایلیموب چکک ايله
 اذیت و بر میله بر قاچ دفعه منوال حرر اوزره امسا لک ایدوب
 کون تمام قرار عجه اعاده عمل ایدور اکثر امده قرار دیندن اوج
 کون دن صکره کند و کتونه دوشو علی اولر ائشاده یعنی معالجه اولور
 او قاتده اغزی بی اچق ملوتمق لازم در حق لعا بطشره سیلان ایدور
 اغزی اچینده محبوس اعلیه شیح رئیس اوز نین اچیند دخی مرض مذکوره
 عروصنی و معالجات هر بوره استعملی خصوصاً الی حدید ايله قطع
 اولور لی نیک تجویز کوستر مشلور عنیم الله عباده البشور فی الملق
 کاه اولور بوزاره اوفق و حاد و حرق سوجیلو حاد اولور اکثریا
 قول او کله ظهور ایدور زیر انک جری لکی اولوب رخا و قی و ککشلکی
 اولمغله بشور و درم حد و شنه مستعد اولور آزا اولور قصیه رند ده
 دخی ظهور ایدور کوجه انک جری غرضی و فی اولمغله مواد قبول ایدور
 اما اچ مرفی حیط اولان غشاش حیده رجو پذیر اولور و درم و بشور
 فرنگ مرضی حد ایدور

علت مذکوره ده قیال دیکری
 باشر کلندن قان الت قوین طیه
 اوفق کورینور ایدور لکن کبارک
 اکثری باسلیق اعلی و ائشالی تحبیر
 بالذکر ایدور ایدور ایدور
 تعتر و لغاز همه

معلوم اولور که بشور و درم ایلیموب دخی
 تفرقا ائشالدر اچق بشور و درم کوب
 و درم بشور لک بیوکیدور و بوزاره بشور
 حد و قی امرانی قدیم و ندر قی و ائشال
 جهل ایلیموب کسسته ناک بوزاره بشور
 کورسلر اطلاق اوزره طایر ائشال
 فرنگ مرضی حد ایدور

مبارک

هر بری قنق طر فیه اولد بی علامت لردن قایان اولور و لیس
 اولد بی بری کاک اولور قده حاصل اولان و جعند بولور و حصو
 باهر اولان غذا ناک حلاوت و ملوتمق اوله البشور اولر بشور و لیس
 محلی لدرغ ائمه لری مقرودر العالاج قاعده معینه و زره امرانی
 هر علتک ماده سخا اراج لازم اولمغین قصدا ایدور بی محله
 او بابی قصدا اولوب تلین اقتضا ایدور سه مناسب ملتین ایل
 اسهال اولور مرض مذکور دخی قصدا و اسهال مستلزم اولمغله
 مستعد اولور مجامعت و فتایل ايله شقیه اولور بعده ایدوب
 و نشاسته دن بادم اغیله برورده اولمشر قلیجور کبره
 لازم در دخی علت مذکوره ده صوق صودن غایت لستاب ایدور
 ذیرا برودت عنون متفرق جمع و شد اچکله و جعی زیاده ایلیموب
 ماده ماده ناک نفیضه مانع اولور افاق لئاشب فی حاکو بعض ایلیموب
 انسا ناک علی الفصوص سلیجور انا ناک بوزاره لیس لک باشر قان اولور
 و کنار و لاینلر نه چوق ظهور ایدور زیر بعض صولر ده بالخاصه لک
 تولد اچکله دخی کوچک ایلیموب صغیر نه ناشی حصر اولور و ایلیموب
 اچکله کده معاد حصول ایدور باحق بولک اولد بی صورتی عن غفله اچکله
 اولر ایلیموب قول او ککک غورنه و معده یه دخی باشره سی واقع اولور
 باقی وجه کان برکسسته ناک بوزاره ناک کسسته احوالی تحبیر و ملوتمق
 لازم در او کور بولوب و بیلیموب جاک محله یا پشیمانیسه یا نشو علی کندور
 عن غفله اچکله بکشی بیلور سه علت متغیر اولوب لازم اولر ایلیموب
 و اخر لجه نفید اولور اگر مشکوک اولوب وجوه مذکوره دن بر
 و هرل معتبر اولور بی صورتی بعض علا یمندن بلسور از جمله اعتنا
 سلاک تعلق ایدور کسسته ناک غم کو به ابتلا سندن قایان اولور زیر
 سلاک عنفونت درکار اولمغله اولر عنفونت تعلق ایلیموب دخی
 سوایت اچکله قلبه وصولیدن ناشی غم و کوب و اضطرار مؤذی اولور

بوزاره
 لیس

علی الخصوص قره بالحقلی زدی سورده نکون آتمش اولوب خاقتند
 دخی هیئت مذمومه بولمیش اوله که لوف سیاه یانق نیل اولنور و توب
 واوزنده مائی خطلی بولنا نلرک جمله سنه سمیت وارد یاشد قلی
 عضو قره اولور و صاحبنه ستمه شکی حرارت کلور و بالیق علون
 اولور عضو باطنه نعلق انیدیکی صورتده تنفس ایچون استنشاق
 اولنا هوا اول سلک کیفیت ردیه می ایله متکلفا و لمغله بود که اصل
 ذکر اولندی اوزره کوب و غم و غشی عارض اولور اول هر یکنه استدلال
 اولنور و کاچی اول کسه نل اغزیدن رفیق قان کلور انک بیلنور شیخ ریس
 قانونده قحان سن بریحیم الزیاج ادخی رفیق قان نوکورد یاخو رفیق قان
 قوصان کور سفا احوالی تجسس ایله اکر اسباب ظاهر یه اعلی بود اولور
 بر سبب کور لزه سلاک تعلقی نامل ایله احتمال ددری و معده سلاک
 برینه اول موزی چانور تعلقی آتمش اوله دیشلر تجسباتین علیه اوزه
 سلاک نادر اقصیه رنه دخی یا پیشور دیوب نفیسی هجوم انک قره
 انکار کونه تعبیر ایله سلاک بو غازه صوابه داخل اولور قصه و ثانی
 صوحج ایسی کلور ایله اولسه اول حمله نو هر لاه دخی ایدن بر لری تعلقی
 انیدیکی صورتده دخی قرار طویوب دوشور زیر اقصیه عضو قی و لمقل
 آنده شکله غذا اوله جق قان از بولنور و نفس جری ایس و لمقل علیلاک
 مزاجه ویروب قوی او کسورک احداث ایدن اول هر یکنه و طشره بودی
 نفس قلبک حرارتندن ناشی هوا حار و دخی ایس و لمقل متاثری و خطر
 اولدی بی اجلدن قرار طویوب دوشور دیشلر الع لایج اوله علی
 بر و شون بیره یاخو کنش قشوشسته او تورد و پ اغزی می کن
 اولدی بی مرتبه آجودره له و دخی اشاغه بیه له او سلاک کور یوب
 و الت ایله اخذ و لمتی ممکن اولور بیره بولنور سه اول یا هیچون
 بر ریخته قلنا کلین من مثلی الت ایله سلاک کسه سنه طوتلر و بر ساعت
 مقدار ای اول حالت اوزره حفظ ایدره له تا که مضطرب اولوب یا پیشد بی

بیری صالیو بره بعده و فقله چقاره له اکر استاء یا پیشد بی کی
 عنقا ایله چکسه ل قویقده زحمت و برد یکنور ماعدا قویدیغی
 بیری یاره ایدر و اکر کسه سندن یا پیشد یوب دخی اشاغی سندن
 صلو تسه لراحت لدر سلاک بولنور توپ یا یوب بر یزدن اولنلاک ایله
 یا شی طری یا پیشد بی بیره قالور اول صورتده علیه زیاده الم
 حاصل اولور اندن صکر کندی کندی قویدیغی حاله تکرار قات
 نو کور ملک احداث ایدر و معده و بفر سقلر ده نزول اتد که خبات
 و سمیتندن ناشی معده ده تعفن و بفر سقلر ده شیخ دید کلری
 صیر ندی حاصل اولور و دخی معلوم اوله که سلاک اخراج ایچون
 بو غازه الت ادخال ایدن اول سکر و طوز ایله غرغره اتیدر ملک
 لازم و حقی سلاک اعصابی ککشی یوب قویار مغه آسان اوله
 اکر بو غاز دن اشاغی بولنوب کور فک و الت ایله اخذ و لمتی ممکن اولن
 بعض دوشور بی مدا و ت مباشرت ایدره له از جمل یو که بر طوز قاتوب
 یاخو انیون یاخود یا تمش صدق کوی یاخو دل یاخو حلیت یاخو
 جمل سنی بریره ضم ایدوب غرغره اتیدر و له بقییلر سولاک یا کن
 نشاد ضم اولتمش سکر اصابتندن هلاک اولور و بر اول تقدیر
 نوشاد و تمیل غرغره الت دخی نافع اولور و نفع ایله دخی معالجه
 اولنور از جمل بوری و خردل و نوشاد و زراچ علی السویه اخذ و بحق
 اولنوب مضره ایله بو غازه افور له بو ترکیب دخی غرغره و لمتی سوب
 القا ثور و دخی صا و سق و شیخ و آبی بقله و شیخ حنظل و ابر لخی
 بونلر علی السویه اخذ و خل آمزده طبع اولنوب بعد التصفیه اول
 سکر ایله غرغره اولنه سخا قی طیه و اعجاز مدن ابو الحسن طبری
 معالجات ابقراطیه نام تألیف شریفده سولاک هر نه شکل غله اولور
 اولسون قتل و اخراج ایدن اکر بر سایه بکنر و اولنور سکر ایل یاخود
 زیت یاغی ایل طبع اولنوب غرغره اولنور و نفیسی لایع عمل اولنور و اولنسون

اصابت ایلدی بکی آن اولدر دیمشدن آیرسا کولک سوسن کوکند بر لر
 مشهور و متعارف در غربت دیدکری قواق اغاچی بپراغندک صغیر
 ایلد غرغ ایتک دخی بالخاصه اخراج ایدردیشلر کذلک سکره یه
 جلالت و قلفطارضی و انسه یاخو سکره ده افستین ه و چورک اوق
 طبع اولسه علاج قوی اولور مرآت الشفا صاحب علیک اغزینه صول
 حاصل اولان طحلب دیدکری صوبی صلی توسته لر سولک انک راجحی
 سودیک ایلدن یا پشدینی بری صالیوبوب اغز ایتینه چقار اول
 حینده ال ایلله یاخود برکت ایلله اخذ اولور دیشلر نقیسی مجوم دخی
 بوندیری ده سی جمال الدین نقل ایلله اولد وای بر پارچه بزه بغلی
 اغز ده طومق کوستر مشد معلوم اولر که معالجات مذکوره سلک
 بوغاندن اشافی بولنا سنده خصوصه دکلره اغز ایتینه و کورین
 ییر لده اولد یقی صورتده دخی ایلله قویار مق استامینا اولد و اول
 اخراجنه نقید انسه لردی آسان اولور زیر اشغ رئیس علت مذکوره بچ
 یاز دکلری معالجات عوید بیانی اولنده کون ایلله مشاهده اولنا سلک
 قلع و اخراجی الت معبوده واد وید ایلله دخی حصول ایلر اولور ایت ایل
 اولنا سی معلوم اما مداوات ایلله اخراجنک طریق اکر بوغان یقین ییر
 ایسه غرغ ایلله عمل اولنور اکر اغز ایت اوست طرفنده برونه مانک غل تعلق
 ایتش انسه جنوات و سعوطات ایلله قلع و اخراج اولنور اکر بوغان غور
 و معده ده دخول ایتش ایسه قوسدر یچی مداوات و صوغیان چقاردی
 مسهلالت و ییرلور دیشلر معده ده تعلق ایتدیک صورتده بوندیر اول
 رئیس الکک مختار لردی اخراجی شیخ تیسوم افستین شونیزه تر سق
 برنج کابل ایتی و سوسن هر بر نون علی السویه اخذ اولنور جمع اولند قند
 صکره انشام و صباغ سکره ایلد ایکیشم درج استمال اولنوب اوزرینه
 برش نیازه ایکی ساعتون صکره یکد مباشرت ایدر صوغیان و مسق
 و لاهنه و یار پوز ایتنه مداوم اولور قوسدر مق لازم اولد یقی صورتده

بقر

بر قبضه طورق اوتخی براوج تورب قبوغیله طبع ایلوب اول صوبه
 بال و طوز و سکره ضم اولنور لطیف قوسدر یچی در مسهلالت خصی
 ان شاء الله تعالی صوغیان اخراجی تحندن مفصلا بیان اولنور بچ
 و بر ملک اقتضا ایتدیک غرغ ایتچون یازیلان معالجاتک بچ بچ
 دخی اولنور برون طرفنده اولوب کذلک سعوطله سعوطی قصد
 ینه مداوات مذکوره ایلله عمل اولنور بوسعوط دخی بچ بچ بچ
 چورک اوق مو قشاه الحار عصا سی و حریق بچ بچ اخذ اولنوب سکره
 ایلله تدبیر اولنور مقدمه یه تعلق ایدن علق اخر ایتینه شیخ رئیس
 ایلدی بچ تدبیر ندر که علیل و افوجه صوغیان اکل ایدوب تمامد براسبق
 خلوتده اوتون حرارت تمام بدنه تمام تاثیر ایلد کده اغز قوی صو
 اله یاخو بوز پارچه سی طوط صوب و بوز ایدر بچ بچ تکرار عاده
 ایلد تا که اول حیوان حرارتدن مضطرب اولمقل یا پشدینی بری ترک
 ایدر اغز طرفنده اولان برونه میل ایتکله اغز کلور اول ان اخراجنه
 سی ایدر له استیجی کونلره و افوجه صوغیان سیوب کشتده اوتور دخی
 تمام علق ایشاق اول چشده دخی اغزنده بوز صوبه ماتش منک یاخو
 بوز پارچه سی طوطی لازم و باقی عمل کان سولک اخراج اولند قند صکره
 فان کلمک عارض اولسه سقوط لهاتده ذکر اولنان قان طوتو بچی
 د و ال ایلله غرغ ایتدوره له و نقو خات مزبوره یی مصره ایلله بوغانزینه
 ادفوره له قمدین زکو یا علیه الرحمة اول شاده قبوغی چقش ربیک چور
 اطعام اولنوب و طشر دن بارد و ال رضاد اطور دیشلر نشاسته
 ایلله معمول غدار دخی نافع اولور الاشیاء اننا شیء فی الحقیقیه
 سولک احوال بلند کدن صکره معلوم اولر که کاهی بوغانه ات لقمی و
 افک پارچه سی و مک قریفی و انلرک مثالی شیلر طور دخی صوطورق
 داخی واقع اولور بچق انک احوالی باشقه در اکر بوغن طوطی و کلی
 اول ایلوب یاخود کلمک و اغاچ مثلی بوغن بانه جق و ایلد صکره شیلر

اولا یوب انت لقمه سی و انتک مثل شیء طو و سه عامه بیننده و باندد
اولدیق اوزره اول ان کسه سنه و ایکی اموز لوی اورتی سنه بر قاج
یوم قرا و ولق یا زلشدن لکن صوبه لایقیت بولند یغ صورتی الم اضطرار
ویره جک مرتبه اولیه اکرا و ل عمل فائده ویرمیوب یاغور دیو غار
ایلیشی شیء اولور سه شولک خصوصیه بیان اولند یغ اوزره ایلیش
محل تفقد اولنه اکو کو وینور و انت ایل اخراج اولنور یاغور اشاغ
سوریلور محله بولنور سه انجور پر دخته قلنان الت کلیمه ایل
اخراجنه سغ اولنور اکو اخراج ممکن ایلماز سه باری اشاغیته لرحقی
معه و امعاطریقی یاغور اوله اما اول خصوصیه بغیر سقره الم
اصابع احتاطی وارد و اکرا و ل شیء کوریلور بیرده یاغور انت اصابت
ایده جک محله بولنور سه مزلق شیلر انجور لکه اشاغ کیده از جمله
زیت یاغی و بادام یاغی یاغور ایوه چکر و کی لعاب تجرید ویرده
بیوهک لقمه بوندوره لبعضیلر بوندیر بماده اولق و ثور و شیل
انلر فائده ویر سه قوسدر یغ شیلر ویره لاما قوسدر مق زیاده طعا
ویرد کورن صکره کو کدر که قوسدر یغ طعامک جری اول شیء یغ سوره
چقاره تدبیر اخر بر پارچه سونکره ابریشم یاغیلوب علیه بوندوره ل
بعده از آن صوو ویره لرحقی ایلیمه اول سونکره قوام شلشدن کورن صکره
ابریشم سوغت ایلچک لرحقی با احتمال معاجقه سیده سونکره بدل
قرو انجیر و انت پارچه سی باغلق دخی یا زلشدن انت کی معالجات
بر دفعه ده تاثیر اتمیز سه مکرر اعل و البته محتاج اولور یغ اربابنه
معلوم در اعمال مذکوره اشناسنده قرو انجیری بکن ایل طبع ایدوب
غرضه ایدور لکه اول شیء تحریک ایلیمه و طشره سندن منفعی
یقینلر دخی اوره لرحقی اول ایدوننی زیت یاغی و اسحق صوابل خمیر
ایدوب ضما ایدور لرحقی اولی نیلیرن انجمله قوه سی آسان اولور
انطباق المرحی کاه لور قزل اوکک دیدگری مجرا ده باذن خالق ارضا

بعثت الیها اول التک قلایدن یا بلک عا کت
ایلیون صوبق دخی اوکی اوزون سکیر
دیش قانوته خیزان چو شتک انجیر
یاغور یاغی کوبشیدن اخذ اولوب اوی
کذلک اوکی اولق کوسر لشدن

صواعقه زیاده ج. النسه اول جرا
ایچم خاطر خطور ایدور سه شغل نک
استرخاشی اول خاطر بی دفع ایدور
زیر اعصل نک علی اویخیر بوقمکن
اولماز صلابتی اولان لقمه کچم سی
تقلیلکدن ناشی اشاغی سیل ایدیری
ایچوندور بر خوش ملاحظه اولن

وما کچک ایچون موضوعه اولان عضله ککشه مک یا بلک جری
بر برینه منطبق و متصل اولوب صوانک مثل رقیق شیلر یومتق
ممکن اولنر اما بولک لقمه لرحقی رقیق و خفیف اولمیه شیلر
بلا مشقه مرو ایلور زیر جری و حما مکن صلابتی اولان اشیا
اول جرا ایچم ایلره مرو ایدوب معده یه واصل اولور اما رقیق اولان
شیلر انتک انطباقی ایدوب یاغی کچمه مرل عضو مذکورک
انطباقنه و عضله سنک استرخا سه سبب باشند رطوبت فظیه
منصب و لمغله لیفر یغی ککشتد یکیدر الیعالیج علامتی ایا رجات کبار
ایله استرخا و اولوب رطوبتی نشانی ایدوب عضو قوت ویر یغ غرضه
ایله ممکن اولور ایا رجات حولی و منشف اولان مطبوعات خصوصیه
معلوم در که حیوانات ایل تنقیه و منشفات ایل غرضه اولنور منشفاتدن
بو ترکیب بختار نقاد را لرحقی انیسون سنبل هندی کونک مصطک
ویرهن اجم و ایدینر جمعی علی السویه اخذ و طبع اولنور غرضه اولنور
نجیب بلذین سمر قندی علیه لقمه بوعلت مندفع اولنر مکر سن طفولیتده
عارض اولنور لاله انلر دخی سن بلوغه ایدوب قوتلری از دیار و حرارت
غریزیه لری انتعاش بولدیغی اشد مدطوبات مذکوره محاله اولمغله
علاج پذیر اولور اما سن قدامت مندن صکره واقع اولدیغی صورتده
بره نام بولنور بمشله اول حازق لبیک علت مذکوره اطفالک غیری
بولند یغی صورتده یاس کون کلام حذافت نظام لری نک اصلی بود کیری
اغزلک لعابندن داما یا شاق کسب ایدور ویر بار غذا و مانک هر رندن
دخی یا شاق حاصل اولور و حنجیره یه مجاور دره حنجیره ده دخی تحسین
لفظ ایچون رطوبت و هنیه اولمغل اندن دخی رطوبت واصل اولور
الحاصل ایدور نفسنده عضو تنخیر اولدیغی ایچون ایچنده مرو ایدور
اشیا دن و جوارندن رطوبت بشرب ایلوب ترهل و استرخاشی از دیار
بولور اول اجلدن علت مذکوره بیو کوره بره نام برلما می شکل اولش

اولو العزيق والمخوق بونلردخي معتبر است كنهه بوغاز مضلری عددند
بولنقله امر اض خلقه الحاق اولندی علی الخصوص صبیانك صوبه دوشمی سی
چوق واقع اولدی بی اجلدن معالجه سنی بیان لازم اولوب حتی احوالی
بلك دخی فائده دن خلاصه الما مغله بالتبع تحریر اولندی پس بر كسه
دكون یا خود غیری خلاصه صوبه دوشوب بعد الاضطراب • یینه •
حیات باقی ایکن اخراج اولنسه لایق اولان عامته بیننده مشهور
اولدی بی اوزره باشی اشغی بر شیشه تعلیق ایدر له ناکه جو فته طولان صو
طشر حقیقه بعده اقا ویه حارة دن بئر ایله زنجیل طبع اولنسه صوابی
بر مقدار شكر دخی ضم اولنسه دخی لطیف اولور اول مطبخ علیك ریه
ومعه سنده حاصل اولان رطوباتی تحفیف ایتكله افاقت دیر • بعده
بر قاج ایا تم سدا ایله بشمش خنود ابیچور مکه مداومت البیلر زیاده
چو دیه سی اقی چكر سائر اطعمه دن زیاده غذا ویر مكله من اجل بی اصلاح
ایدر صوبه دوشن كسسه اخراج اولند قده بایلش بولنوب حیات وفاق
مشكوك اولسه اوجه اول تشبه دن صكر حیات بعد كورینور اما دفع
شبهه ایچون مقدما ذكر اولندی بی اوزره باشی اغاضه اصالی خوفه اولان
صوبه شالاقده حیات باقی ایسه نمایان اولور المخوق صوبه بونلنچ عالم
صودن قطع نظر خارجه بر كسسه بی جسم متاهله و انلر مثالی الت
ایله بوشه ل تمام غشوی كلوب بایلش بولنقله حیات وفاق مشكوك اولدی بی
صورتی علی الفور اول بوغد قلی ایلی بوغزندن كسوب اغزیه نظر ایدر
اكو كوپك جمع اولش بولنور سه حیاتی طبع ایتیه له اول مرتبه دن صكر
حیات بولنق نادرواقع اولور زیر اول كوپك اقی چكر كجری اریكدن
یا خود دماغك ذوبانند حلاط اولور سببی بولر بوغلقد ناشی نفس
منقطع اولنقله یورك غایت مضطرب اولوب كندند بولنن روح حیوانی
واخبره دخانی غلیان ایتكله دخی ایدر اندن حاصل اولان رطوبت
اول بخیره دخانیه یه مختلط اولدی بی حاله قوت منفسه شدت

اضطراب

اضطرابندن انلری كرها و تغلب طشره دفع ایتدی بی ایچون اول
زین ظاهر اولور ذوبان و ماندن حصول دخی انك كیدره زیرا •
اول حالت وقوعنده قلبه فاسد اولان بخیره دخانیه ایله روح •
حیوانیه خروجه منفذ بولامیوب عروق جاری اولنقله شر بلیاتك
اعتلا سندن ناشی دماغ و مجاری سیم دخی اول ماده فاسده ایله
مختلط اولوب شدت سختی سندن ذوبان بولنقله اغزیه سیلان
ایتدی بی اجلدن زیدیت ظاهر اولور بولایکی صورتی افاقت متصور دكلز
زیر ایلی حالتی دخی حرارت غریزیه بولنوب حارة تاری غلیان ایدر و قلب
ایله دماغك مزاجی و جوهر لری فاسد اولش اولور مكر اول زیدیت
اغزیه ظاهر اولان كوپك جوهر ریه دماغك اولیوب یا لكز دماغك
رطوبت خلطیه سبك ذوبانی اشغیدن صغیرین نفق بئس ایله
مختلط سیلان ایتش اولان اول صورتی طبی خلاصه متصور اولور انك
دلیلی اول كوپك بوغلان آدم مغشای علیه اولوب یا یلما زون اول
ظاهر اولقده اكر یا یلدا قدن صكر ظاهر اولور سه قلب و ریه جوهر لری
ذوباننده استبدال اولور العلاج اكو اول زیدیت و رطوبت خلطیه
ذوبانندن اولوب جوهر ریه دماغ سالم اولسه یا خود صلا زیدیت
ایله بونلنچ حیات مامول اولسه علاجنده ابتداء مشترك دیرك
طردن باجكر طردن فصد ایدر له ناکه حارة تاریك تاثیر ندن فاسد
اولان قان چیقوب بدن استرحات بولد و غندن ماعد ماده فاسده
خلاص بولر زیرا اكو اول قان اخراج اولنسا سه طبیعت آبی بوغلای سیمی
ایله ضعیف اولان بوغازه دفع ایتكله خنای و رقی حدودنه مؤدی
اولور و بعد الفصد حقیقه متوسطه ایله مكر اعتقانلر اولن
ناكه اعالی بدنده ثوران ایدن ماده فاسده اشغی غلبه كوشش
ونیلور یا غلبی سیم صوابی مزاج ایدر بونغازه طلاء ایله له ناکه
بوغازه و بویون اعضا ریه اوخا و روب عضلات و عصابی تلبین

زیر كای قلبدن دماغ روح حیوانی حرارت
غریزیه ایصال انك ایچون شرابین تشده
اولنقله بخیره دخانیه انلر دخی صعود
ایتدی بی اربابنه معلوم مدر منه

ایلیوب معاجین و اشیر مذکور در استعمال اتیدور و احتقان
مناسب ایله تنقیه لرایده لو بالجه بولغند اهل اولمق لایق کلا
اگر اهل اولور سه فتقه نخه اولوب درد مند معصومک قاسمی
یاریلور و یو کبار اطباء معالجه اولن سن تو صیه اتمشور و توبه
و سوا الفتنه من سوا تنفس نفس خصوصند امور طبعیه دن خارج
اولان احواله عامد و مطلق خلاف طبیعی صولفیه دیر ل اول اولان
دوبه دخی شامل اولور بوندن اقد ربو علتنک صیان عروضی اولی
ایقراطون نقل طریقیه ذکر و التمشید اولعلت اوجک منسوب
بر مرند و عارض اولدقده صاحبی کون و استرحا اوزه ایکی کد
و تعبیدن بیتاب اولمش اولمک سیعت و نواتر ایله تنفس ایلیوب نفس
و برید القده زحمت عظیمه مبتلا اولور و بر مرند اراض عین صیق
نفس و نفس نفس و بر طرا لای اولنان مرندل مشاب و د ایچک بعض
طبا صیق نفسی و عسری و زوی و نه زری اسماء مترادفه دن عدد اولور
جمله سنی بر علتنک عبارت طو تمشور و حد اقدن نجیب الدین عرقند
دخی اول وادی به ذاهب اولمشور اما شیخ رئیس ربو وضوق و عسر
نفسی بر بر نمدن بقریق ایلیوب اسباب و علاماتل ربو دخی باشقه
باشقه خبر بر اتیددکن صکن معالجاتل ربو عجهت اتعیون اتمکله
انلرک ختار لری اوزن ترجمه اولوب بعضی مرتبه بیان تصدیق اولد
زیر اجماعی علی صعبه دن اولوب هر برینک علاجی عسر و شلای
کثیرا و لغله بتوفیق الله تعلیمه بیانک غیر لری دخی متعق اولور
هم امکان اسبابی و تدبیری خبر بر اولدق و اول اراض تنفسه اراض اولمه
اسباب و علاماتل ربو ذکر دن اول اعضاء نفس انلرک بیاد لری اول
جهنیه مشارک لری اول اعضایان اولتمق اهل اولدی پسول بله تشریح
نفسی خیلری اوزر و اعضاء نفس حفره و قصبه و ریه و نفس و عور شده
اولان عروق خشنه و شری این و کو کسره اولان حجاب و عضلات

وہو بانک فحیح و بانک کسری الیہ لفظاً و انور
وہو بانک صغی و ہانک سکونی الیہ قید
اولیٰ لشد اما لفظہ ہادجی مضمر و لوق
تکلمہ او قدرد و ہر لفظہ تابع نفس
دولت مسک

اینگله شدت سددن حادث اولانلری ساکن اولوب انلره ماده تهره
ایلمیه بعده ادهان مذکور ایلده غره اینگله استعدادی بولورسه غره
ایندورولار وارواج قوای واعضاضنه تقویت وره چک تدبیر اوله
تقدیدله لخر خرجه القیان فی نهیم کاه اولوب اطفاله اویقوا شانه
غره عارض اولوب بوغاز لری خرجه سبب اقی چکر کنده رطوبات کثمه
جمع اولدو غید زهر انلرک زهری ضعیفه اولمغین بوقار زهری ضعیفه
واشغیندن مرتفع اولان ماده فی تحلیل ایه مرالته قبول ایدر انحصار
اویقوا حالده رطوبات بدن باطنه غوا واینگله رنده کنده زیاده جمع اولدو
تفسرینه نه امرجه وبر خصوصاً سمیمه اولان معصوملر ده چوقلا
ایدر زهر انلرک نفس بولی طار اولغله انلرده غره زیاده بولنلو العالیه
عالیجنده واجب اولان تحلیلی بولانده والو یلکدر کما سمیمه فی
وطاغدی بخلقی حسبیله اول رطوباتی تحلیل ایلیه ازجل یالکر کما تخفف
صحق ایدوب عمل صغی ایله مجره ایتدو کن صاه انشام و صبح بر ملقه
بدرمک کافیدو کون دخی انک بخی مجره اولون بیان بالی شکر ایله رتبه
ایدوب بدرمک دخی ناعدر حمل سندن بر ملقه ویریلور یالکر کونک
سوسن کوکی مطبوخندن رواق شربت تدبیر انک دخی اطفال اچوب
مجر باندن دو طریق وافی وافجه کونک سوسن کونک اخذ ایدوب اوقو اوقا
طوغیر یلر بعده کفایت مقداری صوابه ثلثی کیدوب ثلثاتی فالجیه نرم
انش ایله طبع ایله له بعد التصفیه نصف مقداری سیاض شکر ایله رواق
شریت ایله طبع ایدوب حفظ ایلر له استعمال ایلر جه طفل شد امر سه
اول رواقندن درت بشور دخی مقدار بخی مرضعه نک سعد ایله مزاج ایله
اکو سددن کسلش ایسه اوغل اوقی لسان توصولی یلخو واز یاده صوب
ایله اچوبور ل و کوسنی سوسن یلخو ذوق یاغری ایله باطیه طبیق ایلر
شاف ایله تلخیص ایله له واکو کمن ولورسه احتقله ایلور اول انحصار
شاف واعتناک انجرا حیات مرمانا کوکورو مرضعه لهینه دو کوکی کیدو

گوکہ سوں کو کی تدبیر
ضعف عامیہ سے بخندہ سوں کا آخر
ادوبہ ایلہ ترکیب و انوبہ میسوس شہید
اولئان و داو غریف دینی باز ایشدس
اندہ دینی غفلت و انہیہ
منہ

و در هر صدر یعنی کوسک کند و سپید که چهل سی سکن عدد و عضود و
 اعضا نك تنفس چهرتی ابله مبادیلری ایدن برتی و ماغ و بری انك
 خلیفه سی اولان نخاع در زیر انخاع اعضا و نفسدن اولان حجابك منبتی در
 كه انك اكثری نخاع اعضا بلرینك درد نمی جفتند و بتر و اول حجابیه
 بشنخی و التخی جفتند و شی شعبه ل متصل اولور و جوار چهرتی ابله
 اعضا نفسه مشارکتی اولنلر معدنه و کبد و امعا و انلری حیط اولان
 احشاد و نسوانه و جمیع اعضا نفسه جوار چهرتی ابله مشارکتی اولور
 مذکور بلند کردن صکر معلوم اولان که صتیق نفسا کادر که صاحب نفس
 اچون تصرفی ایلدیکی هوا دخول و خر وجه حرکت چرنگ منفذین طال
 بولغله ازار ازار داخل اولور اول علتك سبیلری چوقد از اچلیفك
 منافذی اولان حنجره و قصبه ده و ساوا اعضا نفسدن برنده ورم
 حادث اولور و غید و اکو اول شش قتی اولور سه نفسده زیاده طارلق
 حاصل اولور اما عشا ق و لسه خفت از ز اولور و دخی منافذ مذکور
 اخلاط کثیره غلیظه یا خود لجه یا خود رده ده مانیت جفقه اولدیق
 یا خود مجاور اولان عضوده ورم حد و تنزدن یاغیری علتك ناشی
 رده انطباق و تضایق عارض اولدیق و تن خاوب اولور و کبد و معده
 و طحال و ادرام حاره عارض اولدیق کبی که انلردن برینه انطباق عارض
 اولغللرضیقه مؤدی اولور و بونلردن ماعدلرضیقه ساوا اسبابی
 و علامتلی ربوك اسباب و علاماتی بیاندنک ظاهر اولور و بوندن
 صکر معلوم اولان که مرض مزبور آفت اکثریا نفس رده و اکا متصل
 اولان عضوده حاصل اولور و زیر ارنك جری مخیف اولغللرضیقه
 قبولنه مستعد اولغین کندی چرمنه و انده اولان شرایین و شعبه
 و روضیغه یعنی جری الرینه اخلاط غلیظه یا لجه صا شقی ایل هوا نك
 منافذی سدا بدن کاه اولور اول خلط غلیظه و روق خشنه ده و کاهی
 رب نك خلطله سنده و دخی خالی اولان پیرلنده جتمع اولور و اول

شیق نفس

اخلاط

اخلاط کاهی صدر و احشاد و کاهی باشند منقبه اولور خصوصا
 ریاح جنوبیه هبوب ابله اکثر ارمده نازل انصبابنه مؤدی اولور
 اول رطوبات برودت اصابتدن ناشی نفس ریه ده نوازید و بعضی
 اطبا انتصاب نفسی و روق خشنه امتلا سنه تخصیص بلویب و بودی
 شویات هاده سنه تعلیق ایشله بعضیلر دخی و روق خشنه خصوص
 ربوه و شویات امتلا سنی برره مخصوص قلمش و در هر ربونك امتلا
 علامت لر ندن معلوم اولور و زمر انتصاب نفس دخی ریه ده حاصل اولور
 اخلاط غلیظه ده ناشی منافذ نفسده اشدا و حاصل اولغللرضیقه
 ایدر اما اول و جمل مسدود اولور که صاحب طوری طور و ب و باشی طوری
 طوم قدحیه نفس ابد من قنده قالدی بر طرفه وارقی اوزرینه یا ندقده
 نفس ابد له انچون اول رهنه نفس مستقیم دخی دیر کاه اولور ربوه
 اولان خلط ریه و شویات بلینده و لیوب بلکه معدنه ده اولور که انده متولد
 اولش یاخو باشند ایشش یا کبدون سیرت ایشش اولور و زمر بلو صفا فند
 بهر که تنایع نفسدن عبارت در معدنه نك حجاب و حجابك ریه بر تر ایشش
 نشأت ایدر کاه اولور کبد برودت یاخو غلظت حاصل ایشله ربوه
 معین اولور و ربوه بره سبب اولان اخلاطك بعضیسی کیفیت ابله
 و بعضیسی کیت و کت تله مؤدی اولوب ذکرا و لثا اذیته بادی اولور
 و دخی مرض ربونادار ربونك بیوسندک ناشی جفاف حاصل ایشله برره
 جمع اولدوغندره حادث اولور و کاه اولور برودتند نشأت ایدر
 اعضا نفسک مبادی سندن و کاه اعضا مجاوره نك مشارکت عارض
 اولور و نك ذری سبقت یلاری و کاهی ریه ده بخار و خانیك کثرت اولور
 احتباسدن اولور و کاهی اعضا نفسده و روق خفتن اولدوغندک اولور
 نفس مزاحمه و برره و بعض کسندک کوسی حلقه یاخو لعارض طال
 اولغللرضیقه محتاج الیه اولان نفس و فایده کاه اولور نفسده افت جبالیه
 بولغلله اولور و بعض مجرایه ربوه مشندک اولوب نفس انتصاب مبتل اولور

انتصاب نفس

وچون که ذات الیه دیدگی هر من صعبه منتقل اولور و الحاصل ربو
 امراض صعبه دن برشدید علیت در مشایخه عارض اولسه بره یعنی خلا
 قریب اولماز و نفع دخی بولماز تازه یکتلرده دخی عسیر البرء در انحصار
 سهل العاجز انلرک تدبیر لری عن قریب ذکر اولنور و دخی اولر من اکثر
 امرده ارقه اوخته با قفقدن از دیار بولور و دخی علی منته ذوالمقله
 صرع و تشنج کی نوبت ایله کلور و معالجه اولماسنه کتدجه نوبت جاذو
 شدید اولور اما اگر ربوه سبب نفس فعبه ده اخلاط غلیظ درین
 لزجه جمعه اولدیغی اولور سه نفس طارقی نفسک اولنده اولور یعنی
 استنشاق ایله نفسی اشاعه المقدره اولور اول نفس ربو در قلبه داخل
 اندرینه ربو به رجوعنده ضیق خشن اولماز و طبیبعت اول ماده فی
 اخراج مراد ایچکله تخفیف بولنور و هوایک دخول و خروج ماده ناک
 مزاجه سندن و ممکن اولدیغی مرتبه قویارمه سندن ناشی کوکسده
 خرخره عارض اولوب اوکسورک و ضیق نفس حاصل اولور و سعال ایله
 پخشقان ماده مکان قریب در قوی بی حس اولنور و هوایک با استنشاق
 زیاده احتیاج بولمقله علی حرکت اندیکر محله و لری چقار و اگور
 صورتده اوکسورک بولما یوب بلغم غلیظ ققاز سه علیه آخر معتوت
 مصابت ایدور و اول اخلاط نزل دره حاصل اولمش ایسه دیود نفعه حادث
 اولور و الا آزار آزار ظهور ایدور اگور اول اخلاط عروق خشنه ده قرائ
 طوتمش ایسه تبصن خفقا اولوب اختلا ف دخی دائم اولور اگور اخلاط فضا
 ربو نلر خارجندن اولور سه سعال بولماز اگور مبارکی ایله اولور
 انلرک تقدم ایدور احوالی دلیل اولور اعضاء مجاورک مشارکتند اولور
 انلرک امتلا سندن بیلنور سائر اصناف دخی اعراضند معلوم اولور
 العلاج اولاصیانده عرضی صدر لری ضعیف اولدیغی جهته بلغم
 انضبابندن اولمقله علاجندن واجب اولان دالرنیک دینی ذیت یاغ
 ایله اووب قوصدر مغه سنی ایدور اغولربنه اسپیجی صوتظیرایک

دخی قوصدر مغه امداد ایدور بعد الذی غسل ایله کتات مخی لعوق و بره
 و کوکسلربنه سوسن و بار یا غلری طایفه لره اگور سق صباغی تجاویز
 ایدنلر عارض اولور سه یسه اول علتک حدوی اکثر یا بلخدره و طو
 بلغمیه دره اولمقله علاجندن منفع اولان مداوات ایله ابتدا اولنور
 بعده مناسب مسهلایله استغفار و رفق و اعتدال ایله عمل اولنور
 لازمدره بقص کبار امراض مذکور ناک علاجندن لایق اولور اولاده
 مفرده استعمال اولنقدن انلر مفید اولدیغی صورتده اوییه مرتبه به
 میاشیت اولنور اگور علیه حرارت یاخو مخی بولنور سه ارباق فضا
 اشی و بریلور دیریلور و دخی واجب اولان اولور که اول خصوصه استمل
 اولنک ادویه منفع و ملطف اولوب سفید شدید ایلمیه ماده فی
 تخفیف و غلیظ ایلمیه انکچو قوما معالجین ربوه افیو و بنج و بربر
 قاقادیلر مگر نواز لک کثری بولمقله ناک منعی مقتضی اوله اول ایله
 اقتضا حسنیله اختیار ایدور لک کذلک برز قطنایه احتیاج بولمقله
 اخذ ایدور و ماده غلیظ یاخو لزج اولدیغی صورتده تربطه نفا
 تعذر اولنوب لکن جرد تلطیف و تقطیعنه قمر و لمان زیر الکاه اولور
 یا لکن تلطیف و تقطیع استعمال اندون ماده عصیان ایچکله ربو ده جرت
 حد و ثنه مؤذع اولور و دخی مدرا اولما و انک عملی علت مذکور
 مضرون زیر ماده ناک رقیق اخراج ایچکله غلیظی قلوب زیاده صغی
 مودی اولور الحاصل ربوه و ضیق نفس و بهر و انتصاب سبب اول
 ماده فی انتفاج ایدور مداوات ایله بریا اولنوب اولمقله ای حلق
 و بره لبعده اول مقلایه ندر بحله اکیر و برسا و فراسیون ضم ایدور
 بعد النفع ماده فی ایا ریح فیه یاخو لو غذا یا ایله اخراج ایدور علیه
 قوصق عادی اولدیغی اجلدره یاخو فصول سنه دره بر مانع بولنور
 قوصد و برمک و بالذفات قوصدر و دخی غایت نافعدر خصوص
 تورب بدر دکن صکر قوصدره ل اول خصوصه خرینق ایض مددر

اتفاق طبایا ایله امراض صدره خرقه قورقون صوابا و لا بر قطع
 خرقه اخذ ایدوب بر توشه هر طر فندک اشکله لبر کون و بر کبی بطور
 صکر خرقه کیده رب اول و زنی اکل ایله لطیفه و صدره و دخی متنا
 اولان مفری و بر له غذای غلت و ایلنده با قلا و خود و صول و اوله کون
 یا خود غسل ایله استعمال ایله له بعد سکر و یا غسل ایله ارپه صوفی و خاص
 انک و بر له بعد بلع چوری لری یا شوق و توجوری به سی علی الخصوص قوی
 حودس نهر ایشمش اوله انک صوبیه پرورده اولمش چوری و بر له کون
 سچه و کون جن پلاذنی و ذرایع و شکله انک و چوری و زنی استعمال
 انیدور له و طوشان و قلیه و کیک و سکر و رضاض تغییر اولنان
 نکور و قیا بالغی و مثلی خرقه بالغ استعمال دخی تجویز اولمشد و کون
 بلکته نافع و دیر بلو خاص و ندر حکم شمش انک خصوصاً و زنی انیسو
 و چورک و انک کلس اوله نافع اولور و لعوقات مناسبه دخی و بر له
 بو یابده لعوقات اشرب و نافع اولور و زنی و زنی نافع و نفعی اولور
 اولور و زنی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 حاجی یا شام و حرمک مختاری اولوب سرالما اخذ اوله شایب و فاول
 اوصافی جامع و احاطی و زنی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 یا بس بدی و زنی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 درج بیان کون خطی و کون سوسه کون هر بر ندر اوچر و زنی و نافع اولور
 بدی و زنی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 بعد التصفیه ایکی و طل سکر یا غسل بر و طل قدرت حالو سی ایله و واق
 شربت اولوب حفظ اولور و مقدار استعمال سیو کیده اون درم و زنی
 بشور و زنی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 مرضه سنک سدایله و برک مدوح و طیفه درت درج و زنی و نافع اولور
 ایله و بر یلو و زنی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 ایدوب بعد الطبخ و تصفیه سکر و غسل و چلیبید ایله و واق شربت

اولمق

اولمق سنک یون اول سودن بر شیتک مقدار طایف درج و زنی و نافع اولور
 و برک غایه التفقد و نفعی و نفعی و نافع اولور و نافع اولور
 بر سیاوشان هر بر ندر اوچر و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 ایچ بادم و زنی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 اخذ و سکر و نفعی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 لوکس و واق کیده و نفعی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 ترکیب و اول خصوصه عجب و نفعی و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 و ترمنش هر بر ندر اوچر و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 یا شمش شقال جملی اخذ و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 و بر یلو و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 چرید و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 هر حرمک مختاری و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 اختیار اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 اناج و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 تمام هر بر اوچر و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 بر چوق و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 اول انشاده کون کون کون و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 انیدور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 سبستان و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 مشاهده اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 سبستان و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور
 قرواخیر اون دانه کون کون و نافع اولور و نافع اولور و نافع اولور

امراض القلب

وَعَلَّامٌ

یعنی سخاکم اولورده معالجه قبول ایتدیتم
اولدیغی قدرده دفعه معالجه کونج اولور
لکن فرجاده عمارت و ولایت و فرجاده کس
زارت عزیز بیرون اوق و موقوف ایدین سؤ
جزاجندن اولوق علیک احوال احوال غافله
و امور شکل سندن درستی شیخ مجلس
شریفه اول نکال مذکور اولوتو
کندوری دفعه چهارم شرح اوزره احوال
غافله دمن اولوقی تقریر ایلدیکری
معتبرانه مستطور در

بجای تو میمونک ضعیف و غمخوار اولدیغی
کوروب بعده هلاک اولدقه شرح ایتمک
بودنک غلامنه دردم باشق بعض
کسده بو حکامه الام شهادت ایدجه کمال
قلیک جری ایدیکری ضعیفانه یارانشد
منه

اجتماع ایدوب سایر اعضا به حرارت علی الخصوص دماغه معودی منقلب
اولد و غندند و سائر عروق ناشی قوای قریحه و قوای حساسه کثیری منقلب
اولد و علی بنایلو و جسد و حرکتند قالور و بومرین ظاهره سکتیه بنایلو
و لکون بر قالج و جهل تفریق اولور له ارجله بایلا آدمک قوای دماغیه سی
بالکلیه مهمل اولد و بی ایلان قولانغه جانر سار اشد امان اولد و
مکانه بعید دین یاخو دیوار اردن کلور قیاس اید و دخی مغش علیک
نقصنده بولنان افت نفسده بولنان آفتند زیاده اولور و دخی مغش
علیک لونی متغیر اولور مسکونک اولمای و مغشیک امان و ظاهر سی
صوب و بوزنه دون حال یوکجه حیات یا قید و امان مسکونک بدی صورت
مع هذا اولمش بولور و یس غشیک سبیلر چه قدر اولد کثر یا بلدی
بو عیق و ماده استلا سندن اولور و ثانیاً سده حصوله آثار و حیث
اید و انواع استغراق اولور که روح اکثری مختل اولوب بدایا مختل
بولند و بی صورتده معدنه موجود بولنان روح اعضا به و فایده
کذلک اعراض نفسانیه دخی فرج مغرطه دخی رواج طشر کتمکله
معدن خالی قیالور و جمع شدیدن حاصل اولان استغراق و ضعف دخی
انارک کید و کذلک عروق اختلاطه استلا سی و فحده دخی معدنه
طعامد متلی اولد و بی مساک نفسی سدا کتمکله اراج و غشیکه اولد و غندن
دخی عارض اولور و فم معدنه نک حسی شدید و قلبیه سی اولد و اکثر اکتند
عارض اولان علل منادی و لغین قلبیه دخی متادی اولوب غشی حادث
اولور و انکچ و جمع فم معدنه و جمع قوادی دیشلور و کاهی غشیه قلبیه
سوء مزاجی سبب اولور و کاه اولور احتناق دخی و انارک متلی اید و جارات
ردیه الکفیه صعود و انکچ حاصل اولور و کاه اولور انور لایم و دختند
و صودیه غند و سم اید و عارض اولور کاهی ثویان و وید بنک یاخود
ایزد و بد کلر شایه کبریک اشد دندن عارض اولور و امان لکون غشیه
افاق دخی شکل اولور العلاج شیخ رئیس معالجه بیانی اولد اصناف

تیز از روح فوالت که میزدن روح
قلبه جمع و مختل اولد یاخود
نقص سی اید یا اید بسندن ناشی رو
استغراق و مختل کلسه قوی ضعیف اولد
نچون قلب دخی ضعیف اولور

نفس سده

معدن حراد قلبه در

نفس سده

اولا دوديه اشوبه دن چوق اولمولا زنده والالا اختلاط عقل و تشنه
 مؤدی اولوب و اشوبه غشيك اكثر نه بون كشفاييك لار زنده
 خارچدن مكشف شيلر ملا ايدن لومكر عليا اسهالي مانو غشيك
 سببي بر د شديروا و ملش اوله اكو خارجه بارد شيلر استعلا مانع
 بولمز سفة چوق كره بارد شيلر استعلا لادن افاقه بولنور اكو غشيك
 اولان امرك عقبنده بولمز سه عليا بوزنه مسك او نورب غاليه
 قوتلاده لومو دني تدعيم اولنان تركيبي بخور ايدن لومكر اولور دوا
 مسك تجرعاتيدورن لومو غشيك استغرا غيده و لوبا و لاي اشتها ايلديكي
 اطعميك راجحه سني استعلا ايدورن لومو كرم معده لومو خلط ردي
 جمع اولمولا غشيك اصحاب اوله اولور اشتها ايلديكي تغريب اولمولا
 مناسب اولان تحصيل اولنور اكو غشيك غذاي حتماج اولور سه غذا لوي
 عقاقير طيبه مناسبه ايله طبع اولنور غذاو طيبه الحظ ايله كوتنج
 ديدكوي طعام كرم زير اوانج طيبه روحك زرينه لاييم اولمولا تقويت
 بخش اولور و مادي اولان غشيك ده استغرا غله معالجه اولنور سببي و بولنور
 وزهرناك حيوانات صوديغند عارض اولان غشيك لار غائله لومو
 دافع اولور و باد زهر يات ايله شفا پذير اولور كذاك اجزه ناسده بولنور
 اولان اجزه روع و دفع اولنور و اكو روحك رفته يافتو توانك قتل نوز
 نشأت بخش ايسر رواج تغليظ اولنور مناسب غذاي و اشوبه استعلا
 ايله قوتلر بخوان دياده سني اولنور و اكو و جعد عارض اولمولا ايسه
 تسكين اولنور سده بولنور بيق صورت تنعيم اولنور و كذاك ورم اولمولا
 دني نقش اولنور بامن نفسانيه خصوصي دني بحسب الافتضا اثارك
 اولنور و الحاصل امر دوا و انجمل قلبك تقويت معده اولنور و لوبا
 حرارت بولنور بيق صورت اشوبه مفرط ايل ماء الشحم مداومت واجب
 اولور ساق غذا ده و دوا لار نه دني اهتمام اولنور مفرجات مفيدة و كرم
 مناسب اولان اختيار اولنور و دوا مسك غايت مناسب و الحاصل ايله

فقه او كورقه كلكر ديكدر كلكري دني ديلر مقدما تقدم خلقت اعضا بسانده دني ديكور و تشنه بانه
 قوت و قوت و قوت ديكدر كلكري دني ديلر مقدما تقدم خلقت اعضا بسانده دني ديكور و تشنه بانه
 دايي مضاعف قوت و قوت ديكدر كلكري دني ديلر مقدما تقدم خلقت اعضا بسانده دني ديكور و تشنه بانه
 متقدر كرم بعين سنده نقره و بعين سنده نقره و بعين سنده نقره و بعين سنده نقره و بعين سنده نقره
 اولنور زانه لوي و ارد و بديعنا طبيا
 ۱۵۳

دني انفع اولور و مغشيك او قوت قاري كادني غشيك اصلاحه
 موافق اولوب انهار نفيسه و فواكه طيبه ايله مزيج و مطيبه خلق لار زنده
 بونلورن ماعدا اعضا لوي و لك اولنور هز و جريك اولنور و مناسب ياغل
 سويلك الزم لوان مانده دني غشيك احوالي بوزنه معلوم اولور قوت صكه
 ما اولور كرم اصناف دني هز نفيسه معلومه لار و لسه تدبير نه عسرت
 چكايه الله الموفق امر لار المعده معلوم اولور كه معده ايدن انسان و ماش
 حيوانه اعضا رئيسه دن ماعدا استعلا شوقيدن زير معده اسباب سته
 ضروريه دن اكل و شرب خصوصيه تغذيه تحصيله كفايل قوتله كونا
 سوي و وجودك مطبوعه در شكي سوبقاغي هيئتند جري ايك قات
 غشادون تركيب اولنور كوكس اعضا سنانك التنه وضع او غشيك روضه
 الت طرفي غرسق و دنا غشيك ديدكوي غرسق و اغز و اغز و اغز و اغز
 و شرب اولوب تركيه قول و لك تعبير اولنان مري متقدر و حقي معده
 ظاهر و باطني اولان ايك قات طبقه كرم تركيك طبقه لار نه موافق اولنور ايك
 دني عضو واحد قيا س اولنور انكويه اغز ايجناك سطح ظاهر معده تك
 سطح باطننه ملاصق اعتبار اولنور و اما هري باطنه عضو است اولنور
 او بلب تشريح بولنور تقريب ايدر لومو اغز ايك انهم سنانك دني بولنور ايك
 اولان محلدن قمع معده دنمك ايله شهرت شعار اولان موشع ايجنه ديكور
 مري شيميه اولنور باند اشاغيسنه معده اطلاق اولنور و لار كرم
 او زهر مري محمل مپور دن ابتدا ايليوب قصبه و شنه ايدر دند بويون
 فقه لرينك استقامتي و زرينه اشاغ نازلا اولور و لار كرم بولنور فقه لرينك
 فقه صدر اطلاق اولان او ايك فقه دن در دني خود بشيخي
 فقه برابرينه واصل اولدقه صاغ طرف ميل ايدر و ناكه غلبي بو قاري
 صعود ايدن شربانك مرنه و وسعت بولنه بعد اوبن ايك فقه برابرينه
 اندك فقه جاب صدره ملاق اولنور و لار كرم بولنور اشاغ و لار كرم
 صكه لار مرفه ميل ايدو مري دني قياق بولنور اشاغ و لار كرم

اگر این را بداند

معدة وعضو اعضاء باطن دن اولمغله
 فيمعدة الطلاق اولان موضع خا جردن
 بلوك مشكله اما بعض شرحين ان
 كوكسك انتم انده خيزي تركي فافلق
 ديدلاري عضو خا اسنده اعتبار
 انتمشله در متن

تركيب طبقه ليله مع طبقه ليليك
 جوهر يشده وليفيليك طوكو عرنيك
 ووراي طوكو غلظت نه مفاربت
 وغلظت مفرد در انچي دقيقات
 تشریح جده و اولمغله بومغله كتاب
 اولديغي اجلدن ترك اولندي
 متنه

معلوم اولمك معده نك حسي بالكن
 فند مخصوص دكلدر زير طبقه
 داخله سي عصبى اولمغله بالتر اسنده
 دقي احساس موجود در انچي فنده
 اولان حن بر و جهله انور اولور
 متنه

بيومك باشلو فيمعدة الطلاق اولان عضو حساس اول موضع نماز و
 زير امعدة يه واث اولان امور لك اكثرى انك حساس ولما سقى اقتضا انك
 بقدره الله تعالى اصله اعصاب دماغية ده التي جفتك شعبه لوند
 بر شعبه سي مري ايله مرفاق اولوب كاصار بلور و معده يه قريب اولدقه
 فيمعدة يه بركه دورا يدر بعد معده نك طبقه نك متصل و منفصل اولور
 اول جهتدك فيمعدة نك حسي سائر اجزا سندن زياده اولديغي مرفاق
 بناء عوام فيمعدة يه يورك اطلاق ايدور ليله اصل معده ايكي طبقه دن
 مركب بر عضو معروف اولد طرفي مستدير و در طرفي فقلت ظهري باطن
 اولمغله يصرق و صاغ طرفي جكه متصل و صول طرفي طحال ملاصق در كن
 كبد نك اوزينه و دشوب طحال كافر ش تفتشده هضم غذاه انور و
 اولان سائر اعضاء معده يه امداد ايدور ليله و طبقه ليليك ايچ طبقه سي عصبى
 و طشر طبقه سي مري اولدو غنك قاعدة طب و زور سكوت بودرك معده نك
 حذمتي طخ طعام اولمغله حرارت طابخه تخصص ليله و طبقه خارجه سي
 على الخصوص و في قديمي تقدير و تمش طابخ ايله مطبوخ اسنده يعنى اقش ايله
 بر شى طبخ اولندقه ازالنده چولمك و طبخه مثلي بر طرازم اولوب اولدق
 معده يه نسبت ايله عصبى و لمقاقتضا انك طبقه داخله سي عصبى قلمش
 تاكه طابخه ايله مطبوخك اسنده حائل اولدو غنك ماعد حساس
 اولديغي اجلدن كندوب عايد اولان احوال حساس ليله انك بر طرازم كندوب
 معده يه غشيان عارض اولور و صوق صواب اولدق ايكى تاثير اسنده بر
 حس اولور و غذاده خالى اولديغي حس ايدوب اشتها يه نبيه ايچو مركه
 انك طحال اولدق فيمعدة يه سودا اصل اولدقه منقبه اولوب اشتها
 حاصل ايدور شى زير طبقه داخله نك جيعسي عصبى اولوب معده نك
 بالذات حساس اولدو غنك تميز ايدك كندوب صكره فجان بر عضو طرف اولور
 حساس و كساب اولوب كندوب وسنه و آخره لازم اولان غذاي كساب ايلسه
 انك مابعدن احتياج طلالان ديوا اشتها خصوصه واقف اولان احساس

فيمعدة

فيمعدة يه تخصص انتمشله و اول رئيس الكلك قول صحيح و زور اشتها يه
 تنبيه دن ماعدتي و غشيان و فواق مثلي امراضه تصرف بالكر معده نك
 حساس ايدور في ايله اشتها ك احساس سار دن حصول ايدور اولمغله
 حماقت يوقدر زير امعدة يه دقي سوء مزاج سازج و ماذي و امراض
 تركيب و تفرق اتصال دن هر بر ينك انواع و انصنافي مراض اولمق ممكن
 اولنلاري مقصود بالبيان اولمغله قاعده سايقه اوزره انلوك احوالي
 حى بر اولندي الله الموفق شفعانده كاه اولور عيبانده معده ضعيفلى
 عارض اولوب كوسدوا كوسا غدا بر خوش منفعه و لما معده ليله منظر ايه
 مبتلا اولور و شى رئيس اول مري كتاب اولدق مراض جيبان بيانده
 اجمال اذ ك ايليوب كتاب ثالثه اونه اوچينجى فنده ايكى مقاله و مقلا
 حتر بر انك سوسه مزاج انواعك حمل سنده تبعيت ايله عارض اولدو غنك
 و سائر اسباب دن دقي نشأت ايديكى و هر بر ينك علامات و معالجاتي
 على حدة بيان انتمشله تفصيل ليله حاصل اولمك معده طعاني بر خوش
 هضم ايدو مديكندون عبارت اولوب ضعف معده اولان تاثير سي اولور اول
 اجلدن اطفاله معده نك سائر امراضه نسبت اولدو خصوص كثر ت اوزره
 واقع اولور زير انلوك اسنده مزاج لري و طوبت اوزره اولدو غنك ماعد
 سدك ترطبي و انك كهر يصر اولدق لري ايچو و امتلا و غنك تواتري
 خصوصاً معده لري هضم معدا اولدو غنك البسه ضعف معده ايراث ايدور
 العلاج اطفالك معالجه لرنده و لجه اولان معده لرينه قوت و محوت
 ديره جاك تدبيرات تفيد اولمقد و از جمله معده سي اوزر ينه كل صوبيه ياخو
 هر سين صوبيه ايله ميسوسه طلا ايدوب كندوب وسنه ليله صوبيه ايچو
 اول عصبه بر مقدار ترنفل ياخو سك تعبير اولان تركيب هضم و غش اولور
 مقدار كفايه ميعه سايله بر هر قيراط مسك مزج ايدوب ليچو و ك دقي
 كافير ميسوسن فارسيده تركبه سوسن شى و ديك اولو غنك ماضيه
 تعين اوزره تركيبي بود جمل در ك سوسن چيچك ك يه اقلر سي غذا ايدو

ضعف المعده

تركيب
 ميسوسن

سند چقر چوق که کثرت یاله از رو کلر نیک ماعدانما سبب سن غذا الو
دخی و بر و ب طفلک قوسحق زحمتی غیر یالم واضطر ابنه با عش
اولور الو و مخصوصه مرضعاته سوز الحاق غایت مشکلا در مکر جلا
سند غمس حلیه اوله العلاج علاج کلیسی مرضعه سنی کثرت یاله شد
و بر مکدن تواندن ماعدانما الف و بی وقت غذا و بر مکدن منع ایکندن
اول غانله بر طرف اولد قودن صکره طفلله یارم دانق قرنفل سخی ایکن
ایچور مک کفایت اید و معده سنه قی ضعیفی جیسی ایچو صماد تدبیر
اولنق دخی کافید و از جلال بغدادی سوبقی سخی ایدوب مر سمن صوفی ایله
ضماد ایدوب له اکو طفل بعض مرتبه غذایه الشمس ایسه قورق صوفی یا سحاق
صوفی یاله بر ورده اولمش بلچچود بی دیور له و مرضعه سنه منفع
نار شریقی و قورق شریقی و بر له و اکو مرضعه نک طبیعتی خنثیه ایسه
تم هندی شریقی مناسبد و طفلله دخی احتیاس عارض اولسا اولسه
شراب و مرضعه سنک سدی ایله شئی بسیر سقی اولنور قوای ترکیب ایچوق
دیکندر اطبا اجزاء معده نک انقباض و انبساط جوی ایله بر کثرت
عبارتد نکم اوکسر که آق جکر ایله حجاب کندوبله عارض اولان خلط
مودی دخی دفع ایچور قبض و انقباض حرکت ایدکری کوی فواتده دخی معده
یا لکن فتنه یا خور سائر اجزا سنه الم و بر مودی اصابت ایچکله جرم معده
اول و زیدون اجتناب ایدیک ایچور اوله جتمع و منقبض اولوب بعده
حرکت دافعه قویه ایله منبسط اولور پس اولنک دخی اسباب عینکه
اولمغله انواع سوء مزاج سازج و مادید و اغلاط ردیه و ریاح علیقله
یا خور و طو بات کثیره یا اغدیة کثیره غلیظه در نشأت اید تخلته جری
علامتله زده معلوم اولوب کاکور تدبیر اولنور اما اکثر اسباب عارض
اولان فواق سوء مزاج یارد و مادی و جری امتلا و ریاح و طو و اولمغله
بوخله اولنور و هر بر سیک اسباب و علاقی و مکمل اولنق مرتبه اولنق
خریر نه اهتمام اولنوب سائر دخی بالما سبه تعریف اولنق معلوم اولن

فواق

جرم معده نک موزید قاقچو ایله
اجتماع و انقباضی و انبساطی عارضه
برکس جی امق و ایشو که ابتداء
برقاج غلظه ارونه کیدوب بعده
جی ایدینه تشبیه اولمشدر اولول
حرکت فواق دینلر وکی معده نک
قوی یوقری قالدیغی ایچور و کیم
فواق نورقدنر عالی اولمق معناست
س

سوء مزاج یارد و سازج حادث
اولد یغی یارلشدر
س

اول

اول علت کاک طفلک معده سنه سند فاسد اولمغله کیفیت ردیه حاصل
ایدوب نم معده بی لدم ایدیکندره عارض اولور و ککله غلظت کثرتدن
و هضم سیک قصورندن ناشی معده له نه حاصل اولان قی و اذیتی نه
مباشرتندن حادث اولور و کاک معده نک فتنه یا طبعانده یا مریدیه
ریاح غلیظه خنثیه اولمغله قیدید نک اذیتندن نشأت ایدوب فواقک
بونوی طفلله چوق بولنور سوء مزاج یاردون عارض اولان دخی انک
کی کثیر در العلاج علاقی اصناف مذکور در هر بر سیک ماده سی بلند کدن
مکدر سببخی مزاج اولور و ایدوب اولمقدور سخی رئیس یا لکن شکر ایله جوی
هندی ایچور مکدر دیو اختصار ایچشکر مارولری یا رجیل دیدکری جوی
اولمغله حکم سخی ایدوب بر دانق مقدار سخی شکر ایله ایچور له زیر اول
دواء شریفک تشبیهی دسومت و قلیسی اولمغله اطفالله امتلا و ف
وسدک فسادندن عارض اولان فواقک اصنافه علاج وافی اولور
تذکره سعیدی نام تألیفه اسبابنه تعریف اولنوب اطلاق اوزره اکبر
المغله فواق عارض اولور سه مرضه صوفی یا خور نفع عصاره سی ایله
برجیه فوندز جیسی ایچور له سذاب و صغیر و کوفس تخی و انیسون
و کراویا و کونک بونلرک قنقیسی بولنور سد و جیه و زرق سخی اولنوب
مرضعه سنک سدی و یاغیری سدی ایله سقی اولنور دیشدر اما قنویت
طبیعت ایچور طشر و دخی بعض مناسبت طلال ورمضاد اولور یا و از جلا
سوسن یاغی و فسطوبان یاغری طلال ایدوب له یا خور سبب اید و صلی
و قنفل هر برند علی السویه اخذ و سخی اولنوب ذکرا و انان یاغری بری ایلم
ضماد اولنور اکو غذایه الشمس ایسه افاویر و نبر و اچینی و زعفران
ایله پر ورده اولمش سورچه و بلچ اتری جوی بلی و بر له غذایه معنی اولان
صبیانه امتلا و عارض اولان فواق ایچور مسخی طلال ورمضاد لردن
ماعدانله مناسبا اولور ککله ایله احتیاج دخی و رخصت وارده و قیرا
ساج یا شام جوم فواتده استغفار ایچو ایچو سبب صورتده احتیاج قی

واستماله اذ فقا اولاد في استاذ نزل ايله استخسان انجش لرو
 في الحقيقة اول علتده مع انقباض وانقباضه مشغول يكن دواه
 ايجور مك مناسب اولمدي بن عقله دخی ملا يمد و كاه اولو فوقه سبب
 معه نك كندی جرمه اولمديوب بلكه جوارنده اولاد اعضا دن نشأت
 ایدوا از جمله كبد و ورم عظیم حد و شد و اولو اول سورته علامتند
 استدل ال اولنوب مناسبی ايله معالجه اولنور افراطی پوست و جفاقت
 نشأت اید فواق اكثر یا حیات خرقه واستفراغات جفقه دن عارض
 اولمقله اطفال و صبیانه ناد و بلكه بالكلية انك مثلی فواق عرضند
 سالم اولاد قارچچو اولكونه فواقك علاجنه بفرق اولمديوب مفصله اوله
 اولندی بای وجهه كان مرضه لرینه دخی و جرمه اولمديوب
 اطفاله و بریال و دوا و غدا دن انله مع زیاده و بریلور حتی الامور
 خصوصی مرضه اند دخی ابر اولنوب از دیاد اوزره اهتمام اولنور
 تاكه سد لری اول علتی موجب اولاماده دن عارض اوله نواله الی یا ح
 فی عده الصبیان كتاب جز بورد فواقك معه سنده و بفرق اوله
 ریح عارض اولسه انك عرضی قد و قراقر دن بنور علاج چند سید
 وكون و ناخنوه و صغری السوتیه اخذ و بحق اولنوب بریلورینه مخلوطه
 قلند قد صكه مرزنجوش و یاخو مرصه عصا لر بیه در د رجه مقدار
 سخی اولمقی تعیس و اولمشد رجود الیه كاه اطفالك معه لرینه سید محمد
 اولوب پنیر اولو باخصوص بعض مرضه نك سدی غلیظ اولمقله انجا
 مستعد اولمقیه اذنی سبب متغیر و مجز اولوب طغله اذیت اضرب
 و بر دیکنور ماعد اراض عدیه حد و شنه باعث اولو و علاقی قوصو
 و یونک سور دکن سدی کسکی کب شیلر حق قدر العلاج علاج طغله
 مرضه سدی منع اولنوب اکابر انك سدی ايجور و مکدر مشر
 انکه اول اینک یاربوز و ملورق اوقی و سدق و ایوه دان و لیه ده
 دیر کای اولنور ايله بسلامت اوله بولنور دن فنقیسی مک اولور سم اخی

اولكونه فواق ریح و فواق ناکه
 اولدین مفصلانده مذکور در
 مس

نواله الی یا ح
 فی عده
 الصبیان

محمود الیوم

بدو

بدو و لری چالی سدی بولنسه دخی انفع اولور و نیر اولاد و تیه نك خاصه لر
 کند و لدن حاصل اولان سدیك معه ده پنیر اولما سخی منع ایدرلو
 حاصل طغله اول علتی منفع اولنجیه دکیه مرضه سدیك سدیك منع
 انك لازمه و بر ترکیب معه سدی و نوبیه ضار اولنه صنعتی مصطکی
 سلیخه افستینر کونک کک هر ریز علی السوتیه اخذ و بحق اولنوب نادیر
 یاغی ايله مخلوط قلند قد صكه عمل اولنور مع ذلک مرضه نك مزاجی
 و سدی اصلاحه سخی اولمقی و لیب و کاه اولور اطفال دن غیر نك دخی
 معه لرینه سید محمد یار و طوشان مایه سی بالاتفاق معالجه مشت کدر
 اطفال و غیره و بریلور مقدار استعمالی بکیر قیرادن طغله و قیرادن
 ایک قیراط بر دناق اولمقله اطفاله اولمقدار و بر لاما اول اثناده سقر شو
 دخی منع اولنوب شکر یاخو عسل ایا ساده صوده طنج اولمشق مایه نك
 ايجو و بریلور بقای سونق طنج دخی نك کبدر نیمه شت برده و بیلور
 اولور سه دخی کوزل اولور و جالینوس طوشان مایه سخی خصوص بریلور
 ایدوب کرانه منافع مشاهده ایلدینق نقولدر شیح دخی کتاب ثانیه
 طوشان مایه سی سایر حیوانات مایه سندی اجود و بر کبده جمیع حیواناتک
 مایه لریده اوله حار و یا فید و اما طوشان مایه سی ایا حیه لوبوش
 قانی و پنیر اولمش سدی و خلط غلیظ ایدر و رقیق اولاشیلر غلیظ
 ایدر و بشلور و حال منوال خزان و اولدینق مقور اولمقیه علت مذکور
 اطفاله و برلایکی صورت نه نفی قیایان اولور اما معه ده موجود بولدینق
 سدی پنیر انك احتمال باقی قیایان اولنور و اول اثناده سدر دن منع اولنور
 غیر غذا و بریلور سدی و کرا اولندی علت مذکور ده نعنع عصا دخی
 جز باندنر بکیر و دخی و بریلور بر مقدار سدی و ملور خلط اولسه
 دخی انفع اولور اراض لک کبدر ترکیب قرح کدیر لیه شکی هلالی و
 عروق کثیره ايله قرح عیانت ترکیب اولمش بر عسودر که معه ناله صافنه
 و شر اسفید کای مواضعك التلر نه واقع اولوب جرمه نك مقوی تغییر

الخلقه چوبانلر کاه سدی
 پنیر ایدر ل
 مس

اراضه الکبد

شریف شرو نك جمود
 ایا ککل نك و جلی نه
 دیرلو مس

اولئان التمل في معده نك اوزينه و تحذب تعبيرا ولنا اوست
جانبي حجاب جاجه ملاق والمشدره بوندا قدما نك زاندر صاغ
طر فزن معده نك اوزينه ووشند يكي دخي نكرا و تمشدر و الاصل
كبد و دخي اعضا و ثيسه دن برعضوش برقدركم اخلاط اربعه على الصو
مفعول غذا بوندا اولئان اندك حاصل اولوب جميع اعضا غذا اندك
واصل اولوب قاعده فتر طبيا وزره اول حصول و وصوله طريقه و بوجوه
خالق القوى والقدر تعلق شان كبدك معقر و تحذب نكرا خالق ايليو
و حمل سنده قواي طبيعيه دن جاذبه و ماسكه و هاضمه و دفعه و وضع
ايلش تاكه معقر بون بنوب باب تسميه اولئان طر لك شعبه لويي
ايله معده و امعادك موجود بولنا كليلو سي جذب ايد و داخلته متفرقه
اولان عروق صفار اول كليلو سي جاوي و لغله انهم تمام بولند و صكه
رغوه سي معني كوپوك كيا ولا صفرا و دينه راسبا ولا في يقي و كخي سودا و معتدل
منهم اولان قان و جيك قلاي بلغم و لغله اخلاط اربعه حاصل اولوب
صفرا اوده و سودا اطلا غر چكوره قان ايله بلغم و اول ايك
نوع دن دخي غذا ينه صلاحيتي اولان بر مقدار صفرا و سودا اخلاط
معا كبدك تحذبند بنوب اجوف تعبيرا ولنا عروق كبرك كوكلري
مثابه سنده اولان شعب كثيره سنده داخل و انلردن تحذب كبدك
اجوفك كند و سنده صاعد و انك ابدان متفرقه اولان عروق و سائ
ايله جميع اعضا و اصل اولوب هر عضو كند و سنا اولان غذا لري
حاصل اولوب قنبارك الله احسن الخالقين كبدك جري عروق كثيره بي
حاويدر و ينلديكي اول ايك طر لك شعب كثيره سي دروننده متفرقه
اولد قلاي چيوندن بوقسه جرم كبد انلردن غيري اشيا دن خالي كويا
بر قطع جامد و منعقد و ملش و مد و اكار و ح حيواني ايسال ايجون
قلب دن بر شي يان كلوب معقره متفرق اولور و معده ايله ارا لري بر سكر
وصل ايدر تختار اكثر كبار اوزره جكر كند و سنده حسي يوقدر و شناسي

عبي

عصبى و لغله حش و حركتي الكانوطا تمشدر و دخي معلوم اولك معقر
كبد دن طالع اولوب باب طلاق اولئان طر لك شعبه لرون عامه
لسانده ماسا ريقا ايله شهرت شعرا اولان عروق كثيره صغيره
معده و امعادك كليلو سي اخذ ايجون معده نك دبنه و بفر سقلردن
هر برينه متصل و نافذ اولور و سوزيني كيار منع ايلوب علامه قرشي
عظيم طلع و تشنيع ايشلردن فريز اول كامل اديب سعي بليغ ايدوب
اول طر لرون اعضا مذكوره يبرشي و اصل اولد يغي مشاهده ايمكله
كيلوسك اسافل معده دن و بفر سقلردن جكي و وصوله رشح طر بيله
حصول ايدر اولد و غنه قرار و بر مشلردن و بفر سقلري تنقيه ايجون
دوكلان صفرا نك دخي بفر سقلره متصل اولور و اسي اولد و فريز ايدوب
حمل سنك حصول و رشح طر ايله اولد يفته حكم حتي لدا و كرا و شولا ق
پار لوب اسهال و قي ايله چقان پارچه لري دخي رشحله جقد يفتي قطع
و جرم ايله باز مشلردن و في الحقيقة بفر سقلره اولكونه شي كير جيك منفذ
اولد يغي مقر در زير اچل سنك يوقري طر في معده نك دبنه اولابا
ديدك لري دك و التمل في معده متصل اولد و دخي ظاهر و نايند طر لك
اعضاء باطنه احوال طر قوعه بلغمك هر و جرم مشكل اولغين هضم ثاني
و ثالث احوالده متأخريند عالم بالشرح كينلردن و دخي نجه خلطه و بطلر
ايشلردن و الله اعلم بحقيقه الحال و بينه ارباب تشرح انسانك كبد
جند ده مساو يلري اولان حيواناته نسبت حمل سنك كبد دن
بوكدر و ميشلر و ناد و اوجو ناسك كبد لري صولله و طلاق قلاي صاعده
اولد يغي دخي حكايه ايشلر واقع اولد يغي صورته البته حكمت خدا لي
اولئان كمن تشرح اولد يفته ترتيب و باقي ايله هيا جكر صاعده و طلاق
صوله بولنك مشدر و طلاق ايلد دخي اعضا شريفه دن جري لحاني و
شكلي دل كيم طولا يبرعضو در وصوله فتر معده نك انلردن و تمشدر
منافع عديده سنده معتدب اولان متفقتي جكرده واقع هضم ثانيه

و باب تشرح او دودن بفر سقلره و انلردن
بكره و اورد و يشلر اما غش الامرده
اول كرا و طامشدر و جلم يبر شمل اولق
عقل و دخي ملايمدركم ذات الجنب شمل
ششمل قرحه اولوب و شلد كنه افرد
نوكورمك ايلم باكل نور اول ششك
حاويز اولد يغي عضلات و مجا بدت
بوغازه منفذ اولد يغي نلر در
و شمل جقار ديكدرن غيري طريق
العلم و لما ان الله اعلم بحقيقه الحال
امته

الطحال
لحول

حاصل اولان سودايجي جذب ايدون اصلاح ايلان كدن صكره نم معده يه
 ابصال ايتكدر كه اشتها يه نسيه ايله مراره ايلانك خلق نده ظاهر
 اولان منفعت دغي هضم كيدنه حاصل اولانك اصلاح واول
 هضم ايله هضم اول فضل سنك اخراجي اولغله انلك احوالي دغي
 به حلاله بيان اولمق مناسب كوردن تاكه كبدك طيفي نجهت دگر
 اولمش اوله پس مراره تركيه اوده ديور كيه شكنده بر عصيان
 جرمون جكر كه معده جاننده مقرونه اصليشد هضم ثابته
 حاصل اولان صفراي جذب ايدون اقبضا غلنده بغر سفلون دوكم
 ايلانك پرازيه يا اخراج ايدون كليت ان كليه تركيه بو كور ديور هر ننه
 ايكي بولونو كيه دغي بار مشد اوده شكنده علمي عضولدر ضايف ايكي
 طرف نده كبد قريبي وضع اولمشلورده كوياصاغ طرفه اولان برك
 كبد هاسر تلبوب سول طرفه اولان دن البق وضع اولمشلورده ايكي
 عدد خلق اولند قلزنده شفت رباني فاياندر كورينه افتا صابت
 ايدرسه اوله ري خدمت ايله وهر ري عوف خلق اولغله كبد اولان
 اخلاطك مائتي انلره چكوب بعد انلرون بتوب مثانه يه متصل
 اولان حال وپرخ ايله مستقيم ايكي چادون مثانه يه مخدر ولوب انده
 جمع اولور قدام طولادون صكره اكللورده اصيللورده نسوننده قيلمك
 خارجه منفذ ولوب بدن فضله موزيدون رها اولور مثانه تركيه
 خاوق ديدكوي بلوط شكلده يعني ايكي طرفي طار وونسي ككش
 وايكي رايطي طبقه دن مركب بر عضود كور قاسق حكلونيك اردن
 معاء مستقيم حذا سنده وضع اولمشلورده ايج طرفه اولان طبقه سي
 طشره طبقه سندن متين خلق اولمش انلره حال بدن مائيت نده چوله
 مخدر اولور واصلنده اخلاط دن نطر يقله آيرون و نكيفيت ايله
 چيتم و منفذ اولور وقوي اوزر تغلر اولنسه خيوت قراي عضولدر
 احوال مذكور ايجالا بلند كدن صكره معلوم اوله كرم كبد دغي خلق

احوال اولان

احوال المثانه

انلرون

امراض مغروره و مركب غرضي مخلي اولور حتى حديه سند طالع اولان
 يعني اوست طرفندن بتان اجوف نام عرق كيه ياختي اصولنه اصابت
 ايتكله دم كيشر چر ياننه مؤذي اولدغي صورتده چكه خارجه دغري
 اصابت ايلسه دغي مؤذو دكلور عاجلا موقه مؤذي ولماي معالجه قبول
 ايدور ديدلور چري علاج قبول ايتديكي تقدير به غشاسي مجورنده اولان اعضا
 مجاوره شكاركي ايله عارض اولان امراض قابل اولور غنده شمشير طماز
 اما اعضا باطنيه جاذب اولان امراضك ادركي مشكل اولغله چو
 ششيه اولنمهي كوجدر مكر اسباب وعوارضي ظاهر اوله بعضي سوء
 و بعضي اورام مثالي حاصل كبد منسوب اولان امراضك بعضي مشهور
 و متعارف اولغله بيان مختلج اولمليوب بعضيني دغي صبيان نسبت
 بي قائمه اولغله نر و نوا و نيا يوب امراض كبدون ضعف كيد بياض عروق
 جامع اولغله انك تحريمي ايله اكثرا اولندي على الخصوص صبيان عروقي
 ساجدون اكثرا اولدغي قرح اولدني الله الموفق ضعيف الكبد كيكه شفي
 قوا طبعيه نك يعني جاذبه و ماسك و هاضمه و دفعه دهر نيك خي
 بعضي سنك خلل نذر اولد يغلذ عيار تدور شيخ رئيس نظا اوزره جالينور
 ضعف كبد ورم و دبله مثلي اهر ظاهر يوعيك جكر كه افعالنه ضعف
 بولند و غيدر ديمش لكن في الحقيقه ضعف كبد يه كبدك مرضت تا
 اول علت دغي يا سوء مزاج ساز جدر يا خور ماديدور عرق نقيس اولور
 اولسون يا جكر كه كند چر منده يا خور جوارنده اولان اعضاده بولنور
 از جمله مراره طرفنده اولور سه صفراي جذب ايدور حرا طلاق طرفنده اولور سه
 سودايجي جذب ايدور مركلي و شان طرفنده اولور مائتي چكه مزاج
 اولان جلدن جكر كه اري مختل اولوب همتو قجميع بدنه سلايت ايدور نسو
 نسبت علت جواريد حده اولور سه حيف قافي زياده چريان ايتديكي
 صورتده جكره رودت علل اولور اولان مختل اولدغي حاله جكر كه كاف
 ناسد اولغله اول ناسد كذاك اعضاي دغي سلايت ايدور كذاك معده طرفنده

كبدك مشهور و متعارف اولان امراضك
 توفيق اولغله ايتكدر كه
 متعارف اولدغي ايجو ندر اكللور
 بولسي صبيان دغي بولمق لازم كلسه
 الطاف عيم و نايدين موجود كور بولمق
 مطالع ايدون زوات سوء صفات انك
 تدبير انده قاور اوله والله الموفق والمعين
 ضياء قدام ضعف كبد مبتلا اولن
 كبد اولان ايدور كرم

اولور سه جگر کیلور سجد الهفتم کونده من بلکه منعیف الهفتم یاخو
 فاسد الهفتم کیلور سجد کونده من بلکه منعیف فاسد حاصل اولور اسماه اولور
 یعنی بغر سقلر ده الم یاخو خلط لزج حاصل اولوب اولور ایله بیلر نده
 سده احداث ایتمکله اولور قلوب جگرده دخی دم مراری باق قالمغله
 افعال کیده مختل اولور اکثر یا بویخصه من قولیده ظهور ایدرگاه اولور
 یا لکن سوء مزاجدن اولوب بلکه جرمیده یاخود چوانده ورم دموی
 یا حمریت یاخو صلابت و سرطان و قرحه و شقوق و صند اولور
 وجه کان ضعف کیدک سبب قوی اولور اول جگرک جمع قواسی ضعیف
 اولور اکثر قوی اولور سه بعضی قواسی مختل اولور و اکثر یا باذیه یا باطن
 نرودت و رطوبت ضعیف اولوب ماسک رطوبت دفعه بیوتند
 ضعیف اولور اسباب طبع اشتا اولور هویادور العلامه عند لذات
 بشره احوال کیده دلالت یل اشیا دنور شیخ رئیس تجریم صاحب اولور
 طبیب کیده علل اولور ایله معده سی علل اولور بیلور آفر دلالت عتاة
 دکلاز اولور اولونک دخی مخصوص آدی یوقد که نالون دینلر دیو طلاق
 فراسه حواله ایشلر اما سائر طبیانک کید مخصوص سنده یازد قوی بود
 جگری ضعیف اولور کسنتک بکری صفت او زره یاخود صفت ایله
 بیاضنه مائل اولور بعضی سنتک بشیله و بعضی سنتک سیاهه میل ایدر
 ذریه اعضا بهلما مختل ایچون جاری اولور قان صاف و نقی و لما مغله
 اخلاص غالبه دن قنقیس مختلط اولور سه انک لونی جرمه ایله تغیر اولور
 بشره نک غیر اشتها ده نقصان و خفاقت بدک دخی ضعف کیده دلالت
 ایدر بونلرون ماعدابول و بران ایل دخی استدلالات و لندی قنقنه کور یل
 العلاج ضعف کیدک علاج جده و لعب اولور اسپانی بلکه سعی اولمق و
 سوء مزاج دخی نشأت ایشلر یوقسه امراض ایله دخی قنقیس سنده
 اولمش ایسه متیقن اولدقن صکر اکا کوره علاجیه مباشرت اولور
 اکثر یا بروت و بیوست و رطوبت و کندی سنده خنثیسه اولور

برگسنتک بشره سده حمریت و ملاوت
 کورسه انک جگری علت دن
 مبرادر منه

ردیه

ردیه دن نشأت ایدر اول اولور علاجی تسخیم لطیف و عطریتی و
 و تغنی و انضاج و تلبیدی اولان مداوات ایله اولور و بحسب لاقصنا
 قواضی منی ایله دخی مفید اولور بوترکیب انواع ضعف کیده نافع اولور
 او زره در صنعتی مفسول لک راوند چینه و جرد و هم فیون اولور
 عصا سه سی راز یا نه تخمی مسوق تخمی بشور هم افسنته التی و هم هند
 تخمی اون در هم کشتوت تخمی سکر در هم کوش تخمی در هم جله سه
 جمع و بحق اولوب قصلرد و زله لی یاخو سفوف ایله له قوس اولدقن
 مقدار کفایه مقل از روضه اولوب سفوف اولدقه مقله حاجت
 اولوب برابر سیحق اولمش شکر ایله مزج اولور مقدار استعمالی
 بر مشقال دن درت در دهه دیکن نجویر اولمشد و قور دجکری قورید
 مسحو قند بر در می مثلث ایله استعمال اولمق انواع ضعف کیده
 بالخاصه نافع اولد یق کبار دن منقولد بوترکیب دخی شیخ مختار
 و جالینوس کیده علاج جده غایت تمد و اولاد واد و صنعتی جگر دکی
 چغش قزل او زرم بکری بشر مشقال زعفران بر مشقاله قصب الزریع
 ایکی مشقال مقل الیه بود ایکی بحق مشقال دار چینی بر مشقال سلیمه
 یارم مشقال سنبل اوج مشقال ادغرا یکی بحق مشقال مرصافی تر منق
 هر بر ندر در مشقاله دار شیشعان ایکی مشقاله عسل اون الخ
 مشقال جله سه بحق و مزج اولند قد صکر ایکی مشقال دن درت مشقاله
 واد نجه مقدار کفایه مشک ایله استعمال نه معاومت یله لی علی الریق
 اولوب با شندار غدادن صکر مفید اولد یق طب اشنایه هویادور
 کاه اولور افتضا حسسی ایله بوترکیبیه افق و بزنج ضم اولور
 جالینوس بوترکیبک مفرداتی علی حده شریک ایلیوب جله سه بالخاصه
 کیده نافع بولشد نفس الامر ده نفی فایان ترکیب در غفلت اولنجه
 حاجی یا شام حوم بونقو و اطفالک ضعف کیدک اولور ایچون استال نیت
 نقل ایلمشدر دوقوع الاطفال سونیش خطی کوا و ج در همان با نجبا

کوی بر مشال هند باخی بر مشال بونل جریثا سق اولوب مقدار
 کفایه صوابا اصلنور و دافا اطفاله صوبه سق اولوب دیشا و اما
 سدا امرایک صونک چندان مناسبتی اولما غله اندر آزار و بره لره
 آتاسدون کسلان اطفاله علاج قوی اولور و اول جرا نفع اولنان
 صومقدم طلیح اولمغه محتاج در امر اض الطحال طلاغه دخی اصناف سو
 مزاج و انواع امراض ترکیب و تفرقات اتصال عارض اولوب و اما دخی
 اصنافی حادث اولور و بر کسه نکه طلاخی سمن اولسه بدی اریقا اولور
 انک سمنی ککرت قوتن خلل و بر مکله جگر ضعیف اولوب قان تولد کای بولور
 مع هذا حاصل اولانی دخی طلاق زیاد و جک اولور بر نکه طلاغ سمن لکی
 اخلاطک و دایتنه و آرقی جودت و صفوتنه و دالتاید و طلاق
 جهتنده بدنه کونا کون امراض حصولی مقرر در از جمله بر قان اسود
 متعارف در و حیات متعلقه و او را م متوعه و مرضی دخی کثیر الوقوع در
 بودی عجیب در که علل الدن حیات و حیات علل حال حادث اولور
 و اطفاله علل حال نادر اولوب صبیان و شبابه کثیر و کحول و مشایخ
 بحسب الاستعداد عارض اولور و تقسیمی اولور سعا و لسون کونا یا منده
 اشتداد بولور و نامق الحروف سق صبا و سق ترعه اولنلر و مرضی جوق
 کور و دما و جمل صلابته مبتلا اولنلر و چون غلک تدبیر نه موقوف اولور
 پس امراض طحال دهن صبیان نسبت او را م و سده و نفی بیانی انسب و غله
 انک اسباب و علامات و معالجاتی بر اولنلر و درم الطحال معلوم
 اولک طلاغه واقع اولان شش لک اکثری قتی اولوب و درم حار و دخی
 نادر واقع اولور حادث اولدیغی صورته دخی حال او زین فاما یوب
 صلابته مبتلا اولور و زین مقدمه بیان اولنلر دخی اوزره هضم ثانی
 محمله طلاخی جکرون قانک در دیسه جذبایدوب انکله غذا اولور
 و قضا سق بعد اغزیه و بر و قان تورم بیلسه اول غلیظه قان تراکم
 انکله شش قتی اولور و درم باردک دخی اکثری قتی اولور ککشتک بولنلر
 سق

حاصل کلام طلاق دم درونی کنی
 اولغل اکثری سوداوی اولوب قتی
 اولور انک چون اشیا دخی اولنلر
 سق

نادر

نادر در و حار اولور و درم اکثری دخی اولوب صفرای
 اولما سق نادر در کذک بارد اولانک اکثری قتی اولوب طحالک شاشینده
 واقع اولور و بلخی اولوب بمشاق اولما سق نادر دره اصطلاح الطباده
 جکری ضعیف اولنلر مکبود دیکری کبی طلاخی قتی اولنلر دخی محلول
 دیر لره سترسه اول صلابت جوهر نکی غلظتند استرس و درم و صند
 اولسون سو طلاق شش لک اشکال در ندر و غلیظه اولنلر مدور و صتی
 اولون اوزون اولانک بعضی غلیظه و بعضی رقیق بولنور و بقراط دن
 منقول اولر محلول اولانک سینه اولر اوزره اکثری حشر بیلسه سلامتدره
 و اینچندن قان کشته خیر لیدر اما قانک اسهالی تمتد اولسه زلیق اوعا
 واستسقایه مودعا اولور دیش و آب قانک مرقد نه بولنلر اورا نه
 بر کسه نکه طلاغنه رجوع اولوب یورکندن قمری قان کلسه و
 بدندن بیاض قرحه لره ظاهر اولوب اولر قرحه لره بر سیه مقدم
 شروقی شافط اولوب اکثری کون و قات ایور دیش و سق رلیو دخی بعینه
 اطفال عظم طحال ایله تولدایدوب اکثری طحال ایله بولور و بعضی سینه
 دخی مکون در عارض اولوب کذک اکثری نه دکی سلامت اوزره تعیش
 ایدر ظاهر طحال دهن زکمت جکون دیشلر العلاج جمیع اصناف نکه علاجی
 امراض کید علاجی کبی تسخیر و تفتیح ایله اولور و اینجوق طحالک ماده غلیظه
 و مکانی جکری نسبت ایله بعد اولمقین سق اولنلر و کیدد مرزایدی کین
 قوتی منکسر اولما سو اینچون تسخیر و تفتیح زیاد و جبه اولمغه محتاج در
 اما افراطی دخی اولیک که ماده نکه رقیق اخرج اولمغه غلظنه سبب
 اولیه واجب اولر اذویه مستحبه و تقطیع و اعتدال اوزره حرارت قیضی
 اولان اشیا شام و غلظت در دخی معلوم اولر که علل طحالک سوکدنک مدخل
 عظیمی ادرر و علاج نکه کله سینه ادخال و نفوذ و جیدد و اکو و درم حار
 اولور سبب سبب الفضل و السق مستعدینک بایلیق لری ندر اینجوق سق
 فصد اولوب سق صباد و حجامت اولور و بولنلر بایلیق سبب مسملات ایله
 سق

و جمع ادراک انجم سق طلاغک سق باقی
 اولغل ساق اولور قان ککته ماده
 اولر ندرن چقدی سق اینچون ضعیف اولور
 اما جوق سودی کبی مزاجه برودت
 مستوی اولد و غلظت دلالل ایدر
 سق

استخوان اولنوب طالع مخصوصه اولاد و سق اولنوب شمش
 رئیس بصورتده ایلغور ییغی صوفی و سکود اناج و وریب دیکلری
 فواق پیراقلرینک صوفی و سمن اوقی و بالدری قره سولرینی مع ایلوب
 حتی سمن اوقی صوفی اکی و سمن اوقی سق اولنوب عجبیلانغدر که
 بالخاصه اوزام طالع وصال بنی تحلیل ایدر عیشله یونقیبر دن
 مقدما ذکر اولنان دو الیک دخی مقدار استعالمی بلنوب اکر اول
 ورم صلب اولور سه ماده سنی تشخصه سق اولنوب اول ماده دم
 کثیر سودای اولدی بلندی صورتده ورم حازه تعیین اولندی
 کی باسلیقدن یاخو اسلمی کدن قصد اولندقدن صکر مناسب
 مداوات ندر اکر اولنوب غافله و کبره و انبر بار سق صلیک و دینار
 شربتک فعلی بلیدر تشخصی کدن اولور سه قاعده اوزر سق اولنوب
 کبره قریب صلیع النفع اولدی یغی مفرور اما علل مذکوره ده استاده
 مفردات استعمال اولند دخی ممد و حد اکر مفید اولماز ایسم مرکبات
 مباشرت اولنوب زیر اهر و جهل آسان اولغی لایق اولان اول امر دن
 مفردات ایل علاجه سق اولنوب مفید اولدی یغی صورتده مرکباته
 مراجعت اولندقدن مفردات اسقلوفند یون و غافله و کبره کوک
 هر برنده کند لوی و زبانه و هند با و کفر هر برینک کند لوی و کولری
 و کولری اسقلال اولنوب کذلک سمن اوقی تخم سذاب تخم و فیض نکشت
 تخم و زرافه و غار یقون دخی مفرد استعمال اولنوب نفع لری
 فایان اولور ترکیب اولنوب لود دخی انفع اولد قریبی ریبر و یکلری
 مناسب سنجین ایل سق اولنوب اما مثلث ایل سق اولنوب دخی اسبدر
 و مرکباتدن بوترکیب جاض النفعدر صفتی بالدری قره و کبره کوکنک
 قیون و سمن اوقی و سدق و فیض نکشت تخم لری و زرافه اسی السو یاخو
 و مزج اولنوب اوچر دخی سنجین یاخو ادرج میشی و سوزن لوی
 قینا مشر که ایل سق اولنوب الحوان و اوزام طالع خاصه لری ترید ایل

مفردات علاج

نارینه

نارینه اولان اشیا در که ذکر اولنوب لکونک اکر جگر یی یاخو قره
 جگر یی قوریدوب هر تشخصی اولور سه ایکشدر دخی سنجین ایل
 سق اولنوب بیان اشکندک و آت نوعنک یاخو انلرک یا وریلرینک
 طالع لری دخی بالخاصه نافعدر بعد التحقیق منوال حر اوزر سق
 اولنوب و دخی و مخصوصه خواص عجبیه دندر که بر صه دیدکری
 حیوان ذبح ایدوب نظیر اشد کدن صکر بصدور مکی قوریده لری
 حین احتیاجه حکم سق ایدوب اول سق و ذبح برقی ایل مقدار
 اخذ اولنوب کدن اولور سه اخذ اولنوب بالخاصه نافع اوله عصاره لری
 بریله سق اولنوب یاخو لری دان بر صه اخذ و ذبح اولنوب نظیر
 اولندقدن صکر بر طبراق طبریه قویا لری اوزر لری اوردت جاش
 مقاری خالص سکر قوریدوب اغری نیمه ایل سدابیه لری بعد سوزن
 قورند برینه قویا لری نیمه ایل سدابیه لری بعد سوزن
 صوده لری بعد حکم صقوب اول سکر و ن علی الریق ایکشدر دخی استعمال
 ایل لری اوزر کون دکن لطف حقله البت تاثیر فایان اولور و حتی
 یونلری و یونلردن ماعداد کوا و لنان مداواتی ترید یاخو بر قره
 جناور بر قاج ایا سق اولنوب بعد ذبح اولنوب طالع یونلر
 دیو یلر آفتضال حله مطلق کند یونلردن هر صلیع اوچر یغی مفرور
 ایچسه اون کون دکن خالص اولمق اوزر دخی علل مذکوره ده مداوات
 مفرور ایل ضناد دخی علاج مفید و سق اولنان دو الیک سق مفرد
 و مرکباته اولنوب از حمله اسقلوفند یون و چادر و شانی سکر ایل
 ترید اولنوب ضناد اولنوب ضناد آخر یعنی دان قویا لری طغر اوب
 کسکین سکر ده اصله لری مکر دخی ساعت صکر اوچر دخی لوتون
 اوقی و صلبیه و افسننن و کبره کوکنک قیون و اوزر دخی سق
 قوام سق و حل ایل لری بعد بال و فی ایل لوده اولمش یاخو یاخو
 ایدوب ضناد ایل لری مکر دخی ساعت و نده قالد رتو اکر الی ملک

قیامتش صوابه غسل اندک در صحنه عاده اید به بر قیامت دفع
 صحنه بعد از غسل قسط یاغ و آنکه مثالی با غلظت اید و شیخ و نیک و قدما
 نقل اند یکی نهاد در صنعتی سداب کبر فیو غیا پلین بیار روز سعت جلی
 کسین سیکم ده طبع اولوب بر کجه پارچه سخی اول طبع و غله الوده اید
 و اسحق و انکون و زویدیه تو بوب هر بار مسود قجه ینه عاده اید به بر قیامت
 صباغ علی الریق بکرو فعه عاده اولنسه صلابتی بالکلیه مند فغول
 جربیدن بو اید انواع مداوات و ضما در و طلال بار نشدن اما الطاف
 عجمه و تانید مامولدر که بوجوه و تحریر اولناتر سبب اید دخی قولرینه
 شفا احسان ایلیمه اند و ف بالعباد و دخی طلاق شش لند و زویدیه
 انش ایل شیشده اوریلور و کنار دیارنده قوجه فار مجقل اور زنده شق
 ایل که کز اید لر و بعضی وانی اور لر جمل سنک بالجر به نفع و کور لمشد
 نفقه الطال نفقه طلاق صلابتسن ششما سنه دیور اولدی عقی ایل
 صلابتی کجی محسوس اولور و جبابه مزاجی کماله نفسک انقلا عتد و بنفک
 سر عتد دخی بلنور حتی بو غازنده شاه طر قزینده کذرین ایلین شریط
 حر کتلی دخی فایان اولور و حاصل نفقه ناک امر اخو دخی عینی ایل و ورمک امر
 کیدن انجور و رنده ثقلت زیاده اولوب باصلد قه حج و الم و بر نفقه
 باضسلر و او و سلسر و جوی ساکن اولور انجی مناسب نهاد ایل و لک و لک
 علاج قوی اولور کاهی و مقد قولی و قوا و حادث اولور اول قراقر
 طلاق لند اولان بغر سقد ریاغ عتبه او لمقد نشأت
 ایدر کمال باصلد قه اکام زاجه و بر مکله اول صلا حاصل اولور
 اول اجالدرن طلاق لند نفقه اولان آدم لر اکثر قیاقولیز عارض اولور
 نادرا نواز دخی حادث اولور العلاج عجمی عینی ایل صلابت طلال
 علاج کیدن اند استعمال اولن اد و بوند دخی استعمال اولور
 انجی نفقه ده استعمال اولناتر ک نفق و جلاج و تقطیع زیاده
 اولمغه محتاج اولور انجی انورون فخت نکشت و کون و سداب جی و ناخواه

نفقه الطال

مثالی اد و بوجع اولور و بوقر صلا و خصر صلا ظاهر انفعدر صفتی
 حرف دیو کلری قره شمشک بیاضندون او تون درم اخذ اولوب بعد
 الشحق سیکم ایل خیر اولور و بونقه توصلر و زیلوب نونده یا تون و ده
 معتدل قورید یلوب حفظ اولور حین احتیاجه اولر صلا او تون
 درم اخذ و شحق اولوب بشن درم جت الفقد و بشن درم بلقو میشه
 و بوی درم اسقلو فندر یون شقی ایل نکرار قصلر اولور و شقی اوچ
 درم در سکیچین ایل سخی اولور و صلابتده میا اولندی قی سخی
 اولن اد و بونک کلیسی دخی ضناد اولور و انش ایل شیشده لر و اثر
 اوانی اولر قی بوند نافع اولور و سودا ناک کثری بلندی صورتده متا
 شیت ایل استغراغ اید لر سرد الطال طلاق سده سید دخی
 و جندن و ورمک و اخلاط درن اولور و علاقی ورم علامتک غیر
 ثقل بونقدر کوجه رجیده کولک شدید اولور اما انجی غلظت
 علاجی کیدک سده سید علاجی کیدن اما طلال ورم و نفقه سنده
 یازیلان علاجی کاد دخی معالجه یصلح اولور طبیب حاذق ک
 مشور تیله تدبیر اید لر الله الموفق و للعین ادرن الکلی و الشان بیکو کل
 وق و غه دخی انواع امراض عارض اولدی قمر دکر عمری کتب طبعه
 تحریر و بیان اولمشد و بونخله صبیان مناسبتی ایل قوم تولدی
 و تسقل احوالی بیان اولدی و حصاة القبیان حصاة ترکیه اوقات لاشل
 دیور لاشانک بوندن دخی حاصل اولور اطبا قولی اوزره بشن جلدن
 تولد ایدن اولکسی کل ایکنی مثانه و ادجی بزم قتل و رد جی جک
 بشن جی و نه که اکا قجک و دیور معده ده دخی جی تولدی بونمشد
 اما صبیان حاصل اولان کثری مثانه لر نه تولد اید و ب شیان
 و کم و لده و مشایخه کلا لر نه حصلی کثیر اولور هر قتی جلدن تولد
 ایدر سده انیسون حصانک سبب فاعلیسی سبب ماد یسی و ارد
 سبب فاعلیسی حراره غریبه و سبب ماد یسی بلغم غلیظ لرج یا خود

سده الطال

الشان
امراض الکلیان

القبیان
 حصاة
 حصانک ایل حصیة درم و مثالی
 یلر زعلت سوزک باقبل مفتوح
 اولمفل الفه قلب اولوب حصاة
 اولمشور منه

قرحه در حاصل اولش را يك يا خوراك غلظت حاصل ايشان قاندر
 تان اول چاروت موار مذکور به اصابت بلس و بطريق تحليل و نشيف
 ايمكه غلظت زياده اولوب طول مدت ايله تجر ايدره تمام كاخني
 قنظله حاصل اولدغي كي ماده سندن فلت و كثرته بقاء صغرو
 كبره متفاوت اولوب مواضع مذکور در تنقيس سنده حاصل اولدغي
 علامت نودن بلس و صيبانك مثالي نده عارض اولماسي كشي اولدغي
 اكل و شربه حريص اولوب معد لري متلي ايك چوق چوق حركت ايتد كنون
 ناشي نودن اخلاط غليظه تولد ايتدكي ايجو اولون و حصاة امراض
 متواتر دن اولغله بابا دن دغي سريت ايتدو ديلا العلاج كيميه اولون
 اولسون ايك نونك دغي علاج عسير بر شكل ايتدو علي الخصوص مثانه
 تولد ايتدكي صورت معالجه سي غايت مشكل اول حركت بعضي سي الاخره
 آلت سوزن ايله ياروب چقا ر مغه محتاج اولون حاصل تنقيس اولون سه
 اولسون تدبيره مباشرت اولدوقه ايكيسنه دغي مناسب اول معالجه
 مشرك اولاغ واسه ايله ماده لر يني قطع ايدوب غذاي لطيفه
 بعده اديو مغيته يعني طاشلري ياره ليوب چقا و جوج والي متقل
 و بعض اوقات كوشن خي و فوه مثلي مدرر يعني ايشاد بچ والي دغي و بيلور
 لكن مدرر اولان دوايه ارك صفي مثا مثبت شي ضو اولونر تاكه مغيته
 اولان دواي ذلك العضوه القيوب سرعت ايله چقا ر ميه زير طبيعت
 باذن خالقها هر دواي لايقنه صرف ايمكه مدرر و مثبت دن هر بريسي
 كندى علمي اجرا ايدن و مثانه كلامه نسبت ايله بعيد اولغله ايجو و بيلور
 دوا اكي اديو سندن اقوي اولق لازم دواي و خصوصه اكثر علامه قريشه
 قانون ايتخاب ايلوب متن موجوده خر بر ايلدكي مداوت نقل ايله اكتفا
 اولندغي ماسولدر كه اول كتابت طابره بيان اولندغي اوزره سوي اهتمام
 ايلوب منافعه جليله سني مشاهديه ل اول اديو بولدر رجسك صفت
 و بلسانك حقي چيويغ اما ياغ دغي اقوي الملق اوزره در خوشه يديكي

تا و قيرده سي مقدار اخراج اولمش
 جگر كور بشدر مسه

اور

اور و التون اوق و بالدر قوه و عقربك ياغي و ياغش كوي و ملوشان
 كلي و سوجه نك كلي و ياقدن دك و كلي غباري و تاوق يلو و يسي قير و ب
 چقدن في ساعت اخذ اولنان بولم قيو غنك كوي و لاحتنه بيرا غنك
 خرق و سسك اراسنده بولنان طاشك خرق و غير خرق غبار اولمشي
 جمله سي مستقل علاج در علمك تحمله كوره برورد و دغي زياده جه
 مناسب بطوبخ ايله استعمال ايتدو و بولر سنجين غصلي ايله و بولمك
 دغي اولدو و نفعي عظم اولغله يد الله تسميه اولنان دوايك تحصيلي
 بوجوه در كه لسان تركيده نكه ديدكي حيوان بشرط آن درت داشته
 اوله انك بر يني دانا ايتنده اوزومه بك دوشدكي كوتلده بوغز ليد
 ايتد ايجان قان بانه ايتد ل بعد بر قان طوتوب ايتد ايتد ل
 و دغي فانه بقيه و اراكك ترك ايدن ل اولدغي بانه اقوب اورته سي
 اخذ اولمش اوله اول قان او بوشدق در صكه بر ال كاخ ايتد ياروب
 اوزر يته بريو فقه شئ اورتوب كندشه قوب اقام قور يد قك صكه
 حفظ ايدن ل استعمال بر ملقه يعني بر شقالدره قان تورب سوي ايتو
 كوشن جيل سوي ايله و بر لسه كلي مثانه دن حاصل اخراج ايمكه غل
 عجيب ايشل و دغي لسان يونانده طراغوليد يلو س ديدكي قوشكه
 قوشن بر قنده ابو فضيل ايله و افترج لسانده صفا غني ديكله متعا
 ديشن تركيه بوند قوشن و بر ل سوجا دن كوچك بر صا رجه قوشدر
 ديارنده چوق اولون انك دغي اكل غليت نافعه در چيك ايك دغي نيور
 ايله بصدرمه اولوب حين احتياجه استعمال اولونر و معالين مشهور
 تزيان فاروق و مشرود يلو و سنجر يناد دغي اول غلظه نافع اولان
 مداوندن مناسب اولان و بيلور حرق قنطاريه و عليل اولان اولر يته
 توفيقني رفيق ايله احتباس بول التبيان بولك عسر و احتياجي دواي
 عديده دن نشأت ايلدكي قمر دره انجمله مثانه و كلي دن هر يري كندى
 نفسند صغفرون و مزاج رديه ياربع اولدغندن ياغش مثانه و بيلور

اقرني يا قنك ملاقي بودر كه و افترج ايتد
 طين صكت ايله صواغش شيشه يه قور ل
 و قورنه يانتون صالو اكن زياده حاس
 اولغله محتاج در ياروب كالا و دقه چقار
 قوشان دغي انك كوي اراته اولونر ياغ
 يالقي معلومدر مسه
 جاليتوس سكل طاشك مثانه صماند دوا
 اولدوغي انكار و كلي يه نفعي اقرار ايتدو كي
 شفايه نام رساله مرده بيان اولمشد
 مسه

لذا و المسبح ايله

اون اليكك آتدر كه قاليور كي اولور
 معرو فدر مسه

ديار شله افترج طاقه سته دغي روم
 اولندغي قوشن جودن منقولدر مسه

ورم ورم شدن باخو سائر اعضا سنده علت حد و شدت علل و اولو
 گاه اولو و مجاری مذکور ده لعله فان بمقدار اولو باخو اریک باخو نافع
 مجتمه اولو و سهرولت ایلد بمقدار اولو و نشأت ایدن علی الخصوص سنده
 مزاجی بارد و جری مضیق و تعارض کثیر و باخو عضلات بطنک اعانتی
 دخی مؤثر اولو و یغی چون احتباس حاصل اولو گاه اولو و اسباب خادجه
 یعنی برودت و حرارت اصاب شدن و دیاج شمالی و جنوبی و سقطه
 ناشی اولو و جمله سنک علامتی متان و کلی تک سائر احوالی بلنک ایلد معلوم
 اولو و گاه اولو و مجاری بولله انت بمکله منع ایدر اولو و خلیه ظهور
 ایلد و کی سائر علامت شدن بلنک بصورتی حین احتیاجه قضیه ایلد
 اولو و قاتلیر نام معروف اکت ایلد بلنک اولو و الت قلا و قوروشن مثلی
 اکله ک قبول ایدن اجساد دین یا یوز بر انبوی بطولی علیه قضیه
 اوزو تلفتند و دلدی کا قیاس ایلد اولو و او و او و او دخی متعقد
 دلکری اولو و حق قضیه اذ خال اولو و قانک و خلط علیک بر شی
 اولو و لکلرک بعضی قیاسه بعضی سی حق قلوب بول اندر با ایلد
 انک استعمالی اهلند کورمک موقوف در العلاج اگر مسموم اگر عسر و
 اولو و سه اولو و علاجه اولو و سبب غلبه اولو و سبب اریک
 باخو خلط غلیظ اینه مفتحات قویه و مدرات قویه ایلد تدبیر اولو و
 از جمله بقول انواعه تور پاک جری و پیرایه عصاره لوینک تقطیده
 تأثیر عجیب دارد و اقتضای خنده قرق الی در هم مقدارینی سقی ایدر
 اولو و تغشاید کذلک مدرات و قلوب سالیون و دوق و سیسالیون
 و قسط و اکبر و تقیسی ممکن لیس اولو و سه تور و طبوخی باخو
 سیاه خود و طبوخی ایلد و یوز سندن طفلله مرضه سنک سندن
 و یوز و یوز بعد مرضه انک کتورینه دخی ذکر اولو و انان مطبوخات
 ایلد و یوز و یوز ماقه سی بالکلیه منفعه اولو و حصاة و کلیه
 و مثانه و یوز یوز معلقه ایلد سی یوز یوز دخی استعمال اولو و

کلینک

کلینک دیدکری حیواناتک مثانه سنی قور و یوز حین احتیاجه مثانه
 ایلد استعمال اولو و بالخاصه نافعه در درم و درم و درم و درم
 و یوز و طانی موسویکچینک کولدی کذلک مؤثر و دکن انک ایش
 درم و یوز و یوز باخو صر صبیانه دخی قلیل و یوز و اگر او یوز شمش
 قان یلخو میده اولو و سه کلا و مثانه حصانده استعمال اولو و ان
 معالجه تدبیر اولو و شیخ رئیس یاز دخی اوزو و بوضاد و دخی حاضی
 النفعه علیه کاسعنه باخو و صنعتی دفته یمشق لورق اوق
 و حماما و اکلیل الملائک و سیاه خود اوق و پیاده هر روزی او و درم
 دوق و ترب تخمی و کوش بستان و جلی تخم لری هر روز
 یوز و درم و جلی سیحق اولو و بلسان یاغی ایلد اتحاد اولو و اگر
 ماده مقدما کرا اولو و یوز و جاده انت تدبیر اینه قاتلیر
 ایلد مستی اولو و الت ایلد معلوم ایدن یوز و یوز ایلد
 اطلکت مفید اولو و یوز و علت جرای قضیه و قوی و قوی
 اولو و اولو و یوز و یوز شربت و ضاده و مراجعت اولو و سنی و
 ضاده اولو و ادویه تک جمله سی طبع اولو و آبزور دخی اولو و
 اولو و علاج مفید و احتباس بول و یوز و یوز و یوز
 سائر امراضی تدبیر جمله معالجه یه مساعده اولو و یوز و یوز
 الله مؤدی اولو و یوز ایلدن علاج بر و التاعده اولو و تدبیر محتاج
 جمله دن بوضاد علاج بر و التاعده و صنعتی بوی تخمی و تخمی
 و بنفسی و یوز و یوز و یوز و اکلیل الملائک جمله سی حق اولو و
 لاحنه مطبوخی و خسک یاغی ایلد قاسق لینه ضاده اولو و یوز و یوز
 دخی مبینک قاسق لینه اولو و یوز و یوز و یوز و یوز و یوز
 و مقار و جاشیر و اکبر علی السون اخذ و حق اولو و یوز و یوز و یوز
 یاغی و بال مؤدی و یوز اولو و یوز و یوز و یوز و یوز و یوز
 زعفران و سندن بر طاق باخو کله صالیون برک فی المال ادرار

ايدوا امانا من الحروف فقير تورب عصاه سخي ايجور مكد و اوون
 درم من يانغي بشردم نبات شكرى ايله كذالك سخي اولمقدن علاقه
 براء الساعه بولدوم و دني اول علتته مبتلا اولنلرك اكل و شرب و جمعه
 احوالى و ساشر ند بولمى بخر برح حاجت بوقدر البول في الفرائش بعضى
 صبيان و تشكراشمك مبتلا اولور و سببى قاي و غناك اغزى بچو برك
 عضله ناك ككشه مسيد و حاله بوكه صبيانك رطوبتلى زياده
 اولان في ابلان او بولور بيق و ثقل و مثانه لى ضعيفا و لفل تجان او يقو
 اثنا سنه بولور برك ايلسه طبيعتلى قوه دفعه به مقاومت يوس
 حذرت بواك تاذا يستد اسما كد بولماز حتى حذرت بولون
 او با نفعه حركت ايتد كد طبيعتلى و اراده نفسيه يه شبيه اولان
 اراده لى هنوز او با نمد بولور و نوايتمك ايشتمك واقع اولور اول
 اشتهار يته او يقو به مستغرق اولور كد بعض صبيان قوه دفعه بتول
 ايجور تقاضا ايتد كد حالت نومده او با نفلقى عالى كى مسود و كد كد
 محل فاما ن اولمقد اول حالتد دني او يانق بولند قلى حاله ايشاد كلى
 كى ايشور لى العلاقه علاقه اول او يقوون اولنلن اولدي بفرجه بچوق
 بكدون و چوق صوابي كدن صيانن اولنوب و يتاجق حلاله مسود و كد
 و او يقو اثنا سنه تخيل ايدوب ايشاد بكي محل او يانق قد حامل بكدون
 اكر اول محل في الواقع ايجان ايسه ايجوق و شنده ايشاد بكي ايجوق
 ايله له اكر كنف و ايجان دكل ايسه اول محل خارجد و دكك سوا اولن
 ديو سواق ايدوب باصلنده مساجد و مزارستان اولقا و زره خيرو بكم
 بچومت اثبات ايليه لى تا كد و شنده دني ايجوق ايجك قوه ماسك رسنه
 امداد بولنه و اول خصوصه ستم اولان امداد اولون كونك و سغد
 و حوالجان و نجفت البوطه و مر سيم يمشي و جلنار و انلر ايشاد لادن
 هر بركه مغر و مرقبا استعمل اولنور انلرون بر درم مقدار بى
 ايكى درم مر سيم يا غي ايله هر ايشام ايجور و ب برفاچ كون مداومت

ايندوره ل

ايندوره لى بركيب دني شخ و شمسك مختار بى و صفى جفت البوطه
 و كونك و حوصافى هر بركه در دوز و در اخذ ايدوب ايكى بوز قرق
 درم مثله ثلثى قاي و ايهسته طبع و نفعيه ايتد كدن صكن
 اول طبعك اون درمته ايكى درم سيم يا غيل سقينه بى ايجور مكد
 مداومت ايد لى و كوكو كچن تر سى ايله قور و اوشو خيمرون يار مشد و بى
 صوابله ايجور مكد دني نافعدرد بيشلر و طوشانك بينسن ثلث ايله
 ايجور مكد دني مفيد و بر درم بركى او تونوز درم مقدارى مثله ايله
 و بر بولور بعضى طوشانك بوكو كچن قور و باندون بچو بطورق
 اوى تخمى و علاقه قى حلو كوشن تخمى هر بركه نصف بچو بركه بركه
 و مزج اولنوب ايكى درم اوى درم صوق و سول و بر بولور و بيشلر
 بركه بلس ايد بچى مداوات ايله اعتقانك نفعى دني مقرر و و اطر قيل
 كبر و صغير دني و بر بولور بقق كيان بو خصوصه صيانن معالجه
 عشد فائده مند اولنلن بلوغه و اصل اولس لى انلرون من غير
 علاج زائل اولور و بديل اراض الامعا انعاما لفظنك جمعيد
 و علمك كس بيله تركيه بفر سغه دير لى بونده فضلات براز بى جمع
 و دني ايجور خلق اولمش الى عدد و عضود و هر بركه ايكى
 طبقتون تركيب اولمش اما جهر لى عدد طبقتون بيه فاعلقد
 عدد لى الى اولوب هر بركه ايكى قات اولد و غنده و وضعلنده دني
 حكمت بالغه صمدانته مندرجه در اولنلن بفر سغد اوى و قاقده
 اثنى عشرى و صائم و لقايف و بركل و اوجى و غلاظ و انور و قولون بفر
 و مستقيم اطلاق اولنور و قاق نعيم اولنن اوج بفر سغد اولك ستنك
 برا و بى معدنك بنده بواب ديد كلى نفعه و اشافى لى صائم
 ديد كلى بفر سغه متفلس اول بفر سغا و زو و نلغى صابنك بش
 برمقى بر بركه ياننه وضع اولنق و بقريله اولم و لسه اون ايكى برمق
 مقدارى اولمقد اثنى عشر ديشلر اناك ايله مقعده متفلس اولان

بى بركه ايكى
قادر است

زیر اسهال متعده منقعه در خارج اولاً
شبهه فان واریک بولوب یاخود است
یاقدیمی کی یا ولورسه بکر لحدن
اولفل کاذو سنا ویا و قیام مددی بولور
بقرسقلک ایچ یوزنه یاخود طشیه
سند بولور ویا یکله معده دریا نه
کیلو سح حفظ ایله مدیکی برتدن حاصل
اولان اسهال زاق الامعاد بولور بعضی اطباء
قاین ویده و صیر ندی مثلی اثبات معادن
نشأت اندیکی صورتی دخی و سنا ویا
دینلور دیشلر کوب سق صیر ندیسی
مثلی شیلر بولور سح بولور منه

و دق قوی بدنیته نیک شاندن در کوی
اولان تابع اولور و اعراض نفسانی در اعراض
اولان سقوط شهوت خصوصیت دخی
اولان حالت اعتبار اولمشدن زیر برکسته
خونی یا بیهوش و غومدن برالم نفسانی
طاری اولسه قوی بدنیسی دخی اکا
تابع اولفل بلعاض اشها طری متروک
قالوب شهوتی ساقط اولور و ساس
اشها دخی انک کبی در منه

بقرسقلک طوی طوی ووب ماعد اسهالک بعضی صاعده سول بعضی
برعکس وضع اولمشدن اسهال اسهال ترکیه یورک سورمه سنه
دیرلر اصناف عدیده سوا ولفله هر مری منشأ و مزید لری و ماده لری
وسبیلری و اعراض اعتبار ایله مذکور و اصطلاح الطباده اطلاقی
عدیده ایله موضوع در انجل اگر قوی دخی بولوب اول علتیه هم سور
هم قوی صقی جمع اولور سه هیضه دیر لری و صقی بولور دخی صورتی اول
اسهال متعده اولور سه ذریب و خلائی و اختلافی دیر لری اگر متعده
اولان سه مطلق اسهال دیر لری و لقا الامعا و سح و و سنا ویا دخی
اسهال انواع عدیده اما زحیر ایله دم یا سوری کبار اطباء مقعد
افراضند و عددا متشکل در اسهال الصبیان کاهی صبیانه اسهال افراض
اولور و انله عارض اولان اسهالک دخی اسباب عدیده سی متردد اولور
حالت طفولیتیه سده کثرت و فسادند نشأت اندیکی یا نشأت
ثانی استن مساده غدا یه برین اولوب حقو بدکن صکه دخی حرکات
مفسده یه مبتلا اولد قاری برتدن معده لرنه هک فاسد اولد دخی
ایچونور ثالثا طوی بتلری غالبه اولفل قوت ماسک لری ضعیف
اولد دخی اجلدن هضم لری ضعیف اولد دخی ایچونور رابعاً اطفال
دیشلری بتدیکی افتاده البته اسهاله مبتلا اولور لری بعضی اطباء
نعم متشکلر اول حینده دیشلر لری یا ربوب قیج یعنی اریک پیدا
اولفل طفل اول قیجی سدا ایله معاصرا بد قیجک بور قیت و جلا سح
اولور غندن ماعد اسهال دخی فاسد اولوب اسهاله مؤد و اولور سح
ریشانی منع ایدوب جائز در که ایچونور اولوب بلک طفاک طبیعتی
باذن خالقها دیشلرک خلقی بتدی برینه مشغول اولفل هضم لری
ترک اتدی بکون عارض اوله زیر طبیعتک شانی اودر که برین برینه
التفات ایلسه اولچانیدون ماعد اسهالک بتدی برینه اهل ایدور ایچونور
دیشلرک تماشنه مشغول اولور دخی هضم لری متروک قالوب

ضعیف اولفل اسهال عارض اولور یاخو احوالته طفله عارض
اولان و جعدن نشأت ایدور زیر ابدن ضعیفه و جمع بولور هضمه
مانع اولد دخی متردد اول اولاجلدن دخی طفله اسهال طاری اولور
دیشلرک اما اطفالک دیشلری بتدی کی حینده و جمع عارض اولد دخی مختلف
فیه در اول اولاجلدن ذکواتن لحدن هر برینک مداخلتی وارد
دیشلرک دخی و خور اولور العلاج شیخ رئیس طلاق اوزره اکو مفلک
اسهالک خفیف ایسه علاجه مشغول اولق واجب اولماز دیو کلرینه
شایع قانون کونا کون معنا لری و بر شلر اما علاقه الوری علیه ترجمه
انلری مختلفه ایلیوب ششک مرادی فی تفصیل بیان ایلمشدر فی طایفه
اول اسهال طفاک فضل روی مضندن نشأت ایتمش ایسه طایفه و یک
جایز اولماز اما اکو طبیعت دیشلرک خلقی بتدی برینه مشغول اولور
یاخو و جمع سببی ایله هضم لری ترکندن عارض اولمش ایسه معده و
تقویت ایچون معالجه یه مباشرت اولور و لیدر تا که معده قوت هاضمه
تقویت بولفل اسهالک دخی متروک اولد اما اسهال طفاک عارض اولد اسهال
دیشلری بتدی کی افتاده عارض اولور سه امور مذکور یه اهتمام اولور و لیدر
اگر نفس لامره فضل روی مترا تید بکندن نشأت ایتمش ایسه اولد دخی
براندون بلنک ممکن اولور مادامک خفیف اوله علاجه برشتغال اولور
کندی حالته قومق دخی کوزلدن اما اطفالک قورقولا دخی صورتی یه
علت افرا دن نشأت ایدوب یا وقت آخرده بولند دخی حاله البته سینه
اولور و اطفالده دوات اولی ممکن اولما فل صفات و کمادات ایله
معالجه اولور کما ذات اولخصوصه ادریه مفرقه دن زور و و کون
انیسون مکرر سح خفی و انلرک شایع ایچونور و لیدر اما اولد ایلمه مفرقا
جمعاً کما اولور صنعتی لحدن ققیسی اخلا و لور سه برتا بده قاور لیه
علی الغور برین نور یه قونور و واسیحی یکون طفاک قرنطه باغفور بقی
ساعتدن صکن اقی قالدروب برینی دخی قورقولا بده سنا و لکی کی اعاده

زیر بعضی اطباء اطفالک دیشلرک
حینده دیشلرک یار لاسی تدریجی
و فعل طبیعی اولفل و جمع حاصل اولماز
تکرر بولور و غدا اولحق اخلاط و رطوبه
سید اولوب اعضا یه مرایت ایلمدکن
البته تغذیه ایچول اعصاب بویوره اما
اول تغذیه طبیعی تدریجی اولفل و جمع
ویومر قوی تر ترعرع و اصل اولدکن
بتان دیشلرک الم و بریدی اکا
دیلدر دیرلر منه

طبیعتک بتدی برینه شغل اولد دخی صورتی
مدا و انک لردی بونک کما اتی تخمیه
طبیعت اعانت بولنسوا ایچونور اولور
و جمع صورتی لوقی اسهال ایلم و جمع
ایکی سی قوت ضعف و بر مسونلر ایچونور
تدی بر لیدر و لیدر منه

کما کافک اسهال بر عصفوک اوزرینه ایچونور
بزاید بر لوقه دیرلر منه

ضمادات
خصوصاً زبورده ضماد دخی ایچق
اولق لازمد و خصوصاً پیواده برودت
اوله منه

کندر ذکر قومى والا، كونك وسعد
طوبى لى دى دى كى كو كدر مسه

مفصل القبان

زحیر القیدیان
زحیر اولی زاء مع حواء مهله ایلیم یورک
سورمکه دیرلو
میک

ادوب تدویر حج ایله مکرر آندیسر ایدر له نهاد ند بری دخی نکر و مدواتنه
 انک کسید و انجق صماد کلاچو غور و اولوا منادات کلر و سوا ایله کموتند
 بر مقرر اخذ و سحق ایروب سوکر ایله خیمراشید کندن صکر قرصه صماد
 ایدر له یاخنی داری بیسکر ایله قاینادوب صماد ایدر له و صماد حاجی
 پاشا هر موک مختار ایدر صنعتی دزدور در مستین بیرلغ و بکون و قوش
 و کونک و انکشی نارقوبی چلمی علی السویه اخذ و سحق اولنوب آچوه
 یاخود ساق صوبی ایله هر چر اولندقدن صکر صماد اولنور و شمشیر
 تدیر صیدیان فصلندن کلا و صماد نفع و برمدیکه صورتن صوق صوایل
 بردلق و غلاق مایه سی پیچره لاکون معدیه کندن اولان سُد پیتر اولمقدن
 احتراز ایچون اول کاشاده سد و بر میوب سد بدل نیمه شربت یزده
 صا ربی یاخنی ساده صوده طنج اولنوش خاص انک ایمی یاخنی سوغ
 ویر لردیشل انلی غسل و سکر ایله خلوت و برمش دخی معلومدر
 انک کتاب ثالثه فحان صیدیان دیشلری بتدیکر کاشاده اسهل طاری
 اولسه بدو ترکیبی ویر لردیوشا انمشلدر صنعتی بیان شفا خانی خیمه
 خنی کندر ذوق و سعدی برندن یار مشدر هر اخذ حکم سحق اولنوب
 اول غباردن بور دانی مرضعه سنک سدی ایل سقی اولنور و مرضعه
 دخی قابضه سخن دوا لوبریوب حمیه اولنشی لاندن مفعض الصبّیان
 مکسر دخی بفرسوا انشدن لعلج بفرسولده وجع عارض اولور
 ترکیه اکایورک بورم سدی بر لاک دخی اسبابی چوقدر و اما اکثر یا
 دیمعد حادث اولور علامتی عینی ایل اسهال معالجه سی کیدور رید
 الصبّیان بوندن اندم زحیر امراض مقعددن معدود اولدنی ذکر
 اولمشید اما جمهور اطباء قائلده اول علت مقعد متصل اولان
 معاء مستقیمک لماذره حرکتدن عبارتدر که اول حرکت سببی ایل علل
 اضطراری دفع برانه قائم اولوب برشی عفا دینی ایلدن نفسه
 منع ایدوب هر از زحمت و صمقن ایل بفرسک سطحی قازند بی ایله

الخدمة

الموده بر مقدار وطوبى تخاطب جفا را كه دى بعميستنند فان بولنور
وبعضيسته بولنور اولي همدك امراضا عاردا و الفلش اولور و اياكي
صنف اولوب بريته زهر صادق و بريته كاذب و برلو هر برينك
تجر برلى و اسباب و علامتلى مختلته مذكور دى و الحاصل كاه اولور
اطفال زهر عارضا اولور مستبى كثر يا صوقت ينفى صوق بيره اونور تحققت
اولور نادرا داخل صفر اوريدن دى نشأت ايدور **علاج** صوقت مسيحت
صكه محمد زهر كوفه راز ينك بره لساغ نام نالقمده تعبس ايلك
اوزه حب الرشاد تدبيرى و بريلو صنعتى بر مشقال حب الرشاد و
بر شفاك ايكى ثلثى كوك كومان ايل صحق اولوب تعفنتك حفظ
اولمش اسكى و لطيفه **صفر** راج باغ ايا ميجون اولدو كى صكه مرصع
سدر ايل سقى اولنور متاخواه ايل كوناك دى على السوت صحق اولوب
كذلك مرصع سنك سدر ايل و بريلو احتساب سولتبيان كاغى اطفاله
احتباس عارضا اولوب طبعى علوى منقبض اولور زير الازده غرسقلى
بايقه صق ايجون اولدورند و دكلام صفر ايك حدق قليل و دافعه لرى
صنيفه اولفاله طبعى علوى منقبضه اولور **علاج** مقعد لرينه انلر
مناسب شافلر تو مقعد از جمله صجان تر سوندك شير و غن باغى اياه
عمل اولنور بالغن بالى قوامه كسور و بانگد و زمرك دى مفيد اولور
اوز رينه صحق اولمش باربون ديد كلر اوت ياخو كوك سون كوك
اكوب عمل اولنور دى نافع و شياقلى شطع نظر طفله بال ايدور
دى قبضنى دفع ايدور درت درمه دكين و برلدى كى مقدم بارلشد
نحوه مقدارى بايقه ممش تر منتره و برلك دى نافع و شطع طفلك
قارنده زيت باغى نوج اولنور كوستروب كامل الصماء صلبى كى غن
سورمك كوستر مشد هر قنقىس اولور سد اسبىق سورمك نه تاثير
بولنور بفرج بدو كوك صفر اولدو بله بخورم كوك طلا اولنور دى بفرج
خصوصا زهر دهره مرصع طرفنه زياده تعقد اولنور از زهر زير

احتباسه سدك مدخل مقرر و اكاملين غذا و بريلو و ابر كوتج
 واسفا ناخيدون لو معصومين صباد بولند قاري صورت به اريك
 شوي يا ناخونو مويا بل بر مقدار قدرت حلوسا دي و بريلو
 خاف بن عباس زهر او كتاب نصريفه بعض اطفال و لاد تارون
 صكه بر آي و ايكاي و دي زياده نيز واقع او ملو انك معظم معالجه
 كوچك محققه پيدا ايدوب بشو درم بنفشه باغ ايل احتقان اولمقد
 ديكر حقا كه علت غير معروفه بيان و معالجه سنده عقل طبعه
 موافق تدبير عيان ايشان در شكر الله سعيه و جميع المسلمين اليا ايدون
 دالك كسر يله دو و لغظناك جمعيد مطلق قورت معانسه اما اصطلاح
 طباده انسانك جوفنده حاصل اولو صولون و فاهز بوري ديكر كرينه
 و سائر قور تله اطلاق اولونو چك سبب لا اتفاق و رت نومد و ايل و تولد
 استنان اعتبار باه مختلف اولوب بعضي سبب صباد و بعضي سبب
 چوق تولد ايدون انكي اطفاله مقعدك نواحيستند تولد ايدون
 صفار بولنوب صولون تولد ايكاسبت نادر واقع اولون و باذن خالتر
 تولد ايكاسبت ابدان منفعتي بولنوب بعده معني تلي سربست
 ايكاسبت قتال و اخراجي تدبيره اجمال اولم و بطن اهتمام لازم اولون
 امور دند و تولد ايكاسبت سبب ماديست و طوبات باغي متفاوت
 بر سقارده چته و اولمغه حرارت غريبه استيلاست و تقوى ايدون
 هر يري استعدادن مناسب صورتده نكوت ايدون و اير اصانع عالمك
 تعالى شان جوو عيمنت ناخيدون هر يريه استعداد اولد قاري صورت و حيوة
 مفاض اولمغه مقتضاي استعداد اولد نكوت و م قانز اولد و دالك
 بدن انسان نسبت خارجيه سكا و سائر بوجك شاي تولد اولمغشانك
 عالم شسبي كيدون و شكم اول حشراتك عالمك عفوناتي تنقيه ايكاسبت نافع
 اولوب و باء عام عارض اولد يكي دي و دل دي بدين تنقيه ايكاسبت عفون
 جرتند مريض عارض اولمغه و اير اغذا مغتذي مشابه غذا لري دي اولمق

تجسيمه
 و بر اعيان و لادته يازلد بوزون
 قانز طلاك مقعدك نيز خايلد بولم
 مقل لازم ايدون اير ايدون
 نشات ايدون صورتده احتقان
 اك علاق كافي اولور مته

الديان

ديكر انك جمل سبب رطوبات باغيستند
 اولون اما بعضي سبب و طوبات كثيره
 و بعضي سبب مائل اولون انك
 ايجون متفاوت و دنلاي صفرا ناك
 حذق كودك برودت و بيس ستي
 حيات منافي اولمغل اولون و تولد
 تولد ايرجه قان ايسدا انك معظم
 غذا سبب اولمغل بليعت اير غذا و د
 غير انفر ايدون صيانت ايدون اول
 اجلدن ماده لري باغيه اولور مته

نوز

لوزي اوزنه انلك ماده عفونتا و لغا بقية ماده في غذا ليدون
 تنقيه ايدون لو و شكم عالمك عفونتك ماده سي چوق اولوب حشرات
 انلي اذنا ايدون مديكنش ناخيدون با عارض اولد يكي بدين دي
 ماده عفونت چوق اولد يكي صورتده و د لري يك ايله فنا ايدون مديكي
 ايجون مريض عارض اولون تنه عالمك حشرات مصلح اولور مريض زياده
 نكوت ايكاسبت فساد مؤذ اولد قاري كيدون و د لري بدين چوق نكوت
 انسلا البش فساد مؤذ اولور اولون انك ايردن طبياحيات اطلاق اولنوب
 تركبه صولون ديكر كرينو ايماء و قانده تولد ايدون و اوزون نفق بر
 اندازنه و دي زياده اولد يكي كورلش و بوقريده اولون بفر سقارده
 تولد ايدون كير كرتش و مقصود ايدون و ديكن و صاحب ليقد يقي عمله معدي
 ليدون بولنوب كه معده به صعود ايدون و كند و ليدون ايرجه خبيث لري دي
 مضرد و زيرگاه اولون انك دنه ماض صعود اولد ايرجه خبيث دونه ناخيد
 خفقان و غشي و صرع مشابه ايرضا لري اولون و اشتها يي ساقط ايدون
 ايكاسبت نومنه مطلق دود و د لري معاء مستقيمه متولد اولور و موكه حاصل
 اولون و د لري اير فقر و كوتن مشابه اولور معاء مستقيمه تولد ايدون مقعد حكة
 و برديكن بولنوب ايرجه نومنه حبه القيق و د لري امورده و تولد ايدون
 قيق حركه و شكلده اولوب بر برين متعلق اولمغل اوزون قيق بر اوق اندازنه
 مقدار اوزون اولد يكي كوردم قطعا بر برين تفاوت لري بوقا ايدون و عيشلره
 دردي نومنه ديدان سديره د لري انك دني ايماء غلاظله اولون و لقي غلظي
 حركت لري ايماء لري اير ايدون و صاحبك اشتها سبب ساقط اولمازه بلكه
 زياده لك بولنوب و بولنوب ايرجه ايرجه ايرجه ماده لري بالمشبه بيوسته مائل
 اولمغل صيانتده نادر اولون و جمل سببك مشركه علاقت لري مالميلو يقو
 اشنا سنده ديشلري و نيز غمق و و صحران موقه ليل ايك و كچي ايرجه موقه
 كين و اير ايرجه ايرجه چوق سوزي استغفال ايك كچي اولد يقي مشهور
 و متعارف العلاجي شيخ رئيس صيانتده اولمغشانك اولمغشانك اولمغشانك

و غنوب هيت و شمي اخلاق اولمق كچي
 و انك اشالي علامت لري

اولئك صوبيله معالجته اولنور اما قوتلري مقدارى شيمى بسير اخذ
اولنوب سدايل و بركلا لازندرد عيشله شيمى ديوكلري بلينه بكون
براوندر بعقيل قوت بليندر و عيشله اما شيمى مرادى اول دولانك
اصناف ثلثه سندن شيمى خراسانى و وحشيزك ديوكلري صنفيدك
عاقله اناك تخمى بيلوب اكاملق خراسانى ديوكلري و صولجان ايچون
اول تخملى استعمال يدرله لكون صوبى استعمال اولنق كوستر ديوكلري
و تخمى غلطاندي بير اولنق تخموز ايدن الحاصل اولردن ايكى مثقال
اخذ و كفايت مقدارى صوبيله طبع اولنوب صوبيله بيرى مثقال ديوكلري
سدد و تخمى قوت و كچى و صفردن قنقيبى سدا و لورسه و لسون
زير اسدا طبله صولجان بولنق هر و جمل بعيد و مكر سدن
كچى كسله او طر بقله واقع اولور سه مرضه سدا ايل و بيرلور
و بر د فعه ده تاثيرى بولنق سه بر قاج كون مدا و مشا اولور كا اول
موزيلور اولدروب اخراج ايليه و او مخصوصه معالجته نك طر قى
بودر كه اولاصبى ديدان تولدن سببا اولان بار و و طبله اولردن
منع اولنور و علاجه قاج كون مقدم هر صبا سادجه سدد و بيرلور
يا خود كبا اسدا مشرات صوبى صرايد و ديوكلري اول تدبير عاقله قتلر نه
مشهور و هر نه كون علاج ايچر بيلور سه معمولد بعده علاج و بيرلور
و معالجته نك تاثير نه محدود اولان قتل و اخراج انما سدا را كوا اولد
اخراج ايلسه ايچر بيه محبوس قالمالغله بخار رو يلى قلب و دماغه
صعود ايدوب اذيت و بر اول صورته اسهال و احتقاندرن
مناسب اولان تدبير اولنور بودنق معلوم اولد كه صبيان اولان
ديداق قتل و اخراج ايچون ادويه قوتيه و بركلا دى اقدام اولنق
زير اقوالى ضعيفه اولغلله صرا صابتدن قوت قوتور انكچون
رئيس الكل وحشيزك ايچون ستنى مقدار قليل تعيين ايلوب بولنق
دى قوتى اولنور سقمى منع برله ضما دى نتيجه ايلدى زيراه

بوكتاب نظر خجسته از تولى نطق ايلين
سوده صفاته بر قاج د فعه عرض
و اعلام اولنق بى وزه تكرار انما اولنور
نامق كوفى قهر مخصوصه شيمى
رئيس كل كلام حكمت نطقى التزام
وسا اوطيا ملت اسلامك دى ملك
شقا و قلوب سبان ايدى كلى احوال
بقدر الوسم و النفاذ اعلام اقدام
ايلديك اناك ساعه عليها سناك
انخان طعن اولان جهله فى منع والرام
لوازم ناسه حقيقت حال اعلام
ايچوندر

نخاسته دن اولغلله انك تاثيرى ايچك كى اولماد بى اجل نه رنه
قدر قوتى اولور سه ضى و ايمز مغه التفاد افستين برنج كابل
و شحم خنظل بولنق السويه سق اولنوب سق اولد بيله خيم اولد قوت
صكر كوكبى اطرافنه ضما اولنور هر بيرى منفرد دى ضما اولنسه
صولجانى قتل و اخراج ايدو نامق كوفى و فقير افستين ايله ترسى
كوتل تخم بيلدم^{۱۰} ايلدى او مخصوصه مؤثر و اوچوندر اساذ
حياق زاده مرحوم لسان افريخه قوت ايلنه و تركيده مسك الحور
ديوكلري اولردن بر مثقال كلشكر ايله و بر لور دى حبا القوم
و دو دستدير بياق كركردن دى كوتلر شرفى مدوات مكوون ايل
قتل و اخراج اولنور اما حبا القوم قتل و اخراج ايچك استعمال اولنمادلات حيا
ايچون و بيريلك اقوى اولنق لازمد و زير حبا القوم مكافى
تاثير و اولردن بعدي اولد و غندن ماعدا رطوبات مخاطيه ايله
مستور و خصوصا اكثر يا غشا و صفا قيد كسه ايچنده جمعه
بولنور اخراج اولند قده طوبى لريل دوشد كلى دى مشاهده
اولمشدن پسر انك ضما و بر مقدار صبر و قطران قتم اولنه اكو
اول اشاده معالجته دن ناشى يا خود آخر سبب دن عليلة اسهال واقع
اولسه طراثيت و قرو كشخ و سماق اخذ و طبع اولنوب اخشام و ساج
بر مقدار ايچون لور هم اسهال ليرى كسر و هم دودلور بى اخراج امداد ايد
مقدرك نواحي سندن اولاد و دودلور ايچون دى ايچور مك ايله يا خود
فتيل و احتقان ايلانواع علاجات يازلشدن و زجمله اندز ايله دود و بيله
بر رجه و شكر ايكسك مقدارى جمل سى سق و سق اولنوب صبا ايچك
مثقال استعمال ايندور لره اما او مخصوصه مناسب احتقان و نامق
يا خود نيل قوتق دى انفعده يالكن آجى ايدام يا غنى پنبه ايله
مقدن قوتق دى علاجه نك كافي اولماد بى صورته بوقيله بى
استعمال ايدو صدى شحم خنظل و قنطر يون طولا طوزى هر بير نون

حنظل قوت و سدين

فقط چون یکی صغیر در کبر اطلاق
اما اکثر یا عند الاطلاق صغیر مراد
اولور کذاک توت دخی یکی صغیر
بوجه قنقیر بولور در کار اولور
منه

خبر القعد

بر مقدار اخذ و سحق اولنوب شفتا لوبیرای صوبیل فسیل ایدله
او خصوصه بواحتقان علامه فرشتک مختار بد صنعتی قنل بون
و ابرای و افیتون و مر و قسط و بسفایج و نوت اناجی کوکنک
ایچ قیو غره برونه او جرم اخذ اولنوب کفایت مقداری صوابیل
طبخ اولند قدن صکره زیت یا غلیله ایل ایدله لخر و حق المقعه
کاهی صبیانک مقعد لری چیقان سببی دماغلرینک رطوبت
ناشی سکر لری ضعیف و لطفه مقعد لری ککسه دیکی ایچوندره ککاه
غذالرینک فسادنک ناشی اسهال ردی عارض اولمقله اولور کاه اولور
زهره مبتلا اولمقله اول علتله صغیر مقعد نشأت ایدره بعضی
وقته مقعد ورم حادث اولمقله مقعدی طشره دفع اتیدیک ایچون
عارض اولور علامتی ال ایلله ایچری دفع انسبل مندفعه اولماز اما اول
برلرند سهرول ایلله ایچری قونور العالاج علاجی اولامرضه کک
غذا سنی و ککدینک مزاجی اصلاح ایلوب بعده مناسبه طبخ اولوش
آیزه قوبیل بو مطبوخ استرخاء اعصاب و عضله دن نشأت اید
خواجه نافع و مجرب و لکن مقدم قسط و کل یا غلیله ایل یا غلیله ایچری
قوبیل و اوزرینه پنبه قوبیل بر مقدار یا غلیله ایل صکره بو مطبوخی
قوبیل صنعتی ناریق و مر سیرن پیرای جفت البوطه کل قریه یا غلیله
کیک بوینوزی شب یا غلیله کچی طریقی جلان و مازی جملی علی السویه اخذ
و کفایت مقداری صوده خاصه لری جفت طبخ ایچوندره صکره فایز
ایک صبی یا ایچنه او توره لوبه ایزندن چقار دقده اگر مقعدی
تکرار چقیر سه تکرار اول یا غلیله ایل ایدر کک صکره اوزرینه
طبخ اولان اشیا ناک باشقه سحق و لملش مسحو قنلرند اکوب بود دفعه
کک یا غلیله لوبه صبی اول علتله خلاص اولیچیه دکی بکری و دیت
ساعتده بزبعله مداومت ایدله اگر اول علت ورمده نشأت ایچکاه
ایچری قومقده عسرت بولنور سه ملیتات قایتادوب انک ایچنه

قومق

قومقده مداومت ایدله ورم و جعی دفع اولند و صکره تدبیر مذکور
اعاده اولنور او خصوصه بو مطبوخی دخی مختار کبار در صنعتی
خطی پیرای بیاض و سیاه خشک اثر قوبی و پیرایه و ایه کوکچی تخم و
بنفشه باغی و کل باغی و مغال ازرقه بولنور و افرجه اخذ اولنوب
تمام طبخ اولند قدن صکره ذکر اولند یا غلیله ایلر ایدله بعده
کل باغی طخلا ایدوب اوزرینه اسفیداج و صاص و جلان و ماضی
و شب و کل مسحو قنلری اکوب منوال قری اوزرینه یا غلیله لوبولرک
ایچر اسی تدبیری ایشا سنده ذکر اولند یا غلیله ایلر ایدره سده مرصه
و سینه صوابیل ترعه ایدره ایدره ککدولرینه دفع استرخا و منع ورم
ایدره معالجه اولنور دخی لایزدر قنق قنق لغتله یارمی و لیمق و
آبرق معناسنه طوره ترجه بولور و کاد برلر بر علتله یا غلیله
بر قاج درلور اولور و بعضی سنده حصینک یعنی بمرده لک اوست
طرقه اولان لری ککشمک حاصل ایچک یا خود ایچر انک اراسی
بیر تلوق یا خود بغر قنلری احاطه ایدله پرده لری یا رلق ایلله ایچلرند
مختبسه اولان اجسام طشره در اراسنه چقان معلوم اولاکه
انسانک معده و امالرینی خیط اولان ثرب دیکلری ایچ یا غلیله
صکره طشره دن بر قاج غشاد دخی احاطه ایدر اولان ثرب طشره سندن
لسان یونانیده باریطارون دیکلری غشاد خیط اولور و بعضی فقیر
انفارطین نصیح تمشل صفاق دیک ایشانک اوزرند لسان افتریه
جیک فحی و فافک تشدید بیل مرآت تسمیه اولان غشا و عضلا احاطه
ایدر اول غشایه بینه لسان افتریه حیمار و زنده مریطاء دخی بر لایق
دیکلر بیه اودر و جمل سنده صفاق دخی اطلاق اولنور پیر اول اجسام
طشره دن عدا اولند قدن اولامر ظاهر و انک تخنده عضلا اولند
صکره مرآت بعده باریطارون و انک ایشا ثرب و انک ایشا بغر سقل
بولنور اول پرده لردن هر بریک مدالی و منتهالی تشریح و تفریع

فتق

طبخ اولان ثرب جقق واقع اولد یا غلیله صوبیل
اوزرینه اولان باریطارون منشق اولمقله
مختاچد دخی اوزرند مرآت لور سون
نفس ثرب امعای خیط ایچن نوکله قنق
منصور اولور دینلو و سده اصلنده خلعتی
وسعت اوزرینه اولمقله کک لور اول
طریق ایل خروخی کک اولور دینلو
حسرت فاروق اکرم و اول غلیله نافی مکرم
رضی الله عنه و منقولدر احباب بزرگ
رضوان الله تعالی علیهم اجمعین برده و ککند
اوان شریفه و قد قد سوت شریف
زاده جید فالدر غلله اما شربت آن یشتق
مریطا کک بولر شرب

تلویح مؤلفی علامه محمد بن علی بن محمد
اول اجسام حقیقیه زره ملک دلیله
بطناک جلیق والتله اولای طایفه کا
بطناک ارباب طایفه اولان کز عضلاتی
اجزاء مراق عدایله والت طرفنده اولان
سکون عضلات ایله بارطاروفی صفای
مستی قیادیمش اولک تحقیق اولوز
معد و امعانک جلدون ماعدامعطل
عشال اوج اولوب ثوب و بارطارون
مع مافیة و مراق مع مافیة اعتبار
اولوز مسه

اولمشدن الحاصل جلدون ماعدانلدن برسی منشق اولسه
ایچر یسندن تحتبسه اولان ماده لاهاله خردی ایدر اول چقان شی
اعضاء مذکورون عجاایات ثوب یاخو بغیر مقارن و خصوصاً اعد
دیوکلری بغیر سق ایچریده برشیسه باغلوا و لما مفعله خروجه زیاده
استعدای و واردن کاه اولوز انلر چقا یوب ریاح غلیظه و رطوبت
مائیه و دموی و در دتیه چقا اول جلدون اول علتک اسلمری
دخی متعده اعتبار اولمشدن ذیرا اکو اول اشیا حصیتین برالریک
اتساعندن یاخو ایکی چکانک مابینی یاربقد ناشی و ثوبیه لرم
نازل اولورسه اکاقیله و ادره و برلر بعضی اطبا نازل اول انقسام
اعتبار یله تغریق ایلیوب اکو ثوب و حجاب و امعاور ریاح غلیظه
نزول ایدر سه قیله و اکو رطوبت مائیه و دموی و انلرک غیر
نازل اولورسه ادره دیمشله اما اول چقان شیرتوریه نظایچه
دو کولیوب بغیری محله واقع اولورسه بالاتفاق فتق دیرلر ذیرا
انشقاق کا قاسقده و دخی یوقریه ظهور ایدر و کاه اولور کوکچک
اوست مرفنده واقع اولور اول چقان شی هر نایسه علامتند بلنور
نادر اکوبک اطرافنده دخی بغیر سق چقی واقع اولور اما اول صنفی
غایت برامزدن ذیرا اول محله دقاق تعبیر اولن انچه بغیر سق
چقغله ثلک احتباسنه مؤدی اولوب ایلاؤ سرچیدکری قولنج
ایراث ایدر و اعضا مذکورونک یاربسنه یاخو دکشته مسنه
سبب هر برینک ضعیف اولد قری یاخو اجماع طرفلر نه انلرک
بر تله سنی ایجاب ایدر ماده علی الخصوص رطوبات مزله اجتماع
که انلر اول اشناده صحر اسق و قاللحق و دوشمک و یک جاغرتی کی
افعال امداد ایلیوب اول حالت واقع اولور بونلر و ماعد بعض
کسنه لر حصین جماعه مخی مضط انکدن عارض اولور و دخی طوق
جماع انکدن و عورت ارکک اوستنه چققدن و افریرک فالدر مقن

دورن

عشاق و امعانک نشو دخی یاربندن نشأت
ایندی صوتنه صفای کوز و بر تار ماضی
اول بر صفای داخل الیه قراق باسند
ظایر اولور و حرکت ایدوب یاخو نفس
حسب ایلسه ظهور دخی زیاده اولور
واوزرینه بایسدرل و ارق سحر سینه
یا تسرلر ایچری کیدوب غایب اولور

وقت نه آخر کسنه اور مقدر و دوشمک و امعا و دخی یاربندن
جمیع اولمقدن و انلرک امثال غشایک بر یولان اشیا و نشأت
ایدر حقیقت ایله تو مقدره دخی عارض اولور ذیرا عنف ایله
قوسق حسی نفس اقصا انکدن اولدی فتق موجب اولور انلر
اول علتک صبیان دن غیریده علاجه مشکدر ذیرا انک علاجه
التنن یاربیلان حاکم بشمه سیله اولور اول ایسه سق فادون
مکن حصول ذیرا اولق فعل طبعی کبعیدر اما صبیانک اگر چه
اعضای ضعیفه و رطوبتلی کثیره اولغله انشقاقه مستعد
اولوب دخی سبب علی الخصوص شدت ایله غلظت قاسقلر نه
و کوکچکری اطرافنده فتق عارض اولور و اکثر یا انلرک فتقنه رطوبت
مائیه و یا غلیظه یاخو ریاح غلیظه چقان ثوب و حجاب و بغیر سق
چقی نادر واقع اولور بلکه سق طفولیتنه مکن دکلدن اول ایلا
و سق فاده بولنوب اعضا لری هر طریقه سیمکده بولند یغدد ناشی
کویکی تدبیر اولند قن بشمه سنی مامول اولور و معالجه لری اهتمام
اولمق لازمدن اکوشد امر ایسه شیخ رئیسک تدبیری اوزره اول
مرضعه سنی نقایح عدالردن منع اولنوب طفل دخی شدت ایله بکاد
صیانت اولنور طبیعتی دخی ملنر شافایله تلین و لنور و معده سته
ریاحی تحلیل و احشای شصین ایدر یاربیلان محله فتق یوقری کال
و ضما دلر اولمق لازمدن از جمله بیضادی معده اوزرینه اوره ل
صنعتی سنبل هند طوبه لوق و کون کرمانی و اکیر و یاخو و مصطکی
جمله سنی السویه اخذ و سحق اولنوب کیوه صوبیله عمل اولنور اوج
کونده بر تدریل اولنوب دکشدر کجه ناردین و قسط یا غلر ایله
دخی تریخ اولنه و یاربیلان محله زیاده تغیر اولنوب ضلوسنی و
باضی سق قویا و اطغانه بعضی مغز و در کبات قیلل ایچر انک تاثیر لری
تجربه اولمشدن از جمله اول علت ظهور ایتدکن اولانغواهی سحق

غالبا افوخك فور اغنياد يومع
ايله كلر اوتدر

ايدوب يمرده اغنياله ضما د ايتد كوك صكه اوزر بنی كسان بزی
ايله بغليه له اول خصوصه تر مسرد يدكلر ایچ بقلاه ی باقوب
كلنی نيمذا ياله اورو و جلنا و غارین یارق و میان سوئی كو كندن
ضما د یا یچ صبیانه كفايت ایدر و گاه اولور یا لكر عدس ما ديدكلر
طلب مؤعندون ضما د ایتك دخی كانی اولور چر ایشرد ديكلی اولی دخی
اوپه سویتی ايله ضما د اولور و مقار ازرق چند بید ستر ايله مزج
اولوب زنیق یا غنياله ضما د ایتك صبیان فتقناك هر نوعه علی
للمصون مائیتك اولنه زیاده نافعدر اكر انلر مغید اولما نایسه
بیوك آدملر تعیدما و لئله قوا بیض قوتیه ضما د اولنه زیر ایتدما
افاده اولندیغی اوزره اطفال و صبیانه اول علتك ناطفا نته
تعالی بالکلیه مندرفع اولما سیمكن اولوب بیوكلر عارض اولدقده
مشكل اولدیغی مقرر و لئما انلر دخی اولرین ازیاد بولوب زیاده
الم و بر مسون ایچون معالجه اولتیق لازم اولغین انلر معالجه لری
قوی اولغنه حنا جدر اول چرتك بوضما دك صبیان و غیره
تأثیر جری ایتددر صنع تی سو قوز لقی و انجمنك قیوخی و مرین
پیرایغی و زور و دوشب های و هتاق و مازی و نار قابی و حرصافی
ودخی ضما دون عنز و روت و صبر و كونك و اشق و مصطکی
بولرك جمل سی یاخو بعضیسی مرین بیرایغی صوبیله مزج اولوب
ضما د اولنه د بوقد ديكلی شیشه او كسه دخی دیرایه انكلاه خود
بالق طونقالی ايله مزج اولتیق دخی نافعدر طونقالی شریكه حلا اولوب
سائر ایزا انكلاه مزج اولنور اكر بیوكلر ده ذكر اولندیغی اوزره مائیت
ورجیتندون ماعدل ثرب و معلو سائر اعضا چقیق واقع اولور سه
اكل و شرب و حرکات و سکنانه كوكی جمیه ایتد كوك صكه
میزدات مفكوره در ماعدل اول بابده مؤثر و الا ضما د لره مداومت
ایده لره و معروف اولان فاسق یاغنه دخی ملازمت لاند

ادخی

ودخی اول خارج اولان عضوی قطع و مائیتی ایتق ایچون ایت حدی
ایله عمل ایدوب و داغ اورو معالجه خوف در طیب لیب لکما شرت
ایمز اول جلدن علیله لایق اولان اول ایدون اول مرتبه وار مدین
علاجنه سخی ایتكدن الله الموقی نولستوه كویكك احوالی خلقت
جنین سانی نخلته تفصیل اولمشیدی كا اولور اطفال چوق اغلا قلند
ناشی كویكلی طشره چقار سببی فتقه ذكر اولندیغی اوزره صفاق
یار بلوب ایچ طرفنده اولان ثرب چقماق واقع اولور یاخو رطوبت
بلغمیه یار ایچ غلیظه فروچ ایدر نادر افر سق دخی چقار دیرل گاه
اولور شریان یا قان طری چا تلویوب كویك در لیسنك الشه جمع
اولتیق واقع اولور و گاه اول جلدن ایتك كویك دیومرولوب اما
اكر اطفال صفاق یا رطوبت ناشی رطوبت غلیظه و ریاح جمع اولور
زیرا انلر شدت ايله اغلا قلی جریچرتك كویكلی طشره چقار كویكلی
حرکت ایتكله اكما مده منضبه اولور خصوصاً صبیانه ولادته كلمه
دخی یقین اولدیغی ایدونه ضعیف و لغله دوکیلان ماده فی قبول
ایدوب نتو حاصل اولور كذاك شدت ايله او كسور كك و دشكك
واور لغته دخی حادش اولور و علاج ناخو له سخی اولوب بر طله
ای ايله مزج و كسان بزی ايله ضما د ایدره بودخی اوج كونه بر جید
اولنور تو مسی و كسان بزی یارچه لرینی یا قوب كویكلی نینذا یلنما
ایتمك دخی علاج و بونك اقدم فتقه یاز یلان تدبیرك جمل سی
بولته دخی علاج برء الساعه اولور اما اغلندون صاق اولوب
مرضه لرینی دخی نفاخ عدا در صیانت لازمدون اما اكر صبیان
فاكویكك آدم لره ثرب و بغرسق چقیق یاخو طر ایتك ایتد
ناشی قان جمع اولتیق واقع اولسه انلر علامت لرد معلوم اولور
كبار اطبا قان خصوصه و انت تمه سنه تعرض ایتوب ثرب و
امعالیه مقدما ذكر اولندیغی اوزره یار مق ايله علاج یاز مشلرد

حکایت علوب درق التت تان پرکد و کت
ایور سعاد برلر با ایلر و نون ایلر کتابت
اولور لسان آخر و لغل صحتی مشکو کدر
منه

جراحت ماده سحر طغله چرا حه حواله ايله اكتفا اولندي ورم السرة
 كله اولور اطفا لك كو بكنده شيشن غلور ايدرك اولادني اشنا سنده
 عارض اولور سه قابل نك قطعده خطا سندا اولديغي معتبر اولور
 واکو بعد زمان حادث اولور سه شونده بيان اولنديغي اوزنه كثر
 بكادن نشأت انمش اولور اما ايكي صورتده دغي قطعده علت باقي
 اولديغي مقرر دوزير اول چنده مقتضای طبيعى اوزده قطعده و
 اوزرينه طلائى لازم اولان اشيايه زياده اهتمام لازم اينك زمانه
 قابله لر ينك اكثرى اهل تدبير لده غافله اولدقلى مقدما اعلام
 اولمشيدى العالاج شيخ رئيس لك بطل ايله اشك مار و طيد بكلى
 اوتك مسخوقه شير و غره مزج اولنوب كويكنه طلاء اولنور
 و امايشا سحر اولنوب ياش كشيخ صوبي ايله طلاء اولنوق دغي
 نافعدن ساقز مرمي واستويج مرمي دغي طلاء اولنه استويج
 و حولان هندو و شياق ماسيك او صبر و كوناك و اقا قيا و ايكي
 قوداش قاني مفردا يا خود بر قاني مجوعه سكرو پراق و ايت اوزى
 و يا خود ياش كشيخ صوبي ايله طلاء اولنوق دغي علاجه اول اشنا ده
 مريضه سنه و كندوسى طعام الشمش اسه كندوسنه اخشام
 و صباغ اوزم صوبي طبوخي ايجوره له مقدار استعاطى طغله و
 مريضه سنه نسبت متفاوت اولديغي معلومدر شيخك مطبوخ
 ماء عنبدك مرادى مثلث نوعيد و اما طريق طبعي كوناك و املط
 املبانك مرادى اقبادينده ياز يلاته و ادر كه مفصلاته
 انك افواي ياز لمشدر از جمله زهر اوى عليه الرحم رب العنب تعبى
 ايله منافع عديده سني تجرب ايله وكي مطبوخدر كه ذكر اولنور صفتي
 غايت كماله بولمش و ديو شى لكونه صكه صالح قندره دانه لشمش
 اوزم عصاره سني طبراق و صرلى بولك طبخم ده فساد طرائى و ليحوق
 مرنه قوامه كنجه نرم انش ايله آهسته طبخ ايدوب يندى صرلى

ظرفه حفظ ايله اول مطبوخ سكر مقامنده در بال ياد قلى
 كى لعوق ايدوب مريضه بديكرى در مقلدى مريضه بديكرى
 اولمش صوايله ايجوره له و دغي جلال الدين ابن امين كازروينيك
 اختيارات بديكرى مريضه مختار اولان تدبيردر كه ذكر اولنور
 صفتي ذكر اولنديغي اوزنه تحصيل اولمش شيره دن يكرى بشير طر
 ماء العنب و سمن قوزى و بلنج و كوكو حير و ككلك و سوجه طبخ
 و قزاج ائرنده مرقه نفيسي علكه الحصول اولور سه بشرط لك
 جمله سني تحصيل اولنور سه كه هر يندى مقدار اخذ اولمش اوله
 نور على نور اولور و ايوه و الما عصاره لوى ايكي بحق و طر اهل سنى
 ذكر اولنديغي كى طبراق طبخم ده آهسته طبخ ايله له و افا و برك
 ايكي بحق در مرمعود و زعفران و جوز بوا و مصطكى و حولى اهر يندى
 برر مشال و قزاق و بسباسه و قاقله و كبابه و زرباد و سعد
 و سليخه و زنجبيل و دار چينى هر يندى در مرمعودى نمكوفت مرن
 سحر اولنوب بر بزنور بيه نوب له و اول طبخم ده اغر اصال و
 آهسته طبخ اشنا سنده اول بزنور بيه في صقال و قدام مرن ايقو
 و شيره دغي رواق و انچه قايناده له كوا اول اشنا ده بر مقدار
 خالص كل صوبي و برايكى در مرم مسك و عنبر بر اقسه له دغي طغله و
 انشده اندر دكده صكره بزنور بيه في صقوب و مرن اولان
 اتري دغي سوزوب اول مطبوخ چينى ظرفه حفظ ايدوب بديكرى
 دغي اول فاضل و اديكرى صفتي شيره معروفه دن اتري و طر اخذ
 ايدوب برر طر بال يال طبراق طبخم ده ثلثي كيدوب ثلثي قالنج
 آهسته طبخ ايله له و انشاء طبخم ده ساق و سوسن كوكى و مازى و
 چلار و زرد در مرن ددرت مشال و زعفران ايكي در مرم چل سى
 نمكوفت صم اولنوب بعد الطبخ و البقيعه چينى ظرفه حفظ اوله
 شقوئل السرة ترنجبه كويك دوشمه سنه در برر طغله بيشنه متعا

بر علت در با خصوص کمال و لا یتلذذ به کوبکد و شمش و کینه کی با تمش
دیو قوجه قاریلر دوا و عجان از استعمال ایدر لو ساجی باشا مرحوم امراض
موجعه ده کثیر الوقوع و خاص و عامک معلوم می آید که الطبادون
برسی یا زما مشدر در پیش نفس الامر ده نامق و زود فی شفا دت
غیری کتابه راست کلام اول صادق و ادبیک تحریک و زره ستره
التنه و اصل افنده واقع بر نوع و جعد و مغصه مشابه اولور
انجق بونده کوبک سکون و علیل غایت صوصر هر بار صوابی بجهت
دخی زیاده اولوب عطشی من دفع اولماز سببی کوبک التنه اولان
ترب ایل مار یطاردون بیننده مائیت ایل به ریحیت محتبس و لما سید که
استسقاء ز قیده یاز لایقی اوزره جکرون بیک کله مائیت جریان
ایده تحریک منسدا و ملغل اول صوکو بک اصل منفذی اولوب کسل کد
صکر بطل اولان منفذ نه یول بولور انجود کاهی اول حاک حقیقه
و قرقه سی حسن و لنور و عطش حد و نه سبب سار یقاد دخی مشد
اولوب جکر صوکیم مدیکدر انجود اول مرضه معالج و اما استسقاء
مؤدی اولور العلاج علاج صبیانده بولند دخی صورتده اوزر نون
تحال یا قیلر ضما دلا وریلوب اول مائیت و ریحیت تحلیل انجکله اولور
اگر طعاه الشمس بولنوب یا خور دخی بیک کله یلور ایدر سه اولان
جوارش الاسقف و سفیر مسهل ایل تلین و اولوب جوارش و خور و تلین
اصول استعمال اولور و معجون فلا سف و سفوف کاهی و انلرک مثلی
تحلیل و تقیتی اولان دالردی وریلوب و صبیانده انلر کوبک اوزرینه
طلا اولنور غدا لایقه دخی سیرع الانهضام اولوب فخی اولین اطعمه
اختیار اولنور بعض کسندلر انجود اصلا کوبکینه طبایع اوزرینه
دو شجک اغاچ پیدا اتمشدر آج قرینه انلر اوزر نه کوبکینی وریوب
بوتون بولکنور و مائیت و ریحیتک طاعله دخی مشاهده ایدر لور
فایده ده خلاص اولور بعضیلر دخی کوبکینه خورشیده شکلده

اندر

اندر ایل چولک اورر لور بوند بیلر اگر چه تحلیل و تقیتده تحریک
استعمال اولند قد مائیت و ریحیت تحلیل ایدر اما مادامک سده ل
تفتیح اولنیه بره تام بولماز انلرک تقیتنه اهتمام ایدر
در یاج الا فرسه حد به لغتده دالک فخیله وریاب الا فرسه افعاله
وزنده ایکسی دخی ترکیه قانیر وریلوبی کلندر که ارقه ده او کور
ککلر بیک نظای بوز یلوب برسی یا خور بر قاجی اچری طرفه باشر
یا خور طشره حقار بعضی کسندلر ده صاغ و وصولان بر طرفه
میل ایدر طشره طرفه حقان نوعنه حدیه المؤخر دیر لور علقه بیننده
قانیر ودر اچری میل ایدر فصع و تقصع دیر لور کوس ککلر بیک
اشترک وارد رارده فقره لری با تدرقه انلر طشره حقان غله کوس بولنور
ترکیده اکاد دخی قانیر اطلاق ایدر لور صاغ و وصولان بر طرفه میل
ایدن التواد بولور انده ایکلرک دخی مدخلی وارد ترکیه اکیانکی
دیر لور انلرک دخی سبیلر چوقدر اولار شیشد که او کور ککلر
قرینه اولان عضلاتنه اولوب اول علقه و طار انلرک ایل فقراتی
بیرلر نه ابر و نظامی بوز و علامتی مقدم اولانله اغری بولنور
شدت حرارت و مخی حادث و لمقد و یا خور اول ککلر التنه غلیظ
درج عارض اولمل نظر بوز و علامتی بینه اغری بولنوب حرارت
بولنما مقد و اصل ریاب افرسه اکادیر لور یا خور غلیظ و لزجدر
که فقراتک اچنه دکلوب شخاع کور و باغل بنی اصلته ایل نظر لری
بوز و اکثر صبیانده عارض اولان دوز و شکرده واور معتقد دخی
واقع اولور سبیلر بینه علامت لری بیلوب اکا کوره معالجه اولنور
صبیانده مرضه لری بینه تدبیرده صکره اوزرینه قورخضاد لور
حار یا غلر اوره لور و ضما انوارنه نافعده صنعت سبیلر دخی
تسلسل برر مثقال مرصافی بارم در هم لادن قصب لریزه اقا قیا
هر نه بشه در هم کلر دخی کور و سی و ندر هم سوزونه لخی التدرج

الحدیث

ستمه نك سبيلی حرارت و برودت و فكر و غضب و ليلق و طوقلق
مثلی بادیه اولور بدق اولمانه و اول حماده حرارت ابتدا ارواحه شنبث
البیوب بعده اخلاط و اعصابه سوايت ایتکله صاحبی هجوم اولور
اما اکثر یابنه اولکون فراغت بولنور ایتکون ایتکلی یومیه دیرله
بعقن حمله دخی بر قاج کون تمتد اولور و بعقن ایدانه اخلاط دن
برینک عفونتنه سببا و لغله عفنیه به مبدل اولور و حمای عفنیه
اخلاط اربعة دن نشأت ایتکله سبیلری بدق اعتبار اولنور و بر احوار
ابتدا اخلاطه سوايت ایدر اولور دن دخی فاندن ماعداسنک بعقن صفرا
و بلغم و سودانک داخل عروق و خارج عروق و تعفن ایتدکری اعتبار الیه
اولا ایتکی قسم اولوب لازمه و معتد اطلاق اولنور لازمه دیویرد
دائمه اولوب اولق و بر میان و معتد دیونوبت ایلد ملوتانه دیرلره
زیر اخلاط اربعة دن هر قفسی اولور سه اولسودا داخل عروق و تعفن
ایتدکری صورت حرارت لری دائمه اولوب ایلر صفراوی اولان
ترکیه ایز نخست لکدی دیکلیدر اگو مستوقد عفونت یعنی صفرا انک
تعفن ایلدکی حال قلبه بقیر بولنور سه اکثر قده دیرلره اول حمله بلغم
ماخر تعفن ایلد و کیمایه دخی حرقه دینور وینه داخل عروق و تعفن
ایلد و صورت بلغم اولان لشقه و سوداوی اولان ریح دائمه دیرلره
خارج عروق و تعفن ایلدکری صورت معتد اولغل نوبت ایلدکلوب
بعقنسی کون اشوری و بعضی ایتکی کونده بر ملوتان عوام قنده ع
ستمه اولرد و اول معتد اولور دخی صفرا اولان حمای غیب دیرلره برکون
ملوتان برکون ملوتان ایتکده خالص و غیر خالص اولور و ایتکده اولان ناشیه
دیرلره هر کون ملوتان اما بر قاج ساعت اولق و بر غبته دیکلری و شط
القیب للاق اولان ستمه لردخی انک کبیر و سودا اولان ریح دائه
دیرلره ایتکی کون اشوری ملوتان اما فاندن نشأت ایتدکی صورت البت دکل
عروق اولوب انحق اولقان کسیت و کیفیت جرسیل اعتدال خارج اولغل

و اول حماد اولمان انقصابی سبیل اوج قفسه
منقسم اولوب ایتکلی یوم طبعی و حمای یوم
سبیل و حمای یوم نفسانق دینور زبر
اول حارته تحو و سوء بعقن تقدم ایلسه
حمای یومیه طبعیه اولور و اکثر غضب
دویم مثلی امور تقدم المسما حمای یومیه
حیوانیه دینور و اکثر فکر و شکر مثلی امور
تقدم ایلسه حمای یومیه نفسانیه دینور
بر اعتبار بر تقسیم دقیقدر قسم

انک
چگون

انکون ایتکی حالت حاصل اولور بریمی غلیان و بریمی عقوت غلیان
حاصل اولان سونوخص و عفنیه شنبث حارث اولان مطبق دیرلره
حمای قیایسه حرارت غریبه ابتداء اعضا و اصلیه سوايت ایتکله
بدنک رطوباتی قوریدن بر امر ستمه به دیرلره ترکیه قوری نخست لک
دیویرد بر رب العباد قورایی انک اسابتد حفظ ایلدیمه و کومه
یوم کور انک غنیه ایلد شط الفیدون ماعداسنه حمای بسیطه بعقن
مفرد اطلاق اولنور کاه اولور و انلردن ایتکی سوايت ایتکی حمله اولور
انلر حمای رکیه اطلاق اولنور هر برینک اسم و برملری حمایت قنابلرند
مفصلا میان اولمشده انحق بوحله بوکتان نظر اولور و لری تعلق
ایدنلرک حمایت احوالنه تقید لری بولنور دخی صورتده هما ایتکی معلق
شویق لری اولوب اطفالک معلباتنه و قوق تحصیل ایتکله
تدبیرده زحمت چکسونلر ایتکله یوم ریه بیانه اقدام اولنور ایتکی
مذکورده دن اولر ضعیف ایدان و لغویا اصابت ایلد احسانی و
معالجه لری احوالنه تحویر اولنور دخی حمله ایتکی شمع ریحون ایتکی
صیبان بیاندن کاه اطفاله حمایت اصابت ایدر دیو اطلاق اولنور
ذکر ایلد یوب کتاب رابعون اکثر یا حمای یومیه اولور ویشلر نفس
الامر ده صیبانک علی الخصوص اطفالک ارواح لری لطیف و اسباب
بادیه دنه تا ذیلری شدید اولغل ارواح نفسانیه حرارت طبعیه لری
حرارت غریبه سوايت ایلد قول ایدوب و سوعت ایلد ایلر لری ایتکی
ستمه لری انک اکثر یومیه اولور اما اناندا و ایتکی ستمه لری دخی مبتلا
اولور و حتی مسیح حمایتانده صیبانک حمای اکثر یا ایتکی لری ایتکی
بارد اولد و غیچون دکل بیکه اکل و شیه بر یور اولد قورایی ایتکی
بلغم لری جوق اولغل مبتلا اولور لری دیشده بودخی معلوم اولر که
حمای یومیه نك بکر میدن زیاده اصنافی یازلشدن انحق اطفال
سنه طفولیت و سنه صبا ده عز و غم و فکر و لمل مثلی انفعالات

انک
چگون

میزا اولد قلی ایلرون انلره غضبیدن غیر انفعالات نفسانیته
عارض اولما غله اکثر یا ستم لری غضبیه و حریم و بر دیه و تخمیه
و در میه و انلرک امثالی حال اولون از چهل صوقدن و اسبحدون
زیاده منفعل و متضررا اولد قلی یا اشتباه دور و امتلاک دخی
امین اولد قلی ایلرون تخمیه حدودی انلرون دخی زیاده بولنوریه
بومیه دن ماعداسا شریکات و رضی و انکلاخی اکثری بلغی اولدیغی
نقل اولدیغی اما علامه الوری علیا الرحا اول خصوصه اگر اطفاله
بومیه ناک غیر ی ستم اصابت ایدرسه دمویه قیلنک اولون زیرا
انلرک قایه شدت احتیاجلر دن ناشی بولنر دن اخلاط اربعه دن
قله زیاده بولنق نشو و نما حصونه و فقدان بولنق اولصورته
سونو حسن و مطبقة عروصلری کثیر اولمش اولون باغصو چچک
قزاق حالری دخی فانک عفونتن دن نشأت ایدن حمای مطبقة نوغند
اولون انلره هر قتی باشد اولور سه اولسون اصابت لری دخر اولم
علامه ناک قولی راجح اولون چچک و قزاق حالری دخی عن قوییه اولون
العلاج علاجلر دن اولاستم لری حیات مذکوره ناک قتی نوغند
تقصیر اولنوب بلنکدن صکر سببی ازاله ایله معالجه به سعی اولون
از چهل صوقا صابندن نشأت اتیش ایه ساشا امراضه اقتضای لری
اوزره مرضعه لری طریق رعایت ایله معاطفه دخی تدبیر اولنوب
اولا انشوی زیاده ایدر لور بدنی لطف و رفقه اولون و تر لیکه سعی
ایدوب عن قوییه کوا و لنا حق تدبیر ایله تر لره لور کومر شدید اصابت
اتیش ایه ابتدا و بدن لری کای باغی ایله دلک ایدوب باشلر دن دخی
کای باغیله سعی کماستایدن لور ستمه لری انحطاط بولد قده آیزنه
قویوب بلنق حالمه ماء فاتر ایله غسل ایدن لور کومر متلا و تخم دن
نشأت اتیش ایه سشدن و ساشا شریک مرها امکنه منع اولنوب
معه سخی تنقیه ایتمک سعی ایدر لور اوزرینه هاضم بقیلر اوزر لور

دلی

۱۱۲
واکواسمالی و ارایسه مقدما ذکر اولدیغی اوزره ماوا مکدن یاوه
ضعفه مؤدی اولمیه اسمالحی طومغه سعی اتیموب هر و چله
اصلاحه تقدیر ایدر لور اکو فانک غلبا نندن حاصل اولوب سونو حسن
مطبقة دیدک لری ستمه لور اصابت ایدرسه علامتی کوز لری و یوزی
قاروب شاه لری شیش و بوزی بچیش و نفسی لار اولون
بالد لرن دن و قول قلی ایدن دن حجامت اولنوب مکدن اولدیغی صورت
بعضی ستمه مبرد شیر و به لور مرضعه لری ناک تدبیر هر و چله
درکار اولمیه مرضعه ستمه شیخ رئیسک تعیین اوزره سنجینه ایله
یا خود غسل ایله اکشی نار صوبی اچچوره لور و اقتضاسته کون خیاری
صیقوب عصانه ستمه شکر و بر مقدار کافور دخی ضم ایدوب و به لور
بعضی اطباء ناک طفاک کند و ستمه اکشی نار صوبی و سنجینه و بر یوزی
انلره اکشی شی و بر لری صورت دن معده لرنه سنجینه اولوب ستمه متلی
اولما سندن قور قور و دیدک لری قانون طبعه موافق و بر و خصوصه
رعایت لازم دن زیرا بلایا نلر ستمه معصوم لری اکشی شیر و بر
معه ستمه سنجینه کسلک ایله ستمه مبدل اولغنه در دمنک لور کوا
الاصمیتا اولور لور پس محوم اولان اطفاله ذکر اولدیغی اوزره
قور قویله و لور و بر یوزی و تر لیکه محتاج اولد قلی نه تدبیر لطیفه
تر لره دیلور بوند بر شیخ رئیسک اطفال حقنه بلخامه یازدیغی
بیر اندن ستمه حاصو قاشنک یا ششی صیقوب عصانه لری طفاک دینه
و طبانلرینه سوره لور و اولان اورنوب باصدور لری لایته ترکیب و اول
تدبیره مباشرت ایدن لرا تأثیر بی بولد قلی صورت دن کندی تقصیر لری
حمل ایدوب نکور ایتمک اقدام ایدر لور اول رئیسک لکک قانو لاشسته
یازدیغی معالجات نافع ناک اکثری عن تجربه یازدیغی جذاق و بر و عجم
و اطباء و فرج و دیار دلم قتلر دن مسلمدن نشأت ایدر لرن علامه دن
جدری و حصیه یعنی چچک و قزاق و دیدک لری ستمه و اسباب علامات

علامه نقل اوزره سعد لری ناک لست لکاش
بارد و رطبا و غل اوله عصاره ناک شدت
تبرید و دماغه و اصل اولد قده تقویت حاصل
ایدوب مرضی تر ایدر و دفع ایدر و دیدک لری
مدخول لرا تا ماکر و فقیر اولد قلی
دخله دما و القبوله الواع الشفایه
حمل ایدم ستمه

بیلدیش
میزان

و معالجہ انگریسیانندہ در ہونیک کندی لری بشوات نو عند اولوب باخو
حد و ثلوی بنہ فانک غلیان و عفونی سبب و لعل حیات انوائت عدو
اولد قوی مقدم اذ کوا و تشدی معلوم اولم کہ چچک و حصہ ظہوری
محلندہ صاحب لری بنک بد نلرندہ اولان قانک غلیان خارجہ بعضی
غلیان و عفونی انیہ تنظیم اولوب بکونہ غریز اولمشد کہ چلارتن
بولنار رطوبتہ البتہ حرارت غریزہ و غریبہ ذہ بریسنک تقوی
مقرر داکو غلبہ حرارت غریزہ مارفندہ بولنوسہ اول رطوبتی فسادن
و عفونندہ حفظ ایدر و اکر غریبہ مارفندہ بولنوسہ اول رطوبتی فسادن
ایدوب یا فساد باخو تغصیر و برکتک اوجالت خارجہ بعضی میونک
یا اولرک عصا ر لری ایلہ مثیل اولنورک اول شیء دخی سبب لری حرارت
غریزہ سی غالبہ اولغلبہ فساد و تغصیر ایدر و اولرک اما سفلر قن
صکر اول عصا ر لری رطوبتی زیادہ اولغلہ حرارت غریبہ مستوی اولر
غلیان حاصل ایدر اول اولجلد کوبوی بوقاری القوب بقرہ د کولر
و ثقل ارضیسی دینہ چکوب باقیسی تغصیر عاری متشابہ الجوهی
خالص و پاک لور کذلک جدری و حصہ چقارک کسندک دخی
انلر چقازدن مقدم بد نلرندہ بولنار قانک غلیان و لعل غلیان
ایدر اول غلیان صبیانندہ بولندی فی صورتہ اکثر طبیعت فعلی اولوب
قوی طبیعیہ عارض اولور تاکہ طبیعت صبیانک انار جندہ عدالتدیک
رطوبت قدر صکر ذوقندیک حیض قانندہ حاصل اولوب باقی
قلا رطوبت فضلیتی ابرویشہ دفع ایلہ زیر اطفاک امدیک
سدد دخی عینی ایلہ انار جندہ عدالتدیک حیض قانندہ کہ مدت رضاعہ
انک ایوسی و خالصی اعضاستہ غذا اولوب صولیسی و فضله سی
بدندہ باقی لور و قواسی دخی ضعیفہ اولغلہ فی تحلیل و تجزیه
ایدن میوب حرارتی اشتداد بلجیہ دیکو اولجال اولر و طرور
تجان اسباب خارجید قطع نظر قوی طبیعیہ لری قوت بولسہ

اوردن و سبب غلیان ایدوب سکر اولر
بوقیلندہ انکاکا حرارت غریبہ زیادہ
مستوی اولغلہ صورت نوعیہ سی بولور
اخر صورت سبب اولمشد لکن صبیانک
بد نلرندہ غلیان ایدر قانک حرارت غریبہ
اولر قیہ تا ایدوب افر صورتہ کیرمن
انلر قانک و فقلہ سحر ایدر کندر
انلر دین پاک و صاف قانور نیکم
منہ

اول مادہ

اول مادہ فاسہ فی دفع بچونہ غلیان و بریکلہ اجزا او مائتہ سنی
ایروب بلمشہ جلارہ و سائر اعضا فی دفع ایدر حتی در و نندہ اولان
ججابلہ و سیکر لہ دخی دفع انکاکا انلر دہ دخی چقدی مقرر دہ
بولحو لک فعل طبیعی اولر دخی صبیانک قانلرندہ متانت و قوت حاصل
اولوب نشو و فلولی دخی از د یاد بولسور بچونہ انما لکن حرارت
غریزہ لری اول رطوبتی تمیز ایدن مدیک اجلدہ حیو غلیانندہ
حرارت غریبہ دخی مستوی اولغلہ عفونت حاصل اولوب دخی طرور
ایدر و لکن اول حالتہ سبب صلاح حال بدن اولر و زور غلیان
بولنغلہ بدن حرارت غریزہ انک اثار ی ظاہر اولوب بالکلیہ تغصیر
انکاکا افر صورتہ بدل اولرک سکر دکر اولندی حتی حالت طفولیتہ
بوقیلندہ دخی بوقیلندہ و دخی صکر دکشوب بر بنہ متین دیشلر
بیدیک دخی بوقیلندہ و انکچون صبیانندہ بر احدی ایدر دخی خلاص
اولر البتہ ستر صیادہ صکر دیشلر تبدیله محتاج اولر بیکی
قانلرندہ اولان رقت و مائت دخی متانت و قوت محتاج اولور انلر
بعضی صبیانندہ بوانقلاب از واقع اولور یعنی تجزیه طریقیہ اول
مائتہ متخل اولور کیدر صکر غلیان دخی طرور ایلہ خفیفہ واقع اولور
بعضیستہ دخی زمان طویلارہ غلیان و عفونتسن اولر مائتہ متخل
اولوب قانلری متانت حاصل ایدر اما بونلر نادر واقع اولور زیر
اکثری غلیان و عفونت طریقیہ مبتلا اولور بعضیسی طفولیتہ
و بعضیسی صیادہ و بعضیسی ستر شبابہ چقار لرنادر ستر کھولت
و شنجوختہ دخی واقع اولور و انلر دہ و قوی عفون و بعضی صبیانندہ
مادہ کثیر بولنغلہ بردفعہ دہ مدفع اولوب ایک دفعہ وجودہ
کلور و بعضیستہ شدید و بعضیستہ خفیف طرور ایدر لاصل
اولر ضلک سبب اولسی انار جندہ و سدا تمک عالمندہ حاصل
اولان موال و لملش اولور احوال مذکورہ منوال حرارت و زور وجود

بعضی طبیعت اسباب خارجی و داخلی قطع نظر
تجزیه اصلاح بدن بچونہ اولر فعلی سق ایدر
لکن بر حرارت بولنغلہ محتاجدر
منہ

پذیر اولی بقی جامع منقذات قی طبا اولان محمد بنه زکریا رازینک رحم
 نتیجه افکار حصیه لرون اولوب انلرون مقدم بر فرد بو خصوصاً
 تحقیق نه ظفر بولما مشا حق جالینوسیک کتب کثیره سنه و قفا اولان
 اشخاصک دخی خصوص من بوره مقرو معترف اولد قلی کبار دن
 منقولدن آنور مذکور بلنکدن صکر معلوم اوله که کاهی اول حمایه
 سببا اولان غلیان فعل طبیعی اولیوب اسباب خارجیه ششاید
 اکو صیان و اگر غیری بعضی کسسته لریک بد نلی حرارت و رطوبت اوز
 اولمغله اولکونه حمایه مستعد اولد قلی کبی و بهار فصلی و یاز فصلی
 ولود و سید کیری روزگارک فساد و هوا ناک و باطنیه سیاهی
 و انلرک امثالی غلیان و عقونته مؤدع اولان سبب لری که البته
 مستعد اولان بد نلر ده استعداد کونه تأثیر لری مقیر اولمغله
 ایدر خصوصاً چچک و قزاق چقار مشا اولان اسبابک اقتضای اوز
 اصابت بولنور انچون بواکی حصیه دخی امراض ساریه دند و دیلور
 چچک برنوع مشور در که ابتدا بیاضه مائل قری ظهور الیوب بعد اللون
 عدویقه مبدل اولور و ملحه سیجوق و رطوبته مائل اولمغله جری
 هر چککک سیوک پیدا اولوب کثرتا بونون بدن یا سیلور و چوق اولور
 و بر برینه اولاشوب قرصه لرا و لور و یا لک اعضا ظاهر ده دکل لیکه
 ظاهر او باطن اعضا متشابهة الاجزاک جمل سنه و دما ناک جلالونه
 و سکر لره ظهور ایدر بعضی اعضا ده ظهور ایدوب بعضی سنه چقماق
 دخی واقع اولور و ماده سی و رطوبتی اولمغله نیز اریک حاصل ایدر حصیه
 دخی جمیع احوالده انک کیدور لکن حصیه ناک ماده سی بالنسبه ازیو
 و صفر اویته ماثله اولمغله چچک جرم نه اولمان ابتداء بیوره
 یکنی شلی ظهور ایدوب بعده طاری کیری قری سولیلر اولور و ماده ناک
 حدوت و صفر اویته ناکشی اریک جمع اولیوب اوزری قابو قلمون
 و هر چه لک چچکدن شدید اولور بواکی سنک افاقت خصوصیه سلم

شور ترکیه سولیلر و عکدر انلرک
 انواع و اصنافی و کیشلر و چپانلر
 دخی فصل اشیه ذکر اولمغله
 سنه

جدی قری بیاض اولمغله سلم
 لازم کلن تنک سدره اشعار
 اولنر سنه

اولان

اولان قام چقد قک صکر بیاض اولانیدر خصوصاً چچک ماده
 بیاض لقی حرف مایتهن یاخو بلغم رقیق محاطه سنک اولوب بلغم
 غلیظ دن و ساعر سیدک اولمیه و نضج بولوقده انیجودانه لری کبی
 بیاض جی سیوک و برینه اولشما مش سیرک قلمش اولان ماعدا سیجوق
 سیاه و سیاهه مائل اولنلری و صاری و بنفشه رنگنه و زیاده
 قرمری و قلا رنگنه اولوب یوزنده و کوکستنه و قارنه زیاده و
 الله و ایدنه و بالدر طرفنه قلیل بولنلر و بیشل اولوب در بدن
 خارج اولامیشلر اوزنه لرنه بیاض خطر دخی چچک لریک جمل سی
 ردیدر و بوی کونه رنگنه هر تنق لونده اولور سه اولس و جرم لری
 دکوی اولیوب درت کوشه لویخو هلال شکسته بولنلر دخی
 و بر بری چچکده قمر ظهور ایدن لریک جمل سی بر امر در که امون مذکور ملک
 ماده لری فساد و سمیت حاصل اتیدر کینه دلالت ایدر و هر چه طاعون
 نوزنده معدود اولور یا خصوص و یا فساد هوا زمانته واقع اولور
 اولان و دخی شل حصیه سیاه یاخو بیشل اولور یاخود اندن قات
 ترشح الیه بر امر در و دخی جدی و حصیه دخی چچک و کما
 بتال یاخو ابتدا ستم ظهور ایدر ایلر چقد قک صکر چچک دخی
 یاخو نخی اول ظهور ایدر اما انلر قام چقد قک صکر ستم برینه فارغ
 اولمیه انلر دخی ردیدر و دخی علیل تنفسده صقلای نفسی تیز اولور
 الکت نفسدن اولان چچا ایدر شش اولدوغنه یاخو قوتک سقوطنه
 دلالت ایدر اگر زیاده صوصایوب کدی که کرب واضطرار ایدر
 بولمغله باشلسه و بدی صوصایوب جدی و حصیه دخی کدی که بشله
 و سیاهه منقلب اولسه بر لرنه دخی علیل قان ایشه یلخو سیاه
 تبول الیه بر لرنه و کذاک سهال ظهور الیوب بیشل رنگنه یاخو دخی
 مشی کلسه بر لرنه در خصوص اول یکنی کینه یا لک اسهال خطر ناک ایدر
 یورک اول کون سورمک واقع اولانچون عاجل رنده دخی مسهل اولور

کلیات شارحی سی کتاب اولده قن ثانی
 شریخته اورامک کوشلر اولماسی دکوی
 اولمغله خفیفه در دیوانه کوشلر
 تحقیق طبا داش اولماسی یا لک نفسیه
 ایا اولنری سنه

بر کما ای سابقه تمیز مایته لریک اولمغله
 بدنه مجمل اولور اما اول لری چچک و صکر
 چچک کلده ماده دخی صکر تعفن اتیدر کینه
 بقایا اولدوغنه یاخو غیری ماده
 عقونته دلالت ایدر و بد اولور
 سنه

علی التفسیر و حسب ده زیاده احتیاج لازم آید یکی چنانق قتلنده متفق
 علیه در اعلام است ایکنسنگ دخی علامتاری اولایم ای مطبقه ظهور یزد
 نجیب الدین سمرقندی علیه الرحمه جدرینک تمامی لازم و حصیه ناکم
 اولدیفنی دخی یازمشله و دخی علامتاری علیک باشی و بلی انفر و بورق
 کجیشور و او بقواشنا سنده فرغ آید و جسدنده اکت باترکی الم حادث
 اولور و ویدنده ثقلت و یوزنده حمرت ظاهر اولوب نفسی طاره لور و وعلق
 واضع این زیاده اولور الما اصل قان غلبه سی علامتاری یک جمله سی و حیو
 یولور الما ایکنسنگ دخی حدوشنه علامت مذکور و ده وقوف
 یولندی بی صورتده مادامک جدری حصیه ظهور اتمیه لور و درت کون
 تجاوز از اتمیه و جدری الیه الیه قان المقده یاخو حجامته اتمام لازمه
 اما حصیه ده مادامک قانک کثرت یولنیه فصد و ده احتیاج اولور
 حقیقی حال الدین اقساری علیه الرحمه نقلی اوزره بعض کبار بالکلیه منع آید
 حصیه مبتلا اولناری مسموم حکنده قلمشله و زهر ایچیه آدمه قان
 جایز اولدیفنی کی اندک دخی التمز و میشلو مکر بعض علامتاده سنک
 زیاده فساد اولدیفنی بلنه اهل صورتده تجویز اولور شیخک دخی
 یازدیفنی و در دخی کونی کیم مک شرط اولدیفنی سبب اکثر یا اتمیه ظهور
 اوچنی و در دخی کوند کیم ظاهر اولور لور اگر ظهور لورده صکر فصد اولور
 طبعنک اولور ایروب طشرم دفع اندیک مواد بالکلیه منقذ اولدین
 فصد اولور کیم و در دخی کیم نکر فساد و غلبان مؤدی اولور اسون
 ایچوندر لکون شیخ و سایر کیم جدری تجویز ایروب ماده ده غلبه
 شعت یولندی بی صورتده فصد اولور و میشلو در دخی کونی کیم ظهور
 اتمیه کیم حاله دخی تدبیر آنک کیمید یعنی جدری علامتاری یولور فصد
 اولور و قان دخی خسته ناک قوقی مقدار اخراج اولور و حجامته کذلک
 سن و قوتنه کون عمل از مددی بوابکی علتده و یولنیک امثال هر هنرده
 هر و قناتق و او نجیب اولمطل تولد المایوب هر و هر طرند قان

لن

المقبر و قناتق فائده سخن و یرو باخصور و حجامته سی ام قناتق
 اولان اعضا و عالییه فی حمایت یولور و زیاده کوزده و یوزده لکونده و یوزده
 جچک چقی سنده مخاطره عظیمه وارد و الت نفس اولان اعضا ده دخی
 چقدیفنی مخاطره لیدر که حناق آید و انکیچو بوابکی علتده هر و طرند
 فصد اولور و جدری اولدیر دیشلر اما علامه قوشی علیه الرحمه مختاری
 اوزره یروندن قان المقابتدیه جکر طرند یاخو مشرکده الدردن
 صکر نافع اولور و زیاده استاده یروندن الشیه ماده فاسقه بی باشی و یزده
 چکرانده دخی خط مقرر و حجامتی پشام جوم بش ای تجاوز ایدون طغله
 حجامت لزومی باقی وجه کانه فصد و حجامت حواله موقوف اولدقون
 صکر علیه اکتی ناصوفی ایله کافور قرصی و بر ل تکه قانی قوسولده
 حدتی سکن ایدم و دخی ریاس و نیلوف و عتاب و کادی شرباری مثلی
 مبرد شربلر ایچوره لور ایچوب قادیق زبرد دخی ویر و لک علیه طبیعت
 اسهال حدوشن حفظ ایلدیه و زیاده علتده اسهال کلینک دخی
 خطر عظیمی مقرر و زیاده طبیعت اول فصد طشرم دفع اتمیه لکون
 ملین آتی ایچری چکر و اول ماده شغفته نکر و باطنه میل آید کیم و
 اعضا و شریفیه منصفیه اولوب هلاک مؤدی اولور و یوزده و یوزده
 و اکثری نکر و ریاس و یولنیک مثلی قانق اولان اشیانک و یلر بر اکت
 اتمیه لور لایزیه ابتدالنده ارب صوفی و قوشی جچقش هر جکر کیم
 سکر و شکر و باد یا غلبه قانمش اولور اتمیه و بر ل و اکو حجامتی زیاده
 شدید اولدیفنی صورتده در دخی کونی تجاوز لورده صکر سماعی و قیق
 و انارک مثلی بقولک مزوره لری و یولور و اوزره یزده و دخی صکر
 پلیچ چوریه سی دخی و یولور شیخ داود علل اوزره در دخی کیم و یوزده
 ثالثه یه داخل اولدقده صحتی متزاید ایسه خبر و اکو اولر تبه سخت
 طرفی زیاده اولر نه بدودیش ابتدالنده فصد و حجامته و حکیم
 شوران موقوف اولنوب حصیه و جدری جچقش و لایق اولدیر

محمد بن زکریا دونه منقول و کما یلر
 ایدری سنبلا اولان کسسته کادی قناری
 ایچس بدنده مطقوز حجه یولندی بی صورت
 اوزر احتیاجی یوزده در ل اتمیه کادی
 شربنک نفعنده مبالغیدر ل اتمیه
 کادی مشهور و در اکا کدر دخی و یوزده

تبرید و تغلیظی تراکیده لوزی انالر جقد قلی صورتده قان غلیان
 ایدوب مائیتنی تغریق و تمیز و اعضا بسطیه به و جلازه دفع اتمش
 بولون اندک سکده مبر و بر مکله انک ثورانی دفع اتمک ممکن اولمان
 بلکه مبر دات و بر بلور سه قور قور که قان غلظت حاصل اتمکله بقیه
 انجریه محتسبه اولوب طشره بر و زاجیه و اعضا و ریسه به منصب
 اولغله خطر واقع اوله اول صورتده همان صوقدن زیاده صیانت
 اولوب تلمک سق ایدر که مسامات چالقی ایلد خوجلی آسان اوله
 بوج و بر مکله تلمک دخی تفتیح مسامات مانع و صنعتی معلومند
 اکو خوجه عسرت بولون سه اول خصوصیه نخی به اولنان دوان
 سق اولنه بوتور کبب حسیب الدینک مختارید صنعتی خرواخیر و قدر
 قوی چقش مرجک اوج درم چکر دکنده ایرلش قزل اوزم یدور درم
 لک یدر کلری انجک بود اقلری یاخو صغفک با بقمش اوج درم
 کثیرا و رازیان نخی یکدر درم چکر نخی بر بچق و طل صوابل ثلثی
 طبع ایدوب بعد التصفیه انجور له شمع ریش انجیر بلکانه شدید
 الذفدن مواد ی خارجه دفع ایدر دیوال خصوصیه بالکن کفایتی
 کوسر مشدد علامه قوشی راز یاخ و کرفس هر برینک عصا لرینی
 یاخو کوکلرینک و نخلرینک طبعلرینی شکرا ایلد انجور له و دیشلر
 حاجی باشلر جوم دخی جدری و حصبه نک خوجه تکاشلی بولنسه
 عینی ایلد انلری یاز مشلر و عطش زیاده اولما دخی حالده انجیر
 طبعی و بر بلون یاخو دخی چقش مرجک بر مقدار رازیان نخی ایلد
 طبع اولوب از اجق طبا شیر دخی نیم اولور دیشلر ایتا و زری صوفی
 و نار صوفی دخی و بر بلور اول خصوصیه مفر دات و مرکبات دات
 وافر دوات یازلشورن نسوان طایفه سنک سد و بکن شریخی
 انجور کلری معتبر ایلد کور لیدی انجور این شریف مرجوم یاز مشلر
 و شمع داود دخی تذکره ده کاه اولور فصول بار ده عسلدن

بوکلی هنده خوجه عسرت بلنج
 نیز چاقی قور قور و درم نیم
 اولور
 حقه

معا

ماعد اطالتی شی و بر مکله محتاج اولون تاکه قانی خریک ایلیم و بریم
 قنوزده چوق کین علیاک بد نخی ارخلو مساماتی تفتیح انجور
 لیکن ایلد قورق یاغ یدور دیشلر و دخی قالیخی تسکین انجور
 ذکر اولنان اشیر به دن ماعد علیاک حرارتی شدید اولدجه ازان
 صوق و جغز دخی خراج اولنور اما زیاده صوق صودن صیانت لازمدر
 اول خصوصیه سید اسمعیل چالقی علیا لقمه اکو علیاک حقایق شدید و قو
 و غلظتی زیاده اولور سه کوکسی و بر سقن نخی و شوقیالم و بر میک
 مرتبه صوق و بر مکله لاید دخی حق یوز و قوز درم دیکس و بر بلور
 حرارتی تسکین بولر سه نکور انجور سون یازم ساعتده اوج دفع ایلد
 معده سطح اولوب البقه قی ایدر حرارت ساکن اولور سه قیرا والا نکور
 اعاده ایلسون که حتی سکون بولر اول نشاده تر یاخو ادر ادر ادر
 بی شبهه با سونک صوق صویک منفعتی فانیان اولور و ستمه یی تسکین
 بولوب خسته نیز شفا بولور و دیشلر نفسنه و لکون شدت حرارت
 اشتنا سه زیاده صوق اولمان صویک منفعتی قور و کوکس بر مکله
 ابا اولور سه ذکر اولنان و یاس و انبر یار سر مثل شوبلر ایلد کافور قوی
 و بر بلور و قصولک اقتنا سه مناسب علیاک یاند دخی حلال هوا سه
 دخی اهتمام ایدوب صوقد زیاده اسیح قد صتر ایلر و عدالری
 خصوصیه و طبعلرینک انقباض و اسهالری احوالنه دخی مقدما
 ذکر اولند دخی اوزره زیاده نقید لازمدر که حصبه و جدری چقد قون
 سکون زهار تلید و اسهال و بر لیمه اول اجلازه ابتلاوه و بر بلور
 دوا و غلال بعد الظهور دخی زیاده قواض امانا ایدر لک کوکس و سون
 لیت عارض اولور سه حبسه سق اولنه اما ابتلاوه انقباض بولند دخی
 صورتده لیت خفیفه ایلد تلید نخبور اولور لکن اند دخی اهتمام لازمدر
 حتی حاجی باشلر جوم حق بود که بر جوسن برن حدی ایتا به دشت
 و بر زری اکو طبیعت حواله ایلد کندی حالت قونوب استغفار اولور سه

اکو کس و کین نخبور ایدر ادر ادر
 بعد اولوب کوکس و بر سقنک
 صوق اولر استعدا دلری بیایان
 انجور ذکر اتمش در سه

اولوب
 ناسخ و سوغا لنده قانی غلظت
 دفع حرارت معین اولور اشره منفعت
 اولر نوبت حرارت اشتنا سه سید
 اسمعیل تعلیم ایلد کلر نوبت
 معاضف صوق صواب و معدوم
 طولد قی تو صا و حرارتی اولر
 ایلد دفع ایدور دخی جرحه نخلر
 اولنان آتش حاد و خلاص لاند
 ماعد استمده صوق دخی راهبختی
 مشاهد ایدور دخی

قور قور که باشد بعضی مواد صعود ایدوب سرسام حادث اوله
 واکو ماده سنی تنقیه ایچون مسلمات ایله معالجه اولنسه هاله
 احتمالدرکه هلاکه مؤدی اوله دیشلردن بویکی مرده اهوره شریع
 طریقی اوزره ابتدایه مه امکان تنقیه اولمق طرفی ترجیح اولنمشد
 اتمانده دخی خیار شنبه و قدرت حلوائی مثلی شربلر ویرلکه مساع
 اولیوب بیلاردن دخی خفیف ویرلک اوزره قرار ویرلشدن بوجمله
 شیخ محمدی تدبیری تأخیر ایدوب صورتده استرازا واهتمام
 ایله سرخشت عظم الوافی تجویز ایدوب سید اسمعیل اربک شریعی ترجیح
 ایدوب بوتوب دخی اول کاملک ترجیحا ننو دخی شغی کفایت مقدور
 صاری هلیله قبوغی ارجح بحق ایدوب نار صونیه نفع ایدوب
 کلی اتش اوستنده اونه ایکی ساعت و دخی زیاده طوره بعده سوند
 ازاجق شکر ضم ایدوب نار صوفی یا لک طامی یلخو ایکی طامی برکشی
 نار اولق مساویدن بوتوبیری ابر شریف مرحوم اثر بیابنده یارشد
 پس علیل صبی اولدیفی صورتده سدر سه مرصعه سنه تدبیر اولتوب
 امور مذکوره اکا ویرلور واکشیاردن صیانت اولنور تاکه سندی صبی
 شیخ ویرمیه بقیه الین بر عظم اولک که چچک چقارن آدمک بعضی عضایه
 دخی زیاده محافظه به محتاجدن زیر انلرده ظهوری ضرر عظیمه
 مؤدی اولور اول اعضا کوز و قولاق و بورون ایچی و بوغز و اقچکر و
 بغر قفلر و مفصللردن زیر کوزده چقسه قور قور که علیل اولما سنه
 سبب اولور و قولقده صاغر لفته و بورون ایچنده و بوغزده نسیم
 هوا منع ایچکله نفسنک طاولما سنه بلکه بوغز سنه سبب اولور
 علی الخصوص بوغزده زیاده خطر لیدر که غذا و دوا ایچک مانع اولور
 و اقچکرده شقیق نفسنه و ورم مرصنه و بغر سقلرده شیخ دیوکلر بون
 صیرند یسنه و مفصللرده و جمع مفصل بلکه بیرلر زواله مؤدی
 اولور و حفظ عین پس علیک کوز لرینه ابتداء سحاق صلتش کل صوته

حفظ
 اولور

و مقدار

بر مقدار کافور ضم ایدوب ساعت بساعت داملکه کل کافور ضم اولمشق
 یغور صوفی و تان کشیخ صوفی و نازک ایچ قبوغی صفتد یس دخی انلرک
 کبیر باشقه باشقه تقطیر اولنور کذاک اشد دیر کلری صفتی
 سرکه که غایت غبار اولمش اوله یا شرب کشیخ صونیه اصلا ب سونیه
 و کافور ضم ایدوب تقطیر ایدوب شیخ استدا کشیخ صونیه دیر کلری
 علی شیخ و سحاق صلاوب سور و کده صکره بر مقدار کافور ضم
 ایچکله کوز لرینه چکدر ویشلر اولدی تقطیر و قیاق کوز لرینه زیاده
 غیرت یاخو بشور ظاهر اولسه اشدی کل صوفی ایچل ایدوب کافور ایله
 دامله ل الحاصل اشیا مذکوره دن هر تنقیسی ممکن الحصول اولور
 ایی استعمال ایدوب و بوشاقی دخی ابتداء سندن انتها سنده وارنجیه
 کوز قیقلرینه هر بار طلال استرا کوزی صیانت ایدوب صفتی حوالان
 هندو صبر اقا قیاشیاق عامی شاهر بده برورن و ایچن اولتوب
 یارم دنک زعفران صفتی ایله شافردن دوزن و حین حاجتده کشیخ صوفی
 ایچن ایلوب سید اسمعیل کوزک اوزرینه قور شوند کوزک بر مقدار
 تحت به باغلق دخی یازمشد و التنه بزبان سق قویوب اوزرند
 باغلیله و دخی علیک الری ایچنه و طبایع لرینه قنا اورق کوز محافظه
 بالخاصه تجرید بر مقدار زعفران و کافور ضم اولتوب سرکه و کلاب ایله
 خمیر اولور ویشلر حفظ اذن هر بار قور قورینه مرصنه یاغ و لایه مشق
 یازد و قابض یاغلر تقطیر اولنور و هر علتده که قولاغه بر شیخ داملتق لایه
 البیجی اولق لایه در حفظ الان بورنلری محافظه ایچو هر بار کل صوفی
 سرکه استنشاق ایدوب لک کوند زلرده یا لک سرکه چک دخی کافید
 مامیث اشیا فی صندل بحق اولتوب قورق ربی و سرکه ایلا اولمق
 دخی انفعده حفظ الفم و الحاق اغز لرینی و بوغز لرینی حفظ ایچو ابتداء
 اکشی نار مضر ایدوب چکر دخی دخی چند ذره واکشی ترقی دخی کذاک
 مضر ایدوب رب ایله غره اندورن لک لک سق صوفی غره ایچک دخی

حفظ نازده

حفظ نازده

حفظ نازده
 و لایق

نافعه وحفظ الرية آفة جبر حفظه اكثر باخشاش شواذب ان شل
 انما سدا سمعنا تفصيل ايلوب طبعته بمشاق وحرارت قوي اوله
 سكر ايله تره ياق و يريور اكر حرارت شديد اولور سه بادم ياق و
 ايله قاريق ياق و يريور اكر طبعته لينت بولنور سه ضيق عري
 بادم ايجي و نشاسته دونه هر يني و ورب يينه و رملش قاريق ياق
 لعاب ايله و يريور و غسل حفظه الالماعين سفل حفظه لازم اولر اسهلات
 تحافظه و در كه ماده فاسده انك ايجي يوزن صبرميه على المصون مرض
 انتها بون كنجي حله زياده صيانت لازم اولر ما مقدما ذكر اولنا
 قوايقي و يريور اكر قوايقي احتياج بولنور سه قوايقيات معلوم
 حفظ المفاصل مفصل لك تحافظه سفل ايله ماده دوكلسون ايجي
 بعضي دوات طلا ايله ايلو و بون بون بون سدا سمعنا كدر
 شياق اميتا كل قري و يريور و سفل اولوب بدم مقدار كافر و قري ايلو
 صكره سكر ايله طلا اولنور اصلاح البثورات قنار چك قنار چك
 بولسه و طوبقي كيد و رب يريور اكر اكله و انا قري ازاله و تقيد
 اما قنار چك قري صورت حرارت اشاق قوايقي ايله ايلو ايلو ايلو
 و نضر و نفس حاله طبعه سسته عودت ايمو چقا بثورات دقي و ديه و اسه
 اولر چنده لايق اولر ايلو ايلو نضره تقيد ايلو ايلو ايلو ايلو
 اولر اكر علامت خيره ايلو اولور بثورات احواله ساق اولوب مقدمه
 ايلوب يريور چقا و ايجي و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور
 و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور
 يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور
 بولنور سه كفايت مقدار صول ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 باشق قبول ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 اولر بثورات تمام ايجي و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور
 الشون اكله ايلو ايلو و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور

حفظ الرية

لعاب

حفظه

حفظ المفاصل

اصلاح البثورات

كل صوبه

كل صوبه بر مقدار كافر مزج ايد و بولنور سه مصلح اولور و قري و يريور
 شيلر اكله ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور
 و انك ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 اولر بثورات ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 و انك ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 طاريق ياق و يريور اكر ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 ياق و يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 اكر اولر بثورات ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 و انك ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 بثورات ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 ماعدا سسته طوبقي و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور
 قري و يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 طوبقي و يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 يريور و يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 جدر و يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 يريور و يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 صكره يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 صبيانك غير ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 اكر جدر و يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 كافر و يريور ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 الشون ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو ايلو
 اولر خصوصه و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور و يريور

قطع آثار
جندی

اولور سه حکم حق اولوب اکيلور واکو قرحا اولور سه کافور مری علاج
کافور قطع آثار واکو چک غائله می مندفع اولدق صکر کوده ده
خصوصا یوزده باقی قلا نه آثار کیدر مک ایچون المباب زینده
مفر واکو کبا وافر طلال باز مشلر در اولورده بوجله حاجی پاشا
مرومک تعداد اتید وکی بونلور قیو مک کنک محرق یاخو چوروشی
وزرا وند طولی و قامش کوکی و حبابا نه و قسطه و یاغلورده سون
یاغی و خستق یاغی و بیان اشکنای یاغی و قاز واور دک یاغلر و صفر
وکی اولد بیدر که جمل سی و مخصوصه نافع اولدی کبارک یازد قلدن
بیلنور و اولورده هر یوز مفر واکو کبا استعمال اولور و ملدا اولنا تری
اغذ و سختی ایدوب دک اولناک یاغلر ایله هر اخشام طلال ایدو و ایش
بنفشه قروسی قاینا مش صوا یله غسل ایدوب کولار نیکو ارا عاده اولغ
محتاجدیر که تاثیر فیایه اوله نصیر طوسی نسوق نامه سنده بچو
قروش قامش کوکی ایلم علی السوتی سختی ایلوب عورت سدی ایلم طلال
اوچ دفعه ده اول آثار کریمه یا زاله ایدر میشد و نامق لوف فقیه
اول طلالی لطیف باذر هر و متعلق اولوب شفایه ایلم مستی اولد رسال
خر بر اثنا سنده کتاب نه بورد کور و ب تصدیق ایدر که ایدر رسال
ایچو لحولی بیانده درج ایشمد و نامولر یازلد یوزده کتنامه
اقدام ایدنل آثار لطیفی مشاهده ایدر و انتقام فوق المعین الحیمه
چکک بر نوع اولور که سیرک چقار وایر عا اولور اکامیه د بر رنکی
دخی بیاض اولور کاه اولور شول مرتبه از اجق ظهور ایدر که صایق کاه اولور
و اعراض دخی خفیف اولوب حمای اولان علیک احوالی منتظم اولغله هر
و جبرل سلیم اولور زیر از انجق ای ماذه نک قلشنه و بیوم سی و بیاض
اولدی فی طبیعتک استیلا و قوتنه دلالت ایدر دخی اعراض خفیف اولد غن
ناشی اول مرده جرب رطب یعنی صول او یوز و ملق تویم اولور و عا لای نوع
اوله یازلد یوزده کمال بولدق ایدر که ایله شوب اوزرینه نورید ییج

قامشده مراد قصب فارسی و بدکوی
قامش اولدی فی قانونده مصر در سنه

غیر

شیلر که لر بونده قصده احتیاج بولن ایچو چرند قصه اقصا سنه
کوره صیانت واکو و شراب حوالنده حمایت لازمدر علی الخصوص ماخون
اعتبار بلر کند و سی و هم مرتفع سی صیانت اولور و الله الهادی
یادین در دخی غافل اولان امر اشد ماعدا عافیه بوند و قوع
نمک اولان اورام و بهور یعنی شیلر و چبانلر و سولیلر و انلر که
اسباب و علامت و معالجاتی بیانده در معلوم اولد که درم اعضا نسانه
بر عضو اخلاط اربعه دن و مائیت و ریحیت و برشی منصف اولغله
اوله عضو مقدار طبعیستند زیاده اولغله دیرلر شولات اناک کچک بیدر
پس اولر که ملقه لوی اخلاط اربعه و مائیت و ریحیت اولور اما لک بون
حادث اولدی فی نادر در که شیخ رئیس فی قانونه کتاب رابعه اوچین
فند اولکی قالده یازشدن ایچو ورامده بروم ویا بر بون ده
اوله وادون قنقیسی غالب اولور سه اکانسبت اولو قنکم ملده سی طلق
قانه اولنه فلفموی و صفر اولان حرمت دیرلر اما صوفی قاه و صرف
صفر اولوب ایکسند مرکب اولدی فی صورته قنقی طرف غالب اولور
اکانسبت اولوب قانه غالب اولدق فلفموی حرمت و صفر غالب اولدق
حرمت فلفموی سادینور و اورام ویشور احوالی ایلا بونک صکر معلوم
اولد که عضو واحد مخصوصه اولیان ادر اشد دخی کتب معتبرهده مسطور
اولوب شهرت شعرا اولنلری قرق عددی تمناوز اولوب کیمی خفیف
وسلم کیمی شدید و روی و بعضی سی ایض صعبه دن اولغله نرمه و لوت
بعضی سی دخی سهل العلاج اولور و باقی وجه کاه بونفصله اولورده
اکثر تا صبیان بولنا تری بیان اولدی البشور ذک کاه اولور صبیانک بونلر
چکک و حصه نک نری قمری و سیاه و بیاض سولیلر عارض اولوب
سیمی قانلر نه رطوبت چوق اولغله غلبه ایلوب خنق اولغله
جلده مندفع اولدی فی در انچون یاز کونلر نه ظهور ایدر یاخو طبیعت
قوی اولغله بدلر نه حاصل اولما ماذه روئی فی ظاهر جلده دخی لای

اورام ویشورده بربری بونده هر عضو
مخصوص اولوب اولماق اعتباری ایلم
عاده و خاصه یه مقسوم اولدی فی مفرد و
مرکبه دخی تقسیم اولدی فی بالذرات
ذکر اولغله شیدی اول اعتبار ایلم و
امر انور که دنور کاند سو مزاج
عضو و تفرق و اتصال و امراض ترکیب
بولنور بونر دخی نک جنسندن
وانک کوچکی در سنه

البشور
بشورات بونلر دخی عین ایلم بونر و صبی
کبیر لک بونلر ده کمال و بون
بونده چقاز و سائر اعضا ده اعراض
دخی نظری مقرر در علی الخصوص منافعی
بولنه سنه

اجلاد حادث اولون پس اول شورات کاه اولون شورت بدنه ظهور
ایدوب کاهی بعضی عضاده و باشد و یوزده ظاهر اولون باقیه کان
بوزلرک دخی سیاه اولان برامز در زیر امزاج طبعی لند بعد اولان احتراق
دلات ایدر قمری اولان کان نسبت سمدرا کو بیاض اولور سه بالکلیه
سلاقی مشعور فنی لوند اولور سه اولسون طبیعت ماده ردنی غلا
جله دفع ایلدی اجلاد کاهی اول شورت چقا سنده منافع کثیر طبع
اولون نسوانک و عولم ناسک روحیه اطلاق ایدو کروی اول شورت قمری
اولوب باشد و یوزده ظهور اید نیدر زیر اکتطبه روحیه نایله با
شورات باز لما شد اوله ماعد اعوام کانه جهنم روحیه در اوله کا
دخی ظفر بولنوب بومر نه بیاه ایلکه اکتفا اولون دخی العلاج جلوسنک
علاجی صبی بجهامت اولوب مرضه سنک غدا سی صلاح اولند دخی صکر
شورتی قور بدیخی شیلر ایل غسل اولور و مرضه سنک طبیعتی لند و یوزده
اولان مداوات ایل تلبیس اولون ان جمله علی الرقی و اویقو حلتند اریک و
نیلوفی شوانک مقدار کفای استعمال ایدر مک مناسبه بر قاج کون
مداومت اید و ره کو صینک برار زاده ایه مرضه یوزده و یوزده
ایوه چکر و کی دیز و قطنو نالعا بلری دخی ضم اولنک سه صبی بد و اوله
و صینک کند و سنده دخی مرضه سنک سدای ایل بر مقدار طباشیر
و بر ملک نافعدر و اشیا جفقه ایلکه غسل اتمک خصوصند
بیاض و سلیمه اولان شورات نفخ بولنجیه دکیه حالنه ترک
ایدوب نفخ بولد و ده صکر یا بقندی اتمک نافعدر اما سیاه
و قمری اولنرک نفخ نه تأخیر اولوب هر بری اکنه ایلکه دشه لره
بعد بواسیانک مطبوخی ایل غسل ایدر لصفی کل قروسی و مر سید
بر غی و مصطکی اغاچی بر غی و یلقون بر غی جلوس علی السویه اوله
و یوزده و یوزده دخی طباشیر لره قنقیسی اولور سه نفعلی
جهنم و اکو اول شورات بر برینه بولاشق ایل قرصه اولور سه استوج

لغی

مرهی سور له کاه اولور قرجه اولدی بی صورتی بال صوبینه بر مقدار
نظرون قاتوب انکله مقدم یا قوه محتاج اولون انلرک ایلکه
اوکلوسه بورق دید کلری شیخ صوبینی سدایله قار شوروب
انکله یا قیه له اکو اول قرجه لصبینک بشه سنده بولور مرعدن
مقدم مر سید بر غی و کل قروسی و ابرق و مصطکی بر غی مطبوخی
ایلکه غسل ایدوب بعده مرهی سور له و هر بار مرهی تانه اتمک مراد
اولد قوه اول مطبوخات ایلکه تکرار غسل اولوب اولکونه عمل کک
معلوم ایدر الله الموفق سنده بر نوع یوزده و باشد چقر و کل
ابتداء قمری و متفرق ظهور ایدوب بعده بر برینه اولاشور و قرجه
اولوب اولور لی قاتوب قنور ترکیه کالچاقه دیر لره اکثر یا صبیانک
ظهور ایدر یوزده رطوبت فضلیه چوقا اولوب اعنالی ضعیفه
و بخار لری کثیره اولدی بی اچونک اولرده چوق قچار و اول قرجه لره
بهنسند اریک اقادانک سببی رطوبات فضلیه نک فساد یوزده
او جفسنه شیر یخ دیر لره لایج صینک بالدر لرون و قولقاری
اردنک حجامت ایدوب سدایله مرضه سنک غدا سی صلاح
ایله و او کندی طعاه الشمس ایه طابیلرون و طوز لیلرون و ات
قسمند منع ایدوب خفیف غدال و یوزده و شانی ایل یا شوه لیل
و شاهق مطبوخی ایلکه تلبیس ایدر لره و اول قرجه لره لوزده
یوزده و یوزده ل صنعتی مرده سنک و زرده چوب و ناریق و قن
جلوسی مسحو قائل یاغی و سکر ایلکه خلوط قنور بعد بولایم مداوت
ایله ل صنعتی زرده چوب ای بادم جلنا و جام ساقی قنور قنور
ماضی سید بر غی بر سا قنیا قنیل جلوسی مسحو اولوب اولکی کج
کل یاغی و سکر ایلکه مرهی اولونر حاجی یا شام حوم قنور مذکور نک
اکثر یا صبیانک بولند بغی بیانک صکر اکو مر هقد بولور سه
زیاده اجتناب لازم در دیشلر و اول باشد چقار قنور ک بر نون

قرصه قنور زانبا ایدر زرد اول
زانبا دیار مرده و نوزده و شندن
کاغذ بیارل و شمشیر کاس قنور ایلک
دولر بولنده انک کبیر طبع الحادی
بدنی قنور کبیر طبع الحادی

سورج
مالا سیده چور و طوور
نبط اول نشد

دخی قرو اولوب ایچینه کوج بی شیل حاصل اولور اوزرنده بیاض
قبوق و کلور اکاسیده مهله ایله سورج دیلر و بر توخی دخی ایلر
اما باشنک در یسی دکن افساد ایلور و ایچینه اریکلر اقلر اکاشدی
دیورلر ترکیه کوچ باقی دیکدر که انک کوزلری ایچینه بالینه شکل طور
ایسه کات بونک دخی اریکلر انک کوزلور و بر توخته دخی کنه باشی
دیورلر شهید یورن کوچک قرجه لرد ایچیلر انک ات صوبی کی رطوبت
اقان و باشنک قیلری کنه کی طوور طوور سببی خلط باغی بورق
که فاسد قان ایله مختلط اولمشور انک غلیظی درینک البته مختبر
اولوب رقیق اولد لکرون طشره اقلر و باورج نودن هر نقیسی
برصینک باشنده چقارسه ترکیه اکا کل دیورلر لاج سورج دید کلر
قرو صک سببی مقدار سیر سود ایله مختلط رطوبت جریه ایلغله
علامی نمک اولدیغی قرجه اولر طلی استفراغ سخی ایدو و مزاجی
مرطب غذا و حمام ایله تطیبه سخی ایدر لوب بعد غلیظی نمک و کثافت
نفسه چکی ایله قانداوب دافا انکله سیجی سیجی غسل ایدر
دو یا چک مقداری سیجی اوله و قباقی باغی و بنفشه و نیلور و متلو
بادم یا غلر نون نقیسی اولور سه هر غسل ایدر کی طلایله لوب و بوزلر
دخی چکله و دماغلری تطیبه ایله اگر یوسست و صلابتی زیاده لوب
تدبیرات مذکوره تاثیر ایچر سه اوزرینی استره ایلر چک ایدوب بعد
قریزی هر اونه لوب سولک اورا قی دخی اولر علتک علایم و عیال کور
برایکی سولک اوریلوب بعد تدبیر مذکور ایله عمل ایدر لوب شهیدنک علا
دخی سورجیده ذکر اولندیغی کی اولر سببی اولر خلطک هما امکان
استقرا غنه و غذا سینه نقیقا اولد قد صکر طلا خصوصه سخی
ایله لوب و بولتده صبی به حجامت دخی اولنور کذلک رؤس الامر علا
دخی حجامت ایدوب بعد اول قیلری انکیچره ساخته اولمشور کلتیر
ایله بولر لوب و اوزرینه سو که ایله شیشه قویوب رطوبتی قی ایدور

نک

تا که اول قیلرک دیلر نیک باغ کی شیلر چغله فضول دماغیه
تنقیه بولر نیر ادماع کندی یا غنه بکنرک ایله غدا سیده دم دخی
و فضله سیده یا غنه شیده اولور و بعد توتیاورده سنک یا قیلر
کل یاغی و سو که ایله تربیه ایلوب اوزرینه طلایر عمل مداومت
ایله تمام اولد که بالکلیه منفعه اولوب علل اولر صعب و
خلاص اوله و بر توخته دخی تینی یعنی ایچیلر چپانی دیورلر و کوزلر
چانلور و اوندلری قریزی و ایچیلر یاغی چکر کی کوزلر ایله
پزیه اولور سببی رطوبت غلیظه محترمه دواتک دخی علاقی کوزلر
مداوات ایله اولور و بر توخی دخی باشلرینی تراش ایدر که طرور ایدر
قریزی بشور اندر و سعه حماد برلر یوزده دخی جقار علم انی برک
استره سنه اسناد ایدوب قلا غلیظ ایشدیر لوب ایله ماده سخی غلیظه
و فاسد دخی اولر خله اندر نشات ایدر علاج علاقی صیان بخت
و سو کوره آل کلر نون فصد و اسهال ایله اولور و کوزلر و دماغ
یوزنه اولوب چهار رک اطلاق اولنور طردن قان دخی یاغی کلر
بعد بوقیر و طبیه به مداومت ایدر لوب صنعتی سکود پیری
و خطی و ایدر کوی صولر ایله طنج اولمشور بنفشه یاغی و حق اولمشور
کوبوی و یاغی صدف کوی و قاطر بوخوری کوی ایله مزج ایدر
بوکلردن ماعدلر هر ایچره انواع ضادات و اطلیه مفصلاته
مذکور و بوخلره بمقدار ایله اکتفا اولندی غدر و الاغدر و بو
دخی اکثر یا صیانده ظهور ایدر کله بیانه قصد اولندی غدر غده نک
جمعدر ترکیه بزلر دیکدر و بوخلره مزج غیر طبیی اولاندیر که کثیرا
بزاو لایه بیلر و ده ظهور ایدر و بر کوی قی ششدر ماده سنک دخی
اکثری بلقی اولغله هرودت و سو ستر منفعه اولور انکله سله
دیورلری شیشک قرقلری بودر که غده نک کوچی غدر و مقداری
اولر چوز مقداری اولدیغی نادر و اما سله غدر قنار یوز مقدار نه

و یورینده و اوغیه سخی ده
و غدر و دخی اولدیغی مقدم
بنفشیدی سنه

وار خله بویور و انک در برک ماعدا ایچی ده باشقه برغلافی دخی
 اولور و بیک قتی اولور ترکیه اکا اوزورلر انک برنوعنه دخی و زیاده
 سقیر و سدید کیری زیاده قتی اولور انک شش دخی باشقه در صاصی غده
 دید کیری عینی ایله برکی قتی اولور برکونه ورمده و زیاده بیور ماده
 چوق و دکلر کی صورتی باندنه بری وایکیسی دخی ظهور ایدر و اولر
 صبدانده چوق اولور کاعوام بر شیشی دیرلر العلاج علاجه خالص
 داخلیدر مرهی ضما ایدر لر خیارشنبه بالی سوسن یاخو پیادی
 یاغی ایله مزج ایدر و طلا اتمک دخی علاج ایدر قور شونک ساخته
 اولمش انجید تختنه باغلق نمک اولر ایلر ده بولنور سه قور شون باغلق
 ایلر دخی متخل و مندر فع اولور انا داخلیدر مثلی هر ایلر یوشاد دخی
 صورتی نیشتر ایله یار مقده خطر وار دعارف بالشریح اولور
 جراحه محتاج ایدر تا که شریان حلقی ادرک الیوب خطا ایلمه و چنلا
 غده نو عنند ندر انجق قولاق ادر دنده ظهور ایدر شیشه مخصوصا
 فوجنلا دیشلر در علاجی عینی غده علاج ایدر لکن انک ایچی مخصوص
 ضما لر دخی تعبیر اولمش برنسی جلزون دید کیری سیکل برکی ایتو
 کولنی اسکی و طوز سوساده یاغی ایله ضما ایدر لر برکی کلنک دید کیری
 حیوانک کولی سوسن یاغی ایله ضما اولور اکیسنک دخی قتی نیشتر
 پوم شاققه و طاعتقه تاثیر لری باندن در بشور غده دی کا اولور
 باشده و یوزده و ساعر اعضاده برکی انجق کوچک سوجیلر عارض اولور
 علاج نیشتر او جیلر یاروب اوزر ندر صقه ایچند باغملی جبقه
 پاک اوله بعده اولر حله مقدم ذکر اولدنی کی قور شون باغلیه لر تا که
 غیری جبقیه العقد عقد دخی عقد نک جمعیدر عقد محرم غده
 غیری بعضی اعضاده ماده جمع اولوب یوم و نیمه دیرلر بعضیسی
 و بعضیسی لخی اولور مقدار لری دخی اکثر یا فندق و جوز برنده بولنور
 عقد لر دخی اولنلر اکثر یا ال وایاق و استلر و الی مثلی اذن

فوجنلا
 آنلسانده اولور ایچلند حقیقت
 مشکو کدر انا قولق آرد نه ظهور
 ایدر ورم غده معنایسته اولق
 مقلوندر متنه
 سکر و نه حاکم و لامک نخی لر ایله
 دکلر کی دیو کیری حیوانه ابر عرس
 دیرلر متنه

بشر غددن

العقد

عقل

خلی بیلر ده ظهور ایدر انلرک اوزرینه برقی ایله با صدقه طانلر
 غاشبا اولور بعده یتر برینه کلوب یومر و لوز و برنجی تعبیر مرخمی قالی
 اولمفلر دخی ده سائر اخلاط بولغنی منافق کلدر زیر اولور صورته
 عقده نک وجع و المی بولنور سه ماده سنده ملوحت و یور قیت وار
 و اکو وجع بولنور سه چیک و غلیظ ماده خالطه ایلمش غده
 و الم بولنور دخی صورتی علاجی ال ایله و انج یا رچه سیله حکم اولور
 حتی اجزای بری بولنر منفرد اولوب بقیته بعده حلاله هندو
 و اقا قیادک بر مقدار اخذ ایدر و بالتو طوطی ایله مزج ایدر
 صکره اوزرینه ضما ایدر و دخی اوزرینه قور شون باغلیه لر دخی
 ایله طانلر یوب نحو اولور کیدر اکر اولر عقده قور شون باغلق نمک اولور
 محله بولنور یوب یاخود دخی بولنور غله الم الودایسه لایق اولر ایتو
 مسکین و محمل فلولات ایله وجع عینی تسکین و عقده طارخا و لیله
 سعی ایدر بعده ذکر اولنلر ضما دی اولر بولنور دخی مخصوصه
 مجرید اخلاطی ایرسا و خطی کوی و زونا و اکلیم الماک و کتا نخی پیادی
 و دکلر مشرق طم نخی هر برنک کفایت مقداری علی السویه اخذ و طبع
 اولنور اکر اولر عقده لخی اولور سه انک ماده ی لخم غده ی چلسته مسخ
 اولوب هر قتی عنصوده اولور سه اولس و حادث اولور و برقی یا ال ایله
 سکل دید کیری شکی قتی بر علتدر بعقل اطباء از جمله کبار حذا قدن
 ابره ایضاد ق علیه التمه لخص مسائل ابره ختین شرحنده عقده نک
 بونوعنه سلعه دینور دیشلر انا سلعه کندی کیه بیور لکن عقده بیتیوب
 مقدار جوزی تجا و زانجی کیه جتند سلعه نک غیری لوز لکن یار و برنج
 مقده و اثر ندر برده علاجه عینی ایله سلعه علاجه کیدر زیر اکویدند
 نلی بیلر ده بولنور سه علاجها اخراجها اعه سی اوزر لک سرتیز ایله
 یار یلوب اخراج اولنور و قاشی کویا منعقد و لیش بری ایدر اکر انک
 مثلی اولر سه سکر و و تر و شریان و طم کسله سی قور قوسند اخراجند

الحنازير

اولاين صبيان عارض اولادند
و علاج پديز صبح

خطا و لغله ملتن ضا دل اياه و فتنه سعي اولون الحنازير تر كيد
صراجه دير لرونكوماي مشكل بر بر امر مندر و انج صبيان ظاهر
كثير و لطف عيم الهيدون بنه انلره معالجه مسير اولمغه انك دني
مها امكن ماهيت و معالجه سي بيان اولندي شيخ نيسون في امر انك
اسلج علاج بقير اولماي عسير اولان شتانه بولنان و عيشل اول
علته خنازير شبيه اولند يفته دني و جوه عديه ياناشدن از جمله
اول حيوان خبيث اكل و شوي هر بصر اولمغل انلره عرضي كثر اولوندي
انچون شبيه اولمش اوله يا خور اول علت كثر يابوننه ظهور انج كاه
علي باغني صاغر و صوله جويو مديكي اولون تشبيه شبيه اولمغل اوله
يا خور اول علتله عده چوق اولوب خنازيرك دني اور نيسون قايلا
دنيش اوله حاصل سوء هفتي فته دن حادث اولون ماده سي بودا
ماثل غليظ و بار و سلمه به مشابيه بر قتي و رمذ انج سلمه اياه
فرقاي خنازير اتر زياده تعلق انك سلمه كي هر طرفه اويانتر
و خنازير سلمه دن پكدور خصوصاً سونده جقانلر فضل اولد ماندين
نشأت انك زباده صلا بتلي اولوب و انك يا اول مقدار سويو
بر بر ياننده بعد حاصل ايد ناد را بسو مك دني و اقم اولون و
سيون و قولشوق التلري كي حوم رخوه ده حادث اولوب بعد اولدني
صورتده حمل سني پر كيسه اساطه ايد و كاكي هر بريك باشقه باشقه
كيسه اي دني اولون علاج علامتي واسه مال نمك اولون بونده بودا
صورتده بقدر الامكان في واسه مال اياه بدين باغ غليظله تشقيه
ايدوب غذا ريني دني تقليل و تعلق بايد لرونك فرقه حركت و رياضت
اندر ووب كچه اياه طعام نمكدن بالكلية منع ايدن لرونك بعد محال فعاله
مداومت لازم و بونعلته يازيان ضادات جرمه فتي چوقد انج
بو بر قاچ ضا حذا لك عيسيلر نوندر كه ذكر اولندي از جمله شيخ نيسون
اول علتله صلا بتني پدي كونه بلكا وچ كونه تحليل ايدرد و يا نيسون

نقل

نقل ايلديكي تر كيد كه ذكر اولون نعتي خورل امرضانه ديكي خنجي و
كوكود هر زبدلر و زراوند و مقول اوشق و زيت عشق و بال و قاعده
اوزه هر مر و لور و ديگر ذفيع و اطه صوغاي و لاحته كوكي و مقول ازرقه
واجي باقلا بونلر سوك و عسل و زيت عشق ايله هرچ اولون داخلون
هر هفتك بونعلته و ساشر صلا بونده خاصيت عجيبه سي وارد و خصوصاً
سحق اولمش اير سامرچ ايله لرونك بومرچ دني شيخ رئيسك و صفلايكي
اذلا صلي بقله اوني واري اوني و اور دك ياي هر نيك بر ج و حفظ اوني
بيان كوكي شب ياني زنت هر نيك نصف هر زيت عشق و قدر كفانيه
اجزاء مذكوره سحق اولوب اور دك ياي ايله زنت زيت يا غنده دني
اولند قدسكن انلردني صم اولون اكر بونلر ايله مخل اولور سه فيها
والا فصح و بر يچي و اقيده خنازير اولور لرونك دني بوي خنجي و رت
جرمي نوره و نطن و ك بر ج و بونلر بال اياه هرچ اولنه ديكر قشاء
الحمار كوكي و دفته يبرغي سحق اولوب تر منقوع ايله هرچ اولنه ديكر
بر ج و اوني و قيون و قغري و اجي بقله و زفت احتلام اولمش
صبي بوي اياه هرچ اولنه بو خصوصه شيخ نيسون رساله قراءه و لشر
صراجه ده تاثير عظيمي مشاهده ايلدك لك رفق و مدارات ايله عمل
اولند و بو معالجه نك تاثير نفيس و شمع ايتشدر حاجي با شامر و چوم
انور و سحق اولوب بر مقدار نظرون و صواييم هرچ اولنسي بوندر هر
مشابه اولان و رعي تحليل ايدرد و عيشل و خنازيرك بوندي و بنسب
بعني دريك القه ياي لشر اولوب جلا دن طشر ظاهر اولماز اما
ماده سنك ردا و ت و خشن و نه ناشي قرچه اولور اكر اول قرچه
شق اولنسي صورت خلم انجبر كي اولور صراجه نك اول صفت غليظ
يلازدر علامتي است سوز اياه ياروب چقلوب بر نتي غليظ ايل
نمك اولور اول نوع غيري علاج مؤثر اولون و ديگر القاييل تر كيد
سحلر ديكدور و سحل معروف سولمير و انك يا صبيان چقل

و بر قلع در لولون سبب لری یا لکن خلط غلیظ و یا سبب یاخو سودا
ایله مختلط در علاج قصد اقتضای اولوب صاحب نشد فی اقتدار
اولد یغی صورتده قصد و یا حجامت اولون کفر قصد و حجامت مساعی
اولان سنه ممکنه اولدیغی مرتبه مسهل و یا لکله ماده لری تنقیه اولدقد
صکره او تر لری نه قویا ریجی نهاد لری اولور مسهل لری فی افتقار و غا
دقیقون تدبیر لری اولوب بادم یاغی ایله اصول شری ایچوره لری و خفیف
و طیب غدالی و بره لری و بوسه دال کبارک مختار لری و صناعیه کیره پیرغ و کچی
بوسینوزی و مر سیوه پیرغ و چوراک اوی علی السویه اخذ و تحق اولون
سکره و طوز ایله نهاد اولنده دیکراوند لک تخم خدی و کوبقنا و بویق
ایله خلط استیکدن صکره سکره ایله نهاد ایدره لری یا لکن طوز و مسهل
مداومت ایتمک و فی مقید در دیشل صاحبی یا شام حوم امده مذکور
اول طاهر ایله حاکمک مؤثر اولور و داکمک یاغی و انک مثل یاغلی
طلا اولونق نافعدور دیکر ده صکره دم لری ایله یاخو حاد دوالی
اور مق ایله قویا ریجی یاخو مشل نفسیه مر حوم او سننه حاده
نور و زرنج و قلی و زرنج و سدن لکن سدن لکن هر برینک مغز و امجوا
تأثیرین یاخو مش و شایح کلیات اولو ابو الفرج ابره القف آلت حدیدی
و دواء حادی یاخو قدره صکره هر برینک ایله یاغی بوغغه مداومت
کوستر مشدور و دخی انک کی حقیقی علاج یاخو مش اما انک الحرف
بعضی صبیانه یا لکن یاغی چوغنی یا قوب اوچی ایله داغلق علاج بر
الساعه اولد و غن کوردم انک کی اسانه علاج ییچو قدر بعضی کس
لک دخی ذقیه ایله و خولم شکلده بعضی علاج ایله کی کور لری
نجیب الدینه علیا لرحه سلطان برنوع دخی اولور یوزده و انده جفر عینه
و خطیه دیر لری چک و بغدای کی سکلردر کیم صاری کی فرزی اولون
علاجی بعد تنقیه مؤثر قیر و طیلر ایله میسر و قویق و طی خربدر
دیشل صنعتی تر منتون اریک صنعتی مویزج شیطرح هر برینک علی السویه

اخو

۱۸۴
اخو اولون تر منتون کل یاغیله اریدوب بعده سائر اذی فرج اولون
دیکر کبریت و کندنس و بویق علی السویه اخذ اولون سوک ایله فی مزج
اولون و بعضی اطباء سماریه بی سکلده عدا نجیب و شولر انوا غنوت
باشقه بر عتددر و عیشلر حتی حال الدیرن افسر فی علیه لرحه قرشیک
مسامیر و دیکر ایلردر کما کسری دپه کی ایله مسامیر دیر لری انلر
ایاقده و ایاق بر مقارنده چوق چقوب صاحبی یور و غزل و عشد
لماصل چچکدن و حصبه دن ماعد ایدانه علم اولان او رام صلیه
وزخوه دن صبیانه عروصی کشر اولنر بونلردر کدر اولون معالج
عم اوزنه خیر اولنر بونلردر ماعد ایدانه و غزاق و قمل و دیر کوی
انواع چپانلر و سرطان یعنی تنکج دیر کوی سوداوی بر امجیا و انلر
شلی و رملر و نفاغات و نفاطات و دیر کوی ریجی و ملای شیلر و جرح
و جرح و فله و یار فارسی دیر کوی صغراوی بئر لری و شر او ماش ایله
سستی اولان علت لری دخی بون عام اولان امر اضد ندر اما انلر صبیانه
عارض اولونق یاخو واقع اولون حاد اولد قوی صورتده دخی کولدن
بو کتاب قواعد نصایب انتساب اید و ات ستوده صفا انلرک علی حلیه
موفق اولوب عدا و انلر نه عسرت چکیمیل کذک جبریک یعنی بوز دیر کوی
مرنهک انوی و غرک و طوز و بلوغ و انلرک امثال مشهور و متعارف اولو
امر اضایسب چکدن معلوم لری اول لیلدر بوفصله بومقدار ایله کفا
اولون و انجق انش و غیر شیلر اصابتندن واقع اولو احتراق معالج
انفصال ایله اقام اولنر زیر اصبیانه کدر انلر نه نقصا اولنر
کندیلر بی محافظه اهمه املی و لمدی فی ایلدرن اولکونه و رطبه و کدر
چوق واقع اولور خالتار الماء و الذمه کله اولور صبیانه بد نلر
انش یاخو اسبجق صمو یاخو قاینلش یاغی اصابت ایتمک قیاس و شیش
و الواضطر ای طاقث شکن بشر اولور پس انش اصابتند بر عضوه
احتراق واقع اولس مادامک قیاس و یاخو و یی طویل اوزرینه مبرد

حق النار والماء
والدهن

شیل ملا ایدله لوزاجمل کل صوبی قار ایله صو ووب کتانه بزنی اکه
 باتوره لوز ساعت بساعت تیدیل ایدله لوز حق قاناک جرارت و تعقیبی فی
 ایچکله مائیتی ایدوب تنقط انجیه که صولوق اندر ششایدرا وزرینه
 یی طه صدور مق دخی اول تنفعی ویر مرکب سور مک ایدله ناک معلوم
 اما اول تدبیر فاضل اطبا اول کمالینوسد منقولدر کشیم عصاره سی
 و مرچیک طبعی و کل صوبی و سو که هر تنقیسی اولور سد فقر دایه و کل اثر
 و حنا چلی سی ایله طلال اولنه مانع تنقط و دافع و جمع اولون اول و ادا
 قار و بوز ایله صو و تسه لاری دخی زیاده کوریلون کبوالفرج ابر القف
 فوفله و صندل و اسفیداج علی السویه اخذ و سحق اولوب هندیا صو
 ایله طلال اولنق دخی باز مشد و یا غلر دوشیر و غش و تن و یاغی دخی نافعه
 و ممکن اولدیغی صورتده فصد و حجامت خصوصی اکثر اطبا اطلاق
 اوزره کوسر مشد و اما تجیب الدین یائز بیر لر تعقیب ایدرسه فصد
 مشد غلاری دخی رجاله و عتابیه مثلی خفیف غلار اولوب اریک و نیلوی
 شولای ویره لوز و بحسب الاقتضا که طبعی ایله تلیم دخی ایدول اکر
 تنقط ایدوب ایچنه صو طول سه نیشتر اوچله بیر قوب صوبی اقدقد
 صکه اوزرینه کافوری استوخ مرچی اوره لوز و اگر فرجه اولور سه نوره
 مرچی عیسایا تیرد و صنعتی اولانوره یی ایددی فد شسل ایدله لوزا که حد
 زائل اوله بعده اندون هر جز و دوزیلو طیا شیرند هر جز کل یاغی ایله
 مرچ و مرچ اولوب طلال اولنه نوره ناک غسل بو طریقه اولور که اول
 صو صوایل بولاج کی قارشیدوب ترک ایدله لوز ایکی ساعت طولر بعده
 صوبی سوزوب نکرار یا ناک صو قوبالرم نوال غر اوزره یودی فد غل اولنور
 کامل مفسول و لشر اولور بو صمد دخی ابر القفک جراج نامه ند مطور
 صنعتی یازی عصاره سی و لاحنه بیر پی عصاره سی یکر میشد درم اوله
 کفایت مقداری زیت یاغی ایچنده بشر درم بال موی ایدوب بعده
 اول عصاره لری دخی صی ایله طلال ایدله لوز قار یاغناک کلنک یا پلان

لوز

مرچی اقواد و صنعتی تاوق یاغی کل و ملح در لوز کل و برنج و قوی و
 استبر علی السویه اخذ اولوب بنفشه یاغی ایلر مرچ اولنور و کفایت مقداری
 بوزده ایددی صی اولنور قو صکه طلال اولنور قوی الاوه سیج یاغی دیکلر
 حاصل اولان احتراک دخی علاجی ذکر اولنانه تدبیرات ایلر اولور اما ایچون
 بو خله مخصوص علاج در صفتی بر طه اخی و اسفیداج هر جز کفایت
 مقداری اخذ اولوب شیشه ده وافر جال قریه تمام الشد قو صکه طلال
 ایدر لوز یعنی ابتدا ایدر دونه بوند بیری طلال ایدوب سائر تدبیر افشقا
 ایدرسه تعقیب ایدله بوند و حرق ماده دخی ممکن اولدیغی مرتبه فصد
 و حجامت و برهیز احوال در کارد رخی بالماء صوبایه سنه قبل الشفط
 کل صوبی و طولر لشر زیتونه صوبی یازن شلرد اما احتراق و جفتد
 انک دخی اجتمعی علیه باخصور صی بولند دخی صورتده اضراب و
 مقررده همان قاروی صوبیه یا تمش کتانه بزنی قو قو و نار صوبی و ناک
 ایله المخی تسکین ایدوب بعده مهر و نوره مرجمه مداومت ایدله لوزی الشو
 زمانه شفا اقترا اید خسته حالیه اتمده صلی الله علیه و سلم طیب اهل
 مدینه اولوب معلومه سنه طرف باهر الشرفون رخصت واقع اولان
 حارث بن کلده ثقفین ایدله لوز صوبیه استعمال ایددی کی وای اطبا قریه
 قریه المی بومنا هذا استعمال وایلا ایدله کلری جلدون علاج پروا الساعه
 اولدو دخی شیره دونه مبر اولون اول حاذق و ادیب ایددی یا قوب
 کولی بوزده اخی ایله طلال ایدر لوز لشر لایق اولان اوله عالجه نافعه یه
 دخی مداومت ایچکدر الله الموفق والمعید باب سابع و با و طاع
 دیو کلری داو عضال بیاننده اولوب ایکی فصلی شملدر فصل اول
 انک تعریقلری و سماوی وارضی اسباب و علامتلی بیاننده دره
 معلوم اولر که اندرون هریری یاخو جمعه اما کن و بقاء و بلدان
 و قراون برنده ظرو را ایدله که با الله الملك القدیر نوع بشری بلکه انک
 حیواناته ساری املفل تجرب دار و دیار اولوز پرداء عفا العبره

حق الزمر

حق الماء

و با قهر و مدال لنت افشاده
مرز عام معنا سته در

السنه انامده بیلری تغریق و لمیوب هر برینه عموم وزنه و با طاعون
اطلاق اولونو اما اصطلاح اطباء ده و با جوهر هوایه عارض اولان
فساد و عفونته عارضه که اول هوا و سخی استنشاق و تنفس هر یقل
قبله مخصوصه اولان اخلاصه و اصل اولدوقده لاحاله انتری افساد
ایروب بالواسطه بدن اولک سائر اخلاصه دخی افساد ایچکله عارض
ردیه شدیده حادث اولوب هلاک مودی اولون طاعون دخی اولک
عفونته حاصل اولور چپان و سولجی مقول سندند اما اول درم
هلاک بمانک ماده سی زیاده سمیت حاصل ایچکله هر چه اولد و با برام
اولون بلخصه ظهور اتیدکدن صکه اطراف قراوب یاخو کومرک و با
قرار مق و یا شلک واقع اولور سه یاخو قند صکه بینه با ترسه
اندن دخی خلاص مشکله بلکه مرتبه حاله در و لفظ طاعون اولک
بعض المبتدیان اوزره لسان یونانیه طبعی ایش و شجر و شمس دخی بره کوه
لفظ ایلله بیان ایلیوب بعده لسان افصح عربیه فاعول وزنده طاعون
ترجم اولشاه لفظی قوما هر لحوم غد دی بولشاه بیرلده حادث اولان
شیشله اطلاق ایدر لدی بعد لحوم غد دی دخی اولان بیلر قوی
آردی و قولتقل و اولقلر ده حادث اولان حار شیشله اطلاق اتیدر
بعده اول حار شیشله دخی قتال اولان تسمیه قیلدیلر بعده مطلق
ماده سی جوهر سخی به مبدل اولقل قتال اولان شیشله اطلاق اولندی
دیشله اکابنا و طاعونه دخی و با اطلاق صحیح اولور و تنجیم السنه عوام
شهرت شعل اولان دخی اولور و لکن عند تحقیق طاعون و با دغص
اولوب و با مرز عام اولقل طاعونه ایل و طاعون سخی ظهور ایدر احتیاج
طاعون و با سز و لکن طاعون و با دغ و با طاعون اولماق بومعنی بار خنده
قتلرند دخی معتبر در حتی جلال الدین سیوطی حضری طاعون
حققده تألیف اتیدکلی رساله شریفه دن منوال خرا و زره تصحیح افشاد
و طبعیه طبعیه یعنی مدینه منوره یه صائنه الله تعالی عن الکذبه

والبله

والبله طاعون کبر سیوب و با دقوی ممکن اولدیغی دخی اولونو
زیرا شهر یار انبیا علیه من الصلوات از کیم احقر تریک علی انقلاب المدینه
ملا نکه لایدخلها الطاعون ولا الدجال بیورد قلی کتاب احادیث معتبره
مصر صدر کبر و با و طاعون هر قفسی اولور سه و لکن مسیبیه
تعلی شأنه تقدیر و فرمانی ایلله سماوی وارضی و روحانی و جسمانی
اسباب عدیده دن نشأت اتیدکلی قرنه و کبار اطباء اسلامیه
دخی عمل سخی مقرر و معتبر لدر لکن اکثر کبار خرد امر اندک بحث اتیدکلی
اجلند و با و طاعون هوانک تعقیر و فساد دی بولان انسانده اولان
اخلاصی افساد اتیدکدن نشأت یلدر بکن بیان شناسنده اجتهادیه خصوص
تقریر ایلیوب یاخو فساد هوانک سماوی وارضی اولان اسبابی بیایدن
یوقسه اجتهاد تعلفی لکن اتیدکلی یاخو و کلدر زیر طاعون خصوص
صاحب شریعت حضری تریک الصلوة و السلام علیه اجتهادیه
بعی دخی سند دخی واقع اولدیغی مفسر اثار عدیده وارد اولش
ایک انکار بروجه لجمال و لمد یغندن ماعد اولد و اعضاء اولدی
ایامده اجتهاد نه نجه اثار مشاهده اولنده کلمه شد رکه اولمه صده
حکایات عجیبه نقل اولونو و اجمال علامه قرشی علیه الرحه قولن اعتقادیه کی
دوستند حکایه ایدر اول کسمه جشی دیار نه واروب اهل الیسی ایلله
الفت و لحو الاربینه معرفت حاصل ایلمش و انکر اکثر یا و قتلر طاعون
حاصل اولور و قاتل اولان جوز مقداری سیوب زیاده بیومر و بلاد
قرادن برینه حلول ایلمسه اکثر اهل الیسی خلاص بولور و برزیه لند
فتی ستمده ظهور ایدر سه اهل الیسی عسکر اجتهادیه شاهده ایدر
ظاهر اشک و شکی بکی طاولری و زور نالری و بر قاری ایلله کلور لر
ایمش علامه بوقضیه بی رد ایدوب و با ایامده فساد هوانک ناشی
اول دیار اهل الیسنک و ماغری فاسد اولقلر و لکن خیا الفاسد خیل
لیمر لر و بدیکر مسلم کلدر الحاصل اجتهاد تعلفی واقع اولدی و ابلان

مکر مکرمه قرنه فرما الله تعالی حققده اختلاف
اولوب بینه امام سیوطی علیه الرحه دخی و لکن
اجوانق و بیومر و طاعون و قوی
حکایت ایلمش زمان عدالت افتران حضرت
عربیه دخی و قی الله تعالی عن مدینه منوره
یا نکر و با و قوی منقولدر سنه

بعض اطباء بگویند تطبیق ایدر که ایام و یاده هوایات متغیر و لغز
 مو حشر اولون اجنه دخی مو حشر پیر لوده بوئی قایل انلرک دخی اول انشا
 نغیرن اتید کورنه همانعت اولیا و طاعتی دید کوری مرصده البت
 چنانک و غیر جقدن بر شی غلور ایدر انک ماده سی اخلاط اولدی فی
 مقرر دن اول اخلاط اول مر تبه سمیت حاصل ایلانک دخی استلاب
 عیدیه سی اولغل بر سبب دخی قادر لایزالک جل جلاله اول خصوص
 ایچون کونرد دیکل اجنه طائف سنک و خیر لری اولدی فی مقرر دیک
 عن قریب نقل و بیان اولور و بو دخی معلوم اولر که کبار اطباء طاعت
 و و یادن ماعداص و مال یخو لیا مثلی بعض امر اینه دخی اجنه
 تعلقی نصیح ایدر له شیخ رئیس قانوندی قراج حله ذکر اتمشدر
 از جمله کتاب ثالثه مایع و لیا بیانده خبر ایدر و لکن اول خصوص
 جمله سنک غفلت لری فی طبه شغالی ایشانده سائر اشیا تعلقی
 تفصیل اوزره خبر برده نکاسلدن نشأت ایدر یوقسه مقدمات
 مرصده ابن مهران و سائر کیار دن نقل اولندی فی اوزره هر علتک
 روحانیسمی اولد و عن تصدیق ایلوب بو حله اجنه خصوص دخی
 کوکی فی نصیح ایچک هر و جمله فی طبی تحصیل اوفقد و الله العاکل
 سواء السبیل حاصل کلام و با طاعتونک اسباب عیدیه لری اولوب
 هو انک فساد سبب قریب اولدی فی با خصوص و با تعین هو ادن عبارت
 اولدی سی اطباء قنلریه سلم اولدی فی ماعدانقلا و عقلا دخی ثابت
 حق سید الثقلین حضرت زینک صلی الله تعالی علیه و سلم مدینه منوره
 هوای لطیف اولوب و باسی آخر یاده انتقال اتمک ایچون خبر دعا
 بیورد قاری کتاب حدیث نبویه مرصده اول طیب شغافش اولر
 علل و اسقام علیه الصلو و السلام مدینه منوره هوای اصلاحی
 ایچون خبر دعالی هو انک و بقعه انک از جمله تاثیر لری اولد و غنی
 مثبت اولون عقلا ثابت اولدی فی ایسه عیاننا شاهد دیک اول علیت

بعضی
 تعلقی
 نیست

موصی

موصی بعضی دیاردن قطعاً منتفک اولمایدوب بعضی دیارده قطعاً
 کورلدی و بعضی سنده کاه ظهور ایلوب و کاهی سلامت بولندی
 هو الی انک فساد و صلاحته و کاهی زمان الی اسکر اجنه تسلطنه
 سببی اولور و سید دخی بلانک لاندیک هوای مرق عفونت قبول
 ایزن سائر عناصر دخی انک کیدن لکن بزم ایدر فی محیط اولر هوا
 خالص اولوب بیرون و وصول دن صعود ایدن و خا و غبار و غبار
 ایلانک الوده اولمن تعین قبول ایدر و انکی کون علج طبیعیه ده یالک کوه
 هوای درت طبقه یه تقسیم ایدر اول طبقه اولی ارض و مایه و جاس اولوب
 بزم ایدر فی محیط اولور و کوه زمر بره و از جمله تقریباً الی بر میل
 ارتفاع تقدیر اولمشدر و اون یوقه بخور عبارت اولور و بو طبقه
 بیرون و صعود و بعد اولدیجه برووق زیاده اولور و انکی کون طایع
 با شری صوق اولوب قارایر یس هو انک حفظا صحت و لسانت مرصه
 مدخل عظمی اولمن بو حله هما ممکن انک اولدی بیان اولدی و کوه
 اجنه تعلقی احوالی دخی خبر بر اولدی سبب سینه و کوه اولندی فی اوزره
 هو انک عفونت و فساد امر از من مذکور نک حدوث و شمول اسلار دن
 بر نوبی اسباب سما ویدر که بالای آسمانه سبعة سیاره نک یاغی علی
 الاملا فی کواکب علوتیه نک باذن خالق عالم سفلیه اولر تاثیر لری
 نسبت اولمشدر که انلرک اصطلاحات اهل نجوم اوزره عبارت لری
 قرانات و انظار اتلری و طالع تحویل سنه و طالع بلد و سائر اعتبار
 ایلانک صحایف علم نجومده مندرجه اولان احکام لری نک انار لری
 بلر الله الملك القدیر بالبحر بطور ایدر کاشن و حقیقتی سینه القلی
 اولان عالم القیوب سلور جل شانده و علم تواله بوالاطیادن مریدر که
 ایدر میان نام کتابنده زمان مرصده مرتب ایلانک از قرین تمشیدی و غریب
 اولر سه طاعون حادث اولدی که مطعون اولان کسه نک نظری تعلقی
 ایدن اشخاص دخی مطعون اولدی و میش و سائر ثقات دن دخی انک کبی

معتوم اولر که سطل کوه ارض و ماه و حشر کوه ایش و وار تبه کوه یو ادرت طبقه یه تقسیم قیاسوب هر برینک تعینده حکم ایلانک
 اختلاف ایشل انک انین سیانلر نه غبار اولان سفلی طایفه و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن
 یرون خلقان دغان و غبار و صعود صعود ایدر بخار ایلانک الوده اولمن بالنسبه کثافت حاصل اتمک حر و سردی و نور و ظلمتی قیاسوب
 انک عالم کوه لیل نهان دیر لری انکی کوه زمر بر دیکر که انکه قرار ایدوب بولودی و رعد و برق اول طبقه ده ظهور ایدر
 و بعضی طبقه هوا حاد دیکر اذیت انکه
 قرار اتمک ایلانک ایلانک شکل و نور قلی
 ایلانک و مرق اولر و در ک کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن
 طبقه ده حاصل اولور و در دخی انک غرق
 کوه ایش و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن
 حرف تبهر ایدر لری انک بعضی لری کوه قلی
 ایلانک و نیاز لک و در ک کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن و کاهی و مایه جاس اولان طبقه در ک کاشن
 اول طبقه ده نکون ایدر دیکر اولر
 یو ادرت مرق اولوب دغان ایلانک
 انک دخی ایش ایدر العالم الله تعالی

و سائر
 سبب
 سبب
 سبب

منقول و دقتی که اول عقونست که زملی بدی آید و اولوب اوج ای
 منوالیه اول افت هر کیمه اصابت اندی ایسه اغزلک خالصی کلوب
 ظاهر بدننه ورم و بشورون برخی حادث اولان اوج کوین تمام ایدین
 اولور ایدی اوج ایدین مکن مبتلا اولنلرک اغزلک کلین طبیعت
 ماده بی طشه دفع ایگله ورم و بشورون ایدر اولدی لکن انلر دخی بیخی
 کوین تمام ایدین اولور ایدی موانک کثرت شول مرتبه اولدی که
 مسکون شکانتک اخصق ربعی فالیدی عیشله اقلالون محمد دخی نقل
 اولنور اصول نام کتابنده نجان زحل مرتج ایله مقارنه ایله جوق
 کوه و باد شدید و طاعون و انلرک مثلی امراض خبیثه حادث اولور دخی
 شیخ رئیس دخی کتاب اولون فن ثانیه تعلیم ثانیه تغییرات هوانک
 تا کثرت متعلقه اولان سکنی فصله اولخصصه بیایلیوب کاه
 اولور کواکبه راری موضع و اصد جمع اولوب یا خوکش ایله اجتماع
 ایدر اول اجتماع و جمعیت فنی اقلیم سمت ریشلر نه و یا سمت ریشلر نه
 قریب بخلافه واقع اولور سه افراط سخونت ایجاب ایدوب هکلی شدید
 مؤدی اولور دیوکلر نون صکره کتاب رابع فن اولون نجات غفیه
 متعلقه اولان اوجی مقاله ده هکلی و یا شی یازد قلی بخلافه اول تحقیق
 وادیب تغییرات هوانه علمک بالانک تاثیراتی نصیح ایدوب هکلی تغییرات
 تغییرات هکلی هکلی فلک دین برهینان اول هیئت البته اول تغییر
 ایجاب ایدوب برانک و جهنمی بلنزا کچه بر قوم اولخصصه من غیر دلیل
 معرفت ادعا ایدر اول انلرک اول ادعای عیشده بلکه بزه و سنا و کجی که
 اول تغییراتک اسباب عیدیه اولدی بیخی بیلوب اول اسباب اشکال اسباب
 سماء سبب اول عیدیه و احوال و ضیعه سبب ثانی فری و ملق اوزده
 نصیحت ایگله و زیر اقیان قوای فعاله سماوی و قوای منفعل زمینی هوانک
 شدت ایله ترطیب و تعین ایجاب ایله هوا به یرون صغی ایدر ایزه
 وادخنه نیه هولوه بولان حرارت سببی ایلم متعقن اولوب مقن اذکر

اولدی بیخی

اولدی بیخی اوزره اوجه و ابدان سبب ایگله فساد عظیم ظهوره کلور
 دیشلر ورم بود بی معلوم اولکه که امراض مذکور هکلی علم و ساری اولدی بیخی
 ناسک خاصیت استعداد دینه سببی و زیر افعالی متعلقه
 استعداد نه کوره اشلر فاعله فعل بولند بی صورتی متعلقه استعداد
 بولماسه فعل و انفعال حادث اولان ماضن فیه ده ایسه بد نلری
 اخلاط و دینه ایله مثلی اولنلر مسعود و نقی البدن اولنلر متعلق
 اولنلر انکیرین و بای علم بولند بی بر لوده بعضی سوز دخی حصن
 حصین محتده مکید اولور و بواحوال دن غافل اولنلر اول مرتک
 تعقن هولون اولدی بیخی انکار ایدوب ایلم اولسه بیخون بعضی خلاص
 اولور کور و کبر بخلافه حادث اولسه بعضی سینه اصابت ایدوب
 بعضی سینه ایتمه بلکه بر اوده و بر فراشته تعیش ایدنلر بعضی
 سلامت اوزره اولور و کفر فساد هولون نشأت ایدر ایدی هوا کله به
 سربت ایگله علی السویه تاثیر ایدر ایدی و کفر ای حیوانات سلامت
 بولن ایدی دیرلر سوزل استعداد خصوصیه غافل اولد قلی
 ایچوندی زیر اهر ماده با امر الله تعالی استعداد بنیه دما کور
 تاثیر ایدر حتی فصله مبتلا اولمش ایکه خلاص اولوب تکرار
 ابتلا ایله وفات ایدنلر دخی استعداد خصوصیه در کمر نوبت اولده
 استعدادی ناقص بولمش اولور و دخی کثرت جمیع سببی ایضعیف
 الابدان اولنلر و مسامری و اسعه و طول بتلری کثره اولوب جوق
 جوق تمامه کین نلر دخی استعداد اول اول ایدلر سربت بولنلر
 اولکه و با انسانک غیری سائر حیوانات دخی ساری اولدی بیخی
 واقعه زمانزده دخی سائر حیوانه ظهور ایدلر کور اولدی انسان
 دخی کاه صبیانه و کاه پیرلره و کاه نسوان مخصوص اولدی بیخی
 تعالی الاطلاق اطفال و صبیانه کله دن زیاده تعلق ایدر و تدادین
 اوشمیدوس نامنه بر فیلسوف و دانادون منقولدر که زمانزده و با سائر

اولوب بيرل ساري اولغل صبياندن بر فرد متفكر اولمادي بر
 دفعه ده دني برعكس واقع اولدي نوبت اغراده سولنه طغيان بولندي
 ديمشك چاليس سيلم الثبوت و فرمان قادر لانا اله منو علون يقبل الله
 مايشاء و يحكم مايريد السبب الارضي هو اي كيفيت و طبيعت جهتي ايله
 تغيير و افساد ايدن اسبابدن برنوعه نجي رضى اعتبار اولونون زيرا
 كاه اولور دزه لوده و يا ياغ ايمان كولرده ايركلان صولر تعفن ايدد
 قوتد يغي و هر وجهه طبيعتد چقد يغي كي هو ادني براخر بخار
 و براخر دخان و سائر عقونته سبب اولن شيلر ايله امتزاج و اختلاط
 ناشي كيفيت و طبيعتي دده ته استحلال اولوب تعفن ايدو اول عقونته
 سبب اولان اشيا اول حلاله حادث اولق و اراخره ددي و اوخنده
 ددي و انواع جيف كي خصوصاً عرب و قتال واقع اولوب قتال و كثره
 بولنش اوله ياخو و بيا قتال ظهور ايدوب موتا طد فنه و احوال اقتدا
 اولدي يغي جهتن قوتد قوتد تعفن و امتش اوله ياخو كار بزلر جيفدن
 قوتد قوتد صولر و بر قوتد قوتد شيلر بولنش اوله ياخو احوال مذكور اول
 ديارك حواليسنده واقع اولغل روزگار سوقا امتش اوله على الخصوص
 اسديك طرفده بولنش اوله بولنك چاليس هو انك فساد و عقونته
 اولغل اسباب رضى اعتبار اولونون كاه اولور بيرك جهو بولنده ايجره
 دخانيه تخينه حادث اولوب زلزله يه مؤقدي اولغل بعد از و چ هو
 افساد ايدن شيخ رئيس بزاكار شيك ايله واقفه كلر انا قه انا واقع
 اولسه اول بخار غليظ هو اي و صولر افساد ايدو و بيا يه مؤقدي اولو
 كبير الفلاسفة اولان ارسطوز زلزله مقاله سنده ديمشك كره ارضك
 ايجنده ايجره غليظه و اوخنده خبيثه حادث اولوب مدت مدته
 اولدي يغي اجلدن تعفن ايجكه طبيعتي علوه حركت اقتضا ايجك مصلحت
 اولوب بيري يازان چقار اول صهو ايدن ايجره خبيثه هو اي و ماني افساد
 ايجكه و بيا عظيم حادث اولون نفس الامر ده زلزله و قوتد عندن صكره

طاعون

طاعون ظهوري كراتله كورلش و اشيدلشد و سلاطين جهاد ايين
 عثمان ايدن ابو النصر و المغازي سلطان بايزيد خان غازي زمان
 سلاطنتلر ده بامر الله تعالى استانبولده عظيم زلزله اولوب عقبنده عظيم
 ظهور ايلدي كي ايشاده اسپانيه ايطاليه سندا اليازون اولور نامنده بر
 طبيب اسراييلي پادشاه مغفورك نام ساميلى ايله موخر و حجة
 الطاعون نامنده بر رساله مخفيم تاليف الميوس باحق اولور و عظيم
 خصوصنده متقدمين و متأخرينك نتيجة افكار لر يخي درج ايلش
 نامق الحروف فقير بو تاليف لطيفه يهود و نصارا اهل ياسي سوز لر ينه
 اعتماد ايجامش ايرك اول شخصك تاليفي غايت عالمانه اولور و عندن
 ماعدل شيخ رئيسك رتبة علياسته مقرر و معترف اولور و احوال بو
 بابده انتخاب ايلدي كي امورك بعضيسي الماناسيه نقل اولور و احوال
 جاليوسد صكا يه ايدركه زمان قديمه ديار هندوستانه عرب عظيم
 واقع اولوب موتا نك تعفنندن ناشي هو امتعفن اولغل جمع عموقه
 و بيا عظيم واقع اولوب اول رتبه مبتلا اولمشك كره خلاص بيسر اولور
 نسيان عظيم عارض اولغل ادني و اهل اولادني او موتد شيلر بولنور
 ماعدل بعضي ديارك هو اسي هو او و بائي اولوب اهل يسي ايرك احوال
 ايجون قورما و با و طاعونك هو اسي برز هر كي كيفيتد كره بعض ديار
 مخصوصد رد ميشلر و مهر و استانبولك هو الرين و احوال قتلش
 نفس الامر ده استانبول مكشوف الاطراف و احوال طاعون ايلق اولق كور سوز
 اما جمع انبوه اجناس انا م اولوب كثر تانقاس و عدم تطهيرن ناشي
 ادني سبب ايله هو اسي هو او و بائي يه منقلب اولقن جمع حواليسي ايله
 و بادن خالي اولدي يغي سنده قتي نادور واقع اولور و دركاه زانفت پناه
 ارحم الراحميندن چل نعاوه تقني و نياز اولونور ك اول اقبية الاسلامده
 ساكن اولان امت نجسته سيرين كمال عطفوني ايله حفظ و امانته
 مصون و محفوظ ايليه بدنه و كبر و شيخ رئيس تقيرات هو اصيله عقونته

هو اول غلت و با اکثر یا از فصلی آخره و کوز یا آمده عارض اولور
 دیوب غری محله بهار موسمی عفونت قبولند دخی زیادہ استعداد بغی
 نصیر ایدر لو از جمله یاز کونلر نیک آخری و کوز یا آمده عارض اولور
 هو انک لیل و نهار اشتلا فی ایلہ حرارت و برودت جہتند مختلف
 اولد بغی عفونتہ سبب و لما سحری مقرر در زہر یا یکی درت ساعتہ
 فصول اربعہ مرور ایدر اول اجلارن حفظ احتیاج اشتغال ایدلر دخی
 درت کونہ معاملہ بہ محتاج اولور لہ با خصوص یا کونلر نہ بقوت
 باغوب هوار طوبیت کسبا تمش بولنہ حاصل اولان اثر فاسدہ
 و فضلات رد تہ بخلاف اولما یوب حرارت دخی درکار اولغلر تعقین
 ایدر اول یا آمدہ اخلاط دخی عفونت قبول ایتہ شہہ و میراد
 نیز یا از دن رطوبت غریزہ نقصان پذیر اولغلہ حرارت غریہ قبولند
 تمام استعداد بولنور علی الخصوص انواع مبیوہ لکثرت ایلر تمش اولہ
 البتہ اخلاطی افساد ایدر حاصل کوز یا کانی فصول سنہ نیک غایت مؤ
 مومہور کہ هو انک صغوف کدورتہ مبدل اولور و اشجار کدورتہ بر اولک
 دو کلوب بطراوی قالماز حق بعض اطلبان ایدر نہ تعقین ایدر اخلاط و دن
 تنفس مناسب ایلہ هوار عفونت سرایت ایدر اول جہتند دخی بر بر نیک
 عفونتہ امڈ ایدر لرد یشار بہار موسمی احوالی ایسا یام ربیع فصو
 مدد و حاکم تعفنه مدار اولد بغی جرد رطوبتہ نشأت ایدر و غری
 البتہ رطوبتی مستلزمند و انک چون تازہ ات قوقوب بصدرہ با ایش غلہ
 تعقند میرا اولور قش یا مٹک رطوبتی حرارت سن اولغل و یا از یا مٹک
 حرارت رطوبتہ بولغلہ اندرہ هوا متعفن اولماز مکر طبعی تلر نہ
 چقوب آخر فصل طبعی تلر یا لہ متکشف اولہ لہ اول اجلارن بلاد حارہ
 و بلاد بار دہ طاعون و بانادر واقع اولور صاحب جتہ نیک قش
 زیادہ مستعد در ویدیکی طبعی تلر غری و جہہ مجولدر اما اسباب سبب
 نشأت ایدر یکی صورتہ فصول مدخلی اولماز دیکر فصول العلامات

نفس الامر بعد العشاء صبح اولوب کون
 قش مکنندہ اولور بعدہ بہار موسمی شکی
 انون صکن اشتغال غریب اولور یا ز کوفہ
 کجا سحر بعدہ کوز کونلر اعتدالہ
 اولور مکنندہ

اول امراض موحشه نیک اسبابی بلند کردن صکر سماوی وارضی
 علامتاری دخی بلک لازمدر کہ قبل الوقوع تدبیرات مصلحہ ایلہ
 صحت مزاجہ مباشرت لولکہ اولاعلامات سماوی ربیع فصلندہ یوب
 قلت اوزرہ یا غوب لدوز جوق اسما هو کدورت و صغوفہ مختلف
 اولوب بر بری آرد بخند بر قاج کون صافی و بر قاج کون متکدر اولر
 و یا کونلر نہ امور مذکورہ ایلہ معارارت شدیدہ بولنوب اشجار دہ
 طراوت بولنمہ بلکہ بوم واحدہ هوار قاج کونہ متغیر اولوب صغوف
 و کاه کدورت کونہ عو کش طوع اشد کدہ دخی کذا کاه صغوف
 کدورت و جوق هوارہ صغوف مشاهدہ اولنہ و یا ز لیا فی اخر نہ
 و کوز فصلندہ کجہ ایلہ قبول شدہ یلدر لری ایلوب غریزای و عو کشی شلر
 و بجایہ صورت تلر ظهور ایدہ و علامت ارضی اولدر کہ عو ثانی متولدہ اولر
 حشرات کثرت اوزرہ متولدہ اولوب حیوانات ذکیہ بوالرینی و مالوف
 اولد تلری مسکنلرینی ترک ایدر و بفرایندہ لہ تعلق و غریب ایلر شکی کہ
 اول یا آمدہ جہت سن و لسنہ جملہ سحر معلوم انام اولور
 مقدمہ بیان اولد بغی اوزرہ اول غلت موحشه نیک اسبابی دخی
 حکیم مطلق جلت حکمتہ فرمان ایلہ اجنہ دن بر طائفہ نیک و خیر لری
 یعنی دژنہ لری اولوب اول ملعون جان کدواز اصابتند اکثری شربت
 ثبات نوش ایدر کلر بیدر اول خصوصہ اخبار عدیدہ وارد اولمشد
 اولر اثن صحیح بیانند مختار کبار بود کرد رب العباد بر تقار و اول طائفہ
 موفی بی تأدیب عصاة امت ایچون ار سال بیور و لہ تاکہ ترک معاصی ایدر
 در کاه مقفرت بنا و ار حمل لری حینہ التجا ایدر لہ حق ایند سبب تسلط یعنی
 اسرا ایلہ یا کوز غری یا مدہ زنادن و یا غری فسق و جوق ایدر بغی و ایات
 عدیدہ ایلہ ویدر از جملہ رئیس المحدثین و احمد الموقنین ابو عبد الله
 محمد بن اسمعیل البخاری علیہ الرحمہ کبار اصحاب ابراہیم بن سعد بن ابوقریب
 اندر دخی اسامہ بن زید حفر تلر نہ و حقوان الله تعالی علیہم اجمعین روایت

اتيد كل من اوزره صاحب شريعت صلى الله عليه وسلم حضر تباري ان هذا
 الطاعون ربح وبقية عذاب عذب به قوم قبله وقد بقي في الارض منه
 شيء من احيانا ويزيد احيانا بسور مشايروايت اخرى ده عذاب به
 قوم قبله من صكه فاذا وقع بارض وانشم بها فلا تخروا عنها فرا سرا
 منه واذا سمعتم به بارض فلا تدخلوا عليه واورد اولمش وبيتة اسامة
 ابن زيدون روايت اخرى ده الطاعون ربح ان سئل على بن اسمايل او على
 من كان قبله فاذا سمعتم الطاعون بارض فلا تدخلوها واذا وقع بارض
 وانتم بها فلا تخروا عنها بلقاتها واملش وتسذكر اولن احاديث شريفة
 طاعون اصله عذاب نوعه اولوب عصاة امتة تنبيه ايجون
 ار سال اولند بغني تصوير ايدره وبيتة كبر تجد نيت ابن ماجة ورويت
 عبد الله بن عمرو بن رضوانه عنها اخراج اتيد كل من اوزره غني صادق
 صلى الله عليه وسلم حضر تباري لم تظفر الفاحشة في قوم قط حتى يغلبوا
 بها الا فتشاه فيهم الطاعون بسور مشايروايت امام مالك موطنه ابن
 عباس سئو قونا وطبراني مرفوعا اخراج اتيد كل من اوزره ما تشا
 الزنا في قوم قط الاكثر فيهم الموت وبيتة طبراني عرو بن العاصد اخراج
 اتيد كل من اوزره ما من قوم يظفر فيهم الزنا الا اخذوا بالفتا بسور قولي
 جمل اني مبتدر ور كبا ربحون متاخرين بسور على عليه الرحمة ابن جرير
 روايت ايدره اول صادق جليل الاثر عليه الرحمة بسور مشايروايت في حصن
 اولد بغني صورته زنا نك حدى بعض متأهل اولك اشخاص حقل زنا نك
 شوعا لازم اولان حدى قتل اولوب قاتل يرد وملك اولمغلة ظاهرا
 حكم شيع ميين اقامت اولند بغني صورته حاكم على الاخلاق جل شانك
 انظر ك اوزر لربنه اقامت احكام شرعية ايجون اجنه د بطائفة في شايطة
 ايدرا اول جريرتد مقتول ولور لرحمتي زنا اكثر يا سئو واقع اولمغلة
 اوزر لربنه تسليط اولنا اعداد في اتلري سئو قتل ايدرا لرحمتي مرق علام الفتح
 انزال اولنان عذاب بره قضائي حكمت خفية عموم اوزره واقع اولوب

بكتن

بكتاه اولند في مشايروايت اولور اما صكه حين بعثوه لطف لحيات
 اولنور وبعثوه لطف لحيات زاده مرحوم ويا حقه اولنور رسالته
 توجيه مذكرة دخل ايدوب احاديث شريفة وبعثوه لطف لحيات
 فوا حش ايجون جزا اولد وغيدره بوقسه سئو ايجون اولد بغني ايجون
 حقي اتلري سئو قتل ايدرا عدا تسليط اولنه ديوك صكه كند يك اولد
 تاويل ابن جرير تجد نيت ترجم اولنور انصافون بعيد كورينو حاصل
 تاويل يوكه زنا نك ولد زنا حاصل اولوب زنا نك حاصل اولد و
 اولنور كنده اولمغلة زنا نك جزا سئو موت ذوبع يعني سبعا اولم اولك
 زنا نك اعل جنسند اولور وبعثوه لطف لحيات اما بو حمله بعض تجد نيت نك اتيد كل
 نك لطفه طبع سلم عبوت اليغه غايت پسند يوكه كورينو سئو نك
 خلاق عالم جل شانك حكمه زاني وزانية دن هر يك نك نطفه نك
 اجنه دن براعي طائفة خلق ايدرا اولنور ايجون بصر اولمغلة حكم مطلق
 تقدير يايلاه هر كيم لاق اولور ايسه كورنه اولور اولنور طعون نك
 دغي موت وخلاص لى علم از ليدنه نك نك نك نك نك نك نك نك نك نك
 اولور وكون سن خلق اولنور قار نك سئو طعن لى لكر اهل فساد وخصو
 اولما يوب بكتاه هذ في عام اولس ايجون نك اولنور بلا باع و نك
 حكمي الله تعالى اعل اخوان شياطين اولان فسقه به عقوبت وعباد
 صلحينه رحمت اولنور ايجون نك زنا نك اولنور ايجون موت مؤمنينه
 رحمت وشهادت و منافقينه عذاب وحسرت و نك ووزر زاده نيت
 وعملتي مقتضاي اوزره جزا اولنه لطف لحيات بسور موت مجسسته سيرة
 نسبت كورين و نك صيد نك اما نتيجه سئو شهادت ورحمت اولد و
 روايت صحيحه ايله ثابت در زنا كبا ربحون نك نك نك نك نك نك نك نك نك
 كورين ورضوان الله تعالى عليهم اجمعين روايت اتيد كل من اوزره اول
 غفور ايت صلى الله عليه وسلم اخذ امري بالظعن والطاعون وبعثوه لطف لحيات
 اصحاب كورين يارسول الله طعن يلووز اما طاعون در ديو سئو لجر اوت

وَنَحْنُ لَنَعْنِيهِ كَيْفَ نَعْنِيهِ دُونَكَ دِيرِ
فَنَادَاهُ مَرَادٍ عَلَيْهِ طَلَقَ مَوْتَهُ

اتمه له الطاعون وخزاعا انكم من الجن وفي كل شهادة بيور مشل
روايت اخرا هذه الهم اجعل قناتا امتي قتلا في سبائك الطاعون والطاعون
بيور غله امتلوك في سبيل الله عز وجل ولده يا خذ طعن طاعون ابله شارب
رجا ايلوب غيري جرت دن فانا اصابت بما سود بود عا بيور مشل حتى
صديقه بنت الصديق رضي الله عنهم احضر تل نكه الفان من الطاعون
كالقاز من الخف روايت اخر هذه وخزاعا انكم من الجن وفي كل شهادة
بيور لد قد صكتي المعقم بها كالشهيد والقاز منها كالقاز من الخف
وارد اولمش در بعض روايت وخر اخوانكم من الجن واقع اولوب كبار
تحدثين تقابل ابله محال اكله الليل والنهار اخوان قيسلند اولوب يه مراد
عليه وخزاعا انكم من الجن ديكدر ميشلر ياي رجه كان بولوا ديت
شريفه نك تفسير لطيفه استشكل اولوب ان جمله امتك اكثر يهراد
وطاعون شير فوات ايدرو ديو سوال وارد اولمش جوابه بعضيل مراد
عليه اصحاب خزينه مصر و قد زير انك اكثر اولوب امدن برياله
انقال ابله يلوي ميشلر رضوان الله عليهم جميعا اين اشير وساوي اقليم
التمه انلوي منع ايلوب مراد عليه عامه استدر زير الطاعون ايا ملر ندر نه
تلف اولان نفوس اجمالا نعدوا والنسه بعدا لسكون يه ظهروا تيدني
ايا معه دني فنا بولان انسان ايكي موسمار اسنده وفات ايدن ندر نه زياده
اولد يغي مقرر د مع هذا غزاده شهيد اولان ندر دني ضم اولند ديشلر
اندرن ما عدا اول حاج افرا دامت عليه الصلوة والسلام امتك هلا
نوجله د عا تيد يلر ديو سوال وارد اولوب جوابه مقصود رسالت
پناه حاشا امتك هلاك و تهاهنة د عا دكلدر بلكه انلوي مراد عليه
منته شهادت حصوله د زير البت ذى حياتك جمالي مقرر اولجن
ايكي امدن بريال انتقال موجب سعادت بدوي اولد يغي انجون ديدو يلر
بوتدن صكر يلر من مملوك يعني طاعون واقع اولان امكنه ده
قرار ايتك يا خذ مداوات هوسا حاجات تحصيل انجون هوسا لطيف

يعني خبر صادق فك عليه الصلوة والسلام
البت دعالي سخي ابله مقرر د
اكابناء اكر طعن وطاعون و طاعون فزاد
وفات ايتك اقننا ايدرو ميشلر

مواضع

مواضع انتقال يا خذ اقن من قضاء الله تعالى الى قدره فحواسته
امثال طريقي ابله اولكون مساكين موحشه في تراكم اتمك خصوصه
واقع اولان قبل دني بيه علما و محققين قتل ندر نه فيصل اولمش در
انجون عولم ناس حقيقت حاله واقف اولد قتل اجل نكه ايتك ابله
بمعنى مجادله ايدرو على النص اول علت موحشه اصابت ايتو يكي
تحاله دخول ممنوع اولد يغي شري عادي ثابت ايكن الخصوصه معارضه
ايدن احمل ابله مكله اولمق بروجمل سزاد كلدر زيرا ولا تقوا
بايدونكم الى التهلكه منق ميسنك ما عدا طاعون حقه وارد اولان
احاديث صحيحه نك اكثر ندر نه دخولن منعه تنبيه شريفه وارد اولمش
حتى فاروق عظمي واول خليفة اعدل و اكرم من الخطاب رضي الله
تعالى عنه زمان مستطاب خلافت ندر نه طرف شامه عزيمت هليون
بيور وب وادوي شو كده سوغ نام قوين شرف ديو ملر يله تحسوس بهشت
برين اولد قده يته طرف باهر الشرف ندر نه شام واليسي بولان ابو
عبيد بن الجراح رضي الله عنه حضر تلر استقبال ايدوب شرف
دامشوسى حضرت عمر ابله مستسعد اولد قده شامه وباوقوعى
اخبار ايتك ابله اول خليفة نجسته خصال دني در حال عبد الله بن
عباسي كوندروب كبار مهابرين وانصار ديو عوت ايدرو حضور ايلو
احضار اولند قلد نه هر ي ابله مشورت ايلوب اول علت صيانت
خصوصه صاحب شيعت حضرت ندر نه كونه فرمان صدوره
ايلد يكي استفسار ايلد كنه نتيجه مشورتى دخول ممنوع اولد
قرار و بلكه اردوي همايون رجعت انجون نوا تيدروب كيرويه
رجعت ايتد كرى صحيحه ممر خذ و پس فعال حضرت ندر دني
دخولن منع مؤيد اولوب وخصوصه اشتباه قالا وخر ويدر
اول تحاله ابو عبيدر حضرت تلر استفسار طريقه سوال اجرايت
ايلوب اقن من قدر الله يعني يا خليفة الله بنسرا كرويه ندر دني

اكتحال اولد كبر خذ ندر نه قتل ندر دني
اولد قلد نه هر ي ابله مشورت ايلوب اول علت صيانت
خصوصه صاحب شيعت حضرت ندر نه كونه فرمان صدوره
ايلد يكي استفسار ايلد كنه نتيجه مشورتى دخول ممنوع اولد
قرار و بلكه اردوي همايون رجعت انجون نوا تيدروب كيرويه
رجعت ايتد كرى صحيحه ممر خذ و پس فعال حضرت ندر دني
دخولن منع مؤيد اولوب وخصوصه اشتباه قالا وخر ويدر
اول تحاله ابو عبيدر حضرت تلر استفسار طريقه سوال اجرايت
ايلوب اقن من قدر الله يعني يا خليفة الله بنسرا كرويه ندر دني

شیخ رئیس سائر اراض خصوصه افراط اوزره معلومه یا زایل ایدن
 جمعی و بایسته و طاعون مدا و اتنده قتی مختصر یا ز مشل و نفس افره
 شان عالیله بنده سزاوار اولان اولکود کثیر الوقوع و کثیر الضری و اولان
 اراض مهله مدا و اتنده نظیر الیمک کر کلرا ایدی و اخصه اطباء
 نصارا دیرلر ایشیکه شیخ رئیس کمال علم و فضلی ایلله هر مرضه معالجه سنه
 کلیسی و ارا ایدن بنده مادمکه بر مرضه علاجه کوی کوی ایلدیکه
 یازم اید اولان نظیر الیمک معالجه کماله سی عن تجربه یازلشدن مرض
 طاعونده تجربه لری اولدی قی اجله مختصر یازدیله زراسایت خوفند ناغول
 مرض اصابت ایدن کسه لره کندولری و ارمده یغند ماعدا خد شکار و قی
 کوندورلر ایدی دیشلر و تحنه مؤلف الیاس بن ابراهیم نلری و دایدن
 شیخ رئیس کثرت علم و لطافت عقلندن ناشی مرض معروفه علاج پذیر
 اولدی قی بلدیله ایشیکه اختصار ایلدی و زیر اول خصوصه جمع المطا
 اعی مثل اولد قلی حضرت داود نبی علیه الصلو و السلام منقول
 بلکه هبوط حضرت آدم دیری صلوات الله علیه اول مرضه حقیقت
 علاجه سی یلور و معالجه سی افراد بشره نافع اولور و طبیب منصفه و جو
 قدام با صمد مشدردیو معالجه اتدو کدر صکره کندوسی بعضی تره علاجه
 تصدی ایدوب بعضی طلعونک علاج پذیر اولقله خلاص اولدو قی
 دخی اعا ایشیدور یازدی قی مدا و ات کبار اطباء ناک معالجه اتدوت
 منتخبه اولقله اکثری ترجمه اولندی و اول خصوصه کندوسنه وارد
 اولان سؤاله ویردی کچی جواب دخی نقله سن اولقله عمر یازلندی اول
 محله دیشکه اگر بر کسه سؤال ایلایوب سنک کندی نعلک اوزره حذاق
 اطباء عاجز اولد قلی مرضه سن نوجمله علاجه تصدی ایلدک
 دیرایسه جواب بنده بل معالجه شکل حذاق اطباء عاجز اولد قلی مقرر در
 و هم مباشرت مع رفعت انله غالب در اعا سیله و کدره بلکه فاضل
 فیلسوف فیثاغورس حکیم لطیفه سی ایشونده اول فیلسوفه دانله

بجوه

یا جوج و ملجوج طائفه سنک شخصی عوج بن عتقک باشنه
 بندوسه ل اول شخص عوجک کور و یکند زباده کور و دیشلر پسر قدما
 کتابلری تنقیع ایدوب اول مرضه احواله واقعه اولطیبیه لایق
 اولدک معقضا قی طلب اوزره مدا و ات مباشرت ایلده ماسولدرکه
 توفیق و تالی موفق الیوب خلاصه مؤدی اوله بیکده برسی خلاص
 اولدی قی صورتی دخی طبیبک سعی بالکلیه عبث اولما و با خصوص
 ازل مباشرتک ایدو جهل نانه سی ظاهر در بر یکو مرضه مایوس
 اولما زاما اگر معالجه اولماسه قوت و امله سی یاس طر فتنه دو شمه کلاه
 حیانتک قطع امید ایدوب هلاک مؤدی اولور و ایشیکه سی با بصره
 مطعون اولان شخصی اثناء عمارتیه ده جراحت اصابت ایدن تجربه
 تشبیه ایدر لر مجروح اولمک لازم کلمه مکله هر مطعون دخی
 هلاک اولما و اقتضا ایما ماسولدرکه بامر الله تعالی علاج پذیر اولوب
 خلاص اوله لکن بوباید عقله المتقابل الاصابه ممکن اولد قی تره
 حفظ صحت ایلله صیانت و لطفی ترجیح ایدر لر و معالجه انوائ
 عمر یازلندو قی صکره حفظ صحت طریق دخی بیا اولنور لما اصل اول
 مرض موحش اعادنا الله و سائر المسلمین صیانت و غیریک بر کسه یه
 اصابت ایلسه عقله اتفاق اوزره طبیبه و لجا اولان مرضه قلبه
 تقویت و یرمکه مشغول اولوب ممکن اولدی قی تره مدا و ات سی ایشکدر
 اولیایده استقراغ ایلله یعنی قصد و سهال ایلله معالجه اولنور
 انفع اولنور اوزره دو اما انلرده دخی اختلاف اولنوب علی الخصوص
 فان الملق باینده متأخر بن قطع مجوز کوسر مدیله مسهل و یرمک
 خصوصه دخی انقباض یولمد قی مجرد تنقیه اخلاط ایشیون
 سهال مجوز ایشیوب احتیاج بولند قی تره دخی ترنجبین و سوسخت
 و خیار شنبه مثل مسهل خفیف و یرمکی و مناسب احتیاج اولنور
 تجویز ایدوب قوی مسهل سی ایلدیله حذاق متأخر یزدنجیب الدین

سموتدوى عليه الرحمه قان بالكلية منع ايلوب بيلان سوفا آدم
 فصدا ولتسه زهرى حمله بدنه يايلدينى كى طعون دى فصدا ولتدوى
 صورته ماده سميت بدنه منتشر املخله هلاكمه موذى ولور دى عشق
 شيخ رئيس دى كتاب اولدن قن رابعد منع ايدوب كتاب رابعه جويز
 وتعيين يايلديلو بالاخره نتيجه اختلاطى فصدا ولتدوى نافع اولديغنه
 قرار ويرموب سن وفصل دى مساعدا ولدينى صورته فصدا ولتدوى
 ذاهب اولديلو اما قان الان مكسته صاغ وصولى فرق ايدوب اول علت
 صاغ طرفه ظهور ايدورسه يعنى صاغ قولانك اردنه وصاغ قولتدوى
 واعلى بدنه صاغ جانيدى حادث اولورسه صاغ دون وكذاك صول
 طرفه واقع اولورسه صولدن فصدا يملك لازم دى عجمت خصوصى
 كذاك مولى بو علتدوى عجمت ورمه مرفدوى يعنى كندى اوزر نه عجمت
 اولتور انك دى كى كى تفصيل اولتور بده تيريدى وعطلى بى اولتور
 استعمال ايله قلبك حقتله وتقويتته وعليل سالك اولدينى مسكنك
 هواسنى اصلاح تفيد اولتور اغاچ قاننى اكشيشى ليمون والمنا وانوا
 دى بلى ولفان نارى مثلى اشياء نافع استعمال اولتوب كل رقى وكافور
 وصدل وانلرك مثلى شيلر شم اولتور وندالرى ايمون وتورق صوفى
 اكشيلر ايله هرورده اولمش تيرى وى وى اى اى ترى وسو ك ايله تربيه
 اولمش ماشى ومقشر جمل اوله بعض كيار غدارى بوكونه طبع اولتور
 شفاء محض ايراش ايدور دى شلر سنده ايليق تعبير اولتور اينا مشخو
 ياخو پلى اوق اوفاق ملورغ ايدوب طبراق طبرق يه قويا لى اوزر نه برر
 قاشق كل صوفى وليمون صوفى قورب دوت درم دى لسان ثور كوكنك
 قابو غندك قويا لى اغاز بى غير ليوب براتك ايله فنه صلاله اتمك
 بشو كده معالجاروب تكرار براتك ايله دى صلاله اولد دى بشو كده
 چقار لى اول شى بشو كده صالحو اولور اى ندرى ايله بدور لى صاحب
 مجته بن طلق ايدور كى اى استعمال ايدى عليك مرنى زائل اولور دى عشق

اطباء

الطباء مغاربه اول چو ملكك ايجنه برقاچ التون براتلر معالجاروب
 دى انفع اولور دى شلر حقى حرقان بن زهر دن نقل ايدور كى التون
 اخذ اولتوب انده طبع اولتسه واجنه دى التون وضع اولتوب كور
 وساخر اعضاء رئيسه يه تقويت ويرودى عشق واكثر يا اول لى ايجنه اشتها
 ساقط اولور اول سقوط علامت رديه دره زير اول علتدوى مبتلا اولان
 مكسته نك اشتهاى ساقط اولما يوب غدا تناول ايدورسه علامت
 جيوه اولوب سلامت دلى اولدو غنده اطباء شفقار دى اولدو
 اشتهاى ساقط اولن غدا كى ابرام واقدا ايدوب كوج ايله يورمك
 لازم دى يورمك وجب اولتور ايدور كى عليك يا توبى حلاك
 هواسنى تيريدى برصا لى ايله لى بقشه وكل نيكو شلر يا حى بارده
 ايله تيرين اولتوب سكو دى اغاچ بيرغ ورمه سون بيرغ وساخر شلر
 بارد بيرقار دى كى لى ودا قاسو كى وى لى لى لى لى لى لى لى لى
 سلك اعضا سنى سى كى وكل صوفى ايله غسل ايدوب كاه وبيكه غرغره
 ايليه مولى كاه زياده عطش مستوط اولدينى صورته صوق صودن
 منع اولتور بلكه قار وى بوز ايله تربيه اولمش وافرجه ماء بارد ويرمك
 لاوندى حى حرارت حماى دفع ايليه مخصوص زهر وى حيات شديده
 علاج قويا اولدينى كيار اطباء شلر نه ثابت اولدو غندى ماعدا طبيب
 شفا بخش انواع علل واسقام عليه الصلوة والسلام حصر تلى دى
 الحى حراره من نفع هم فابرد وها بالماء البارد وى كى ايله تعبيه
 هابون يورمشلر دى وى شلر طاعونك كندى تيريدى اوزر نه
 جاذب ومنقح طلا وى دى لى لى لى لى لى لى لى لى لى لى لى
 ايلد شمس ياخو اب داء اوزر نه عجمت اتمك ياخو بالكلية وموب
 چقار وى خصوصى دى اختلاطى اولتوب بعض اطباء طبراق طلا وى
 طبرقنه ذاهب اولمشلر بعضى دى ضادات ايله معالجا لى حماى
 تجويز ايدوب قطع حوان كوستر مشلر وى اى اوقه قى لى ايله

اولی فی سائر مدواته ترجیح الی یوب علاج بره الساعه و الموقد اعانته
 بالخصوص بعضه دیارها لیس فی تلذذها اول و دوم زهر ناک سائر تا چایان
 منزل سنده اول مغل ظهور و بروزنده اصلا خوفنا یموجب حادث و غایات
 اولدیفی آن بلا اهل او یار لچقار لر ایش اولدیمه که بیرنده ذره
 مقداری اثری قالمیه بعده بتوریحی هر ایلایه جراحی او کولدر لر
 ایش طاشکیری زاده مرحوم رساله سنده بعضی طما اول خصوص
 تجربیات و کربنی نقل ایدر بعضی معلومی شهادت اتمش که طلبه
 علوم دین بریسی پیشلا اولوب ظاهر اولدیفی کوی کندی الیه قطع ایدر
 بالکلیه اخراج ایش اول استاد کانی زیاده وارد قده کویا برالم ایش
 ایش صبح المزاج شکنده بولمغه اول صاحب المزاج دخی جراحی
 و اول اخراج ایلدیکیم یاره فی من الی یوب جراحی بتوریحی هر میزان
 ایش و اول اخراج ایلدیکیم قطع لر کویا برالم یاره زکار
 شکنده کیم یاره سی اولوب غایت شدتند بیر یار ایش غله استاد
 یجب کسان هر احضار ایدر بر رواج کون ایشا سنده بر نام حاصل
 اولور بوشن صکر معلوم اولمکه خصوص من بوری تجویز ایدر اطبا
 ابتدا ظهورنه تخصیص ایدوب بونه تمام منتشر اولدقده صکر
 مساع کویا برالم ایشا طما فی منصف اولمغه عقلا تجویز اتمز لر ده
 انحق حجامت مرتبه سنده طاقت بولنات کمنه لوده الت سون الی حجامت
 ایدوب ایچنده اولان ماده سنی طما فقه رخصت و برمشلر دکه
 میخدا اولوب سمیتی زیاده اولمیه کویا برالم شیشه چکک محتاج
 اولور شیشه اوریلوب لطفله مقن ایدر لیدر کویا برالم دکلر زنده
 شکل وور کویا برالم ایشا طما فی منصف اولمیه لکامل تدبیر صواب
 پذیر اولد که ابتداء قان الفغه و خلط مودی اخراجنه تقید ایدر
 بعده منصف و جاذب اطلیه و مضادته مباشرت ایدر لیس صاحب
 حجت برعلی لک اقتصاد ایزد قان النسبه بر ساعت مرور بر صکر

نورانی

بوشن تجویز ایدر لیس بر ایشا طما جکی و بورد و اصل اولدقده عقول
 طشر انحق ایلد تر دخی کتورید عیش شمع در دخی و چنطیا ناهیر
 بر در دخی کل ایشا طما سحر و تریاق فاروق هر بر دخی ایدر
 جمله سی سحر اولوب لسان نوز و قوزی قولای صولری ایلد تجویز اولور
 وینه انحرک صولریله از یوب استعمال اولور ایشا طما و لطفله و حدیده
 زیاده اثواب کیدروب و پاک صقلی جوی رتبه اورتلر دخی تر کاهله عقول
 انحرک طشر کیده اکی ترکیب مذکور بر مقدار یاد زهر ضمه و لشفه نفع
 عظیم ایلد نافع اولور کوشرت مزبور تر کور کد صکر صوفی لری
 و بر رسه بوشن بر ملعقه لسان نور صوفی ایلد استعمال ایدر و در
 سده قاون و خیار سکر کل نیک ایشا طما و جوی کد لیس بر ایشا
 در هم قوزی قولای تجویز ایدر یوشی و بر طبا سکر کد یورکده بولنا
 کیم هر بر دخی بر جوی در هم و خور بر دخی صندل ایشا طما بر دخی لسان
 مزایا دین بشد در ایشا طما ایشا طما در هم قوزی قولای شرابی
 او نوز در هم اجزاء مذکور ناک ذکله محتاج اولور و لیس ایشا طما
 مذکور ایلد مزاج اولور مقدار استعمالی بر ملعقه در احتیاقا
 ایلد که مناسب اولان ترکیب اکثر اطباء ناک معلوم ایدر بر ترکیب
 صاحب حجت ناک مختار ایدر غیر معروف اولمغه تسطیر اولدقده
 قرو بنفش چکی بشد در هم ایشا طما و جوی کد لیس بشد در هم قوزی
 ایشا طما خالص بغدادی کد لیس بر رتبه جمله سی کفایت مقداری صواب
 طبع و تصفیه اولند قد صکر یوز لای در هم قریب صواب اولوب
 ایچنده بادوم و بنفشه یا غلر ناک او نوز در هم و خیار شنبه و لیس در هم
 و خلم سکر که صاری شکر بر لری کد لیس در هم جوی مزاج اولوب عادت
 اوزر و احتقان اولور بودی معلوم اولمکه مقتضای اوزر فصد
 و احتقان اولند یغند صکر طاعون کد لیس در هم ایشا طما و لیس
 ذکر اولدیفی اوزر جاذب و منصف طما و مضاده دقت و لیس لک سائر

چنانچه با نال و بغی استاده رادع او را نیز زیر اکثر یا اعضاء رعیسه
 مدغمند و بولنگه گیری و دوا و نفقه و خافله عظیمه مقرر در مجادب
 و منصف و محال طلال را و نه بولنگه عظیمه الشفعد و نسل با پادیه
 اکلیل الملائک بگویش در همان خجی بوی خجی او نیز در جمعی و آخر
 صوابه تمام خاصه لری چقیقه طبع اولوب اشفاق اندر دکت صکن
 ایچنه قالد بز پادیه لری یا خجی سنکر با تروپ اسیمجی اسیمجی
 اوزرینه قوبله کونده بریج دفعه تکرار اولنده نالغی لری و فقیر
 بوندیر لک منافعی کوا تله جریب ایلوم خلف ایلدی بعده پادیه
 و کل یا غلغی سکی که ایلده مزج ایدوب بولک پادیه یا ایلده طلال ایدوب
 اوچ دفعه ایدون صکن بومر ضما د اولنده مزج قرواخیر و خطی
 کوکی ایدوب بوی خجی کتان خجی هر رند برده مقول اخنایدوب
 طبع اولند قد صکن هوانه دقا و نالغی مزج قرواخیر و خطی
 بعده اکتی خجی و تناوق یا غی و پادیه یا غی مزج ایدوب با تروپ ایدوب
 بعده طالع اوزرینه ضما د ایدوب بر ش ساعته بر تجمید ایدوب
 تا که اول بر امر ورم نفع بولده بومر مزج یا تروپ ایدوب مزج بولک و نالغی
 و طبع داخلون چادر او شاعی هر رند اوزر مزج پادیه یا غی کفایت
 مقداری جمعی مزج اولوب ضما د اولنور اولنور صکن تروپ اولنور طلال
 و نالغی و ضما د ن هر بر سیمجی اسیمجی اولنور خنجا صکر صکر کفایت
 صیانت ایدوب بودی معلوم اوله که اول ورم مزج نالغی بولک و نالغی
 بلکه همان نفعی قریب اولدقه حذا قک خنجا لری بلا اعمال آلت
 سونیز ایلده شق اولوب نافع مزج ایلده جرح استی او کوله لری بودی
 معلوم اوله که اول حیات دشمن اولان علقه اوزرینه کوکر جن
 و تناوق مثلی ذی روح حیوان اور بولوب شدت سمیتش ناشی اوچ
 ساعته و ازمن اول حیوان حیاتی محروم اولور و نکور عمل ایلده
 علل حیات بولور خصوص مزجون قریب ایدون بعضی اطلال اول حیوانک

من غیر

من غیر ذی روح یعنی بونغمه دین قارن لری یا روبر اولور و بعضی لری
 دخی صانع ایکن اور لری ایتحق مقعد لری اطرافه اولان توبلری و پادیه
 قور لری و ال ایلده طوبی و ضبط ایدوب تا که بر نال اولیه اکثری
 بر ساعت طوبی دین اولور و بعضی سیمجی ایلکی ساعته اولور المیه اوچ
 اتمام انجم دین سمیت اکا تا تیر لری و ب حیات ن محروم اولور اول ان
 برینه بریجی دخی وضع ایدوب تا که ماده سمیت بالکلیه مندفعه
 اوله بعده بومر ضما د اولنده صفت قرواخیر و جکر و جکرش قزل
 اوزم هر رند برز قیضه مزج برور مزج ایلکی دانه برده صاریسی
 جمعی بر برده صحر اولوب کفایت مقداری پادیه یا غی ایلده مزج
 اولنور و مقدمات اعلام اولند یی اوزر علت مذکور ده قلی
 دخی صیانت افرام اطلال و خافله سنده زیاده اتمام ایدوب
 بولطال اولنور خصوص ظاهر الشفعد و اکل صوبی لسان شور صوبی
 و قوزی قولای صوبی هر رند لری در مزج اکتی الما عصاره سی ایدوب
 عصاره سی هر بر نون بکری بشرد مزج کل ارمی ایلکی در مزج قزل صندل
 مرجان هر رند بر مزج سکر لری در مزج زعفران و کافور یا مشرد مزج
 جمعی مزج اولند قد صکن بر مقدار اسیمجی ایدوب طرز مذکور اوزر
 قالد بز پادیه لری یا تروپ مغله قلبک اوزرینه ضما د اولنده بولنگه
 دماغ و جکر دخی نافع اولدیغی مقرر در اعمال اولنیه بومر ضما د دخی
 اولنور خصوص علامه مباشرت ایدون اطلال و نالغی و نالغی و نالغی
 کل پیری و لسان شور پیری بشرد مزج قروکشجی اوچ در مزج قزل صندل
 عود هندوی و طباشیر هر رند بر مزج متعلق جمعی لری و نالغی اولند قد
 صکن بر بر تروپ به قونوب اغزی بری سدا ایدوب لری و اولنور بری صوبی
 ایچنه قاینا دوب بعده دویجی قدر اسیمجی ایلکی طلال اوزرینه قوبله
 صود قد صکن به تکرار ایدوب و طلال و غیری علیک کندینه
 سقی اولنور دالودن دخی بویجی تروپ بر ترات حذا قک ایلده

تسليح اولندي از اجل بوسقوف حاضر التفعور سفيحيت لسان
 قوزي قولاي نجي غاچ قافچي چكرد كيناك انچه بر ندي بر چوقه كل
 الامني مر جان صندل احمر هر بر ندي ايكيش در عودنه ميشي ياشي كيك
 بويوزي عود هندی هر بر ندي بر در عود غاچ قافچي در و نچ
 عفره غي بطونش كه طرخون در لسان لوردي غي هر بر ندي ايكيش چوقه
 در انچه بر در عود غي غي چوقه ياشي غي و در اولوب اسلوب ساقون
 الما اوياش ايلوي مشاي شير مفرده ياشي غي اولوب حين استاله لسا
 لور صوفي اليه ويريلو و حق اولوب در عود بده ايكيش در عود
 بر در عود استقال ايندو و لور و كون اشوري و يره لور و در عود غي
 منفعت عظيمه ياشي اولوب و غنه حقا اطنامت قفل در و در عود يارم
 در عود بر در عود كين ويريلو و نچ قافچي و نچ ايلو و نچ يره نام
 مشاهده اولوب كين يعنى علامت خلاصه لور و نچ كين هر كين بر لسا
 مداوات معتبره دن اولوب اصابت بولوش اولوب و يره لور و نچ
 استعمال لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 هوانه صوفي اولوب اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 صوفي و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 في دفع الطاعون نام رساله در خبر اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 خاصه نچ مشاهده اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 قلبي نسميه اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 كنارنده بولوب سنكري قمر ياشي طاش نون و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 اما نك قطع ايتي خصوصه مدخل بود و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 سحق اولوب اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 ايجور در لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 دريت ساعت مقدم اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ

مقدم

تبدیل هوایك سوانع و تعدد زير قراچ طر مقليل تصور اولوب اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 حاله دخی علت مروده بولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 غایت رعایت لازم اولوب اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 قیسه قدرت و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ

مقدمه اولوب اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 که سبب اسبابك تعالى شان تقدیر یایله اسباب حفظه نشئت
 ایدوب حصص حصص الهیه مکین اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 مشكلات صیانت و محافظه نك معطر نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 اختیار لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 منتشر عیند نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 انچه عقون هوا و اخلاصه سرایت ایتدی نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 حق ایلادیر که انواع حیوانات نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 هوا و ایدوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 قدر تری اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 اگر مقدمه اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 متعذر اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 طرفی مکشوف اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 دائم صوفي و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 ابائی یسه صندل و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 فصول بارده ده عود و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 مثلی شیل نوتوده لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 ایدوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 اولوب و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 طوت و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ
 رواج کوبه دن محافظه اهتمام ایدوب لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ لور و نچ

المسواة السبیل

لحاظ فله اولدر که چنان هوایه حرارت غلبه ایسه فصد واسر هاله
 لیاقتی اولنلر تحملی مقدار ی فصدایدوب صفراوی وسائر اغلاط
 مضیه فی سول اولور شی بتلر ایجه له بقده میرداده مهاومت ایدوب
 کافور قوی و تخاض و امبر بار یسوع واکشی ناز و قورق و لیون و زلی و
 انلرک مثلی میودل استعمال ایدله هر کون سکه و ماء وود و فرج اولنلر
 صوابله بر دایکیش مثقال سحق اولنلر کل ارضی ایچک حاضی المتعذر
 طین مختوم دخی انک کبیده و دخی لایق اولان اولدر که علی الصباغ
 انساب علم اراطالع ایدکجه اودن طشره چقالیوب طشره ده بولندقی
 صورتده غروب اول ایچری دخول ایدله واکو هوا مغرم اولوب
 بولوط و طمان بولنسه اودن طشره چقاق جائز دکلر و هووانک
 تعقی اسباب ارضیه دن نشأت اتیدکی صورتده ساکن اولدقلر اوده
 بنجره لوی قیلطو متقی لازمدر حتی و مخصوصده قهر زینده ساکن اولق
 صیانتده زیاده انفع و اوفقد که ایام و باده زیندن قیوسنه بولنلر
 خلاص اولوب یوق ریسنده ساکن اولنلر هاله اولدقلری مریدر
 و دخی جمع ناس اولوب انسان و حیوان ایلله ازدحام و اقم اولنلر
 دخی اجتناب لازمدر زیر اکثوت نفوس سخوت هوا ایجاب ایچکله عفوت
 مستعد اولور فاضل الطیابن الرشدون مریدر طاعتی زمانده باشق
 ساکن اولان کمسنه یه اول علت اسباب ایچک نادر واقع اولور دیشلر
 اوک طمانی و بولودلی کونلرده بحسب الاقضا اودن طشره چقق لازم طس
 النده دواج طینه یه مشتمل شمام طومق لازمدر و دخی کوندز اویتو
 احتراز ایدله لک مکره طعمای صکره یا شقی وقت قیلولده ایدو غه
 معتاد اوله لانه دخی اهتمام لازمدر و دخی یا صحت قوتیه دن بعض
 تعب و زحمت ایلله حرکتک احتراز لازمدر زیر افراط حرکت فاق
 قودر و بایعالج و قوایه ضعیف و بر مکله حرارت غریبه فی جریک ایدر ایام
 غزاله حصرتلری شافعی حضونلرند قدس الله سیرتھا نقل ایدر که

ایام

ایام و باده بنفشه یا غنقدن انفع و اوکوردوم هر بار کوده لرینه
 طلاء ایلیوب مناسب اشی به مقدار کفایه استعمال ایلسونلر
 بیور مشلر و ایام و باده اغذیه خصوصنه دخی اهتمام ایدق سیرت
 و جید غذا اولان اطعمه تناول ایتک لازمدر بلج چوور یا سی وانی
 و اوغلاق و قوزی و بوزانی اتلری و انلر دخی سکه و لیون صوی و قورق
 و تخاق مثلی اکشیر ایلله پرورده اولمش اوله کذلک عدس و قشروما
 و قیق و اماغذ الریحی صرف اکشیرله حصرا تیمیوب مقدار صحتی ایلله دخی
 هضم عسرت و برر مرتبه کشتند احتراز ایدله و طمانی قسمندن
 و سائر حرارت ایرات ایدر اشیان دخی اجتناب ایدله و ادویه حار و
 اصلاح اغذیه لیچون انجودار چین جنوز اولمشدر و دخی سیرت
 اولان اغذیه و فواکه دن احتراز ایدله له بعض حذوق سکه ایلله صوغا
 و صومسق و حللتیت یکی مصیحاتنر عدا تمشیلر و نور شیلر دخی
 استعمال سزادر واکشی انار واکشی نوت واکشی اریک و ایللی یا غنقد و کلفند
 و صومسق دخی صیانت لازمدر که انلر وای تحلیل ایدر و دخی الزم
 لوازمک اولان قلبک تقویتنه تقید ایدوب هم و غم و حزن و المذ
 و افکار کثیره فاسده دن اجتناب و اتمقد و اولط ایلله استفراغدن
 بعضی فان آلدردقه تحملنک زیاده اتمقدک و مسرول و برلدره
 زیاده عمل ایچکدن صاقتله زیر انلرک افراطی بدنه و قلبه ضعیف
 و بر و بار وای تحلیل ایدر و دخی لایق اولان هر کس ساکن اولدقی
 اونه و محلاته و ثری و قصبانه مواضع متعده ده هر بار عفونتی
 دافع اولور شیلر بقالره دفته بیراغی و عریه و برلر تعبیر بولنلر ادرج
 اغاجلری و کیلدار و ویدکلری ایزلکی و سوزک اغاجی و برلر و برلر
 و بیور تعبیر اولنلر بیرغی و انلرک مثلی خشبات و اوراق اولنلر
 دافع عفونت هوا اولدقی شهرت شعار اولوب صحتی انکار ایدو عیالوته
 عمل اولمشدر و ابقراطن مریدر که زمانزده طاعتی شدید و بیدر وای

طاشکی زیاده مرحوم و الی سیرت
 نقل اولنلر امانک لنتی نالیندن
 تحریر اولنلر ظفر بولنادی

اکثر جموده به سرایت و اصابت ابله شدیدی بن ساکن اولاد بفرمیدند
 اهل لیسنه شهرک اطراف و کثافتند دافع عفونت اولون خطای با تمق
 امر ایلدم سوزمه اعتقاد ایدوباشیاء مذکور احرافند اهل ایلدیلر
 بامر الله تعالی اول عفونت مندرعه اولوبهاالی بلاد خلاص بولایلر
 صاحب بختیه دخی بن اول علی اسپانیه مملکتند ناپولی نام دیارده
 اشلدم نفع عظیم مشاهده اولندی دیواده ایتمشده و تجیر خصوه
 مفود و مرکب اجزاء عدیده یازیش و بجم سناک منفعتلری بالتحریبه
 ثابت اولمشده و بو قریه دخی کبار ایچون ترکیب اولمشده قریه دخی
 هندیه و عنبر قسط حل و ادخیر بر نول بر رده کونک مصطکی و نفل
 دارچینی هر بر نول بشردم و دفته پیری آجی بادم سعت مرزنجوش
 زهر و ابل پیر قریه و اکبر و سوسن کوی و فسلکن تخم و اسار و هر نول
 اونور دخی زعفران ایلدی دخی اولدن بشردم دخی جله سی سحق اولنوب
 غسل صغی ایله مزج اولند قند صکره اوچر دخی مقداری قوصل اخذ
 اولنوب صباغ و اخشام پروانه سنی ساکن اولد قریه حمله تجیر ایدیلر
 فساد هولایی اصلاح ایدر بو ترکیبیه ذکر اولنان اجزادن بر نول و ایشی
 و ممکن الحصول اولنلری بیشقه باشقه دخی تجیر اولنور و بولنر ماعدا
 اولخصه صده معاصرین و انشی به و حبوبان دخی منافع عظیم سی تجریبه
 اولمش و اقوی ترکیب یازمشلرد و از جملة بو ترکیب اعضا و دیکسایه بقوت
 عظیم ایل قوت ویروب عفونت دفع ایتمک لایقظیر و دخی مفرج کلوت
 کیک بو کتده بولنان ملک و فیلانی و طبا شیر هر نول ایلدی بچقد دخی
 کل ارمی طین مخموم افلاج قافی چکر دکی قوزی قولاغی غنی فلکن تخم
 اقمر جان قرمز و حبان اقصدله قزل صدل هر بر نول اوچر دخی
 عود و برهن و جدوار و خام ابریشم و دروخ و غر جلوس هر بر نول
 بچقد دخی طلسان شور دخت در دخی و نجو و باقوت و تانی و صاری باقوت
 و زرد هر بر نول بر دخی مباد زهر ماری عنبر و مسک هر بر نول بر دخی مسک

بنار

نبات ایلکوز در دخی طماشایی جملة مقداری کل صوفی بکری در دخی راعده
 معجون اولد قند صکره کوشن قریه یاخوی چینی حقه ده حقل اولنور
 مقدار استعمال اوچ در دخی علی الریق استعمال اولنور سلاطین
 وارکان دولته مناسب مجوند و دخی حذاق المیا حب الی تمییز
 ترکیب عیسیک منافع عظیم سنی بیان ایشلرد و اول جی شیخ الکالدی
 شنائیدی بکی واقعه بعض حذاق اخی محمد بن زکریا علیه الریحه تالیف ایتمک
 اوزره اول فیلسوف و دانایه نسبت ایشلرد بعضی ایلنور و عذائت
 مانوسه ایصال ایشلر باقی وجه کان اولد و ایشلر بعض حقل و حقیق
 عفونت بایند اسرار خفیه الهیدک بر سی عیسای اولنور و در کماله
 قلیل و منافع کثیر و ان الله و دخی بالعباد صغی حیا اول ترکیب
 ظاهر التاثر صبر و زعفران و مرصافی دخی ترکیب اولنور و عذایه اولد
 و لکن مقدار لونه اختلافی بسیار واقع اولوب بعض حذاق زعفران ایل
 مرصافی بر ابر و صبر سقوط طری انلرک مجموع مقداری اخذ اولنور و ایشلر
 یعنی زعفران و مرصافی بشردم اولدیغی صورته صبر سقوط طری اون
 در دخی اخذ اولنور دخی بیلر بعضلری دخی صبر اون اولدیغی صورته مرصافی
 بشردم زعفران ایلدی بچقد دخی اولنور لازم دخی ایشلر بعض ایشلر دخی هر بر
 علی السویه اولنور اذاعا ایشلر اما قول اول مختلر اولنور اول وزن اختیار
 اولنوب بعد السحق لسان شور صوفی ایلد خنود مقدار جیلر دوز و ایشلر
 استعمالند دخی بعض کبار هفته ده بر یاخوی ایلدی دخی بشردن استعمال
 ایدلر و قتی دخی فجر صادق طلوع ایدر بکی زمان نجات نشان اولد و ایشلر
 بعضلرد دخی هفته ده بر کره یارم مثقال استعمال اولنور و دخی کو ستر و
 صباغ و مسایه نقره تمام ایشلر اولد و ایشلر بیجا الی نوسه نسبت ایدلر
 روایت ایشلر که انک زمان حیاتند دیار مرده طاعون عظیم واقع
 اولوب شول مرتبه شدید اولمش که بر کونده بکری بیک نفوس هلاکند
 بالذات اولمش اول ایشلر جالی نوس اولد و ایشلر دخی هفته ده بر کره یارم

دخی صافی مینی تعفن و فسادن حفظ ایدر
 قدید کوریلان حنوق مرصافی ایلد تدبیر اولنور
 اوزره در مسکه

مثقال تناول اولنق تعیین ایتمکله بامر الله الملك المعین مداد ویت
 ابدنلر سلامت بولمشل بوجوب دخی بعضی مذاق مختار ایدر دخی
 صندل صغیر درونج عفری و جرد درم مکی بشر درم صبر سقری
 اون درم زعفران بشر درم طین خنوم ثلثه جد و اراج درم کافور
 بودنق چلپی سق اولنوب کل صوفی ایله جلد ووزیلور مقدار کمال
 برور مدن بر مثقاله دکندره ایام و باده هر کون استعمال اولنور
 مروان بن زهر بن مرویدر ایام و باده حفظ صحت مراد ایدر کسینه
 واجیدر که هر بار قبل الطعام بر مقدار قوزی قولانی پیرونی تناول
 ایلله در دفع عفونت و جرد درمیش صلته طریق ایل بیک طبعه
 او فقدر وینه حاذق مزبورون منقولدر که بر کسه هر صباغ بردانه
 فاخر قرواخیجری جوز ایلله و اوج دانه سذاب پیرونی ایلله استعمال ایلمسه
 نفع عظیمی مشاهده ایدر دیش بایلیوسد دخی انک کبی منقولدر و بوی
 جلابک دخی نافع اولد یغی اخلاط کد فیایان اولور جلابک و قوزی
 قولانی صوفی ولسان نور صوفی هر بر نوز الیش درم کشتی نان
 رقی و لمیون شربی و قوزی قولانی شراب هر بر نوز الیش درم کلار دخی
 اکی درم کلار دخی سق اولنوب سولرد دخی بر بر لینه مزج اولند قند صکر
 هر صباغ علی الریق اوچر فاشق استعمال اولنور بود دخی معلوم اوله که جوهر
 هو افسد اولد یغی ایامده اخلاط عفونت سر ایند مخافظه ایچون
 حذاق اطباء دن جمع کثیر تر یاقات مفوده و مرکبه استعمال انک منافع عظیم
 بیان ایلیوب مفرد اند پاد زهر حیوانی و جد و اراج و مرکبات تر یاق فاروق
 و مشرود بطوس و سائر تر یاقاری تعیین ایتمکله تر یاق فاروق منفعتی
 سائریند زیاده اولنق کوسر تیشدر دخی جالیوسد منقولدر که زمانه
 و باده عظیم واقع اولوب هر کیم تر یاق استعمال ایند بیسمان و سلامت
 بولدی هفت مده بر کوه خود مقدار استعمال اولنق الزم لوازمند در
 دیش بعضی اطباء حراری بر سندن تجویز ایلیوب حجاز و بایشه و طاعون

زمانه

زمانه آنجا و تر یاق برودت لازمدره تر یاق حراری مسلمان
 اکی نوجمله منفعت مامل اولور دیونع ایلیوب جالیوسد و بعضی
 عدیده تر یاق حرور و الزامک مزاجی افساد ایدر دیکو و جمهور المطبانک
 تر یاق بالخاصه مزاج مریضی اصلاح و مزاج صحیحی افساد ایدر قولی ایلله
 استدلال ایلمشله اما بعضی کبار و خصوصه محاکمه طبییه ایلله دفع
 اشتباه ایلمشدر و حاصلی بودر که تر یاق فلو و ایچون هم خاصه و هم
 منفعت اولد یغی امر مقرر و زیر حراری حرارت غریزیه مشابه اولمقله
 مزاج صحیحی محافظه و مزاج مریضی اصلاح ایدر و بالخاصه انواع
 سموم ازاله ایندیکه دخی مقرر در مزاج صحیحی مفسد اولماسی مسلم
 دکلدن تسلیم اولند یغی صورته دخی تحلیلند نشأت ایدر زیر اقیان
 بدنه اخلاط فاسده بولماسه بجهت که اخلاط صحیحی تحلیل ایتمکله
 مضار اوله و لکن زمان و باده جمع ناسک بدنی عفونت بفر اولمقله
 صحیح اخلاط بولند قاری ایلدن استعمال اولند قده اولکونه اخلاط
 ازاله ایتمکله منفعتی ظاهر اولور دیو ایام و باده استعمال فی وجبات طبع
 کوسر مشردن اما و بادن قطع نظر حاکم المزاج خصوصاً انک کتله
 مناسب اولد یغی مقرر در حقیقتنه و قوفه ایدر اولر کیکان طبیعتی
 تجسس ایستعلو بجهت که بر سوال قوی وارد اولوب تحقیق فی من وجه
 جواب شافی عدا و لنون جواب ایلله دفع ایلمشدر و سوال مالی بودر که
 گاه اولور و با و طاعون کوکب ثابت و سیه ایلله فاک و تارک تاثیر لند
 حاصل اولور نتم اسباب بیانده تفصیل اولند اولصورته حفظ
 صحت و عفونت کسبانت ایچون سوسی ایتمکله فائده نه در و تارک تاثیر لند
 دفع نوجمله ممکن اولور و نه طریقله خلاص میسر اولور دیشلر و اولر انک
 دخی ماحصلی بودر که نوع انسان خالق الاشر و الحانک جلت قدره احسان
 ایلدی کیک قوت عاقله سببی ایلله اشر حیوانات بلکه و نخت فی من روک
 فضیلتی ایل افضل مخلوقات اولد یغی ایلدن اخلاط و کوکب علی اولمقله

انك تاتير لربني دفعه قدر تلي مقرر و معنى مالك اولد قلري علم
وعقل سببي ايله موجب ساد اولان اشيا دن اجتناب ولو از م صحت
وسلامت اولور افعال اشغال اتمك ايله بعون الله الملك المتعال
انك كجى داء عضال اصابتك خلاص ميشور اولور و خصوصا تاثيرات
سماوية فساد هوا اصحاب اتدو كنون نشأت اتمش اوله اول صورته
تدبيرات مذكوره به مداومت كفايت ايدور و حتى اجل طبعي نمشده
بعض اطبا ذاهبا اولد قلري اوزره نوع بشرك علم و عقل و ادراك
حسب ايله كنند و لن متعلقه اولان احواله امور مفسده دن
اجتناب و امور مصلحه يي كساب قدر تلي بولنديغي جهت اجل
طبعي بريك از د ياد نه سعي ايند قلري صورته فضل رب العباد
ايله ممكن الحصول در ديور طري و مخافه ده نقل اولنديغي العلم
عند الله الملك القدير الذي لا راد لقضائه ولا مانع لادائه هر انك
من طين ثم قضى اخلاجه و اجله و سعي عده و مواظبه كرده بعضي اشيا
بالخاصه و افع و باو طاعون اولد يغي يانلشده انك افعال و اسطر
منقولد كه بر كس با قوت خاتم طائفة يا خور كورسه با مر الله تعالى و با
وطا عت و صاعقه اصابتك و صوبه بونقصد امين اولور و ميشور
انك مثلي بعضي اشيا دغي يانلشده و حتى اولورده كو كوجن بسلمك و كن
اولنلري هوا و باشه دن صبا نه مودتي اولور و در طاشكيري
زاده مرحوم ابو نعيم اصفهاني نقل ايند يكي و زده غنچه شفا را ي
نبوت صلي الله عليه و سلم من امر المشط على حاجبيه عوفي من الوباء
صدور ي دغي اول داء عضال دن معفو و لمغي مظهره و بعض افعاله
منافع عديده ظهوري مشهور و عليه و علي الله و اصحابه من الصلوات از كرها
باب ثامن صبيانك تا ديب و ترتيب لري بياننده اولوب كذا لك ايك
فصلي مشتمل در فصل اول مولود ستر صبي و ستر نوزع انتها سنده دگر
يعني بلوغ منتزعي او لطيفه دكن لازم اولان تدبير و ترتيب لري بياننده

ولدك والد و والده لري اوزر لنده و والدنيك ولد لري اوزر نه اوله
حقو قلربني علماء دين مبين محلته تفويج و تبين اتمشدر و بوجله
مولودك حقيقي بيان اتمك اعم و لمغين شرع و طباخ تربي لازم اوله
احوال لري بحسب الامكان تسطير و بيان اولندي از جمله مولودك حين
ولادته آد فومق جهتند لازم اولان حقي مقدما باب خامسه
او حقيقي فصله ذكر اولنديغي انك تكلمه باشليوب بعض رتبه مختصه
مستعدا و لسه اول اولاشده لازم اولان بعضي تدبيره دغي بلعذكور دن
طقون نجي فصله اشارت اولنمشدي و اما بوجله آخر كونه تدبير و بيان
لازم اولان امور يي نجر اقصا اتمك نكوار واقع اولايير له ماملو كره
استحضار و محمول اوله از جمله نجان صبيان مصاحبت روح افزايه
ايلسل و اجبا و لان اوله كلمه شهادت تعليم ايلسيوب و مجلسه يدي
دفعه تلقين ايليه له بعد بوايه كوي يي از بر له له فتعال الله
الملك الحق لا اله الا هو رب العالمين الكرم و دغي آية الكرمي تعليم ايله لري
حشر اك اخير از بر ايند و له فقره دين مبين روح الله ارواحهم
ولد نه بكونه تربيه ايلسه قيلت كونده حقه تعالى اولاد خصوص
مؤاخذه ايلر زديلا و اخلاق علايمه مسطور در كفا فاضله لري
امتنان كونه خطاب ايله بن سرت و لا تكدن اول و لا تكدن اشنا سنده و ولا
صكه احسان عديده ايله لطف ايلدم در ايمش انلر دغي حقيقت حاله و تف
اولمق ايجوبه و لا تكدن اول نه كونه احسان ممكن اولور ديو سؤل الله جود
و بعد وجود پذير اولان احسانك دغي كاه و لغه دلاله طلب ايلر كونه
ولا تكدن اول سرت خراش و اصيلات خوانينك وجوده كلمه سقي
ايوب قبايل دشته و عشائر خبيثه دن احتراز ايدم كم مدت حيا تكدنه
فرومايه لك ايله مكرم ايلسيوب شما تدا اعدا دن مصون اوله سق و لا تكدن اشنا
سرت كونه اديو بر دم تا كه اول اسم سببي ايلر لري حيا تكدنه اختصار ايله سرتي عقلا
قتلر نه معتبر اولمقان اسمك اجتناب ايلدم تا كه قبيح آدون ناشي متالم

اوليه سز و ولاد نكردن صكه دخی انواع تأديب و تربيت ايله تهذيب
اخلاق و تقويت افعال حسنه كن سوي ايلوم تاكه بدن الاقران حسن خلق
والطفه معاشرت ايله ممدوح و ممتاز اولدو كن و بوجواب با صواب و بركه
خير خلف اولنل جان و دلدن قبول ايشلا و الحاصل ايقان مولود صاغ و صولني
فرقه باشليوب مها امكن حسن و نجي ادر كه مسعد اولسه تربيه سناستقال
لازم اولور انجه ندر عياله افعال حسنه و اخلاق فضيله تاقين ايجكه
اهتمام ايله نيز اطفالك لوح ادر اكلري ساده و اطفاله حسن و نجي ايراش
ايدن افعالي بكماله ادر اكل ايله مدكور نشي طر نيف قابل اولوب و اكثر
وزائل افعال دخی مقتضاي طبع بهيمي اطفاله اول ساده دلال اوله مائل اولور
قچان عيب و عار اولاجق فعل فحشه اقدام انسلر هائي صاقر بوق اشلعه
و بوسوزي سويلمه بوعيب دن بوق اشلش شويل اولور و بوسوزي
سويلمه كوناك اولور و بوي ايتدا و رفقه زجر و منع ايله دل اولد قارند
نكشي زجر و منع و نوبخ دخی قابل نه نمكن ايدوب هر جمل نموع اولور نكتم
ديشدر بيت اناك و اناك ان نرو الهوي فصا دق قلم خاليا فكمكنا
واكثر اكل پر زاده كه سفته و قلت عقل عاشق و كشرت افكار ناسيه جهنم دن
افعال زيمه انلرده شايع و فاش اولشدر و حق اهل هنر انلري السفيه
چلي ديوتور و فاش ايشلا سببي حالت صباه اطفاله عزت ايلوب هر
ايدرسه مساعده اولمقدن شانت ايدو زير لما سزا فعلند و منع و نوبخ
اولميو بخير و شردن نه سويلسه اخيرين مورطب و يابس هنر اشلر سه
ايتد كلردن ظهور كلور خصوصانا قصات العقول اولان مرتبه لوي و شير
و شوي فرقايلن اوسر دايه لوي ملام و اغام و پلشام تعبير لوي ايله اول
خالق الذهن لري افعال ايدوب سفاقت و اديسته دوش و مكله عاقبت
ذليل و حقير اولاجق لري هويدا و اشكار اولور زمانه ده انك كي سفيرك
هزاري كورلشدر و حكما ديرلر كه اطفالك تربيه سنده و ايجد كه انلر
اول سادر اولان قوتك تهذيب و تكميلنه سوي ايجك اوله نيز اهر مقصود

طبع

طبعست فعلنه اقتدا ايجك لازم و بعضي قوتك اطفاله اول ظاهر
اولور انك تهذيب و تكميلنه سوي ايجك لازم و انلرده ايسه قواي
بر شيه دن قوت خيا اوله اداث اولور اكر بر صوره اول قوت بولور
موجب ايله عامل اولور سه يعني صفار و كيار حضور لونه ترك ادي
موجب اولور حر كاندن اجتناب ايدرسه نجابت و سعادت نه دليل اولور
انك تكميلنه اهتمام ايله لوم نقد ي لازم اولان تأديب دن بري
دخی اولدو كندي جنسند اولميان و ياخو ابناء جنسند اولد يني
حاله زائل ايله موصوف و سفته و فحش ايله موسوم و لوم ايل
شغول اولان صبيان و غلمان چالسه و خالطه لري نصيحت ايله
زير اطيبت بش سارقه اولد يني مقرر در خصوصان زمان صبي و موسم
برق صغر اوله اول جهنم اكثر ادره انلر اكل اولور و اخلاق لري ايله
مخالف اولور لري و دخی الزم لواند اوله تربيه لري على التدريج فرض
وسنت و حلال و حرام احوال تعليم و تقييد ايدوب نوايض و واجباته
مواظبت و مداومت ايتد بلك ايله اولوب دين ميع و سنن شريعت
المرسلين تحصيلنه اقدام و اهتمام اولوب ايله تكامل و تامل اكل طبعست
اولمقدن صاقتي التزم ايله لري نكتم مرق ايتد تحسته سيرت و اول
طبيب انواع اقسام علت على الله عليه و لوم حصر لري علمه ايتد خطا
ايله علما الصبي الصلوة ابن سبع سنين و اضربوه عليها ابن عشرين
اعمالا كن يدي ياشنه و ادر قار نه فان قلم اير ايرك اولن ياشنه و اصل
اولد قار نه فلان لسه ضرب و تأديب ايدو ديو نبه شريف بويور
و دخی لازم و در كه صبي انك صاحب تله نه دافه اصلي موع و شلا شرا
واشقيالچي دم و قدج ايدوب كوچك دن صلاح و تقوي و اديلونه
سوق ايدو اكر انلردن عن غفله بر لم قبيح صدور ايدرسه اشكاره
سز نش ايجوب حكيمان مديت ايله كنو و كردن صادر اولاجق و
نهمت اولد يني بلور نه ياخو اول فلك انك صادر اولد و غني

بله ملك طریقی او زده آخر صبی به اسناد ایدوب فلان کس نك او غلو
 شویله ایش شوط ز ایله کوتک چالمشردیو تخویفایله له زیر اقیاحتی
 بلند یکی بلد یکی صورتی کوی کبی عتاب و لغاسه یوز چقیق شکسته
 اول فعلیجه تکرار اقدامنه باعث اولور کذلک پور و مادر ک فوط
 محبتلری اولدیغی صورتی به هما امکان اعلام ایدیوب اغفایه سعی
 ایله له طفل اکاملع اولیجوق خوق و خشیتی قالمایوب تعلیم ادا بده
 نقصان پذیر اولور اطفالدن ابتداء نشو و نماده افعال صادر اولوق
 ناخسته اولدقاری بناء نفس اماره نك خباثتنه او فقه اول اجدلدن
 بعض اطفالدن کذب و نیت و بعضی سق و غیبات صادر
 اولور و بعضی نون انلرک امثالی قباحظ ظهور کلور اول خصوصه
 حرکت حکیمان ایله جزا ترتیب و لنوب تحکمه کون ضرب خفیفایله دخی
 تأدیب و لنور و دخی و حبس و کمال اطفالی البسه فاخره ایله تربین ایله
 کیوب قوشمقی و سیر و محبت کوندر مک خصوصاً زنده مرادند مسام
 اتمیه له عوامی بعضی احمق اقدارند زباده بوج و خوجایله فاخر
 لیا سلیتار کندی غیری صاحبیلر بی ملار لوبلورینی کورل و سیر و محبتلر
 کتور و ب سفاقت و شقایولر بی کوستر لور دردمند او غلبه القرو
 ارازل پرست اولوب شقاوت طریقه کندی و شملک اول احمق لک
 عهز و مال لوبی پامال انید کون صکر کندی و سنی دخی بر باد ایدوب
 هر وجه له خسار نه مؤدی اولور پس عقلا جز د تنبیدن اجتناب
 انید کلر نون ماعد اقتصنا اتمد کجه بر مفته خاتم طایفه دخی منع ایله
 واکل و شرب خصوصیه دخی کذلک اهتمام لازم اولمفل زمان میلده
 دائما اطعمه نفیسه و اشویه لذیذ و یرمیوب کاهی نان خشک ایله
 اکتفا انید و له زیر املوار فلک دوار برقرار اولمامله قروا تمک
 چمک اقتصنا اید و له زیاد الم واضع ال یرمیوه اخلاق علاقه
 حکایه ایدور که بعضی دوم شهرزاده لرینه جنک برادر اندن هر نیت

واقع اولمفل بر قاق نقر خدای ایله قرار ایدوب دار و دیارند محبوب
 اولوقده اچلقدن عاجز اولمفلن بر و سستایید یوفقه دیو کوری
 قروا تمک تحصیل ایدور له شاهزاده معتاد اولمامله تناوله قادر
 اولمایوب خدیه سی جد و جهر ایله بر و سستایید یولور غار جفته
 بر بارچه پوغاچیه بولش شهنزاده بر مقدارین اکل ایدوب باقیسی
 حفظ اتمک ایچون بر خستکار و بر مشی افران بر و راک
 سلاطین و اهرایه مناسب دکل ایکن قنده قالدی که واسطاناس کامفا
 اوله له ایدی لایق اولان حبیبانک بانلر نه دائما لذیذ طعاملری
 کونک لیا سلی و انا لرایله الوده اولانلری تحقیر لیه له و فاخر لیا سلی
 هر زن اولور و نلر عادی واکل و شرب ایله تقید اتمک حیوانات سیه
 فعلی و دی کماله طبیعتلری اول وادی و نغزت انید و له و غدا و
 صباح غدا سنی چوق و یرمیوه له زهننه بلادت و یروب تعلیم مانع
 اولمیه و سق و قاتنه دخی ات و کلور و میوه و سیر الاستحاله اولان
 شیلری چوق و یرمیوه له و میوه برایکن و عقیده صوابی کت صافند
 و مسکرات قسمندن اکوچه بول مسلمیه اجتناب لازم و اما اطفاله
 طبیادی زیاد مضر اولمفل اجتناب انید و له و غضب و تهور و
 ایجابیدن آموزدن دخی صیانت ایله له انلرک بر لیبی طبیعتلر نه
 بولسه ازاله سی سیر اولور و حکایات و اشعار مفسقه و معشقه استماعند
 دخی صاقنوب انلرایله اشتغال ایدن کسند لک محبتنه کتور میه له
 زیر انلرک دخی طبیعتلر نه جایگیر اولدقد صکر ازاله سی سیر اولور
 اکوچه طبیعت اطفاله ذکاوت غاده ایدور بر لیه اما شقاوت و مؤدی
 اولمفل ضرری فائده سندن زیاد اولور و کجه چوق و یوفقه و مطلق
 کوندر زایقوسند منع ایدور له و بیان یور قه واته بنکه اعتیاد انید
 که یکسی دخی ریاضت و حرکت و سکون و اوتور و مطلق و غی ایله
 سولیک ادا ایدور دخی تعلیم ایدور که دخی تعریب و وضع یرمیوه ایله یونند

بیوگرتک یا نه ان سولیه بلکہ بر شیعی سوال اولدنجہ سوز سولیه
 و کذب سولیکدن واکو صادق واکو کاذب یمین اتمکدن و هر شیئ
 کولمکدن حاصلی سفیهانه او ضاعتک چلم سندن منع معی ایدو هر چلم
 اخلاقی حمیده ایله موصوف اولم سنی منج اولون مقدمات تعلیم ایدو له
 و علم و ادب تعلیم مستعد اولدقده طلب اول استعدادی الی یاش
 اقامنه خضر ایشلردن السنه عوامده صبیئتک ولادتک درت بیل
 و درت آئی و درت کون مروند خواجه یی ویرلکه مستعد اولو و درت
 شهرت شعار اولان اخبارک صحتنه کتب معتبره ده ظفر بولمادی
 خصوصه کبار اطلبانک الی سنه تغییر یا تدریسی طبعه دخی اوفق
 اولدغی ظاهر دن بودغی معلوم اولی اذاد که علوم و فنون نوع بشرک
 خواص لازم سینی ایکون تحصیلده عسرت و اکثر ناسطریقده غفلت
 اتمکله صاحب شریعت حضرت یزیدک طرف بلهر الشرفار توت تعلیمک
 فرضیتنی مشعر بنسبه ایدو و یزیدون ورودنه امتثال امر مسلم و مسلمیه
 اولاد یی تعلیم علم ایچون معلومه و یرمک واجب اولم تعلیمت مزبور
 واصل اولدقده موانعک قطع نقل معلومه و یرمک واجب اولو اما یر
 معلومک حوزه تعلیمنه تسلیم اولنه که پاک اعتقاد و عاقل و صالح
 و دیندار و پر هیز کار اولوب آدب ملوک و اکابر و واقف و غضب و مله
 معتدل اولم غایت علم اولمیه که تادیب و تهذیب عاجز اولور شکم
 شیخ سعدی علیه الرحمه دیمشدر بیت
 استاد و معلم چو بودی از آن خرسک با نغمه کوه گدگان در بازار
 و غایت غضوب و متهور دخی اولمیا که بهر بوده غضبک صبی ملول
 تعلمک نفرت ایله مشغول اولور و دخی لایق اولان اولد که صبیائی
 مکتبه و یرمیه که اکثر تافرومایه لر جمع اولور اما حسن خلق صاحبی
 اول اصل زاده لر بولنسه انلر ایله همدون اولم تحصیل علم و معرفت
 او فقده و لکن زمانه زده قلیل الوجود و معلم تادیب لمانده دخی

خرسک اکثر یا صبیان او نیار لر
 بر نوع او بوندلر منه

ناله

ثانی صاحبی اولوب ضعیفی مقتضی اولور ابر بولم و فیه ضعیف مباشرت
 ایلمیه و مباشرت اتمدیگی صورتده دخی اوزانمیه اما پاک آجیده که
 صبی او خصوصه تکوار انک شلی ضرب حصولک خوف ایدوب هر دخی
 اول ایشی ایشلمیه و صبی یرمک یزیدک خواجه ناک ازار و ضعیف تخیل
 اتمک بایند نصیحت ایدوب صبرک ممدوح اولد یغنی انا ده ایدو له
 ناک صبی دهم امکان صبره اقام ایدوب خواجه ناک ضعیف شتاعت
 اوزر نریاد و فغان ایلمیه بودغی معلوم و مؤذبا و تلذی سزا اولان
 اولد که صبیان معارف تعلیمی ایله معاشرت کرر تعلیم دخی بواقم
 ایدوب یرمک احسان و ادب یزیدک یوستر که حق و الد یی فغانی نقد
 ایدو بایند اولد قری صورتده صبیئتک الی ایدو بیدل ایدو له ناکه لطف
 و کرمه اعتیاد حاصل ایلمیه و تکبر و تجبر و استهزا و اورد و اتملک
 مثلی افعال ناسزا ایدو و شکمک زیاده محافظه ایدو له و بیدر و مادور
 و سولک برادر و خواجه تعلیم لر یی دخی نفیریم ایدوب هر برین نظر
 تعلیم و اجلال و انلردن حیا و خشیت اوزر اولم عادت اتمدوره لر
 و سیم و زر محبتنک نفیر ایدوب مال دنیا یی بقای کوزین حقیر
 کوستره لو که تحت سیم و زر خجیات و عقارب بدو تر اولد یغنی ادرک
 ایلمیه الحاصل دین و دنیا و عقبا سنه لازم اولامور و کجلم سنی
 تعلیم و نفوسیه اهتمام ایدو که اول صبی مرتبه بلوغه ایدوب شرب
 جماع و سائر امور مشکله معاشه مبتلا اولمادین خلایق حمیده
 بالطبع کند و سنده ملکه و لغله و لد نجیب و ضعیف لطف اولوب
 چلم سنک سعلیری مشکور و السنه انا مده ذکر جمیل ایلمه مذکور الی
 اجملاک سعادت دارینه نیلاری دخی ناملو اولور و الله الهادی الی سوره
 السبیل فصل ثانی صبیانک بعد البلوغ لازم اولان تربیه لر و حفظ
 صحتلری احوالی بایند دخی تان بر مولود سن طفولیت و صلی ترقی
 ایدوب تربیه رجاله واصل مودنیاده لعب و لهو و اعطی طلب و علم

غیری بعضی فنون در دخی بالکلیه خالی و اما حق اینچون تحصیل می مراد
ایلسه افراد ایله توغل ایدوب جوانب و لوازم ایله تحصیل اتمک لازم
دکدره مثلاً فقیه اوقات فزاری بلمک اینچون فی الحقیقه علم میقاتی است
کورمک استسهه هیشند شرح جعفری و میقاتی بک بعضی مسائل معتبر
کافیدر و یوقسه کتاب مجسمی و اقلیدس و انارک مثلاً هندسیات و
هیسانه عمری و فرائد ایله تصبیح اوقات ایلیه و فرائد قلیل و علم کثرد
زمان ایسه انواع موافع و عوایق ایله بالمال اولدو دخی مقررده آیدوب
الاطباء ابقراطک اختلاج فصوله العرفه فصوله و الفساعه صلوایله
والوقت ضیق و بدیکی اول احوالی مقررده که کبار صناعتی علوم صنایع
ایله تفسیر اتمشلدن پس جمیع علوم بالکثرت علی وجه الکمال تحصیل اتمک
خالدن همان اعم اولان ایله آتفا اتمک کرکدر و تصبیح اند بریمی بر صناعت
اشتغال اتمدور و حیک عدم استعداد نکره یا حق الا تبتک نامساعد
اولدو غنند تحصیل متعسر و متعذر اولدو بی صورتی اتمک ترک ایدوب
آخر صناعت مشغول ایدوب له البتده اول صناعتی تکلیف ایتمیه و بعضی
بالکلیه یاس کلز کدن صکره آخره نقل ایدوب یوقسه بر صناعتد
یاس کلز که جزئی تعسر و صعوبت ظهور اتمکله فرائد اتمدور و ک
کوک و زیرانی صناعت دخی اتمک بی خبر ایدوب و او کوینه متلاشی اولان
ولدی تمیز کمال اندن بهره مند و صنایع بر خوردار اولان طلب
کمال اولنلرده صبر و شبات لازمدر و پهل اولاددن بر بسی صناعتد
بر بی اختیار ایلوب تعلیم و اشتغال ایله اکتساب مال ممکن اولور مرتبه
بر شی وجود کتوره و لاجب اولان اولدور که اول اکتساب بالددو شید
تعیش اتمدور و که اثری حاصل امور حلاقی مذاقنه واصل اولیوق غبت
و نشاط ایدوب اول صناعتی نهایت بقشدر که سعی ایلیه و کسب
بیمند تعیش اتمک معتدل اولدو که اول خصلت شیمه ابراز و عادت
اعراد که نامرده احتیاج بولنلر و مخصوصه عقلا تکت رسائل

دکدر

و کتبه خیر ایند کلمی فوائد عدیده اکثر من ان جمعی دره بود دخی
عدو و احصاؤن مبرادر که اکثر یا اغنیاء اده ل مال میراثه اعتماد
وانکا ایدوب تعلیم صناعتی ابا ایدوب لو متقلب و روزگار و تغلب
حوادث لیل و نهار ایله اول مال و عقار عرصه ثانی و دیوار اولوب
اکثری بینوا غلشلدن مال میراثه نائل اولنلر کسب کالان اهل اند کلمی
ماعد الحکمه اکثری فیسقه مبتلا اولوب اولو طریق فساد
صوفایله کلشلدن و نیکم خواجه حافظ علیه الرحمه بنیت
خزینیه بندو میراثه اتمک کفرست بقول طریح سلقی و فو دخی
بسیور مشلر الحاصل ابا و امهانه سزا اولان کتدر و لری متمول بولند کلمی
صورتده اولاد لری نک امور معاش حشرشد دخی تربیه لری غفلت
ایتمیه لری و عقلا دن بهره سی اولان اولاد دخی نادان و بیاددن انتقال
ایدو حاک مال میراثه اعتماد ایلیه لری الحاصل چونکه بر غلام استقلال
اکتساب قادر اوله اولی بود که لری متاهل ایدوب یعنی کتدر کفونه بر
زوجه مهربان ایله کاملان ایلیه لری بر مقتضای بشریت بر مراد
اولدو غنند ماعد امتداد سلسله اولاد ایله دخی کامیاب اولور و بوند
صکره معلوم اولدو که احوال مذکوره میسر اولن اولاد ک حفظ حقیقه
سعی ایدوب مزاجنک اعتدالنه اهتم اتمک ایله اولور و حق صناعتک
اشتغالنده اکامنا سب ریاضت لازمدر که تحریک حرارت اتمکله
دفع کسل و بطلت ایلیه حفظ صحت دخی اسباب سه ضروریه و
ایله اولدی فی کرات ایدوب اولدو اما اند دخی رعایت ندر طایفه ممکن
اولور خالصده خیر اولدو و بومذکورات اولک اولاد تربیه سی
احوال ایدور که بیان اولدو و دختر فرخنده دختر لری تربیه سنده دخی
هر چه به مناسب اولان خصلت جمیع فی تعلیم اتمک تکامل اهل
اولحق سزا وارد کلدو اولر حقیقه لازم اولان تربیت و حیا و عفت
ملازمت و رجالدن خیر و صیانت و گوشه نشین مسکن عممت و لوق

بلنده مبالغه ای که در نصیر طوسی قیاسی او قیوب و باز مقدس منع
 انکه لازم در پیش آتاساثر علما اختیار لایق اند و قوم مقدس منع اجنبی
 انحق باز مقدس منع این لایق را انلودی احکام شرعی مظهره ایله مکلفه
 اولد قریب و اجابات دین مبین و سنن احکام شرعی سید المرسلین
 صلی الله علیه و سلم تعلیم اولتی و اجید و خصوصاً ناسیه مختصه اولان
 احکام حیض و نفاسی بلدرمک لازم در مکلفه مقتضای شرع مظهره ایله
 علی ایله لایق علی الخصوص صاحب شرعیت و درین علیه من الصلوات از کبریا
 طلب العلم فی بیعت علی کل مسئل و مسئل و وارد اولمش اوله صدیق
 بنت الصدیق رضی الله عنهما و عن ابیها حضرت تریک علم شریف الی است
 اولد قریب و در مکلفه احکام شرعی مقتضای شرعیه احکام شرعی و صحیح
 انارک روایتی ایله ثابت و استوار قلمش در انلودن صحت بوائمه
 سیرتده نسوان طائفه سندن فقیهه و محدثه نیجه که هات بخشسته
 صفات شریفان علم وجود اولمش در کوفه مروزیه و شهد کاتبه
 و در فی ائمه حنفیه دن صاحب تحفه ناک فاطمه نام بر دختر پاکیزه
 اختری و اریوی اول مرتبه عالمه و فقیهه ایدی که بابا اسنه کلافتی
 انک در فی جوانی بیله اولاد قجه علی اولمش ایدی که کاشانی تحفه شرح اولق
 اوزره بدایع تالیف ایلد که صاحب تحفه اول تالیف پسند ایدی
 دختر سعد اختری اولان مرزبوره فاطمه کاشانی بی تزویج و اتخاف
 ایلدی عصر زنده اولان فقیرا کاشانی شیخ تحفه و اخذ ابنته در
 ایدی که کاشانی فاطمه ایله شیر و شکر مثالی ازدواج و امتزاج اتید کل دن
 صحت فتوا اوج جوابه چقار اولدی بری صاحب التحفه و بری دختر
 فاطمه و بری کاشانی یاز لر ایدی الحاق صلی لک در فی او تو ماسنه
 مها امن سغی اولتی لازم در قحان حد بلوغ ایشد کل دن کفول اولو
 زوج نوارک ایدوب تزویجیه تأخیر انجیه له اما داماد اتخاد اتید کل
 کسه نفوی اولد و غنک ما عدا دینی بونون و حسن خلق صاحب اولق

دکتر

کرد و یعنی سیرت حسن اولتی لازم در و حجه صورتی کوزل اولتی لازم در
 کوزل علوشان و منصب علی و کثرت اموال و رفعت نسب صاحبی
 اولاسنی بوقلبه له اگر دید و کنی ممدوح الحاصل اولد و مکلفه بونار فی
 بونور سه نور علی نور اولو و تزویج اولد و مکلفه پدر و مادره سوا
 اولان داماد لر بیله حسن معامله ایدوب دختر لرینه حسن معاشرت
 تعلیم ایدر لک ناکه زوجی ایله حسن زندگی ایدر و اگر و غورت احوالی باشقه
 حالتده بعضی مرتبه بیلر زنده ناز و نیاز بولند و ده اصلاح و امتزاج
 سغی ایدوب تمام ضرورت بولما نیجه تفریق طرفه میل اتیدر لک زمر
 تفریقده تناکه و تکاثر و ازمان و حبب الامتناع علی بیور اولتی احتمالی
 وارد و تربیه اولاد بیانی انترها سنده فذلک اولمغه سغی بر معنای
 حکمت مبتدای در بود که رب العباد جل نعماته بقای نظم عالم و اتصال
 سلسله بنی آدم حقه کمال عنایتی مبدول اولد و غنک ما عدا دینی
 در فی نوالد و تناسله عنایت برتبه سغی ظاهر و مجمل دن بر دلیل حلی
 مقدمه ده ذکر اولد بی اوزره هر حیوان جماعتی ایدی ایلد کلر بیکر
 تناسلی بالذات و بالتعقل ایدر ایلد کلر تقدیر حبه بالطبع حصول پذیر
 اولو و اما اگر انسان و کوسا حیوان هر قتی نوعی نوعی اولور رسد اولسون
 بری ک و لدی ظهوره کلوب تربیت و تقویت محتاج اولد قریب و زنده
 اول رازق انس و جان ماول مبین رؤف و عطوف و مستعان جل شان
 انک ابا و اقره اننی بر مرتبه مشفق و مهربان ایلر که تربیتی اثریه و مقدور
 صرف ایلر له اول ولد ممر اولق و مقدور اولد بی صورتی مدد تربیت
 تجاوز دن صحت شفقت مرزبوره بالکلیه زوال پذیر اولو اولهالت
 بنی آدمه ظاهر و فایاندر و سوا حیوانده زیاده عیاندر و حتی بعض
 طیور یا وریدلر بنی آشیانند و شطرد و فی ایلر بیکر و بشده و الله المستعان
 و علیه النکاح و قیل الحمد لله الذی لم یخدر و لک و لم یکن له شریک
 فی المملک و لم یکن له ولی من الذل و کبره و کبریا و الله اعلم و عیده استان

وغير تعبير اولوب نوب تر كجه باش ديد كلى مدت و انك اقسا و
اجال طبيعي و اختراق احوال و سنين و روز بگرچي حدود و بكم صحیح
اولد بقی بیانده در معلوم اوله كه انسان سنك جمعید سن كس
سین و نشدید نون ایله علی طریق الاشتراك دیشه و باشه اطلاق
اولنور بوجه مراد اولاشد و لسان افصح عربیه غیر تعبير اولنان
مدت حیاتین عبارت اولمدت اصطلاح اطباء اولاد رت قسم
منقسم اولوب سن فاه و سن و قوف و سن كحولت و سن شیخوخت
تعبیر اولن اولكیسی كه سن فاه را كاسن حد اشد دخی دینور اولاد
انسانك حیر و ولد تلر دین نشو و فاهای فامنه دكین مرور ایدن
مدت دیرل یعنی بدنلری طول و عرض و ثقل از دیاد و نشو و فاه ایله
حسن و جمال و بهجت و بهاب اولد قلی او فاند كه او نوق باشلرینه قریب
منتهی و الحجه دكین مرور ایدن ازمان اطلاق اولنور بومدته بلان
انسانان هر برنده رطوبت غریزیه حرارت غریزیه حفظه و زیاد
التم و افیه اولوب كوند كوند بیود بقی ظاهر و لغین سن فاه ایله مشتمل
اولدی اوج صیانك بیود كلی وجه لریك تفاوتی بگرچي سن دكین
ظاهر اولوب بگرچي صكه محسوس اولان اما انون صكه دخی فاه
مقر اولوب كمال و جمالی و قوت و جلال تباری و حسن و بهاب الی از دیاد
بولن بقی مقرر اولكیجیسی سن و قوف و سن فاه و سن فاه و سن فاه
انتراسند او نوق بش یاخو كمال اربعین و اصل و الحجه دكین مرور
ایدن مدت عبارت اولور كه انسانك شیخوخت و قوف ایله مشتمل اولنور
رطوبت غریزیه حرارت غریزیه حفظه و افیه اولوب ایدان زیاده
و نقصان هر كندی و قفه اولمفله سن و قوف ایله مشتمل اولدی و اول
اوقات حرارت غریزیه قویه و مشتمل اولمفله سن و قوف ایله مشتمل
اولدی اوج جیسی سن كحولت و سن فاه و سن فاه و سن فاه و سن فاه
انتراسند الشمس سنه به بالغ و الحجه مرور ایدن مدت اطلاق اولنور كه

سن فاه و سن صیان و سن فیان دخی اطلاق
اولنور ذرا اطباء صیان ایله شبابت
فتیشی اعدا لدر دیو مباحه لر نه اول
اطلاق مراد اولمفله محتاج در سنه

حرارت و رطوبت غریزیه و قوف و سن فاه
جالیوس سالی كبر و لا سقه تعبير اولنان
ارسطو بیند اختلاف و افیه اولوب
مذهب ارسطو هر سن اولدی و دخی
خاندن تفصیل اولمشور سنه

ایده اولدی

ایده اولدی اولان رطوبت غریزیه حرارت غریزیه حفظه و نقصان
اوزنه اولوب ایدان اختطاطه باشلر اما قریب امكن قوت باقیه
اولمفله ظاهر اضعف نمایان اولنان اول جلدن سن و اختطاطه
مع بقاء القوه دیرل در دجیسی سن شیخوخت دكین كاسن اختطاطه
مع ظهور الضعف دخی دیرل الشمس باشلر دكین اوجر مقدور دكین
منتهی اولان مدت اطلاق اولنور بومدته رطوبت غریزیه حرارت
غریزیه حفظه و نقصان ظاهر ایله ناقصه اولوب ایدان
ذبول پذیر اولمفله سن ذبول دخی تعبير اولنور لکن انسانك بجه
مذكوره دن بالكر سن فاه و ولد تلر دین او نوق سنه یه قریب منتهی
اولجیه دكین مرور ایدن مدت بش قسم منقسم اولوب سن طفولیت
و سن صیان و سن و سن غلامیت و سن فقی املا و سن فیه
استان سكر قسمه بالغ اولمشور پس سن فاهك بش قسم اولكیسی
سن طفولیت و مولودك ولد تنی نهوض و حرکت مستعد و الحجه دكین
یعنی قیاسه قدر یقین بولنوب یوریمكه دخی و الحجه دكین مرور ایدن
دیرل زیر انواع بشر ك ابتدا ولاد لر نه انسانك غایت رطوبت
اوزنه اولمفله حرکت و قیامه دكی طوع و حجه او نوق مغه اغتدال لر
اولمادی مقدما ذرا اولمشور لکن امر بهاء لریك اشتراک حسیبیه
اول رطوبت ك قلت و كثرته تفاوتی اولمفله كی یز یور و كی یز یور
ایدن اول حالت طبیعی بعض اطفال مرهیلر یك یعنی قابل و حرمت و قوت
نویسده اصابت و خطا لوی سببی ایله دخی متفاوت اولون و بومدته
اطفال صحیح المزاج و مرین اعتبار اولمفله دخی و حجه و حجه و حجه
اوزنه حالت و سلطان معدود اولنور سن فاه و سن فاه و سن فاه
نهوض و حرکت استعداد لر یك صكه اعضا لری اشتراک و استحکام
بولنیه به دكین و سن طفولیت و بتان دیشلر دخی مسافت اولوب بگر
شد بقی یاخو بتمك علاماتی ظهور ایدنجه به دكین مرور ایدن مدت حله

انصفولیت بالیه بعدی الاثم و بشو بالیه
کلاهی اجلیق سنه

انصابت دما قلیك رطوبت و سن فاه
یور و به دما قلیق دخی اوكون بولندی
شرفیوید دلاست ایدان و حجه

اولون غایتی سکن باشلر نیک بلوغه دکن تعلیق اولمشدن بومدنه نطق
غریبه لری سن طفولیتده بولندیغی مرتبه ده اولما یوب صلاح پذیر اولقل
صبیان جناس اصحاب و عدا اولنور دیشلر ایچینسی سن ترعردن بولودک
اعضاسی استحکام بولوب تمام حرکت قدرت و دیشلر یغی دکشور دیک
مدتک رهاق و بلوغه بالغ و انجیه دکن مرور ایکن زمان اطلاق اولنور
بومدنه یعنی سن ترعردن صبیانک غدا یه اشتهالری هضماندن زیاد
اولورن زیا حرکت استعدا د کامله بولمقل رطوبتلر نه تحلیل بولوب
بول ما یخالدن ماعدانند یاد نشو و نما ایچون بامانده تعالی هضماندن
زیاده غدا یه طالب اولور لیه در دنجسی سکن رهاق و بلوغه سن غدا
دخی اطلاق اولنور بولود بالغ اولدق صکره یوزنده و اثر اعضا سنده
قیلر ظهور نه یعنی یغی و صفای و ولادتدن صکره بناجک سائر قیلری
بتجیه یه دکن مرور ایکن زمانه دیر اول مدتده رطوبت غریبه لری نقصا
میل ایکن حرارت غریبه لری نهموز ایکن یغی حرکت باشلر و قوای مدرکه لری
دخی ادرکه باشلیوب عقلته حکم اولنور و ماده یغی نوب اولمیشی تولد
ایور و علامات ظاهر دن بورق اوجنده اول اغضروف متفرق اولوب
اجزاء اعضا حلقومند حفره تعبیر اولنان جزء غضروف دخی نمایا اولور
وصوة غلظت حاصل ایور اطفالک قاشلری وکی بکری و باش صاجلری و رحم مادر
ایکن بتوب سائر صاجلری بعد زمان ظهوره کلر یکنده و حلس صاج و
صقال جنس رجاله زینت فرا اولوب جنس نسلون انلرک نقصانی ایلم حسن
و کمال و حجت بولد قلر نه قادر لایزالک جلالت قدرته حکمت بالغه سی فایانده
بعض رجالی انشی مزاج اولمقله کوچ اولوب بعضی سنده قطعا بتماز بعضی سنده
علت خارجی مانع اولور خادملرکی بشنچی سکن فنی دره وجه مشروح
اوزره صاج و صفای ظهوری زماندن سن نشو و نما انترها سنده وارنجه
مروزیل مدتده دیر لکه مقدما ذکر اولندیغی اوزره او تون سنه یه قویه
اعتبار اولنور پس سن فاش مدت مقسوم اولوب سن اخطاط انجی ادرکه

فیات نصیحی ده رهاق بلوغه یعنی
سارت اولمقل بالغ اولان شخص غلام
سن مذکور سن غلامیت اطلاق
ولمقی اخص اولور سن

مقسوم اولدیغینک علی هر بر نه تغایر و تفاوتک ظهور دن نشأت
ایمشدن یعنی سن فاده بش مرتبه اختلاف و سن اخطاط طاهره انجی
ایکن مرتبه اختلاف ظاهر اولد و غیدر انک دخی بر نه ظهوری خفی در
سن کهرولت کیمبار اظفار سن فاده او تون سنه یغی صبح ایلیوب قریه
ایلد کلری قاعده و اسبوعیه یه مینیدر حتی ارباب نجوم اعتبار لری اوزده
فن جلیل طبع دخی انسانک اسنانی و حالت عرضنده خسته لکلر نیک
بحرائق و انلرک امثال احوالری بتقدیر الله تعالی حرکات فلکیه یه علی
الخصوص سبعة سناره سعدیه و نحسیه و مخصوصه و دریه و صریه
و شمسیه یه منسوب اولدیغی ایچون دره یعنی اول احوال هر یور یور تغیر
پذیر اولمقله سوا بعه محمول اولوب اکوای و اکو بیلر دیشلر دیش
اعتبار اولنوب ماضی فیه ده سنه اعتباری ایله اولکی اشهره
یعنی بری باشنی تمام اتیدکده اعضا سکی استحکام بولوب دیشنی
دکشور دکن سن طفولیت و صیادن عبارتدره ایکنی اسبوعیه بلوغه
ایریشوب او چنچی اسبوعیه صاج و صفای ظهور ایور در دنجی اسبوعیه
سن فاقام اولوب سن وقوف و شباهه ایریشور پس درت اسبوعیه
سکن سنه اولمقله او تون قویه تعبیر ایلدیلر باقی اسنانده دخی اسبوع
واضعاف اسبوع اعتباری مقررده انکیچون سن شباهه و تونیش فامنی
تعلیق اولنور که بشنچی اسبوع اولور قویه دکن امتداد بولندیغی ایدر
قوتنه مبنی دره پس اول مدتده یعنی سن وقوف و شباهه قوت طبیعی
نقصان پذیر اولیوب قوت حیوانیه اعتدال بولور و قوت نفسانیه ناک
افعالی تقویته اغاز ایلیوب قوت عاقله کما اکثر اولور الحاصل اسنان
مذکور ناک اعتداله اقرب قول بختار اوزره سن شباهه زبر اسن فاده
رطوبت زیاده اولوب سن کهرولتن نقصان میل ایور سن شبنخی خسته
ایسه جفاف و ذبول ظهوره کلور زیر البوان انسانده و سائر حیواناتده
اولان رطوبت غریبه اسباب خارجییه و بونیه تأثیری ایله داها

اولو حرارت غریزیه نك كیفیات فساد نك نشأت ایدن دخی یکیدن
 خالی دکلره بر تسی تمای عروق شدیده عارضه اولمغله حرارت غریزیه
 سعت اوزره نفوذ ایدوب حرارت غریزیه بی تحلیل افنا ایدوب یکی لیلان
 موت حادث اولدوغیدر فیر یون مثلی ادویه حازه استعما لند عارض
 اولاموت دخی بونك کیدر ایکنی امراض بارده ون جمود ایلد معروفه
 اولان علت شلیده حرارت غریزیه سولفیک ایلده موت عارض اولمقد
 افیون مثلی ادویه بارده استعما لند عارض اولان موت دخی کاکاجول
 اولو حرارت غریزیه نك ماده می فساد نك نشأت ایدن دخی کذا یکیدن
 خالی دکلره اولکسی اول ماده نقصان پذیر اولمغله اولور افراط ایلد قصد
 واستفراغ اولندقه حرارت غریزیه نك ماده می منعدم اولوب سوندیکی
 کبی زیاده اجلقد وزیاده صوسر لند عارض اولان موت دخی بونك
 کیدر ایکنی ماده زیاده لکنده عارض اولور امراض امتلا ثیه حادث
 اولان موت کبی ذریعان بدن اخلاطدن یاخو طعام وشرابدن مثلی
 اولسه استنشاق هوا به مانع اولوب حرارت غریزیه بوغله غله موت
 عارض اولور سکران عارض اولان وابدان سمینه صاحب لری واقع اولان
 موت فجاءه دخی بو قبیلد ندر وینه اجل اخترا میده حرارت غریزیه نك
 انطفا می اسباب خارجییه دن نشأت ایلد وکی صورته اول اسبابدن
 بالقی به باعث موت اولنلرک بر سی امراض نفسانیه دخی فوج شدید در که
 برکسیه به بغته عارض اولدقه اول مفرج اولان معنایه وصول ایچون
 حرارت غریزیه می دفعه ظاهر بدن چغله خارج بدن مغلله اولوب
 باطنی یعنی قلبی حرارت غریزیه دن خالی قلوب هرودت حاصل ایتمکله
 فوت اولور عامه اکاشاد مرک تعبیر ایدر لیه ایکنی حرارت غریزیه نك
 داخله منعطف اولدوغیدر که برکسیه بغته رعب وخوف مستولی
 اولمغله اول حرارت دفعه داخله غور ایدوب قلبی بو غلی جهتی ایلده
 موت عارض اولور او پنجسی ات حرابه راحت وقوعند یاخو عروق

مقدما بیان اولنلر فساد ماده ایلده
 بو محله تقریر اولنا نك تقریری ظاهر در

در شرایین

در شرایین قطعند یاخو قتی عضودن اولور سه اولسون نرف
 دم دن ناشی حرارت غریزیه نك ماده می خارج جقق ایلده کمدوسی دخی
 سونوب موت حادث اولدوغیدر در پنجسی عاری شیمک انسداد ایدر
 صوبه عروق اولان کسنه لک عاری نفس لری قتل اولمغله بو غلوب موت
 حاصل اولدیفی کبی خارج بدن بوغله قلی کسنه لک دخی موتی بو
 قبیلد ندره بستجیس خارج بدن حرارت غریزیه نك جوهر می انسا ایدر
 وصول ایدر نك بعد الحار به موتای کشره واقع اولوب بدن اولمیا بیر لده
 جسته لری تغیر ایتمکله هوا می متعفن اولوب اول جزو ریه منتنه دن
 هوا می مستشق دخی کیفیت ردیه حاصل ایتمکله باعث موت اولور لیلان
 یعنی ایاق بولی قبول ندر صعد ایدر بخارات ردیه دخی حرارت غریزیه
 جوهر می انسا دایلیوب باعث موت اولدیفی واقعدر حتی کول ایدر بر
 جماعت محلی لیلده نازل اولوب اول منزله جمعی حیات کخرم اولد قلی
 مرویدر زهر نك حیوانات صوقدقه زهر نك سر ایچ جوهر عاری انسا
 ایدر کبی دخی بو قبیلد ندر پنجسی حرارت غریزیه کندی کیفیتی تغیر ندر
 ناشی بنفسه فساد اولدوغیدر اول فساد حرارت غریزیه نك حرارت
 خارجیدر زیاده سخونت حاصل ایدوب متخلل و متبدل اولدوغند نشأت
 ایدر قوی الحرارة اولان هماده زیاده مک ایدر نلرک وحراری شدیده
 اولان ولایتلر ده یاز کوف کشته بولنا نلرک فوت اولد قلی کبی یاخود
 بر د شدیده مصادفت ایتمکله متعفن اولور شدید البر اولان مملکتلر ده
 قیش کوف بیابانده بولنا کسنه لک حرارت لری پیچدا اولمغله موت
 عارض اولدیفی کبی لکاصل بحسب الاستفراغ اهر اولدیکه بحیاه حرارت
 غریزیه نك اعتدالنه وجمات اعتدالندن خوجنه موقوف اولوب
 انسانا کاجلی کوطبیعی واکراخترا می جمعی مقدور مستی اولدیفی مقدر
 اولدیز بر موت طبعینک وقوعی سابق علم الهیده نال کسنه نك ندر
 اول حرارت غریزیه نك قوتلر رطوبت غریزیه نك فلا سبب ایدر انسا لیل

منطقی اولون اول سببی انکچون خلاص ممکن دکلدر دیوقضا اولون
 اختیرامیده کذلک اسباب مذکور نیک غیر نیک سببی نالاقوتده
 سونسه کورکدر دیوقضا اولون غله اول وقت کلدکه قدر و جو کلوب
 مقدر هر نه ایسه ظرور ایدون براموجوداتک من الازل الابد احوال
 علم الهی سابق اولدیغنه قضا اطلاق اولمشدر که ازلید و قدر انک
 دور که لایزال الوده البت و جو یزید بر اولون یفعل الله ما یشاء و یحکم ما
 یزید و الله علی کل شیء قدیر بعض اطباء انسانک منتهای اجل طبیعی
 یوز کر سنه اولما اعتقاد الیوب نوع بشر یوز کر سنه زیاد و عمر
 دیش و ممد عاصده استغیرا و مشاهدیه استناد الیالمش اما قول
 مختار اوزره اعمار انسان عدد و خصوصیه مقصوده دکلدر ان تجاوز
 انهمیه علی الخصوص کتب سماویده اتم سالفه انچون اعمار طویلله واجساد
 عظیم و قوی واردا و لمشد که حاشا انکار کفر و ضلال اولدیغی حقود
 علی الخصوص شیخ الانبیاء علی حضرت نوح بحی الله صلوات الله علی نبینا
 وعلیه حقنه قالیت فیهم الف سنة الا خمسين عاماً بیورالمش اوله اتم
 سالفه نیک اعمار حقنه تاثیرات فلکیه البت و مؤثر حقیقینک راد
 علیه سنه موقوف اولدوغنه بناء کواکبک تاثیراته نسبت اولدیغی
 تجویز اولمشدر اما ارباب حسابک برکونی برکی و برای بریل الیما حسابی
 وانلرک مثالی طریق صوابد دور اولاقاویل عدیده لوی هر و هر لوی هر و
 و محجورده و خصوص مزبورده چون و چرادن مبراه کلام توحید نظام را
 بود که اراده علیه خلاق جهان افرین جل جلاله اتم سالفه نیک اعمار
 طویلله واجساد عظیم اولوب اتم اخر الزمانک جفته لوی ضعیفه و عمر
 قصیر اولما سنه تعلق الیالمش انجی یوز یگری فی تجاوز انجی دیمک منوع
 امانی زماننا هذا اول مرتبه عمر اولمش کسنه لونا در کور لوب تجاوز
 ایشلری کورلادیکی و انک یا مشاهد ایلد یکن یوز یا شدد بلکه سکس
 یا شدد دوز بولندیغی افضل مخلوقات کواکب کائنات علیه افضل الصلوات

والمحل

۷۱۹
 واکمل النبیات حضرت نرینک اکثر اعمار اتمی ما بین السنین و السنین
 بیورد قاری اول معنایه ایا ایدر اما بوحديث شریفک تاویلده و بوحديث
 لطیفک تفسیرده اطباء کبار مسلمین علیهم الرخم و هر چه نبیین ایشلر
 چونک علم طبک بالاتفاق غایب اولون جلیلک فائده و سعادت
 سبب لذات دنیویه و موجب خیرات اخروییه اولان صحیح حفظ انجمک
 و اکو اول صحت اسبب من الاسباب زایلله اولور سه مثالی استرداد اولون
 اولدی ایسه و حفظ صحت دخی اسباب ستمه ضرورییه رعایت ایلله
 میسر اولدیغی بلدی ایسه انلرک حصول ممکن اولان الیش عدد
 خصصتی جامع اولان ذات ستوده صفات میسر اولون انک و لکسی
 اولکسه قوانین طبیه عارف یا خود بر طبیب حاذق و مشفق کند و یه
 مالازتم اولون لازمه ایشلرک فیض رت عزت ایلله جل نعمه اولکسه
 صاحب ثروت اولمغه محتاج دور تا که غدییه شریفه وادیه نفیسه
 و سایر لوازمات تحصیلنده زحمت کیم یوب حتی اوزم بعض مملو و انک
 اولان لای و بواقیت مثلی ذی قیمت اشیا تمکینه واستعماله دخی
 قادر اوله اوچخصی هر و هر لوی فایده بال صاحب اولون کور تا که
 کس نیک حکومتی اولمایوب هر و هر لوی امور مالک و اعراض نفسانییه
 و بدنییه مقتضای اوزده مکلر انک مبر اوله در دخی ذی یسان
 اولدیغی قدر برجه اخر تحصیل اولور سه باری کندی نفسنه تحصیل
 اولمایوب حفظ صحت و ازاله امراضی انچون استعمال و احباب اولان
 اشیا ده سخاوت و سماحت اوزده اولمغه بدنک صحتی غیر اشیا
 اوزرینه اختیار ایلله بختیسی شهوات نفسانییه هر و هر لوی
 ارواح و قوا سنه مضر اولان لذات بدنییه و نفسانییه ده کند و یه
 حفظه قادر اوله پس بواقیت باسعاده اولان خصال خمس و جامع
 اولور کسنه قلیل الوجود اولمغه موت طبیعی انتراسنه و صولاد اولمغه
 اول غیر صادق صلی الله علیه و سلم اتمک انک اعمار ایلمش سنه ایلمش

ما ينبغي من يوم مشلول بوقسه اول خبر لطيفه اجل لطيفه زياده اولسبح
 بما نعت يوقد بونك صك معلوم اوله كم اجل طبعينك اربوب
 واكمل سبب خصوصته واقع اولان اختلافات غديره محله مصره
 لكن اجل معلق تعيينه بناء زياده ونقصا قول ايتديكي تجوزنا بالمشاور
 سيد الكائنات عليه افضل الصلوات الصدقة تزد البلاء وتزيد
 العسر ويورد قله في مؤيد اوله وسورة كريمة ملائكة وما يقدر
 من مقرر وما ينقص من عمره الا في كتاب اية مستطاب تفسيره
 كيان مفسرين دحي تجوزنا بمشاور اولنا اعتقادنا ايسه وتوفي ملكه
 حتى ملامات نامده عرك جوق اولسور وانته معتبر ايلسور
 ديد كوي دحي في مشعر دور ولتالي اعتباره شهرت شعرا اولان
 حذاقون تحنين بن اسحاق نام طبيب ايلسب خلفاء عباسيه متوكل خليفة
 سلطنته رئيس الاطباء ايش اوله خصوصه بن ساله تاليف ايلسب
 مخبر صادق صلى الله عليه وسلم الصدقة تزد البلاء وتزيد العسر ديد
 شوي في دحي فستك انجشدر اول ساله في علامه هجوم قلبي شونده
 عيني ايله تجوزنا بالمشاور مثال وحصل يود كم عقل كامل اولوب مورده كوي
 كوي متصرف وعامل اولان انسان كامله لا يقر وسنوار اول اولدر كم
 ممكن الحدودث اولفله دين وديناسنه مضى اولان افعال مكر وهدي
 فلكر ايدوب واقع اولان زدن مقدم نوجر اول حذر وصيانت ممكن اولوب
 وواقع اولوب صورته خلاص بنظر يقبل ميست اولون ملاحظه سياه
 دائما امور مكر وهه حدوشدن حدرا وزه اوله موت ايس انسانك
 غايه كنه ايتديكي امور دن اولوب في شك وشبهه د عاريدن سيار
 امور مكر وهه دن قبل الوقوع احترازي اولون اولوب مورده كوي
 سعي ايلد كوي موتكم دحي موت طبعينك مقدم وقوعه احترازان
 ايلسوب اسباب هرم حد وفي حشر اولدونه تأخير بن سعي ايلد قبل
 الحدودث سباب موتكم احتياط احترازان اولون اولفله اجل طبعينك

ازديا

ازديا يدي ممكن دن عيشه اولر رساله كيان مبنده شهرت شعرا
 اولفله بوجله بومقدار اشعار اولدني الله الهادي الى سبيل
 الصواب واليه المرجع والمآب هذا ما اوردنا جمعه من فوائد
 الطبيه والقواعد الحكيمه مع توزع البال ونشئت الاحوال
 مع كون الذهن كليلا والقلب كليلا ولكن الله تعالى حلت حكمته قد
 وفقنا للاتمام وحقق لنا الفوز بهذا المرام الحمد لله الذي هدانا
 لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله سري الفراع من نقله الى البيا
 لمؤلفه الفقير الى الله الغني الصمد شعبان شفايي بن احمد في الساعة
 العاشرة من ليلة القدر ليلة يوم الاثنين السابع والعشرين من
 رمضان الشريف المبين المنتظم في سلك شهرور سنة اثنتين وعشر
 ومائة والف من هجرة من له العز والشرف صلى الله تعالى عليه وعلى اله
 واصحابه اجمعين اللهم يا ذا العظمة والجلال ويا من تغدو بالبقاء
 الترمدي والكمال ويا من تنزه عن الاشياء والامثال ويا خالق الجات
 من مارج من نار والادنان من صلصال صل وسلم على جميع انبيائك الكرم
 الفعال والخصص من بينهم سيدنا ونبينا محمد الذي خصصته بخسن
 الخصال ونصحه المقال وعلى اله واصحابه الاخيار صلاة دائمة
 باقية ما غربت شمس وطلع هلال واسئغ علينا جلابيب نعمك
 السائفة الاذيال واخصر علينا من محاب كمك الصافية السلسال
 واجعلنا ممن سبقت لهم منك العناية بالحسنى وخصصتهم بشريف
 المقال وكرم الخصال واجعل ماسطرناه في هذا التاليف نافعا
 لنا ولعبادك اجمعين ولا تخربنا اجره انك انت الكبير المتعال رحمتك
 دكومك يا اكرم الاكرمين ويا رحيم الراحمين
 والحمد لله رب العالمين

٢٢٠
 اردنا

Şekil. Ayaşlı Şa'bân Şifâ'î'nin Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Hastanesi girişinde bulunan heykeli.